

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის

სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ელენე მარტაშვილი

სოციალური მუშაობის გამოწვევები კანონთან კონფლიქტში

მყოფ 14 წლამდე ახალგაზრდებთან

სოციალურ მუშაობა

სამაგისტრო ნაშრომი შესრულებულია სოციალური მუშაობის

მაგისტრის ხარისხის მოსაპოვებლად

სამაგისტრო ნაშრომის ხელმძღვანელი: თამარ მახარაძე

სამეცნიერო ხარისხი: ასოცირებული პროფესორი;

საჯარო პოლიტიკის დოქტორი

2019

თბილისი

სოციალური მუშაობის გამოწვევები კანონთან კონფლიქტში

მყოფ 14 წლამდე ახალგაზრდებთან

ანოტაცია

ნაშრომში განხილულია არასრულწლოვნების მართლმსაჯულებასთან დაკავშირებული საკითხები, როგორც საქართველოში, ასევე, საერთაშორისო ასპარეზზე. კვლევის მიზანს წარმოადგენს იმ ფაქტორების გაანალიზება, რომელიც გავლენას ახდენს არასრულწლოვნების მიერ ჩადენილ დელიქტურ ქცევაზე, იმ გამოწვევებისა და სირთულეების იდენტიფიცირება, რომელთა წინაშეც კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვნები დგანან. იმ თავისებურებების გააზრება, რაც თან ახლავს სოციალური მუშაობის პრაქტიკას არასრულწლოვნებთან მუშაობის პროცესს, განხილულია საუკეთესო პრაქტიკა პრევენციის მიმართულებით.

ნაშრომი შედგება სამი ნაწილისაგან, პირველი ნაწილი თეორიული ხასიათისაა, რომელიც ლიტერატურის მიმოხილვას მოიცავს, წარმოდგენილია არასრულწლოვნებთან მუშაობის გამოცდილება, როგორც საქართველოში, ასევე, საერთაშორისო ასპარეზზე, კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვნებთან დაკავშირებული სხვადასხვა საკითხის განხილვას, სოციალური მუშაკის როლისა და თავისებურებების გააზრებას; არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციასთან დაკავშირებული სხვადასხვა საკითხის ანალიზს.

მეორე ნაწილი პრაქტიკული ხასიათისაა, წარმოდგენილია სიღრმისეული კვლევის შედეგად მიღებული მონაცენები და მათი ანალიზი;

მესამე ნაწილში წარმოდგენილია დასკვნა და რეკომენდაციები, ასევე, გამოყენებული ლიტერატურა.

კვლევა ეყრდნობა თვისებრივ კვლევის მეთოდებს, კერძოდ სიღრმისეულ ინტერვიუს და დოკუმენტაციის ანალიზს.

კვლევა საინტერესო იქნება, იმ ადამიანებისათვის, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების საკითხებით და სფეროს განვითარებით.

Challenges of social work while working with juveniles under age 14 being in conflict with law

abstract

In the following dissertation, issues regarding to the juveniles justice system in Georgia and worldwide are discussed. The aim of the academic research is to analyze main factors having influence on delinquency acts committed by juveniles. It identifies challenges and problems which are familliarto juveniles being in comfliqt with a law. The last but not least, the given study further outlines the charactreistics associated to social work practice and working with juveniles per se.

Following study is divided into three main parts. The first part is theoretical and devoted to the literature review. Existing practices regarding to juveniles justice system in Georgia and in other countries, including the western hemisphere of the world, other issues of youth being in comflict with law and the role of social workers are analyzed.

The second part of the study is more practical and data and analysis retrieved from the in depth research will be discussed.

The third part summarizes the discussion and findings and sketches out the recommendations for policy makers. The dissertation utilizes the qualitative research methodology and largely relies on the in-depth interviews, as well as on the analysis of the primary and secondary sources.

Undoubtedly, the presented study will be interesting and useful for people working or being interested in developing juvenile justice system in Georgia.

შინაარსი

შესავალი3-8გვ

I თავი. დანაშაული და მისი განმარტება სხვადასხვა თეორიისა და მიდგომის მიხედვით

1.1. დანაშაულისა და დევიანტური ქცევის შემსწავლელი ბიოლოგიური თეორიები.....10-12გვ

1.2. დანაშაულის ახსნის ფსიქოლოგიური თეორიები.....12-13გვ

1.2 დანაშაულის შემსწავლელი სოციალური თეორიები13-15გვ

თავი II. არასრულწლოვანი და დანაშაული

2.1. საერთაშორისო პრაქტიკა არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სფეროში.....15-18გვ

2.2. სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკობრივი ზღვარი და მასთან დაკავშირებული საკითხები.....18-20გვ

თავი 3. ბიოლოგიური, ფსიქოლოგიური და სოციალური აქტორების

გავლენა არასრულწლოვანთა დანაშაულებრივ ქცევაზე

3.1. ბიოლოგიური, ფსიქოლოგიური და სოციალური ფაქტორების ანალიზი.....20-23გვ

თავი IV. საქართველო და არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების რეფორმა

4.1 საკანონმდებლო ბაზა.....23-27გვ

თავი V. სოციალური მუშაკის როლი არასრულწლოვანთა

მართლმსაჯულების

სისტემაში.....27-29გვ

თავი VI. არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენცია.....30-33გვ

თავი VII. კვლევის ანალიზი.....32-45გვ

თავი VI. დასკვნა/რეკომენდაცია.....45-50გვ

გამოყენებული ლიტერატურა.....50-53გვ

შესავალი

ნაშრომში განხილულია არასრულწლოვნების მართლმსაჯულების რეფორმის არსი საქართველოში, მასთან დაკავშირებული სირთულები, აღნიშნული კვლევა აერთიანებს ისეთ სოციალურ პრობლემებს როგორცაა არასრულწლოვანთა დანაშაული, მისი გამომწვევი ფაქტორები და სოციალური მუშაკის, როგორც დამხმარე პროფესიის როლი არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების მიმართულებით, განხილულია პრევენციის საკითხები ეფექტური ინტერვენციის მეთოდები.

თემის აქტუალობა - საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს სტატისტიკური მონაცემებით, ბოლო პერიოდში საგრძნობლად გაიზარდა არასრულწლოვანთა დანაშაული, განსაკუთრებით, 14 წლამდე არასრულწლოვნების მიმართულებით. საქართველოს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი არის ერთ-ერთი

უმნიშვნელოვანესი რეფორმა საქართველოში ბავშვთა უფლებების სფეროში, თუმცა, როგორც ჩანს რეფორმაში არის მნიშვნელოვანი ხარვეზები, რომლებმაც ბოლო პერიოდში განსაკუთრებით იჩინა თავი. კანონში კონფლიქტთან მყოფი 14 წლამდე არასრულწლოვნები, რომლებსაც არ ეკისრებათ პასუხისმგებლობა კანონის წინაშე, რჩებიან სისტემის მიღმა, მათთან არ ხორციელდება არანაირი პრევენციული ღონისძიება, ხოლო, იდენტიფიცირებული არასრულწლოვნები, რომლებმაც პირველად ან უკვე რამოდენიმეჯერ ჩაიდინეს დელიქტენტური ქცევა, არ ხდება მათთვის არანაირი მომსახურების მიწოდება და სარებილიტაციო მომსახურებებში ჩართვა. სწორედ ამ საკითხებს უკავშირდება არასრულწლოვანთა დანაშაულებრივი ქმედებების ზრდა საქართველოში.

კვლევის მიზანი – კანონთან კონფლიქტში მყოფ 14 წლამდე ასაკის ახალგაზრდებთან სოციალური მუშაობის პროცესში აღმოცენებული გამოწვევების გაანალიზება;

კვლევის ამოცანები

- კანონთან კონფლიქტში მყოფ 14 წლამდე ასაკის ახალგაზრდების ბიო–ფსიქო–სოციალური განვითარების თავისებურებები – ფაქტორები რომლებიც ხელს უწყობს მოზარდების კრიმინალურ ცხოვრებაში ჩართვას;
- კანონთან კონფლიქტში მყოფ 14 წლამდე ასაკის ახალგაზრდებთან სახელმწიფოს მიერ წარმოებული მუშაობის გაანალიზება – არსებული მიდგომები და მომსახურებები ადგილობრივი და საერთაშორისო პერსპექტივიდან; ამ პროცესში სოციალური მუშაობის როლის გაანალიზება;
- კანონთან კონფლიქტში მყოფ 14 წლამდე ასაკის ახალგაზრდებთან მომუშავე სოციალური მუშაკების პროფესიული მომზადება და მუშაობის პროცესში აღმოცენებული სირთულეები;

კვლევის სამიზნე ჯგუფი - კვლევის სამიზნე ჯგუფს შეადგენენ კანონთან კონფლიქტში მყოფი 14 წლამდე პირები, მათი კანონიერი წარმომადგენლები, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სფეროში მომუშავე სპეციალისტები, და ამ სფეროს ექსპერტები.

კვლევის ტექნიკური ბაზა -სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოში ჩატარებული ინტერვიუებისათვის სივრცე, გამოყენებულ იქნება სკამი, მაგიდა, საწერი კალამი, ფურცელი, ხმის ჩამწარი, პერსონალური კომპიუტერი.

კვლევის მეთოდოლოგია- კვლევაში გამოყენებულ იქნება თვისებრივი კვლევის მეთოდი - სიღრმისეული ინტერვიუ, ასევე ექსპერტული გამოკითხვა, სხვადასხვა სახის დოკუმენტის შესწავლა და ანალიზი.

კანონთან კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვნებთან შევიმუშავე კითხვარი, რომელიც შედგება 12 (თორმეტი) ღია კითხვისგან. დისკუსია ძირითადად შეეხებოდა კანონთან კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვნების ყოველდღიურ ცხოვრებას, თანატოლებს, სკოლის როლს; ღირებულებათა და ფასეულობათა სისტემის განხილვას; დანაშაულის გამომწვევი ფაქტორების იდენტიფიცირებას; სოციალური მუშაკის როლის განხილვას.

კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვნების კანონიერი წარმომადგენლებისთვის შემუშავებული კითხვარი შედგებოდა 11 (თერთმეტი) ღია კითხვისგან; სადისკუსიო კითხვარი ძირითადად შეეხებოდა მათ მიერ გამოყენებულ აღზრდის მეთოდებს შვილებთან დაკავშირებით, რამდენად არიან შვილების ცხოვრებაში ჩართულები და რამდენად იაზრებენ საკუთარ როლს არასრულწლოვნის მიერ განხორციელებულ დელიქვენტურ ქცევაზე; რამდენად ეფექტური იყო სოციალურ მუშაკთან თანამშრომლობა; რა სირთულეების და გამოწვევების წინაშე დგანან ამ ეტაპზე; ასევე, ვისაუბრეთ რეკომენდაციებსა და ცვლილებებზე.

კვლევაში მონაწილე სფეროს პრაქტიკოსი წარმომადგენლებისათვის შედგენილი კითხვარი შედგებოდა 10 (ათი) ღია კითხვისაგან. სადისკუსიო კითხვები ძირითადად შეეხებოდა მუშაობის გამოცდილებას, კომპეტენციას, მუშაობის დროს აღმოცენებულ პრობლემებს, პრაქტიკიდან გამომდინარე, დანაშაულის გამომწვევი ფაქტორების შესახებ მსჯელობას, ბოლოს შესაბამის რეკომენდაციებს.

სფეროს არაპრაქტიკოსი ექსპერტებისათვის შედგენილი კითხვარი შედგებოდა ასევე, 10 (ათი) კითხვისაგან, მნიშვნელოვანი აქცენტები გაკეთებული იყო, სოციალური მუშაობის როლზე არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისიტემაში, არსებული გამოწვევების იდენტიფიცირებაზე, საუკეთესო პრაქტიკის გაზიარებასა და სამომავლო რეკომენდაციების გამოკვეთაზე.

ინტერვენცია/განხორციელებული აქტივობები - კვლევა მიმდინარეობდა 2018 წლის ნოემბრის თვიდან 2019 წლის იანვრის თვის ჩათვლით. ჯამში ჩატარდა 34 სიღრმისეული ინტერვიუ, როგორც კანონთან კონფლიქტში მყოფ 14 წლამდე არასრულწოვნებთან, მათ კანონიერ წარმომადგენლებთან/მშობლებთან, სფეროში მომუშავე სხვადასხვა სფეროს პრაქტიკოსებთან და სფეროს ექსპერტებთან. კვლევის ფარგლებში გამოიკითხნენ სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს 12 სოციალური მუშაკი, 1 უფროსი სოციალური მუშაკი, სსიპ პრობაციის ეროვნული სააგენტოს 1 სოციალური მუშაკი და 1 პროფესიული ზედამხედველი, სსიპ დანაშაულის პრევენციის სოციალური მუშაკი. ასევე, შსს კრიმინალური პოლიციის დეპარტამენტის ვაკე-საბურთალოს სამმართველოს ორი განყოფილების ორი გამომძიებელი. ასევე, კვლევაში მონაწილეობა მიიღეს სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს მეურვეობა-მზრუნველობისა და სოციალური დეპარტამენტის უფროსმა, ამავე დეპარტამენტის ძალადობის ადმინისტრირების სამმართველოს უფროსმა და იურისტმა, საქართველოს სოციალურ მუშაკთა ასოციაციის თავმჯდომარემ, ფსიქოლოგმა ქეთევან თავართქილაძემ. კვლევაში მონაწილეობენ კანონთან კონფლიქტში მყოფი 14 წლამდე - 9 არასრულწლოვანი და 5 არასრულწლოვნის კანონიერი წარმომადგენელი.

I თავი. დანაშაული და მისი განმარტება სხვადასხვა

თეორიისა და მიდგომის მიხედვით.

დანაშაული ყველაზე ფართო გაგებით, არის ქმედება, რომელიც არღვევს ამა თუ იმ ქვეყნის კანონმდებლობას, თუმცა, არ არსებობს დანაშაულის რაიმე კონკრეტული განმარტება. დანაშაული კონტექსტური და სიტუაციურია, რადგან ის რაც ერთ კულტურაში და სახელმწიფოში დანაშაულად ითვლება, შეიძლება სულაც არ ითვლებოდეს ანტისოციალურ ქცევად სხვაგან, ასევე, რაც საუკუნეების წინ დანაშაულად არ ითვლებოდა, ახლა შესაძლოა შესაბამისი კანონმდებლობით ისჯებოდეს. (შალიკაშვილი, 2010).

ერთ-ერთი საყოველთაოდ აღიარებული განსაზღვრებით, დანაშაული არის ქმედება, რომელიც ზიანს აყენებს არა მხოლოდ ინდივიდს, არამედ საზოგადოებასა და სახელმწიფოს და ეს ქმედება აკრძალულია და ისჯება კანონით. ასევე, კიდევ ერთი განმარტებით, დანაშაული მართლსაწინააღმდეგო, საზოგადოებისათვის საშიში ბრალეული ქმედებაა, რომელიც ისჯება კანონით. დანაშაულის ცნება განსაზღვრულია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში, აღნიშნული კოდექსის მე-7 მუხლის თანახმად, სისხლისსამართლის პასუხისმგებლობის საფუძველია დანაშაული, ამავე კოდექსით გათავლისწინებული მართლსაწინააღმდეგო ბრალეული ქმედება (საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, მე-7 მუხლი, 1999, 22 ივნისი).

ვინაიდან ანტისოციალური ქმედება საუკუნეების მანძილზე წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან და აქტუალურ საკითხს საზოგადოების უსაფრთხოებისა და კეთილდღეობისათვის, საუკუნეების მანძილზე სხვადასხვა მეცნიერებები ცდილობდნენ აეხსნათ დანაშაულის წარმოშობის მიზეზები. განვიხილოთ რამოდენიმე თეორია

რომელიც ცდილობდა აეხსნა დანაშაულებრივი ქცევის საწყისები და გამომწვევი მიზეზები:

ფრენოლოგია (Frenology) - თეორია ადამიანის მიერ ჩადენილ დანაშაულებრივ ქმედებას უკავშირებდა მის ბიოლოგიურ აგებულებას, მაგალითად, თავის ქალის ფორმას და ზომას (Rafter, N. (2005). The murderous Dutch Fiddler, criminology, history and the problem of phrenology. *SAGE PUBLICATIONS*, 65-69).

დემონოლოგია (Demonology) - ამ თეორიის თანახმად, ადამიანები დანაშაულებრივ ქმედებას სჩადიან არა საკუთარი სურვილით, არამედ ე.წ. ბოროტი სულების გავლენით. განსაკუთრებით ადრეულ საუკუნეებში იყო ეს მიდგომა პოპულარული, თუმცა, თანამედროვე სამყაროში თეორიამ აღიარება ვერ ჰპოვა. დემონოლოგია არ მიიჩნევა ისეთ მიდგომად, რომლითაც შესაძლებელია აიხსნას ესა თუ ის დანაშაულებრივი ქცევა (*Theories of caution, second edition. 2006*).

კლასიკური თეორია (Classical Theory - Cesare Beccaria da Jeremy Bentham) - ამ თეორიის თანახმად, როდესაც ადამიანი დანაშაულს ჩადის, გადაწყვეტილებას იღებს თავად, ყოველგვარი ზეზუნებრივი ძალის გავლენის გარეშე. თეორიის თანახმად, ყველა ადამიანს აქვს უნარი თავად მიიღოს გადაწყვეტილება, თავად განსაზღვროს ზიანისა და სარგებლის საკითხი და ისე განახორციელოს რაიმე ქმედება.

შეკავების თეორია (Deterrence Theory) - 1960-იანი წლებიდან აღნიშნული თეორია არის წამყვანი დანაშაულებრივი ქცევის კვლევის სფეროში. ჯერ კიდევ მე-18 საუკუნეში იქნა თეორია შემუშავებული და მის თანახმად, ადამიანები ფლობენ უნარს თავად მიიღონ გადაწყვეტილება, აკონტროლონ საკუთარი საქციელი შესაძლო ზიანისა და სარგებლის განსაზღვრის საფუძველზე. ადამიანებს არ სურთ ჩაიდინონ ესა თუ ის ანტი-სოციალური ქმედება, რადგან ფიქრობენ რომ მიღებული სარგებელი არ ღირს მიღებული სასჯელის ფასად. (*Deterrence Theory and crime, Journal of justice, UK, 2016*).

1.1. დანაშაულისა და დევინტური ქცევის შესწავლელი ბიოლოგიური თეორიები

ბიოლოგიური ინტერპრეტაცია დევინტური ქცევის შესწავლის მხრივ პირველად გაჟღერდა „კრიმინოლოგიის შემსაწავლელ იტალიურ სკოლაში“, რომელსაც ხელმძღვანელობდა ჩეზარე ლამბროსო (1835-1909წწ.). ჩეზარე ლომბროსომ დანაშაულებრივი ქცევის ახსნა სცადა ბიოლოგიურ კონტექსტში, იგი მიიჩნევდა, რომ ადამინებს დანაშაულებრივი ქცევისკენ მიდრეკილება უჩნდებათ ბიოლოგიური აგებულებიდან გამომდინარე. ის დევინტურ ქცევას უკავშირებდა ატავიზმს და თვლიდა, რომ ევოლუციის ადრეულ სტადიებზე დეგრადაციის რეზულტატი განაპირობებდა ე.წ. „კრიმინალური ტიპის“ ჩამოყალიბებას. ჩეზარე ლომბროსო თავის თეორიაში ასახელებს იმ ბიოლოგიურ ნიშან-თვისებებს, რომელიც განაპირობებს დევინტურ ქცევას, მაგალითად, წინ წამოწეული ქვედა ყბა, მსხვილი ყურები, შედარებით განიერი კიდურები და სხვა. ჩეზარე ლომბროსოს ჰყავდა მიმდევრები, რომლებმაც შემდგომში კვლავ სცადეს დაედგინათ კავშირი ადამიანის ბიოლოგიურ წყობასა და დევინტურ ქცევას შორის, მათ შორის იყვნენ მისი მოსწავლეები ენრიკო ფერი და რაფელო გაროფალო (*Kusher, H. I. (2011). Cesare Lombroso and the pathology of left handedness*).

რაც შეეხება, ჩეზარე ლამბროსოს თეორიის კრიტიკას, მისი სიკვდილისთანავე ბევრმა გააკრიტიკა მისი მიგნება, თუმცა, მათ შორის ყველაზე გამორჩეული იყო ინგლისელი მეცნიერი ჩარლს გორინგი (Charles Goring), რომელმაც წიგნი მიუძღვნა თეორიის კრიტიკას. მისი თქმით, „ყოველივეს შესწავლის შემდეგ არანაირი დამადასტრებელი მტკიცებულება არ არსებობს ე.წ. „ფიზიკური კრიმინალური ტიპის“ დასამტკიცებლად, როგორც ამას ჩეზარე ლომბროსო და მისი მიმდევრები ამტკიცებდნენ“ (*Theories of Cesare Lombroso – Born criminal, 2 aug, 2018, by UKessayes.*).

ამერიკელი ფსიქოლოგის უილიამ შელდონის თეორიის თანახმად, ადამიანის სხეულის განსაზღვრული აგებულება ნიშნავს კონკრეტულ დამახასიათებელი ნიშან-თვისებების არსებობას, ამ ელემენტებს მან უწოდა ენდომორფი, მეზომორფი და ექტომორფი. ენდომორფის შემთხვევაში აქცენტი გაკეთებულია მუცლისა და საჭმლის მომწელებელ სისტემაზე (მომრგვალებული ტიპის აგებულება), ასეთ ადამიანებს მისი აზრით ახასიათებთ კომუნუკაბელურობა, ურთიერთობების მოწესრიგება. მეზომორფის შემთხვევაში სხეული გამოირჩევა სიმყარით, კუნთოვანი ქსოვილის სიმაგრით. თეორიის მიხედვით, ასეთ ადამიანებს ახასიათებთ აქტიურობა და შფოთვისადმი მიდრეკილება, ხოლო რაც შეეხება ექტომორფს, გამოირჩევა სხეულის სისუსტით, ასეთ ადამიანებს აქვთ კარგი ანალიზის უნარი, ასევე, მომატებული მგრძნობელობა და შფოთი. შელდონმა ჩაატარა კვლევა 200 მამრობითი სქესის წარმომადგენელზე და დაკვირვების შედეგად გააკეთა დასკვნა, რომ ყველაზე მეტად დევიაციური ქცევისადმი მიდრეკილნი არიან მეზომორფები (*Tracking the Elusive Human, Vol.1; Chapter 4, William Sheldons Body and Temperament Types*).

ათწლეულების წინ დანაშაულის ახსნის ბიოლოგიური თეორიები იყო მისაღები, თუმცა, თანამედროვე მსოფლიოში, მხოლოდ ბიოლოგიური ფაქტორით ვერ აიხსნება დანაშაული, ამიტომ განვიხილოთ ის ფსიქოლოგიური და სოციალური თეორიები, რომელებმაც აღიარება ჰპოვა დევიანტური ქცევის ახსნის პროცესში.

1.2 დანაშაულის ახსნის ფსიქოლოგიური თეორიები

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი თეორია, რომელიც ცდილობს ახსნას ამა თუ იმ ქმედების გამომწვევი მიზეზები, არის სოციალური დასწავლის თეორია, ამ თეორიის მიმდევრები განიხილავენ დანაშაულს, როგორც გააზრებულ პასუხს ამა თუ იმ ცხოვრებისეულ მოვლენაზე. ამ თეორიის ყველაზე ცნობილი წარმომადგენელი ა. ბანდურა მიიჩნევდა, რომ ადამიანები არ იბადებიან თანდაყოლილი ქმედებებით, ძალადობა და აგრესია დაისწავლება სხვისი ქცევის მოდელირების გზით (Bandura, 1977). ბანდურა გამოჰყოფს ქცევის მოდელირების სამ ძირითად ფაქტორს 1. ოჯახური ურთიერთობები, 2.

სოციალური გარემო; 3. მასმედიის საშუალებები. ოჯახის ინტერაქციის ერთ-ერთმა ყველაზე თვალსაჩინო კვლევამ აჩვენა, რომ ის ბავშვები რომლებიც ხასიათდებოდნენ აგრესიულობით, თვადად იზრდებოდნენ ისეთ მშობლებთან ან მზრუნველებთან, რომელთაც ახასიათებთად აგრესიულობის მაღალი მაჩვენებელი (Jacoby, 2004).

ასევე, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი თეორია დანაშაულის ამხსნელი ფსიქოლოგიური თეორიებიდან არის თვით-კონტროლის თეორია (Self-Control Theory). თეორია აქტიურად გამოიყენება კრიმინოლოგიაში. თეორიის შემქმნელებს მიაჩნიათ, რომ ისინი ვინც ცხოვრების ადრეულ ასაკში გამოიმუშავეს კარგი თვით-კონტროლის უნარი, ნაკლებად არიან ჩართულნი ანტი-სოციალურ ქმედებებში. თეორიტიკოსებს მიაჩნიათ, რომ ბავშვი, რომელიც კარაგად ახერხებს თვით-კონტროლს, ნაკლებად მოიაზრება როგორც დანაშაულის ჩამდენი მომავალში. პირიქით, ისინი წარმატებულნი არიან სკოლაში, თანატოლებთან ურთიერთობაში და ადვილად ახერხებენ სოციალურ ადაპტირებას (Gottfredson & Hirschi, 1990).

რა თქმა უნდა, დანაშაულის შემსწავლელი ფსიქოლოგიური თეორიების განხილვის დროს, მნიშვნელოვანია ზიგმუნდ ფროიდის ფსიქო-ანალიზის თეორია, რომლის თანახმადაც, ადამიანის ბუნებას განაპირობებს სამი ძირითადი მახასიათებელი - იდი, ეგო და სუპერეგო. სწორედ ამ სამ მახასიათებელს უკავშირებს ფროიდი ანტი-სოციალურ ქმედებას, კერძოდ, იდის, ეგოსა და სუპერეგოს შორის კონფლიქტი და არადაბალანსებული მდგომარეობა, აიძულებს ინდივიდს შექმნას თავდაცვითი მექანიზმები, რამაც შესაძლოა გამოიწვიოს ანტი-სოციალური, მათ შორის დევიანტური ქცევა. ერიკ ერიქსონმა განავითარა ფროიდისეული ფსიქოანალიზის თეორია, და დელიქვენტური ქცევა დაუკავშირა „იდენტობის კრიზისს“, გამოწვეულს შინაგანი არეულობით. *(ჩხარტიშვილი შ, აღზრდის სოციალური ფსიქოლოგია, გვ.71-75).*

1.2 დანაშაულის შემსწავლელი სოციალური თეორიები

დანაშაულის ახსნის სოციალური მიდგომის ერთ-ერთი პირველი წარმომადგენელი იყო, გაბრიელ ტარდი, რომელიც აღნიშნავდა, რომ “მკვლელთა უმრავლესობა მიტოვებული ბავშვები იყვნენ და დანაშაულის კერა ჩვენი დიდი და პატარა ქალაქების გზაჯვარედინებზე უნდა ვეძებოთ, ისინი იკრიბებიან საკუთარ სახლებში აღზრდისა და პურის უკმარისობის შედეგად“ (ANTHONY, 2016).

გ.ტარდის სოციალური მიდგომა გარკვეულწილად გაზიარებული იყო ე.დურკჰაიმის „ანომიის თეორიაში“. ე. დურკჰაიმის თანახმად, „იმისთვის რომ გაქრეს მკვლელობა, აუცილებელია სისხლისღვრისადმი ზიზღის ზრდა იმ სოციალურ ჯგუფში“. დურკჰაიმის თეორიის თანახმად, სწრაფი სოციალური ცვლილებები განაპირობებს სოციუმში დევიაციის, დანაშაულებრივი ქცევის ზრდას, აუცილებლად ქმნიან სტრესულ სიტუაციას, იწვევენ სოციალიზაციის კრიზისს და ამაზე საზოგადოების წევრები რეაგირებენ დევიაციით (Ruohui, 2011).

ანომიის თეორიას ავითარებს ამერიკელი მეცნიერი რობერტ მერტონიც. მისი აზრით, სოციალურ ჯგუფებში პირები ირჩევენ კანონსაწინააღმდეგო ქმედებას, რადგან მათ სხვა შერჩევის არეალი არ გააჩნიათ. ანომია არ არის უბრალოდ ნორმების შესუსტება, არამედ წინააღმდეგობაა, რომელიც არსებობს საზოგადოებაში მიზნებისა და დაშვებულ საშუალებებს შორის. მაგალითად ამერიკულ საზოგადოებაში სიმდიდრე და კარიერა საყოველთაოდ მიღებული მიზნებია და ამ მიზნის მისაღწევად ნებადართულია სწავლა, მუშაობა ეკონომია, თუმცა, რადგან ღარიბ ფენას არ შეუძლია დაშვებული საშუალებებით ამ მიზნების მიღწევა, ამიტომ ანომია უფრო ხშირი სწორედ ამ ფენაშია (Ruohui, 2011).

არასრულწლოვანთა დანაშაულებრივი ქცევის განხილვისას მნიშვნელოვანია განვიხილოთ, სტიგმატიზაციის თეორია, რომლის ფუძემდებლებიც არიან, ედვინ ლემერტი, ირვინგ გოფმანი და ჰოვარდ ბეკერი. თეორიის თანახმად, ამოსავალი წერტილი

არის არა დანაშაულებრივი ქცევა, არამედ სხვების რეაქცია სოციალური კონტროლის ჩათვლით. იმდენად, რამდენადაც სტიგმატიზაციის თეორიის წარმომადგენლები ქცევის „დანაშაულად“ გადაქცევას აკავშირებენ სტიგმატიზაციასთან, ძირითადი არსი შემდეგში მდგომარეობს: სტიგმატიზაცია ხორციელდება მათ მიერ ვის ხელშიც არის სოციალური კონტროლი და ძალაუფლება. აღნიშნული თეორია განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია კანონთან კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვნებთან, რადგან ადრეულ ასაკში შეძენილმა „სტიგმამ“ შესაძლებელია იმდენად დიდი გავლენა იქონიას არასრულწლოვანზე, რომ შემდგომში საკუთარი თავის იდენტიფიცირება მოახდინოს სწორედ მინიჭებულ სტიგმასთან და ამით განსაზღვროს თუ რა მოლოდინები აქვს სოციუმს მისგან. (Naghihat, 2001).

როგორც ვხედავთ, სხვადასხვა დარგის, ფსიქოლოგიის, მედიცინის, სოციოლოგიის, კრიმინოლოგიის წარმომადგენლები მარავალი წელია ცდილობენ ახსნან დანაშაულებრივი ქცევა სხვადასხვა თეორიითა თუ მიდგომით. ძალიან ბევრი კვლევა არსებობს სხვადასხვა საკითხთან დაკავშირებით, თუ რა არის დანაშაულებრივი ქცევის ძირითადი აქტორი, თუმცა, ყველა ერთხმად თანხმდება, რომ რაიმე ერთი კონკრეტული ფაქტორი არ არსებობს, დანაშაულის გამომწვევი ფაქტორები კომპლექსურია, ის შედგება ბიოლოგიური, ფსიქოლოგიური, სოციალური ფაქტორებისა, რომლებიც მუდმივად ურთიერთქმედებენ ერთმანეთთან და იწვევენ ამა თუ იმ ქცევას.

თავი II. არასრულწლოვანი და დანაშაული

2.1 საერთაშორისო პრაქტიკა არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სფეროში

სისხლის სამართლის სისტემაში არასრულწლოვნების დანაშაულისადმი სპეციალური მიდგომა არ არის ახალი კონცეფცია, ჯერ კიდევ უძველესი დროიდან შეგვიძლია მოვიძიოთ ამის მკაფიო მაგალითები. რომის სამართლის სისტემაში ე.წ. “Doli Incapax” -ის თანახმად, ბავშვი დაცული იყო დასჯისა და დევნისაგან, რადგან მას არ ჰქონდა საკმარისად განვითარებული უნარ-ჩვევები და ჩადენილის გააზრების უნარი. (Cross, 2008). უძველესი დროიდან მოყოლებული ისტორია გვიჩვენებს, რომ არსებობდნენ ქვეყნები რომლებიც მაქსიმალურად ცდილობდნენ გაეთვალისწინებინათ ბავშვების საჭიროებები მკურნალობისა და სხვა არაფორმალური პროცედურების გამოყენებით, თუმცა, სხვა ქვეყნებში უპირატესობა ენიჭებოდა ბავშვების კანონის მიმართ ანგარიშვალდებულებას და მთელ რიგ სადამსჯელო პროცედურებს.

თანამედროვე მსოფლიოს პრაქტიკის განხილვისას, კანონთან კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვნებთან დაკავშირებით ვნახავთ, რომ ზოგიერთი ქვეყანა გამორჩეულია ამ მიმართულებით, მაგალითად, ბელგია ძლიერი კეთილდღეობის სისტემით, რადგან ამ ქვეყანაში მინიმალური ზღვარი არასრულწლოვნის პასუხისმგებლობისა არის 18 წელი. ასევე საკმაოდ კარგი რეპუტაცია აქვს საფრანგეთს არასრულწლოვნებთან მიდგომის პროცესში, რადგან ჯერ კიდევ 1940-წლიდან დაინერგა განათლებისა და რეაბილიტაციის პრინციპები არასრულწლოვნთა მართლმსაჯულების სისტემაში. ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი რეფორმა განახორციელა ახალმა ზელანდიამ 1989 წელს, როდესაც არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემაში დაინერგა „ოჯახური კონფერენცია“, რომელიც მიზნად ისახავდა ოჯახური ურთიერთობის შენარჩუნებას და აღკვეთის ღონისძიების გავლენის შემსუბუქებას. ისეთი

განვითარებული ქვეყნა როგორც არის ამერიკის შეერთებული შტატები, ცნობილია როგორც საკმაოდ მკაცრი პოლიტიკის გამტარებელი არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების მიმართულებით. ამერიკის შეერთებული შტატების ზოგიერთ შტატში სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა ბავშვებს ენიჭებათ 8-10 წლიდან. (*Center on Juvenile and Criminal Justice, Juvenile Justice History, 2016*).

როგორც უკვე მრავალჯერ ავლნიშნე, არასრულწლოვანთა დამნაშავეებთან მუშაობისას მნიშვნელოვანია სპეციალიზირებული სისტემები, თუმცა, თუ გადავხედავთ ბოლო ათ წლებში მიმდინარე მოვლენებს, მკაფიოდ გამოჩნდება, რომ თანამდეროვე მსოფლიო, მათ შორის განვითარებულ ქვეყნები, არასრულწლოვნების მართლმსაჯულების საკითხები კვლავ აქტუალური და პრობლემურია. მაგალითისათვის, განვიხილოთ ამერიკის შეერთებული შტატები. ჯერ კიდევ 1930-იან წლებში, აშშ-ში შეიქმნა მსოფლიოში პირველი არასრულწლოვანთა სასამართლოები. ეს რეფორმა აღქმული იყო როგორც პროგრესული და წინ გადადგმული ნაბიჯი ბავშვების საუკეთესო ინტერესების გათვალისწინების მხრივ. თუმცა, 1990 წლებიდან ამერიკის შეერთებული შტატები დადგა სერიოზული გამოწვევების წინაშე, კერძოდ, 1990-2005 წლებში ცხრამეტი არასრულწლოვანი დამნაშავე იქნა სიკვდილით დასჯილი, რამაც გამოიწვია საერთაშორისო ორგანიზაციების მკაცრი კრიტიკა. (*Juvenile Justice History in America; Journal of Justice and Crime, 2017*).

საკმაოდ მკაცრი გამოწვევების წინაშე იდგა დიდი ბრიტანეთიც. თუმცა, ბოლო ათწლეულის განვალბაში, დიდი ბრიტანეთში საგრძნობლად დაიკლო არასრულწლოვანთა დანაშაულმა. მაგალითად, თუ 2011 წელს 200,000 ბავშვი იყო სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებაში მიცემული, ეს რიცხვი 2016-2017 წლებში 87,525 იყო. დიდმა ბრიტანეთმა შეცვალა არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებასთან დაკავშირებული პოლიტიკა, რამაც გამოიღო შესაბამისი შედეგი (Uk, 2018).

როგორც ვხედავთ, ისეთი განვითარებული ქვეყნები, როგორცაა ამერიკის შეერთებული შტატები და დასავლეთ ევროპის ქვეყნები, უახლოეს წარსულშიც კი იდგნენ საკამოდ რთული გამოწვევების პირისპირ. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების რეფორმის, პოლიტიკის განხორციელებისა და დაგეგმვის პროცესში, გათვალისწინებული უნდა იყოს სხვადასხვა ასპექტი, მათ შორის სოციალური, კულტურული, დემოგრაფიული და სხვა. „არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემა ზოგადი ტერმინია, რომელიც გულისხმობს სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა მიღწეული ბავშვების მიმართ გამოსაყენებელ პოლიტიკას, პროცედურებსა და პრაქტიკას“ (ჰამილტონი, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების საკონონმდებლო რეფორმის სახელმძღვანელო პრინციპები, 2011).

საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით, ნებისმიერმა სახელმწიფომ რომელიც იწყებს არასრულწლოვანთა მართვის სისტემის დანერგვაზე ან მასში ცვლილებების შეტანაზე მუშაობას უნდა უზრუნველყოს რომ შემოთავაზებული პოლიტიკა, კანონმდებლობა და პრაქტიკა შეესაბამებოდეს ბავშვთა უფლებათა კონვენციას (ჰამილტონი 2011,13). მსოფლიოს მასშტაბით საერთაშორისო ორგანიზაციების და სახელმწიფოების მიერ აღიარებულია რამდენიმე საერთაშორისო დოკუმენტი რომლებიც იძლევიან მკაფიო რეკომენდაციებს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების საკითხებზე. 1. გაეროს ბავშვთა უფლებათა კონვენცია

2. გაეროს სახელმძღვანელო პრინციპები არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციის შესახებ (რიადის პრინციპები);

3. გაეროს სტანდარტული მინიმალური წესები არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების ადმინისტრირების შესახებ (პეკინის წესები);

4 . გაეროს წესები თავისუფლება აღკვეთილი არასრულწლოვნების დასაცავად (ჰავანის წესები);

5. სახელმძღვანელო პრინციპი სისხლის სამართლის სისტემაში ბავშვებთან დაკავშირებით მოქმედების შესახებ (ვენის პრინციპები).

აღნიშნული დოკუმენტები გვთავაზობენ ზოგად რეკომენდაციებს რომლის მეშვეობითაც სახელმწიფოებმა უნდა შეძლონ არასრულწლოვანთა უფლებების დაცვის პრინციპებზე დამყარებული მართლმსაჯულების სისტემის შექმნა (*გაეროს ბავშვთა უფლებათა კონვენცია, 1889*).

2.2. სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკობრივი ზღვარი და მასთან დაკავშირებული საკითხები.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ბავშვთა უფლებათა კონვენციის თანახმად, ბავშვად ითვლება 18 წლამდე ასაკის ყოველი ადამიანი, თუკი რომელიმე კანონმდებლობის მიხედვით, ბავშვი უფრო ადრე არ აღწევს სრულწლოვნობას (გაერო, ბავშვთა უფლებათა კონვენცია, 1989წ.). საქართველოში სამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრების ან მისგან გათავისუფლებისას, არასრულწლოვნად ითვლება პირი, რომელსაც დანაშაულის ჩადენისას შეუსრულდა 14 წელი, თუმცა, არ შესრულებია 18 წელი (*საქართველოს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, მუხლი 3.1; საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, მუხლი #33*).

ასევე, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის თანახმად, აღდგენითი მართლმსაჯულების პროცესში არა მარტო 18, არამედ 21 წლამდე მიუღწეველი პირებიც სარგებლობონ არასრულწლოვანთათვის გათვალისწინებული მიდგომებით, (*საქართველოს მთავრობა, კანონი N750, 2017, მაისი*).

ქვეყნები განსხვავდებიან არასრულწლოვნებისთვის დანიშნული სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ზღვარის მიხედვით. მაგალითად, აზერბაიჯანში ეს ასაკი 14 წელია, დანიაში -15, თურქეთში, ეგვიპტეში, კანადასა და მექსიკაში -12 წელი,

ეთიოპიაში -9, სუდანსა და ინდოეთში 7, არგენტინაში -16. (*Minimum ages of criminal responsibility, CHILD RIGHTS INTERNATIONAL NETWORK, 01 January, 2019*).

სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის მინიმალური ასაკი „ ეს არის ასაკი, რომლის ქვემოთაც ივარაუდება, რომ ბავშვს არ გააჩნია სისხლის სამართლის კანონმდებლობის დარღვევის უნარი, დაუშვებელია, რომ სისხლის სამართლებრივ ასაკს მიუღწეველ ბავშვს ოფიციალურად წარედგინოს ბრალი დანაშაულის ჩადენაში და დაექვემდებაროს სისხლის სამართლის რაიმე პროცედურებს (*ჰამილტონი, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების საკონონმდებლო რეფორმის სახელმძღვანელო პრინციპები, 2011*).

ბავშვთა უფლებების დაცვაზე ორიენტირებული არც ერთი საერთაშორისოდ აღიარებული დოკუმენტი არ განსაზღვრავს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის მინიმალურ ასაკს. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ე.წ. პეკინის წესების თანხამდ, „იმ სამართლებრივ სისიტემებში, რომლებშიც მიღებული არასრულწლოვანთათვის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ცნება, ქვედა ზღვარი ამ ასაკისა არ უნდა იქნეს დადგენილი ძალზე ადრეულ ასაკში, ემოციური, სულიერი და ინტელექტუალური ასპექტებიდან გამომდინარე, (*გაეროს ბავშვთა კომიტეტი, ზოგადი კომენტარი N10, ბავშვთა უფლებები არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებაში, 2007*).

ბავშვთა უფლებათა კომიტეტის რეკომენდაციით, ისეთ შემთხვევებში, როდესაც შეუძლებელია ბავშვის ზუსტი ბიოლოგიური ასაკის დადგენა, მისი ფიზიკური, მენტალური და ემოციური განვითარების გამო, მაშინ საქმე არასრულწლოვნის სასიკეთოდ უნდა გადაწყდეს (*გაეროს ბავშვთა კომიტეტი, ზოგადი კომენტარი N10, ბავშვთა უფლებები არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებაში, 2007*).

თავი 3. ბიოლოგიური, ფსიქოლოგიური და სოციალური აქტორების გავლენა არარსულლოვანთა დანაშაულებრივ ქცევაზე

საკვლევი საკითხის ერთ-ერთ ამოცანას წარმოადგენს იმ ბიოლოგიური, ფსიქოლოგიური და სოციალური ფაქტორების გამოკვეთა, რომელიც ხელს უწყობს დელიქვენტური ქცევის ჩადენას. მრავალი კვლევა თუ მეცნიერული ნაშრომი ამტკიცებს იმ მოსაზრებას, რომ ბავშვის მიერ ჩადენილი ანტისოციალური ქცევა არ არის მხოლოდ ბავშვის პრობლემა. ბავშვის მიერ ჩადენილ დელიქვენტურ ქცევას შესაძლოა ჰქონდეს მრავალი მიზეზი, ბიოლოგიური, ფსიქოლოგიური, მშობლების ქცევიდან თუ სოციუმიდან გამომდინარე სადაც ის ცხოვრობს და იზრდება. არასრულწლოვნის მიერ ჩადენილი ანტისოციალური ქცევა არ შეიძლება განხილულ იქნას მხოლოდ ერთი რაიმე მიზეზის და ფაქტორის გათვალისწინებით.

ანტისოციალურ და დევიანტური ქცევის მიზეზები ჯერ-კიდევ ადრეულ ბავშვობაში შეგვიძლია ვეძიოთ. ხასიათის მახასიათებელი არის პიროვნებისათვის დამახასიათებელი ნიშნები, რომლებმაც შესაძლოა მოდიფიკაცია განიცადონ გარემოს გავლენის შედეგად. ჯერ კიდევ ადრეულ ასაკში გამოვლენილი ხასიათის თავისებურებები, როგორცაა, აგრესია, ჰიპერაქტიურობა, იმპულსურობა, ყურადღების კონცენტრაციის პრობლემები, რთული და უკონტროლო ქცევა, შესაძლოა იყოს მანიშნებელი ანტისოციალური და რთული ქცევისა მომავალში (Stattin, 1993).

ადრეულ სასკოლო პერიოდში შეიძლება რისკ ფაქტორად ჩაითვალოს ხშირი ტყუილები, პოზიტიური დამოკიდებულება ანტისოციალური ქცევის მიმართ, ძალადობის (ბულინგის) განხორციელება თანაკლასელის მიმართ, დანაშაულის გრძნობის არ ქონა, პასუხისმგებლობების თავიდან აცილება. კიდევ უფრო მოზრდილ პეროდში რისკ-ფაქტორებს წარმოადგენს მავნე ნივთიერებების მოხმარება, სკოლის

მიტოვება, იარაღის ტარება და სხვა. *(ქ.თავართქილაძე, მოზარდთა აგრესიული ქცევა, საზოგადოებრივი ჯანდაცვისა და მედიცინის ფონდი).*

გარდა ბიოლოგიური და ხასიათისათვის დამახასიათებელი ფაქტორებისა კვლევების თანახმად, როგორც მცირეწლოვანობის, ასევე, სკოლის და მოზარდობის პერიოდში, ყველაზე დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მშობლებსა და ოჯახს. კვლევების თანახმად, იმ ბავშვებში, რომლებსაც დეპრია და უგულბელებოფა აქვთ გადატანილი, ბევრად უფრო მაღალია ალბათობა დანაშაულის ჩადენისა. მრავალმა კვლევამ აჩვენა, რომ არასანდო მიჯაჭვულობა კავშირშია ბავშვის მიერ ჩადენილ ანტისოციალურ ქცევასთან. „რაც უფრო ახლოს არის ბავშვი დედასთან, მით უფრო მცირეა დანაშაულის ჩადენის საფრთხე“ (Adams, Hilman and Gaydos, 1994).

გარდა მიჯაჭვულობისა, არსებობს კიდევ ფაქტორები რომლებიც ხელს უწყობს მომავალში განხორციელებულ ქცევას. მაგალითად, მშობლების ანტისოციალური ქცევა, მშობლების უნარ-ჩვევების არ ქონა, ხასიათის თავისებურებები, ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია ალზრდის სტილი. ამერიკის შეერთებული შტატების „არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციის ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრევენციის დაცვის ცენტრის“ რამდენიმე წლიანი კვლევის შედეგად დაადგინა, რომ იმ არასრულწლოვნებს, რომელთაც დელიქვენტური ქცევა ახასიათებდათ, მათ 63 %- ოჯახის მხრიდან ჰქონდა გამოცდილი ალზრდის დესტრუქციული სტილი, 38%-ში ადგილი ჰქონდა ოჯახურ კონფლიქტებს, ხოლო 29%-ს ჰქონდა ძალადობრივი გამოცდილება მშობლის მხრიდან. როგორც აღნიშნული კვლევიდანაც ჩანს, დანაშაულის პრევენციის მიმართულებით ძალიან დიდი მნიშვნელობა სწორედ ალზრდის სტილს აქვს.

გარდა ოჯახისა, დელიქვენტური ქცევის რისკ ფაქტორად შეიძლება აღქმული იყოს თანატოლების წრე და ის გარემო, სადაც ბავშვი ცხოვრობს (უბანი, სამეზობლო, რაიონი). არანაკლები როლი ენიჭება სკოლას და სასკოლო პერსონალს. რამოდენიმე კვლევამ აჩვენა, რომ ის მოსწავლეები, რომლებიც მაღალი აკადემიური მოსწრებით გამოირჩევიან, იშვიათად ახასიათებთ ანტისოციალური ქცევა და პირიქით. ის მოზარდები, რომლებიც სკოლას ხშირად აცდენენ და აქვთ დაბალი აკადემიური მოსწრება, მეტი ალბათობით

გამორჩევან მომავალში დელიქვენტური ქცევის ჩასადენად. დიდი მნიშვნელობა ენიჭება, სკოლის მასწავლებლების დამოკიდებულებას მოსწავლეების მიმართ, უინტერესო სასკოლო კურიკულუმი, მასწავლებლებსა და მოსწავლეებს შორის სუსტი კომუნიკაცია და ურთიერთობები, სუსტად განსაზღვრული სასკოლო წესები და კონტროლის დაბალი დონე წარმოადგენენ გარკვეულ რისკ ფაქტორებს.

ასევე, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სოციალურ ფაქტორებს, როგორცაა სიღარიბე, განათლების დაბალი დონე, არაორგანიზებული სამეზობლო და რაიონი, სადაც დანაშაული და ანტისოციალური ქცევა ყოველდღიურად ხდება. არარსულწლოვნის მიერ ადრეულ ეტაპზე გამოვლენილი რისკ-ფაქტორები და ქცევა, როგორც წესი, შეუმჩნეველია სამეზობლოსთვის. ზოგ შემთხვევაში კონკრეტული სამეზობლო და გარემო არა თუ ცდილობს, რომ შეამჩნიოს და მიიღოს შესაბამის პრევენციული ზომები, არამედ ახალისებს კიდევ დელიქვენტური ქცევას (Sampson and Earles, 1997).

თავი 4. საქართველო და არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება

1.1 საკანონმდებლო ბაზა

იმისათვის, რომ კარგად იქნას გააზრებული არსებული მდგომარეობა, მნიშვნელოვანია მოკლედ მიმოვიხილოთ საქართველოს წარსული გამოცდილება კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვნების მიმართულებით. ჯერ კიდევ საბჭოთა კავშირის დროს, იმ პერიოდისათვის არსებული სისიხლის სამართლის კოდექსის თანახმად, არასრულწლოვანის გასამართლების მინიმალური ასაკი იყო 16 წელი, თუმცა,

14-16 წლამდე პირები მართლმსაჯულების წინაშე მხოლოდ იმ შემთხვევაში წარდგებოდნენ თუ ჩაიდენდნენ მძიმე ან გასნაკუთრებით მძიმე სახის დანაშაულს, როგორცაა მკვლელობა, გაუპატიურება, მარცვა და სხვა. 1999 წელს საქართველოს პრეზიდენტმა ედუარდ შევარძნემ მოაწერა ხელი ახალ სისხლის სამართლის კოდექსს, რომლის თანახმადაც, არასრულწლოვანთათვის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის მინიმალურ ასაკად განსაზღვრული იყო 14 წელი *(საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, 15 მაისი, 1999წ.)*.

სამართლებრივი პასუხისმგებლობის მინიმალური ასაკი - 14 წელი 2008 წლის 01 ივლისამდე იყო ძალაში, სანამ საქართველოს პრეზიდენტმა მიხეის სააკაშვილმა ხელი არ მოაწერა სისხლის სამართლის კოდექსში გარკვეული ცვლილების შეტანას, მათ შორის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის, 14 დან 12 წლამდე დაწევას. ზოგიერთი დანაშაულის შემთხვევისას (მაგ. მკვლელობა, მარცვა, ყაჩაღობა და სხვა.). თუმცა, ვინაიდან საქართველომ რატიფიცირება მოახდინა არაერთი საერთაშორისო დოკუმენტისა ბავშვთა უფლებების დაცვის სფეროში, სამართლებრივი პასუხისმგებლობის მინიმალური ასაკის დაწევით, გარკვეული წინააღმდეგობაში მოვიდა სხვადასხვა ევროპულ თუ საერთაშორისო სტანდარტებთან. 2010 წელს კვლავ შევიდა ცვლილება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში და მინიმალური ზღვარი ყველანაირი სახის დანაშაულისთვის 14 წელი დაწესდა, *(საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, 2010 წლის ცვლილება)*.

ბავშვთა უფლებათა კონვენციას საქართველო შეუერთდა და რატიფიცირება მოახდინა 1994 წელს, რითაც პასუხისმგებლობა აიღო კონვენციით განსაზღვრული უფლებების გათვალსიწინებისა და შესრულების შესახებ. მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო ათწლეულია ბევრი სასიკეთო ნაბიჯი გადაიდგა ბავშვთა კეთილდღეობის სფეროში, კვლავ, ასრებობს რამოდენიმე საკითხი, რომელიც რჩება პრობლემად და გამოწვევად. მათ შორის, კანონთან კონფლიქტში მყოფი ბავშვები, მათი რეაბილიტაცია, რესოციალიზაცია და რაც ასევე, არანაკლებ მნიშვნელოვანია მინიმალური ყურადღება ეთმობა დანაშაულის პრევენციას.

კანონთან კონფლიქტში მყოფი ბავშვების შესახებ ბოლო რამოდენიმე წელია აქტიურად მიმდინარეობს მუშაობა სხვადასხვა სტრუქტურებს შორის. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსისი თანახმად, არასრულწლოვნად ითვლება პირი, რომელსაც არ მიუღწევია 18 წლამდე, (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, 1997წ.), ამავე კოდექსისი თანახმად, 0-დან 7 წლამდე პირი ითვლება ქმედუუნაროდ, ხოლო 7-დან 18 წლამდე შეზღუდულ ქმედუუნაროდ. სხვადასხვა საერთაშორისო ნორმატიული აქტების რატიფიცირებით, ქვეყნის პოლიტიკურ დღის წესრიგში აქტუალური გახდა ბავშვების უფლებები და მასთან დაკავშირებული სხვადასხვა საკითხები. ბოლო წლებში განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო კანონთან კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვნებს.

რამოდენიმე სტრუქტურის კოორდინირებული მუშაობის შედეგად, შეიქმნა საქართველოს კანონი - არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, 2015 წლის 12 ივნისი. კოდექსის მიზანია, „მართლმსაჯულების პროცესში არასრულწლოვნის საუკეთესო ინტერესების დაცვა, კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვნის რესოციალიზაცია-რეაბილიტაცია, არასრულწლოვანი დაზარალებულისა და არასრულწლოვანი მოწმის უფლებათა დაცვა, არასრულწლოვანი დაზარალებულისა და არასრულწლოვანი მოწმის მეორეული ვიქტიმიზაციისა და არასრულწლოვანი დაზარალებულის ხელახალი ვიქტიმიზაციის თავიდან აცილება, ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება და მართლწესრიგის დაცვა“ (არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, 2015წ.). კოდექსი მნიშვნელოვანი საკანონმდებლო აქტია არსარულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსში. იგი არეგულირებს, როგორც, არასრულწლოვნის დაკავების, გამოკითხვის, ბრალის წარდგინების, პენიტენციური დაწესებულებაში ყოფნის, ასევე, შემდგომ რეაბილიტაცია-რესოციალიზაციის საკითხებს. თუმცა, აქაც მნიშვნელოვანია, ხაზი გაესვას, რომ ძალიან სუსტად არის განხილული პრევენციული კომპონენტი.

საკვლევი თემიდან გამომდინარე, ყურადღება გავამახვილეთ, 14 წლამდე პირების შესახებ არსებულ თავებსა და მუხლებზე. კოდექსის თანახმად, ადმინსიტრაციული პასუხისმგებლობის მიზნებისათვის არასრულწლოვნად ითვლება პირი, რომელსაც

ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობის მომენტისათვის შეუსრულდა 16 წელი, მაგრამ არ შესრულებია 18 წელი, ხოლო სისიხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის მიზნებისათვის - პირი რომელსაც დანაშულის ჩადენის მომენტისათვის შეუსრულდა 14 წელი, მაგრამ არ შესრულებია 18 წელი“ (არასრულწლოვანთ მართლმსაჯულების კოდექსი, 2015 წელი). კოდექსის თანახმად, კვლევის სამზინე ჯგუფი 14 წლამდე პირები ვერ იქნებიან ვერც ადმინისტრაციული და ვერც სისიხლის სამართლის პასუხისმგებლობის მიმღები პირები, კოდექსის თანახმად, 14 წლამდე პირები განიხილებიან როგორც „კანონთან კონფლიქტში მყოფი პირები“, თუმცა, არ ეხებათ სამართლებრივი პასუხისმგებლობა. ასევე, მნიშვნელოვანია აღვნიშნოთ, რომ 14 წლამდე პირები შესაძლოა იყვნენ არასრულწლოვანი დაზარელებულები ან/და არასრულწლოვანი მოწმეები. კოდექსით განსაზღვრულია 14 წლამდე პირების გამოკითხვის წესი- „14 წლამდე პირის გამოკითხვა/დაკითხვა შეიძლება ჩატარდეს მხოლოდ მისი კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობითა და თანდასწრებით. კანონიერი წარმომადგენელს უფლება აქვს, გამოთქვას თავისი მოსაზრება და სასამართლოს ნებართვით დააზუსტოს 14 წლამდე ასაკის პირისათვის დასმული შეკითხვა. 14 წლამდე ასაკის გამოსაკითხ პირს/მოწმეს განუმარტავენ მის მოვალეობას, თქვას მხოლოდ სიმართლე, მაგრამ არ აფრთხილებენ ჩვენების მიცემაზე უარის თქმისათვის და ცრუ ჩვენების მიცემისათვის სისიხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის დასკისრების შესახებ“ (არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი მუხლი #26, პუნქტი #4). არასრულწლოვანი არ შეიძლება გამოიკითხოს/ დაიკითხოს 22:00 საათიდან 08:00 საათამდე (არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი მუხლი #52, პუნქტი #6); „არასრულწლოვანი უზრუნველყოფილი უნდ იყოს შესაფერისი კვებითა და სასმელი წყლით არანაკლებ ყოველ 4 საათში ერთხელ, 08:00 საათიდან 22:00 საათამდე, აგრეთვე საპირფარეშოთი შეუზღუდავად სარგებლობის უფლებით“ (არასრულწლოვანთ მართლმსაჯულების კოდექსი მუხლი #52, პუნქტი #7).

ასევე, მნიშვნელოვანია განვიხილოთ ის მნიშვნელოვანი ნაბიჯები თუ რეფორმები, რაც ბოლო წლებში განხორციელდა კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვანების შესახებ. მნიშვნელოვანი იყო, საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის

სამინისტროში შექმნილი სარეზილიტაციო პროგრამების სამმართველო, რომელმაც მოიცვა საქართველოს თითქმის ყველა ქალაქი. სარეზილიტაციო სამმართველოში დასაქმებული სოციალური მუშაკები და ფსიქოლოგები მუშაობენ მრავალი მიმართულებით, მათ შორის არასრულწლოვნებთან. მნიშვნელოვანია განრიდებისა და მედიაციის პროგრამა, რომელიც 2010 წლის 15 ნოემბრიდან ამოქმედდა. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის თანახმად, განრიდება გულისხმობს „თუ არასრულწლოვანმა ნაკლებად მძიმე ან მძიმე დანაშაული ჩაიდინა, პროკურორი უფლებამოსილია მიიღოს დასაბუთებული გადაწყვეტილება სისხლისსამართლებრივი დევნის არდაწყებისა და დაწყებული სისხლისსამართლებრივი დევნის შეწყვეტისა და განრიდების შესახებ *(არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, მუხლი #38)*. გადაწყვეტილების მიღების შემდგომ სარეზილიტაციო პროგრამების სამმართველოს სოციალური მუშაკი ამზადებს შესაბამის შეფასებას, დასკვნითა და რეკომენდაციებით, რაც თავისთავად, „მიზნად ისახავს არასრულწლოვნის სოციალური გარემოს, მისი უნარების, ინდივიდუალური საჭიროებებისა და სხვა გარემოებების შესწავლას, რაც ხელს შეუწყობს არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესებსზე დაფუძნებული განრიდების ღონისძიების დაგეგმვას *(საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს, საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს, საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს ერთობლივი ბრძანება #135, #95, #23მ 2016 წლის 15, მარტი)*.

ასევე, არასრულწლოვნების მართლმსაჯულების სფეროში მსოფლიო პრაქტიკიდან გამომდინარე, წარმატებული და ეფექტური შედეგებისთვის, მნიშვნელოვანია კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვნებთან მომუშავე ყველა სპეციალისტი იყოს კომპეტენტური და საკუთარი საქმის პროფესიონალი. ამასთან დაკავშირებით, შეიქმნა *საქართველოს მთავრობის დადგენილება N668 (2015 წელი, 30 დეკემბერი)*, რომლის თანახმადაც, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სფეროში ჩართულ ყველა სუბიექტს უნდა გაეცოდოს შესაბამისი სპეციალიზაცია, თუმცა, ამ ეტაპზე, არასრულწლოვნებთან კვლავ მუშაობენ სპეციალისტები, რომელთაც არ აქვთ გავლილი შესაბამისი სპეციალიზაცია. ამ ეტაპზე 14 წლამდე კანონთან კონფლიქტში მყოფ ბავშვებთან მუშაობენ მხოლოდ სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური

მუშაკები, რომელთაც ევალებათ საპროცესო წარმომადგენლობის გაწევა გამოკითხვის პროცესზე.

თავი v. სოციალური მუშაკის როლი არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემაში

სოციალურ მუშაკთა ნაციონალური ასოციაციის (NASW) რეკომენდაციით, არასრულწლოვან დამნაშავეებთან მუშაობა უნდა განსხვავდებოდეს სრულწლოვანებთან მუშაობის სპეციფიკისგან. ყველა ეტაპზე მუშაობას თავისი თავისებურებები აქვს, მათ შორის ადრეული ჩარევის, პრევენციის, პრობაციის, სასჯელის მოხდისა და რეაბილიტაცია/ რესოციალიზაციის პროგრამების განხორციელებისას.

სოციალურ მუშაკთა ნაციონალური ასოციაცია მხარს უჭერს მოსაზრებას, რომ ბავშვები და მოზარდები განსხვავდებიან განვითარების ძირითადი ასპექტებით, მნიშვნელოვანია არასრულწლოვანებთან მუშაობა შემდეგი მიმართულებებით: სოციალური მუშაკების ჩართულობა დანაშაულის პრევენციის მიმართულებით.; უმნიშვნელოვანესია სოციალური მუშაკების ჩართულობა ეფექტური სისტემების შექმნის პროცესში, რომელიც ნამდვილად იქნება ორიენტირებული ბავშვებსა და ახალგაზრდებზე. სოციალური მუშაკები კოორდინაციას უწევენ ადგილობრივი თემის მობილიზებას, სხვადასხვა უწყებების გამართულად მუშაობის პროცესს, რათა თავიდან იქნას აცილებული ბზარები მართლმსაჯულების სისტემაში.

მნიშვნელოვანია ეფექტური და ანგარიშვალეული ზედამხედველობის გაწევა ადრეულ ეტაპზე, მაგალითად, სკოლაში, როდესაც გამოიკვეთება რაიმე რისკ ფაქტორი რომელიც შესაძლოა მომავალში გახდეს არასრულწლოვნის მხრიდან დანაშაულის ჩადენის ხელშემწყობი, აუცილებელია მაშინვე გაეწიოს ზედამხედველობა, როგორც სოციალური სამსახურის, ასევე, სხვა სფეროს წარმომადგენლების მიერ.

სოციალური მუშაკები აქტიურად ერთვებიან პრევენციული და იდენტიფიცირების ეფექტური მექანიზმის შემუშავებაში. სოციალური მუშაობის უმნიშვნელოვანესი თავისებურება სწორედ პრობლემის იდენტიფიცირებაა, მნიშვნელოვანია, რომ ყველა მომსახურება და ინტერვენცია, რომელიც განხორციელდება არასრულწლოვანთან მიმართული იყოს პრობლემის ზუსტ და მკაფიო იდენტიფიცირებაზე. წლების მანძილზე კვლევებმა აჩვენა, რომ ინტერვენცია და მენტალური სამუშაო მხოლოდ მაშინ გამოიღებს შედეგს, თუ ორიენტირებული პრობლემის ზუსტ იდენტიფიკაციაზე.

სოციალურ მუშაკთა ნაციონალური ასოციაცია რეკომენდაციას უწევს ისეთი კადრების აყვანას, რომელთაც აქვთ შესაბამისი კომპეტენცია, შემთხვევების წარმოების, კონსულტირების, ინტერვიუს ჩატარების, კროს-კულტურული გამიცდილების ქონის.

ყველაზე მნიშვნელოვანი მიმართულები შემდეგია:

- მდგრადი ადრეული ჩარევა პრევენციის მიმართულებით;
- ადვოკატირება;
- პროვზების განვითარების ეტაპების განვითარების შეფასება;
- ბავშვთან, ოჯახთან და სისიტემათან კომპლექსური მუშაობა და ჩარევა, კომუნიკაციის პროცესის უზრუნველყოფა;
- ბავშვის განვითარების ეტაპების ანალიზი;
- საზოგადოების ცნობიერების ამაღლება და მიმღებლობის გაზრდა კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვანების მიმართ;
- რესურსების მობილიზება და მიწოდება კანონთან კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვანებისათვის და მათი მშობლებისათვის;
- ისეთი მომსახურების ლობირება და მხარდაჭერა, რომელიც ორიენტირებული იქნება პრევენციაზე, რეაბილიტაციაზე, თემზე დაფუძნებულ პრაქტიკაზე და არა სადამსჯელო ღონისძიებებზე;

სოციალურ მუშაკთა ნაციონალუ ასოციაცია განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებს თემზე დაფუძნებული პრაქტიკის მნიშვნელობაზე. მხარს უჭერს ადგილობრივი თემებისა და რესურსების მობილიზებას, როგორც დამცავ ფაქტორს არასრულწლოვანებთან მუშაობის პროცესში. მხარდაჭერილ იქნა თემის ინიციატივები, როგორც დამცავი და პრევენციული ფაქტორი დანაშაულის პრევენციის კუთხით. სკოლის შეემდგომი აქტივობები, მშობლის სუპერვიზია, სოციალური ღირებულებების განვითარები წახალისება, ინსტიტუციაური მომსახურებების სანაცვლოდ მცირე კორექციული ჯგუფების წახალისება, რომელიც ხელს უწყობს არასრულწლოვანის ქცევის მართვას და სხვა. (*National Assosiation of Social Workers, Recommendations, 2008, 2014*)

თავი VI. არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენცია

საერთაშორისო გამოცდილება დანაშაულის დონეს სამ დონედ ჰყოფს:

- *პირველადი (primary);*
- *მეორეული (secondary);*
- *მესამეული (tertiary);*

მიუხედავად იმისა, რომ არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემას მხოლოდ მესამეულ პრევენციულ კომპონენტს მიაკუთვნებენ (პროგრამებს, რომელიც გამიზნულია იმ ბავშვების განმეორებითი დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად, რომლებმაც აღიარეს ბრალი ან ბრალდებულია დანაშაულის ჩადენაზე), მაინც ძალზე მნიშვნელოვანია პირველადი (ანუ საყოველთაო) და მეორადი (მიზნობრივი) პრევენციის პროგრამების შემუშავება. (*UN, Introctory Handbook on the Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Ofender, 2012*); პირველად და მეორეულ პრევენციასთან დაკავშირებული

სამართლებრივი ნორმები სოციალური და ბავშვთა დაცვის კანონმდებლობაში უნდა შედიოდეს *(კამილტონი, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების საკანონმდებლო რეფორმის სახელმძღვანელო პრინციპები, 2011)*;

გაეროს რეკომენდაციით, მნიშვნელოვანია სახელმწიფოში არსებობდეს სტრუქტურა, რომელიც პასუხისმგებელი იქნება დანაშაულის პრევენციის ეროვნული სტრატეგიის შემუშავებაზე, საქართველოში 2012 წელს შეიქმნა არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციის სტრატეგია, რომელიც ამ ეტაპზეც მოქმედია *(არასრულწლოვანთა პრევენციის სტრატეგია საქართველოში, #235, 2012)*;

იმისათვის, რომ სახელმწიფომ ეფექტური პოლიტიკა გაატაროს არასრულწლოვნების პრევენციის მიმართულებით, მნიშვნელოვანია გაზიარებული და დანერგილი იქნეს *გაეროს სახელმძღვანელო პრინციპები არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციის შესახებ, რიადის პრინციპები (ეკონომიკური და სოციალური საბჭოს რეზოლუცია, პუნქტი #13, 2001)*;

რიადის პრინციპების თანახმად, აქცენტი უნდა გაკეთდეს პრევენციის პოლიტიკაზე, რომელიც ხელს შეუწყობს ყველა ბავშვის წარმატებულ სოციალიზაციასა და ინტეგრაციას. კერძოდ ოჯახის, თანატოლთა ჯგუფების, სკოლების, პროფესიული მომზადების ცენტრებისა და სამსახურის აქტიური ჩართულობა *(გაეროს ბავშვთა უფლებათა კომიტეტი, ზოგადი კომენტარი #10, პუნქტი #17, 2007)*;

რიადის პრინციპების თანახმად, დანაშაულის პრევენციის პროგრამების დაგეგმვის დროს, უმნიშვნელოვანესია გათვალისწინებული იყოს ოჯახის კომპონენტი, მნიშვნელოვანია ღარიბი ოჯახების მხარდაჭერა და გაძლიერება, რათა თავიდან იქნას აცილებული ბავშვისა და ოჯახის განცალკევება. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიქცეს ლტოლვილ, მიგრანტ, იძულებით გადაადგილებულ ოჯახებს, რათა გაიარონ ადაპტაცია ახალ გარემოსთან. ასევე, რიადის პრინციპები ხაზს უსვამს მშობლებთან/მზრუნველებთან მუშაობის პროცესს, კერძოდ, მშობლის უნარ-ჩვევების გაუმჯობესება, შვილის ცხოვრებაში მათი დადებითი გავლენის ზრდა, აღზრდასთან დაკავშირებული სხვადასხვა საკითხის განხილვა და ბავშვის განვითარების

თავისებურების გააზრების პროცესში დახმარებას. ასევე, უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება განათლების სისტემას. მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ აკადემიური აქტივობები, არამედ სოციალური ნორმების, ღირებულებების და თავისუფლებების სწავლას. დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სპორტულ, კულტურულ და სოციალურ აქტივობებს.

მრავალი ავტორის კვლევა და ნაშრომი გამოკვეთავს იმ ყველაზე მნიშვნელოვან ასპექტებს, რომელსაც დადებითი გავლენა აქვს არარსულწოდვანთა დანაშაულის პრევენციაზე ესენია: თერაპიული ინტერვენცია: მულტისისტემული თეორია, ოჯახის ; ფუნქციური თეორია, აგრესიის მართვის თერაპია; მენტორული პროგრამები; უსაფრთხო სკოლის პროგრამა; სკოლის შემდგომი აქტივობები; თემზე დაფუძნებული პრაქტიკა და სხვა.

განსაკუთრებით მნიშვნელობა ბოლო პერიოდში შეიძინა თემზე დაფუძნებულმა პრაქტიკამ არასრულწლოვნებთან მუშაობის პროცესში, როგორც რეაბილიტაციის, ასევე პრევენციის კომპონენტში; „თემზე დაფუძნებული პრაქტიკა საუკეთესო ოპრევენციული კომპონენტის არასრულწლოვნებთან მუშაობის პროცესში. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ეფექტური პროგრამების განხორციელების შემთხვევაში თემზე დაფუძნებული პრაქტიკის მომსახურებების შექმნა და დანერგვა ბევრად უფრო ღირებულია ვიდრე მისის მონეტარული საფასური, თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ამ მიმართულებით დახარჯული თანხა იძლეოდა 7-10 დოლარის დანაზოგს სადამსჯელო ღონისძიებებთან მიმართებით“ (*Washington State institute for public policy, 2001*).

თავი VII. კვლევის ანალიზი

სიღრმისეული ინტერვიუ თვისებრივი კვლევის ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული ფორმაა, რომელიც საშუალებას იძლევა ამომწურავად გაეცეს პასუხი მნიშვნელოვან კითხვებს. ვინაიდან კვლევა ეხება ისეთ სენსიტიურ საკითხს, როგორც არასრულწლოვანთა დანაშაულია, კვლევის მეთოდად სწორედ სიღრმისეული ინტერვიუ

იქნა შერჩეული. კვლევა მიმდინარეობდა 2018 წლის ნოემბრის თვიდან 2019 წლის იანვრის თვის ჩათვლით. ჯამში ჩატარდა 34 სიღრმისეული ინტერვიუ, როგორც კანონთან კონფლიქტში მყოფ 14 წლამდე არასრულწლოვნებთან, მათ კანონიერ წარმომადგენლებთან/მშობლებთან, სფეროში მომუშავე სხვადასხვა სფეროს პრაქტიკოსებთან და სფეროს ექსპერტებთან. კვლევის ფარგლებში გამოიკითხნენ სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს 12 სოციალური მუშაკი, 1 უფროსი სოციალური მუშაკი, სსიპ პრობაციის ეროვნული სააგენტოს 1 სოციალური მუშაკი და 1 პროფესიული ზედამხედველი, სსიპ დანაშაულის პრევენციის სოციალური მუშაკი. ასევე, შსს კრიმინალური პოლიციის დეპარტამენტის ვაკე-საბურთალოს სამმართველოს ორი განყოფილების ორი გამომძიებელი. ასევე, კვლევაში მონაწილეობა მიიღეს სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს მეურვეობა-მზრუნველობისა და სოციალური დეპარტამენტის უფროსმა, ამავე დეპარტამენტის ძალადობის ადმინისტრირების სამმართველოს უფროსმა და იურისტმა, საქართველოს სოციალურ მუშაკთა ასოციაციის თავმჯდომარემ, ფსიქოლოგმა ქეთევან თავართქილაძემ. კვლევაში მონაწილეობენ კანონთან კონფლიქტში მყოფი 14 წლამდე - 9 არასრულწლოვანი და 5 არასრულწლოვნის კანონიერი წარმომადგენელი.

სანამ კვლევის შედეგებს განვიხილავდით, აქვე მინდა ვისაუბრო იმ სირთულეებზე, რაც კვლევის ჩატარებას ახლდა თან. ვინაიდან, კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვნებთან დაკავშირებული საკითხები მეტად საფრთხილოა და განსაკუთრებული კონფიდენციულობის ნორმების დაცვას მოითხოვს, შეუძლებელი გახდა რაიმე სტატისტიკის მოპოვება ამ საკითხთან დაკავშირებით, ასევე, არასრულწლოვნების დაცვის მიზნით, აღნიშნული მონაცემები რომელიმე უწყებაში ოფიციალური დოკუმენტის სახით არ ინახება. ვინაიდან, კვლევის მიზნის მისაღწევად უმნიშვნელოვანესი იყო არასრულწლოვნების და მათი კანონიერი წარმომადგენლების გამოკითხვა, შერჩევა განხორციელდა შემდეგნაირად, მე როგორც, სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს პრაქტიკოს სოციალურ მუშაკს მაქვს წვდომა ჩემს სამუშაო რაიონში დაფიქსირებული შემთხვევების შესახებ, შესაბამის ცხრილთან. ცხილიდან არჩეულ იქნენ 14 წლამდე არასრულწლოვნები შემთხვევითი შერჩევის საფუძველზე

(ყოველი მეშვიდე), აქვე მნიშვნელოვანია, რომ კვლევის ეტიკის ნორმების გათვალისწინებით, არც ერთი შერჩეული არასრულწლოვანი არ იყო ჩემი ბენეფიციარი. ბავშვთან უშუალოდ მომუშავე სოციალური მუშაკი ახდენდა დაკავშირებას, წიანსწარ ხდებოდა შეთანხმება, როგორც მის კანონიერ წარმომადგენელთან, ასევე თავად არასრულწლოვანთან კვლევის მიზნების შესახებ, ასევე, განმარტებული იყო რომ კონფიდენციალობა დაცულია. აღსანიშნავია, რომ კვლევაში მონაწილე ყველა არასრულწლოვანსა და მათ კანონიერ წარმომადგენლებს გამემარტათ, რომ კვლევაში მონაწილეობაზე უარის თქმა არანაირ გავლენას არ მოახდენდა სოციალური მუშაკის მომსახურების მიღებაზე სამომავლოდ. საკვლევი საკითხის სენსიტიურობიდან და არასრულწლოვანის ინტერესებიდან გამომდინარე, მათთან და მათ კანონიერ წარმომადგენლებთან ინტერვიუს დროს ინფორმაციის ჩანიშვნა ხდებოდა წერილობითი ფორმით, ხოლო ყველა დანარჩენ შემთხვევაში აუდიო ხელსაწყოს გამოყენებით.

რესპოდენტი 1. კანონთან კონფლიქტში მყოფი 14 წლამდე პირები, სულ ცხრა არასრულწლოვანი, მამრობითი სქესის, ყველაზე პატარა ასაკი 11 წლის და 8 თვის, ხოლო ყველაზე დიდი - 13 წლის 11 თვის.

კვლევის მიზნების მისაღწევად, განსაკუთრებით საინტერესო იყო იმ მიზეზებისა და ფაქტორების ამოცნობა, რომელმაც შესაძლოა ხელის შეუწყო დელიქვენტურ ქცევას მოზარდების მხრიდან. გამოიკვეთა, რომ ცხრა არასრულწლოვანიდან შვიდის (77%) ოჯახს ჰქონდა საკმაოდ რთული სოციო-ეკონომიკური მდომარეობა, ცხრა გამოკითხული არასრულწლოვანიდან 7 (77%) დადიოდა სკოლაში, თუმცა, მიღებული ინფორმაციით, ხშირი გაცდენისა და დაბალი აკადემიური მოსწრების გამო 4-მა მათგანმა ვეღარ შესძლო სწავლის გაგრძელება, 2 (23%) არასრულწლოვანს არასდროს უვლია სკოლაში. არასრულწლოვანები სწავლის შეწყვეტის მიზეზად ასახელებენ პედაგოგების დამოკიდებულებას მათ მიმართ:

„როდესაც უფრო პატარა ვიყავი, მინდოდა კარგად მესწავლა, და ექიმი გავმხდარიყავი, თუმცა, ხშირად ვგრძნობდი, რომ მასწავლებელი აგდებულად მიყურებდა, მივხვდი, რომ

ჩემგან მაინც არაფერი გამოვიდოდი და აღარ დავდივარ სკოლაში“; (რესპოდენტი 13 წლის).

არასრულწლოვნები აღნიშნავენ, რომ მშობლები არ იყვნენ ჩართულები საგაკვეთილო პროცესში, არ აკონტროლებდნენ სკოლაში დასწრებას, გაკვეთილების მოზადების ხარისხსა და სხვა.

„დედა არასდროს მამეცადინებდა, ალბათ რა მაგარია დედა რო გამეცადინებს“; (რესპოდენტი 12 წლის);

ცხრა გამოკითხული არასრულწლოვნიდან 7 (77,%) მიუთითებდა, რომ მათ ოჯახში ხშირი იყო კონფლიქტი მშობლებს შორის, მათ შორის ფიზიკური ხასიათის, რისი მომსწრეებიც თავადაც გამხდარან. არასრულწლოვნები საუბარში აღნიშნავენ, რომ მშობლებთან არ აქვთ კარგი დამოკიდებულება, მუდმივად კონფლიქტები და დაძაბული ურთიერთობა ახასიათებთ. ხუთი (55%) არასრულწლოვანი იზრდება მხოლოდ დედასთან, იშვიათი კონტაქტი აქვთ მამასთან.

„დედა და მამა ხშირად ჩხუბოდნენ, ადრე განვიციდი და მაგრად არ მიყვარდა რო ყვიროდნენ, ეხლა აღარ მაინტერესებს, რაც უნდა ის ქნან“ (რესპოდენტი 13 წლის);

„მამა რო ცხოვრობდა ჩვენთან ღამე გვიანობამდე არ გავდიოდი; სულ მირეკავდა, რო წავიდა იმის მერე სულ გარეთ ვარ, დედა მუშაობს და იშვიათად ახერხებს დარეკვას“; (რესპოდენტი 12 წლის);

არასრულწლოვნები, ასევე მკაფიოდ უსვამენ ხაზს სამეგობროს და არ მალავენ მათ გავლენას დანაშაულებრივ ქცევაზე:

„ჩვენ ოჯახივით ვართ, ერთად ვაკეთებთ ყველაფერს, სხვანაირად ვერ იძმაკაცებ მაგათთან, რაღაც ცუდიც უნდა გააკეთო ხო“; (რესპოდენტი 13 წლის);

ასევე, საკითხიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანი იყო სოციალური მუშაკის როლი და გავლენა არსრულწლოვნებზე, ცხრა გამოკითხული არასრულწლოვნიდან ექვსი (66%) აღნიშნავენ, რომ იციან ვინ იყო მათი სოციალური მუშაკი, ახასიათებენ როგორც

თბილ და მზრუნველ პიროვნებას, რომელიც იცავდა მათ პოლიციის უხეში დამოკიდებულებისაგან, თუმცა, აღნიშნული 6 არასრულწლოვანი ამბობდა, რომ რაიმე სახის დახმარება სოციალური მუშაკის მხიდან არ მიიღეს, გარდა, ყურადღებიანი და მზრუნველი დამოკიდებულებისა საპროცესო წარმომადგენლობის გაწევისას. ხოლო სამი არასრულწლოვანი (34%) აღნიშნავდა, რომ სოციალურმა მუშაკმა რამოდენიმეჯერ დაურეკე და დაინტერესდა მისი მდგომარეობით, სხვა რაიმე ჩარევას, არასრულწლოვნების ინფორმაციით, ადგილი არ ჰქონია.

„კი სოც. მუშაკი როგორ არ ვიცი, პოლიციაში რო მოვიდა ძაან თბილად მომექცა, რალაცეები მკითხა, ყურადღებიანი იყო, იმის მერე აღარ მინახავს“ (რესპოდენტი 13 წლის);

„დამირეკა რამდენჯერმე, მომიკითხა, სასიამოვნო იყო, სკოლაში თუ გადავწყვიტე სწავლის გაგარძელება მერე დავურეკავ“; (რესპოდენტი 12 წლის);

არასრულწლოვნები ბუნდოვნად საუბრუბენ სამომავლო გეგმებზე, არ აქვთ რაიმე ჰობი ან ინტერესის სფერო. ცხრავე გამოკითხული არასრულწლოვანი აღნიშნავდა, რომ უკვე თოთხმეტი წლის რომ ყოფილიყვნენ არ ჩაიდენდენ დანაშაულს, რადგან ინფორმირებუბი არაიან, რომ ამ ასაკიდან შეიძლება მოხვდნენ „ციხეში“, „ზონაზე“ ან „პრობაციაზე“. არასრულწლოვნები ფიქრობენ, რომ მშობლებს მეტი კონტროლი რომ გაეწიათ, ალბათ, სწავლას გაგრძელებდნენ და ამ გზას არ დაადგებოდნენ. სოციალურ მუშაკს არ ასახელებს, როგორც რაიმე ცვლილებების აგენტს მათ ცხოვრებაში.

როგორც ვხედავთ, გარკვეულწილად გამოიკვეთა ის მიზეზები, რამაც შესაძლოა გარკვეული გავლენა მოახდინა დანაშაულებრივი ქცევის წახალისებაზე, გამნსაკუთრებით აღსანიშნავია განათლების სისტემის როლი, ოჯახისა და მშობლების, სოციო-ეკონომიკური მდგომარეობა. გავეცნოთ, რამოდენიმე კვლევას ამ მიმართულებით. ერთ-ერთი კვლევა, რომელიც ჩატარდა ინ ფაქტორების გამოსავლენად რომელიც გავლანს ახდენს არასრულწლოვნის მიერ ჩადენილ დელიქვენტურ ქცევაზე, მონაიწლეობა მიიღო 250 კანონტან კონფლქიტში მყოფმა პირმა, მათგან 200 იყო მამრობითი სქესი, ხოლო 50 მდედრობითი სქესის, ასაკი 9-12 წელი, კვლევასს გამოიკვეთა შემდგომი ფაქტორები: კვლევაში მონაწილე არასრულწლოვნების 58, 8%--ს აქვს

დიდი ზომის ოჯახი, ოჯახები შეგდებოდნენ 6-9 წევრისგან; გამოკითხულთა 30, 4 %-ს ჰყავდა მამობილი, ხოლო 36 %-ს დედობილი, გამოკითხულთა 50, 8 % საერთოდ არ ცხოვრობდა მშობლებთან და ოჯახთან ერთად, გამოკითხულთა 80, 4 %-ს ჰქონდა სირთულეები სასწავლო პროცესში, ხოლო 60, 8 იქნა გარიცხული სკოლიდან. არასრულწლოვნების 24,8 %-ს ჰქონდა გარკვეული სირთულეები ჯანმრთელობის მხრივ, ხოლო 72, 4 %-ს ჰქონდა ფსიქოლოგიური და ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემები, ყველაზე ხშირად დეპრესია ვლინდებოდა. (*A study of factors affecting juvenile delinquency, Biomedical and Pharmacology journal, 2015*);

რესპოდენტი 2: კანონთან კონფლიქტში მყოფი 14 წლამდე პირების კანონიერი წარმომადგენლები, მზრუნველი პირები, სულ 5 რესპოდენტი, მდედრობითი სქესის.

გამოკითხული მშობლების უმრავლესობა არ აფიქსირებს საკუთარ როლს შვილების მიერ განხორციელებულ დელიქვენტურ ქცევაზე, მათი თქმით, ძალიან განიცდიან შვილების დანაშაულებრივ ქცევას, თუმცა, ვერ იაზრებენ როგორ შეიძლება შედეგის თავიდან აცილება. მშობლები გამომწვევ რისკ ფაქტორებად ძირითადად ასახელებენ სკოლას, მძიმე ეკონომიკურ მდგომარეობას, განქორწინებას, მარტოხელა დედობას. როგორც კვლევის დროს გამოიკვეთა, გამოკითხულ მშობლებს თითქმის არ აქვთ კომუნიკაცია შვილებთან, არ ატარებდნენ მათთან დროს, რადგან მიღებული ინფორმაციით, უწევდათ ოჯახის საკვებით და სხვადასხვა საჭიროებით უზრუნველყოფა და დრო აღარ ჰქონდათ გაეკონტროლებინათ შვილების თავისუფალი დრო, საგაკვეთილო პროცესი, აკადემიური მოსწრება, თანატოლების წრე.

„კარგი ბავშვი იყო, ჭკვიანი, მაგრამ მერე პატრონი არ გვყავდა და დარჩა ეგრე, აღარც სკოლა უნდა, აღარც სწავლა, რა ვქნა აბა მითხრაით, პატარა აღარ არის 14 გახდება უკვე მალე“ (რესპოდენტი 44 წლის);

როგორც გამოიკვეთა, გამოკითხული მშობლების უმრავლესობას არ აქვს სტაბილური სამუშაო, მხოლოდ ერთ მშობელს აქვს უმაღლესი განათლება და სამსახური,

დანარჩენი გამოკითხული მშობლები საქმეებიან პერიოდულად (დამლაგებელი, მიმტანი, კაზინოში სხვადასხა პოზიცია, მაღაზიის თანამშრომელი). როგორც ინტერვიუს დროს გამოიკვეთა, მშობლები მომხრე არიან აღზრდის ავტორიტარული სტილის. ასევე, გამოიკვეთა, რომ საკუთარი ბინის არ ქონის გამო ხშირად უწევდათ საცხოვრებელი ადგილის შეცვლა და შესაბამისად სკოლის, რამაც გამოიწვია ბავშვების მხრიდან სასწავლო პროცესისადმი გულგრილი დამოკიდებულება, ასევე, გამოიკვეთა, რომ მშობლები არ უწევდნენ კონტროლს არასრულწლოვნებს, არ იცნობდნენ შვილების მეგობრებს.

*„დრო არ მქონდა და ყველგან ხო ვერ გაეკიდები, მერე მშვირები დავიხოცებოდი“
(რესპოდენტი, 39 წლის);*

*„მეგობრები ყავს კი, დიდად არ მომწონს მაგათი ბრაღიც არის მგონი რაც ჩაიდინა“
(რესპოდენტი, 38 წლის);*

საკვლევი საკითხიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანი იყო მშობლების დამოკიდებულება სოციალური მუშაკის მიერ გაწეული მომსახურების შესახებ, გამოკითხული ხუთი რესპოდენტიდან 4 აფიქსირებს, რომ სოციალურ მუშაკთან ჰქონდა რამოდენიმეჯერ სატელეფონო კავშირი, ხოლო ერთის თქმით, სოციალური მუშაკი მასთან სისტემატიურად დადიოდა.

„ძალიან კარგი და ყურადღებიანი სოციალური მუშაკი მყავს, გამიწია ფსიქოლოგიური მხარდაჭერა, ასევე, შემომთავაზა უმუშევართა ბაზაში დარეგისტრირება, კმაყოფილი ვარ“ (რესპოდენტი, 35 წლის);

წლების განმავლობაში ტარდებოდა მრავალი კვლევა, რომელიც იკვლევდა ოჯახის გავლენას არასრულწლოვნათა დანაშაულზე, ჯერ კიდევ რამოდენიმე ათეული წლის წინ მრავალმა კვლევამ აჩვენა, თუ რაოდენ მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს მშობლების განქორწინებას, ოჯახურ კონფლიქტებს, მშობლების დამოკიდებულებებს არასრულწლოვნის განვითარებაზე და მათ შორის ანტისოციალურ ქცევაზე. კვლევების უმრავლესობამ ნათლად გამოაშკარავა ოჯახური კონფლიქტისა და მშობლების

განქორწინების უარყოფითი გავლენა არასრულწლოვნებზე, მაგალითად; სამხრეთ ლონდონში 411 არასრულწლოვნის კვლევამ გამოკვეთა, რომ 72 არასრულწლოვნის შემთხვევაში, რომლებიც ხასიათდებოდნენ დანაშაულის მაღალი მაჩვენებლით, იყვნენ კონფლიქტური ან განქორწინებული ოჯახებიდან (*Study of Juvenile delinquency , Juby and Farington, 2001*).

ასევე, 72 კვლევის მეტა - ანალიზმა, ცხადჰყო, რომ სწორედ იმ არასრულწლოვნებს ახასიათებდეთ ანტისოციალური ქცევა, რომლებიც იყვნენ განქორწინებული ოჯახებიდან (Price and Kunz, 2003).

2017 წელს მონტენეგროში ჩატარდა კვლევა, რომელშიც მონაწილეობა მიიღო 265-მა არასრულწლოვანმა, კვლევის მიზანი იყო, მშობლის დამოკიდებულებებსა და დელიქვენტურ ქცევას შორის არსებული კავშირის დადგენა. მონაწილეების ასაკი მერყეობდა 15-დან 18 წლამდე. გამოკითხული არასრულწლოვნები იყოფოდნენ ორ ჯგუფად, 115 მონაწილე იყო კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვანი, ხოლო 150 სოციალურ კარგად ინტეგრირებული არასრულწლოვანი. კვლევამ გამოკვეთა, რომ არასრულწლოვნებთან, რომლებმაც ჩაიდინეს დევიანტური ქმედება, გაცილებით მაღალი იყო მშობლის მხრიდან ძალადობის, ადრეულ ასაკში გადატანილი დეპრეზიის, მხარდაჭერის მინიმალური ხარისხი, ბავშვისათვის მიცემული პირობების არ შესრულება და სხვა, ვიდრე იმ არასრულწლოვნებთან ვინც სოციალურ კარგად ადაპტირდნენ.

როგორც ვხეავთ, მარავალი კვლევა აჩვენებს, რომ არსებობს ძალიან მნიშვნელოვანი კავშირი მშობლების მდგომარეობის, მშობლების დამოკიდებულებების, ძალადობისა და არასრულწლოვნის მიერ ჩადენილ დევიანტურ ქცევას შორის. კვლევაში მონაწილე მშობლებისა და მათი ოჯახური მდგომარეობის გათვალისწინებით, ასევე, მათი დამოკიდებულებებით შვილების მიმართ, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ვერ უწევენ მხარდაჭერას არასრულწლოვნებს, ასევე, არ აქვთ ახლო ურთიერთობა, არ ატარებენ მათთან დროს, თავადაც აქვთ მწირი ღირებულებათა სისტემა, ვერ იაზრებენ საკუთარ როლს

შვილის ცხოვრებაში, რითაც შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ უარყოფითი გავლენა იქონიეს შვილების მიერ ჩადენილ დელიქვენტურ ქცევაზე.

რესპოდენტი 3: სფეროს ექსპერტები, მათ შორის პრაქტიკოსი სოციალური მუშაკები - სოციალური მომსახურების სააგენტოს 12 სოციალური მუშაკი, 1 უფროსი სოციალურ მუშაკი, შსს ვაკე-საბურთალოს კრიმინალური პოლიციის დეპარტამენტის 2 გამომძიებელი, სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს მეურვეობა-მზრუნველობის დეპარტამენტის უფროსი, ამავე, დეპარტამენტის ძალადობის სამმართველოს უფროსი და იურისტი, საქართველოს სოციალურ მუშაკთა ასოციაციის თავმჯდომარე, ფსიქოლოგი - ქეთევან თავართქილაძე, სსიპ პრობაციის სააგენტოს 1 სოციალური მუშაკი და ერთი ზედემხედველი, სსიპ დანაშაულის პრევენციის ცენტრის 1 სოციალური მუშაკი.

კვლევაში მონაწილე სოციალურ მუშაკებს აქვთ 2 ან მეტი წლის მუშაობის გამოცდილება კანონთან კონფლიქტში მყოფ არასრულწლოვნებთან. როგორც კვლევის დროს გამოიკვეთა ექვს მათგანს აქვს გავლილი ტრენინგურსი, რომელიც მოიცავს სამ დღიან სწავლებას, თუმცა, ყველა სოციალური მუშაკი აღნიშნავს, რომ ტრენინგი არ არის საკმარისი კვალიფიკაციის ამაღლების პროცესში.

„სამ დღიანი ტრენინგი არ არის პირდაპირ ჩემთვის საკმარისი, რომ რაიმე კვალიფიკაციის ამაღლებაზე ვისაუბრო“ (სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური მუშაკი, თბილისი);

„ვი გადაგვამაზდეს, რაღაც მხრივ კარგი იყო, ისე ვმუშაობთ უკვე ორი წელია არავის მოუცია ჩვენთვის ელემენტარული ცოდნა ამ საკითხთან დაკავშირებით“ (სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური მუშაკი, თბილისი);

სოციალური მუშაკების ინფორმაციით, მრავალი გამოწვევა არსებობს 14 წლამდე კანონთან კონფლიქტში არასრულწლოვნებთან მუშაობის პროცესში, არ არსებობს რაიმე მკაფიო პროცედურა, ვერ ხერხდება ეფექტური თანამშრომლობა საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს შესაბამის უწყებებთან, არაორაგანიზებული სამუშაო, დროის

არანაყოფიერად ხარჯვა, ყველა სოციალური მუშაკი აღნიშნავს, რომ ხელთ არ აქვთ რაიმე რესური და საკმარისი დრო, რომ იმუშავონ მშობლებთან, სკოლასთან, თემთან და ა.შ; ვერ იხსენებენ შემთხვევას, როდესაც უმუშავიათ დანაშულის პრევენციის მიმართულებით, განმეორებითი დანაშაულის თავიდან აცილების მიზნით. გამოკითხული სოციალური მუშაკები იაზრებენ საკუთარ როლს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების პროცესში, თუმცა, თორმეტივე მათგანი აღნიშნავს, რომ ამ ეტაპზე მხოლოდ საპროცესო წარმომადგენლის ამპლუაში ხედავენ საკუთარ თავს.

„ჩემი როლი, როგორც სოციალური მუშაკის, ამ ეტაპზე მხოლოდ საპროცესო წარმომადგენლობით შემოიფარგლება“ (სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური მუშაკი, მცხეთა-მთიანეთი);

„ვგრძნობ, რომ ბევრად მეტის რესურსი გვაქვს, ჩვენი როლი ძალიან მნიშველოვანია არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემაში, თუმცა, ვერანაირ სხვა მომსახურებას ვერ ვაწოდებთ, გარდა საპროცესო წარმომადგენლობისა“ (სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური მუშაკი, თბილისი);

კვლევაში მონაწილე სფეროს არაპრაქტიკოსი ექსპერტებსაც მსგავსი პოზიცია აქვთ, ექსპერტების აზრით, სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური მუშაკების მხრიდან მინიმალურად ხდება ჩართვა.

„სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური მუშაკებისგან ამ ეტაპზე კანონთან კონფლიქტში მყოფი ბავშვები ფაქტობრივად ვერანაირ მომსახურებას ვერ იღებენ“ (საქართველოს სოციალურ მუშაკთა ასოციაციის თავმჯდომარე ნინო შატბერაშვილი);

„ამ ეტაპზე მხოლოდ სოციალური მომსახურების სააგენტოს თანამშრომლები მუშაობენ, მაგრამ, სამწუხაროდ მრავალი ფაქტორის გათვალისწინებით, გარდა საპროცესო წარმომადგენლობისა, სხვა მომსახურების მიწოდება არ ხდება“ (ფსიქოლოგი - ქეთევან თავართქილაძე);

სოციალური მუშაკები საკუთარი გამოცდილებით ასახელებენ იმ მიზეზებს, რაც შესაძლოა დანაშაულის გამომწვევი ან ხელისშემწეობი იყოს, ესენია: ცუდი სოციო-ეკონომიკური მდგომარეობა, მშობლების ინდიფერენტული დამოკიდებულება შვილების მიმართ, მშობლის მავნე ჩვევებზე დამოკიდებულება; თანატოლთა წრე, რომელიც მიდრეკილია დანაშაულებრივი ქმედებების ჩადენისკენ, სკოლის მიტოვება; არაორგანიზებული თავისუფალი დრო; სუსტი კონტროლი მზრუნველების მხრიდან; ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემები; მიკუთვნებულობა სხვადასხვა ჯგუფის მიმართ, რომელიც შემჩნეულია ანტისოციალურ ქმედებებში; საზოგადოების დამოკიდებულება. ასევე, რამოდენიმე სოციალურმა მუშაკმა აღნიშნა, რომ 14 წლამდე განსაკუთრებით აქტუალურია ე.წ. „დაუსჯელობის სინდრომი“, მათი თქმით, 14 წლამდე არასრულწლოვნებმა იციან, რომ არ მიეცემიან პასუხსიგებაში, რაც იწვევს დანაშაულის განმეორებას.

„განათლების დაბალი დონე, სოციალური ფაქტორები, საკანონმდებლო ხარვეზები, მომსახურების არარსებობა, უბიძგებს ბავშვებს დანაშაულისკენს“ (სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური მუშაკი, თბილისი);

„ჩემი პრაქტიკიდან გამომდინარე, დანაშაულის გამომწვევი ფაქტორები ძირითადად სოციალურ-ეკონომიური გარემოა. ოჯახებს არ აქვთ მინიმალური შემოსავალი. მოზარდი ხშირად ცდილობს მიეხმაროს მშობელს ოჯახის შენახვაში. მოზარდს აქვს მეტი თავისუფალი დრო, არის უმეტესად უფრთხო, რადგან მშობელი გასულია იმ მცირე ლუკმა-პურისთვის, რითაც შვილებს დააპურებს. თავისუფალია რადგან ვერ ერთვება კლასგარეშე აქტივობებში, ვერ დადის რაიმე წრეებზე, სპორტზე, რადგან უმეტესად აღნიშნული წრეები ფასიანია. საფასურის გადახდის უნარი კი ოჯახებს არ აქვთ“ (სოციალური მუშაკი, მცხეთა-მთიანეთი);

„ძირითადად ეს არის არასრულწლოვანთა ოჯახების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა, გარემო, სადაც მათ უწევთ ურთიერთობა, განათლების დაბალი დონე. ასევე ამ ასაკში ხშირია „ავტორიტეტების“ მიმზადებულობა.“ (სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური მუშაკი, თბილისი);

„არაეფექტური აღზრდის სტილი და ზედამხედველობის ფორმები მშობლებისგან, ნასამართლეობის მეორე ოჯახის წევრები ან სამეგობრო წრე, სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები, დაბალი აკადემიური მოსწრება და არაორგანიზებული დღის რეჟიმი“ (სსიპ პრობაციის ეროვნული სააგენტოს სოციალური მუშაკი, თბილისი);

„მზრუნველობის სირთულეები - მზრუნველი, რომელიც ვერ იაზრებს არასრულწლოვნის საჭიროებებს ან/და ვერ ახდენს მასზე ზედამხედველობას. ძალადობა ოჯახში - მზრუნველებს შორის და ბავშვის მიმართ. ბავშვზე ზრუნვის სისტემა - არასათანადო ხარისხის მომსახურებები და ზრუნვა. ქუჩაში ცხოვრების გამოცდილება. შინაგანს საქმეთა თანამშრომლების უმოქმედობა, როდესაც შეხება აქვთ ქუჩაში მცხოვრებ და მომუშავე ბავშვებთან. ასევე, ბავშვის მიერ პირველად ჩადენილ დანაშაულზე ხშირად არ ხდება მათი მხრიდან მშობლების ან სახელმწიფო ზრუნვის ინფორმირება. სკოლა - ძირითადად არ ახდენს რეაგირებას როდესაც იკვეთება ბავშვზე ძალადობის ფაქტები, ან მის მიმართ არასათანადო მზრუნველობას აქვს ადგილი. არ თანამშრომლობენ სახელმწიფო ზრუნვასთან და შსს-თან ამ საკითხებზე. ძირითადად ხდება ბავშვების ჩამოშორება სასწავლო პროცესისგან. ასევე, შესაძლოა დანაშაულის ჩადენის რისკ ზრდიდეს ბავშვის გარკვეული პიროვნული თავისებურებები. თუმცა ამ საკითხს დამატებითი კვლევა სჭირდება“ (სსიპ პრობაციის ეროვნული სააგენტოს სოციალური მუშაკი, თბილისი);

კვლევაში მონაწილე საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს კრიმინალური პოლიციის ცენტრალური დეპარტამენტის ვაკე-საბურთალოს სამმართველოს გამომძიებლები კვლევაში აფიქსირებენ, რომ 14 წლამდე კანაონთან კონფლიქტში მყოფი პირების მთავარი პრობლემა, რის გამოც მუდმივად იმეორებენ დანაშაულს არის ე.წ. „დასუჯელობის სინდრომი“:

„იცის, რომ არ დაისჯება და ამიტომ სანამ 14 წლის გახდება მუდმივად იმეორებს დანაშაულს, უნდა არსებობდეს რაღაც მექანიზმი, რომელიც ხელს შეუშლის რეციდივს“ (გამომძიებელი, ვაკე-საბურთალო);

„მიეჩვივნენ დანაშაულს, არავინ სჯის, დაკითხავ და გაუშვებ, ზოგჯერ მქონია შემთხვევა იმავე საღამოს გაუმეორებია დანაშაული, აზრს ველარ ვხედავ ამ ყველაფერში“ (გამომძიებელი ვაკე-საბურთალო);

საკვლევი საკითხიდან გამომდინარე საინტერესო იყო, რამდენად თანამშრომლობდნენ სხვადასხვა უწყების წარმომადგენლები ერთმანეთთან, რამდენად იყენებენ სხვა უწყების სოციალური მუშაკის მიერ შესრულებულ შეფასებას, დასკვნასა და სხვა. კვლევისას გამოიკვეთა, რომ თანამშრომლობა მინიმალური ხასიათისაა, იხსენებენ ერთეულ შემთხვევებს როდესაც ჰქონდათ კომუნიკაცია სხვა უწყების სოციალურ მუშაკთან.

„იშვიათად მქონია კომუნიკაცია. კომუნიკაციის პროცესში ხელისშემშლელი ფაქტორები არ მქონია, თუმცა, პრობლემაა რესურსები და ის, რომ იშვიათად მოჰყვებოდა სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური მუშაკების ინტერვენციას სასურველი შედეგი“ (სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური მუშაკი, თბილისი).

„კომუნიკაცია ძალიან იშვიათად მქონია, სიმართლე გითხრათ, გვაქვს კომუნიკაციის პრობლემა, რაღაც არარეალური მოთხოვნები აქვთ ხოლმე, უბრალოდ იმიტომ რომ თვითონ პროცედურა შეასრულონ“ (სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტო, სოციალური მუშაკი, თბილისი);

მსგავსი პოზიცია აქვთ, კვლევაში მონაწილე სფეროს არა პრაქტიკოს ექსპერტებს, მათი აზრით, უწყებათა შორის კომუნიკაცია წარმოადგენს სერიოზულ პრობლემას, სხვა უწყების სოციალური მუშაკის რესურსის გამოყენება არ ხდება, გარდა ამისა, სფეროს ექსპერტების აზრით, განსაკუთრებულ პრობლემას წარმოადგენს სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოსთან თანამშრომლობა.

„პრობაციის ეროვნულმა სააგენტო როცა თანამშრომლობს სოციალური მომსახურების სააგენტოსთან, ოჯახთან, ძალადობისა თუ სხვა საკითხთან დაკავშირებით, სააგენტოს

*სოციალური მუშაკების მხრიდან არ ხდება შესაბამისი ინტერვენციის განხორციელება“
(საქართველოს სოციალურ მუშაკთა ასოციაციის თავმჯდომარე);*

როგორც პრაქტიკოსი, ასევე, არაპრაქტიკოსი ექსპერტები ერთხმად აღნიშნავენ, რომ საქართველოს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, უდავოდ წინ გადადგმული მნიშვნელოვანი ნაბიჯია. საყურადღებოა, რომ სახელმწიფო ინტერესდება კანონთან კონფლიქტში მყოფი პირებით, თუმცა, არსებობს ბევრი შეუსაბამობა და ხარვეზი, რომელიც პრაქტიკასა და კანონით გათვალისწინებულ საკითხებს შორის არსებობს.

*„ამ ეტაპზე მნიშვნელოვანი და წინგადადგმული ნაბიჯია არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, თუმცა, ვფიქრობ, ერთ-ერთ პრობლემურ საკითხად 14 წლამდე პირები რჩებიან, საერთოდ არანარი მომსახურების შექმნა არ ხდება მათთვის, გარდა სოციალური მუშაკისა, რომელიც, ვერ აწვდის ვერანაირ პრევენციულ კომპონენტს“
(სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოს მეურვეობა -მზრუნველობისა და სოციალური პროგრამების დეპარტამენტი, ძალადობის ადმინისტრირების სამმართველოს უფროსი);*

საკვლევი საკითხიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანი იყო არასრულწლოვნებში დანაშაულის პრევენციის საკითხის განხილვა და შესაბამისი რეკომენდაციების მოსმენა პრაქტიკოსი და არაპრაქტიკოსი რესპოდენტებისაგან, ურავლესობა ხაზს უსვამს ოჯახის როლს, ოჯახის ფუნქციის ამაღლებას, მშობლის დადებითი გავლენის გაზრდას, ძალადობის პრევენციას ოჯახში. ასევე, სფეროს ექსპერტები ხაზს უსვამენ განათლების ფაქტორს, კერძოდ სკოლის როლის ამაღლებას. არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციისათვის, ექსპერტთა აზრით, უმნიშვნელოვანესი თემზე დაფუძნებული პრაქტიკის შექმნა და გაძლიერებაა. ასევე, რესპოდენტთა აზრით, მნიშვნელოვანია უწყებათა შორისი ეფექტური თანამშრომლობა.

თავი VI. დასკვნა/რეკომენდაცია

ჩემს მიერ ჩატარებული კვლევის, წარმოდგენილი დოკუმენტების, განხილული ლიტერატურისა და კვლევების თანახმად, შეიძლება ითქვას, რომ კანონთან კონფლიქტში მყოფი არასრულწლოვანები, როგორც მსოფლიოში, ასევე, საქართველოში იმყოფებიან მრავალი გამოწვევის პირისპირ. როგორც მიმოვიხილეთ, არა მოხლოდ განვითარებულ, საკმაოდ განვითარებულ ქვეყნებშიც არასრულწლოვანების მართლმსაჯულებასთან დაკავშირებული საკითხები საკმაოდ აქტუალი და პრობლემურია. საკვლევი თემის ერთ-ერთი ამოცანიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანი იყო ნაშრომში გამოკვეთილიყო ის მნიშვნელოვანი ფაქტორები და მიზეზები, რომლებიც ხელსუწყობს არასრულწლოვანის მიერ ჩადენილ დევიანტურ ქცევას. როგორც სამეცნიერო ლიტერატურის, ასევე, განხილული და ჩემს მიერ ჩატარებულმა კვლევამ გამოკვეთა, ის კავშირები, რომლებიც უარყოფით გავლენას არასრულწლოვანის ქცევაზე. მრავალ ფაქტორს შორის, გამოიკვეთა ძირითადი ფაქტორები: ოჯახი და მისი დისფუნქცია, მძიმე ეკონომიკური მდგომარეობა, მშობლების/მზრუნველების მიერ განხორციელებული ძალადობა და უგულებელყოფა, მშობლის ადიქციური ქცევა, ინდიფერენტული მიდგომა შვილის ცხოვრების სხვადასხვა ასპექტის მიმართ, მშობლის მწირე ღირებულებათა სისტემა, ოჯახის წევრების დანაშაულებრივი ქცევა, ნაკლები კონტროლი არასრულწლოვანების მიმართ, აღზრდის ავტორიტარული სტილი. წარსულში გადატანილმა დეპრევაციამ, მიჯაჭვულობის არ ქონამ შესაძლოა წახალისოს ანტისოციალური ქცევა მომავალში. უმნიშვნელოვანესია განათლების სისტემა, სკოლის მიტოვებამ, პედაგოგების მხრიდან ინდეფერენტულმა დამოკიდებულებამ შესაძლოა უბიძგოს დევიანტურ ქცევას. არაორგანიზებული დრო, ანტისოციალურ ქმედებებში ჩართული მეგობრების წრე არის ერთ-ერთი რისკ ფაქტორი. საცხოვრების ხშირი ცვლა, მშობლების განქორწინება და მუდმივი კონფლიქტები მშობლებს შორის ახდენს უარყოფით გავლენას არასრულწლოვანზე. ასევე, გამოიკვეთა, მაკრო დონის პრობლემები, როგორიცაა არანაირი პრევენციის მექანიზმის არსებობა 14

წლამდე კანონთან კონფლიქტში მყოფ ბავშვებთან, არა თუ პრევენცია, არ ხდება ბავშვების იდენტიფიცირება და რაიმე მომსახურებაში გადამისამართება, არ გვაქვს ოჯახის მხარდამჭერი მომსახურებები, ფაქტობრივად არ გვხვდება თემზე დაფუძნებული პრაქტიკა. სუსტია უწყებათაშორისი თანამშრომლობა, შესაბამისი დამხმარე პროფესიებისგან არ ხდება შემთხვევებზე სრულფასოვანი სამუშაოს განხორციელება, არ ხდება ოჯახთან და თემთან მუშაობა, არ გვაქვს მომსახურება, სადაც მოხდება ანტისოციალურ ქცევაში ჩართული 14 წლამდე არასრულწოვნების გადამისამართება. სამწუხაროდ, სოციალური მუშაკების მხრიდან ვერ ხერხდება ოჯახთან მუშაობა, მხარდამჭერის მომსახურებების შეთავაზება, რაც რა თქმა უნდა, ზრდის დანაშაულის განმეორებით ჩადენის ალბათობას. როგორც კვლევამ აჩვენა, სოციალური მუშაკის მხრიდან ხდება მხოლოდ საპროცესო წარმომადგენლობის გაწევა გამოკითხვის პროცესზე, რაც რა თქმა უნდა, ვერანაირად ვერ შეუწყობს ხელს დანაშაულის პრევენციას მოზარდებში. აუცილებლად, უნდა ავლნიშნოთ, რომ კვლევაში მონაწილე სფეროს ყველა ექსპერტი ერთხმად აღიარებს, რომ არასრულწოვნათა მართლმსაჯულების კოდექსი უმნიშვნელოვანესი წინ გადადგმული ნაბიჯია, თუმცა, კანონით გათვალისწინებული პროცედურების შესრულება საკმაოდ დიდ სირთულეებთან არის დაკავშირებული.

მიმოხილული ლიტერატურის, ჩემს მიერ ჩატარებული სიღრმისეული ინტერვიუებისა და სხვადასხვა კვლევის თანახმად, წარმოგიდგენთ შემდეგ რეკომენდაციებს:

- მარტოხელა მშობლებთან სპეციალისტის ჩართვის ხელშეწყობა; ბავშვის დაბადებიდან პირველი 3 წლის განმავლობაში სისტემატური ვიზიტები მშობელთან, რათა კარგად იქნეს გააზრებული ბავშვის აღზრდის ეფექტური მეთოდები, მიჯაჭვულობასთან დაკავშირებული საკითხები, ძალადობისა და უგულებელყოფობის საკითხები; ასევე, მშობლის მხარდაჭერა და გაძლიერება, რათა თავიდან იქნას აცილებული ბავშვის მიტოვება. აღნიშნული მომსახურება ხელს შეუწყობს ბავშვის სწორ განვითარებას, მიჯაჭვულობის ჩამოყალიბებას, ძალადობისგან დაცვას, რაც თავისთავად მოზარდობის ასაკში დადებით გავლენას

მოახდენს არასრულწლოვნის ქცევაზე, მათ შორის იქნება დამცავი ფაქტორი ანტისოციალური ქცევის განხორციელებისას;

- მშობლის უნარ-ჩვევებთან დაკავშირებული ტრენინგ-კურსების ორგანიზება; მშობლების უნარ-ჩვევების, მხარდაჭერის საკითხების ხაზგასმა, მათი როლის და გავლენის გააზრება შვილის ცხოვრებაში. კონტროლის მექანიზმის ხაზგასმა; შვილის მხარდაჭერა წარმოადგენს იმ მნიშვნელოვან კომპონენტს, რომელიც ემსახურება არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციას;
- მავნე ნივთიერებებზე, ახარტულ თამაშებზე დამოკიდებული მშობლების შესაბამისი სარეაბილიტაციო პროგრამებით უზრუნველყოფა მშობლის მავნე ქცევის ფორმირებისათვის, რათა თავიდან იქნას აცილებული უარყოფითი გავლენა;
- მშობლებს შორის ხშირი კონფლიქტების, ოჯახური დავების, განქორწინების, ოჯახში ძალადობის უარყოფითი გავლენის გააზრებაში დახმარების გაწევა მშობლებისათვის სოციალური მუშაკის, შესაბამისი სპეციალისტების მიერ;
- მნიშვნელოვანია, იმ ბავშვიანი ოჯახებისათვის, რომელთაც განსაკუთრებული მძიმე სოციო-ეკონომიკური მდგომარეობა აქვთ, სახელმწიფოს მხრიდან იქნას გადადგმული შესაბამისი ქმედითი ნაბიჯები, შესაბამისი დასაქმების ხელსეწყობა, თვითმართველობის რგოლის გაძლიერება, მშობლის გადამზადება და მხარდაჭერა, მშობლისა და ბავშვების განცალკევების საფრთხის მინიმუმადე შემცირების მიზნით;
- არასრულწლოვნის ძალადობისგან დაცვის სისიტემის დახვეწა/ფრომირება; სოციალური მუშაკის, ფსიქოლოგის, შსს შესაბამისი წარმომადგენლების დროული ჩართვა;
- ანტისოციალური ქცევის (სიბრაზე, აგრესია); ჩაკეტილობის; ფსიქოლოგიური/ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ბავშვის დროული იდენტიფიცირების მექანიზმის გამუჯობესება; როგორც

მშობლის/მზრუნველის. სკოლის; უბნის ექიმის თუ ბავშვთან ურთიერთობაში მყოფი ნებისმიერი სუბიექტის მხრიდან;

- არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემის დახვეწისათვის მნიშვნელოვანია მოხდეს განათლების როლის წინ წამოვა;
- არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემის ეფექტურობისათვის, მნიშვნელოვანია ყველა სკოლაში დამუშებულ იქნას სოციალური მუშაკის/ფსიქოლოგის შტატი, რაც ხელს შეუწყობს რთულის ქცევის, ძალადობა განცდილი ბავშვის დროულ იდენტიფიცირებას და შესაბამისი პრევენციული კომპონენტის დაგაგმევას;
- უმნიშვნელოვანესია, პედაგოგების ინფორმაციის დონის გაზრდა არასრულწლოვანის ქცევის თავისებურებებზე, გარემო ფაქტორებზე და იმ სიგნალებზე, რაც შესაძლოა გახდეს დანაშაულის ხელშემწყობი მოზარდობის ასაკში;
- მნიშვნელოვანია სკოლებში შესაბამისი პროგრამების დანერგვა და განხორციელება, მაგალითად, ქცევის მართვის პროგრამა რთული ქცევის მქონე ბავშვებისათვის; მრავალკომპონენტიანი საკლასო აქტივობების ხელშეწყობა; სოციალური პასუხისმგებლობის გააზრების აქტივობები; კონფლიქტის, ბულინგის და ძალადობის პრევენციის მიმართულებით შესაბამისი კურიკულუმის შედგენა; მენტორული პროგრამების დანერგვა; სკოლის შემდგომი რეკრეაციული აქტივობების ხელშეწყობა;
- ქალაქების მერიების და სხვა თვითმმართველობის სუბიექტების, განათლების, მეცნიერების, სპორტისა და ახალგაზრდობის სამინისტროს მაქსიმალური მობილიზება, რათა შეიქმნას მეტი სპორტული, რეკრეაციული და კულტურული უფასო პროგრამები, რათა არასრულწლოვნებმა თავისუფალი დრო ამ აქტივობებში ჩართვით გამოიყენონ;
- სახელმწიფოს, მედიისა და სოციალური ქსელის მეშვეობით, სპორტული, საგანამანთლებლო, კულტურული პროგრამების პოპულარიზაცია;

- არასრულწლოვნებთან მომუშავე სპეციალისტების - სოციალური მუშაკების, ფსიქოლოგების, შინაგან საქმეთა სამინისტროს წარმომადგენლების კვალიფიკაციის ამაღლება, რათა ზუსტად იქნას ამოცნობილი ის რისკ ფაქტორები, რომელმაც შესაძლოა გამოიწვიოს დევიანტური ქცევა;
- ერთიანი სისტემის შექმნა, რომელიც საკანონდებლო დონეზე დაავალდებულებს შესაბამის სპეციალისტებს 14 წლამდე კანონთან კონფლიქტში მყოფი ბავშვისათვის შესაბამისი მომსახურების მიწოდებას; მათ შორის, ყველა იმ არასრულწლოვანთან ვინც ერთხელ უკვე განახორციელა დელიქვენტური ქცევა ჩაერთოს სოციალური მუშაკი, ფსიქოლოგი, რათა თავიდან იქნას აცილებული დანაშაულის განმეორება შედარებით მოზრდილ ასაკში;
- სხვადასხვა უწყებებს შორის ეფექტური თანამშრომლობის გაზრდის ხელშეწყობა; მათ შორის სსიპ დანაშაულის პრევენციის ცენტრის, სსიპ სოციალური მომსახურების სააგენტოსა და შინაგან საქმეთა სამინისტროს შესაბამისი სტრუქტურებს შორის; შეიქმნას ერთიანი კოორდინირებული მუშაობის პროცედურები, სადაც თითოეული სუბიექტის უფლება-მოვალეობები მკაფიოდ იქნება გაწერილი, არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციის მხრივ;
- ქუჩაში მომუშავე და მცხოვრებ ბავშვებთან აქტიური პოლიტიკის წარმოება, დროული იდენტიფიცირება, როგორც ერთ-ერთი რისკ ჯგუფისა და ინტერვენციული მომსახურებების შექმნა, დახვეწა და გაძლიერება;
- ოჯახებთან, რომლებიც წარმოადგენენ იძულებით გადაადგილებული, ეთნიკურ ან რელიგიურ უმცირესობას განსაკუთრებული ყურადღების გამახვილება, სპეციალისტების მობილიზება და შესაბამისი რისკ-ფაქტორების გამოვლენის შემთხვევაში შესაბამისი ინტერვენციის განხორციელება დანაშაულის პრევენციის მიზნით;
- სოციალური მუშაკისა და სხვა დამხმარე პროფესიების როლის პოპულარიზაციის გაზრდა საზოგადოებაში სხვადასხვა მედია და სოციალური სასუალებებით;

- თემის მობილიზება, თემის როლის გააზრება; სათემო მომსახურებების შექმნა და განვითარება, როგორც დანაშაულის პრევენციის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ANTHONY, K. (2016 წლის 7 APRIL). *Gabriel Tarde and Contemporary theory*. SAGE JOURNALS.
2. Cross, H. A. (2008). *National Comparisson of Youth Justice*. Youth justice Broad.
3. Gottfredson, M., & Hirschi, T. (1990). *A General Theory of crime*.
4. Human, T. t. (თ. გ.). *William Sheldons Body and Temperament Types*.
5. Kusher, H. I. (2011). *Cesare Lambroso and the pathology o left handedness*.
6. Naghihat, R. (2001). *A Unitary Theory of Stigma*. *British Journal of Psychiatry*, 2007-2015.
7. Rafter, N. (2005). *The murderous Dutch Fiddler, chriminology, histoori and the problem of phrenology*. SAGE PUBLICATIONS , 65-69.
8. Ruohui, Z. (2011). *Social Change and Anomie*. Z. Ruojuui-ში, *Social Change and Anomie (გვ. 1210)*. The University of North Carollina Press.
9. *Theories of caution, second edition*. (2006).
10. *Theories of Cesare Lambroso Born criminal*. (2018). UKessays.
11. Uk, H. o. (2018). *Age of Criminal Responsibility*.
12. კონვენცია, გ. ბ. (1989).
13. შალიკაშვილი, მ. (2010). *კრიმინოლოგია*.
14. (საქართველოს სისიხლის სამართლის კოდექსი, მე-7 მუხლი, 1999, 22 ივნისი).
15. (ჩხარტიშვილი შ, აღზრდის სოციალური ფსიქოლოგია).
16. (Center on Juvenile anc Criminal Justice, *Juvenile Justice History*, 2016).
17. (საქართველოს არასრულწოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, მუხლი 3.1;)
18. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, მუხლი #33).

19. (საქართველოს მთავრობა, კანონი N750, 2017, მაისი).
20. (*Minimum ages of criminal responsibility, CHILD RIGHTS INTERNATIONAL NETWORK, 01 January, 2019*).
21. (ჰამილტონი, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების საკონონმდებლო რეფორმის სახელმძღვანელო პრინციპები, 2011).
22. (გაეროს ბავშვთა კომიტეტი, ზოგადი კომენტარი N10, ბავშვთა უფლებები არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებაში, 2007).
23. (ქ.თავართქილაძე, მოზარდთა აგრესიული ქცევა, საზოგადოებრივი ჯანდაცვისა და მედიცინის ფონდი).
24. (საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, 15 მაისი, 1999წ.).
25. (საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, 2010 წლის ცვლილება).
26. (არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი მუხლი #26, პუნქტი #4).
27. (არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი მუხლი #52, პუნქტი #6);
28. (არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი მუხლი #52, პუნქტი #7).
29. (არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, მუხლი #38).
30. (საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს, საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს, საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს ერთობლივი ბრძანება #135, #95, #23მ 2016 წლის 15, მარტი).
31. საქართველოს მთავრობის დადგენილება N668 2015 წელი 30 დეკემბერი
32. (*UN, Introctory Handbook on the Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Ofender, 2012*);
33. (არასრულწლოვანთა პრევენციის სტარტეგია საქართველოში, #235, 2012);
34. (ეკონომიკური და სოციალური საბჭოს რეზოლუცია, პუნქტი #13, 2001);
35. (გაეროს ბავშვთა უფლებათა კომიტეტი, ზოგადი კომენტარი #10, პუნქტი #17, 2007);
36. (*Washington State institute for public policy, 2001*).

37. გაეროს ბავშვთა უფლებათა კონვენცია, 1898;
38. გაეროს სახელმძღვანელო პრინციპები არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციის შესახებ (რიადის პრინციპები);
39. გაეროს სტანდარტული მინიმალური წესები არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების ადმინისტრირების შესახებ (პეკინის წესები);
40. გაეროს წესები თავისუფლებააღკვეთილი არასრულწლოვნების დასაცავად (ჰავანის წესები);
41. სახელმძღვანელო პრინციპი სისხლის სამართლის სისტემაში ბავშვებთან დაკავშირებით მოქმედების შესახებ (ვენის პრინციპი).
42. (*A study of factors affecting juvenile delinquency, Biomedical and Pharmacology journal, 2015*);
43. (*Study of Juvenile delinquency, Juby and Farington, 2001*).
44. *Exstant of the factors influancy the delinquent acts among children in conflict with a law, Journal of child and Adolescent behaviour, 2016, april 26*;
45. <https://eucpn.org/>
46. www.ganrideba.ge
47. www.justice.gov.ge
48. <https://aic.gov.au/research/crime-and-justice-statistical-monitoring>;
49. <https://www.impactlaw.com/criminal-law/juvenile/prevention>
50. *National Assosation of Social Workers, Recommendations, 2008, 2014*)

დანართი#1

Ivane Javaxishvili Tbilisi State university

Elene Martashvili

Challenges of social work while working with juveniles under age 14
being in conflict with law

Study is conducted for obtaining Master Degree in Social work

Supervisor:Associate Professor Tamar Makharadze, PH.D In Public Policy

Tbilisi

2019

Supervisor : Tamara Makharadze ,

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

თამარ გიორგაძე

მობილური გუნდის მომსახურება ფსიქიკური ჯანმრთელობის
პრობლემების მქონე პირებისთვის – ძირითადი გამოწვევები და
პერსპექტივები

სამაგისტრო ნაშრომი შესრულებულია სოციალური მუშაობის მაგისტრის
ხარისხის მოსაპოვებლად

ხელმძღვანელი: თამარ მახარაძე,
თსუ-ს სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა
ფაკულტეტის ასოცირებული პროფესორი

თბილისი

2019

სარჩევი

ანოტაცია -----	3
შესავალი -----	7
სათემო სერვისები და მათი მნიშვნელობა -----	10
სოციალური მუშაობა ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში-----	16
სოციალური მუშაკის როლი ფსიქიკური ჯანმრთელობის სათემო სერვისებში-----	20
სოციალური მუშაკის როლი მულტიდისციპლინარულ გუნდში -----	23
ფსიქიკური ჯანმრთელობა საქართველოში-----	25
თემზე დაფუძნებული მობილური გუნდის სერვისი -----	32
კვლევის დიზაინი -----	34
კვლევის ანალიზი -----	36
მობილური გუნდის მომსახურების მიმღებებისა და მათი ოჯახის წევრების ძირითადი საჭიროებები-----	37
მობილური გუნდის მომსახურება ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანებთან-----	45
სახელმწიფოს როლი ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში-----	48
სოციალური მუშაკის როლი სათემო სერვისებში -----	52
სოციალური მუშაობის გამოწვევები-----	53
ძირითადი დასკვნები და რეკომენდაციები -----	56
გამოყენებული ლიტერატურა -----	62

ანოტაცია

ფსიქიკურ ჯანმრთელობას გავლენა აქვს ადამიანის ზოგად მდგომარეობაზე, მის კეთილდღეობაზე და ცხოვრებით კმაყოფილების ხარისხზე. ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანების რაოდენობა ყოველწლიურად იზრდება. ასევე, მატულობს მათ წინაშე არსებული გამოწვევებიც. ქვეყნებმა, მათ შორის საქართველომაც გაანალიზა ფსიქიკური ჯანმრთელობის მნიშვნელობა საზოგადოების კეთილდღეობისათვის და დაიწყო აქტიური ნაბიჯების გადადგმა დეინსტიტუციონალიზაციისა და სათემო სერვისების განვითარების კუთხით.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სათემო სერვისი არის თემზე დაფუძნებული მობილური გუნდის მომსახურება, რომელმაც მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია ადამიანების ცხოვრებაზე. სერვისმა შეამცირა ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემებით გამოწვეული სირთულეები, დააკმაყოფილა მომსახურების მიმღებების სამედიცინო საჭიროებები და ხელი შეუწყო, როგორც მათი ისე ოჯახების მხარდაჭერას. მობილური გუნდის მომსახურებამ საშუალება მისცა ადამიანებს უფასოდ მიეღოთ მედიკამენტები, რამაც შეამცირა ფულადი დანახარჯი. მიიღეს ინფორმაცია არსებული სოციალური სერვისების შესახებ, დაენიშნათ კუთვნილი ფულადი დახმარება და სხვა. ასევე, მობილური გუნდი მისი მომსახურების მიმღებებისა და ოჯახებს უზრუნველყოფს ფსიქოგანათლებით.

მიუხედავად აქტიური მუშაობისა, ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანებს ჯერ კიდევ არაერთი პრობლემა და გამოწვევა აქვთ. მათ შორის: ეკონომიკური, სოციალური, საყოფაცხოვრებო, ფსიქოლოგიური, ემოციური, დასაქმების და სხვა. ჯერ კიდევ აქტიური მუშაობაა საჭირო ადამიანების სოციალური კუთხით განვითარებისთვის.

სერვისში სხვა პროფესიის წამომადგენლებთან ერთად მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სოციალური მუშაკი, თუმცა პროფესია თავის მხრივ არაერთი გამოწვევის წინაშე დგას. კერძოდ: მომსახურების მიმღებებს არ აქვთ ინფორმაცია პროფესიის

შესახებ, არის შესაბამისი განათლების მიღების პრობლემა, პრაქტიკოსებს არ აქვთ შესაძლებლობა განავითარონ თავიანთი შესაძლებლობები და აიმაღლონ კვალიფიკაცია. არ ხდება მათი აქტიურად ჩართვა მომსახურებების მიმღებებთან თერაპიული მუშაობის კუთხით. ასევე, ამ ეტაპზე არის კადრების ნაკლებობა, განსაკუთრებით კი რეგიონებში.

ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში აუცილებელია კვლევების ჩატარება, რომლებიც სიღრმისეულად შეისწავლიან ადამიანების და მათი ოჯახების საჭიროებებს. სწორედ მსგავსი კვლევებიდან მიღებულ ინფორმაციებზე დაყრდნობით და გათვალისწინებით უნდა ხდებოდეს ამა თუ იმ სერვისის შექმნა, რათა მან რეალურად დააკმაყოფილოს არსებული საჭიროებები და გადაჭრას არსებული პრობლემები.

მოცემული კვლევა მიზნად ისახავს, მტკიცებულებებზე დაყრდნობით, სხვადასხვა დაინტერესებული ჯგუფებისთვის განსახილველად გამოიტანოს, ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირების, მათი ოჯახის წევრების, ასევე არსებული სათემო სერვისების საჭიროებები და მათში სოციალური მუშაკის როლის მნიშვნელობა.

Annotation

Mental health has an influence on the general condition of the human beings, its welfare and quality of life satisfaction. The number of people with mental health problems increases annually. Also, the challenges are rising. Countries, including Georgia, has analyzed the importance of mental health for the well being of the society and started active development of community based services and deinstitutionalization.

One of the most important services is a community-based mobile team, which has had a significant impact on service user's life. The service reduced health problems caused by mental health disease; satisfied the medical needs of the service recipients and contributed to the support of their families as well. The mobile team service allowed people to get medicines for free, which reduced expenses; users have received information about existing social services and get some social support. Additionally, the mobile team support with psycho-social education.

Despite active work, people with mental health problems still have many challenges. Including: economical, social, domestic, psychological, emotional, unemployment and more. Still, there is a great need of active work for the development of social inclusion of these people.

The social worker, with other professionals plays a crucial role in the community-based services and multidisciplinary team, but they are facing many challenges. For instance: among service users and their families the level of information about profession is very low. Also, it should be analysed, that there is a great need of high quality education. Social workers do not have the opportunity to develop their capabilities and improve their qualifications. At the same time, there is a lack of staff, especially in the regions.

There is a great need of researches in the field of mental health, which will deeply study the needs of people with mental disorders. Also, the needs of their families, because they have almost the same challenges and they are related to each other. Services should be created exactly based on the information obtained from the researches, in order to satisfy the needs of these people and solve existing problems.

The research below, is an attempt to discuss needs of people with mental health problems, their families and community-based services and the role of social worker.

შესავალი

ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის (2014) განმარტებით, ჯანმრთელობა არ მოიაზრებს მხოლოდ ფიზიკურ მდგომარეობას, არამედ გულისხმობს სრულ მენტალურ და კეთილდღეობის მდგომარეობას. ამავე ორგანიზაციის მიხედვით, ფსიქიკური ჯანმრთელობა არის "კეთილდღეობის მდგომარეობა, როდესაც ინდივიდი ანალიზებს საკუთარ პოტენციალს, შეუძლია გაუმკლავდეს მარტივ ცხოვრებისეულ სტრესს, შეუძლია იმუშაოს პროდუქტიულად და აქვს შესაძლებლობა წვლილი შეიტანს საკუთარი საზოგადოების განვითარებაში" (WHO,2014).

ფსიქიკურ ჯანმრთელობაზე გავლენას ახდენს ისეთი გარემოებების ერთობლიობა, როგორცაა ბიოლოგიური, ფსიქოლოგიური, კულტურული და სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორები (Lehmann&Ricka,2004). იგი მოქმედებს ინდივიდის ზოგად მდგომარეობაზეც - ფიზიკურ ჯანმრთელობასა და სოციალურ ცხოვრებაზე. ადამიანის ფსიქიკური მდგომარეობა განსაზღვრავს, თუ როგორ შეუძლია მას გაუმკლავდეს სტრესს; გადაჭრას არსებული პრობლემები თუ კონფლიქტები; დაამყაროს პოზიტიური ურთიერთობები სხვა ადამიანებთან; შეძლოს საკუთარი შესაძლებლობების წარმოჩენა და რეალიზება; გაუმკლავდეს ისეთ ემოციებს, როგორცაა სევდა, წყენა, შფოთვა და სხვა. ასევე, ფსიქიკურ ჯანმრთელობაზე გავლენას ახდენს რესურსებზე ხელმისაწვდომობა, ოჯახი, მხარდამჭერი სისტემა, არსებული პოლიტიკა, კულტურა და სხვა (Bhugra, Till&Sartorius,2013).

არსებული მონაცემებით, 2016 წელს¹ ფსიქიკური და ქცევითი აშლილობის მქონე ადამიანთა მაჩვენებელმა მილიარდს გადააჭარბა. ფსიქიკური აშლილობები მიიჩნევა თვითმკვლელობის გამომწვევ ყველაზე დიდ რისკ-ფაქტორად. ასევე, იგი არის მიზეზი სხვადასხვა სახის შეზღუდული შესაძლებლობებისა და თვითდაზიანების. ასევე,

¹ H. Ritchie & M. Roser (2018). Mental Health:Our Worldin Data(April,2018)

<https://ourworldindata.org/mental-health#disease-burden-of-mental-health-and-substance-use-disorders>

ფსიქიკური აშლილობა გავლენას ახდენს ქვეყანაში უმუშევრობის და განათლების დონეზეც (Ritchie&Roser,2018).

ზემოთ აღნიშნული ცხადყოფს, რომ ფსიქიკურ ჯანმრთელობას დიდი გავლენა აქვს ადამიანის ცხოვრების თითქმის ყველა ასპექტზე, რაც განსაზღვრავს მისი ცხოვრების ხარისხსა და კმაყოფილების დონეს. თითოეული ინდივიდის მდგომარეობა კი განსაზღვრავს თემის და საბოლოო ჯამში, ქვეყნის განვითარების მაჩვენებელს. ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის მიხედვით (2017), კარგი მმართველობის ერთ-ერთი კომპონენტი ის კანონები და დადგენილებებია, რომლებიც უკავშირდება ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირების უფლებების დაცვას, ეფექტური მკურნალობისა და სწორად სტრუქტურირებული სერვისების მიწოდებას. უფლებების დაცვა უნდა გულისხმობდეს, თითოეული ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემის მქონე ადამიანისთვის შესაძლებლობის მიცემა მიიღოს მასზე მორგებული მკურნალობა. ქვეყნებმა უნდა დაიწყონ გაანალიზება, რომ მნიშვნელოვანია ისეთი პოლიტიკის წახალისება, რომელიც ხელს შეუწყობს თემზე დაფუძნებული სერვისების შექმნას; ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირებს კი დაეხმარება რეალიზება მოახდინონ შესაძლებლობების და თავადვე შეძლონ საკუთარი ცხოვრების მართვა (WHO,2017).

ასევე, მნიშვნელოვანი ფაქტორია ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში დასაქმებული პერსონალის რაოდენობის თანაფარდობა ქვეყანაში არსებულ მოსახლეობასთან. თანაფარდობის მაჩვენებელი განსხვავდება ქვეყნების მიხედვით: ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის მიხედვით, მაღალშემოსავლიან ქვეყნებში ყოველ 100 000 მოსახლეზე მოდის 70-მდე ფსიქიკური ჯანმრთელობის პერსონალი, მათ შორის 2,6 სოციალური მუშაკი, ხოლო დაბალშემოსავლიან ქვეყნებში კი ეს მაჩვენებელი დაახლოებით 2-ია, მათ შორის სოციალური მუშაკი-0.03 (WHO, 2017, p.30,32). რაც შეეხება სათემო სერვისების არსებობას, იგი თითქმის არ აქვთ დაბალ და საშუალო შემოსავლიან ქვეყნებს. ასევე, მაღალშემოსავლიანი ქვეყნების 96%-ს შეუძლია უზრუნველყოს სოციალური მხარდაჭერა: საცხოვრისებით უზრუნველყოფილია 58%, დასაქმებით 63%. მაშინ,

როდესაც დაბალშემოსავლიან ქვეყნებში მხოლოდ რამდენიმე ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანი იღებს მსგავს მხარდაჭერას (WHO, 2017,p.46).

ქვეყნებმა, ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირების გარდა ყურადღება უნდა მიაქციონ მათ ოჯახებსაც. კვლევები ადასტურებენ, რომ ოჯახებს მუდმივად სჭირდებათ ინფორმაცია მათი ფსიქიკური აშლილობის მქონე ნათესავის დაავადებისა და მასზე ზრუნვის შესახებ, ხოლო ოჯახის და მხარდამჭერი სისტემის ჩართვა მკურნალობის პროცესში, ზრდის ინტერვენციის წარმატების შესაძლებლობას (Hjärthag et al.,2016). ამ ყოველივედან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია, რომ შეიქმნას მოქნილი პოლიტიკა და შესაბამისი სერვისები ოჯახების დასახმარებლად, რადგან ფსიქიკური აშლილობის მქონე ოჯახის წევრი გავლენას ახდენს ოჯახის ზოგად მდგომარეობაზე. მაგალითად, შემოსავალზე, სოციალურ ურთიერთობებზე, ემოციურ მდგომარეობაზე, ჯანმრთელობაზე, ზოგადად ყოველდღიური ცხოვრების რეჟიმზე და დიდია ალბათობა იმისა, რომ ოჯახის დადგეს სტიგმისა და დისკრიმინაციის რისკის ქვეშ (Hjärthag et al.,2016). ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის საბჭოს მიხედვით, აუცილებელია ოჯახების მხარდაჭერა ფსიქოგანათლებით და მათ გასაძლიერებლად შეიქმნას შესაბამისი სათემო სერვისები (Hjärthag et al.,2016).

სწორად გათვლილი, ორგანიზებული და საჭიროებებზე მორგებული თემზე დაფუძნებული სერვისები, თავის მხრივ მთლიანი საზოგადოების კეთილდღეობის ერთ-ერთი წინაპირობაა. სხვადასხვა ქვეყანაში მიღებული გამოცდილება აჩვენებს, რომ ძლიერი სათემო სერვისები საშუალებას იძლევა თავიდან იქნეს არიდებული არასაჭირო ჰოსპიტალიზაცია და უზრუნველყოფს ადამიანების ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესებას (Funk&Saraceno,2009).

სათემო სერვისები და მათი მნიშვნელობა

ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში დეინსტიტუციონალიზაციის დაწყება მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში ერთ-ერთი წინ გადადგმული ნაბიჯი იყო, რადგან ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირებს მიეცათ საშუალება დიდი ზომის, იზოლირებული დაწესებულებიდან გამოსვლის, ოჯახებში და თემში დაბრუნების, საზოგადოებაში რეინტეგრაციის. გაჩნდა ახალი სახის სერვისების საჭიროება, რომლებიც ადამიანებს მკურნალობას მიაწვდიდა საცხოვრებელ ადგილას. სამედიცინო საჭიროებების დაკმაყოფილების გარდა, სტაციონარიდან გამოსულ ადამიანებს, რომელთაც დროის უდიდესი ნაწილი ჰოსპიტალში გაატარეს, ჭირდებოდათ დახმარება სოციალური უნარების განვითარებაში, საკუთარ თავზე დამოუკიდებლად ზრუნვისა და თემში ცხოვრებისთვის მომზადება, ინფორმაციის მიწოდება შესაძლო სირთულეებისა და მასთან გამკლავების ხერხების შესახებ (Thornicroft&Tansella,2003). მეორეს მხრივ, გაჩნდა ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანის ოჯახის წევრების მხარდაჭერის აუცილებლობაც. ნათესავის სტაციონარში ყოფნისას ოჯახს არ ჭირდებოდა მუდმივად ყურადღების გამახვილება მის ჯანმრთელობის მდგომარეობაზე, რადგან ამას საავადმყოფოს სამედიცინო პერსონალი აკეთებდა. ჯანმრთელობასთან დაკავშირებული სირთულეებით გამოწვეული სტრესი ოჯახის ყოველდღიურობას ნაკლებად ეხებოდა. დეინსტიტუციონალიზაციის შემდეგ კი ოჯახი ახალი რეალობის წინაშე დადგა. აუცილებელი გახდა მათთვის ინფორმაციის მიწოდება დაავადებებზე, სიმპტომებზე და სხვა სირთულეების შესახებ (Hjärthag et al.,2016).

ზოგიერთი მეცნიერი მიიჩნევს, რომ სასურველი შედეგის მისაღებად მნიშვნელოვანია მოიძებნოს ბალანსი სტაციონარულ და სათემო სერვისებს შორის, რომელიც მიიღწევა დაბალანსებული ზრუნვის მოდელის გამოყენებით: სათემო და ჰოსპიტალური სერვისების კოორდინირებით. თუმცა ხაზგასმულია, რომ ნებისმიერი სახის სერვისის მიწოდება უნდა ხდებოდეს თემში ან თემთან ახლოს, ხოლო სტაციონარული მკურნალობა უნდა იყოს რაც შეიძლება ხანმოკლე და მხოლოდ აუცილებლობიდან გამომდინარე (Thornicroft&Tansella,2003).

ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის მიხედვით, 2007 წლის ქენევის გლობალურ ფსიქიკური ჯანმრთელობის სათემო სერვისების ფორუმზე, მკაფიო გზავნილი გაეგზავნათ ქვეყნებს და ხაზი გაესვა სათემო სერვისების უპირატესობასა და მნიშვნელობას. ფორუმზე აღინიშნა, რომ თემზე დაფუძნებული სერვისები, სტაციონარისგან განსხვავებით, ხელს უწყობენ ფსიქიკური აშლილობის მქონე ადამიანის საჭიროებების მაქსიმალურ დაკმაყოფილებას, ნაკლებადაა ძალადობის, ადამიანის უფლებებისა და ღირსების შემლახველი ფაქტები.

ხარჯთეფექტურობის კუთხით, კვლევები სხვადასხვა ქვეყანაში სხვადასხვა შედეგს იძლევა. მაგალითად, დიდ ბრიტანეთში თემზე დაფუძნებული სერვისი, სტაციონარულ მკურნალობასთან შედარებით ხარჯთეფექტურია, მაშინ როდესაც ავსტრალიაში ამ ორი სერვისის ხარჯებს შორის მნიშვნელოვანი განსხვავება არ აღინიშნება (McDaid&Thornicroft,2005). ორივე ქვეყანაში მიღებული შედეგი თემზე დაფუძნებული სერვისის სასარგებლოდ მეტყველებს, რადგან მომსახურების მიმღების მკურნალობა არა ჩაკეტილ და საზოგადოებისგან იზოლირებულ გარემოში, არამედ თემში უნდა მოხდეს. გარდა ამისა, თუ ადამიანს მიეცემა საშუალება და ექნება სახელმწიფოსგანაც შესაბამისი მხარდაჭერა, გამოჯანმრთელების ან ფსიქიკური მდგომარეობის დასტაბილურების შემდეგ, შეძლებს აღარ იყოს სერვისზე დამოკიდებული და პირიქით, გახდეს საზოგადოებისთვის პროდუქტიული ან თუნდაც დამოუკიდებლად შეძლოს საკუთარ თავზე ზრუნვა და გაზარდოს ცხოვრებით კმაყოფილების ხარისხი.

სათემო სერვისი ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირს საშუალებას აძლევს, მკურნალობა და მომსახურება მიიღოს სახლში, ეს კი აღნიშნული სერვისის ერთ-ერთი დადებითი მხარეა, რადგან ინსტიტუციისგან განსხვავებით ადამიანს საკუთარ საცხოვრებელ გარემოში აქვს უსაფრთხოების, ავტონომიის, საკუთარ თავზე და ცხოვრებაზე კონტროლის განცდა. გარდა ამისა, სახლში ვიზიტისას მომსახურების მიმღების საცხოვრებელ გარემოზე დაკვირვებით შესაძლებელია მასზე ინფორმაციის შეგროვება, რაც შეიძლება გამოყენებულ იქნას მკურნალობის დაგეგმვისას. ასევე, სათემო სერვისმა ხელი უნდა შეუწყოს მომსახურების მიმღების საჭიროებებზე და ახალ

გარემოსთან ადაპტირების უნარების განვითარებაზე, საზოგადოებაში დამოუკიდებელ ცხოვრებას, დაავადების მართვის და სოციალური უნარების გაუმჯობესებას, მომსახურების მიმღების და მისი მხარდამჭერი ქსელის ფსიქოგანათლებას და ა.შ. (Femdal, 2018).

გარდა ამისა, რომ ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანებს ესაჭიროებათ სხვადასხვა სახისა და დანიშნულების მქონე სათემო სერვისი. მაგალითად, ისეთი, როგორცაა თერაპიული ჯგუფები, თანასწორგანმანათლებელი, თემში არსებული მხარდამჭერი ცენტრები, საცხოვრისები და სხვა (Miyamoto et al., 2015).

სათემო სერვისების მომსახურება გათვალისწინებული უნდა იყოს ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანების ოჯახის წევრებისათვისაც, რადგან სტაციონარიდან გამოწერის შემდეგ, როგორც წესი ადამიანის მთავარი მხარდამჭერი სისტემა მისი ოჯახია. სახლში დაბრუნების შემდეგ ოჯახის ყოველდღიურობა იცვლება, მომსახურების მიმღები და მისი ოჯახი შეიძლება ბევრი პრობლემისა და გამოწვევის წინაშე დადგეს. ოჯახს შეიძლება მოუხდეს სტრესთან, ეკონომიკურ და სოციალურ პრობლემებთან გამკლავება (Cheng et al., 2017). ამიტომ, სერვისმა უნდა უზრუნველყოს მრავალმხრივი მომსახურების მიწოდება. მაგალითად, ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანებისა და მისი ოჯახის წევრების კონსულტირება და დახმარება არსებული კონფლიქტების დამლევაში; დახმარება ყოველდღიურ სტრესორებთან გამკლავების უნარ-ჩვევების დასწავლაში; თემისა და გადაწყვეტილების მიმღებების მოტივირება მომსახურების მიმღებების დასაქმების ხელშეწყობის მიზნით. აღნიშნული მიზნების მიღწევა ძალიან მნიშვნელოვანია, რადგან როგორც კვლევები ადასტურებენ, თემში მცხოვრები ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანების ოჯახის ცხოვრებით კმაყოფილების დონე ბევრად დაბალია, ვიდრე სტაციონარში მყოფების (Cheng et al., 2017).

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება გამოვყოთ ეფექტური თემზე დაფუძნებული ფსიქიკური ჯანმრთელობის სერვისების შემდეგი მახასიათებლები:

1. მდებარეობს თემში და მომსახურების მიმღებისთვის ადვილად ხელმისაწვდომია;

2. დაცულია არადისკრიმინაციული მიდგომა, რაც გულისხმობს: სერვისი პასუხობს თემში არსებული სხვადასხვა სახის უმცირესობების თავისებურებს და არ ლახავს მათ კულტურულ, ეთნიკურ თუ რელიგიურ მრწამსს;
3. სერვისის მიწოდება ხდება მულტიდისციპლინარული გუნდის მეშვეობით;
4. ხელს უწყობს მომსახურების მიმღების საზოგადოებაში ინტეგრაციას;
5. სერვისი იძლევა, მკურნალობის დაგეგმვის და განხორციელების პროცესში, სერვისის მომხმარებლისა და მისი ოჯახის წევრის მაქსიმალური ჩართვისა და მონაწილეობის შესაძლებლობას; (White et al., 1997)
6. მომსახურების მიმღებს აქვს არჩევანის საშუალება, თავად მიიღოს გადაწყვეტილებები;
7. რესურსების სამართლიანად და პრიორიტეტების მიხედვით ნაწილდება, უზრუნველყოფილია მომსახურების უწყვეტობა (Thornicroft&Tansella,2003);

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი სათემო სერვისებია: სათემო ამბულატორიული კლინიკა, რომელიც განთავსებულნი არის პირველადი ჯანდაცვის ცენტრებში ან ადგილობრივ ჰოსპიტალებში. ამბულატორიებში ხდება მომსახურების მიმღებების მდგომარეობის შეფასება და მკურნალობის დაგეგმვა. მათ მომსახურე პერსონალი უწევს სამედიცინო, ფსიქოლოგიურ და სოციალურ მხარდაჭერას. მნიშვნელოვანი სათემო სერვისია დღის, ოკუპაციური და ფსიქიატრიული რეაბილიტაციის ცენტრები, რომლებიც ორიენტირებულნი არიან მომსახურების მიმღების რეაბილიტაციაზე. მტკიცებულებების მიხედვით, საცხოვრისების არსებობა, დიდი ზომის ინსტიტუციებისგან განსხვავებით, ხელს უწყობს ადამიანის ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესებასა და თემში დაბრუნების შესაძლებლობას (Thornicroft&Tansella , 2003).

თემზე დაფუძნებული მომსახურებების უმნიშვნელოვანესი ნაწილია მისი მულტიდისციპლინარული გუნდი, რომლის მეშვეობით ხდება სერვისის მიწოდება ადამიანებისთვის იმ გარემოში, სადაც იგი ცხოვრობს. იგი ხელს უწყობს სერვისის

უწყვეტობასა და მოქნილობას, შესაბამისი საჭიროების მქონე ადამიანების ჩართულობას ფსიქიკური ჯანმრთელობის სერვისებში. გუნდის როლი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, როდესაც პირს აქვს კრიზისული სიტუაცია. იგი არის მობილურები, მომსახურების მიმღებებს ეკონტაქტება საცხოვრებელ ადგილას, სამსახურში ან სხვა მისთვის მოსახერხებელ ადგილას (Thornicroft&Tansella,2003). ასევე, სათემო სერვისში მისი არსებობა ხელს უწყობს მომსახურების მიმღებისთვის ეფექტური შედეგების მიღწევას, რადგან პრობლემის განხილვა არ ხდება მხოლოდ ერთი კუთხით, არამედ გუნდში მომუშავე ყველა პრაქტიკოსს საშუალება აქვს შეაფასოს ინდივიდის მდგომარეობა საკუთარი პროფესიის გადმოსახედიდან. დამატებით, მულტიდისციპლინარული გუნდი საშუალებას იძლევა უზრუნველყოს ინდივიდზე ორიენტირებული მკურნალობისა და რეაბილიტაციის პროცესი, ყურადღება მიაქციოს მომსახურების მიმღების ზოგად მდგომარეობაზე მომხდენ ისეთ ფაქტორებს, როგორცაა კულტურა, რელიგია, ოჯახის წარსული გამოცდილებები, განათლება, ეკონომიკური და სოციალური საჭიროებები. ასევე, გუნდის ყველა წევრი ყურადღებას აქცევს, რომ თავად მომსახურების მიმღები აქტიურადაა ჩართული მკურნალობის დაგეგმვის პროცესში და მისი აზრი გათვალისწინებულია (Huxley et al.,2011).

გუნდის ეფექტური მუშაობისთვის აუცილებელია, რომ ფუნქციები შესაბამისად იყოს გადანაწილებული და მისმა თითოეულმა წევრმა გაიაზროს გუნდში შემავალი თითოეული პროფესიის როლის აუცილებლობა და მნიშვნელობა (Slade et al.,1995). მულტიდისციპლინარული გუნდის წევრები არიან სოციალური მუშაკები, ოკუპაციური თერაპევტები, ფსიქიატრები, ფსიქოლოგები, ექიმები, ექთნები და სხვა. მულტიდისციპლინარული გუნდის ერთ-ერთი დადებითი მხარე ის არის, რომ იგი საშუალებას იძლევა ყურადღება გამახვილდეს არა მარტო სამედიცინო საჭიროებებზე, არამედ ფსიქოლოგიურ და სოციალურ პრობლემებზე. თითოეულ მულტიდისციპლინარულ გუნდს, სერვისის სპეციფიკიდან გამომდინარე, საკუთარი მახასიათებელი აქვს. განვიხილოთ ასერტული გუნდის მაგალითი: გუნდში დაბალანსებულია შემთხვევების რაოდენობის შესაბამისობა გუნდში არსებულ პერსონალთან (10 პროფესიონალზე 100-მდე მომსახურების მიმღები), მომსახურება არის

უწყვეტი, გუნდის წევრები არინ სხვადასხვა პროფესიის წარმომადგენლები (ფსიქიატრი, ექიმი, ექთანი, სოციალური მუშაკი და სხვა), გუნდის მიერ გაწეული სამუშაოების 80% მიმდინარეობს თემში, ხოლო საჭიროების შემთხვევაში კი ხდება მედიკამენტების ყოველდღიური მიწოდება (Thornicroft&Tansella,2003). სხვადასხვა ასერტულ გუნდს სხვადასხვა ქვეყანაში საკუთარი სტანდარტი გააჩნია.

მულტიდისციპლინარული გუნდის არსებობამ ხელი შეუწყო და გააუმჯობესა მძიმე ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანების მდგომარეობა. იმ გუნდში სადაც, სამედიცინო საჭიროებებთან ერთად სოციალურ ზრუნვასაც ყურადღება ექცევა, მომსახურების მიმღებისთვისაც პოზიტიური შედეგების შექმნას ეწყობა ხელი. ეს შეიძლება გამოიხატებოდეს მისი ინტერპერსონალური ურთიერთობებისა და უნარების გაუმჯობესებაში, დასაქმებაში და სხვა (Huxley et al., 2011).

მულტიდისციპლინარულ გუნდში ყველა პროფესიის წარმომადგენელს თავისი ფუნქცია გააჩნია: ფსიქიატრი და ექთანი უზრუნველყოფს სამედიცინო საჭიროებების ხელმისაწვდომობას; ოკუპაციური თერაპევტი ეხმარება ყოველდღიური პრაქტიკული საქმიანობების განხორციელებაში და მის დასწავლაში; სოციალური მუშაკი ახორციელებს სოციალური საჭიროებების დაკმაყოფილებას, აფასებს პირველად და მეორად საჭიროებებს, აფასებს თუ როგორ მოქმედებს განხორციელებული ინტერვენცია მომსახურების მიმღებზე, რამდენადაა საჭირო მკურნალობის მიმართულების შეცვლა და ბევრი სხვა. განვითარებულ ქვეყანებში მიიჩნევა, რომ სოციალური მუშაკები წარმოადგენენ მულტიდისციპლინარული გუნდის ბირთვს და ისინი მუდმივად არიან გუნდის შემადგენლობაში. თუმცა, რა თქმა უნდა, აუცილებელია შეთანხმებული და კოორდინირებული მუშაობა გუნდის პროფესიონალებს შორის(Huxley et al., 2011).

სოციალური მუშაობა ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში

ბრიტანეთის სოციალურ მუშაკთა ასოციაციის მიხედვით, სოციალური მუშაობა "სერვისის მომხმარებლებთან და მათ მზრუნველებთან მუშაობისას, ხელს უნდა უწყობდეს უნიკალურ, ჰოლისტურ, გამოჯანმრთელებაზე ორიენტირებულ, ფასეულობებზე დაფუძნებულ, სოციალურ ზრუნვასა და ინკლუზიაზე ორიენტირებული მოდელის შექმნას" (BASW,2010,p.4). სოციალურ მუშაკთა ეროვნული ასოციაცია კი სოციალური მუშაობის როლს აღწერს, როგორც "ფსიქოლოგიური, სოციალური და პრაქტიკული ელემენტების ერთობას, რომელსაც აქვს უნარი ასისტირების, მკურნალობის და იმ ფსიქოლოგიური, ქცევითი, ემოციური, სოციალური და გარემო პრობლემების პრევენციისა, რომელიც უარყოფით გავლენას ახდენს ინდივიდზე" (Conway, 2016,p.10).

სოციალური მუშაკების ჩართვა ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში მე-20 საუკუნის დასაწყისიდან მოხდა, როდესაც პრაქტიკოსები საქმდებოდნენ სხვადასხვა ფსიქიატრიულ ინსტიტუციებში. პროფესიის როლი განსაკუთრებით გაიზარდა მას შემდეგ, რაც დიაგნოზის დასმისას ყურადღება მიექცა არამხოლოდ მის სამედიცინო ისტორიას, არამედ თავად ინდივიდისა და მისი თემის სოციალურ გარემოსაც. სოციალური მუშაკები გახდნენ ფსიქო-სოციალური მკურნალობის მიწოდების ძირითადი საშუალებები (Sawatsky, 2015). გაჩნდა შესაბამისი განათლების საჭიროებაც. კვლევებით დასტურდება, რომ ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში მნიშვნელოვანია შესაბამისი კომპეტენციის მქონე პერსონალის არსებობა, მათ შორის სოციალური მუშაკებისაც. დამატებით, კვლევები ხაზს უსვამენ სოციალური მუშაობის განათლების გაძლიერებაზე მუშაობის აუცილებლობასაც (Triplett, 2017).

სოციალურ მუშაკებისთვის შესაბამისი განათლების ქონა მნიშვნელოვანია, რადგან მას უნდა ქონდეს ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ რასთან გამკლავება უხდება ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანს. პრაქტიკოსს უნდა ქონდეს ინფორმაცია სტიგმაზე, რაც მას ეხმარება კლიენტთან პოზიტიური ურთიერთობის ჩამოყალიბებაში. ასევე, სოციალური მუშაკები ხშირად თავადვე ხდებიან ისეთი პრობლემის წინაშე,

როგორცაა "პროფესიული გადაწყვეტა", ამიტომ მნიშვნელოვანია, რომ პრაქტიკოსს ქონდეს შესაბამისი ცოდნა, როგორ გაუმკლავდეს მსგავს პრობლემას და მისმა პირადმა განცდებმა უარყოფითად არ იმოქმედოს კლიენტთან მუშაობაზე. ასევე, მნიშვნელოვანია, რომ ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში მომუშავე სოციალურ მუშაკებს ქონდეთ შესაბამისი თეორიული და პრაქტიკული ცოდნა ფსიქიკური ჯანმრთელობისა და დაავადებების შესახებ (Triplett, 2017).

ბევრმა ქვეყანამ გააცნობიერა სოციალური მუშაობის როლის მნიშვნელობა ფსიქიკურ ჯანმრთელობაში. მაგალითად, სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკაში სოციალური მუშაკები დასაქმებულნი არიან როგორც კერძო, ისე სახელმწიფო უწყებებში, რომლის დროსაც ისინი მნიშვნელოვან სერვისებს აწვდიან ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირებს, მათი ბიო-ფსიქო-სოციალური საჭიროებებიდან გამომდინარე. აღნიშნულ ქვეყანაში, პროფესიის როლი ძირითადად ფოკუსირებულია ინფორმაციის მიწოდებასა და სფეროს შესახებ ცნობიერების ამაღლებისკენ, ცვლილებების მოხდენაზე, ინდივიდებისა და მათი ოჯახის წევრების ფსიქო-სოციალური მდგომარეობის გაუჯობესებაზე. სოციალური მუშაკები ინტერვენციის დაგეგმვისას ითვალისწინებენ, არამარტო ინდივიდის დაავადებას და მის ინტერპერსონალურ უნარებს, არამედ მის სოციალურ გარემოს: ოჯახს, სამეზობლოს, თემს, ორგანიზაციებს და სხვა. სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკაში, კლინიკური სოციალური მუშაკები მონაწილეობას იღებენ ინდივიდის დიაგნოსტიკის პროცესში. პრაქტიკოსები შეიძლება ახორციელებდნენ შემთხვევის მართვას, თერაპიებს, იყვნენ კრიზისის მართვის კონსულტანტები, პროგრამის განმავითარებელი, ადმინისტრატორები, პოლიტიკის ანალიტიკოსები და სხვა. ისინი დასაქმებულნი არიან ფსიქიკური ჯანმრთელობის ჰოსპიტალებში, დღის ცენტრებში, სათემო, ასევე სარეაბილიტაციო ფსიქიკური ჯანმრთელობის ორგანიზაციებსა და ცენტრებში (Olckers, 2008).

სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკაში, ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში ძირითადად დასაქმებულნი არიან კლინიკური სოციალური მუშაკები, რომლებიც თავიანთ კლიენტებთან იყენებენ პირისპირ მუშაობის მეთოდს, რათა ხელი შეუწყონ ცნობიერების

ამაღლებას, ცვლილებებს და გაზარდოს, არამარტო ადამიანის პირადი ფუნქციონირება, არამედ მისი როლი და შესაძლებლობები ოჯახსა თუ თემში. კლინიკური სოციალური მუშაკების მსგავსად, ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანებთან მუშაობენ ზოგადი განათლების მქონე პრაქტიკოსებიც. ზოგ შემთხვევაში მათი ფუნქცია-მოვალეობები იკვეთება, თუმცა არის ძირითადი განსხვავებაც: კლინიკური სოციალური მუშაკები უფრო ფოკუსირებულნი არიან ფსიქოთერაპიაზე, მაშინ როდესაც ზოგადი განათლების მქონე სოციალური მუშაკები ახორციელებენ სამუშაოებს ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანების საზოგადოებაში რეინტეგრაციისვის. ოლკერის აზრით, მნიშვნელოვანია, რომ სოციალურ მუშაკს ქონდეს შესაბამისი ცოდნა ფსიქიკურ აშლილობებში და მისთვის უცხო არ უნდა იყოს დიაგნოსტიკების სისტემა, უნდა ერკვეოდეს ტერმინოლოგიაში და დამატებით გავლილი ქონდეს შესაბამისი საკვალიფიკაციო ტრენინგები (Olckers, 2008).

კონვეის მიხედვით (2016), სოციალური მუშაკის როლი და ფუნქცია განსხვავდება იმის მიხედვით, თუ სად მუშაობს იგი. მაგალითად, სტაციონარში მომუშავე პრაქტიკოსის ძირითადი მოვალეობაა: შეფასება, ინდივიდისა და მისი ოჯახის წევრის ინფორმირება დიაგნოზის, სიმპტომებისა და მკურნალობის შესაძლო გზების შესახებ. მისი როლი მნიშვნელოვანია კრიზისული ინტერვენციის დროსაც, საჭიროების შემთხვევაში სათემო სერვისებში გადამისამართება, ინდივიდუალური და ჯგუფური თერაპიების ორგანიზება, არასასურველი ქცევის შეცვლა, უფლებების ადვოკატირება და სხვა. ასევე, სოციალური მუშაკები ჩართულნი არიან კატასტროფების დროსაც, რათა უზრუნველყონ ადამიანების ჯანსაღი ფსიქიკური მდგომარეობის შენარჩუნება. მაგალითისთვის, 2001 წლის 11 სექტემბრის ტერაქტის დროს სოციალური მუშაკები აქტიურად ჩაერთნენ, რათა ადამიანებისთვის გაეწიათ დაუყოვნებლივი მხარდაჭერა და დახმარებოდნენ არსებული სტრესისა და ტრავმის დამლევაში. რაც შეეხება სათემო სერვისებში პროფესიის როლს, პრაქტიკოსს ევალება მოახდინოს ბიო-ფსიო-სოციალური შეფასება, დაგეგმოს მისი მკურნალობის შესაძლო გზები, უზრუნველყოს ინდივიდუალური თუ ჯგუფური თერაპიები, მიაწოდოს შესაბამისი რესურსები. რაც მნიშვნელოვანია, განახორცილოს მოქმედებები ისე, რომ ხელი შეუწყოს ინდივიდის

დამოუკიდებელ ცხოვრებას, დაეხმაროს სიმპტომებთან გამკლავებაში და გამოჯანმრთელების პროცესში (Conway, 2016).

სოციალური მუშაკი კლიენტს უნდა დაეხმაროს თავად განსაზღვროს, თუ რა საჭიროების წინაშე დგას და გაანალიზოს მისი პირადი რესურსები; დაეხმაროს დაამყაროს ურთიერთობა გარემომცოფებთან. თუ მომსახურების მიმღები დასაქმებულია, მხარდაჭერა გაუწიოს, რომ შეძლოს სამსახურის შენარჩუნება ან დაეხმაროს მას მის მოძებნაში, რადგან დასაქმება ერთ-ერთი საშუალებაა სოციალიზაციისთვის. პრაქტიკოსმა ჩარევა ისე უნდა დაგეგმოს, რომ დროთა განმავლობაში შეამციროს ადამიანის დამოკიდებულება სერვისებზე და შესაძლებლობა მისცეს თავად, დამოუკიდებლად მართოს საკუთარი ცხოვრება (Olckers, 2008).

ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში შეგვიძლია გამოვყოთ სოციალური მუშაკის შემდეგი ფუნქციები:

1. არსებულ კრიზისულ და სტრესულ სიტუაციებთან დახმარება;
2. ძლიერი მხარეების გამოვლენაში დახმარება;
3. ოჯახთან, თემთან თუ სხვადასხვა ორგანიზაციებთან კონფლიქტების დარეგულირებასა და მოგვარებაში დახმარება;
4. რესურსების მობილიზება და ადვოკატირება სხვადასხვა სერვისის შესაქმნელად, მომსახურების მიმღებთა საჭიროებებიდან გამომდინარე;
5. ინტერვენციის გეგმის შემუშავება ან მასში მონაწილეობა და მისი მონიტორინგი;
6. კლიენტისა და მისი მხარდამჭერი სისტემის ფსიქო-სოციალური განათლებით უზრუნველყოფა;
7. ჯგუფების მხარდაჭერა, მაგალითად სხვადასხვა სახის ჯგუფური ფსიქოთერაპიით;
8. კლიენტის, მისი მხარდამჭერი სისტემისა და თემის დახმარება პრიორიტეტების

განსაზღვრაში (Sawatsky, 2015);

9. კლიენტის ხელშეწყობა გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ჩართულობის მიზნით;
10. სტიგმასთან და დისკრიმინაციასთან ბრძოლა;
11. მულტიდისციპლინარულ გუნდთან თანამშრომლობა, რათა ხელი შეუწყოს ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანების გამოჯანმრთელებისა და რესოციალიზაციის პროცესს (AASW, 2014).

ავსტრალიის სოციალურ მუშაკთა ასოციაციის მიხედვით, პრაქტიკოსის მუშაობა ფსიქიკური ჯანმრთელობის მქონე პირებთან, დაფუძნებული უნდა იყოს სოციალურ სამართლიანობაზე; უნდა იცოდეს, თუ როგორ აღიქმება ფსიქიკური ჯანმრთელობა და აშლილობა იმ კულტურაში სადაც იგი მუშაობს; მუშაობისას უნდა იყენებდეს უახლეს, მტკიცებულებებზე დაფუძნებულ ცოდნას, ინტერვენციებსა და თეორიებს; უნდა ქონდეს ცოდნა სახელმწიფო პოლიტიკისა და თემში არსებული სერვისების შესახებ; საჭიროებისამებრ უნდა ახდენდეს სხვა პროფესიონალებთან თანამშრომლობას; ხელს უწყობდეს სოციალურ ცვლილებებს და სხვა (AASW, 2014).

სოციალური მუშაკის როლი ფსიქიკური ჯანმრთელობის სათემო სერვისებში

დენსტიტუციონალიზაციის შემდეგ, სოციალური მუშაკების ჩართვა და აქტიურობა ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში განსაკუთრებით გაიზარდა. საჭირო გახდა თავად თემთან მუშაობაც, რათა თემში დაკმაყოფილებულიყო ფსიქიკური პრობლემების მქონე პირების საჭიროებები, მომხდარიყო საზოგადოების ინფორმირება ფსიქიკური პრობლემებისა და მასთან დაკავშირებული სტიგმის შესახებ, შექმნილიყო შესაბამისი თემზე დაფუძნებული სერვისები, როგორც ფიქსოციალური საჭიროების მქონე პირირთვის, ისე მისი მხარდამჭერი სისტემისთვის, დაიწყო ადვოკატირება, რათა ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირებს ქონოდათ ხელმისაწვდომობა არსებულ რესურსებთან, შეძლებოდათ დასაქმება და რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, სოციალური მუშაობის მთავარ ამოცანას წარმოადგენდა ფსიქიკური ჯანმრთელობის

პრობლემების მქონე პირების ინტეგრაცია და სრულფასოვანი ცხოვრების პირობების შექმნა საზოგადოებაში (Ornellas, 2014).

სოციალური მუშაკები, თემზე დაფუძნებულ სერვისებში მუშაობენ მობილურ, ასერტულ და კრიზისული ინტერვენციის გუნდებში. პრაქტიკოსები ცდილობენ უზრუნველყონ მუდმივი კავშირი მომსახურების მიმღებს, მის მხარდამჭერ სისტემასა და მკურნალობის სერვისებს შორის. პრაქტიკოსები აფასებენ ფსიქო-სოციალურ საჭიროებებს, არიან მხარდამჭერები, როგორც თავად კლიენტის, ასევე მისი ოჯახის; ატარებენ ოჯახურ თერაპიებს, უზრუნველყოფენ შესაბამისი განათლების მიწოდებას, რათა ხელი შეუწყონ ფსიქიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებას. ასევე, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფუნქცია არის შესაბამისი სერვისების შექმნა და სამიზნე ჯგუფისთვის მათი მიწოდება, რათა მოხდეს კრიზისის ინტერვენცია და დაკმაყოფილებულ იქნას ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირთა მინიმუმ საბაზისო საჭიროებები. პროფესიის როლი მნიშვნელოვანია, რათა მოხდეს შეფასება, თუ რამდენად ემთხვევა კლიენტი საჭიროებები და არსებული სერვისები ერთმანეთს. დამატებით, თემზე დაფუძნებულ სერვისებში, სოციალური მუშაკები შეიძლება დასაქმებულნი იყვნენ, როგორც შემთხვევის მართვის მენეჯერები, რომლის დროსაც ისინი ახორციელებენ პირის საჭიროებების შეფასებასა და აკავშირებენ მას შესაბამის სერვისებთან. როგორც წესი, სოციალური მუშაკი იყენებს სისტემურ მიდგომას და ყურადღებას ამახვილებს ინდივიდზე შესაძლო უარყოფითი ზეგავლენის მომხდენ სხვადასხვა ფაქტორებზე და ცდილობს მათ პრევენციას (Ornellas, 2014). პრაქტიკოსები აანალიზებენ და აფასებენ არამხოლოდ სამედიცინო, არამედ სხვადასხვა სახის საჭიროებებს, ხელს უწყობენ თემის მობილიზებასა და წახალისებას, ფსიქიკური ჯანმრთელობის მქონე პირების საზოგადოებაში ინტეგრაციის მიზნით (Huxley et al., 2011).

სოციალური მუშაკების როლი ოჯახების მხარდამჭერაშიც უმნიშვნელოვანესია. თუ არ მოხდა ოჯახის გაძლიერება და არსებული პრობლემების გადაჭრა, ეს იმოქმედებს კლიენტზეც. ოჯახის წევრებს შორის მუდმივმა დაძაბულობამ და კონფლიქტმა შესაძლოა

პროვოცირება მოახდინოს და გაამწვავოს ფსიქიკური პრობლემების მქონე ადამიანის ჯანმრთელობის მდგომარეობა, რაც თავისთავად უარყოფითად აისახება მასზე და თავად ოჯახზე. ამ ყოველივედან გამომდინარე მნიშვნელოვანია სისტემური მუშაობა. ფსიქიკური ჯანმრთელობის მქონე პირის ოჯახს უხდება ისეთ პრობლემებთან გამკლავება, როგორცაა სტრესი, სტიგმა, ემოციური სირთულეები და სხვა. ამიტომ მნიშვნელოვანია, რომ მოხდეს მისი მხარდაჭერა, შესაბამისი ინფორმაციის მიწოდება, კრიზისის დროს საჭირო რესურსებით უზრუნველყოფა, კონსულტირება, დასწავლა, თუ როგორ შეიძლება არსებული პრობლემების გადაჭრა. ოჯახთან მუშაობისას, სოციალურ მუშაკს შეუძლია დახმარება გაუწიოს ოჯახში არსებული ყველა შესაძლო რესურსის ორგანიზებაში, რათა მიღწეულ იქნეს საერთო მიზანი; გაიგოს ოჯახის წევრების მოლოდინები არსებული მკურნალობის შესახებ და მაქსიმალურად ჩართოს ისინი მკურნალობისა თუ ინტერვენციის პროცესის დაგეგმვასა და განხორციელებაში; დაეხმაროს გეგმის შემუშავებაში, თუ როგორ შეუძლიათ მოიქცნენ, თუ მათი ოჯახის წევრის ჯანმრთელობის მდგომარეობა გაუარესდება; დაეხმაროს ასწავლოს და განუვითაროს უნარები პრობლემებისა და კრიზისის გადასაჭრელად; დაეხმაროს ფორმალური და არაფორმალური მხარდამჭერი სისტემის გაფართოებაში (Dixon et al., 2001).

თემზე დაფუძნებულ სერვისებში შეგვიძლია გამოვყოთ სოციალური მუშაკის შემდეგი ძირითადი როლები:

1. ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანებისა და მათო ოჯახების გაძლიერება და დახმარება;
2. მუშაობა ინდივიდებთან, როგორც ოჯახში, ასევე თემში, ინკლუზიის ხელშეწყობის მიზნით;
3. ადგილობრივი კანონმდებლობისა არსებული სერვისების შესახებ ინფორმაციის ქონა;
4. თერაპიების ორგანიზება და განხორციელება;

6. სხვა პროფესიონალებთან თანამშრომლობა ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანებისთვის საუკეთესო შედეგების მიღწევის მიზნით (Allen,2014).

სოციალური მუშაკის როლი მულტიდისციპლინარულ გუნდში

თემზე დაფუძნებული სერვისების განუყოფელი ნაწილია მულტიდისციპლინარული გუნდი, რომლის მეშვეობითაც ხდება ფსიქიკური ჯანმრთელობის მქონე პირებისათვის თემში არსებული სერვისების მიწოდება. მულტიდისციპლინარულ გუნდში კი ერთ-ერთი ცენტრალური ადგილი უკავია სოციალურ მუშაკს. სათემო სერვისებში მულტიდისციპლინარული გუნდის როლის გაზრდამ, ხელი შეუწყო პროფესიის გაძლიერებასა და განვითარებას ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში, რადგან საჭირო გახდა მომსახურების მიმღებზე შესაძლო გავლენის მომხდენი ფაქტორების გამოვლენა, ანალიზი და შესაბამისი ჩარევის განხორციელება. იმისათვის, რომ სოციალური მუშაკის როლი შედეგის მომტანი იყოს, გუნდის წევრებს გაანალიზებული უნდა ქონდეთ პროფესიის მნიშვნელობა, ქონდეთ შესაბამისი ცოდნა თავად პროფესიაზე (BASW,2010).

მულტიდისციპლინარულ გუნდში სოციალური მუშაკი უზრუნველყოფს ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირებისთვის უწყვეტი ზრუნვის მიწოდებას, პირველადი და მეორადი საჭიროებების დახარისხებას და ა.შ. (Huxley et al., 2011). სოციალური მუშაკი ცდილობს საკითხს შეხედოს მომსახურების მიმღების, მისი ოჯახისა და ახლობლების გადმოსახედიდან, მხედველობაში მიიღოს მათი გამოცდილებები, საჭიროებები, გაუზიაროს იგი გუნდის სხვა წევრებს და არსებულ ინფორმაციაზე დაყრდნობით დაგეგმოს მკურნალობა (Allen,2014).

აუცილებელია, რომ ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში მომუშავე პროფესიონალებისა და გადაწყვეტილებების მიმღები პირების მიერ გაანალიზებული იყოს პროფესიის მნიშვნელობა მულტიდისციპლინარულ გუნდში, რადგან სოციალურ მუშაკებს შეუძლიათ გაანალიზონ სხვადასხვა სისტემების, კულტურული თუ სხვა ბარიერების უარყოფითი ზეგავლენა ადამიანის კეთილდღეობაზე; მოახდინონ ინტერვენცია ადრეულ ეტაპზე; ხელი შეუწყონ მხარდამჭერი სისტემის ჩამოყალიბებას,

რათა თავიდან იქნეს არიდებული კრიზისული სიტუაციები; მოახდინონ ოჯახისა და თემის მობილიზება; ყურადღება გაამახვილოს ისეთ მოწყვლად ჯგუფებზე, როგორცაა მაგალითად ეთნიკური, რელიგიური და ა.შ. უმცირესობები, რომლებიც დამატებით განიცდიან სტიგმის უარყოფით შედეგებს (Allen,2014).

სოციალური მუშაკის როლი მულტიდისციპლინარულ გუნდში, ხშირ შემთხვევაში სხვა სათემო სერვისების მსგავსად, არის:

1. მხარდამჭერი სისტემის განსაზღვრა და მათთან ერთად იმ საკითხების გამოყოფა, რაში დახმარებაც ესაჭიროება ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანს.
2. მკურნალობის პროცესში აქტიური ჩართვა, რაც გულისხმობს სერვისის მომხმარებელთა საჭიროებების მაქსიმალური გათვალისწინება. ასევე, სოციალური მუშაკი უნდა დარწმუნდეს, რომ გუნდის მიერ მიწოდებული სერვისი თანხვედრაშია მის საჭიროებებთან.
3. საჭიროების შემთხვევაში ფსიქოთერაპევტის როლის შეთავსებაც, რაც გულისხმობს სხვადასხვა ჯგუფების ორგანიზებას და მათ ხელმძღვანელობას. ჯგუფი შეიძლება გათვალისწინებული იყოს სერვისის მომხმარებლისა და მისი ოჯახის წევრისთვის, სადაც განიხილება არსებული პრობლემები, მათი გადაჭრის გზები და ა.შ. ასევე, პრაქტიკოსმა შეიძლება ორგანიზება გაუკეთოს მობილური გუნდის მომსახურების მიმღებების ერთობლივ შეხვედრებს-მხარდამჭერ ჯგუფებს (BASW,2010).

მულტიდისციპლინარ გუნდში სოციალური მუშაკის როლის მნიშვნელობა არაერთმა განვითარებულმა ქვეყანამ გააცნობიერა. მაგალითად, დიდ ბრიტანეთში პრაქტიკოსის ერთ-ერთი ძირითადი ფუნქციაა კლიენტს გაუწიოს კონსულტირება სერვისების შესახებ და დაეხმაროს გაანალიზოს, თუ რა სოციალური ბენეფიტები არსებობს და რომელია მისთვის შესაბამისი. სოციალური მუშაკისთვის მნიშვნელოვანია, რომ მას ქონდეს საკმარისი ცოდნა ფსიქიკური აშლილობების კლასიფიკაციაში (Olckers, 2008).

ფსიქიკური ჯანმრთელობა საქართველოში

საქართველოს კანონის "ფსიქიატრიული დახმარების შესახებ" (2006) მიხედვით, ფსიქიკური აშლილობა არის "პირის ძირითადი ფსიქიკური ფუნქციების დარღვევა ან ქცევის აშლის გამომხატველ სიმპტომთა ჯგუფი, რომელიც იწვევს პიროვნულ დისფუნქციას, არღვევს გარემოსთან ადაპტაციის პროცესს".

დაავადებათა კონტროლის და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრის სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, 2017 წელს რეგისტრირებულია 88610 ფსიქიკური და ქცევითი აშლილობის მქონე ადამიანი, მათ შორის ახალი შემთხვევების ოდენობაა 4841. ფსიქიკური აშლილობის პრევალენტობამ 100 000 მოსახლეზე 2376,9 შეადგინა. სიკვდილიანობის მიზეზის მიხედვით კი ფსიქიკური და ქცევითი აშლილობები მეხუთე ადგილზეა - 100 000 მოსახლეზე 111 შემთხვევა. წინა წლებთან შედარებით მონაცემები გაზრდილია, გამონაკლისია 2016 წელი, როდესაც რეგისტრირებულ იქნა 90139 შემთხვევა².

საქართველოში მნიშვნელოვანი რეფორმების დაწყების პირველ ეტაპად შეგვიძლია მივიჩნიოთ 2011 წლის ივნისი, როდესაც დაიხურა ერთ-ერთი ყველაზე დიდი ინსტიტუცია - მ. ასათიანის სახელობის ფსიქიატრიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი. ქვეყანამ დაიწყო ბალანსირებული ზრუნვის მოდელზე გადასვლა და სათემო სერვისების განვითარების ხელშეწყობა. ამ მხრივ, 2011-2015 წლებში მნიშვნელოვანი ნაბიჯების გადაიდგმა დაიწყო, როდესაც შეიქმნა სამოქმედო გეგმა, რითაც ხაზი გაესვა სათემო და ჰოსპიტალურ სერვისებს შორის ბალანსის არსებობის მნიშვნელობას (Makhashvili&Voren, 2013). მიუხედავად იმისა, რომ ჯერ კიდევ ბევრი სამუშაოა გასატარებელი ადამიანის უფლებების დაცვის კუთხით, თანდათან უმჯობესდება შესაბამისი რეგულაციები და მეტი ყურადღება ეთმობა აღნიშნულ

² დაავადებათა კონტროლის და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრი(2007). ჯანმრთელობის დაცვა: სტატისტიკური ცნობარი; <http://www.ncdc.ge/Pages/User/Documents.aspx?ID=f10b3ffb-da47-4488-94df-2f03764cf365>

საკითხს. საქართველოს კანონში "ფსიქიატრიული დახმარების შესახებ" (2006), აღნიშნულია, რომ ფსიქიკური ჯანმრთელობის მქონე პირს უნდა მოეპყრან ჰუმანურად, უფლება აქვს მიიღოს ინფორმაცია დაავადებისა და მკურნალობის მეთოდების შესახებ, უარი თქვას მკურნალობაზე, მიმართოს საჩივრით შესაბამის უწყებას, მისი უფლებების ნაწილობრივი შეზღუდვა შესაძლებელია მხოლოდ შესაბამისი კანონით დადგენილი წესით. დამატებით, კანონში გაწერილია, თუ რა შემთხვევაში შეუძლია ექიმს შეზღუდოს პაციენტი ფიზიკურად. ეს საშუალებას იძლევა, თავიდან იქნას არიდებული სამედიცინო პერსონალის თვითნებური ქმედებები და ფიზიკური შეზღუდვის, როგორც დასჯის მეთოდად გამოყენება. კანონში განხილულია არანებაყოფლობითი სტაციონირების შემთხვევაც, რომლის მიხედვითაც არანებაყოფლობითი მკურნალობის თანხმობაზე მხოლოდ სასამართლოს შეუძლია მიიღოს გადაწყვეტილება ექიმ-ფსიქიატრთა კომისიის დასკვნის საფუძველზე. ასევე, კანონში აღნიშნულია საჭიროების შემთხვევაში მხარდამჭერის დანიშვნის საკითხიც.

თუ გადავხედავთ ფსიქიკური ჯანმრთელობის დაფინანსებას, იგი ყოველწლიურად იზრდება, მათ შორის იზრდება თემზე დაფუძნებული სერვისების, კერძოდ მობილური გუნდის დაფინანსებაც. მაგალითად, 2015 წლის³ ბიუჯეტში თემზე დაფუძნებული მობილური გუნდის მომსახურებისთვის განისაზღვრა 96 ათას ლარზე მეტი, 2017 წელს⁴ - 232 ათას ლარზე მეტი, ხოლო 2018 წელს⁵ კი 774 ათასი ლარი. ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში დაფინანსება გაიზარდა 2019 წელსაც⁶. საქართველოს დადგენილებაში "2019 წლის ჯანმრთელობის დაცვის სახელმწიფო პროგრამების დამტკიცების შესახებ" ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროსთვის განისაზღვრა 24 მილიონი ლარი, აქედან 7 მილიონამდე სათემო სერვისებისთვის, ხოლო მილიონ ლარზე

3 საქართველოს მთავრობის დადგენილება 2015 წლის ჯანმრთელობის დაცვის სახელმწიფო პროგრამების შესახებ <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2891068?publication=0>

4 საქართველოს მთავრობის დადგენილება 2017 წლის ჯანმრთელობის დაცვის სახელმწიფო პროგრამების შესახებ <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/3530020?publication=0>

5 საქართველოს მთავრობის დადგენილება 2018 წლის ჯანმრთელობის დაცვის სახელმწიფო პროგრამების შესახებ <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/3972595?publication=0>

6 საქართველოს მთავრობის დადგენილება 2019 წლის ჯანმრთელობის დაცვის სახელმწიფო პროგრამების შესახებ <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4444992?publication=0>

მეტი კი თემზე დაფუძნებული მობილური გუნდებისთვის. აღნიშნული ინფორმაცია ცხადყოფს, რომ დაფინანსება იზრდება, თუმცა მეორე საკითხს წარმოადგენს, თუ რამდენადაა იგი საკმარისი ხარისხიანი, ხელმისაწვდომი და რეალური შედეგის მომტანი სერვისების უზრუნველსაყოფად ქვეყანაში. ამავე დოკუმენტის მიხედვით, გაიზარდა არამარტო თემზე დაფუძნებული მობილური გუნდების დაფინანსება, არამედ მათი რაოდენობა და გეოგრაფიული ხელმისაწვდომობა. მობილური გუნდის სერვისი ხელმისაწვდომი იქნება არამხოლოდ თბილისისთვის და დიდი ქალაქებისთვის, არამედ თითქმის ყველა მუნიციპალიტეტისთვის. ეს საშუალებას მისცემს ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანებს მიიღონ მათთვის საჭირო მკურნალობა. ასევე, დოკუმენტში აღნიშნულია ფსიქოსოციალური რეაბილიტაციის მნიშვნელობაც. კერძოდ, უნდა გატარდეს ღონისძიებები, რომლებიც დაეხმარება ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანს დამოუკიდებელი ცხოვრებისათვის საჭირო უნარ-ჩვევების აღდგენასა თუ შესწავლაში. მნიშვნელოვანია ფსიქიატრიული კრიზისული ინტერვენციის სამსახური, რომლის მოსარგებლენიც არიან 16-დან 65 წლამდე ადამიანები. იგი საშუალებას იძლევა მწვავე მდგომარეობის დროს მკურნალობა მოხდეს საცხოვრებელ ადგილას და თავიდან იქნეს არიდებული სტაციონირება. ასევე, დოკუმენტში აღნიშნულია თავშესაფრის კომპონენტი, რომლითაც სარგებლობა შეუძლიათ 18 წელს ზემოთ მყოფ შშმპ-ს, რომელთაც არ აქვს მხარდამჭერი გარემო. აღნიშნული გარემოებები მეტყველებს სახელმწიფოს მზაობასა და მხარდაჭერაზე სათემო სერვისების განვითარების მიმართ. დოკუმენტში აღნიშნულია, რომ ფსიქიატრიული მომსახურება ხორციელდება ბიო-ფსიქო-სოციალური მოდელისა და მულტიდისციპლინარულ მიდგომაზე დაყრდნობით, რომლის მიხედვითაც 70 000-100 000 მოსახლეზე არის 1 ფსიქიატრი, 1,5 ექთანი და 0,5 სოციალური მუშაკი ან ფსიქოლოგი⁷. პერსონალის მოსახლეობაზე თანაფარდობის კომპონენტი აუცილებლად გადასახედია, რადგან ხარისხიანი სერვისისა და ეფექტური შედეგის მისაღებად, პერსონალს უნდა ყავდეს კლიენტთა ის რაოდენობა, სადაც იგი მოახერხებს თითოეულ მათგანს დაუთმოს მისთვის საჭირო დრო და რესურსი. მაგალითად, ჯანდაცვის

⁷ საქართველოს მთავრობის დადგენილება 2019 წლის ჯანმრთელობის დაცვის სახელმწიფო პროგრამების შესახებ <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4444992?publication=0>

მსოფლიო ორგანიზაციის მიხედვით, განვითარებულ ქვეყნებში 100 000 მოსახლეზე საშუალოდ 70-მდე ფსიქიკური ჯანმრთელობის პერსონალი და მათ შორის 2.6 სოციალური მუშაკი (WHO, 2017).

ქვეყნისთვის მნიშვნელოვან დოკუმენტს წარმოადგენს, საქართველოს პარლამენტის 2013 წლის 11 დეკემბრის დადგენილება-„ფსიქიკური ჯანმრთელობის დაცვის სახელმწიფო კონცეფციის დამტკიცების შესახებ“, სადაც აღნიშნულია, რომ ფსიქიკური ჯანმრთელობა ადამიანის ცხოვრების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაწილია, რადგან იგი განსაზღვრავს ადამიანის, ოჯახის, თემის და მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხსა და პროდუქტიულობას. ფსიქიკური აშლილობის მქონე ადამიანები ერთ-ერთ ყველაზე მოწყვლად ჯგუფს მიეკუთვნება, მათი უმრავლესობა დაუსაქმებელია, არ არის საზოგადოებრივ საქმეში ჩართულნი, ხშირად არიან სტიგმისა და დისკრიმინაციის მსხვერპლნი. აღნიშნული კონცეფცია საქართველოში პირველად იქნა მიღებული, იგი არის სახელმწიფო პოლიტიკის განმსაზღვრელი და ძალაშია 2023 წლამდე. დოკუმენტის ძირითადი პრინციპებია: სერვისების ხელმისაწვდომობა, უნივერსალობა, თანასწორობა, სოლიდარობა და მდგრადობა, არადისკრიმინაციული მიდგომა, გადაწყვეტილების პროცესში თანამონაწილეობა, გამჭირვალობა. აღსანიშნავია, რომ დოკუმენტში ყურადღებაა გამახვილებული ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანთა და მათი მომვლელთა ჩართულობას დაგეგმვასა და განხორციელებაში. ეს პუნქტი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რადგან როდესაც რაიმე სერვისს ან გეგმას ვადგენთ, სამიზნე ჯგუფზე უკეთ არავინ იცის თუ რა საჭიროებები, პრობლემები და გამოწვევები აქვთ. პირველ რიგში, მათ უნდა ვკითხოთ, თუ რა შეუწყობს ხელს მათივე მდგომარეობის გაუმჯობესებას, მათთან ერთად უნდა ხდებოდეს მსჯელობა, რომ ნამდვილად ეფექტური სერვისები, პოლიტიკა თუ ღონისძიებები იქნას შემუშავებული. ზემოთ აღნიშნულ დოკუმენტში ყურადღებაა გამახვილებული საზოგადოებაში ინტეგრაციაზე, ღირსების პატივისცემაზე, საჭიროებებზე ორიენტირებულობაზე, რაც კრიტიკულად მნიშვნელოვანია; უნდა ხდებოდეს კვლევების ჩატარება, რომელიც სიღრმისეულად შეისწავლის ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირებისა და მათი ოჯახის წევრებისა თუ მომვლელების საჭიროებებს, რომ შესაბამისად

დაინერგოს ესა თუ ის სერვისი, შემუშავდეს სწორი პოლიტიკა. ეს საშუალებას მოგვცემდა არამართო დავზოგოთ ფინანსური და დროითი რესურსი, არამედ მივაღწიოთ რეალურ შედეგს, რაც გულისხმობს ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანთა მდგომარეობის გაუმჯობესებას, მათ ინტეგრაციას საზოგადოებაში და ქვეყნის საერთო კეთილდღეობაში მათი წვლილის გაზრდას. "მომსახურების ხარისხი უნდა შეფასდეს, პირველ რიგში, შედეგით და არა მომსახურების პროცესის მახასიათებლებით" (ფსიქიკური ჯანმრთელობის დაცვის სახელმწიფო კონცეფცია, 2013).

ქვეყნისთვის ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროს განვითარებისა და არსებული გამოწვევების აღმოფხვრის მიზნით, მნიშვნელოვან დოკუმენტს წარმოადგენს "ფსიქიკური ჯანმრთელობის განვითარების სტრატეგიულ დოკუმენტი და სამოქმედო გეგმა 2015-2020", სადაც განხილულია არსებული გამოწვევები, რეკომენდაციები და სამომავლო გეგმები. კერძოდ, მნიშვნელოვანია, ამბულატორიების გაძლიერება და შესაბამისი სამედიცინო სერვისით უზრუნველყოფა, ხარისხის ამაღლება, გეოგრაფიული ხელმისაწვდომობა, დაფინანსების გაზრდა, დაწესებულებების ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება, კვალიფიციური კადრების არსებობა, სოციალიზაციაზე, რეინტეგრაციაზე ორიენტირებული მომსახურებისა და სამსახურების რაოდენობის ზრდაზე ზრუნვა, საზოგადოების ცნობიერების ამაღლება, ფსიქიკური ჯანმრთელობის შესახებ არსებული კანონების საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობაში მოყვანა. ასევე, გაიწერა ის სტრატეგიული მიმართულებები, რომლებიც მნიშვნელოვანია გამოწვევების დასაძლევად, კერძოდ: დაფინანსების გაზრდა, განსაკუთრებით მოწყვლადი მოსახლეობისათვის; შეფასების სისტემის შექმნა, რომელიც განსაზღვრავს პოლიტიკის გავლენას ფსიქიკური ჯანმრთელობაზე; მოხდეს სწორი ინფორმაციის შეგროვება ფსიქიკური ჯანმრთელობის შესახებ, კერძოდ როგორია მისი განაწილება და როგორაა ფსიქიკური აშლილობები გავრცელებული; გამოვლინდეს ფსიქიკური ჯანმრთელობის გავრცელების ტენდენცია, რისკ-ჯგუფები და ფაქტორები; ასევე, მომსახურებების ხარისხის კონტროლისთვის ეფექტური და შესაბამისი მექანიზმების შემუშავება, კვალიფიციური და შესაბამისი კადრების მობილიზება; თემზე

დაფუძნებული სერვისების განვითარება; ფსიქო-სოციალური რეაბილიტაციის ხელშეწყობა; უმუშევრობის პრობლემაზე ზრუნვა; პატიმრებისთვის შესაბამის მკურნალობის ხელმისაწვდომობა; საზოგადოების ცნობიერების ამაღლება და სტიგმის შემცირება. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ 2020 წლისთვის დაგეგმილია თემზე დაფუძნებული სერვისების დაფინანსების წილის ზრდა: ჰოსპიტალური და თემზე დაფუძნებული სერვისების თანაფარდობამ 50 %/50%-ზე უნდა შეადგინოს. ასევე, იგეგმება ფსიქიკური ჯანმრთელობის სერვისების გეოგრაფიული ხელმისაწვდომობისა და ხარისხის გაზრდაც.

მაყაშვილის მიერ ჩატარებული კვლევის (2010) მიხედვით, ქვეყნისთვის გამოწვევად რჩება კავშირის არ არსებობა არსებულ სათემო და ჰოსპიტალურ სერვისებს შორის, არ არის თანამედროვე განათლება, შესაბამისი ტრენინგები და სასწავლო მასალა. პრობლემას წარმოადგენს ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირის სხვადასხვა სახის ჯანმრთელობისა და სოციალური საჭიროებების (განათლების, ეკონომიკური პრობლემები...) დაუკმაყოფილებლობა, რაც ადამიანს დამატებით ხელს უშლის საზოგადოებაში ინტეგრაციისას (Makhashvili,2010). სოციალიზაციას აფერხებს არსებული სტიგმაც. მაგალითად, შიზოფრენიის დიაგნოზის მქონე ადამიანების მიმართ, მიუხედავად მკურნალობის პროგრესისა, კვლავ მიიჩნევა საზოგადოებისთვის საშიშ ადამიანებთან და ურჩევნიათ, რომ ისინი ჩაკეტილნი იყვნენ და ნაკლები კონტაქტი ქონდეთ ხალხთან. ერთ-ერთ გამოწვევად რჩება, ფსიქიკური ჯანმრთელობის მქონე პირების ოჯახის წევრების ყოველდღიური სირთულეები. მათთვის მათი ოჯახის წევრის მოვლა შესაძლოა დიდ სირთულეებთან და სტრესთან იყოს დაკავშირებული, ამიტომ მნიშვნელოვანია, რომ ამ საკითხზეც გამახვილდეს ყურადღება (კლინიკური პრაქტიკის ეროვნული რეკომენდაცია, 2013).

ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში ძირითადად დასაქმებულნი არიან ექიმი ფსიქიატრები, ფსიქოლოგები და ექთანები. ასევე, სოციალური მუშაკები, ფსიქოთერაპევტები, ოკუპაციური თერაპევტები, თუმცა აღინიშნება კადრების ნაკლებობა. 2017 წლის მონაცემებით, საქართველოში ყოველ 100 000 მოსახლეზე არის:

ფსიქიატრი-9.9, ფსიქოლოგი და ფსიქოთერაპევტი-0.6, ექთანი-0.7, სოციალური მუშაკი-0.3⁸. ხოლო ევროპაში ეს მონაცემი შემდეგნაირად გამოიყურება: ფსიქიატრი-22.2, ფსიქოლოგი-29.6, ექთანი-45.3, სოციალური მუშაკი-60⁹. თუ ამ მაჩვენებლებს ერთმანეთს შევადარებთ, დავინახავთ აშკარა განსხვავებას. მათ შორის საყურადღებოა, რომ ევროპაში დიდი ყურადღება ექცევა სოციალური მუშობის პროფესიას. მოტანილი ციფრები ამის აშკარა დასტურია. იმისათვის, რომ საქართველოში კადრების პრობლემა ნაწილობრივ მოგვარდეს საჭიროა ფსიქოლოგების 422-ით გაზრდა, ექთნების-1688-ით, ხოლო სოციალური მუშაკების 2564-ით (სულაბერიძე და სხვ., 2014).

რაც შეეხება პროფესიის როლს ფსიქიკური ჯანმრთელობის შესახებ: არასამთავრობო ორგანიზაციამ „პარტნიორობა ადამიანის ულებებისთვის“, ფონდი „ღია საზოგადოება საქართველოსთვის“ მხარდაჭერით, მოამზადა ბროშურა-„სოციალური მუშაკის როლი ფსიქოსოციალური საჭიროებების მქონე პირებთან მუშაობისას“. აღნიშნულ დოკუმენტში აღნიშნულია, რომ სოციალური მუშაკი ფსიქოსოციალური საჭიროების მქონე პირს უნდა დაეხმაროს გააუმჯობესოს მისი კეთილდღეობა. პრაქტიკოსმა ყურადღება უნდა მიაქციოს ინდივიდის მოქმედებას სოციალურ და ეკონომიკურ ფაქტორების მიმართ. ასევე, გათვალისწინებული უნდა იქნას პიროვნული, ოჯახური, განათლების, ჯანმრთელობის და სხვა საკითხები. სოციალური მუშაკის ფუნქცია მხარდაჭერის დანიშვნის პროცესისას უნდა იყოს ფსიქოსოციალური საჭიროების მქონე პირის გაძლიერება, მონიტორინგი, თუ რამდენად ასრულებს მხარდამჭერი მასზე დაკისრებულ მოვალეობას.

⁸ ზრუნვის სისტემის შეფასების ანგარიში 2018

⁹ WHO (2018) Data and resources <http://www.euro.who.int/en/health-topics/noncommunicable-diseases/mental-health/data-and-resources>

თემზე დაფუძნებული მობილური გუნდის სერვისი

ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში, მობილური გუნდი არის საქართველოში არსებული ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი სათემო სერვისი. აღნიშნული სერვისი¹⁰ განკუთვნილია 18 წელს ზემოთ, მძიმე ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირებისათვის. სერვისში ჩართვა, ისევე როგორც გასვლა ნებაყოფლობითია და ხდება ინფორმირებული თანხმობის საფუძველზე. მკურნალობისას გამოიყენება ინდივიდუალური მიდგომა, სერვისის მიწოდება ხდება თემში, მულტიდისციპლინური გუნდის მიერ. გუნდში არის სამი შტატი, რომელთაგან ერთ-ერთი აუცილებლადაა ფსიქიატრი, ხოლო დანარჩენი ორი შეიძლება იყოს სოციალური მუშაკი, ფსიქოლოგი ან ექთანი.

სათემო მობილური გუნდის სერვისით სარგებლობა შეუძლიათ იმ ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირებს, რომლებიც "ხშირად ან ხანგრძლივი დროით თავსდებიან სტაციონარში, ხოლო სტაციონარიდან გაწერის შემდეგ სულ მცირე ბოლო სამი თვის განმავლობაში არ, ან ვერ აკითხავენ ამბულატორიულ დაწესებულებას, ან ანამნეზში აღენიშნებათ ცუდი დამყოლობა მკურნალობაზე, რის გამოც ხშირად რჩებიან მკურნალობის გარეშე, ან წყვეტენ მკურნალობას, რაც ფსიქოპათოლოგიური სიმპტომების გაუარესებას იწვევს, ან აქვთ სოციალური პრობლემები, რომელთა მოგვარებასაც ავადმყოფობის გამო ვერ ახერხებენ".

მომსახურება გულისხმობს კლიენტის საცხოვრებელ ადგილზე ვიზიტებს ან სატელეფონო კონსულტაციას. სერვისი ხელმისაწვდომია კვირაში 5 დღე, 8 საათის განმავლობაში, ხოლო სატელეფონო კონსულტაცია კვირაში 5 დღე 12 საათის განმავლობაში. სერვისის გეოგრაფიული მდებარეობა ისე უნდა იყოს, რომ საჭიროების შემთხვევაში მობილური გუნდის პერსონალმა მომსახურების მიმღებთან მისვლა შეძლოს 2 საათის განმავლობაში.

მომსახურება მოიცავს ფსიქიატრის მიერ დანიშნული მედიკამენტების მიწოდებას;

¹⁰ საქართველოს მთავრობის დადგენილება 2019 წლის ჯანმრთელობის დაცვის სახელმწიფო პროგრამების შესახებ <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4444992?publication=0>

სამედიცინო და სოციალური პრობლემების გადაჭრაში დახმარებას; კლიენტისა და მისი ოჯახის წევრების ფსიქოგანათლებას; სომატური პრობლემების შემთხვევაში არსებული სიმპტომების, კვლევებისა და პროგრამების შესახებ ინფორმაციის მიწოდება; საჭიროების შემთხვევაში სტაციონარში გადაყვანის ორგანიზება.

2019 წელს გაიზარდა როგორც, მობილური გუნდის დაფინანსება, ისე მისი რაოდენობა და გეოგრაფიული ხელმისაწვდომობა. თუ 2018 წელს მთელს საქართველოში 11 მობილური გუნდი იყო, იგი 2019 წელს 31-მდე გაიზარდება¹¹. რაც სახელმწიფოს მიერ სათემო სერვისების შესახებ ინტერესზე მეტყველებს. გარდა ამისა, სერვისზე ხელმისაწვდომობის გაზრდა საშუალებას მისცემს ადამიანებს მიიღონ მათთვის საჭირო მედიკამენტები უფასოდ, რაც სოციალურად და ეკონომიკურად მოწყვლადი მოსახლეობისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია. ასევე, უფრო მეტ ფსიქოსოციალური საჭიროების მქონე ადამიანს ექნება საშუალება მიიღოს მისთვის საჭირო ინფორმაცია დაავადების, არსებული სერვისებისა თუ პროგრამების შესახებ; შეამციროს სტაციონარში მოხვედრის რისკს; კლიენტსა და მის ოჯახის წევრს შეუმცირებს ეკონომიკურ და დროის ხარჯს.

¹¹ საქართველოს მთავრობის დადგენილება 2019 წლის ჯანმრთელობის დაცვის სახელმწიფო პროგრამების შესახებ <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4444992?publication=0>

კვლევის დიზაინი

მიზანი:

დავადგინოთ რამდენად ფარავს მობილური გუნდის მომსახურება ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირებისა და მათი ოჯახის წევრების საჭიროებებს.

ამოცანები:

- როგორია ოჯახში მცხოვრები ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირთა და მათი ოჯახის წევრების ძირითადი საჭიროებები;
- როგორ პასუხობს მათ გამოწვევებს მობილური გუნდის მომსახურება;
- როგორია სახელმწიფოს მზადყოფნა მობილური გუნდის მომსახურების განვითარებისა და ზოგადად, ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირებისთვის სათემო მომსახურების განვითარების მიმართულებით;
- როგორია სოციალური მუშაკის როლი და გამოწვევები მობილური გუნდის მომსახურებისა და ზოგადად, სათემო მომსახურების სისტემაში.

კვლევის ობიექტი:

- მობილური გუნდის მომსახურების მიმღები პირები და მათი ოჯახის წევრები;
- მობილური გუნდის პერსონალი: სოციალური მუშაკი, ფსიქიატრი, სოციალური ფსიქიატრი, ექიმი/ექთანაი, ფსიქოლოგი;
- არასამთავრობო სექტორი და ექსპერტები;
- სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური მუშაკები;
- სახელმწიფოს წარმომადგენელი.

კვლევის მეთოდოლოგია:

კვლევაში გამოყენებულ იქნა თვისებრივი კვლევის მეთოდი-სიღრმისეული ინტერვიუ, რომელმაც საშუალება მოგვცა რესპოდენტებისაგან მიგვეღო დეტალური და ღრმა ინფორმაცია.

კვლევაში ჩართული იყო 10 მობილური გუნდის მომსახურების მიმღები და 8 ოჯახის წევრი; მობილური გუნდის პერსონალი: 4 ფსიქიატრი, 2 ექთანი, 4 სოციალური მუშაკი, 1 ფსიქოლოგი; 1 სახელმწიფო, კერძოდ "საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო"-ს წარმომადგენელი; 3 სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური მუშაკი; 2 ექსპერტი ორგანიზაციებიდან: "ალიანსი უკეთესი ფსიქიკური ჯანმრთელობისათვის", "მტკიცებულებებზე დაფუძნებული პრაქტიკის ცენტრი".

კვლევა მიმდინარეობდა 2018 წლის ოქტომბრის თვიდან 2019 წლის იანვრის თვემდე. მომსახურების მიმღებებთან და მათ ოჯახის წევრებთან ინტერვიუ ჩატარდა მათ საცხოვრებელ ადგილას, ხოლო დანარჩენ რესპოდენტებთან მათ სამუშაო ადგილას. ინტერვიუს ხანგრძლივობა იყო 40 წუთიდან 75 წუთამდე. მასალა დამუშავებულ იქნა აუდიო მასალის შედეგად. ინტერვიუს აუდიო ჩაწერის შესახებ მოხდა თითოეული რესპოდენტის ინფორმირება.

კვლევის შეზღუდვა: რესპოდენტთა შერჩევა მოხდა მობილური გუნდის მომსახურების მიმწოდებელ ორგანიზაციებში არსებულ სივრცეზე დაყრდნობით, მობილური გუნდის პერსონალთან ერთად, რათა მაქსიმალურად შერჩეულიყო ის მომსახურების მიმღებები, რომელთა ჯანმრთელობის მდგომარეობა სტაბილურია და უნარიანი იყვნენ კვლევის კითხვებზე პასუხის გასაცემად. კვლევა ჩატარდა თბილისის მასშტაბით. რესპოდენტთა პასუხები შესაძლოა არ იძლეოდეს ზოგად წარმოდგენას, ქვეყანაში ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირებისა და მათი ოჯახების წევრების საჭიროებების შესახებ.

კვლევის ანალიზი

კვლევამ აჩვენა, რომ მობილური გუნდის მომსახურების მიმღებ რესპოდენტთა უმრავლესობას აქვს მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა, საყოფაცხოვრებო პირობებიც არაადაკმაყოფილებელია; შრომისუნარიანი ასაკისა და განათლების მიუხედავად დაუსაქმებლები არიან; ძირითადად ცხოვრობენ ხანდაზმულ მშობლებთან ერთად, რომელთაც თავის მხრივ აქვთ სხვადასხვა სახის ჯანმრთელობასთან დაკავშირებული პრობლემები. გამოკითხულ რესპოდენტთა უმრავლესობის ერთადერთი შემოსავალი ხანდაზმული ოჯახის წევრის და შეზღუდული შესაძლებლობის სტატუსის გამო დანიშნული პენსიაა. ზოგიერთ შემთხვევაში კი ფულადი სოციალური დახმარება. რესპოდენტთა ნაწილის განცხადებით, მიუხედავად მათი ოჯახების მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობისა, სოციალური დახმარების მიღებისთვის შემუშავებული არასამართლიანი კრიტერიუმების გამო ვერ იღებენ შესაბამის სტატუს და ვერც ფულად დახმარებას. რაც შეეხება სოციალიზაციის დონეს, იგი საკმაოდ დაბალია. რესპოდენტთა უმრავლესობის თქმით, ისინი ძირითადად სახლში არიან, რადგან არ სურთ გარეთ გასვლა, ხოლო ნაწილი ვერ ახერხებს მოხუცი მშობლის სახლში დატოვებას ან არ იცის სად წავიდეს. მათი უმრავლესობა დღის განმავლობაში დროს ტელევიზორთან ატარებს. გამოკითხულ რესპოდენტთაგან მხოლოდ ორი სარგებლობს დღის ცენტრის სერვისით.

ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანების მსგავსად, მათი ოჯახის წევრებიც განიცდიან სირცხვილის გრძნობას, რაც მოქმედებს მათ ემოციურ და ფსიქოლოგიურ მდგომარეობაზე. ჩატარებულ კვლევაზე დაყრდნობით, შეიძლება ითქვას, რომ მობილური გუნდის მომსახურების მიმღებებისა და მათ ოჯახის წევრებს უმეტესად ერთნაირი საჭიროებები აქვთ და ისინი მჭიდროდაა ერთმანეთთან დაკავშირებული.

მობილური გუნდის მომსახურების მიმღებებისა და მათი ოჯახის წევრების ძირითადი საჭიროებები:

1. სოციალურ-ეკონომიკური: რესპოდენტთა უმრავლესობას აქვს მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა და საყოფაცხოვრებო პირობები. მათი ნაწილი, შეძლებისდაგვარად ახერხებს საბაზისო საჭიროებების დაკმაყოფილებას, თუმცა ყოველდღიურად, ეკონომიკური პრობლემების გამო აწყდებიან სხვადასხვა სირთულეს. უმრავლესობამ აღნიშნა, რომ ფსიქიკური პრობლემების გარდა აქვთ, სხვადასხვა სახის ჯანმრთელობის პრობლემები, რომელთა მკურნალობისა და მედიკამენტების ყიდვისთვის თანხა არ ყოფნით. ასევე, უჭირთ გადასახადების გადახდა. ყველა რესპოდენტმა აღნიშნა, რომ არსებული პენსია არაა საკმარისი საბაზისო მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად და აუცილებელია მისი გაზრდა:

„პენსია უნდა გაზარდონ, იმიტომ რომ, ახლა წარმოიდგინეთ, მუშაობა არ შემიძლია, დავუშვათ არ მყავს დასაქმებული ოჯახის წევრი, 100 ლარით როგორ უნდა ვიცხოვრო?“

„თუ არ გვასაქმებენ მოგვცენ ისეთი პენსია, რომ გვეყოს! პენსია წამლების საყიდლადაც კი არაა საკმარისი.“

ერთ-ერთი რესპოდენტი, ფინანსური პრობლემის გამო იძულებულია საკუთარი და მისი ხანდაზმული მამის კვება უფასო სასადილოდან წამოღებული სადილით უზრუნველყოს. სურვილის მიუხედავად თავად ვერ ახერხებს მოამზადოს ის კერძი, რაც სურს. ასევე, ეკონომიკური პრობლემების გამო ვერ ახერხებს სხვა საყოფაცხოვრებო საჭიროებების დაკმაყოფილებასაც:

„ადამიანი სანამ ცოცხალი ხარ ბევრი რამე გინდა, მარტო ჭამაც ხომ არაა“

„ფინანსური მდგომარეობა ძან მოქმედებს“

რესპოდენტები აღნიშნავენ, რომ მათ ეკონომიკურ მდგომარეობას ართულებს, სოციალური დახმარების მიღების არასამართლიანი კრიტერიუმები, რადგან არ

შეუძლიათ ფულადი სოციალური დახმარების აღება ან მოეხსნათ სხვადასხვა მიზეზის გამო. ერთ-ერთმა რესპოდენტმა აღნიშნა, რომ ოჯახის წევრმა დაიწყო მუშაობა მცირე ხელფასზე, რაც მიზეზი გახდა სოციალური დახმარების მოხსნის, მიუხედავად იმისა რომ ოჯახის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა კვლავ მძიმე დარჩა. ასევე, ერთ-ერთმა რესპოდენტმა (ოჯახის წევრმა), რომელსაც მოუხსნეს სოციალური დახმარება, აღნიშნა :

„რა ვენა, მშობლების მიერ დატოვებულ სახლში ვცხოვრობ. პარკეტი ავყაროთ? ეს ავეჯიც მე არ შემიძენია, მშობლების დანატოვარია. ორი ავადმყოფი მყავს სახლში, მეც ონკოლოგიური ავადმყოფი ვარ და ძლივს გაგვაქ თავი. მე ჩემით ცოტა რაღაცას კი ვახერხებ, მაგრამ ამის გამო უნდა შეეწყვიტათ დახმარება? ხომ არ გადავყრი ამ ყველაფერს?“

„მანქანა უფიქსირდებოდა მამაჩემს, რომელიც ადრე გავყიდეთ და ამის გამო გვითხრეს, რომ არ გვეკუთვნოდა დახმარება.“

მობილური გუნდის წევრებიც აღნიშნავენ, რომ მათი მომსახურების მიმღებებს უწევთ ძალიან მძიმე სოციალურ-ეკონომიკურ პირობებში ცხოვრება, არსებული პენსია და სოციალური დახმარება კი არაა საკმარისი მათი მდგომარეობის გაუმჯობესებისთვის. ერთ-ერთი მობილური გუნდის სოციალური მუშაკი, რომელიც მომსახურებას თბილისის გარდა საგარეჯოსაც აწვდის, აღნიშნავს:

„სოციალური ფონი აქვთ ძალიან მძიმე. განსაკუთრებით ეთნიკურ უმცირესობებში. აქვთ ენის ბარიერი და ბევრ რაღაცეებს ვერ აგებინებენ. თბილისში უფრო აქვთ ხელმისაწვდომობა, რეგიონებში უფროა ეს პრობლემა, არ გამოდიან სახლიდან. ცნობიერება ძალიან დაბალია პაციენტებში და ოჯახებში. არის სტიგმა და სტერეოტიპები და ამის გამო ჩაკეტილები არიან.“

„რამდენიმე ოჯახია, რომ შევედი მგონი გავეკვავდი. მარტო ფილმებში მაქვს ნანახი რა პირობებში ცხოვრობენ. ფანჯარა არ აქვთ და ბეტონზე ცხოვრობენ.“

„მათი უმრავლესობა ლატაკზე ლატაკია.“

2. დასაქმება: რესპოდენტთა უმრავლესობამ აღნიშნა, რომ არ მუშაობს, თუმცა სურს დასაქმება, რადგან მათი ოჯახის ეკონომიკური მდგომარეობა მძიმეა და დანიშნული პენსია არაა საკმარისი ყოველდღიური საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად.

რესპოდენტთა უმრავლესობა აღნიშნავს, რომ დასაქმებას შემდეგი ორი მიზეზის გამო ვერ ახერხებენ: პირველი, ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამო ვერ მოძებნის "ღირსეულ" სამუშაოს. ფიზიკური სამუშაო კი რთულია წამლების ზემოქმედების გამო და თვლიან, რომ სრულ განაკვეთზე მუშაობასაც ვერ შეძლებენ. ერთ-ერთი მათგანი დიდი ფიზიკური დატვირთვის გამო იძულებული გახდა სამსახურიდან წამოსულიყო, რამაც მის ემოციურ მდგომარეობაზე იმოქმედა:

„ჩემთვის რთული იყო. ბევრი მძიმე ტომრის თრევა მიწევდა. ფეხიც კი დავიზიანე და წამოვედი. როცა ვერაფერს ვერ ვაკეთებ მოქმედებს ძალიან. ოჯახს, რომ ვერ ვეხმარები.“

მეორე მიზეზად ასახელებენ არსებულ სტიგმისა და სტერეოტიპებს და თვლიან, რომ მათთან საქმიანი ურთიერთობის დამყარება არავის მოუხდება. ამ მიზეზით, არც არასოდეს უცდიათ სამსახურის პოვნა. ნაწილმა კი აღნიშნა, რომ რამდენჯერმე ქონდა დასაქმების მცდელობა, თუმცა უშედეგოდ:

„ჩემნაირ ავადმყოფებს ბევრ ადგილას არ ასაქმებენ.“

„მე როგორ დავსაქმდები. არც მიცდია მოძებნა.“

„ახლა მე როგორ დავსაქმდები? 40 წელს გადავაბიჯე, ან როგორ დავსაქმდე, რომ გაიგებენ ვინ ამიყვანს?“

„ვიყავი გასაუბრებაზე, არც დიაგნოზი დამიმალავს. რო ვუთხარი შეეცყო, რომ არ მოეწონა და თავი შორს დაიჭირა.“

ერთ-ერთმა რესპოდენტმა ისიც აღნიშნა, რომ იყო დასაქმებული, თუმცა ჯანმრთელობის მდგომარეობის გაართულების გამო იძულებული გახდა სამსახურიდან დროებით წამოსულიყო, დასტაბილურების შემდეგ კი უკან დაბრუნების მცდელობის მიუხედავად, აღარ მიიღეს.

რესპოდენტთა ოჯახის წევრებიც განიცდიან, როგორც საკუთარ, ისე მათი შვილების უმუშევრობის პრობლემას. ზოგიერთი მშობლის თქმით, მათ შვილს აქვს უმაღლესი დამთავრებული, თუმცა ფსიქიკურ ჯანმრთელობასთან დაკავშირებული პრობლემების გამო ვერ ახერხებს დასაქმებას:

„ძალიან განვიცდი, რომ დამთავრებული აქვს უმაღლესი სპორტის აკადემია და ვერ მუშაობს.“

„ჩემს შვილს ამერიკაში და ჰელსინკში აქვს უნივერსიტეტი დამთავრებული, მდგომარეობის გაუარესების გამო იძულებულ გახდა ჩამოსულიყო. აქ ვცადეთ რამდენჯერმე დასაქმება, მაგრამ არსად არ დაგვიბარეს.“

„კარგი იქნებოდა, რომ სამსახური და სადმე გასასვლელი მქონდეს. ხალხს შევხვდებოდი, გულს გადავაყოლებდი.“

დასაქმების პრობლემა გამოყვეს მობილური გუნდის წევრებმაც. მათი თქმით, მომსახურების მიმღებები და მათი ოჯახის წევრების უმრავლესობა დაუსაქმებელია და ვერ ახერხებენ თვითრეალიზაციას. ხოლო, ის ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირები, რომლებსაც აქვთ სამსახური, ვერ იღებენ "ღირსეულ" ანაზღაურებას. პრობლემაა საჯარო სამსახურში მათი დასაქმებაც. ერთ-ერთი ფსიქიატრის თქმით, არიან ფსიქოსოციალური საჭიროების მქონე პირები, რომლებსაც აქვთ უნარი, რესურსი და სურვილი დასაქმდნენ, თუმცა როდესაც დამსაქმებელი იგებს მისი ფსიქიკური ჯანმრთელობის მდგომარეობას და განსაკუთრებით მისი სტაციონარში ყოფნის შესახებ, თავს არიდებს მის სამსახურში აყვანას.

3. სტიგმა და იზოლირება: კითხვაზე თუ როგორია მათი სოციალური ცხოვრება, რესპოდენტთა ნაწილმა აღნიშნა, რომ აქვთ კონტაქტი ნათესავებთან და მეზობლებთან, თუმცა არა ინტენსიური. ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანთა უმრავლესობა დროს სახლში ატარებს და გარე სამყაროსთან კონტაქტი თითქმის არ აქვს. ინტერვიუების დროს კონტაქტის არარსებობის რამდენიმე მიზეზი გამოიყო: სირცხვილის გრძნობა; მოტივაციის და სურვილის არ ქონა; ხანდაზმული მშობლის

ჯანმრთელობის პრობლემები:

„არაფერს არ ვაკეთებ, ძირითადად ტელევიზორს ვუყურებ. გარეთ თითქმის არ გავდივარ. ზოგჯერ შეიძლება საყიდლებზე.“

„მე თვითონ არ მაქ ურთიერთობა, იმიტომ რომ არ მინდა ვინმემ რაღაცა შემეკითხოს.“

„რა საჭიროა ყველამ გაიგოს, მე თვითონაც განვიცდი, რომ ეს ავადმყოფობა მაქვს. სიმართლე გითხრათ მე თვითონაც "მიტყდება", რომ ვიღაცა გაიგებს და სხვა თვალთ შემომხედავს.“

„არა, მეზობლებთან არ მაქ კონტაქტი. რამე რომ მკითხონ ***-ზე არ მინდა.“

„დედ-მამას აქვს ჯანმრთელობის პრობლემა. მამაჩემს ინსულინი უნდა გავუკეთო და ვერ გავდივარ ხშირად და ამის გამო ძირითადად სულ სახლში ვარ ხოლმე. კი გავდივარ ხოლმე, მაგრამ იშვიათად.“

ერთ-ერთი რესპოდენტის თქმით: „მინდა ქალაქში თავისუფლად სეირნობა, კინოში სიარული“, თუმცა ამას მარტო ვერ ახერხებს, ეს მგდომარეობა არ მოსწონს, მაგრამ ფიქრობს, რომ ვერაფერს ვერ შეცვლის.

მხოლოდ ორმა რესპოდენტმა აღნიშნა, რომ სარგებლობს დღის ცენტრის მომსახურებით, რაც ეხმარება სხვა ადამიანებთან კონტაქტის დამყარებაში, რომელთაც შეუძლია გაუზიაროს საკუთარი გამოცდილებები; დაესწროს თერაპიებს, სადაც ხდება სხვადასხვა საჭირო თემების განხილვა. ერთ-ერთი რესპოდენტის განცხადებით სწორედ დღის ცენტრი დაეხმარა სახლიდან გასვლაში:

„გარეთ გასვლა მაგათმა დამაწყებინეს.“

„გვაქვს საუბარი დაავადების სიმპტომებზე და როგორ უნდა მოვიქცე.“

მობილური გუნდის პერსონალიც აღნიშნავს, რომ ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირებში დაბალია მოტივაციის დონე, ჩაკეტილნი არიან სახლში და არ აქვთ სურვილი გარეთ გამოსვლის.

ასევე, სტიგმა წარმოადგენს ერთ-ერთ დიდ პრობლემას. საზოგადოება თავს არიდებს მათთან კონტაქტს. ერთ-ერთი სოციალური მუშაკის თქმით, თავად მომსახურების მიმღებებსაც აქვთ სტერეოტიპები: ისინი, ვინც დასაქმებულნი არიან ითხოვენ, რომ მათთან სახლში ან სამსახურში კონტაქტი არ მოხდეს. არ უნდათ თავიანთი ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამჟღავნება. სტიგმა და სირცხვილის გრძნობა არსებობს ოჯახშიც:

„საახალწლოდ ოჯახმა თვითნებურად დააწვინა პაციენტი ჰოსპიტალში, ელოდებოდნენ სტუმრებს და არ უნდოდათ, რომ ეს პაციენტი ოჯახში ენახათ.“

ასევე, მობილური გუნდის პერსონალმა აღნიშნა, რომ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მომსახურების მიმღებებთან მუშაობა, რათა მოხდეს მათი მოტივაციის გაღვივება და გაუჩნდეთ სახლიდან გასვლის სურვილი; უნდა ხდებოდეს ადამიანებთან უფრო ინტენსიური მუშაობა: ჯგუფური შეხვედრები, თერაპიები და ა.შ.

„ძალიან მოკლებულნი არიან ადამიანებთან ურთიერთობას. ჭირდებათ მიკრო ჯგუფებთან ურთიერთობა, სადაც ექნებათ აზრთა გაცვლა-გამოცვლის შესაძლებლობა.“

4. ოჯახის წევრების ემოციური მდგომარეობა: ოჯახის წევრები აღნიშნავენ, რომ მათ ემოციურ მდგომარეობაზე ძალიან მოქმედებს შვილის ავადმყოფობა. ამას ძალიან განიცდიან და საკუთარ თავზე ფიქრისთვის დრო თითქმის არ რჩებათ. გამოკითხულ ოჯახის წევრთა უმრავლესობას ძირითადად არ აქვს კონტაქტი მეზობლებთან და ახლობლებთან, რადგან გაურბიან შვილის ჯანმრთელობის პრობლემებზე საუბარს. მიიჩნევენ, რომ ეს მხოლოდ მათი პრობლემა და საზრუნავია:

„ეს ჩემი ტვირთია მთელი ცხოვრება.“

„არ მყავს ისეთი, ვიც შეიძლება, რომ დამეხმაროს, თუნდაც ეკონომიკურად.“

ასევე, განიცდიან, რომ მათი ოჯახის წევრი მთელ დროს სახლში ატარებს და გარეთ ვერ გადის. ზოგიერთ მათგანს კი ეშინია და არ იცის როგორ მიიღებენ მათ შვილებს სხვები:

„კარგი იქნებოდა, რომ ემუშავა. მაგრამ მეშინია, თვითონ როგორ მიიღებს საზოგადოებს

და პირიქით. ამიტომ შუშაში გვყავს.“

ოჯახის წევრების უმრავლესობამ აღნიშნა, რომ მათი ყოველდღიურობა რუტინულია და მხოლოდ საყოფაცხოვრებო საქმეების კეთებით შემოიფარგლება. გამოკითხულთაგან მხოლოდ ერთმა ოჯახის წევრმა თქვა, რომ აქვს აქტიური სოციალური ცხოვრება და ხშირად ხვდება მეგობრებს.

ხანდაზმულმა მშობლებმა აღნიშნეს, რომ განიცდიან და აქვთ შიში, თუ როგორი იქნება შვილის ბედი მათი გარდაცვალების შემდეგ. ინტერვიუს მსვლელობის დროს აღნიშნული საკითხი მათთვის ძალიან ემოციური აღმოჩნდა:

„მე ვყავარ მარტო. არ ვიცი, მე რომ აღარ ვიქნები რა ეშველება, სად უნდა წავიდეს, ან ვინ მოუვლის?! ამის მეშინია.“

მობილური გუნდი აღნიშნავს, რომ ოჯახის წევრთა ემოციური დატვირთვა და სტრესის დონე მაღალია. ზოგიერთ ოჯახში არის კონფლიქტები, რადგან ოჯახს უჭირს გაანალიზოს და გაუმკლავდეს მათი ოჯახის წევრის ფსიქიკური პრობლემებიდან გამომდინარე რთულ ქცევას, რაც იწვევს გაღიზიანებას ორივე მხარისთვის. ასევე, აღნიშნავენ, რომ მათი მომსახურების მიმღებების ოჯახის წევრთა უმეტესობა დაუსაქმებელი და ხანდაზმულია. განიცდიან შიშს:

„არიან პაციენტები, რომლებსაც მარტო მოხუცი დედა ყავთ და რომ გარდაიცვლება ამ ადამიანების ბედი კითხვის ნიშნის ქვეშ დგება.“

ექსპერტებისა და სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალურ მუშაკების აზრით, ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანების წინაშე დგას შემდეგი სახის პრობლემები: სხვადასხვა აქტივობებში ჩართვის, სამოქალაქო, განათლებისა და დასაქმების უფლებების შეზღუდვა, ოჯახის წევრების ემოციური მდგომარეობა, სტრესი, შესაბამისი და გამართული პოლიტიკის არარსებობა, პენსიის სიმცირე.

მათი აზრით, სოციალური კუთხით ძალიან ბევრი პრობლემაა: არ არის საჭირო

რაოდენობის დღის ცენტრები, ხოლო ისინი რომლებიც ფუნქციონირებს, ვერ აწვდიან ხარისხიან მომსახურებას. მათი თქმით, დღის ცენტრებში უნდა ხდებოდეს სხვადასხვა სახის უნარების განვითარება, ექსკურსიის ტიპის გასვლები, სპორტული ღონისძიებები და სხვა. ასევე, ოჯახის წევრებისთვისაც აუცილებელია შესაბამის მომსახურებების მიწოდება, მათი მხარდაჭერისა და გაძლიერების მიზნით.

ერთ-ერთი ექსპერტი ხაზს უსვამს, ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანების და მათი ოჯახების საჭიროებების სრულფასოვნად კვლევის აუცილებლობას:

„რეალურად ჩვენ გამოკითხვა არ გვაქვს ჩატარებული. არ ვიცით ამ ადამიანებს რა საჭიროება აქვთ, ჩვენ ვლაპარაკობთ ჩვენი საკუთარი პრაქტიკიდან, ჩვენი გამოცდილებიდან და ჩვენი შეხედულებით რა შეიძლება მათ ჭირდებოდეთ.“

დამატებით აღნიშნავს ოჯახების გაძლიერების მნიშვნელობას, რადგან ისინი განიცდიან სირცხვილის გრძნობას, გაღიზიანებას, ბრაზს და უმუშევრობას:

„დიაგნოზი რომ დაისმება, როგორც პაციენტთან მუშაობ, ისე ოჯახის წევრთანაც მუშაობ, იმიტომ რომ ახალი რეალობა დგება და ამ ახალ რეალობას მომზადებული უნდა შეხვდეს, როგორც პაციენტი, ისე ოჯახის წევრი. ოჯახის წევრს ჭირდება ცოდნა. არ აქვთ ინფორმაცია, დაავადების სიმპტომების, მკურნალობის შესახებ. არ იცის თავის თავს როგორ უნდა უშველოს.“

ერთ-ერთი აუცილებელი საჭიროება, რომელიც გამოიყო, ეს არის საცხოვრისის არსებობის აუცილებლობა. მობილური გუნდის წევრები აღნიშნავენ, რომ ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანები ზოგ შემთხვევაში ცხოვრობენ მარტო და ესაჭიროებათ მხარდაჭერა და ზრუნვა, ხოლო ბევრ მათგანს ყავს მოხუცი მშობელი, რომელიც მასზე ზრუნავს, თუმცა მისი გარდაცვალების შემდეგ რჩება მარტო და შესაძლოა ბევრ ყოველდღიურ პრობლემას წააწყდეს. ამიტომ საჭიროა საცხოვრისების არსებობა, სადაც ადამიანები მიიღებენ მათთვის საჭირო ზრუნვასა და მხარდაჭერას:

„საცხოვრისის საკითხიც მნიშვნელოვანია. შეიძლება ისეთი ადამიანი აღმოჩნდეს, რომ

აღარ ყავდეს მზრუნველი, საჭიროებდეს მეთვალყურეს და მისი გარდაცვალების შემდეგ დარჩეს მარტო. სადღაც ხომ უნდა იცხოვროს?!“

მობილური გუნდის მომსახურება ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანებთან:

კითხვაზე თუ რამდენად აკმაყოფილებს მობილური გუნდი არსებულ საჭიროებებს, მომსახურების მიმღებებმა და ოჯახის წევრებმა განაცხადეს, რომ მათი სამედიცინო საჭიროებები დაკმაყოფილებულია. თუ ადრე ფინანსური პრობლემების გამო ვერ ახერხებდნენ მედიკამენტების ყიდვას, ახლა უფასოდ იღებენ, რამაც მინიმუმამდე დაიყვანა ფსიქიკური ჯანმრთელობასთან დაკავშირებული პრობლემები და გართულებები. გამოკითხულთაგან ყველამ აღნიშნა, რომ სერვისში ჩართვის შემდეგ, არცერთი აღარ მოხვედრილა სტაციონარში. ასევე, სიმპტომების გართულების შემდეგ იციან როგორ მოიქცნენ, კონკრეტულად კი ურეკავენ მობილური გუნდის რომელიმე წევრს და მათგან ყოველთვის იღებენ შესაბამის დახმარებას, რაც მათ ეხმარებათ სიტუაციის დარეგულირებაში და სირთულეებთან გამკლავებაში. რესპოდენტები აღნიშნავენ, რომ ეს არის მათთვის ემოციური მხარადაჭერა და თანადგომა, რადგან იციან, რომ პრობლემებთან მარტო არ არიან და არსებობენ ადამიანები, რომლებიც მათ დაეხმარებიან.

მომსახურების მიმღების თქმით, სერვისში ჩართვის შემდეგ მათი მდგომარეობა საგრძნობლად გაუმჯობესდა. რესპოდენტთა ნაწილი აღნიშნავს, რომ საჭიროების შემთხვევაში მობილური გუნდის პერსონალისგან იღებს ფსიქოლოგიურ დახმარებასაც, რაც მათ ეხმარებათ ემოციური პრობლემების გადაჭრაში და რთული სიტუაციიდან გამოსავლის პოვნაში:

„ძალიან კარგი დამოკიდებულება აქვთ, სულ მზად არიან დახმარებისთვის.“

„არის ყურადღება. ტელეფონზე ძალიან ხშირად არის მაგათი ზარი. კითხულობენ როგორა ხართ, როგორ არის. ესე იგი უაღრესად კმაყოფილი და მადლობელი ვარ.“

„არ ვიცი, როგორც, აი ძალიან ძალიან დიდი გულშემატკივარი, როგორც შენი ოჯახის

წვერი გვერდზე დამიდგა, მაქვს მაგათი ნომერი და თუ რაღაცა ისეთი გართულება იქნა დავურეკავ და მაშინვე მომხედავენ.“

მხოლოდ სამმა ოჯახის წევრმა აღნიშნა, რომ პირად ემოციებზე და განცდებზე მობილურ გუნდთან არ აქვთ საუბრები:

"თუ რამე მაქვს ისეთი, ჩემი შვილების გარდა არავის არ ვეუბნები."

გამოკითხულთაგან მხოლოდ ერთმა რესპოდენტმა და მისმა ოჯახის წევრმა გამოთქვა უკმაყოფილება სერვისის მიმართ. მათ აღნიშნეს, რომ დანიშნულმა მედიკამენტებმა და მკურნალობამ უარყოფითად იმოქმედა. წამლების გამო შემცირდა ფიზიკური უნარები, ვეღარ ახერხებს დამოუკიდებლად გარეთ გასვლად, უჭირს გადაადგილება. ოჯახის წევრის განცხადებით, მათ ინფორმაცია მიაწოდეს მობილურ გუნდს, თუმცა ამას შესაბამისი რეაგირება არ მოყოლია, რის გამოც თვითნებურად შეამცირეს მედიკამენტის დოზა.

მომსახურების მიმღებები აღნიშნავენ, რომ მობილური გუნდის სერვისმა შეამცირა მათი ფინანსური ხარჯებიც. პირველი იმის გამო, რომ მედიკამენტები მიეწოდებათ უფასოდ და მეორე, შეუძლიათ დაზოგონ ტრანსპორტის ხარჯიც, რადგან მობილური გუნდი მიდის ბინაზე ან არის მათ საცხოვრებელთან ახლოს და არ უწევთ ტრანსპორტის გამოყენება. ასევე, მობილური გუნდის ერთ-ერთი დადებითი მხარეა მისი საცხოვრებელთან ახლოს მდებარეობა. ადამიანებს პირადად შეუძლიათ მედიკამენტების წამოღება, რამაც, როგორც მომსახურების მიმღებებმა აღნიშნეს, მისცათ მოტივაცია გასულიყვინ სახლიდან.

თავის მხრივ, მობილური გუნდის პერსონალიც აღნიშნავს, რომ სერვისი აკმაყოფილებს ფსიქიკურ ჯანმრთელობასთან დაკავშირებულ სამედიცინო საჭიროებებს და უზრუნველყოფს საჭირო მედიკამენტების მიწოდებას, რამაც შეამცირა სტაციონირების შემხვევები. ასევე, მომსახურების მიმღებებთან აქტიური კომუნიკაციისა და მედიკამენტების მიღებაზე დათანხმების შედეგად, დასტაბილურდა მათი ფსიქიკური ჯანმრთელობის მდგომარეობა, რამაც ასევე დადებითი გავლენა იქონია ოჯახის წევრების

მდგომარეობაზე:

"ოჯახისთვის შვებაა, როცა იციან, რომ მათ შეუძლიათ გავიდნენ სახლიდან და პაციენტი მარტო დატოვონ და ოჯახი ანდონ. ეს საშუალებას აძლევს, რომ იმუშაონ და მატერიალურად გამართულები არიან. ადრე ვერ ტოვებდნენ ხოლმე."

"ძალიან ღირებულია სერვისია. წარმოიდგინეთ, რომ არ იცით ვის დაურეკოთ და გაქვთ ტელეფონი ვისაც ეკუთვნის, რომ გიპასუხოს და პლუს კვალიფიცირებული პასუხი გაქვს".

კითხვაზე, თუ რა კუთხით ჭირდება სერვისს განვითარება, რესპოდენტებმა აღნიშნეს, რომ იგი ყველასთვის უნდა იყოს ხელმისაწვდომი, კარგი იქნება თუ დაემატება თერაპიული ფუნქციაც და ეყოლება ფსიქოლოგი; ხოლო მობილური გუნდი ვიზიტისას მასთან უფრო დიდხანს დარჩებოდა და მეტი დრო დაეთმოდა საუბრებს:

"რა თქმა უნდა დადებითია რასაც აკეთებს. კარგი იქნება, რომ იყოს ფსიქოთერაპევტის მაგვარი, იმიტომ რომ წამლები ქიმიანაა, ფსიქოთერაპია მკურნალობაა."

"ავადმყოფს უნდა, რომ გაესაუბროს ვიღაცას. მოდიან, კი მეკითხებიან, მაგრამ ყოველთვის არა."

"საჭიროა კადრი, რომელიც უფრო სხვა კუთხით წაიყვანს. გაამხნევეს, მოტივაციას მიცემს."

მობილური გუნდის პერსონალიც აღნიშნავს ფსიქოლოგის საჭიროებას. ასევე, ზოგიერთი ფსიქიატრი მიიჩნევს, რომ უნდა გაიზარდოს ვიზიტების რაოდენობა. ამისთვის კი აუცილებელია პერსონალის დამატება, რათა ხარისხიანად მოხდეს მომსახურების მიწოდება და თითოეულ მომსახურების მიმღებს სათანადო დრო დაეთმოს. ასევე, უნდა გაიზარდოს სხვადასხვა ორგანიზაციებთან თანამშრომლობა. ეს ხელს შეუწყობს სერვისის შესახებ ინფორმაციის გავრცელებას.

მობილური გუნდის პერსონალმა ხაზი გაუსვა სერვისის და მისი პერსონალის კვალიფიკაციის ამაღლებაზე მუდმივი ზრუნვის აუცილებლობას. ისინი აღნიშნავენ, რომ

კარგი იქნება, თუ მოხდება მობილური გუნდების შეკრებები, სადაც განხილული იქნება არსებული პრობლემები და მათი გადაჭრის გზები. აუცილებელია, საერთაშორისო გამოცდილებების შესწავლა და მათი გაზიარებაც.

სოციალური მუშაკის აზრით, მობილური გუნდის მუშაობა ორიენტირებული უნდა იყოს სოციალური უნარ-ჩვევების განვითარებაზე, რათა ადამიანმა დამოუკიდებლად შეძლოს ცხოვრება და არ იყოს მხოლოდ სერვისზე დამოკიდებული:

"გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ, მე ვალდებული უნდა ვიყო, რომ ამ ადამიანმა უკვე თვითონ მოახერხოს ის, რომ ამბულატორიაში იაროს, არ უნდა მივაკითხო სახლში. მე არ ვამბობ ჩაწოლილებზე და ვისაც არ შეუძლია. მათ დიახაც უნდა მიაკითხო. ჩემთვის კარგი უნდა იყოს ის, რომ გუნდის კარგ მუშაობაზე იყოს, ის რომ არ მყავდეს ორი წელი ერთი პაციენტი."

თუმცა, ამისთვის მნიშვნელოვანია ალტერნატიული სერვისების შექმნა, რომელიც მობილური გუნდის მუშაობის შედეგის კიდევ უფრო განმავითარებელი იქნება. რესპოდენტის თქმით, სანამ სახელმწიფო მსგავსი სერვისების შექმნაზე არ იზრუნებს, მომსახურების მიმღები იძულებული იქნება მუდმივად დამოკიდებული იყოს ერთსა და იმავე პროგრამაზე:

"რა ვუთხრა, რომელ დღის ცენტრში იარეთქო, სად გავუშვა?"

სახელმწიფოს როლი ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში:

მობილური გუნდის პერსონალი და ექსპერტები აღნიშნავენ, რომ ბოლო წლებში გაიზარდა სახელმწიფოს აქტიურობა და ინტერესი სათემო სერვისების მიმართ. თანდათან იმატა დაფინანსების ოდენობამ, გაიზარდა სათემო მობილური გუნდების რაოდენობა და მასში ჩართული ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანთა რიცხვიც. ის ფაქტი, რომ 2020 წლისთვის სათემო და ჰოსპიტალური სერვისების დაფინანსება 50/50-ზე უნდა იყოს, დადებითად მეტყველებს ქვეყნის ინტერესზე ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროსადმი. მიუხედავად წინ გადადგმული ნაბიჯებისა, ქვეყანა კვლავ არაერთი გამოწვევის წინაშე დგას:

მობილური გუნდის მომსახურების მიმღებები და მათი ოჯახის წევრები აცხადებენ, რომ მათი პრობლემების გადასაჭრელად და საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად, პირველ რიგში, მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს მხრიდან მეტი ყურადღება, მათი ეკონომიკურად დახმარება, პენსიების გაზრდა, სოციალური დახმარებების მიღებისთვის შემუშავებული კრიტერიუმების გადახედვა და შეცვლა, დასაქმების ხელშეწყობა, თავშესაფრებითა და საცხოვრისებით უზრუნველყოფა, ფართის გამოყოფა, სადაც ადამიანები შეძლებენ შეკრებას და ერთმანეთისთვის მათი მდგომარეობის გაზიარებას, შინ მოვლის სერვისების განვითარებას:

„ისინი ვიც ჩემზე უარეს მდგომარეობაშია და საკუთარი მდგომარეობის გააზრება არ შეუძლია, მათთვის უნდა დაიქირაონ მომვლელი.“

სოციალური მუშაკები და ფსიქიატრები აღნიშნავენ, რომ აუცილებელია სახელმწიფომ ხელი შეუწყოს ბიზნესს და მოახდინოს მათი მოტივირება, რათა მოხდეს ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანების დასაქმება და მათთვის შესაბამისი სამუშაო პირობების შექმნა. ასევე, უნდა ხდებოდეს იმ იდეების წახალისება, რომლებიც სოციალური საწარმოების განვითარების შეუწყობს ხელს. ერთ-ერთი ფსიქიატრის თქმით:

„მცდელობა გვექონდა ამ მიკრო საწარმოს გაკეთების, მაგრამ ვერ მოვიპოვეთ დაფინანსება. ამას კეთილი ნებაც ჭირდება.“

სახელმწიფოს როლის მნიშვნელობის გაძლიერების აუცილებლობას ხედავენ მრავალფეროვანი სათემო სერვისების განვითარების კუთხითაც, რომელიც ხელმისაწვდომი იქნება მთელი ქვეყნის მასშტაბით. უნდა გაიზარდოს დაფინანსება ასერტული და სხვა თერაპიული გუნდების. ასევე, მობილური გუნდების დაფინანსება და მათი რაოდენობის ზრდა. ერთ-ერთი სოციალური მუშაკის აზრით, არიან ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანები, რომლებიც ყოველგვარი მომსახურების გარეშე რჩებიან, რადგან ვერ აკმაყოფილებენ ვერც მობილური გუნდის და ვერც ასერტულის კრიტერიუმებს, თუმცა არც სტაციონარში არიან გადასაყვანები. იგი მიიჩნევს, რომ აუცილებელია სახელმწიფოს მხრიდან ამ ადამიანებზეც გამახვილდეს

ყურადღება და მათთვისაც შეიქმნას სათანადო სერვისი.

მობილური გუნდის პერსონალი, სოციალური მომსახურების სააგენტოს სოციალური მუშაკები და ექსპერტები აუცილებლად მიიჩნევენ ოჯახებისთვის შესაბამისი სერვისების განვითარებას და მათ მხარდაჭერას. ისინი აღნიშნავენ, რომ მნიშვნელოვანია ოჯახების აქტიური ფსიქოგანათლება. ჯერ კიდევ არის ოჯახის წევრებთან აქტიური მუშაობის საჭიროება: ინფორმაციის მიწოდება დაავადების შესახებ, მისი სიმპტომების და მასთან გამკლავების ხერხების შესახებ და ახსნა იმისა, რომ მათი ოჯახის წევრის "რთული" ქცევა მისი ფსიქიკური დაავადების შედეგადაა გამოწვეული:

„ანუ საჭიროებაა ოჯახის წევრებმა გააცნობიერონ, რომ ეს ძალით არ ხდება ანუ შეწინააღმდეგება და ურჩობა, ეს არის გამომდინარე მათი დაავადების მდგომარეობიდან.“

„ზოგ შემთხვევაში არის კონფლიქტური სიტუაციები, რადგან პაციენტს აქვს ისეთი გამოვლინებები, რომლებიც ოჯახის წევრებს არ მოსწონთ. ეს ქმნის დაძაბულობას. ანუ, სახლში თუ არის დაძაბულობა და არ არის სიტუაცია მოწესრიგებული, მერე ესეც მოქმედებს ბენეფიციარის მდგომარეობაზე.“

„ნუ თვითონ სახლში, თვითონ ოჯახის წევრების წინაშეც არის მუშაობა საჭირო, ფსიქო განათლება, ახსნა, ბევრჯერ გამეორება ერთი და იგივესი.“

"დიაგნოზი რომ დაისმება, როგორც პაციენტთან მუშაობ, ისე ოჯახის წევრთანაც მუშაობ, იმიტომ რომ ახალი რეალობა დგება და ამ ახალ რეალობას მომზადებული უნდა შეხვდეს, როგორც პაციენტი, ისე ოჯახის წევრი. ოჯახის წევრს ჭირდება ცოდნა. არ აქვთ ინფორმაცია, დაავადების სიმპტომების, მკურნალობის შესახებ. არ იცის თავის თავს როგორ უნდა უშველოს."

ასევე, რესპოდენტები მიიჩნევენ, რომ სტაციონარი არ არის გამოსავალი და უნდა მოხდეს მისი შემცირება. ამისათვის აუცილებელია ყურადღება მიექცეს საცხოვრისებისა და მცირე საოჯახო ტიპის სახლების განვითარებას, სადაც ადამიანები მიიღებენ შესაბამის მკურნალობას:

"საცხოვრისი არის ერთ-ერთი მწვავე პრობლემა. რომ გაკეთდეს მცირე საოჯახო ტიპის სახლები. დიდი ზომის სტაციონარებში ბერი პაციენტია უბრალოდ იმიტომ, რომ წასასვლელი არსად აქვთ. მათთვის უნდა არსებობდეს ადგილი სადაც შეძლებენ წასვლას, იცხოვრებენ, ოღონდ იქაც უნდა მიიღონ შესაბამის მკურნალობა."

ექსპერტებმა აღნიშნეს, რომ აუცილებელია პერიოდული კონტროლი და შეფასება, თუ როგორ სრულდება დაგეგმილი აქტივობები და გაწერილი პროცედურები. თუმცა მხოლოდ ეს არაა საკმარისი. აუცილებელია შემუშავდეს სწორი და ეფექტური მექანიზმები, რომლებიც შეაფასებენ ამა თუ იმ სერვისის ხარისხსა და ეფექტურობის დონეს.

დამატებით, აღინიშნა, რომ დეინსტიტუციონალიზაციის პროცესის პარალელურად უნდა ხდებოდეს საზოგადოებასთან აქტიური მუშაობა. სახელმწიფომ უნდა შეიმუშაოს სხვადასხვა სახის ღონისძიებები, რომლებიც ხელს შეუწყობს ცნობიერების ამაღლებას და არსებული სტერეოტიპების შემცირებას, რადგან საზოგადოებისთვის ძალით თავს მოხვეულმა ქმედებებმა შესაძლოა მათი გაღიზიანება გამოიწვიოს და ვერ მოვახდინოთ ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანთა სოციალიზაცია.

რაც შეეხება სახელმწიფოს სამომავლო გეგმებს, "საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს" წარმომადგენელმა აღნიშნა, რომ სახელმწიფო ყოველწლიურად ზრდის სათემო სერვისების განვითარებისთვის გამოყოფილი თანხების რაოდენობას და მომავალშიც აპირებს კიდევ უფრო მეტად შეუწყოს ხელი ფსიქიკური ჯანმრთელობას. წარმომადგენლის თქმით, მიმდინარეობს საცხოვრისების შექმნაზე ფიქრი და დეინსტიტუციონალიზაციის პროცესის კიდევ უფრო აქტიური ხელშეწყობა.

სოციალური მუშაკის როლი სათემო სერვისებში:

სოციალური მუშაკის როლის და მის მიერ განხორციელებული აქტივობების შესახებ ინფორმაციის მიღების მიზნით, გამოიკითხა მობილური გუნდის სოციალური მუშაკები და სხვა პერსონალი, რომლებმაც აღნიშნეს, გუნდში პრაქტიკოსის შემდეგი სახის მოვალეობები:

- ნდობისა და თანხმობის მოპოვება, რაპორტის დამყარება;
- მომსახურების მიმღებისა და ოჯახის წევრების შეფასება;
- ფსიქოლოგიური მხარდაჭერა;
- არსებული სერვისების შესახებ ინფორმაციის მიწოდება და მათ მიღებაში დახმარება;
- პენსიისა და სოციალური დახმარების მისაღებად შესაბამისი დოკუმენტაციის შეგროვებაში დახმარება;
- მედიკამენტების მიწოდება და ვიზიტების განხორციელება;
- მხარდამჭერისა და ოჯახის წევრის მკურნალობის პროცესში ჩართულობის უზრუნველყოფა;
- ოჯახებში კონფლიქტების არსებობის შემთხვევაში, მათ დარეგულირებაში დახმარება და ფსიქოგანათლების უზრუნველყოფა;
- სხვადასხვა სახის სოციალური პრობლემების გადაჭრაში დახმარება/კონსულტირება;
- გუნდთან ერთად აქტიური მუშაობა;
- ორგანიზაციებთან თანამშრომლობა და საჭიროების შემთხვევაში მომსახურების მიმღების გადამისამართება.

მობილური გუნდის სოციალური მუშაკების მიერ აღინიშნა, რომ პროფესიის როლი ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში ძალიან მნიშვნელოვანია. მათი მუშაობის შედეგად მომსახურების მიმღებებისთვის შესაძლებელი გახდა საჭირო ინფორმაციის მიწოდება

ისეთი საკითხების შესახებ, როგორცაა პენსიისა და სხვადასხვა სახის სოციალური დახმარებების მიღების უფლება. ბევრ მათგანს, სოციალური მუშაკის მუშაობის შედეგად დაენიშნა სოციალური შემწეობა, ერთჯერადი ფულადი დახმარებები, პენსია და სხვა. ერთ-ერთმა სოციალურმა მუშაკმა აღნიშნა, რომ მომსახურების მიმღებებს მათთან განსაკუთრებული დამოკიდებულება აქვთ:

"ხვდებიან, რომ მე არა ვარ ექიმი და ცდილობენ, რომ სხვანაირად დამელაპარაკონ და ერთმა, რაღაც მომენტში მითხრა, რომ შენ ძალიან გასაგებად მელაპარაკებიო".

"ხვდებიან, რომ როგორც პაციენტს ისე არ უყურებ. რომ ხვდებიან, რომ ექიმი არ ხარ, როგორც მეგობარს, თანამოაზრეს და თანასწორს ისე გიყურებენ და გელაპარაკებიან, რაც კარგია და ბევრი მნიშვნელოვანი ინფორმაციის ამოღება შეიძლება."

პროფესიის როლის მნიშვნელობას აღნიშნავენ სხვა მობილური გუნდის პერსონალი და ექსპერტებიც. მათი აზრით, დიაგნოზის დასმის მომენტიდან სოციალური მუშაკი უნდა ჩაერთოს პროცესში და დაიწყოს მუშაობა, როგორც მომსახურების მიმღებთან, ისე მის ოჯახთან, მეზობლებთან და თემთან. ასევე, აღნიშნავენ, რომ გუნდის მუშაობა სოციალური მუშაკის გარეშე წარმოუდგენელია:

"პაციენტების პრობლემები არის არამხოლოდ სამედიცინო, არამედ სოციალურიც, ან შეიძლება პირიქითაც ვთქვათ, ზოგჯერ სოციალური მეტად არის, ვიდრე სამედიცინო."

სოციალური მუშაობის გამოწვევები:

სოციალურმა მუშაკებმა, პროფესიის წინაშე არსებულ არაერთ გამოწვევაზე ისაუბრეს. მათი აზრით, პირველ რიგში აუცილებელია შესაბამისი საუნივერსიტეტო განათლება და ცალკე მიმართულება ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში. განათლებით სოციალურმა მუშაკებმა აღნიშნეს, რომ უნივერსიტეტში სწავლის პერიოდში ვერ მიიღეს შესაბამისი თეორიული და პრაქტიკული ცოდნა ფსიქიკური ჯანმრთელობის, აშლილობებისა და ინტერვენციის გზების შესახებ. მათი აზრით, უნივერსიტეტში აქტიურად უნდა ხდებოდეს საქართველოში არსებული რეალობის, პრობლემების, პროგრამების, პოლიტიკისა და რეალური შემთხვევების განხილვა:

"სოც. მუშაკებში საჭიროა განათლების დონის ამაღლება ამ სფეროში. უნივერსიტეტში არ არის ბევრი საგანი, რომელიც შეეხება მათ საჭიროებებს, გამოწვევებს, დახმარების გზებს. უნდა იყოს განათლება, რაც ასევე ხელს შეუწყობს თავად სოც.მუშაკებში სტერეოტიპების დამსხვრევას."

ასევე, აღნიშნავენ, რომ დასაქმებულ სოციალურ მუშაკებს აუცილებლად უნდა ქონდეთ საუნივერსიტეტო განათლება. უნდა არსებობდეს შესაბამისი რეგულაციები, რომელიც ამას გააკონტროლებს.

ამ მოსაზრებას არ ეთანხმებიან სხვა პროფესიის წამომადგენლები. მათი აზრით, მართალია სასურველია, რომ პრაქტიკოსს ქონდეს საუნივერსიტეტო განათლება, მაგრამ არა აუცილებელი და პრიორიტეტული. მათი აზრით, მთავარია ადამიანს ქონდეს ინტერესი, მოტივაცია, გამოცდილება და მოწოდება.

შესაბამისი განათლების საჭიროების გარდა გამოიყო პროფესიის წინაშე არსებული არაერთი გამოწვევა თუ პრობლემა:

1. კადრების ნაკლებობა, განსაკუთრებით რეგიონებში;
2. არასათანადო ანაზღაურება;
3. ეფექტური რეგულაციების შემუშავება, რომელიც ხელს შეუწყობს საუნივერსიტეტო განათლების მქონე სოციალური მუშაკების დასაქმებას;
4. მეტი ჩართულობა ბენეფიციარის უფლებების დაცვის, დასაქმებისა განათლების კუთხით;
5. მაკრო დონეზე სოციალური მუშაობის როლის გააქტიურება;
6. ველზე მომუშავე სოციალური მუშაკების აქტიური ჩართვა პოლიტიკის შემუშავების პროცესში;
7. ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში არსებული სიახლეების შესახებ ინფორმაციის მუდმივი მიწოდება;

8. სოციალური მუშაკების მოტივაციის გაზრდა;

9. თემზე დაფუძნებული სოციალური მუშაკების აქტიურობა არსებული პრობლემების გადასაჭრელად;

"საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს" წარმომადგენელმაც ხაზი გაუსვა პროფესიის როლის მნიშვნელობას ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში, ასევე, აღნიშნა, რომ აქტიურად მიმდინარეობს მუშაობა საცხოვრისების შექმნისა და განვითარების კუთხით, სადაც იგი ხედავს სოციალური მუშაობის მნიშვნელობას ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანების მხარდაჭერისა და სოციალური უნარების განვითარების კუთხით.

მომსახურების მიმღებებსა და მათ ოჯახებს, პროფესიის შესახებ ინფორმაცია უმეტესად არ აქვთ. უმრავლესობამ აღნიშნა, რომ არ იცის, თუ ვინაა გუნდში სოციალური მუშაკი და რა ფუნქცია-მოვალეობა აქვს მას. მხოლოდ ორმა რესპოდენტმა აღნიშნა;

"ალბათ ოჯახში ვიზიტები უნდა გააკეთოს და გაეცნოს ოჯახის მდგომარეობას, თუ რამე უჭირს რაღაცით დაეხმაროს. აი ეს ალბათ, სხვას რას უნდა აკეთებდეს".

"წამლების მოწოდება და გასაუბრება."

"უშუალოდ გამოკითხვას ატარებენ და მოქალაქეებს უმსუბუქებენ მძიმე მდგომარეობას, ყოფას."

"სტატისტიკურ მონაცემებს აგროვებენ."

ძირითადი დასკვნები და რეკომენდაციები

ფსიქიკურ ჯანმრთელობას ცხოვრების ნებისმიერ ეტაპზე შეუძლია გავლენა იქონიოს ადამიანის ზოგად მდგომარეობაზე. იგი არის ერთ-ერთი განმსაზღვრელი, თუ როგორ შეუძლია ინდივიდს გაუმკლავდეს ყოველდღიურ სირთულეებს, გადაჭრას მის წინაშე არსებული პრობლემები, მართოს ემოციები, დაამყაროს პოზიტიური კონტაქტი სხვა ადამიანებთან, მოახდინოს საკუთარი შესაძლებლობების რეალიზება, დამოუკიდებლად მართოს საკუთარი ცხოვრება და ა.შ.

მნიშვნელოვანია, რომ ქვეყნებმა დასახონ გეგმები, რომლებიც ხელს შეუწყობს ისეთი სერვისების შექმნას, რომლებიც მოახდენენ დაავადების პრევენციას, შეამცირებენ სტიგმას, დისკრიმინაციასა და ადამიანის უფლებების შელახვას; ხელს შეუწყობენ ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანისა და მისი ოჯახის მკურნალობაში მონაწილეობას; განავითარონ სათემო სერვისები და ხელმისაწვდომი გახადონ ყველა დაინტერესებული პირისთვის; დასახონ შესაბამისი პოლიტიკა და სამოქმედო გეგმა.

აღნიშნული სფეროსადმი არასათანადო ყურადღება და სერვისების არ არსებობა, იწვევს ფსიქოსოციალური საჭიროების მქონე ადამიანების დამოუკიდებლობის დაკარგვას, ხელს უწყობს საზოგადოებისგან იზოლირებას და ზრდის სხვაზე და სახელმწიფოზე დამოკიდებულების შესაძლებლობას. მკურნალობის პროცესში ყურადღება უნდა მიექცეს არამხოლოდ სამედიცინო, არამედ სოციალური საჭიროებების დაკმაყოფილებაც. ასევე, მნიშვნელოვანია ოჯახის გაძლიერება და მათი მკურნალობის პროცესში ჩართვა, რადგან იგი გამოჯანმრთელების პროცესზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს. რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია: როდესაც ვსაუბრობთ ამა თუ იმ სერვისის შექმნაზე, აუცილებელია ზუსტად ვიცოდეთ სამიზნე ჯგუფის საჭიროებები, რათა სერვისი მაქსიმალურად იქნება მორგებული და ემსახურებოდეს მათი მდგომარეობის გაუმჯობესებას. სამიზნე ჯგუფზე უკეთ არავინ იცის, რეალურად რა პრობლემებს აწყდება, ყოველდღიურად რასთან უხდება გამკლავება, რა იქნება მისი ცხოვრების გაუმჯობესებისთვის საჭირო და ა.შ. ამიტომ, აუცილებელია ამა თუ იმ სერვისის შექმნა

ყოველთვის ეფუძნებოდეს შესაბამის კვლევას. ეს საშუალებას მოგვცემს თავიდან ავირიდოთ გაუმართლებელი ხარჯი და რაც მთავარია, მივიღოთ რეალური შედეგი და გავზარდოთ ადამიანების ცხოვრებით კმაყოფილების ხარისხი.

საქართველოში, ფსიქიკური ჯანმრთელობის განვითარებისთვის არაერთი ნაბიჯი გადაიდგა. შეიქმნა სხვადასხვა სახის თემზე დაფუძნებული სერვისი, მათ შორის მობილური გუნდის მომსახურება, რომელიც მომსახურებას საცხოვრებელ ადგილას აწვდის.

ზემოთ აღნიშნულმა კვლევამ აჩვენა, რომ მობილური გუნდის მომსახურებამ ადამიანთა უმრავლესობაზე დადებითად იმოქმედა. პირველ რიგში, ყველა მათგანს აქვს საჭირო და უმეტეს შემთხვევაში ძვირადღირებულ მედიკამენტებზე ხელმისაწვდომობა. მობილური გუნდის მეშვეობით ხდება ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანთა დათანხმება მკურნალობაზე, რამაც მათი ჯანმრთელობის მდგომარეობა გააუმჯობესა. როგორც თავად მომსახურების მიმღებები, ოჯახის წევრები და მობილური გუნდის პერსონალი აღნიშნავს, მკურნალობამ ხელი შეუწყო სიმპტომების გამოვლენის შემცირებას, თითქმის არ არის სტაციონირების შემთხვევები. მედიკამენტებით უზრუნველყოფამ გავლენა იქონია ოჯახის ეკონომიკურ მდგომარეობაზეც. მაგალითად, თუ ადრე ოჯახს უწევდა დიდი რაოდენობის თანხის გადახდა მედიკამენტებში, ახლა ამ თანხის დაზოგვას ახერხებენ. ასევე, არ უწევთ გაიღონ ხარჯი ტრანსპორტისთვის, რადგან მომსახურებას ბინაზე იღებენ.

მობილური გუნდის სერვისი ადამიანებს ეხმარებათ მათთვის რთულ დროს იპოვონ გამოსავალი. ყველა მათგანს აქვს მობილური გუნდის წევრების საკონტაქტო ინფორმაცია, რომელზე დარეკვა და კონსულტაციის მიღება ნებისმიერ დროს შეუძლიათ. როგორც რესპოდენტებმა აღნიშნეს, ეს მათ ეხმარებათ თავი მარტო არ იგრძნონ პრობლემების წინაშე, მიიღონ კომპეტენტური კონსულტაცია, ფსიქოლოგიური და ემოციური მხარდაჭერა.

მობილური გუნდი მომსახურების მიმღებებს დაეხმარათ გაეგოთ ინფორმაცია ქვეყანაში არსებული სოციალური დახმარებების შესახებ, მიეღოთ კუთვნილი პესია, დაენიშნათ

ფულადი სოციალური დახმარება და სხვა. გუნდი აქტიურად ცდილობს იმუშაოს, როგორც ინდივიდთან, ისე მის ოჯახთან. ასევე, უზრუნველყოფს შესაბამისი ფსიქოგანათლებით.

მობილური გუნდის მომსახურების მიმღებებისა და მათი ოჯახების საჭიროებების კვლევისას გამოიყო შემდეგი ძირითადი პრობლემები: მათ უმეტესობას აქვს მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები; სირთულეს წარმოადგენს დასაქმება და საზოგადოებაში ინტეგრაცია, არსებული სტიგმა და სტერეოტიპები. რესპოდენტთა თქმით, სახელმწიფოს მიერ დანიშნული პენსია და სოციალური დახმარებები არაა საკმარისი მათი ყოველდღიური საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად. რესპოდენტები საუბრობენ სოციალური შემწეობების არასამართლიან კრიტერიუმებზეც, მიიჩნევენ მათი გადახედვისა და შეცვლის აუცილებლობას. რაც შეეხება სოციალიზაციის დონეს, ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირები, ასევე მათი ოჯახის წევრები დროის უმეტეს ნაწილს სახლში ატარებენ. ერიდებიან მეზობლებთან და ახლობლებთან კონტაქტს, რადგან არ სურთ თავიანთ მგომარეობაზე საუბარი; განიცდიან სირცხვილის გრძნობას.

ქვეყანაში ჯერ კიდევ არაერთი პრობლემა და გამოწვევაა, როგორც ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირებისათვის, ისე მათი ოჯახებისათვის. მნიშვნელოვანია, რომ მოხდეს სფეროს სიღრმისეულად შესწავლა და მტკიცებულებებზე დაფუძნებული ქმედებების განხორციელება.

რაც შეეხება სათემო სერვისებში სოციალური მუშაკის როლს, იგი ხელს უწყობს სოციალური მოდელის მნიშვნელობის გააზრებასა და მხარდაჭერას. პრაქტიკოსის დახმარებით მომსახურების მიმღებებს საშუალება აქვთ საჭირო ინფორმაცია მათთვის გასაგებ ენაზე მიიღონ. სოციალური მუშაკი ფსიქოსოციალური საჭიროების მქონე პირებს ინფორმაციას აწვდის დაავადებისა და სიმპტომების შესახებ; როგორ მოიქცნენ გართულების შემთხვევაში, რა რესურსი არსებობს თემში. სოციალური მუშაკის სახით მომსახურების მიმღებებისა და მის ოჯახის წევრებს ყავთ მხარდამჭერი, რომელთა აზრის, საჭიროებებისა და გამოცდილებების გათვალისწინება ხდება მკურნალობის

დაგეგმვისა და განხორციელების პროცესში. სოციალური მუშაობა, ორიენტირებულია და ცდილობს მკურნალობა წარიმართოს არა საავადმყოფოში ან რომელიმე ინსტიტუციაში, არამედ მომსახურების მიმღებების თემში ან მასთან ახლოს, რათა არ მოხდეს ადამიანის იზოლირება საზოგადოებისგან.

რაც შეეხება საქართველოში სოციალური მუშაობის როლს, იგი ჯერ კიდევ გამოწვევების წინაშე დგას და საჭიროებს განვითარებას. როგორც აღმოჩნდა, მომსახურებების მიმღებებს არ აქვთ ინფორმაცია პროფესიისა და მისი როლის შესახებ. სოციალური მუშაკების აზრით, სათანადო ყურადღება არ ექცევა საუნივერსიტეტო განათლებას ფსიქიკური ჯანმრთელობის კუთხით. მაშინ როდესაც, განვითარებულ ქვეყნებში შესაბამისი განათლების ქონა ფსიქიკური ჯანმრთელობის სფეროში აუცილებელია. ასევე, სოციალური მუშაკები ვერ ახერხებენ აქტიურად იმუშაონ მომსახურების მიმღებებთან თერაპიული მიმართულებით, ხარისხიანად იზრუნონ ადამიანების სოციალური უნარების განვითარებისთვის. პროფესიის აქტიურობა დაბალია თემის მობილიზების კუთხითაც, არ ხდება ადვოკატირება შესაბამისი სერვისების განვითარების მიზნით. პროფესიის როლი შემოიფარგლება მხოლოდ მაკრო დონეზე მუშაობით. როგორც ზოგიერთი სოციალური მუშაკი აცხადებს, ამის ერთ-ერთი მიზეზი პრაქტიკოსებს შორის დაბალია მოტივაციის დონეა. ასევე, არ არის საკმარისი რაოდენობის სოციალური მუშაკები, რომლებსაც ექნებათ საუნივერსიტეტო ხარისხი. ეს პრობლემა განსაკუთრებით მწვავეა რეგიონებში.

ჩემი აზრით, არსებული პრობლემების გადასაჭრელად აუცილებელია:

- სახელმწიფომ გადადგას აქტიური ნაბიჯები ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანების სოციალური, ეკონომიკური და საყოფაცხოვრებო მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად;
- პენსიების და სოციალური დახმარების გაზრდა, რადგან არსებული ვერ აკმაყოფილებს საბაზისო საჭიროებებს;
- გადაიხედოს და შეიცვალოს სოციალურად დაუცველის სტატუსის მინიჭების კრიტერიუმები, რადგან მიუხედავად მობილური გუნდის მომსახურების

მიმღებების მიმღე სოციალურ-ეკონომიკური პირობებისა, ვერ ახერხებენ სოციალური დახმარების დანიშვნას;

- შეიქმნას დასაქმების პროგრამები, მოხდეს ბიზნესის წახალისება დაასაქმოს ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირები და შეიქმნას სოციალური საწარმოები;
- შეიქმნას მრავალფეროვანი სერვისები, რომლებიც ყურადღებას გაამახვილებს სოციალური უნარების გაუმჯობესებაზე და ადამიანებს მოამზადებს დამოუკიდებელი ცხოვრებისათვის;
- ოჯახების გაძლიერება: მათი სოციალური, ეკონომიკური და ფსიქოლოგიური მდგომარეობის განვითარებაზე ზრუნვა. უნდა შეიქმნას ცალკე ოჯახების გაძლიერებაზე ორიენტირებული სერვისები;
- დეინსტიტუციონალიზაციის პროცესის პარალელურად, აქტიურად ხდებოდეს საზოგადოების ცნობიერების ამაღლება, სტიგმისა და სტერეოტიპების შემცირება და მათი მომზადება, რათა ეს ყველაფერი არ იყოს თავსმოხვეული. საჭიროა აქტიური მუშაობა, რათა საზოგადოებამ გააცნობიეროს, რომ ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე პირები არ არიან საზოგადოებისთვის საშიშები და პირიქით, მათი სოციალურ ცხოვრებაში აქტიურად ჩართვის წახალისებით შეიძლება საერთო კეთილდღეობაზე უკეთესი ზრუნვა;
- მუშაობა სოციალური უნარების განვითარების კუთხით და აქტიური ფსიქოლოგიური მხარდაჭერა;
- ხარისხიანი და მრავალფეროვანი სერვისების შექმნა. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს საცხოვრისებსა და მცირე საოჯახო ტიპის სახლების, დღის ცენტრების განვითარებას. ასევე, ისეთი სერვისების შექმნას, რომლებიც შეთავაზებენ სხვადასხვა სახის თერაპიებს, გასართობ თუ სპორტულ აქტივობებს;
- ფსიქიკური ჯანმრთელობის პრობლემების მქონე ადამიანების საჭიროებების, გამოწვევების და არსებული სერვისების ხარისხის შესახებ კვლევების

ჩატარება;

- სოციალური მუშაობის განვითარების კუთხით, მოხდეს მობილური გუნდის წევრებისა და მომსახურების მიმღებების მეტი ინფორმირება პროფესიის და მისი როლის შესახებ;
- საუნივერსიტეტო განათლების აუცილებლობის აღიარება. მნიშვნელოვანია, მოხდეს თავად უნივერსიტეტებში აღნიშნულ სფეროზე მეტი აქცენტის გაკეთება და შესაბამისი მიმართულების განვითარება, რადგან სოციალური მუშაკს უნდა ქონდეს საფუძვლიანი ინფორმაცია ფსიქიკური აშლილობების, სიმპტომების, ჩარევის გზების, თეორიების და ა.შ. შესახებ.
- პრაქტიკოს ქონდეს მეტი შესაძლებლობა აქტიურად ჩაერთოს სათემო სერვისებში და მისი მუშაობის დიდი ნაწილი დაუთმოს მომსახურების მიმღების სოციალიზაციაზე ზრუნვას, საჭირო უნარ-ჩვევების განვითარებას; სერვისების შექმნის ადვოკატირებას და სხვა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. A. Ornellas 2014. Views of Social Workers on Their Role in Mental Health Outpatient and Community_Based Services; Stellenbosch University
2. AASW (2014). Practice Standarts for Mental Health Social WOrkers 2014 <https://www.aasw.asn.au/document/item/6739>
3. BASW (September 2010). BASW Policy on Social Work in Multy Disciplinary Mental Health Theme https://www.basw.co.uk/system/files/resources/basw_32134-10_0.pdf
4. C.J. Olckers (2008). A Training programme in the DSM system for social workers; University of Pretoria <https://repository.up.ac.za/bitstream/handle/2263/25541/Complete.pdf?sequence=9>
5. D. Bhugra, A. Till & N. Sartorius (2013). What is mental health; *International Journal of Social Psychiatry*. Vol.59, No 1, pp.3-4 (Jenuary, 2013) <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0020764012463315>
6. D. McDaid & G. Thornicroft (2005). Policy brief: Mental Health II: Balancing institutional and community-based care; World Health Organization 2005,on behalf of the European Observatory on Health Systems and Policies
7. F. Hjärthag, K. Persson, K. Ingvarsdotter & M. Östman (2017). Professional views of supporting relatives of mental health clients with severe mental illness; *International Journal of social psychiatry*, Vol. 63, pp.63-69, The Authors 2016
8. G. Thornicroft & M. Tansella (2003). What are the arguments for community-based mental health care? WHO regional office for Europe's Health Evidence Network ; August 2003. http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0019/74710/E82976.pdf
9. H. Ritchie & M. Roser (2018). Mental Health; Our WOrldin DAta (April,2018) <https://ourworldindata.org/mental-health#disease-burden-of-mental-health-and-substan>

ce-use-disorders

10. I. Femdal (2018). The right place? Users and Professional's constructions of the place's influence on personal recovery in community mental health services; *International journal of mental health systems*; Vol.: 12, No 1; pp.:1-3; The Authors 2018;. <https://ijmhs.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13033-018-0209-z>
11. J. F. Cheng, X. Y. Huang, . M. J. Lin, Y.H Wang & T. P. Yeh (2017). The influence of mental health home visit service partnership intervention on the caregivers' home visit service satisfaction and care burned; *Journal of clinical nursing*; Vol.: 27; No 3-4; ©John Wiley & Sons Ltd; October 2017

http://login.research4life.org/tacsgr1onlinelibrary_wiley_com/doi/abs/10.1111/jocn.14123
12. J. Ohrnberger, E. Fichera & M. Sutton (2017). The relationship between physical and mental health: A mediation analysis. *Social science&Medicine*; Vol:195, pp. 42-49 (Dezember, 2017)

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0277953617306639>
13. K. White, D. Roy & I. Hamilton (1997). ABC of Mental Health: Community mental health services; *British Medical Journal*, Vol314, No.7097 (Jun, 1997), pp. 1817-1820

<https://www.jstor.org/stable/25174931>
14. L. Conway (2016). Mental Health Social Workers: The State Of Their Well-Being and Support. St. Catherine University and the University of St. ThomasSt.Paul, Minnesota

https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1571&context=msw_papers
15. L. Dixon, W. R. McFarlane, H. Lefley (2001). Evidence-Based Practices for Services to Families of People with Psychiatric Disabilities. *Psychiatric Services*, Vol.52, No 7. July 2001, pp.: 903-908 <https://ps.psychiatryonline.org/doi/abs/10.1176/appi.ps.52.7.903#>

16. M. Slade, A. Rosen & R. Shankar (1995). Multidisciplinary mental health teams; International Journal of Social Psychology, Vol. 41, No. 3, pp.180-189
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/002076409504100303>
17. N. Makhashvili & R. Voren (2013). Balancing Community and Hospital Care: A Case Study of Reforming Mental Health Services in Georgia. *Health in Action*, Vol.10,No 1; PLOS Medicine (January, 2013)
<https://journals.plos.org/plosmedicine/article?id=10.1371/journal.pmed.1001366>
18. N. Makhashvili (2010). Annual Report 2010; Global initiative on Psychiatry-Tbilisi
<https://www.gip-global.org/files/gip-tbilisi-annual-review-2010.pdf>
19. P. Lehmann & R. Ricka (2004). Psychische Gesundheit: Entwurf zur Stellungnahme bis Mitte Mai 2014; Nationale Strategie zum Schutz, zur Förderung, Erhaltung und Wiederherstellung der psychischen Gesundheit der Bevölkerung in der Schweiz; Nationale Gesundheitspolitik Schweiz (Februar ,2004)
https://www.gdkcde.ch/fileadmin/pdf/themen/gesundheitsystem_und_strategien/nationale_gesundheitspolitik/pdf1579.pdf
20. P. Huxley, Sh. Evans, C. Baker (2011). Integration of Social Care Staff within community mental health teams. NIHR Service delivery and Organisation Programme, 2011
21. R. Allen (2014). The Role of Social Worker in Adult Mental Health Services. The Collage of Social Work. The voice of social work in England; April 2014
https://www.basw.co.uk/system/files/resources/basw_112306-10_0.pdf
22. Sawatsky A. W. (2015). The evolution of social work mental health practice: Patient records research at Selkirk Mental Health Center (SMHC), 1947-1980. University of Manitoba, Canada
https://mspace.lib.umanitoba.ca/bitstream/handle/1993/30692/Sawatsky_Alexander.pdf?sequence=1

23. Triplett D.C. (2017). Working With Mental Illness and The Preparation Of Social Workers.
<https://scholar.utc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1096&context=honors-theses>
24. WHO (2014). Mental Health: A state of well-being.
https://www.who.int/features/factfiles/mental_health/en/
25. WHO(2017). Community mental health services will lessen social exclusion, says WHO
<https://www.who.int/mediacentre/news/notes/2007/np25/en/>
26. WHO (2018) Data and resources
<http://www.euro.who.int/en/health-topics/noncommunicable-diseases/mental-health/data-and-resources>
27. World Health Organisation: Mental Health Atlas 2017
https://www.who.int/mental_health/evidence/atlas/mental_health_atlas_2017/en/
28. Y. Miyamoto, R. Hashimoto-Koichi, M. Akiyami & S. Takamura (2015). Mental health and social service needs for mental health service users in Japan: a cross-sectional survey of client- and staff-perceived needs; *International journal of mental health systems*; Vol.: 9, No. 1; pp.: 6-7; Miyamoto et al, April 2015;
<https://ijmhs.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13033-015-0009-7>
29. ბროშურა-სოციალური მუშაკის როლის შესახებ, ფსიქოსოციალური საჭიროების მქონე პირებთან მუშაობისას.
30. დაავადებათა კონტროლის და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრი(2007). ჯანმრთელობის დაცვა: სტატისტიკური ცნობარი;
<http://www.ncdc.ge/Pages/User/Documents.aspx?ID=f10b3ffb-da47-4488-94df-2f03764cf365>

31. ზრუნვის სისტემის შეფასების ანგარიში 2018. "საქართველოს ზრუნვის პლატფორმა" & "კონსულტაციისა და ტრენინგის ცენტრი"
32. კლინიკური პრაქტიკის ეროვნული რეკომენდაცია (გაიდლაინი): შიზოფრენიის მკურნალობა და მართვა მოზრდილებში; საქართველოს შრომის, ჯანდაცვის და სოციალური დაცვის მინისტრის #01-151 ბრძანება (24 ივლისი, 2013)
<https://www.moh.gov.ge/uploads/guidelines/2017/06/02/027a1faa4884f16b6046d141805f7e09.pdf>
33. ლ. სულაბერიძე, მ. უჩანეიშვილი & ნ. გამყრელიძე (2014). ფსიქიკური ჯანმრთელობის დაცვა საქართველოში: ხარვეზები და შესაძლო გადაჭრის გზები; პოლიტიკის ნარკვევი (ივნისი, 2014).
<https://www.gip-global.org/files/mental-health-policy-brief-geo-web.pdf>
34. საქართველოს კანონში "ფსიქიატრიული დახმარების შესახებ" (14 ივლისი, 2006).
<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/24178?publication=14>
35. საქართველოს მთავრობის დადგენილება "ფსიქიკური ჯანმრთელობის განვითარების სტრატეგიულ დოკუმენტის და 2015-2020 წლის სამოქმედო გეგმის" დამტკიცების შესახებ; (11 დეკემბერი, 2013)
<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2667876?publication=0>
36. საქართველოს პარლამენტის დადგენილება "ფსიქიკური ჯანმრთელობის დაცვის სახელმწიფო კონცეფციის დამტკიცების შესახებ"; (11 დეკემბერი, 2013)
<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2157098?publication=0>
37. საქართველოს მთავრობა (2014). „2015 წლის ჯანმრთელობის დაცვის სახელმწიფო პროგრამების შესახებ“ <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2891068?publication=0>
38. საქართველოს მთავრობა (2016). „2017 წლის ჯანმრთელობის დაცვის სახელმწიფო პროგრამების შესახებ“ <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/3530020?publication=0>

39. საქართველოს მთავრობა (2017). "2018 წლის ჯანმრთელობის დაცვის სახელმწიფო პროგრამების შესახებ"; *საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე*
<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/3972595?publication=0>
40. საქართველოს მთავრობა (2018). "2019 წლის ჯანმრთელობის დაცვის სახელმწიფო პროგრამების შესახებ"; *საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე*
<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4444992?publication=0>
41. სოციალური მომსახურების სააგენტო (2018). ფსიქიკური ჯანმრთელობა.
http://ssa.gov.ge/index.php?lang_id=&sec_id=808

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Tamar Giorgadze

Mobile team service for people with mental health problems -
major challenges and perspectives

Social Work

Master Thesis is done to obtain the Master's Degree in Social Work

Supervisor: Tamar Makharadze

Associate professor of Faculty of Social and Political Sciences of TSU

Tbilisi

2019

68

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

თამაზ თორდია

აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის შექმნა

დიპლომატია და საერთაშორისო პოლიტიკა

სამაგისტრო ნაშრომი შესრულებულია დიპლომატიისა და
საერთაშორისო პოლიტიკის მაგისტრის ხარისხის მოსაპოვებლად

ხელმძღვანელი: ნიკოლოზ სამხარაძე _ თსუ სოციალურ და პოლიტიკურ
მეცნიერებათა ფაკულტეტი _ ასისტენტ-პროფესორი

თბილისი 2018

ანოტაცია

აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის შექმნა

მოცემული ნაშრომის თემა შეეხება ევროკავშირის აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის შექმნის წინაპირობებს და ამ პროგრამით გათვალისწინებული ღონისძიებებისა და მექანიზმების იმპლემენტაციის პროცესს აღმოსავლეთ ევროპაში. ამ რეგიონში ბოლო წლებში განვითარებული მოვლენები საერთაშორისო მედიისა და აკადემიური ინსტიტუტებისათვის მაღალი ინტერესის საგანს წარმოადგენს. აღმოსავლეთ ევროპაში 2009 წლიდან პარტნიორობის პროგრამით გათვალისწინებული ღონისძიებების განხორციელების წამოწყებამ ბიძგი მისცა რუსეთის ფედერაციისა და ევროკავშირის მეტოქეობის ახალ ეტაპზე გადასვლას, რადგან მოსკოვი ხსენებულ რეგიონს, კონკრეტულად პოსტ-საბჭოთა სივრცეს საკუთარი გავლენის ზონად აღიქვამს. ამ ფაქტის გათვალისწინებით რეგიონი საერთაშორისო ურთიერთობების მეცნიერების პერსპექტივიდან კიდევ უფრო საინტერესო გახდა, რადგან მიმდარე პროცესებზე დაკვირვებამ ახალი ცოდნის გაჩენის შესაძლებლობა გააჩინა აღმოსავლეთ ევროპის შესწავლის პროცესში. ნაშრომის მიზანია ევროკავშირის მიერ აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის შექმნის მაინსპირირებელი ფაქტორების იდენტიფიცირება და მათი თავისებურებების ახსნა. კვლევის ძირითად ფოკუსში მოქცეულია აღმოსავლეთ ევროპის ის ქვეყნები, რომლებიც ევროკავშირის წევრები არ არიან და ხსენებულ პროგრამაში სათანამშრომლოდ მოწვეული არიან, კერძოდ უკრაინა, ბელორუსი, მოლდოვა, საქართველო, სომხეთი და აზერბაიჯანი. კვლევის საგანია აღმოსავლეთ ევროპაში ევროკავშირისა და რუსეთს შორის მდებარე ქვეყნების საგარეო პოლიტიკური არჩევანი და ამ არჩევანის მიმართ ევროკავშირისა და რუსეთის ფედერაციის დამოკიდებულება, კერძოდ, ვაკვირდებით იმ ფაქტორებს, რომლებმაც

ზემოქმედება მოახდინეს ევროკავშირზე, რათა ამ უკანასკნელს აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამა შეექმნა. როგორც კვლევის შედეგებმა გვაჩვენა ევროკავშირის მხრიდან აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის შექმნის ინსპირატორი ფაქტორია ის მოცემულობა, რომ არასტაბილური პოლიტიკური ვითარება რეგიონში და რეგიონის ქვეყნების რუსეთის მხრიდან პოლიტიკური მოწყვლადობა აღმოსავლეთ ევროპისა და ზოგადად ევროპის უსაფრთხოების არქიტექტურას ზიანს აყენებს. კვლევა ასევე გვეჩვენებს გავიგოთ თუ რა არის ის პრობლემები, რომელთა არსებობა განაპირობებს აღმოსავლეთ ევროპის პოლიტიკურ არასტაბილურობას და ხელს უწყობს რეგიონის ზოგიერთ ქვეყანაში რუსეთის გავლენის ჭარბად გავრცელებას. ნაშრომის სხვა და სხვა თავებში წარმოჩენილია თუ რატომ ამჯობინა ბრიუსელმა აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამაში ჩართული ქვეყნების ევროკავშირთან ინტეგრაციის პროცესის წამოწყება რუსეთთან ჰიპოთეტურად ნეიტრალური ბუფერული სახელმწიფოების არსებობას. გარდა ცვლადებს შორის მიზეზ-შედეგობრივი კავშირის დადგენისა ნაშრომში ასევე მივმართავთ საერთაშორისო ურთიერთობების ევრო-ინტეგრაციის თეორიასაც, რათა გასაგები გახდეს ევროკავშირის მოქმედება აღმოსავლეთ ევროპაში თეორიული პერსპექტივიდანაც. კერძოდ, „ნორმატიული ძალა _ ევროპა“ არის ის თეორია, რომლის მიხედვითაც იმისათვის, რომ ევროკავშირმა შეინარჩუნოს და განამტკიცოს საკუთარი საკუთარი ძირითადი ფასეულობებისა და ღირებულებების დაცვა, საჭიროა ეს ფასეულობები და ღირებულებები ევროპის მეზობელ ქვეყნებშიც გავრცელდეს და იმისა გათვალისწინებით, რომ ევროკავშირი მისაბამი, ნორმატიული ძალაა მისი ფასეულობები და ღირებულებების მეზობლად გავრცელება და დანერგვა სასარგებლო იქნება მეზობელი ქვეყნებისთვისაც და ევროკავშირის გავლენის საერთაშორისო სისტემაში გაზრდისთვისაც.

თ.თორდია

Annotation

Creation of Eastern Partnership Program

The theme of this work concerns the prerequisites for setting up the EU Eastern Partnership Program and implementation process of mechanisms and events envisaged by this program in Eastern Europe. Events developed in the region in recent years are of high interest for international media and academic institutions. Starting in 2009 in Eastern Europe, the initiative of implementing the components envisaged by the partnership program has given way to a new stage of the rivals between Russian Federation and European Union as Moscow sees the post-soviet space as its own zone of political influence. Taking into consideration this fact, the region became even more interesting from the perspectives of international relations, as the observation of the processes gives us opportunities to develop new knowledge in the field of Eastern European studies. The aim of the work is to identify and evaluate factors that influenced the EU to creating Eastern Partnership Program. The main focus of the research are the Eastern European countries that are not members of the European Union and are invited to cooperate in aforementioned program, namely these countries are: Ukraine, Belarus, Moldova, Georgia, Armenia and Azerbaijan. The subject of research is Eastern European countries foreign policy choices and the attitudes of the European Union and the Russian Federation towards these choices and also we are observe the factors that have impacted the EU to create Eastern partnership program. The results of the research showed us the fact that unstable political environment in Eastern Europe and the political vulnerability of the states of aforementioned region are the threat for security architecture of the Eastern Europe and for the EU itself. The study also helps us to understand what are the problems that provides political instability in the region and spread of Russian influence in some of the region's states. In other chapters of the word, it has been shown why Brussels preferred integration process of Eastern European countries instead of maintain

hypothetically neutral buffer states between EU and Russia. In addition to demonstrating a causal links between variables, we also address the theory of Euro-integration in order to understand the EU's actions in Eastern Europe in terms of theoretical perspective. The "normative power Europe" is the theory according to which European Union can maintain and strengthen its own basic values and these values must be spread in neighboring countries. According to this theory EU is a role model and normative power and spread of its values in neighboring countries will be good for themselves and this process also increases the EU's influence in the international system.

T. Tordia

სარჩევი

შესავალი.....	7
კვლევა თეორიულ და მეთოდოლოგიურ ქრილში.....	14
ლიტერატურის მიმოხილვა	17
ნაწილი I	21
1. არასტაბილური პოლიტიკური ვითარება ევროკავშირის აღმოსავლეთ სამეზობლოში	21
2. რუსეთის ზეგავლენა აღმოსავლეთ ევროპაზე და კონფლიქტები	25
3. ეკონომიკური პრობლემები, არადემოკრატიული მმართველობები, უკონტროლო მიგრაცია შენგენის ზონაში და ტრანსნაციონალური კრიმინალი....	31
4. დასავლელ პოლიტიკოსთა გამოხმაურება აღმოსავლელთა პრობლემებზე.....	35
ნაწილი II 1. ევროპა, როგორც ნორმატიული ძალა და აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამა	37
2. დასკვნა.....	40
ბიბლიოგრაფია.....	42

შესავალი

ევროკავშირის აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამა და ევროკავშირის სამეზობლოს პოლიტიკა შეიქმნა იმ მოსაზრებით, რომ ევროკავშირის წევრი ქვეყნების და თავად სუპრანაციონალური ორგანიზაციის, ევროკავშირის გრძელვადიანი პოლიტიკური და ეკონომიკური სტაბილურობის შესანარჩუნებლად მიზანშეწონილი იყო ხსენებულ ორგანიზაციას ეზრუნა სამეზობლოში სტაბილურობისთვის კონკრეტული პროგრამის და დღის წესრიგის საშუალებით. ევროკავშირის აღმოსავლეთ სამეზობლოში შექმნილმა ვითარებამ, კერძოდ ამ რეგიონის ქვეყნების პოლიტიკურმა და ეკონომიკურმა არასტაბილურობამ პოსტ „ცივი ომის“ პერიოდში გააჩინა ისეთი საფრთხეები და გამოწვევები ევროკავშირის წინაშე, როგორცაა უკონტროლო მიგრაცია, ტრანსნაციონალური კრიმინალური აქტივობები, რეპრესიულ რეჟიმებს გამოქცეული თავშესაფრის მაძიებლები და თავშესაფრის მაძიებლის ქოლგის ქვეშ ეკონომიკური მიგრანტების სიმრავლე.¹ ევროკავშირის სამეზობლოს ქვეყნების სუსტმა სახელმწიფოებრიობამ არა მხოლოდ ზემოთჩამოთვლილი რეალური გამოწვევები გააჩინა ევროკავშირის ცხოვრებაში, არამედ რეგიონისთვის დამახასიათებელმა კონფლიქტებმა, კორუფციამ და ფაქტობრივი სუვერენულობის რუსეთის მხრიდან მოწყვლადობამ ევროკავშირის უსაფრთხოებასა და პოლიტიკურ სტაბილურობასაც შეუქმნა პოტენციური საფრთხეები. ამიტომაც ევროკავშირის საგარეო პოლიტიკის ფარგლებში შემუშავდა აღმოსავლეთ საზღვრებზე განსახორციელებელი სამოქმედო გეგმა, რომელიც გამოიხატა ევროკავშირის აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამაში და თანამშრომლობისთვის მოწვეული ექვსი ქვეყნის (ბელორუსი, უკრაინა, მოლდოვა, საქართველო, სომხეთი, აზერბაიჯანი) და ბრიუსელის ურთიერთობაში.² ევროკავშირის გათვლით პროგრამის მთავარი მიზნები უნდა

¹ Zagorski, A. (2010). Eastern Partnership from the Russian Perspective. *Friedrich Ebert Stiftung*, 4.

² Shapovalova, N., & Boonstra, J. (2010). *The EU's Eastern Partnership: One year backwards*. Madrid: FRIDE.

ყოფილიყო აღმოსავლეთ მეზობლების ინტეგრაციის დონის გაზრდა ევროკავშირთან, პროგრამის მონაწილე ქვეყნების მთავრობების წახალისება კანონმდებლობის მოსაწესრიგებლად, მიგრაციის კონტროლი, მოქალაქეთა ეკონომიკური ჩართულობის გაზრდა ქვეყნის შიგნით და ევროკავშირის ბაზართან ურთიერთობაში, ტრანსნაციონალურ კრიმინალთან ერთობლივი ძალებით ბრძოლა და პოლიტიკური სტაბილურობისთვის ხელშემწყობი ბერკეტების შექმნა, ვიზა-ლიბერალიზაცია და პროგრამის მონაწილე ქვეყნების მხრიდან ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების დადება.³საერთაშორისო ურთიერთობების პერსპექტივიდან ყოველივე ზემოხსენებულმა გარემოებამ და ევროკავშირის მიზნებმა აღმოსავლეთ ევროპაში კიდევ უფრო საინტერესო გახადეს რეგიონზე და მის პერსპექტივებზე დაკვირვება, ვიდრე აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის იმპლემენტაციის პროცესის დაწყებამდე იყო რეგიონში. ამის მიზეზი კი ისაა, რომ რუსეთი მის მიერ ახლო სამეზობლოდ მიჩნეულ გეოგრაფიულ რეგიონში ევროკავშირის გააქტიურებას არ მიესალმა და კონტროლებისთვის მზადებას შეუდგა, რამაც ორი დიდი გეო-პოლიტიკური ძალის, ევროკავშირისა და რუსეთის ფედერაციის მეტოქეობას ახალი მასშტაბები შესძინა⁴და ვინაიდან ევროკავშირის აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამა მიმდინარე პროცესია ისევე, როგორც რუსეთის აგრესიული პოლიტიკა „ახლო სამეზობლოში“, საკითხი აქტუალურობასა და ინტერესს არ კარგავს, რადგან მასზე დაკვირვება და მისი გამოწვლილვით შესწავლა საშუალებას იძლევა ახალი ცოდნა გაჩნდეს საერთაშორისო ურთიერთობების სფეროში, კონკრეტულად აღმოსავლეთ ევროპისა და რუსეთ-ევროკავშირის ურთიერთობების ველში.

აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის ევროკავშირის მიერ ინიცირება ერთგვარ გამოცანას, „ფაზლს“ აჩენს მკვლევარისათვის, რადგან ამ პროგრამის

³ Åslund, A. (2013). Ukraine's Choice: European Association Agreement or Eurasian Union? *Policy Brief*, 2-4.

⁴ Haukkala, H. (2009). *From Zero-Sum to Win-Win? The Russian Challenge to the EU's Eastern Neighbourhood Policies*. Sweden: Swedish Institute for European Policy Studies.

შემქმნელთა მთავარი მოტივატორი უსაფრთოებაზე ზრუნვა იყო ორგანიზაციის აღმოსავლეთ საზღვრების მიმართულებით, ხოლო მთავარ მეტოქეს და გამომწვევ ძალას აღმოსავლეთით ევროკავშირისთვის რუსეთის ფედერაცია წარმოადგენს ევროპული გაერთიანების მხარდამჭერ იდეოლოგთა პერსპექტივიდან და ამ ვითარებაში აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამით გათვალისწინებული ნაბიჯების, მაგალითად ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების იმპლემენტაცია – რაც აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების ევრო-კავშირთან ასოცირებას და მასთან მზარდ ინტეგრაციას გულისხმობს – ევროპული ინტერესის არეალს რუსეთის ფედერაციის საზღვრებს უახლოვებს და აქვე შეიძლება ჰიპოტეტური ვარაუდის გამოთქმა, რომ თუ ოდესმე აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამაში ჩართული ქვეყნები ევროპულ პერსპექტივას მიიღებენ და ევროკავშირის სრული წევრები გახდებიან, ევროკავშირისა და რუსეთის ფედერაცია უშუალოდ გაუმეზობლდებიან ერთმანეთს ევროპის მთელ პერიმეტრზე. მართალია ევროკავშირს და „ნატოსაც“ საზღვარი რუსეთთან აქამდეც ქონდათ, თუმცა თუ აქამდე ევროკავშირს უშუალო საზღვარი რუსეთთან მხოლოდ ფინეთის, ბალტიისპერიტის სამი ქვეყნის, ესტონეთის, ლატვიისა, ლიეტუვას და კერელიის პატარა, ანკლავური გეოგრაფიულ-პოლიტიკური წარმონაქმნის გავლით პოლენეთის გასწვრივ ქონდა, აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის მონაწილე ქვეყნების ევროკავშირში სრული ინტეგრაციის შემთხვევაში ხსენებული ორი გეო-პოლიტიკური ძალა ერთმანეთს გაუმეზობლდება ევროპის კონტინენტის მთელ პერიმეტრზე, სკანდინავიიდან შავ ზღვამდე და შედარებით ნაკლებად მოსალოდნელ პერსპექტივაში კასპიის ზღვამდეც კი (ამ უკანასკნელი ვარიანტის ნაკლებად მოსალოდნელობას აზერბაიჯანის აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამაში საქართველოსთან და უკრაინასთან შედარებით ამ ეტაპზე მინიმალისტური ჩართულობა განაპირობებს).⁵ გარდა ამისა იმ შემთხვევაში კი, თუ აღმოსავლეთ ევროპის პარტნიორობის პროგრამა მოწვეული ქვეყნების ევროკავშირთან ასოცირებით და სხვა ინტეგრაციული პოლიტიკებით შემოიფარგლება, ევროკავშირის პოლიტიკური ოფიციალური, ხელშეკრულებებით

⁵ Park, J. (2014). The European Union's Eastern. *Council on Foreign Relations* , 5-7.

დადასტურებული ინტერესის სფერო მაინც რუსეთის საზღვართან გაივლის – ამისთვის, თითქმის მთელი ევროპის პერიმეტრზე ევრო-კავშირს, მას მიმხრობილ ქვეყნებსა და რუსეთის ფედერაციას შორის საზღვრის გასაჩენად საკმარისია პარტნიორობის მონაწილე ექვსი ქვეყნიდან თუნდაც მხოლოდ უკრაინის ევროკავშირთან ასოცირება დასრულებულიყო წარმატებით, გათვალისწინებით უკრაინის გეოგრაფიული მდებარეობისა და ზომებისა. უკრაინამ კი, ისევე როგორც საქართველომ და მოლდოვამ ასოცირების ხელშეკრულებას ხელი უკვე მოაწერა და მისი რატიფიკაციაც მოახდინა.⁶

ზემოთ აღწერილი სცენარი კი გარკვეულწილად განსხვავებულია იმისგან, რაც ზოგადად ისტორიიდან და თანამედროვეობიდან ვიცით, კერძოდ, ზოგჯერ დიდი ან საშუალო გეო-პოლიტიკური ძალები ერთმანეთისგან დისტანცირებას და ერთმანეთს შორის ბუფერული ზონების გაჩენას უფრო ანიჭებენ უპირატესობას – თუ ამის შესაძლებლობას გეოგრაფია და პოლიტიკური დღის წესრიგი იძლევა – ვიდრე ერთმანეთის გამეზობლებას, რადგან საერთო საზღვრის არსებობის შემთხვევაში მეტია რისკი და შანსი ორი მეტოქე ძალის ურთიერთობებში სირთულეების გაღრმავების მომენტში უშუალო შემხებლობაში მოსვლის და პროცესის კონფლიქტში გადაზრდის, შესაბამისად უსაფრთოების მორყევის. თუმცა აქ საკვანძო სიტყვებია – თუ ამის შესაძლებლობას გეოგრაფია და პოლიტიკური ვითარება იძლევა. ხოლო როცა პოლიტიკური ვითარება ისეთია, რომ ორ მეტოქე პოლიტიკურად დომინანტ მოთამაშეს შორის ურთიერთობები იძაბება, ისინი ბუფერულ ზონაში გავლენის მოპოვებას ცდილობენ ერთმანეთის შიშით, რომ პირველმა მეორეს არ დაასწროს ბუფერული ზონის დაკავება. გვექონდა თუ არა უკანასკნელ მსგავს შემთხვევასთან ადგილი ევროკავშირისა და რუსეთის ფედერაციის ურთიერთობების შემთხვევაში გამოწვლილვით ნაშრომის ძირითად ნაწილში განვიხილავთ და ვნახავთ, თუმცა მანამდე მიზანშეწონილი იქნება

⁶ Silander, D., & Nilsson, M. (2016). Democracy and Security in the EU's Eastern Neighborhood? Assessing the ENP in Georgia, Moldova, and Ukraine. *Democracy and Security*, 50.

ბუფერული ზონის დეფინიცია მოვიყვანოთ და მივუსადაგოთ ჩვენი დაკვირვების რეგიონს.

ბუფერული სახელმწიფოს შესახებ აკადემიური ლიტერატურა საერთაშორისო ურთიერთობების მეცნიერებაში საკმაოდ მწირია, მასზე მკვლევარები როგორც წესი დიდი სახელმწიფოების მეტოქეობის და დიდ სახელმწიფოებს შორის გეოგრაფიულად მოქცეული პატარა სახელმწიფოების როლის კონტექსტში წერენ. მიუხედავად ამისა რამდენადმე შეთანხმებული და გაზიარებული ცნება ბუფერული სახელმწიფოს შესახებ მაინც მოგვეპოვება. მერიამ ვებსტერის ინგლისური ენის ლექსიკონში ვკითხულობთ, რომ ბუფერული არის პატარა ნეიტრალური სახელმწიფო, რომელიც მოქცეულია პოტენციურად მეტოქე მასზე დიდ ერებს / სახელმწიფოებს შორის.⁷ აქ მნიშვნელოვანია, ყურადღება გავამახვილოთ იმ ფაქტზე, რომ საერთაშორისო ურთიერთობების ველში პატარად აღქმული ქვეყანა ყოველთვის არ არის მართლაც პატარა თავისი სხვა და სხვა ან ყოველი მახასიათებლით. საერთაშორისო ურთიერთობების მკვლევრის აღქმაში ქვეყანას პატარად შესაძლოა აქცევდეს მისი ბევრად დიდი და ძლიერი მეზობელი. მაგალითად, ჩვენი დაკვირვების ერთერთი ქვეყანა, უკრაინა სულაც არ არის გეოგრაფიულად ან მოსახლეობის რაოდენობის მიხედვით პატარა ქვეყანა ევროპის, გეოგრაფიული ევრაზიისა და თუნდაც მსოფლიოს მასშტაბით, მაგრამ მისი მეზობელია ერთის მხრივ რუსეთის ფედერაცია – ატომური ქვეყანა, გაეროს უშიშროების საბჭოს მუდმივი წევრი, ტერიტორიულად ყველაზე დიდი სახელმწიფო პლანეტაზე და ბოლო ორი საუკუნის განმავლობაში მუდმივად მსოფლიოს დომინანტური სახელმწიფოების რიგში მყოფი – ხოლო მეორეს მხრივ ევრო-კავშირი, მსოფლიოს ყველაზე დიდი და ძლიერი სუპრანაციონალური ორგანიზაცია, რომლის წამყვანი წევრი ქვეყნები ამავე დროს არიან მსოფლიოში ყველაზე ძლევამოსილი სამხედრო ორგანიზაციის, „ნატოს“ წევრები. სწორედ ეს გარემოება აქცევს უკრაინას საერთაშორისო ურთიერთობების პერსპექტივიდან პატარა ქვეყნად საერთაშორისო სისტემაში.

⁷ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/buffer%20state>. (n.d.).

აღწერილი „ფაზლის“ გათვალისწინებით იბადება საკვლევი ძირითადი კითხვა: რა პოლიტიკურმა ფაქტორებმა განაპირობეს ევროკავშირის მიერ აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის შექმნა და რა იყო კონკრეტულად ის ფაქტორი, რომელმაც გადაწონა რისკი, რაც თან ახლავს ევროკავშირის და მასთან ასოცირებული ქვეყნების საზღვრების რუსეთთან ევროპის კონტინენტის მთელ პერიმეტრზე გამეზობლებას?

აღნიშნულ კითხვაზე ჰიპოთეზის სახით შემდეგი პასუხი მოგვეპოვება: აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის შექმნა განაპირობა ევროკავშირის აღმოსავლეთით მდებარე წევრი ქვეყნების, პირველ რიგში პოლონეთის და ბალტიისპირეთის რესპუბლიკების შეშფოთებამ რუსეთის გავლენის მათ მეზობლად და საზღვრებთან გავრცელებასთან დაკავშირებით, ასევე მათ საზღვრებთან უსაფრთხოების გაძლიერების, ეკონომიკური სტაბილურობისა და დემოკრატიული მმართველობების დამკვიდრების გზით მათ მეზობლად მდებარე ქვეყნების რუსეთის მხრიდან პოლიტიკურად მოწყვლადობის პოტენციალის შემცირების აუცილებლობამ.

მოცემულ ნაშრომში გვაქვს შემდეგი ცვლადები:

ა) დამოუკიდებელი: ევროკავშირის აღმოსავლეთ საზღვრებთან არასტაბილური პოლიტიკური ვითარება

ბ) დამოკიდებული: ევროკავშირის აღმოსავლეთ საზღვრებთან უსაფრთხოება.

ცვლადების ოპერაციონალიზაციისთვის გამოვიკვლევთ როგორ მოახდინა გავლენა არასტაბილურმა პოლიტიკურმა ვითარებამ აღმოსავლეთ ევროპაში,

კერძოდ, არადემოკრატიულმა მმართველობებმა, რუსეთის ზეგავლენამ და მის მიერ რეგიონის ქვეყნების პოლიტიკურმა მოწყვლადობამ, რეგიონის ქვეყნების კონფლიქტებმა, ეკონომიკურმა პრობლემებმა და მას მოყოლილმა უკონტროლო მიგრაციამ შენგენის ზონაში და მიგრირებულთა კრიმინალურ წრეებში ინფილტრაციამ ევროკავშირის და განსაკუთრებით ევროკავშირის აღმოსავლელი წევრების უსაფრთხოების არქიტექტურის წინაშე გამოწვევების იმ მასშტაბით დაყენება, რომ ევროკავშირის აღმოსავლეთ წევრი ქვეყნების და შვედეთის წინამძღოლობით საჭირო გახდა ევროკავშირის აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამა შეექმნა მისი აღმოსავლელი მეზობლების მასთან ასოცირებისა და მზარდი ინტეგრაციისათვის.

კვლევა თეორიულ და მეთოდოლოგიურ ჭრილში

საერთაშორისო ურთიერთობების ველში და ზოგადად სოციალურ მეცნიერებებში ჩატარებული კვლევისას ხშირად ან პრაქტიკულად არასდროს არ არის შესაძლებელი ცვლადებს შორის მიზეზ-შედეგობრიობა საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებისთვის დამახასიათებელი სიზუსტით დადგინდეს, ამიტომაც ჩვენს სფეროში ხშირად კრიტიკულ აუცილებლობას წარმოადგენს მოვლენის ახსნისათვის საერთაშორისო ურთიერთობების მეცნიერების ფარგლებში არსებულ თეორიებს მივმართოთ, რათა კვლევის ვალიდურობა განვამტყიცოთ და მოვლენა არა მხოლოდ ცვლადებს შორის კორელაციისა და მიზეზ-შედეგობრიობის დადგენის გზით ავხსნათ, არამედ ასევე ვაჩვენოთ, რომ მისი, მოვლენის ან ფენომენის თავისებურება და მახასიათებლები საერთაშორისო ურთიერთობების თეორიითაც დასტურდება ან / და განმტკიცებულია.

ჩვენი კვლევის ფორმატში მიზანშეწონილი იქნება თუ ევრო-ინტეგრაციის თეორიებიდან შევარჩევთ იმ თეორიას, რომელიც ევროკავშირის მხრიდან აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის შექმნას და ევროკავშირის ინტერესებისა და მასთან ასოცირებული ქვეყნების საზღვრების _ დასავლეთის, კერძოდ და უშუალოდ ევროკავშირის პოტენციურ და მიმდინარე გამომწვევ მეტოქესთან _ რუსეთის ფედერაციის საზღვრებთან ევროპის კონტინენტის სრულ პერიმეტრზე გამეზობლების პოლიტიკურ საფუძვლებს განამტკიცებს და წარმოაჩენს. ასეთ თეორიად კი „ევროპა, როგორც ნორმატიული ძალა“ (Normative power Europe) გვესახება, რადგან ამ თეორიის მიხედვით ევროკავშირი წარმოგვიდგება არსებულთა შორის უკეთეს და მისაბამ პოლიტიკურ სისტემად, რომლისგანაც მეზობლებმა პოლიტიკური სტრუქტურის მოწყობის მექანიზმები უნდა ისწავლონ და გადაიღონ. ამ თეორიის მიხედვით ევროპის უსაფრთხოებისთვის პრინციპულად მნიშვნელოვანია ის, რომ ევროპამ (იგულისხმება ევროკავშირი) საკუთარი ღირებულებები და ფასეულობები როგორც თავად და ახალ შემატებული წევრ ქვეყნებში უნდა შეინარჩუნოს და განამტკიცოს, ასევე სამეზობლოშიც უნდა

გაავრცელოს.⁸ ამ ბოლო წინადადების პრაქტიკული გამოხატულება კი სწორედ ევროკავშირის აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამაა, რასაც ნაშრომის შემდეგ, ძირითად ნაწილში დაწვრილებით და გამოწვლილვით წარმოვაჩინთ და განვიხილავთ. ეს თეორია, კონცეპტი – „ევროპა, როგორც ნორმატიული ძალა“ – იან ჯეიმს მანერსის მიერ იქნა პოპულარიზებული 2002 წლიდან და გულისხმობს, რომ ევროკავშირის ძალუმს იყოს მისაბაძი მოდელი მისი მეზობლებისთვის ფასეულობითი და ღირებულებითი თვალსაზრისით და ვინაიდან 1950-იანი წლებიდან ევროკავშირი მუდმივად იზრდება, საჭიროა, რომ მისი ძირითადი ხუთი ფასეულობა – მშვიდობა, თავისუფლება, დემოკრატია, კანონის უზენაესობა და ადამიანის უფლებების პატივისცემა, ისევე როგორც, მეორეული ღირებულებები: სოციალური სოლიდარობა, ანტი-დისკრიმინაცია, მდგრადი განვითარება და კარგი მმართველობა – განმტკიცდეს ახალი წევრი ქვეყნების ფარგლებში და სამეზობლოში იმისათვის, რომ ევროკავშირმა შეინარჩუნოს და გაზარდოს მისი როლი, როგორც ნორმატიული ძალისა საერთაშორისო სისტემაში. მართლაც, პოსტ „ცივი ომის“ პერიოდში საბჭოთა კავშირის დაშლის შედეგად წარმოქმნილი ახალი აღმოსავლეთ ევროპული სახელმწიფოები მოკლებულნი არიან რა მეტნაკლებად ერთგვაროვანი განვითარების უწყვეტობას (მოგეხსენებათ საბჭოთა კავშირის დაშლას ცენტრალიზებული დაგეგმარებული ეკონომიკიდან თავისუფალ ბაზარზე ქაოტურად, მოუწესრიგებლად გადასვლა მოჰყვა ახალი რესპუბლიკების მხრიდან, რასაც თან ახლდა სახელმწიფოს მართვის სიძნელეები ახალ რეალობაში ნავიგაციისთვის ცოდნის არ არსებობის ან სიმწირის გამო) და პოლიტიკური მემკვიდრეობითობის ტრადიციას, მათთვის მისაღები გამოსავალი უნდა იყოს მეზობელი ევროპისთვის მიბაძვა, ამ უკანასკნელის გამოცდილების გაზიარება და მასთან ინტეგრაცია, რის საშუალებასაც სწორედ აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამა იძლევა. „ახალი ველოსიპედის“ გამოგონებისთვის აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებს იმყოფებიან რა რუსეთის მხრიდან პოლიტიკურად მოწყვლად ატმოსფეროში, არც დრო აქვთ და არც რესურსი. მათი ევროპულ

⁸ Manners, I. J. (2010). *As You Like It: European Union Normative Power in the European Neighbourhood Policy*. London: Palgrave Macmillan.

პოლიტიკურ სტრუქტურებთან ინტეგრაცია ეფექტიანობის თვალსაზრისით დამზოგავი იქნება დროისა და რესურსებისა, რადგან სხვის გამოცდილებაზე მოუწევთ სწავლა და არა საკუთარ შეცდომებზე, რომლის დაშვებაც უკვე უხვად მოასწრეს, გამოსწორება კი ძნელად, თუმცა ამაზე ვრცლად ძირითად ნაწილში ვისაუბრებთ.

მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით კვლევა ძირითადად აღწერილობითი ხასიათისაა და გამოყენებულია კვლევის თვისებრივი მეთოდები. კერძოდ, ისტორიული მეთოდისა და შემთხვევის შესწავლის (Case Study) საშუალებით ვიხელმძღვანებლებთ კვლევისას. ისტორიული მეთოდის საშუალებით გამოვარკვევთ იმ ემპირიულ საბუთებსა და ფაქტებს, რომლებმაც განაპირობეს აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის შექმნა და მასში აღმოსავლეთ ევროპის ზოგიერთი ქვეყნის ჩართვა და ერთგვარად მოვახდენთ წარსულის რეპრეზენტაციას და მასზე დაფუძნებით აწმყოში და უახლოეს წარსულში ხსენებული პროგრამის უწყვეტი იმპლემენტაციის თავისებურებებს განვიხილავთ, ხოლო შემთხვევის შესწავლის საშუალებით ემპირიულად შევისწავლით იმ მოვლენებს, რომლებმაც განაპირობეს ევროკავშირის ინტერესი აღმოსავლეთ ევროპის ზოგი ქვეყნის მათთან ინტეგრირებისათვის და იმ გარემოებებს, რომლებმაც აღმოსავლეთ ევროპის ზოგი ქვეყნის მხრიდან განაპირობეს სურვილი ესარგებლათ აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამით და აერჩიათ პოლიტიკურად ევროკავშირთან ასოცირება და მზარდი ინტეგრაცია ევროპული ერების ოჯახთან. კვლევისთვის გამოვიყენებთ მეორად წყაროებს, აკადემიურ ლეტერატურას, წიგნებსა და სტატიებს, რომლებიც რელევანტურია ჩვენი კვლევის საგანთან მიმართებით, თუმცა ასევე ზოგ შემთხვევაში დავეყრდნობით პირველად წყაროებსაც, იქნება ეს ასოცირების ხელშეკრულება, ქვეყნების პირველი პირების განცხადებები თუ სხვა მსგავსი, კერძოდ იმ დოკუმენტებსა და პერსონების განცხადებებს, რომლებიც უკავშირდებიან და წვლილი მიუძღვით აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის იმპლემენტაციის იმ სახით განხორციელებაში, როგორსაც დღეს აქვ ადგილი.

ლიტერატურის მიმოხილვა

წელს, 2019 წელს აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამა საიუბილეო, მეათე წელს აითვლის, რასთან დაკავშირებითაც ევროკავშირისა და პროგრამაში ჩართული ქვეყნების მონაწილეობით, როგორც ევროკავშირის საგარეო მოქმედების სამსახურის ვებ-გვერდი გვაუწყებს ასამდე სადღესასწაულო ღონისძიება არის დაგეგმილი. თუმცა სანამ საქმე სადღესასწაულო ღონისძიებებამდე მივიდოდა ქვეყნებმა გაწიეს მძიმე რუტინული სამუშაო პროცესი, რათა ხსენებული პროგრამის ნაწილობრივ მაინც იმპლემენტაცია მომხდარიყო და მძიმე შრომას წვევენ ახლაც, რათა ეს პროცესი მომავალშიც გაგრძელდეს და პროგრამით იმ ქვეყნებმაც ისარგებლონ, რომლებმაც აქამდე ასოცირების ხელშეკრულებას ხელი არ / ვერ მოაწერეს, კერძოდ ბელორუსმა, სომხეთმა და აზერბაიჯანმა.

ევროკავშირის აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამა 2009 წელს შეიქმნა. აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის შექმნის ინიციატივა 2008 წლის მაისის პოლონურ-შვედურ წინადადებიდას ეფუძნება, მას წინ უძღოდა ევროპული საბჭოს მიერ კომისიის მოწვევა საკითხის განსახილველად და წინადადების მოსამზადებლად. ხოლო უკვე 2009 წლის 7 მაისს პრელაში ევროკავშირმა წარმოადგინა აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამა.⁹ პროგრამა ევროკავშირში მუშავდებოდა, მაგრამ მის სააშკარაოზე გამოტანას დიდი კამათი და დავა უძღოდა წინ ევროკავშირის წევრი ქვეყნების სხვა და სხვა წარმომადგენლების მხრიდან, რადგან 2008 წლის აგვისტოს ომი რუსეთ-საქართველოს შორის ახალი დასრულებული იყო და პროგრამის მიმართ სკეპტიკურად განწყობილი ევროკავშირში გადაწყვეტილების მიმღები შიშობდნენ, რომ ამ ინიციატივის სააშკარაოზე გამოტა კიდევ უფრო დამაბავდა და ბიძგს მისცემდა რუსეთსა და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებს შორის პოლიტიკურად მადესტაბილიზებელ

⁹ Gromadzki, G. (2008). Eastern Partnership – Commentary. *Analiza* , 1-3.

ინტერაქციას. ამავე პერიოდს დაემთხვა რუსეთის ფედერაციის მხრიდან საქართველოს კონფლიქტური რეგიონების, აფხაზეთისა და სამხ. ოსეთის დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად აღიარება. ეს კი აძლიერებდა სკეპტიკოსთა მოლოდინს იმის შესახებ, რომ რუსეთი იმ შემთხვევაში თუ ევროკავშირს მზარდ პოლიტიკურ და რაც მთავარია პრაქტიკულ, ხელშესახებ, განხორციელების პროცესში მყოფ ინტერესს (როგორცაა აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამა და მისგან გამომდინარე პოლიტიკები) შეამჩნევდა აღმოსავლეთ ევროპაში, ყველა საშუალებას გამოიყენებდა, მათ შორის ძალადობრივს იმისათვის, რომ დაეკავებინა შეძლებისდაგვარად ის ტერიტორიები _ ფიზიკურად ან / და გავლენის თავსმოხვევის საშუალებით _ რომლებიც მას ევროკავშირიდან გეოგრაფიულად გამოყოფდა. თუმცა საბოლოოდ პოლონურმა და ბალტიისპირული ქვეყნების, ესტონეთის, ლატვიისა და ლიეტუვის _ რომლებიც ალბათ ყველაზე მძაფრად და ნათლად აღიქვამდნენ აღმოსავლეთ ევროპაში რუსეთის გავლენის ზრდას და მათ წინაშე მიახლოებულ საფრთხეებს (ნიშანდობლივია, რომ ჩამოთვლილი ქვეყნების ევროკავშირში გაწევრიანებასაც აღმოსავლეთ პარტნიორობის მსგავსი საინტეგრაციო პოლიტიკები უძლოდა წინ მაშინაც შვედეთის თაოსნობით(!)) _ პოზიციებმა გადასძალა და ევროკავშირის აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამამ დღის სინათლე იხილა.

აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამა ექვს ქვეყანას მოიცავს _ უკრაინას, ბელორუსს, მოლდოვას, საქართველოს, სომხეთს და აზერბაიჯანს და ამ ქვეყნებთან ურთიერთობაში კონცენტრირებულია ოთხ სამოქმედო ასპექტზე: ორმხრივ და მრავალმხრივ ურთიერთობებზე, მმართველობაზე და ფინანსურ დახმარებაზე. ორმხრივი ურთიერთობების ჭრილში აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამა ითვალისწინებს ასოცირების ხელშეკრულებების დადებას, რაც ასევე მოიცავს გაძლიერებულ სავაჭრო ურთიერთობებსა და გაზრდილ პოლიტიკურ დიალოგს ევროკავშირსა და პროგრამაში ჩართულ ქვეყნებს შორის, ხოლო მრავალმხრივი ურთიერთობების ფორმატში ფოკუსი კეთდება ენერგეტიკულ პროექტებზე. აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამა ასევე ისახავს მიზნად ხელი შეუწყოს სოციალურ განვითარებას და შექმნას სტაბილური, გაუმჯობესებული

ადმინისტრაციული შესაძლებლობები, გააძლიეროს რეგიონული თანამშრომლობა მაღალი და საშუალო დონის საერთაშორისო აქტორების ჩართულობით. პროგრამის ძირითადი პრაქტიკული მიზნები მოიცავს თავისუფალი სავაჭრო არეალის შექმნას და ეტაპობრივი ვიზა-ლიბერალიზაციას. ინიციატივა ასევე ითვალისწინებს პროგრამის მონაწილე ქვეყნების სახელმწიფოებისა თუ მთავრობის მეთაურებისა და საგარეო საქმეთა მინისტრების რეგულარულ შეხვედრებს წელიწადში ორჯერ. ევროპის საინვესტიციო ბანკმა კი მზადყოფნა გამოთქვა დააფინანსოს საინვესტიციო პროექტები.¹⁰

ევროკავშირი აცხადებს, რომ აღმოსავლეთ პარტნიორობის მთავარი მიზანია, ხელი შეუწყოს მასში ჩართული ქვეყნების რამდენადაც შესაძლებელია ევროკავშირთან პოლიტიკურ ასოციაციას და ეკონომიკურ ინტეგრაციას, რადგან უსაფრთხოება, სტაბილურობა, კეთილდღეობა, დემოკრატია და კანონის უზენაესობა აღმოსავლეთ ევროპაში და სამხრეთ კავკასიაში ევროკავშირისთვის პრიორიტეტია. ამ დროისათვის ევროკავშირს ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო არეალი (DCFTA) ხელშეკრულებებით გავრცელებული აქვს საქართველოზე, მოლდოვაზე და უკრაინაზე.

ძირითადად, რაც ზემოთ დავწერეთ აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის ის პრაქტიკული გამოხატულებებია, რომლებიც პროგრამის მონაწილე ქვეყნების ევროკავშირთან ინტეგრაციასა და პოლიტიკურ ასოცირებას უზრუნველყოფს, თუმცა მთავარი ასპექტი, რაც პროგრამას თან ახლავს უშუალოდ პოლიტიკური, სტრატეგიული ყაიდისაა. კერძოდ, პროგრამის იმპლემენტაციის კომპონენტები წაკითხვისას კი გამოიყურება განსახორციელებლად მეტ-ნაკლებად უმტკივნეულოდ, მაგრამ რეალობაში რუსეთის ფაქტორმა და მის მიერ ამ

¹⁰ Cianciara, A. (2008). *The Union for the Mediterranean and the Eastern Partnership: Perspectives from Poland, Czech Republic and Hungary*. Warsaw: Institute of Public Affairs .

პროგრამის მტრულად აღქმამ მასსა და მეზობელ უკრაინას შორის თითქმის სრულმასშტაბიანი ომის გაჩაღებას შეუწყო ხელი. ეს კი ნათელს ჰყოფს, რომ პროგრამის იმპლემენტაციის ეტაპი სახელმწიფოებს შორის განხილულია, როგორც პროგრამის მონაწილე ქვეყნების მხრიდან პოლიტიკური მიმხრობა ორ მეტოქე გეო-პოლიტიკურ ძალას შორის ერთერთის სასარგებლოდ. ამ ეტაპზე უკრაინამ, საქართველომ და მოლდოვამ არჩევანი ევროკავშირზე გააკეთეს, ხოლო სომხეთმა და განსაკუთრებით ბელორუსმა რუსეთის ფედერაციის სასარგებლოდ. აზერბაიჯანის პოზიცია სრულად ჯერ არ გამოვლენილა, ის დამოუკიდებლად ცდილობს ევროკავშირთან შეთანხმებების მიღწევას და კავშირების გაზრდას. გარდა ამისა, დასავლელი, უკრაინელი და ქართველი უმაღლესი თანამდებობების პოლიტიკოსების მხრიდან პროგრამის იმპლემენტაციის კონტექსტში მუდმივად კეთდებოდა განცხადებები, რომ ქვეყნებს აქვთ უფლება დამოუკიდებლად გააკეთონ არჩევანი ევროკავშირსა და რუსეთის „ევრაზიულ სივრცეს“ შორის, რასაც რუსეთის მხრიდან ე.წ ახლო სამეზობლოს ცნებაზე აპელირება და მასში რუსეთის როლის განსაკუთრებულობაზე განცხადებები უპირისპირდებოდა. ეს კი აშკარას ხდის, რომ აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამაში ჩართვა-თავის შეკავების გადაწყვეტილების მიღებით გეო-პოლიტიკურ არჩევანს აკეთებენ, რასაც ზოგჯერ ერთერთი დაპირისპირებული დიდი ძალის, ამ შემთხვევაში რუსეთის ფედერაციის მხრიდან მეზობლებზე პირდაპირი აგრესიაც მოჰყვება ხოლმე. ამ შემთხვევაში მსგავს მოცემულობასთან გვექონდა ადგილი უკრაინის მხრიდან ასოცირების ხელშეკრებულების გაფორმების გადაწყვეტილების მიღებისას, რასაც რუსეთმა უკრაინის რეგიონის, ყირიმის ნ.კ-ის სრული ანექსირებით უპასუხა და ამავე დროს კიდევ ორ უკრაინულ სეპარატისტულ რეგიონში ლუგანსკსა და დონბასში არამხოლოდ სიტუაციის ესკალაციას შეუწყო ხელი, არამედ ამბოხებულებს მიემხრო, რომლებიც ამბოხების ერთერთ მთავარ მიზეზად უკრაინის მხრიდან პრო-ევროპული არჩევანის გაკეთებას აცხადებდნენ. ვფიქრობთ, ამით ბევრი რამ ნათქვამია და ზოგი რამ პროგნოზირებადიც, კერძოდ ძალთა მეტოქეობის პოლიტიკის მიწინააღმდეგე ევროპის კონტინენტზე ახალ ეტაპზე გადასვლა.

ნაწილი I

1. არასტაბილური პოლიტიკური ვითარება ევროკავშირის აღმოსავლეთ სამეზობლოში

პოლიტიკური არასტაბილურობა აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში სამარკო ნიშნად იქცა 1990 წლებიდან, რომელიც მეტ-ნაკლები ინტენსივობით დღემდე ხან მწვავდება და ხან იკლებს. ჩვენი დაკვირვების ფოკუსში ამ ასპექტში ძირითადად მოქცეულია უკრაინა და საქართველო, რადგან ისინი არიან რუსეთის ის უშუალო მეზობლები, რომლებმაც პრო-ევროპული არჩევანი გააკეთეს აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის ფარგლებში და არა მხოლოდ და ასევე მეტწილად ისინი ქმნიან გეოგრაფიულ საზღვარს ევროპის მთელ პერიმეტრზე რუსეთთან, რაც თავის მხრივ განაპირობებს მათი როლის წინ წამოწევას ევრო-კავშირისა და რუსეთის მეტოქეობის კონტექსტში.

როგორც აღვნიშნეთ პოლიტიკური არასტაბილურობა რეგიონის სამარკო ნიშანია ჯერ კიდევ 90-იანი წლებიდან. მას შემდეგ რაც საბჭოთა კავშირი დაიშალა რეგიონში ახლად წარმოქმნილ ქვეყნებს ახალ რეალობებთან დამოუკიდებლად მოუწიათ გამკლავება. ყველაზე რთული დაგეგმარებული ეკონომიკიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის პროცესი აღმოჩნდა, რამაც თან მოიტანა სოციალური უთანსწორობის კრიტიკულად გაღრმავება და ახალ მოთხოვნებზე მოსახლეობის მხრიდან ფეხის ვერ აწყო. ყოველივე ამის შედეგად კი მიტინგები და ყველა მიტინგზე მთავრობის გადადგომის მოთხოვნა დღიურ რუტინად იქცა იმ ათიათასობით მოქალაქისთვის, რომლებმაც ახალ დროში საკუთარი ადგილი ვერ იპოვეს ან ეს ადგილი არ აკმაყოფილებდათ. განსაკუთრებით 90 წლებში ქვეყნები ჩაეშვნენ კორუფციის ქაობში, რომელიც არა მხოლოდ ეკონომიკურ არამედ ცხოვრების ყველა შრეს მოიცავდა იქნებოდა ეს საგანმანათლებლო სფერო თუ

სამსახურებრივი დაწინაურების პროცესი. უმუშევართა რაოდენობამ კრიტიკულ ზღვრებს მიაღწია, კანონისა და სამართლის ადგილი დაიკავეს კრიმინალურმა ავტორიტეტებმა და მათთან დაახლოებულმა კორუმპირებულმა მმართველებმა მმართველობის სხვა და სხვა დონეზე. ყველაფერი აღწერილი ზოგადად რეგიონისთვის იყო დამახასიათებელი, თუმცა განსაკუთრებით უკრაინისა და საქართველოსათვის. ამ რეალობაში და მუდმივ პოლიტიკურ ანტაგონიზმში განვლო 90-იანმა წლებმა უკრაინასა და საქართველოში. შეიძლება ითქვას ეს იყო პერიოდი, როცა ბევრი რამ ხდებოდა, ბევრი ემოცია იხარჯებოდა, მაგრამ რეალურად ქვეყნებში პოლიტიკურად არაფერი არ ხდებოდა, ქაოსი რუტინად იქცა. 2000-იანების დასაწყისში ჯერ საქართველოში და შემდეგ უკრაინაში ე.წ ხავერდოვანი რევოლუციები განხორციელდა, როგორც მათ უწოდებდნენ „ვარდების რევოლუცია“ საქართველოში და „ხავერდოვანი რევოლუცია“ უკრაინაში, რასაც ახალი რეფორმატორული სულისკვეთების პოლიტიკური ძალების ხელისუფლებაში მოსვლა მოჰყვა, მიხელ სააკაშვილის ხელმძღვანელობით საქართველოში და ვიქტორ იუშჩენკოს ხელმძღვანელობით უკრაინაში. ახალგაზრდა მმართველების პოლიტიკებს მართლაც ბევრი კრიტიკულად აუცილებელი ღონისძიებების გატარება მოჰყვა ქვეყნებში, რის შედეგადაც მნიშვნელოვანწილად საქართველოში და გარკვეულწილად უკრაინაში შემცირდა კორუფციის დონე, რამდენიმე წელი შესაძლებელი გახდა ეკონომიკის სწრაფი ტემპებით განვითარება და რამდენიმე წლითვე ხალხის საპროტესტო მუხტის ჩაცხრომა, კრიმინალის წინააღმდეგ გადაიდგა ნაბიჯები, პრო-დასავლელი ლიდერების საშუალებით უკრაინამაც და საქართველომაც გარკვეულწილად დაახლოებოდნენ ტრანს-ატლანტიკურ სივრცეს და დისტანცირებულიყვნენ რუსეთის გავლენისგან. მაგრამ ყოვილივე ეს დროებითი და არასაკმარისი აღმოჩნდა გრძელვადიანი სტაბილურობის მისაღწევად, პრობლემად დარჩა ეკონომიკური სიდუხჭირე, სოციალური რადიკალური უთანაბრობა, ქვეყანაში კანონიერების, ადამიანის უფლებების და სამართლის აღმქ და 2000-იანი წლების მიწურულიდან ორივე ქვეყანა ისევ მოიცვა საპროტესტო მუხტმა, თბილისში მიტინგები ისევ რუტინად იქცა, ხოლო უკრაინაში 2010 წელს

ხალხმა ხელისუფლების სათავეში, პრეზიდენტის პოსტზე ისევ პრორუსულად განწყობილი პოლიტიკოსი, ამჯერად ვიქტორ იანუკოვიჩი მოიყვანა.

ხელისუფლება საქართველოშიც შეიცვალა 2012 წელს და ნიშანდობლივი და ხაზგასასმელი ფაქტია ის გარემოება, რომ ამ წელს პირველად მოხერხდა ხელისუფლების დემოკრატიული არჩევნების გზით გადაბარება. მანამდე, როგორც ზვიად გამსახურდიას, ასევე ედუარდ შევარდნაძის მმართველობა პირველ შემთხვევაში ხუნტით და მეორე შემთხვევაში რევოლუციით დასრულდა, პრეზიდენტ სააკაშვილის პირველი ვადის დასრულებაც და ვადამდელი არჩევნების დანიშვნაც ქუჩაში მიტინგებით იყო ინსპირირებული. ამავე პერიოდში, რომელშიც უკრაინის და საქართველოს სიტუაციას წარმოვაჩენდით, კიდევ ერთი აღმოსავლეთ ევროპული ქვეყანა ბელორუსის სახით „ევროპის უკანასკნელი დიქტატორის“ სტატუსით შემკული ალექსანდრე ლუკაშენკოს მიერ იყო და არის (2019) მართული, რომელიც მთლიანად რუსული გავლენების გამტარად აღიქმება დღემდე. მართალია აქ შედარებით სტაბილურობა იყო იმ თვალსაზრისით, რომ არაფერი პოლიტიკურად ქვეყანაში არ იცვლებოდა, მაგრამ რეგიონულ ჭრილში ქვეყანა, რომელსაც დიქტატორი მართავს რეგიონის სტაბილურობას არ აძლიერებს. შედარებით სუსტად გამოხატულ ფორმებში, მაგრამ ამგვარივე არასტაბილური პოლიტიკური სიტუაცია გვქონდა სომხეთში, აზერბაიჯანსა და მოლდოვაშიც ბოლო სამი დეკადის მანძილზე.¹¹ ყოველივე აღწერილმა გარემოებამ ევროკავშირის აღმოსავლეთ სამეზობლოში ევროკავშირისთვის მიუღებელი პოლიტიკური ატმოსფეროს ჩამოყალიბება განაპირობა ვინაიდან პოლიტიკური ქაოსი, რასაც ევფემურად ვუწოდებთ ზოგჯერ არასტაბილურობას, ხშირად ახლო სამეზობლოშიც გადამდებია და თუნდაც ადგილზე გაიყინოს მეზობლებისთვის სახარბიელო ატმოსფეროს არ ქმნის, არ გამოდგება რა მაღალი დონის და პასუხისმგებლიანი კავშირების დამყარებისა და სხვა და სხვა დონის სამეზობლო ინტერაქციისათვის. ალბათ ნიშანდობლივია, რომ პოლონეთი, რომელიც ევროკავშირს მიღმა დარჩენილი აღმოსავლეთ

¹¹ <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/eastern-europe-gripped-by-political-instability/>

ევროპული რეგიონის, პირველ რიგში უკრაინის მეზობელი ქვეყანა ყველაზე მეტ ინიციატივას იჩენდა და იჩენს რეგიონის ევროკავშირთან ინტეგრაციის გზაზე, რეგიონის პოლიტიკური სისტემების ევროპულთან დაახლოების გზაზე, რადგან ალბათ პოლონეთი ყველაზე მეტადაა დაინტერესებული აღმოსავლეთ სანდო და სტაბილური მეზობლები ეგულებოდეს და არა ქაოტური სივრცე, სადაც რუსეთი ფედერაცია ცდილობს გავლენების გაზრდას. მოგეხსენებათ პოლონეთსა და რუსეთს ისტორიულად და დღემდე პრობლემატური ურთიერთობები ჰქონდათ და აქვთ ყველაზე მშრალი და ლაკონური შეფასებით. ამ პრობლემატურობის ყველაზე მკაფიო გამოვლენა ახლო წარსულში, სამოცდაათიოდე წლის წინ განვითარებულ მოვლენებში მოგვეპოვება, კერძოდ მეორე მსოფლიო ომისას ჯერ გერმანელებისგან ოკუპირებული პოლონეთი საბოლოოდ საბჭოთა ოკუპაციის მსხვერპლო გახდა და მისი ნების საწინააღმდეგოდ კომუნისტური ქოლგის ქვეშ მოექცა. საბჭოთა კავშირის სამართლებრივი მემკვიდრე კი რუსეთის ფედერაციაა, რომელსაც პოლონეთამდე, თუ არ ჩავთვლით კარელიის პატარა ანკლავურ ტერიტორიულ წარმონაქმნს რუსეთის ფედერაციის შემადგენლობაში, ერთი ქვეყანა ამორებს და სხვა და სხვა გზით იმ ერთი ქვეყნის, უკრაინის საკუთარ პოლიტიკურ ორბიტაზე მოქცევას მუდმივად ცდილობს. ბუნებრივია ამ ვითარებაში რუსეთის და მისი წინამორბედი ქვეყნის ზეგავლენის ერთერთი ყველაზე ცოცხალი გამოცდილების მქონე ქვეყანა აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის პოლიტიკების იმპლემენტაციის გზაზე სხვა ევროკავშირის წევრ ქვეყნებთან შედარებით გამორჩეულად აქტიურობს, რათა იმ სუპრანაციონალურმა ორგანიზაციამ გაავრცელოს გავლენა პოლონეთის მეზობლად, რომლის წევრი თავადაა, ისევე როგორც შვედეთი ცდილობდა თავის დროზე პოლონეთისა და ბალტიის ქვეყნების ევროკავშირთან ინტეგრირებას მსგავსივე მოსაზრებების და საფრთხეების აღქმის საფუძველზე.

2. რუსეთის ზეგავლენა აღმოსავლეთ ევროპაზე და კონფლიქტები

საბჭოთა კავშირის დაშლიდან მეოთხედი საუკუნის შემდეგაც ქვეყნები, რომლებიც ამ უკანასკნელის დაშლის შედეგად წარმოიქმნენ საბჭოთა მემკვიდრეობით არიან გარემოცული. ამ უკანასკნელთა ურთიერთობები რუსეთთან, ევროკავშირთან და ზოგ შემთხვევაში ერთმანეთთან არასტაბილურია და ზოგჯერ მტრულიც. აღმოსავლეთ პარტნიორობის მონაწილე ექვსი ქვეყნიდან ზოგმა, კონკრეტულად საქართველომ, უკრაინამ და მოლდოვამ მათი მომავალი ევროკავშირთან ინტეგრაციას დაუკავშირეს, ხედავდნენ რა ამ უკანასკნელში კეთილდღეობისა და მდგრადი განვითარების შესაძლებლობის მომცემ საშუალებას, თუმცა რუსეთისთვის ეს გამოწვევა აღმოჩნდა ის ისევე ცდილობს სხვა და სხვა საშუალებით, მათ შორის ძალადობრივითაც შეინარჩუნოს გავლენა ამ ქვეყნებზე განიხილავს რა მათ ახლო სამეზობლოს, რომელშიც უფლება აქვს დომინანტად და საგარეო და საშინაო საქმეებში მინიმუმ ტონის მსაზღვრელად დაფიქსირდეს. ევროკავშირსა და რუსეთს ორივეს აქვთ რბილი და ხისტი ძალის გამოყენების შესაძლებლობა იმისათვის, რომ გავლენა მოახდინონ აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის მონაწილე ექვსი ქვეყნის პოლიტიკური გზის მიმართულებაზე. თუმცა კი აქამდე ორივე მათგანმა გამოიყენეს საკუთარი ძალები, რუსეთმა მათ შორის სამხედრო, ხსენებულ ექვს ქვეყანაზე გავლენის მოსაპოვებლად, ჯერ-ჯერობით არც რუსეთს და არც ევროკავშირს სრულად წარმატებისთვის არ მიუღწევიათ რეგიონში საკუთარი პერსპექტივებიდან.

რუსეთის ერთერთი მთავარი, რეგიონის ქვეყნებზე ზეგავლენის მოხდენის საშუალებაა რუსულენოვანი მოსახლეობა, რომელიც ჭარბადაა წარმოდგენილი რეგიონის ქვეყნებში. ხსენებული მოსახლეობა რუსეთის ერთერთი მთავარი სამიზნე ჯგუფია საკუთარი ინტერესების განსახორციელების გზაზე, კერძოდ ის ხშირად მიმართავს პროპაგანდის საშუალებით მეზობელ ქვეყნებში მასშტაბურად

წარმოდგენილი რუსულენოვანი მოსახლეობის დასავლური ინსტიტუტების წინააღმდეგ განსაწყობად სხვა და სხვა ღონისძიებებს. თუმცა ზოგჯერ რუსეთის ეკონომიკური და სამხედრო ძალა მისი მეზობლების წინააღმდეგ შედეგებს ვერ იღებს, რადგან რეგიონის ზოგი ქვეყანა, რუსეთისაგან დისტანცირების და ევროკავშირთან ინტეგრაციის გზას ადგას მიუხედავად რუსეთის ფედერაციის მხრიდან წარმოქმნილი ბარიერებისა და ხაფანგებისა ამ პროცესში. რუსეთის მთავარი შიშია, რომ აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის მონაწილე ქვეყნები ერთ დღეს სრულად მოხვდებიან დასავლეთის ორბიტაზე და ეს რომ არ მოხდეს კრემლი სხვა და სხვა მეთოდებს მიმართავს საპრევენციოდ. რუსეთის შეირაღებულ ძალებს დღეისათვის დაკავებული აქვთ საქართველოს ორი ტერიტორიული ერთეული, აფხაზეთი და სამხ. ოსეთი, ასევე მოლდოვის კონფლიქტური დნესტრისპირეთის რეგიონი და უკრაინის ნაწილი ყირიმის ნ.კ - ის სახით, ასევე ამავე ქვეყანაში ღიად მხარს უჭერს სეპარატისტულ რეგიონებს აღმოსავლეთ უკრაინაში. გარდა ამისა, რუსეთს საკუთარი სამხედრო ძალები ასევე განლაგებული ყავს სომხეთში და ბელორუსში. რუსეთს არაერთხელ გამოუყენებია პოლიტიკურად მოტივირებული ეკონომიკური სანქციები საქართველოს, მოლდოვასა და უკრაინის წინააღმდეგ.¹²

მიმართავს რა ეკონომიკურ ზეგავლენას (Economic Statecraft) მეზობლების პოლიტიკაზე გავლენის მოსახდენად, თუ შედეგებს ვერ აღწევს, რუსეთი არც სამხედრო ძალით პირდაპირი ინტერვენციის განხორციელებისგან იხევს უკან. ამის მაგალითია დღესაც რუსეთის მხრიდან ანექსირებული ყირიმის ნ.კ. რომელიც დე-იურე უკრაინის ტერიტორიაა. ეს შემთხვევა ალბათ ყველაზე სიმპტომატურია იმ მოცემულობის წარმოსაჩენად, რომელსაც ამ ნაშრომით ვცდილობთ იმიტომ, რომ ყირიმის ნ.კ-ს რუსეთის მიერ ანექსირება სწორედ აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის ფარგლებში უკრაინის მხრიდან ევროკავშირთან

¹² Bollerup, S. (1997). *Nationalism in Eastern Europe: Causes and Consequences of the National revivals and conflict late-Twentieth-Century Eastern Europe*. Great Britain: Macmillan Press LTD.

ასოცირების ხელშეკრულების გაფორმების თანადროულად განხორციელდა. ვითარება შემდეგგვარად განვითარდა: უკრაინის მაშინდელი პრო-რუსი მმართველი, ვიქტორ იანუკოვიჩი 2014 წელს ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულებას ხელს არ აწერდა, ამ მხრივ საკუთარი ხალხის ნების საწინააღმდეგოდ, რომლებმაც ცოტა ხანში კიდევ ერთი რევოლუცია მოაწყვეს და ამბოხის ერთერთ მთავარ მიზეზადაც ასოცირების ხელშეკრულებაზე ხელის არ მოწერა გამოცხადდა რევოლუციონერთაგან. რევოლუცია უკრაინაში პრო-ევროპული ლოზუნგებით განხორციელდა რა, რუსეთი მიხვდა, რომ მთელს უკრაინაში გავლენას ვეღარ შეინარჩუნებდა და ამიტომ გადაწყვიტა რადიკალური ზომებისთვის მიემართა და უკრაინის დასჯის და საკუთარი გავლენის ნაწილობრივ მაინც შენარჩუნების მიზნით უკრაინის ის ნაწილები დაეკავებინა, რომელთა მოსახლეობა რუსულენოვანია და პრო-რუსულად განწყობილი. ასეთი რეგიონი კი ყირიმის ნ.კ აღმოჩნდა, სადაც რუსეთმა სამხედრო ნაწილები გადასხა და არ შეხვდა რა უკრაინის მხრიდან ამ მიმართულებით სამხედრო წინააღმდეგობას მთელი ნ.კ მალევე დაიკავა, შემდეგ უკრაინის კონსტიტუციით არალეგალური რეფერენდუმი ჩაატარა ყირიმის ნ.კ. და ამ არალეგალური რეფერენდუმისვე შედეგებზე აპელირებით ხსენებული ნ.კ შავ ზღვაზე უშუალოდ მის ტერიტორიებს მიაწერა. თუმცა რუსეთი უკრაინაში ამით არ დაკმაყოფილდა და კიდევ ორ რუსულენოვან და სეპარატისტულად განწყობილ რეგიონს უკრაინის აღმოსავლეთში დონეცკსა და ლუგანსკს ღია პოლიტიკური და ირიბი სამხედრო დახმარება აღმოუჩინა, რის შედეგადაც უკრაინა ხსენებული რეგიონების მიმართულებით დღემდე აქტიურ ცვლადი ინტენსივობის სამხედრო კონფლიქტშია გახვეული.

უკრაინის გარდა კონფლიქტური რეგიონები გააჩნია საქართველოსაც აფხაზეთისა და სამხ. ოსეთის სახით, რომლებიც 90-იან წლებში გაჩაღდნენ და მას შემდეგ რამდენჯერმე განახლდნენ. ყველა შემთხვევაში რუსეთის ფედერაცია პოლიტიკურად საქართველოს განდგომილი რეგიონების მხარს იჭერდა და მათ

წახალისებასაც არ ერიდებოდა საკუთარი ინტერესის, კერძოდ საქართველოს პოლიტიკურ მარწუხებში მოქცევის და ამ გზით მისი მართვის სურვილის ქონის გამო და ამ საფუძვლით ზოგ შემთხვევაში უშუალო სამხედრო ჩარევასაც არ ერიდებოდა. მაგალითად, 2008 წლის აგვისტოში სამხ.ოსეთის მიმართულებით რუსეთი პირდაპირ იყო ჩართული საქართველოსთან ომში და ამ ომში იმ ეტაპისთვის სასურველი შედეგის მიღწევის შემდეგ ხსენებული რეგიონები დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად აღიარა და ამავე დროს საკუთარი ჯარებიც ამავე რეგიონებში დატოვა, რასაც შედეგად მოჰყვა ის, რომ საქართველომ რუსეთის ომში უშუალო ჩართვის და საკუთარ ტერიტორიაზე რუსეთის ჯარების უნებართვოდ განლების გათვალისწინებით, რუსეთის ფედერაცია ოკუპანტად გამოაცხადა. ასეთი სტატუს-კვო კი დღემდე გრძელდება, რაც რუსეთს საშუალებას აძლევს ქვეყანაში სამხედრო ძალით ისევ დარჩეს მიუხედავად იმისა, რომ ქვეყანამ პრო-ევროპული და პრო-დასავლური არჩევანი გააკეთა და უცვლელად არჩეულ გზაზეა ბოლო რამდენიმე დეკადაა, ფაქტობრივად მას შემდეგ რაც დამოუკიდებლობა მოიპოვა.

კიდევ ერთი კონფლიქტი, რომელიც აღმოსავლეთ ევროპის რეგიონში არსებობს და მისი საშუალებით რუსეთის ფედერაცია საგარეო მიზნებს აღწევს, ყარაბაღის კონფლიქტია, რომელიც ჯერ კიდევ საბჭოთა კავშირის დაშლამდე, 1988 წელს დაიწყო საბჭოთა სომხეთსა და საბჭოთა აზერბაიჯანს შორის და საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგაც გაგრძელდა 1994 წლამდე. ეს კონფლიქტი უშუალოდ მიმდინარეობდა აზერბაიჯანსა და აზერბაიჯანის სომეხი ეროვნების მკვიდრებით კომპაქტურად დასახლებულ ყარაბაღის რეგიონს შორის, თუმცა კონფლიქტში სომხების მხარეს ჩაერთო საბჭოთა სომხეთიც. გამარჯვება ამ ომში სომხურ მხარეს დარჩა, თუმცა კონფლიქტი დღემდე გრძელდება ცვალებადი ინტენსივობით. რუსეთის როლი კი ამ კონფლიქტით სარგებლობაში იმაში გამოიხატება, რომ ეს უკანასკნელი კონფლიქტში ჩართული ქვეყნების შიშებზე აპელირებს და რეგიონში მშვიდობის შენარჩუნების გარანტორად წარმოაჩენს თავს. საქმე ის არის,

რომ აზერბაიჯანს, რომელიც ლინგვისტურად თურქიკულ ენათა ოჯახის წევრ ქვეყნებს განეკუთვნება, პოლიტიკურად მხარს თურქეთი უჭერს, რომელიც ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში ერთერთი დომინირებული ქვეყანაა და რომელიც სომხეთსა და აზერბაიჯანსაც ემეზობლება, ხოლო სამხედრო თვალსაზრისით ითვლება, რომ ერთერთი მოწინავეა მსოფლიოში სომხეთისაგან განსხვავებით.¹³ ამ ვითარებაში რუსეთის ფედერაცია სარგებლობს რა სომხეთის სისუსტით მას დამცველის გარანტორად წარმოუდგება, რის საფუძველზე სომხეთში ჯარებიც ყავს განლაგებული და პოლიტიკურადაც ქვეყანა საკუთარი დომინირებით შექმნილ სამხედრო და პოლიტიკურ-ეკონომიკურ ორგანიზაციებშიც ყავს გაწევრიანებული. სწორედ ეს გარემოება გახდა ერთერთი ძირითად მიზეზი იმისა, რომ სომხეთმა ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულებას აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის ფარგლებში ხელი ვერ მოაწერა მიუხედავად მსგავსი ხელმოწერის გაკეთების სურვილის ქონის არაერთგზის განცხადების გაკეთებისა, მას, სომხეთს უბრალოდ და ხისტად რუსეთის ფედერაციამ საშუალება არ მისცა ევრო-კავშირთან დამოუკიდებლად ეწარმოებინა ურთიერთობა სასურველი ურთიერთობა. ამიტომაც სომხეთმა მოგვიანებით არჩევანი რუსეთის მხრიდან ორგანიზებული ევრაზიული ეკონომიკური გაერთიანების სასარგებლოდ გააკეთა, თუმცა დღემდე აგრძელებს ევრო-კავშირთან კონსულტაციებს შესაძლო თანამშრომლობის ფორმებთან დაკავშირებით.

აღმოსავლეთ ევროპის კონფლიქტების რიგს მიეკუთვნება დნესტრისპირეთის კონფლიქტიც მოლდოვაში. აქაც რუსეთი მოხალისე კაზაკების (რომლებიც დღევანდელ რეალობაში ყოველთვის რუსულ პოლიტიკას გამოხატავენ და მას იზიარებენ) გასამხედროებული ჯგუფების გავლით ჩართულია რუსულენოვანი მოსახლეობის ინტერესების დაცვით მოტივით მოლდოვასთან კონფლიქტში. თუმცა ეს კონფლიქტი მაღალი ინტენსივობის არ არის, როგორც რეგიონის სხვა კონფლიქტები და აქტიური ფაზაც 90-იანების დასასწყისში ქონდა. ალბათ ამიტომაც მიუხედავად რუსეთის მონდომებისა, მოლდოვის პრო-ევროპულ

¹³ Cornell, S. (1999). *The Nagorno-Karabakh Conflict*. Uppsala: Department of East European Studies.

არჩევანზე, რაც ასოცირების ხელშეკრულების ხელმოწერით გამოიხატა, მას გავლენა დიდად არ მოუხდენია, თუმცა ქვეყანაში დღემდე გრძელდება პოლიტიკურ ძალებს შორის აქტიური კამათი საგარეო კურსის არჩევასთან დაკავშირებით. პრო-რუსი ძალები მოლდოვაში სწორედ დნესტრისპირეთის კონფლიქტის გასაღებს რუსეთში ხედავენ, რაც კიდევ ერთხელ ააშკარავებს, რომ აღმოსავლეთ ევროპის ევროკავშირთან ინტეგრაციის გზაზე რუსეთი სხვა ინსტრუმენტთა შორის კონფლიქტებზე მანიპულაციების შესაძლებლობასაც იყენებს და ქვეყნების დაშანტაჟებას ცდილობს.¹⁴

¹⁴ Kaufman, S. (2007). Transnational dimensions of the Transnistrian conflict. *Nationalities Papers* , 129-130.

3. ეკონომიკური პრობლემები, არადემოკრატიული მმართველობები, უკონტროლო მიგრაცია შენგენის ზონაში და ტრანსნაციონალური კრიმინალი

აღმოსავლეთ ევროპის ევროკავშირის არაწევრი ქვეყნების არასტაბილური პოლიტიკური ვითარების განმაპირობებელი შიდა პრობლემებიდან ერთერთი ყველაზე მწვავე საკითხი ეკონომიკურ ჩამორჩინელობას უკავშირდება. ისევ და ისევ, დაგეგმარებული ეკონომიკიდან საბაზრო ეკონომიკაზე ელვისებურმა გადასვლამ ქვეყნებში ქაოსის ატმოსფერო შექმნა. მოსახლეობამ ეკონომიკური ცვლილებების სისწრაფის კვალდაკვალ ვერ მოასწრო ასევე სწრაფად გაეცნობიერებინა, რომ ამიერიდან სახელმწიფო როგორც „მეწველი ძროხა“ აღარ არსებობდა და ქვეყანაში ეკონომიკურ საკითხებზე პასუხისმგებელი ცენტრალიზებული ერთი უწყება აღარ არსებობდა. დაიწყო ქაოტური პრივატიზაციის პერიოდი, რასაც თან დაერთო სუსტი მმართველობის ფონზე კრიმინალური დაჯგუფებების ეკონომიკური დოვლათის განაწილების პროცესში ჩართვა. ამ მხრივ ერთადერთი გამონაკლისი ბელორუსი აღმოჩნდა, რომელმაც თავისებური რეზისტენტულობა გამოავლინა და დღემდე ამ ქვეყანაში სახელმწიფო აქტიურადაა ჩართული ეკონომიკურ ცხოვრებაში, ისევე როგორც დოვლათის გადანაწილების პოლიტიკაში, თუმცა ცხოვრების სტანდარტი აქაც მეტ-ნაკლებად საშუალო აღმოსავლეთ ევროპულია და მნიშვნელოვნად ჩამოუვარდება ცენტრალურ და დასავლურ ევროპულს. აღმოსავლეთ ევროპაში 1990-იან წლებში არსებობდა მოლოდინი, რომ ეს ქვეყნები საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლიდან მალევე წამოეწეოდნენ თავიანთ დასავლელ მეზობლებს ეკონომიკურ მაჩვენებლებში, თუმცა ასე არ მოხდა და ამის ერთერთი მთავარი მიზეზი ის იყო, რომ ხსენებული ზონის ქვეყნები არ იყვნენ გლობალურ ეკონომიკაში ინტეგრირებული, ამასთან არც რაიმე განსაკუთრებულ ბუნებრივ რესურსებს ფლობდნენ (აზერბაიჯანის ნავთობის გამოკლებით), რომ მის ხარჯზე რუსეთის მსგავსად ცხოვრების ასე თუ ისე დამაკმაყოფილებელი პირობები შეექმნათ, ამას თან დაერთო ემიგრაციის პრობლემა და შობადობის მაჩვენებლის

მკვეთრი კლება, რომელთა გათვალისწინებითაც ბოლო არასრულ სამ დეკადაში 1990-2015 წლებში რეგიონის სამუშაო ასაკის მოსახლეობის რიცხვი 10 მილიონით შემცირდა და კლებას განაგრძობს.¹⁵

ეკონომიკურ პრობლემებს პოსტ-საბჭოთა აღმოსავლურ ევროპულ ქვეყნებში თან დაერთო სუსტი და არადემოკრატიული მმართველობები. ეს განსაკუთრებით თვალშისაცემი იყო უკრაინის, საქართველოს და ბელურუსის მაგალითზე. თუ მხედველობაში მივიღებთ ოთხ ძირითად გამოწვევას ამ მიმართულებით, როგორცაა პოლიტიკური არასტაბილურობა, მთავრობის არაეფექტური ფუნქციონირება, არადამაკმაყოფილებელი უფლებების დაცვის მაჩვენებელი და უპასუხისმგებლო ურთიერთობები მთავრობებსა და მოქალაქეებს შორის, რეგიონის ხსენებული ქვეყნები მართლაც სუსტად გამოიყურებოდნენ ბოლო დეკადებში და განსაკუთრებით აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის პოლიტიკების იმპლემენტაციამდე, მათ დასავლელ მეზობლებთან შედარებით. საქართველომ და უკრაინამ ვარდებისა და ნარინჯისფერი რევოლუციების შემდეგ სხვა და სხვა მაჩვენებლები ამ მიმართულებით გაიუმჯობესეს, თუმცა კორუფცია და მოქალაქეების ჩართულობის ნაკლებობა სახელმწიფოს ფუნქციონირების პროცესში კვლავაც პრობლემად დარჩა ოლიგარქების მხრიდან სახელმწიფოს პოლიტიკის თითქმის სრული მონოპოლიზების პირობებში, განსაკუთრებით უკრაინაში. არადემოკრატიულ მმართველობის კიდევ ერთი გამოხატულება, მოქალაქეთა გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვა და რეპრესიები ასევე არ ყოფილა უცხო რეგიონის ქვეყნებისთვის, განსაკუთრებით ბელორუსისთვის, რომელსაც ლუკაშენკო 1994 წლიდან დღემდე ერთპიროვნულად მართავს და თავისუფლებების შეზღუდვისკენ მიდრეკილების გამო დასავლეთში ევროპის უკანასკნელ დიქტატორად მოიხსენიება მედიაში.

¹⁵ Cornell, S. (1999). *The Nagorno-Karabakh Conflict*. Uppsala: Department of East European Studies.

კიდევ ერთი პრობლემა, რაც აღმოსავლეთ პარტნიორობის მონაწილე ქვეყნებს ბოლო ათწლეულებში გააჩნდათ და გააჩნიათ ამ ქვეყნებიდან დასავლეთ ევროპაში უკონტროლო მიგრაციას და ამ პრობლემის ტრანსნაციონალურ დანაშაულთან ბმას უკავშირდება. 1990-2015 წლებში აღმოსავლეთ ევროპის მოსახლეობა 28 მილიონით შემცირდა და ამ შემცირებაში ყველაზე მაღალი ხვედრითი წილი ემიგრაციას უკავშირდება ძირითადად განვითარებულ დასავლურ ევროპულ ქვეყნებში და ჩრდ. ამერიკაში. ემიგრაციის ძირითადი მიზეზი კი ისაა, რომ ემიგრირებულებს დასავლურ სამყაროში თავიანთ სამშობლოსთან შედარებით უკეთესი შემოსავლების გამომუშავების იმედი აქვთ და ცხოვრების კეთილდღეობის სახელმწიფოებში გატარებას ესწრაფვიან. აღმოსავლეთ ევროპელთა ემიგრაციას დასავლეთ ევროპაში, განსაკუთრებით პოსტ-საბჭოთა სივრციდან თან ერთვის ის გარემოება, რომ მიგრირებულთა ის ნაწილი, რომელიც შესაფერის სამსახურს ვერ პოულობს, კრიმინალურ ქსელებში ერთვება და ტრეფიკინგისა და სხვა და სხვა წვრილმანი და მასშტაბური დანაშაულებების როგორც მსხვერპლი ასევე წყარო ხდება. ცნება „რუსული მაფია“ სწორედ ზემოხსენებულ მოვლენასთანაა დაკავშირებული დასავლურ მედიაში.¹⁶

გარდა ნაშრომის საწყის თავებში განხილული მიზეზებისა, წინამდებარე ტრივიალური პრობლემებიც გახდა ერთერთი მაინსპირებული ევროკავშირში, რათა ამ უკანასკნელს აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამა შეექმნა. ამ პროგრამით გათვალისწინებული პოლიტიკები, პირველ რიგში ასოცირების ხელშეკრულება და ვიზა-ლიბერალიზაცია პროგრამის მონაწილე ქვეყნებისგან გარკვეული კრიტერიუმების დაკმაყოფილებას მოითხოვდა, რომელთა შორის იყო მიგრაციასთან დაკავშირებით კოორდინირებული მოქმედებებისთვის მზადყოფნის გამოთქმა, აღმოსავლეთ ევროპული ქვეყნების მხრიდან და შესაბამისი კანონდებლობისთვის მუშაობა. ამავე ხელშეკრულების გათვალისწინებით ქვეყნებს მოუწიათ რიგი რეგულაციური ღონისძიებების

¹⁶ (n.d.). Retrieved from <https://www.ft.com/content/70813826-0c64-33d3-8a0c-72059ae1b5e3>

გატარება, როგორც ადამიანის უფლებებთან დაკავშირებით კანონმდებლობის მოწესრიგება, შრომის უფლების და ნორმების შესახებ კანონების მიღება, მთავრობის მუშაობის გამჭვირვალობის უზრუნველყოფის მისაღწევად ზომების მიღება, ქვეყნის დეცენტრალიზაციისკენ მიმართული კანონების შემოღება და სხვა მსგავსი.

4. დასავლელ პოლიტიკოსთა გამოხმაურება აღმოსავლელთა პრობლემებზე

წინა თავებში აღწერილი პრობლემები გახდა მიზეზი იმისა, რომ ევროკავშირში აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის მიღების საკითხი დღის წესრიგში დადგა. ამგვარად, დასავლეთში ხედავდნენ რა, რომ აღმოსავლელი მეზობლები დესტაბილიზაციის კერას წარმოადგენდნენ და ყოველივე ამით მათი მეტოქე სახელმწიფო რუსეთის ფედერაცია სარგებლობდა, გადაწყვიტეს, რომ მეტოქე, სანამ მათ საზღვრებს მიაღწევდა, თავად დაეკავებინათ და მათთან ასოცირებული და მოკავშირე გაეხადათ აბსტრაქტული დაშვებით და პოტენციურად ნეიტრალური ბუფერული ზონის როლის მორგების შესაძლებლობის მქონე რეგიონის ქვეყნები და ამ საქმეში აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის გავლით უკრაინაში, მოლდოვასა და საქართველოში წარმატებას მიაღწიეს ასოცირდნენ რა ეს ქვეყნები ევრო-კავშირთან და ადგანად რა პრო-ევროპულ კურსს მზარდი ინტეგრაციის პირობებში.

ის, რომ აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამაში ჩართვა და მისით სარგებლობა საგარეო პოლიტიკური არჩევანის გაკეთებას გულისხმობდა ნათლად ჩანს _ გარდა ფაქტობრივი მოცემულობებისა, რომელზეც ზემოთ ვისაუბრეთ _ დასავლელ პოლიტიკოსთა საჯარო ვერბალური განცხადებებიდან, კერძოდ იმ გადაწყვეტილების მიმღებ პოლიტიკოსთა განცხადებებიდან, რომლებმაც უკრაინას, საქართველოს და მოლდოვას მხარდაჭერა გამოუცხადეს პრო-დასავლური არჩევანის გაკეთებისა და შესაბამისი ნაბიჯების გადადგმის პროცესში და არაერთხელ განაცხადეს რუსეთის მისამართით, რომ ხსენებულ სუვერენულ ქვეყნებს აქვთ უფლება თავად გადაწყვიტონ თუ როგორ საგარეო პოლიტიკურ კურსს გაატარებენ და რომელი პოლიტიკური თუ სამხედრო სტრუქტურების მოკავშირეები გახდებიან, ასეთ განცხადებებში ყოველთვის იყოს აპელირება საგარეო პოლიტიკურ არჩევანზე, რის მაგალითებსაც ქვემოთ

მოვიყვანო. სწორედ ის, რომ ასოცირების ხელშეკრულების ევროკავშირთან დადება უკრაინის პრო-დასავლურ კურსსა და რუსეთის გავლენის ორბიტიდან ჩამოცილებას განაპირობებს, ცხადყოფს ფაქტს, რომ საზღვარი დღეს ევროკავშირის და რუსეთის ფედერაციის საგარეო ინტერესების ჭრილში ევროპის მთელ პერიმეტრს გასდევს და მათ შორის კლასიკური ნეიტრალური ბუფერული სახელმწიფოები აღარ არსებობენ, თუმცა კი ორივე მათგანი, მის ხელთ არსებული საშუალებებით, რუსეთის შემთხვევაში სამხედრო ძალითაც კი, იბრძვის, რათა საკუთარი პოზიციები განამტკიცოს და აღმოსავლეთ ევროპის ევროკავშირის არაწევრი ყველა ქვეყანა საკუთარი მოკავშირე და მასთან ასოცირებული გახადოს. იმის ხაზგასასმელად, რომ ევროკავშირი აღმოსავლეთ ევროპაში პარტნიორობის პროგრამის გავლით უკრაინის მაგალითზე სამოკავშირეო საწყისებზე პროგრამის მონაწილე ქვეყნების არჩევანს იცავს შეგვიძლია მოვიყვანოთ ანგელა მერკელის, ევროკავშირის ლიდერი ქვეყნის, გერმანიის კანცლერი 2018 წლის პირველ ნოემბერს კიევში გაკეთებული განცხადება, სადაც ქალბატონმა კანცლერმა განაცხადა, რომ გააგრძელებს მხარდაჭერას და ხელს შეუწყობს ახალი სანქციების ინიცირებას რუსეთის წინააღმდეგ, სანამ ეს ქვეყანა არ დატოვებს უკრაინაში უკანონოდ დაკავებულ ტერიტორიებს და არ აღიარებს უკრაინის უფლებას აირჩიოს საგარეო მოკავშირე.¹⁷ უკრაინის და პროგრამის სხვა მონაწილე ქვეყნების პრო-ევროპულ არჩევანს საგარეო პოლიტიკის მიმართულებით იცავდნენ ამერიკელი უმაღლესი თანამდებობის პირებიც.¹⁸

¹⁷ (n.d.). Retrieved from <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/merkel-in-ukraine-vows-to-uphold-russia-sanctions/>

¹⁸ (n.d.). Retrieved from <https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/sjps.2017.17.issue-3-4/sjps-2017-0013/sjps-2017-0013.pdf>

ნაწილი II

1. ევროპა, როგორც ნორმატიული ძალა და აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამა

ევრო-ინტეგრაციის თეორია „ევროპა როგორც ნორმატიული ძალა“ (Normative Power Europe) იანს ჯეიმს მანერსის მიერ იქნა პოპულარიზებული 2002 წლიდან და ეს თეორია გულისხმობს, რომ ევრო-კავშირი არის ის პოლიტიკური სტრუქტურა, რომელსაც შეუძლია წარმოქმნდეს, როგორც მისაბამი „როლ მოდელი“. მისი ძირითადი ფასეულობები და ღირებულებები საყოველთაო და ამ ფასეულობებისა და ღირებულებების დაცვის პროცესში ევრო-კავშირი სამაგალითოა. ევრო-კავშირის ხუთი ძირითადი ფასეულობაა: მშვიდობა, თავისუფლება, დემოკრატია, კანონის უზენაესობა და ადამიანის უფლებების პატივისცემა, ხოლო მნიშვნელოვით მეორეული, მაგრამ დასაცავად აუცილებელი ღირებულებებია: სოციალური სოლიდარობა, ანტი-დისკრიმინაცია, მდგრადი განვითარება, კარგი მმართველობა. ხსენებული თეორიის მიხედვით ყოველი ეს ჩამოთვლილი ფასეულობა ევრო-კავშირში სამაგალითოდ დაცული, თუმცა მუდმივი დახვეწისა და გაუმჯობესების პროცესშია მათი რეალურ ცხოვრებაში გატარების მექანიზმები. ამავე დროს ევრო-კავშირია ის ძალა, რომელიც ამ ფასეულობებსა და ღირებულებებს სხვებზე უკეთ იცავს.¹⁹

საგარეო პოლიტიკის ველში „ევროპა _ ნორმატიული ძალის“ თეორია თვლის, რომ ვინაიდან 1950 -იანი წლებიდან მოყოლებული ევროპა მუდმივად ფართოვდება, ახალ წევრ ქვეყნებში ზემოხსენებული ფასეულობები და ღირებულებები იმ სტანდარტით არ არის დაცული და ცხოვრებაში გატარებული, როგორც ევროპაში და ამიტომ ევროკავშირმა ხელი უნდა შეუწყოს და მოსთხოვოს ახალ წევრ ქვეყნებს, ევრო-კავშირის ძირეული ფასეულობები დაიცვან პირნათლად და ამის კვალდაკვალ სრულად ინტეგრირდნენ ევროპულ ოჯახში. გარდა ახალ წევრ ქვეყნებზე ზრუნვისა, ამ თეორიის მიხედვით ევრო-კავშირის საერთაშორისო სისტემაში როლის განსამტკიცებლად კრიტიკულად აუცილებელია რათა ბრიუსელმა და გაერთიანების წამყვანმა სახელმწიფოებმა ხელი

¹⁹ Manners, I. (2006). Normative power Europe reconsidered: beyond the crossroads. *Journal of European Public Policy* , 182-190.

შეუწყონ ევრო-კავშირის მეზობელი სივრცეების და პირველ რიგში აღმოსავლეთ ევროპის ევროკავშირის წევრობის მიღმა დარჩენილი ქვეყნების ფასეულობითი და ღირებულებითი თვალსაზრისით ევრო-კავშირთან დაახლოებას და ამ ქვეყნებში შესაბამისი პოლიტიკების წახალისებას. ამ გზაზე კი აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის შესაძლებლობები სრულად უნდა იქნეს გამოყენებული. ამავე თეორიის მიხედვით აღმოსავლეთ ევროპის ევრო-კავშირთან ინტეგრაცია იმისთვისაცაა აუცილებელი, რომ ევრო-კავშირის ფასეულობების დაცვის არეალი გაფართოვდეს ნაცვლად პოტენციურად ევრო-კავშირთან უცხო და მიუღებელი პოლიტიკური ძალის მოახლოებისა.²⁰

როგორც ნაშრომის წინა თავებში ვიხილეთ, აღმოსავლეთ ევროპის აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამაში მოწვეულ ქვეყნებში ბოლო ათწლეულებში სახეზე გვქონდა რუსეთის მხრიდან, მაშასადამე ევრო-კავშირის არამსგავსი და ევროკავშირის მეტოქე ძალის მხრიდან დასავლეთ სამეზობლოში, მაშასადამე აღმოსავლეთ ევროპაში საკუთარი გავლენის გაფართოებისა და აღდგენის მცდელობები, მათ შორის სამხედრო წარმომადგენლობების ხარჯზე. ასევე ვნახეთ, რომ ხსენებული რეგიონის ქვეყნები მოკლებულნი იყვნენ დემოკრატიულ მმართველობებს, ეკონომიკურ კეთილდღეობას, კანონის უზენაესობას და მდგრად განვითარებას, რაც მათ კიდევ უფრო მოწყვლადს ხდიდა რუსეთის მხრიდან. ამ ვითარებაში ევროპის ნორმატიული ძალის თეორია აშკარად ხსნის თუ რატომ გადაწყდა ევროკავშირში აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის ამოქმედებით დაწყებულიყო პროგრამაში მონაწილე ქვეყნების ევროკავშირთან ინტეგრაციის პროცესები. ნიშანდობლივია, რომ აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის შექმნაში და იმპლემენტაციაში წამყვან როლს პოლონეთი კისრულობს, რადგან ეს ქვეყანა ასევე პროგრამის მხარდამჭერ ბალტიისპირეთის ქვეყნების, ლიეტუვის, ლატვიისა და ესტონეთის მსგავსად ყველაზე ახლო სამიზნეა რუსეთის ფედერაციისასთვის საკუთარი გავლენის თავსმოსახვევად, აღმოსავლეთ ევროპაში პოტენციურად გავლენის აღდგენის შემდეგ. გარდა ამისა, ევრო-კავშირისა და აღმოსავლეთ ევროპის უსაფრთხოებაზე გარდა რუსული ზეგავლენისა მოქმედება, ქვეყნების შიდა გაუმართავი მმართველობითი სისტემა, ინსტიტუციების სისუსტე და ეკონომიკური ჩამორჩენილობა და სწორედ ამ პრობლემების გამოსწორებაზეა

²⁰ DUNN, E. C., & BOBICK, M. (2014). The empire strikes back: War without war and occupation without occupation in the Russian sphere of influence. *American Ethnologist*, 405-410.

მიმართული ევროკავშირის აღმოსავლეთ პარტნიორობის ფარგლებში
გათვალისწინებული ასოცირების ხელშეკრულება, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს
პროგრამის მონაწილე ქვეყნების კანონმდებლობის ევრო-კავშირის კანონმდებლობასთან
შესაბამისობში მოყვანა და უტარიფო და ღია სავაჭრო სივრცე ევროკავშირთან.

2. დასკვნა

ამგვარად, როგორც ვნახეთ ევროკავშირის მიერ აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის შექმნის მიზეზები კომპლექსური ხასიათისაა. ევროკავშირი ამ პროგრამის შექმნისას დაინტერესებული იყო როგორც აღმოსავლეთ ევროპაში საკუთარი წარმომადგენლობითობის პოლიტიკურად გაზრდით, ასევე მიზნად ისახავდა მეზობლად სტაბილური და მდგრადი განვითარებისათვის ხელის შეწყობას.

კითხვაზე, თუ რა ფაქტორებმა იმოქმედა ევროკავშირზე, როცა ამ უკანასკნელმა რუსეთთან ნეიტრალური, ბუფერული სუსტი ქვეყნების არსებობის ნაცვლად რეგიონის ქვეყნების მასთან მზარდი ინტეგრირების პოლიტიკა არჩია, პასუხი მივიღეთ, რომ აღმოსავლეთ ევროპაში უსაფრთხოების დონის არადამაკმაყოფილებლობა და ამ რეგიონის ქვეყნების რუსეთის მხრიდან მოწყვლადობა საფრთხეს წარმოადგენდა ევროკავშირისთვისაც და ამ მოცემულობის გათვალისწინებით, ევროკავშირმა მეტოქე ძალის პოტენციურად და მიმდინარე მასთან მიახლოებას საკუთარი პოლიტიკური ინტერესების გეოგრაფიული არეალის გაზრდა არჩია და თავად შეეცადა მეტოქე ძალის მხრიდან მოწყვლადი ქვეყნების ევროპულ ოჯახში პერმანენტული ინტეგრაციის პროცესის წამოწყებას და ჯერ-ჯერობით ამ მიზანს უკრაინას, საქართველოსა და მოლდოვასთან მიმართება წარმატებით ახორციელებს, ხელი მოაწერეს რა ამ ქვეყნებმა ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულებას და სარგებლობენ რა აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის ფარგლებში გათვალისწინებით ვიზა-ლიბერალიზაციის რეჟიმით.

გარდა იმისა, რომ ვიხილეთ, არასტაბილური პოლიტიკური ვითარება აღმოსავლეთ ევროპაში ზემოქმედებდა ამ რეგიონის და ზოგადად ევროპის უსაფრთხოებაზე, ასევე თეორიის საშუალებით გასაგები გავხადეთ, რომ ევროკავშირის აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის შექმნა ევროპის როგორც ნორმატიულ ძალად განხილვის გათვალისწინებით სრულიად გასაგები მოვლენა არის, რადგან არასტაბილურ და პოლიტიკურად მოწყვლად აღმოსავლეთ ევროპას შესაძლებლობა აქვს „ახალი ველოსიპედის“ გამოგონების ნაცვლად წარმატებულ დასავლელ მეზობლებს მიზამოს და მათთან ინტეგრირდეს პოლიტიკურად და ეკონომიკურად.

აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამა შესაძლებლობას აძლევს ევროკავშირს, მისი როგორც მისაბაძი, ნორმატიული ძალის სტატუსი საერთაშორისო სისტემაში განამტკიცოს და ასევე გამომწვევი მეტოქის, რუსეთის ფედერაციის პოლიტიკური გავლენებისა და წარმომადგენლობითობის არეალი შეამციროს. ხსენებული პროგრამა ორმხრივად მომგებიანია მასშა მონაწილე მხარეებისთვის და საშუალებას იძლევა აღმოსავლეთ ევროპაში ევროპული ფასეულობები და ღირებულებები დაინერგოს და განმტკიცდეს.

ბიბლიოგრაფია

1. (n.d.). Retrieved from <https://www.vox.com/2016/7/19/12216018/eu-eastern-europe-brexit>.
2. (n.d.). Retrieved from <https://www.ft.com/content/70813826-0c64-33d3-8a0c-72059ae1b5e3>
3. (n.d.). Retrieved from <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/merkel-in-ukraine-vows-to-uphold-russia-sanctions/>
4. (n.d.). Retrieved from <https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/sjps.2017.17.issue-3-4/sjps-2017-0013/sjps-2017-0013.pdf>
5. Åslund, A. (2013). Ukraine's Choice: European Association Agreement or Eurasian Union? *Policy Brief* , 2-4.
6. Bollerup, S. (1997). *Nationalism in Eastern Europe: Causes and Consequences of the National revivals and conflict late-Twentieth-Century Eastern Europe*. Great Britain: Macmillan Press LTD.
7. Cianciara, A. (2008). *The Union for the Mediterranean and the Eastern Partnership: Perspectives from Poland, Czech Republic and Hungary*. Warsaw: Institute of Public Affairs .
8. Cornell, S. (1999). *The Nagorno-Karabakh Conflict* . Uppsala: Department of East European Studies.
9. DUNN, E. C., & BOBICK, M. (2014). The empire strikes back: War without war and occupation without occupation in the Russian sphere of influence. *American Ethnologist* , 405-410.
10. Gromadzki, G. (2008). Eastern Partnership – Commentary. *Analiza* , 1-3.
11. Haukkala, H. (2009). *From Zero-Sum to Win-Win? The Russian Challenge to the EU's Eastern Neighbourhood Policies*. Sweden: Swedish Institute for European Policy Studies.
12. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/buffer%20state>. (n.d.).
13. Kaufman, S. (2007). Transnational dimensions of the Transnistrian conflict. *Nationalities Papers* , 129-130.
14. Manners, I. J. (2010). *As You Like It: European Union Normative Power in the European Neighbourhood Policy*. London: Palgrave Macmillan.

15. Manners, I. (2006). Normative power Europe reconsidered: beyond the crossroads. *Journal of European Public Policy* , 182-190.
16. Park, J. (2014). The European Union's Eastern. *Council on Foreign Relations* , 5-7.
17. Schimmelfennig, F., & Sedelmeier, U. (2005). *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. New York: Cornell University Press.
18. Shapovalova, N., & Boonstra, J. (2010). *The EU's Eastern Partnership: One year backwards*. Madrid: FRIDE.
19. Silander, D., & Nilsson, M. (2016). Democracy and Security in the EU's Eastern Neighborhood? Assessing the ENP in Georgia, Moldova, and Ukraine. *Democracy and Security* , 50.
20. Zagorski, A. (2010). Eastern Partnership from the Russian Perspective. *Friedrich Ebert Stiftung* , 4.

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Tamaz Tordia

Creation of Eastern Partnership Program

Diplomacy and international politics

Submitted to obtain a Master degree in Diplomacy and International
Politics

Head: Nikoloz Samkharadze - TSU Faculty of Social and Political Sciences - Assistant
Professor

Tbilisi 2018

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Mariam Tsitsikashvili

Smart power and its constraints: case of Russia's smart power in
Georgia

Master of Eurasian and Caucasus Studies

The Master's Thesis has been Written for Receiving Academic degree of Master
in Social Sciences

Supervisor: Associate professor

Dr. Pikria Asanishvili

Tbilisi 2019

Abstract

Smart power has become especially important in a world that is changing at a historically unprecedented pace and that has resulted in changing nature of national as well as international power. Traditionally smart power has been explored in the context of the US foreign policy making, despite the fact that other states also opted for smart power strategies. The thesis tries to fill to this gap and empirically study effects and constraints of smart power on the case of Russia's foreign policy vis-à-vis Georgia that during the past years implied both soft and hard power instruments. The thesis tries to answer the following question: *Why Russia has shifted its policy from clearly hard power centered to more softened smart power policy in Georgia and how this shift has effected on Georgia's European and Euro-Atlantic foreign policy choice?*

In doing so, the thesis uses case study as a main research method, where Russia's foreign policy documents and statements of the relevant public officials are duly examined in order to analyze how hard and soft power instruments have been incorporated in Russia's policy towards Georgia. On the other hand, the thesis explores public statements of Georgian officials, foreign policy and security strategic documents in order to assess the trends in Georgia's foreign policy making and behavior vis-à-vis Russia and the West. The thesis looks at the public attitudes towards Georgia's declared foreign policy goal as well as Russia and analyzes trends in those regards. Russia's soft power is measured by the discourses of Orthodox church and mainstream media outlets in Georgia.

The thesis hypothesis suggests that *Russia's overreliance on hard power instruments have undermined effectiveness of Russia's smart power to effectively reverse Georgia's European and Euro-Atlantic foreign policy choice.* Despite the fact that the research proves that Russia's hard power tools decreased the efficacy of overall Russia's smart power to change Georgia's foreign policy priorities on policy level, the thesis also identifies some changing trends in public attitudes of Georgians ultimately indicating that Russia's soft power has effected on public opinion to some extent.

Contents

Abstract	2
1. Introduction.....	4
1.1 Methods, collection and analysis of data.....	7
1.2 Scientific and practical implications of the study.....	7
2. Smart Power – Concept and Theory Review.....	8
2.1. Hard power	9
2.2 Soft power	12
2.3 Smart power theory.....	17
“Near Abroad” in Russia’s foreign policy	20
3. Russia’s foreign policy towards Georgia: aim, objectives and instruments.....	23
Georgia’s western ambitions and Russia’s hard power tools as counter-measures	24
4. Shift from hard power centered policy to softer smart power	38
5. Russia soft power toolkit in Georgia	39
6. Orthodox Church of Georgia – images of Russia and the West	42
7. Mainstream media discourse about Russia and the West	44
8. Russia’s soft power – constraints and effects	46
9. Merging theory and case	49
10. Conclusion.....	51
Bibliography.....	53

1. Introduction

The concept of power has always been central to International Relations. The discussions about power from Thucydides to the present day have been striving to find sophisticated conceptual frameworks, but still the concept represents one of the most troublesome in the field of international relations (Gilpin, 1981). One of the prevalent definitions that enjoys widespread acceptability was suggested by Robert A. Dahl - *'A' causing (or having the ability to cause) B to do something that B otherwise would not do.*

Traditionally, states opted for hard power tools in the framework of realpolitik thinking, where military power represented main instrument for the pursuit of one's interest. The nuclear revolution was one of the push factors that decreased the role of war, particularly among major powers as the cost of war has become too big. Later technological development resulted in the information revolution has also transformed the nature of the power. In global information age, the power is no longer limited to tangible material resources. Therefore, nowadays "success is the result not merely of whose army wins but also of whose story wins" (Nye, 2004, 162).

Soft power and its corollary smart power were first introduced by Joseph Nye and both emerged as a focus for understanding US foreign policymaking. The debate has further expanded on the nature of international and national power. According to Joseph Nye there are several ways of exercising the power: coercion or sticks (hard power), payments or carrots (hard power), attraction or persuasion (soft power). According to Nye, soft power is the ability to obtain preferred outcomes through attraction and its instruments are not limited to, but include: culture, values, policies and other non-coercive measures. Based on his engagement with the soft power, later Nye introduced a smart power concept that basically means the ability to combine hard and soft power resources into effective strategies (Nye, 2004). Thus, in

the twenty-first century when talking about power, scholarly and public debates on foreign affairs generally differentiate among the following three powers: hard, soft and smart power.

However, a mere combination of soft and hard power cannot result in desired outcomes. Much has been written and discussed about what makes smart power smart and effective. Still, the relationship between the two components of smart power, hard and soft power, is complicated, complex and interactive: the two are neither perfect substitutes nor are they perfect complements. However, these scholarly debates largely lack empirical testing and examination of cases that would illustrate peculiarities of interrelationship between soft and hard power that eventually form smart power strategies. In addition, traditionally, smart power has largely been discussed in the context of US foreign policy making and behavior, despite the fact that smart power strategies have been also employed by other states, including by Russia.

Russia that is willing to pose as a great power in the international arena has also tried to incorporate soft and smart tools in its foreign policy. Russia's alleged meddling in the US presidential elections or the Kremlin's increased attempts to influence foreign audiences through diverse dissemination channels have attracted policy-makers' attention across Euro-Atlantic space. Hence, apart from scholarly interest into the matter, the use of hard and soft power means has become a great focus for policy-makers as well.

The thesis focuses on examining Russia's foreign policy and its instruments vis-à-vis Georgia. Russia's policy towards post-Soviet countries that is perceived by Moscow as its own "sphere of influence" became more influence-seeking during President Putin's second term. This period also coincides with the so called velvet revolutions in Russia's perceived "near abroad" that was taken by Russia as an indication to its weakening position vis-à-vis its former allies. Since then Russia has directed its soft and hard power instruments in order to ensure its solid presence and influence over these countries. The same happened in case of Georgia that became one of the very first targets of Russia smart power tools (i.e. hard and soft). Russia's primary goal in Georgia (as well as in other post-Soviet countries) have always been to bring

Georgia back into its sphere of influence and, therefore, not to allow Georgia to become a member of either NATO or the EU. To this end, Russia has specific objectives, such as: a) to undermine popular support among Georgians for the EU and NATO; b) to increase popular support among Georgians for Russia; c) to have at least non-anti-Russia government in Tbilisi. Overall, Russia has never changed its policy goal towards Georgia; however, Moscow did modify the means of fulfilling its own interests. If Russia was employing hard military instruments in Georgia during 1990s and early 2000s, the concept of soft power has gained a substantial place in the country's 2013 foreign policy concept, which, in practice, was converted into an extensive use of its soft power assets against Georgia. Therefore, the thesis tries to explore reasons of Russia's shift from hard power dominated policy to softening its smart power and thereafter, to look into the effects of this policy shift on Georgia's European and Euro-Atlantic foreign policy choice.

The aim of this paper is to explore a complex relationship between the soft and hard power instruments and to explore the effects and constraints of smart power tools as foreign policy instruments. The paper takes Russia's foreign policy towards Georgia as a case study and forms thesis main research question as follows: *Why Russia has shifted its policy from clearly hard power centered to more softened smart power policy in Georgia and how this shift has effected on Georgia's European and Euro-Atlantic foreign policy choice?*

The thesis hypothesis proposes that *Russia's overreliance on hard power instruments have undermined effectiveness of Russia's smart power to effectively reverse Georgia's European and Euro-Atlantic foreign policy choice.* According to the hypothesis, Georgia's European and Euro-Atlantic foreign policy choice is the dependent variable, while Russia's hard and soft power tools are independent variables. The thesis takes into consideration intervening variables as well, such as the US, NATO and EU soft power instruments in Georgia that indirectly also contribute to the (in)effectiveness of Russia's smart power instruments in Georgia.

The thesis reviews Russia's foreign policy documents and statements of the relevant public officials in order to analyze how hard and soft power instruments have been incorporated in Russia's policy towards Georgia. While operationalizing Russia's hard power instruments the thesis analyzes coercive and tangible power resources that Russia has deployed in Georgia, such as 2008 military invasion and 2006 economic embargo; in case of soft power instruments, the thesis operationalizes them by analyzing Russia's image and attitudes towards Russia in popular discourses of Orthodox Church of Georgia and mainstream media discourses. In order to operationalize dependent variable, the thesis analyzes Georgia's strategic documents such as foreign policy concept, security concept and strategic defense reviews as well as public statement and dominant narratives of Georgia's public officials, such as President, Prime-minister and Foreign Affairs Minister.

1.1 Methods, collection and analysis of data

The thesis relies on a single case study approach and tries to enrich understanding of the smart power processes and its effects based on in-depth and detailed examination of Russia policy towards Georgia. In order to study effects of Russia's smart power in Georgia, the thesis uses qualitative research methods, namely discourse analysis (DA) by which policy documents, public statement of relevant officials both in Russia and Georgia will be analyzed. Moreover, the study entails analysis of public opinion polls in order to illustrate effects of Russia's smart power instruments on Georgian public.

1.2 Scientific and practical implications of the study

The study tries to contribute to a larger aim of the thesis that is to enrich smart power studies and illustrate peculiarities of smart power. Smart power and the assumptions that are developed by the scholars remain to be mainly tested in the context of the US policy-making. Expanding the research on other cases and testing the theory assumptions will shed light on the different aspects of smart power and the interrelationship between soft and hard power.

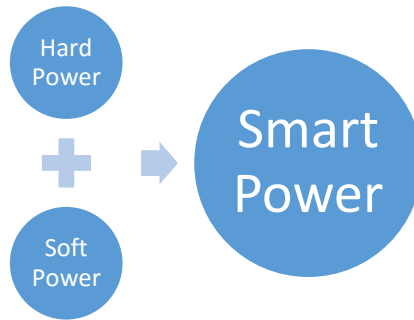
In addition, the thesis has practical implication as long as in-depth and detailed exploration of the case would also encourage policy-makers to understand the essence of the smart power and ways of its effective use.

2. Smart Power – Concept and Theory Review

The hypothesis is explained with the smart power theory and the effects of Russia's soft and hard power instruments are analyzed based on the theory assumptions that the scholars of smart power studies have developed.

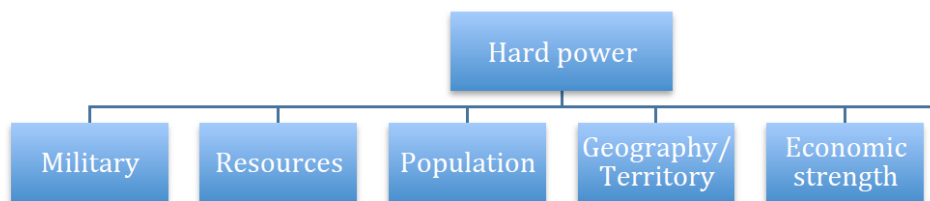
“Smart power is neither hard nor soft. It is both.” (Nye, 2004, xiii). This is the simplest definition of smart power proposed by the author of this concept – Joseph Nye. Smart power as well as other power related concepts usually attract as many supporters as critics. Over time, Joseph Nye's smart power has also been largely discussed in academia and the interest enhances not only among scholars, but also policy-makers who face a new reality in the global information age where tangible material resources or traditional means of hard power are not ultimate prerequisites for getting desired outcomes in international affairs.

The idea of smart power suggests that a foreign policy based on combined use of both hard and soft power is able to get better results than one that relies exclusively on one or another. Smart power means developing an integrated strategy, resource base, and tool kit to achieve one's objectives, drawing on both hard and soft power. Smart power was introduced by Nye as a response to criticism and misperception about soft power that has been wrongly understood as power that alone could produce effective policy outcomes (Nye, 2009, 161). Before going into details of what smart power theory and its assumption entail, it's necessary first to conceptualize the two indispensable components of smart power – soft and hard power.

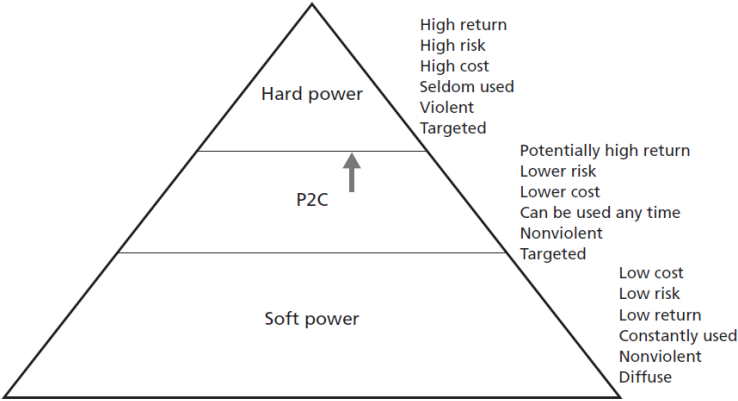
2.1. *Hard power*

Traditionally Realist vision of power that dominated the field for many times has been equated to hard power. Hard power thus was understood as a box of material and tangible resources that states used to influence others in the international system. Usually hard power has been measured by such criteria as population size, territory, natural resources, military force, and social stability (Nye and Armitage, 2007).

Gilpin defines power in terms of capabilities such as military, economic and technological (Gilpin, 1981). His definition also relies mostly on tangible assets that determines a country's capacity to use force in pursuit of its goals. David C. Gompert and Hans Binnendijk propose rather narrow understanding of hard power. Under this concept, they mainly incorporate military and tangible resources: "hard power is the use of physical military means to force enemy regimes to change their ways or to change those regimes." (Gompert and Binnendijk, 2016, 5). All the other forms of non-military but coercive measures of power are included into the concept of power to coerce (P2C) by the authors. While majority of scholars differentiate

between soft and hard power based on the following two criteria: tangibility and the aim of using these power (coercion or persuasion), Gompert and Binnendijk put coercive instruments, other than military resources, altogether into the concept of *power to coerce*. According to them, the instruments under the concept of power to coerce include: economic sanctions, punitive political measures, cyber operations, covert intelligence operations, military aid, propaganda, the constriction or manipulation of trade, the interdiction of goods and people and support for political measures (Gompert and Binnendijk, 2016).

For Joseph Nye hard power can be used to get others change their position through inducements (carrots) and threats (sticks). (Nye, 2008). He also incorporates a country’s military and economic might into hard power assets, but at the same time Nye does not exclude the possibility for military and economic resources to be used to attract others.

	Hard	Soft
Spectrum of Behavior	Command	Co-opt
	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: auto;">Coercion Inducement</div>	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: auto;">Agenda-setting Attraction</div>
Most Likely Resources	Force Payments Sanctions Bribes	Institutions Values Culture Policies

Table 1. Source: Joseph Nye, “Soft power: means to success in world politics”, 2004.

Nye defines power both in terms of the nature of behavior as well the tangibility of the resources. He defines hard power as command power that is the use of either coercion or inducements. According to him, the most likely resources for hard power are as follows: force and sanctions (direct coercion) and payment and bribes (inducement). (Nye, 2004).

Steven Rothman criticizes dichotomous approach towards power. He argues that different types of actions or behaviors are softer or harder depending on their location on the continuous diagram of power that he elaborated.

Dichotomous	Hard power (command) Coercion Inducement	Soft power (co-opt) Agenda-setting Attraction
Continuous	Harder powers Softer powers	
Resources	Military Economic	Institutional Rhetoric/success

Table 2. Source: Rothman, Steven. (2011). Revising the soft power concept: what are the means and mechanisms of soft power. *Journal of Political Power*. 51.

He identifies extreme poles of power, where left most ideal type is hardest form of power in which case the actor wielding the power reduces the payoff of all but two choices of the target to zero (Rothman, 2011). Disregarding Rothman’s attempts not to conceptualize power only into two extreme poles and instead to develop a spectrum of power forms on a relative basis

for softness and hardness, he in a way agrees with the aforementioned scholars in case of defining ideal types of power, i.e. hard and soft. Like others, he also argues that the basic attribute associated with hard power is physical coercion and the ability to physically manipulate another actor is the most common way of using hard power to change behavior of another actor (Rothman, 2011). In terms of resources, Rothman identifies military and economic forms of powers. According to him, military resources create limited choices for the target country and herein, he brings the examples of Bush's policy towards Iraq and Melian dialogue of Thucydides. As he suggests in both cases, the nation wielding power limited opponent's choice either to surrender or to get physically routed. He also identified economic forms of power that can be used as either sanctions or rewards (Rothman, 2011).

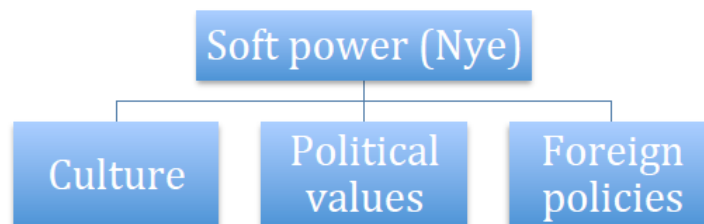
To summarize, hard or command power is the oldest form of power that is connected to the idea of anarchic international system and its conceptualization was largely developed by Realist school of International Relation. Hard power thus is an ability to reach one's goal through coercion or inducement and it is mostly measures by tangible resources or assets that country can physically possess.

2.2 Soft power

Unlike hard power, soft power is quite a new concept and the theory assumptions that are based on this concept are also relatively new. However, some roots of soft power can be traced to Lukes and Isaac back to 1970s. Steven Lukes has developed an idea of three dimensional power. Among those power, Lukes distinguishes third face of power that represents the ability of an actor A to get B to do something B would not otherwise do through affecting B's preferences, desires or thoughts (Lukes, 1974). Conversely, the third face of power described how power could manipulate by changing what the target countries or audiences want. On the other hand, Isaac's idea of structural power and Nye's idea of co-optation go hand in hand as they both postulate that influence can be acquired if an actor is able to mold the preferences and interests of other actors so as to converge closer to its own preferences and interests (Isaac,

1987,34). In another example, one could trace the roots of soft power in Carr's writings when he equated divided powers into three categories: military power, economic power, and power over opinion (Carr, 1946). Military and economic powers are obviously the attributes of hard power, while the power over opinion could be viewed as the variant of Nye's soft power.

According to Nye, who has first introduced the concept, soft power is the ability to obtain preferred outcomes through attraction. Soft power uses different type of currency (not force, not money) to engender cooperation – an attraction to shared values and justness and contributing to the achievement of those values. As Nye suggests, “the soft power of a country rests primarily on three resources: its culture (in places where it is attractive to others), its political values (when it lives up to them at home and abroad) and its foreign policies (when they are seen as legitimate and having moral authority).” (Nye, 2004, 11).

For Nye, culture is the set of values and practices that create meaning for a society. In this regard, the author also distinguishes two types of culture: high culture (such as literature, art and education, that appeals to elites) and popular culture (which focuses on mass entertainment). Both are resources of soft power. Nye also suggests that if a country's culture includes universal values and if its policies promote values and interests that others share, it may increase the probability of obtaining desired outcomes (Nye, 2004). With regards to political values and foreign policies, the author assumes that if these two appear to be hypocritical, arrogant, indifferent to the opinion of others and is based on a narrow approach of national interests it can in fact undermine one's soft power. In all of the resources, the legitimacy component is

key. As Nye suggests on the example of the USA: “if a people or nation believes American objectives to be legitimate, we are more likely to persuade them to follow our lead without using threats and bribes. Legitimacy can also reduce opposition to—and the costs of—using hard power when the situation demands. Appealing to others’ values, interests, and preferences can, in certain circumstances, replace the dependence on carrots and sticks.”. (Nye and Armitage, 2007, 6).

Guilio Gallarotti’s definition of soft power suggests that this power derives from a more intangible and enlightened source: a positive image in world affairs that makes a nation attractive to other nations (Gallarotti, 2015). He lists the domestic and international sources of soft power, that largely coincide with Nye’s approach but includes more detailed information (See the table below).

Table 3. Foundations of soft power.

International Sources	Domestic Sources
Respect for international laws, norms, and institutions	Culture
	* Pronounced Social Cohesion
	* Elevated Quality of Life
Fundamental reliance on multilateralism, and disposition against excessive unilateralism	* Freedom
	* Sufficient Opportunities
	* Tolerance
Respect for international treaties and alliance commitments	* Alluring Lifestyle
	* Cultural Status (religious, racial, ethnic)
Willingness to sacrifice short-run national interests in order to contribute toward the collective good	Political Institutions
	* Democracy
	* Constitutionalism
	* Liberalism/Pluralism
Liberal foreign economic policies	* Well Functioning Government Bureaucracy

According to Gallarotti, soft power conditions target nations to voluntarily do what soft power nations would like them to do, hence it has capacity to create a greater harmony of interests. As visible from the table, both domestic and international sources of soft power according to

Gallarotti, reflect an emphasis on policies and actions that exude an orientation of justice, collective concern, and rules of fair play. In this respect we clearly see pervasive principles of political liberalism at work in both sources.

As mentioned above, Rothman criticizes traditional approach of defining soft and hard power concepts, he suggests that it's more useful to develop a spectrum of continues power rather than to strictly distinguish among two powers. In this respect, Rothman proposes two resources of the soft power, namely agenda-setting (institutional control) and framing (rhetoric). Agenda-setting power does not entail the forceful manipulation of another actor and hence, it is not as hard as military force. In Rothman's opinion, framing and rhetoric are the closest resources to the ideal type soft power. He discusses two types of framing: normative and analytical. "Normative framing consists of identifying an issue at a moral and emotional level, suggesting that attending the issue is the *right thing to do*, while analytical framing involves the creation of a causal story, arranging and connecting the causes and consequences uniquely." (Rothman, 2011, 54). Rothman does not limit his discussion on the power resources and provides in-depth exploration of the mechanisms of soft power influence that according to him, basically happens in two ways: norm diffusion and discourse dominance. Norm diffusion entails copying of successful policies or the diffusion of common practices. States can also influence others through altering the dominant discourse by using symbols and rhetoric provided through traditional and new media outlets. Despite specific differences from Nye's approach, Rothman agrees that harder power is not always successful in achieving the most desired outcomes and hence its's important to employ softer power resources.

David C. Gompert and Hans Binnendijk define soft power as institutions, and incorporate such instruments as diplomacy, economic assistance, democracy promotion, cultural exchanges, propagation of ideas into the toolkit of soft power. However, they propose that power to coerce that is more like a combination of both hard and soft power tools are more likely to help states and leaders to achieve their desired goals. "Unlike soft power, P2C could obviate the need to

use force under the right conditions, or is at least worth attempting prior to a decision to use force”. (Gompert and Binnendijk, 2016, 5). However, the power to coerce is not the same as so-called smart power, which encompasses both hard and soft power and is meant to convey the idea that knowing when to apply which is the key to success. Nye’s construct would subsume what Gompert and Binnendijk call the power to coerce under hard power, as the goal of this power is to coerce opponents rather than to attract.

Rob de Wijk examines the limits of military power (hard power) in US policy-making and illustrates cases how unsuccessful reliance on military resources can be. He suggests that a significant component of the new war—one that has been historically successful for both allies and adversaries of the United States—is the campaign to win the support of the populace of the opponent. In other words, the United States and its allies must also wage a battle for the hearts and minds of the people, in this case, in the Islamic world. This effort—using several approaches, including humanitarian aid and propaganda—must be made along with diplomatic measures and military operations (Wijk, 2001).

The concept of soft power and theories based on the concept have also attracted many critics. Among them is David W. Kern who develops a hard conceptual core of soft power and presents several important theoretical criticisms and limitations for practical policy. According to him, “the concept seems highly dependent on a context of interdependent, rule-governed interactions between states that share fundamental goals and values” (Kern, 2011, 81). Because soft power works through the interests and preferences of states, its effects are indirect, and often only materialize over the long run. Moreover, Kern criticizes soft power due to its applicability solely to western countries. He suggests that outside of the realm of shared norms and values, where countervailing forces such as culture, religion, and ethno-nationalism are strong, soft power is far less likely to be relevant, except in the extreme long term (Kern, 2011).

2.3 Smart power theory

The concept of smart power and its corollary theory was introduced by Nye as a response to criticism towards soft power. Nye suggests that soft power is not the solution to all problems and that the best foreign policy strategies should be able to combine resources of both hard and soft power into smart-power strategies, that requires what he calls “contextual intelligence” (Nye, 2009,161). The Contextual intelligence is the intuitive diagnostic skill that helps policymakers align tactics with objectives to create smart strategies. Nye argues that the military power is small part of any response to the new threats and while discussing smart power in the context of US foreign policy, he proposes that though the US military might be supreme in the global commons of air, sea and space, it is much less able to control for example nationalist populations in occupied areas. That is why, Nye promotes his idea that the US should develop an overarching policy that would smoothly incorporate both soft and hard power tools for strengthening of one another and for increasing the US influence worldwide and in particular target countries (Nye, 2009).

Guilio Gallarotti, Per Jansson and others have further elaborated the theoretical assumptions about smart power and tried to develop several prescriptions how to combine soft and hard power instruments into smart power strategies.

Per Jansson in his article “Smartness as prudence: smart power and classical realism” highlights the connection between current policy-oriented understandings of smart power and key elements of classical realism. By doing so, he tries to bring theoretical depth to the concept and reinterpretation of the idea of smart power. He argues that the concept of smart power as the successful combination of soft and hard elements goes dangerously close to truism. That is why he develops the theory further and brings the concept of prudence into discussion. Jansson criticizes emphasis on the technical aspect of policy-making by giving prominence to the skills of (instrumental) combination and instead, suggests that core of smart power is the faculty of fully grasping circumstances, the complexity of the situation at hand and to discern

what is called for in terms of action. According to him, smartness as prudence suggests the understanding that a purely coercive, “push” strategy sometimes may be the right choice just as a purely co-opting, “pull” approach may be preferable in other situation and that a combination along the continuum in between may be the prudent course (Jansson, 2018).

Different to Jansson, Ernest Wilson suggest that smart power should become a national security imperative. He defines smart power as one’s capacity to combine elements of hard and soft power in ways that are mutually reinforcing such that the actors’ purposes are advanced effectively and efficiently. However, he agrees with Janson on the issue that emphasis on technical combination of hard and soft power do not constitute to smart power. He proposes that combining hard and soft power effectively means recognizing their interrelationships as well as their distinctiveness. These influences can flow in both directions, for example hard power can and typically does amplify soft power (Wilson, 2008). But Wilson largely misses examination of circumstances of how hard and soft power can influence one another.

Guilio Gallarotti has substantially contributed to smart power theory with the detailed examination of relationships between soft and hard power. He has also developed several prescriptions for decision-makers to value and effectively use smart power strategies in their foreign policies. Thus Gallarotti’s work includes both scientific and practical implication.

The thesis also takes Gallarotti’s approach to different between hard and soft power. According to him, the principle difference between hard and soft power can therefore be understood thus: hard power coerces compliance principally through reliance on tangible material resources – more direct methods (either through their symbolic or actual use); while soft power cultivates it through policies, qualities, and actions that make nations attractive to other nations – more indirect and non-coercive methods (Gallarotti, 2015). Most importantly, Gallarotti tries to analyze what is the interrelationship between hard and soft power and in what circumstance do they reinforce or weaken one another. The author assumes that the two components of smart power are neither perfect substitutes nor are they perfect complements.

For example, even though the possession of hard power itself can make a nation a role model in a variety of ways (large military arsenals and successful military strategies can generate significant soft power by enhancing respect and admiration), but at the same time, hard power can also be used in such manner that undermine respect and admiration. Gallarotti also brings practical examples of the latter. The use of hard power resources in fact diminish the hard power position of a nation when military atrocities stiffen resistance in a manner that weakens aggressor nation as the victims may either grow to hate the aggressor. But at the same time. The use of aggressive military force can generate a positive image with nations who are benefiting from such an initiative, for example, liberating Kuwait and protecting Saudi Arabia during the Gulf War (Gallarotti, 2015). Gallarotti also goes in line with Nye's and Jansson's argument and states that ultimately, as interconnected as the two sources of power are and thus share many qualities, the real differentiation of power is in the context of its use.

Gallarotti has further contributed to the theory development and based on Nye's contribution he coined the concept of cosmopolitan power by which he challenged the dominant vision of power espoused by Realism. He argues that when the world is in flux, hard power alone is insufficient to effectively acquire influence in the world system and he proposes that theory of cosmopolitan power is one of the solution to this challenge. The theory creates a balance among the sub-sources of power: hard, soft and smart power. He identified the following three signatures of cosmopolitan power: soft empowerment (the need to raise a nation's influence through the increased use of soft power), hard disempowerment (avoiding the dangers of overreliance on hard power, which carries self-defeating consequences), and the superiority of a prudent combination of hard and soft power over the excessive use of either one (optimal diversification between hard and soft power) (Gallarotti, 2010). Overall, Gallarotti's main argument lies in optimal diversification among soft and hard power resources.

Theoretically speaking, these authors have substantially explored the use of different forms, however, smart power theory needs further empirical testing. On the example of Russia's smart

power strategy towards Georgia, the thesis tries to contribute to the smart power studies with its empirical examination. Theoretical explanation will be mainly based on Gallarotti's assumptions.

“Near Abroad” in Russia's foreign policy

Over the years, Russia has increasingly tried to posit as major actor and power center in international system. After a decade of weakness and upheaval, Russia returned to the world stage during Vladimir Putin's eight-year presidency, regaining influence in its neighborhood and beyond, and venturing into parts of the globe from which it retreated after the Soviet collapse (Stent, 2008). The foreign policy concepts of Russian Federation from 2008 till 2016 explicitly illustrate evolution of Moscow's worldwide ambitions and objectives. In 2008, Russia already assumed that the country has strengthened enough and that its empowerment entailed “increased role of the country in international affairs, its greater responsibility for global developments and related possibilities to participate in the implementation of the international agenda, as well as in its development” (Foreign Policy Concept of Russian Federation, 2008). In the same document, Russia emphasizes its willingness to achieve “strong positions in of authority in the world community that best meet the interests of the Russian Federation as one of influential centers in the modern world”.

The foreign policy concept of 2013 of Russia continues this line of argument, but in this case Russia already poses not as an actor eager to gain more advanced position in the international system, but rather takes Russia's “increased responsibility for setting the international agenda and shaping the system of international relations” as a fact (Foreign Policy Concept of Russian Federation, 2013). In foreign policy concept of 2016, Russia declares consolidation of Russia's position “as a center of influence in today's world” as its priority (Foreign Policy Concept of Russian Federation, 2016).

For a country that has claims for being center of influence in international arena, having dominance and influence over neighboring countries is essential. Hence, development of bilateral and multilateral cooperation with the member states of Commonwealth of Independent States (CIS) constituted and still continues to be a priority area of Russia's foreign policy. Meanwhile since 2008, Russia has officially declared its negative attitude towards the expansion of NATO, notably to the plans of admitting Ukraine and Georgia to the membership in the alliance, as well as to bringing the NATO military infrastructure closer to the Russian borders (Foreign Policy Concept of Russian Federation, 2008, 2013, 2016). Earlier before officially incorporating this provision into its official foreign policy concept, at Munich Security Conference, President Vladimir Putin has strictly criticized NATO's eastern expansion and has portrayed NATO's activities in eastern flank as "a serious provocation that reduces the level of mutual trust" between Russia and the Alliance (Putin, 2007).

Georgia and the Caucasus have always been of strategic and geopolitical interest for Russia. Imperial and Soviet Russia managed to incorporate Georgia as well as its neighboring Armenia and Azerbaijan under its control. This dominance dates back to late 18th, when Russia finalized its efforts to gain control on its southern neighbors. Therefore, past legacy also largely contributes to Russia's increased thirst for having influence and dominance in the Caucasus as well as in other former allies.

The color revolutions (2003 Rose Revolution in Georgia and 2004 Orange Revolution in Ukraine) in Russia's immediate neighborhood have signaled Moscow of its weakening influence in the region and increased threats of western (EU and US/NATO) expansion into the east. These political evolutions have triggered a gradual transformation of Russian foreign policy into aggressive stance vis-à-vis its near abroad (Matsaberidze, 2015). Overall approach of Russia's foreign policy started to evolve around the concept of 'Great power-ness' (*derzhavnost*) during Putin's second presidential term. Since then, Russia's key foreign policy

priorities have become overwhelmingly security-oriented and the Kremlin's overall approach of influence-seeking in neighboring countries intensified.

The most explicit illustration of Russia's policy towards post-Soviet countries, including Georgia, is the term "near abroad" coined in Russia in the early 1990s, that reflects the perception that they are not "really" foreign-became a national minority and no longer members of the leading nationality as they had been in the Soviet era (Shevel, 2015). Hence, the decision of Georgia to become a NATO member and to have closer ties with the European Union became the troublesome issue for the Kremlin.

Image promotion and use of public diplomacy in that regard have been part of Russia's foreign policy doctrine since 2008. In foreign countries, promotion and propagation of the Russian language and Russian peoples' culture "constituting a unique contribution to cultural and civilizational diversity of the contemporary world" have been one of the key objectives (Foreign Policy Concept of Russian Federation, 2008). However, as suggested in later strategic documents, Russia has acknowledged new trends in global development and has also recognized the limitations of "traditional military and political alliances cannot protect against all the existing trans-border challenges and threats" (Foreign Policy Concept of Russian Federation, 2008). Russia started to revise its foreign policy vision and has acknowledge that economic, legal, scientific, environmental, demographic and IT factors became as important for states in influencing the world politics as the military power. In 2013, Russia explicitly incorporated "soft power" toolkit for achieving foreign policy objectives in its concept of foreign policy: "'Soft power", a comprehensive toolkit for achieving foreign policy objectives building on civil society potential, information, cultural and other methods and technologies alternative to traditional diplomacy, is becoming an indispensable component of modern international relations. At the same time, increasing global competition and the growing crisis potential sometimes creates a risk of destructive and unlawful use of "soft power" and human rights concepts to exert political pressure on sovereign states, interfere in their internal affairs,

destabilize their political situation, manipulate public opinion, including under the pretext of financing cultural and human rights projects abroad” (Foreign Policy Concept of Russian Federation, 2013).

3. Russia’s foreign policy towards Georgia: aim, objectives and instruments

Russia’s primary goal in Georgia is to not allow Georgia to become a member of either NATO or the EU and therefore, to bring Georgia back to its “sphere of influence”. To this end, Russia has specific objectives, such as: a) to undermine popular support among Georgians for the EU and NATO; b) to increase popular support among Georgians for Russia; c) to have at least non-anti-Russia (ultimately to have a pro-Kremlin) government in Tbilisi.

For Moscow, Georgia keeps being strategically key country in the region. Control over Georgia allows Russia to control its unstable Northern Caucasus, to counterbalance Turkey’s power in the region. According to Alexander Rondeli, as a satellite of Russia, Georgia could cut off energy-rich Azerbaijan and Central Asian land-locked states from the West by closing access to the Black Sea and mostly importantly, by controlling Georgia, the Kremlin would more easily block the penetration of European and Euro-Atlantic structures in the Caucasus (Rondeli, 2013).

In order to achieve these goals and objective, Russia has developed a diverse toolkit. The nature of the instruments that Russia has employed over time in Georgia are of both hard and soft power nature. Overall, Russia has always been implementing what scholars call smart power, combination of both hard and soft instruments. However, alternation among these instruments were not consistent and main focus of its smart power has not been always the same. If Russia was employing hard military instruments in Georgia during 1990s and early 2000s, recently soft power instruments have gained increasing role in Russia’s policy vis-à-vis Georgia.

The main direction of Russia's soft power activity since early 2000's, if not earlier, has been focused on promoting so called "Russian World"¹, that implies developing a certain socio-cultural reality in the post-Soviet space, a "so-called "civilizational space" based on three pillars: 1) Orthodoxy, 2) Russian culture and the Russian language and 3) a common historical memory and common views on societal development" (Rondeli, 2014, 4). However, soft power instruments were not institutionalized and Russia's smart power used to be more hard power centered up until 2012.

Georgia's western ambitions and Russia's hard power tools as counter-measures

Georgia declared its aspiration to NATO membership for the first time at the 2002 Prague Summit and Georgia's integration process into the Alliance began accordingly. In 2004 Georgia became the first partner to develop an Individual Partnership Action Plan (IPAP) with NATO and undertook specific commitments in the frames of the Action Plan. In 2005 NATO deployed a Liaison Officer to Georgia, that was tasked with supporting reforms in Georgia and the country's integration process into the Alliance (NATO-Georgia Cooperation, 2019). Georgia's quest for joining NATO was effectively resulting in concrete institutional and political cooperation with the allied partners and NATO. The Alliance undertook a decision to offer an Intensified Dialogue to Georgia at the meeting of NATO Foreign Ministers held in New York in 2006. Consultations on political, security, conflict resolution, defense, civil emergency planning, economic, scientific, educational and other issues were held in the frames of the Intensified Dialogue. Based on successful implementation of commitments undertaken under the IPAP and a progress achieved during cooperation within the Intensified Dialogue, allied heads of states and governments agreed at the 2008 Bucharest Summit that Georgia will become a NATO member (Bucharest Summit Declaration, 2008).

¹ Piotr Shchedrovitsky, a philosopher actively engaged in developing ideas concerning Russia's future and a way of development, coined the powerful imperial concept of the "Russian World" which is to provide Russia with "its due place" in the globalizing world.

At this time, it was a fact that Russia was unable to undo NATO's eastwards expansion in Eastern and Central European countries, but a political message and promise from the Alliance that Georgia would become a NATO member has been a critical point for Russia to at least keep NATO from spreading farther.

Along with NATO, Georgia has also been striving to deepen its relations with the European Union. Saakashvili started his career with loud pro-western statements, his public addresses were similar to Shevardnadze's but more vocal, underlining historical ties between Georgia and the European and Western civilizations (Chkhikvadze, 2016). In his 2004 inauguration speech, Saakashvili pointed out that "we [Georgians] are not only early Europeans, we are ancient Europeans, and therefore, Georgia holds special place in European civilization". Likewise, in his 2008 inauguration speech, President noted that "Georgia's persistent harbor and its natural environment is Europe, to which we are connected with common culture, history and democratic values that are based on human rights protection, rule of law and principles of peaceful and just development of the community" (Inauguration Speech of the President of Georgia 2004/2008).

Along with the increased pro-western narrative, Georgian government was developing new cooperation tools with the European Union as well. In 2004, Georgia became part of the EU's European Neighborhood Policy, that was launched in 2004 based on a Communication entitled "Wider Europe – Neighborhood" adopted by the European Commission one year earlier and that was set as a framework to govern the EU's relations with 16 of the EU's Eastern and Southern Neighbors in order to achieve the closest possible political association and the greatest possible degree of economic integration (European Neighborhood Policy, 2016). However, in the early 2000s, Russia was not explicitly stating its negative approach towards European projects. Even more, in late 2004, in the immediate aftermath of the Orange revolution, President Putin even said that Russia could look favorably on Ukraine becoming a

member of the EU (Press Conference Following Talks with Spanish Prime Minister Jose Luis Rodriguez Zapatero, 2004).

Alongside with European and Euro-Atlantic integration, Georgian government has intensified cooperation with the United States. Even before Saakashvili's presidency, Georgia traditionally has been a leading recipient of U.S. foreign and military aid in Europe and Eurasia. But since 2000's Georgia became the largest per capita recipient of U.S. aid in Europe and Eurasia and, until the August 2008 war, the third-largest recipient in the region, after Russia and Ukraine (Welt, 2018, 11). The United States gave increased amounts of military aid to Georgia after the terrorist attacks of September 11, 2001. Apart from military cooperation, the United States traditionally has supported Georgia's NATO membership aspirations. Before the 2008 war, the United States supported granting Georgia a MAP and backed NATO's April 2008 pledge that Georgia eventually would become a member of NATO.

However, not only Georgia's increased endeavors to deepen relations with the western institutions did irritate Russia, but also domestic political processes that indicated weakening of Russia's position in Georgia. These events included the collapse of Aslan Abashidze's pro-Moscow regime in the Adjara autonomous region and the new Georgian government's territorial operations in South Ossetia and Abkhazia in 2005 and 2006 – that eventually contributed to Russian distrust (Cecire, 2013).

In order to impede Georgia's NATO integration Russia utilized economic and military coercive sticks against Georgia. Before utilizing extreme forms of hard power, such as military invasion in Georgia, Russia attempted to coerce its former ally with economic means. At the end of 2005 Russia started placing restrictions on the imports of Georgian fruits and vegetables: “on the grounds of the decision made by “Rosselkhoznadori” on December 19, 2005, imports of agricultural products from Georgia were banned” (Eric Livny et al, 2007, 5). The next big shock for Georgian economy was doubling the price of natural gas imported from Russia (January 2006): the price was raised from USD 65 per cubic meter to USD 110. The spring of the 2006

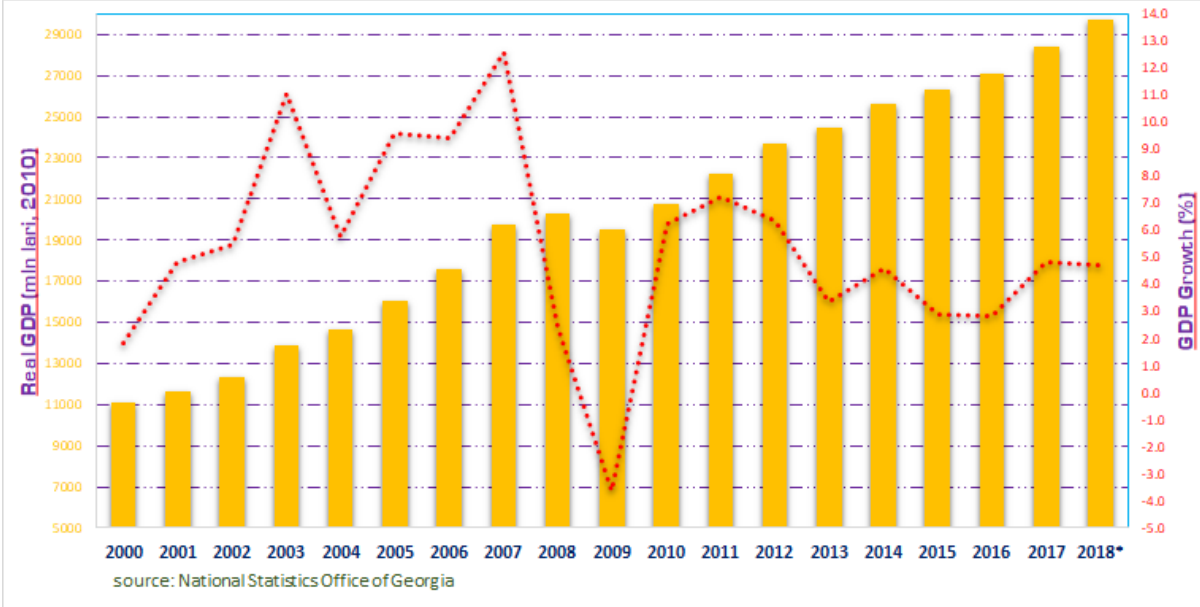
year was benchmarked by the announcement of Russian embargo on the import of Georgian wines and mineral water. On the basis of order No.6 of March 15, 2006, “given by the chief sanitary inspector of Russian federation, Genadi Onishchenko, imports of Georgian wine, wine products, brandy and champagne were banned, citing health concerns about contaminants in these liquids” ((Eric Livny et al, 2007, 5).

Table 1: Chronology of Sanctions by Russia

Date	Event
December 19, 2005	Ban on imports of agricultural products from Georgia
January, 2006	Sharp increase in the price of gas imported from Russia
March 15, 2006	Ban on import of Georgian wine, wine products, brandy and champagne
May, 5, 2006	Ban on imports of Georgian mineral water
July 8, 2006	Georgian-Russian border checkpoint at Verkhniy Lars closed
September 27, 2006	Arrest of Russian officers by Georgian authorities
September 28, 2006	Russia recalled its ambassador in Georgia, and began a partial evacuation of Russian diplomatic staff from Georgia
October 3, 2006	Russia suspended air, rail, road, sea and postal links to Georgia, and stopped issuing entry visas to Georgian citizens
January 2007	Another sharp increase in the price of gas imported from Russia

Source: Eric Livny, Mack Ott, Karine Torosyan. (2007). Impact of Russian Sanctions on the Georgian Economy. *International School of Economics at TSU*.

Nevertheless, it can be safely argued that the impact of the 2006 Russian embargo on Georgia was far lower than initially feared. GDP growth remained strong in 2006 and 2007 (in 2004-2007 times period Georgian average economic growth amounted to 9.3% (FactCheck.ge, 2018)), and there was no significant blow to employment (in fact, it decreased in these two years). Some of the experts even state that “Russian embargo rather than pulling Georgian economy back, pushed it forward, forcing Georgian entrepreneurs to find new markets for their goods” (EPRC, 2015, 14).

Coercing its former ally with economic means was followed by direct military invasion by Russia in 2008. On the evening of August 7, 2008, South Ossetia accused Georgia of launching a “massive” artillery bombing against Tskhinvali, while Georgian side has been reporting that intense bombing on Georgian villages near the conflict zone was taking place. After Russian regular army entered Roki tunnel and started invasion into sovereign territory of Georgia, then President and Commander In-Chief Saakashvili ordered Georgian army to stop the Russian columns heading toward Tskhinvali and coming through the Roki Tunnel, and to suppress the Ossetian shelling of Georgian positions and villages (Asmus, 2010).

Russian President Medvedev addressed an emergency session of the Russian Security Council on August 8. He denounced Georgia's incursion into South Ossetia, asserting that "women, children and the elderly are now dying in South Ossetia, and most of them are citizens of the Russian Federation." (Nichol, 2009, 8). Adding that "historically Russia has been, and will continue to be, a guarantor of security for peoples of the Caucasus". On 12 August 2008, with the mediation of the EU and its president Sarkozy, the six-point Ceasefire Agreement was agreed between Russia and Georgia. During the five-day conflict, 170 servicemen, 14 policemen, and 228 civilians from Georgia were killed and 1,747 wounded. Russia did not fulfill the ceasefire agreement and moreover, on August 26, President Medvedev signed an order recognizing the independence of South Ossetia and Abkhazia that ultimately damaged Russia's image in Georgia.

Russian-Georgian conflict and particularly, Russia's 2008 invasion of Georgia was a clear indication to Georgia, Ukraine as well as Western countries that in the so-called "near abroad" (post-Soviet space), Russian rules would operate and no one else's (Rondeli, 2013, 4). Stephen Jones also argues that "...for Russia, the war was not fundamentally about Georgia. It was bound up with larger international issues such as eastward expansion of NATO, the recognition of Kosovo, Russia's security in the North Caucasus and the West's challenge to Russian control of oil and gas supplies in Eurasia" (Jones, 2013, 250). With its invasion of Georgia in the summer of 2008, Moscow demonstrated for the first time since the Soviet collapse that under some circumstances, it was willing to court real foreign opposition to assert what it perceived as its interests inside the CIS (Mankoff, 2012).

Despite the fact that Russia launched military assault against Georgia and recognized its breakaway regions of Abkhazia and South Ossetia/Tskhinvali region as independent states, it worked counterproductive vis-à-vis reversing Georgia's European and Euro-Atlantic aspiration. Some may argue that the invasion managed to delay Georgia's Euro-Atlantic integration and to some extent, Russia has managed to portray Georgia to the members of

NATO as unstable and militarily indefensible and, therefore, a potential liability as a member, Moscow has been so far unable to either change Georgia’s aspiration on policy level or to substantially decrease popular support for Georgia’s declared goal to become EU and NATO member among Georgian public.

Following the Russia’s use of hard power tools against Georgia, in the discourses of Georgia political leaders Russia’s image was framed as an enemy, while Georgia’s European and Euro-Atlantic future has been framed as the only solution for Georgia’s territorial integrity, security and welfare.

Russia in the statements of Georgian leaders	EU and NATO in the statements of Georgian leaders
<p>“Four years ago I stood before you and extended my hand in friendship and cooperation to our neighbors and colleagues in Russia. Today I do the same once again.”</p> <p>President Saakashvili, inauguration speech, 2008.</p>	<p>“Georgia is forever yoked to Europe. We are joined by a common and unbreakable bond-one based on culture-on our shared history and identity-and on a common set of values”</p> <p>“Georgian people ... expressed their overwhelming desire to enter NATO-and so too has the community of shared values that makes up this great organization.” “We will continue our progress toward NATO and the European Union.”</p> <p>President Saakashvili, inauguration speech, 2008.</p>
<p>“Our northern neighbor expected us to change our path when it imposed on us a full embargo in 2006, invaded us in 2008,</p>	<p>“We might belong to different States and live on different side of the mountains, but in terms of human and cultural space. there is</p>

<p>ethnically cleansed Georgian regions and illegally occupied 20% of our territory. an occupation that continues to this day.”</p> <p>“I am speaking of the lawlessness bred by the Russian occupation. Our two occupied regions exist in a black hole of governance.”</p> <p>“for the last two years. the Russian Federation has been violating the ceasefire agreement broke red on 12 August 2008”</p> <p>“Hundreds of thousands of IDPs. victims of the ethnic cleansing campaign led by the Russian forces are still prevented from returning to their home”</p> <p>“...the populations held hostage by the Russian occupiers, on the other side of the New Iron Curtain that illegally divides our country”</p> <p>President Saakashvili, Speech at General Assembly of the UN, 2010.</p>	<p>no North and South Caucasus, there is one Caucasus, that belongs to Europe and will one day join the European family of free nations, following the Georgian path.”</p> <p>“I dream about the day when an Abkhaz or Ossetian citizen of Georgia - as it happened several times in our common history - will become President of a reunited democratic and European Georgia.”</p> <p>President Saakashvili, Speech at General Assembly of the UN, 2010.</p>
<p>“As I speak, the Russian Federation militarily occupies 20% of sovereign Georgian territory, in violation of international law and of the August 12, 2008, cease-fire agreement.”</p> <p>President Saakashvili, Speech at General Assembly of the UN, 2010.</p> <p>“The annexation of Georgian lands by Russian troops continues.”</p>	<p>“The European Union - the greatest political success of recent decades – has been built on three pillars, which also could be characterized as three rejections:</p> <p>the rejection of the extreme nationalism that had led Europe to the collective suicide of two world wars and the horrors of Nazism - the rejection of communism that was</p>

<p>“Despite the friendly statements made by the new Georgian government in the recent weeks and months, the Russian military keeps advancing its positions, dividing communities with new barbwires, threatening our economy, moving towards the vital Baku-Supsa pipeline, approaching more and more the main highway of Georgia and thus putting into question the very sustainability of our country.”</p> <p>President Saakashvili, Speech at General Assembly of the UN, 2013.</p>	<p>threatening to spread throughout the continent-and, in the end, the rejection of colonialism and imperialism.”</p> <p>„But never had our ancestors benefited from a vast and powerful enough force that had understood its strategic interest was to preserve the sovereignty of each of our nation. Today, this force exists: it is the European Union“</p> <p>„We are and should remain a nation united in our historical destiny to join the European family of democratic nations, the family we should never have been separated from, our family. The path of the Georgian people towards freedom, regional unity and European integration is far from over and I will continue to dedicate every day of my life to its success, as a proud citizen of a proud nation“</p> <p>President Saakashvili, Speech at General Assembly of the UN, 2013.</p>
<p>“A top area of concern for Georgia is the issue of internally displaced persons and refugees. There are hundreds of thousands of IDPs in Georgia as a result of Russia's military aggression.”</p>	<p>“Increased Euro-Atlantic and European integration is our way of returning to the family of European nations, with whom we share history, culture, and most importantly, common values.”</p>

<p>“We Georgians want a good relationship with Russia, but not at the expense of our sovereignty and independence, which we fought so hard to achieve”</p> <p>Prime-Minister Gharibashvili at UN General Assembly, 2014.</p>	<p>Prime-Minister Gharibashvili at UN General Assembly, 2014.</p> <p>“Georgia is given a historical opportunity today to return to its regular environment - Europe, its political, economic, social and cultural space.”</p> <p>Prime-Minister Gharibashvili at the ceremonial of signing the association agreement, 2014.</p>
<p>“Russia therefore continues to illegally extend its control over Georgian sovereign territory.”</p> <p>“I condemn this creeping annexation and Russia's disregard for international law.”</p> <p>Prime-Minister Gharibashvili at UN General Assembly, 2015.</p>	<p>“The steady arc of our Euro-Atlantic path reflects Georgia's strong European identity and values”.</p> <p>“A core element of Georgia's security and its Euro-Atlantic integration is its ever deepening relationship with NATO.”</p> <p>Prime-Minister Gharibashvili at UN General Assembly, 2015.</p>
<p>“We have made some concrete progress in de-escalating tensions, but Georgia's steps forward have not all been reciprocated. The Russian Federation has yet to honor even the EU-mediated ceasefire Agreement of August 2008”</p> <p>Prime-Minister Kvirikashvili, UN General Assembly, 2016.</p>	<p>“Georgia's future lies within the European and Euro-Atlantic community.”</p> <p>Prime-Minister Kvirikashvili, UN General Assembly, 2016.</p>

As shown in the table, basically the main rhetoric of Georgian public officials emphasizes cultural and historical belonging with the Europe and underlines irreversibility of Georgia's European and Euro-Atlantic integration. It's also significant, that Georgian officials frame integration in NATO as guarantor of the country's security. While Russia is framed as an "occupier" that disrespects international law, Georgia's sovereignty and territorial integrity.

Along with the active pro-western narrative, Georgia's strategic documents also highlight the importance of Georgia's western ambitions and make European and Euro-Atlantic membership as the country's top priorities: "The development a European type liberal-democratic state and its gradual integration into the EU is one of the main goals of the country's foreign and domestic policy" (Foreign Policy Concept, 2015-2018). Regarding the Euro-Atlantic aspirations, membership to the North Atlantic Treaty Organization is one of the main priorities of Georgia's foreign and security policy, according to the foreign policy concept.

Occupation of Georgian territories by the Russian Federation is recognized as a primary threat to Georgia's security environment according to the National Security Concept of Georgia. The same strategic document emphasis the fact that the 2008 war demonstrated that the Russian Federation does not accept the sovereignty of Georgia, including Georgia's choice of democracy and its independent domestic and foreign policy (National Security Concept, 2011). On the other hand, the concept underscores that Georgia is a part of the European and Euro-Atlantic space and that its full-fledged integration in these institutions represent important foreign and security priority for Georgia.

The same discourse is reflected in the Strategic Defense Review of the Ministry of Defense of Georgia that describes the current security environment, reviews the threats and challenges facing Georgia. The SDR pays particular attention to Russia and acknowledges Russia's willingness to disregard international law, violate the sovereignty of its neighboring countries through open military aggression and the use of hybrid warfare, as a key challenge for Georgia's security (Strategic Defense Review, 2017-2020).

Georgia's Strategic Defense Review highlights Georgia's willingness to join the Alliance and until the political consensus is obtained among allied members Georgia continues to deepen its relations with NATO and increase the country's defense capabilities: "Georgia obtains all practical tools to prepare for joining NATO and successfully continues its cooperation with the Alliance. Successful implementation of NATO-Georgia cooperation mechanisms (NATO-Georgia Commission, Annual National Programme, Substantial NATO-Georgia Package etc.) and strengthening of bilateral and multilateral relations with NATO" (Strategic Defense Review, 2017-2020).

Moreover, Georgia's European and Euro-Atlantic aspirations have been incorporated in the country's supreme law – the Constitution. Inclusion of the European and Euro-Atlantic course in the Constitution not only represents declaratory and symbolic in nature, but also has legal significance. As political elite agreed, inclusion of this provision in the revisited Constitution in 2017, can act as a countermeasure, if at any point the political group in power decides for Georgia to join an organization that is incompatible with Euro-Atlantic aspirations. The above constitutional norm can be used a legal basis for the Constitutional Court to abolish the decision.

Apart from pro-EU and pro-NATO policy formulations, Georgia has practically advanced its relations with the USA, European Union and NATO. With regards to NATO, the scope and the depth of NATO-Georgia cooperation has substantially increased since 2008. NATO Foreign Ministers agreed to replace the Individual Partnership Action Plan (IPAP) with the Annual National Program (ANP), a practical cooperation mechanism between NATO and Georgia that supports enhancing Georgia's interoperability with the Alliance. A Substantial NATO-Georgia Package (SNGP), which puts forward a strategic, tactical and operational support across 13 areas, was introduced to strengthen Georgia's defense capabilities and advance its preparation for membership. NATO Expert Team has been permanently residing in Georgia since 2015, when the NATO-Georgia Joint Training and Evaluation Centre (JTEC) was inaugurated.

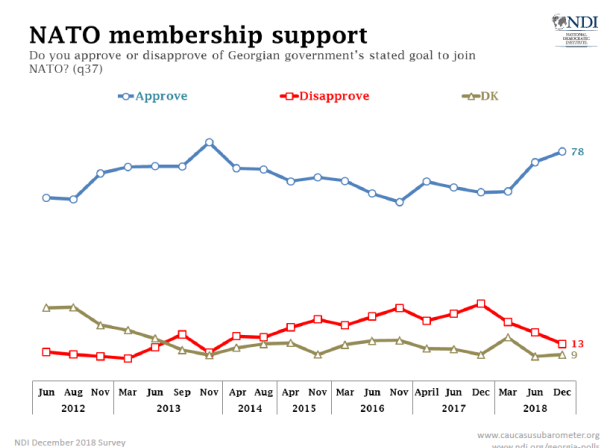
Another institutional development is related to the establishment of the Defense Institution Building School (DIBS) that aims at increasing professional development capabilities of representatives from wider defense and security sector, through various courses and training, workshops, discussions and conferences on various issues. NATO has been significantly contributing to strengthening Georgia's capacity for democratic management and oversight in the ministry of defense and other security institutions. NATO-Georgia Commission (NGC) has been operating since 2008 creating a unique opportunity for both political consultations and practical cooperation to help Georgia advance on NATO membership path. Over the years, the strong NATO-Georgian bond continues at improving Georgia's defense capabilities, increasing its resilience, enhancing interoperability with NATO, and supporting NATO membership preparation process.

In case of EU-Georgia relations, it was after 2008-year war, that the EU developed Eastern Partnership Policy that is a joint policy initiative which aims to deepen and strengthen relations between the European Union (EU), its Member States and its six Eastern neighbors: Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Moldova and Ukraine. Even though, EaP framework does not provide Georgia with a clear European membership perspective, participation in the policy has substantially enhance EU-Georgian relations. EaP has created an opportunity for Georgia to obtain practical carrots from the EU side, namely signing of Association Agreement on 27 July 2014 that created a deep and comprehensive free trade area and exempted almost all goods or services (with some EU caveats in the service sector) from most tariff or non-tariff barriers. Georgia's AA also deals with close co-operation in 22 spheres and provides strong tools both for the country's functional integration into European structures as well as for improving the quality of its economic integration through EU market access and high levels of sectoral co-operation. Another huge step in EU-Georgia relations is related to Visa liberalization process. In June 2012, the EU opened a visa dialogue with Georgia and a visa liberalization action plan was presented in early 2013. After 5 years of intensive dialogue and after successful fulfillment Visa Liberalization Action Plan (VLAP – that consisted of four key

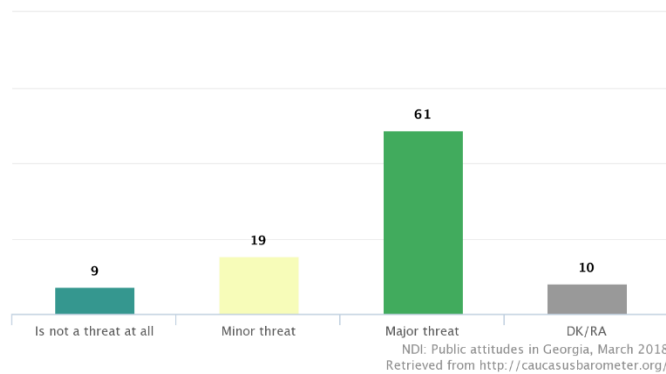
blocks of benchmarks in the following spheres: document security; border and migration management; public order and security external relations and fundamental rights) on 27 February 2017, the EU Council adopted a regulation on visa liberalization for Georgians travelling to the EU for a period of stay of 90 days in any 180-day period.

In relations with the US, Georgia has also deepened its partnership with the USA. The advanced cooperation between Georgia and the USA was institutionalized in 2009 with signing of 2009 U.S.-Georgia Charter on Strategic Partnership. Consequently, the U.S.-Georgia Strategic Partnership Commission was developed that comprises four bilateral working groups on priority areas identified in the Charter: democracy; defense and security; economic, trade, and energy issues; and people-to-people and cultural exchanges. In addition to holding a high-level plenary session of the Commission each year, senior-level U.S. and Georgian policymakers lead yearly meetings of each working group to review commitments, update activities, and establish future objectives. Since the signing of the Charter, the United States and Georgia have strengthened their mutual cooperation based on U.S. support for Georgia’s sovereignty and territorial integrity, and its commitment to further democratic and economic reforms.

Alongside with the intensified cooperation with the western structures, Georgian public has been overall supportive towards the country’s declared goals to integrate with the EU and NATO.

RUTHRTNGB: How much of a military threat is Russia to its neighboring countries? (%)

On the other hand, the image of Russia remained strongly negative and one of the top concerns have been related to territorial integrity. For example, 61% of public believes that Russia poses a major military threats to its neighbors. With the use of hard power military tools Russia did manage to create the image

invincibility among Georgia, as 41% of public declares that Russia is superior to the USA in terms of military might (CRRRC, 2018). Nevertheless, this attitude has not induced Georgian public to get supportive towards Russia.

4. Shift from hard power centered policy to softer smart power

As Russia's hard military tools have been ineffective to provide desired outcomes in the short-term period, Russia has shifted its policy to softer policy. Moscow has not abandoned its hard power instruments though, but rather has increased use of its soft power assets against Georgia. Power of ideas has been acknowledged among Russian experts and opinion-makers long before Russia officially incorporated it as a foreign policy instruments in its strategic documents. For example, the chairmen of Foreign Affairs Committee of the Russian Duma once stated: "the situation is absurd" when post-Soviet states enjoy more benefits from cooperating with Russia and still they want to "enter into the straitjacket of the European institutions and to fall under the diktat of Brussels" (Kosachev, 2012). Tsygankov in his article published in 2006, suggests that Russian authorities were increasingly demonstrating their readiness to employ soft power to achieve foreign policy objectives. He also states that in the absence of pro-Russian governments in Georgia, Ukraine and elsewhere, the task of mobilizing ties amongst people rather than with governments, was seen especially important for preserving influence

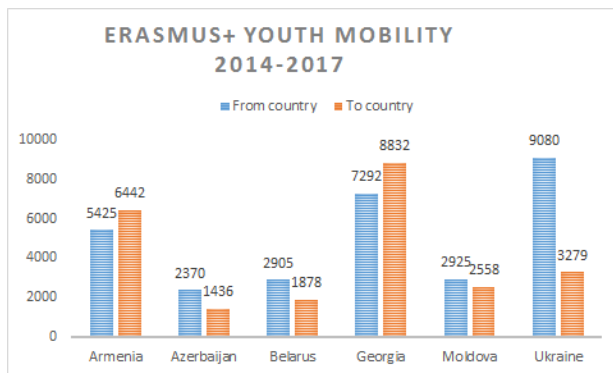
(Tsygankov, 2006). Tsygankov described Russia's soft power, as including "all aspects of Russia's attractiveness to foreigners: Russian mass media, a large and efficient economy, familiar language and religion, aspects of historical legacy, family ties, and electronic products." (Tsygankov, 2006).

Following the color revolutions, Russian politicians realized that the West's relative advantage over Russia particularly in post-Soviet was due to its better access to public opinion through sophisticated NGOs and media outlets. Hence, Moscow also tried to employ similar tools. For example, in 2007 Russian authorities established Russky Mir (Russian World) Foundation that was funded both by government and private companies. The foundation's primary aim was to support and promote Russian language and in general, Russian culture abroad. In 2008, "Rossotrudnichestvo –Ros Cooperation" was established that focused on cooperation with the diaspora. However, it was after Putin's return as president in 2012, when the Kremlin took more serious steps in developing its soft power instruments. In 2012, in his presidential address to Russian ambassadors and permanent representatives in international organizations, Putin underlined the necessity to work more actively in this direction, as "soft power' is all about promoting one's interests and policies through persuasion and creating a positive perception of one's country, based not just on its material achievements but also its spiritual and intellectual heritage." (Putin, 2012) He also argued with the representatives of Diplomatic Corps that Russia's image abroad does not fully reflect reality and there is much to do in order to improve it. Russian language and opportunities related to it, compatriots, permanently living abroad and defending rights of Russian citizens were also major themes in the context of instructing Russian diplomats to strengthen their soft power efforts. (Putin, 2012).

5. Russia soft power toolkit in Georgia

In attempting to repair Russia's image, Moscow does possess certain assets. Russian popular culture, music, books, films and TV programs are quite popular in post-Soviet countries,

including in Georgia². However, as Nye correctly argues soft power cannot be equated to popular culture alone. With regards to Russian Governmental non-governmental organizations, they are not much influential in Georgia. For example, Russian World in Georgia provided Russian language courses in Georgia and in 2014, they have enrolled 120 attendees. Likewise, Russia attempted to open its educational markets for Georgian students. In 2013-2014, Russia allocated 92 stipends for Georgian students who received the opportunity to study in 20 universities across Georgia (Kapanadze, 2016 – Carnivorous plant). These numbers are not competitive to US and EU provided scholarships to Georgian youngsters and the overall awareness regarding openly pro-Russian NGOs are quite minimal in Georgia.

Within the Erasmus+ Programme of the European Union, during 2014-2017 more than 8000 Georgian students studied in EU member states with the Erasmus+ Programme.

Source: National Erasmus+ Office Georgia

After 2012, Russia opened its labor market that traditionally has been attractive for Georgian citizens. Opening has been particularly important for ethnic minorities residing in Georgia who have difficulties with the Georgian language knowledge and who therefore see employment opportunities in either Armenia, Azerbaijan or Russia. Attitudes towards Russia have been traditionally more friendly among ethnic minority populated areas in Georgia than the other part of the population.

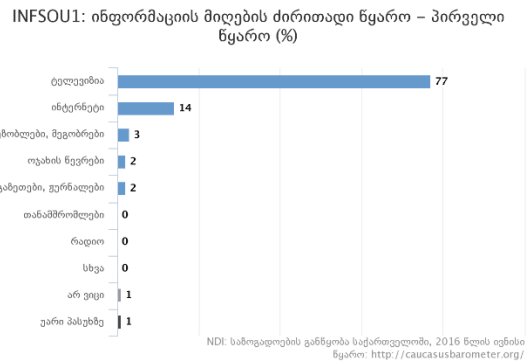
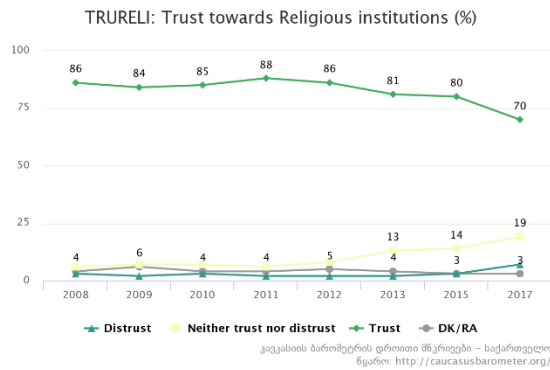
Despite the fact that the EU has introduced visa-free regime with Georgia, that substantially increased pro-Western public attitudes, still today Russia abstains from doing the same.

² An illustrative example is related to the fact that during New Years' time, majority of Georgian TV channels still put in their airtime a 1976 Soviet romantic comedy film "The Irony of Fate, or Enjoy Your Bath!" that was traditionally broadcasted on New Year's Even during Soviet Times. Even the most pro-Western mainstream media channels do air this film until present day. – Author's note.

Russian President in one his media commentaries did not exclude possibility to introduce full visa free regime for Georgians. Later, he stated that visa free travel would contribute to the “fundamental normalization of relations”. Nevertheless, Moscow has only partially simplified visa regulations for Georgian citizens, but it has not removed it in full, that shows some limits of Russia’s soft power capacity.

In case of Georgia, Orthodox Church and mainstream media outlets are the strongest tools of Russian soft power and the main tenets of the Kremlin’s narratives are increasingly visible in the discourses of some clergymen and certain TV channels.

Russia’s objective to hunt hearts and minds of Georgian public has smartly found dissemination channels. Georgian Orthodox Church keeps being one of the most trustful institutions among Georgian public and TV remains the main source of information for the population as well.

The main narratives that are espoused by Kremlin sympathizers both in media and Georgian Church are directed at two objectives: a) to undermine popular support of the West and b) to increase support for Russia. The structure of the Kremlin narrative in the Georgian discourse consists of three stages: “1. Creating threats; 2. Sowing distrust towards partners and Western institutions; 3. Ingraining a belief that Russia is the only option in fighting against the threats” (Media Development Foundation, 2018, 7).

6. Orthodox Church of Georgia – images of Russia and the West

Russian Orthodox Church has become an important ally in supporting state policies. It is also largely utilized by Russia for achieving its foreign policy goals in post-Soviet spaces. Ukrainian media has reported on priests of the Moscow-led church refusing funerals and last rites for Ukrainian soldiers killed in battle, as well as harboring Russia-backed separatist fighters and blaming Kyiv for starting the war -- despite evidence that has since come to light during more than four years of fighting to suggest that Moscow instigated. The Moscow Patriarchat alongside with the Kremlin's intensified soft power efforts, has also started to increased its attempts to unite Orthodox believers in post-Soviet countries into a unique Russian civilization portrayed as the only true preacher of Christianity.

Many of the Georgian clergymen have close links with the Russian Orthodox Church. Majority of them have studied in the religious institutions in Moscow and elsewhere in Russia. Influence of Russian Church on Georgian bishops if not on the entire institution was also openly stated by the Alexey Dugin, radically anti-Western and Eurasianist Russian philosopher – “The Orthodox Churches of Georgia and Russia expressed their solidarity with each other by not attending Crete World Orthodox meeting. Crete gathering was a clear indication of rivalry between Patriarch of Constantinople and Russian Orthodox Church. “The rivalry between the powerful Russian church, which encompasses two-thirds of the world’s Orthodox population, and the ecumenical patriarch of Constantinople, which numbers less than 3,000 faithful in Istanbul but boasts a primacy of honor over all of Orthodoxy, has in fact been for years one of the most serious conflicts within the Christian East,” (Guardian, 2016). On this critical occasion, Georgian Church sided with Russian Orthodox Church and did not participate in the gathering.

Besides, Georgian Church has deeply entrenched beliefs and positions that usually and traditionally align with the Russian Orthodox Church. On the one hand, the Patriarch of Orthodox Church Ilia II publicly supports Georgia’s integration into the EU, but on the other

hand, the isolationist policy of Georgian Church towards the Western Christian organizations as well as anti-Western statements of religious servants illustrate Russia's soft power influence.

Anti-discrimination legislation was an interesting and quite illustrative example to see the general attitudes of clergymen vis-à-vis Europe and Russia. The law was interpreted by majority of priests and bishops as infringing "traditional" Georgian values. For example, following adoption of the law, David Lasurashvili, a Georgian Orthodox priest, has stated: "The closer we get to European and American 'values,' the more we'll turn away from Christ and the Church" (Tabula, 2015). Such narrative was not limited to particular clergymen, but the Georgian Orthodox Church officially published statement, where says believers consider the antidiscrimination bill to be "propaganda and legalization" of "deadly sin," because it includes "sexual orientation" and "gender identity" on the list of prohibited grounds of discrimination (Radio Liberty, 2014).

A dominating view by many clergymen is that the West tries to impose homosexuality, incest, pedophilia, zoophilia, perversion and fights against national identity, traditions, Orthodox Christianity, family as a social institution. In such a logic, these priests then directly or indirectly portray Orthodox Russia as the counterweight to the West. Apart from statements about the threat of losing identity in case of integration with the West, religious servants promoted an exceptional role of Russia as an Orthodox country and blamed the US for encouraging the previous government to start the 2008 war with Russia (Media Development Foundation, 2018).

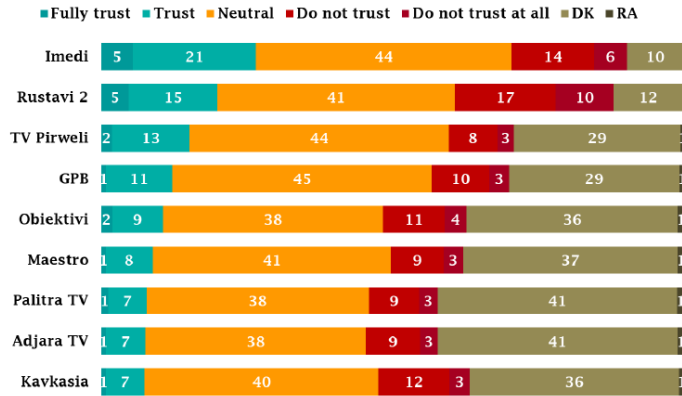
While majority of priests share traditional views that align Russia's narratives, only few of them express directly sympathies towards Russia. One of the representatives of the latter is Ruis-Urbnisi high ranking bishop Iobi that assessed Russian bombs during the 2008 Russia-Georgia war as punishment sent from heaven (Media Development Foundation, 2017). Yet another example is related to bishop Spiridon who blamed third powers (most probably the

West) in tensions between Ukraine and Russia and he urged his followers to pray Russia to unite Ukraine and Belarus into its boundaries (netgazeti, 2015).

7. Mainstream media discourse about Russia and the West

Trust in media

In general, how much do you trust or distrust coverage of news and current affairs on the following TV channels? (q72)

NDI December 2018 Survey

www.caucasusbarometer.org
www.ndi.org/georgia-polls

in 46.2% of stories made on Rustavi 2 implied an impression that Yanukovich and his government were in crisis, but in almost the same amount (45.1%) Rustavi 2 particularly emphasized Russia and Vladimir Putin's roles and also underscored similarities with the conflicts in Georgia (Kutidze, 2015).

Imedi TV company, first by viewership, in some cases applies pro-Kremlin narrative when covering issues though, normally, it observes journalistic standards, according to experts. In political and current affairs talk-shows on Imedi as well as Maestro TV channel, ‘presenters, when having respondents of pro-Russian orientation as guests, fail to adequately challenge them, thereby facilitating the spread of disinformation and negative stereotypes’ (Media Development Foundation, 2017). There were several instances, when the webpage of the channel published stories that were found misleading and fake. In one of the examples of such, Imedi News reported as if Great Britain replaced the term “pregnant women” with “pregnant people” in the United Nations. The similar story was also published on Sputnik Georgia that cited Russian Ria Novosti as its source. Both publications write that the initiative was taken by

According to the most recent opinion polls, there are five top most watched media outlets in Georgia: Imedia, Rustavi 2, TV Pirveli, Georgian Public Broadcaster and Obiektivi. Among discourses of TV channels Rustavi 2 and TV Pirveli Russia is framed as an “enemy” and “occupier”. During Ukrainian crisis,

the UK is related to the protection of rights for transgender persons (Myth Detector, 2017). However, apart from these separate cases, editorial policy of Imedi TV seems to be mostly pro-Western oriented.

The clearly pro-Kremlin TV channel is Obiektivi TV. The channel is a useful tool for pro-Kremlin non-governmental organizations and individuals to disseminate stories that, on the one hand, portray the West as a source of immorality and Russia as indispensable brother of Georgia with common values. Media reports show the growing tendency that Anti-Western comments were most frequently made on TV Obieqtivi (Media Development Foundation, 2017, 2016, 2014-2015).

Media Union Obieqtivi was established in August 2010. A co-founder of the company is Irma Inashvili, the current Secretary General of Alliance of Patriots of Georgia (APG)³; however, since 2014, she is not listed among the management of the channel. The political party office and television are in the same building. TV Channel pursues Turkophobic, xenophobic and homophobic editorial policy.

Traditionally, anti-Western messages concern the issues related to identity, human rights and values. Obieqtivi TV portrayed visa liberalization and integration with the EU as a threat to Georgian identity - Valeri Kvaratskhelia, anchor of Obiektivi TV talk show “Politikuri Ghame” stated: “Women are raped in Europe openly, during the daylight; astonishing things happen there... And you think that against this background and considering our region, our mentality, et cetera, Europe will grant us visa free travel?” (Media Development Foundation, 2016).

³ In 2016, in parliamentary elections the party got 5.01% of the votes, it gained seats in Parliament. The party claims to be of right-conservative ideology. In its vision and program, available on the English language webpage of the political party (unavailable in Georgian), the party defines patriotism as “thinking and pondering, speaking and discussing, acting and behaving in conformity with the national spirit, which in our case is the Georgian spirit”. According to the party’s vision, the tolerance of Georgian spirit implies readiness to adopt everything good from other nations, though, at the same time, giving preference to native Georgian. On its English-language website, the party declares the desire to integrate into the European Union while **expressing skepticism about prospects of Georgia’s integrating into NATO.**

TV Obieqtivi largely portrayed the USA as an aggressor, instigator of coups, inciter of terrorism, whereas Russia was portrayed as the country fighting against all this: Valeri Kvaratskhelia, presenter: “The USA has recently created a terrorist state, the so-called Islamic State, and used it for strengthening its hegemony in the Middle East. It was primarily Russia that went against it because Russia believed that the existence of a terrorist state was unacceptable”. Therefore, framing of the West on Obiektivi TV is mostly done in a way to instill skepticism and fear against the USA and NATO – the cooperation with NATO, including the joint military training conducted in Georgia, are portrayed as a move which could provoke Russia and lead to military escalation, meanwhile inducing the fear of war and stressing that the integration into NATO was not a guarantee of Georgia’s security and contrary that it can result in the loss of territories and disintegration of the country; Likewise, TV Obieqtivi tries to discredit Georgia’s European integration, fueling narrative that the EU will eventually break up. The channel attempts to downplay the importance of visa liberalization granted to Georgia by the EU with the argument that the visa liberalization was actually useless for Georgian citizens.

8. Russia’s soft power – constraints and effects

Russia’s soft power has attracted wide skepticism among scholars who have studied soft power. Nye suggests that what Russia has been doing in its immediate neighborhood or elsewhere in Europe or America is “negative soft power”. “By attacking the values of others, one can reduce their attractiveness and thus their relative soft power” (Nye, 2017). According to him, a major mistake made by Russia (and China too) is “thinking that government is the main instrument of soft power. In today’s world, information is not scarce but attention is, and attention depends on credibility. Government propaganda is rarely credible. The best propaganda is not propaganda.” (Nye 2013) Even more, as Nye suggests, paradoxically, in the context of soft power propaganda can often be even counterproductive. (Nye, Putin’s Rules of Attraction 2014).

To some extent, Russia has managed to undermine public attitudes towards the West but that has not directly translated into increased support for pro-Kremlin foreign policy. Despite the high support towards Georgia's declared goal to become an EU member, 41% of public fully agrees or agrees more than disagrees with the statement that the EU threatens Georgian traditions (CRRC, 2017).

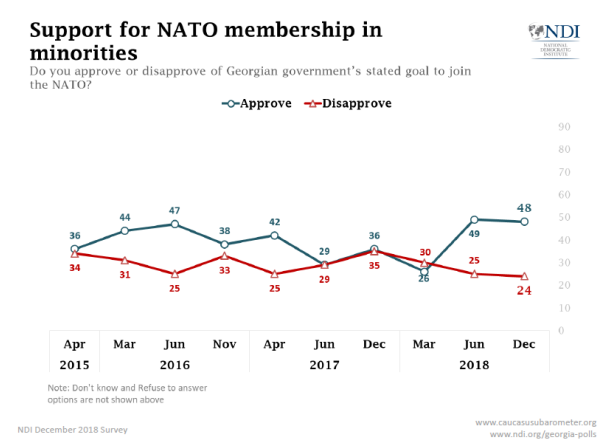
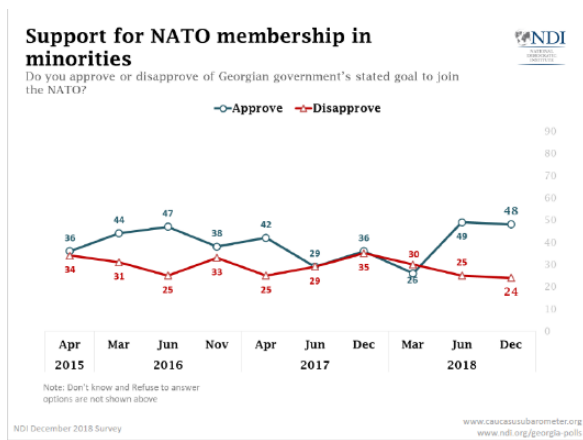
The campaign about anti-discrimination law, that was adopted due to the requirements of Visa Liberalization Action Plan and the following media and church discourse might have contributed to this attitude of Georgians who perceive the European Union as threat to their traditions. Moreover, the same opinion poll results reveal that 43% of respondents say that one the reasons why they would vote against EU membership is that it would hinder good neighborly relations with Russia (CRRC, 2017).

Yet another example of Russia's soft power effects can be related to the fact that legislative changes have been effected in Georgia taking cues from the narratives of pro-Kremlin media outlets and ultra-nationalist groups. A new provision was introduced in the Constitution banning the sale of agricultural land to foreigners, after media articles circulated, which were sounding the alarm on "whole villages" being owned by foreigners. Similarly, another change in the Constitution bans gay marriage that goes in line with the Kremlin narrative that poses as the source of morality in contrast with the western countries. These changes were taken into consideration by the ruling party due to the popular support towards these amendments as they say: Prime Minister Giorgi Kvirikashvili, stated: "I believe that the [proposed] formulation directly corresponds to the demands of a vast majority of our citizens and I think this is the decision that the ruling party has to take." (Kvirikashvili, 2017). Traditional values vs liberal values are a usual card for Russia's soft power. The Kremlin had the same attempt in Romania, where the same-sex-marriage referendum failed amid low turnout. In case of Georgia, it worked and marriage is now defined in the Georgian constitution. Even though these examples are not directly linked to Georgia foreign policy choice, in the long-term period

public attitudes that align to so called “traditional” and “orthodox” vision of Russia can effectively change their foreign policy sympathies.

What has Russia’s soft power been doing in Georgia is not proposing an attracting policy, but rather coercing Georgian public that in case the country continues its integration into western structures it would eventually negatively influence on Georgian traditions, would provoke the war with Russia, etc. Hence, as Russia’s “soft power” mainly threatens and instills fear among target audience, it is far from what Nye calls soft power.

Russia’s objective to undermine pro-Western foreign policy choice among Georgians has been traditionally successful with regards to ethnic minority groups, who experience lack of Georgian language knowledge and therefore, are hardly participating in public life.

Presumably, such attitudes are the results of a lack of awareness and information among the ethnic minorities. Of ethnic Armenians and Azerbaijanis (in total, approximately 400,000 persons) living in Georgia’s Samtskhe-Javakheti and Kvemo Kartli regions, the majority cannot speak Georgian. A lack of knowledge of the Georgian language and the reality of Soviet history mean that Russian was used as the lingua franca for years in such areas. The 70 years of Soviet experience made these local populations particularly accustomed to receiving information in the Russian language. Therefore, their principal source of information is Russian TV and they are extensively dependent upon Russian media outlets like ORT, Russia 24 or NTV, resulting

in a systemic exposure to Russian media agencies. These groups have been traditionally economically linked with Russia partly due to lack of Georgian language knowledge as well. However, Russian speaking ethnic minorities in Georgia have been traditionally loyal constituencies with Russia and it's hard to measure apart from these groups whether Russia has won hearts and minds of people who do not share Russia's foreign principles and goals.

9. Merging theory and case

“Russia has tested a wide range of instruments over the last 20 years to retain influence over its former vassal. From economic embargoes, the expulsion of Georgian citizens, and the occupation of Georgia's territories, to terrorist attacks and direct interference in domestic politics, Russia has applied an array of tactics to undermine the Georgian state, intensifying the pressure whenever Georgia attempted to enhance its relations with the West.” (Kapanadze, 2014). Since early 2000s, Russia has infused hard and soft power tools with different proportions. As analyzed above from 2004 when Russia's foreign policy became more influence-seeking in its immediate neighborhood, Russia mostly utilized coercive measures that was expressed in economic embargos, coercive diplomacy and finally, with the direct military attack and subsequent recognition of the independence of Abkhazia and Tskhinvali region vis-à-vis Georgia. At the same time, the narratives about the immorality of the West and disadvantages of Georgia's approachment towards the Western structures have been floating in media outlets as well as in statements of influential clergymen. However, soft part of Russia smart power has been often unmatched with the hard power instruments that Russia has deployed in Georgia up until 2012.

Even though, Russia has directed its hard and soft efforts to bring back Georgia into its sphere of influence, it has been unable so far to reverse Georgia's pro-Western foreign policy choice at the policy level. Basically as the aforementioned analysis suggests, the stronger Russia coerced Georgia, more vocal Georgian government and public were claiming their pro-Western aspirations. At the same time, even military invasion did not help Russia to stop

cooperation between Georgia and the EU and Georgia and the NATO. The cooperation and partnership with both structures continued to be characterized with positive dynamics. We can assume that Russia had influenced even more on Western countries in their decision to delay Georgia's Euro-Atlantic membership that it did on the decision-makers in Tbilisi.

Military invasion has undermined Russia's image harshly. Most of the narratives of Georgian public officials as well as country's strategic documents recognize Russia as an "enemy", "occupier" and "threat". Hence, later Russian soft power tools have not found fertile ground in Georgia. Even though, Russian narrative resonates and appeals to some part of the Georgian public, overall majority of the population still considers country's European and Euro-Atlantic membership as the only foreign policy priority.

Makarychev assesses Russia's policy towards Georgia as inconsistent and highly controversial while discussing Moscow's (non)soft power tools. He suggests that on the one hand, engaging Tbilisi in reconciliation and simultaneously threatening the country was unable to prevent Georgia from signing Association Agreement with the EU and seeking greater integration with NATO (Makarychev, 2014).

Dr. Ćwiek-Karpowicz argues that Russian elites do not appreciate the idea of true partnership with mutual benefits in near and long term. Even though Russia holds influential soft power channels for post-Soviet states such as an accessible labor market, language proximity, common culture and energy resources, Moscow has not been able to enhance its attractiveness as a soft power among its closest neighbor. One of the reasons by which Ćwiek-Karpowicz explains ineffectiveness of Russia's soft power is related to its neo-imperial attitude towards neighboring states. He argues that Russia's military intervention in Georgia damaged Russia's image not only in Georgia but also in the post-Soviet area, as the leaders of CIS countries began to fear for their states' territorial integrity (Ćwiek-Karpowicz, 2012).

Josephy Nye and Guilio Gallaroti's theoretical assumption explain the effects of Russia's smart power on Georgia's foreign policy behavior well. As they suggest, even though smart power

implies using both hard and soft power there are certain conditions that need to be considered while states employ them. Using hard power in an aggressive-unilateralist manner disadvantages smart power capacities of the nation wielding the power (Gallarotti, 2014). The employment of force can only generate soft power if it's used in the service of goals of widely perceived as consistent with such principles as protecting nations against aggression, peacekeeping or liberation. In case of Georgia, Russia's employment of hard power has been directly abusive towards the country's sovereignty and territorial integrity that undermined Russia's image much. Russia's use of hard power and later focus on soft power that in reality is far from Nye's version of soft power and represents more a box of hard tools wrapped up in soft power façade, has been so far unable to reverse Georgia's European and Euro-Atlantic aspirations on policy level.

10. Conclusion

The concept of smart power was fairly recently introduced in International Relations. The theories that have been developed based on this concept have attracted much interest among scholars as well as policy-makers. Despite its fast popularity, there are many critics who believe that smart power and its related theoretical developments are vague and too difficult to testify. Nevertheless, understanding smart power has become especially important in a world that is changing at a historically unprecedented pace and that has resulted in changing nature of national as well as international power. The conventional visions of state power are poorly suited to understanding modern world where material and tangible resource do not constitute to nation's power any more.

The thesis has studied Russia's smart power, its components, hard and soft power and has also analyzed its effects on Georgia's foreign policy choice. The case of Russia's smart power strategy vis-à-vis Georgia illustrates applicability and validity of smart power theoretical assumptions. In order to explore the effects of Russia's smart power, the thesis has examined Russia's soft and hard power instruments and their effects on Georgia's foreign policy behavior.

In doing so, I have analyzed statements of public officials as well as evolution of policy documents of Georgia. The analysis shows that the use of hard power tools against Georgia has its consequences up until today. Since 2008-year war, in the statements of Georgian officials as well as strategic documents Russia is framed as enemy and threat for the country's security and development, while EU and NATO are viewed as the guarantees for the prosperity and peaceful development of the country. Hence, despite the fact that Russia has tried to increase its use of soft power instruments, eventually its strategy has been unable to reverse Georgia's foreign policy choice. However, on the other hand, Russia's smart power did result to influence public attitudes on number of issues that have not yet impeded Georgia's western ambitions, but have at least created doubts in people's mind.

Overreliance on hard power tools have been largely discussed in smart power studies as the most common mistake that the nations have made in their smart power strategies. This thesis empirically confirms that aggressive use of hard power has diminished the efficacy of overall smart power.

The scholarly research on this issue should intensify and develop more empirically tested cases that would better illustrate interrelationship between soft and hard power as well as peculiarities of the smart power. In case of Russia's policy towards Georgia and its employment of smart power tools, the thesis has mainly focused on analyzing popular discourses of Orthodox Church representatives and mainstream media. However, it would substantially increase the depth of the research, if future endeavors would include analysis of other indicators of Russia's soft power such as ultra-nationalist groups and their pro-Kremlin discourses, political parties and their discourses, including ultra-nationalist and openly pro-Kremlin ones. Moreover, due to technological development new media is getting increasing important and thus, analyzing online media agencies and their narratives could also contribute to creating more comprehensive picture about Russia's soft power capabilities and effects.

Bibliography

Armitage, R., & Nye, J. (2007). *CSIS Commission on Smart Power*. Washington, D.C.: CSIS Press.

Asmus, R. (2010). *A little war that shook the world: Russia, Georgia, and the future of the West*. Basingstoke: Macmillan.

Baldwin, D. (2016). *Power and International Relations: A Conceptual Approach*. Princeton; Oxford: Princeton University Press. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1q1xsp6>

Carr, E. (1946). *The twenty years' crisis, 1919-1939*. London: Macmillan & Co. Ltd.

CRRC-Georgia. *Caucasus Barometer*. Retrieved from <https://caucasusbarometer.org/en/>

Chkhikvadze, A. (2016). "A Promised land": *Elite Discourse on "Europeanness" in Georgia*. Working Paper, Georgia's Reforms Associates. Retrieved from <https://grass.org.ge/wp-content/uploads/2016/05/Paper-A-Promised-land-AniChkhikvadze.pdf>

EPRC. (2015). *Focus on Russia: Georgia under Russian Expansionism and Financial Crisis*. Retrieved from https://www.eprc.ge/admin/editor/uploads/files/Russia_A5_WEB.pdf

Foreign Policy Strategy of Georgia 2015-2018; Ministry of Foreign Affairs of Georgia. Retrieved from <http://mfa.gov.ge/MainNav/ForeignPolicy/ForeignPolicyStrategy.aspx>

Foreign Policy Concept of Russian Federation. (2008). Retrieved from <http://en.kremlin.ru/supplement/4116>

Foreign Policy Concept of Russian Federation (2013). Retrieved from http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents//asset_publisher/CptlCk6BZ29/content/id/122186

Gallarotti, G. 2010. *Cosmopolitan Power in International Politics: A Synthesis of Realism, Neoliberalism and Constructivism*. New York: Cambridge UP.

Gallarotti, G. (2011). Soft power: what it is, why it's important, and the conditions for its effective use, *Journal of Political Power*, 4:1, 25-47. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/2158379X.2011.557886>

Gallarotti, G. (2015). Smart Power: Definitions, Importance, and Effectiveness, *Journal of Strategic Studies*, 38:3, 245-281. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402390.2014.1002912>

Gilpin, R. (1981). *War and change in world politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gompert, D., & Binnendijk, H. (2016). The Power to Coerce: Countering Adversaries. In *The Power to Coerce: Countering Adversaries Without Going to War* (pp. 1-38). RAND Corporation. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/10.7249/j.ctt1b67wn2.6>

Isaac, J.C., 1987. *Power and Marxist theory: a realist view*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Jansson, P. (2018). Smartness as prudence: smart power and classical realism, *Journal of Political Power*, 11:3, 341-358. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/2158379X.2018.1523317>

Jones, S. 2013. *Georgia: A Political History Since Independence*, I. B. Tauris, London-New York.

Kakachia, K., and Cecire, M. (2013). *Georgian Foreign Policy: a Quest for Sustainability*. Retrieved from https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=ab4f5ccc-a514-bce0-655b-75096aa181a7&groupId=252038

Kapanadze, S. 2014. *Georgia's Vulnerability to Russian Pressure Points*. Policy Memo, European Council on Foreign Relations (ECFR). Retrieved from https://www.ecfr.eu/publications/summary/georgias_vulnerability_to_russian_pressure_points312

Kapanadze, Sergi. (2015). *Russia's Soft Power in Georgia – A Carnivorous Plant in Action* in Toms Rostoks and Andris Spruds (eds) "The Different Faces of "Soft Power": The Baltic States and Eastern Neighborhood between Russia and the EU/ Ed". Riga: Latvian Institute of International Affairs.

Kearn, D. (2011). The hard truths about soft power, *Journal of Political Power*, 4:1, 65-85. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/2158379x.2011.556869>

Kosachev, K. (2012). The Specifics of Russian Soft Power. *Russia in Global Affairs*.

Kutidze, D. (2015). Ukraine's Crisis in the focus of Georgian Media. *Journal of Young Researchers*, 94-120. Retrieved from http://jyr.tsu.ge/public/uploads/sitepdf/05-Kutidze_JYR_VOL01_JUL15.pdf

Lukes, S., 1974. *Power: a radical view*. 1st ed. London: Macmillan.

Lyvni, E. and et al. (2007). *Impact of Russian Sanctions on the Georgian Economy*. Retrieved from <http://georgica.tsu.edu.ge/files/02-Economy/Economy/Livny-d.u.pdf>

Makarychev, A. 2016. *The Limits to Russian Soft Power in Georgia*. Policy Memo, PONARS Eurasia.

Mankoff, J. (2012). *Russian foreign policy: The return of great power politics* Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Matsaberidze, D. (2015). Russia vs. EU/US through Georgia and Ukraine. *Connections*, 14(2), 77-86. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/26326399>

Media Development Foundation. (2017). Kremlin Influence Index. Retrieved from <http://mdfgeorgia.ge/eng/view-library/67>

Media Development Foundation. (2016). *Anti-Western Propaganda: Media Monitoring Report*. Retrieved from [http://mdfgeorgia.ge/uploads/library/65/file/eng/Antidasavluri-ENG-web_\(2\).pdf](http://mdfgeorgia.ge/uploads/library/65/file/eng/Antidasavluri-ENG-web_(2).pdf)

Media Development Foundation. (2018). *Anti-Western Propaganda: Media Monitoring Report*. Retrieved from <http://mdfgeorgia.ge/uploads/library/89/file/eng/AntiWest-2017-ENG.pdf>

Ministry of Defense of Georgia. *Georgia-NATO cooperation*. Retrieved from <https://mod.gov.ge/en/page/38/nato-georgia-cooperation>

Myth Detector. 2017. *The United Kingdom has made no demands for the expression 'pregnant woman' to be replaced*. Available at <https://www.mythdetector.ge/en/myth/united-kingdom-has-made-no-demands-expression-pregnant-woman-be-replaced>

National Security Concept of Georgia. (2011). Retrieved from <https://mod.gov.ge/uploads/2018/pdf/NSC-ENG.pdf>

NATO. Bucharest Summit Declaration. (2018). Retrieved from https://www.nato.int/cps/us/natohq/official_texts_8443.htm

NDI. (2015, 2016, 2017, 2018,). *Public Attitudes in Georgia*. Results of Public opinion polls, Retrieved from <https://caucasusbarometer.org/en/>

Nichol, W. (2009). *Russia-Georgia conflict in August, 2008: Context and Implications for U.S. Interests*. Retrieved from <https://fas.org/sgp/crs/row/RL34618.pdf>

Nikitin, A. (2008). Russian Foreign Policy in the Fragmented Post-Soviet Space. *International Journal on World Peace*, 25(2), 7-31. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/20752831>

Nye, J. (2004). Soft Power and American Foreign Policy. *Political Science Quarterly*, 119(2), 255-270. Retrieved from doi:10.2307/20202345

Nye, J. (2009). Get Smart: Combining Hard and Soft Power. *Foreign Affairs*, 88(4), 160-163. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/20699631>

Nye, J., & Goldsmith, J. (2011). The Future of Power. *Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences*, 64(3), 45-52. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/41149419>

Nye, J. (2008). Public Diplomacy and Soft Power. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616, 94-109. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/25097996>

Nye, J. 2004b. *Soft power: the means to success in world politics*. New York: Public Affairs.

Nye, J. 2003. The velvet hegemon: how soft power can help defeat terrorism. *Foreign Policy*, May/June, 74–75.

Nye, Jr., Joseph S. (2013). "What China and Russia Don't Get About Soft Power." *Foreign Policy*.

Nye, Jr., Joseph S. (2014). "Putin's Rules of Attraction." Project Syndicate.

Nye, Jr., Joseph S. (2013). "What China and Russia Don't Get About Soft power", *Foreign Policy*.

Nye, Jr., Joseph S. (2017). "For Russia, some hard lessons in the use of soft power", *The Globe and Mail*.

Popescu, N. (2006). *Russia's Soft Power Ambitions*, Policy Brief, CEPS. Retrieved from <http://aei.pitt.edu/11715/1/1388.pdf>

Press Conference Following Talks with Spanish Prime Minister Jose Luis Rodriguez Zapatero. (2004). Retrieved from <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22742>

Prime Minister of Georgia Irakli Garibashvili delivered a speech at the ceremonial of signing the association agreement. (2014). Retrieved from http://gov.ge/print.php?gg=1&sec_id=387&info_id=43084&lang_id=ENG

President Saakashvili Inauguration speech. (2008). Retrieved from <https://www.president.gov.ge/en-US/Mikheil-Saakashvili-en.aspx>

President Saakashvili Speech at UN General Assembly. Retrieved from <https://gadebate.un.org/en/68/georgia>

Prime-Minister Gharibashvili Speech at UN General Assembly. Retrieved from <https://gadebate.un.org/en/69/georgia>

Prime-Minister Kvirikashvili Speech at UN General Assembly. Retrieved from <https://gadebate.un.org/en/71/georgia>

Putin, Vladimir. Russia and the changing world. February 27, 2012.

Radio Liberty. (2014). "Georgia's Orthodox Church Opposes Antidiscrimination Bill". Retrieved from <https://www.rferl.org/a/georgias-orthodox-church-opposes-antidiscrimination-bill/25366250.html>

Rondeli, A. (2013). *Georgia-Russia: from Negative to Positive Uncertainty*. Expert Opinion, GFSIS. Retrieved from <https://www.gfsis.org/library/view-opinion-paper/3>

Rondeli, A. (2014). *Moscow's Information Campaign and Georgia*. Expert Opinion, GFSIS. Retrieved from <https://www.gfsis.org/library/view-opinion-paper/29>

Rothman, S. (2011). Revising the soft power concept: what are the means and mechanisms of soft power?, *Journal of Political Power*, 49-64. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/2158379X.2011.556346>

Shevel, O. (2015). Russia and the Near Abroad. *Great Decisions*, 5-16. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/44214789>

Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy. (2007). Retrieved from <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>

Stent, A. (2008). Restoration and Revolution in Putin's Foreign Policy. *Europe-Asia Studies*, 60(6), 1089-1106. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/20451574>

Strategic Defense Review of Georgia, 2017-2020. Retrieved from <https://mod.gov.ge/en/page/73/strategic-defence-review>

Tabula. (2015). The closer we get to European and American ‘values,’ the more we’ll turn off Christ and the Church.” Retrieved from <http://www.tabula.ge/ge/verbatim/96850-mghvdeli-rac-ufro-davuaxlovdebit-evropas-mit-metad-davshordebit-qristes>

Tsygankov, A. (2006). If not by tanks, then by banks? The role of soft power in Putin's foreign policy, *Europe-Asia Studies*, 58:7, 1079-1099. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/09668130600926355>

The Guardian. (2016). “Orthodox Christians' global gathering unravels as five churches pull out”. Retrieved from <https://www.theguardian.com/world/2016/jun/14/orthodox-church-gathering-unravels-five-pull-out>

Wilson, E. (2008). Hard Power, Soft Power, Smart Power. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616, 110-124. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/25097997>

Wijk, R. (2001). The limits of military power, *The Washington Quarterly*, 25:1 pp. 75–92. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1162/016366002753358339>

Ćwiek-Karpowicz, J. 2012. *Limits to Russian Soft Power in the Post-Soviet Area*. Policy review, DGAP analysis. Retrieved from <https://www.nomos-elibrary.de/10.5771/9783845241968-47/limits-to-russian-soft-power-in-the-post-soviet-area>

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

მარიამ წიწიკაშვილი

ჭკვიანი ძალა და მისი შეზღუდვები: რუსეთის ჭკვიანი ძალა
საქართველოში

ევრაზიის და კავკასიის კვლევების სამაგისტრო პროგრამა

სამაგისტრო ნაშრომი შესრულებულია მაგისტრის აკადემიური ხარისხის
მოსაპოვებლად

თემის ხელმძღვანელი: ასოცირებული პროფესორი
Dr. ფიქრია ასანიშვილი

თბილისი 2019

აბსტრაქტი

ჰკვიანი ძალის კონცეფცია განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი გახდა მსოფლიოში, რომელიც უპრეცედენტო სიჩქარით იცვლება და სადაც ეროვნული თუ საერთაშორისო ძალის ბუნება იცვლება. ტრადიციულად ჰკვიანი ძალის კონცეფცია ამერიკის საგარეო პოლიტიკის კონტექსტში მიმოიხილება, მიუხედავად იმისა, რომ სხვა სახელმწიფოებოებზე იყენებ ამ ტიპის სტრატეგიებს. აღნიშნული თეზისი ცდილობს შეავსოს ეს სივრცე და ემპირიულად შეისწავლოს ჰკვიანი ძალის ეფექტები და შეზღუდვები საქართველოს მიმართ რუსეთის საგარეო პოლიტიკის მაგალითზე, რომელიც გასული წლების განმავლობაში მოიცავდა როგორც ხისტი, ასევე რბილი ძალის ინსტრუმენტებს. თეზისის საკვლევი კითხვა მდგომარეობს შემდეგში: *რატომ შეიცვალა რუსეთის გამოკვეთილად ხისტ ძალაზე დაფუძნებული პოლიტიკა უფრო შერბილებული ჰკვიანი ძალის პოლიტიკისკენ და რა გავლენა იქონია ამ ცვლილებამ საქართველოს გაცხადებულ ევროპულ და ევროატლანტიკურ საგარეო პოლიტიკურ არჩევანზე?*

ნაშრომი იყენებს case study-ის მეთოდს, რომელშიც გაანალიზებულია რუსეთის საგარეო პოლიტიკური დოკუმენტები და შესაბამისი საჯარო პირების განცხადებები რათა გაანალიზდეს ხისტი და რბილი ძალის ინსტრუმენტები რუსეთის საგარეო პოლიტიკაში. მეორე მხრივ, ნაშრომი მიმოიხილავს საქართველოს ლიდერების განცხადებებს, მის საგარეო და უსაფრთხოების სტრატეგიულ დოკუმენტებს რათა შეაფასოს საქართველოს საგარეო პოლიტიკასა და ქვეყანაში არსებული ტრენდები რუსეთისა და დასავლეთის მიმართებით. ნაშრომი ასევე მიმოიხილავს საქართველოში არსებულ განწყობებს ქვეყნის საგარეო პოლიტიკური მიზნისა და რუსეთის მიმართ. რუსეთის საგარეო პოლიტიკა გაზომილია საქართველოს ეკლესიისა და ტრადიციული მედია დისკურსების შედეგად.

თეზისის ჰიპოთეზა გულისხმობს შემდეგს: *რუსეთის გადაჭარბებულმა დაყრდნობამ ხისტი ძალის ინსტრუმენტებზე შეასუსტა რუსული ჭკვიანი ძალის ეფექტურობა რათა მას ეფექტური გავლენა მოეხდინა საქართველოს ევროპულ და ევროატლანტიკურ საგარეო პოლიტიკურ არჩევანზე.* მიუხედავად იმისა, რომ ნაშრომი ამტკიცებს, რომ რუსეთის ხისტი ძალის ინსტრუმენტებმა მართლაც მოახდინეს ეს ეფექტი და პოლიტიკის დონეზე მოსკოვმა ვერ შეძლო საქართველოს საგარეო პოლიტიკური არჩევანის შეცვლა, თეზისი ასევე მიმოიხილავს საქართველოში საზოგადოებრივ განწყობებში არსებულ ცვლილებებს, რომლებიც სწორედ რუსეთის რბილი ძალის გარკვეულ წარმატებულ შედეგებზე მიუთითებს.

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Nana Sadunishvili

NATO's Defense and Deterrence Policy on its Eastern Flank in the
Wake of Ukraine Crisis

Master of Eurasian and Caucasus Studies

The Master's Thesis has been written for Receiving Academic Degree of Master in
Social Sciences

Supervisor: Associate Professor, Dr. Pikria Asanishvili

Tbilisi 2019

Abstract

The European security has been considerably challenged by the Russian annexation of Crimea in 2014 and its continuing intervention in Eastern Ukraine. Russian aggression towards Ukraine especially strengthened fears and concerns among NATO's Eastern Allies, namely, the Baltic States and Poland about Vladimir Putin's future intentions due to the following factors: geographical proximity, long-term historical relationships, tensed by the Soviet invasion and domination during the Communist era, relatively low military capabilities, energy dependence on Russia and having a large amount of Russian minorities. Conventional as well as non-conventional threats posed by Russia made the Baltic States and Poland prompt calls for strengthened NATO presence on their territory. Considering the concerns of the Eastern Allies, NATO, to some extent, strengthened its defense and deterrence posture on its Eastern flank. But the Allies do not have common approach to what extent the Eastern Allies are vulnerable to the Russian threat, to what degree NATO should strengthen its defense and deterrence on its Eastern flank and what kind of relations should be pursued with Russia. The Ukraine Crisis turned out to be a crucial point and kind of litmus test for transatlantic relations as it revealed deep divisions among Allies which, consequently, hampered their efforts to elaborate coherent defense and deterrence policy on NATO's Eastern border.

Accordingly, the thesis aims to explore the reasons for NATO's inability to pursue coherent defense and deterrence policy on the Alliance's Eastern flank in the wake of Ukraine Crisis. Main finding of the research is that the Allies' different perceptions of security threats and their divergent views regarding the formation of policy towards Russia restrained NATO from elaborating coherent defense and deterrence policy on its Eastern flank.

International institutions are crucial actors in International Relations. In order these institutions to fulfil their functions effectively, cohesion among member states is of high significance. North Atlantic Treaty Organization is one of the major players in international politics. By showing that Allies' different threat perceptions and their divergent national interests do impact on NATO's coherence while elaborating its defense and deterrence policy on its Eastern border, the thesis represents an attempt to enrich existing literature devoted to revealing the challenges for Alliance cohesion.

The thesis relies on qualitative research methods. Namely, based on single case study research design, the thesis uses theory testing process tracing and qualitative content analysis. As for the theoretical approach, the assumptions made by the following neorealist authors, Stephen Walt and Kenneth Waltz, turned out to be relevant to the main findings of the research.

Contents

1. Introduction	1
1.1 Methodology	4
1.2 Theoretical Framework	6
2. Literature Review	9
3. North Atlantic Treaty Organization.....	14
3.1 NATO in a Cold War Era.....	15
3.2 NATO in a post-Cold War Era.....	16
4. Ukraine Crisis	18
4.1 Russian Annexation of Crimea	18
4.2 Russian Intervention in Eastern Ukraine.....	20
4.3 How the West responded to the Ukraine Crisis?.....	22
5. Threats to the NATO’s Eastern Flank: Baltic States and Poland	23
5.1 Threats to the Baltic States.....	23
5.1.1. Russian Hard Power - Military Threats	24
5.1.2. Russian Soft Power - Ethnic minorities in Baltic States and Russia’s Information Warfare	26
5.1.3. Energy Dependence on Russia – Vulnerability of Baltic States.....	29
5.2 Threats to Poland.....	30
5.2.1. Military Challenges – Russian Hard Power.....	31
5.2.2. Dependence on Russian Energy – Vulnerability of Poland.....	32
6. NATO’s Defense, Deterrence and Reassurance Measures on Eastern flank	34
7. Lack of Unity and Coherence within NATO in Defense and Deterrence Policy on its Eastern Flank	39
7.1 Threat Perceptions within NATO – Eastern Flank vs. Southern Flank	39
7.2 Allies’ different interests in relations with Russia	44
8. Conclusion.....	48

1. Introduction

The end of the Cold War resulted in bringing about a difficult but manageable world in which Russia, the US and European states cooperated with the aim of managing common problems. Despite this, some historical facts, such as the NATO intervention in Kosovo, Russia's illegal military intervention in 2008 in Georgia's breakaway regions of Abkhazia and South Ossetia and Russia's annexation of Crimea in 2014 revealed that cooperation between old foes, which framed the end of the Cold War, turned out to be difficult to achieve (Balfour, 2014).

As a consequence of the political upheavals in Ukraine in 2013, also known as "Euromaidan", against the pro-Russian regime of Viktor Yanukovich who refused to sign the Association Agreement with the European Union (Salushev, 2014), the Russian Federation illegally annexed the Crimean Peninsula, the part of Ukrainian sovereign territory since 1991 (Sigurosson, 2015). Russian occupation and annexation of this territory formed a crisis in Ukraine that resulted in pro-Russian rising and Russian illegal intervention in the Eastern regions of Ukraine with the aim of protecting the rights of Russian minorities living there (Sigurosson, 2015). These developments of 2014 marked a shift in the relationship between NATO and Russia due to the fact that since then, the relation has been dominated by mistrust and fear between the two (Overbo, 2017).

In the changing security environment, throughout the last decades, NATO has demonstrated some resilience and ability to transform. Since the end of the Cold War, the role of collective defence, which has always been the main purpose of NATO since its creation, has been supplemented by the functions such as cooperative security and crisis management (Fassi, Lucarelli & Marrone, 2015). The Russian occupation of Crimea and the escalation of the crisis in Ukraine have taken NATO aback once again by considering the facts that the premise about the impossibility of military inter-state conflict in Europe turned out to be wrong (Fassi, Lucarelli & Marrone, 2015) and the agreement between NATO and Russia under the Helsinki Final Act of 1975 - the framework of NATO-Russia Partnership - about not to redraw the map of Europe has never been so apparently ignored as it is nowadays (Balfour, 2014).

Russia's continuing intervention in Ukraine and its annexation of Crimea presents unambiguous challenge to the European security as a whole. By pursuing aggressive foreign policy, Russia not only rejected the Euro-Atlantic integration, but also shattered the vision of a

stable, secure and economically healthy Europe (Oliker, McNerney & Davis, p. 1). It is worth noting that in the wake of Ukraine Crisis, Russian threat perceptions have been particularly strengthened among NATO Allies on its Eastern Flank which made them permanently call for increased NATO presence on their territory (Asymmetric Operations Working Group, p. 24). Russian aggression and animosity towards Ukraine especially strengthened fears and sharpened concerns within the Baltic States and Poland about Vladimir Putin's future intentions due to the following factors related to Russia: geographical proximity, long-term historical relationships which was tensed by the Soviet invasion and domination during the Communist era, relatively low military capabilities, energy dependence on Russia and having a large amount of Russian minorities (Belkin, Mix & Woehrel, 2014).

There are several common factors why Poland, Estonia, Latvia and Lithuania predominantly matter for Russia: Poland and the Baltic states serve as a buffer zone for Russia between its territories and those of Western Europe (Asymmetric Operations Working Group, p. 24); secondly, similar to the Crimea, which is the base of Russia's Black Sea Fleet and pathway to the Mediterranean, Poland and the Baltic states own ice-free ports and are seen by Moscow as a window to the West; thirdly, Baltic states have a large amount of Russian minorities which serve as an incentive for Moscow to support potential separatists and protect 'compatriots' in this region (Asymmetric Operations Working Group, p. 24). It is noteworthy that considerable amount of scholars claim that Russian military deployments near the borders of Baltic States and Poland as well as conducting information operations in Baltics under its 'hybrid warfare' tactic, give NATO a strong incentive to strengthen its defense and deterrence on the Eastern Flank in order to effectively deal with conventional as well as non-conventional threats posed by Russia (Kristek, 2017).

Considering the concerns of the Eastern Allies, following the crisis in Ukraine, NATO Foreign Ministers agreed to strengthen the collective defence of the alliance's territory, to signal solidarity with NATO's Eastern European allies, to suspend military and civilian cooperation with Russia and to increase its military presence, particularly in Poland and the Baltic States with the purpose of improving the defence capacities of the Eastern member states (Bagbaslioglu, 2016). NATO has taken most conspicuous and demonstrable steps to adapt its defence and deterrence posture since 2014 in the Alliance's eastern European territories and established Enhanced

Forward Presence in Estonia, Latvia, Lithuania and Poland (DAY, 2018). Increased Allied presence in the form of deployed rotating forces, equipment stockpiles as well as exercises aims: to change the balance of conventional and nuclear forces along with missile defence and arms control initiatives; to signal the credibility of the Alliance's post-2014 defence and deterrence posture; to reinforce the Alliance cohesion and capability in the face of an evolving Russian threat to the Alliance's population and territory and, thus, effectively deter a resurgent and revisionist Russia (DAY, 2018).

Despite the fact that there is a broad agreement with the help of which NATO seeks to make Russia pay for its aggressive actions, deter plausible Russian coercion and threats, reassure NATO member states and support the security of non-NATO states, particularly of Ukraine, NATO as an alliance does not have a comprehensive strategy for accomplishing these goals (Oliker, McNerney & Davis, p. 1). Even though, NATO has taken steps to reassure its most vulnerable Eastern Allies by raising its non-permanent military posture in Poland and the Baltic states and by increasing its ability to deploy troops to deal with emergencies along its borders (Alcaro, 2015), current configuration of conventional forces in the NATO's eastern territories remains insufficient (DAY, 2018). Russia demonstrates its advantages of efficient internal communication channels and a restructured brigade-focused army - equipped with near-peer capabilities in firepower and mobility along with its modernized air defence systems capable of rapid deployment (DAY, 2018). In fact, Russia's anti-access/area-denial capabilities could easily prevent NATO from quick deployment of its troops in a conflicting situation (Buras & Balcer, 2016). There is a lack of a sufficient number of European member states high-readiness rapid reaction forces currently available for deployment in case the crisis takes place (DAY, 2018). The main problem is that the Allies do not have common approach which would reveal to what extent the Eastern Allies are vulnerable to the Russian threat and to what degree NATO should strengthen its defense and deterrence on its Eastern flank (Gotkowska, 2016).

Accordingly, the thesis aims to explore the reasons for NATO's inability to pursue coherent defense and deterrence policy on the Alliance's Eastern flank. In order to achieve this goal, the thesis also necessitates to incorporate the analysis of security threats NATO's Eastern Allies – Baltic States and Poland – face from Russia in the wake of Ukraine Crisis, which made them call for strengthened NATO presence on their territory. Therefore, the **research question** of the thesis

is formulated in the following way: *Why could NATO not elaborate coherent defense and deterrence policy on its Eastern flank in the wake of Ukraine Crisis?* Accordingly, the following **hypothesis** will be tested in the thesis: *Allies' different perceptions of security threats and their divergent views regarding the formation of policy towards Russia restrained NATO from elaborating coherent defense and deterrence policy on its Eastern flank.*

As it is well-known, during the Cold War, NATO allies were very clear and coherent in their perception of threat coming from the Soviet Union (Kupiecki & Michta, 2014). Now, in the post-Cold War era, many scholars started talking about the crisis of this coherence within the Alliance and shift from deterrence to 'détente' in NATO's relations with Russia (Kupiecki & Michta, 2014). It is worth noting that so far, some scholars have already analyzed NATO's defense and deterrence posture on its eastern flank since 2014 Ukraine Crisis, claiming that the Allies' positions differ when it comes to directing the resources to reinforce the security of the Eastern Allies as a response to their demand. The thesis aims to enrich the existing literature that explore the factors standing behind NATO's disunity and incoherence in post-Cold War era, especially, since the Russian annexation of Crimea. The Ukraine Crisis turned out to be a crucial point and kind of litmus test for transatlantic relations as it exposed deep divisions among the Allies which, consequently hampered their efforts to elaborate coherent and strengthened defense and deterrence policy on NATO's Eastern border (Kupiecki & Michta, 2014).

The thesis starts with reviewing the existing literature on this subject in order to show what has already been said regarding the research topic. Next, there is discussed what was NATO's role in Cold War period and how its functions changed in post-Cold War era. Next section is devoted to overview of the Russian annexation of Crimea and its illegal actions in Eastern Ukraine in order to get deeper understanding of the events that led to the emergence of crisis. Next two chapters are devoted to the security threats Poland and Baltic States are facing from Russia. Then, it is reviewed what NATO has done with the aim of strengthening its Eastern flank. And then, the thesis analyzes the reasons that explain the inability of NATO to elaborate common defense and deterrence policy on its Eastern border in order to effectively deal with Russian provocative steps.

1.1 Methodology

Methodology is of crucial importance while conducting the research (Sprinz & Wolisnky, 2002). Therefore, in order to successfully fulfill any research project, it is essential to use correctly chosen methodology.

In order to fulfil the research based on the following research question - *why could NATO not elaborate coherent defense and deterrence policy on its Eastern flank in the wake of Ukraine Crisis?* - thesis uses qualitative research methods. The main reason for using qualitative research methods in the thesis is that answering the research question necessitates in-depth examination and analysis in order to provide deep explanatory insight about the factors that caused lack of cohesion and unity within NATO in elaborating common defense and deterrence policy on its Eastern flank.

Concretely, the thesis employs case study method. To start with its definition, the case study method “explores a real-life, contemporary bounded system (a case) or multiple bounded systems (cases) over time, through detailed, in-depth collection involving multiple sources of information” (Gustafsson, 2017, p. 2). In general, case studies are analysis of groups, events, decisions, periods, institutions, policies or other systems (pressacademia, 2018). The thesis relies on single case study. The Ukraine Crisis that started in 2014 represents the case and with the aim of testing the theory about the main reasons for NATO’s incoherence in elaborating coherent defense and deterrence policy on its Eastern flank in the wake of Ukraine Crisis, the thesis uses process tracing method, which has been widely used in social sciences for theory-testing purposes (Beach, 2017) and best allows to study causal mechanisms (Beach & Pedersen, 2017). The research relies on theory testing process tracing, which is used for deducing a theory from the existing literature on the research topic and then to test whether there is evidence that a hypothesized causal mechanism is actually presented in a given case (Beach & Pedersen, 2017). Therefore, the process tracing method turned out to be one of the relevant methods to be chosen for fulfilling the research in order to see how Allies’ different threat perceptions and their divergent views about relations with Russia restrained NATO’s coherence when elaborating its defense and deterrence policy on Eastern flank in the wake of Ukraine Crisis.

Additionally, in order to fulfil the aim of the research, the thesis uses qualitative content analysis, which provides detailed, systematic examination of the contents of particular material for identifying patterns of themes (Perumal, 2014). One of the advantages of this method is that it helps to reduce the amount of material and focus on selected aspects of meaning, namely those

aspects that are related to the research question (Flick, 2014). Qualitative content analysis is suitable for a wide range of materials, verbal or visual or sampled from available sources, including, websites, magazines, newspapers, letters (Flick, 2014), journals, books, etc. (Perumal, 2014).

In order to respond to the research question, the thesis uses primary as well as secondary sources, such as “official” reports made by the North Atlantic Treaty Organization, documents about national security strategies of NATO’s eastern allies, publications, research reports that have been constructed as a representation of important events by others regarding the research topic (Flick, 2014), academic articles, books as well as online sources such as online magazines and official web-pages. Additionally, with the aim of strengthening the reliability of the research, the thesis uses transcripts of speeches of official leaders as well as transcripts of interviews with official representatives of states and institutions.

1.2 Theoretical Framework

To start with general understanding how alliance cohesion is viewed by the IR scholars, there is a wide agreement that one of the prerequisites for alliance cohesion is existence of common threat - change in the level of external threat and whether or not allies are equally threatened affects cohesion (Quirk, 2014). Thus, the alliance cohesion is strengthened if all alliance partners perceive the threat to the same extent and weakens when some allies’ perception of threat is lower than that of others (Quirk, 2014). Additionally, when deciding how much resources to be directed against which threat, core motivating factor for allies’ while making such decisions is advancing their national interests (Quirk, 2014).

As for the theoretical approach, the thesis uses one of the mainstream IR theories – neorealism. To start with core assumptions of the theory: states, considered to be rational goal-oriented actors, are central to world politics (Webber, 2009); they seek power and rationally seek to advance their interests; structure of international system, particularly, distribution of capabilities among states make a considerable impact on state action (Keohane, 1988); cooperation is difficult to achieve but not ruled out while Alliances are considered as key medium in this regard (Webber, 2009); alliances arise and are sustained as a response to a common threat but should that threat disappear or diminish, this does not mean that the alliance will suddenly dissolve, rather, “alliances will become more fragile and less coherent and will devote less effort and attention to matters of

common defence” (Webber, 2009, p. 12); finally, neorealist view assume that alliance health is reflected in a convergence of threat perceptions and the effective operation of integrated military capabilities – accordingly, unravelling of these conditions marks out decline of alliance cohesion (Webber, 2009). It is also noteworthy that when emphasizing NATO’s declining cohesion, neorealists argue that the main point to be considered as a basis for the Alliance’s incoherence is that threat perceptions of NATO Allies are divergent which impacts on the development of NATO in recent years (Webber, 2009).

Specifically, the assumptions made by two neorealist authors, Stephen Walt and Kenneth Waltz, turned out to be particularly relevant for the thesis. Firstly, according to Stephen Walt’s Balance of Threat theory, which represents an important contribution to neorealist thought (Dwivedi, 2012), it is of high significance how non-structural factors such as threat perception influence alliance patterns (Hellmann & Wolf, 1993). According to Walt, the level of threat state poses to others is defined by the following factors: function of its power, geographical proximity (closer is more threatening), offensive military capabilities (more is more threatening) and lastly, perceived aggressiveness (states with offensive intentions are more threatening) (Dwivedi, 2012). States are more likely to make their alliance choices in response to nearby powers rather than in response to those powers that are distant; states with large offensive capabilities are more likely to provoke an alliance than those that are incapable of attacking, therefore, intention, not just power is crucial (Dwivedi, 2012). The arguments suggested by Stephen Walt complies with the theoretical assumption of the thesis. Specifically, different threat perceptions among NATO Allies have an impact on the Alliance’s decision to what extent NATO’s Eastern flank needs defense and deterrence to be strengthened since 2014 Ukraine Crisis. In fact, geographical proximity with Russia and its relatively high offensive military capabilities made Eastern Allies feel threatened which made them demand for increased military footprint of the Alliance on their territory. On the other hand, the same factors - geographical proximity and large capabilities – impacted on NATO’s Southern flank, such as Italy and the other big European Allies when they began to actively call for directing more resources to deal with threats coming from the south, namely, terrorism and migration that are the consequences of instability in the Middle East and North Africa. The Southern allies consider that threats coming from the South are of greater significance rather than threats coming from Russia which is not perceived as a threat or an enemy by some Allies at all.

According to Kenneth Waltz, institutions are hard to create but once they are created, member states begin to act with a measure of autonomy and become less dependent on the wills of the other members (Waltz, 2000). Waltz shares the view of the other realist authors that international institutions are shaped and limited by the states that found and sustain them, accordingly, have restrained independent effect (Waltz, 2000). He emphasizes that international institutions primarily serve national, rather than international interests (Waltz, 2000). Thus, whether institutions have strong or weak effects depends on what states intend (Waltz, 2000). Waltz argues that NATO apparently validates these thoughts (Waltz, 2000). Recent history of the Alliance illustrates subordination of international institutions to national purposes (Waltz, 2000). One of the evidences of this argument is the decision of major European Allies of NATO about unilateral large reductions in their force levels shortly after disappearance of the Soviet threat (Waltz, 2000). The Ukraine Crisis turned out to be a crucial historical event as it exposed divisions of interests and views of NATO Allies regarding the formation of relations with Russia, which impacted on NATO's defense and deterrence posture on its Eastern flank. Because of their close bilateral ties with Russia, big Western European Allies, such as Germany and France clearly oppose more robust NATO presence on Eastern flank claiming that it will provoke Russia. They argue that Russia is a close partner for them, therefore, they do their best to avoid tensed relations with Russia. Thus, national interests of several NATO Allies tend to be of high leverage when NATO makes decision to what extent its Eastern flank should be strengthened. It is a very fact that the Alliance remains faithful to the commitments established under the NATO-Russia Founding Act, as part of its confidence-building measures towards Russia and attempts to assure Moscow of NATO's defensive but not offensive intentions (Overbo, 2017).

2. Literature Review

The research, conducted by Belkin, Mix and Woehrel clarifies that Russia's actions in Ukraine prepared the ground for emergence of security concerns within NATO, especially among its Eastern Allies (Belkin, Mix and Woehrel, 2014). Because of geographical proximity and long-standing tensed historical relations with Russia, including the experience of the Soviet invasion and domination until the end of Cold War, the Russian threat perceptions have largely strengthened on NATO's Eastern Flank (Belkin, Mix and Woehrel, 2014). The authors emphasize that Poland, which is the largest economy and the most significant military actor of Visegrad Four, has the most difficult relationship with Russia among V4 (Belkin, Mix and Woehrel, 2014). Russian Annexation of Crimea and deployment of Russian military forces in Russian Exclave Kaliningrad - bordering Poland and Baltic region - including the Baltic Sea Fleet and two airbases, enhanced perception of Russia as a threat and made Poland call for NATO's increased focus on strengthening its territorial defense (Belkin, Mix and Woehrel, 2014). Additionally, the authors claim that as in case of Poland, after the Ukraine Crisis, perceptions of Russian threat strengthened among Estonia, Latvia and Lithuania as well. Size, geographical proximity and energy dependence on Russia make the Baltic states especially vulnerable to Russia. Moreover, Baltic countries have a large portion of Russian minorities living throughout the region that give them another incentive for enhanced sense of threat coming from Russia given the fact that claims of persecution against Russian minorities have been used as an argument for Moscow to justify its illegal interventions in both Ukraine and Georgia (Belkin, Mix and Woehrel, 2014).

Gotkowska and Szymanski also emphasize that Russian annexation of Crimea and its military intervention in eastern Ukraine have once more confirmed that Russia is a challenge to the Western security architecture. Russia emerged as a revisionist power with the aim of weakening the West, restore its domination over the post-Soviet area and change the order of post-Cold War era (Gotkowska and Szymanski, 2017). The authors claim that Baltic Sea region represents a convenient test bed for Russia in trying to achieve this goal as all three Baltic states share a significant amount of Russian-speaking population and have a small military potential (Gotkowska and Szymanski, 2017). The recent deployment of new types of air and missile defence, coastal defence and ballistic missile systems in the Kaliningrad Oblast, bordering the Baltic region, have largely expanded the capabilities of Russian military troops which, consequently, resulted in the Baltic states' increased focus on territorial defense (Gotkowska and

Szymanski, 2017). In addition to demonstrating its military power in the region, under ‘Hybrid Warfare’, Russia has been trying to undermine local trust towards NATO’s collective defence, to destabilize internal politics of Baltic states and make those countries not to confront the Russian national interests (Gotkowska and Szymanski, 2017). Also, the authors share the view that the Russian threat perception has strengthened in Poland to a considerable extent, which is the biggest country on NATO’s eastern flank and borders the Kaliningrad Oblast in the north (Gotkowska and Szymanski, 2017).

A considerable amount of scholars argue about ‘division’ within the West how to respond to Russia’s aggression in Europe and how to pursue relations with Russia after the Ukraine Crisis. For instance, Wayne Merry suggests that with regard to punishing Russia, Washington has taken the lead in the West as the US pressed its European partners to adopt extensive sanctions against Russia in response to the Russian annexation of Crimea and its illegal support for Eastern Ukrainian separatism (Merry, 2015). But, in spite of the transatlantic cohesion on sanctions maintained, there are some differences with Europe that are likely to increase. For example, overall burden from sanctions is modest for the US economy, because of its no energy relationship with Russia while the links exist between Europe and Russia in this field (Merry, 2015). Europe has extensive commercial ties with Russia as it is a large consumer of Russian energy. Moreover, some political leaders comparing with others value ties with Russia more highly and are willing to accommodate Moscow in its “near abroad” (Merry, 2015). Therefore, self-interest restrict European leaders from pursuing a very punitive sanctions against Russia even if some are willing to do so. Thus, problem of achieving consensus in Brussels on any sanctions regime directly leads to sanctions that are weaker in enforcement than those of the United States (Merry, 2015). The author also adds that different threat perceptions of the Allies matter. For some member states of the Alliance, threat does not come from Russia, but from the tense situation in the Middle East and this enhances division in the West to what extent strengthen the Eastern Allies’ defense and how to pursue relations with Russia in response to the latter’s continuing violation of European security architecture (Merry, 2015).

When talking about dealing with Russia, Sten Rynning discusses the cases of Germany and France, as examples of NATO member states, that focus more on ‘political NATO’ and support more engagement with Russia, more dialogue with Moscow on unresolved issues (Rynning, 2017).

Additionally, the author emphasizes that while the Crimea's annexation strengthened the NATO's Eastern members' perceptions of threat coming from Russia, the Western members, such as France and Germany see the unstable situation in the South and Middle East but not Russia as a serious security challenge to be addressed in the nearest future (Rynning, 2017). Therefore, while deciding on what kind of relation to pursue with Russia, they choose 'détente' and 'pragmatism' rather than make relations harsher.

Emil Jorgensen Overbo very clearly underlines that the Alliance has significantly restrained its deterrence policy on the Eastern flank by exercising military restraints in its deterrence posture and, consequently, showed its adherence to the NATO-Russia Founding Act (Overbo, 2017). Specifically, despite the fact that NATO's eastern allies have persistently called for an increased permanent military presence in NATO's eastern periphery, Germany and other, more cautious allies argued in favour of the rotational multinational battalions in Poland and Baltic states with the aim of showing the modest character of the NATO presence in eastern Europe and securing adherence to the NATO-Russia Founding Act of 1997(Overbo, 2017). Eventually, in spite of admitting Russia's violation of the NATO-Russia Founding Act, the Alliance remains faithful to the commitments established under the Act as part of its confidence-building measure towards Russia and attempts to assure Moscow of NATO's defensive but not offensive intentions (Overbo, 2017).

Additionally, Bagbaslioglu underlines that Russia's aggression in Ukraine led debates on NATO's re-emphasis on its core purpose of collective defence (Bagbaslioglu, 2016). The author analyses the influence of the Ukraine crisis on NATO's unstable relationship with Russia and solidarity crisis among NATO member countries. It is worth noting that different interests of NATO countries along with their different attitudes towards Russia result in lack of cohesion when it comes to dealing with Russia (Bagbaslioglu, 2016). Specifically, not all NATO countries perceive the threat from Russia to the same degree whereas Poland and the Baltic states, sharing common borders with Russia, are much more concerned than the other member states (Bagbaslioglu, 2016). The Wales Summit was a test for NATO's solidarity while defining policy towards Russia. Despite the fact that, at the Summit, NATO leaders reaffirmed the commitment of two percent of GDP defence spending on paper, putting this commitment into a practice turned out to be a delaying process. The author names that diverging threat perceptions among NATO

members is the main reason for inability of putting the above-mentioned commitment into a practice as some of Allies do not share the view that persistently rising defence spending in Poland and the Baltic states is a convenient option (Bagbaslioglu, 2016)

Mattia Bieri's work also focuses on disunity that was seen in the refusal of NATO to deploy permanent Western European and US forces in the Baltics. Instead, rotation-based troops and joint exercises as agreed at the summit is a demonstration of NATO's effort not to provoke Russia and remain faithful to the NATO-Russia Founding Act (Bieri, 2014). The author also points out that another demonstration of disagreements within the Alliance is different perception of the identified Russian threat. In addition, the author also shares the view of the above-mentioned scholars about the lack of cohesion in facing with the commitment of sharing defence expenditures to two percent of GDP (Bieri, 2014).

Wojciech Lorenz notes in his work that the NATO stance on the Eastern flank has been shaped by the reluctance of the old members and especially, Western European states to strengthen the territorial defence of the new allies with the aim of not provoking Russia (Lorenz, 2014). Moreover, the biggest European NATO member countries, such as Germany and Russia, have invested in Russian military modernisation programmes while Berlin, at the same time, made the strategic decisions in the energy sector which increased the dependency of Germany on Russian gas and offered new possibilities to Russia of strengthening pressure on its neighbours (Lorenz, 2014). Besides this, the author underlines that the decision to remaining faithful to the NATO-Russia Founding Act and not basing NATO permanent forces in Poland and the Baltics gives Russia the incentive to further undermine the credibility of NATO (Lorenz, 2014). Finally, the author shares the view that divisions and lack of political will in face of a threat, displayed during the Wales Summit and principal opposition of some allies to a permanent NATO presence on its eastern flank suggest that the level of the Alliance's credibility is low (Lorenz, 2014).

Despite the broad agreement that NATO seek to make Russia pay for its aggression on the territory of Europe - violation of sovereign territory of Ukraine – in order to deter plausible future Russian coercion and threat, reassure NATO member countries and support the security of non-member states, in particular, Ukraine, neither NATO as an alliance nor its individual member states have a comprehensive strategy for accomplishing these goals (Oliker, McNerney & Davis, 2015). Oliker, McNerney and Davis name competing political and economic interests and pressures related

to Russia as main drivers for absence of the comprehensive strategy (Oliker, McNerney & Davis, 2015). Specifically, the differences among NATO member states exist on how much support is needed for Ukraine, how much support is needed for NATO's eastern flank as part of its deterrence policy, to what degree NATO should support harsher sanctions against Russia in response to the Russian aggression in Ukraine, etc. (Oliker, McNerney & Davis, 2015).

Finally, Robert Kupiecki and Andrew Michta suggested work on outcomes of the 2014 Warsaw Defense Dialogue where the Group of participants presented their essays about the Ukraine Crisis and challenges for NATO how to effectively deal with Russian threat. The work underlines that the Ukraine Crisis has become a kind of litmus test for transatlantic relations (Kupiecki & Michta, 2014). The crisis clearly exposed deep divisions among the Allies which, consequently, hampered efforts among them to elaborate a common political, military and economic approach in response to Russia's aggressive foreign policy. Therefore, the group concluded that the primary strategic goal should be restoration of NATO's unity and strengthening transatlantic ties against common threat coming from Russia (Kupiecki & Michta, 2014). Additionally, the Group emphasizes that the above-mentioned divisions among the Allies in threat perceptions and relations with Russia results in lack of NATO's attention to deterrence – they argue that there is need for a stronger NATO presence on its eastern flank, including components of the non-military response as one of the demonstrations of transatlantic unity towards Russia (Kupiecki & Michta, 2014). Finally, the Group concluded that there is a real need for a more decisive, coherent, impactful and durable response to Russia's aggressive foreign policy. Therefore, the West has to accept the fact that today's Russia is much different rather than it appeared to be and this should become a strong incentive for NATO to help elaborate a coherent and comprehensive strategy to deal with the Russian threat (Kupiecki & Michta, 2014).

3. North Atlantic Treaty Organization

Definitions

Before overviewing NATO in a Cold War as well as in a post-Cold War era, it is of high importance to define “defense” and “deterrence” as they have been an inseparable part of NATO’s core tasks since its creation.

Defense

According to Webster’s definitions, defense policy means a course of action defined by executive leadership in order to influence or determine decisions, actions and other matters related to the conduct of military affairs (Tagarev, 2006). Defense policy involves the actions that are taken for defending a country against its enemies (Tagarev, 2006) from the following threats: international terrorism, proliferation of weapons of mass destruction and the means for their delivery, organized crime, direct military threats and so on (Tagarev, 2006). In order to pursue an effective defense policy, it is not the forces that are the most significant, rather the capabilities – formation of armed forces, for example (Tagarev, 2006).

“Collective defence is an arrangement, usually formalized by a treaty and organization, among participant states that commit support in defence of a member state if it is attacked by another state outside the organization” (Aleksovski, Bakreski & Avramovska, 2014, p. 275). NATO is the best-known collective defence organization whose Article 5 calls on member states to support another member state in case it is attacked. NATO invoked Article 5 once in its history after 9/11 terrorist acts in the United States (Aleksovski, Bakreski & Avramovska, 2014).

Deterrence

The theory of deterrence in international politics simply means to discourage or restrain the other party from taking unwanted actions, including an armed attack (Mazarr, 2018). In deterrence, the employment of military force is considered to be an essential threat whereas the main goal is not to reach the point of actual exercising such force (Arie, 2016).

Basically, there are two fundamental approaches of deterrence: deterrence by denial and deterrence by punishment. The former strategy tries to deter an action by making it unlikely to succeed and consequently, deny a confidence of a potential aggressor in accomplishing its goals –

through deployment of significant military capabilities and forces to defeat an invasion, for instance. Additionally, deterrence by denial involves efforts to defend some commitment (Mazarr, 2018). The latter strategy threatens by severe means, such as nuclear escalation or economic sanctions in case of an attack takes place. Unlike the former strategy, the focus of deterrence by punishment is not the direct defense of the contested commitment but threats of wider punishment that has a considerable potential to raise the cost of an attack (Mazarr, 2018). Furthermore, in a literature on deterrence, the direct and indirect deterrence are differentiated. The direct one means convincing the potential perpetrator that any harmful act or an attack will encourage the retaliatory action. The indirect deterrence means convincing the potential perpetrator that a significant investment is required for an attack (Putten, Meijnders & Rood, 2015). Ultimately, deterrence is about influencing the would-be perpetrator's assessment – making it less attractive to perform the act with the intention of causing harm (Putten, Meijnders & Rood, 2015).

Deterrence has a long history. It became a major principle in the international security environment in the Cold War era as a response to the existence of nuclear weapons (Putten, Meijnders & Rood, 2015). That is why current thinking on deterrence is directly related to the bipolar world order in which the Soviet Union and the US maintained a peace based on mutually assured destruction – MAD (Putten, Meijnders & Rood, 2015). Accordingly, the first wave in deterrence theory which started after the Second World War demonstrated that a state could no longer protect itself on the basis of military superiority as the adversaries owned weapons of mutually assured destruction (Putten, Meijnders & Rood, 2015). Notably, during the following decades, deterrence thinking focused mainly on traditional conflict between states. But later on, after the end of the Cold War and 9/11 attacks of 2001, non-traditional threats turned out to be a primary focus of the deterrence theory (Putten, Meijnders & Rood, 2015). Since then till now, deterrence has been directed not only to the nuclear weapons and conventional war, but to broader kinds of threats, such as violent non-state actors including international terrorist groups and asymmetric warfare (Putten, Meijnders & Rood, 2015).

3.1 NATO in a Cold War Era

The legal basis for the creation of North Atlantic Treaty Organization (NATO) in 1949 is article 51 of the UN Charter which affirms the right of any state to both individual and collective self-defence and claims that the essence of NATO is collective defence – providing with

assistance, including, the military one in case of an attack on party or parties to the Treaty (mfa.gov.pl, 2016). The Treaty's key provision is Article V, according to which, "an armed attack against one or more [allies] shall be considered an attack against them all" (Gallis, 1997, p. 1). It is noteworthy, that NATO invoked Article V for the first time throughout its history as a result of the 9/11 terrorist attacks against the United States (nato.int, 2018).

Major purpose of NATO's creation was to deal with the Soviet threat. Manifestation of the Soviet threat included the Communist Coup in Czechoslovakia in 1948 and the blockade of the West Berlin as a response to the unification of the latter with West Germany (mfa.gov.pl, 2016). Allies' perception of threat coming from the Soviet Union had been strengthened as a consequence of the Soviet detonation of an atomic bomb in 1949 and outbreak of the Korean War in 1950 when North Korea, supported by the Soviet Union, invaded South Korea (nato.int, p.2). In 1957, NATO adopted the doctrine called "Massive Retaliation" as a strategy of deterrence, meaning that if the Soviet Union implemented a military attack, NATO would respond with nuclear strike on Warsaw Pact. Moreover, the doctrine meant a pre-emptive nuclear attack in case of a threat to NATO members (mfa.gov.pl, 2016). The doctrine was reflection of the imbalance of conventional forces in Europe. Considering the fact that conventional forces of the Soviet Union were much larger rather than of NATO (Overbo, 2017), the Alliance relied on its large nuclear arsenal for its deterrence. Consequently, nuclear potential of the United States became the basis for the security of NATO member states (mfa.gov.pl, 2016).

In sum, during the Cold War period, main purpose of NATO was to deal with the Soviet threat. With this aim, NATO pursued strong defense and deterrence policy in its relations with the Soviet Union (Wallander, 2000). It could be said that in a Cold War era, NATO effectively dealt with its collective action problem through extended nuclear deterrence (Lepgold, 1998).

3.2 NATO in a post-Cold War Era

In IR, it is claimed by some that when threats disappear, allies lose their *raison d'être*, there is no more a reason for cooperation and the coalition is about to break apart. In consistence with this theoretical prediction, early in the post-Cold War period, many scholars predicted the demise of North Atlantic Treaty Organization (Wallander, 2000), claiming that with the disappearance of a clear adversary – the former Soviet Union – threat was no longer a rational reason for maintaining the alliance. Nevertheless, NATO continued its existence and developed a new strategic concept

(Lozancic, 2010). Moreover, NATO has significantly expanded its membership despite the break-up of the Soviet Union and dissolution of Warsaw Pact (Lozancic, 2010) – since 1949, NATO's membership has increased from 12 to 29 countries through seven rounds of enlargement (nato.int, 2018). Consequently, under NATO's defensive umbrella, Western Europe and North America achieved a considerable level of stability which the European economic cooperation and integration was based on (nato.int, p. 11).

NATO's transformation started with the London Declaration of 1990s according to which the Alliance did not consider the Soviet Union and Warsaw Pact as adversaries and invited them to establish diplomatic contacts with NATO (Wallander, 2000). In November 1990, NATO and the Warsaw Pact signed the Treaty on Conventional Forces in Europe and a joint declaration on commitment to non-aggression. Also, all members of the OSCE signed the Charter of Paris for a New Europe. As it is considered, these commitments, which were meant to establish political and cooperative basis for security in Europe, formally ended the Cold War (Wallander, 2000).

It is often said that cohesion constitutes the center for gravity of NATO (Mattelaer, 2016). To briefly assess NATO's credibility in today's world, contrary to the Cold-War period, the Alliance is facing the crisis of cohesion and unity (nato.int, 2014). Taking into consideration the fact that NATO, the world's most important military-political alliance is facing a considerable number of internal and external challenges – divergent interests of allies for defense; threats coming from Russia, especially after its illegal annexation of Crimea and support to separatism in Eastern Ukraine; terrorism threats coming from instability in North Africa and Middle East - its current military posture and political commitment turned out to be insufficient to maintain the necessary credibility, unity and cohesion to effectively deal with these challenges (nato.int, 2014). Whilst in the Cold-War period, NATO was a prime example of Allied solidarity and unity against the common threat, nowadays, there exist some doubts about common values, disagreements about burden-sharing, different perceptions of threat by the member states and divergent national interests of the Allies, which, consequently, lead to emergence of concerns about NATO's collective action problem and lack of cohesion (nato.int, 2014).

4. Ukraine Crisis

4.1 Russian Annexation of Crimea

At the end of 2013 and at the beginning of 2014, protests have taken place in Ukraine against the pro-Russian regime of Viktor Yanukovich who refused to sign the Association Agreement with the European Union (Salushev, 2014). As long as NATO enlargement in post-Cold War era left Russia surrounded with united Europe from one side and the United States from the other, Moscow viewed the EU and NATO extending close to its border as a threat to its national interests (Nicoara, 2016). Therefore, Moscow set a goal to prevent Ukraine from joining the EU and leaving it as a buffer zone between Russia and NATO. With this aim, Russia pressured the president of Ukraine, Viktor Yanukovich not to join the European Union (Nicoara, 2016). Instead of signing the AA with the EU, Yanukovich accepted to sign an economic agreement with Russia (Dedova, 2016). A large part of the population in the country interpreted it as an incentive for eventual integration into the Russian economic zone, named as Customs Union (Salushev, 2014). The protests, also known as “Euromaidan” transformed into a “national movement” making pro-Russian President Yanukovich flee to Russia (Klotz, 2017). Suspending the constitution, Parliament voted to remove Yanukovich from power and hold new Presidential elections where Arseniy Yatsenyuk was designated as a Prime Minister of newly elected temporary government. Russian officials considered this as illegitimate and considered the above-mentioned events as “coup d’état” (Dedova, 2016). The unstable situation in Kiev triggered a crisis in Crimea as well, where pro-Russian demonstrations took place in Crimean cities of Sevastopol and Simferopol (Dedova, 2016). Afterwards, Viktor Yanukovich announced that he was still legitimate and rightful president of Ukraine and asked Russia for getting protection from extremists in his country (Dedova, 2016).

In response to the protestations in Ukraine, Russia started so called “hybrid warfare” uniting “military means” with the “nonmilitary ones” (Klotz, 2017, p. 264) with the aim of establishing dominance over Ukraine (through control of media, disinformation campaigns, propaganda) (Matzek, 2016). As long as Yanukovich left Ukraine, pro-Russian protests started in the capital of Crimea. On 27 February, 2014, armed masked forces seized government building in Crimea and appointed Sergey Aksyonov – then member of parliament and leader of Russian Unity Party – as Prime Minister. The following day, military forces, later admitted to be Russians,

occupied strategically significant targets of the Peninsula, such as, military facilities, media, airports, and blocked all the connections between Crimea and Ukraine (Matzek, 2016). Finally, on 18 March, 2014, President Putin signed a bill to take Crimea away from Ukraine and absorb it into the Russian Federation (Dedova, 2016). Since then, President Putin has underlined many times that Crimea has always been and remains an inseparable part of Russia (Harding & Walker, 2014). He justifies Russia's behavior by emphasizing that Russian origins come from Crimea (Klotz, 2017) and integration of Crimea was the choice of population as the decision was made based on the results of referendum in which more than 96% of the population voted in favour of reuniting with Russia (bbc, 2014).

Notably, out of 2.2 million population of Crimea, 1.5 million are Russians and 350,000 are Ukrainians who consider Russian as their native language and approximately 290,000-300,000 are Crimean Tatars who prioritize the close relations with Russia. Russians, Ukrainians, Crimean Tatars and the other ethnic groups have lived side by side in Crimea so far maintaining their own identity, languages, traditions and faith (bbc, 2014). As above-mentioned, in the referendum, which was held in March 2014, the population of peninsula voted for uniting with Russia and Crimea and Sevastopol were integrated into the Russian Federation (Klotz, 2017). But the West considered this referendum as illegal and illegitimate, therefore, did not recognize its outcome at all (Harding & Walker, 2014). According to the international law, territory cannot be annexed just because its population want to secede. If that were allowed under international law, any geographically cohesive group could vote on independence (Brilmayer, 2014). If a referendum were the right way to decide the issue of Crimea, then Russia as well has to hold a referendum to determine the future of Chechnya (Brilmayer, 2014). Countries can acquire territory by discovering uninhabited land, signing a treaty as it was the case when Khrushchev transferred Crimea to Ukraine in 1954, or by occupying an area in peaceful ways for a long period of time. The legal methods for resolving questions of sovereignty have never included a simple referendum of residents of a contested territory (Brilmayer, 2014). Moreover, while the existence of a historical grievance over the territory make secessionist claim successful, no such legal claim can be made in case of Crimea (Brilmayer, 2014). President Putin was concerned not because of Russian speakers living in Crimea who might be suffered in the hands of the new government of Ukraine, but what matters is the port and its value to the Russian fleet (Brilmayer, 2014). That is why he pursued such policy in order to obtain the control over Crimean Peninsula.

Accordingly, international community does not recognize the Republic of Crimea as part of Russia (Dedova, 2016) and condemns Russia's aggressive foreign policy on the territory of European state which directly violates the principles of international law, particularly, maintaining respect towards the sovereignty of any state and pursuing non-intervention policy into the internal affairs of any country.

4.2 Russian Intervention in Eastern Ukraine

The Eastern Ukraine is considered as one more target of Russia after Crimea because of the fact that the region shares a number of features that are similar to Crimea which makes it more attractive for Russia. In some areas of Eastern Ukraine, more than 75% of the population speak Russian as their native language. Apart from a large quantity of the Russian-speaking population, similar to Crimea, the Eastern Ukraine is geographically accessible to Russia. After annexation of Crimea, the region was destabilized by pro-Russian forces through occupying government buildings in the regions and establishing control over the region (Ramicone et al., 2014).

The crisis emerged after the Russian annexation of Crimea heightened ethnic divisions in Ukraine. Consequently, two months later, pro-Russian separatists in the regions of Eastern Ukraine – Donetsk and Luhansk - held a referendum in order to declare independence from Ukraine (cfr.org, 2019). Despite the fact that Moscow denied its involvement in the region, it was reported by NATO and Ukraine itself that there was a buildup of Russian troops and military equipment close to Donetsk and Russian cross-border shelling (cfr.org, 2019). In brief, Russia has stimulated a proxy war in Eastern Ukraine by using the local pro-Russian separatists as military tools for achieving Russia's political goals (Sazonov et al., 2016).

'Information Warfare' Component in the Crisis

When discussing the Ukrainian crisis, it should be emphasized that 'information warfare' is a key term (Sazonov et al., 2016). Information warfare is about achieving military goals, such as annexation of a country, by replacing military force with spread of specifically prepared messages in order to win over the minds of the targets. However, Russia does not consider the information warfare just as an accidental choice of different instruments and weapons (Sazonov et al., 2016).

In Eastern Ukraine and Crimea, Russian information activities were used at all levels from the political level directed towards the state of Ukraine, its politicians and structures, to the military level (Sazonov et al., 2016). Russia conducted cyberattacks against Crimea – shut down the telecommunications infrastructure, disabled major Ukrainian websites and mobile phones of key Ukrainian officials just before the Russian forces entered the Crimean Peninsula (Iasiello, 2017). Moreover, as part of its disinformation campaigns, Russia used television broadcasts to obtain support of population for actions in Crimea and to create an impression that Moscow’s intervention in Ukraine was essential in order to protect native Russian speakers living there (Iasiello, 2017). Also, the separatist People’s Republics of Donetsk and Luhansk have their own channels conducting anti-Ukrainian propaganda very actively and justifying Russian policy in Ukraine (Sazonov et al., 2016). Furthermore, Russia actively carries out the pro-Russian propaganda in Donbass, historical side of Eastern Ukraine for the past several years volume of which considerably increased as Russian President Vladimir Putin took control over media and started the program of calling on ethnic Russians everywhere (Nicoara, 2016). Regarding this, in 2015, Freedom House reported that broadcasts in Ukraine very often contain false information and myths with the aim of making Ukrainian citizens sure that they are being under oppression of the Ukrainian government (Nicoara, 2016).

The annexation of Crimea brought what had been considered a thing of the past back to Europe – territorial conflict and the change of borders by using the force. As we know, Europe has a long history of great power competition. But, along with rebuilding of Western Europe after 1945 and the reunification of the continent after 1989, Europeans believed that they entered a new “postmodern” era where soft power replace hard power (Rumer, Weiss, Speck, Khatib, Perkovich & Paal, 2014). Embedded in the cooperation frameworks, such as NATO and the EU, they were convinced that international law prepared the foundation of a mutually beneficial order. But as we all have seen, all these assumptions are questioned and old-style power politics are back (Rumer, Weiss, Speck, Khatib, Perkovich & Paal, 2014).

By annexing Crimea and violating the territorial integrity of Russia, Russia not only disturbed its obligations towards Ukraine provisioned under the 1994 Budapest Memorandum about Security Assurances, but it also “undermined the credibility of the whole system of security guarantees offered in exchange for non-proliferation commitments” (Zelienkova, 2016, p. 18).

Also, what is important to note, the Crisis raised concerns among Eastern European states about Russia's intentions (cf. org, 2019) that historically have tensed relations with Russia (Dokos, 2014).

4.3 How the West responded to the Ukraine Crisis?

Western Sanctions

Russia has been the subject of sanctions regime as a reaction of the EU, the US and other Western allies (for instance, Canada, Australia, Japan) to the Russia's annexation of Crimea and destabilization of Ukraine (Smith, 2018). The sanctions targeted individuals and entities, by imposing asset freezes and travel bans, arms embargoes, restrictions on trade, including on the export to Russia of technology necessary for oil exploration and also, the restrictions on lending money to certain Russian companies and banks. Sanctions also included bans on investment in and trade with Crimea (Smith, 2018).

NATO Response

By considering the fact that Ukraine is not the member of the Alliance, article 5 would not be triggered in case of Ukraine even if NATO was willing to do so (Ramicone et al., 2014). Consequently, NATO showed no signs that it would militarily intervene in Crimea (Ramicone et al., 2014). In fact, what NATO did in response to the Russian aggression against Ukraine, foreign ministers of the Alliance states suspended all kinds of military and civil cooperation between NATO and Russia below the level of NATO Council (Klein & Kaim, 2014). Also, NATO's Deputy Secretary-General Alexander Vershbow announced that NATO "now no longer saw Russia as a partner, but as more of an adversary" (Nünlist, 2014, p. 13). But not all the states in the West agreed with this view – some countries, specifically, Western states were not united and cohesive how to respond the Ukraine Crisis and how to deal with Russia (Nünlist, 2014).

5. Threats to the NATO's Eastern Flank: Baltic States and Poland

The Ukrainian Crisis is one of the most remarkable crises for NATO in the post-Cold War era which demonstrated that the resisting reaction of the Alliance to the Russian invasion of Georgia in 2008 did not turn out to be sufficient enough to deter Russia from pursuing its aggressive foreign policy (Otskivi, 2016). It is noteworthy that the Russian aggression and animosity towards Ukraine especially strengthened fears, among the Eastern-European states of NATO, particularly, the Baltic States and Poland. Geographical proximity, long-term historical relationships which was tensed by the Soviet invasion and domination during the Communist era, relatively low military capabilities, energy dependence on Russia and having a large amount of Russian minorities sharpened concerns in Eastern Europe and Baltics about Vladimir Putin's future intentions (Belkin, Mix & Woehrel, 2014).

5.1 Threats to the Baltic States

The Baltic Sea region has been considered by Russia as a convenient test bed in attempting to achieve its geopolitical objectives to divide the West, to undermine trust in NATO's collective defence and its credibility (Gotkowska & Szumanski, 2017), to regain political and economic dominance over its neighbours who were either in the USSR or Warsaw Pact and to maintain its conventional military advantage over the Eastern Flank countries (Piotrowski & Ras, 2017). The political-military geography of the Baltic Sea region, share of significant amount of Russian-speaking population and small military potential of Baltic states give Moscow opportunities to achieve those goals. To the West, Lithuania is surrounded by the militarized Kaliningrad. To the South, Lithuania and Latvia border Belarus with its military integration with Russia. To the East, Latvia and Estonia border Russia (Gotkowska & Szumanski, 2017).

Integrated Country Strategy of Estonia states that Russia's aggressive behavior against its neighbours, demonstrated in using its conventional as well as non-conventional capabilities, represents an ongoing threat to the European security, especially, to the security architecture of Eastern Europe (Integrated Country Strategy Estonia, 2018). National Security Strategy of Lithuania emphasizes that currently, the main threat for the security of the Republic of Lithuania is posed by aggressive steps of the Russian Federation expressed by its aggression against neighboring countries, annexation of Crimea, concentration of modernized military equipment, exercising of its large-scale offensive capabilities lacking transparency and demonstrating power

near the borders of Lithuania, especially in Kaliningrad, use of its ‘soft power’ with Russian minorities and, lastly, its readiness to use nuclear weapons even against the states that do not possess it (National Security Strategy of the Republic of Lithuania, 2017). Finally, Integrated Country Strategy of Latvia also names Russia as an adversary for the European security as a whole, especially, threatening the national interests of Latvia (Integrated Country Strategy Latvia, 2018).

5.1.1. Russian Hard Power - Military Threats

Military threats are based on the fear that another state or groups of states could use military force to conquer or subjugate the incumbent government and armed forces are considered to be the only means to counter military action (Li, 2009). It is noteworthy that threats of invasion and occupation are at the extreme end, aimed to destroy the state. Also, military threats might be indirect whereas they are not applied directly to the state itself but to its external interests, including threats to the allies or strategically placed territories (Li, 2009).

The idea that Russia might somehow invade one of the Baltic States became an accepted part of serious discussions only after Russian annexation of Crimea in 2014 (Jakniunaite, 2016). This is a huge systemic change as it appeared that in 21st century, forcible territorial changes are possible (Jakniunaite, 2016). There are four areas of the military sector which have intensified the military threat since 2014 (Jakniunaite, 2016).

Firstly, intensified modernization of Russia’s military forces and increased defense spending has played a significant role. Moscow started hugely investing in new anti-access/area denial capabilities, new surveillance, advanced missiles and the Iskander tactical ballistic missiles. These developments at least made Europe keep a watchful eye on Russia and prepare for counterbalancing (Jakniunaite, 2016). Secondly, there were organized several military exercises in the region – two large military exercises simulating the occupation of the Baltic States twice in 2009 and 2013 which demonstrated the ability to move large number of troops beyond long distances (Jakniunaite, 2016). Thirdly, there were various provocations involving violations of sovereign territory. The Russian war planes permanently intrude into or close to the airspace of the Baltic States and violations of maritime borders have also taken place very often (Jakniunaite, 2016). For instance, in September 2014, Estonian security offices was seized on the Estonian side of the land border while doing an investigation just two days after President Obama’s visit in Tallinn where he talked about US security guarantees in Baltics (Jakniunaite, 2016). Fourth, there

is a problem of Kaliningrad - which is the Russian exclave between Poland and Lithuania on the Baltic Sea - and its ongoing militarization (Gotkowska & Szymanski, 2017).

During the Cold War, the Soviet Union, along with full conventional superiority over NATO, experienced a privileged position in the Baltic Sea. At the end of the World War II, Moscow annexed Kaliningrad and occupied the Baltic republics which were forcefully integrated into the USSR, while Poland and East Germany founded the Warsaw Pact in 1955. Kaliningrad Oblast has been the most militarized spot in Europe for decades (Pedro, Manoli, Sukhankin & Tsakiris, 2017). After the fall of the Soviet Union, Kaliningrad faced with a gradual remilitarization that demonstrates Moscow's growing uneasiness in a post-Cold War order throughout Europe. From 1999 till now, the Oblast hosted four strategic war games under the code name 'Zapad' – which means 'West' in Russian (Pedro, Manoli, Sukhankin & Tsakiris, 2017).

The Ukraine Crisis triggered a new wave of militarization of the entire western flank whereas the special role has been allocated to Kaliningrad Oblast. "Deployment of the most up-to-date military hardware such as the 'Iskander-M', the S-400 Triumph anti-aircraft weapon system, the Bastion-P and the 3K60 Bal coastal defence missile systems equipped with nuclear capability, and the P-800 Oniks supersonic anti-ship cruise missile led to Kaliningrad regaining its status as Russia's 'militarized fortress' and its most sophisticated Anti-Access/Area Denial (A2/AD) 'bubble' to date" (Pedro, Manoli, Sukhankin & Tsakiris, 2017, p.11). Therefore, new concerns emerged that like in case of Crimea, Baltics might also become Russia's next potential military target (Otskivi, 2016). Apart from gaining the status of a 'military fortress', Kaliningrad became so called 'ideological bastion' of Russia. Specifically, local media outlets and politicians spread disinformation and propaganda against Poland and Lithuania (bordering Kaliningrad) with the aim of underrating the level of economic development of them and obtaining influence on forming public opinion there (Pedro, Manoli, Sukhankin & Tsakiris, 2017). To sum up, all three Baltic states are sandwiched between Kaliningrad and Russia whereas some ports and airfields are critical to NATO's defenses in the Baltic region within 30 miles of the Russian border (carnegieendowment, 2017).

Additionally, when discussing Russian military threats to the Baltic states, it should be mentioned that Russian aircraft conducted frequent intrusions into the air space of NATO countries and harassed the US and NATO ships and aircraft operating in the Baltic as well as Black Sea

regions (carnegieendowment, 2017). Also, in addition to the deployment of additional missile and air defense as well as nuclear-capable Iskander missiles to Kaliningrad Oblast, Russian forces have conducted unannounced exercises simulating the use of nuclear weapons in an invasion of the Baltic regions (carnegieendowment, 2017). Notably, Russia's recent deployment of nuclear-armed cruise missile threatens NATO forces and facilities and violates the US-Russian Intermediate-Range Nuclear Forces (INF) Treaty (carnegieendowment, 2017).

Thus, the geography of the Baltic states, recent military exercises near the border of Baltics, air incidents over the Baltic Sea as well as militarization of Kaliningrad, all make both deliberate and inadvertent escalation, even the one of limited scale, possible (Kuhn, 2018). In fact, despite the fact that NATO as a whole has much greater conventional military capabilities than Russia, Moscow enjoys a significant conventional superiority in the wider Baltic region which ultimately reinforces the fear in Baltics of conventional attack from Russia (Kuhn, 2018).

5.1.2. Russian Soft Power - Ethnic minorities in Baltic States and Russia's Information Warfare

Along with its hard power, Russia uses soft power as a mean of obtaining and maintaining influence. Joseph Nye defines soft power as the ability to attract based on a state's culture (in places where it is attractive to others), its political values (when it lives up to them at home and abroad), and its foreign policies (when they are seen as legitimate and having moral authority) (Sergunin & Karabeshkin, 2015). In case of Baltic states, Russia has used its soft power in many ways, but the most influential and notable is its advocacy for ethnic Russian minorities (Hanson, 2013). All three Baltic States, Estonia, Latvia and Lithuania have significant minority population of ethnic Russians which has become an important element in the threat calculation of these states after the Russian annexation of Crimea and Russian support to separatism in Eastern Ukraine. Given the fact that claims of persecution and violation of rights of ethnic Russian communities turned out to be a pretext of protecting Russia's "compatriots" during its interventions in Ukraine, Baltic States' perception of Russian threat has significantly strengthened (Belkin, Mix & Woehrel, 2014).

Moscow defined the Russian diaspora and Russian speakers living in the former Soviet republics as "compatriots". Nowhere does Russia's policy of protecting its "compatriots" cause as much concern for the post-Cold War order as in the Baltic States (Grigas, 2014). Three of the

Baltic States have large and concentrated Russian population. In particular, Estonia and Latvia are populated by relatively high number of ethnic-Russian minorities, numbering about 24% and 27% of the population, respectively, while Lithuania's ethnic Russian population is represented by less than 6% of the whole population (Grigas, 2014). Moreover, all of the Baltic countries have even higher number of Russian-speakers that are resided in territories close to the Russian border – in Lithuania, Russian speakers are represented, approximately, by 15% of the entire population, in Latvia - by 34% and in Estonia - by 30% (Grigas, 2014). This has become a major source for worries among the Baltic States because of the fact that Moscow actively uses its soft power, compatriot policies, information warfare and “passportization” efforts under which Moscow offers passports and citizenship to the Russian speakers (Grigas, 2014).

As part of its information warfare, Russia intensified its informational activity in Baltic region since 2014. More finances were directed towards popularizing Russia Today and opening new Russian language TV-channels, supporting pro-Russian NGOs, paying PR firms for promoting the Russian interests and make them visible on social media (Jakniunaite, 2016). Through this information machine, Russia has maintained strong political, economic and social ties with Baltic Russian and Russian-speakers since the demise of the Soviet Union. Moscow actively tries to promote false narratives and assure the target population that Baltic States glorify Nazism, they are ‘failed states’ and they are discriminating against Russian speakers (Svensson, 2018). Russian non-conventional influence activities are addressed in the Integrated Country Strategy of Estonia according to which, Russia tries to spread disinformation about targeted oppression of Russian speakers in Estonia, lack of respect for the Russian language and that service members of NATO and the United States are oppressive occupying forces (Integrated Country Strategy Estonia, 2018). Also, considering the fact that Latvia has a significant Russian-speaking minorities, it is not surprising that dealing with the Russian information warfare remains one of the security priorities for Latvia, as it is stated in the Integrated Country Strategy (Integrated Country Strategy Latvia, 2018).

The Russian influence has also been demonstrated in the domestic politics of the Baltic States. For instance, a pro-Russian party received the majority of votes in Latvia's parliamentary elections (Grigas, 2014). Furthermore, there are numerous organizations and associations in the Baltic States that are oriented to local ethnic Russians and Russian-speakers and are funded by

Kremlin. As Vytis Jurkonis, a lecturer in international relations at Vilnius University, notes, “these organizations and their activities are constantly questioning the success of the post-communist transition, seeding mistrust in public institutions and playing with nostalgia for the Soviet past” (Grigas, 2014, p. 17). Also, Baltic Russian-speaking youth is encouraged to participate in Russian militarized camps in order to receive military trainings and psychological preparation whereas some of those students enter Russian military academies (Grigas, 2014). One of the demonstrations of Russian soft power influence on domestic politics of the Baltic region is that recent public opinion surveys show relatively low trust among Estonia’s Russian speaking population in Estonian government institutions, NATO and the EU (Integrated Country Strategy Estonia, 2018).

Under its ‘soft power’, Russia uses cyber efforts in the Baltic region (Mccord, 2018). In 2007, Estonia became the victim of first-wide-scale, state-sponsored cyber attack from Russia (Mccord, 2018). Several weeks later from this attack, communication channels across Estonia were broken, the country’s central banking systems were non-functioning and media outlets were unable to broadcast news and also, government data was attacked. But after considerable investments in cyber defensive capabilities, Estonia managed to become a global leader in cybersecurity (Mccord, 2018). In Latvia as well, with the highest percentage of ethnic Russians of the Baltic countries, Russian social-media efforts try to create divisions between the ethnically Russian as well as ethnically Latvian populations and assure the targeted population that NATO is threat to Russia. More serious attacks included to alter election data, financial institutions (Mccord, 2018). And, finally, in terms of cyber capabilities and vulnerabilities, Lithuania falls between Estonia and Latvia. As in case of Estonia and Latvia, in Lithuania as well, Russia conducts cyber attacks in order to conduct anti-propaganda of NATO. Notably, Latvia and Lithuania are particularly incapable of actively monitoring and deterring cyber intrusions because of non-existence of any central cyber organization as it is the case in Estonia (Mccord, 2018).

Despite the fact that all Baltic states successfully integrated Russian ethnic minorities, still, the concerns that Russia will employ a new doctrine of hybrid warfare in the Baltics, are real, even if sometimes exaggerated (carnegieendowment, 2017). By considering the fact that Baltic states along with other NATO member states face some gaps in their defense against these hybrid threats, it is not surprising that Estonia, Latvia and Lithuania feel especially threatened in the wake of Ukraine Crisis. They are afraid that Russia, though its strong propagandist machine will provoke

destabilization on their territory by using its ‘compatriots’ as it was the case in Ukraine (carnegieendowment, 2017).

5.1.3. Energy Dependence on Russia – Vulnerability of Baltic States

During the Soviet Union, it would have been hard to use oil and gas reserves in order to maintain influence throughout the communist world as it would have destroyed not only its economy, which was based on the production of nuclear weapons, but also the Cold War security structure that was also based on the threat of nuclear weapons (Hanson, 2013). However, after the fall of the Soviet Union, Russia has become an inheritor of the natural resource wealth of it. Accordingly, the biggest reason for Russian influence in the Baltics has been a shift from the foreign policy that was based on nuclear weapons to capitalizing on its vast energy reserves (Hanson, 2013), by using the infrastructure of energy pipelines and electricity grids, inherited from the Soviet Union, connecting the Baltic states only to Russia (Hanson, 2013).

Despite the fact that Russia’s significance as a trade partner for the Baltic States – particularly for Estonia and Latvia – has been decreased, it remains as their main source of gas and oil. In fact, the Baltic States are almost 100% dependent on Russian gas and 90% dependent on Russian oil and also on the Russian pipeline system for the delivery of these resources (Asymmetric Operations Working Group, 2014). It should be noted that energy vulnerability of Estonia, Latvia and Lithuania has been increased due to the fact that they are virtually isolated from the energy infrastructure of the rest of Europe (Asymmetric Operations Working Group, 2014). Therefore, they are dependent on a single and potentially hostile Russian source (Grigas, 2013), specifically, in case of gas supplies (Grigas, 2012). Unlike oil, which is traded internationally and all Baltic States have an opportunity to import non-Russian oil via their terminals on the Baltic Sea, their infrastructure for gas import is limited to the Soviet-era pipelines and entirely relied on Russia (Grigas, 2012). At the same time, it should be noted that Estonia is relatively less dependent on Russia’s oil due to the fact that it managed to develop Baltic Shale as a viable alternative for energy which is considered to be the most valuable natural resource of the country giving Estonia an opportunity to maintain leverage against Russia’s ability to exert its hard power (Hanson, 2013).

Russia uses its energy as a hard power to influence their neighbours’ domestic and economic policy (Hanson, 2013). The ways through which Moscow used the energy sector as a

source for its hard power are oil sanctions, gas isolation and superiority in nuclear power (Hanson, 2013). These countries have experienced apparent gas pricing from Gazprom (Asymmetric Operations Working Group, 2014). For instance, when Lithuania adopted a policy that could significantly reduce the Russian influence in the gas sector by requiring the sale of transfer systems in the power grid going to someone not connected to the power company, Russia has threatened Lithuania by increasing gas prices (Hanson, 2013). Even more, Estonia faced a temporary halt in supplying of oil products as a consequence of 2007 political tensions (Asymmetric Operations Working Group, 2014).

Despite the generally successful transformation of Estonia, Latvia and Lithuania, domestic weaknesses, such as settled energy interest groups, poor regulatory framework and weak institutions prevented energy diversification (Asymmetric Operations Working Group, 2014). It is noteworthy that their political systems are still characterized by institutional weaknesses such as fragmentation and commercialization (Grigas, 2012). Existing small, new and weak parties are more vulnerable to be influenced by third party actors, including the Russian interests (Grigas, 2012). Moreover, commercialization of politics is another enforcing factor for Russian influence, especially in Latvia and Lithuania – both local and Russian business groups involve in political lobbying and party financing to pursue the Russian interests in Baltic region. These efforts include local businesses that export goods to Russia as well as Russian oil and gas companies operating in the region (Grigas, 2012).

5.2 Threats to Poland

According to the National Security Strategy of Poland, the reassertion of Russia's position as a major power at the expense of its neighbourhood, an example of which is the Russian annexation of Crimea, has considerably negative impact on the security of Eastern Europe (National Security Strategy of the Republic of Poland, 2014). Since its democratic transition until today, Poland has positioned itself as a leader of the anti-Russian coalition in Eastern Europe (Vukadinovic, Begovic & Jusic, 2017). At the same time, with its largest demographic, military and economic potential of the countries on NATO's eastern flank, Poland is perceived by Russia as the main rival in the region (Buras & Balcer, 2016).

Considering the facts that Russia is permanently increasing its military spending, developing its missile and nuclear arsenal and holding military exercises in the neighbourhood of

NATO member states, concerns over Russian aggression have considerably been raised for Poland in the wake of Ukraine Crisis (Vukadinovic, Begovic & Jusic, 2017). After 2014 Russian aggression in Ukraine, approximately 80% of Poles expressed the concern that Russia was the most threatening country for them (Stoklosa, 2017). Out of nine countries surveyed in 2015 by the Pew Research Center, Poland showed the biggest concerns about Russia - 70% of surveyed people considered Russia, militarily, to be a “major threat” to its neighbours, including Poland (Pezard, Radin, Szauna & Larrabee, 2017). Since then, Poland believes that Russia is a threat not only for Poland’s security, but it also represents a danger for Europe (Stoklosa, 2017).

There are some critical points that demonstrate why Poland is one of the NATO’s Eastern European member states whose vulnerability to the Russian aggressive foreign policy tends to be high and why NATO should take notice when it comes to strengthening Poland’s security.

5.2.1. Military Challenges – Russian Hard Power

One of the security challenges for Poland is militarization of the region of Kaliningrad, (Vukadinovic, Begovic & Jusic, 2017) where Russia has stationed nuclear-capable missiles and conduct over-flights over Polish airspace (Pezard, Radin, Szauna & Larrabee, 2017). The problem emerged as a consequence of transferring the 152nd Missile Brigad to the town of Chernyakhobsk in Kaliningrad Oblast whereas the brigade is equipped with the newest Iskander missile (Vukadinovic, Begovic & Jusic, 2017) that can very easily and effectively target Poland (Vukadinovic, Begovic & Jusic, 2017). Specifically, Poland has a direct border with the Russian exclave – Kaliningrad Oblast. If the Kremlin decides a local war with NATO, the Baltic republics are to be the most obvious targets for Russian military aggression whereas in case of conflict escalation, Russia might try to neutralize Poland by occupying the Polish-Lithuanian border region – the Suwalki corridor – located between Kaliningrad and Belarus (Buras & Balcer, 2016). Along with the planned stationing of long-range nuclear-capable TU-22M3 bombers in Crimea, these moves indicate to a dangerous new element into Putin’s attempt to intimidate Poland as well as Baltics and weaken NATO’s capacity to protect its members (Larrabee, 2015).

What is also worth noting, apart from enhancing and modernizing the military capabilities in Kaliningrad Oblast, Russia took more confrontational actions that included violations of national airspace and territorial waters, as well as intimidation of planes and vessels in international airspace and waters which resulted in increase of number of military exercises based on aggressive

scenarios. One of the demonstrations of such behavior is a nuclear attack on Warsaw - Zapad 2009 (Gotkowska & Szumanski, 2017). While being interviewed on Russian threat perceptions in Poland, Polish Foreign Minister Radoslaw Sikorski announced: “When Russian generals threaten us with nuclear weapons, what are we supposed to feel? When Russia conducts ‘Zapad’ military exercises in which Poland is the target of a nuclear strike – that’s a very good way of maintaining the phobia” (DW News, 2018, p. 4).

Additionally, tensions that have been emerged over Poland’s missile defense systems have the potential to provoke Russian military action with the final aim of destabilizing the country or neutralize its missile defense assets (Asymmetric Operations Working Group, 2014). Poland’s efforts to support missile defense systems have become the most debated and contentious issue between Poland and Russia (Asymmetric Operations Working Group, 2014). The US has approved the 10.5\$ billion sale of Patriot anti-missile system to Poland as the latter is one of those Eastern European NATO states that have been reinforcing their military capabilities in the face of perceived Russian aggression (dw.com, 2017). In spite of the United States’ claim that the system lacks capability of intercepting Russian nuclear missiles, Russia still sees it as a threat to the nuclear balance between the US and Russia (Asymmetric Operations Working Group, 2014). When agreeing on deployment of US missile defense facilities in Poland, Russia warned that Poland would become a legitimate target for a nuclear strike and threatened to deploy short-range, nuclear-capable Iskander missiles to the Kaliningrad Exclave. Therefore, the issue of missile defense could ultimately put Poland into conflicting relations with Russia (Asymmetric Operations Working Group, 2014).

Apart from this, unlike Baltic States, Polish interlocutors downplay the risks to Poland of Hybrid Warfare Scenario and point out that the country has neither a significant Russian minority nor pro-Russian groups on its territory (Pezard, Radin, Szauna & Larrabee, 2017). Generally, Russian narrative does not have a tangible influence on mainstream views among Polish politicians, media and society and accordingly, Russian propagandist machine is constrained to generate positive attitudes towards domestic or foreign policies of Kremlin, specifically, of Vladimir Putin (Kacewicz & Wenerski, 2017).

5.2.2. Dependence on Russian Energy – Vulnerability of Poland

Taking into consideration the fact that Russia supplies approximately 95% of its oil and 2/3 of its gas to Poland, it can be said that, similarly to the Baltic States, Poland is also highly dependent on Russian energy resources (Asymmetric Operations Working Group, 2014). PGNiG (Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo) state-controlled natural gas company of Poland, has a long-term supply contract with Gazprom, Russia's gas monopoly, until 2022 (economist, 2014). The lack of alternative sources in the past meant that Poland paid more for Russian gas than its wealthier Western European counterparts (economist, 2014). At the same time, it should be noted that Poland do its best to reduce its reliance on Moscow, opposing Russia's energy projects and diversify its energy sources to the most possible extent (Asymmetric Operations Working Group, 2014).

In an attempt to cut its resilience on Russian natural, gas, Poland decided to build a pipeline through Baltic Sea as an alternative to Nord Stream (rt. 2018). It is also worth noting that Poland is one of the most active opponents of the Nord Stream 2 gas pipeline project between Russia and Germany (rt. 2018) - a second pipeline under the Baltic Sea that would deliver gas directly from St. Petersburg to Germany and to other European countries bypassing Poland and the route through Ukraine (Scislowska, 2018). If the pipeline becomes operational in 2019, it could be a geopolitical game-changer in the next years, which, consequently, will increase Moscow's leverage in Eastern Europe (Buras & Balcer, 2016). Moreover, Poland's main gas company, PGNiG, signed a long-term contract to receive deliveries of liquefied natural gas from the U.S. under the efforts to reduce its energy dependence on Russia (Scislowska, 2018). Nevertheless, it should be emphasized that despite current attempts made by Poland to weaken its dependence on Russian gas and oil to a possible extent, it is a very fact that nowadays, Poland is highly dependent on Russian energy, which increases its vulnerability to the Russian threats to a considerable level.

6. NATO's Defense, Deterrence and Reassurance Measures on Eastern flank

NATO officials point to Russia's changing military doctrine and military modernization as particular drivers of the Alliance's changed defence and deterrence posture in the territories (DAY, 2018). In 2014, after a few months after its intervention in Ukraine, Russia published its new military doctrine which marked a fundamental change of direction in Russian foreign policy. Specifically, if Russia's 2010 military doctrine prioritized cooperation with NATO, four years later, the new doctrine considered the Alliance as a *de facto* competitor because of the fact that the latter's activities in Central and Eastern Europe directly threaten Russian national interests (DAY, 2018). Therefore, Moscow identified its aim to increase Russian efforts to protect Russian interests in its immediate neighbourhood starting from the Arctic down through the Eastern Europe to the Black as well as Caspian Seas (DAY, 2018). In practice, Russian military modernization and rhetoric in recent years proved this shift in Russia's strategy (DAY, 2018).

In response to the recent developments discussed above, the US and NATO have introduced several initiatives in order to improve their deterrence and defense posture in the east as well as to reassure the Baltic states and Poland of the alliance's Article 5 commitment (carnegieendowment, 2017). NATO's Newport summit in 2014 was important for the process of strengthening NATO's eastern flank. During the summit, the allies agreed on maintenance of presence and activities in the air, on the ground, and the sea, in the eastern part of the Alliance on the basis of rotating forces, including, establishment of appropriate command and control structures, the construction of infrastructure, updating of defense plans, better intelligence cooperation within the Alliance, the deployment of equipment and more frequent exercises (Zieba, 2018). The leaders also adopted a Readiness Action Plan, described by the new Secretary-General, Jens Stoltenberg, as the "most significant strengthening of our collective defence in decades" (Holland, 2016, p. 6) and decided to strengthen the military presence on NATO's eastern flank (Zieba, 2018). Key elements of the Plan are the following: significant increase in size of the Response Force to 40,000 troops, a new very high readiness force to around 5,000 troops, four multinational battalions deployed to the Baltic and Eastern European states (Newport Summit 2014) and increase the number of joint exercises and pre-positioning of equipment and supplies with the ultimate goal of strengthening the ability of the Alliance to respond to any potential crisis that might take place (Holland, 2016). It is also important to note that the Plan set a goal to address

specific threats connected with hybrid war which is conducted with different types of military, paramilitary and civilian means (Zieba, 2018). Also, considering the Russian attacks on cybernetic systems, defense against cyber-attacks has become part of NATO's main task under its collective defense (Zieba, 2018). They also agreed on increasing military expenditures to the level of 2% of GDP within a decade and establishing a Very High Readiness Joint Task Force (VJTF) that can be deployed very quickly and is comprised of several thousand soldiers with capabilities to respond immediately to threats (Zieba, 2018).

Moreover, it is of high significance that during the Warsaw summit, both the US and NATO recognized that Russia represents a serious and long-term challenge to the Alliance and definitely needs strong and firm response. Therefore, the Allies agreed on transforming the nature of the US and NATO's military involvement in the region from reassurance to deterrence (Gotkowska & Szymanski, 2017). Under the umbrella of its deterrence measures in Eastern European member states, NATO leaders agreed on extension of strengthening NATO's eastern flank. Specifically, NATO allies agreed at 2016 Warsaw Summit on deployment of four multinational battalions – so-called Enhanced Forward Presence (EFP) – in the three Baltic states and Poland. NATO also agreed to expand the scope of its exercises in the region in order to deter Russian aggression and assure its eastern members (Kuhn, 2018). Under EFP, all four battalion-sized battlegroups comprised of 4,500 personnel, deployed in the region, are led by a framework nation – the United Kingdom in Estonia, Germany in Lithuania and Canada in Latvia, and the United States in Poland. In addition to these nations, twelve other NATO Allies participate in the EFP (Kuhn, 2018). While perhaps insufficient as standalone forces in the event of a full-scale Russian attack in the region, the EFP serves as a tripwire for a whole-of-alliance Article 5 response in case of an aggressor's potential coercive action against any Allied territory or population with the ultimate aim of bolstering the credibility of the Alliance's deterrence posture in the Eastern region - a strategically vulnerable part of the Alliance (DAY, 2018). In addition to reinforcing the territorial defense as part of the conventional response to the Russian aggression, during the Warsaw Summit, NATO allies also agreed to strengthen their cyber defences and recognized cyber as a domain of its operations (rasmussenglobal, 2014).

Additionally, under its deterrence posture, the United States has sent additional forces and military equipment under the U.S. national program which is known as the European Deterrence

Initiative (Kuhn, 2018) under which the U.S. deployed a range of forces, including an armored brigade combat team comprised of about 3,500 personnel that gradually rotates through NATO's eastern member states. Under this deployment, combat aviation brigade has also been sent with about 2,200 personnel and also a combat sustainment support battalion of about 750 personnel has been based in Poland (Kuhn, 2018). The United States recently announced a planned allocation of USD 6.5 billion to the EDI in 2019 which is 1.7 billion increase from last year and USD 3.1 billion more than it was allocated in 2017 (DAY, 2018). Apart from this, the US initiated European Reassurance Initiative (ERI) with the aim of strengthening US military presence in the Baltic region through reinforcing measures for the region decided at the Wales summit in 2014 (Gotkowska & Szymanski, 2017). The US decided to strengthen ERI that resulted in deployment of US armoured brigade combat team (ABCT) in the region in the beginning of 2017 the main components of which are located in Poland and its units are regularly exercised in the Baltic states (Gotkowska & Szymanski, 2017). In sum, the EDI/ERI has funded a significant increase in US presence in Eastern Europe which supports more exercises, equipment prepositioning, infrastructure and partner capacity building efforts (DAY, 2018). Last point to be emphasized is that the US is also trying to strengthen the allies' national capabilities – for instance, Poland has been granted with permission by the US to buy AGM-158 joint air to surface stand-off missiles (JASSM) for its fleet of F-16 multi-role fighter aircraft which can destroy its targets at a range of up to 370 km (Lorenz, 2014).

2018 NATO Summit in Brussels did not significantly change the deterrence posture of the Alliance and kept the main focus on the conventional element, but one of the shortcomings of this posture which have been addressed after the summit was to strengthen NATO's air and naval dimensions of the deterrence posture (Spruds & Andzans, 2018). In order to improve awareness of overall maritime situation at the Baltic and Black Seas, list of maritime warfighting capabilities to exercise were formulated – anti-submarine warfare, amphibious operations, and protections of sea lines of communications (Spruds & Andzans, 2018). As for the air domain, the Alliance approved a Joint Air Policing and Ballistic Missile Defence missions (Spruds & Andzans, 2018). Having highly responsive, time-critical and persistent capability, it incorporates all measures to deter and defend against any air as well as missile threat or reduce the effectiveness of the hostile air attack (nato.int, 2018). In sum, this decision is of vital significance, in particular, for the Baltic states that lack in mid- and long-range air defence capabilities (Spruds & Andzans, 2018). With

regard to the cyber-related issues, they were also discussed at the 2018 Summit, but few actionable outcomes emanated apart from increased rhetoric from member states. While reaching a consensus on cyber issues among member states is of high significance, it does little to make a fundamental effect (Mccord, 2018).

Implications of NATO's defense and deterrence posture on Eastern flank

It is a very fact that Russia continues pursuing aggressive foreign policy and provocative actions. Having taken into consideration the increased military activeness including Russian air force near the airspace of Baltic States and Poland, also Russian military deployments and exercises neighbouring these Eastern Allies as well as recent activeness of the Russian Navy in the Baltic, it has been clarified that the level of militarization of relations in Europe has grown (Zieba, 2018). In fact, Russia has the advantage of efficient internal channels of communication and a restructured brigade-focused army which permits rapid deployment. Also, progress in modernization provide Russian forces with near-peer capabilities in firepower and mobility in air defense systems (DAY, 2018).

Eastern Europe represents the testing ground for President Putin's goal to create a new world order. Mid-level conflicts being at the center of Moscow's destabilization strategy are seen in Warsaw not just as aggressions on their own, but also the test balloons to assess the cohesion of NATO (Buras & Balcer, 2016). What is alarming for Poland is that Russia's military forces are ten times greater than the capabilities of NATO member states in Eastern region and this is a matter of notice to be taken as seriously as possible. In fact, NATO's strategic posture in the region is weak, as Russia's anti-access/area-denial capabilities could easily prevent NATO from quick deployment of its troops in a conflicting situation (Buras & Balcer, 2016). Therefore, if Russia is not sufficiently deterred, mid-level conventional conflict could very easily spread throughout NATO member states in the region. That is why Warsaw asks for real and not symbolic strengthening of defence capabilities in Eastern Europe in the nearest future (Buras & Balcer, 2016).

Despite the fact that NATO's defense and deterrence posture on its eastern flank, formulated during the above-mentioned summits, showed some level of solidarity, like for Poland, for Baltic states as well, existing posture cannot seriously be considered as provocative enough because of its insufficient military weight (Spruds & Andzans, 2018). While talking about the

possibility of Russian invasion and defending the Baltics, Estonia's Defense Minister, Juri Luik announced: "What I would say is that any Russian threat depends on what we do. Because if we are firm, if we are clear, if we are strong, then the likelihood of Russian threat goes down immediately. If we are weak, if we show hesitation, then the Russia threat goes up. So, it's very much dependent. We cannot change what Russia does. But we can be sure that what we do really corresponds to the needs of the Western alliance and to the security of the Western allies. So I think that some of the steps which have already been undertaken, like positioning NATO troops on the Baltic territory, NATO air policing – these are all extremely important. But there is a lot of stuff which still needs to be done" (Mehta, 2018, p. 7).

After taking Russia's superiority into consideration, it becomes clear that current configuration of conventional forces in the NATO's eastern territories remains insufficient (DAY, 2018). All the above-mentioned actions carried out as part of the Alliance's reaction to Russia's aggression against Ukraine constituted a significant reinforcement of its NATO's eastern flank but what is important to point out, not all its European members were equally enthusiastic in this matter (Zieba, 2018). While elaborating defense and deterrence posture on Eastern flank, the Allies exposed divergent views to what extent the security of Eastern Allies needs to be strengthened against Russia, which is not perceived as a threat by some Allies at all. Moreover, NATO member states demonstrated that they have different views regarding the formation of relations with Russia which also impacted on NATO efforts in this regard.

7. Lack of Unity and Coherence within NATO in Defense and Deterrence Policy on its Eastern Flank

The Ukraine crisis clearly disturbed solidarity and unity among NATO member states which is reflected in differences in attitudes and interests of NATO allies. Specifically, not all NATO countries perceive the same level of threat from Russia as Poland and the Baltic states that have common borders with Russia and, accordingly, are more concerned comparing the other allies (Bagbaslioglu, 2016). And not all NATO's European countries have the same interests and relations with Russia, which, ultimately, results in lack of unity and coherence within the Alliance when it comes to strengthening defense and deterrence on NATO's Eastern flank (Bagbaslioglu, 2016). In Eastern Europe, people are particularly afraid of threat coming from Russia and highlight the importance of more robust military response from NATO while Western European states, such as Germany, France and Italy express deep concerns about the terrorism threat and migration crisis coming from instability in Middle East and North Africa and at the same time, support more dialogue with Russia rather than strengthened deterrence against it (Advisory Council on International Affairs, 2017). Consequently, while the eastern members of NATO strive for the permanent deployment of NATO units on their territories, the other members prioritize their close relations and interests with Russia, therefore, do not want to go beyond the stationing of a military presence consisting of forward deployed NATO forces on a rotational basis (Advisory Council on International Affairs, 2017).

7.1 Threat Perceptions within NATO – Eastern Flank vs. Southern Flank

To start with defining the term “threat perception”, it is a “process of appraisal” and judgement of security status or condition (Li, 2009). As J. David Sanger defines, threat perception is a “function of both estimated capability and estimated intent” (Perez, 2016, p. 22). According to Raymond Cohen, the perception of threat should be understood as anticipation on the part of an observer-the decision maker- of impeding military, strategic or economic harm to the state (Li, 2009). Additionally, as Klaus Knorr says, threats may be either “actual”, emerged from more or less definite intent or signal, or “potential”, inferred from some state or the mere capability of an opponent (Li, 2009).

Allies have a fragile consensus on Russia's intentions. Member states have different views to what extent Russia is a threat to its neighbours, how much defense is enough for NATO's

Eastern flank and whether or not too much defence and deterrence result in provoking Russia and spooking into aggression (Dempsey, 2017).

A stronger NATO presence, both in a military as well as in a cyber domains, on the Eastern Flank is an absolute must and should incorporate as many Allies as possible in order to show Moscow the strengthened transatlantic unity (Kupiecki & Michta, 2014). But, it should be admitted that defense and deterrence on eastern flank is not the main concern for all European countries while focusing on non-eastern flank contingencies (Simon, 2014). While countries closer to Russia tend to be more concerned about a threat and are in favour of more assertive policy, countries farther away from Russia tend to play down the risk of future aggression and at the same time, express deep concerns about the threats coming from the Middle East and North Africa (Pezard, Radin, Szauna & Larrabee, 2017).

In fact, the credibility of NATO's deterrence strategy has already been challenged by some statements made by the representatives of NATO member states. For instance, prior to the Warsaw Summit, Germany's foreign minister, Frank-Walter Steinmeier criticized large-scale military exercises on NATO's eastern flank based on the collective defence scenario (Gotkowska, 2016). Also, during the Warsaw Summit, Francois Hollande, President of France stated that France considered Russia as a partner, not as a threat, which is contradictory to the rhetoric of the Warsaw Summit Communique (Gotkowska, 2016). What matters is that NATO member states, such as Germany, France and Italy, are not sure that Russia would attack Estonia, Latvia or Lithuania as they argue that NATO's Article 5 would definitely discourage Moscow from doing so (Dempsey, 2017). Therefore, despite the fact that Eastern Allies demanded permanent NATO presence on their territory, some NATO member states, basically, the Western European countries opposed such move from the Alliance and agreed on force deployment on a rotational basis (Dempsey, 2017). It is noteworthy that one of the main reasons of the above-mentioned division within NATO is different perceptions of Russian threat among the Allies. Specifically, the countries whose populations do not perceive Russia as a threat to its neighbours, basically, tend to be the South European Countries, such as Italy, that have other strategic concerns rather than Russia, or countries with pacifist views on Russia, such as Germany (Pezard, Radin, Szauna & Larrabee, 2017). Even more, these countries are also least likely to blame Russia for the violence in eastern Ukraine – only 29% in Italy and Germany consider Russia as being “most to blame” (Pezard,

Radin, Szauna & Larrabee, 2017). Moreover, just 38% in Germany and 44% in Italy consider Russia to be a major military threat to its neighbouring countries (Pezard, Radin, Szauna & Larrabee, 2017). And even if a NATO ally is attacked by Russia, in Germany the willingness to use a military force is limited (38% supported) (Pezard, Radin, Szauna & Larrabee, 2017). Having considered such perceptions of the Russian threat, it is not surprising that a significant portion of the population in Germany sees the use of military force to achieve political objectives and deployment of increased armed forces by NATO to deal with a military threat in the Eastern Europe as inappropriate and not necessary (Pezard, Radin, Szauna & Larrabee, 2017).

There is no dispute within the Alliance that NATO has to deal with two major threats at the same time. But as we have seen, when it comes to allocating money and resources needed for operations or commands, the needs of the South and the East often compete. If for the US and the UK, the threats come from both the East and the South on an equal level and Eastern allies consider Russia as a major threat, Southern countries, such as Italy, Spain, Portugal and Greece, because of their geographical location are willing the Alliance to play a more active role in North Africa and in the Middle East, as terrorism and migration, rather than Russia, increase vulnerability of them (Dempsey, 2017).

The Libya, Syria and Iraq wars have created an ungoverned and conventional space for the unprecedented rise in extremist groups such as the Islamic State (ISIS) which led to a significant rise in terrorism threat in the West (Holmboe, 2017). Naturally, the terrorist threat emanating from the Middle East, North Africa, Iraq and Afghanistan does not stop at the Mediterranean Sea as Paris, Brussels, Berlin and Barcelona among other European capitals faced with terrorist attacks for several times so far (Advisory Council on International Affairs, 2017). Considering the threats coming from the South, French officials interviewed named ISIL and counterterrorism in general, as well as Iran, Libya, Mali and the migrant crisis as higher strategic priorities than Russia (Pezard, Radin, Szauna & Larrabee, 2017).

The ability of authoritarian regimes in the Middle East and North Africa to stay in power, limited reforms and encircling of the regions by conflicts, instability, slow economic growth, social stagnation and political radicalization resulted in more than a million asylum seekers crossing into Europe from the region either affected by war or unable to be provided with livelihood in the countries of Middle East and North Africa (Holmboe, 2017). For instance, Italy, located on

Southern flank best knows how destabilized and war-torn countries, such as Syria, generate migration and refugee flows to Europe which creates refugee crisis in Europe (rasmussenglobal, 2014). That's why the Southern flank of NATO considers that NATO has already done its best to strengthen the defense on the Eastern flank and now it is time to focus more on the South (Dempsey, 2017) and increase military contributions in order to strengthen security and stability in the above-mentioned regions under its counterterrorism efforts (Advisory Council on International Affairs, 2017).

The diverging opinions recently expressed by two former SACEURs represent a good example of debates on NATO's new focus on territorial defense and the Eastern flank rather than on out-of-area operations and the Southern flank. In the article published in the journal "Foreign Affairs" written by General Philip Breedlove, it is emphasized that the major threat to the Euro-Atlantic region comes from the Russian aggressiveness. According to him, international terrorism is definitely a security issue but should not be a strategic priority for NATO (Borsani, 2016). In contradiction with Breedlove, Admiral James Stavridis focused on impelling priorities on the Southern flank and underlined that NATO should be involved at the forefront in those operations that aim fighting against international terrorism in the greater Middle East (Borsani, 2016).

Additionally, diverging threat perceptions between NATO's Eastern and Southern flanks are also connected to different level of efforts of the Allies to increase defense spending and achieve an equal 'burden sharing' among Allies. Notably, "burden sharing" within the Alliance has become a hot topic especially since 2014. Even though the overall defense spending increased significantly so far, spending enough and making the right military contributions have been the subjects that are actively debated within the Alliance (Cook & Burns, 2018). As a consequence of the Ukraine Crisis and NATO's decisions made in 2014-2016 to strengthen its eastern flank, military expenditures in Europe amounted to 334 billion USD in 2016, 20% of world military expenditures. In 2016, this growth in Western Europe amounted to 2.6% while in Eastern Europe – to 3.5% (Zieba, 2018). The largest military expenditures in 2015 occurred in countries bordering Russia and Ukraine – Poland (22%), Lithuania (33%), Latvia (14%), Estonia (6.6%), Slovakia (17%) and Romania (11%). This trend continued in 2016 as well and the largest percent of military expenditures had Latvia (44%) and Lithuania (35%) (Zieba, 2018). Disagreement on "burden sharing" has also been demonstrated between President Donald Trump and European

representatives while he complained that the U.S. carries too much of the organizations' mutual defense burden (Nelson, 2017). "We are still waiting for 20 member-states to meet their NATO commitments and spend at least 2 percent on defense. And 2 percent is a very low number" (Nelson, 2017, p. 8), Trump said during the NATO Summit in Brussels. In brief, as it has been revealed, geopolitics matter. Military expenditures have been increased by those NATO Allies that border Russia, as their perceptions of Russian threat have been strengthened in the wake of Ukraine Crisis. Simultaneously, the distance separated leading countries of Western Europe from the conflict in Ukraine which impacted on their decision not to change military expenditures substantially so far (Zieba, 2018).

Final point to note when analyzing NATO's defense spending is that NATO's European Allies should take into consideration that the credibility of the security guarantees could have been affected by the US disappointment with the European Allies because of their reluctance to spend at least 2% of their GDP on defence as approved by NATO (Lorenz, 2014). It was Barack Obama, the former U.S. president who had no reservations about the U.S. commitment to NATO's European allies and pushed hard for more robust NATO presence on Eastern flank (Dempsey, 2017). Donald Trump's view on defense and deterrence issue is quite different as he claims that it is time for the European allies to pay their dues for maintaining the United States' security guarantee (Dempsey, 2017). During the NATO Summit in Brussels, President Donald Trump accused Germany of spending "a little bit over 1%" of its economic output on defence compared to the 4.2% spent by the US "in actual numbers" and criticized Europe for not meeting their commitment whereas the US pays too much for Europe's protection (bbc, 2018). With the aim of confirming Trump's comments, White House spokeswoman Sarah Sanders said: "President Trump wants to see our allies share more of the burden and at a very minimum meet their already stated obligations" (bbc, 2018, p. 8). It is a very fact that out of NATO's 29 members, just five – the US, the UK, Greece, Estonia and Latvia - meet the goal of spending at least 2% of their annual output on defence while Poland and France are close to the mark (bbc, 2018).

To conclude, it is clear that different threat perceptions among NATO allies caused that Eastern Allies demand more robust NATO's defense and deterrence on their territory while the Allies from the Southern flank claim that Russia does not represent the threat at all and insist on directing the resources of the Alliance against the threats coming from instability in the Middle

East and North Africa. Also, the Eastern Allies, which are more vulnerable to the Russian threat spend more on defense and strive for ‘burden sharing’, whereas the others maintain passivity in this regard, which ultimately resulted in disappointment of the United States - NATO’s major Ally and security guarantor for Europe.

7.2 Allies’ different interests in relations with Russia

In practice, dealing with the Alliance’s Eastern flank is about NATO’s realizing that Russia’s attitude toward it is not going to soften as it continues using conventional as well as unconventional tools to weaken the countries of Eastern Europe (Dempsey, 2017). What matters is that different countries’ view about Moscow is considerably different (Dempsey, 2017). One of the impeding factors for NATO to maintain unity on how to deter threats coming from Russia is divergent interests of Allies in relations with Russia. Some of the Allies, basically, big Western European states, claim that more robust defense and deterrence on NATO’s eastern flank, be it permanent NATO presence or the other measures, will provoke Russia, which will ultimately threaten their bilateral interests with Moscow (Pezard, Radin, Szauna & Larrabee, 2017).

Specifically, as many Alliance members become seriously concerned because of Russia’s incursions and provocative actions into neighbouring territories and demand harsher tone with Moscow as well as more robust presence on NATO’s eastern flank, powerful voices, for instance, in Berlin, push in the opposite direction (Kartnitschnig, 2017). Germany has been particularly supportive of maintaining a dialogue with Russia and claims that NATO should leave open the possibility of reestablishing a positive, cooperative relationship with Moscow in the nearest future. While Western sanctions and efforts to bolster NATO presence in the Baltics and Poland get a considerable support across European allies, in Germany the measures are subject of permanent criticism at the highest level of government (Kartnitschnig, 2017). German Foreign Minister Frank-Walter Steinmeier announced that “What we shouldn’t do now is inflame the situation further with loud saber-rattling and warmongering” (Kartnitschnig, 2017, p. 4).

Germany is not the only country traditionally having strong relations with Moscow. For instance, Italy, France, Greece or Belgium do not see Moscow through the lenses of adversary. At the informal meeting of Foreign Ministers, organized by the Greek Presidency of the EU, preference for keeping an open dialogue with Moscow was clearly demonstrated (Balfour, 2014). In France, there is deeply rooted idea that dialogue with Russia is of vital significance in order to

solve the Ukraine issue as isolated Russia would be more dangerous for Europe (Pezard, Radin, Szauna & Larrabee, 2017). France, along with Germany and southern members of the Alliance, argues that the scope of dialogue with Russia should be broadened and the Alliance should even consider to expand the forms of cooperation with Russia (Dyner, Kacprzuk, Lorenz & Terlikowski, 2018). Since 2014, none of the current major political forces in France appeared to be in favour of firm policy towards Russia demanding the latter to change its aggressive foreign policy. It was demonstrated at NATO's Summit in 2016, when President Hollande stated that Russia was neither 'an adversary' nor 'a threat', therefore, France did not intend to support heavier deterrent measures to the East (Rynning, 2017). The attempt of Western European states to maintain dialogue with Russia reflects a general concern for them that stronger and more extended military response to Russia might be considered as provocative and can lead to an escalation of the conflict from Moscow (Pezard, Radin, Szauna & Larrabee, 2017).

One of the arguments for Western European states' contradiction to strengthening NATO presence on its Eastern flank was the original spirit of the 1997 NATO-Russia Founding Act according to which, NATO will carry out its collective defense as well as other missions "by ensuring the necessary interoperability, integration, and capability for reinforcement rather than by additional permanent stationing of substantial combat forces" in former Warsaw Pact countries (Dempsey, 2017, p. 6). As a consequence of such attitudes, the NATO stance on the Eastern flank has been shaped by the reluctance of NATO's old Western Allies to strengthen the territorial defence of the new Eastern Allies by deploying permanent forces on their territory (Lorenz, 2014), which, ultimately, has been characterized as limited in size and capability (Dempsey, 2017). It is often forgotten that the Act also obliges Russia to "exercise similar restraint in its conventional force deployments in Europe" (Deni, 2017, p. 3). Despite the facts that geostrategic environment, in which the Founding Act was agreed upon, has radically changed and Russia many times violated the Act so far, NATO Allies remain faithful and do not express the willing to review the Act (Dempsey, 2017). Germany is one of the good examples of big Western European countries remaining faithful to the spirit of the 1997 NATO-Russia Founding Act (Dempsey, 2017), which is trying to satisfy the legitimate security concerns of the Alliance's most vulnerable members by supporting continuous rotational battalion-sized deployments on Baltic states and Poland while maintaining its commitment to the Act (Deni, 2017). In sum, the 1997 NATO-Russia Founding

Act is one of the restraining factors for NATO to be more robust in its defense and deterrence posture on Eastern flank.

The attitudes of Western European citizens about NATO's use of its military force to defend Allies from Russian threat is also critical - according to a wide-ranging opinion poll conducted by Pew Global Attitudes Project, they are extremely wary of it (Birnbaum, 2015). It is noteworthy that fewer than half of surveyed citizens in Britain, Germany, France, Italy and Spain supported using military force to defend NATO allies only in case Russia started a serious military conflict with one of them (Birnbaum, 2015). Notably, out of the eight NATO nations surveyed, the United States turned out to be the most open (56% were in favour) to backing its allies with military force if the one was attacked while in Germany, which has taken the lead European role in negotiations with Russia, was the most skeptical and cautious of a military response only with 38% support (Birnbaum, 2015).

While discussing big Western European Allies' special interests with Russia, the issue of energy dependency on Russia is important to note. Russia is a key energy supplier for NATO countries. European countries are depended on Russian gas supplies for 30% which leaves them especially vulnerable in this area (Advisory Council on International Affairs, 2017). Germany is one of the biggest consumers of Russian energy. In 2015, the most recent year for which data is available, 35% of its imports of natural gas came from Russia (Kottasova, 2018). Moreover, Germany has taken strategic steps in the energy sector by making the decision to build the Nord Stream 2 pipeline connecting Russia with Germany through the Baltic Sea bypassing Ukraine, which, on the one hand, increased German dependency on Russian gas and on the other hand, provided Moscow with new chances of exerting pressure on its neighbours (Lorenz, 2014). The political rational for Berlin behind such decisions is that increased interdependence between Russia and Germany will help lessen the Russian threat (Kartnitschnig, 2017). Such thinking which is quite widespread in Berlin's foreign policy establishment, is the legacy of *Ostpolitik*, the policy of *détente* that characterized West Germany's approach towards the Soviet Union in the beginning of 1970s (Gurzu, 2018). It is noteworthy that at NATO's Summit in Brussels in July 2018, the U.S. President, Donald Trump expressed its concern about Germany's captivity to Russia as it's getting so much of its energy from Moscow and told Angela Merkel: "We have to talk about the billions and billions of dollars that's being paid to the country we're supposed to be protecting

you against” (Davis, 2018, p. 3). The project was also criticized by NATO Secretary General, Jens Stoltenberg, who assessed it as a geopolitical error (rasmussenglobal, 2014).

France is another example of the Western European Ally of NATO having close trade relations with Moscow. In 2017, trade between France and Russia increased by 26%, including the French import of Russian energy (diplomatie). Moreover, along with Germany, France is one of the leading foreign direct investors in Russia which demonstrates that the level of bilateral partnership between France and Russia is also considerably high (diplomatie). Considering the above-mentioned, it is not surprising that official representatives of France and Germany name Russia as their partner, not an adversary and try to avoid confrontations with Moscow. When delivering a speech to the Centre for American Studies in Rome about the challenges to the transatlantic unity in NATO’s dealings with Russia, NATO Secretary General, Jens Stoltenberg expressed concerns about how easily European allies could seek to put their narrow commercial interests with Russia before a much broader point: that unprovoked aggression is going to come with high costs (rasmussenglobal, 2014). Reluctance of Western allies to review the NATO-Russia Founding Act and to be more assertive with Russia demonstrates how they prioritize cooperation rather than confrontation with Russia.

It can be concluded that for Western European states, more robust deterrence on NATO’s eastern flank and harsher tone with Russia is perceived as provocative step, which, ultimately, will threaten their close bilateral interests with Russia. Therefore, they try to maintain status quo and support more dialogue with Moscow under NATO’s so called dual-track approach towards Russia.

8. Conclusion

It has been revealed in the thesis that in the wake of Ukraine Crisis, Russian threat perceptions have been particularly strengthened among NATO Allies on its Eastern Flank - the Baltic states and Poland. Specifically, Russia considerably increased its military activities in the Baltic Sea region; Putin permanently insists on protecting Russian “compatriots” and minorities abroad, including in the Baltic States with a large amount of Russian minorities living there; additionally, Baltic States are highly depended on Russian energy which increases their vulnerability. As for Poland, in spite of not having a considerable amount of Russian minorities on which Russia can rely as a proxy force, existing tensions over Poland’s missile defense systems have the potential to provoke Russian military action in order to destabilize Poland or neutralize its missile defense assets; additionally, the recent deployment of new types of air missile defence, coastal defence and ballistic missile systems in the Kaliningrad Oblast – a Russian Baltic Sea Exclave bordering Poland and Baltic states – has significantly strengthened the capabilities of Russian troops which, consequently, enhanced perception of existing Russian threat both in Poland and Baltic region; lastly, similar to the Baltic states, Poland is also depended on Russian energy which increases its vulnerability towards Russia. These are the reasons why the fear of Russian attack has been strengthened among Baltic States and Poland, which made them prompt calls for NATO to increase its defensive and deterrent presence in Eastern Europe in order their security to be enhanced to a considerable level.

As a response to these threats, NATO, to some extent, increased its presence on Eastern flank but the research has shown that NATO member states differently view where the threats come from, how much support is needed for NATO's eastern flank and to what degree NATO should support harsher tone towards Russia. Firstly, different threat perceptions within NATO is one of the restraining factors for the Alliance’s coherence. While the Eastern Allies of NATO express deep concerns about the threat Russia poses to the Eastern flank, the Western and Southern Allies do not perceive Russia as a threat, rather, call for more engagement from NATO to the threats coming from terrorism and generally unstable situation in the Middle East and North Africa. Additionally, the research has shown that some NATO Allies’ specific interests with Russia restrained NATO’s coherence when elaborating defense and deterrence policy on its Eastern flank. Despite the fact that NATO’s eastern allies have persistently called for an increased permanent military presence on NATO’s eastern periphery, Germany and other, more cautious

allies, such as France, having close relations with Russia, argued in favour of the rotational multinational battalions in Poland and Baltic states with the aim of showing the modest character of the NATO presence in eastern Europe and securing adherence to the NATO-Russia Founding Act of 1997, according to which, the Alliance can ensure its defence needs through reinforcement rather than permanent stationing on the territory of its new members (Larrabee, 2015). In spite of admitting Russia's violation of the NATO-Russia Founding Act, the Alliance remains faithful to the commitments established under the Act as part of its confidence-building measure towards Russia and attempts to assure Moscow of NATO's defensive but not offensive intentions (Overbo, 2017). Consequently, divisions and lack of political will, demonstrated in principal opposition of some allies to more robust NATO presence on its eastern flank and their contradiction to pursuing more assertive tone with Russia resulted in incoherent defense and deterrence policy pursued by NATO on its Eastern border.

As for the theoretical approach, one of the mainstream IR theories, Neorealism turned out to be relevant to the research findings. Stephen Walt suggests that threat perceptions matter when Allies make decisions. As it has been demonstrated, different threat perceptions among NATO Allies have an impact on the Alliance's cohesion to what extent defense and deterrence of NATO's Eastern flank need to be strengthened since 2014 Ukraine Crisis. In accordance with Walt's assumptions, geographical proximity and offensive military capabilities impacted on NATO Allies while defining where the threats come from and how much support is needed to deter these threats. Additionally, Kenneth Waltz's assumptions that international institutions primarily serve national, rather than international interests and whether institutions have strong or weak effects depends on what states intend, have been also reflected in the research. Ukraine Crisis turned out to be a crucial event as it exposed divisions of interests and views of NATO Allies regarding the relations with Russia which have influenced NATO's defense and deterrence posture on its Eastern flank.

As it is well known, international institutions are crucial actors in International Relations. In order these institutions to fulfil their functions effectively, cohesion among member states is of decisive significance. The thesis represents an attempt to contribute to enriching IR literature devoted to revealing main reasons which restrain international institutions to elaborate and pursue coherent policy. North Atlantic Treaty Organization is one of the major players in international politics. In the wake of Ukraine Crisis, which strengthened fears of Russia among Eastern Allies,

NATO activated its defense and deterrence efforts on its Eastern flank but as it has been found out, there are some reasons that constrain NATO from being coherent while dealing with Russia. The thesis aims to contribute to existing literature devoted to exposing challenges for Alliance cohesion, by showing that Allies' different threat perceptions and their divergent national interests do impact on NATO's coherence while elaborating its defense and deterrence policy on its Eastern border.

References:

Alcaro, R. (2015). *West-Russia Relations in Light of the Ukraine Crisis*. Rome: Edizioni Nuova Cultura.

Aleksovski, S., Bakreski, O., & Avramovska, B. Collective Security – The Role of International Organizations – Implications in International Security Order. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(27), 274-282. Retrieved from <http://eprints.ugd.edu.mk/11739/1/5080-19740-1-PB.pdf>

A short history of NATO. (2012). Retrieved from https://www.nato.int/welcome/brochure_WhatIsNATO_en.pdf

A Short History of NATO. Retrieved from https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_139339.htm?selectedLocale=en

Arie, K. (2016). Complex Deterrence Theory and the Post-Cold War Security Environment. *NIDS Journal of Defense and Security*, 21-39. Retrieved from http://www.nids.mod.go.jp/english/publication/kiyo/pdf/2016/bulletin_e2016_3.pdf

Asymmetric Operations Working Group. Ambiguous Threats and External Influences in the Baltic States and Poland. *John Hopkins Applied Physics Laboratory*, 1-51. Retrieved from [file:///C:/Users/user/Downloads/AmbiguousThreatsAndExternalInfluencesInBalticsAndPoland-Ph1_AWG_OCT14%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/AmbiguousThreatsAndExternalInfluencesInBalticsAndPoland-Ph1_AWG_OCT14%20(4).pdf)

Bagbaslioglu, A. E. (2016). The implications of the Ukraine Crisis for NATO's solidarity: NATO between cooperative security and collective defence. *Ahi Evran Universitesi*, 651-664. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/262311>

Balfour, R. (2014). Will Crimea herald a new post-Cold War era World?. *European Policy Centre*, 1-2. Retrieved from http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_4328_will_crimea_herald_a_new_post_cold_war_er_a_world.pdf

Beach, D. (2017). Process-Tracing Methods in Social Science. *Oxford Research Encyclopedias*. Retrieved from

<http://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-176>

Beach, D., & Pedersen, B. R. (2011). What is Process-Tracing Actually Tracing? The Three Variants of Process Tracing Methods and Their Uses and Limitations. *ResearchGate*, 1-35. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/228162928_What_is_Process-Tracing_Actually_Tracing_The_Three_Variants_of_Process_Tracing_Methods_and_Their_Uses_and_Limitations

Belkin, P., Mix, E. D., & Woehrel, S. (2014). NATO: Response to the Crisis in Ukraine and Security Concerns in Central and Eastern Europe. *Congressional Research Service*, 1-20. Retrieved from <https://fas.org/sgp/crs/row/R43478.pdf>

Bieri, M. (2014). NATO after Wales: Dealing with Russia – Next Steps. *CSS Analyses in Security Policy*, 1-4. Retrieved from <http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CSSAnalyse161-EN.pdf>

Birnbaum, M. (2015, June 10). Survey: Western Europe wary of supporting Russia's NATO neighbours. Retrieved from https://www.washingtonpost.com/world/survey-western-europe-wary-of-supporting-russias-nato-neighbors/2015/06/09/8251602c-0df6-11e5-a0fe-dccfea4653ee_story.html?noredirect=on&utm_term=.c6e99e90e3bc

Borsani, D. (2016, October 19). NATO's Quest for Strategic Identity on Eastern and Southern Flanks. Retrieved from: <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/natos-quest-strategic-identity-eastern-and-southern-flanks-15873>

Brilmayer, L. (2014). Why the Crimean referendum is illegal. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/mar/14/crimean-referendum-illegal-international-law>

Buras, P. & Balcer, A. (2016, July 15). An unpredictable Russia: the impact on Poland. Retrieved from https://www.ecfr.eu/article/commentary_an_unpredictable_russia_the_impact_on_poland

Collective defence – Article 5. (2018, June 12). Retrieved from https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_110496.htm

Conflict in Ukraine. (2019, January 26). Retrieved from https://www.cfr.org/interactives/global-conflict-tracker?cid=ppc-Google-grant-conflict_tracker-031116&gclid=CjwKEAiA9s_BBRCL3ZKWsfblgS8SJACbST7D_X1_YIafF5XxMMhIGBLlq_9yo4rTnSq4FwYiSa2IRoCdhLw_wcB#!/conflict/conflict-in-ukraine

Cook, L., & Burns, R. (2018, June 7). NATO trumpets resolve over Russia, plays down divisions. Retrieved from: <https://www.apnews.com/5e770ea81f344e02b3841dfc2f008923>

Crimea Crisis: Russian President Putin's speech annotated. (2014, March 19). Retrieved from: <https://www.bbc.com/news/world-europe-26652058>

DAY, A. J. (2018). Reinforcing NATO's Deterrence in the East. *NATO Parliamentary Assembly*, 1-15. Retrieved from https://www.nato-pa.int/download-file?filename=sites/default/files/2018-04/2018_%20NATO%27S%20DETERRENCE%20IN%20THE%20EAST%20-%20DRAFT%20REPORT%20DAY%20-%20063%20DSC%2018%20E.pdf

Davis, A. (2018, July 13). Germany's relations with Russia and the US are a delicate balancing act in the Trump-Putin era. Retrieved from: <https://www.pri.org/stories/2018-07-13/germanys-relations-russia-and-us-are-delicate-balancing-act-trump-putin-era>

Definition of Case Study. (2018, July 9). Retrieved from: <https://www.pressacademia.org/definition-of-case-study/>

Dempsey, J. (2017). NATO's Eastern Flank and its Future Relationship with Russia. *Carnegie Endowment for International Peace*, 1-20. Retrieved from https://carnegieendowment.org/files/CP_318_Eastern_Flank_FNL4WEB.pdf

Deni, R. J. (2017, June 29). The NATO-Russia Founding Act: A Dead Letter. Retrieved from <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/71385>

Dokos, T. (2014). The Ukraine Crisis. A Tale of Misperceptions, Miscalculations & Mismanagement. *Hellenic Foundation for European & Foreign Policy*, 1-10. Retrieved from https://www.files.ethz.ch/isn/186245/ELIAMEP-Thesis-1-2014_Th.Dokos-1.pdf

Dwivedi, S. S. (2012). Alliances in International Relations Theory. *International Journal of Social Science & Interdisciplinary Research*, 1(8), 224-237. Retrieved from <http://www.indianresearchjournals.com/pdf/IJSSIR/2012/August/20.pdf>

Dyner, M. A., Kacprzuk, A., Lorenz, W. & Terlikowski, M. (2018). How Russian Violations of the 1997 Founding Act Influence NATO-Russia Relations. *The Polish Institute of International Affairs*, 6 (166), 1-8. Retrieved from <https://www.pism.pl/Publications/PISM-Policy-Paper-no-166>

Enlargement. (2018, July 11). Retrieved from https://www.nato.int/cps/ie/natohq/topics_49212.htm

Fassi, E., Lucarelli, S., & Marrone, A. (2015). *What NATO for what threats? Warsaw and beyond*. Brussels: NATO HQ.

Flick, U. (2014). *Qualitative Data Analysis*. Washington: SAGE Publications LTD.

France and Russia. Retrieved from <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/russia/france-and-russia/>

From Eastern to Southern flank: the role of NATO. (2014). Retrieved from <https://rasmussenglobal.com/media/eastern-southern-flank-role-nato>

Gallis, E. P. (1997, July 17). NATO: Article V and Collective Defense. *Congressional Research Service*, 1-6. Retrieved from https://www.everycrsreport.com/files/19970717_97-717_c1327f1928fb952a50b4dea74717965c15420124.pdf

Gotkowska, J. (2016, July 13). NATO's Eastern Flank – a new paradigm. Retrieved from: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2016-07-13/natos-eastern-flank-a-new-paradigm>

Gotkowska, J., & Szumanski, P. (2017). Russia and the security in the Baltic Sea region. *Centrum Balticum Foundation*, 1-10. Retrieved from http://www.centrumbalticum.org/files/2157/BSR_Policy_Briefing_1_2017.pdf

Grigas, A. (2014, October 21). Compatriot Games: Russian-Speaking Minorities in the Baltic States. *World Politics Review*. Retrieved from <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/14240/compatriot-games-russian-speaking-minorities-in-the-baltic-states>

- Grigas, A. (2013). Energy Policy: The Achilles Heel of the Baltic States. *North Europe –Jacques Delors Institute*, No. 98, 65-86. Retrieved from <http://www.institutdelors.eu/wp-content/uploads/2018/01/balticstateseu-energypolicy-grigas-ne-jdi-july13.pdf?pdf=ok>
- Grigas, A. (2012, August). Legacies, Coercion and Soft Power: Russian Influence in the Baltic States. *Chatham House*, 1-16. Retrieved from https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/0812bp_grigas.pdf
- Gurzu, A. (2018). Germany's double gas game with Russia. Retrieved from <https://www.politico.eu/article/germany-russia-gas-nord-stream-2-foreign-policy/>
- Gustafsson, J. (2017, January 12). Single Case studies vs. multiple case studies: A comparative study, 1-15. Retrieved from <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1064378/FULLTEXT01.pdf>
- Hanson, Z. Russia's Energy Diplomacy in the Baltic States. *The Journal of Undergraduate Research and Creative Scholarship*, 1-15. Retrieved from https://auctus.vcu.edu/PDF/SOSCI_1_HANSON.pdf
- Harding, L. & Walker, S. (2014). Crimea votes to secede from Ukraine in 'illegal' poll. Retrieved from <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/16/ukraine-russia-truce-crimea-referendum>
- Hellman, G. & Wolf, R. (1993). Neorealism, Neoliberal Institutionalism and the Future of NATO. *Security Studies*, 3(1), 3-43. Retrieved from http://www.fb03.uni-frankfurt.de/48138963/secst_1993_final_published.pdf
- Holland, B. L. (2016, November 3). NATO's military response to Russia: November 2016 update. *House of Commons Library*, 3-29.
- Holmboe, R. (2017). NATO's Soft Southern Flank. *Canadian Global Affairs Institute*, 1-6. Retrieved from https://d3n8a8pro7vhmx.cloudfront.net/cdfai/pages/1793/attachments/original/1506557020/NATOs_Soft_Southern_Flank.pdf?1506557020
- Iasiello, J. E. (2017). Russia's Improved Information Operations: From Georgia to Crimea. *Parameters*, 47(2), 51-63. Retrieved from

https://ssi.armywarcollege.edu/pubs/parameters/issues/Summer_2017/8_Iasiello_RussiasImprovedInformationOperations.pdf

Integrated Country Strategy Estonia. (2018). Retrieved from <https://www.state.gov/documents/organization/285030.pdf>

Integrated Country Strategy Latvia. (2018). Retrieved from <https://www.state.gov/documents/organization/285042.pdf>

Jakniunaite, D., Veebel, V., Ploom, I., Rostoks, T., Vanaga, N., Vileikiene, E., & Janusauskiene, D. (2016). Baltic Perceptions of Security after Ukraine. *Journal on Baltic Security*, 2(2), 1-160.

Jukneviene, R. (2017). Russia: From Partner to Competitor. *NATO Parliamentary Assembly*, 1-12. Retrieved from <https://www.nato-pa.int/download-file?filename=sites/default/files/2017-11/2017%20-%2020170%20PC%2017%20E%20rev.%201%20fin%20-%20RUSSIA%20-%20JUKNEVICIENCE%20REPORT.pdf>

Karnitschnig, M. (2017). NATO's Germany problem. Retrieved from <https://www.politico.eu/article/natos-germany-russia-problem-german-foreign-minister-frank-walter-steinmeier/>

Keohane, O. R. (1988). Alliances, Threats and the Uses of Neorealism. *International Security*, 13(1), 169-176, Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/254947876_Alliances_Threats_and_the_Uses_of_Neorealism

Klatz, M. (2017). Russia and the Ukrainian Crisis: A Multiperspective Analysis of Russian Behaviour, by Taking into Account NATO's and the EU's Enlargement. *Croatian International Relations Review – CIRR*, 259-287.

Klein, M. & Kaim, M. (2014, October). NATO-Russia Relations after the Newport Summit. *SWP Comments*, 1-4. Retrieved from <https://www.swp-berlin.org/en/publication/nato-russia-relations/>

Kottasova, I. (2018, July 11). Germany isn't the only country that still needs cheap Russian gas. Retrieved from <https://money.cnn.com/2018/07/11/news/economy/russian-gas-germany-trump/index.html>

Kristek, R. M. (2017). *The Nature of Russia's Threat to NATO's Enhanced Forward Presence in the Baltic States*. Monterey: NAVAL POSTGRADUATE SCHOOL.

Kuhn, U. (2018). *Preventing Escalation in the Baltics*. Carnegie Endowment for International Peace.

Kupiecki, R. & Michta A. A. (2014). *Transatlantic Relations in a Changing European Security Environment*. Warsaw/Washington: Polish Ministry of Defense & Center for Strategic and International Studies.

Larrabee, F. S., Pezard, S., Radin, A., Chandler, N., Crane, K., & Szayna. S. T. (2017). *Russia and the West After the Ukraine Crisis*. Santa Monica: RAND Corporation.

Larrabee, F. S., Wilson, A. P. & Gordon, J. (2015). The Ukraine Crisis and European Security. *RAND Corporation*, 1-50. Retrieved from https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR900/RR903/RAND_RR903.pdf

Larrabee, S. (2015, June 22). Putin's Aim is to Destroy NATO's Credibility. Retrieved from <https://www.friendsofeurope.org/security/putins-aim-is-to-destroy-natos-credibility>

Lepgold, J. (1998). NATO's Post-Cold War Collective Action Problem. *MIT Press*, 23(1), 78-106. Retrieved from https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/162482/mod_resource/content/1/Lepgold%201998.pdf

Li, L. (2009). Security Perception and China-India Relations. *KW PUBLISHERS*, Chapter One, 6-42. Retrieved from <http://www.kwpub.com/BookDetails.aspx?titleId=974&countryname=India>

Lorenz, W. (2014). NATO Narrows Military Gap on Its Eastern Flank. *The Polish Institute of International Affairs*, 20(55), 1-6. Retrieved from https://www.pism.pl/files/?id_plik=18080

Lozancic, D. (2010). NATO's Transformation into a Contemporary Alliance. *Croatian International Relations Review*, 75-87. [file:///C:/Users/user/Downloads/No_60_61_D_Lozancic%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/No_60_61_D_Lozancic%20(3).pdf)

- Marcin, A. P. & Ras. K. (2017, July 13). Russian Hybrid Threats to the Baltic States. *The Polish Institute of International Relations*. Retrieved from https://www.pism.pl/Publications/PISM-Bulletin/Russian-Hybrid-Threats-to-the-Baltic-States?wersja_pelna=1
- Mattelaer, A. (2016). The NATO Warsaw Summit: How to Strengthen Alliance Cohesion. *Institute for National Strategic Studies*, 1-12. Retrieved from <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/1013676.pdf>
- Matzek, J. (2016). Annexation of Crimea by the Russian Federation. *Institut Pro Politiku A Spolecnost*, 1-5. Retrieved from https://www.politikaspolecnost.cz/wp-content/uploads/2016/01/Matzek_Annexation-of-Crimea_EN.pdf
- Mazarr, J. M. (2018). Understanding Deterrence. *RAND Corporation*, 1-14. Retrieved from https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE200/PE295/RAND_PE295.pdf
- Mccord, C. (2018, November 12). Russia's Baltic Cyber Campaign Leaves NATO Endangered. Retrieved from <https://chargedaffairs.org/russias-baltic-cyber-campaign-leaves-nato-endangered/>
- Mehta, A. (2018, September 17). Estonia's defense minister Juri Luik on Russian threats and defending the Baltics. Retrieved from <https://www.defensenews.com/interviews/2018/09/17/estonias-defense-minister-on-russian-threats-and-defending-the-baltics/>
- Merry, E. W. (2015). Dealing with the Ukraine Crisis: Transatlantic Strategy Dilemmas. *Instituto Affari Internazionali*, 1-17. Retrieved from <http://www.iai.it/sites/default/files/iaiw1551.pdf>
- Mike Pence reassures Baltic states over Russia 'threat'. (2017, July 31). Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-europe-40779184>
- National Security Strategy of the Republic of Poland. (2014). Retrieved from https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/NSS_RP.pdf
- National Security Strategy of the Republic of Lithuania. (2017). Retrieved from <file:///D:/naiko.sadunishvili/Downloads/2017-nacsaugstrategijaen.pdf>
- NATO adopts new Strategic Concept. (2010, November 19). Retrieved from https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_68172.htm

NATO AT A CROSSROADS. (2014). *Atlantic Council*, 1-6. Retrieved from https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_06/20140606_140601-nelwg-enhancing-nato-credibility.pdf

NATO Integrated Air and Missile Defense. (2018, June 7). Retrieved from https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_8206.htm

Nelson, L. (2018, November 7). Trump suggests NATO allies should double defense spending target to 4 percent. Retrieved from <https://www.politico.eu/article/trump-suggests-nato-allies-should-double-defense-spending-target-to-4-percent/>

Nünlist, C. & Svarin, D. (2014). Overcoming the East-West Divide. Perspectives on the Role of the OSCE in the Ukraine Crisis. *Center for Security Studies (CSS)*, 7-26. Retrieved from <http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/Perspectives-on-the-Role-of-the-OSCE-in-the-Ukraine-Crisis.pdf>

Oliker, O., McNerney, J. M. & Davis, E. L. (2015). NATO Needs a Comprehensive Strategy for Russia. *RAND Corporation*, 1-20. <https://pdfs.semanticscholar.org/f949/69546bb48c1fe2e155cb550054c09a86ad6d.pdf>

Otskivi, M. (2016). The possible Russian Threat Towards the Baltic States and NATO's Role in it. *TALLIN UNIVERSITY OF TECHNOLOGY*, 2-43.

Overbo, J. E. (2017). *Deliberating Deterrence and Détente. NATO's Balance Between Threats and Reassurance Towards Russia*. Oslo: University of Oslo. Retrieved from <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/57609/Master-Thesis--Spring-2017---Emil-J--verb-.pdf?sequence=1>

Pedro, D. N., Manoli, P., Sukhankin, S. & Tsakiris, T. (2017). Facing Russia's strategic challenge: Security developments from the Baltic to the Black Sea. *European Union*, 2-43. [file:///C:/Users/user/Downloads/Facing%20Russia's%20Strategic%20Challenge%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/Facing%20Russia's%20Strategic%20Challenge%20(4).pdf)

Perez, R. L. (2016). Threat Perception, Non-State Actors, and U.S. Military Intervention after 9/11. *Virginia Polytechnic Institute and State University*, 1-106. Retrieved from https://vtechworks.lib.vt.edu/bitstream/handle/10919/73306/Perez_LR_T_2016.pdf?sequence=1

- Perumal, T. (2014). Research Methodology. *Open University Malaysia*, 105-122. [file:///C:/Users/user/Downloads/2011-0021_22_research_methodology%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/2011-0021_22_research_methodology%20(4).pdf)
- Pezard, S., Radin, A., Szayna, S. T., & Larrabee, S. F. (2017). European Relations with Russia. *RAND Corporation*, 1-98. Retrieved from https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1579.html
- Poland plans to end dependence on Russian energy with own Baltic pipeline – report. (2018, February 15). Retrieved from <https://www.rt.com/business/418895-poland-build-own-gas-pipeline/>
- Putten, F., Meijnders, M. & Rood, J. (2015). Deterrence as a security concept against non-traditional threats. *Netherlands Institute of International Relations Clingendael*, 6-64. Retrieved from https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/deterrence_as_a_security_concept_against_n_on_traditional_threats.pdf
- Quirk, W. P. (2014). *Internal Threat Alliances: Great Powers, Fragmented Allies, and Alliance-Making in the post-Cold War Era*. Baltimore: Johns Hopkins University. Retrieved from <https://jscholarship.library.jhu.edu/bitstream/handle/1774.2/37997/QUIRK-DISSERTATION-2014.pdf>
- Ramicone, R., et al., (2014). The Ukrainian Crisis. A disputed Past and Present. *Harvard Institute of Politics (IOP)*, 3-20. Retrieved from https://iop.harvard.edu/sites/default/files_new/research-policy_papers/NatsecUkraine2014.pdf
- Rumer, E., Weiss, S. A., Speck, U., Khatib, L., Perkovich, G., Paal, H. D. (2014, March 27). What Are the Global Implications of the Ukraine Crisis? Retrieved from <https://carnegieendowment.org/2014/03/27/what-are-global-implications-of-ukraine-crisis-pub-55112>
- Russia is the only conceivable threat to Poland. (2018, October 10). Retrieved from <https://www.dw.com/en/russia-is-the-only-conceivable-threat-to-poland/a-45826423>
- Russian spy poisoning: What we know so far. (2018, October 8). Retrieved from <https://www.bbc.com/news/uk-43315636>

Rynning, S. (2017). The divide: France, Germany and political NATO. *International Affairs*, 267-289. Retrieved from

https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/ia/INTA93_2_02_Rynning.pdf

Salushev, S. (2014). Annexation of Crimea: Causes, Analysis and Global Implications. *Global Societies Journal*, vol. 2, 37-46. Retrieved from

http://www.global.ucsb.edu/gsj/sites/secure.lsit.ucsb.edu.gisp.d7_gs-2/files/sitefiles/Salushev.pdf

Sazonov, V., et al. (2016). *Russian Information Campaign against the Ukrainian state and Defence Forces*. Tartu: NATO Strategic Communications Centre of Excellence. Retrieved from

https://www.ksk.edu.ee/wp-content/uploads/2017/02/Report_infoops_08.02.2017.pdf

Scislowska, M. (2018, November 9). Poland signs deal for long-term deliveries of US gas. Retrieved from <https://www.apnews.com/72568e5c41bd49d0a3515926311ebc7b>

Sergunin, A. & Karabeshkin, L. (2015). Understanding Russia's Soft Power Strategy. *Political Studies Association*, 35(3-4), 347-363. Retrieved from

https://www.researchgate.net/publication/282940973_Understanding_Russia's_Soft_Power_Strategy

Siddique, H., & Yuhas, A. (2014, March 18). Putin signs Treaty to annex Crimea as Ukraine authorizes use of force. Retrieved from

<https://www.theguardian.com/world/2014/mar/18/ukraine-crisis-putin-plan-crimea-annex-speech-russia-live>

Sigurosson, A. P. (2015). *Lost in Annexation? The Causes of Russia's Foreign Policy Choices in Crimea Anno 2014*. Reykjavik: Haskoli Islands. Retrieved from

<https://skemman.is/bitstream/1946/20832/1/%C3%81rni%20%C3%9E%C3%B3r%20Sigur%C3%B0sson%203007604579%20Meistararitger%C3%B0.pdf>

Simon, L. (2014). Assessing NATO's Eastern European "Flank". *Parameters*, 44(3), 67-79. Retrieved from

https://ssi.armywarcollege.edu/pubs/parameters/Issues/Autumn_2014/10_SimonLuis_Addressin_g%20NATO's%20Eastern%20European%20Flank.pdf

Smith, B. (2018, April 12). Sanctions against Russia – in brief. *House of Commons Library*, 3-8. Retrieved from <https://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/CBP-8284>

Sprinz, F. D. & Wolinsky, Y. (2002). *Cases, Numbers, Models: International Relations Research Methods*. REVISED. Retrieved from [http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/trachtenberg/syllabi,lists/harvard/moravcsik%20\(sprinz%20wolinsky\).pdf](http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/trachtenberg/syllabi,lists/harvard/moravcsik%20(sprinz%20wolinsky).pdf)

Spruds, A. & Andzans, M. (2018). *Security of the Baltic Sea Region Revisited amid the Baltic Centenary*. Riga: Latvian Institute of International Affairs. <https://www.baltdefcol.org/files/files/publications/RigaConferencePapers2018.pdf>

Stoklosa, K. (2017, January). Ukraine and Russia in Crisis – A Polish View. *ResearchGate*, 1-10. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/311495135_Ukraine_and_Russia_in_Crisis_-_A_Polish_View

Stoltenberg, J. (2018, December 10). NATO secretary general: The Cold War is over, but big challenges remain. Retrieved from <https://www.defensenews.com/outlook/2018/12/10/nato-secretary-general-the-cold-war-is-over-but-big-challenges-remain/?fbclid=IwAR3om8FnTCnYp8ozoLbfB89L-JrQSsrF-e364IblXowk10tTI-zFJf6nUE#.XBCj7mFZiFc.facebook>

Strategic Concepts. (2018, June 12). Retrieved from https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm

Svensson, S. (2018, January 19). Russia and the Baltic States: Why Language Matters. Retrieved from <https://inkstickmedia.com/russia-baltic-states-language-matters/>

Tagarev, T. (2006). The Art of Shaping Defense Policy: Scope, Components, Relationships. *THE QUARTERLY JOURNAL*, 15-34. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/267374585_The_Art_of_Shaping_Defense_Policy_Scope_Components_Relationships_but_no_Algorithms

The Future of NATO and European Security. (2017). *Advisory Council on International Affairs*, No. 106, 7-65. Retrieved from <https://aiv-advies.nl/download/6934b2f7-1331-4af1-9be0-07c300c28bbc.pdf>

The history of NATO. (2016). Retrieved from https://mfa.gov.pl/en/foreign_policy/nato_2016/nato/history_of_nato/

Trump urges NATO members to double military funding target. (2018, July 11). Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-europe-44799027>

US and Poland strike \$10.5 billion missile defense deal. (2017). Retrieved from <https://www.dw.com/en/us-and-poland-strike-105-billion-missile-defense-deal/a-41433719>

Vukadinovic, C. L., Begovic, M. & Jusic, L. (2017). NATO in Europe: Between Weak European Allies and Strong Influence of Russian Federation. *Croatian International Relations Review*, 5-32. Retrieved from <https://content.sciendo.com/view/journals/cirr/23/80/article-p5.xml>

Wallander, A. C. (2000). Institutional Assets and Adaptability: NATO after the Cold War. *IO Foundation and the Massachusetts Institute of Technology*, 705-735. file:///C:/Users/user/Downloads/Wallander_NATO_Article.pdf

Waltz, N. K. (2000). Structural Realism after the Cold War. *International Security*, 25(1), 5-41. Retrieved from http://www.columbia.edu/itc/sipa/U6800/readings-sm/Waltz_Structural%20Realism.pdf

Weaning Poland off Russian gas. (2014, April 4). Retrieved from <https://www.economist.com/eastern-approaches/2014/04/04/weaning-poland-off-russian-gas>

Webber, M. (2009). Thinking NATO Theoretically. *Loughborough University*, 1-24. Retrieved from <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/e004327f-8597-4408-b51a-2e8fabdbeb21.pdf>

Wenerski, L., & Kacwicz, M. (2017). Russian Soft Power in Poland. *Political Capital*, 2-58. Retrieved from http://www.politicalcapital.hu/pc-admin/source/documents/PC_NED_country_study_PL_20170428.pdf

What is NATO? Retrieved from <https://www.nato.int/nato-welcome/index.html>

Zelienkova, K. (2016). Political consequences of the conflict in Ukraine. *Council of Europe*, 1-24. Retrieved from <https://rm.coe.int/16806ee728>

Zieba, R. (2018). *The Euro-Atlantic Security System in the 21st Century. From Cooperation to Crisis*. Springer International Publishing AG. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/324845223_The_Euro-Atlantic_Security_System_in_the_21st_Century_From_Cooperation_to_Crisis

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ნანა სადუნიშვილი

ნატოს თავდაცვის და შეკავების პოლიტიკა აღმოსავლეთ
ფლანკზე უკრაინის კრიზისის შემდეგ

ევრაზიის და კავკასიის კვლევები

სამაგისტრო ნაშრომი შესრულებულია სოციალურ მეცნიერებებში
მაგისტრის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

ხელმძღვანელი: ასოცირებული პროფესორი, ფიქრია ასანიშვილი

თბილისი 2019

ანოტაცია

რუსეთის მიერ ყირიმის ანექსია 2014 წელს და უკანონო ინტერვენცია აღმოსავლეთ უკრაინაში მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს ევროპის უსაფრთხოებისთვის. უკრაინის მიმართ გამოვლენილმა რუსულმა აგრესიამ განსაკუთრებული შიში და შეშფოთება გამოიწვია ნატოს აღმოსავლეთ ფლანკზე, კონკრეტულად, ბალტიისპირეთის ქვეყნებსა და პოლონეთში, ვლადიმერ პუტინის შემდგომ მიზნებთან დაკავშირებით, რასაც წინ უძღოდა შემდეგი ფაქტორები: რუსეთთან გეოგრაფიული სიახლოვე, ისტორიულად მწვავე ურთიერთობები, შედარებით სუსტი სამხედრო შესაძლებლობები, რუსეთზე ენერგოდამოკიდებულება და ეთნიკურად რუსი მოსახლეობის საკმაოდ დიდი რაოდენობა. ტრადიციულმა, ისევე როგორც არატრადიციულმა რუსულმა საფრთხეებმა ბალტიისპირეთის ქვეყნებს და პოლონეთს უბიძგა, ნატოსთვის ეთხოვათ თავდაცვის გაძლიერება თავიანთ ტერიტორიაზე. აღმოსავლელ მოკავშირეებში რუსული საფრთხის აღქმების გათვალისწინებით, ნატომ, გარკვეულ დონეზე, გააძლიერა თავდაცვის და შეკავების პოლიტიკა აღნიშნული ქვეყნების ტერიტორიაზე. თუმცა, მოკავშირეებმა ამ დრომდე ვერ შეძლეს ერთიანი მიდგომის ჩამოყალიბება იმასთან დაკავშირებით, თუ რამდენად მოწყვლადნი არიან ნატოს აღმოსავლეთით მდებარე მოკავშირეები რუსული საფრთხის მიმართ, რა დონეზე უნდა გააძლიეროს ნატომ თავდაცვა და შეკავება აღმოსავლეთ ფლანკზე და რა სახის ურთიერთობა უნდა აწარმოოს რუსეთთან. უკრაინის კრიზისი ე.წ. „ლავკუსის ტესტი“ აღმოჩნდა ტრანსატლანტიკური ურთიერთობებისთვის იმის გათვალისწინებით, რომ კრიზისმა მოკავშირეებს შორის გარკვეული უთანხმოებები და აზრთა სხვადასხვაობა გამოავლინა, რამაც, საბოლოოდ, ხელი შეუშალა ერთიანი თავდაცვის და შეკავების პოლიტიკის შემუშავებას ნატოს აღმოსავლეთ ფლანკზე.

შესაბამისად, სამაგისტრო ნაშრომის მიზანია, გამოიკვლიოს ის მიზეზები, რამაც ხელი შეუშალა ნატოს მიერ ერთიანი თავდაცვის და შეკავების პოლიტიკის გატარებას ალიანსის აღმოსავლეთ ფლანკზე, უკრაინის კრიზისის შემდეგ. კვლევის შემდეგად გამოვლინდა, რომ მოკავშირეების განსხვავებულმა საფრთხის აღქმებმა და განსხვავებულმა ხედვამ რუსეთთან პოლიტიკის წარმოებასთან დაკავშირებით ხელი შეუშალა ნატოს მიერ აღმოსავლეთით მდებარე მოკავშირეების ტერიტორიაზე ერთიანი თავდაცვის და შეკავების პოლიტიკის შემუშავებას.

საერთაშორისო ინსტიტუტები მნიშვნელოვან აქტორებს წარმოადგენენ საერთაშორისო ურთიერთობებში. იმისათვის, რომ ინსტიტუტებმა საკუთარი ფუნქციები ეფექტურად შეასრულონ, მნიშვნელოვანია წევრ ქვეყნებს შორის ერთიანობა. ჩრდილოატლანტიკური ხელშეკრულების ორგანიზაცია ერთ-ერთი მთავარი მოთამაშეა საერთაშორისო პოლიტიკაში. იმის მტკიცებით, რომ მოკავშირეების მიერ საფრთხის განსხვავებულად აღქმა და განსხვავებული ეროვნული ინტერესები

გავლენას ახდენს ნატოს ერთიანობაზე თავდაცვის და შეკავების პოლიტიკის შემუშავებისას აღმოსავლეთ საზღვარზე, ნაშრომი მიზნად ისახავს, გაამდიდროს უკვე არსებული ლიტერატურა, რომელიც აქამდე მიემდვნა ალიანსის ერთიანობის წინაშე არსებული გამოწვევების გამოვლენას.

ნაშრომი ეყრდნობა თვისებრივი კვლევის მეთოდებს, კონკრეტულად, “case study“-ს, პროცესის მიყოლას და თვისებრივი კონტენტ ანალიზის მეთოდებს. თეორიულ მიდგომად კი გამოყენებულია ნეორეალისტი ავტორების, სტივენტ უოლტის და ქენეთ უოლცის დაშვებები.

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

მარიამ ტყეშელაშვილი

ჩინეთ-რუსეთის ურთიერთობა ევრაზიის კონტინენტზე:
კონკურენცია თუ თანამშრომლობის ახალი ერა?

დიპლომატია და საერთაშორისო პოლიტიკა

სამაგისტრო ნაშრომი შესრულებულია დიპლომატიისა და საერთაშორისო
პოლიტიკის მაგისტრის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

ეკა აკობია
ასოცირებული პროფესორი
საერთაშორისო ურთიერთობების დოქტორი

თბილისი, 2018 წელი

ჩინეთ-რუსეთის ურთიერთობა ევრაზიის კონტინენტზე: კონკურენცია თუ თანამშრომლობის ახალი ერა?

წინამდებარე ნაშრომი მიზნად ისახავს 21-ე საუკუნის საერთაშორისო ურთიერთობებში ერთ-ერთი ყველაზე წინააღმდეგობრივი და ფართოდ განხილული საკითხის - ჩინეთ-რუსეთის ურთიერთობის კვლევას ევრაზიის კონტინენტზე. ურთიერთობის ეს დინამიკა განხილულია ორ ქვეყანას შორის სხვადასხვა მიმართულებით თანამშრომლობის მზარდი ტენდენციების გაშუქებით. ნაშრომის ამოცანას წარმოადგენს ამ თანამშრომლობის წარმოჩენა ეკონომიკური ინტეგრაციის პროექტებით, ad hoc დიპლომატიური პლატფორმებით, საერთაშორისო ინსტიტუტებში თანამშრომლობით, საერთო სამხედრო წვრთნებითა და რბილი დაბალანსების სხვა იმ მეთოდებით, რომელსაც რუსეთი და ჩინეთი იყენებს.

ქეისად წარმოდგენილია ევრაზიის კონტინენტზე ორი რეგიონული ლიდერის თანამშრომლობა უმსხვილესი ეკონომიკური პროექტის - სარტყლისა და გზის ინიციატივის ფარგლებში. ვინაიდან ეს პროექტი ფარავს ორივე ქვეყნის „უკანა ეზოს“ - შუა აზიას - სადაც რუსეთი თავისი ეკონომიკური ინტეგრაციის მექანიზმითა (ევრაზიის ეკონომიკური გაერთიანება) და სამხედრო ბაზებით არის წარმოდგენილი, ამ თანამშრომლობის პერსპექტივა სკეპტიკურად აღიქმებოდა. ამისდა მიუხედავად, პეკინსა და მოსკოვს შორის პროექტის გარშემო თანამშრომლობა გრძელდება. ამ ფენომენის ასახსნელად ნაშრომში წარმოდგენილია რობერტ პეიპის მიერ შემუშავებული რბილი დაბალანსების თეორია და ჰიპოთეზა იმის შესახებ, რომ ამგვარი კოოპერაციით ორი ქვეყნა ცდილობს შეცვალოს დასავლეთის მიერ დომინირებული ლიბერალური მსოფლიო წესრიგი და შეაკავოს აშშ-ის გავლენა.

ნაშრომის ამოცანას წარმოაჩინოს რბილი დაბალანსების აქტუალობა 21-ე საუკუნის საერთაშორისო ურთიერთობებში, სადაც დიდ ძალთა დაპირისპირებამ ახალი ბუნება შეიძინა. ნაშრომში წარმოდგენილი ქეისი ამ თეორიის მნიშვნელოვანი დანამატია და მისი კიდევ უფრო განვრცობის საშუალებას იძლევა.

Sino-Russian Relations on the Eurasian Continent: Competition or the New Era of the Cooperation?

Tkeshelashvili M.

Purpose of this paper is to research one of the most controversial and widely debated issue.- Sino-Russian relations on the Eurasian Continent. The dynamics of the relations between those two countries is analyzed by portraying increased patterns of different types of cooperation mechanisms. The aim of the paper is to explain the nature of such mechanisms: economic integration projects, ad hoc diplomatic platforms, cooperation in international organizations, joint military exercises and other means of soft balancing techniques used by China and Russia.

Case study presented in the paper aims to research the cooperation between two regional leaders in the framework of the grand economic projects – Belt and Road Initiative. Considering the fact that, this project overlaps with the “back yards” of both Russia and China – Central Asia – where Russia is presented with its own regional integration project and with military bases, skeptical views were raised concerning Sino-Russian cooperation. However, Beijing and Moscow continue to work closely around BRI. In order to explain this phenomenon Robert Pape’s soft balancing theory is proposed along with the hypothesis, that China and Russia cooperate in order to replace the liberal international order dominated by the West and to restrain the influence of the United States.

The aim of the paper is to raise awareness about importance of the soft balancing theory in the 21st century international relations in which the great power rivalry has adopted a new face. With this respect, the case study presented in the paper is the important addition to the theory and leaves the room to expand it further.

სარჩევი

1. შესავალი.....	5
2. მეთოდოლოგია.....	9
3. ლიტერატურის მიმოხილვა.....	10
4. თანამედროვე ჩინეთის საგარეო პოლიტიკის ბუნება.....	16
5. ევრაზიის ეკონომიკური ინტეგრაციის პროექტები.....	18
5.1. სარტყლის და გზის ინიციატივის მიზნები.....	18
5.2. რუსეთის რეგიონული ინტეგრაციის გეგმა.....	21
5.3. ჩინეთის გლობალური ინტეგრაციის გეგმა და შუა აზია	23
6. ჩინეთ-რუსეთის თანამშრომლობის ბუნება.....	29
6.1. საერთაშორისო ინსტიტუტები	29
6.2. ენერგოსექტორი.....	32
6.3. სამხედრო წვრთნები და კიბერუსაფრთხოება.....	34
6.4. არაფორმალური ალიანსი.....	38
7. რბილი დაბალანსების თეორია	43
7.1. ძალთა ბალანსიდან - საფრთხის დაბალანსებამდე.....	43
7.2. საფრთხის დაბალანსებიდან რბილ დაბალანსებამდე.....	45
7.3. რბილი დაბალანსება დიდი ძალების მეტოქეობის ხანაში	48
8. დასკვნა.....	51
გამოყენებული ლიტერატურა	52
დანართი	53

1. შესავალი

21-ე საუკუნის მეორე დეკადაში ევრაზიის კონტინენტზე ორი დიდი ძალის გააქტიურება იგრძნობა, რომელთაგან ერთი ჰეგემონის სტატუსის დამკვიდრებას, ხოლო მეორე რეგიონში ამ სტატუსის შენარჩუნებას ცდილობს. რუსეთი და ჩინეთი განსხვავებული კალიბრის ამბიციებით, თუმცა ინდივიდუალური გეგმებით ცდილობენ საერთაშორისო სისტემაში „მათთვის კუთვნილი“ ადგილის დამკვიდრებას. პეკინმა და მოსკოვმა ამ მიზნით ევრაზიის კონტინენტის ეკონომიკური ინტეგრაციის გეგმებიც დაისახეს BRI-სა (სარტყლისა და გზის ინიციატივა) და ევრაზიის ეკონომიკური გაერთიანების (EEU) სახით.

1997 წლის აზიის ფინანსური კრიზისის შემდეგ ჩინეთმა „მშვიდობიანი განვითარების“, „ჰარმონიული მსოფლიოს მშენებლობის“ იდეების გავრცელება დაიწყო, 2013 წელს კი „ჩინური ოცნების“ კონცეფცია შეიქმნა და „ერთი სარტყელი, ერთი გზის“ (2016 წლიდან ცნობილია, როგორც BRI - Belt and Road Initiative) ინიციატივაც გასაჯაროვდა. BRI გვევლინება, როგორც ჩინეთის გლობალურ პოლიტიკაში დომინირებისა და მისი, როგორც მსოფლიო სავაჭრო კავშირების ცენტრად წარმოჩენის მცდელობა. აღსანიშნავია, რომ სამ კონტინენტზე გადაჭიმული ეს მეგა-პროექტი არა მხოლოდ სავაჭრო ინფრასტრუქტურის განვითარებას გულისხმობს, არამედ უდიდესი პოლიტიკური და სტრატეგიული მნიშვნელობისაა და ის მარშალის გეგმასაც კი შეადარეს. (“The World, Build by China”, 2018) ამდენად, გამოიკვეთა პეკინის მისწრაფებები რეგიონული და გლობალური თამაშის წესების ცვლილებისა. ეს მოსაზრება 2014 წლის მარტში, პარიზში დიპლომატიური ვიზიტით მყოფმა სი ძინ პინმაც დაადასტურა, რომელმაც ფრანგ კოლეგებს ამგვარად მიმართა: „ნაპოლეონ ბონაპარტის სიტყვებით, ჩინეთი მძინარე ლომია და როცა ის გაიღვიძებს, მთელი მსოფლიო შეიძვრება. მართლაც, ჩინეთის ლომმა გაიღვიძა, მაგრამ ის რასაც ამჟამად მსოფლიო ხედავს არის მშვიდობიანი, კეთილგანწყობილი, ცივილიზებული ლომი“. (Fish, 2016, paragraph 12)

ძინ პინის ეს სიტყვები პეკინის ამბიციების სიმბოლური გამოვლინებაა. ჩინეთს სურს, რომ დანარჩენმა მსოფლიომ აღიქვას ძლიერ, „მეფურ“ სახელმწიფოდ და, ამასთან, მიანიშნებს, რომ მისი გააქტიურებით ბევრი რამ შეიცვლება.

მართლაც, მეოცე საუკუნის ბოლოდან ჩინეთი იზოლირებული და ჩამორჩენილი აგრარული სახელმწიფოდან ტრანსფორმირდა ეკონომიკურ სუპერძალად, რომელსაც გლობალური ინტერესები და, ამავდროულად, გლობალური პასუხისმგებლობებიც გაუჩნდა. ახალ საერთაშორისო სისტემასთან ჰარმონიზაციისთვის ჩინეთის საგარეო პოლიტიკა გახდა მეტად აქტიური, პრაგმატული და მოქნილი. სწრაფი ეკონომიკური ზრდის კვალდაკვალ პეკინმა გააფართოვა რეგიონული და გლობალური ინტერესების არეალი და ეკონომიკური ინვესტირების გარდა, პოლიტიკური გავლენების მოსაპოვებლად, რბილი ძალის დემონსტრირებაც დაიწყო.

BRI-ის ფარგლებში ჩინეთი განსაკუთრებით გააქტიურდა შუა აზიაში - რეგიონში, რომელიც მიეკუთვნება როგორც მისი, ასევე რუსეთის მოსაზღვრე და სტრატეგიულად მნიშვნელოვან „უკანა ეზოს“. ამავდროულად, ევრაზიის ეკონომიკური კავშირი აშკარად წარმოჩნდება რუსეთის მცდელობად ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებზე გავლენა შეინარჩუნოს და უფრო მჭიდრო ეკონომიკური ინტეგრაციისკენ გადადგას ნაბიჯები. ორივე ქვეყნის მოსაზღვრე და საკვანძო რეგიონში მათი ამგვარი გააქტიურება უნდა მოასწავებდეს კონკურენციის მზარდ ტენდენციას, მით უმეტეს, როცა ზემოხსენებული პროექტები ერთმანეთთან დისონანსშია. BRI-ის ხედვაა ერთმანეთთან დააკავშიროს მსოფლიოს სამ კონტინენტზე გადაჭიმული ბაზარი და შეკრას გლობალური ვაჭრობის წრე, რომლის მამოძრავებელი ძალაც ჩინეთი იქნება და რომლისგანაც სარგებელს მეტწილად პროექტში ჩართული ყველა მხარე მიიღებს. ევრაზიული კავშირი ამ მხრივ სრულად საპირისპირო იდეას ეფუძნება - შექმნას ჩაკეტილი სავაჭრო სივრცე, სადაც მხოლოდ წევრი-ქვეყნები ისარგებლებენ საბაჟო გადასახადების მოხსნისა და სხვა შეღავათებით. ამასთან, ჩინეთის ერთ-ერთი მთავარი დასაყრდენი BRI-ის ფარგლებში ხდება ყაზახეთი, რომელიც შუა აზიის ყველაზე ძლიერი სახელმწიფო და რუსეთის მოკავშირეა. მიუხედავად ამისა, რუსეთი და ჩინეთი რეგიონში თანამშრომლობის მზარდ ტენდენციებს ავლენენ (Roth, 2017).

ამ წინააღმდეგობრივი გარემოებების ფონზე, ნაშრომის საკვლევ კითხვას წარმოადგენს სწორედ ის, თუ რა მიზეზებით არის განპირობებული რუსეთ-ჩინეთის დაახლოება ორივე ქვეყნისთვის სტრატეგიულად მნიშვნელოვან რეგიონში, ჩინეთის გავლენების ფართომასშტაბიანი ზრდის ფონზე. შესაბამისად, დამოკიდებული ცვლადია რუსეთ-ჩინეთის თანმხვედრი აქტიურობა ევრაზიის კონტინენტზე; დამოუკიდებელ ცვლადად ყალიბდება: რუსეთისა და ჩინეთის ინტერესთა თანხვედრა (კერძოდ, აშშ-ის მიერ დომინირებული საერთაშორისო სისტემის ჩანაცვლების სურვილი); ამხსნელი ცვლადია: ორი ქვეყნის მიერ წარმოებული დაბალანსების პოლიტიკა, ე. წ. „რბილი“ მეთოდებით. შესაბამისად, ყალიბდება ჰიპოთეზა - მიუხედავად კონკურენციისა, ჩინეთი და რუსეთი თანამშრომლობენ აშშ-ის მხარდაჭერილი ლიბერალური მსოფლიო წესრიგის შესაცვლელად.

ჰიპოთეზის შემოწმება მოხდება ერთეული შემთხვევის მაგალითზე: ევრაზიის კონტინენტზე ორი რეგიონული ლიდერი ქვეყნის თანამშრომლობა უმსხვილესი ეკონომიკური პროექტის - სარტყლისა და გზის ინიციატივის ფარგლებში.

ჩინეთისა და რუსეთისთვის ადამიანის უფლებების, დემოკრატიული ინსტიტუტებისა და კარგი მმართველობის სისტემის დანერგვა მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში ნიშნავს იმას, რომ პეკინსა და მოსკოვს უფრო ნაყოფიერი ნიადაგი ექმნებათ თავიანთი ინტერესების განსახორციელებლად. ორი ქვეყნისთვის მეტად მიმზიდველია ისეთ რეჟიმებთან თანამშრომლობა, რომელთათვისაც ლიბერალური ღირებულებების დაცვა პრიორიტეტი არ არის. მიუხედავად იმისა, რომ პეკინსა და მოსკოვს შორის თანამშრომლობა ჯერ კიდევ შორს არის „სტრატეგიული პარტნიორობის“ ნარატივისგან და საკმარისად ფორმალიზებულიც არ არის, რუსეთისა და ჩინეთის საერთო მცდელობები საერთაშორისო სისტემის მათთვის სასარგებლოდ შემოსატრიალებლად სახეზეა. კერძოდ, შეინიშნება ორი ქვეყნის კოლაბორაცია არსებული საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტებისა და დიპლომატიური ფორუმების დუბლირებისა და ეკონომიკური კოლაბორაციის კონტექსტში. დუბლირებულ რეჟიმებში კი წამყვანი

ადგილი უჭირავს არა აშშ-ს ან ლიბერალურ წესებსა და ნორმებს, არამედ წამყვანი ადგილი აქვთ ამ ახალი პროექტების ინიციატორებს, რუსეთსა და ჩინეთს.

პეკინი-მოსკოვის ამგვარი თანამშრომლობის დინამიკა აიხსნება „რბილი დაბალანსების“ თეორიით, რომელიც გულისხმობს ეკონომიკური, დიპლომატიური და ინსტიტუციური გზების გამოყენებით თანამშრომლობას. ამგვარი არაფორმალური ალიანსები ქვეყნებს შორის იმ დროს ყალიბდება, როცა არსებობს საერთო საფრთხის შეკავებისა და დაბალანსებისთვის მზადება. ნაშრომში ამ თანამშრომლების გამოვლინების მაგალითებად მოყვანილია ჩინეთ-რუსეთის მზარდი კოოპერაცია BRI-ის მაგალითზე. ამასთან, წარმოჩენილია რბილი დაბალანსების სხვა სტრატეგიებიც: თანამშრომლობა საერთაშორისო ორგანიზაციებსა და ინსტიტუტებში, საერთო სამხედრო წვრთნები და სიგნალები, რომელსაც ორი ქვეყანა დასავლეთს უგზავნის საჯარო გამოსვლების საერთო სულისკვეთებით იმის შესახებ, რომ მათი თანამშრომლობა ძლიერდება.

2. მეთოდოლოგია

ნაშრომი წარმოადგენს ერთეული შემთხვევის შესწავლას. ქეისის შესასწავლად გამოყენებულია თვისებრივი კვლევის მეთოდები, რომლის ფარგლებში მოხდება საკითხთან დაკავშირებული დიდძალი და მრავალფეროვანი ლიტერატურის გაანალიზება, ლიტერატურაში არსებული ვაკუუმის იდენტიფიცირება და საკითხის ახლებური გააზრება. ნაშრომში გამოყენებული იქნება ტრიანგულაციის მეთოდი, რომელიც გულისხმობს ჰიპოთეზის შემოწმებას განსხვავებული, ზოგჯერ შინაარსობრივად წინააღმდეგობრივი წყაროების გამოყენებითა და სხვადასხვა მხარის პერსპექტივის წარმოჩენით.

პირველადი წყაროებიდან აღსანიშნავია პირველ პირთა გამოსვლებისა და საჯარო დოკუმენტების კონტენტ-ანალიზი. მეორეული წყაროები კი მოიცავს დასავლელი, რუსი და ჩინელი ექსპერტების სტატიებსა და ინტერვიუებს, კვლევითი ინსტიტუტების ანგარიშებს, საერთაშორისო ურთიერთობებზე ორიენტირებულ წამყვან გამოცემებში გამოქვეყნებულ სტატიებსა და გავლენიანი წიგნებს.

ნაშრომში განხილული თეორია - რბილი დაბალანსება - რობერტ პეიკმა 2005 წელს გამოქვეყნებულ სტატიაში გააჟღერა. თეორიის მიხედვით, 21-ე საუკუნეში, მოწინავე ძალის (აშშ-ის) პირდაპირი და ღია დაბალანსება სხვა ძალების მხრიდან სარისკოა და დიდ დანაკარგებს შეიცავს. ამიტომაც, „საშუალო“ ძალები აწარმოებენ „რბილი დაბალანსების“ პოლიტიკას, რაც გულისხმობს არაკონვენციური გზების გამოყენებას იმისთვის, რომ დაასუსტონ, შეაფერხონ და დააკნინონ აშშ-ს დომინირება. არაკონვენციურ გზებში იგულისხმება საერთაშორისო ინსტიტუტების, ეკონომიკური თანამშრომლობისა და დიპლომატიური მანევრების გამოყენება. ნაშრომში შესწავლილი ქეისი - BRI-ის ფარგლებში რუსეთ-ჩინეთის თანამშრომლობა - სწორედ ამ თეორიით აიხსნება. წარმოჩენილია ის, თუ როგორ იყენებს მოსკოვი და პეკინი ამ ეკონომიკურ გაერთიანებას, საერთაშორისო სამიტებსა და ფინანსურ ინსტიტუტებს საერთაშორისო სისტემის მათთვის სასარგებლოდ შემოტრიალებისთვის.

3. ლიტერატურის მიმოხილვა

ნაშრომის მიზნებისა და მეთოდოლოგიის გათვალისწინებით, რელევანტური მეცნიერული ნაშრომების მასშტაბი ვიწროვდება 21-ე საუკუნის დასაწყისიდან 2018 წლამდე შექმნილ ლიტერატურამდე. რუსეთ-ჩინეთის ურთიერთობების თეორიული ანალიზი ერთ-ერთი ყველაზე ფართო განხილვის საგანია თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობების მკვლევარებს შორის. ამ თავში განხილული ლიტერატურა, სწორედ ამ უკანასკნელი საკითხის მრავალმხრივ გამოუქებაზე იქნება ორიენტირებული. თუმცა, მნიშვნელოვანია ჩინეთის ზოგადი საგარეო პოლიტიკური მახასიათებლებისა და მიდობილი ძალის შესახებ შექმნილი ლიტერატურის მიმოხილვაც. 21-ე საუკუნეში ჩინეთი მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონში გავლენის მოსაპოვებლად სხვა დიდი ძალებისთვის დამახასიათებელ ხისტ მეთოდებს არ იყენებს. შესაბამისად, რბილ ძალასთან დაკავშირებული ნარატივი ყველაზე ხშირად დომინირებს მისი წარმოჩენა საჭიროა ფართო კონტექსტის გასაანალიზებლად.

ჩინეთის საგარეო პოლიტიკის ზოგად და ყოვლისმომცველ ნაშრომს მიეკუთვნება 2015 წელს გამოცემული წიგნი - „შესავალი ჩინეთის საგარეო პოლიტიკაში“, რომელიც ხსნის თუ ვინ და რა ქმნის ჩინეთის საგარეო პოლიტიკას 21-ე საუკუნეში და როგორ ურთიერთობს იგი სხვადასხვა საერთაშორისო და საშინაო აქტორებთან. ასევე, მიმოხილავს თანამედროვე ჩინეთის საერთაშორისო ურთიერთობების მთავარ საკითხებს, გამოწვევებსა და მახასიათებლებს (Lanteigne, 2015). ზოგადი ხასიათის ნაშრომებიდან აღსანიშნავია ჩინეთის გამორჩეული მკვლევარების ესეების კრებული, რომელიც მოიცავს ისეთ საკითხებს, როგორცაა საგარეო პოლიტიკის წარმოებაში ლიდერების, კვლევითი ინსტიტუტების, ეროვნული იდენტობისა და სხვა ფაქტორების როლი (Rozman, 2012). ერთ-ერთი ყველაზე უახლესი წიგნი, რომელიც ჩინეთის თანამედროვე დიპლომატიის ანალიზს ეძღვნება ჩინეთს ახასიათებს, როგორც რეგიონულ და გლობალურ სუპერ-ძალას, რომელიც ერთდროულად უნდა გაუმკლავდეს საერთაშორისო წნეხსა, უამრავ შესაძლებლობებსა და პასუხისმგებლობებს (Qu & Dzong, 2018). წიგნში მოცემულია 1980 წლიდან 2018 წლამდე

ჩინეთის დიპლომატიური სტრატეგიების გარდაქმნისა და განვითარების ფაზები, რომელიც, ავტორების აზრით, ყოველ 10 წელიწადში ერთხელ იცვლება, რათა მოერგოს ცვალებად საერთაშორისო გამოწვევებს. მაგალითისთვის, თუ 1980-იან წლებში ჩინეთი მისდევდა „მიუმხრობლობის“ პოლიტიკას, რათა შეექმნა მაქსიმალურად კომფორტული გარემო ახალი რეფორმების გასატარებლად, 1990-იან წლებში შედარებით ჩაიკეტა და სოციალიზმის გზას მშვიდად მიუყვებოდა, თავიდან იცილებდა ახალი მტრების გაჩენას. თანამედროვე პერიოდს კი ავტორები ახასიათებენ, როგორც ჩინეთში ეროვნული ძალის და საერთაშორისო სტატუსის განმტკიცების ხანას, როცა ჩინეთი დგამს „პოზიტიურ ნაბიჯებს“, რათა უფრო მეტად გააქტიურდეს საერთაშორისო პოლიტიკურ პროცესებში.

ჩინეთის რბილი ძალის შესახებ ერთ-ერთი პირველი და კომპლექსური მონოგრაფია ეკუთვნის ჯომუა კურლანციკს (Kurlantzick, 2007). ავტორი აღწერს რბილი ძალის სხვადასხვა ტექნიკებს - დიპლომატიას, სავაჭრო ურთიერთობების განვითარებას, კულტურულ და საგანმანათლებლო გაცვლით პროგრამებს, რომლის მიზანიცაა წარმოაჩინოს ჩინეთის, როგორც სოციალური და ეკონომიკური წარმატების მაგალითი, რომელიც, ამავდროულად ახერხებს საერთაშორისო კავშირების დამყარებას. სწორედ ჯომუა კურლანციკსმა შემოიტანა ახალი ტერმინი "charm offensive", როგორც კრებითი სახელი ჩინეთის სპეციფიკური საგარეო პოლიტიკის აქტივობების აღსაწერად.

თანამედროვე ანალიზის მხრივ, ასევე, საინტერესოა თავად რბილი ძალის დამფუძნებელი მამის - ჯოსეფ ნაის ნააზრევი ჩინეთის რბილ ძალასთან დაკავშირებით. ნაის აზრით, ჩინეთის ერთ-ერთი მთავარი სტრატეგია მისი კულტურის პოპულარიზაციაა, კერძოდ - კონფუციანისტური ინსტიტუტებისა და ჩინური მედიის ინტერნაციონალაზიაში ინვესტირება. რბილი ძალის დემონსტრირების სხვა წყაროებს შორის ნაი ასახელებს კონკრეტულ საჯარო პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებს, ჩინეთის იმ ეკონომიკურ წარმატებას, რასაც მან ბოლო დეკადებში მიაღწია და იმასაც, თუ როგორ იმართება ქვეყანა შიგნიდან. თუმცა, ამ უკანასკნელს ისევ და ისევ უფრო მეტი ეკონომიკური მომხიბვლელიობა აქვს, ვიდრე პოლიტიკური. (Nye, 2016)

ცივი ომის შემდგომი ჩინეთ-რუსეთის ურთიერთობის ბუნება საერთაშორისო ურთიერთობების მკვლევარებისთვის ერთ-ერთი ცენტრალური საკითხი და ფართო დებატების საგანია. საბოლოოდ, სხვადასხვა წარმომოხისა და სხვადასხვა დროს შექმნილი ლიტერატურის ანალიზის შედეგად, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მკვლევარები ამ საკითხს ორ განსხვავებულ პრიზმაში განიხილავენ. პირველი ჯგუფი იზიარებს ე.წ. „მომგებიანი/მოსახერხებელი ღერძის“ (*Axis of Convenience*) ნარატივს. ტერმინის ავტორი 2009 წელს გამოცემული წიგნის - „რუსეთი და ახალი მსოფლიო წესრიგი“ - ავტორი ბობო ლოა. (Lo, 2015) უფრო ადრინდელ ლიტერატურაშიც გამოყენებულია მსგავსი ტერმინები, მაგალითად „მომგებიანი ქორწინება“. (Azizan, 2003)

მომგებიანი თანამშრომლობის ღერძის ნარატივის მიმდევრებისთვის, რუსეთ-ჩინეთის ურთიერთობა პრაგმატული, ფრაგმენტული და საერთო ინტერესებზე დაფუძნებული კავშირია, რომელსაც საფუძვლად არ უდევს საერთო ღირებულებები ან გაზიარებული სტრატეგიული მიზნები. ამასთან, როგორც ბობო ლო აღნიშნავს, ორი ქვეყნის დამოკიდებულება საერთაშორისო სისტემის მიმართ დიამეტრალურად განსხვავებულია (Lo, 2016, p. 13)

ჩინეთს, რუსეთისგან განსხვავებით, არ სურს არსებული სისტემის დანგრევა და სურს რომ მის სასარგებლოდ შემოატრიალოს ის. მაგალითისთვის, პეკინი, მოსკოვისგან განსხვავებით არ არის დაინტერესებული ევროკავშირის დასუსტებით, პირიქით - იგი ხშირ შემთხვევაში სარგებლობს მასთან ვაჭრობით, აშშ-სთან გაუარესებული ეკონომიკური ურთიერთობის ფონზე. მსგავსად, კაზმარსკი აღნიშნავს, რომ პეკინი დაინტერესებულია მეტად სტაბილური საერთაშორისო გარემოთი, სადაც იგი შეძლებს თავისი ეკონომიკური ინტერესების გაფართოებას მაშინ, როცა მოსკოვმა არაერთხელ დაამტკიცა, რომ ამ მხრივ იგი მიისწარფვის არასტაბილურობისა და მსხვერვალობისკენ (Kaczmarek, 2016).

რუსეთ-ჩინეთის ურთიერთობება მკვლევართა მეორე ჯგუფისთვის ინტერპრეტირდება, როგორც სტრატეგიული პარტნიორობა. აღსანიშნავია, რომ ამ ნარატივს, ძირითადად, გავლენიანი რუსი და ჩინელი ექსპერტები ავითარებენ. ორივე ქვეყნის პოლიტიკური ელიტის წარმომადგენლები თვლიან, რომ სტრატეგიული

პარტნიორობის მთავარი მამოძრავებელი ძალა ენერგო რესურსებით ვაჭრობაა. ამ მოსაზრებების გასამყარებლად ისინი 2006 წელს რუსეთსა და პეკინს შორის გამოფრმებულ შეთანხმებასაც იშველიებენ, რომელმაც ნავთობის, ბუნებრივი აირის, ელექტროენერჯისა და ატომური ენერჯის სფეროში მომავალ თანამშრომლობას ჩაუყარა საფუძველი. 2009 წელს იგი 100 მილიარდიანი სანავთობო შეთანხმებით გამყარდა. ამ სტრატეგიული პარტნიორობას ისიც ამყარებს, რომ რუსეთისა და ჩინეთის მიერ გაზიარებული სასაზღვრო ხაზი მოხერხებული გზაა ბუნებრივი რესურსებით ვაჭრობის უზრუნველსაყოფად და რთულია მოიძებნოს მესამე ქვეყანა, რომელიც ამ პროცესში ჩაებმება. დიმიტრი ტრენინის მიხედვით, სწორედ ამაზეა დამყარებული პეკინის აზრი იმის შესახებ, რომ მხოლოდ რუსეთი შეიძლება იყოს „გულწრფელი სტრატეგიული პარტნიორი“ მაშინ როცა სხვა ქვეყნები ჩინეთს აღიქვამენ როგორც პარტნიორად, ასევე კონკურენტად. (Blank, 2011, p. 78)

ევრაზიის ეკონომიკური კავშირისა და სარტყლისა და გზის ინიციატივის ინტეგრაციის საკითხთან მიმართებაშიც განსხვავებული მოსაზრებები იკვეთება. მკვლევართა ნაწილი ამ ორ პროექტს აპრიორი კონკურენტებად აღიქვამს და ცენტრალურ აზიაში ინტერესთა შეჯახების ფონზე სამომავლო კონფლიქტსაც არ გამორიცხავს. სხვათა აზრით, პეკინისა და რუსეთის დაახლოვება, მათ შორის ამ ორი პროექტის ინტეგრაციისა და მასთან დაკავშირებული დიპლომატიური აქტივობების ფონზე ხორცი ესხმება „დიდი ევრაზიის“ (Greater Eurasia) იდეას. (Escobar, 2018)

ამ დიამეტრალურად განსხვავებულ და შეიძლება ითქვას რადიკალური მოსაზრებების გარდა გვხვდება, შედარებით, ნეიტრალური პოზიციიდან შექმნილი ლიტერატურა. მაგალითისთვის, ფრიდრიხ ებერტის ფონდის ანალიტიკური ნაშრომი - „ევრაზიის ეკონომიკური კავშირი და აბრეშუმის გზის ეკონომიკური სარტყელი: შეჯიბრი თუ შერწყმა?“ ავითარებს აზრს იმის შესახებ, რომ ორი პროექტი ერთმანეთს კიდევ ეთავსება და კონკურენციასაც უწევს და ეს დამოკიდებულია კოლაბორაციის სფეროზე. ამასთან, ორივე პროექტი პირდაპირი თუ ირიბად აერთიანებს შუა აზიის ქვეყნებს და მოაზილიზებს მათ დიდი ძალების მიზნების განსახორციელებლად - ევრაზიის კონტინენტის დაკავშირებულობის გაზრდისთვის. ამ ანალიზის მიხედვით,

ამ მიზნის განსახორციელებლად რუსეთისა და ჩინეთის ინიციატივებს ყველაზე მთავარი - კარგად ფუნქციონირებადი რეგიონული მექანიზმი არ აქვთ (Gusarova, Aminjonov and Khon, 2017) თავად რეგიონის ქვეყნების ერთმანეთთან ეფექტური ინტეგრაციის გარეშე კი ეს პროექტები რთული განსახორციელებელი იქნება.

საერთაშორისო კრიზისის ჯგუფის მიერ გამოქვეყნებულ ანგარიშში ნათქვამია, რომ BRI-ის მიზანია სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარება და უფრო მარტივი სავაჭრო გზების შენება, რომელიც ჩინეთისთვის ექსპორტსა და მის მიერ ენერგორესურსებზე წვდომას გაამარტივებს. EEU კი საბაჟო კავშირია, რომელიც საიმპორტო გადასახადებს უზრდის კავშირის არაწევრს ქვეყნებს, ცდილობს სხვა ბლოკებთან, მაგალითად, ევროკავშირთან ეკონომიკური ურთიერთობების დამყარებას და რუსეთის გავლენის ლეგიტიმაციის ერთ-ერთი ინსტრუმენტია. მიუხედავად ამისა, გეოპოლიტიკურმა რეალობამ აიძულა ორივე ქვეყანა, რომ ერთმანეთთან ეთანამშრომლათ.

რუსეთს სჭირდება ჩინეთთან პოზიტიური ურთიერთობის შენარჩუნება რათა დააბალანსოს დასავლეთთან გართულებული პრობლემები. ჩინეთი კი აზიის რეგიონში რუსეთის ისტორიულ როლს და უსაფრთხოების სფეროში მის დომინირებას აღიარებს. ანგარიშის მიხედვით, ორივე სახელმწიფოს მოწოდებაა ევრაზიის კონტინენტზე აშშ-ის გავლენის შეკავება და ეს საკმარისი მიზეზია იმისთვის, რომ პოტენციური უთანხმოებები მოაგვარონ (International Crisis Group, 2017).

საინტერესოა და ცალკე უნდა გამოვყოთ ის თუ, როგორ აღიქმება ამ ურთიერთობის ბუნება თავად ჩინელი მკვლევარების მხრიდან. ამ მხრივ აღსანიშნავია ის, რომ ავტორიტარული სახელმწიფოს აკადემიური ავანგარდიც კი სახელმწიფოს მიერ გაცხადებული პოლიტიკის ნარატივს მიჰყვება. ჩინელი მკვლევარების აზრით მიუხედავად იმისა, რომ პეკინმა და მოსკოვმა აზიაში რეგიონული სტრატეგიის განსხვავებული გეგმები წარმოადგინეს, ეს ორი პროექტი (BRI და EEU) ერთმანეთს არ ეწინააღმდეგება. კონკურენტული სფეროების დარეგულირება კი მათ წარმატებით მოახერხეს. „რუსეთის მიერ დაინიცირებული ევრაზიის ეკონომიკური გაერთიანება მისი ისტორიული მემკვიდრეობაა და არა ჩინეთის პოლიტიკის საპირწონედ შემუშავებული

გეგმა. ჩინეთის მიერ რესურსების ძიებისა და ეკონომიკური თანამშრომლობისკენ სწრაფვა ცენტრალურ აზიაში კი შიდა ეკონომიკური მოთხოვნების შედეგია და არა რუსეთის განზრახ გზიდან ჩამოშორების“ - ვკითხულობ ფუდანის უნივერსიტეტის წამყვანი მკვლევარის სტატიაში (Huasheng, 2013).

4. თანამედროვე ჩინეთის საგარეო პოლიტიკის ბუნება

ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის საგარეო პოლიტიკაზე დაკვირვება მრავალ სირთულესთან არის დაკავშირებული. პირველ რიგში, დასავლური ქვეყნებისგან განსხვავებით, ინფორმაციის მოპოვება პოლიტიკის შემქმნელი აგენტებსა და სტრუქტურაზე შეზღუდულია ინფორმაციის ღია წყაროების ლიმიტირებული რაოდენობის გამო. ამას გარდა, ელიტური და ერთპარტიული მმართველობის პირობებში, შიდა და საგარეო აქტორების გავლენები ერთმანეთშია გადახლართული. ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის პირველი ორ ლიდერს - მაო ძედუნსა და დენ სიაოპინგს - ძალაუფლება იმ დონემდე ჰქონდათ კონსოლიდირებული, რომ საშინაო და საგარეო არენაზე პოლიტიკის ფორმირება მათ გარშემო ბრუნავდა და უკიდურესად ცენტრალიზებული იყო. მათი მმართველობის შემდგომმა პერიოდმა აჩვენა, რომ ერთ ლიდერზე ორიენტირებული საგარეო-პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღების ერა დასრულდა და საჭირო იყო ამ პროცესის გაფართოება საერთაშორისო, სხვადასხვა მინისტრიალების და, თუნდაც, ბიუროკრატიული კონსულტაციების დონეებზეც. ამასთან, არასახელმწიფო აქტორებმა - ბიზნესებმა, არასამთავრობო ორგანიზაციებმა, ლობისტურმა ჯგუფებმა მეტად მნიშვნელოვანი აქტორების ამპლუაში გადაინაცვლეს. გლობალიზაციამ და მისმა თანმდევემა პროცესებმა ჩინეთის საგარეო პოლიტიკას გამჭვირვალობის ელემენტების შესძინა. მიუხედავად ამისა, ვერსად გავექცევით ჩინეთის დომინანტ პოლიტიკურ ბუნებას - პარტიას, რომელიც ქმნის და მართავს სახელმწიფოს ძალაუფლების ბირთვს და მისგან მომდინარე გადაწყვეტილებებს.

2000-იანი წლებში ჰუ ძინ ტაო ქვეყნის სათავეში მოსვლის შემდგომ რბილი ძალით დაინტერესდა, რადგან აშკარა იყო ქვეყნის ტრანსფორმაცია რეგიონული ძალიდან გლობალური ძალისკენ, რომელიც დამყარებული იქნებოდა არა მხოლოდ ეკონომიკურ და სამხედრო ძალაზე, არამედ ექნებოდა ჩინეთის მიმართ ალტაცების გამოწვევისა და მიზამვის ელემენტები - რაც რბილი ძალის სწორი რეალიზებით მიიღწეოდა. ამისთვის, საჭირო იყო რაღაც დონეზე დასავლური რბილი ძალის დაბალანსება, არა მხოლოდ საგარეო ასპარეზზე, არამედ, პირველ რიგში, ქვეყნის შიგნით. იმთავითვე ჩამოყალიბდა

ჩინეთის რბილი ძალის ასპექტები, რომელსაც ჩინეთის ერთ-ერთი გავლენიანი თანამდროვე მკვლევარი ამგვარად აღწერს (Economy, 2016) :

1. რბილი ძალის კონტენტის შექმნა - პოლიტიკური პრინციპებსა თუ იდეებსა და ღირებულებებზე დაფუძნებული, რომელიც საერთო იყო ჩინელებისთვის და რომლის ექსპორტიც შესაძლებელია. ბოლო ორი დეკადის მანძილზე ვხედავთ იდეებს, რომელიც დაკავშირებულია „მშვიდობიან განვითარებასთან“, „ჰარმონიულ საზოგადოებასთან“, სი ძინ პინის „ჩინური ოცნებასთან“ და BRI-სთან - ანუ იმგვარი პოლიტიკური კულტურის ჩამოყალიბებასთან, რომელიც მიმზიდველი იქნება დანარჩენი მსოფლიოსთვის;
2. კულტურის ტრადიციული მონაპოვრები - ხელოვნება, მუსიკა, ლიტერატურა, კონფუციონიზმი, მედიცინა. ამისათვის ჩინეთის საგარეო პოლიტიკის შემოქმედთ უწევთ წარსულში ქექვა, რათა წინ წამოწიონ ასპექტები, რომელიც ჩინეთს მიმზიდველს ხდიდა საუკუნეების წინ;
3. მექანიზმები, რომლითაც შეუძლია ამ რბილი ძალის წარმოჩინება - ინვესტიციები ადგილობრივ მედიაში, რომ მსოფლიოს სხვადასხვა მხარეში გაავრცელონ ჩინეთისთვის მომგებიანი კონტენტი, იგივე შეიძლება ითქვას კონფუციანისტურ და კვლევითი ინსტიტუტებზე.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, BRI სწორედ ძინ პინის „ჩინური ოცნებას“ უკავშირდება და მის ნაწილადაც შეიძლება აღიქმებოდეს. ეს ტერმინი 2013 წლიდან გახდა ჩინეთის კომუნისტური პარტიის, მედიის, მთავრობის წევრთა გამოსვლების ლაიტმოტივი და ერთგვარ სახელმწიფო დევიზად იქცა. იგი დამყარებულია სოციალიზმის იდეების სიკეთეებზე, ჩინელი ხალხის კოლექტიურ სწრაფვაზე საერთო კეთილდღეობის მისაღწევად. მსგავსი კონცეფციაა ასევე ძინ პინის პიერ გამოცხადებული „ჩინეთის სახელმწიფოს დიდი განახლება“ ("great rejuvenation of the Chinese nation") რომლის საბოლოო წერტილად 2049 წელი დასახელდა - ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის დაარსების ასი წლის თავი. ამ დროისთვის, ჩინეთი კიდევ ერთხელ წარმოჩნდება, როგორც გლობალური სუპერძალა (Hein, 2018).

5. ევრაზიის ეკონომიკური ინტეგრაციის პროექტები

5.1. სარტყლის და გზის ინიციატივის მიზნები

21-ე საუკუნეში მსოფლიოს წამყვანმა ძალებმა ევრაზიის კონტინენტისთვის მათთვის სასარგებლო გეგმების დაანონსება დაიწყეს. რუსეთმა ევრაზიის ეკონომიკური კავშირით განიზრახა თავის „უკანა ეზოების“ რეინტეგრაცია, ჩინეთმა კი უპრეცედენტოდ ამბიციური BRI დააანონსა. ამ მეგა პროექტების ბუნება, ნამდვილი მიზნები და მათი გავლენა ევრაზიის გეოპოლიტიკური კონფიგურაციის მიმართ ფართო განხილვის თემაა. ეს თავი წარმოაჩენს სწორედ BRI-სა და ევრაზიული კავშირის მიმოხილვას და შეეცდება წარმოაჩინოს, თუ რის მიღწევას ცდილობენ პეკინი და მოსკოვი.

BRI შედგება აბრეშუმის გზის ეკონომიკური სარტყლისა (SREB) და 21-ე საუკუნის საზღვაო აბრეშუმის გზის პროექტებისგან. პირველი მათგანი კონცენტრირებულია ცენტრალური აზიისა და აღმოსავლეთ ევროპის კონტინენტურ ქვეყნებზე, ხოლო მეორე სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის საზღვაო ქვეყნებზე, სამხრეთ აზიაზე, ახლო აღმოსავლეთსა და აღმოსავლეთ აფრიკაზე. ამ მეგა პროექტმა აზია, ევროპა და აფრიკა ერთმანეთთან უნდა დააკავშიროს 5 მთავარი გზით. SREB-ის ფარგლებში ესენია: პირველი - ჩინეთის დაკავშირება ევროპასთან ცენტრალური აზიისა და რუსეთის გავლით, მეორე - ჩინეთის დაკავშირება ახლო აღმოსავლეთთან ცენტრალური აზიის გავლით, მესამე - ჩინეთსა და სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის, სამხრეთ აზიისა და ინდოეთის ოკეანის დაკავშირება. საზღვაო აბრეშუმის გზა საზღვაო პორტების მეშვეობით ერთმანეთთან დააკავშირებს ჩინეთს ევროპასთან, სამხრეთ ჩინეთის ზღვისა და ინდოეთის ოკეანით, ასევე, ჩინეთს დააკავშირებს წყნარი ოკეანის სამხრეთთან, სამხრეთ ჩინეთის ზღვით. (იხილეთ დანართი 1)

ზოგადი თვალთახედვით, ჩინეთის ამ მეგაპროექტის უკან მდგარი მოტივაციების განხილვისას, ორი ძირითადი მოსაზრება იკვეთება. პეკინის მიმართ სკეპტიკურად განწყობილი ხედვით, ჩინეთი ევრაზიის ჰეგემონობისთვის ნოყიერ ნიადაგს ამზადებს

და ეს პროექტიც ამ გეგმის განხორციელების გზაზე ერთ-ერთი პირველი ნაბიჯია. მეორე ხედვა მეტად ოპტიმისტურია და, მართალია, აღიარებს ჩინეთის სწრაფვას ახალი ბაზრების ათვისებისთვის, მაგრამ ამ ინიციატივაში ჩართული ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების რეალურ პერსპექტივასაც ხედავს. აღსანიშნავია, რომ რუსული ნარატივში, ხშირად, სწორედ უკანასკნელი მოსაზრება დომინირებს. საკითხის კვლევამ აჩვენა, რომ BRI-ის აქვს როგორც წმინდა იდეოლოგიური, ასევე სტრატეგიული და ეკონომიკური ასპექტებიც.

ის, რომ BRI არ წარმოადგენს მხოლოდ და მხოლოდ სატრანსპორტო დერეფნების ინფრასტრუქტურის განვითარების პრაგმატულ გეგმას და საფუძვლად უდევს იდეოლოგიური და საერთაშორისო ურთიერთობის მეცნიერებისთვის აქტუალური საკითხები, პროექტის სათანადო ანალიზის შემდგომ ცხადი ხდება. პირველ რიგში, ჩინეთი, ალბათ ყველაზე მეტად აღმერთებს თავის ისტორიას და ცდილობს მის მორგებას თავის ახალ დოქტრინებთან ქვეყნისთვის გადამწყვეტ მომენტებში. მაგალითად, მათ ძედუნი სამხედრო ტაქტიკის შემუშავებისას სუნ ძუს ტექნიკებს იყენებდა. 21-ე საუკუნეში კი როგორც წინა თავებში აღინიშნა, პეკინის რბილი ძალის მამომძრავებელ მთავარ ძალად კონფუციონისტური ინსტიტუტები და წარსულის გადმონაშთი კულტურული არტეფაქტები რჩება. მსგავსად, როდესაც სი ძინ პინმა ევრაზიის კონტინენტის სავაჭრო გზებითა და ინფრასტრუქტურული პროექტებით დაკავშირების ინიციატივის შესახებ განცხადება გააკეთა, ჩინეთის მკვლევარებისთვის გასაკვირი არ ყოფილა კონოტაცია „ახალი აბრეშუმის გზასთან“. „ორ ათასწლეულზე მეტი ხნის წინ, გულმოდგინე და მამაცმა ევრაზიელმა ხალხმა განავითარა სავაჭრო გზები, რომელიც ერთმანეთის კულტური გაზიარების საშუალებასაც იძლეოდა, რომელმაც ერთმანეთთან დააკავშირა აზიის, ევროპისა და აფრიკის ცივილიზაციები და რომელსაც კოლექტიური სახელი - აბრეშუმის გზა დაერქვა შემდგომი თაობების მიერ“ - ვკითხულობთ ჩინეთის ეროვნული განვითარებისა და რეფორმების კომისიის მიერ გამოქვეყნებულ ტექსტში (State Council of People’s Republic of China, 2017)

უფრო პრაგმატულ მიზეზებს შორის ექსპერტები ყურადღებას ამახვილებენ იმაზე, რომ ჩინეთის ინფრასტრუქტურული ბუმის შემდეგ, მას დაუფროვდა იმ

სექტორში მომუშავე პირთა ნამატი, რომლებიც სპეციალიზდებიან მასშტაბური ინსფრასტრუქტურული პროექტების მშენებლობაში. იგივე შეიძლება ითქვას ფოლადისა და ცემენტის მწარმოებელ კომპანიებზე, რომლებიც ამ ინფრასტრუქტურულ პროექტებს ამარაგებდნენ. 2015 წლისთვის ჩინეთზე მსოფლიოში ზედმეტად წარმოებული ფოლადის მოცულობის 50% მოდიოდა (Cooley, 2015) და აშშ-მ 2016 წლის მსოფლიო ფოლადის კრიზისზე პასუხისმგებლობა სწორედ პეკინს დააკისრა და მოუწოდა მას წარმოების შეჩერებისკენ (Blenkison, 2016) ამრიგად, პეკინისთვის ახალი აბრეშუმის გზის პროექტი იძლევა ამ პრობლემებთან გამკლავების შესაძლებლობას თავისი კონტარქტორი კომპანიებისა და სამუშაო ძალის გამოყენების კუთხით.

სხვა მოტივაციებს შორის, მნიშვნელოვანია, აღინიშნოს პეკინის სურვილი, წახალისოს სინძიანის (უიღურებით დასახლებული ავტონომიური რეგიონი ჩინეთის სამხრეთ დასავლეთით) ეკონომიკური განვითარება. ჩინეთის დასავლეთის პროვინციები, სწრაფი ეკონომიკური განვითარების სამზე მეტი დეკადის მიუხედავად, ჩინეთის სხვა პროვინციებს ჩამორჩებიან. უიღურების სეპარატისტული განწყობა და რელიგიური ექსტრემიზმთან გასამკლავებლად, სინძიანის რეგიონის ეკონომიკური გაძლიერება, პეკინისთვის კომპლექსური პრობლემის მოგვარების საშუალებაა. ამასთან, ჩინეთის „ჰარმონიული საზოგადოების“ პოლიტიკის მიხედვით, უსაფრთხოებასა და განვითარების დონეს შორის პირდაპირი კავშირია. 2015 წელს შემუშავებულ დოკუმენტშიც სინძიანზე საუბრისას აღნიშნულია, რომ ახალი აბრეშუმის გზის პროექტმა უნდა გამოიყენოს პროვინციის გეოგრაფიული უპირატესობები და აქციოს ის „მთავარ სატრანსპორტო, სავაჭრო, ლოჯისტიკურ, კულტურულ, სამეცნიერო და საგანმანათლებლო ცენტრად“ (State Council of People’s Republic of China, 2017)

მიუხედავად პროვინციის მიმართ საჯაროდ გაცხადებული გეგმებისა, მისი ეკონომიკური განვითარების გეგმა უიღურების უმთავრეს გამოწვევებსა და პრობლემებს, როგორცაა დისკრიმინაცია, რომელიც ზღუდავს მათ კულტურული და ეთნიკური თვითმყოფადობის გამოხატვას, არ ამსუბუქებს. ამასთან „არ არსებობს იმის გარანტია, რომ უიღურებზე ამ პოლიტიკიდან მომდინარე ეფექტები რაიმე სახით

ასახეობა, რადგან პროვინციაში ეკონომიკური უპირატესობა მიგრირებულ ჰან-ჩინელებს ეკუთვნით“. (Laurelle, 2018, p. 2)

5.2. რუსეთის რეგიონული ინტეგრაციის გეგმა

მეორე დიდ ევრაზიული პროექტი - ევრაზიის ეკონომიკური გაერთიანებაა, რუსეთს, ყაზახეთს, ბელორუსს, ყირგიზეთსა და სომხეთს აერთიანებს. (იხილეთ დანართი 2) კავშირს გაცხადებულ მიზნად წევრ სახელმწიფოებს შორის ეკონომიკური აქტივობების რეგულაცია და სატარიფო ბარიერების მოხსნა აქვს. ორგანიზაციის სტრუქტურა და ხასიათი ევროკავშირს უფრო მოგვაგონებს. მისი შემქმნელები აშკარად ცდილობდნენ ამ უკანასკნელის დუბლირებას. ამ პარაგრაფში წარმოდგენილი იქნება რუსეთის რეგიონული ინტეგრაციის სტრუქტურა და ხასიათი, რათა უკეთ წარმოჩნდეს ევრაზიის კონტინენტზე მისი მნიშვნელობა.

EEU, ოფიციალურად სუპრანაციონალური კავშირია, რომლის უმაღლესი ორგანოც არის უზენაესი საბჭო და იგი წევრი-სახელმწიფოების პირველი პირებისგან შედგება. მთავრობათაშორისი საბჭო კი წევრ-სახელმწიფოთა მთავრობათა თანამშრომლობის პლატფორმაა. ევრაზიის ეკონომიკური კომისია სუპრანაციონალური მარეგულირებელი ორგანოა, რომელთა წევრებიც ინიშნებიან კომისიის საბჭოსა და მრჩეველთა საბჭოს მიერ. ეკონომიკური კომისიის მთავარი ამოცანაა კავშირის საქმიანობის მხარდაჭერა და გადრმავება და ეკონომიკის დარგში ინიციატივების წარმოდგენა. ევრაზიის ეკონომიკური კავშირის სასამართლო კი უზრუნველყოფს EEU ხელშეკრულებაში გათვალისწინებული პირობებისა და დათქმების შესრულებას წევრი სახელმწიფოების მიერ (eaunion.org, 2018).

EEU, როგორც რუსეთის მიერ ცენტრალური აზიისა და ყოფილი საბჭოთა კავშირის წევრი ქვეყნების რეინტეგრაციის ერთ-ერთი ინსტრუმენტი 2014 წელს დამფუძნებელ დოკუმენტზე ხელმოწერის დროს არ შექმნილა. იგი 1991 წელს, საბჭოთა კავშირის დაშლისთანავე შექმნილი დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის მეტამორფოზის შედეგია და, შესაბამისად, ბევრად სცდება პრაგმატულ ეკონომიკურ მიზნებს. ევრაზიის ეკონომიკური კავშირიც, ისევე, როგორც BRI ბევრად უფრო ზოგადი

და სისტემური ხედვის ნაწილია. (იხილეთ ცხრილი 1) ევრაზიულმა კავშირმა, როგორც ეკონომიკურმა მოდელმა პირველი ფიასკო 2014 წელსვე განიცადა, როცა უკრაინის მაიდანის მოვლენებმა და შემდგომ ომმა განუსაზღვრელი დროით გადაავადა რუსეთის ევროპასთან დამაკავშირებელი უდიდესი ბაზრის ევრაზიულ ეკონომიკურ კავშირში ინტეგრაცია.

ცხრილი 1.

ხელი მოეწერა	1991 1991	1996	2000	1995–2007	2007 და 2011	2014
ძალაში შევიდა	1991	1996	2001	2010	2012	2015
ოფიციალური დოკუმენტები	დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ხელშეკრულება	ეკონომიკურ და ჰუმანიტარულ სფეროებში გაზრდილი ინტეგრაციის შესახებ ხელშეკრულება	ევრაზიის ეკონომიკური საზოგადოების ხელშეკრულება	ევრაზიის საბაჟო გაერთიანებასთან დაკავშირებული ხელშეკრულებები	ევრაზიის ეკონომიკური სივრცის შექმნასთან დაკავშირებული ხელშეკრულებები	ევრაზიის ეკონომიკური კავშირის ხელშეკრულება

რაც შეეხება კავშირში გაერთიანებული შუა აზიის სახელმწიფოებთან ურთერთობის პერსპექტივებს, 2016 წლის პირველ ცხრა კვირაში რეგიონის უმსხვილესი ეკონომიკის, ყაზახეთის ვაჭრობა წევრ-ქვეყნებთან 26,5 პროცენტით დაეცა, 2015 წლის მონაცემებთან შედარებით. რუსეთის ეკონომიკური კრიზისმა და რუსული რუბლის ამერიკულ დოლართან დევალვაციამ დამატებითი პრობლემები შექმნა ყირგიზეთისთვისაც, რომლის აგრო-ინდუსტრიაც ნელ-ნელა ნადგურდება და დამოკიდებული ხდება გარე მომწოდებლებზე (International Crisis Group, 2017) ამასთან, ევრაზიის ეკონომიკურ კავშირს არ გააჩნია ისეთი სტრუქტურული ფონდები, რომელიც ყირგიზეთის მსგავს სუსტ ეკონომიკას დაეხმარებოდა სავაჭრო პოტენციალის ამაღლებაში.

შუა აზიისთვის EEU-ს პოზიტიურ მონაპოვრად ხშირად ფასდება მნიშვნელოვნად გამარტივებული ტრანზიტი. კავშირის შექმნამდე ტვირთის გადატანას

საზღვარზე ერთკვირიანი ლოდინი, ერთჯერადი ქრთამები და სხვა გართულებები სდევდა თან. ყაზახი ბიზნესმენების აზრით, სწორედ ამ ბარიერების გაქრობაა კავშირის მთავარი მონაპოვარი. ამისდა მიუხედავად, ყაზახეთ-ყირგიზეთის საზღვრის ერთ-ერთ მონაკვეთზე, ადგილობრივების თქმით, ისევ მოუგვარებელია და სიტუაცია კიდევ უფრო გაუარესდა. მესაზღვრეები ისევ ითხოვენ ქრთამს და უარის შემთხვევაში აფერხებენ გადაადგილებას. (International Crisis Group, 2017)

ყირგიზეთისთვის კავშირში წევრობის ერთ-ერთ მთავარ მონაპოვრად სამუშაო ძალის რუსეთში მიგრაციის გამარტივებული მექანიზმია. ოფიციალურად, ევრაზიის ეკონომიკური კავშირის წევრი ქვეყნის მოქალაქე რუსეთში აღარ იხდის მუშაობის უფლების თვიურ გადასახადს და აღარ აბარებს რუსული ენის ტესტებს, თუმცა მიგრანტებისთვის შექმნილი სამუშაო პირობები და ოფიციალური დოკუმენტაცია რუსი დამსაქმებლების მხრიდან მოწოდების სიმაღლეზე მაინც ვერ არის. ამას ამძაფრებს რუსეთში შუა აზიელი მიგრანტების წინააღმდეგ მიმართული აგრესიული მუხტი. (International Crisis Group, 2017)

ამგვარი რეალობის მიუხედავად, კავშირის ოპონენტებს თავიანთ ქვეყნებში ანგარიშგასაწევი პოლიტიკური წონა არ აქვთ. ასეც რომ იყოს, არ არსებობს მექანიზმი, რომელიც წევრი-ქვეყნებს კავშირიდან გაიყვანს. ამდენად, ისინი „განწირულნი“ არიან წევრებად განუსაზღვრელი დროით იმის იმედით, რომ ორგანიზაცია თავის ეკონომიკურ მანდატს რამენაირად გააძლიერებს ან კიდევ ერთ ისეთ ორგანიზაციად გადაიქცევა, რომელიც მხოლოდ ფურცელზე არსებობს.

5.3. ჩინეთის გლობალური ინტეგრაციის გეგმა და შუა აზია

აბრეშუმის გზის ეკონომიკური სარტყლის (SREB) ყველაზე მნიშვნელოვანი ნაწილი სწორედ ცენტრალური აზიის სახელმწიფოებია, რომლებთანაც 2013 წლის შემდეგ უამრავი ინფრასტრუქტურულ, ენერგო, სავაჭრო ხელშეკრულებები დაიდო. ეს პარაგრაფი მოიცავს ჩინური ინვესტიციების ბუნებოსა და მიზნების წარმოჩენას შუა აზიაში.

„დაკავშირებადობა“ (Connectivity) BRI-ის ერთგვარი სლოგანია, რომელიც 24-ჯერ არის ნახსენები ჩინეთის ეროვნული განვითარებისა და რეფორმების კომისიის, საგარეო საქმეთა სამინისტროსა და ვაჭრობის სამინისტროს მიერ 2015 წელს გამოცემულ დოკუმენტში - „აბრეშუმის გზის ეკონომიკური სარტყლისა და 21-ე საუკუნის საზღვაო აბრეშუმის გზის საერთო მშენებლობის ხედვები და სამოქმედო გეგმა“. დაკავშირებადობა გულისხმობს არა მხოლოდ სატრანსპორტო, საკომუნიკაციო და ენერჯო ინფრასტრუქტურის განვითარებას, არამედ სხვადასხვა სახის ინფორმაციის მიმოცვლას, სავაჭრო და საინვესტიციო ბარიერების მოხსნას და თანამშრომლობას ფინანსური რეგულაციების სფეროში. მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხის ერთმანეთთან დაკავშირებას პეკინი პირდაპირ უკავშირებს ეკონომიკურ განვითარებას, ხოლო ამ უკანასკნელს უსაფრთხოებასა და სტაბილურობასთან, მათ შორის შუა აზიაში (ChinaDaily, 2014).

დაკავშირებადობის ამ მრავალმხრივ გეგმაში, ჩინეთის პრიორიტეტს არ წარმოადგენს მოკლევადიანი მოგების მიღება. მაგალითისთვის, ის ელოდება რომ ცენტრალურ აზიაში განხორციელებული ინვესტიციების 30%-ს დაკარგავს (Miller, 2017). ამისდა მიუხედავად იგი აგრძელებს გზების, ხიდების, გვირაბების, ჩქაროსნული მატარებლებისთვის რკინიგზის მშენებლობას და იბრძვის იმისთვის, რომ მთელი ეს ქსელი უფრო დაუახლოვოს ევროპას.

ზოგადად, ჩინეთის ინვესტიციები ცენტრალურ აზიაში არახალია. SREB, პრაქტიკაში, წარმოადგენს რეგიონში უკვე არსებული ეკონომიკური პოლიტიკის გაფართოვებას და მის ხელახალ შეფუთვას, როგორც მეტად გლობალური, და win-win პროექტების ერთობლიობა. ამაზე მიუთითებს ისიც, რომ ინიციატივის გამოცხადებამდე დასრულებული პროექტებიც კი ამ გლობალური პროექტის ნაწილად გამოცხადდა.

ცენტრალურ აზიაში ყაზახეთი BRI-ისთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი სახელმწიფოა. პროექტის შესახებ ასტანაში გამოცხადებაც, ნაწილობრივ, ამ ფაქტზე მიუთითებს. მისი მნიშვნელობა ბუნებრივიცაა მისი სიდიდის, რესურსებისა სიმდიდრისა და გეოგრაფიული მდებარეობის გათვალისწინებით. ყაზახეთს ყველაზე

დიდი პოტენციალი აქვს, როგორც ტრანზიტულ სახელმწიფოს დასავლეთ ჩინეთის დაკავშირებისთვის ევროპასა და ახლო აღმოსავლეთთან. ამასთან, ასტანას, Nurly Zhol-ის სახელით ცნობილი საკუთარი გეგმაც აქვს, რომელიც სატრანსპორტო და ლოჯისტიკური ინფრასტრუქტურის მოდერნიზებას გულისხმობს (Government of the Republic of Kazakhstan, 2018) აღსანიშნავია, რომ ყაზახეთში, ინფრასტრუქტურული პროექტების დიდი ნაწილი უკვე დასრულებულია. მაგალითად, ცენტრალური აზიისა და ჩინეთის დამაკავშირებელი გაზსადენის მშენებლობა 2014 წელს დასრულდა. ჩრდილო-დასავლეთ ჩინეთის ქალაქ ალშანკოუზე (Alashankou) გამავალი ჩინეთ-ყაზახეთის რკინიგზა კი პეკინის ინვესტიციების შედეგად ეკონომიკურად ისე განვითარდა, რომ 2014-2018 წლებში მოსახლეობა გასამმაგდა და 2016 წლის მონაცემებით ქალაქში 1220-მა ევროპისკენ მიმავალმა მატარებელმა გაიარა (Moss, 2017)

აღსანიშნავია, რომ SREB-ისთვის უმნიშვნელოვანესი ცენტრალური „პორტი“ ხორგოსი სწორედ ყაზახეთისა და რუსეთის საზღვარზე მდებარეობს. ეს ადგილი ყველაზე კარგად ასახავს ჩინეთის მეგა-პროექტის სიმბოლურ, იდეოლოგიურ და პრაქტიკულ დატვირთვას. ჩინეთის უმსხვილესი გადამზიდი კომპანია COSCO (China Ocean Shipping Company) მილიარდობით დოლარს ახანდებს და ყიდულობს პორტებს საბრძნეთსა და მსოფლიოს სხვა ზღვისპირა ქვეყნებში, თუმცა ამ მხირვ ხორგოსი საკმაოდ საინტერესოა, რადგან უახლესი ოკეანე მისგან 2500 კილომეტრშიც კი ვერ მოიძებნება COSCOმ 2017 წლის ზაფხულში ევრაზიის მიუწვდომლობის პოლუსის გარემემო მდებარე ტერიტორიაში მსხვილი ინვესტირება განახორციელა. ხორგოსის „პორტში“ ჩინური ამწეებით გემების ნაცვლად მატარებლები იტვირთება და „უდაბნო, რომელიც ლიანდაგების ხაზებისა და საწყობების უდაბნოა, ჩინეთისა და ყაზახეთისთვის გლობალური ვაჭრობის ახალ ფრონტად წარმოჩნდება.“ (Higgins, 2018)

პორტების გარემემო, ისტორიულად, შენდებოდა და ვითარდებოდა ქალაქები, ინფრასტრუქტურა და ეს ყველაფერი იზიდავდა მოსახლეობას, აქტიურებდა ეკონომიკურ საქმიანობას. ამ „მშრალი პორტის“ ბაზაზეც აშენდა ახალი ქალაქი ნურკენტი, სულ რაღაც 1200 მოსახლით, თუმცა სამომავლო ინვესტიციების გათვალისწინებით, მზარდი პოტენციალით. სიმბოლურია, რომ ხორგოსის პორტის

ჩრდილოეთით, 1969 წელს ჩინეთისა და სსრკ-ის ჯარები ერთმანეთს დაუპირისპირდნენ, დღეს კი იგი ჩინეთიდან ევროპის მიმართულებით ერთ-ერთი ყველაზე სწრაფი სავაჭრო გზის საკვანძო ადგილია.

რაც შეეხება ტაჯიკეთს, რომელიც ცენტრალური აზიის სახელმწიფოებს შორის ჰუმანური განვითარების ინდექსის (“Human Development Index and its components” 2018) ყველაზე დაბალი მაჩვენებლით და ყველაზე არასახარბიელო რელიეფით გამოირჩევა, პროექტში ინტეგრაციის გზაზე ყველაზე დიდი სირთულეებს აწყდება. აქ BRI-ის მრავალფეროვანი პროექტები აქვს უკვე განხორციელებული და დაგეგმილი დაწყებული გზებითა და რკინიგზით, დამთავრებული საგზაო კამერების სისტემით. ამ უკანასკნელთან დაკავშირებითაც ჩინეთი 2017 წლის მიწურულიდან საერთაშორისო სკანდალშია გახვეული, რომელიც პეკინის მხრიდან მასობრივი სათვალთვალო ქსელის მეშვეობით მოქალაქეთა კონტროლს უკავშირდება (Ma, 2018).

ტაჯიკეთში ჩინეთმა ჩაანაცვლა რუსეთი, როგორც ყველაზე მსხვილი ინვესტორი, თუმცა ამ ქვეყნის მაგალითზე ყველაზე ნათლად ჩანს ის, რომ პეკინი თავისი მეგაპროექტით მასპინძელი ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზე სულაც არ ზრუნავს. პირველ რიგში, ჩინური კომპანიები ტაჯიკეთში, ძირითადად ჩინელ მუშახელს ქირაობს. ეს იმ ქვეყანაზე, რომელიც მსოფლიოში ყველაზე მეტად არის დამოკიდებული რემისიებზე, დამატებით დარტყმას წარმოადგენს და ჩინეთი ამ გარემოებით სარგებლობს, ნაცვლად იმისა, რომ წაახალისოს ადგილობრივთა დასაქმება. ამას გარდა, პეკინმა შეისყიდა 1,100 კილომეტრის ფართობის ურანიუმით და ოქროთი მდიდარ მიწა ავღანეთისა და ჩინეთის საზღვარზე, რომელიც მიუყვება ისტორიულად მნიშვნელოვან, ვახანის დერეფანს. ასევე, დუშანბეში 2016 წელს ორი ელექტროსადგურის მშენებლობის სანაცვლოდ ჩინეთის ელექტრო-კომპანიას მიენიჭა ორი უმსხვილეს ოქროს მადანზე ექსკლუზიური უფლება. პეკინი აქაც საკუთარი კომპანიებისა და მუშახელის რესურსს იყენებს (Reynolds, 2018).

ჩინეთი ტაჯიკეთში ფასადურ და თავისი იმიჯის პოპულარიზაციისთვის გათვლილ პროექტებში მილიარდობით დოლარს ხარჯავს. ქვეყანაში, რომლის მთლიანი შიდა პროდუქტიც ერთ სულ მოსახლეზე ჰაიტისას უტოლდება, პეკინის

ინვესტიციებით აშენდა მსოფლიოში ყველაზე მაღალი ფლაგშტოკი, მოგვიანებით, მსოფლიოს უდიდესი მუზეუმი, ჩაის სახლი და თეატრი. 2018 წელს კი 230 მილიონი დოლარის დახარჯვა ახალი პარლამენტის მშენებლობისთვის იგეგმება (Trilling, 2013).

პეკინის ჩართულობა ყირგიზეთსა და ტაჯიკეთში აჩვენებს, რომ ჩინეთის მიერ მრავალჯერადად გამოყენებული არგუმენტი იმის შესახებ, რომ მულტიპოლარული საერთაშორისო სისტემის გულშემატკივრები არიან, ისევ და ისევ, ფაქტებით არ მყარდება. „ცენტრალურ აზიაში მომუშავე ორგანიზაციები აღნიშნავენ, რომ პეკინი მხოლოდ საკუთარი გეგმების განხორციელებაზეა ორიენტირებული და არ კოორდინირებს ისეთ ინსტიტუტებთან, როგორცაა EBRD (ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკი), EDB (ეკონომიკური განვითარების საბჭო) და OECD (ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაცია)” (Laurelle, 2018, p. 50)

ყირგიზეთში BRI-ის პროექტები სატრანსპორტო და საკომუნიკაციო ქსელების განვითარებაზეა ორიენტირებული. ჰუავეისა და China Teleco-ს პარტნიორობის შედეგად, ჰუავეიმ წამოიწყო ბიშკეკისა და ოშოს „ჭკვიან ქალაქებად“ განვითარების პროექტი, რომლის გაცხადებული მიზანიც არის ადგილობრივი მუნიციპალიტეტების ხელშეწყობა იმისათვის, რომ უკეთ გაუწიონ მონიტორინგი ქალაქის რესურსებს, გააუმჯობესონ მოძრაობა სატრანსპორტო მაგისტრალეებზე და უფრო დროული მექანიზმები შეიმუშაონ საგანგებო რეჟიმში მუშაობის დროს. მეორე მხრივ, ეს პროექტი საშუალებას იძლევა ჩინეთის სადაზვერვო სერვისები ელექტრონულად დაუკავშირდეს სამიზნე ქვეყნებს. დასაშვებია, რომ რეალურად, სწორედ ეს მიზანი იდგეს მსგავსი ტიპის თანამშრომლობის მიღმა (Laurelle, 2018).

თურქმენეთის შემთხვევაში, ენერგორესურსები, კერძოდ კი ბუნებრივი აირი წარმოადგენს ორმხრივი თანამშრომლობის მთავარ მამოძრავებელ ძალას (თურქმენული ბუნებრივი აირის ექსპორტის ნახევარზე მეტი სწორედ ჩინეთზე მოდის) და ეს ფაქტი არც BRI-ისთვის კარგავს აქტუალობას. მის ფარგლებში მთავარი პროექტი თურქმენეთ-ჩინეთის გაზსადენია, რომელსაც ოთხი სხვადასხვა ხაზი აქვს და რომელთაგანაც სამი თურქმენეთიდან უზბეკეთისა და ყაზახეთის გავლით

უკავშირდებოდა ჩინეთს. მეოთხე ხაზი კი, პეკინის გადაწყვეტილებით უზბეკეთს, ტაჯიკეთსა და ყირგიზეთს გაივლის. თუმცა, მეოთხე ხაზის მშენებლობა განუსაზღვრელ პერიოდამდე გადაიდო (Pannier, 2017).

უზბეკეთში 700-ზე მეტ ჩინური კომპანია ჩართულია ნავთობისა და გაზის ამოღების, გაზსადენების მშენებლობის, სატრანსპორტო ინსფრასტრუქტურისა და ტელეკომუნიკაციების, ირიგაციისა და ენერჯის ახალი რესურსების რეალიზაციის პროექტებში. BRI-ის ფარგლებში უზბეკეთს უფრო მეტად ლოჯისტიკური და სატრანსპორტო მაგისტრალების გამტარის ფუნქცია აქვს. 2016 წელს დასრულდა Angren–Pap რკინიგზის მშენებლობა, რომელიც ფერგანის დაბლობს ქვეყნის ცენტრალურ ნაწილთან აკავშირებს და აქვს იმის პოტენციალიც, რომ ჩინეთი უფრო მარტივად გავიდეს ცენტრალურ აზიაში და, შესაბამისად, სამხრეთ, დასავლეთ აზიასა და ევროპაში (Vakulchuk & Overland, 2018)

6. ჩინეთ-რუსეთის თანამშრომლობის ბუნება

6.1. საერთაშორისო ინსტიტუტები

21-ე საუკუნეში ჩინეთისა და რუსეთის ურთიერთობის განმსაზღვრელად საერთაშორისო არენაზე მიმდინარე მოვლენები იკვეთება, განსაკუთრებით კი აშშ-სთან მიმართებაში. 2003 წელს აშშ-ის ინტერვენციამ ერაყში გაეროს უშიშროების საბჭოს თანხმობის გარეშე და „ბოროტების ღერძის“-ს რიტორიკამ ჩინეთი და რუსეთიც კიდევ ერთხელ დაარწმუნა იმაში, რომ ორივე ქვეყნისთვის მიუღებელ, აშშ-ის დომინირებულ უნიპოლარულ სისტემაში მოუწევდათ ოპერირება. დემოკრატიის ექსპორტი ჩინეთისა და რუსეთის მეზობელ ქვეყნებში ამ უკმაყოფილებას კიდევ უფრო აღრმავებდა და ორ ქვეყანას შორის ნელნელა ყალიბდებოდა აშშ-ის დასაბალანსებლად, საერთო ინტერესებზე დაფუძნებული კავშირები. ქვეყნის ლიდერების ოფიციალური რიტორიკაც იგივე მესიჯებს აჟღერებდა - ისინი აპელირებდნენ იდებით, რომ ყველა ქვეყანას უნდა ჰქონდეს უფლება აერჩია მართვის მათთვის მიღებული პოლიტიკური წყობილება. პარაგრაფში წარმოდგენილია მაგალითები ამ პოლიტიკური წყობილების შეცვლისა თუ ოპონირების მცდელობები ჩინეთისა და რუსეთის მხრიდან საერთაშორისო ინსტიტუტების გამოყენებით.

2003 წელსვე შევიდა ძალაში შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის (SCO) ქარტია, რომელშიც ლიდერ სახელმწიფოებად მოგვევლინნენ ჩინეთი და რუსეთი. სხვა წევრებს შორის, ორგანიზაციის დაარსების დღიდან იყვნენ ყაზახეთი, ყირგიზეთი, უზბეკეთი და ტაჯიკეთი. SCO არ წარმოადგენს არც ფორმალურ ალიანსს და არც თავდაცვით ან უსაფრთხოების ორგანიზაციას. მას უფრო სადისკუსიო, მუდმივმოქმედი დიპლომატიური ფორუმის სახე აქვს, რომელიც ორიენტირებულია კონტრტერორსიტულ საქმიანობაზე. ზოგიერთი მკვლევარის აზრით, ეს ორგანიზაცია უფრო იმისთვისაც შეიქმნა, რომ პეკინსა და მოსკოვს ერთმანეთისთვის თვალყური ედევნებინათ. 2017 წელს ორგანიზაციას შეუერთდა ინდოეთი და პაკისტანი. ამრიგად, შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაცია პეკინისა და მოსკოვის საერთო სურვილის -

მულტიპოლარული საერთაშორისო სისტემის შექმნის ინსტიტუციურ გამოვლინებად იქცა. 2016 წელს SCO-ს ფარგლებში პეკინმა ოთხმხრივი თანამშრომლობისა და კოორდინაციის მექანიზმიც შექმნა, რომელშიც პაკისტანი, ტაჯიკეთი და ავღანეთი გაერთიანდნენ. (“China, Afghanistan, Pakistan agree to maintain regional peace, stability”, 2017). გაერთიანების პირველი შეხვედრა სინძიანში გაიმართა. ამგვარი თანამშრომლობის მექანიზმები რუსეთსა და ჩინეთს აძლევს გაფართოვებულ მანდატს რეგიონისთვის მნიშვნელოვან საკითხებზე სამჯელოდ მარავალმხივი ფორუმებსა და საერთაშორისო ორგანიზაციების მოლაპარაკების მაგიდებზე.

შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის გარდა, ჩინეთი და რუსეთი, აშშ-ის გამოკლებით, კიდევ ორ სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციასა და საფინანსო ინსტიტუტში არიან გაერთიანებულნი. ესენია - BRICS (დამფუძნებელი წევრი-სახელმწიფოების აკრონიმი: ბრაზილია, რუსეთი, ინდოეთი, ჩინეთი, სამხრეთ აფრიკა) და AIIB (აზიის ინფრასტრუქტურის განვითარების ბანკი), რომელიც შემდეგ პარაგრაფში იქნება განხილული. „BRICS-ის ფორუმის შექმნა გლობალური მასშტაბით ახალი ინსტიტუციური კონტექსტის შექმნის მცდელობაა. წევრმა ქვეყნებმა შექმნეს ახალი განვითარების ბანკი და სარეზერვო ფონდი, ასევე მართავენ რეგულარულ შეხვედრებსა და წლიურ სამიტებს ფინანსთა სამინისტროების, ცენტრალური ბანკების ხელმძღვანელი პირების, მეცნიერების, ვაჭრობის, ტექნოლოგიებისა და ინოვაციების სამინისტროების წარმომადგენლების, ბიზნეს-სექტორის მონაწილეობით.” (Kaczmarek, 2018, p.6) მიუხედავად იმისა, რომ მოსკოვსა და ჩინეთს დიდი რესურსები არ დაუხარჯავთ BRICS-ის ინსტიტუციურ განვითარებაზე, ეს ორგანიზაცია არა-დასავლური სახელმწიფოების მიერ შექმნილი პლატფორმის თვალსაჩინო მაგალითია.

მსგავსი ორგანიზაციების წევრობა რუსეთსა და ჩინეთს საშუალებას აძლევს რეგიონულ და გლობალურ არენაზე მოქმედების უფრო ძლიერად წარმოჩენენ და ხშირად საერთო პოზიციებიც დააფიქსირონ. ეს განსაკუთრებით შეიმჩნევა გაეროს უშიშროების საბჭოს მაგალითზე, რომელიც გლობალურ დონეზე პოზიციონირების უმნიშვნელოვანესი პლატფორმაა. უშიშროების საბჭოს ფორმატის გამოყენებით, პეკინი და მოსკოვი ხშირად აფიქსირებს საერთო პოზიციას დასავლეთის მიერ

დემოკრატიული ინიციატივებისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის მიმართულებით შემუშავებული პოლიტიკის წინააღმდეგ. ეს რეზისტენტულობა კარგად ჩანს მათ მიერ რეზოლუციების მხარდაჭერისა თუ ვეტოს დადების ხასიათში. აღსანიშნავია ის, რომ რეზოლუციის პროექტის დასაბლოკად ერთი ვეტოც საკმარისია, თუმცა 2007 წლიდან 2018 წლამდე როგორც ჩინეთმა, ასევე რუსეთმა 8 რეზოლუციას დაადო ვეტო ერთხმად. (მათ შორის, ნაშრომისთვის აქტუალურ 2014-2018 წლებში - 3-ჯერ):

- 2007 წელს, რეზოლუციის პროექტი S/2007/14 , მიანმართან დაკავშირებით;
- 2008 წელს, რეზოლუციის პროექტი S/2008/14, ზიმბაბვესთან დაკავშირებით;
- 2011 წელს, რეზოლუციის პროექტი S/2011/612 სირიასთან დაკავშირებით;
- 2012 წელს - S/2012/77 და S/2012/538 სირიასთან დაკავშირებით;
- 2014 წელს - S/2014/348, სირიასთან დაკავშირებით;
- 2016 წელს - S/2016/846, სირიასთან დაკავშირებით;
- 2017 წელს - S/2017/172, ასევე, სირიასთან დაკავშირებით.

ჩინეთმა, დამატებით 3-ჯერ გამოიყენა ვეტოს უფლება, რუსეთი საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ კი 13-ჯერ წავიდა რეზოლუციების წინააღმდეგ, დამოუკიდებლად (UN Security Council, 2018)

იმ საკითხებს შორის, რომელის მიმართაც ორ ქვეყანას სრულიად განსხვავებული ხედვები აქვს სუვერენულობისადმი მიდგომაა. ჩინეთისთვის ეს თემა სწორხაზოვანია და მისი პოლიტიკაც ამ მხრივ ერთგვაროვანია. შესაბამისად, 2008 და 2014 წლებში პეკინი რუსეთის აგრესია საქართველოსა და უკრაინის მიმართ ნეიტრალური პოზიციიდან შეხვდა. ჩინეთი არ აღიარებს „სამხრეთ ოსეთისა“ და აფხაზეთის დამოუკიდებლობას, ხოლო უკრაინასთან მიმართებაში ძინ პინმა მედიატორის როლის შეთავსებაც კი ისურვა და განაცხადა, რომ კონსტრუქციულ როლს ითამაშებს კრიზისის პოლიტიკური მოგვარების საქმეში და იმედოვნებს, რომ უკრაინა შეინარჩუნებს სოციალურ სტაბილურობასა და ეკონომიკური განვითარებას (“China's Xi says willing to help resolve Ukraine crisis”, 2017). პეკინისთვის, სწორედ ეკონომიკური განვითარებაა უსაფრთხოებისა და სტაბილურობის გარანტი. შუა აზიის ქვეყნებთან მიმართებაშიც ჩინეთი იგივე რიტორიკა აქვს.

6.2. ენერგოსექტორი

ჩინეთმა მოახერხა ის, რომ გაერდვია რუსეთის მონოპოლია ცენტრალური აზიის ბუნებრივი აირისა და ნავთობის ექსპორტზე. BRI კი მიუხედავად მის გარშემო არსებული სამართლიანი თუ ხშირად ზედმეტად სკეპტიკური კრიტიკისა მნიშვნელოვნად ამცირებს რუსულ გავლენას ამ რეგიონის ქვეყნებზე. ეს განსაკუთრებით იგრძნობა მათი „უკანა ეზოების“ ტერიტორიებზე. რუსეთისთვის ეს არის აღმოსავლეთ ევროპა და კავკასია, ჩინეთისთვის - სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზია და სამხრეთ ჩინეთის ზღვა. ცენტრალური აზია კი ორივე მათგანის უკანა ეზოა. შესაბამისად, 2013 წელის ძინ პინის მიერ ახალი აბრეშუმის გზის ინიციატივის გამოცხადების შემდეგ, ოფიციალური პეკინი მოუთმენლად ელოდა მოსკოვის რეაქციას. კრემლი პროექტთან მიმართებაში ზოგადი კომენტარებით შემოიფარგლებოდა. სწორედ ამ პერიოდიდან დაიწყო აკადემიურ და პოლიტიკურ წრეებში იმაზე ხმამაღლა საუბარი, თუ რას მოიტანდა ორი ქვეყნის ურთიერთობისთვის ჩინეთის მეგა პროექტით გამოწვეული ძალთა ბალანსის მნიშვნელოვანი რღვევა როგორც შუა აზიის, ასევე, მთელი ევრაზიის კონტინენტზე.

ჩინეთის დომინანტური პოზიცია შუა აზიის ენერგო და ინფრასტრუქტურულ სექტორზე მოსკოვისთვის დისკომფროტის შექმნილი უნდა იყოს იმ ფონზე, როცა სულ რაღაც 10 წლის წინ რეგიონი რუსეთზე იყო დამოკიდებული თავისი რესურსების საერთაშორისო ბაზარზე ექსპორტის მხრივ. ეს გარემოება მოსკოვისთვის მისთვის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვან რეგიონზე გავლენის შენარჩუნების საშუალებას აძლევდა. თუმცა, 2007 წლიდან, როცა პეკინმა ცენტრალური აზიისა და ჩინეთის დამაკავშირებელი გაზსადენების მშენებლობა დაიწყო, რეგიონის რესურსების ექსპორტი რუსეთის გვერდის ავლით გახდა შესაძლებელი. აღსანიშნავია ისიც, რომ გაფართოვებული ეკონომიკური ინტერესები ცენტრალური აზიის ქვეყნებში ნიშნავდა იმას, ეკონომიკური საქმიანობის სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად, პეკინს, უსაფრთხოების პროფილის გაზრდაც მოუწევდა იმ რეგიონში, სადაც რუსეთის

რამოდენიმე სამხედრო ბაზა დეკადების მანძილზე არსებობს. ის ფაქტი, რომ ძინ პინმა ახალი აბრეშუმის გზის შესახებ ინიციატივა ყაზახეთის დედაქალაქ ასტანაში გააჟღერა, მოსკოვისთვის დისკომფორტის შექმნის დამატებითი ფაქტორი უნდა გამხდარიყო. ყაზახეთი შუა აზიის ყველაზე დიდი და მდიდარი ქვეყანაა, რომელიც რეგიონში რუსეთის უმთავრეს პარტნიორად ითვლება.

2014 წლის უკრაინის მოვლენებმა გარდამტეხი როლი შეასრულა კრემლის პოზიციის ჩამოყალიბებაზე BRI-ის მიმართ. დასავლეთის მიერ დაწესებულმა სანქციებმა და უკრაინის, როგორც პოსტ-საბჭოთა სივრცეში სიდიდით მეორე ეკონომიკის დაკარგვამ სავაჭრო პარტნიორად, მოსკოვი ჩიხში შეიყვანა. კრემლს დასავლეთის წნეხიდან თავის დასაღწევად სხვა ქვეყნის ეკონომიკურ ორბიტაზე გადასვლა აიძულა. საბოლოოდ, 2015 წლის მარტში რუსეთი შეუერთდა აზიის ინსფრასტრუქტურის საინვესტიციო ბანკს (Gabuev, 2015), რომელიც აშშ-ის მიერ დონმირებული მსოფლიო ბანკის ალტერნატივად ითვლება, როგორც ჩინეთის მიერ საპირწონედ შექმნილი მსოფლიო ფინანსური ინსტიტუტი. თავის მხრივ, აშშ აქტიურად ცდილობდა თავისი პარტნიორების ბანკის წევრობისგან აცილებას, თუმცა მხოლოდ იაპონია და თავისი თავი „გადაარჩინა“ (Parker, 2015).

რაც შეეხება თავად რუსეთსა და ჩინეთს შორის პარტნიორობას ენერგოსექტორში, უკვე 2015 წლისთვის, რუსეთი ჩინეთისთვის ნავთობის მიმწოდებელი ნომერ პირველი ქვეყანა გახდა, გადაუსწრო რა საუდის არაბეთს. ამისდა მიუხედავად ორ ქვეყანას შორის ენერგორესურსებზე ვაჭრობის განსხვავებული პრაქტიკა შეინიშნება. მაგალითისთვის, პეკინი, მრავალრიცხოვანი მომწოდებლებისა და ამ მომწოდებლებისთვის ჩინეთის მიმზიდველი მარკეტის გათვალისწინებით, მათთან ფასებზე ვაჭრობს და, საბოლოოდ, საკმაოდ ხელსაყრელ შეთანხმებებსაც აღწევს. რუსეთი კი მიჩვეულია თვითნებურად აკონტროლოს ფასები და იმ ქვეყნებში, სადაც ენერგორესურსების ექსპორტს ეწევა, ალტერნატიული მიმწოდებლები შეუზღუდოს (Luhn, Walker, Sedghi & Rice-Oxley, 2015)

მიუხედავად ამისა, 2015 წელს რუსეთსა და ჩინეთს შორის მნიშვნელოვანი ხელშეკრულება დაიდო - 55 მილიარდი დოლარის ღირებულების „ციმბირის ენერჯის გაზსადენი“, რომელიც აღმოსავლეთ ჩინეთს მომდევნო 30 წლის მანძილზე 38 მილიარდი კუბური მეტრი მოცულობის ბუნებრივი აირით წლიურად მოამარაგებს. მეორე შეთანხმება, რომლის ფარგლებშიც ალტაიდან მომავალი გაზსადენი რესურს მიაწვდის დასავლეთ ჩინეთს ამავე წლის ნოემბერში გაფორმდა და მომდევნო 30 წლის მანძილზე წლიური 30 მილიარდი კუბური მეტრი მოცულობის ბუნებრივი აირით მომარაგების პოტენციალი აქვს (“Power of Siberia Pipeline”, 2018).

პირველი პროექტის მშენებლობა თითქმის დასრულებულია, თუმცა მეორე შეთანხმების განსახორციელებლად რუსეთის წინააღმდეგ გატარებული ეკონომიკური სანქციებისა და რუსული რუბლის გაუფასურების ფონზე, გაზპრომს ჯერჯერობით არ ყოფნის. რუსული რუბლის გაუფასურების კონტექსტში უნდა აღინიშნოს, რომ მოსკოვსაც და პეკინსაც აქვთ საერთო სურვილი, შეასუსტონ ამერიკული დოლარის, როგორც მსოფლიოს სარეზერვო ვალუტის დომინანტური პოზიცია. ამასთან, რუსეთი 2015 წლიდან იღებს ჩინურ იუანს ენერჯო რესურსების მიწოდების სანაცვლოდ, რაც, მეტწილად, ისევ და ისევ დასავლურ ფინანსურ ინსტიტუტებთან გაუარესებული ურთიერთობებითაა განპირობებული.

6.3. სამხედრო წვრთნები და კიბერუსაფრთხოება

2015 წლის მაისში რუსეთმა და ჩინეთმა ხმელთაშუა ზღვის წყლებში საერთო სამხედრო წვრთნები - საზღვაო ომის სიმულაცია - ჩაატარეს. ხმელთაშუა ზღვის სანაპიროზე არც ერთ ქვეყანას ეკუთვნის სანაპიროს ნაგლეჯიც კი. ხმელთაშუა ზღვა კი, ტრადიციულად, ჩრდილო-ატლანტიკური ალიანსის შიდა ზღვად ითვლება. ამიტომაც, ეს წვრთნები საკმაოდ პროვოკაციულ მესიჯს ატარებდა - აღმოსავლეთის ახალი, ძლევამოსილი ალიანსის კუნთების თამაში დასავლეთ ევროპის „უკანა ეზოში“. ეს

წვრთნები დასავლეთის წინააღმდეგ პოტენციური კონფლიქტის სცენარით მიმდინარეობდა.

„ადამიანები, რომლებიც ამ ორი ქვეყნის კავშირს „მოსახერხებელი კავშირის“ ნარატივში განიხილავენ, ვერ ხედავენ უფრო დიდ სურათს“ - განმარტავს გილბერტ როზმანი. მისი აზრით, პარტიორობის მსგავსი გამოვლინებები ასახავს მცდელობებს - შეიქმნას განსხვავებული სახის საერთაშორისო წესრიგი“. (Williams, 2015, paragraph 6) მიუხედავად ამისა, ორ ქვეყანას შორის სამხედრო ალიანსის ფორმალიზების შანსები საკმაოდ დაბალია და ეს მათ საჯარო რიტორიკაშიც შეიმჩნევა. პეკინი და მოსკოვი მუდმივად აფიქსირებენ მზაობას იყვნენ ერთმანეთის პარტნიორები, მაგრამ არა აპრიორი მეკავშირეები.

2018 წლის სექტემბერში რუსეთისა და ჩინეთის კიდევ ერთი, ამჯერად ბოლო დეკადების მანძილზე ყველაზე ფართომასშტაბიანი სამხედრო წვრთნები გაიმართა. ომის სიმულაციის არეალი ამჯერად აღმოსავლეთ ციმბირი იყო (“Russia and China hold the biggest military exercises for decades”, 2018) წვრთნები სახელად Vostok-2018 თითქმის ერთი კვირა გაგრძელდა და მასში ჩართული იყო 300,000-მდე რუსი ჯარისკაცი, 36 000-მდე სამხედრო ტრანსპორტი, 80 გემი, 1000-მდე საჰაერო ძალის ერთეულები, ვერტმფრენები, დრონები და 3500-მდე ჩინელი ჯარისკაცი. რამოდენიმე დღით ადრე, მინ პინისა და პუტინის შეხვედრაზე ვლადივასტოკში პუტინმა განაცხადა, რომ რუსეთსა და ჩინეთს სანდო კავშირები აქვთ პოლტიკურ, უსაფრთხოებისა და თავდაცვის სფეროებში, ხოლო კომუნისტური პარტიის პირველმა პირმა ეს გამოსვლა გაამყარა ორი ქვეყნის მეგობრობის სამომავლო გაძლიერების აღთქმით (Chita, 2018)

აღსანიშნავია, რომ მსგავს მასშტაბთან მიახლოებული სამხედრო წვრთნა ბოლოს 1981 წელს გაიმართა ვარშავის პაქტის ქვეყნების მონაწილეობით, სახელწოდებით Zapad-81 და იგი საბჭოთა დროის უდიდესი საომარი სიმულაცია იყო 150 000-მდე ჯარისკაცის მონაწილეობით. „აღმოსავლეთი - 2018“ , როგორც „დასავლეთი - 1981“-ის ერთგვარი Deja vu ბევრის გონებაში გაიელვებდა. ასევე, აქამდე ჩატარებულ

„აღმოსავლეთის“ წვრთნებში რუსეთის თეორიული მეტოქე ჩინეთი იყო, ამჯერად კი წვრთნებში ჩინეთი რუსეთის მხარეს მოგვევლინა, რაც ცალსახად მიანიშნებს ორი ქვეყნის საერთო მიზნებზე, წარმოაჩინონ უფრო მსხვილი ძალისგან მომდინარე საფრთხე და აჩვენონ მის წინააღმდეგ თანამშრომლობის მზაობა.

ამ წვრთნების ბუნებაზე CIA-ის ყოფილი ანალიტიკოსის ქრისტოფერ ჯონსონის აზრით, აშშ თავდაჯერებულია იმაში, რომ ეს ორი დიდი მეზობელი ზედმეტად არასდროს დაუხლოვდება ერთმანეთს, რადგან მათ შორის უნდობლობა მაინც არსებობს. რუსეთის გადმოსახედიდან კი, როგორც ამას კარნეგი მოსკოვი ცენტრის ანალიტიკოსი აღწერს, წვრთნებში ჩინეთის მონაწილეობა ორ მესიჯს აგზავნის. ერთი პეკინისთვის არის განკუთვნილი, ხოლო მეორე ვაშინგტონისთვის. მიუხედავად იმისა, რომ ჩინეთი და რუსეთი ფორმალური მოკავშირეები არ არიან, ჩინეთისთვის თავისი უახლესი სამხედრო ტექნოლოგიის მიყიდვით და მის ფართომასშტაბიან სამხედრო წვრთნებში მოპატიჟებით, პუტინი პეკინს აჩვენებს, რომ ჩინეთი რუსეთისთვის საფრთხედ აღარ აღიქმება. არც თუ შორეულ წარსულში, რუსეთის ლიდერები შიშისა და ეჭვის თვალთ უყურებდნენ ჩინეთის მიერ ციმბირისა და შორეული აღმოსავლეთის ათვისების პერსპექტივებს. ამის საპასუხოდ კი პეკინმა უფრო მსხვილი დაფინანსება უნდა გამოეყოს რუსეთს, რათა იგი გაუმკლავდეს ამერიკულ სანქციებს. ამავდროულად, კრემლიდან თეთრ სახლში იგზავნება სიგნალი - თუ აშშ-ს არ სურს ჩინეთ-რუსეთის უფრო მეტად დაახლოვება, ამ სანქციებით რუსეთის კუთხეში მიმწყვდევა უნდა შეწყვიტოს (Russia and China hold the biggest military exercises for decades, 2018).

რაც შეეხება კიბერუსაფრთხოების სფეროში თანამშრომლობას, მიუხედავად ჰუავეის გლობალური წარმატებისა, ორივე ქვეყნისთვის აშშ-ის დომინანტი პოზიცია ამ მხრივაც შემაწუხებელია. 2015 წლის იანვარში შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის წევრმა ქვეყნებმა გაეროს გენერალურ ასამბლეას წარუდგინეს საინფორმაციო უსაფრთხოების საერთაშორისო ქცევის წესების განახლებული ინიციატივა, რომელიც „კიბერ-სუვერენიტეტის“ დაცვის იდეას უსვამს ხაზს (Gribsby, 2015) როგორც ჩანს,

პეკინი და მოსკოვი კიბერსივრცეშიც კი აშშ-ის მიერ შევიწროვებულად გრძნობს თავს. ასევე, გარკვეული სოციალური ქსელებისა და გვერდების დაბლოკვით (ცნობილია, რომ ჩინეთს, facebook-ის და სხვა ამერიკული ქსელების ჩინური დუბლიკატები აქვს შექმნილი) ორივე ქვეყანა ცდილობს თავის სასარგებლოდ დაარეგულიროს ვირტუალური რეალობაც კი. ამასთან, ნაშრომის წინა თავებში აღნიშნული თავდაუსხმელობის პაქტი რუსეთსა და ჩინეთს შორის, რომელიც კიბერსივრცეზე ვრცელდება, ტექნოლოგიებისა ინფორმაციის გაზიარების პლატფორმასაც ქმნის, რომელიც გარე ძალის თავდასხმას მეტად რთულს გახდის.

მიუხედავად იმისა, რომ პეკინი გავლენის გაფართოვების არაკონვენციურ გზებს მიმართავს, მან თანამედროვე ტექნოლოგიების გამოყენება გლობალურ ასპარეზზე აქტიურად დაიწყო და ერთგვარ ჰიბრიდულ იარაღად აქცია. კერძოდ, ჩინეთმა დაიწყო კომუნიკაციებისა და ტექნოლოგიების გიგანტის - ჰუავეის გამოყენება ციფრული კავშირგაბმულობის ჩინური ვერსიის პოპულარიზაციის მიზნით. ეს აქტივობები სრულებითაც არ ჯდება „ჰარმონიული თანაცხოვრების“ ნარატივში. ჰუავეი 2018 წელს საერთაშორისო სკანდალში გაეხვა, როცა დეკემბერში კომპანიის დამფუძნებლის შვილი კანადაში დააპატიმრეს. სასამართლო მას აშშ-ის რამოდენიმე ბანკისთვის ჰუავეის ირანთან კავშირებზე ცრუ ინფორმაციის მიწოდებას ედავებოდა („Huawei CFO Meng Wanzhou arrested in Canada, faces extradition to United States“, 2018). თებერვალში კი აშშ-ის სადაზვერვეო კომიტეტს ჰუავეის საქმიანობასთან დაკავშირებით სადაზვერვეო სამსახურების ხელმძღვანელმა პირებმა ანგარიში წარუდგინეს. გამოძიების ფედერალური ბიუროს ხელმძღვანელმა კომიტეტს მოახსენა, რომ ამერიკელებმა თავი უნდა შეიკავონ ჰუავეის მიერ შემოთავაზებული სერვისებისა და პროდუქტების შეძენისგან. „ჩვენ ძალიან გვაწუხებს ის რისკები, რომელიც ჩვენს სატელეკომუნიკაციო სივრცეში იმგვარი კომპანიების პოზიციების გამყარებას უკავშირდება, რომლებიც არ იზიარებენ ჩვენს ღირებულებებს. ეს ამ კომპანიებს საშუალებას აძლევს ინფორმაცია არაკანონიერი გზებით მოპოვონ და შეუმჩნეველად ჩაერთონ ესპიონაჟში“ (“Six top US intelligence chiefs caution against buying Huawei phones“, 2018). აღსანიშნავია, რომ ევროპის რამოდენიმე სახელმწიფომ სრულად ან ნაწილობრივ აკრძალა სამთავრობო

უწყებებში ჰუავეის მობილური ტელეფონების გამოყენება (“Poland detains employee of Chinese tech giant Huawei on spying charges”, 2019).

თუ ჩინეთისთვის ჰუავეი წარმატებული ეკონომიკური ტრანსფორმაციის მოდელია და ინოვაციების, ტექნოლოგიური განვითარების სიმბოლო, დასავლეთისთვის იგი ჰიბრიდულ საფრთხეს წარმოადგენს. ეს გარემოებები კიდევ ერთხელ მიანიშნებს იმაზე, რომ ჩინეთის ამბიციები არის გლობალური და იგი მსგავსი გზებით ცდილობს ევრაზიის კონტინენტზე და მის მიღმა თავისი პოზიციების გამყარებს. BRI-ის რეალიზაციით კი მიიღწევა ვაჭრობისა და ინფორმაციის გაზიარების ეს კომპლექსური ქსელი ჩინეთის და არა ევროპისა და აშშ-ის გავლით, რაც საბოლოო ჯამში, გლობალური ძალის ცენტრის დასავლეთიდან აღმოსავლეთში გადმოტანის მიზანს ემსახურება.

6.4. არაფორმალური ალიანსი

2015 წლის მაისში ძინ პინი და პუტინი ერთმანეთს მოსკოვში შეხვდნენ და ერთმანეთს აღუთქვეს ევრაზიის ეკონომიკური კავშირისა და აბრეშუმის გზის ეკონომიკური ქამრის სინგერიის შესახებ. ეს შეხვედრა იმგვარი მოვლენათა წყებით გაგრძელდა, რომელიც რბილი დაბლანსებისთვის დამახასიათებელ არაფორმალური ალიანსის ელემენტებს შეიცავს. ეს განსაკუთრებით შეინიშნება ჩინეთის BRI-ის და პუტინის „დიდი ევრაზიის“ იდეების თანხვედრაში.

მაისში ქვეყნებს შორის 32 ორმხრივ შეთანხმება გაფორმდა, მათ შორის 6 მილიარდი აშშ დოლარის ინვესტიცია რუსეთის ქალაქთაშორისი რკინიგზის ასაშენებლად და საინფორმაციო უსაფრთხოების შესახებ შეთანხმება, რომელმაც კიბერსივრცეში „თავდაუსხმელობის პაქტის“ სახელით გაეცნო მედიას (Roth, 2015). ოფიციალური ხელმოწერის შემდგომ გამართულ პრესკონფერენციაზე პუტინმა ყურადღება გაამახვილა ორ ქვეყანას შორის ეკონომიკური თანამშრომლობის

მნიშვნელობაზე და დეტალრად აღწერა ამ სექტორებში განხორციელებული და დაგეგმილი აქტივობები, თუმცა შეხვედრის მთავარი მიზნის შესახებ საკმაოდ ბუნდოვანი მესიჯები გააუღერა. პუტინმა აღნიშნა, რომ ევრაზიის ინტეგრაციის პროექტი და SREB ერთმანეთთან ჰარმონიაშია და პროექტების გარშემო დადებული ხელშეკრულებების საბოლოო მიზანი მთელი ევრაზიის კონტინენტზე საერთო ეკონომიკური სივრცის შექმნაა. ამ ინტეგრაციასთან დაკავშირებით იდენტური მესიჯი გააუღერა ძინ პინმაც, თუმცა მან ორ ქვეყანას შორის „ახალი სახის საერთაშორისო ურთიერთობების“ ჩამოყალიბებაზეც ისაუბრა და ამ საქმეში შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციასა და სხვა მულტილატერალური ინსტიტუტების მნიშვნელობაზეც გაამახვილა ყურადღება. (“Press statements following Russian-Chinese talks”, 2015) ეს მესიჯიც მინიშნებაა იმასთან დაკავშირებით, რომ რუსეთი და ჩინეთი ამ ინსტიტუტებსა და საერთო პროექტებში თანამშრომლობით მათთვის ხელსაყრელი საერთაშორისო სისტემის ჩამოყალიბებისთვის იბრძვიან.

2017 წლის მაისში პეკინში BRI-ის ფორუმი გაიმართა, რომელსაც 100-ზე მეტი ქვეყნისა და 60-ზე მეტი საერთაშორისო ორგანიზაციის წარმომადგენელი დაესწერო. ქვეყნის პირველ პირებს შორის იყო პუტინიც. აშშ-ის ახლადარჩეულმა პრეზიდენტმა დონალდ ტრამპმა ფორუმზე ეროვნული უსაფრთხოების საბჭოს აზიის განყოფილების ხელმძღვანელი მიავლინა. ფორუმზე გამოსვლის დროს ძინ პინმა კიდევ ერთხელ გაუსვა ხაზი ჰარმონიული თანაარსებობის იდეას. მისი თქმით, სარტყლისა და გზის პროექტების მეშვეობით მოიძებნება გლობალური განვითარებისა და მსოფლიოს ეკონომიკური გლობალიზაციის რე-ბალანსირების გზები (Rapoza, 2017). სიტყვებში აშკარად იგრძნობა მინიშნება იმის შესახებ, რომ მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონში, რომელთა ეკონომიკურ ცხოვრებაშიც აშშ დომინირებს, ჩინეთმა მისი ჩანაცვლების მზაობა გამოთქვა. მისი გამოსვლის დიდი ნაწილი ინიციატივის გამოცხადებიან 2017 წლამდე - ანუ ოთხი წლის განმავლობაში განხორციელებული პროექტების მიმოხილვას დაეთმო (Full text of President Xi's speech at opening of Belt and Road forum, 2017) ამ ტექსტშიც დაკავშირებადობა საკმაოდ ბევჯერ გამოყენებული სიტყვა იყო. ტექსტის ანალიზის შედეგად სხვა ყველაზე ხშირად გამოყენებულ სიტყვებს შორისაა

განვითრება, თანამშრომლობა, შენება, გაცვლა, მოგება, საერთო. ძინ პინის ეს გამოსვლა, საბოლოოდ, 2017 წლამდე BRI-ის გარშემო არსებულ ჩინურ სულისკვეთებას იმეორებს.

პუტინის გამოსვლა ფორუმზე სრულ თანხვედრაშია ძინ პინის ტექსტთან იმ განსხვავებით, რომ რუსეთის პირველი პირი ამ თანამშრომლობის ფარგლებში მეტ დატვირთვას ანიჭებს ევრაზიის და მომავალში მისი მნიშვნელობის გაზრდას. ამასთან დაკავშირებით პუტინმა გამოსვლის დასკვნით ნაწილიში საკმაოდ ხმამაღალი განცხადებაც გააკეთა:

„მსურს ავღნიშნო, რომ რუსეთი ამ პროექტს არ უყურებს როგორც მხოლოდ და მხოლოდ სახელმწიფოებისა და ეკონომიკების დამაკავშირებელ პლატფორმას. ამ პარტიორობამ უნდა შეცვალოს კონტინენტის ეკონომიკური და პოლიტიკური ლანდშაფტი და მოიტანოს მშვიდობა, სტაბილურობა და კეთილდღეობა ევრაზიისთვის. ნათელია, რომ ჩვენს მოქალაქეებს სჭირდებათ, რომ თავი უსაფრთხოდ იგრძნონ და ხვალინდელი დღის იმედი ჰქონდეთ, რათა გაიუმჯობესონ თავიანთი ოჯახების ეკონომიკური მდგომარეობა და ცხოვრების ხარისხი. ჩვენი მოვალეობაა ამ შესაძლებლობების განხორციელების დაცვა. ამ მხრივ, დიდი ევრაზია აბსტრაქტული გეოპოლიტიკური წყობა არ არის, არამედ ის, ყოველგვარი გადაჭარბების გარეშე, ცივილიზაციების დამაკავშირებელი პროექტია, რომელსაც დიდი მომავალია აქვს“ (Belt and Road international forum, 2017, paragraph 29-32)

პუტინმა BRI ევრაზიის ეკონომიკური კავშირს, შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციისა და ASEAN-საც დაუკავშირა უფრო გაფართოვებული ევრაზიული თანამშრომლობის წარმოსაჩენად.

BRI და ევრაზიული კავშირი, ერთი შეხედვით, ერთმანეთთან იმთავითვე შეუთავსებელია. BRI-ის ხედვაა ერთმანეთთან დააკავშიროს მსოფლიოს სამ კონტინენტზე გადაჭიმული ბაზარი და შეკრას გლობალური ვაჭრობის წრე, რომლის მამომრავებელი ძალაც ჩინეთი იქნება და რომლისგანაც სარგებელს მეტწილად

პროექტში ჩართული ყველა მხარე მიიღებს. ევრაზიული კავშირი ამ მხრივ სრულად საპირისპირო იდეას ეფუძნება - შექმნას ჩაკეტილი სავაჭრო სივრცე, საიდანაც მრავალმხრივ სარგებელს უფრო მეტად რუსეთი მიიღებს, ვიდრე კავშირში გაერთიანებული სხვა ქვეყნები. ამასთან, ცენტრალური აზიის სახელმწიფოები ჩინეთთან SREB-ის ფარგლებში ორმხრივ ხელშეკრულებებს აფორმებენ და თავს არიდებენ მოსკოვის ჩართულობას მიუხედავად რუსეთის მოთხოვნისა, რომ ამგვარი ხელშეკრულებები უკვე ევრაზიის ეკონომიკური კავშირის ჩართულობით უნდა გაფორმდეს. 2015 წლიდან 2018 წლამდე არ შეინიშნება ამ ორი პროექტის ინტეგრაციისკენ გადადგმული ხელშესახები ნაბიჯები. მეტიც, არ არსებობს კოორდინაციის მექანიზმი, რომელიც მომავალ აქტივობებსა და შეთანხმებებს დაგეგმავს.

დასტურდება, რომ ამ ორი პროექტის გაერთიანებას პრაგმატული ეკონომიკური თანამშრომლობის ნიშნები არ აქვს. ეს კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს ნაშრომში წარმოდგენილ მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ დიპლომატიური ფორუმები, საერთო ინსტიტუტებში გაერთიანება და ეკონომიკურ ინტეგრაციაზე საუბარი თანამშრომლობის ისეთ ფორმას მიეკუთვნება, რომელიც ამ ორ ქვეყანას ახალი საერთაშორისო სისტემის პიონერებად და დასავლეთის მიერ დომინირებული სისტემის ალტერნატივად წარმოაჩენს. ამასთან, ჩინეთი არგაცხადებულ, თუმცადა ნაშრომში წარმოჩენილ მოტივაციას შეცვალოს ჯერ ისევ დასავლური ცივილიზაციის მიერ დომინირებული საერთაშორისო სისტემა - რუსეთთან თანამშრომლობით აღწევს. რუსეთი კი აშშ-სგან მომავალ წნეხთან გასამკლავებლად, ჩინეთის მიერ შემოთავაზებული თანამშრომლობის მექანიზმებს იყენებს. შანხაის საერთაშორისო სტრატეგიისა და პოლიტიკის ანალიზის ინსტიტუტის ხელმძღვანელის სიტყვებით, პეკინი და მოსკოვი იზიარებენ სტრატეგიულ ხედვას იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა აიცილონ აშშ-ის გავლენა ევრაზიის კონტინენტზე. „ჩინეთს, ისევე როგორც რუსეთს, არ სურს ორ ფრონტზე ომი. ამიტომაც ჩინეთი აღმოსავლეთს, ხოლო რუსეთი - დასავლეთს“ (Trofimov, 2019, paragraph 8)

მსგავსად, სერგეი კარაგანოვის აზრით, რუსეთი და ჩინეთი დე-ფაქტო პარტნიორები არიან, მიუხედავად იმისა, რომ მათ შორის ფორმალური ალიანსი მომავალში გამორიცხულია. რუსეთი ჩინეთის ეკონომიკაზე დამოკიდებული, ხოლო ჩინეთი რუსეთის გარეშე ვერასდროს შეინარჩუნებდა ძლიერ პოზიციას აშშ-სთან უკვე შეუქცევად დაპირისპირებაში (Trofimov, 2017) ვალდაის კლუბის ანგარიშში კი ვკითხულობთ: „რუსეთი, ჩინეთი ყაზახეთი და შუა აზიის სხვა ქვეყნები, ასევე ირანი, მონღოლეთი და სხვა ქვეყნები იზიარებენ საერთო საგარეო და, რიგ შემთხვევებში, საშინაო საფრთხეებს: რელიგიურ ექსტრემიზმს, გარემოსდაცვით გამოწვევებს, წყლის დეფიციტს, ნარკოტიკებით ვაჭრობას და ექსტრარეგიონული ძალების მიერ განხორციელებული პოლიტიკის უარყოფით შედეგებს (Toward the Great Ocean 3 - Creating Central Eurasia, 2015, p. 6)

ამერიკული პერსპექტივიდან, BRI წარმოადგენს ჩინეთის კომუნისტური პარტიის მცდელობას, ძირი გამოუთხაროს საერთაშორისო წესრიგის უსაფრთხოებისა და ეკონომიკურ არქიტექტურას. პეკინის ამგვარი ხელგაშლილობა და სხვადასხვა კონტინენტზე გაფართოება კი ამერიკული საერთაშორისო ინსტიტუტებისა და გავლენების ხარჯზე მიმდინარეობს (Greer, 2018). აშშ-ს ამ შიშებმა რამოდენიმე მიმართულებით ჰპოვა გამოხატულება. მაგალითისთვის, აზია-წყნარი ოკეანის ეკონომიკური თანამშრომლობის სამიტზე, ავსტრალიამ, იაპონიამ და აშშ-მ გამოაცხადეს სამმხრივი ინვესტირების ინიციატივის შესახებ, რომლის მეშვეობითაც სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ინსფრასტრუქტურულ პროექტებს დაფინანსების მზაობა გამოთქვეს. ასევე, აშშ-ჩინეთის ეკონომიკისა და უსაფრთხოების შესწავლის კომიტეტმა რეკომენდაცია გასცა დამატებითი ფონდის შესაქმნელად დამატებითი ორმხრივი დახმარების გამოსაყოფად იმ ქვეყნებისთვის, რომლებიც მოწყვლადნი არიან ჩინეთის ეკონომიკური და დიპლომატიური წნეხის მიმართ (Lee, 2018)

7. რბილი დაბალანსების თეორია

7.1. ძალთა ბალანსიდან - საფრთხის დაბალანსებამდე

სტრუქტურული ნეორალისტური სკოლის წარმომადგენლების მიხედვით სახელმწიფოები საერთაშორისო სისტემაში ოპერირებენ თვითგადარჩენიდან მსოფლიო ჰეგემონობის დიაპაზონში (Waltz, 1979) ეს მოსაზრება თავის მხრივ, ეფუძნება საერთაშორისო სისტემის ანარქიულობის შესახებ, სადაც არც ერთ სახელმწიფოს გააჩნია ლეგიტიმური ძალაუფლება მეორეზე და სადაც ყველა მათგანმა თავადვე უნდა უზრუნველყოს საკუთარი უსაფრთხოება. შესაბამისად, მირშიმერის ფორმულირების მიხედვით „საერთაშორისო სისტემა წარმოდგენილია, როგორც სასტიკი არენა, სადაც სახელმწიფოები ეძებენ და იყენებენ შესაძლებლობებს, რათა ისარგებლოს ერთმანეთით და, შესაბამისად, ცოტა მიზეზი აქვთ იმისთვის, რომ ერთმანეთს ენდონ“ (Mearsheimer 1994, p.10) ამისდა მიუხედავად, თვითდახმარების სისტემა სახელმწიფოებისთვის აპრიორი უფრო მეტად უსაფრთხო გარემოს არ ქმნის და ხშირად ქვეყნები უსაფრთხოების დილემის წინაშე აღმოჩნდებიან, რაც აქტორებს რთულ სიტუაციაში აყენებს და აიძულებს მუდმივად თვალი ეჭირონ ერთმანეთზე.

რეალიზმის სკოლის უმთავრესი ქვაკუთხედეა ძალთა ბალანსის თეორია, რომლის მიხედვითაც ზემოაღნიშნული სისტემის ბუნების გათვალისწინებით და დაუბალანსებელი სისტემის პირობებში, სახელმწიფოები ცდილობენ გაძლიერდნენ და დაუხლოვდნენ სხვა სახელმწიფოებს, რათა სისტემაში ძალთა გადანაწილება დააბალანსონ. ამიტომაც, ნებისმიერი სისტემის შემთხვევაში, არსებობს ბალანსირების ზოგადი ტენდენცია, განსაკუთრებით კი ისეთი აქტორის წინააღმდეგ, რომლსაც ჰეგემონური მისწრაფებები აქვს ან სისტემაში დომინირებას ინარჩუნებს.

ძალთა ბალანსის თეორეტიკოსებისთვის ცივი ომის ბიპოლარულმა სისტემამ ახალი რეალობა შექმნა. ამ დროისთვის, ცენტრალურ შეკითხვას წარმოადგენდა ის, თუ

რომელი სახელმწიფოები მიემხრობოდნენ აშშ-ს და რომლები - საბჭოთა კავშირს. ამის ფონზე სტივენ ვოლტმა ტრადიციული ძალთა ბანალისის თეორიის მოდიფიცირებული ვარიანტი შემოგვთავაზა, რასაც „საფრთხის ბალანსი“ დაარქვა. მან აქტორის ძალა და მისგან მომდინარე საფრთხე ერთმანეთისაგან განაცალკევა. ვოლტის განმარტებით, სახელმწიფოები, როგორც წესი, ბალანსის პოლიტიკას აწარმოებენ არა ყველაზე ძლიერი სახელმწიფოს წინააღმდეგ, არამედ ისეთი აქტორის წინააღმდეგ, რომელიც მათთვის ყველაზე მეტად საფრთხისშემცველია. საფრთხეს შეიძლება შეიცავდეს რამოდენიმე გარემოება და ფაქტორი: მისი საერთო ძალა, გეოგრაფიული მდებარეობა, თავდასხმის შესაძლებლობები და თავდასხმის განზრახვები. (Walt, 2010). ვოლტმა ამგვარად ახსნა ის ფენომენი, თუ როგორ მოახერხა აშშ-მა მიერ საბჭოთა კავშირზე უფრო ძლიერი ალიანსის ჩამოყალიბება.

ცივი ომის დასრულების შემდეგ, საერთაშორისო ურთიერთობების მკვლევართა მნიშვნელოვანი ნაწილი თანხმდებოდა იმაზე, რომ საერთაშორისო სისტემა დომინირებული იყო აშშ-ის მიერ და უნიპოლარული სისტემა სახელმწიფოებს შორის მეტი დამაბულობის და გრძელვადიან პერსპექტივაში დაპირისპირების ნიადაგს ქმნიდა. ეს მოსაზრება 21-ე საუკუნის პირველი დეკადის მიწურულს და მეორე დეკადის კვალდაკვალ დადასტურდა. აშშ-ის დომინირებით შევიწროვებულმა და რეჟიმის გადარჩენით მოტივირებულმა რუსეთმა ყოფილ გავლენის სფეროებში აგრესიული მოქმედებები დაიწყო. მეტიც, უკვე დადასტურებული ინფორმაციით, ჩაერია აშშ-ის პრეზიდენტის არჩევნებში (Russian Hacking and Influence in the U.S. Election, 2018) ჩინეთმა საერთაშორისო სისტემაში დიდი ძალის სტატუსის დასამკვიდრებლად გლობალური მასშტაბით მოქმედებები დაიწყო ისეთ რეგიონებშიც კი, სადაც არც კულტურული, არც ისტორიული და არც განსაკუთრებული სტრატეგიული მიზნები გააჩნდა, პარალელურად კი აშშ-სთან სავაჭრო ომში ჩაება. ამას თან ერთვის ორივე სახელმწიფოს მხრიდან თითქმის მუდმივი კიბერთავდასხმები აშშ-ის დემოკრატიულ ინსტიტუტებზე, ხოლო ჩინეთის მხრიდან ახალი ტექნოლოგიების გამოყენებით გლობალური სათვალთვალო ინფრასტრუქტურის შექმნისკენ მიამართული

მოქმედებები. ორივე სახელმწიფოსთვის, აშშ ისევ აღიქმება თუ არა ერთდაერთ, ერთ-ერთ მოწინავე და რეგიონული ჰეგემონებისთვის ყველაზე საშიშ ძალად.

7.2. საფრთხის დაბალანსებიდან რბილ დაბალანსებამდე

ნაშრომში წარმოდგენილი ანალიზისა და წინა თავში განხილული მოცემულობებით, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მიუხედავად იმისა, რომ 21-ე საუკუნის მეორე დეკადაში საერთაშორისო სისტემა მკაცრად უნიპოლარულად არ აღიქმება, რუსეთისა და ჩინეთის ქმედებები და საჯარო რიტორიკა მიაჩნებდა იმაზე, რომ ორივე სახელმწიფოსთვის, აშშ და დასავლეთის მიერ დომინირებული სისტემა საერთოდ გამოწვევა. სახეზეა დიდ ძალთა მეტოქეობის დაბრუნება, რომელიც აღიარებულია აშშ-ის დავდაცვისა და უსაფრთხოების დოქტრინებში (“Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community”, 2018) ამასთან ამ სისტემაში არც ერთ აქტორს აქვს იმდენად დიდი ძალა, რომ დამოუკიდებლად დაბალანსოს მოწინავე სახელმწიფო (Pape 2005, p,11)

ცივი ომის შემდეგ, აშშ მსოფლიოს მოწინავე ძალად მოგვევლინა და ამ ძალის ერთ-ერთი გამოვლინებები იყო ახლო აღმოსავლეთისა და სამხრეთ აზიის რეგიონში წარმოებული ომები. მოგვიანებით, ჩინეთმა დაიწყო აგრესიული პოლიტიკის გატარება სრუტის გადაღმა და სამხრეთ ჩინეთის ზღვაში და რუსეთმა თავის დასავლეთ საზღვრებთან, პოსტსაბჭოთა სივრცეში. ძალთა ბალანსის თეორიის მიხედვით, თითოეულ შემთხვევაში, სხვა სახელმწიფოებს უნდა ეწარმოებინათ დაბალანსების პოლიტიკა, სამხედრო ბლოკებში გაერთიანებით და ახალი ალიანსების შექმნით, აგრესიულად განწყობილი სახელმწიფოს წინააღმდეგ. თუმცა, მსგავს მოქმედებებს ადგილი არ ჰქონია. ამის მიზეზი მკვლევართა ერთი ნაწილისთვის იყო ის, რომ ამ სახელმწიფოებმა ჩათვალეს, რომ აშშ მათ სუვერენულობას საფრთხეს არ შეუქმნიდა და თავს იკავებდნენ ამკარად მის წინააღმდეგ მიმართული საერთო მოქმედებებისგან.

აგრესიული დაბალანსებისკენ მიმართული აქტივობების არ არსებობა არ ნიშნავს, რომ ძალთა ბალანსის თეორია რელევანტური აღარ არის. მან, უბრალოდ, სახე და

გამოხატვის ფორმა იცვალა. სწორედ ამ ცვლილებების კვალდაკვალ 21-ე საკუნის პრიველ და მეორე დეკადებში აღმოცენდა ახალი კონცეფცია „რბილი დაბალანსება“, რომელიც სტიველ ვოლტის იდეას აგრძელებს იმის შესახებ, რომ თანამედროვე მსოფლიოში მიმდინარეობს არა ძალის, არამედ საფრთხის დაბალანსება. სხვა მეცნიერებმა ეს მოსაზრება უფრო მეტად განავრცეს.

კერძოდ, რობერტ პეიპმა 2005 წელს გამოქვეყნებულ სტატიაში „რბილი დაბალანსება აშშ-ის წინააღმდეგ“ გააჟღერა მოსაზრება იმის შესახებ, რომ 21-ე საუკუნეში, მოწინავე ძალის (აშშ-ის) პირდაპირი და ღია დაბალანსება სხვა ძალების მხრიდან სარისკოა და დიდ დანაკარგებს შეიცავს. ამიტომაც, სხვა წამყვანი ძალები აწარმოებენ „რბილი დაბალანსების“ პოლიტიკას, რაც გულისხმობს არაკონვენციური გზების გამოყენებას იმისთვის, რომ დაასუსტოს, შეაფერხოს და დააკნინოს აშშ-ს დომინირება. ამგვარი „რბილი“ დაბალანსების განხილვისას, ნიშანდობლივია ის, რომ სახელმწიფოებმა ნებისმიერ დროს შეიძლება შეიცვალონ აზრი და რბილიდან ტრადიციულ დაბალანსებაზე გადავიდნენ (Pape, 2005) ნიშანდობლივია, რომ პეიპმა სტატია იმ დროს დაწერა, როცა საერთაშორისო სისტემაში სახეზე იყო აშშ-ის დომინირება და ერაყში ინტერვენციის შემდეგ კიდევ უფრო ცხადი ხდებოდა ვაშინგტონის გეგმები მსოფლიოს სხადასხვა კუთხეში გააქტიურების მხრივ. ამიტომ, როდესაც პეიპი „რბილი დაბალანსების“ სტრატეგიებზე საუბრობს, იგი „საშუალო“ და სუსტი ქვეყნების მიერ გამოყენებულ სტრატეგიებს გულისხმობს, რომლებიც სტატიაში ჩამოყალიბებულია, როგორც (Pape, 2005):

1. ტერიტორიული აცილება - ძლიერი სახელმწიფოები ხშირად იყენებენ სხვა ქვეყნების ტერიტორიებს სამხედრო ბაზების მოსაწყობად ან მათ საჭარეო და საზღვაო ტრანზიტის პოტენციალს. „საშუალო“ ძალების მიერ ძლიერი სახელმწიფოს არდაშვება ზემოხსენებულ ტერიტორიებზე ამცირებს ამ უკანასკნელის წარმატების შანსს;

2. საერთაშორისო ინსტიტუტები - სახელმწიფოები იყენებენ ამ ინსტიტუტებსა და ad hoc დიპლომატიური მანევრებს, რათა ხელი შეუშალონ ან გადაავადონ ძლიერი ქვეყნის აგრესიული გეგმები;
3. ეკონომიკური გაძლიერება - ძლიერი სახელმწიფოს დაბალანსება ეკონომიკური თანამშრომლობით იმგვარად, რომ ეკონომიკური ძალის ცენტრი გადაიხაროს „საშუალო“ ქვეყნებისკენ. ამის ყველაზე ნათელი მაგალითია რეგიონული ეკონომიკური ბლოკების შექმნა, რომელიც ზრდის შიდა რეგიონული პოტენციალს;
4. ძალთა ბალანსის აღდგენის სიგნალების გაგზავნა - როცა სხვა ქვეყნები ერთმანეთის მიმართ მუდმივად ავლენენ თანამშრომლურ ბუნებას ზემოთ ჩამოთვლილი ან სხვა „რბილი“ გზებით, სუპერძალას ამით ეგზავნება სიგნალი იმის შესახებ, რომ მომავალში ეს თანამშრომლობა გაძლიერდება და წინააღმდეგობას გაუწევს მას.

პეიპის მიერ ჩამოთვლილი სტრატეგიების შესაბამისი მაგალითები ნაშრომის წინა თავში იყო განხილული. კერძოდ, საერთაშორისო ინსტიტუტების პლათფორმის გამოყენების კუთხით აღსანიშნავია რუსეთისა და ჩინეთის მიერ გაეროს უშიშროების საბჭოში გამოყენებული ვეტოები აშშ-ის და მისი მოკავშირეების რეზოლუციების წინააღმდეგ; ეკონომიკური გაძლიერებისა და ძალთა ბალანსის აღდგენის სიგნალების სტრატეგია კი გამოყენებულ იქნა ნაშრომში განხილული ქეისის მაგალითზე. ორი ქვეყნის თანამშრომლობა ევრაზიის კონტიტენენტზე BRI-ის ფარგლებში აჩვენებს იმას, რომ პეკინი და ვაშინგტონი, ერთის მხრივ, „დიდი ევრაზიის“ ეკონომიკური პოტენციალს ზრდიან, ხოლო მეორეს მხრივ სამიტებსა და საჯარო გამოსვლებში მუდმივად საუბრობენ ერთმანეთთან თანამშრომლობის განმტკიცებაზე.

7.3. რბილი დაბალანსება დიდი ძალების მეტოქეობის ხანაში

როგორც აქამდე აღინიშნა, აშშ-ის 2018 წლის საერთაშორისო საფრთხეების შეფასების დოკუმენტში აღნიშნულია, რომ დიდ ძალებს შორის დაპირისპირების ალბათობა ცივი ომის შემდეგ ყველაზე დიდია და რომ ჩინეთი და რუსეთი შეეცდებიან გააფართოვონ გავლენები თავიანთ რეგიონში აშშ-ის დასაბალანსებლად. 21-ე საუკუნის მეორე დეკადაში ამგვარი მოქმედებები სახეზეა და ნაშრომის წინა თავებშიც იყო აღწერილი. ამ დინამიკის კვალდაკვალ კიდევ უფრო განივრცო რბილი დაბალანსების თეორია და დიდი ძალების მეტოქეობის ერაში დამატებითი მნიშვნელობა შეიძინა. ამ მხრივ მნიშვნელოვანი ნაშრომია ს. პოლის წინგი „დიდი ძალების შეკავება: რბილი დაბალანსება იმპერიების ეპოქიდან გლობალურ ერამდე“.

პოლი რბილ დაბალანსებას განმარტავს, როგორც სახელმწიფოთა მიერ საერთაშორისო ისნტიტიტების, არაფორმალური ალიანსებისა და ეკონომიკური სანქციების გამოყენებას, რათა შეაკავონ მათთვის საფრთხისშემცველი ძალა (Paul 2018). პოლი გვთავაზობს რბილი დაბალანსების ისტორიულ პერსპექტივას ნაპოლეონის შემდგომი პერიოდიდან თანამედროვე, გლობალიზებული მოსფლიომდე.

ჩინეთისა და რუსეთის თანამშრომლობის კონტექსტში, ავტორი განმარტავს, რომ ორი სახელმწიფო ცივი ომის შემდგომი პერიოდიდანაა ჩართული რბილი დაბალანსების კოალიციებში და მაგალითებად მოჰყავს კოსოვოსა და ერაყის კრიზისების დროს პეკინის და მოსკოვის კოორდინაცია გაეროში, ასევე მათი თანამშრომლობა ცენტრალურ აზიაში შანხაის კოოპერაციის ორგანიზაციის შექმნის კუთხით, რომელიც ზღუდავს აშშ-ის გავლენას რეგიონში (მაგალითად, წნეხი, რომელიც უზბეკეთიდან აშშ-ის სამხედრო ძალების გაყვანით დასრულდა, ანტიტერორისტული სამხედრო წვრთნების ჩატარება, სხვადასხვა ნორმებისა და თანამშრომლობის მექანიზმების ჩამოყალიბება). დამატებით, ჩინეთი აქტიურად ჩაება ისეთი ისნტიტიტების მშენებლობაში, როგორიცაა აზია-წყარი ოკეანეთის ტელეკომუნიკაცია და აღმოსავლეთ აზიის სამიტი, რათა დაებალანსებინა აშშ-ის გავლენა ამ რეგიონში (Paul, 2018).

თეორიული ბუნდოვანების თავიდან ასაცილებლად, მნიშვნელოვანია განიმარტოს განსხვავებები ხისტ, ხისტ შეზღუდულ და რბილ დაბალანსებას შორის. ავტორს ეს შედარება წარმოდგენილი აქვს კონრეტულ მაგალითებზე დაყრდნობით (Paul, 2018) p. (იხილეთ ცხრილი 3.) ხისტი დაბალანსების დროს იქმნება ფორმალური გაერთიანებები, რომელთაც თავისი სტრუქტურა, ოპერაციული გეგმები, ბიუროკრატიული ჩარჩო და მუდმივად სამხედრო მზადყოფნაში დანაყოფები აქვს.

ცხრილი 3.

ტიპი	მექანიზმები	მიზნები	მაგალითები
ხისტი დაბალანსება	ფორმალური ალიანსები, სამხედრო მობილიზება	დიდი ძალის წინააღმდეგ დაბალასება/კონფრონტაცია	მეორე მსოფლიო ომის ალიანსები; ჩრდილო ატლანტიკური ალიანსი vs ვაშავის პაქტი
შეზღუდული ხისტი დაბალანსება	კოორდინირებული სამხედრო აქტივობები ფორმალური ალიანსების გარეშე, ასიმეტრიული სამეხედორ მობილიზება	ძალის შეკავება/შესაშინებელი აქტივობები	ჩინეთი vs აშშ, ინდოეთი და აშშ vs ჩინეთი (2010 წლიდან)
რბილი დაბალანსება	შეზღუდული ინსტიტუციური თანამშრომლობა, არაფორმალური ალიანსები	ძალის შეკავება/შესაშინებელი აქტივობები	რუსეთი და ჩინეთი vs აშშ (1996 წლიდან); ინდოეთი და იაპონია vs ჩინეთი (2014 წლიდან)

რბილი დაბალანსების კოალიციებს კი მსგავსი სტრუქტურა არ აქვთ. ისინი აყალიბებენ დიპლომატიური კოალიციებსა და შეთანხმებებს რათა დააბალანსონ სხვა დიდი ძალა. საერთაშორისო ინსტიტუტი ამ მხრივ კარგ შესაძლებლობას იძლევა. ამგვარი ინსტიტუტების მაგალითები ნაშრომში განხილული იყო BRICs-ის, აზიის განვითარების ინფრასტრუქტურის ბანკის მაგალითებზე. ამასთან, ხისტი დაბალანსებისგან განსხვავებით, რბილი ბალანსი მიმართულია საფრთხისკენ და არა უბრალოდ დიდი ძალისკენ. ამგვარ კავშირებს ხშირად უწოდებენ სტრატეგიულ პარტიორობას, რომელიც შედგება პერიოდული შეხვედრებისგან, საერთო სამხედრო წვრთნებისგან, ფორმალური სამხედრო ალიანსის გარეშე.

პოლი საერთო სამხედრო წვრთნებს, რბილი დაბალანსების ერთგვარ სიგნალად განიხილავს, რომელიც მომავალში, შესაძლოა, შეზღუდულ ხისტ დაბალანსებაში გადაიზარდოს. ამის მაგალითად ნაშრომში განხილული იყო ჩინეთისა და რუსეთის მიერ ჩატარებული ომის სიმულაციები ხმელთაშუა ზღვასა და ციმბირში. ამ მხრივ მნიშვნელოვანია კიბერუსაფრთხოების სფეროში პეკინსა და მოსკოვს შორის პრაქტიკაში საკმაოდ ბუნდოვანი, თუმცა შეთანხმებებით ფორმალიზებული თანამშრომლობაც. რაც შეეხება არაფორმალური ალიანსების გამოყენებას, ეს სტრატეგია ისევ და ისევ ჩინეთისა და რუსეთის მიერ დიდი ევრაზიული ეკონომიკური პროექტებში თანამშრომლობითა და მასთან დაკავშირებული სამიტებისა და შეხვედრების მაგალითებზე გამოჩნდა.

8. დასკვნა

21-ე საუკუნის მეორე დეკადის მსოფლიო დიდი ძალების დაპირისპირების ახალ ეპოქად წარმოგვიდგება. მიუხედავად იმისა, რომ ცივი ომის შემდგომი უნიპოლარული საერთაშორისო სისტემა ნელნელა გარდაიქმნება მულტიპოლარულ სისტემად, ლიბერალური მსოფლიო წესრიგი, რომელიც დასავლურ ღირებულებებსა და ინსტიტუტებს ეფუძნება, ძირეულად არ შეცვლილა. თუმცადა, შეინიშნება თანამედროვე ავტოკრატიული რეჟიმების - ჩინეთისა და რუსეთის ინდივიდუალური და კოლექტიური მცდელობები, რომელიც ამ წესრიგის შეცვლისკენაა მიმართული. არსებობს რეგიონები, სადაც პეკინისა და მოსკოვის ინტერესები ერთმანეთს ეჯახება, მაგრამ ეს ორი სახელმწიფო ამ შემთხვევაშიც ინარჩუნებს თანამშრომლურ ბუნებას. ევრაზიის კონტინენტზე, კონკრეტულად კი შუა აზიის რეგიონში ორი ქვეყნის მიერ წამოყენებული ეკონომიკური ინტეგრაციის გეგმების შეუსაბამობისდა მიუხედავად, ჩინეთი და რუსეთი აგრძელებენ BRI-ის ფარგლებში და მის მიღმა თანამშრომლობას.

ნაშრომში წარმოჩნდა ამ თანამშრომლობის კონკრეტული მექანიზმები და ღონისძიებები, რომელიც მიმართულია აშშ-ის დაბალანსებისკენ. კერძოდ, თანამშრომლობა საერთაშორისო ორგანიზაციებსა და ფინანსური ინსტიტუტებში, არსებული წესრიგის შეცვლის სურვილის გამომხატველი რიტორიკა საჯარო გამოსვლებში, საერთო სამხედრო წვრთნები და ad hoc პლატფორმები ეკონომიკური უსაფრთხოების სფეროში თანამშრომლობის გაღრმავების მიზნით.

მიუხედავად იმისა, რომ რუსეთ-ჩინეთის ფორმალური ალიანსის შექმნას გამორიცხავენ როგორც ამერიკელი, ასევე ჩინელი და რუსი მკვლევარები, ორი ქვეყნის მზარდი თანამშრომლობის პირობებში, დასავლეთს საკმარისზე მეტი სიგნალები ეგზავნება იმისთვის, რომ იბრძოლოს ლიბერალური წესრიგის შესანარჩუნებლად და თავადაც შეაკავოს პეკინ-მოსკოვის გავლენების გაზრდა ევრაზიის კონტინენტზე.

გამოყენებული ლიტერატურა

- Azizian, A. (2003). A Marriage of Convenience: Russia and U.S. Foreign Policy. *Asian Affairs*,30(2), 151-159. doi:<http://www.jstor.org/stable/30172855>
- Balancing Threat: The United States and The Middle East. (2010). *Yale Journal of International Affairs*,10-16. Retrieved from <http://yalejournal.org/wp-content/uploads/2010/09/105202walt.pdf>
- Belt and Road international forum. (2017, May 14). Retrieved February 5, 2019, from <http://en.kremlin.ru/events/president/news/54491>
- Birnbaum, M. (2019, January 11). Poland detains employee of Chinese tech giant Huawei on spying charges. Retrieved February 4, 2019, from https://www.washingtonpost.com/world/europe/poland-detains-employee-of-chinese-tech-giant-huawei-on-spying-charges/2019/01/11/ac148e42-15a0-11e9-90a8-136fa44b80ba_story.html
- Blenkinsop, P. (2016, April 19). As global steel crisis grips, China says March output was a record. Retrieved January 22, 2019, from <https://uk.reuters.com/article/us-china-steel-overcapacity-idUKKCN0XF2LI>
- Center for Strategic & International Studies. (2016, April 28). Joseph S. Nye: Is China's soft power strategy working? Retrieved January 22, 2019, from https://www.youtube.com/watch?v=R6nkFbQ_3LY
- Center for Strategic & International Studies. (2016, April 19). Liz Economy: Is China's soft power strategy working? Retrieved January 22, 2019, from <https://www.youtube.com/watch?v=ih7Y2Fj8GZ8&t=2s>

Central Asia's Silk Road Rivalries(Rep.). (2017, July 27). Retrieved February 4, 2019, from International Crisis Group website: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/central-asia/245-central-asias-silk-road-rivalries>

China, Afghanistan, Pakistan agree to maintain regional peace, stability. (n.d.). Retrieved February 5, 2019, from http://www.xinhuanet.com//english/2017-06/26/c_136395185.htm

China's Xi proposes security concept for Asia. (2014, May 21). Retrieved February 4, 2019, from http://www.chinadaily.com.cn/china/2014-05/21/content_17531900.htm

China's Xi says willing to help resolve Ukraine crisis. (2017, January 18). Retrieved February 5, 2019, from <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-china-idUSKBN1520AN>

Chita, A. F. (2018, September 11). Russia begins its largest ever military exercise with 300,000 soldiers. Retrieved February 5, 2019, from <https://www.theguardian.com/world/2018/sep/11/russia-largest-ever-military-exercise-300000-soldiers-china>

Coats, D. R. (2018, February 13). *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community*(USA, United States Government, Director of the National Intelligence). Retrieved February 5, 2019, from <https://www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Testimonies/2018-ATA---Unclassified-SSCI.pdf>

Cooley, A. (2015, October 22). Новый шелковый путь или классический вариант тупикового развития? Перспективы и проблемы китайской инициативы ОПОП. Retrieved January 22, 2019, from <http://www.ponarseurasia.org/node/8015>

Eurasian Economic Union. (n.d.). Retrieved February 4, 2019, from <http://www.eaeunion.org/?lang=en#about-administration>

- Fish, I. S. (2016, January 19). Crouching Tiger, Sleeping Giant. Retrieved from https://foreignpolicy.com/2016/01/19/china_shakes_the_world_cliche/
- Full text of President Xi's speech at opening of Belt and Road forum. (n.d.). Retrieved February 5, 2019, from http://www.xinhuanet.com//english/2017-05/14/c_136282982.htm
- Government approves the adjusted draft of the Nurly Zhol Infrastructure Development State Program Date: 03 July 2018. (2018, July 3). Retrieved February 4, 2019, from <http://www.government.kz/en/novosti/1015206-government-approves-the-adjusted-draft-of-the-nurly-zhol-infrastructure-development-state-program.html>
- Gabuev, A. (2015, April 1). Russia Joins the AIIB ... Finally. Retrieved from <https://themoscowtimes.com/articles/russia-joins-the-aiib-finally-45354>
- Graham-Harrison, E., Luhn, A., Walker, S., Sedghi, A., & Rice-Oxley, M. (2015, July 07). China and Russia: The world's new superpower axis? Retrieved February 5, 2019, from <https://www.theguardian.com/world/2015/jul/07/china-russia-superpower-axis>
- Greer, T. (2018, December 06). One Belt, One Road, One Big Mistake. Retrieved February 5, 2019, from <https://foreignpolicy.com/2018/12/06/bri-china-belt-road-initiative-blunder/>
- Gribsby, A. (2015, January 28). Will China and Russia's Updated Code of Conduct Get More Traction in a Post-Snowden Era? Retrieved from <https://www.cfr.org/blog/will-china-and-russias-updated-code-conduct-get-more-traction-post-snowden-era>
- Gussarova, A., Aminjonov, F., & Khon, Y. (2017). *The Eurasian Economic Union and the Silk Road Economic Belt: Competition or Convergence? Implications for Central Asia*(Rep.). Almaty, Kazakhstan: Friedrich Ebert Stiftung. doi:<https://library.fes.de/pdf-files/bueros/kasachstan/13620.pdf>

- Hein, M. V. (2018, May 7). Xi Jinping and the 'Chinese Dream' | DW | 07.05.2018. Retrieved February 4, 2019, from <https://www.dw.com/en/xi-jinping-and-the-chinese-dream/a-43685630>
- Higgins, A. (2018, January 01). China's Ambitious New 'Port': Landlocked Kazakhstan. Retrieved February 5, 2019, from https://www.nytimes.com/2018/01/01/world/asia/china-kazakhstan-silk-road.html?_r=0
- Horowitz, J. (2018, December 06). Huawei CFO Meng Wanzhou arrested in Canada. Retrieved February 4, 2019, from <https://edition.cnn.com/2018/12/05/tech/huawei-cfo-arrested-canada/index.html>
- Huasheng, Z. (2013, November 22). China-Russia Relations in Central Asia. Retrieved February 4, 2019, from <http://www.theasanforum.org/china-russia-relations-in-central-asia/>
- Human Development Index and its components. (n.d.). Retrieved February 5, 2019, from <http://hdr.undp.org/en/composite/HDI>
- Kaczmarek, M. (2016, March 10). Russia-China: The West's Dual Challenge. Retrieved January 22, 2019, from <https://thediplomat.com/2016/03/russia-china-the-west-s-dual-challenge/>
- Kaczmarek, M. (2018, August). (Valdai Club Rep.). doi:https://storage.googleapis.com/upi-live/2018/08/bp244_russia_and_china_in_global_governance.pdf
- Kurlantzick, J. (2008). *Charm Offensive: How Chinas Soft Power Is Transforming the World*. S.L.: Yale University Press.
- Lee, J. L. (2018, November 14). UPDATE 1-U.S. should create fund to counter China's Belt and Road... Retrieved February 5, 2019, from <https://af.reuters.com/article/commoditiesNews/idAFL2N1XP06A>

- Laurelle, M. (2018). *China's Belt and Road Initiative and Its Impacts in Central Asia*. Washington, DC: George Washington University. doi:http://centralasiaprogram.org/wp-content/uploads/2017/12/OBOR_Book_.pdf
- Lanteigne, M. (2015). *Chinese Foreign Policy: An Introduction*(3rd ed.). New York: Routledge.
- Lo, B. (2015). *Russia and The New World Disorder*. London: Chatham House.
- Lo, B. (2016, March 26). The Illusion of Convergence-Russia, China, and the BRICS. Retrieved January 22, 2019, from <https://www.ifri.org/en/publications/enotes/russieneivisions/illusion-convergence-russia-china-and-brics>
- Ma, A. (2018, April 29). China is building a vast civilian surveillance network - here are 10 ways it could be feeding its creepy 'social credit system'. Retrieved February 5, 2019, from <https://www.businessinsider.com/how-china-is-watching-its-citizens-in-a-modern-surveillance-state-2018-4>
- Mearsheimer, J. J. (1994). The False Promise of International Institutions. *International Security*, 19(3), 5-49. Retrieved from http://www.guillaumenicaise.com/wp-content/uploads/2013/10/mearsheimer_The-False-Promise-of-International-Institutions.pdf
- Miller, T. (2017). *Chinas Asian dream: Empire building along the New Silk Road*. London: Zed Books.
- Moss, T. (2017, May 11). China Now Has a Rail Link Into the Heart of Europe. Retrieved February 5, 2019, from <https://www.wsj.com/articles/china-now-has-a-rail-link-into-the-heart-of-europe-1494519829>

- Pannier, B. (2017, March 06). The End Of The (Gas Pipe-) Line For Turkmenistan. Retrieved February 5, 2019, from <https://www.rferl.org/a/turkmenistan-gas-pipeline-china-berdymukhammedov-iran-russia/28353522.html>
- Pape, R. A. (2005). Soft Balancing against the United States. *International Security*, 30(1), 7-45. Retrieved February 5, 2019, from <http://www.jstor.org/stable/4137457> .
- Parker, G. (2015, March 16). Europeans defy US to join China-led development bank. Retrieved February 5, 2019, from <https://www.ft.com/content/0655b342-cc29-11e4-beca-00144feab7de?ftcamp=crm/email/2015317/nbe/USMorningHeadlines/product&siteedition=intl>
- Paul, T. V. (2018). *Restraining great powers: Soft balancing from empires to the global era*. New Haven, CT ; London: Yale University Press.
- People's Republic of China, State Council of People's Republic of China. (2017, June 20). *Full Text of the Vision for Maritime Cooperation under the Belt and Road Initiative*. Retrieved January 22, 2019, from http://english.gov.cn/archive/publications/2017/06/20/content_281475691873460.htm
- Power of Siberia The largest gas transmission system in Russia's East. (n.d.). Retrieved from <http://www.gazprom.com/projects/power-of-siberia/>
- Press statements following Russian-Chinese talks. (2015, May 08). Retrieved February 5, 2019, from <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/49433>
- Qu, X., & Zhong, L. (2018). *Contemporary Chinas diplomacy*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Rapoza, K. (2017, May 16). China's Silk Road Project Shows Putin Needs Xi Way More Than Trump. Retrieved February 5, 2019, from

<https://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2017/05/16/chinas-silk-road-project-shows-putin-needs-xi-way-more-than-trump/#28fa0f27b79e>

Reynolds, S. (2018, August 23). For Tajikistan, the Belt and Road Is Paved with Good Intentions.

Retrieved February 5, 2019, from <https://nationalinterest.org/feature/tajikistan-belt-and-road-paved-good-intentions-29607>

Rozman, G. F. (2013). *Chinas foreign policy: Who makes it, and how is it made?* New York:

Palgrave Macmillan.

Russia and China hold the biggest military exercises for decades. (2018, September 06). Retrieved

February 5, 2019, from <https://www.economist.com/europe/2018/09/06/russia-and-china-hold-the-biggest-military-exercises-for-decades>

Russia-China relations The Current state, alternative futures, and implications for the West(Rep.).

(2011). Helsinki, Finland: The Finish Institute of International Affairs. Retrieved from https://www.files.ethz.ch/isn/132874/FIIA_Report_30_web.pdf.

Russian Hacking and Influence in the U.S. Election. (2019, February 03). Retrieved February 5,

2019, from <https://www.nytimes.com/news-event/russian-election-hacking>

Roth, A. (2017, December 21). Russia and China Sign Cooperation Pacts. Retrieved February 4,

2019, from <https://www.nytimes.com/2015/05/09/world/europe/russia-and-china-sign-cooperation-pacts.html>

Salinas, S. (2018, February 15). Six top US intelligence chiefs caution against buying Huawei

phones. Retrieved February 4, 2019, from <https://www.cnbc.com/2018/02/13/chinas-hauwei-top-us-intelligence-chiefs-caution-americans-away.html>

- The World, Built by China. (2018, November 18). Retrieved from
<https://www.nytimes.com/interactive/2018/11/18/world/asia/world-built-by-china.html>
- Toward the Great Ocean 3 - Creating Central Eurasia*(Rep.). (2015, June). Retrieved
<http://valdaiclub.com/files/17658/>
- Trilling, D. (n.d.). Tajikistan: Building the World's Biggest Teahouse. Retrieved from
<https://eurasianet.org/tajikistan-building-the-worlds-biggest-teahouse>
- Trofimov, Y. (2019, February 01). The New Beijing-Moscow Axis. Retrieved February 5, 2019,
from <https://www.wsj.com/articles/the-new-beijing-moscow-axis-11549036661>
- United Nations, Security Council. (n.d.). Retrieved February 5, 2019, from
<http://research.un.org/en/docs/sc/quick>
- Vakulchuk, I., & Overland, R. (n.d.). *Regional Connection under the Belt and Road Initiative The Prospects for Economic and Financial Cooperation*,. Retrieved February 5, 2019, from
<https://www.routledge.com/Regional-Connection-under-the-Belt-and-Road-Initiative-The-Prospects-for-Cheung-Hong/p/book/9781138607491>
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley.
- Williams, C. J. (2015, May 11). First Russia-China naval war games underway in Mediterranean.
Retrieved February 5, 2019, from <https://www.latimes.com/world/europe/la-fg-china-russia-joint-naval-maneuvers-20150511-story.html>
- Yelejournal (2010). Balancing Threat: The United States and The Middle East. Retrieved February 5, 2019, from <http://yalejournal.org/wp-content/uploads/2010/09/105202walt.pdf>

දැක්වීම 1.

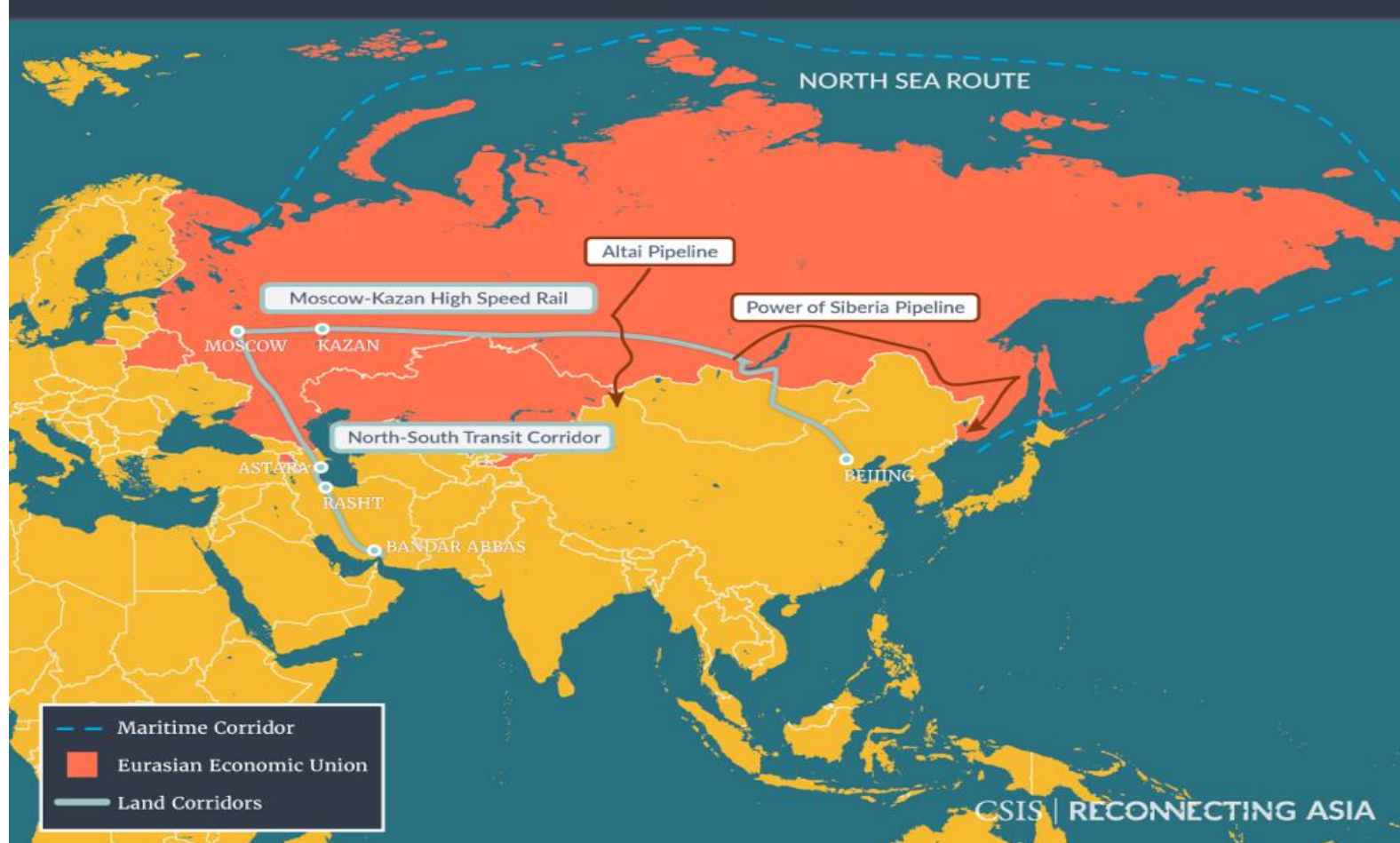
Center for Strategiv and International Studies: Reconnecting Asia via https://reconnectingasia.csis.org/analysis/competing-visions/?fbclid=IwAR3nn3VAL0vxG3xPbWs6RBIDR-7_sYtVi-

დაწარმო 2.

Center for Strategiv and International Studies: Reconnecting Asia via
https://reconnectingasia.csis.org/analysis/competing-visions/?fbclid=IwAR3nn3VAL0vxG3xPbWs6RBIDR-7_sYtVi-2kR6Z7FZID_aoyTAv4FaSpBOY

Russia's Vision

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

რომან ბაღდავაძე

ადგილობრივი თვითმმართველობების პოლიტიკური და
ეკონომიკური შეფასება: 2012-2018 წლებში, დეცენტრალიზაციის
ხელის შეშლელი ფაქტორები

სახელმწიფო მართვა და საჯარო პოლიტიკა

სამაგისტრო ნაშრომი შესრულებულია სახელმწიფო მართვისა და
საჯარო პოლიტიკის მაგისტრის ხარისხის მოსაპოვებლად

ნაშრომის ხელმძღვანელი: ალექსანდრე სვანიშვილი
დოქტორი მოწვეული პროფესორი
ნანა მაჭარაშვილი პოლიტიკის მეცნიერების დოქტორი

თბილისი

2019

ანოტაცია

მოცემული ნაშრომის მთავარი მიზანი იმ ძირითადი ფაქტორების გამოვლენა და იდენტიფიცირებაა, რომელიც ქვეყანაში ხელს უშლის დეცენტრალიზაციის განხორციელებას და საქართველოში დასავლური ღირებულებების დამკვიდრებას. კერძოდ ნაშრომის უმთავრესი ამოცანაა, ძირითადი ფისკალური და პოლიტიკური ბარიერების იდენტიფიცირება, რომლებიც საქართველოში, ადგილობრივი თვითმმართველობის დონეზე, ხელს უშლიან დეცენტრალიზაციისა და დემოკრატიული პროცესების განვითარებას.

ნაშრომში განხილულია მნიშვნელოვანი საკითხები, რომელთა დახმარებითაც მოხდა საკვლევ კითხვაზე პასუხის გაცემა, რომელიც შემდეგნაირადაა ფორმულირებული: „საქართველოში ადგილობრივი თვითმმართველობები რამდენად ეფექტურად ახერხებენ იყვნენ დეცენტრალიზებულნი, როდესაც ისინი პოლიტიკურად და ეკონომიკურად დამოკიდებულნი არიან ცენტრალურ ხელისუფლებაზე?“. კვლევის ფარგლებში ჩამოყალიბებულია ჰიფოთეზე, რომლის თანახმადაც „ქვეყნის დეცენტრალიზაციის საკითხი დამოკიდებულია, თვითმმართველი ორგანოების პოლიტიკურ და ეკონომიკურ თავისუფლებასთან. შესაბამისად თვითმმართველობები ეკონომიკურად, რაც უფრო დამოკიდებულნი არიან ქვეყნის ცენტრალურ ხელისუფლებაზე, მით უფრო მცირე შანსებია იმისა, რომ დეცენტრალიზაცია წარმატებით განხორციელდება და ქვეყანა გადავა დასავლური დემოკრატიის მოდელზე“.

ნაშრომის ჰიპოთეზის დასადასტურებლად გამოყენებულია კვლევის თვისებრივი მეთოდოლოგია. კვლევის თეორიულ ჩარჩოდ აღებულია Paul Smoke-ნაშრომი „Fiscal Decentralization in Developing Countries : A Review of Current Concepts and Practice“.

ნაშრომში გამოყენებულია შედარებითი ანალიზი, კერძოდ განხილულია ბალტიისპირეთის ქვეყნების დეცენტრალიზაციის პოლიტიკა და მასთან შედარებულია საქართველოს ქეისი. ამ მოდელით ქვეყნები შედარებულია ერთმანეთს და გამოყოფილია წარმატებისა და წარუმატებლობის ძირითადი ფაქტორები.

საკითხი, ადგილობრივი თვითმმართველობის განვითარების მისაღწევად, ყველაზე მნიშვნელოვანია და იგი აქტუალურია დღევანდელი პოლიტიკური შინაარსიდან გამომდინარე, ვინაიდან მას ერთ-ერთი ძირითადი როლი უკავია საქართველოში საჯარო პოლიტიკის ადმინისტრირებაში. შესაბამისად კვლევის აქტუალობიდან და მრავალფეროვნებიდან გამომდინარე მკითხველისთვის მნიშვნელოვანი და საინტერესო იქნება, ის თუ რა განაპირობებს საქართველოში 2012-18 წლებში დეცენტრალიზაციის პოლიტიკის ხელის შეშლელ ფაქტორებს. შესაბამისად კვლევა ინფორმაციული თვალსაზრისით მნიშვნელოვან საკითხებს მოიცავს.

Annotation

Title of the paper: Political and Economic Assessment of Local Self-Governments: In 2012-2018, Factors Disrupting Decentralization

Author of the paper: R. Bagdavadze

The main goal of the paper is to identify key factors that prevent decentralization in the country and establish Western values in Georgia. Specifically, the main task of the work is to show up the major fiscal and political barriers in the country at the local self-government level to prevent decentralization and democratic processes.

The paper discusses the important issues in which the answer to the research question has been formulated as follows: "How effectively local self-governments are able to be decentralized, when they politically and economically are depended on central government?". Within the scope of the study, the hypothesis states that "the decentralization of the country depends on the political and economic freedom of the self-governing bodies. Accordingly, if the self-governments are economically more dependent on the country's central government, there are smaller chances that decentralization will successfully develop and the country will move to the Western model of democracy."

Qualitative methodology of research has been used to prove the hypothesis of the work. The theoretical framework of the study is taken by Paul Smoke - "Fiscal Decentralization in Developing Countries: A Review of Current Concepts and Practice".

Comparative analysis has been used in the paper, namely the decentralization policy of the Baltic States and the comparison of the Georgian case. By this model, countries are comparable to each other and the main factors of success and failure are represented.

The issue is important for achieving the development of the local self-government and it is relevant because of current political content, since it is one of the key roles in the administration of public policy in Georgia. Therefore, it will be important and interesting for readers which based on the relevance of the research, as to what kind of factors affect the

decentralization policy of Georgia in 2012-2018. Consequently, for more information in this regard research involves important issues.

სარჩევი

ანოტაცია.....	2-5
შესავალი.....	7-14
I თავი. ადგილობრივი თვითმმართველობები საქართველოში	
1.1 ადგილობრივი თვითმმართველობების რეფორმა 2012-2018 წლებში.....	15-17
1.2 ადგილობრივ თვითმმართველობებში როგორმის შედეგად მიღებული შემოსულობები.....	18-24
1.3 ადგილობრივი თვითმმართველობების პოლიტიკა.....	25-29
1.4 ადგილობრივი თვითმმართველობების პოლიტიკური გადაწყვეტილებების კომპეტენცია.....	30-36
თავი II. საერთაშორისო რეკომენდაციების ანალიზი	
2.1 ევროსაბჭოს რეკომენდაციები.....	37-44
თეორია.....	45-53
თავი III. პოსტ-საბჭოთა ქვეყნების შედარებითი ანალიზი	
3.1 ბალტიისპირეთის ქვეყნების დეცენტრალიზაციის პოლიტიკა	54-58
დასკვნა.....	59
გამოყენებული ლიტერატურა.....	60-63

შესავალი

თანამედროვე საზოგადოებებში მნიშვნელოვანი როლი უკავია ქვეყნის დემოკრატიზაციის პროცესს, რაც გულისხმობს საზოგადოების მაღალი დონის ჩართულობას ქვეყნის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ცხოვრებაში. იმისათვის რომ ქვეყანა განვითარდეს და გადავიდეს ახალ საფეხურზე მნიშვნელოვანია, მასში არსებულმა თითოეულმა ორგანომ დამოუკიდებლად იფუნქციონიროს, ყოველგვარი ბიუროკრატიული და შემაფერხებელი ფაქტორების გამორიცხვით. ბიუროკრატიის და შემაფერხებელი ფაქტორების უგულვებელყოფა შესაძლებელია გამჭვირვალობით და ჩართულობის პოლიტიკით, რაც თავის მხრივ ხელს უწყობს დემოკრატიზაციის პროცესის განვითარებას. როგორც წესი თითოეული ქვეყანა შედგება ინსტიტუტებისა და მასზე დაქვემდებარებული უწყებებისგან, რომელთა ძირითადი და ფუნდამენტალური საზრუნავია, დემოკრატიულ-საზოგადოებრივი წყობილების დამკვიდრება, ეკონომიკური თავისუფლება, სოციალური და სამართლებრივი სახელმწიფოს შექმნა, უზრუნველყონ ადამინთა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვა, დაიცვან სახელმწიფოს დამოუკიდებლობა და შეინარჩუნონ მშვიდობიანი პოლიტიკა, რათა საერთაშორისო სისტემა უფრო მშვიდი და გაწონასწორებული იყოს. საერთაშორისო მშვიდობა განპირობებულია სიტემაში მოთამაშე სახელმწიფოების პოლიტიკით, რომელთა გამართულ ფუნქციონირებას ადგილობრივი ადგილობრივი თვითმმართველობები უზრუნველყოფენ.

რამდენიმე ათეული წელია ცივილიზებული საზოგადოებები მნიშვნელოვან ნაბიჯებს დგამენ, ადგილობრივ დონეზე დემოკრატიისა და თავისუფალი მმართველობის ჩამოსაყალიბებლად. რაც თავის თავში გულისხმობს პატარა და დიდი ქალაქების, სოფლებისა და ოლქების თვითმმართველობას დემოკრატიული მეთოდებით, ეს ადგილობრივ დონეზე ხდება არჩეული მერების საკრებულოსა და მინდობილი პირების მიერ. მიუხედავად თანამდებობრივი უფლებამოსილებებისა, ადგილობრივ დონეზე მნიშვნელოვანია საზოგადოების ჩართულობა, სერვისების მიწოდების გაუმჯობესება, ადგილობრივი თემთა გაძლიერება და განვითარება. მნიშვნელოვანია დეცენტრალიზაციის მაღალი დონე, რათა საზოგადოებამ და ადგილობრივმა თვითმმართველობამ, ერთობლივად მიიღონ დამოუკიდებელი

გადაწყვეტილებები და იფუნქციონირონ, როგორც ორგანომ, რომელიც ხელს შეუწყობს ადგილობრივ განვითარებას, რაც ხელს უწყობს ქვეყნის სტაბილურობისა და სიძლიერის ჩამოყალიბებას, იგი თავის მხრივ სათავეს უდებს საერთაშორისო მშვიდობის დამკვიდრებას. ასევე მნიშვნელოვანია, ის თუ რა ადგილი უკავია საქართველოს ამ პროცესში და რამდენად პასუხობს თანამედროვე გამოწვევებს, ქვეყნის ადგილობრივი თვითმმართველობების განვითარებისა და დეცენტრალიზაციის საკითხში.

- საქართველო ახლადჩამოყალიბებული დემოკრატიული სახელმწიფოა, რომელიც ჯერ კიდევ განიცდის პოსტ-საბჭოთა გავლენას და როგორც წესი ადგილობრივ დონეზე ყოფილი კომუნისტური სივრცის ქვეყნები არც თუ ისე დემოკრატიულ განვითარებას მისდევენ და პირიქით ქვეყნის დეცენტრალიზაციისა და დემოკრატიულობის პროცესს ცენტრალიზაციასა და ავტოკრატიულობას უპირისპირებენ. საქართველო, როგორც სახელმწიფო გარდამავალ ეტაპზე იმყოფება, ვინაიდან ორ ათეულ წელზე მეტია, რაც ქვეყანამ დამოუკიდებლობა მიიღო გამოეყო სსრკ-ს და ამ პერიოდის განმავლობაში სამი ხელისუფლება გამოიცვალა, რომელთაც ქვეყნის განვითარებისა და დემოკრატიული პროცესების წარმართვის საკუთარი ხედვები გააჩნდა. თავის მხრივ თითოეულ ხელისუფალს თავისი შეხედულებები ქონდა ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ, რომელიც გარკვეულ კვალს ქვეყნის დღევანდელ მდგომარეობაზე ტოვებს. მიუხედავად არც თუ ისე დიდი პოლიტიკური წარსულისა ქვეყანამ ადგილობრივი თვითმმართველობების განვითარების მხრივ ძირეული ცვლილებები განიცადა, თუმცა განვითარების პროცესთან მნიშვნელოვანი ახალი ხელისუფლების პირობებში არსებული საკითხებია, ვინაიდან 2012 წლიდან იწყება განვითარების ახალი ეტაპი, სწორედ ამიტომ მნიშვნელოვანია თუ რამდენად ეფექტურად ახერხებს ადგილობრივი თვითმმართველობები თავი გაართვან პოლიტიკურ და ეკონომიკურ გამოწვევებს 2012-2018 წლებში? რაც თავის თავში დეცენტრალიზაციასა და ადგილობრივი მმართველობის გაძლიერებას გულისხმობს.

საქართველოში 2005 წლიდან ძალაში შევიდა ევროპული ქარტია ადგილობრივი თვითმმართველობების შესახებ. რომლის თანახმადაც ხელისუფლების ადგილობრივ ორგანოებს, კანონის ფარგლებში აქვთ სრული თავისუფლება განახორციელონ თავიანთი ინიციატივა ნებისმიერი საკითხის მიმართ, რომელიც არ გამოირიცხება მათი კომპეტენციიდან ან რომელიც მინიჭებული არა აქვს ხელისუფლების რომელიმე სხვა ორგანოს. როგორც წესი, სახელმწიფო უფლებამოსილებების განხორციელება ხდება ხელისუფლების იმ ორგანოების მიერ, რომელშიც ყველაზე ახლოს არის მოქალაქეებთან. ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოებისთვის მინიჭებული უფლებამოსილება, როგორც წესი იქნება სრული და ექსკლუზიური. იგი არ შეიძლება იქნას შეზღუდული სხვა ცენტრალური ან რეგიონული ორგანოს მიერ, კანონით განსაზღვრული შემთხვევების გარდა. ქარტიის თანახმად ხელისუფლების ადგილობრივ ორგანოებს ენიჭებათ თავისუფლება, განახორციელონ უფლებამოსილებები ადგილობრივ პირობებთან მისადაგებაში.¹ როგორც წესი ევროპული ქარტია ადგილობრივი თვითმმართველობების განვითარებასა და დემოკრატიულობას უწყობს ხელს, რომელსაც საქართველოც იზიარებს, თუმცა ქარტია ასევე ითვალისწინებს ადგილობრივი თვითმმართველობების ფინანსურ და ეკონომიკურ საკითხებს, რომლის თანახმადაც ადგილობრივ თვითმმართველობებს უფლება აქვთ ეროვნული ეკონომიკური პოლიტიკის ფარგლებში გააჩნდეთ საკუთარი ფინანსური სახსერები, რომელთა განკარგვა მათ შეეძლებათ თავიანთი უფლებამოსილებების ფარგლებში. ეს უფლება ადგილობრივ თვითმმართველობებს, ენიჭებათ „ ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის“ თანახმად, რომლის ფარგლებშიც, მუნიციპალური ბიუჯეტი დამოუკიდებელია, როგორც სხვა მუნიციპალიტეტის, ისე ავტონომიური რეპუბლიკის რესპუბლიკური და საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტისაგან. მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტის დამოუკიდებლობას განაპირობებს საკუთარი

¹ ევროპული ქარტი ადგილობრივი თვითმმართველობების შესახებ. (1985). სტრასბურგი. ვებგვერდი: http://smr.gov.ge/Uploads/evropuli_q_354b65fe.pdf. მოძიებულია. 10.29.2018.

შემოსულობები და უფლებამოსილებათა განხორციელებისთვის გადასახადების დამოუკიდებლად განსაზღვრის უფლებამოსილება.²

მიუხედავად კანონმდებლობით უზრუნველყოფილი უფლებამოსილებებისა, ფაქტია რომ, საქართველოს ადგილობრივი თვითმმართველობები მეტწილად დამოკიდებულნი არიან ცენტრალურ ხელისუფლებაზე და ადგილობრივ დონეზე უჭირთ დამოუკიდებლად მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებების მიღება, რომელიც ხელს შეუწყობს მუნიციპალიტეტის განვითარებას და დემოკრატიულ პრინციპებთან დაახლოებას. როგორც წესი ადგილობრივი ბიუჯეტი მოცავს საკუთარ და არასაკუთარ შემოსულობებს, ვინაიდან საკუთარი შემოსულობები ადგილობრივ დონეზე საკმაოდ მწირია, ადგილობრივი თვითმმართველობები დაფინანსებას იღებენ ქვეყნის ცენტრალური ბიუჯეტიდან, რომელიც მოიცავს გათანაბრებით, მიზნობრივ, კაპიტალურ და სპეციალურ ტრანსფერებს. სწორედ ამიტომ, ვინაიდან ადგილობრივი თვითმმართველობები ძირითად შემოსულობებს ქვეყნის ბიუჯეტიდან იღებენ ისინი დამოკიდებულნი არიან ქვეყნის ცენტრალურ ხელისუფლებაზე და დამოუკიდებლად გადაწყვეტილებების მიღება ნაკლებად შეუძლიათ, ცენტრალურ ხელისუფლებასთან კონსულტაციისა თუ ვალდებულებების თავის ავლის გარეშე. შესაბამისად ეკონომიკურად დამოკიდებული ადგილობრივი ხელისუფლება პოლიტიკურადაც დამოკიდებულია ცენტრალურ ხელისუფლებაზე. მიუხედავად ევროპული ქარტიისა და ასოცირების ხელშეკრულების რატიფიცირებისა, რომლებიც ადგილობრივი თვითმმართველობის დეცენტრალიზაციასა და დამოუკიდებლად განვითარებას ითვალისწინებენ, საქართველოში ნათლად ჩანს, მულიციპალურ დონეზე ცენტრალური ხელისუფლებისადმი დაქვემდებარება.

საერთაშორისო გამოცდილება და ცალკეული სახელმწიფოების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები, მეტი დეცენტრალიზაცია მინიჭონ

² საქართველოს პარლამენტი. (2014). *საქართველოს ორგანული კანონი, ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსი* (დოკუმენტის ნომერი, 1958-III). ქუთაისი. ვებ-გვერდი: <https://matsne.gov.ge>. მოძიებულია. 10.29.2018

ადგილობრივ თვითმმართველობებს, რათა მათ დამოუკიდებლად შეძლონ განვითარება, რაც ხელს შეუწყობს ქვეყნის წინსვლას, ცხადყოფს იმას რომ თვითმმართველობების განვითარება აქტუალურ და პრინციპულ მნიშვნელობას იძენს. შესაბამისად აუცილებელია საქართველომ გაითვალისწინოს საერთაშორისო გამოცდილება და მხოლოდ საკანონმდებლო დონეზე არ შემოიფარგლოს საკითხის მოსაგვარებლად, არამედ მიმართოს ქმედით ზომებს და გარდამავალი ეტაპიტან გადავიდეს ახალ საფეხურზე, რაც ქვეყანას დაეხმარება განვითარებასა და წინსვლაში. ნაშრომის მიზანიც პოლიტიკური და ეკონომიკური ფაქტორების იდენტიფიცირებაა, რომელთა კავშირიც ხელს უშლის დეცენტრალიზაციას და იწვევს ადგილობრივი თვითმმართველობების ეფექტური მუშაობის ჩავარდნას. პრობლემის ანალიზის შედეგად სიახლესთან ერთად ნათლად იქნება ნაჩვენები დეცენტრალიზაციის წარუმატებელი მცდელობის პროცესი საქართველოში.

კვლევის მიზანი: პოლიტიკური და ეკონომიკური ფაქტორების იდენტიფიცირება, რომლებიც განაპირობებენ ადგილობრივი თვითმმართველობების ეფექტური მუშაობის ჩავარდნას.

კვლევის ამოცანები:

- ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის ანალიზის შედეგად თვითმმართველი ორგანოების ეკონომიკური და პოლიტიკური შეფასება და მათი ანალიზი.
- ევროპული ქარტიისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის მიღების შედეგად მიღებული შედეგების შესწავლა და შეფასება.
- ძირითადი ფისკალური და პოლიტიკური ბარიერების იდენტიფიცირება, რომლებიც ხელს უშლიან საქართველოში დეცენტრალიზაციისა და დემოკრატიული პროცესების განვითარებას, ადგილობრივი თვითმმართველობების დონეზე.

- ყოფილი პოსტსაბჭოთა ქვეყნების (ლიეტუა, ლატვია, ესტონეთი) თვითმმართველობის პოლიტიკის მიმოხილვა, ევროკავშირში გაწევრიანების შემდეგ და მათი წარმატების გამომწვევი მიზეზების ანალიზი.
- საქართველოში თვითმმართველობის პოლიტიკის განხილვა და მისი წარუმატებლობის გამომწვევი ფაქტორების იდენტიფიცირება და ანალიზი.
- სწორი პოლიტიკის გატარების შედეგად მიღებული შედეგებისა და საკითხების ჩვენება, რომელთა გათვალისწინება დაეხმარება საქართველოს დეცენტრალიზაციისა და დამოუკიდებელი ეკონომიურ-პოლიტიკური საკითხების წარმართვაში.

საკვლევი კითხვა: საქართველოში ადგილობრივი თვითმმართველობები რამდენად ეფექტურად ახერხებენ იყვნენ დეცენტრალიზებულნი, როდესაც ისინი პოლიტიკურად და ეკონომიკურად დამოკიდებულნი არიან ცენტრალურ ხელისუფლებაზე?

კვლევის ჰიპოთეზა: ქვეყნის დეცენტრალიზაციის საკითხი დამოკიდებულია, თვითმმართველი ორგანოების პოლიტიკურ და ეკონომიკურ თავისუფლებასთან. შესაბამისად თვითმმართველი ორგანოები, რაც უფრო მეტად იქნებიან ეკონომიკურად დამოკიდებულნი ქვეყნის ცენტრალურ ხელისუფლებაზე, მით მეტად მცირდება იმის შანსები, რომ დეცენტრალიზაცია წარმატებით განხორციელდება და ქვეყანა გადავა დასავლური დემოკრატიის მოდელზე, რომელიც თავის მხრივ გულისხმობს: რომ თვითმმართველობები ფუნქციონირებდნენ დემოკრატიული მეთოდების გათვალისწინებით, საზოგადოების მონაწილეობის გამარტივებით, სერვისების მიწოდების გაუმჯობესებით, ადგილობრივ თემთა გაძლიერებით, მარგინალიზაციის აღმოფხვრითა და განვითარების ზრდის მაღალი ტემპით. ზემოთ აღნიშნულ ფაქტორებს განაპრიობებს ადგილობრივი თვითმმართველობების ეკონომიკური დამოუკიდებლობა, რომელიც თავის მხრივ ხელს უწყობს მათ პოლიტიკურ თავისუფლებას. ორი ურთიერთდამოკიდებული საკითხი ერთად უნდა

განიხილებოდეს, რათა შესაბამისი რეაგირებით მოხდეს მათი იდენტიფიცირება და ამის გათვალისწინებით დამოუკიდებელი დემოკრატიული პროცესების წარმართვა. ამასთან მნიშვნელოვანია საზოგადოების ცნობიერების ამაღლება, რაც ითვალისწინებს ჩართულობის მაღალ დონეს, ვინაიდან სოციალური საკითხი მნიშვნელოვნად განაპირობებს ადგილობრივი მმართველობის წარმატებას, საზოგადოებამ უკეთ იცის, როგორ შეიძლება საკუთარი პრობლემის მოგვარება ვიდრე ცენტრალურმა ხელისუფლებამ, შესაბამისად ხალხის ცნობიერების ამაღლება და მათი ჩართულობა ადგილობრივი თვითმმართველობების ფინანსურ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში, უმნიშვნელოვანეს და ძირეულ ცვლილებებს გამოიწვევს დეცენტრალიზაციის საკითხის წარმატების განხორციელებაში. რაც თავისმხრივ გამოიწვევს პოსტ-საბჭოთა გამოცდილების პრაქტიკიდან ამოღებას, სადაც სოციუმი, საზოგადოება გათვალისწინებული არ იყო და გადაწყვეტილებები მიიღებოდა ქვეყნის ცენტრალური ორგანოების მიერ, შედეგად ვიღებდით არაეფექტურ და უმიზნო ხარჯებსა თუ შდეგებს. ყოველივეს გათვალისწინებით აუცილებელია განვიხილოთ ადგილობრივი თვითმმართველობების ეკონომიკური და პოლიტიკური დამოუკიდებლობა, რომელიც უმნიშვნელოვანესია ქვეყნის დეცენტრალიზაციის პოლიტიკის განხორციელებაში.

დამოუკიდებელი ცვლადი: ცენტრალური მთავრობის მიერ დაფინანსებული ადგილობრივი თვითმმართველობები

დამოკიდებული ცვლადი: ეკონომიკურად დამოკიდებული ადგილობრივი თვითმმართველობა პოლიტიკურად დამოკიდებულია ცენტრალურ ხელისუფლებაზე, რაც ხელს უშლის დეცენტრალიზაციის პროცესს.

კვლევის მეთოდოლოგია: იმისთვის, რომ კვლევა წარმატებით განხორციელდეს, იგი მოითხოვს მთელი რიგი განსხვავებული ნაშრომებისა და პუბლიკაციების, გაცნობა-ანალიზს. კვლევის სრულყოფილად ჩამოყალიბებისთვის, მასში გამოყენებულია სხვადასხვა ავტორები, ანალიტიკური სტატიები, ოფიციალური დოკუმენტები და მნიშვნელოვანი სტატისტიკური მონაცემები, საერთაშორისო ორგანიზაციების რეკომენდაციები და მათი ანალიზი. როგორც უკვე აღინიშნა კვლევის რელევანტურობისთვის, მასში გამოყენებულია წყაროების ანალიზი, რომელიც

ეფუძნება ოფიციალურ დოკუმენტებს, მიმოხილვებს, სტატიებს და კვლევის ანგარიშებს. წყაროების მრავალფეროვნებიდან გამომდინარე საკითხი განხილულია მრავალმხრივად. მოცემული წყაროები ეყრდნობა ინტერნეტ ინფორმაციას, აკადემიურ ნაშრომებსა და ბაზებს, რომლებიც ინგლისურ და ქართულ ენებზეა დაწერილი. ბალტიისპირეთის ქვეყნების თვითმმართველობის პოლიტიკური და ეკონომიკური საკითხების განხილვისას გამოყენებულია, ოფიციალური დოკუმენტები, რომლებიც მოძიებულია ინტერნეტის მეშვეობით. ნაშრომში წარმოდგენილია ასევე საკითხზე არსებული თეორიისა და მიდგომების ანალიზი.

საკითხის აქტუალობიდან გამომდინარე კვლევაში უპირატესობა აქვს მინიჭებული კვლევის თვითმმართველობის მეთოდს და მის ერთ-ერთ მექანიზმს შედარების მეთოდს: ნაშრომში ერთმანეთთან შედარებულია შესწავლილი ქვეყნები (ბალტიისპირეთის ქვეყნები და საქართველო). რა განაპირობებს მათ წარმატებასა თუ წარუმატებლობას, თითოეული ქვეყნის მაგალითზე. თითოეულ შემთხვევაში ნაჩვენებია ადგილობრივი თვითმმართველობების ეკონომიკური და პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის წარმატებისა და წარუმატებლობის ფაქტორები.

თეორიული ჩარჩო. ნაშრომის თეორიულ ჩარჩოდ აღებულია Paul Smoke-ის ნაშრომი „Fiscal Decentralization in Developing Countries: A Review of Current Concepts and Practice“. თეორია ეხება ახლად დამოუკიდებლობა მოპოვებული ქვეყნების პოლიტიკურ ანალიზს. სახელმწიფოებს, რომლებიც გამოვიდნენ მეტროპოლიების დაქვემდებარებიდან და გადაწყვიტეს დამოუკიდებლად ეწარმოებინათ ქვეყნის პოლიტიკა, მათ შორის ადგილობრივი თვითმმართველობების დონეზე. თეორია კარგად ასახავს იმ ძირითად გამოწვევებს და დაბრკოლებებს, რომელსაც მესამე სამყაროს ქვეყნები აწყდებიან და სახავს ამოცანებს, რომელთა გათვალისწინების მეშვეობითაც შესაძლებელია სახელმწიფოში ეფექტური მმართველობის ჩამოყალიბება. ვინაიდან საქართველო მიეკუთვნება მესამე სამყაროს ქვეყნებს და გამოირჩევა ცენტრალიზმის მაღალი მაჩვენებლით, ამიტომ შეირჩა კვლევის თეორიულ ჩარჩოდ პოლ სმოუკის ნაშრომი, რომელიც გვთავაზობს ფისკალურ დეცენტრალიზაციაზე გადასვლას, რომლის მეშვეობითაც, შესაძლებელია დეცენტრალიზაციის მაღალი ხარისხის მიღება.

თავი I. ადგილობრივი თვითმმართველობები საქართველოში

1.1 ადგილობრივი თვითმმართველობების რეფორმა 2012-2018 წლებში

2012 წელს ხელისუფლების შეცვლის შემდეგ, ქვეყნის დეცენტრალიზაციის საკითხში, მნიშვნელოვანი ცვლილებები დაიწყო. ახლადმოსულმა ხელისუფლებამ, აღნიშნულ საკითხში რეფორმის ჩატარება გადაწყვიტა. რეფორმის მთავარი მიზანი ევროპული ქარტიის იმპლემენტაცია იყო, რაც ითვალისწინებდა ადგილობრივი თვითმმართველობების დემოკრატიზაციის პროცესებთან კიდევ უფრო დაახლოებას და მოსახლეობისთვის საზოგადო სერვისების მიწოდების გაუმჯობესებას. როგორც აღმოჩნდა აღნიშნული რეფორმა საკმაოდ ამბიციური იყო, რომელსაც თან შემაფერხებელი ფაქტორები ახლდა. ადგილობრივი თვითმმართველობის რეფორმა პოლიტიკურ კომპრომისებსა და სხვადასხვა ეროვნული პოლიტიკის გადაკვეთის წერტილებს ემთხვეოდა, განსახილველი იყო საგადასახადო, საფინანსო, ეკონომიკური, სატრანსპორტო, საგანმანათლებლო, ურბანული დაგეგმარების, გარემოს დაცვითი და სხვა მნიშვნელოვანი საკითხები. პროგრამის განხორციელება ხელს უშლიდა მთლიანობის შენარჩუნებას. ამით საკმაოდ რთულ პროცესებს დაედო სათავე, ვინაიდან ახალ სისტემას ძველი სისტემის გამოწვევებისთვის უნდა ეპასუხა და იგი უნდა გაგრძელებულიყო ისე, რომ დროთა განმავლობაში ახალი გამართული სისტემა ჩამოყალიბებულიყო. ქვეყანა გადასულიყო ახალი მმართველობის ტიპზე, რომლის თანახმადაც თვითმმართველობებს უნდა გაზრდოთაღ უფლებამოსილება და კომპეტენციები, შემდეგ ასპექტებში: საკუთრება, ფინანსური რესურსები, პოლიტიკური საკითხები და ა.შ. ფინანსური საკითხები საკმაოდ რთული გადასაჭრელი აღმოჩნდა, ვინაიდან ადგილობრივ თვითმმართველობებს უნდა გადასცემოდათ საკუთარი რესურსები და მათი მართვის უფლება, რომელიც მოიცავდა გადასახადებს, ახალი კომპეტენციების სამართლიან კომპენსაციას, სხვადასხვა საჯარო პირებისთვის საკუთრების განსაზღვრას და ადგილობრივი თვითმმართველობებისთვის საკმარისი მიწისა და სხვა საკუთრების მიცემას. ეს საკმაოდ შრომატევადი და რთულ საქმეა ვინაიდან, ცენტრალური ხელისუფლება მსგავს დათმობაზე საკმაოდ ძნელად და ნაბიჯების ნელი გადადგმით მიდის. ეს ქმნიდა საშიშროებას იმისა, თუ რამდენად სიცოცხლისუნარიანი ეკონომიკური და

პოლიტიკური სისტემა ჩამოყალიბდებოდა ადგილობრივ დონეზე, მცირე დროის პერიოდში, ცენტრალური ხელისუფლებისგან დამოუკიდებლად. ვინაიდან გრანტები მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტში მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენს, საქართველოში ეკონომიკური სიმდიდრე კი გადანაწილებულია გეოგრაფიულად, ამასთან არის გადასახადები, რომელთა გარკვეული ნაწილი ადგილობრივ ბიუჯეტში კონცენტრირდება. ახალი რეფორმით თანხების გადანაწილება გამოთანაბრების პრინციპით საკმაოდ მნიშვნელოვანი საკითხი გახლდათ, ვინაიდან ასეთ პირობებში ქვეყნის ყველა მუნიციპალიტეტში უნდა მომხდარიყო ცხოვრებისა და განვითარების თანაბარი შესაძლებლობების ხელშეწყობა. აღნიშნული პროცესი საკმაოდ რთული განსახორციელებელი აღმოჩნდა, სათანადო ფორმულის მიგნება პრობლემატური გახლდათ, რადგან საკითხი სირთულეს შეიცავდა, როგორც პოლიტიკური ასევე ბიუროკრატიული თვალსაზრისით. დამაბრკოლებელი იყო ასევე მუნიციპალიტეტების კომპეტენციების განსაზღვრის საკითხი.³

საქართველოს მთავრობის დეცენტრალიზაციისა და თვითმმართველობის განვითარების სტრატეგიის ძირითადი პრინციპები შემდეგ საკითხებს მოიცავდა:

- საზოგადოებრივი თვითმმართველობის ფორმირება თითოეულ დასახლებაში.
- მუნიციპალური თვითმმართველობის ტერიტორიული ოპრიმიზაცია და გაძლიერება.
- სამხარეო ხელისუფლებაში თვითმმართველობის ელემენტების დამკვიდრება.
- სახელმწიფო ზედამხედველობის ეფექტური მექანიზმების შექმნა.
- რეფორმების პროცესის სამართლებრივი, ტექნიკური და რესურსული უზრუნველყოფა. ზემოთხსენებული საკითხების გატარება უზრუნველყოფდა სრულყოფილი და ეფექტური თვითმმართველობის განხორციელებას.⁴

³საქართველოს მთავრობის ხედვა „დეცენტრალიზაციისა და თვითმმართველობის განვითარების სტრატეგიის მთავარი პრინციპების შესახებ“ 2013-2014 წლებისთვის. (2013). თბილისი. ვებ-გვერდი: http://www.mrdi.gov.ge/sites/default/files/xedva_2013-2014_clebistvis_0.pdf .მომიებულია. 10.31.2018

⁴საქართველოს მთავრობა. (2013). „დეცენტრალიზაციისა და თვითმმართველობის განვითარების სტრატეგიის მთავარი პრინციპების შესახებ“ 2013-2014 წლებისთვის. თბილისი. ვებ-გვერდი: <http://www.mrdi.gov.ge>. მომიებულია. 10/31.2018

საკითხი ქვეყანაში ადგილობრივი თვითმმართველობების პოლიტიკურ და ფინანსურ პროცესებში ძირეულ ცვლილებებს არ განიხილავდა. მუნიციპალიტეტებისთვის ფინანსური საკითხების განხილვა, ინფრასტრუქტურის სამინისტროსთან შეთანხმებით უნდა მომხდარიყო, საკანონმდებლო ბაზის მიღების შემდეგ კი ადგილობრივ დონეზე ხდებოდა სამართლებრივი და ტექნიკური საკითხების გამიჯვნა. როგორც უკვე აღინიშნა მუნიციპალურ და სამხარეო ბიუჯეტებს კანონმდებლობით გარანტირებული ექნებოდათ საკუთარი შემოსავლები, საგადასახადო შემოსავლები, ქონების მართვა-განკარგვასთან დაკავშირებული შემოსავლები, მოსაკრებლები და სხვა შემოსავლები, თუმცა თვითმმართველობების ბიუჯეტის უმეტეს წილს ცენტრალური ბიუჯეტიდან გამოყოფილი გათანაბრებითი ტრანსფერები შეადგენდა, რაც კიდევ ერთხელ მიუთითებს იმაზე, რომ ადგილობრივი ხელისუფლება ცენტრალურ ხელისუფლებაზე იქნებოდა დამოკიდებული. საგადასახადო შემოსავლების გამიჯვნისას კანონმდებლობით განისაზღვრა ადგილობრივი და ზიარი, საერთო სახელმწიფო გადასახადი. ქონების გადასახადი მიმართული იქნა ადგილობრივი ბიუჯეტის შესავსებად, ხოლო საშემოსავლო გადასახადი ზიარი ტიპის გადასახადად იქნა მიჩენული და წილობრივად გადანაწილდა ბიუჯეტებს შორის.

1.2 ადგილობრივი თვითმმართველობებში როგორც შედეგად მიღებული შემოსულობები

ადგილობრივი თვითმმართველობის ბიუჯეტის შემოსულობები, თვითმმართველი ერთეულის ბიუჯეტში მობილიზებული ფინანსური რესურსების ერთობლიობაა. ადგილობრივი თვითმმართველობების საბიუჯეტო შემოსულობები შედგება, საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული სხვადასხვა წყაროებიდან მიღებული შემოსავლებისგან. ადგილობრივი შემოსულობები, როგორც აღინიშნა შედგება საკუთარი და არასაკუთარი შემოსულობებისგან. საკუთარ შემოსულობებს განეკუთვნება.

- ადგილობრივი გადასახადები და მოსაკრებლები: აუცილებელი გადასახადელი ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულის ბიუჯეტში, რომელსაც ფიზიკური და იურიდიული პირები იხდიან ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოს მიერ განსაზღვრული ვადით ან უმისოდ, კანონით გათვალისწინებული საქმიანობის განხორციელების ან/და სარგებლობის უფლების მინიჭებისათვის, აგრეთვე ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოს მიერ გარკვეული მომსახურების გაწევისათვის. მოსაკრებლის სახეებს მიეკუთვნება, მშენებლობის მოსაკრებელი, დასუფთავების გადასახადი, სათამაშო ბიზნესის, მოსაკრებელი სპეციალური შეთანხმების გაცემისთვის. კულტურული მემკვიდრეობის სარეაბილიტაციო არეალის ინფრასტრუქტურის მოსაკრებელი⁵.

მსგავსი ტიპის მოსაკრებლები მცირედით ავსებენ ადგილობრივი თვითმმართველობების ბიუჯეტს, ამას ცხადყოფს ქალაქ ქუთაისის მუნიციპალიტეტის 2015 წლის ბიუჯეტის შემოსავლის სტრუქტურა, გადასახადებმა და მოსაკრებლებმა ქალაქის ბიუჯეტის 7% შეადგინა დანარჩენი 93%-ს, კი გრანტები- 79% და სხვა შემოსავლები- 14% შეადგენდა.⁶ მიუხედავად იმისა, რომ მოქმედი

⁵ საქართველოს პარლამენტი. (1998). *საქართველოს კანონი ადგილობრივი მოსაკრებლის შესახებ*. თბილისი. ვებ-გვერდი: <https://matsne.gov.ge>. მოძიებულია. 11.15.2018

⁶ ჩიხლაძე, ნ და რუსაძე, ნ. (2015). ადგილობრივი თვითმმართველობების ეკონომიკური საქმიანობის ძირითადი ასპექტი. ქუთაისი. ვებ-გვერდი :<https://atsu.edu.ge/EJournal/BLSS2015/eJournal/Papers/Economy/ChikhladzeNikoloz.pdf>. მოძიებულია. 11.15.2018

კანონმდებლობის თვალსაზრისით ფინანსური დახმარება ხელს არ უნდა უშლიდეს ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებს დამოუკიდებლად განახორციელონ პოლიტიკა თავიანთი კომპეტენციის სფეროში, პრაქტიკა სხვაგვარად მოქმედებს, ტერიტორიული ერთეულების ბიუჯეტებისთვის დონორი ინფრასტრუქტურული პროექტების განსახორციელებლად განვითარების მიზნით შექმნილია სპეციალური ფონდი, საიდანაც ხდება მინიციპალიტეტში ინფრასტრუქტურული პროექტებისთვის განკუთვნილი თანხების ჩარიცხვა, ეს კი დროში გაწეილი პროცესია, რაც მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტში ცვლილებების შეტანის აუცილებლობას წარმოშობს და ეს ინფრასტრუქტურის სამინისტროსთან შეთანხმების გარეშე არ შეიძლება მოხდეს.

- გათანაბრებითი ტრანსფერი: საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან კანონით განსაზღვრული ფორმით, ფინანსური დახმარების სახით გამოყოფილი სახსრები, ადგილობრივი თვითმმართველობებისთვის, რომელთა გამოყენების მიმართულებებს დამოუკიდებლად განსაზღვრავს ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანო.⁷

გათანაბრებით ტრანსფერს ადგილობრივი თვითმმართველობა ცენტრალური ბიუჯეტიდან იღებს, რათა იგი საკუთარი შეხედულებისამებრ გამოიყენოს. თუმცა, როგორც ჩანს ადგილობრივ დონეზე გადასახადების იმდენად დიდი რაოდენობა მიდის ცენტრალურ ბიუჯეტში, რომ მათი ნაწილის ადგილობრივ ბიუჯეტში აკუმულირებაც კი საკმარისი იქნება მუნიციპალიტეტების პრობლემების მოსაგვარებლად. პრობლემის იდენტიფიცირებისათვის ქალაქ ფოთის მუნიციპალიტეტის მაგალითიც მეტყველებს, ცენტრალურ ბიუჯეტში ქალაქ ფოთიდან შეტანილი გადასახადების წილი 45 მილიონ ლარს შეადგენს, საიდანაც ადგილობრივ ბიუჯეტში მოხლოდ 25%-ი რჩება, დანარჩენი 75%-ი კი ცენტრალურ ბიუჯეტში ირიცხება. გადასახადების ასეთი ჭარბი ცენტრალიზება ადგილობრივი თვითმმართველობების ფიქციურობაზე მიუთითებს. დროთა განმავლობაში, ადგილობრივი თვითმმართველობების დეცენტრალიზაციის რეფორმამ, ძირეული ცვლილებები მოიტანა ადგილობრივ დონეზე ფისკალური პოლიტიკის თვალსაზრისით, რაც ბიუჯეტის დაგეგმარების პროცესებს მნიშვნელოვნად ცვლის

⁷ საქართველოს კანონი „ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულის ბიუჯეტის შესახებ“. (2006). თბილისი. ვებ-გვერდი: www.nplg.gov.ge. მოძიებულია. 11.15.2018.

და მუნიციპალიტეტებს უმცირებს, გათანაბრებითი ტრანსფერების მოცულობას. 2016 წლიდან ქალაქ ფოთს ცენტრალურ ბიუჯეტში შეაქვს დაახლოებით 45 მილიონი ლარი, ადგილზე კი როგორც უკვე აღინიშნა მხოლოდ 15 მილიონი ლარი რჩება, რომელთა უმეტესი 11 მილიონ ლარზე მეტი ადგილობრივი გადასახადითაა უზრუნველყოფილი, 3 მილიონზე ოდნავ მეტი სხვა შემოსულობებით და წილობრივად მხოლოდ 260 ათასი ლარია გამოთანაბრებითი ტრანსფერის სახით. მიუხედავად გამოთანაბრებითი ტრანსფერის ასეთი სიმცირისა, ფოთის მუნიციპალიტეტი დამოკიდებულია ცენტრალურ ხელისუფლებაზე, ვინაიდან ცენტრალური ხელისუფლება უზღუდავს ქალაქს შიდა შემოსულობების წილის მოცულობას და დამოუკიდებლად მოქმედების საშუალებას არ აძლევს. სწორედ ამ პოლიტიკიდან გამომდინარე ქალაქ ფოთში მოუწესრიგებელია ინფრასტრუქტურა, ქუჩები, ქალაქშია არ ფუნქციონირებს გადაუდებელი დახმარების საავადმყოფო, არ გააჩნია საკმარისი რაოდენობის წყლის სატუმბი სადგურები, რის გამოც ქალაქი იტბორება, ასევე არ გააჩნია საკანალიზაციო სისტემა, რაც ზღვისა და მიმდებარე ტერიტორიების დაბინძურებას იწვევს, მოუწესრიგებელია ნაგავსაყრელი, ავარიულ მდგომარეობაში იმყოფება ფოთის წყალგამყოფი ჰიდრო კვანძი, მოუწესრიგებელია პლიაჟი, ხოლო მასობრივი უმუშევრობა და სიდუხჭირის პრობლემა მნიშვნელოვნად აზიანებს ქალაქის განვითარების შესაძლებლობებს. სწორედ ბიუჯეტის მსგავსი დაგეგმარების გამო ვერ ახერხებს ქალაქ ფოთის მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაცია პოლიტიკურად აქტიური საკითხების მოგვარებას და იქმნება გარემო, სადაც არ არსებობს გათანაბრებითი ტრანსფერის გამოყოფის შესაძლებლობა და თავად ადგილობრივ დონეზეც ბიუჯეტის სიმცირის გამო ვერ ხერხდება მსგავსი პრობლემების მოგვარება⁸

⁸ ფოთის სილატაკე – სახელმწიფო პოლიტიკის შედეგი. (2017). თბილისი. ვებ-გვერდი: <https://droa.ge>. მოძიებულია. 11.25.2018.

საქართველოს კანონმდებლობით ასევე გათვალისწინებულია არასაგადასახადო შემოსულობები, ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულების ბიუჯეტის არასაკუთარი შემოსულობები, რომელთაც მიეკუთვნება:

- სპეციალური ტრანსფერი: ადგილობრივი თვითმმართველობისთვის სტიქიური მოვლენების შედეგების სალიკვიდაციოდ, კონკრეტული კაპიტალური და სხვა მიმდინარე ხარჯების დასაფინანსებლად საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ან ავტონომიური რესპუბლიკის ბიუჯეტიდან, ფინანსური დახმარების სახით გამოყოფილი სახსრები.⁹
- საქართველოს ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის 98 მუხლის პირველი პუნქტით, თვითმმართველ ერთეულს უფლება აქვს საქართველოს მთავრობას/სამინისტროებს ან/და საქართველოს ავტონომიური რესპუბლიკების მთავრობებს/სამინისტროებს მიმართოს ფინანსური დახმარების მოთხოვნით. მიმართვაში კი აუცილებლად უნდა აღინიშნოს სპეციალური ტრანსფერის გამოყოფის მოთხოვნის საფუძველი და ტრანსფერის მოცულობა.¹⁰

პრაქტიკაზე დაკვირვება ცხადყოფს იმას, რომ სპეციალური ტიპის ტრანსფერების მოცულობა, არჩევნების პერიოდის მოახლოებას ემთხვევა, როდესაც დაპირებები უმეტესწილად კომპეტენციის ზღვარს ცდება და ადგილობრივი თვითმმართველობები იძულებულნი არიან, ამომრჩევლის გულის მოსაგებად მიმართონ ამ ხერხს და მოითხოვონ შესაბამისი მოცულობის ფინანსური სახსრები. 2012 წელს ახალმა ხელისუფლებამ 2 მილიონი ლარზე მეტით გაზარდა თვითმმართველი ერთეულების დაფინანსება სპეციალური ტრანსფერის სახით.¹¹ დაახლოებით იგივე პოლიტიკას ატარებს თბილისის მერიაც. 2018 წელს მერიამ სპეციალური ტრანსფერის სახით 43 მილიონი ლარი მიიღო, როდესაც წინა წლებში

⁹ ფონდი ღია საზოგადოება. (2007). *საქართველოს საბიუჯეტო სისტემა*. თბილისი. ვებ-გვერდი: <http://www.nplg.gov.ge>. მოძიებულია. 11.25.2018.

¹⁰ საქართველოს პარლამენტი. (2014). *საქართველოს ორგანული კანონი, საქართველოს ორგანული კანონში „ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსი“ ცვლილების შეტანის შესახებ (დოკუმენტის ნომერი, 2936III)*. ქუთაისი. ვებ-გვერდი: <https://matsne.gov.ge>. ბოძიებულია. 11.30.2018

¹¹ თურუაშვილი, გ. (2013). *რეგიონებში განხორციელებული სპეციალური ტრანსფერები წინა საარჩევნო პერიოდში*. თბილისი. ვებ-გვერდი. <https://idfi.ge>. მოძიებულია. 12.09.2018.

მსგავს პრეცედენტს ადგილი არქონდა. ეს კი ხდება მაშინ, როდესაც წესით მსგავსი ტიპის ტრანსფერს ადგილი უნდა ქონდეს, სტიქიური უბედურების, ეკოლოგიური და სხვა სახის კატასტროფისა თუ საომარი მოქმედებების, ეპიდემიისა და სხვა საგანგებო სიტუაციების შედეგების სალიკვიდაციოდ. მსგავსი ტიპის ექსესებს კი თბილისში ბოლო პერიოდში ადგილი არ ქონია. ამ ფენომენის ასახსნელად კი ადგილობრივ ხელისუფლებას განმარტება არ გაუკეთებია და ბუნდოვანებითაა მოცული თუ რაში იხარჯება სპეციალური ტრანსფერის სახით გამოყოფილი სახსრები.¹²

- მიზნობრივი ტრანსფერი: დელეგირებული უფლებამოსილებების განსახორციელებლად ადგილობრივი თვითმმართველობების ბიუჯეტში სახელმწიფო ან/და ავტონომიური რესპუბლიკის ბიუჯეტიდან ფინანსური დახმარების სახით მიღებული სახსრები. ანუ დელეგირებული უფლებამოსილებების დაფინანსებისთვის გადაცემული ხაჯები.¹³
- კაპიტალური ტრანსფერი: კაპიტალური ტრანსფერი გამოიყოფა კაპიტალური პროექტის განსახორციელებლად. კაპიტალური ტრანსფერი არის სახელმწიფო, ავტონომიური რესპუბლიკის რესპუბლიკურ და თვითმმართველი ერთეულების ბიუჯეტებს შორის გაწეული ფინანსური დახმარება, რომელიც დაკავშირებულია ტრანსფერის მიმღების არაფინანსური აქტივების ზრდასთან. მუნიციპალიტეტმა კაპიტალური ტრანსფერი შესაძლებელია გამოყოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ იგი ხმარდება ტრანსფერის გამცემი მუნიციპალიტეტის მიზნებს საქართველოს კანონმდებლობით განსაზღვრული საკუთარი უფლებამოსილებების ფარგლებში.¹⁴

რეფორმის გატარების შედეგად ადგილობრივმა თვითმმართველობებმა მიიღეს საკუთარი და არასაკუთარი შემოსულობების წყაროები, მიუხედავად მცდელობებისა

¹² საბიუჯეტო „აბრაკადაბრა“ თბილისის ბიუჯეტში და ფინანსთა სამინისტროს ფოკუსები. (2017). თბილისი. ვებ-გვერდი: <https://droa.ge>. მოძიებულია. 12.09.2018

¹³ ფონდი ღია საზოგადოება საქართველო. (2007). საქართველოს საბიუჯეტო სისტემა. თბილისი. ვებ-გვერდი: <http://www.nplg.gov.ge>. მოძიებულია 12.09.2018.

¹⁴ საქართველოს პარლამენტი. (20

14). საქართველოს ორგანული კანონი, საქართველოს ორგანულ კანონში „ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსი“ ცვლილების შეტანის შესახებ (დოკუმენტის ნომერი, 293611ს). ქუთაისი. ვებ-გვერდი: <https://matsne.gov.ge>. მოძიებულია. 12.24.2018.

ფისკალური დეცენტრალიზაციის პროცესი ნელი ტემპით მიმდინარეობს და როგორც ნაჩვენებია ჩავარდნის პირასაა, ვინაიდან თვითმმართველობების შემოსავლები დამოკიდებულია ცენტრალური ხელისუფლების გადაწყვეტილებებზე, რაც დროში გაწელილი და მოუქნელია ადგილობრივი თვითმმართველობებისთვის, შესაბამისად მსგავსი ტიპის დამოკიდებულება ხელს უშლის მათი დამოუკიდებელი გადაწყვეტილებების მიღებას და იქმნება ვაკუუმი, სადაც ვერ ხორცილდება ადგილობრივ დონეზე შესაბამისი გადაწყვეტილებების მიღება. ქვემოთ გრაფიკულად მოცემულია თვითმმართველი ერთეულების ბიუჯეტის შემოსულობები. თუ საიდან იღებს ადგილობრივი თვითმმართველობები საბიუჯეტო დაფინანსებას, რის გამოც ისინი მოქნილ გადაწყვეტილებებს ვერ იღებენ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ საკითხებში.

¹⁵ ადგილობრივი თვითმმართველობების ფინანსები და ქონება. (2016). თბილისი. ვებ-გვერდი. <http://resources.ctf.org.ge>. მოძიებულია. 12.24.2018

1.3 ადგილობრივი თვითმმართველობების პოლიტიკა

საერთაშორისოდ აღიარებული პრინციპები, რომელიც 2009 წელს ადგილობრივი მმართველობის აქტის სახელწოდებითაა მიღებული, ადგილობრივ მთავრობებს აძლევს შესაძლებლობას დამოუკიდებლად მიიღონ მათთვის მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებები, რაც ხელს შეუწყობს მმართველობის ეფექტიან ჩამოყალიბებას. ადგილობრივი თვითმმართველობების აქტის თანახმად, მათ აქვთ გამჭვირვალობისა და პროცესების ეფექტურად წარმართვის ვალდებულება, ასევე ეძლევათ უფლება დამოუკიდებლად მიიღონ გადაწყვეტილებები საზოგადოებრივი ინტერესების საკითხებში, გააუმჯობესონ და მოაწესრიგონ ინფრასტრუქტურა და ეფექტური სერვისების მიწოდება საზოგადოების თითოეული წევრისთვის, დემოკრატიული წარმომადგენლობის, სოციალური ჩართულობისა და კარგი მმართველობის უზრუნველყოფა ადგილობრივ დონეზე. მსგავსი მნიშვნელობის საკითხების გადაწყვეტა საჭიროებს ადგილობრივი მმართველობის ეთიკურ და სამართლებრივ ჩარჩოებში ფუნქციონირებას, რათა აღსრულების პროცესს რაიმე საფრთხე არ შეექმნას. შესაბამისად ადგილობრივ დონეზე, პოლიტიკის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია გატარდეს ისეთი ღონისძიებები, რომელიც დაიცავს ადგილობრივი მცხოვრებლების სამომავლო და მიმდინარე ინტერესებს. უზრუნველყოფს ჩართულობის პროცესს, რომელმაც უნდა გააუმჯობესოს პოლიტიკის წარმოება და გადაწყვეტილებების მიღების პროცესი. პრიორიტეტების გათვალისწინებით მოხდეს ბიუჯეტის დაგეგმარება, ისე რომ მასში საზოგადოების მოთხოვნები იქნეს გათვალისწინებული. აუცილებელია ადგილობრივ დონეზე საზოგადო რესურსების გადანაწილება, ხარჯთსარგებლიანობის, ეფექტურობისა და ეკონომიურობის გათვალისწინებით, რაც საფუძველს უდებს განვითარების განგრძობითობას. ადგილობრივ მმართველობას ეძლევა საშუალება აწარმოოს კომერციული საქმიანობა, რომელიც ადგილობრივ დონეზე მოიტანს ბენეფიტებს და ხელს შეუწყობს ადგილობრივი თვითმმართველობის ეკონომიკურ განვითარებას. დადონ კომერციული ხელშეკრულებები ასოციაციებთან, სახელმწიფოს კანონმდებლობით გათვალისწინებულ საკითხებში. ადგილობრივმა მთავრობამ უნდა მოახდინოს კონკურენციის პრინციპების დაცვა, რომლის მეშვეობითაც ადგილობრივ დონეზე შეიქმნება ბიზნესისათვის ხელსაყრელი გარემო კონკურენტუნარიანობის

გათვალისწინებით, თუმცა ეს არ უნდა მოხდეს ისე, რომ დაზარალებულს საჯარო სექტორი. კონკურენციის პირობებში ადგილობრივ დონეზე კერძო სექტორს ეძლევა ბიზნეს საქმიანობის წარმოების უფლება, რომლისგანაც მიღებული ხარჯებით უნდა შეივსოს ადგილობრივი ბიუჯეტის უმეტესი ნაწილი, მაგალითისთვის ასეთი ტიპის საქმიანობაა გარე პარკირების მოწესრიგება, საბადოებისა და კარიერების, სპორტული ობიექტების, მოწყობის საკითხები. თუმცა პოლიტიკური თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია ადგილობრივი გზების მოწყობის საკითხი, რომელიც ადგილობრივ დონეზე უნდა გადაწყდეს და საკითხში ბიზნეს სექტორს გადამწყვეტი უპირატესობა არ ენიჭება. ადგილობრივ დონეზე წყდება გზების კეთილმოწყობის, განვითარებისა და მშენებლობის საკითხები.¹⁶

ადგილობრივმა თვითმმართველობებმა უნდა იმოქმედონ მოქნილად, ისე, რომ გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მათზე რაიმე ბიზნეს ინტერესებმა გავლენა არ მოახდინონ. რაიმე ზეგავლენის თავიდან ასაცილებლად, წარმომადგენლებმა უნდა მიმართონ ლოგიკურ შედარებას, თუ რა შედეგის მოტანა შეუძლია კონკრეტული საკითხის გატარებას და ხომ არ ჯობია ალტერნატიული ვარიანტის განხილვა. ასევე უნდა გაითვალისწინონ თუ რამდენად მომგებიანი იქნება მათი რომელიმე გადაწყვეტილების მიღება ეკონომიკურად და თანხების დაზოგვა, სამომავლო პერსპექტივაში ხომ არ გამოიწვევს კიდევ მეტი ხარჯის გაწევას. გადაწყვეტილების მიღების პროცესში არ უნდა მოექცნენ რომელიმე პოლიტიკური ორგანიზაციის გავლენის ქვეშ, თუნაც ეს სახელისუფლებო სათავეში მდგარი ორგანიზაცია იყოს. გადაწყვეტილების მიმღები პირები უნდა გამოვიდნენ საკუთარი ემოციური განცდებისა და გავლენებისგან, რათა მიღებული შედეგი იყოს საერთო კეთილდღეობის და არა რომელიმე ჩინოვნიკის მიზნების მიღწევის საშუალება.¹⁷

პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღება კი საკმაოდ რთული და კომპლექსური საკითხია, რომელიც დეცენტრალიზებული უნდა იყოს, რადგან პოლიტიკის ინიცირება, ფორმულირება და განხორციელება, ინტერესთა კონფლიქტის გამომწვევი

¹⁶ *Local Government Act 2009*. (2018). Queensland. ვებ-გვერდი. <https://www.legislation.qld.gov.au>. მოძიებულია. 12.24.2018

¹⁷ ANGELOPOU, M. (2018). *Local and regional democracy in Georgia*. Greece. ვებ-გვერდი. <http://www.mrdi.gov.ge>. მოძიებულია. 12.24.2018.

შეიძლება აღმოჩნდეს. დეცენტრალიზაცია კი ხელს უწყობს დამოუკიდებელი პროცესების წარმართვას.

ადგილობრივ დონეზე პოლიტიკის წარმოება მოიცავს მმართველობის პრინციპების, გეგმების და სამოქმედო კურსის შემუშავებას. საკანონმდებლო ორგანო, საჯარო პოლიტიკის საწარმოებლად იღებს გადაწყვეტილებებს, რომლის მიღებულ გადაწყვეტილებებს აღმასრულებელი ორგანოები უზრუნველყოფენ. გადაწყვეტილებები შეიძლება იყოს, საზოგადოებრივი ხედვიდან გამომდინარე, ყოვლისმომცველი გეგმა, ბიუჯეტთან და პოლიტიკასთან დაკავშირებული საკითხები, რომლებიც ისახავს კონკრეტულ მიზანს, როგორცაა რაიმეს აკრძალვა ან დაშვება. ვინაიდან საზოგადოების ინტერესები მრავალფეროვანია, ამიტომ პოლიტიკის განხორციელების პროცესი მოითხოვს სიბრძნესა და დიპლომატიას, რათა მეტ-ნაკლებად თითოეული მოქალაქის ინტერესი იქნეს გათვალისწინებული. პოლიტიკის კეთების პროცესში მნიშვნელოვანია ისეთი გადაწყვეტილებების მიღება, რომელიც მთავრობის ხედვაზე მოახდენს გავლენას და როგორც უკვე აღინიშნა მოცემულ პროცესში საკითხები დაბალანსდება და აიწონება საზოგადოებრივი ღირებულებების ზეგავლენით, ისე რომ ეს არ გამოიწვევს ინტერესთა კონფლიქტს და ადამიანის უფლებები დაცული იქნება. აღნიშნული პროცესის დროს ადგილობრივმა ხელისუფლებამ ხელი უნდა შეუწყოს: საზოგადოებრივი ხედვის ჩამოყალიბებას, რომლის თანახმადაც საზოგადოებას უნდა ქონდეს მომავლის განსაზღვრის საერთო ხედვა. საზოგადო მიზნებისა და მისწრაფებების ჩამოყალიბებას, თუ, როგორ გაუმკლავდნენ გამოწვევებს და მართონ კრიზისული სიტუაციები მაღალ დონეზე. ყოვლისმომცველი გეგმის ჩამოყალიბებას, რაც დაეხმარება საზოგადოებას მიიღოს პოლიტიკური ბენეფიტები სამომავლო პერსპექტვაში. ლოკალური სერვისების, ბიუჯეტისა და კაპიტალური ინფრასტრუქტურის დაგეგმარება, რაც გააადვილებს ბიუროკრატისგან მიღებულ დაბრკოლებებს და ადგილობრივ დონეზე გადმოიტანს მეტად მნიშვნელოვან საკითხებს. როდესაც ადგილობრივ დონეზე პოლიტიკა სწორად ხორციელდება ადგილი აქვს: საზოგადო მხარდაჭერას, ადგილობრივ დონეზე მმართველობას მხარს უჭერს სამოქალაქო ჯგუფები გაერთიანებები და ბიზნესის წარმომადგენლებიც კი. პოლიტიკა არის სამართლიანი, მიღებული გადაწყვეტილებები არის სამართლიანი და თანაბრად ნაწილდება ინტერესთა

ჯგუფებზე. გათვალისწინებულია მოქალაქის კონსტიტუციური და ლეგიტიმური უფლებების დაცვა. გადაწყვეტილების მიღება ეფუძნება სოლიდურ ანალიზს, კარგი პოლიტიკის წარმოება ეფუძნება ნათელი მიზნებისა და ამოცანების ჩამოყალიბებას, განიხილება რამდენიმე ალტერნატივა და ფასდება ალტერნატივათა ზემოქმედება კრიტერიუმებთან მიმართებით. ზომავს საზოგადოების გადაწყვეტილების, ღირებულებების და მიზნების პოლიტიკურ შედეგებს. პოლიტიკის გატარება არის რელევანტური, გადაწყვეტილება მიმართულია პრობლემისა თუ საკითხის მოსაგვარებლად, რაც საზოგადოებისთვის მნიშვნელოვანია. პროცესების გატარების დროს მიიღება პოლიტიკა, რომელსაც განახორციელებს ადგილობრივი ხელისუფლება, მიღებულ პოლიტიკას აქვს შესაძლებლობა განხორციელდეს იმპლემენტაციის პროცესში. გატარებული პოლიტიკა შემოწმებადია, ყოველთვის არსებობს რისკი, რომ პროცესების წარმართვის დროს ადგილი ექნება გაუთვალისწინებელ შედეგებს, რომელიც უბრალოდ მიზნის მიღწევის საშუალებად გამოიყენება. ანალიზის დროს მნიშვნელოვანია მივიღოთ გადაწყვეტილება, რომელიც დაგვეხმარება სწორი პოლიტიკის არჩევაში. კარგი მონიტორინგის დროს, შესაძლებელია ადრეულ ეტაპზე იქნას იდენტიფიცირებული საფრთხეები, რომლებიც პოლიტიკის გატარებით იწვევს გაუთვალისწინებელ შედეგებს. გადაწყვეტილებების მიმდებ პირებსეს საშუალებას აძლევს გაზარდონ ეფექტურობა, შეცვალონ პოლიტიკა ან საერთოდ უარი თქვას მათზე.¹⁸

საჯარო პოლიტიკაში, ადგილობრივ დონეზე თვითმმართველობები ბევრად მოქნილ პოლიტიკას აწარმოებენ და ამას ცხადყოფს აქტებითა და დებულებებით მიღებული რეკომენდაციები, რომელთა მიხედვითაც აუცილებელია თვითმმართველობებმა საკუთარი პოლიტიკა თავად აწარმოონ, იქნება ეს პოლიტიკური თუ ეკონომიკური თვალსაზრისით. ვინაიდან დეცენტრალიზაცია ხელს უწყობს თვითმმართველობების განვითარებას და ისინი ნაკლებ დამოკიდებულნი არიან ცენტრზე, შესაბამისად ცენტრალურ ხელისუფლებას ნაკლები გავლენის მოხდენა შეუძლია პროცესებზე და რიგ შემთხვევებში ხდება ბევრად მოქნილი და წარმატებული პოლიტიკის გატარება

¹⁸ *Local Government Policy-Making Process*. (1999). Washington. ვებ-გვერდი. <http://eatbettermovemore.org>.
ბოდიებულია. 12.24.2018

ვიდრე ეს ჩვეულებრივ ცენტრალიზაციის პროცესში მოხდებოდა. მსგავსი ტიპის სახელმწიფოებში მაღალია დემოკრატიზაციის დონე და ადგილი აქვს საზოგადოებრივი ინტერესების დაცვას. თუკი ამ მოცემულობით ვიმსჯელებთ დეცენტრალიზაცია ხელს უწყობს დემოკრატიას და პირიქით ანუ თანამედროვე სახელმწიფოებმა უნდა იზრუნონ ადგილობრივი თვითმმართველობების მეტი თავისუფლებისთვის, უპირველეს ყოვლისა ეკონომიკური და პოლიტიკური თვალსაზრისით, რათა მიაღწიონ თანამედროვე გამოწვევის იმ მაღალ სტანდარტებს, რასაც დემოკრატიულობის განვითარება იწვევს.

1.4 ადგილობრივი თვითმმართველობების პოლიტიკური გადაწყვეტილებების კომპეტენცია

ქართული ოცნების ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ, როგორც უკვე აღინიშნა დაიწყო ადგილობრივი თვითმმართველობის რეფორმა, რაც დეცენტრალიზაციის კიდევ უფრო გაძიერებისკენ იყო მიმართული. რეფორმის ფარგლებში უნდა მომხდარიყო თვითმმართველი ქალაქების რაოდენობის ზრდა, რაც ეფუძნებოდა პოლიტიკას, რომლის თანახმადაც, რაც უფრო მეტი თვითმმართველი ქალაქი იქნება, მით მეტად წარმატებული იქნება ქვეყანა. მთავარი აქცენტი კეთდებოდა მოქალაქეთა უფრო მეტ ჩართულობაზე და მონაწილეობის ხარისხზე, შედეგად უნდა მომხდარიყო ადგილობრივი პრობლემატიკის შესწავლა. მეტი იქნებოდა გამჭვირვალობის ხარისხი და შემცირდებოდა ბიუროკრატია ასევე მისი ხარჯები. დაიწყო ოპტიმიზაციის პროცესის განხორციელება, რაც თავის მხრივ ნიშნავდა მეტი კომპეტენციების განხორციელების შესაძლებლობას, ეკონომიკურ სიძლიერეს, ნაკლებ ბიუროკრატიულ ხარჯებს, მსხვილი ინვესტიციების განხორციელების პოტენციალს. პრინციპის განსახორციელებლად დაიწყო იმ ძირითად ამოცანებზე მუშობა, რომელთაც სუბსიდირების პრინციპი, კომპეტენციების მოცულობა, ხარისხი, ეკონომიკური შესაძლებლობები და რესურსები უნდა დაებალანსებინა. მოცემულობიდან გამომდინარე, მსგავსი ტიპის ღონისძიებებს საფუძველი უნდა დაედო ხელისუფლების გაწონასწორებას ვერტიკალურ დონეზე. სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოებმა აიღეს პასუხისმგებლობა, უზრუნველყოთ ადგილობრივი თვითმმართველობების განვითარებისთვის საჭირო, სამართლებრივი, ორგანიზაციული და მატერიალურ-ფინანსური პირობების შექმნა და ხელი შეეწყოს ჩართულობის პროცესისთვის. ამით საფუძველი დაედო თვითმმართველობების განხორციელების ძირითად პრინციპებს, რომელიც ეფუძნებოდა: ჩართულობის მეტ ხარისხს. ადგილობრივი თვითმმართველი ორგანოებისთვის კანონით განსაზღვრულ ადგილობრივი მნიშვნელობის საკითხთა გადაწყვეტას, თვითმმართველი ორგანოების საჯაროობას და მათ დამოუკიდებლობას თავიანთი ფუნქციების განხორციელებაში. წარმომადგენლობითი ორგანოების თანამდებობის პირთა ანგარიშვალდებულება მოსახლეობის წინაშე. თითოეულ მუნიციპალიტეტს ეძლეოდა შესაძლებლობა

ეთანამშრომლა სახელმწიფოსა თუ სხვა მუნციპალიტეტთან, დახმარებისა და თანამშრომლობის თვალსაზრისით, რათა მომხდარიყო საერთო პრობლემის იდენტიფიცირება და გადაჭრის გზების ძიება. უმნიშვნელოვანესი საკითხი, რაც კიდევ ერთხე ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს გახლდათ სახელმწიფოსა და ადგილობრივი თვითმმართველობების გამიჯვნა. შეიქმნა გარემო სადაც სახელმწიფოსა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოთა შორის იწარმოებოდა დავის სასამართლო წესით გადაწყვეტა. თვითმმართველობებს ეძლეოდათ საფინანსო ეკონომიკური დამოუკიდებლობა.¹⁹

აღნიშნული საკითხი ადგილობრივი თვითმმართველობების განვითარებისა და დეცენტრალიზაციის კუთხით მნიშვნელოვნად წინ გადადგმული ნაბიჯი იყო. დაიწყო განვითარების ახალ საფეხურზე გადასვლა, რაც იძლეოდა ვარაუდის საშუალებას, რომ საქართველოში დროის მოკლე მონაკვეთში შესაძლებელი იყო ჩამოყალიბებულიყო დეცენტრალიზაციის ახალი მოდელი, რომელიც დასავლურ მოდელთან ახლოს დადგებოდა. თუმცა, როგორც შემდეგ აღმოჩნდა პროექტზე მუშაობა ნაადრევი და დაჩქარებული იყო. ხელისუფლების წარმომადგენლებმა გადაწყვიტეს, რომ მსგავსი ტიპის რეფორმა, ზედმეტად მეტ ბიუროკრატიულ ხარჯებთან იყო დაკავშირებული. ასევე იქმნებოდა არათანაბარი ტიპის გარემო, სადაც მუნციპალიტეტები არასათანადო კონკურენციის პირობებში იმყოფებოდნენ და ზოგ მუნციპალიტეტს გაცილებით მეტი განვითარების შესაძლებლობა ეძლეოდა ვიდრე სხვა მასზედ მეტად დიდ და მაღალი პოტენციური შესაძლებლობების მქონე მუნციპალიტეტს. შესაბამისად სახელისუფლებო ორგანომ დაიწყო ცვლილებაზე მუშაობა, შედეგად 2017 წლის 15 ივნისს საქართველოს პარლამენტმა მხარი დაუჭირა თვითმმართველი ქალაქების რაოდენობის შემცირებას. ხელისუფლების გეგმის თანახმად 12 თვითმმართველი ქალაქიდან სტატუსი გაუუქმდა 7 მათგანს და მხოლოდ 5 მათგანი სარგებლობს აღნიშნული სტატუსით. ამ ცვლილების თანახმად ერთი თვითმმართველი ერთეული შეუერთდა მუნციპალიტეტს, შეერთების

¹⁹საქართველოს პარლამენტი.(2014). *საქართველოს ორგანული კანონი ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ*. ქუთაისი. ვებ-გვერდი. <http://procurement.gov.ge>. მოძიებულია. 12.26.2018

შედეგად კი მათ საერთო ბიუჯეტი და მმართველობა აქვთ. ეს კი მიმართული იყო იქითკენ, რომ შემცირებულიყო ბიუროკრატიული ხარჯები. ხელისუფლების არგუმენტები თვითმმართველი ქალაქების გაუქმებაზე შემდეგში მდგომარეობდა, რომ მუნიციპალიტეტების გაყოფის შემდეგ არ გაზრდილა მათი საკუთარი შემოსულობები, თუმცა ფაქტები შედეგზე მეტყველებს, რომ მუნიციპალიტეტების გაყოფის შედეგად მათი შემოსულობები და ბიუჯეტი გაცილებით გაიზარდა ვიდრე ეს მანამდე იყო. თვალსაჩინოებისთვის შეგვიძლია ავიღოთ ქალაქ ზუგდიდის მუნიციპალიტეტი, რომლის შემოსულობები რეფორმამდე 5 მილიონ ლარს შეადგენდა,(გათანაბრებითი ტრანსფერი გარეშე), ხოლო ახალი როფორმის გატარების შემდეგ ქალაქ ზუგდიდის და ზუგდიდის მუნიციპალიტეტების ბიუჯეტმა, გათანაბრებითი ტრანსფერების გარეშე 2015 წელს 7 მილიონ ლარზე მეტი შეადგინა, ბიუჯეტი მზარდი იყო მომდევნო 2016 წელსაც, როდესაც შემოსავალმა 9 მილიონ ლარზე მეტი შეადგინა, ხოლო მომდევნო 2017 წელს შემოსულობებმა 15 მილიონ ლარამდე მიაღწია. შესაბამისად მთავრობის მსჯელობა იმის შესახებ რომ, შემოსულობები რეფორმის გატარების შემდეგ არ მომხდარა მცდარია და ფაქტები რეალურად სხვა რამეზე მეტყველებენ.²⁰

კვლევაში, როგორც უკვე აღინიშნა, მთავრობის ახალი რეფორმის შედეგად, ხელისუფლებას ჰქონდა მოლოდინი იმისა, რომ თვითმმართველი ორგანოები მოახდენდნენ საკუთარ პრობლემებზე კონცენტრირებას და ბიუჯეტს ისე დაგეგმავდნენ, რომ მისი გახარჯვის შედეგად მიიღებდნენ ურბანულ ზრდასა და სპეციფიკური პრობლემების გადაწყვეტის გზებს. თუმცა იმავე ხელისუფლებამ რეფორმის გასვლიდან სამ წელში გადაწყვიტა, რომ მსგავსი ტიპის დაყოფა ხელოვნურია და თვითმმართველი ქალაქები უნდა გაერთიანდნენ მუნიციპალიტეტებთან, რათა მოხდეს მათი პრობლემების არა ცალ-ცალკე განხილვა არამედ ერთიან ჭრილში და ბიუჯეტიც შესაბამისად დაიგეგმოს.

თავის დროზე, როდესაც ხელისუფლება რეფორმის დაწყების ლობისტად მოგვევლინა, მისი წარმომადგენლები აპელირებდნენ იმაზე, რომ შედეგად მივიღებდით ხარჯეფექტიანობის გაუმჯობესებას, სერვისების ხარისხის

²⁰ შამუგია, ე. (2017). *მას შემდეგ, რაც ზუგდიდი თვითმმართველი ქალაქი გახდა, ბიუჯეტის შემოსავლები გაიზარდა*. თბილისი. ვებ-გვერდი. <https://factcheck.ge>. მოძიებულია. 12.26.2018.

გაუჯობებს და ხელმისაწვდომობას, რესურსები გაიყოფოდა ეფექტურად და ჩამოყალიბდებოდა სტრუქტურა, სადაც დემოკრატიზაცია და მოქალაქის ინტერესები უმაღლეს დონეზე იქნებოდა აყვანილი. 2017 წელს კი ხელისუფლების დამოკიდებულება საკითხისადმი რადიკალურად შეიცვალა და ისინი აბსოლტურად საწინააღმდეგო განცხადებებს აკეთებდნენ. მიზანი, რომ თვითმმართველობებში გაზრდილიყო საზოგადოების ნდობის ხარისხი, გატარებულმა რეფორმამ ვერ მოიტანა და შედეგი იგივეა, რაც მანამდე იყო. შესაბამისად სახელმწიფო ხელისუფლების წარმომადგენლებმა უარყვეს მათ მიერ გატარებული რეფორმის ძირითადი ღირებულებები და თავადვე აღიარეს, რომ არ ქონდათ საერთო პოლიტიკური და ეკონომიკური ხედვა, რომელიც თვითმმართველობებს დაეხმარებოდა უკეთესი პოლიტიკის წარმოებაში და მათ გადაიყვანდა დემოკრატიზაციის ახალ გზაზე, გადაწყვეტილებები კი ნაჩქარევად, გაუაზრებლად იქნა მიღებული და შედეგებიც შესაბამისი აღმოჩნდა.²¹

ადგილობრივი თვითმმართველობები ახალი გამოწვევების წინაშე დგანან. იქმნება გარემოება, რომლის მიხედვითაც აუცილებელია გამჭვირვალე და ანგარიშვალდებული თვითმმართველობების ჩამოყალიბება, პროცესებში საზოგადოების მონაწილეობის გაზრდა, რისკების შემცირება, კორუფციის აღმოფხვრა და ახალი ფინანსური ბერკეტების მოძიება. პროცესების რეგულირებისთვის, 2017 წელს საქართველოს ხელისუფლებისა და არასამთავრობო ორგანიზაციების ერთობლივი მუშაობის შედეგად შეიქმნა ადგილობრივი თვითმმართველობის ინდექსი, რომელიც შედგება სამი ძირითადი საკითხისაგან; საჯარო ინფორმაციის პროაქტიული გამოქვეყნება, ელექტრონული მმართველობა, მოქალაქეთა მონაწილეობა და ანგარიშვალდებულება.²² კვლევის შედეგები საკმაოდ მძიმე აღმოჩნდა ადგილობრივი თვითმმართველობებისთვის, ვინაიდან როგორც აღმოჩნდა მუნიციპალიტეტების გამჭვირვალობისა და ანგარიშვალდებულებების საკითხის, მოუწესრიგებელი და მეორეხარისხოვანია. კრიტერიუმები შეფასდა 100 ბალიანი სისტემით, შესწავლილი მუნიციპალიტეტების საშუალო მაჩვენებელი კი

²²ინფორმაციული თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი.(2017). *ადგილობრივი თვითმმართველობის ინდექსის პირველი ანგარიშის პრეზენტაცია*. თბილისი. ვებ-გვერდი. <https://idfi.ge>. მოძიებულია. 12.27.2018

21%-ს ვერ აცდა, რაც ძალიან დაბალი მაჩვენებელია და კრიტიკას ვერ უძლებს, ვინაიდან გამჭვირვალობისა და ანგარიშვალდებულების საკითხში, მნიშვნელოვანი ცვლილებების განხორციელების აუცილებლობა დგას, რათა აღნიშნულ სფეროებში გადაიდგეს მნიშვნელოვანი ნაბიჯები, მაღალი სტანდარტების დასამკვიდრებლად. ცვლილებების დასამკვიდრებლად კი შეიქმნა ერთიანი ხედვა, რომლის თანახმადაც მნიშვნელოვანი ყურადღება უნდა დაეთმოს საჯარო ინფორმაციის პროაქტიულ გამოქვეყნებას. კვლევის შედეგად, როგორც აღმოჩნდა ადგილობრივი თვითმმართველობები ხშირ შემთხვევაში, საჯარო ინფორმაციის გამოქვეყნების მინიმალურ სტანდარტებსაც კი ვერ აკმაყოფილებენ. მუნიციპალიტეტების 60% ვერ ცდება ინფორმაციის პროაქტიული გამოქვეყნების 20% მაჩვენებელს. ანუ გამოდის, რომ ინფორმაციულობის საჯაროობა იმდენად ნაკლებია, ადგილობრივ თვითმმართველობებში, რომ საზოგადოებამ პრაქტიკულად არ იცის რა საკითხები განიხილება მათ ირგვლივ, როდესაც კანონმდებლობის მეშვეობით, სრული უფლება აქვს იცოდეს თუ რა სახის პროექტები ხორციელდება მუნიციპალიტეტში და ჰქონდეს სრული ინფორმაცია ხარჯთაღრიცხვის შესახებ. ის ინფორმაციაც კი, რომელიც ქვეყნდება თემატურად არ არის კლასიფიცირებული, ეს კი ართულებს ინფორმაციის მოძიებას და დამუშევრას, ვინაიდან მოსახლეობას უჭირს ზუსტი მონაცემების მოძიება და მათი ანალიზი. ყველაზე ცუდი პრაქტიკა, ინფორმაციის საჯაროობაში გვხვდება ადმინისტრაციული ხარჯების შესახებ. რადგან მუნიციპალიტეტები არ ასაჯაროებენ სრულ ხარჯებს და ადმინისტრაციული ხარჯების ჯამური მონაცემები, ხელმისაწვდომია მხოლოდ ბიუჯეტის შესრულების ანგარიშებში, ეს კი ინფორმაციის პროაქტიული გამოქვეყნების პრონციპებს ვერ პასუხობს. ასევე მოქალაქეთათვის მუნიციპალური სერვისების შესახებ ინფორმაციის მიწოდება საკმაოდ პრობლემატური საკითხია, ვინაიდან ვერცერთი მუნიციპალიტეტი, აღნიშნული საკითხისადმი სრული ინფორმაციის მიწოდებას ვერ ახერხებს, მუნიციპალიტეტში მცხოვრები მოქალაქეებისადმი. პროცესთა ერთობლიობა ხელს უშლის მოქალაქეთა მონაწილეობისა და ანგარიშვალდებულებების განხორციელების საკითხს. კვლევის შედეგად დადგინდა მოცემულობა, რომელმაც აჩვენა, რომ საბიუჯეტო დაგეგმვის პროცესებში, მუნიციპალიტეტების უმრავლესობა არ ითვალისწინებს მოქალაქეთა მონაწილეობის მხარდამჭერ პროგრამებს. პროცესთა ერთობლივი შესწავლის

შედეგად შეიქმნა მოცემულობა, რომ მუნიციპალიტეტების რეგლამენტი და სხდომებზე დასწრების მატერიალურ-ტექნიკური უზრუნველყოფა არ იძლევა შესაძლებლობებს საკრებულოსა და მისი კომისიის სხდომებში მოქალაქეთა ეფექტიანი მონაწილეობისათვის. მთავრობის მიერ გატარებული რეფორმის შედეგად ადგილობრივ დონეზე იგეგმებოდა სამოქალაქო მრჩეველთა საბჭოს შექმნა, რომელიც არის გამგებლის/მერის სათათბირო ორგანო, მისი განსახილველი საკითხები შედგება მუნიციპალიტეტის საქმიანობის, პროგრამებისა და სხვა მნიშვნელოვანი ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი დოკუმენტებისგან. თუმცა, ეს უკანასკნელი ძირითადად ფორმალურ სახეს ატარებს და მიუხედავად იმისა, რომ საბჭოს შექმნა კანონის აუცილებლობაა, ზოგიერთ მუნიციპალიტეტში ისინი საერთოდ არ შექმნილა, ხოლო სადაც შეიქმნა მეტწილად ის შესაბამის ორგანოს არ წარუდგენს საბჭოს კანონით გათვალისწინებულ დოკუმენტს და არც საბჭო წარადგენს რაიმე სახის ინიციატივებს, ასევე მათი მატერიალურ-ტექნიკური და საინფორმაციო მხარდაჭერაც არ არის უზრუნველყოფილი მუნიციპალური ორგანოს მხრიდან. აღსანიშნია ის ფაქტიც, რომ ახალი კოდექსის შესაბამისად მუნიციპალიტეტის მერს/ გამგებელს უნდა წარედგინა საერთო კრებისთვის სავალდებულოდ განსახილველი საკითხები, თუმცა როგორც პრაქტიკულად ჩანს, ისინი ამას საკუთარი ინიციატივით ნაკლებად აკეთებენ. პრობლემურია ასევე მოქალაქეთა პეტიციების განხილვის საჯაროობის საკითხიც. მოქალაქეებს შესაძლებლობა აქვთ თავისუფლად წარადგინონ პეტიციები, თუმცა, როგორც აღმოჩნდა მათი განხილვის საკითხი ბურუსით არის მოცული. კვლევამ ასევე აჩვენა ისიც, რომ მუნიციპალიტეტებში არ არსებობს საჯარო განხილვებისა და ანგარიშების მოსმენის დამტკიცებული წესი, შესაბამისად აღნიშნულ საკითხებში პრაქტიკაც სუსტია და შემოიფარგლება ფორმალური შეხვედრების გამართვით, რომლებიც რეალურად ვერ ამათლებენ იმ მიზნებს, რისთვისაც ისინი რეალურად იმართება. მუნიციპალიტეტებში ასევე სუსტია მოქალაქეთა მონაწილეობის დამატებითი და ინოვაციური პრაქტიკა. საჯარო ინფორმაციის ვადები და ხარისხი მუნიციპალიტეტების ნაკლებ ორგანიზებულობაზე მეტყველებს. განხორციელებული პროგრამებისა და

პროექტების შესახებ მოსახლეობის ინფორმირებისთვის მუნიციპალიტეტები არ იყენებენ კომუნიკაციის სხვადასხვა ხელმისაწვდომ საშუალებებს.²³

შესაბამისად ადგილობრივ დონეზე იქმნება, გარემო, სადაც რეფორმის განხორციელების შედეგად არაფერი ძირეული ცვლილება არ მომხდარა და სისტემა საჭიროებს ახალ მოდელზე გადასვლას, სადაც დეცენტრალიზაციის მაღალი ხარისხი იქნება და მოსახლეობა ზუსტ და ამომწურავ პასუხებს მიიღებენ ყველა საკითხზე, რაც მათ ეხებათ და რისი განხორციელებისთვისაც მათი ჩართულობა საციცოცხლოდ მნიშვნელოვანია.

²³ ინფორმაციული თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი. (2017). *საქართველოს მუნიციპალიტეტების ერთიანი ეროვნული შეფასება*. თბილისი. ვებ-გვერდი. <https://idfi.ge>. მოძიებულია. 01.12.2019.

თავი II. საერთაშორისო რეკომენდაციების ანალიზი

2.1 ევროსაბჭოს რეკომენდაციები

საქართველოში ადგილობრივი თვითმმართველობების დეცენტრალიზაციისა და დემოკრატიზაციის გაუმჯობესების მიზნით, ევროსაბჭო ხელისუფლებას აძლევს შესაბამის რეკომენდაციებს, რათა ადგილობრივ დონეზე გატარდეს ღონისძიებები, რომელიც საქართველოს დაახლოვებს დასავლურ ღირებულებებს და მოახდენს მის ახალ ორბიტაზე გადასვლას. ევროსაბჭოს რეკომენდაციის თანახმად საქართველოს ადგილობრივ თვითმმართველობებში დემოკრატიის მოდერნიზაციისა და დეცენტრალიზაციის განვითარების კუთხით, მნიშვნელოვანია პირდაპირი წესით მოხდეს ადგილობრივ დონეზე მერების არჩევა, რასაც ითვალისწინებს ხელისუფლება და მუნიციპალიტეტებში პირდაპირი წესით არჩეული მერები მართავენ ადგილობრივ თვითმმართველობებს. რეკომენდაციის თანახმად მნიშვნელოვანია ასევე ადგილობრივი თვითმმართველობების ფინანსური დამოუკიდებლობის განვითარება და კონსტიტუციით, საკანონმდებლო დონეზე ამის უზრუნველყოფა.²⁴

ევროსაბჭოს რეკომენდაციის თანახმად, ადგილობრივი თვითმმართველობების პოლიტიკური ბუნება ისე უნდა დაიხვეწოს, რომ მოქალაქეებს შეეძლოთ საზოგადოებრივი მნიშვნელობის საკითხების მართვაში მონაწილეობის მიღება. აქედან გამომდინარე პირდაპირი წესით არჩეულ ხელისუფლებას უფლება უნდა ქონდეს ადგილობრივი თვითმმართველობა მართოს ისე, რომ მმართველობის პროცესში ძალაუფლება შეძლებისდაგვარად გამჭვირვალედ გადანაწილდეს და ხელისუფლებას მიეცეს ადამიანური, სამართლებრივი და ფინანსური რესურსების ისე გადანაწილების უფლება, რომ ფინანსურად შედარებით სუსტი ადგილობრივი ხელისუფლება დაიცვას ფინანსური გათანაბრების ღონისძიების გატარებით.

²⁴ ANGELOPOU, M. (2018). *Local and regional democracy in Georgia*. Greece. ვებ-გვერდი. <http://www.mrdi.gov.ge> მოძიებულია. 01.12.2019

ფინანსურად შედარებით სუსტი ადგილობრივი ხელისუფლების დაცვა, ფინანსური გათანაბრების ღონისძიებების გატარებას მოითხოვს, რომელიც ადგილობრივ და რეგიონალურ ხელისუფლებას ეკონომიკური ავტონომიურობის ხარისხიდან გამომდინარე ცენტრალური მთავრობის გავლენიდან იხსნის და ადგილობრივ დონეზე სტაბილურ გარემოს დაამკვიდრებს. ძალაუფლების გადანაწილებასთან დაკავშირებით, ევროსაბჭო იძლევა რეკომენდაციას, რომლის თანახმადაც ცენტრალურ ხელისუფლებას ავალდებულებს, რომ ადგილობრივ და რეგიონულ დონეზე კანონში ასახონ მათთვის მინიჭებული ძალაუფლების კომპეტენციები. განიხილონ ძალაუფლების ორგანიზების პრინციპი, რომელიც ადგილობრივი ხელისუფლების პრინციპებზე იქნება მორგებული, დაარეგულირებს, რესურსების მიწოდების, ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობის და სხვა მნიშვნელოვანი ტიპის საკითხებს. რეკომენდაცია მიზნად ისახვას საქართველოს ეკონომიკური და სოციალური პროგრესის ხელშეწყობას და მეტი ერთიანობის მიღწევას. იმ პრინციპებისა და იდეალების დაცვას, რომელიც აუცილებელია ევროპული ღირებულებების გასატარებლად და ადგილობრივ დონეზე დასამყარებლად.²⁵

ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია ეხება ადგილობრივ საჯარო საქმეებში მოქალაქეთა მონაწილეობის გაძლიერებას. მოქალაქეთა მონაწილეობა დემოკრატიული იდეების მამოძრავებელი პრინციპია, დემოკრატიული ღირებულებების ერთგული, მოქალაქეობრივი უფლებების მცოდნე და პოლიტიკურად აქტიური მოქალაქის ჩართულობა ნებისმიერი დემოკრატიული სისტემის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ელემენტია. ადგილობრივი დემოკრატიის გაძლიერება კი ქვეყნის გაძლიერებისა და სტაბილურობის ერთ-ერთი ძირითადი ქვაკუთხედიანია. მსოფლიოში სწრაფად იცვლება პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური გარემო, შესაბამისად იცვლება საზოგადოების მოლოდინებიც, ვინაიდან ცვლილება იწვევს ადგილობრივი მმართველობის პოლიტიკის რეფორმირებას, ეს კი თავის მხრივ მოითხოვს ჩართულობის პირდაპირ, მოქნილ და ოპერატიულ მეთოდებს და მათ განხორციელებას. პრინციპების გათვალისწინებით მოქალაქეთა და ადგილობრივ ხელისუფლებას შორის დიალოგს დემოკრატიისთვის გადამწყვეტი

²⁵ ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტი.(1995). *ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია წევრი სახელმწიფოების მიმართ, სუბსიდიარობის პრინციპის განხორციელების თაობაზე*. სტრასბურგი. ვებ-გვერდი. http://www.mrdi.gov.ge/sites/default/files/01_1.pdf. მოძიებულია. 01.12.2019.

მნიშვნელობა აქვს, ვინაიდან იგი ადგილობრივი დემოკრატიული ინსტიტუტების ლეგიტიმაციასა და მათი საქმიანობის ეფექტიანობას ზრდის. ევროსაბჭო იძლევა რეკომენდაციას, სადაც თვითმმართველობების დონეზე შესაძლებელია, ხელისუფლების მონაწილეობით, ჩამოყალიბდეს ადგილობრივ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მოქალაქეთა ჩართულობის წახალისების პოლიტიკა. ევროსაბჭო ადგილობრივ დონეზე ხელისუფლებას ანიჭებს ძალაუფლებას მიიღოს შესაძლების ზომები ჩართულობის სამართლებრივი საფუძვლების გასაუმჯობესებლად. რეკომენდაციის საფუძველზე, ეროვნული კანონმდებლობა და რეგულაციები ადგილობრივ თვითმმართველობას ანიჭებს უფლებამოსილებას სახელმწიფოსგან დამოუკიდებლად აწარმოოს ადგილობრივი გადასახადების, ფინანსური გამოთანაბრების და ადგილობრივი გრანტების საკითხები. შესაბამისი ფორმებით წახალისონ ადგილობრივი ხელისუფლებები და ცენტრალურმა მთავრობამ უზრუნველყოს საზოგადოების წახალისება მოქალაქეთა ჩართულობის პოლიტიკის განხორციელებაში. ამ კუთხით დახვეწონ და გააუმჯობესონ კანონმდებლობა და რეკომენდაციის გათვალისწინებით, უფლებამოსილებების ფარგლებში მიიღონ მოქალაქეთა ჩართულობის წამახალისებელი ზომები. ევროსაბჭო რეკომენდაციის ფარგლებში ქვეყანას ავალდებულებს საკუთარ ენაზე თარგმნოს აღნიშნული რეკომენდაციები და გამოაქვეყნონ ადგილობრივ და რეგიონალურ დონეზე, რათა მოხდეს მათი მიტანა თითოეულ მოქალაქემდე. იგი რეკომენდაციის სახით აყალიბებს ადგილობრივი დემოკრატიული ჩართულობის პოლიტიკის ძირითად პრინციპებს, რომლის თანახმადაც, მოქალაქეებს აზრის გამოხატვის უფლება ენიჭება, ადგილობრივი საზოგადოებისთვის მნიშვნელოვანი საკითხების გაანალიზებაში. მათ ასევე მომავალთან დაკავშირებულ მნიშვნელოვან საკითხებზე ინფორმაციასთან წვდომის საშუალება ეძლევათ. სახელმწიფოს ევალება ჩართულობის წახალისების ახალი გზების ძიება, რომელიც ამაღლებს სამოქალაქო შეგნებასა და ადგილობრივი საზოგადოების მონაწილეობის პროცესს. ადგილობრივ ხელისუფლებასა და მოქალაქეთა შორის კომუნიკაციისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობის მინიჭება და ადგილობრივი ლიდერების წახალისება, ხელი შეუწყონ მოქალაქეთა ჩართულობას და გაითვალისწინონ მათი მოთხოვნები/მოლოდინები, რათა სათანადოდ უპასუხონ მათ მიერ მოთხოვნილ საჭიროებებს. მოქალაქეთა

ჩართულობის საკითხთან დაკავშირებით ჩამოყალიბებული მიდგომის შემოუშვება, წარმომადგენლობითი დემოკრატიის ინსტრუმენტებისა და გადაწყვეტილების მიღების პროცესში, ადგილობრივი საკითხების მართვაში პირდაპირი მონაწილეობის ფორმების გათვალისწინებით. ჩართულობასთან დაკავშირებით, სიტუაციის ძირეული შესწავლით დაწყება, შესაბამისი სტანდარტების დამკვიდრება და თოთოეულ ცვლილებაზე მონიტორინგის სისტემის შემოღება, მოქალაქეთა ჩართულობის საკითხში პოზიტიური თუ ნეგატიური ტენდენციების გამომწვევი მიზეზების გამოსავლენად და შემუშავებული მექანიზმების ეფექტურობის გასაზომად. მოქალაქეთა ჩართულობის საუკეთესო გამოცდილების შესახებ ინფორმაციის ურთიერთგაცვლის შესაძლებლობა, როგორც სახელმწიფოს ისევე მის საზღვრებს გარეთ. ადგილობრივი თვითმმართველობების სახელისუფლებო ორგანოებისადმი ხელშეწყობა, რათა მათ ერთობლივად შეისწავლონ ჩართულობის მეთოდების ეფექტურობა და უზრუნველყონ არსებული შესაძლებლობების შესახებ საზოგადოების ინფორმირება. რეკომენდაციის თანახმად განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს იმ მოქალაქეებს, რომელთაც უჭირთ საზოგადოებრივ საქმეებში აქტიური მონაწილეობის მიღება და ისინი აქტიური საზოგადოებრივი ცხოვრების მიღმა რჩებიან.²⁶

ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის წესდების თანახმად, ევროსაბჭოს მიზანია წევრი ქვეყნების ეკონომიკური და სოციალური პროგრესის ხელშეწყობა და მეტი ერთიანობის მიღწევა, იმ იდეებისა და პრინციპების დასაცავად და განსახორციელებლად, რომელიც მათ საერთო მემკვიდრეობას წარმოადგენს, ამ მიზნის მიღწევა კი შესაძლებელია ეკონომიკის, სოციალური და ადმინისტრაციული სფეროების ერთობლივი ძალისხმევითა და თანამშრომლობით. ეს კი ითვალისწინებს ადგილობრივი და რეგიონული თვითმმართველობების ავტონომიას, ფინანსებისა და ბიუჯეტის მართვის საკითხებში, რომელთა გარეშეც ადგილობრივი თვითმმართველობა ვერ განახორციელებს თავის პასუხისმგებლობასა და კომპეტენციის ფარგლებში უფლებამოსილებას, საზოგადოებრივი საქმეების მართვასა და კონტროლში. თვითმმართველობების ბიუჯეტის ხარჯვა უნდა

²⁶ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტი. (2001). *ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია წევრი სახელმწიფოებისადმი, ადგილობრივ საჯარო საქმეებში მოქალაქეთა მონაწილეობის თაობაზე*. სტრასბურგი. ვებ-გვერდი. <http://www.mrdi.gov.ge/sites/default/files/05.pdf>. მოძიებულია. 01.16.2019.

ხდებოდა საჯაროობის პრინციპზე დაყრდნობით და ფინანსური, საბიუჯეტო საკითხები ეფექტურობის გაზრდის მიზნით, მორგებული იყოს ადგილობრივი საზოგადოების მოთხოვნილებებს. შესაბამისად ადგილობრივ დონეზე ფინანსური და საბიუჯეტო მენეჯმენტი უნდა ეფუძნებოდეს შემდეგ პრინციპებს; ეროვნული ეკონომიკური პოლიტიკა აუცილებელია ემყარებოდეს მაკროეკონომიკური მიზნების თავსებადობას. ადგილობრივ დონეზე უნდა მოხდეს ხელისუფლების ფინანსური სტაბილურობის შექმნა და შესაბამისი პოლიტიკის უზრუნველყოფა. მოქალაქეთათვის მიწოდებული მომსახურება უნდა შეესაბამებოდეს გაწეულ ხარჯებს და პროპორციული იყოს მასთან შესაბამისობით. საბიუჯეტო საკითხებში გადაწყვეტილებები მიიღებოდეს ღიაობის პრინციპზე დაყრდნობით და ანგარიშვალდებულების გათვალისწინებით. ევროსაბჭო ავალდებულებს სახელმწიფოს უზრუნველყოს ამ პრინციპების გათვალისწინება სათანადო საშუალებებით, მათ შორის ეს ითვალისწინებს შიდა კანონმდებლობით რეგულირებას, სადაც საჭირო იქნება ადგილობრივ დონეზე ფინანსური და საბიუჯეტო მენეჯმენტის, მარეგულირებელი ჩარჩოების შეცვლით და ადგილობრივი ხელისუფლებისადმი დამოუკიდებელი გადაწყვეტილებების მიღების უფლებების მიცემით, რაც ხელს შეუწყობს, თავად განსაზღვრონ ის საჭიროებები, რომელიც მათთვის საციცოცხლოდ მნიშვნელოვანია და შეიმუშონ ბიუჯეტი, საკუთარი პრიორიტეტების გათვალისწინებით. აუცილებელია თვითმმართველობების ჩართულობა ფინანსური და საბიუჯეტო მენეჯმენტისა და მმართველობის სხვადასხვა დონეებს შორის, ფინანსური ურთიერთობების რეფორმების საკითხების განხილვაში. ვინაიდან პროცესთა ერთობლიობაში მუნიციპალიტეტის წარმომადგენლებს, უფრო კარგად ესმით აღნიშნული საკითხის მნიშვნელოვანი დეტალები, ვიდრე ცენტრალური ხელისუფლების სხვა ნებისმიერ ორგანოს, რა რიგ გათვითცნობიერებულაც არ უნდა იყოს ცენტრალური ხელისუფლება მოცემულ საკითხებში. შესაბამისად მოცემული რეკომენდაციების ადრესატი ცენტრალური ხელისუფლებაა, ვინაიდან, როგორც წესი იგი არის სამართლებრივი ჩარჩოების შემმუშავებელი და ადგილობრივ თვითმმართველობებს ანიჭებს შესაბამის უფლებამოსლებებს და მათ საქმიანობაზეც იღებს შესაბამის პასუხისმგებლობას. შესაბამისი კომპეტენციების გათვალისწინებით, ადგილობრივი ფინანსების მთლიანი

სისტემა მიზნად უნდა ისახავდეს სათანადო ბალანსის მიღწევას, რომელიც უნდა ეფუძნებოდეს, ერთის მხრივ ფინანსურ ტრანსფერებს, გრანტებს და ეროვნული გადასახადებისგან წილებს და მეორეს მხრივ ადგილობრივ გადასახადებსა და მოსაკრებლებს. მსგავსმა ბალანსმა უნდა უზრუნველყოს ადგილობრივ პრიორიტეტებზე შემოსავლებისა და ხარჯების მორგება, ასევე ადგილობრივი მომსახურების მინიმალურ სტანდარტებამდე დაყვანა, მოცემული ადგილობრივი თუ რეგიონალური შესაძლებლობების და მიუხედავად. უფრო ადაბალ დონეზე მდგარი ადგილობრივი თვითმმართველობის შესაბამის დონეზე აყვანა უნდა მოხერხდეს ხელისუფლებამ, ფინანსური რესურსების მობილიზებით, როგორცაა მზარდი ტრანსფერები, დამატებითი ფინანსური რესურსების მოძიებით და სხვა საშუალებების გათვალისწინებით. კანონმდებლობის მეშვეობით უნდა დაწესდეს ადგილობრივი ბიუჯეტის ფორმირების, დამტკიცებისა და განხორციელების, ზედამხედველობისა და დაბალანსებული მენეჯმენტის საკითხები. კანონმდებლობის შესაბამისად ადგილობრივ თვითმმართველობებს დამოუკიდებლად უნდა შეეძლოთ საკუთარი ბიუჯეტის მიღება და საბიუჯეტო ოპერაციებთან დაკავშირებული წესების კონკრეტულ სიტუაციებზე მორგება. თუმცა ყოველივე ეს ექვემდებარება კანონით განსაზღვრულ ნორმებს და სახელმწიფოს კანონმდებლობის ძალით შეუძლია გარკვეული ზომების მიღება, რომელიც ადგილობრივ თვითმმართველობას ფინანსურ ავტონომიას შეუზღუდავს, ტრანსფერების მოცულობის შეზღუდვითა თუ სხვა ფისკალური პოლიტიკის გატარებით. მოცემული საკითხის განხორციელება კანონით განსაზღვრულ ჩარჩოებში უნდა მოხდეს და არ იყოს გადაჭარბებული, ვინაიდან შეიძლება მოხდეს დეცენტრალიზაციის პრინციპების გადაფარვა და საფრთხე დაემუქროს დემოკრატიული პროცესების წარმართვას. ფინანსური კუთხით რაიმე ტიპის შეზღუდვა უნდა ემსახურებოდეს კონკრეტულ მიზანს. ერთის მხრივ ჯანსაღი მაკროეკონომიკური პოლიტიკის უზრუნველყოფის საკითხს, მეორეს მხრივ კი ჯანსაღი და უსაფრთხო მენეჯმენტის უზრუნველყოფასა და ფინანსური პრობლემების დაძლევას, განსაკუთრებული პრობლემების გამოვლენასა და მათ გამკლავებას. საბიუჯეტო შეზღუდვა მოკლევადიანი უნდა იყოს და მიზნის მიღწევის შემდეგ უნდა მოხდეს მისი მოხსნა და ადგილობრივი თვითმმართველობის განთავისუფლება ცენტრალური ხელისუფლების გავლენისგან, რამდენად

კანონიერიც არ უნდა იყოს აღწერილი გავლენა ხელისუფლების მხრიდან. რეკომენდაციის ფარგლებში კიდევ ერთხელ მკაფიოდ ესმევა ხაზი თვითმმართველობის პროცესში ადგილობრივი მოსახლეობის ჩართულობის პრინციპს. ადგილობრივმა თვითმმართველობებმა უნდა წახალისონ მოქალაქეებისა და სოციალური პარტნიორების მონაწილეობა საზოგადოებრივი საქმიანობის მართვაში, მათთან რეგულარული კონსულტაციებითა და საკონსულტაციო საკითხების ფინანსურ ასპექტებზე ობიექტური ინფორმაციის მიწოდებით.²⁷

საქართველოს ხელისუფლებას ადგილობრივი თვითმმართველობების რეფორმირების საკითხში მნიშვნელოვან მხარდაჭერას უცხადებს ევროსაბჭო, რომელიც ორ ათეულ წელზე მეტია ეხმარება, აღნიშნული საკითხის, რეფორმირებისა და მოგვარების საკითხში. მის წარმომადგენლებს მიაჩნიათ, რომ ადგილობრივ დონეზე დემკრატიულობის დანერგვა და დეცენტრალიზაციის მზარდი რაოდენობით განხორციელება, ხელს შეუწყობს საქართველოს ევროპულ სტანდარტებთან დაახლოებას და სახელმწიფოს, როგორც ერთ დიდ დემოკრატიულ, სტრუქტურულ ერთეულად ჩამოყალიბებას. შესაბამისად მოცემული რეკომენდაციები სწორედ ადგილობრივი ხელისუფლების პოლიტიკურ და ეკონომიკურ თავისუფლებაზეა ორიენტირებული, რათა თვითმმართველობებმა დამოუკიდებლად შეძლონ საკუთარი დღისწესრიგის განსაზღვრა და იმ ძირითადი საკითხების იდენტიფიცირება, რაც დამოუკიდებლად განვითარებაში შეუწყობს ხელს. ეს კი დაეხმარება ქვეყანას სისტემური პროცესების განვითარებაში. როგორც უკვე აღინიშნა საქართველოს ხელისუფლება გარკვეული თვალსაზრისით ცდილობდა და ცდილობს დეცენტრალიზაციის პოლიტიკის გაუმჯობესებას, თუმცა ვერ ელევა პროცესის ძირითადი საკითხის ბერკეტებს და არ სურს პოლიტიკური და ეკონომიკური საკითხების დათმობა ადგილობრივი თვითმმართველობებისადმი, შესაბამისად მათი მცდელობა სახელმწიფო გადავიდეს დეცენტრალიზაციის ახალ ორბიტაზე ფუჭი და ამაოა. სრულყოფილი ადგილობრივი თვითმმართველობების ჩამოყალიბება, ზემოთაღნიშნული რეკომენდაციების გათვალისწინებით შეიძლება

²⁷ ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტი. (2004). *ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია, წევრი ქვეყნების მიმართ, ადგილობრივ და რეგიონულ დონეზე საფინანსო და საბიუჯეტო მართვის თაობაზე*. სტრასბურგი. ვებ-გვერდი. <http://www.mrdi.gov.ge/sites/default/files/08.pdf>. მოძიებულია 01.16.2019.

მოხდეს და მუნიციპალურ დონეზე სახელისუფლებო ორგანოებს მიენიჭოს საკუთარი საბიუჯეტო და პოლიტიკური გადაწყვეტილებების დაგეგმარების უფლება, რაც მოცემულ დონეზე აუცილებლად უნდა მოხდეს ადგილობრივი მოსახლეობის ჩართულობითა და მათი ხედვის გათვალისწინებით. თუმცა პროცესთა მსგავსი წარმართვისთვის, როგორც ჩანს საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებას საერთო ხედვა არ გააჩნია და მხოლოდ უმნიშვნელო საკითხების გადახედვაში ხედავს ადგილობრივი თვითმმართველობების დემოკრატიზაციის პროცესს. პროცესთა შესაბამისი წარმართვისა და სახელმწიფოს დემოკრატიული პრინციპების დაახლოებისთვის, მნიშვნელოვანია ხელისუფლებამ გაითვალისწინოს ზემოთ აღნიშნული ყველა რეკომენდაცია, მოთხოვნა თუ შენიშვნა და ადგილობრივ თვითმმართველობებს მისცეს უფრო მეტი თავისუფლება პოლიტიკურ და ეკონომიკურ საკითხებში, რათა თავად განსაზღვრონ საკუთარი პრიორიტეტები.

თეორია

კვლევის ფარგლებში მნიშვნელოვანია ისეთი თეორიის გამოყენება, რომელიც საკვლევ საკითხს კიდევ უფრო გაამყარებს და ახსნის პროცეტა ერთობლიობას. იმისათვის, რომ მოცემული კვლევა რელევანტური იყოს, მასში გამოყენებულია Paul Smoke-ნაშრომი „Fiscal Decentralization in Developing Countries : A Review of Current Concepts and Practice“, რომელიც ეხება ფისკალური დეცენტრალიზაციის საკითხს, საქართველოს მსგავსი განვითარებადი ქვეყნების კონტექსტში. ავტორი აყალიბებს იმ ძირითად კრიტერიუმებს, რითიც ხასიათდება ფისკალური დეცენტრალიზაცია და მოცემული თეორია შესაბამისად ხსნის აღნიშნული კვლევის ფუნდამენტალურ საკითხებს და პასუხობ ყველა აქტუალურ კითხვას, რაც კვლევის ფარგლებში თეორიით უნდა იქნას ახსნილი. ნაშრომი გამოიცა 2001 წელს United Nations Research Institute for Social Development-ის მიერ, მასში მოცემულია ყველა ის ძირითადი კომპონენტი, რომელიც საკვლევ კითხიდან და ჰიპოთეზიდან გამომდინარე, ეხმიანება მოცემულ კვლევას, რაც თავის მხრივ ეხება საქართველოში ადგილობრივი თვითმმართველობების პოლიტიკურ და ეკონომიკურ საკითხთა შეფასებას, თუ რა უშლის ხელს ადგილობრივ დონეზე დეცენტრალიზაციის პროცესების განხორციელებას და დემოკრატიული პრინციპების დამკვიდრებას. ავტორი თავის ნაშრომში ცალსახად პასუხობს, იმ ძირითად გამოწვევებს, რაც განვითარებადი ქვეყნების პირისპირ დგას და ხელს უშლის დეცენტრალიზაციის პროცესის განვითარებას. შესაბამისად სწორედ ამიტომ შეირჩა, მოცემული ავტორის მიერ ჩამოყალიბებული თეორია, რათა კვლევის პროცესი თვალსაჩინო და რელევანტური ყოფილიყო.

თეორიის ძირითადი ნაწილი ეხება დეცენტრალიზაციის საკითხს, ფისკალური პოლიტიკის ჭრილში. ავტორი ხაზს უსვამს იმ ფაქტს, რომ ადგილობრივი თვითმმართველობების განვითარებისთვის აუცილებელია ფინანსური დამოუკიდებლობა, ვინაიდან როგორც წესი ასეთი ტიპის რეფორმა ხელს უწყობს ადგილობრივი მთავრობის ფუნქციების გაუმჯობესებას და განვითარების პროცესები დაჩქარებული წესით მიმდინარეობს. ფისკალური დეცენტრალიზაციის საკითხი 1990-იან წლებიდან იღებს სათავეს, ვინაიდან საერთაშორისო საზოგადოება

შეთანხმდა, რომ განვითარების ახალი შესაძლებლობები, სწორედ აღნიშნული საკითხის მოგვარებით შეიძლება. განვითარებადი სახელმწიფოების ძირითადი მიზანი სწორედ საკითხის ორგანიზება გახდათ, თუმცა მნიშვნელოვანი იყო ის თუ, როგორ უნდა მომხდარიყო ფისკალური დეცენტრალიზაციის განხორციელება ადგილობრივ დონეზე. მოცემულ ნაშრომში ნაჩვენებია თუ რა შედეგები მოაქვს ფისკალურ დეცენტრალიზაციას განვითარებადი ქვეყნებისთვის, ანუ ისეთი ქვეყნისთვის, როგორც საქართველოა. მნიშვნელოვანია ის ფაქტორები, თუ რა გამოწვევების წინაშე შეიძლება დადგეს სახელმწიფო, როდესაც განიცდის პოლიტიკური და ეკონომიკური დეცენტრალიზაციის განხორციელების შედეგად მიღებულ ზეწოლას. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული რეფორმა განვითარებად ქვეყნებში საკმაოდ დიდი პოპულარობით სარგებლობს და მას მზარდი მხარდაჭერა აქვს, როგორც ადგილობრივ ისე საერთაშორისო დონეზე, ფისკალური რეფორმა ადგილობრივი თვითმმართველობებისთვის საკმაოდ ნელი და რთული განსახორციელებელია, ვინაიდან ახლად დამოუკიდებლობა მოგოპებული ქვეყნები, ჯერ კიდევ ვერ ეგუებიან პროცესთა შესაბამის განვითარებას და განიცდიან წარსული გამოცდილების გავლენას. ეს საქართველოს მაგალითზეც კარგად ჩანს, როდესაც საბჭოთა გამოცდილება გამჯდარია ადგილობრივ დონეზე და ყველა მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილება ცენტრალური ხელისუფლების მიერ უნდა იყოს დაგეგმილი ან მასთან შეთანხმებული, ისე, როგორც ეს ხდებოდა საბჭოთადროინდელ საქართველოში. შესაბამისად მსგავსი ტიპის ქვეყნები დეცენტრალიზაციის მოდელზე გადასვლისას ვერ ანხორციელებენ იმ ძირითადი საკითხების გაანალიზებას, რაც ხელს უწყობს მნიშვნელოვანი ფაქტორების ჩამოყალიბებას, ეფექტურობისა და ეფექტიანი ფისკალური დეცენტრალიზაციის განხორციელებაში. ასეთი ტიპის პოლიტიკის განსაზღვრა კი მნიშვნელოვანია, როდესაც განიხილება უკეთესი საჯარო მმართველობის ჩამოყალიბება, ვინაიდან გამოწვევებზე შესაბამისი რეაგირება და სწორი ანალიზი საშუალებას იძლევა ადგილობრივ დონეზე განვითარდეს პოლიტიკური ისტებლიშმენტი.

ავტორის განმარტებით ფისკალური დეცენტრალიზაციის საკითხი 1990-იანი წლებიდან უკვე აქტიურ ფაზაში შევიდა, ვინაიდან მსოფლიო გადავიდა მმართველობის ახალ სისტემაზე, კოლონიურმა ქვეყნებმა დათმეს მეტროპოლიები,

შესაბამისად მანამდე თუ გადაწყვეტილებები ადგილობრივი მოსახლეობის ინტერესების გაუთვალისწინებლად მიიღებოდა, ახალი მმართველობის პირობებში აუცილებელი იყო კოლონიზატორისგან დამოუკიდებლად მიეღოთ გადაწყვეტილება, ადგილობრივი კულტურისა და საჭიროებების გათვალისწინებით. მოცემულობა ქმნიდა გარემოს, რომელიც მოითხოვდა ადგილობრივ დონეზე ადმინისტრაციული, დემოკრატიული და ეკონომიური განვითარების დამყარებას. განვითარების ახალი მოდელი ითვალისწინებდა ადგილობრივი მმართველობის წახალისებას, ცენტრალური ხელისუფლებისგან დამოუკიდებლად. ვინაიდან, როგორც უკვე აღინიშნა განვითარებად ქვეყნებში არსებობდა წარსული გამოცდილება, კონტროლისა და ეკონომიკური ცენტრალიზაციის საკითხებში, ცენტრზე დამოკიდებულება კი ადგილობრივ დონეზე არანაირ წინსვლას არ იწვევდა და მხოლოდ ცენტრი ხდებოდა ეკონომიკურად ძლიერი. ახალი მოდელით კი ყურადღება ადგილობრივ საკითხებზე მახვილდებოდა. განვითარებადი ქვეყნები გამოწვევების წინაშე საკმაოდ უსუსურად გამოიყურებოდნენ, ვინაიდან პოლიტიკური და ეკონომიკური ცხოვრების ახალ ეტაპზე გადასვლა საფრთხის შემცველად აღიქვს ცენტრალური მთავრობების წარმომადგენლებმა, ისინი მიიჩნევდნენ, რომ ადგილობრივი თვითმმართველობები დამოკიდებულნი უნდა ყოფილიყვნენ ცენტრალურ ხელისუფლებაზე და მათთვის რესურსების გადაცემა პირდაპირი საფრთხე იქნებოდა ცენტრალური ხელისუფლებისადმი, რადგან იქმნებოდა კონკურენტული გარემო და ცენტრს აღარ შეეძებოდა ადგილობრივ დონეზე გაეკონტროლებინა მისთვის მნიშვნელოვანი პროცესები, როგორცაა საგადასახადო სისტემის, ადგილობრივი რესურსების და სხვა სასიცოცხლო მნიშვნელობის საკითხები. მიუხედავად იმისა, რომ ბევრმა განვითარებადმა ქვეყანამ ფაქტობრივად უარი თქვა დეცენტრალიზაციის პოლიტიკის მსგავს განვითარებაზე, სახელმწიფოთა უმრავლესობა თანხმდება ჭეშმარიტ აზრზე, რომ მსგავსი მოდელი მნიშვნელოვანია საერთაშორისო გამოწვევების გასამკლავებლად, ვინაიდან ისინი მიიჩნევენ, რომ ცენტრალური ხელისუფლების მიერ დაგეგმარებული ეკონომიკა ჩანასახშივე განიცდის კრახს, ხელი შეუწყოს, როგორც ადგილობრივ ისე რეგიონულ განვითარებას. განსაკუთრებით თავი იჩინა პრობლემამ ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობაში, როდესაც ცენტრალური დაგეგმარების მქონე ქვეყნები ეკონომიკური

პრობლემების წინაშე დადგნენ, რადგან მათ არ ქონდათ შესაბამის ხედვა, როგორ გამკლავებოდნენ გამოწვევებს, რომლებიც ადგილობრივი დონიდან მომდინარებოდა. ავტორის განმარტებით, კიდევ ერთი მიზეზი იმისა თუ რატომ არის ფიკალური დეცენტრალიზაცია ადგილობრივი თვითმმართველობის განხორციელების ხელის შემწყობი ფაქტორი შემდეგში მდგომარეობს, რომ საერთაშორისო ასპარეზზე განვითარების ახალმა ეტაპებმა გაზარდა მომსახურეობაზე მიწოდების მოთხოვნა, შესაბამისად ადგილობრივ დონეზე ცენტრალური ხელისუფლება ვერ უზრუნველყოფდა, მოსახლეობისადმი, შესაბამისი სერვისების მიწოდებას და ხარჯები ძალიან დიდიზე იყო გაზრდილი, საჯარო მომსახურეობაზე ჭარბმა მოთხოვნამ გაზარდა ცენტრალური მთავრობის ხარჯები, რაც ან საგარეო ან კიდევ შიდა ვალის აღებით კომპენსირდებოდა. გამოსავალი, მსგავსი, რთული სიტუაციიდან მარტივად საპოვნელი აღმოჩნდა, ადგილობრივ თვითმმართველობებს გადასცემოდა საზოგადოებისთვის მომსახურეობის მიწოდების სერვისები და მათ განესაზღვრათ შესაბამისი ხარჯები, ისე, როგორც ეს ადგილობრივ დონეზე იყო საჭირო. შესაბამისი სერვისების მიწოდებამ, ადგილობრივ დონეზე გამოიწვია საზოგადოების განათლების დონის ამაღლება, უკეთ იმფორმირებულ ხალხს აღარ სურდა ბიუროკრატიული სისტემის არსებობა, რომელსაც ცენტრალური ხელისუფლებისადმი დაქვემდებარება იწვევდა, ხალხს გაუჩნდა სურვილი ახლოს გაცნობოდა ადგილობრივი მმართველობის საკითხს, თავადვე მიეღო მონაწილობა მასში, დაეგეგმა ის საკითხები, რომელიც უშუალოდ მას ეხებოდა და თვლიდა, რომ პრობლემური იყო. ამან გამოიწვია დემოკრატიზაციის ხარისხის გაუმჯობესება და მანამდე ბიუროკრატიული, სამხედრო მმართველობის ქვეშ მყოფი სახელმწიფოები გადავიდნენ პოლიტიკური რეფორმების ახალ მოდელზე, სადაც საზოგადოებას გაცილებით დიდი ყურადღება ეთმობოდა და მოქალაქეს ეძელოდა შესაძლებლობა მნიშვნელოვან პოლიტიკურ პროცესებზე მოეხდინა გავლენა, ეს კი ადგილობრივი თვითმმართველობების დონიდან იწყებოდა, რამაც სათავე დაუდო ბიუროკრატიის ფაქტობრივ აღმოფხვრას. პოლიტიკის ამგვარმა განვითარებამ მოწონება დაიმსახურა საერთაშორისო დონეზე და დონორი ორგანიზაციები, წამყვანი სახელმწიფოები ასევე უმეტესი განვითარებადი ტიპის ქვეყნები მხარს უჭერდნენ ფისკალური დეცენტრალიზაციის საკითხს და მიიჩნევდნენ, რომ ეს პოლიტიკა მნიშვნელოვნად

უწყობს ხელს დემოკრატიის განვითარებას და ადგილობრივი თვითმმართველობების გაძლიერებას. პოლ სმოუკი თეორიაში აყალიბებს ფისკალური დეცენტრალიზაციის ძირითად ასპექტებს, რომელთა მეშვეობითაც მმართველობის სხვადასხვა საფეხურებს შორის ხდება ფუნქციების გადანაწილება, რაც იწვევს საჯარო სექტორის სტაბილურობას, მის გავრცელებას და ლოკალიზაციას.

სტაბილიზაცია: სტაბილიზაციის პროცესი დამოკიდებულია ცენტრალური მთავრობის პოლიტიკაზე, ვინაიდან ის აძლევს ფინანსურ დამოუკიდებლობას ადგილობრივ თვითმმართველობებს. ლოკალურ ეკონომიკას აქვს საშუალება იყოს მოქნილი და საკუთარი შეხედულებისამებრ გაანაწილოს ფინანსები. მას ეძლევა ასევე საშემოსავლო პოლიტიკის განსაზღვრა. თუმცა აღნიშნული პოლიტიკა კანონმდებლობის ფარგლებში უნდა შეთანხმდეს და განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმოს მოწყვლად ქვეყნებში, განსაკუთრებით ისეთში, რომლებიც დამოკიდებულნი არიან გარე ფაქტორებზე და მათი გადაწყვეტილება უნდა ეფუძნებოდეს გამოცდილებას და ცენტრალურ ხელისუფლებასთან შეთანხმებულ ნაბიჯებს. ამან არ უნდა გამოიწვიოს ადგილობრივი თვითმმართველობების ფისკალური ქცევის ცენტრალურ გავლენაზე დაქვემდებარება, პირიქით, მათ უნდა მიეცეთ მთავრობისა და ცენტრალური სააგენტოებისგან თავის დახსნის საშუალება. ადგილობრივი მთავრობა არ უნდა იყოს დამოკიდებული მხოლოდ ეკონომიკური აქტივობის გადასახადებით, როგორცაა მიწათმოქმედებისგან, ბიზნესისა და ვაჭრობისგან მიღებული გადასახადი, მეტი სტაბილურობისთვის აუცილებელია ქონებაზე დაფუძნებული ტიპის გადასახადებს იღებდეს, მიწის გადასახადი, სიმდიდრის გადასახადი, წყლისა და ნაგვის გადასახადი, გაცილებით მეტი სარგებლის მომტანია ადგილობრივი თვითმმართველობისთვის და ქმნის გამართულ ეკონომიკურ სტრუქტურას სადაც ადგილობრივი შესაძლებლობები წინა პლანზე იქნება გადმოტანილი და ეკონომიკური სისუსტე არ გამოიწვევს რიგ საკითხებში დაბრკოლებების გამოწვევას.

გავრცელება: ფისკალური დეცენტრალიზაციის თეორია ცენტრალურ მთავრობას საშუალებას აძლევს, რესურსები გაანაწილოს ისე, რომ მოხდეს მდიდარი და ღარიბი თვითმმართველობების გათანაბრება და შედარებით ჩამორჩენილი

მუნიციპალიტეტების განვითარება. რესურსების გადანაწილების შემდეგ, ადგილობრივ მთავრობებს ეძლევათ უფლება დამოუკიდებლად განსაზღვრონ თავიანთი პრიორიტეტები, თუმცა მესამე სამყაროს ქვეყნებში ეს საკმაოდ, რთულ ფენომენად ითვლება, ვინაიდან, როგორც წესი ცენტრალური მთავრობა იტოვებს უფლებამოსილებას ჩაერიოს ადგილობრივ საქმეებში. გავრცელების პროცესი საკმაოდ პრობლემატურია, ვინაიდან ასეთ შემთხვევაში არ იქმნება სათანადო გარემო, რომელშიც მოქალაქეს დამოუკიდებლად შეეძლება ყველა სარგებლის მიღება. მოცემულობიდან გამომდინარე, ფისკალური დეცენტრალიზაციის გავრცელების საკითხში, ადგილობრივი მთავრობებისადმი გადაცემული უფლებამოსილებები განვითარებად ქვეყნებში საკმაოდ სუსტია ადგილობრივი რესურსები კი ლიმიტირებული და ადგილობრივ დონეზე პრიორიტეტების განსაზღვრის, მისი მოგვარების გზები ადმინისტრაციულად ფაქტობრივად დამოკიდებულია ცენტრალურ ხელისუფლებაზე.

ლოკალიზაცია: თეორიის თანახმად დეცენტრალიზაციის განვითარება მნიშვნელოვნად შეცვლის ადგილობრივ დონეზე საჯარო სერვისების მიწოდების საკითხს, ვინაიდან მსგავსი ტიპის სახელმწიფოს თვითმმართველობებში, სერვისები ერთ სივრცეში არ არის თავმოყრილი და დამოკიდებულია ბიუროკრატიულ საკითხებთან. კეთილდღეობის გაზრდა კი დეცენტრალიზაციის გზით მოხდება. მოსახლეობას ექნება საშუალება საზოგადო სიკეთეებისა და შემოსავლების შერწყმის მეშვეობით, ჩამოაყალიბოს მასზე მორგებული სერვისები. ეს კი გამოიწვევს გაბერილი ხარჯების შემცირებას და მიწოდების ეფექტიანობის გაზრდას. დეცენტრალიზებული მთავრობების არსებობა იძლევა ფართო ექსპერიმენტული და ინოვაციური საკითხების არსებობას, ასევე მათ შერწყმას, რაც პოტენციურად, საერთო რესურსების პროდუქტიულობის გაუმჯობესებას განაპირობებს. მსგავსი თანამშრომლობის მეშვეობით ყალიბდება გარემო, სადაც მოქალაქეზე ორიენტირებული სერვისები იქმნება და ამით საზოგადოება კმაყოფილია.

თეორიის გათვალისწინებით დიდი ყურადღება ეთმობა ადგილობრივი შემოსავლების საკითხს, რათა თვითმმართველობა იყოს ნეიტრალური და ცენტრალური გავლენისაგან თავისუფალი. პირველ რიგში ადგილობრივი

გადასახადები უნდა ქმნიდეს ეფექტურ გარემოს და გავლენას ახდენდეს მუნიციპალიტეტების ეკონომიკურ ქცევაზე. თავის მხრივ გადასახადებისგან მიღებული სარგებელი და მუნიციპალური ხარჯები ხელმისაწვდომი და გასაგები უნდა იყოს საზოგადოებისთვის, ვისზეც გათვლილია მომსახურების გაწევა. ადგილობრივი გადასახადების საკითხი უნდა შეესაბამებოდეს ძირითად სამართლებრივ ნორმებს და არ უნდა ცდებოდეს საბაზისო საგადასახადო სტანდარტებს. ერთ-ერთი ფუნდამენტალური საკითხი, რაც თეორიის ფარგლებშია განხილული, გახლავთ ადგილობრივი ადმინისტრაციული ხარჯების შემცირება, არამიზნობრივი ხარჯების თავიდან აცილების გზით. სწორედ ამიტომაც მნიშვნელოვანი, განვითარებადმა ქვეყნებმა აირჩიონ ფისკალური დეცენტრალიზაციის გზა, რადგან მოცემულ შემთხვევაში არასტაბილურ და არაეფექტურ მმართველობას, ფინანსურად მზარდი საკუთარი პრიორიტეტების მქონე ადგილობრივი თვითმმართველობები ანაცვლებს, სადაც ყალიბდება ეკონომიკურად სტაბილური გარემო, პოლიტიკურად გამართული სისტემა, სადაც იქმნება მოქალაქეზე ორიენტირებული და პასუხისმგებლიანი მმართველობა.²⁸

ფისკალური დეცენტრალიზაციის თეორიის ანალიზით, ნათლად ჩანს, რომ საქართველო მიეკუთნება სწორედ იმ ტიპის ქვეყნებს, რომელთათვისაც აუცილებელია ეკონომიკური დამოუკიდებლობის მინიჭება ადგილობრივ დონეზე. საქართველო პოსტ-საბჭოთა სივრცის ქვეყანაა, სადაც ფართოდ აქვს ფესები გადგმული პოლიტიკურ ცენტრალიზმს. ასევე მნიშვნელოვანია ის ფაქტიც, რომ განვითარების თვალსაზრისით იგი მესამე სამყაროს ქვეყანაა რიცხვს მიეკუთნება, სადაც დღის წესრიგში ჯერ კიდევ მნიშვნელოვან პრობლემად ადგილობრივი თვითმმართველობების დეცენტრალიზაციის საკითხი დგას. შესაბამისად პრობლემატურია ეკონომიკური და პოლიტიკური დეცენტრალიზაციის საკითხიც, ადგილობრივ დონეზე გადასახადების პოლიტიკა ისევე, როგორც სხვა საკითხები მოუწესრიგებელია და მიუხედავად საკანონმდებლო დონეზე ჩამოყალიბებული წესრიგისა, პრაქტიკულად ადგილობრივი თვითმმართველობები უმეტესწილად

²⁸Smoke, P. (2001). *Fiscal Decentralization in Developing Countries : A Review of Current Concepts and Practice*. New York. ვებ-გვერდი: <https://www.researchgate.net>. მოძიებულია. 01.18.2019

დამოკიდებულნი არიან ცენტრალუს ხელისუფლებაზე. პრობლემურ საკითხად რჩება მოქალაქეთა ჩართულობის, ადგილობრივი ბიუჯეტის დაგეგმვის, ადგილობრივი რესურსების გადანაწილების, სერვისის მიწოდებისა და ინფრასტრუქტურის საკითხები. სწორედ ამ მოცემულობიდან გამომდინარე, თეორია კარგად ხსნის საქართველოში არსებულ ვითარებას და იმ პერსპექტივებს თუ, როგორ შეიძლება ქვეყანამ მიაღწოს დეცენტრალიზაციისა და დემოკრატიზაციის მაღალ სტანდარტებს. ამისათვის კი აუცილებელია მოცემული თეორიის გაანალიზება და მოდელის ადგილობრივ დონეზე გადმოტანა, რაც ადგილობრივ ხელისუფლებას საშუალებას მისცემს, საკუთარი პრიორიტეტები თავად განსაზღვრონ და ეკონომიკური დამოუკიდებლობა მიიპოვონ, ეს მნიშვნელოვნად გააუმჯობესებს მათ მდგომარეობას, რადგან როგორც უკვე აღინიშნა ცენტრალური ხელისუფლებისგან დამოუკიდებლობა მუნიციპალიტეტებს უფრო ფართო გასაქანს აძლევს, თავის მხრივ დეცენტრალიზაცია უნდა ეფუძნებოდეს კანონმდებლობით გათვალისწინებულ ნორმებს და საერთაშორისო რეკომენდაციებს, ვინაიდან მსგავსი ტიპის ქვეყნებისთვის ეკონომიკური დეცენტრალიზაცია გარკვეულწილად საფრთხის შემცველია, რადგან ცენტრალურ ხელისუფლებაზე დამოკიდებულმა ადგილობრივმა მთავრობამ, საწყის ეტაპზე შეიძლება ვერ გააცნობიეროს რამხელა მასშტაბის საკითხთან აქვს საქმე და პრიორიტეტები არასწორად განსაზღვროს, ვერ დაგეგმოს ბიუჯეტი, ვერ უზრუნველყოს საჯარო სერვისების სწორი და გამართული მიწოდება, ხელი შეუშალოს ადგილობრივი წარმოების, ინფრასტრუქტურისა და რესურსების სწორი განაწილების საკითხებს. საფრთხის შემცველია ასევე ადგილობრივ დონეზე საზოგადოებრივი ჩართულობის გამორიცხვა და ადგილობრივი კლანებისა და ბიზნეს ელიტების ჩამოყალიბება, თვითმმართველობის სახელისუფლებო წრეებთან შეთანხმებით, რაც კორუფციის ჩამოყალიბებას უწყობს ხელს. სწორედ ასეთ საკითხებში უნდა ჩაერიოს ცენტრალური ხელისუფლება და განვითარების სწორი რეკომენდაციები და გზები დაანახოს ადგილობრივ თვითმმართველობებს. ამას ითვალისწინებს თეორიული ჩარჩო, როდესაც მთავრობები კრიზისში იმყოფებიან აუცილებელია რეკომენდაციების გათვალისწინება, ისე, რომ მოხდეს პრობლემის სწორად იდენტიფიცირება ადგილობრივების მოთხოვნებისა და საჭიროებების, მათი კულტურული და მსოფმხედველობრივი შეხედულებების გათვალისწინებით, რასაც

შეუძლია საბოლოო ჯამში დეცენტრალიზაციის ჩამოყალიბება. რეფორმის გატარების პროცესში აუცილებელია საერთაშორისო გამოცდილების გათვალისწინება და ის თუ რა შედეგებამდე მივიდნენ სხვა სახელმწიფოები, რომლებმაც ფისკალური დეცენტრალიზაციის რეფორმა გაატარეს. პოლიტიკა არ უნდა იყოს ნაადრევად შემუშავებული და შემდეგ უარყოფილი, როგორც ეს მოხდა 2013-2017 წლებში, როგორც ეს კვლევაშია ნაჩვენები, როდესაც რეფორმის დაწყებისას ცენტრალური ხელისუფლება თვლიდა, რომ მსგავსი ტიპის პოლიტიკა ქვეყანას დააახლოვებდა დასავლურ ღირებულებებთან, მოუტანდა მეტ დემოკრატიულობას და მიიღებდნენ დეცენტრალიზებულ ადგილობრივ თვითმმართველობებს, ხოლო მცირედი დროის გასვლის შემდეგ მთავრობაში გაჩნდა აზრი, რომ ეს გადაწყვეტილება ნაჩქარევად იყო მიღებული და საჭიროებდა გადახედვას. სწორი ანალიზითა და დაგეგმვით კი შესაბამისი შედეგის მიღწევა შესაძლებელია და ამას არაერთი საერთაშორისო მაგალითი მეტყველებს.

თავი III. პოსტ-საბჭოთა ქვეყნების შედარებითი ანალიზი

3.1 ბალტიისპირეთის ქვეყნების დეცენტრალიზაციის პოლიტიკა

ადგილობრივი თვითმმართველობის სისტემის რეფორმირებისა და დეცენტრალიზაციის ხარისხის გაუმჯობესების კარგი მაგალითია ბალტიისპირეთის ქვეყნები. აღნიშნული ქვეყნები საქართველოს მსგავსად საბჭოთა კავშირის გავლენის ქვეშ იმყოფებოდნენ 50 წელზე მეტი ხნის განმავლობაში, შესაბამისად სისტემურ დონეზე საქართველოსა და ბალტიისპირეთის ქვეყნების დეცენტრალიზაციის პოლიტიკა, კომუნისტური რეჟიმის პერიოდში ერთმანეთის მსგავსი იყო. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ კი აღნიშნულ ქვეყნებში სხვადასხვა პოლიტიკური ცვლილებები გატარდა, საქართველო ადგილობრივი თვითმმართველობების საკითხში ჯერ კიდევ განიცდის წარსული გამოცდილების ზეგავლენას და ვერ ახერხებს დასავლური ღირებულებების დამკვიდრებას ადგილობრივ დონეზე, რაც გამოიწვევს თვითმმართველობების დეცენტრალიზაციის ხარისხის გაუმჯობესებას და დემოკრატიზაციის ახალ საფეხურზე აყვანას. განსხვავებით ბალტიისპირეთის ქვეყნებისა, სადაც საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ძირეული რეფორმები გატარდა და ჩამოყალიბდა საერთო პოლიტიკური სივრცე, დღეს კი თამამად შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნულ ქვეყნებში პოსტ-საბჭოთა გავლენა აღარ შეინიშნება.

დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ ბალტიისპირეთის ქვეყნებში აქტიურად დაიწყო ადგილობრივი თვითმმართველობების პოლიტიკაზე ზრუნვა. ქვეყნებმა გადაწყვიტეს გაეტარებინათ რეფორმა, რომელიც დასავლეთ ევროპის ქვეყნების გამოცდილებას ეფუძნებოდა. მაგალითად ესტონეთის რესპუბლიკამ კონსტიტუციურად უზრუნველყო ადგილობრივი თვითმმართველობების საკითხი, ქვეყანაში ადგილობრივ დონეზე უნდა მიეღოთ პოლიტიკის დღის წესრიგი, რათა მომხდარიყო პრობლემის იდენტიფიცირება და მისი გადაჭრა, ეს კი ეფუძნებოდა უზენაეს კანონს, რომელიც უზრუნველყოფდა ადგილობრივი თვითმმართველობების დამოუკიდებლობას, გადაწყვეტილებების მიღების საკითხში. ლიეტუაში ადგილობრივ თვითმმართველობებს კონსტიტუციურად მიენიჭათ უფლება საკუთარი კომპეტენციის ფარგლებში მიეღოთ გრანტები და დაეგეგმათ ბიუჯეტი. მათ ასევე მიენიჭათ უფლება დაედგინათ ადგილობრივი

გადასახადები და შეექმნათ საკუთარი დაბეგვრის სისტემა. პოლიტიკის ასეთმა განსაზღვრამ, შედეგად გამოიწვია ის, რომ სახელმწიფოს ფარგლებში გაიზარდა ადგილობრივი თვითმმართველობების ფუნქცია. რეფორმირების მთავარი მიზეზი კი ის გახლდათ, რომ სახელმწიფოებში გაზრდილიყო დეცენტრალიზაცია და დემოკრატიზაცია, რაც საბოლოო ჯამში იწვევდა ქვეყნების განვითარებას, ვინაიდან ადმინისტრაციულ დონეზე უმჯობესდებოდა სერვისის მიწოდება და საზოგადოებას უფლება ეძლეოდა გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მიეღო მონაწილეობა.²⁹

ბალტიისპირეთის ქვეყნების მოდელი ეფუძნებოდა დასავლეთევროპის ქვეყნების გამოცდილებას, რომელიც თავის მხრივ ფისკალურ დეცენტრალიზაციაზე იყო მორგებული. როგორც უკვე აღინიშნა, კომუნიზმის დამარცხების შემდეგ აუცილებელი იყო ცენტრალიზმის გავლენისგან თავის დაღწევა, სისტემის დეცენტრალიზებულელად ჩამოყალიბება და სავაჭრო ეკონომიკაზე გადასვლა, ეს კი ადგილობრივი თვითმმართველობების დემოკრატიზაციის ხარჯზე მიიღწეოდა. ფისკალური დეცენტრალიზაციის მეშვეობით თვითმმართველობებმა შეიძინეს მნიშვნელოვანი ფუნქცია, გადაწყვეტილების მიღების დამოუკიდებლობა, რამაც საფუძველი დაუდო მოქნილობას და გამჭვირვალობას. დასავლეთ ევროპულ ქვეყნებში უკვე კარგად ნაცნობი სიტუაცია იყო ამ მხრივ და სწორედ ამიტომ აირჩიეს მათ ფისკალური დეცენტრალიზაციის პოლიტიკა, რათა ცენტრალური მმართველობიდან დეცენტრალიზებულზე გადასულიყვნენ და თავიდან აეცილებინათ ის შესაძლო კონფლიქტები, რაც შეიძლება მოყოლოდა მმართველობის ასეთ ფორმას. შესაბამისად ბალტიისპირა ქვეყნებმაც, ახლად მიღებული დამოუკიდებლობის შემდეგ, უკვე გამოცდილ და განვლილ გზას მიმართეს. ვინაიდან არსებობდა იმის შესაძლებლობა, რომ ახლად დამოუკიდებლობა მოპოვებულ ქვეყნებს ადგილობრივ დონეზე ვერ განეხორციელებინათ რეფორმა და მომხდარიყო მისი ჩავარდნა. დასავლური გამოცდილების გაზიარებამ ბალტიისპირეთის ქვეყნებს მისცა ახალი შესაძლებლობები, ადგილობრივ დონეზე ფისკალური ავტონომიისა, შესაბამისად, როგორც უკვე აღინიშნა ქვეყნებს მიეცათ

²⁹Kersting, N and Vetter, A. (2003). *Reforming Local Government in Europe, Local government reform in the Baltic countries*. Wiesbaden. ვებ-გვერდი: <https://books.google.com>. მოძიებულია. 01.18.2019

საგადასახადო პოლიტიკის შემუშავების უფლება, ასევე დამოუკიდებლად განეხორციელებინათ ინტერგავერმენტალური საფინანსო ტრანსფერები, საკუთარი შეხედულებისამებრ შეემუშავებინათ სასესხო პოლიტიკა და აეღოთ პასუხისმგებლობა საჯარო სერვისებსა და საქონლის მიწოდებაზე, ეს ყოველივე კი გამოწვეული იყო ფისკალური დეცენტრალიზაციის პოლიტიკის გატარებით. შედეგად ქვეყნებმა მიიღეს ეკონომიკური ეფექტურობა, რადგან ადგილობრივ დონეზე თვითმმართველობები უფრო მოქნილნი გახდნენ ვიდრე ცენტრალური ხელისუფლება, ვინაიდან მათ ეფექტურად მიუწვდებოდათ ხელი ადგილობრივ რესურსებსა და ფინანსურ საკითხებზე. ვერტიკალური მმართველობა შეცვალა ჰორიზონტალურმა, სადაც საზოგადოებას და მის საჭიროებებს გაცილებით მეტი ყურადღება მიექცა ვიდრე ეს მანამდე ხდებოდა.³⁰

რეფორმების შედეგად ბალტიისპირეთის ქვეყნებში გაიზარდა მუნიციპალიტეტების რაოდენობა, კერძოდ ესტონეთში 258-ზე მეტი ახალი ადგილობრივი მმართველობა ჩამოყალიბდა, ლატვიაში მათი რაოდენობა 550-ს აღემატებოდა ხოლო ლიეტუაში 60-ს მიაღწია. სახელმწიფოებში ჩამოყალიბდა გარემოება, სადაც განვითარდა ადგილობრივი პასუხისმგებლობები მთავრობებს შორის, განისაზღვრა ადგილობრივი შემოსავლების წყაროები და საგრანტო სისტემები. ბალტიისპირეთის ქვეყნების დეცენტრალიზაციის პოლიტიკის გაუმჯობესებას ხელი შეუწყო მათი ევროკავშირში გაწევრიანების პროცესმა. ვინაიდან ევროკავშირს აქვს პოლიტიკა, რომლის თანახმადაც წევრმა ქვეყნებმა უნდა იზრუნონ ადგილობრივი თვითმმართველობების განვითარებაზე, ევროკავშირს სპეციალური ფონდიც კი აქვს, რათა მოხდეს თვითმმართველობების ეფექტურობის გაზრდა და მუნიციპალიტეტების განვითარების ზრდა. შესაბამისად ლიეტუას, ლატვიასა და ესტონეთს მოუხდათ იმ ჩარჩო ხელშეკრულებების დღის წესრიგში მიღება, რაც ევროკავშირის წევრობის შემდეგ მათ დაევალოთ, რაც თავის მხრივ ხელს უწყობდა ადგილობრივი თვითმმართველობების ფუნქციების გაუმჯობესებას. ქვეყნებს მოუხდათ ეზრუნათ საზოგადოებაში დემოკრატიული პრინციპების დამკვიდრებაზე, რათა მომხდარიყო დეცენტრალიზაციის უფრო მეტი მხარდაჭერა სოციალურ

³⁰Aristovik, A. (2009). *FISCAL DECENTRALIZATION IN EASTERN EUROPE: TRENDS AND SELECTED ISSUES*. Ljubljana. ვებ-გვერდი: [rtsa.ro/tras/index.php/tras/article/download/69/65](https://www.rtsa.ro/tras/index.php/tras/article/download/69/65). მოძიებულია. 01.20.2019

დონეზე, ხალხის ჩართულობის მეშვეობით. საზოგადოებრივი ჩართულობა პოზიტიურ ცვლილებებს იწვევდა რეფორმის წარმართვაში, მან საფუძველი დაუდო მრავალსაფეხურიან მმართველობას, საზოგადოების სტრუქტურულ დონეზე. ადგილობრივ დონეზე რეფორმამ, გამოიწვია სავაჭრო რეფორმის განხორციელება, რამაც ქვეყნებში ინდუსტრიული სტრუქტურის ჩამოყალიბებას და მოდიფიცირებას შეუწყო ხელი, თავის მხრივ ამ ყოველივემ სამუშაო ადგილების ზრდა და მოსახლეობის შემოსავლის გაუმჯობესება გამოიწვია. ინდისტრიულმა განვითარებამ და უკეთესი საშემოსავლო სამსახურების განვითარებამ, განავითარა ურბანული ზონები, მანამდე კი ადგილობრივი თუ ცენტრალური ბიუჯეტი დამოკიდებული იყო აგრარულ შემოსავლებზე, ვინაიდან სახელმწიფოები უმეტესწილად დამოკიდებულნი იყვნენ სასოფლო-სამეურნეო და მიწათმოქმედების საქმიანობაზე. ამან გაზარდა საბიუჯეტო შემოსავლები საგადასახადო და საშემოსავლო გადასახადების ხარჯზე, რასაც ადგილობრივი მცხოვრებლები იხდიდნენ, ეს კი ხელის შეწყობი ფაქტორი აღმოჩნდა ადგილობრივი მთავრობებისთვის გავლენა მოხდინა საჯარო სერვისების უკეთ მიწოდების გაუმჯობესებაზე. თავის მხრივ მნიშვნელოვნად გაიზარდა ადგილობრივი შემოსავლები და თვითმმართველობების ყოველწლიური მოგება საშუალოდ 20-27%-ს შეადგენდა. გადასახადების შედეგად მიღებული მოგება 13%-დან 24%-ამდე გაიზარდა. მოცემულ ქვეყნებში გრანტებისა და ტრანსფერების სახითაც შეიცვალა მოცემულობა, მაგალითისთვის რეფორმამდე ესტონეთში საშუალოდ მისი მოცულობა 19.9%-ამდე მერყეობდა ხოლო მის შემდგომ 22.9%-ამდე გაიზარდა. ლატვიაში გადასახადებით მიღებულმა შემოსავლებმა ადგილობრივ დონეზე 15.7%-იდან 24.5%-ამდე მიაღწია, ამ მხრივ თითქმის 9%-ამდე გაიზარდა შემოსავლების მოცულობა. მთლიანი შიდა პროდუქტი ერთ სულ მოსახლეზე საკმაოდ გაიზარდა. ადგილობრივი თვითმმართველობების მთლიანი ბიუჯეტის შემოსავლების 52%-ს გადასახადებისგან მიღებული შემოსავლები შეადგენდა, ლატვია ამ მხრივ მოწინავე აღმოჩნდა ევროკავშირის მასშტაბით და ფაქტია, რომ ადგილობრივ მუნიციპალიტეტებს რეფორმის გატარებიდან მცირეოდენ ხანში, საკუთარი ბიუჯეტის უმეტესი ნაწილის შევსება შეეძლოთ. იმისათვის, რომ არ მომხდარიყო მუნიციპალიტეტებს შორის ფინანსურ სფეროში დისბალანსი, მთავრობები ტრანსფერებისა და გრანტების სახით უზრუნველყიფენ პრობლემის

აღმოფხვრას. მეტწილად მსგავსი ტიპის ტრანსფერები გამოიყენება საგანმანათლებლო და სოციალური საკითხების მოსაგვარებლად. ასევე, როგორც უკვე აღინიშნა მთავრობა გამოყოფს თანხას მუნიციპალიტეტების ფინანსური დისბალანსის აღმოსაფხვრელად. მსგავსი ტიპის სოციალურმა და ეკონომიკურმა რესტრუქტურირებამ, სწრაფად გაზარდა ინფრასტრუქტურა, მოწესრიგდა გზები და პორტები, გაუმჯობესდა კულტურული და საცხოვრებელი ადგილების მდგომარეობა.³¹

შესწავლილი ქვეყნებიდან გამომდინარე, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მათ მიერ განვლილი გზა შესაძლებელია გამოიყენოს საქართველომ და გადავიდეს დეცენტრალიზაციის ახალ მოდელზე. ვინაიდან ბალტიისპირეთის ქვეყნები საბჭოთა კავშირის გავლენის ქვეშ იმყოფებდნენ და მათ მალევე შეძლეს ცენტრალიზებული მმართველობისგან თავის დაღწევა, ევროკავშირთან დაახლოებითა და მათი რეკომენდაციების მეშვეობით. ევროკავშირში გაწევრიანებამ კი ხელი შეუწყო და დააჩქარა პროცესების ერთობლიობა და მათი განვითარება, ვინაიდან მოცემულ ქვეყნებს ქონდათ ნათელი მაგალითი იმისა, თუ როგორ შეიძლებოდა მიეღწიათ ფისკალურ დეცენტრალიზაციას, რაც თავის მხრივ ხელს შეუწყობდა ადგილობრივი თვითმმართველობების განვითარებას და დემოკრატიული პროცესების წარმართვას. შესაბამისად საქართველოს კარგად შეუძლია გამოიყენოს უკვე ჩამოყალიბებული და დატესტილი მაგალითი, ბალტიის ქვეყნების წარსულიდან გამომდინარე და გადავიდეს მმართველობის ახალ სტილზე, რაც ხელს შეუწყობს ადგილობრივი თვითმმართველობების დეცენტრალიზაციას და ჩამოყალიბებს საერთო პოლიტიკურ გარემოს, სადაც ევროპული ღირებულებები და დემოკრატიული პროცესები მჭიდროდ მოიკიდებს ფეხს და მოხდება საზოგადოებრივი საჭიროებების მოთხოვნის შესაბამისი დაკმაყოფილება, რაც დეცენტრალიზაციისა და დემოკრატიზაციის ძირითადი ფუნდამენტალური საკიტხია.

³¹Trasberg, V. (2009). *BALTIC LOCAL GOVERNMENTS' FISCAL SITUATION: TWO DECADES OF REFORM*. Journal of Baltic Studies. No. 2. ვებ-გვერდი: <https://www.jstor.org/stable/43212875>. მოძიებულია. 01.20.2019

დასკვნა

საბოლოო ჯამში დასკვნის სახით შესაძლებელია ითქვას, რომ საქართველოში დეცენტრალიზაციის განხორციელებას ხელს უშლის ცენტრალურ ხელისუფლებაზე ადგილობრივი თვითმმართველობების პოლიტიკური და ეკონომიკური დამოკიდებულება. შესაბამისად თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ადგილობრივი თვითმმართველობები ვერ პასუხობენ თანამედროვე გამოწვევებს. იქმნება გარემო, სადაც ცენტრალური ხელისუფლება არ აპირებს მნიშვნელოვანი ღონისძიებების გატარებას და საბჭოთა გამოცდილების უგულებელყოფას. შესაბამისად კვლევაში იდენტიფიცირებულია პოლიტიკური და ეკონომიკური ფაქტორები, რომლებიც განაპირობებენ ადგილობრივი თვითმმართველობების ეფექტური მუშაობის ჩავარდნას. როგორც უკვე აღინიშნა კვლევის მთავარ არგუმენტად სახელდება ადგილობრივი თვითმმართველობების ცენტრალურ ხელისუფლებაზე დამოკიდებულება, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ საკითხებში. შესაბამისად აუცილებელია იმ საერთაშორისო რეკომენდაციებისა და ისტორიული წარსულის გამოყენება, რაც საფუძველს დაუდებს ახალი დღის წესრიგის წარმართვას და საქართველო დაუახლოვდება დასავლურ ღირებულებებს.

კვლევაში გამოყენებული ლიტერატურა, თეორია, ბალტიისპირეთის ქვეყნების ანალიზი, სტატისტიკური მონაცემები, სახელმწიფოს მიერ მიღებული პოლიტიკა ცხადყოფს იმას, რომ აუცილებელია დეცენტრალიზაციის ახალ მოდელზე გადასვლა და ადგილობრივ დონეზე პოლიტიკური და ეკონომიკური დემოკრატიზაციის განხორციელება. წინააღმდეგ შემთხვევაში საქართველო კვლავ დარჩება ცენტრალიზებულ სახელმწიფოდ, სადაც საზოგადოებრივ აზრს არასდროს მიექცევა სათანადო ყურადღება. საერთაშორისო გამოცდილების გაზიარება და სახელმწიფოს ფისკალური დეცენტრალიზაციისკენ სწრაფვა კი მიგვიყვანს იმ უმთავრე მიზნამდე, რასაც დემოკრატიული პრინციპების გათვალისწინებით, ადგილობრივი თვითმმართველობების გამართული მუშაობა ქვია.

გამოყენებული ლიტერატურა

- ევროპული ქარტი ადგილობრივი თვითმმართველობების შესახებ. (1985). სტრასბურგი. ვებ-გვერდი: http://smr.gov.ge/Uploads/evropuli_q_354b65fe.pdf. მოძიებულია. 10.29.2018
- საქართველოს პარლამენტი. (2014). *საქართველოს ორგანული კანონი, ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსი* (დოკუმენტის ნომერი, 1958-IIს). ქუთაისი. ვებ-გვერდი: <https://matsne.gov.ge>. მოძიებულია. 10.29.2018
- საქართველოს მთავრობის ხელვა „დეცენტრალიზაციისა და თვითმმართველობის განვითარების სტრატეგიის მთავარი პრინციპების შესახებ“ 2013-2014 წლებისთვის. (2013). თბილისი. ვებ-გვერდი: http://www.mrdi.gov.ge/sites/default/files/xedva_2013-2014_clebistvis_0.pdf. მოძიებულია. 10.31.2018
- საქართველოს მთავრობა. (2013). „დეცენტრალიზაციისა და თვითმმართველობის განვითარების სტრატეგიის მთავარი პრინციპების შესახებ“ 2013-2014 წლებისთვის. თბილისი. ვებ-გვერდი: <http://www.mrdi.gov.ge>. მოძიებულია. 10/31.2018
- საქართველოს პარლამენტი. (1998). *საქართველოს კანონი ადგილობრივი მოსაკრებლის შესახებ*. ვებ-გვერდი: <https://matsne.gov.ge>. მოძიებულია. 11.15.2018
- ჩიხლაძე, ნ და რუსაძე, ნ. (2015). *ადგილობრივი თვითმმართველობების ეკონომიკური საქმიანობის ძირითადი ასპექტი*. ქუთაისი. ვებ-გვერდი: <https://atsu.edu.ge/EJournal/BLSS2015/eJournal/Papers/Economy/ChikhladzeNikoloz.pdf>. მოძიებულია. 11.15.2018
- საქართველოს კანონი „ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულის ბიუჯეტის შესახებ“. (2006). თბილისი. ვებ-გვერდი: www.nplg.gov.ge. მოძიებულია. 11.15.2018.
- ფოთის სილატაკე – სახელმწიფო პოლიტიკის შედეგი. (2017). თბილისი. ვებ-გვერდი: <https://droa.ge>. მოძიებულია. 11.25.2018
- ფონდი ღია საზოგადოება. (2007). *საქართველოს საბიუჯეტო სისტემა*. თბილისი. ვებ-გვერდი: <http://www.nplg.gov.ge>. მოძიებულია. 11.25.2018

საქართველოს პარლამენტი. (2014). *საქართველოს ორგანული კანონი, საქართველოს ორგანულ კანონში „ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსი“ ცვლილების შეტანის შესახებ* (დოკუმენტის ნომერი, 2936IIს). ქუთაისი. ვებ-გვერდი: <https://matsne.gov.ge>. მოძიებულია. 11.30.2018

თურუაშვილი, გ. (2013). *რეგიონებში განხორციელებული სპეციალური ტრანსფერები წინა საარჩევნო პერიოდში*. თბილისი. ვებ-გვერდი. <https://idfi.ge>. მოძიებულია. 12.09.2018.

საბიუჯეტო „აბრაკადაბრა“ თბილისის ბიუჯეტში და ფინანსთა სამინისტროს ფოკუსები. (2017). თბილისი. ვებ-გვერდი: <https://droa.ge>. მოძიებულია. 12.09.2018

ფონდი ღია საზოგადოება საქართველო. (2007). *საქართველოს საბიუჯეტო სისტემა*. თბილისი. ვებ-გვერდი: <http://www.nplg.gov.ge>. მოძიებულია 12.09.2018

საქართველოს პარლამენტი. (2014). *საქართველოს ორგანული კანონი, საქართველოს ორგანულ კანონში „ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსი“ ცვლილების შეტანის შესახებ* (დოკუმენტის ნომერი, 2936IIს). ქუთაისი. ვებ-გვერდი: <https://matsne.gov.ge>. მოძიებულია. 12.24.2018

ადგილობრივი თვითმმართველობების ფინანსები და ქონება. (2016). თბილისი. ვებ-გვერდი: <http://resources.ctf.org.ge>. მოძიებულია. 12.24.2018

Local Government Act 2009. (2018). Queensland. ვებ-გვერდი: <https://www.legislation.qld.gov.au>. მოძიებულია. 12.24.2018

ANGELOPOU, M. (2018). *Local and regional democracy in Georgia*. Greece. ვებ-გვერდი: <http://www.mrdi.gov.ge>. მოძიებულია. 12.24.2018

Local Government Policy-Making Process. (1999). Washington. ვებ-გვერდი: <http://eatbettermovemore.org>. მოძიებულია. 12.24.2018

საქართველოს პარლამენტი.(2014). *საქართველოს ორგანული კანონი ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ*. ქუთაისი. ვებ-გვერდი: <http://procurement.gov.ge>. მოძიებულია. 12.26.2018

შამუგია, ე. (2017). *მას შემდეგ, რაც ზუგდიდი თვითმმართველი ქალაქი გახდა, ბიუჯეტის შემოსავლები გაიზარდა*. თბილისი. ვებ-გვერდი: <https://factcheck.ge>. მოძიებულია. 12.26.2018.

ინფორმაციული თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი.(2017). *ადგილობრივი თვითმმართველობის ინდექსის პირველი ანგარიშის პრეზენტაცია*. თბილისი. ვებ-გვერდი: <https://idfi.ge>. მოძიებულია. 12.27.2018

ინფორმაციული თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი. (2017). *საქართველოს მუნიციპალიტეტების ერთიანი ეროვნული შეფასება*. თბილისი. ვებ-გვერდი: <https://idfi.ge>. მოძიებულია. 01.12.2019

ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტი.(1995). *ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია წევრი სახელმწიფოების მიმართ, სუბსიდიარობის პრინციპის განხორციელების თაობაზე*. სტრასბურგი. ვებ-გვერდი: http://www.mrdi.gov.ge/sites/default/files/01_1.pdf. მოძიებულია. 01.12.2019.

ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტი. (2001). *ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია წევრი სახელმწიფოებისადმი, ადგილობრივ საჯარო საქმეებში მოქალაქეთა მონაჭილეობის თაობაზე*. სტრასბურგი. ვებ-გვერდი: <http://www.mrdi.gov.ge/sites/default/files/05.pdf>. მოძიებულია. 01.16.2019

ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტი. (2004). *ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია, წევრი ქვეყნების მიმართ, ადგილობრივ და რეგიონულ დონეზე საფინანსო და საბიუჯეტო მართვის თაობაზე*. სტრასბურგი. ვებ-გვერდი: <http://www.mrdi.gov.ge/sites/default/files/08.pdf>. მოძიებულია 01.16.2019

Smoke, P. (2001). *Fiscal Decentralization in Developing Countries : A Review of Current Concepts and Practice*. New York. ვებ-გვერდი: <https://www.researchgate.net>. მოძიებულია. 01.18.2019

Kersting, N and Vetter, A. (2003). *Reforming Local Government in Europe, Local government reform in the Baltic countries*. Wiesbaden. ვებ-გვერდი: <https://books.google.com>. მოძიებულია. 01.18.2019

Aristovik, A. (2009). *FISCAL DECENTRALIZATION IN EASTERN EUROPE: TRENDS AND SELECTED ISSUES*. Ljubljana. ვებ-გვერდი: rtsa.ro/tras/index.php/tras/article/download/69/65. მოძიებულია. 01.20.2019

Trasberg, V. (2009). *BALTIC LOCAL GOVERNMENTS' FISCAL SITUATION: TWO DECADES OF REFORM*. Journal of Baltic Studies. No. 2. ვებ-გვერდი: <https://www.jstor.org/stable/43212875>. მოძიებულია. 01.20.2019

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Roman Bagdavadze

Political and Economic Assessment of Local Self-Governments: In
2012-2018, Factors Disrupting Decentralization

Master of Arts (M.A.) program in Public Policy and Administration

Master's thesis is done to obtain a Master's Degree in Public Policy and
Administration

Head of the thesis: Aleqsandre Svanishvili -
Doctor

Nana Macharashvili-Doctor of political science

Tbilisi

2019 year

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

მარიამ დევიძე

ოქროს საბადოსთან ცხოვრების საფასური: კომპანია „არემჯის“
საქმიანობის ეკონომიკური და სოციალური გავლენები
მოსახლეობაზე

სამაგისტრო პროგრამა: სოციოლოგია

სამაგისტრო ნაშრომი შესრულებულია სოციოლოგიის მაგისტრის
აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:
ლია წულაძე, სრული პროფესორი

თბილისი, 2019

სარჩევი

<i>აბსტრაქტი</i>	3
<i>შესავალი</i>	6
<i>მეთოდოლოგია</i>	9
<i>თეორიული ჩარჩო</i>	13
1. სოციალური მედეგობა (Social Resilience).....	14
2. მოწყვლადობა (Vulnerability).....	17
3. სოციალური ზემოქმედების შეფასების საერთაშორისო სტანდარტები.....	19
4. ემპირიული კვლევების მიმოხილვა.....	22
<i>მონაცემთა ანალიზი</i>	27
I. კომპანიის ფუნქციონირებასთან დაკავშირებული საკითხები.....	27
II. მოსახლეობის ეკონომიკური მდგომარეობა.....	29
III. გავლენა გარემოსა და სოფლის მეურნეობაზე.....	32
IV. გავლენა მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე.....	39
V. სოციალური ზემოქმედების სხვა სახეები და მოსახლეობის მოწყვლადობის ზრდა.....	43
<i>დასკვნა</i>	51
<i>გამოყენებული ლიტერატურა</i>	54
<i>დანართი</i>	59

აბსტრაქტი

სამთომომპოვებელი კომპანიები პირდაპირ ზიანს აყენებენ გარემოს. საქართველოში სამთომომპოვებითი საქმიანობა და სამთომომპოვებით მრეწველობაზე დამოკიდებულების ინდექსი (სამთომომპოვებითი მრეწველობის წილი ქვეყნის ეკონომიკაში) ყოველწლიურად იზრდება. ეს კომპანიები ნაკლებად იცავენ სახელმწიფოს მიერ დაწერსებულ სტანდარტებს, რომლებიც ზიანის შემცირებას უნდა უზრუნველყოფდნენ. ბუნებრივ გარემოზე მიყენებული ზარალი, პირდაპირ თუ ირიბად, ზეგავლენას ახდენს სოციალურ გარემოზე და აზარალებს ადგილობრივ მოსახლეობას.

საქართველოში ბუნებრივი რესურსების ყველაზე დიდი მომპოვებელი კომპანიაა „არემჯი“ (Rich Metals Group – RMG) და წარმოდგენილი კვლევის ინტერესის საგანსაც ეს საწარმო წარმოადგენდა. მისი მიზანი მდგომარეობდა შემდეგში: დაედგინა, თუ რა სოციალურ და ეკონომიკურ ზემოქმედებას ახდენს ბოლნისისა და დმანისის მუნიციპალიტეტებში მცხოვრებ მოსახლეობაზე პოლიმეტალურ საბადოზე მომუშავე კომპანია „არემჯის“ საქმიანობა. კვლევამ მოიცვა შემდეგი საკითხები: კომპანიის მიერ გარემოს დაბინძურების შედეგად გამოწვეული პრობლემები დასახლებებში, ჯანმრთელობის საკითხები, მოსახლეობის ეკონომიკური საქმიანობა, სოფლის მეურნეობის მდგომარეობა, დასაქმება, მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობა და სოციალური ცვლილებები.

კვლევა ეფუძნება სოციალური მედეგობისა და მოწყვლადობის თეორიებს. მასში ასევე განხილულია საერთაშორისო სოციალური ზემოქმედების შეფასების ჩარჩოსტრატეგია, რომელიც მოიცავს ყველა შესაძლო სოციალური ზემოქმედების ტიპს და მოსახლეობაზე უარყოფითი ზემოქმედების მიყენების თავიდან აცილების გზებს, რომლის ვალდებულებაც კომპანიებს უნდა ეკისრებოდეს ადგილობრივი დასახლებული ჯგუფების მოწყვლადობის ასარიდებლად.

კვლევის ფარგლებში გამოყენებულ იქნა თვისებრივი კვლევის მეთოდები, კერძოდ, ინდივიდუალური და ჯგუფური ინტერვიუები. მისი შედეგების მიხედვით, კომპანია „არემჯი“ სოციალური პასუხისმგებლობის მცირე ტენდენციას ავლენს, მაშინ როდესაც მის მიერ გამოწვეული ნეგატიური სოციალური და ეკონომიკური გავლენა შესწავლილ დასახლებებში მაღალია. უარყოფითი გავლენა იკვეთება ადგილობრივ მოსახლეობაში

სოფლის მეურნეობის, საწარმოში ყოფილი და ამჟამად დასაქმებულებისა და, ზოგადად, მოსახლეობის ჯანმრთელობის მდგომარეობის, მიგრაციის დინამიკის, სოციალური სიკეთეებისგან მოწყვეტილობის და სხვა სოციალური ასპექტების კუთხით.

საკვანძო სიტყვები: სოციალურ-ეკონომიკური ზემოქმედების შეფასება, სოციალური მედეგობა, მოწყვლადობა, ბუნებრივი რესურსების მოპოვება, კომპანია „არემჯი“ (“RMG”).

Abstract

Mining companies directly harm the environment. The mining activity and the dependence on the mining industry is increasing annually (the share of mining industry in the country's economy) in Georgia. These companies are less protective of the standards imposed by the state, which have to reduce the damage. The damage caused to the natural environment, directly or indirectly, affects the social environment and affects the local population.

The largest supplier of natural resources in Georgia is the company - Rich Metals Group (RMG) and the research interest referred to that enterprise. Aim of the research was to find out what social and economic impacts are affected on the inhabitants of the Bolnisi and Dmanisi municipalities by working activities held by the company RMG. The study covered the following issues: problems caused by environmental pollution in the settlements, health issues, economic activity of the population, agriculture condition, employment, social status of the population and social changes.

The study is based on theories of social resilience and vulnerability. It also discusses the framework of International Social Impact Assessment that includes all possible social impacts and ways to prevent negative impacts on the population.

In the research, qualitative research methods were used, namely, individual and group interviews. According to its results, the company RMG shows a small tendency towards social responsibility, whereas the negative social and economic impacts caused by it are high in the study communities. The negative impacts are reflected in the field of agriculture, health conditions in the former and currently employed or in general population, in migration dynamics, inaccessibility to public goods and in other negative social impacts.

Keywords: Social-Economic Impact Assessment, Social Resilience, Vulnerability, Extracting Natural Resources, Company RMG.

შესავალი

საქართველოს სამთომომპოვებელი საქმიანობა და სამთომომპოვებით მრეწველობაზე დამოკიდებულების ინდექსი (სამთომომპოვებითი მრეწველობის წილი ქვეყნის ეკონომიკაში) ყოველწლიურად იზრდება. 2018 წლის ამ ინდექსის მიხედვით, მსოფლიოს 183 ქვეყანას შორის საქართველო 31-ე (2016 წელს 75-ე) ადგილს იკავებს (სამთომომპოვებითი მრეწველობისა და ლითონების საერთაშორისო საბჭო, 2018).¹ უშუალოდ ლითონის მადნის მომპოვებელი კომპანიების წლიური ბრუნვის ყველაზე დიდი მოცულობა საქართველოში 2017 წელს დაფიქსირდა, რამაც ჯამში 434.7 მილიონი ლარი შეადგინა (საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, 2018). ბუნებრივი რესურსების მოპოვებას თან ახლავს გარემოზე უარყოფითი ზემოქმედების მიყენება, რის შესამცირებლადაც სამთომომპოვებელი კომპანიებისთვის სახელმწიფოს მიერ კონკრეტული მოთხოვნები დაწესებული (საქართველოს კანონი გარემოს დაცვის შესახებ, 2017-2018; გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსი, 2017-2018). აღნიშნული მოთხოვნები მინიმალურია, თუმცა კონკრეტული შემთხვევები ადასტურებს, რომ ეს კომპანიები ამ მინიმალურ მოთხოვნებსაც კი არ ასრულებენ. ამას ცხადყოფს კომპანიების მიერ გარემოსთვის მიყენებული ზიანის გამო, გარემოსდაცვითი კანონმდებლობის დარღვევების შედეგად, მათზე დაკისრებული ჯარიმების ოდენობა (საქართველოს გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტროს 2016 წლის ანგარიში).

ბუნებრივ გარემოზე მიყენებული ზარალი, პირდაპირ თუ ირიბად, ზეგავლენას ახდენს სოციალურ გარემოზე და აზარალებს ადგილობრივ მოსახლეობას. სასოფლო ტიპის დასახლებებში ბუნებრივი გარემო განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი რესურსია, ვინაიდან, აქ მცხოვრების სოციალური და ეკონომიკური კეთილდღეობა მეტწილად დამოკიდებულია სოფლის მეურნეობის პროდუქტების წარმოებასა და შეგროვებაზე, რომელთა მოყვანა/შეგროვება ბუნებრივ გარემოში მიმდინარეობს. ბუნებრივი რესურსების მოპოვების არეალში მცხოვრებ მოსახლეობასთან ჩატარებული არაერთი

¹ ქვეყნების სამთომომპოვებით მრეწველობაზე დამოკიდებულების ინდექსს (Mining Contribution Index, MCI) გარკვეული პერიოდულობით აქვეყნებს საერთაშორისო ორგანიზაცია „სამთომომპოვებითი მრეწველობისა და ლითონების საერთაშორისო საბჭო“ (International Council on Mining and Metals). 2018 წლის მონაცემები და ინდექსის გამოთვლის მეთოდოლოგია ხელმისაწვდომია საბჭოს ვებგვერდზე: https://www.icmm.com/website/publications/pdfs/social-and-economic-development/181002_mci_4th-edition.pdf

სოციალური კვლევა ადასტურებს ადგილობრივ სოციუმში გამოწვეულ სხვადასხვა სოციალურ (მიგრაციის მაღალი დინამიკა, დაავადებების გახშირება, თემის სოციალური სტრუქტურის ცვლილება და ა.შ.) და ეკონომიკურ პრობლემას (საწარმოზე დამოკიდებულება, არათანაბარი დასაქმების შესაძლებლობა და ა.შ.) (Kitula, 2006; Lockie და სხვ., 2009; Petkova, 2009; Petrova, და სხვ., 2013). აღნიშნულ დასახლებებში თავს იჩენს ეკოლოგიური პრობლემებიც, რაც ზიანს აყენებს ადამიანების ჯანმრთელობას.

ბუნებისა და სოციალური გარემოს შესახებ, აღსანიშნავია არსებული თეორიები (სოციალური მედეგობისა და მოწყვლადობის თეორიები) და მათი ანალიტიკური ჩარჩო, რომელიც ამ ორი ურთიერთგადაჯაჭვული სისტემის კავშირს ხსნის. გარდა თეორიული ცოდნისა, ასევე, მნიშვნელოვანია გარემო და სოციალური ზემოქმედების შეფასების საერთაშორისო პრინციპები² (გარემოზე გავლენის შეფასება – EIA, სოციალური გავლენის შეფასება – SIA), რომელთა მეშვეობითაც ნებისმიერი კომპანიის მიერ ადგილობრივ მოსახლეობასა და, ზოგადად, ეკოსისტემაზე მიყენებული ზიანი იზომება. საქართველომ კანონი გარემოსდაცვითი ნებართვის შესახებ 2008 წელს მიიღო და, შესაბამისად, გარემოზე ზემოქმედების შესახებ ნებართვის მოპოვებას ინსტიტუციური სახე ამ დროიდან მიეცა (საქართველოს კანონი გარემოს დაცვის შესახებ, 2007 წლის ჩასწორებები). აღნიშნული რეგულაცია იმ კომპანიებსაც შეეხო, რომლებსაც გაცილებით ადრე ჰქონდათ დაწყებული ისეთი საქმიანობა, რომელიც გარემოზე ზემოქმედებას ახდენდა. საინტერესოა, მაშინ, როდესაც კერძო კომპანიები აღნიშნულ ნებართვას ოფიციალურად მოიპოვებენ, რამდენად სრულყოფილად წარმოაჩინენ გარემო ზემოქმედების დოკუმენტში – გზმ-ში – ფიზიკურ და სოციალურ გარემოზე მათ მიერ მიყენებულ ყველა პოტენციურ ზიანს. მეორე მხრივ, საინტერესოა ისიც, თუ რამდენად ხორციელდება დოკუმენტში გაწერილი აქტივობები და რა პასუხისმგებლობებს ავლენენ აღნიშნული კომპანიები.

² სოციალური ზემოქმედების შეფასების პრაქტიკა და დოკუმენტაცია პირველად დაინერგა აშშ-ში 1969 წელს, ეროვნული გარემოსდაცვითი პოლიტიკური აქტის (NEPA) ქვეშ. შემდეგ მსოფლიო ბანკმა და სხვა ინსტიტუციებმაც დაიწყეს მისი დანერგვა (Finsterbusch, 1995).

საქართველოში ყველაზე დიდ სამთო-მოპოვებით პროექტს მიეკუთვნება კომპანია „არემჯის“ მიერ ქვემო ქართლში, სალიცენზიო ტერიტორიებზე ოქროსა და სპილენძის მოპოვება. სპილენძის მოპოვება აქ ჯერ კიდევ 1975 წელს დაიწყო კომპანიის წინამორბედმა საწარმომ – „მადნეულმა“. 1994 წელს კი ჩამოყალიბდა ოქროს მომპოვებელი სააქციო საზოგადოება „კვარციტი“. 2012 წელს ორივე კომპანია გადავიდა „არემჯის“ მფლობელობაში და „მადნეულს“ ეწოდა “RMG cooper”, ხოლო „კვარციტს“ – “RMG gold” (Rich Metals Group – RMG, 2014-2018, ა). „შპს “RMG Gold”-ის მესაკუთრეა კერძო შეზღუდული პასუხისმგებლობის კომპანია “Rich Metals Group B.V.”, რეგისტრირებული ნიდერლანდებში (წილის 96.21%) და სს “RMG Copper” (წილის 3.79%); ხოლო სს “RMG Copper”-ის მფლობელების შესახებ ინფორმაცია მეწარმეთა და არასამეწარმეო იურიდიულ პირთა რეესტრში წარმოდგენილი არ არის, ვინაიდან აქციის მფლობელების შესახებ ინფორმაციის საჯაროობას საქართველოს კანონმდებლობა არ უზრუნველყოფს“ (მწვანე ალტერნატივა, 2017, გვ. 1).

ლაბორატორიული კვლევებით არაერთხელ დადასტურდა, რომ საწარმო არ იცავს სახელმწიფოს მიერ დაწესებულ სტანდარტებს (Felix-Henningsen და სხვ., 2007; Kalandadze 2009; Salukvadze და სხვ., 2013; ლომსაძე და სხვ., 2016, წიქარიძე და სხვ., 2017). საკუთარი პასუხისმგებლობის შესახებ გამოქვეყნებული ოფიციალური ინფორმაციის მიუხედავად, გარემოზე მიყენებული ზიანი დიდია, რაც საქართველოს პარლამენტის გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების კომიტეტმაც დაადასტურა და კომპანია „არემჯის“ მიერ მიყენებული ზიანის შესწავლის მიზნით სამუშაო ჯგუფი შექმნა (საქართველოს პარლამენტის გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების კომიტეტის თავმჯდომარის განკარგულება №7, 2018). მიუხედავად ამისა, ხელისუფლების წარმომადგენლები არაფერს ამბობენ კომპანიის მიერ ადგილობრივ მოსახლეობაზე მიყენებული უარყოფითი სოციალურ-ეკონომიკური ზემოქმედების თაობაზე. ამ საკითხების შესახებ საჯარო სივრცეებში ნაკლებმა დისკუსიამ განაპირობა ჩემი ინტერესიც, რომ ნაშრომში განხილული კვლევა ჩამეტარებინა. მიმაჩნია, რომ აუცილებელია იმ სოციალური და ეკონომიკური ზემოქმედების იდენტიფიცირება/მხილება, რაც ადგილობრივ მოსახლეობას კომპანიის საქმიანობის შედეგად ადგება. აღსანიშნავია ისიც, რომ დღემდე

„საზოგადოებისათვის უცნობია კომპანიის მიერ მოპოვებული ბუნებრივი რესურსის ოდენობა, ქვეყნის ცენტრალურ თუ ადგილობრივ ბიუჯეტში შეტანილი წვლილის შესახებ ინფორმაცია, საწარმოებში განხორციელებული ინვესტიციების ოდენობა – ეს მონაცემები დაცულია, როგორც კომპანიის კომერციული საიდუმლოება; თუმცა, საჭიროებისამებრ, კომპანია ავრცელებს ხოლმე საკუთარ „კომერციულ საიდუმლოებას“. თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მოყვანილი მონაცემების დამამტკიცებელი დოკუმენტი საზოგადოებას არასდროს უნახავს“ (მწვანე ალტერნატივა, 2017).

ნაშრომში წარმოდგენილი იქნება კომპანია „არემჯის“ სოციალურ-ეკონომიკური გავლენები ადგილობრივ მოსახლეობაზე. კომპანია ოფიციალურ ვებგვერდზე აქვეყნებს ინფორმაციას თავისი სოციალური პასუხისმგებლობის შესახებ: „კომპანია „არემჯი“ აცნობიერებს სოციალურ პასუხისმგებლობას, რომელიც მას დაბა კაზრეთის, ბოლნისის რაიონისა და ქვეყნის წინაშე აკისრია. სწორედ ამიტომ, ჩვენ მუდმივად ვახორციელებთ სხვადასხვა სოციალური, საგანმანათლებლო, სპორტული და კულტურული ღონისძიებების ორგანიზებას, მხარდაჭერას და დაფინანსებას“ (Rich Metals Group – RMG, 2014-2018, ბ). ამიტომ, ნაშრომში ასევე განხილული იქნება კომპანიის სოციალური პასუხისმგებლობის საკითხები და რესპონდენტების მიერ მისი შეფასება. თუ როგორ მოდის თანხვედრაში ადგილობრივებზე მიყენებული ზარალის, სარგებლისა და კომპენსაციების სინთეზი, გადაწონის თუ არა გარემოზე მიყენებულ ზიანს ადგილობრივი მოსახლეობისთვის საწარმოს მიერ გაცემული სხვა ტიპის სარგებელი.

მეთოდოლოგია

ნაშრომში წარმოდგენილი კვლევის მიზანია კომპანია „არემჯის“ მიერ ადგილობრივ მოსახლეობაზე მიყენებული სოციალური და ეკონომიკური ზემოქმედების შესწავლა.

ხოლო კვლევის ამოცანებია:

- პოლიმეტალური საწარმოს საქმიანობის გავლენა მოსახლეობის ეკონომიკურ კეთილდღეობაზე;

- საწარმოს გავლენა მოსახლეობის სამეწარმეო (სოფლის მეურნეობის) საქმიანობაზე;
- საწარმოს საქმიანობის გავლენა მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე;
- სხვა ტიპის სოციალური ზემოქმედების შესწავლა.

კვლევის აღნიშნული მიზნისა და ამოცანების მისაღწევად გამოყენებული იქნა თვისებრივი კვლევის მეთოდები, ინდივიდუალური (ექსპერტული და სიღრმისეული) და ჯგუფური (2-4 რესპონდენტთან) ინტერვიუები. საველე სამუშაოები მიმდინარეობდა 2018 წლის აპრილ-მაისის თვეებში. სულ ჩატარდა 28 ინტერვიუ: 9 ინდივიდუალური და 19 ჯგუფური. კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 60-მა რესპონდენტმა ბოლნისის რაიონის 6 სოფლიდან. ინტერვიუები ჩატარდა 20 ქალ და 40 კაც ადგილობრივ მოსახლესთან. რესპონდენტთა განაწილება საცხოვრებელი/სამიზნე ადგილების მიხედვით იხილეთ ცხრილში №1:

ცხრილი №1:

ადგილმდებარეობა	ეთნიკურობა	ინტერვიუების რაოდენობა			რესპონდენტთა რაოდენობა		
		ინდივიდ.	ჯგუფური	სულ	ქალი	კაცი	სულ
სოფ. ბალიჭი	ქართულენოვანი	5	7	12	9	15	24
სოფ. დიდი დმანისი	ქართულენოვანი	0	5	5	5	9	14
სოფ. რატევანი	ქართულენოვანი	4	1	5	4	2	6
სოფ. ქვემო ბოლნისი (ქაფანაქჩი)	აზერბაიჯანულენოვანი	0	2	2	2	4	6
სოფ. ბოლნისი (ხაჩინი)	სომხურენოვანი	0	1	1	0	2	2
სოფ. ზემო ბოლნისი (ენჯოლლი)	აზერბაიჯანულენოვანი	0	3	3	0	8	8
სულ		9	19	28	20	40	60

რესპონდენტთა რეკრუტირებისთვის გამოყენებული იყო მიზნობრივი შერჩევისა და „თოვლის გუნდის“ მეთოდი. სამიზნე დასახლებებში მოსახლეობა ერიდება კომპანიასთან დაკავშირებულ საკითხებზე საუბარს, ვინაიდან, არაერთი შემთხვევის გახსენება შეუძლიათ, როდესაც დაბინძურებისა და კომპანიაში შრომითი პირობების შესახებ ღიად საუბრის შემდეგ, ადგილობრივებს პრობლემები შეექმნათ. ეს ფაქტორი ჩემს საველე სამუშაოებს ართულებდა. თუმცა, რესპონდენტების რეკრუტირებაში დამეხმარა მეგობარი, ე.წ. gatekeeper³-ი, რომელიც ერთ-ერთ შესწავლილ დასახლებაში ცხოვრობს. მისი მეშვეობით შევძელი რესპონდენტებთან ნდობის მოპოვება. მისი და თავად რესპონდენტების მეორეულ სოციალურ ჯგუფებში (მეზობლები და ნათესავები) მოვახერხე კვლევის სხვადასხვა მონაწილის რეკრუტირება შემდეგი ძირითადი კრიტერიუმების მიხედვით: კომპანიაში დასაქმებულობა, მკვეთრად გამოკვეთილი ჯანმრთელობის პრობლემის ქონა, აქტიური ჩართულობა დასახლების საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, სასოფლო-სამეურნეო აქტივობების წარმოება ან კონკრეტული მიზეზების გამო სოფლის მეურნეობის პროდუქტების წარმოების შეწყვეტა.

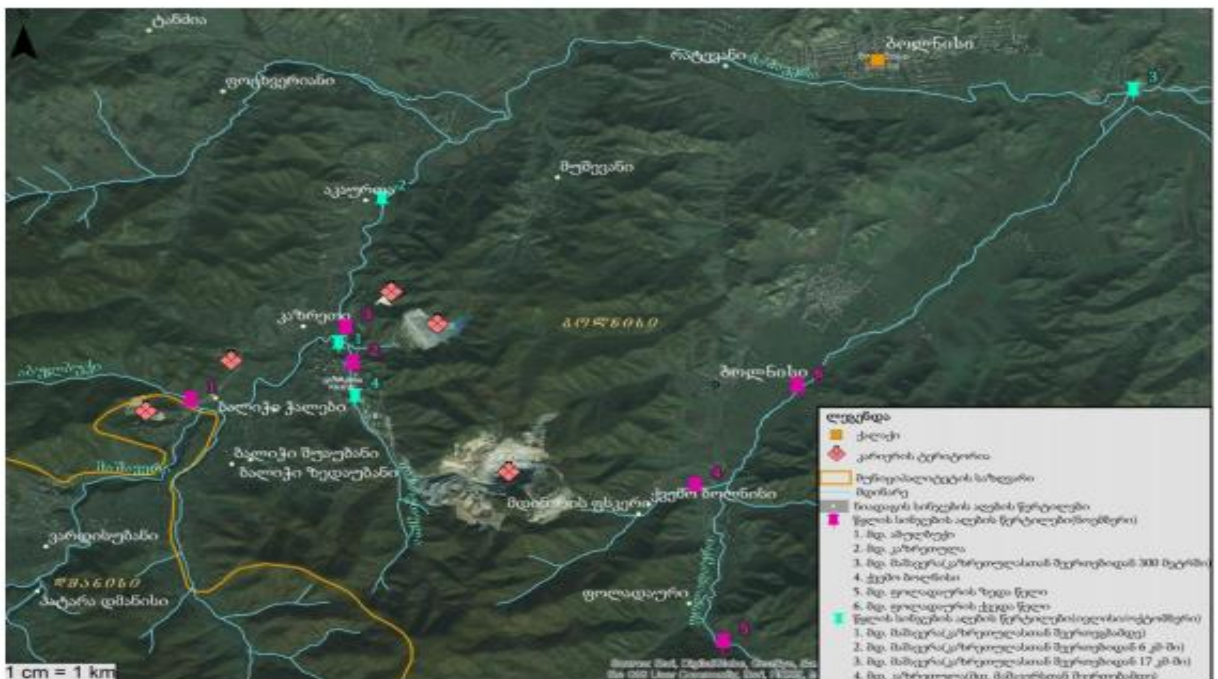
საკვლევი ლოკაციების განსაზღვრისას მნიშვნელოვანი იყო გარემოს დაბინძურების შესახებ კვლევების გაცნობა (წიქარიძე და სხვ., 2017; Hanauer, 2011; Felix-Henningsen, 2007), რათა დაბინძურების მდგომარეობის მიხედვით შემედგინა კვლევის შერჩევის მოდელი. კომპანია „არემჯის“ მიერ გარემოს დაბინძურების უახლესი კვლევა 2017 წელს ჩაატარა ორგანიზაციამ „მწვანე პოლიტიკის სამეცნიერო-კვლევითი პლატფორმა“. კვლევის ანგარიშში ასევე განხილული იყო წინა წლებში იმავე რეგიონში გარემოს დაბინძურების შესახებ ჩატარებული კვლევების შედეგებიც და მათ ჭრილში დაბინძურების დინამიკა, რაც კიდევ უფრო დამეხმარა საკვლევი დასახლებების განსაზღვრაში. კვლევისთვის შევარჩიე დასახლებული პუნქტები, სადაც გარემოს დაბინძურების კვლევიდან მაღალი დაბინძურების არეალები გამოიკვეთა, რათა უფრო მკაფიოდ დამენახა, თუ როგორ აისახება კომპანიის მიერ დაბინძურებული გარემოს ზეგავლენა მოსახლეობის სოციალურ და ეკონომიკურ ყოფაზე. ასევე, აღნიშნული

³ ე.წ. gatekeeper-ი არის ადამიანი, რომელიც წარმოადგენს შუამავალს მკვლევარსა და პოტენციურ რესპონდენტს შორის.

დასახლებების შერჩევას, გავითვალისწინე ის ფაქტორიც, რომ საკვლევი არეალი კომპანია „არემჯის“ საწარმოო კარიერებთან გეოგრაფიულად სხვადასხვა მხარეს შემერჩია, ვინაიდან დაბინძურების გავლენა და მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკურ-დემოგრაფიული სტრუქტურა შესაძლოა განსხვავებული ყოფილიყო.

სამიზნე დასახლებების მდებარეობა მოცემულია პირველ რუკაზე, რომელიც ეფუძნება ორგანიზაცია „მწვანე პოლიტიკის სამეცნიერო-კვლევითი პლატფორმის“ მიერ ჩატარებული კვლევის ანგარიშს (წიქარიძე და სხვ., 2017).

რუკა №1:

რუკა 2. 2017 წ. სასინჯე არეალი - წყლის სინჯების აღების წერტილები - ბოლნისისა და დმანისის მუნიციპალიტეტები

აღსანიშნავია ისიც, რომ ინტერვიუები ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლებთანაც ჩავატარე, სოფ. ქვემო ბოლნისსა და ზემო ბოლნისში – აზერბაიჯანულენოვან და სოფ. ბოლნისში – სომხურენოვან მოსახლეობაში. ეთნიკური უმცირესობების ჯგუფების მიმართ შესაძლოა მრავალმხრივი დისკრიმინაცია ვლინდებოდეს, რის გამოც შესაძლებელია, რომ ეს ჯგუფები კიდევ უფრო მოწყვლადები იყვნენ საკვლევი საკითხის მიმართ. მაგალითად, ენის სირთულის გამო შესაძლოა მათთვის უფრო რთული იყოს საწარმოში დასაქმება, პროტესტის გამოხატვა,

საწარმოსთან დაკავშირებული ინფორმაციის მიღება და ა.შ. რესპონდენტთა ამ ჯგუფთან ინტერვიუები ჩავატარე აზერბაიჯანულენოვანი თარჯიმნის მეშვეობით, რომელიც სომხურენოვან რესპონდენტებთან კომუნიკაციაშიც დამეხმარა, რადგან ეს რესპონდენტები აზერბაიჯანულ ენასაც ფლობენ (აზერბაიჯანულენოვან მოსახლეობასთან თანაცხოვრების შედეგად ისწავლეს ეს ენაც, თუმცა არ ფლობენ ქართულ ენას).

ბოლნისისა და დმანისის მუნიციპალიტეტების დაბინძურებასა და გავრცელებულ დაავადებებს შორის კავშირის იდენტიფიცირებისთვის 2 **ექსპერტული ინტერვიუ** ჩავატარე ეპიდემიოლოგიის დარგის ორ წარმომადგენელთან. ისინი შეირჩნენ თავიანთი აკადემიური გამოცდილების მიხედვით, „თოვლის გუნდის“ მეთოდით.

თითოეული ჯგუფური, სიღრმისეული და ექსპერტული ინტერვიუ დაახლოებით 30-45 წუთი გაგრძელდა. ინტერვიუს დაწყებამდე ყველა რესპონდენტს გავაცანი კვლევის მიზანი და ამოცანები, ინფორმირებული თანხმობის შემდეგ კი დისკუსია ჩავიწერე აუდიოფაილად. თითოეული ინტერვიუ გავშიფრე ტრანსკრიპტის სახით. რაც შეეხება შეგროვებული მონაცემების ანალიზს, დავიწყე ე.წ. ლერძი-კოდების გამოყოფით (ე.წ. axial coding). კოდები გამოვყავი სავსე ჩანაწერების, კვლევის ინსტრუმენტის, თეორიული ჩარჩოსა და ძირითადი ინფორმაციის საფუძველზე. კოდირების შემდეგ მოვახდინე მონაცემთა კატეგორიზაცია და უშუალო ანალიზის პროცესში შევეცადე, აღმომეჩინა კატეგორიებს შორის ურთიერთმიმართებები.

თეორიული ჩარჩო

თანამედროვე მსოფლიოში გარემო ნეოლიბერალური პოლიტიკისა და ეკონომიკის მსხვერპლია. მის დეგრადაციაში დიდი წვლილი კაპიტალიზმსა და თავისუფალი ბაზრის პრინციპებს მიუძღვის. მიიჩნევა, რომ თავისუფალი ბაზრის ერთ-ერთი ჩავარდნა გარემოს დაბინძურებაში ვლინდება. კომპანიების მიერ გარემოზე მიყენებული უარყოფითი ზემოქმედების შედეგად ისევ სახელმწიფო და საზოგადოება ზარალდება.

დაბინძურების აღმოფხვრა კი მთლიანად სახელმწიფოსა და საზოგადოებას ეკისრება (Krugman, 2009). თვითონ კომპანიებისთვისაც საზიანოა ერთმანეთის მიერ გარემოზე მიყენებული ნეგატიური ზემოქმედება, რაც მათი წარმოების ეფექტიანობას ამცირებს (Weimer და სხვ., 2017). მნიშვნელოვან ზიანს გარემოს სამთომომპოვებელი კომპანიები აყენებენ. სამთომომპოვებელი კომპანიებისთვის გარემოს დაბინძურების გამო მხოლოდ გადასახადების დაკისრება ეკონომიკურად არამოგებიანია, რადგან ძირითადი ტენდენცია ისაა, რომ კომპანიების მიერ გარემოს განადგურების გამო სახელმწიფოს მიერ გაწეული ხარჯები მრავალჯერ აღემატება მათ მიერ გადახდილ გადასახადებს (Kirsch, 2014). საქართველოში „აგრესიული პრივატიზებისა“ და ეკონომიკური ბაზრის დერეგულირების პოლიტიკამ მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა კერძო კომპანიების მიერ გარემოზე ფართომასშტაბიანი ზიანის მიყენებაში (მწვანე ალტერნატივა, 2014). შესაბამისად, საქართველოშიც მნიშვნელოვანი წვლილი ნეოლიბერალურ პოლიტიკას მიუძღვის და კომპანია „არემჯის“ მიერ გარემოს დაბინძურების პრაქტიკები ამ კონტექსტში ზუსტად თავსდება. კვლევა, უფრო კონკრეტულად, ფოკუსირებულია შესწავლილ დასახლებებში სოციალური და ეკონომიკური ფაქტორების გამოკვეთაზე, რომელთა ასახუნელადაც გამოყენებული იქნება სოციალური მედეგობისა (Social Resilience) და მოწყვლადობის (Vulnerability) თეორიები. შესასწავლი სოციალური ფაქტორების იდენტიფიცირებისთვის მნიშვნელოვანია თეორიულ ჩარჩოში სოციალური ზემოქმედების შეფასების (Social Impact Assessment) საერთაშორისო სტანდარტების ინტეგრირებაც, რაც, ასევე, სოციალური ზემოქმედების გაზომვის საერთაშორისო გამოცდილების გაზიარების საშუალებასაც იძლევა.

1. სოციალური მედეგობა (Social Resilience)

მედეგობის თეორიას აქტიურად იყენებენ ადამიანებსა და ბუნებას/გარემოს შორის კავშირების აღსაწერად. ამ თეორიის მიმართ ჩემი ინტერესიც სოციალური და გარემო ფაქტორების ერთი თეორიის მეშვეობით ახსნის შესაძლებლობამ გამოიწვია. ნაშრომში წარმოდგენილი კვლევის მიზანი ბუნებრივი რესურსების მომპოვებელი კომპანიის საქმიანობით განპირობებული სოციალური გავლენების კვლევაა, თუმცა მნიშვნელოვანია გარემოს დაბინძურების ფაქტორებიც, რადგან ისინი სოციალურ და

ეკონომიკურ პრობლემებს იწვევს. ქვემოთ ასევე განვიხილავ სხვა კვლევის შედეგებს, რომელიც აჩვენებს, რომ კომპანია „არემჯის“ მიერ გარემო საგრძნობლადაა დაბინძურებული მძიმე მეტალებით. ასევე, განვიხილავ იმ მეცნიერულ დასკვნებსაც, რომლებიც ადასტურებს, რომ დაბინძურებისა და გარემოში კონკრეტული მძიმე მეტალების დიდი ოდენობით არსებობის შემთხვევაში, ადამიანებს მნიშვნელოვანი ზიანი ადგებათ. სოციალური და ეკოლოგიური სისტემები თავისთავად კავშირში იმყოფებიან, ფუნქციურად ავსებენ ერთმანეთს და პარალელურად ვითარდებიან (Norgaard, 1994). აღნიშნული სისტემების ურთიერთკავშირი განსაკუთრებით თვალსაჩინოა მაშინ, როდესაც სოციალური ჯგუფის არსებობა ბუნებრივ რესურსებზე დამოკიდებული. რესურსებზე დამოკიდებულება შეეხება იმ სოციალურ ერთობებსა და ინდივიდებს, რომელთა სოციალური წყობა, შემოსავლის წყაროები და სტაბილურობა პირდაპირ დამოკიდებულია ბუნებრივ გარემოში ეკონომიკური აქტივობების წარმოებასა და ბუნებრივი რესურსების მოპოვებაზე. ბუნებრივ რესურსებზე დამოკიდებულ საზოგადოებებს კი ნაკლები მედეგობის უნარი აქვთ, ვინაიდან რესურსების დეგრადაციის პარალელურად, სოციუმის ფუნქციონირების უნარიც მცირდება (Adger, 2000).

მედეგობის პერსპექტივა 1960-70-იან წლებში აღმოცენდა ეკოლოგიიდან, ეკოლოგიური სტაბილურობის თეორიის ახლებურად გააზრებისას (Holling, 1961; Lewontin, 1969; Rosenzweig, 1971; May, 1972). აღსანიშნავია ის, რომ მედეგობის ცნების შემუშავების შედეგად, სისტემის წონასწორობის მდგომარეობის და სტაბილურობის შენარჩუნების ნაცვლად, აქცენტები დაისვა უშუალოდ სისტემის ფუნქციონირების პროცესზე (Pimm, 1984; Holling და სხვ., 1995; Perrings 1996; Gunderson და სხვ., 1997). სოციალური მედეგობის შესწავლამ ადგილი დაიმკვიდრა გარემოში მომხდარი კატასტროფების კონტექსტის ფარგლებში, თუ როგორ შეუძლიათ სოციალურ ჯგუფებს მსგავსი ტიპის სირთულეებთან გამკლავება. ადგერის და სხვა ავტორების მიხედვით, მედეგობა გულისხმობს იმას, თუ „კომპლექსურ ადაპტაციის სისტემებს რამდენად აქვთ თვითორგანიზებისა და მობილიზების უნარები, რათა შეძლონ სწავლა და ადაპტაცია“ (Adger და სხვ., 2005, გვ. 1036). ხოლო „სოციალური მედეგობა წარმოადგენს ჯგუფებისა

და სოციალური ერთობების უნარს, გაუმკლავდნენ გარე სტრესებს და რყევებს, რომლებიც სოციალური, პოლიტიკური და გარემოს ცვლილებების შედეგად წარმოიქმნება“ (Adger, 2000, გვ. 347).

ნაშრომებში ვხვდებით როგორც ეკოლოგიური, ასევე სოციალური მედეგობის ცნებებს და მიიჩნევა, რომ ორივე სისტემის (სოციალური და ეკოლოგიური) მედეგობის უნარი ერთი კანონზომიერებით ვლინდება. აღნიშნული სისტემები ფუნქციონირებისას გადიან სხვადასხვა ფაზას, რომელთა პროცესშიც ხდება მედეგობის უნარის გამოვლენა და მისი მეშვეობით მთლიანი სისტემის ფუნქციონირების შენარჩუნება. როდესაც დასახლებაში მოხდება რაიმე კატასტროფა, მაგალითად, ქარიშხალი ან ხანძარი, ამ დროს ავლენს ადგილობრივი მოსახლეობაც და ფიზიკური გარემოც მედეგობის უნარს. მედეგობის უნარის გამოვლენის შემდეგ, სისტემა რეორგანიზაციის ფაზაში გადადის. ჰოლინგი და სხვა ავტორები ფიქრობენ, რომ კატასტროფას, ანუ სისტემაზე გარე იმპულსების ზემოქმედებას, სისტემის შიგნით რყევები მოჰყვება და კატასტროფის დასრულების შემდეგ, სისტემისთვის პირვანდელი სახის აღდგენა შეუძლებელია. სანაცვლოდ, მათი აზრით, სისტემის შიგნით იწყება სოციალური ნორმების, ურთიერთობის ფორმების, მობილიზაციის თუ სხვა ტიპის გადახალისებები, რასაც სოციალური ერთობა ახალ მდგომარეობაში გადაჰყავს (Holling, 2001; Allen და სხვ., 2010; Gunderson და სხვ., 2010). ოლსონი (2006) რეორგანიზაციის ფაზას „შესაძლებლობების ფანჯარას“ უწოდებს, როდესაც სოციალურ ჯგუფში (სისტემაში) ახალი შეთანხმებების და პროცესების განვითარებაა შესაძლებელი. აქედან გამომდინარე, სულაც არ არის საჭირო, რომ ნაშრომში განხილულ საკვლევ დასახლებებში მოსახლეობამ დაიბრუნოს ის ცხოვრების სტილი, რაც საწარმოს გახსნამდე ჰქონდა. მედეგობის გამოხატვის უნარი გარემოს გაჯანსაღებისა და სოფლების განვითარებისკენ უნდა იყოს მიმართული. ამაში შეიძლება მოიაზრებოდეს მრავალი პოზიტიური ალტერნატივა, რომლებიც ადგილობრივების სოციალური და ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებას შეუწყობს ხელს. სწორედ ამ დროს, როდესაც სოციალურ-ეკოლოგიურ სისტემაში რეორგანიზაციის პროცესები მიმდინარეობს, მნიშვნელოვანი და საჭირო ხდება სხვადასხვა კაპიტალის არსებობა. ანუ, იმისათვის, რომ კატასტროფის შემდეგ სოციალურმა ერთობამ ფუნქციონირება განაგრძოს, საჭიროა გარემოში საკმარისი ბუნებრივი რესურსების არსებობა (Folke და

სხვ., 2002), ადგილობრივ დასახლებაში ინდივიდებისთვის საკმარისი სოციალური კაპიტალის ქონა (Putnam, 2000), მოსახლეობის ისტორიული მეხსიერება და სხვადასხვა ეკონომიკური ფორმის კაპიტალის არსებობა (Gunderson, 2008).

შესასწავლ არეალში კომპანიის მიერ გარემოზე სხვადასხვა ნეგატიური ზემოქმედება ვლინდება, რის გამოც მასზე მიყენებული ზიანი ზოგჯერ შეუიარაღებელი თვალითაც შესამჩნევია (გადათხრილი კარიერები, გაჩეხილი ტყე და განადგურებული მწვანე საფარი, ციანიდით მოწამლული ჰაერი, ქიმიური ნივთიერებებით გაჯერებული მდინარე და სხვა). სოციოლოგიური კვლევა ფოკუსირებულია ამ გარემოში მცხოვრები სოციალური ჯგუფის მედეგობის უნარის შესწავლაზე და ცდილობს, დაადგინოს, როგორი ზეგავლენა ადგება მოსახლეობას გარემოს რღვევის შედეგად, ავლენს თუ არა ის საკმარის მედეგობის უნარს საიმისოდ, რომ გადალახოს ის სტრესები და ზემოქმედება, რომლებიც ბუნებრივი რესურსების (ოქრო და სპილენძი) მომპოვებელი კომპანიიდან მომდინარეობს. თუ პირიქით, აღნიშნული სოციალური ჯგუფი ვერ ახერხებს რეორგანიზაციას და საკმარისი მედეგობის უნარის გამოხატვას, რის გამოც იქცევა მოწყვლად ერთობად სხვადასხვა მახასიათებლის გამოვლენით (დაავადებების მომრავლება, საარსებო წყაროების შემცირება, მიგრაცია, გაღარიბება და ა.შ). მოწყვლადობის თეორიას კი უფრო დეტალურად ქვემოთ განვიხილავ.

2. მოწყვლადობა (Vulnerability)

მეორე მნიშვნელოვანი პერსპექტივა, რომელიც აღნიშნული კვლევის თეორიულ ჩარჩოს შეადგენს, მოწყვლადობის თეორიაა. მედეგობის თეორია აუცილებლად მოწყვლადობის თეორიასთან ერთად არ განიხილება, თუმცა, საკვლევი თემიდან გამომდინარე, საჭიროდ მივიჩნიე ორივეს ინტეგრირება კვლევის თეორიულ ჩარჩოში. „მოწყვლადობის ცნების მთავარი პარამეტრებია: სტრესები (რომელთა მიმართაც სისტემები დაუცველნი არიან), სისტემების მგრძობელობა და შეგუების უნარი“ (Adger, 2006, გვ. 269). ამ პარამეტრების მიხედვით, მედეგობისა და მოწყვლადობის შესწავლის საგნები ერთმანეთს ემთხვევა, რადგან ორივე ფენომენი იდენტური საკითხების (სოციალურ-ეკოლოგიური სისტემის

მიერ გადატანილი სტრესები და შოკები, სისტემის რეაქცია და ადაპტაციის უნარები) შესწავლაზეა ფოკუსირებული.

სოციალური მოწყვლადობა გარემოს ცვლილებების შედეგად ჯგუფზე ან ინდივიდებზე მომხდარი სტრესების ზეგავლენისას ვლინდება. სტრესებში იგულისხმება ის რღვევები, რაც საფრთხეს უქმნის სოციალურ ერთობას და ანადგურებს მის საარსებო წყაროებს, აქვეითებს მის ადაპტაციის უნარს ფიზიკურ გარემოში მიმდინარე ცვლილებების მიმართ (Adger, 2000). სოციალური მოწყვლადობა შეგვიძლია განვიხილოთ, როგორც სოციალური მედეგობის საპირისპირო ფენომენი. იმ შემთხვევაში, თუ ნაშრომში განხილული კვლევის სამიზნე ადგილებზე მოწყვლადობის კონკრეტული მახასიათებლები გამოიკვეთა, მაგალითად, მოსახლეობისთვის საარსებო წყაროების გაქრობა, არასაკმარისი სიმდიდრის, რესურსებისა და სოციალური სიკეთეების არსებობა დასახლებაში, მიგრაციის ზრდა (რაც შეიძლება განპირობებული იყოს ადაპტაციის უნარის არარსებობით) და ა.შ., შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ აღნიშნული სოციალური ერთობა საკმარის მედეგობის უნარს ვერ ავლენს, რის გამოც მისი მოწყვლადობა იზრდება.

განსაკუთრებით საყურადღებოა საარსებო წყაროების როლი მოწყვლადობის თეორიებში. საარსებო წყაროების შესწავლა სისტემის შიდა ასპექტებში ერთიანდება და როდესაც ადამიანებს აქვთ არასაკმარისი შემოსავალი და სიმდიდრე, ეს სოციალური ჯგუფი მოწყვლადი ხდება (Adger, 2006). აღნიშნული მონაკვეთი შესაძლოა კარგად ხსნიდეს ქვემო ქართლში შესწავლილი მოსახლეობის მდგომარეობას, ვინაიდან კვლევის ფარგლებში ყურადღება ასევე გამახვილდება ადგილობრივების შემოსავლებსა და ეკონომიკურ კეთილდღეობაზე, რაც დამეხმარება, დავინახო, არიან თუ არა ეს დასახლებები მოწყვლადები და რა როლს თამაშობს ამაში საარსებო წყაროების ფაქტორი.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ბუნებრივი კატასტროფების ან გარემოს/სოციუმის დეგრადაციისას, ყველაზე მეტად ისევ მოწყვლადი ჯგუფები ზარალდებიან (Blaikie, და სხვ., 2004). ქალები, მოხუცები და ბავშვები არიან ჯგუფები, რომლებიც სხვებთან

შედარებით მაღალი მოწყვლადობით გამოირჩევიან და, შესაბამისად, ამ დროს ისინი უფრო მეტად ზიანდებიან. მაგალითად, ქალების უფრო ძლიერი ექსპლოატაცია მოსდევს ბუნებრივ კატასტროფებს, როდესაც მათ ყოველდღიურ საქმესთან შედარებით უფრო რთული სამუშაოების შესრულება უწევთ: სახლებისა და ფიზიკური ინფრასტრუქტურის აღდგენა, გასუფთავება, დალაგება და ა.შ. (Fordham, 2003). შესწავლილი დასახლებების შემთხვევაში, ეს ასპექტიც პოტენციურად მნიშვნელოვანია, ვინაიდან შესაძლოა, კომპანია „არემჯის“ უარყოფითი გავლენების შედეგად ქალებზე კიდევ უფრო მეტი დატვირთვა მოდიოდეს, რადგან ძირითადად ისინი არიან პასუხისმგებლები ოჯახის წევრებზე ყოველდღიურ ზრუნვაზე (მაგალითისთვის, თუნდაც რომელიმე ერთი წევრის მძიმე ავადმყოფობა მათ ყოველდღიურ დატვირთვას ზრდის და ემოციურ მდგომარეობას აუარესებს). მნიშვნელოვანია „ღარიბთა ენვირონმენტალიზმის“ კონცეფციაც, რომელიც გარემოს დეგრადაციის პირობებში მარგინალური ჯგუფების უფრო მეტად მოწყვლადობას გულისხმობს, რაც ასევე საინტერესოა შესწავლილ მუნიციპალიტეტში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობების ჯგუფების ჭრილშიც. აღნიშნული თეორიის მიხედვით, ეს მარგინალიზებული ჯგუფები იძულებულნი ხდებიან, დაიცვან საკუთარი გარემო და რესურსები, რისთვისაც სწორედ ისინი იწყებენ ბრძოლას არსებული პოლიტიკის ცვლილებისთვის (Martinez-Alier, 2003).

3. სოციალური ზემოქმედების შეფასების საერთაშორისო სტანდარტები

მნიშვნელოვანია სოციალური ზემოქმედების შეფასების საერთაშორისო სტანდარტების ინტეგრირება ნაშრომის თეორიულ დასაბუთებაში, ვინაიდან ისინი წარმოადგენს უნივერსალურ პრინციპებს ნებისმიერი პროექტის სოციალური ზემოქმედების შეფასებისათვის. აღნიშნული პრინციპები სოციალური ზემოქმედების კონცეფციის ოპერაციონალიზაციას ახდენს, რასაც პრაქტიკული მნიშვნელობაც აქვს, რადგან მკვლევრებისთვის თუ ორგანიზაციებისთვის ერთგვარ სახელმძღვანელოს წარმოადგენს კონკრეტული ზემოქმედების გასაზომად. სოციალური ზემოქმედების შეფასების დოკუმენტი საფუძვლად უნდა ედებოდეს ნებისმიერ დაგეგმილ პროექტს, რომელიც პირდაპირ თუ ირიბად შეიცავს რაიმე სახის სოციალურ ზემოქმედებას მცირე თუ დიდ

სოციალურ ჯგუფზე. სოციალურ ზემოქმედებაში შეიძლება იგულისხმებოდეს გავლენა სოციუმის სხვადასხვა დონეზე, იქნება ეს ინდივიდუალური დონე (აღქმები, კოგნიტური უნარები), ოჯახი, სოციალური ჯგუფი, სამუშაო უწყებაში დასაქმებულები თუ მთლიანად თემი ან საზოგადოება (Vanclay და სხვ., 2015).

მსოფლიოში მიმდინარე ტენდენციების მიხედვით, პოპულარულია გარემოს კომოდიფიკაცია (გაცვლის/ვაჭრობის საგნად ქცევა) და გარემოზე მიყენებული ზარალის ეკონომიკურ პარამეტრებში თარგმნა. აღნიშნული ტენდენცია ანალიზის მიღმა ტოვებს სოციალურ თუ გარემოს თავისთავადი ღირებულების ფაქტორებს, რის დაბალანსებასაც აღნიშნული სოციალური ზემოქმედების შეფასების დოკუმენტები ცდილობენ. აღნიშნული დოკუმენტები სოციალურ ზემოქმედებაში მოიაზრებენ გავლენას შემდეგ ასპექტებზე: ადამიანების ცხოვრების წესზე, კულტურაზე, სოციალურ ერთობაზე, პოლიტიკურ სისტემებზე, გარემოზე, ჯანმრთელობასა და კეთილდღეობაზე, პირადი და კერძო საკუთრების უფლებაზე, მათ შიშებსა და მისწრაფებებზე და ა.შ. (Vanclay, 2003). საკვლევი კითხვებიც სოციალური ზემოქმედების შეფასების საერთაშორისო პრინციპებიდან გამომდინარეობს და შეეხება იმ საკითხებს, თუ როგორ გავლენას ახდენს ბუნებრივი რესურსების მომპოვებელი კომპანია:

1) სოციალურ ერთობაზე (თემზე), რაშიც აღნიშნული დოკუმენტი თემის სტრუქტურის, სტაბილურობის, არსებული სერვისებისა და ობიექტების ცვლილებას მოიაზრებს;

2) გარემოზე – ანუ, თუ იცვლება: ჰაერისა და იმ წყლის ხარისხი, რასაც ადამიანები მოიხმარენ; საკვების ხელმისაწვდომობა და ხარისხი; საფრთხეებისა და რისკის, ხმაურის და მტვრის დონეები;

3) პოლიტიკურ სისტემაზე, რასაც ეს დოკუმენტი განიხილავს, როგორც ცვლილებებს ადამიანების ჩართულობაზე გადაწყვეტილების მიღების პროცესში და ჩართულობის შესაძლებლობებზე;

4) ჯანმრთელობასა და კეთილდღეობაზე, რაშიც იგულისხმება ცვლილებების მიმდინარეობა სრულ ფიზიკურ, გონებრივ, სოციალურ და სულიერ მდგომარეობაზე;

5) პირადი და კერძო საკუთრების უფლებაზე – ეს ასპექტიც საინტერესოა, რადგან შესაძლოა, საკვლევ არეალში კომპანიის საქმიანობამ შეიწირა მოსახლეობის სასოფლო-სამეურნეო მიწები ან სხვა ტიპის საკუთრება, რამაც ადგილობრივების უფლებების დარღვევა გამოიწვია;

6) მოსახლეობის შიშებსა და მისწრაფებებზე – თუ იცვლება ადამიანების აღქმები თავიანთ უსაფრთხოებასთან დაკავშირებით, შიშები თემის, საკუთარ და შვილების მომავალზე (Vanclay, 2003).

აღსანიშნავია ისიც, რომ სოციალური ზემოქმედების შეფასების სტანდარტები ეფუძნება ადამიანის უფლებების დაცვაზე დამყარებულ მიდგომას და ეყრდნობა მნიშვნელოვან პრინციპულ წანამდღვრებს: „სოციალური ნებართვა საქმიანობის წარმართვისთვის“ (“Social License to Operate”) და „თავისუფალი, წინასწარი და ინფორმირებული თანხმობა“, რომელთა მეშვეობითაც სოციალური ზემოქმედების გაზომვისას მნიშვნელოვანი ყურადღება ექცევა იმას, არიან თუ არა ადგილობრივები ჩართულები საწარმოსთან დაკავშირებული საკითხების გადაწყვეტილების მიღების პროცესში. ასევე, არიან თუ არა ინფორმირებულები და კომპანიას მოსახლეობისგან აქვს თუ არა თანხმობა საქმიანობის წარმართვისთვის. ნაშრომში განხილული კვლევისთვის ძირითადად მნიშვნელოვანია კომპანიის მიერ მოსახლეობის ინფორმირების, კომპანიის ღიაობისა და მასთან დაკავშირებულ მნიშვნელოვან პროცესებში ადგილობრივების ჩართულობის საკითხები.

საქართველოს კანონმდებლობის მიხედვით, სოციალური ზემოქმედების შეფასების ცალკეულ დოკუმენტს ამ დროისთვის სავალდებულო ხასიათი არ აქვს. თუმცა, ასოცირების ხელშეკრულების თანახმად, საქართველოს აღებული აქვს პასუხისმგებლობა, რომ ქვეყანას უნდა ჰქონდეს სახელმწიფო გარემოსდაცვითი პოლიტიკა, რაშიც ინტეგრირებული იქნება პროექტების განხორციელების არეალებში არსებულ დასახლებებზე ნეგატიური სოციალური ზემოქმედების შემცირება-არიდების სტრატეგიები (საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 2014; მწვანე ალტერნატივა, 2016). ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების 302-ე მუხლის მიხედვით: „1. თანამშრომლობა მიზნად ისახავს გარემოს ხარისხის შენარჩუნებას, დაცვას, გაუმჯობესებასა და რეაბილიტაციას, ადამიანების ჯანმრთელობის დაცვას, ბუნებრივი

რესურსების მდგრად გამოყენებასა და საერთაშორისო დონეზე ძალისხმევის ხელშეწყობას გარემოს დაცვის რეგიონულ ან გლობალურ პრობლემებთან გასამკლავებლად, მათ შორის ისეთ სფეროებში, როგორებიცაა: ... (f) ინდუსტრიული დაბინძურება და ინდუსტრიული საფრთხეები; და (g) ქიმიური ნივთიერებების მართვა;

2. თანამშრომლობა მიზნად ისახავს გარემოს დაცვის საკითხების ინტეგრირებას არა მხოლოდ გარემოსდაცვით პოლიტიკაში, არამედ პოლიტიკის სხვა სფეროებშიც“ (ერთი მხრივ, საქართველოსა და, მეორე მხრივ, ევროკავშირს და ევროპის ატომური ენერჯის გაერთიანებას და მათ წევრ სახელმწიფოებს შორის ასოცირების შესახებ შეთანხმება, 2014, მუხლი 302).

კომპანია „არემჯის“ შემთხვევაში, გარემოზე ზემოქმედების ნებართვა მისმა წინამორბედმა კომპანიებმა 2008 წელს მოიპოვეს. აღნიშნულ დოკუმენტში ასახული უნდა ყოფილიყო ბუნებრივ და სოციალურ გარემოზე პოტენციური ზეგავლენა, თუმცა სახელმწიფოს მხრიდან ნებართვის გაცემის პროცესს მხოლოდ ფორმალური ხასიათი ჰქონდა და კომპანიამ მისი მოპოვება მარტივად შეძლო. „საწარმოების (RMG Gold – კვარციტი და RMG Cooper – მადნეული) საქმიანობის ბუნებრივ და სოციალურ გარემოზე ზემოქმედების კომპლექსური კვლევა არ არსებობს. თუმცა, არსებობს ფრაგმენტული მონაცემები და კვლევები საწარმოების მიერ სხვადასხვა დროს გარემოსთვის მიყენებული ზიანის შესახებ“ (მწვანე ალტერნატივა, 2017, გვ. 3).

4. ემპირიული კვლევების მიმოხილვა

ბუნებრივი რესურსების მოპოვების სოციალურ-ეკონომიკური ზეგავლენა მსოფლიოს ბუნებრივი რესურსებით მდიდარ ქვეყნებში აქტიური შესწავლის საგანია. ნაშრომში განხილული კვლევისთვის საინტერესო შედეგები გამოავლინა სამხრეთ ეკვადორში, მდინარე პუიანგოს სანაპიროზე, ოქროს მოპოვების არეალში მცხოვრებ მოსახლეობაში ჩატარებულმა კვლევამ (Betancourt და სხვ., 2005). კვლევის მიხედვით გამოვლინდა მძიმე მეტალების (ვერცხლისწყალი, მანგანუმი და ტყვია) დასაშვებ ზღვარზე მაღალი დოზით არსებობა როგორც მდინარეში, ასევე ადგილობრივ მცხოვრებთა ორგანიზმში. ასევე, აღსანიშნავია ის კვლევები, რომლებიც ბუნებრივი რესურსების მოპოვების არეალებში ადგილობრივ ეკონომიკასა და წარმოების დარგებს ანალიზებენ. ამ კვლევების

თანახმად, ერთსა და იმავე არეალში ბუნებრივი რესურსების მოპოვებისა და სოფლის მეურნეობის აქტივობები კონკურენციას უწევს ერთმანეთს (Wilson, და სხვ., 2013; Akpalu, და სხვ., 2007; Holson, და სხვ., 2006; Veiga, და სხვ., 2002). იმისათვის, რომ ორივე დარგი წარმატებით ფუნქციონირებდეს, სახელმწიფოს მიერ ამ ეკონომიკური აქტივობების დინამიკური მოდელის შემუშავება და მათი დაბალანსებაა საჭირო (Pijpers, 2014).

ადგილობრივ დასახლებაში ბუნებრივი რესურსების მოპოვების შედეგად გამოწვეული ცვლილებების კუთხით, აღსანიშნავია სოციუმში „გარდამავალი მოსახლეობის“ (transient population) წილის და მადნის მოპოვების პროცესზე, როგორც ეკონომიკური აქტივობის ძირითად სექტორზე, დამოკიდებულების მკვეთრი ზრდა. ერთი მხრივ, სამუშაო ადგილების გაჩენის გამო, სოციუმში უცხო ადამიანების შედინება ხდება, რაც ისოციალური ერთობის განზავებას (dilution) წვევს. შედეგად, იცვლება სოციალური ერთობის როგორც დემოგრაფიული სტრუქტურა, ასევე არსებული წესები და ნორმები. მეორე მხრივ, ადგილობრივი მოსახლეობა საწარმოზე დამოკიდებული ხდება, როგორც ეკონომიკურად, ასევე მენტალურად და ხელისუფლებასთან შედარებით საწარმოს მიმართ უფრო მაღალი ნდობა უყალიბდება (Petrova, და სხვ., 2013). აღნიშნული კვლევა ნაშრომში განხილული კვლევისგან განსხვავებულ თეორიებს ეყრდნობა, თუმცა ის მიგნებები, რომ რესურსების მოპოვებითი სამუშაოები სოციალურ ერთობაში მნიშვნელოვან ცვლილებებს იწვევს, ამ კვლევისთვის საინტერესოა. აღსანიშნავია ისიც, რომ ადგილობრივ მოსახლეობაზე ნეგატიური სოციალური ზემოქმედების არიდებას კომპანიისგან მიღებული მხოლოდ ეკონომიკური სარგებელი ვერ უზრუნველყოფს (Kitula, 2006).

5. ქვემო ქართლში სამთომოპოვებითი დაბინძურების შედეგად გარემოზე მიყენებული ზიანი

კომპანია „არემჯის“ (Rich Metals Group) მიერ გარემოს დაბინძურების შესახებ არაერთი კვლევაა ჩატარებული, რომელთა მტკიცებით, ნიადაგისა და წყლის დაბინძურების მაღალი მაჩვენებელი შეინიშნება. ორგანიზაციამ „მწვანე პოლიტიკის სამეცნიერო-კვლევითი პლატფორმა“ 2017 წელს განახორციელა კვლევითი პროექტი, ბუნებრივი

რესურსების მოპოვების არეალთან დაბინძურების კერების, დაბინძურების დონის, წყალსა თუ ნიადაგში მძიმე ნივთიერებების კონცენტრაციის დასადგენად. კვლევის ფარგლებში, დაბინძურების დონის გასაზომად გამოყენებული იქნა ხელსაწყო – ატომურ-აბსორბციული სპექტროფოტომეტრი⁴. შეგროვებული მონაცემები/სინჯები გაიზომა საქართველოს კანონმდებლობის მიხედვით დადგენილ დასაშვებ კონცენტრაციებსა და ნორმებთან მიმართებით ნიადაგსა და წყალში. კვლევის ფარგლებში, 21 სოფელში აიღეს 43 სინჯი, რომლებიც შემოწმდა შემდეგ მეტალებზე: სპილენძი (Cu), თუთია (Zn), მანგანუმი (Mn), რკინა (Fe), კადმიუმი (Cd), ნიკელი (Ni), კობალტი (Co) და ტყვია (Pb) (წიქარიძე, და სხვ., 2017).

კვლევამ აჩვენა, რომ მძიმე მეტალებით მნიშვნელოვნადაა დაბინძურებული მდინარე მაშავერა და ფოლადაური. მაგალითად, „მდინარე მაშავერას შეერთებამდე, მდინარე კაზრეთულაში კადმიუმის კონცენტრაცია 10-ჯერ აღემატება ზღვრულად დასაშვებ კონცენტრაციას, ხოლო მდინარე კაზრეთულას შეერთებიდან 300 მეტრში, მდინარე მაშავერაში კადმიუმის კონცენტრაცია 9-ჯერ აჭარბებს ზღვრულად დასაშვებს. მდინარე ფოლადაურის ქვედა წელში, წულრულაშენთან, კადმიუმის კონცენტრაცია ზღვრულად დასაშვებ ნორმას 28-ჯერ აჭარბებს“ (წიქარიძე და სხვ., 2017, გვ. 26). წყლის დაბინძურების საგანგაშო მდგომარეობის გარდა, მწვავე ვითარებაა ნიადაგის დაბინძურების კუთხითაც. მიღებულმა შედეგებმა აჩვენა, რომ სპილენძი, მანგანუმი, კადმიუმი და თუთია საგანგაშოდაა მომატებული არაერთ სოფელში, და არა მხოლოდ კომპანიის სამუშაო არეალთან ახლოს მყოფ ტერიტორიებზე. „სოფელ რატევანში სპილენძის შემცველობა ზღვრულად დასაშვებ ნორმასთან შედარებით გაზრდილია საშუალოდ 1300 %-ით, თუთიის – 979 %-ით, კადმიუმისა კი – 3760 %-ით. სოფელ ნახიდურში სპილენძი 143 %-ით, თუთია 379 %-ით, კადმიუმი 1875 %-ითაა გაზრდილი“ (წიქარიძე, და სხვ., 2017, გვ. 30-31). საყდრისის მაღაროს ირგვლივ არსებული სოფლების ანუ, ძირითადად, ბალიჭისა და აბულბუქის სავარგულები ჰაერითაც ბინძურდება კარიერზე მიმდინარე ინტენსიური აფეთქებების შედეგად. გარემოსდაცვითი ზედამხედველობის დეპარტამენტმა, 2013-2014

⁴ ატომურ-აბსორბციული სპექტროფოტომეტრი ნიმუშებში მძიმე ლითონების შემცველობას ზომავს (წიქარიძე და სხვ., 2017).

წლების ანგარიშის მიხედვით, კომპანია „არემჯის“ მიერ გარემოზე მიყენებული ზიანის ოდენობა ფინანსურ მაჩვენებლებში შემდეგნაირად შეაფასა: 1) RMG Gold-ის მიერ მიწის დაბინძურებისა და დეგრადირების კუთხით გარემოსათვის მიყენებულმა ზიანმა – 29 153 880 ლარი; 2) სს RMG Copper-ის გამამდიდრებელი საწარმოს მიერ მდ. კაზრეთულაში მუჯვე კარიერული წყლის ჩადვრის შედეგად გარემოსათვის მიყენებულმა ზიანმა 1 078 188 ლარი შეადგინა (გარემოსდაცვითი ზედამხედველობის დეპარტამენტის ანგარიში, 2013-2014).

ქართულ სამთომოპოვების სფეროში ჯერ კიდევ ბევრი ხარვეზი ვლინდება, დაწყებული ლიცენზიის მოპოვებიდან, დამთავრებული სალიცენზიო ფართობის ეტაპობრივი რეკულტივაცია-აღდგენითა და უარყოფითი ზემოქმედების კომპენსაციების სახით დაბალანსების კუთხით, რასაც სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვების სფეროს გარემოსდაცვითი მართვის ეფექტიანობის აუდიტის 2018 წლის ანგარიში ადასტურებს. „აუდიტმა აჩვენა, რომ გარემოსდაცვითი პასუხისმგებლობის არსებული სისტემა ვერ უზრუნველყოფს დაზიანებული გარემოს აღდგენას. კერძოდ, აუდიტის პერიოდში გარემოზე მიყენებული ზიანის შეფასებიდან გენერირებული თანხები არ მიიმართებოდა მიზნობრივად გარემოს აღდგენის ღონისძიებებისაკენ. შესაბამისად, არსებული პრაქტიკა იწვევს იმას, რომ სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვების პროცესში გარემოზე მიყენებული ზიანის აღმოფხვრა არ ხდება“ (სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვების სფეროს გარემოსდაცვითი მართვის ეფექტიანობის აუდიტის ანგარიში, 2018 წელი, გვ. 5). იმას, რომ გარემოზე მიყენებული ზიანის აღმოფხვრა არ ხდება, ან ნაკლებად ხდება, კომპანია „არემჯის“ მიერაც, წყლისა და ნიადაგის დაბინძურების კვლევების შედეგები ადასტურებს (წიქარიძე და სხვ., 2017).

იმის საილუსტრაციოდ, თუ რა ტიპის ზიანის მოტანა შეუძლია კონკრეტული მეტალების ნორმაზე მეტი რაოდენობით არსებობას ადამიანის ორგანიზმში, არაერთი სამედიცინო დასაბუთება არსებობს. მაგალითად, ტყვია ადამიანის ორგანიზმში შეიძლება მოხვდეს საკვებიდან, წყლიდან ან ჰაერიდან (Hooda და სხვ., 2010). ორგანიზმში მოხვედრისას ტყვია აზიანებს ორგანოებს და იწვევს ჰიპერტენზიას, ჰორმონალურ დარღვევებს, ანემიას და ა.შ. ხელს უწყობს კიბოსა და სხვა მძიმე დაავადებების განვითარებას (Avkopashvili და

სხვ., 2017; Avkopashvili და სხვ., 2015). რაც შეეხება სპილენძს, ის ადამიანის ჯანმრთელობისთვის ერთ-ერთი აუცილებელი ელემენტია, თუმცა მისმა ჭარბმა რაოდენობამ შესაძლოა გარკვეული პრობლემები გამოიწვიოს (Avkopashvili და სხვ., 2015). ორგანიზმში სპილენძის გადაჭარბებული რაოდენობით კონცენტრაცია აზიანებს ღვიძლს, თირკმლებს, რეპროდუქციულ, ნერვულ, კუნთოვან და ენდოკრინულ სისტემას, სასუნთქ ორგანოებს; იწვევს მეხსიერების დაქვეითებას, კუნთების სისუსტეს, თავის ტკივილს, დაღლილობას, უძილობას და ა.შ. (Pintoab და სხვ., 2014; Duarte და სხვ., 2014). იმავე ტიპის გართულებები და დაავადებები მოსდევს ადამიანის ორგანიზმში დიდი დოზით კადმიუმის ან თუთიის არსებობას. კაზრეთსა და მის მიმდებარე დასახლებებში დაავადებების სიხშირის თაობაზე ხშირად საუბრობენ სატელევიზიო გადაცემებსა და ონლაინსტატიებშიც (ლიბერალი, 2018; რადიო თავისუფლება, 2018). საინტერესოა, როგორ ხსნის ადგილობრივი მოსახლეობა გარემოს დაბინძურებისა და ჯანმრთელობის საკითხებს და როგორ გადადის გარემოს სისტემაზე მიყენებული ზიანი სოციალურ სისტემაზე.

დაავადებათა კონტროლის ცენტრიდან გამოვითხოვე ინფორმაცია ბოლნისის მუნიციპალიტეტში იმ დაავადებების ინციდენტობის შესახებ, რომელთა რიცხვიც შესაძლოა მაღალი იყოს რეგიონში არსებული გარემოს დაბინძურების შედეგად. ამ შემთხვევაში, დაბინძურებასა და დაავადებების ინციდენტობას შორის მიზეზშედეგობრივ კავშირზე საუბარი შეუძლებელია, თუმცა, კონტექტის წარმოსაჩენად, ამ მონაცემების მოყვანა საინტერესოა. მუნიციპალიტეტში ყველაზე ხშირია სუნთქვის ორგანოთა ავადმყოფობები (5209 ადამიანია დაავადებული ამ ავადმყოფობით), მათ შორის, 0-15 წლამდე ბავშვებში (3057). რიგითობით გახშირებული ავადმყოფობებია: სისხლის მიმოქცევის სისტემის ავადმყოფობები (4524 ადამიანში), ჰიპერტენზია (3517 ადამიანში), ენდოკრინული სისტემის, კვებისა და ნივთიერებათა ცვლის დარღვევით გამოწვეული (1913 ადამიანში) და ნერვული სისტემის დაავადებები (839 ადამიანში).

მონაცემთა ანალიზი

I. კომპანიის ფუნქციონირებასთან დაკავშირებული საკითხები

„არემჯი“ ქვეყანაში ერთ-ერთი ყველაზე დიდი სამთომომპოვებელი კომპანიაა და ქვემო ქართლში დასაქმების მნიშვნელოვან ობიექტს წარმოადგენს. კვლევის მონაწილეების თქმით, კომპანიაში დასაქმებულები არიან როგორც მოწვეული სპეციალისტები, ისე ადგილობრივი მოსახლეობა. დასაქმებულებს, უმეტესად, კაცები შეადგენენ, ქალები მხოლოდ ლაბორატორიებში და დასუფთავება-დალაგებაზე მუშაობენ. კომპანიის მიერ ტელევიზიაში გავრცელებული „სოციალური რეკლამის“ მიხედვით, რასაც რესპონდენტებიც იმეორებენ, ორივე კომპანიაში (RMG Cooper და RMG Gold), ჯამში, 3000 ადამიანია დასაქმებული. ძირითადად, საწარმოში დასაქმებულია დაბა კაზრეთისა და სოფელ ბალიჭის მოსახლეობა. ბალიჭელი რესპონდენტების თქმით, სოფელში მცხოვრები ოჯახების უმრავლესობიდან ერთი ადამიანი მაინცაა დასაქმებული, ზოგიერთი ოჯახიდან კი – ერთ წევრზე მეტი. სოფელ რატევანიდან დაახლოებით 70, დიდი დმანისიდან – დაახლოებით 15, ხოლო ეთნიკური უმცირესობებით დასახლებული სოფლებიდან, მხოლოდ რამდენიმე ადამიანი მუშაობს საწარმოში. „არემჯის“ გარდა, სალიცენზიო ტერიტორიებზე, ტენდერის ფარგლებში, სხვა კომპანიებიც ოპერირებენ, რომლებიც, თავის მხრივ, ადგილობრივ მოსახლეობას ასაქმებენ.

მიუხედავად იმისა, რომ დასაქმებულები და მათი ოჯახები შემოსავლის სახით კომპანიისგან მნიშვნელოვან სარგებელს იღებენ, დასაქმების საკითხების უკან ბევრი პრობლემა ვლინდება, მათ შორის: არასათანადო შრომითი პირობები, ადამიანების უფლებების დარღვევის შემთხვევები, ნეპოტიზმი და ა.შ., რაც რესპონდენტების უკმაყოფილებას იწვევს.

საწარმოს სალიცენზიო ტერიტორია რამდენჯერმე გაფართოვდა, მასშტაბების ზრდასთან ერთად იზრდება მისი გავლენა ადგილობრივ მოსახლეობაზე და, დასაქმების ფაქტორთან ერთად, გავლენის სხვა მნიშვნელოვანი სახეებიც (გარემოს დაბინძურება,

სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის შემცირება, დაავადებების მატება და ა.შ.) იკვეთება. არეალის გაფართოების თუ, ზოგადად, საქმიანობის პროცესში, კომპანიის მიერ, რესპონდენტების თქმით, თითქმის არასდროს მომხდარა ადგილობრივი მოსახლეობის ჩართვა ნებისმიერი გადაწყვეტილების პროცესში ან თუნდაც ინფორმაციის მიწოდება მათთვის მნიშვნელოვან საკითხებზე. კვლევის პროცესში გამოიკვეთა, რომ რესპონდენტები კომპანიის შესახებ ძალიან მწირ ინფორმაციას ფლობენ. კვლევის მონაწილეები კომპანიას „ციხესიმაგრეს“ უწოდებენ, მისი მიუწვდომლობისა და დახურულობის გამო.

„ციხესიმაგრეა – ვერავინ ვერ შევა, კითხვა რომ გქონდეთ ვინმესთან, ვერ მიხვალ, ვერ შეაღწევ, თუ ვიღაცამ არ დარეკა. პრესსამსახურსაც რომ დაუკავშირდეთ, ეგეც კი გაგიკვირდებათ. ძალიან გასაიდუმლოებული ორგანიზაციაა და ასე არ უნდა იყოს, ხალხთან უნდა ჰქონდეთ ურთიერთობა“. (ქალი, სოფელი რატევანი)

საწარმოს ფუნქციონირების ბევრი საკითხი საჯარო სივრცისთვის საიდუმლოდ რჩება (მაგალითად, მისი მოგების მეწილეების თუ არსებული მარაგების ოდენობა) და ბევრ კითხვას ბადებს მასთან დაკავშირებული შემთხვევები (მაგალითად, საყდრისის მაღაროს აფეთქება). კვლევის შედეგად გამოიკვეთა, რომ მოსახლეობის გასაჩუმებლად როგორც „ხისტი“ (ძალოვნების მიერ მოსახლეობის დაშინება), ისე „რბილი“ (თვითმმართველობის წარმომადგენლების მხრიდან მოსახლეობის დარწმუნების მცდელობა) ძალა გამოიყენება. მოსახლეობასთან ურთიერთობა მთლიანად ხელისუფლების წარმომადგენლების გზითაა გაშუალებული და „ხისტი“ თუ „რბილი“ ძალების გამოყენება სწორედ მათი ნებართვით ხორციელდება, რადგან, მაგალითად, ძალოვანი სტრუქტურები ხელისუფლებას ემორჩილებიან. ეს კი არ მოხდებოდა, ხელისუფლებას კომპანიისგან სერიოზული სარგებელი რომ არ ჰქონდეს, ან კომპანიას ხელისუფლებაში მყოფი გავლენიანი პირები რომ არ მფარველობდნენ. ამ ვარაუდს კიდევ უფრო ამყარებს კონკრეტული შემთხვევები: მაგალითად, ის, რომ კომპანიას სახელმწიფომ საყდრისის მონაკვეთზე უფასო ლიცენზია გადასცა („ბიზნეს პრეს ნიუსი“, 2014), კომპანიამ აბულბუქის ხეობაში კანონის დარღვევით ააშენა ოქროს გამამდიდრებელი საწარმო („ნეტგაზეთი“, 2017).

რესპონდენტების თქმით, ძალოვანი დანაყოფები აქტიურად მუშაობენ მოსახლეობის დასაშინებლად, რათა მათ საჯაროდ არ ამხილონ დაბინძურებისა თუ ადამიანების უფლებების დარღვევის ფაქტები და არ გაბედონ ღია პროტესტი. მეორე მხრივ, პრობლემური ვითარების დროს, როდესაც მოსახლეობის მოთხოვნები კომპანიისკენაა მიმართული, მათ ადგილობრივი ხელისუფლების წარმომადგენლები ხვდებიან და მოლაპარაკებების წარმოებას ცდილობენ. რესპონდენტები მიიჩნევენ, რომ ზიანი კომპანიის მიერ ადგებათ და საჭიროა პირდაპირი მოლაპარაკებები მის წარმომადგენლებთან და არა შუამავალ, სახელისუფლებო პირებთან.

„ვის უნდა მივაწვდინოთ ხმა, ის ქართველიშვილი (კორპორაციული დირექტორის მოადგილე) რომ ბევრს ლაპარაკობს, გამგეობასთან რატომ აქვთ ხელშეკრულება და კავშირი? მოსახლეობას შეხვდნენ, ჩვენი გასაჭირი რომ ვუთხრათ“. (ქალი, დიდი დმანისი)

II. მოსახლეობის ეკონომიკური მდგომარეობა

1. დასაქმება კომპანიაში

საწარმოს ფუნქციონირების დადებით მხარეებზე საუბრისას, რესპონდენტები ასეთად მხოლოდ დასაქმების შესაძლებლობას ასახელებენ. მათი აზრით, დასაქმების ამ შესაძლებლობის გარეშე „დავიხოცებოდით შიმშილით. სოფელი დაიცლებოდა“ (კაცი, სოფელი ბალიჭი). რამდენიმე რესპონდენტი იხსენებს, სანამ ოჯახის წევრი დასაქმდებოდა საწარმოში, როგორ მოუწიათ ოჯახის სარჩენად საზღვარგარეთ წასვლა, ჰქონდათ არასტაბილური შემოსავალი და თავის გატანას ძლივს ახერხებდნენ. თუმცა, მათი აზრით, სოფლებს შორის და თუნდაც სოფელ ბალიჭში მცხოვრები ოჯახებისთვის დასაქმების შესაძლებლობა უთანასწოროა, რადგან ზოგიერთი სოფლიდან რამდენიმე ადამიანია დასაქმებული, თვითონ სოფელ ბალიჭში კი, ზოგიერთი ოჯახიდან რამდენიმე წევრია დასაქმებული, ხოლო ზოგიერთიდან – არცერთი.

„არიან ოჯახები, რომ არავინ არის დასაქმებული და ზოგიერთიდან 3 წევრია დასაქმებული“. (ქალი, სოფელი ბალიჭი)

აღსანიშნავია ისიც, თუ როგორ იყენებს კომპანია დასაქმების მექანიზმს ადგილობრივებში პროტესტის ჩასახშობად. რესპონდენტებს კომპანიის ეს სტრატეგია ნაკლებად აქვთ გააზრებული, თუმცა ინტერვიუების პროცესში გამოიკვეთა ისეთი შემთხვევები, როდესაც კომპანიაში ამჟამად დასაქმებული ადამიანები სამსახურის დაწყებამდე ღიად აპროტესტებდნენ დაბინძურების საკითხებს, დასაქმების შემდეგ კი – წინააღმდეგობა შეწყვიტეს.

დასაქმების პროცედურებს რაც შეეხება, კომპანია კონკრეტულ ვაკანსიებს არ აცხადებს. დასაქმების ძირითად კრიტერიუმად თითქმის ყველა რესპონდენტი ნეპოტიზმს ასახელებს. კვლევის მონაწილეების თქმით, გრძელვადიანი ხელშეკრულებით ახალი თანამშრომლები თითქმის არ აპყავთ. ძირითადად, დროებით, 3 თვით ასაქმებენ ადამიანებს და თუ დასაქმებული უფრო დიდი ვადით სჭირდებათ, კონტრაქტს 3 თვის შემდეგ უხანგრძლივებენ. კვლევის მონაწილეების აზრით, ამისი მიზეზი ისიცაა, რომ, კომპანიის შინაგანაწესის მიხედვით, 3-თვიან კონტრაქტზე კომპანიას სამედიცინო დაზღვევის ვალდებულება არ აქვს, ამიტომ დროებითი დასაქმების შემთხვევაში ამ ვალდებულებას იცილებს.

რადგან რესპონდენტები ყველაზე მნიშვნელოვან სარგებლად დასაქმების შესაძლებლობას მიიჩნევენ, საჭიროა მისი უფრო სიღრმისეული ანალიზი, რაც აჩვენებს, რომ დასაქმება ადგილობრივებისთვის მხოლოდ პოზიტიურ კონტექსტში არ უნდა იქნას განხილული. მნიშვნელოვანია კომპანიაში სამუშაო პირობებისა და დასაქმებულების უფლებების დაცვის მიმოხილვაც. კომპანიაში დასაქმებული რესპონდენტები ხაზს უსვამენ, რომ ახალი ადმინისტრაციის პირობებში და 2014 წლის გაფიცვების შემდეგ, აშკარად იგრძნობა სამუშაო პირობების გაუმჯობესება, თუმცა, რაც გაკეთდა, საკმარისი არაა. საწარმოო პროცესში ციანიდის გამოყენების ფაქტი ბევრ შრომით სტანდარტს უფლებებელყოფს. მშრომელთა უფლებების კუთხით, მნიშვნელოვანია პროფესიული კავშირის მდგომარეობის განხილვა. კომპანიაში არსებობდა პროფესიული კავშირი, რომელიც, წარმატებით თუ არა, მუშების ინტერესების დაცვისთვის მაინც ფუნქციონირებდა და კომპანიის დღის წესრიგში სხვადასხვა პრობლემური საკითხის

დაყენებას ცდილობდა, რაც, რესპონდენტების აზრით, ადმინისტრაციას არ მოსწონდა. ადმინისტრაციამ გაერთიანების თავმჯდომარედ კომპანიის წარმომადგენელი დანიშნა, რაც შეგვიძლია ისევ „რბილი“ ძალის გამოყენებად მივიჩნიოთ უკმაყოფილო მუშების დასაშოშმინებლად და კომპანიის ინტერესების გასატარებლად. შედეგად, წევრებმა განცხადებები დაწერეს და პროფესიული კავშირის რიგები დატოვეს, რამაც, ფაქტობრივად, მისი გაუქმება გამოიწვია.

2. სიღარიბე

თითქმის ყველა რესპონდენტის თხრობას მძიმე სოციალური ფონი და სიღარიბე გასდევდა, რაც, ბევრ საკითხზე საუბრისას, სხვადასხვა ფორმით ვლინდებოდა. რესპონდენტთა უმრავლესობა მიუთითებს ბანკების სესხებზე, რაც ოჯახებს ტვირთად აწევთ, რადგან მათი შემოსავლის ძირითადი ნაწილი სესხის დაფარვას ხმარდება.

„ხელოვანს აიღებ და ბანკებში შესატანად არ გყოფნის, ამ კრედიტებმა ხომ შეჭამა ხალხი. ოჯახი არ არის, რომ კრედიტი არ ჰქონდეს. ალბათ 80%-ს აქვს“. (ქალი, სოფელი ბალიჭი)

გამოიყოფა ოჯახების დიდი ნაწილი, რომელთა არცერთი წევრი არ მუშაობს საწარმოში და ადგილობრივად დასაქმების ალტერნატივების არარსებობის გამო სხვაგანაც ვერსად საქმდებიან. ამავდროულად, ამ ოჯახებისთვის სოფლის მეურნეობაც ვეღარ წარმოადგენს ძირითადი შემოსავლის წყაროს ისევ საწარმოს გავლენების გამო და ამიტომ, მაგალითად, სოფელ დიდი დმანისის მოსახლეობა მხოლოდ სახელმწიფო შემწეობების იმედადაა დარჩენილი. ვერ ახერხებენ მკურნალობას და ისინიც კი, ვინც დასაქმებულია, შემოსავლის დიდ ნაწილს წამლების შეძენაში ხარჯავს. ასევე, შვილების უმაღლესი განათლების მიღების გადასახადი და სხვა ხარჯები, მათ მდგომარეობას კიდევ უფრო ამძიმებს.

რესპონდენტები მიიჩნევენ, რომ უმუშევარი ადამიანები ამ რეგიონში ორმაგად იჩაგრებიან: დაბინძურებული ჰაერისა და რესურსების მოხმარებითაც ზარალდებიან და არც არანაირი შემოსავლის წყარო გააჩნიათ. დასაქმებულ ადამიანებს სამედიცინო დაზღვევა მაინც აქვთ, ექიმთან კონსულტაციის გასავლელად, და მცირე შემოსავალი – მედიკამენტების შესაძენად, დაუსაქმებელი ადამიანები კი ამასაც მოკლებულნი არიან.

„ვინც მუშაობს, ის მაინც ფულით წამლებს ყიდულობს, უფრო მეტად ჯანმრთელია, ვიდრე ის, ვინც არ მუშაობს. უმუშევარი დაჩაგრულია. მე რომ მითხრან, შენ დაჩაგრული ხარო, მე არასოდეს ამას არ ვიტყვი, მე ვარ ძლიერი. მარა მე ვუძლებ.“ (კაცი, სოფელი ბალიჭი)

მოსახლეობის ეკონომიკური კეთილდღეობის განხილვა საინტერესოა სოციალური მედეგობისა და მოწყვლადობის თეორიების ჭრილში. იმის მიუხედავად, რომ კომპანიაში დასაქმების გზით ადგილობრივები მნიშვნელოვან ფინანსურ სარგებელს იღებენ, კვლევა აჩვენებს, რომ რესპონდენტების უმრავლესობა და მათი ოჯახები მძიმე სოციალურ და ეკონომიკურ პირობებში ცხოვრობენ. ეკონომიკური კეთილდღეობა სოციალური ჯგუფის ერთგვარ სიძლიერეზე მიუთითებს, რაც სოციუმის მიერ მედეგობის უნარის გამოვლენისთვის მნიშვნელოვანია, თუმცა შესწავლილ დასახლებებში საპირისპირო შედეგი გამოიკვეთა. მოსახლეობაში არსებული მძიმე ეკონომიკური ფონი ამ სოციალური ერთობების მოწყვლადობის მნიშვნელოვან ინდიკატორად შეგვიძლია მივიჩნიოთ.

III. გავლენა გარემოსა და სოფლის მეურნეობაზე

1. გარემოს დაბინძურების ფაქტები

ბუნებრივი რესურსების მოპოვების პროცედურები თავისთავად აყენებს ზიანს გარემოს, თუმცა, მსოფლიოში მოპოვების ბევრნაირი პრაქტიკა არსებობს და, ტექნოლოგიების განვითარებასთან ერთად, მოპოვების მეთოდებიც ისე იხვეწება, რომ გარემოზე ნეგატიური ზემოქმედება რაც შეიძლება მინიმუმამდე დავიდეს (Lottermoser, 2011; Northey და სხვ., 2016).

ფიზიკური და საცხოვრებელი გარემოს ცვლილების იდენტიფიცირებისთვის მნიშვნელოვანია მოსახლეობის ისტორიული მეხსიერება. რესპონდენტების თქმით, დაბინძურებამ მნიშვნელოვნად შეცვალა გარემო. საბჭოთა რეჟიმის დროს, სანამ საწარმო გაიხსნებოდა, ბალიჭსა და მის მიმდებარე სოფლებს რეკრეაციული დანიშნულებაც კი ჰქონდათ.

„ადრე თავისუფლად ვსუნთქავდით, ჰაერი სულ სხვანაირი იყო. საბჭოთა კავშირის პერიოდში აქ მოდიოდნენ დასასვენებლად. კოლმეურნეობები იყო და ისეთი დასასვენებელი ადგილები იყო აქ, რომ ბევრი სტუმარი მოდიოდა. ყველაზე კარგი სოფელი ეს (ბალიჭი) იყო. შესანიშნავი ჰაერი და წყლები იყო. ახლა აღარც წყლები მოდის, დაშრა“. (კაცი, ბალიჭი)

არსებული დაბინძურების შესახებ რესპონდენტების ინფორმირებულობის დონე განსხვავებულია. ზოგიერთი მათგანი მეზობლებთან ან დასაქმებულებთან არაფორმალური საუბრისას მოსმენილ ინფორმაციას ფლობს, თუმცა ისეთი რესპონდენტებიც გვხვდებიან, რომლებიც დაინტერესებულები არიან მიმდინარე პროცესებით, აკვირდებიან დაბინძურების ფაქტებს და ფიზიკური გარემოს ტრანსფორმაციის პროცესებს. დაინტერესებული რესპონდენტების კატეგორია წყლის დაბინძურების კუთხით გამოყოფს შემდეგ წყაროებს: 1) დამბიდან (კუდსაცავიდან) წყლის ჟონვა, საიდანაც მძიმე ნივთიერებებით გაჯერებული წყალი რამდენიმე ადგილას ჩაედინება მდინარე კაზრეთულაში, რომელიც უერთდება მდინარე მაშავერას; 2) კარიერიდან წამოსული დაბინძურებული წყლები თვითონვე ჩაედინება მდინარე კაზრეთულაში; 3) საწარმოო ხარჯების შესამცირებლად 2014 წლის გაფიცვებამდე ხდებოდა, რომ „დალექილი წყლის ისევ კუდსაცავში ან ქარხანაში ატუმბვას ენერჯია სჭირდება, რაც ხარჯია“ (კაცი, სოფელი რატევანი), ამიტომ კომპანია დაბინძურებულ წყალს პირდაპირ მდინარეში უშვებდა, რაც ახლა ნელ-ნელა გამოასწორა; 4) „თვითონ საწარმოში არის 80-ტონიანი ავზი, სადაც ნარჩენებია და ნარეცხი წყალი. როცა ხდება მადნის რეცხვა, იქ ის წყალი გროვდება და მას მერე ხელმეორედ იყენებენ. მანდედან ხდება კუდსაცავში წყლის გადატუმბვა. როცა გროვდებოდა და ვერსად ვეღარ მიქონდათ, ცლიდნენ პირდაპირ კაზრეთულაში“ (კაცი, სოფელი ბალიჭი). თუმცა, მათი თქმით, ეს პრაქტიკაც ნელ-ნელა შეამცირეს მდინარე კაზრეთულაში, მაგრამ მის ხარჯზე გაზარდეს მდინარე ფოლადაურის დაბინძურება, რომელსაც ეთნიკური უმცირესობები სოფლის მეურნეობაში იყენებენ. ამ საკითხს განსაკუთრებით ხაზს უსვამენ აზერბაიჯანულენოვანი რესპონდენტები.

რესპონდენტების თქმით, მდინარეების დაბინძურების გამო, საწარმოს ფუნქციონირების დაწყებიდან მოყოლებული, მდინარე ფოლადაურში გამქრალია ბაყაყი და თევზის სახეობები. ადგილობრივმა მოსახლეობამ ზუსტად არ იცის, რომელი მეტალებია მომატებული მდინარე ფოლადაურში ან რა საფრთხეს შეიცავს ეს ყოველივე, თუმცა წყლის დაბინძურება შეუიარაღებელი თვალითაც შესამჩნევია.

„როცა წვიმები არაა და დაწყნარებულია მდინარე, მაშინ ხშირადაა ფერშეცვლილი, რუხი ფერი მოდის. ხანდახან მთელი თვე მოდის ეგეთი ფერის, ხანდახან არა. ზამთარში უფრო ვხედავთ. ზაფხულში უფრო ცოტა ჩამოდის, ხანდახან შრება. ისეთი ფერია ხოლმე, გული მერევა, რომ ვხედავ.“ (კაცი, სოფელი ქვემო ბოლნისი)

ოქროს გამოტუტვის პროცესში ერთ-ერთი საზიანო ეტაპი ციანიდის და სხვა მავნე ნივთიერებების გამოყენებაა, რომლებიც ჰაერში დიფუზიის გზით ვრცელდება. საწარმოო კარიერები სულ რამდენიმე კილომეტრითაა დაშორებული მოსახლეობისგან და დაბინძურებული ჰაერი მათთან მცირე დროში, მარტივად აღწევს. საწარმოს ერთ-ერთი თანამშრომლის თქმით, კომპანია ცდილობს, ნელ-ნელა გაატაროს დაბინძურების პრევენციული ზომები და, მაგალითად, რწყავს გზებს, ტექნიკის გადაადგილებისას რომ ჰაერში მტვერი ნაკლებად რომ აიფრქვეს. თუმცა მოსახლეობა ამ ღონისძიებას სხვაგვარად აფასებს. რესპონდენტების თქმით, პირიქით, ავტომობილების საბურავები იკრავს კარიერის ციანიდის შემცველ მიწას და ეზოებში შეაქვს აღნიშნული ტალახი, რომელიც უფრო სახიფათოა ჯანმრთელობისთვის. რეალურად, რომელი უფრო ნაკლები ზიანის მომტანია მოსახლეობისთვის, ეს სხვა საკითხია, თუმცა, ფაქტია, რომ გარემოსა და დასახლებაზე ნეგატიური ზემოქმედების პრევენციული ზომები უფრო ფასადურია და საწარმოს მიერ მოსახლეობის ჩართვა ამ საკითხებში თითქმის არ ხდება.

სოციალური ზემოქმედების შეფასების დოკუმენტები გარემოზე მიყენებულ ზიანს მნიშვნელოვან ყურადღებას აქცევს, ვინაიდან ჰაერის, სასმელი თუ სარწყავი წყლის ხარისხის გაუარესება, ნიადაგის დაბინძურება, მოპოვებითი სამუშაოების შედეგად გამოწვეული ხმაური და მტვერი – ეს ყველაფერი სერიოზულ გავლენას ახდენს ადგილობრივების უსაფრთხოებასა და ჯანმრთელობაზე, რაც კვლევის შედეგად

შესწავლილ დასახლებებში აქტუალურ პრობლემებად იკვეთება. შესწავლილ დასახლებებში გარემოს დაბინძურების სოციალურ პრობლემებთან ჯაჭვურ კავშირს დეტალურად ქვემოთ განვიხილავ.

2. გავლენა სოფლის მეურნეობაზე

შესწავლილ დასახლებებში იკვეთება სოფლის მეურნეობის მდგომარეობის ერთი ძირითადი ტენდენცია – ნელ-ნელა რთულდება და ძვირდება სოფლის მეურნეობის პროდუქტების მოყვანა. თითოეულ შესწავლილ სოფელში კი საწარმოს მიერ გამოწვეული მეტ-ნაკლებად განსხვავებული ტიპის ზეგავლენები ვლინდება, იმის მიხედვით, თუ როგორ უკავშირდება აღნიშნული დასახლება საწარმოს საქმიანობას. განსხვავებული ტიპის ზეგავლენა სოფლების მიხედვით ვლინდება შემდეგ ასპექტებში: საწარმოს მიერ დაბინძურებული მდინარე ფოლადაურისა და მაშავერას გამოყენება საირიგაციო დანიშნულებით, საწარმოს მიერ სახნავ-სათესი მიწების ათვისება და მათი ფუნქციის ცვლილება, დაბინძურებული ჰაერის გავლენა და ა.შ.

მნიშვნელოვანია რესპონდენტთა ისტორიული მეხსიერება, თუ როგორი ტრანსფორმაცია განიცადა დასახლებებმა სოფლის მეურნეობის კუთხით და კონკრეტულად რაში ვლინდება ეს ცვლილებები. ერთი მხრივ, თუ როგორ შეცვალა ინდუსტრიულმა წარმოებამ სოფლის მეურნეობის მდგომარეობა და, მეორე მხრივ, როგორ დააზარალა დაბინძურებამ სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის ტიპები და, მეტიც, შეიწირა სამეურნეო მიწები.

„პატარა კახეთს ეძახდნენ ბალიჭს კოლმეურნეობის დროს. პირველი მარქსის სახელობის კოლმეურნეობა გვექონდა, მოწინავეები ვიყავით. სავსე იყო ცხვრით, ვენახით, საქონლით, ხილით, მაშინ ავაშენეთ სახლები. მერე ნელ-ნელა ხალხმა შეიძინა ქონება და კარგად ვცხოვრობდით. დღეს მიწაზე მოსავალი აღარ მოდის, თავსაც ვეღარ ვირჩენთ“. (კაცი, სოფელი ბალიჭი)

შესწავლილ თითოეულ ადგილზე რესპონდენტები საუბრობენ სოფლის პროდუქტების მოყვანის სირთულეებზე, რაც, მათი აზრით, განპირობებულია კომპანიის საქმიანობით: ჰაერში გაფრქვეული მავნე ნივთიერებებითა და წყლის დაბინძურებით, რაც, თავის

მხრივ, ნიადაგსაც უვარგისს ხდის. რესპონდენტების აზრით, სოფელ ბალიჭში დაბინძურებული ჰაერის გამო ზიანდება ხეხილი და ნაადრევად ღებება ან სნეულდება ხილი და ბოსტნეული.

„იმოქმედა დაბინძურებამ: ღებება, ფუჭდება, არ ინახება, არ მოდის მოსავალი. კაკლების და ვაშლის ხეები გახმა, 4 ძირი მოვჭერი. ამხელა დამტვერიანება, ამხელა სიბინძურე ადამიანზეც მოქმედებებს. ყველაფერი ღებება, ვაშლი და მსხალი არ ინახება. პომიდორი და კიტრი კიდევ 40% მოდის, ზიანდება და ფუჭდება“. (კაცი, სოფელი ბალიჭი)

სოფლის მეურნეობა თითქმის არცერთი ოჯახის ძირითად შემოსავლის წყაროს არ წარმოადგენს სოფელ ბალიჭში. იმის გამო, რომ ოჯახების უმრავლესობიდან საწარმოში არიან დასაქმებულები, სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოების შესრულებას ფიზიკურად ვეღარ ახერხებენ და სოფელში ცხოვრების მიუხედავად, სოფლის პროდუქტების დიდი ნაწილის ყიდვა უწევთ. იმ ოჯახების უმრავლესობა, რომლებიდანაც საწარმოში არცერთი წევრი არაა დასაქმებული, შემოსავლის თითქმის უქონლობის გამო, ცდილობს სამეურნეო აქტივობების განხორციელებას, საქონლის მოვლას და ხილ-ბოსტნის კულტივაციას, თუმცა ბევრ პრობლემებს აწყდება. ერთი მხრივ, სამოვრების არარსებობა, მეორე მხრივ კი, ხეხილის გახმობა და, ასევე, ნაყოფის გადარჩენის სირთულეები, ფუჭად აქცევს მათ შრომას და თითქმის საარსებო წყაროს გარეშე ტოვებს.

სოფელ რატევანში მოსახლეობის ნაწილი სოფლის მეურნეობას მისდევს და მოყვანილ პროდუქტს იყენებს როგორც საოჯახო მოხმარებისთვის, ასევე გასაყიდად. ძირითადად, სამოვარი და სახნავ-სათესი მიწები მდინარე მაშავერას სანაპიროზე მდებარეობს. რესპონდენტების თქმით, მდინარის წყალი დაბინძურებულია, სარწყავად გამოყენება არ შეიძლება, თუმცა უალტერნატივობის გამო მისი მოხმარება უწევთ.

სოფელ დიდ დმანისში კიდევ უფრო რთული ვითარებაა, ბალიჭსა და სხვა სოფლებთან შედარებით, რადგან მოსახლეობის ძალიან მცირე ნაწილია დასაქმებული კომპანიაში. აბსოლუტურ უმრავლესობას შემოსავლის წყარო არ აქვს და თავის რჩენას მიწების

დამუშავებითა და სოფლის მეურნეობით ცდილობს. თუმცა, კომპანიის მიერ მიწების ყიდვა-მითვისების შემდეგ, სოფელი სასოფლო-სამეურნეო მიწების გარეშე დარჩა, ან აქვთ მცირე ნაკვეთები კარიერთან ახლოს და დაბინძურებულ მიწაზე დიდი ძალისხმევის ფასად მოჰყავთ პროდუქტი, რომელსაც ბაზარზე ვერ ასაღებენ. ასევე, მოსახლეობას არენდით აქვს აღებული მიწები სხვა სოფლებში, იქ ცდილობენ პროდუქტის მოყვანას, თუმცა ნაკვეთებს იქაც საწარმოს მიერ დაბინძურებული წყლით რწყავენ (ალტერნატიული სარწყავი წყლის არარსებობის გამო).

„მაგ ბაღებში არანაირი მოსავალი არ მოდის, სულ გაბინძურდა, იქიდან არანაირი საკვები არ იჭმევა. სხვა გზა არ გვაქვს ვთესავთ, აბა რა ვქნათ?! მშვივრები ხომ არ დავიხოცებით?! არანაირი შემოსავალი ჩვენ არ გვაქვს“. (ქალი, სოფელი დიდი დმანისი)

სასოფლო-სამეურნეო მიწების კომპანიის მიერ მითვისება, ერთი მხრივ, ხაზს უსვამს სოციალური ზემოქმედების შეფასების საერთაშორისო სტანდარტებში წარმოდგენილი საკუთრების უფლების ხელყოფას და, მეორე მხრივ, აძლიერებს მიწების მეპატრონეების ჯგუფის მოწყვლადობას, ვინაიდან ამ მიწის დამუშავებით ოჯახებს შემოსავალი ჰქონდათ.

რაც შეეხება მდინარე ფოლადაურის ირგვლივ, სოფელ ქვემო და ზემო ბოლნისში, მცხოვრებ მოსახლეობას, მათი ძირითადი შემოსავლის წყარო სოფლის მეურნეობაა. სარწყავად იყენებენ მდინარე ფოლადაურს, რომელსაც კომპანიის მიერ გამოყენებული წყალი უერთდება. სოფელში მოჰყავთ სხვადასხვა პროდუქტი და ამარაგებენ სხვადასხვა ქალაქის ბაზრებს. სოფელ ბოლნისში კი, სადაც სომხურენოვანი და აზერბაიჯანულენოვანი მოსახლეობა ცხოვრობს, სარწყავი წყლის არარსებობის გამო, სრულიად მიატოვეს სასოფლო-სამეურნეო აქტივობები და ადგილობრივები თავის რჩენას სხვა სოფლების ნაკვეთებში დაქირავებული შრომით ცდილობენ.

„მოსახლეობას სხვა შემოსავლის წყარო არ აქვს და რა ქნან. მეორეც, ამხელა მიწებს სხვა წყლით როგორ მოვრწყავთ. იძულებულები ვართ, დაბინძურებული წყალი მოვიხმაროთ“. (ქალი, სოფელი ქვემო ბოლნისი)

სოფლის მეურნეობის პროდუქტის წარმოების სიმძიმის ცენტრი მდინარე ფოლადაურის სანაპიროზე არსებულ ნაკვეთებზე მოდის. ბალიჭში, მაგალითად, ზოგიერთი ოჯახი ყოველდღიურ საკვებსაც კი ყიდულობს, მაშინ როცა აზერბაიჯანულ სოფლებში დიდი რაოდენობით მოჰყავთ: სიმინდი, ლობიო, ყურძენი, პომიდორი, კარტოფილი, ხორბალი და ა.შ. აღსანიშნავია, რომ მდინარე ფოლადაურის ირგვლივ დაბინძურებული წყლით მოყვანილი პროდუქტი თბილისის, რუსთავისა და მარნეულის ბაზრებზე იყიდება. თუმცა, გაყიდვის პროცესი ნელ-ნელა რთულდება, რადგან ამ ქალაქებში თანდათან იზრდება მოსახლეობის ინფორმირებულობის დონე რეგიონში არსებული დაბინძურების შესახებ.

„თბილისის 2/5 მაინც ბოლნისის პროდუქტებით ცხოვრობს. ჩვენგან 90% თბილისში ყიდის პროდუქტს, დანარჩენი – ზოგი მარნეულში, რუსთავში. თვითონ მიაქვთ ბაზარზე. როდესაც გვეკითხებიან, საიდან არის პროდუქტით და ვპასუხობთ – ბოლნისიდანო, კაზრეთთან ახლოს არისო და არ ყიდულობენ, გარბიან. ვინც იცის, არც ყიდულობს“. (კაცი, სოფელი ქვემო ბოლნისი)

პროდუქციის გასაღების პრობლემებს აწყდებიან დიდ დმანისშიც. მოსახლეობის აზრით, მათ მიერ მოყვანილი პროდუქტების დაზიანება/უვარგისობა კომპანია „არემჯის“ საქმიანობის შედეგია. ისინი მოუწოდებენ საწარმოს ადმინისტრაციას, თავად შეიძინოს ეს პროდუქტები, თუ თვლიან, რომ მათი მოხმარება უსაფრთხოა. წინააღმდეგ შემთხვევაში, უზრუნველყონ მათი ეკონომიკური კეთილდღეობა, რადგანაც სოფლის მცხოვრებლებს სხვა შემოსავალი არ აქვთ.

კვლევის მონაწილეები საუბრობენ მეფუტკრეობისა და მესაქონლეობის პრობლემებზე. საქონელი თითქმის ყველა ოჯახში ჰყავდათ, თუმცა ბევრს დაეხოცა, რაც, რესპონდენტების ვარაუდით, დაბინძურებული ბალახით კვებამ გამოიწვია. ამასთან, კომპანიის მიერ სამოვრების ათვისების შედეგად, მოსახლეობა, ფაქტობრივად, მათ გარეშე დარჩა, ამიტომ საქონლის ყოლამ აზრიც კი დაკარგა. ისიც აღსანიშნავია, რომ ვისაც საქონელი ჰყავს, ისინიც დაბინძურებულ ბალახს ამოვებენ და დაბინძურებულ წყალს ასმევენ, ამით კი ამ საქონლისგან მიღებული რძის ნაწარმი ჯანმრთელობისთვის საზიანო ხდება და მოსახლეობის ფიზიკურ მდგომარეობაზე უარყოფითად აისახება.

საერთო ჯამში, კომპანიის ზეგავლენით, მიმდებარე სოფლებში სასოფლო-სამეურნეო ტიპის აქტივობების განხორციელება თითქმის შეუძლებელი ხდება, რის გამოც, რესპონდენტების აზრით, ადგილობრივ მოსახლეობას გაუსაძლის პირობებში უწევს ცხოვრება.

„სოფელი ისაა, რომ საქონელი უნდა გყავდეს. სამოვარი წაგვართვეს, სახნავ-სათესი, სათიბი, ტყე წაგვართვეს. კატასტროფის ზღვარზე ვართ“. (კაცი, სოფელი ბალიჭი)

იმისათვის, რომ სოციალური ერთობები არ გახდნენ მოწყვლადები, ნებისმიერი გარე სტრესების ზემოქმედების დროს, აღნიშნული კვლევის შემთხვევაში, საწარმოს ფუნქციონირებისას მნიშვნელოვანია მოსახლეობის ალტერნატიული საარსებო წყაროების შენარჩუნება. ზემოგანხილული ანალიზი აჩვენებს, რომ სოფლის მეურნეობა ადგილობრივი მოსახლეობის მთავარი ეკონომიკური საქმიანობა იყო საწარმოს გახსნამდე, შემდეგ, მათ, ვისაც ახალი შემოსავლის წყარო გაუჩნდა კომპანიაში დასაქმების სახით, სოფლის მეურნეობას თავი მიანება. თუმცა, კვლევის შედეგების მიხედვით, ზოგიერთ დასახლებაში სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობას აღარც უმუშევარი ადამიანები მისდევენ, ვინაიდან დაბინძურებამ და კომპანიის საქმიანობამ ეს სფერო საგრძნობლად დააზარალა. აღნიშნული შედეგი ისევ დასახლებების მოწყვლადობას უსვამს ხაზს.

IV. გავლენა მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე

რესპონდენტები მიიჩნევენ, რომ, ზოგადად, ქვეყნის დონეზე იკვეთება ჯანმრთელობის გაუარესების ხშირი შემთხვევები, თუმცა ყველა რეგიონში მათი მაპროვოცირებელი ფაქტორები არსებობს, რაც კაზრეთის შემთხვევაში კომპანია „არემჯის“ საქმიანობით ვლინდება. კვლევის სამიზნე ყველა სოფელში გამოიკვეთა დაავადებების გავრცელება, რომელთა სიმწვავე მატულობს და მოსახლეობის ყველა ასაკობრივ ჯგუფს ფარავს. რესპონდენტების მიერ ყველაზე ხშირად დასახლებული ადგილობრივად გავრცელებული დაავადებებია: ჰიპერტენზია, სასუნთქი ორგანოების, ონკოლოგიური და გულ-სისხლძარღვთა დაავადებები. ექსპერტის თქმით, „როდესაც ორგანიზმზე

ამდენი უარყოფითი ზემოქმედებაა, პირველ რიგში ქვეითდება იმუნური ფუნქცია, როგორც წესი, ეს უტყუარია. ორგანიზმს წინააღმდეგობის უნარი უქვეითდება და ნებისმიერი დაავადება, ინფექციური თუ არაინფექციური, კიბო თუ ჩვეულებრივი გრიპი, აუცილებლად ასეთ გარემოში მცხოვრებ და მომუშავე ადამიანის ორგანიზმში უფრო განვითარდება, ვიდრე ჯანსაღ გარემოში მყოფ ჯანსაღი ორგანიზმის მქონე ადამიანში“. (ექსპერტი 1)

რესპონდენტების თქმით, მათ დასახლებებში მცხოვრები ოჯახების უმრავლესობაში ერთი წევრი მაინცაა მკვეთრად გამოხატული დაავადებით. მათი თქმით, ძალიან გახშირდა ონკოლოგიური დაავადებების გამოვლენა და, ამის გამო, მოიმატა სიკვდილიანობამ.

„გრიპი მაქვსო, რომ იტყოდნენ და რეაქცია არ გვექონდა, ახლა ასე ვართ სიმსივნეს გაგებაზე. ისე შევეჩვიეთ, რომ აღარც გვიკვირს“. (ქალი, სოფელი ბალიჭი)

რესპონდენტები აღნიშნავენ, რომ დაავადებები გახშირდა ბავშვებშიც, რაც უფრო მეტად აწუხებთ, ვიდრე საკუთარი ავადმყოფობა.

დაავადებების მატება თავისთავად უარყოფითად აისახება ადამიანების და შემდეგ მთლიანად სოციალური ერთობის ფუნქციონირებაზე. დაავადებების ხშირი შემთხვევები სოციალური მედეგობის უნარის გამოვლენის შემაფერხებელ ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორად შეგვიძლია განვიხილოთ, ვინაიდან ფიზიკურად დასუსტებული საზოგადოებისთვის რთულია მობილიზება და მთლიანი ერთობის რეორგანიზაციაზე ზრუნვა.

ჯანმრთელობის მდგომარეობის კუთხით, კომპანიის ყოფილ და ახლანდელ დასაქმებულებში გარკვეული სპეციფიკა ვლინდება. დასაქმებულები სამსახურს, უმეტესად, მწვავე დაავადებების გამოვლენის გამო ანებებენ თავს.

„იმიტომ დავანებე თავი, რომ ვეღარ გადავურჩი, თირკმელები, ღვიძლი, ხერხემალი – ყველაფერი მაწუხებდა. ვიმკურნალე კბილებიც. ყოველი ექიმთან წასვლა 500-1000 ლარი მიჯდებაოდა. მაშინ კიდევ იაფი იყო წამლები. იძულებული

თუ არ გახდა მუშა, არ ანებებდა თავს სამსახურს, არც მაშინ და არც ახლა“. (კაცი, სოფელი ბალიჭი)

პროფესიულ დაავადებებს რაც შეეხება, ქვეყანაში ძალიან რთულად და თითქმის არც ხდება სამუშაოსთან დაკავშირებული დაავადებების დადგენა და მის საფუძველზე ადამიანებისთვის პენსიის დანიშვნა (საქართველოს პროფესიული კავშირების გაერთიანება, 2018). ექსპერტის თქმით, „ჯანდაცვის სამინისტროში შეიქმნა შრომის პირობების ინსპექტირების დეპარტამენტი, სადაც მხოლოდ 25 სპეციალისტი მუშაობს. მათი საქმიანობა მხოლოდ ზოგად ინსპექტირებას მოიცავს, იმათ ლაბორატორიული მონაცემები არ აქვთ. ისე, პროფესიული დაავადების შესახებ დასკვნის გაკეთება ძნელია. ამისი დამტკიცება ძნელია. არსებობდა ე.წ. რეგრესის წესი. პროფესიული დაავადების მქონე პირს ეძლეოდა მომატებული პენსია. პროფესიული დაავადებების მომართვა არ არის და აღარ არსებობს მათი ოფიციალური აღრიცხვა“ (ექსპერტი 2). პროფესიული დაავადების შემწეობის ქმედითი პრაქტიკის არარსებობის გამო, მოსახლეობა სამსახურს მძიმე დაავადების შემთხვევაშიც კი ვერ ანებებს თავს. იმისათვის, რომ შემოსავლის წყარო არ შეუწყდეს, სადამდეც შეუძლია ტკივილის ატანა და შრომისუნარიანია, ჯანმრთელობის პრობლემებს უძლებს; ეს კი დაავადების იდენტიფიკაციას და პრევენციას ართულებს და ამ ადამიანებზე ტრაგიკულად აისახება.

„ჩემს გვერდში მუშაობს ადამიანი, რომელიც ისე ცუდად არის, რომ ძლივს მოდის სამსახურამდე, მაგრამ მაინც მოდის. რომ არ იმუშაოს, რა ქნას? მაშინ პენსია მომცენო და წავალო. პენსიაში 180 ლარს არ გულისხმობს. 40 წელია აქ მუშაობს და 180 ლარით წავიდეო, ეგ არ მოსწონს“. (კაცი, სოფელი ბალიჭი)

დაავადებული ადამიანების მდგომარეობის შემსუბუქებისა და სიკვდილიანობის სიხშირის შემცირებისთვის მნიშვნელოვან როლს დასაქმებული და პროფესიული დაავადების მქონე ადამიანებისთვის პენსიების (პროფესიული დაავადების საფუძველზე) დანიშვნა შეასრულებს. ეს მათ საშუალებას მისცემთ, სათანადოდ იმკურნალონ და მინიმალური შემოსავალი მაინც ჰქონდეთ (რადგან, მძიმე დაავადების გამო სამსახურისთვის თავის დანებების შემთხვევაში, ეს ადამიანები შრომისუნარიანები სხვა ეკონომიკური საქმიანობისთვისაც აღარ არიან, შედეგად კი მთელი ოჯახი

ზარალდება). საბოლოო ჯამში, პროფესიული დაავადებების საკითხს სახელმწიფო მნიშვნელობის პრობლემად განიხილავენ და მიიჩნევენ, რომ მათი ჯანმრთელობის დანაკარგზე კომპანია პასუხისმგებლობას უნდა იღებდეს, რასაც სახელმწიფო უნდა აკონტროლებდეს.

„ჯავრი მომდის, რომ ჩემი ცხოვრება იქ ვიმუშავე. მოწინავე მუშა ვიყავი. ამხელა სტაჟის პატრონი ასე ვარ. პენსია მაინც მოეცათ“. (კაცი, სოფელი ბალიჭი)

საწარმოში გრძელვადიანი კონტრაქტით დასაქმებულთა ჯანმრთელობას კომპანია აზღვევს და დაზღვევის ყოველთვიური გადასახადის დაფარვაში მონაწილეობს. რესპონდენტების აზრით, დასაქმებულთათვის სამედიცინო დაზღვევა აუცილებელია და მისი შემოღება კომპანიის მხრიდან პროგრესად ან უსაფრთხოების სტანდარტების ამაღლებად არ უნდა ჩაითვალოს, ვინაიდან ეს საბაზისო სტანდარტია, რომელიც კომპანიამ დაგვიანებით შეასრულა.

„კომპანიისგან სარგებელი მარტო ისაა, რომ სოფლიდან 70 ადამიანია დასაქმებული და ამ ადამიანებს ჯანმრთელობის დაზღვევა აქვთ. მაგრამ, ეგ დაზღვევა კი უნდა ჰქონდეთ. ციანიდი ხომ პირდაპირ მაგათ ორგანიზმში ჩადის“. (კაცი, სოფელი ბალიჭი)

მოსახლეობაში გავრცელებული არ არის ექიმთან ხშირი ვიზიტებისა და დაავადებების კონტროლის პრაქტიკა, რასაც რესპონდენტები ეკონომიკური ფაქტორებით ხსნიან. იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც მათ სამედიცინო დაზღვევა აქვთ, ის სრულად არ ფარავს საწარმოო ტრავმებისა და წარმოების პროცესების გამო მიღებული დაავადებების მკურნალობის ხარჯებს. დაზღვეულს მაინც უწევს პირადი ხარჯების გაღება როგორც სამედიცინო მომსახურებისთვის, ასევე მედიკამენტების შესაძენად, რისი დაფარვაც მათი სიდუხჭირის ფონზე ხშირად შეუძლებელია. მეორე ფაქტორი, რის გამოც მოსახლეობა ექიმს არ მიმართავს, მძიმე დაავადების აღმოჩენის შიშია. მათ ურჩევნიათ, დაავადების შესახებ რაც შეიძლება გვიან გაიგონ, რადგან, გავრცელებული პრაქტიკის მიხედვით, მათთან გამკლავებას მაინც ვერ ახერხებენ.

„ყველას ჯანმრთელობა აქვს შერყეული, მაგრამ ექიმთან არავინ მიდის, სანამ ბოლო წერტილამდე არ მივლენ. მე სანამ ძალიან არ გამიჭირდება, მჭირდება გამოკვლევები, მაგრამ არ მივდივარ ექიმთან, მეშინია, ვაითუ ისეთი დაავადება აღმომაჩნდეს, დავეცე სულიერად“. (ქალი, სოფელი ბალიჭი)

ეთნიკური უმცირესობების დასახლებებში რესპონდენტები არ იცნობენ ოჯახის ექიმებს ან სმენიან მათ შესახებ, თუმცა პირადად არ შეხვედრიან. მათი თქმით, რუსთავიდან ძალიან იშვიათად დადის ექიმი სოფელში, ექთანაც იშვიათად იმყოფება ადგილზე და დაზიანებული გზის გამო, სასწრაფოს გამოძახების შემთხვევაშიც კი, სოფელში მათ მისვლას ძალიან დიდი დრო სჭირდება.

რესპონდენტების აზრით, კომპანიაში დასაქმებულებს უფრო მეტად აქვთ წვდომა სამედიცინო სერვისებზე, დაზღვევისა და სტაბილური შემოსავლის გამო. უმუშევარი ოჯახების ჯანმრთელობაზე მიყენებული ზიანი არანაკლებ მწვავეა, თუმცა, მათ მცირე ფინანსური შემოსავალიც კი არ აქვთ, რომ ექიმებს მიმართონ. უმუშევარი მოსახლეობა მხოლოდ სოციალური შემწეობის იმედადაა დარჩენილი.

„ვინც მუშაობს, ის მაინც ფულით წამლებს ყიდულობს და უფრო მეტად ჯანმრთელია, ვიდრე ის, ვინც არ მუშაობს. უმუშევარი ორმაგად დაჩაგრულია“. (კაცი, სოფელი ბალიჭი)

V. სოციალური ზემოქმედების სხვა სახეები და მოსახლეობის

მოწყვლადობის ზრდა

1. მიგრაცია

სიღარიბისა და არსებული დაბინძურების ფონზე, რესპონდენტების თქმით, გაზრდილია სოფლებიდან ემიგრაცია. რესპონდენტების უმრავლესობას სურვილი აქვს, რომ სოფელი დატოვოს და საზღვარგარეთ ან სხვა რომელიმე სოფელში დასახლდეს. თუმცა, საუბრობენ სახლის დატოვების სირთულეებზე და იმაზე, თუ როგორ უნდა შეძლონ სხვა საცხოვრებლის შეძენა მაშინ, როდესაც მათ სახლს არავინ იყიდის.

„სად წავიდეთ? ვინ იყიდის ამ სახლს? მე თუ არ მინდა მოწამლული ჰაერი, ვინ მოვა აქ და ვინ იყიდის?“ (კაცი, სოფელი დიდი დმანისი)

„ვაპირებთ, ოჯახიანად წავიდეთ“. (ქალი, სოფელი დიდი დმანისი)

განვითარების საშუალებების არარსებობის გამო, სოფლებს უმეტესად ახალგაზრდები ტოვებენ. ვისაც საშუალება/შემოსავალი აქვს, ისინი უკვე წავიდნენ. ოჯახების და ბავშვების რაოდენობა იმდენად შემცირდა, რომ, მაგალითად, სოფელ ბალიჭში სკოლაც კი დაიხურა.

თეორიული ჩარჩოს განხილვისასაც აღვნიშნე, რომ შესაძლოა, მიგრაცია გარე სტრესების შედეგად გამოწვეულ ცვლილებებთან ადაპტაციის უნარის არქონასთან იყოს დაკავშირებული. კვლევის შემთხვევაში, დაბინძურებული ადგილებიდან ჯანსაღ არეალზე გადასახლება პოზიტიურ ქმედებად შეიძლება მივიჩნიოთ თვითონ ოჯახების და ინდივიდების დონეზე. თუმცა, ადგილობრივი დასახლების, როგორც სოციალური ერთობის, დონეზე სოფლიდან მიგრაცია მნიშვნელოვან უარყოფით შედეგებში შეიძლება გადაიზარდოს, ვინაიდან სოფლის დაცარიელება მის სოციალურ სტრუქტურას არღვევს, თემს ასუსტებს და მედეგობის უნარს უქვეითებს.

2. პროტესტის/წინააღმდეგობის პოტენციალი

სოციალური მედეგობის თეორიის ჭრილიდან მსჯელობისას, მნიშვნელოვანია ყურადღების გამახვილება იმ ასპექტებზე, რაშიც შეიძლება ვლინდებოდეს სოციალური ჯგუფის უნარი, შეეწინააღმდეგოს სტრესს, ამ შემთხვევაში კომპანია „არემჯის“ მიერ ზიანის მიყენებას და სცადოს საზოგადოების მეტ-ნაკლებად ჯანსაღ და განვითარების მდგომარეობაზე გადასვლა. საკვლევი თემის შემთხვევაში, წინააღმდეგობა შეიძლება გამოიხატოს საზოგადოების მზაობაში ან სურვილში, დაბინძურების ფაქტები ამხილონ, პროტესტი გამოთქვან და სასურველ ალტერნატივებზე ისაუბრონ. კვლევის დროს, ყურადღება გავამახვილე არსებული მდგომარეობისადმი რესპონდენტების დამოკიდებულებასა და პროტესტის გამოხატვის კუთხით მათ განწყობებზე.

ადგილობრივებს კომპანიასა და ხელისუფლების წარმომადგენლებთან ურთიერთობის ხანგრძლივი გამოცდილება აქვთ. იხსენებენ 2014 წლის გაფიცვის პროცესებს და ორივე მხარესთან ურთიერთობის პირად გამოცდილებას, რის საფუძველზეც მათი ამჟამინდელი დამოკიდებულებები პოტენციური პროტესტის მიმართ ნიჰილისტურია. ისინი ფიქრობენ, რომ არსებული დაბინძურების შესახებ ხელისუფლების წარმომადგენლები ისედაც ინფორმირებულები არიან და მოსახლეობის დაცვა მათი პრეროგატივაა. ხოლო ამ კომპანიის წინააღმდეგ სახელმწიფოც ვერაფერს აწყობს და, მათი აზრით, მით უმეტეს, ვერანაირ ცვლილებებს ვერ მოიტანს ადგილობრივების მცდელობები, რადგან ისინი საწარმოს შესახებ გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მინიმალურადაც კი არ არიან ჩართულები.

ნიჰილიზმის გარდა, იკვეთება კიდევ ერთი ძირითადი ფაქტორი, რაც საპროტესტო განწყობას ახშობს. მოსახლეობაში დომინანტური გრძნობაა შიში, განსაკუთრებით, ეთნიკური უმცირესობების ჯგუფებში. რესპონდენტები იხსენებენ შემთხვევებს, როდესაც ძალოვანმა სტრუქტურებმა დაამინეს თავად ისინი ან მათი ნათესავი რაიმე ინიციატივის ან წინააღმდეგობის გამო. „სოფელში ეშინიათ, რომ თქვან დაბინძურებაზე რამე და რომ დაბინძურების გამოა დაავადებები“. (კაცი, სოფელი ზემო ბოლნისი)

„მკვლევარი: რატომ ეშინია მოსახლეობას, ან რისი ეშინია?“

რესპონდენტი: ისეთ საკითხზე მკითხე, რომელზეც ვერ გიპასუხებ“. (კაცი, სოფელი ქვემო ბოლნისი)

იკვეთება ის ასპექტიც, რომ პროტესტის გამოხატვის არა მხოლოდ დასაქმებულებს, უმუშევრებსაც ეშინიათ, ვინაიდან კომპანიაში მათი ნათესავი მაინცაა დასაქმებული და ფიქრობენ, რომ თავიანთი წინააღმდეგობის გამო სამსახური შეიძლება ნათესავმა დაკარგოს – ეს კი, ერთი მხრივ, მასაც უსახსროდ დატოვებს და, მეორე მხრივ, ამ ორს შორის კონფლიქტს გააღვივებს.

ეთნიკური უმცირესობების ჯგუფში პროტესტის შესაძლებლობას სახელმწიფო ენის არცოდნაც ახშობს, ვინაიდან, რესპონდენტების თქმით, მოსახლეობის მცირე ნაწილმა

იცის ქართული ენა. ასევე, არ აქვთ ინფორმაცია ადგილობრივი თვითმმართველობის ფუნქცია-მოვალეობების შესახებ, არ იციან, ვის მიმართონ საჩივრით.

მნიშვნელოვანი ფაქტორია ისიც, რომ მოსახლეობას პროტესტის სურვილიც არ აქვს, ვინაიდან, საწარმოს დახურვის შემთხვევაში, რესპონდენტების აზრით, ადგილობრივები შემოსავლის გარეშე დარჩებიან, რაც, სიდუხჭირიდან გამომდინარე, ხელს არ აძლევთ. საერთო ჯამში, რესპონდენტებში გამქრალია ჯგუფის და ერთიანობის შეგრძნება პროტესტის კუთხით. მათი აზრით, მოსახლეობა გახლეჩილია და მათ შორის შეთანხმების მიღწევა თითქმის შეუძლებელია. მოსახლეობის ერთსულოვნებას ყველაზე მეტად ის ართულებს, რომ ისინი ვერ ხედავენ ხელისუფლების მხრიდან პოლიტიკურ ნებას და მზაობას, კომპანიას დაუწესონ სტანდარტები, რის გამოც თავიანთ პროტესტს ფუჭად მიიჩნევენ.

3. სოციალურ სიკეთეებზე წვდომის არარსებობა

სოციალურ სიკეთეებზე წვდომა მნიშვნელოვანია მოსახლეობის კეთილდღეობისა და განვითარებისთვის. იმისათვის, რომ სოციალური ერთობა მოწყვლადი არ გახდეს, აუცილებელია დასახლებაში მინიმალური საჭიროების ობიექტების არსებობა (მაგალითად, განათლების მიღებისა და პირველადი სამედიცინო მომსახურების ობიექტები). თუმცა, სამიზნე დასახლებებში, სოფლის მეურნეობის, ჯანმრთელობისა და სხვა სოციალური პრობლემების გარდა, რომლებიც ზემოთ უკვე განვიხილე, მოსახლეობის მოწყვლადობას კიდევ უფრო ზრდის სოციალურ სიკეთეებთან მიუწვდომლობა. თითქმის ყველა რესპონდენტი ახსენებს სასმელი წყლის შეზღუდული მიწოდების პრობლემას – რომელიც რამდენიმე დღეში ერთხელ აქვთ, ისიც რამდენიმე საათით; ასევე, ბავშვებისა და ახალგაზრდებისთვის განვითარების თუ გართობის შესაძლებლობის არარსებობას – სოფლებში სპორტული მოედანი ან სტადიონიც კი არ არის.

„სტადიონიც კი არ აქვთ ბავშვებს. მემორიალის გვერდით თამაშობენ ფეხბურთს, ვითომ სტადიონია. 4-5 ბავშვი ეტევა, მაგრამ უფრო მეტნი თუ არიან, ვეღარ თამაშობენ“. (ქალი, სოფელი დიდი დმანისი)

მაღალი მიგრაციის გამო სოფელ ბალიჭში სკოლაც კი გაუქმდა და ბავშვები განათლებას კაზრეთის სკოლაში იღებენ. სოფლებში საბავშვო ბაღებიც არ აქვთ, ან თუ არის, მძიმე პირობებში უწევთ ფუნქციონირება. ცუდ მდგომარეობაშია ან საერთოდ არ არის სამედიცინო ობიექტებიც. გაუმართავი გზები განსაკუთრებით პრობლემურია ეთნიკური უმცირესობების სოფლებში, რის გამოც წვიმიან ამინდებში სასწრაფო დახმარების მანქანაც ვერ აღწევს. სოფლების ნაწილში გზები და გარე განათებები კი რეაბილიტირდა, თუმცა არასრულყოფილად.

კომპანიის მიერ ადგილობრივ მოსახლეობაზე მიყენებული კიდევ ერთი ზარალი საცხოვრებელი სახლების დაზიანებაა. რესპონდენტების თქმით, საყდრისის საბადო მაღალი ბიძგებით ააფეთქეს, რამაც სოფელ ბალიჭში შენობები დაზარა. დროთა განმავლობაში ბზარები კიდევ უფრო იზრდება, თუმცა არანაირი ზრუნვა თუ კომპენსაცია მოსახლეობას ჯერ არ მიუღია. მცირე სიმძლავრის აფეთქებები ახლაც ხშირად გრძელდება და შესაძლოა, ისინი უკვე გაჩენილ ბზარებს ზრდიდნენ (იხ. დანართში ფოტო №2).

4. ორმაგი მოწყვლადობა

თეორიებიც და ემპირიული კვლევებიც ადასტურებენ, რომ კატასტროფებისა თუ მძიმე სოციალური ცვლილებების დროს მოწყვლადი ჯგუფები სხვებზე მეტად ზარალდებიან. ამ რისკჯგუფში ძირითადად ბავშვები, ქალები და მოხუცები ერთიანდებიან. კვლევის პროცესში ჩემთვის კიდევ ერთი საინტერესო ასპექტი გენდერული ზეგავლენის შესწავლაც იყო, რაც თავისთავად გარდაიქმნებოდა სოციალურ პრობლემად.

შესწავლილ სოფლებში ქალები ძირითადად საოჯახო საქმეებში არიან ჩართულები და პატარა ბოსტანს ამუშავებენ. მათი ძალიან მცირე ნაწილია დასაქმებული კომპანიაში. ასევე, უმეტესად ქალები ასრულებენ დაქირავებულ შრომას სხვა სოფლების მიწების დასამუშავებლად და მოსავლის ასაღებად.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ოჯახებიდან, სადაც არცერთი წევრი არ მუშაობს საწარმოში და შემოსავლის წყაროც აღარ აქვთ (უკვე აღარც სოფლის მეურნეობიდან), ემიგრაციაში ძირითადად ქალები მიდიან და ოჯახებს სხვა ქვეყანაში გამომუშავებული თანხით არჩენენ.

„დატვირთული არ არის ქალი, რომ ოჯახი დატოვა და საბერძნეთში წავიდა? იქ ეწირება, რომ 5 სული აქ შეინახოს“. (კაცი, სოფელი დიდი დმანისი)

მნიშვნელოვანია ეთნიკური უმცირესობების ჯგუფების მოწყვლადობის ასპექტებიც. ძირითადი ტენდენციის მიხედვით, მათი ფიზიკური გარემო (მდინარე ფოლადაური) უფრო მეტად ბინძურდება კომპანიის მიერ, ძალიან ცოტა ადამიანია მათგან დასაქმებული კომპანიაში, ასევე, „არემჯის“ მიერ დაფინანსებული სოციალური პროექტები ამ ჯგუფებზე ნაკლებად არის მიმართული და ისინი ამ ტიპის სარგებელს ნაკლებად იღებენ. საერთოდ, ამ ჯგუფებში კომპანიის საქმიანობის შესახებ ინფორმირებულობის დონე დაბალია.

საერთო ჯამში კი, შესწავლილ დასახლებულ პუნქტებში მოსახლეობის სოციალური ფონი იმდენად მძიმეა, რთულია გამოყო, რომელი სოციალური ჯგუფი უფრო მეტად იჩაგრება და განიცდის ექსპლოატაციას. ყველა სოციალური ჯგუფი მეტ-ნაკლებად დაჩაგრულია და, თუნდაც, დაავადებების სიხშირე ყველა ჯგუფში ოჯახის ყველა წევრს მძიმედ აწვება. ასევე, იმდენად დაბალია პოლიტიკური მონაწილეობისა და აქტივიზმის მოტივაცია თითოეულ, და განსაკუთრებით, მოწყვლად ჯგუფებში, რომ უმოქმედობის მდგომარეობა მათ მოწყვლადობას კიდევ უფრო ამყარებს.

5. კომპანიის სოციალური პასუხისმგებლობა

სოციალური ზემოქმედების შეფასების დოკუმენტის მიხედვით, კომპანიას ევალება, გაზომოს მის მიერ მოსახლეობისთვის მიყენებული ყველა შესაძლო სოციალური და ეკონომიკური ზიანი და გაზომვის შედეგებზე დაყრდნობით გაატაროს კონკრეტული ღონისძიებები, რომლებითაც ზიანის დაკომპენსირებასაც შეძლებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მისი საქმიანობა ჩაითვლება გარემოსა და ადამიანების ექსპლოატაციად,

ასევე ადამიანების უფლებების დარღვევად (Vanclay, 2015). კომპანია „არემჯი“ მონაწილეობას იღებს დაფინანსებაში და თავადაც აფინანსებს ზოგიერთ სოციალურ-კულტურულ ღონისძიებასა და წრეებს. კომპანიამ რამდენიმე ინფრასტრუქტურული პროექტიც განახორციელა (მაგალითად, გზების მცირე მონაკვეთების რეაბილიტაცია), თუმცა რესპონდენტებს უჭირთ იმის იდენტიფიცირება, თუ რომელმა მხარემ განახორციელა ზოგიერთი ტიპის პროექტი – ადგილობრივმა თვითმმართველობამ თუ კომპანიამ. მათი თქმით, კომპანიას „რადაც“ წვლილი მიუძღვის კაზრეთში საბავშვო ბაღების, სკოლებისა და საცხოვრებელი სახლების რეაბილიტაციაში.

„არემჯი“ ასევე აფინანსებს რაგბის გუნდს, ცეკვის და მუსიკის წრეებს, მართავს კონცერტებს, აფინანსებს მრავალშვილიან ოჯახებს, გამოყოფილი აქვს ფინანსები ბოლნისის ხანდაზმულთა დღის ცენტრისთვის და თანამონაწილეობს ავადმყოფი ადგილობრივების მკურნალობა-ოპერაციის ხარჯების დაფარვაში. კომპანიამ დაიწყო მიკრობიზნესის, კერძოდ, ღვინის წარმოების პროექტის მხარდაჭერა. თუმცა, რესპონდენტები მის სოციალურ პასუხისმგებლობას ირონიულად უყურებენ და მიიჩნევენ, რომ რასაც უნდა აკეთებდეს „არემჯი“, მისი შემოსავლისა და მიყენებული ზარალის ფონზე, ეს ყველაფერი მიზეზურია. ასევე, კომპანიის მიერ დაფინანსებული აღნიშნული პროექტები ბოლნისის რაიონის ყველა სოფლის მოსახლეობისთვის თანაბრად ხელმისაწვდომი არაა (მაგალითად, ეთნიკური უმცირესობებისთვის).

„საბავშვო ბაღში კაპიკებს, შოკოლადებს და კამფეტებს რომ გადაყრიან, ეგაა დაფინანსება?“ (კაცი, სოფელი ბალიჭი)

„ახალგაზრდები გაიქცნენ სოფლიდან და ვინ უნდა აცეკვონ? მოხუცები? ზოგი ჯოხით დადის, ზოგს გული უჩერდება, ზოგს ფილტვი და ვინღა უნდა აცეკვონ?“ (კაცი, სოფელი ბალიჭი)

6. სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა

კომპანიის წარმომადგენლებმა არაერთხელ განაცხადეს, რომ „არემჯი“ დიდი ოდენობით ტრანსფერებს ახორციელებს როგორც ცენტრალურ, ისე ადგილობრივი

თვითმმართველობის ბიუჯეტში (კომერსანტი, 2018). ბიუჯეტში კომპანიის ფინანსურ წვლილს მის ერთგვარ პასუხისმგებლობად და მისი ფუნქციონირების შედეგად მიღებულ ერთ-ერთ მნიშვნელოვან სარგებლად მიიჩნევენ. თუმცა, როგორც ზემოთ აღვნიშნე, ამ თანხის ზუსტი ოდენობის შესახებ ინფორმაცია გასაიდუმლოებულია. მიუხედავად იმისა, რომ ხელისუფლების წარმომადგენლები (მაგალითად, პარლამენტის გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების კომიტეტის თავმჯდომარე) კომპანიის მიერ გარემოს დაბინძურებას აღიარებენ, სახელმწიფო დუმილსა და გარემოსა თუ ადგილობრივი მოსახლეობის მდგომარეობის მსხვერპლად გაღებას ამჯობინებს, რადგან კომპანია კონკრეტულ თანხებს იხდის ბიუჯეტში. ნეოლიბერალური ეკონომიკის პირობებში, სახელმწიფოებს უწევთ, თვალი დახუჭონ სწორედ ამ ასპექტებზე და პრიორიტეტი ფინანსურ სარგებელს მიანიჭონ. საინტერესოა, თუ როგორ ხმარდება მოსახლეობას ბიუჯეტში შესული თანხა, თუ გრძნობს მნიშვნელოვან ყურადღებას და მხარდაჭერას ხელისუფლების მხრიდან, და რამდენად შეიძლება აკომპენსირებდეს ის ზემოხსენებულ ზიანს. რესპონდენტების თქმით, ისინი სახელმწიფოს მხრიდან არანაირ მხარდაჭერას არ გრძნობენ მათი უფლებებისა და ინტერესების დაცვის კუთხით.

„სად არის სახელმწიფო?! გვლუპავენ. ბიზნესზე ფიქრობენ, ხალხზე არა“. (კაცი, სოფელი ბალიჭი)

„სახელმწიფოს და მის მმართველებს ვდებ ბრალს თითოეული ადამიანის სიკვდილში“. (ქალი, სოფელი ბალიჭი)

იმ პრობლემების მოგვარება, რომელთაც რესპონდენტები ასახელებენ: სასმელი წყლის, საბავშვო ბაღების, გზების, განათების, სტადიონების და სხვა, ადგილობრივი თვითმმართველობის პრეროგატივაში შედის, თუმცა, ფაქტია, რომ მათი გადაჭრის მცდელობები შესწავლილ სოფლებში ნაკლებად გვხვდება.

7. სარგებლისა და დანაკარგის ბალანსი

რესპონდენტები სარგებელი-ზარალის შესახებ საუბრისას, სარგებლის კატეგორიაში დასაქმების შესაძლებლობას ათავსებენ, კომპანიის მიერ მიყენებული ზიანის მხარეს კი – გარემოს დაბინძურებასა და ადამიანების ჯანმრთელობისა და სიცოცხლის შეწირვას. მოსახლეობა, ძირითადად, სარგებლის მოლოდინმა გააჩუმა. არც მათი ჩართვა ხდება

გადაწყვეტილების მიღების პროცესში და არც მათი, მცირედით მაინც, ინფორმირება კომპანიის საქმიანობასთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი საკითხების თაობაზე. საბოლოო ჯამში, მოსახლეობას არ აქვს ხედვა, რა კუთხით სურთ თავიანთი სოფლის განვითარება. კომპანიის დახურვა შეუძლებლად მიაჩნიათ და ამიტომ, თავიანთ დასახლებაში მოვლენების სხვაგვარად განვითარებაზე არც ფიქრობენ. თვლიან, რომ ამ წარმოების უკან იმხელა ინტერესებია, მსოფლიო დონის კულტურული ძეგლიც (საყდრისის მადარო) კი შესწირეს და ასე მალე და მარტივად, კომპანიას არაფერი დაემუქრება.

„კვარციტის გულისთვის რა გააკეთეს. აი, საყდრისი ამოთხარეს, ამოძირკვეს და ვინ დაკეტავს კვარციტს?!“ (კაცი, სოფელი ბალიჭი)

მეორე პრობლემა ისაა, რომ რეგიონში დასაქმების სხვა ალტერნატივების არარსებობის გამო, საწარმოს დახურვის შედეგად, მათი აზრით, სოფლებში უარესი სცენარი შეიძლება განვითარდეს. შესაძლოა, უფრო გაიზარდოს სიღარიბის დონე. მოსახლეობა გამოხატავს შიშებს თავიანთ და ზოგადად სოფლის მომავალთან დაკავშირებით, რაც, სოციალური ზემოქმედების შეფასების პრინციპების მიხედვით, კომპანიის მხრიდან კიდევ ერთ უარყოფით ზემოქმედებად შეიძლება ჩაითვალოს, რადგან მოსახლეობა ვეღარ ავლენს თავის მისწრაფებებს, უიმედო დამოკიდებულება კიდევ უფრო მოწყვლადს ხდის და მედეგობის უნარის გამოვლენას აფერხებს.

„ხომ გაიფიცნენ, დავხურეთ კომპანია, დავხურეთ აბულბუქი, ყაჩაღიანი. ამდენი ადამიანი სად უნდა წავიდეს? მეორე კუთხითაც შევხედოთ. ხომ ავადმყოფდებითო და რა მნიშვნელობა აქვს, ადამიანი მშვიერი მოკვდება თუ ავადმყოფი?“ (კაცი, სოფელი ბალიჭი)

დასკვნა

კომპანია „არემჯის“ საქმიანობა და მის მიერ გარემოზე მიყენებული ზემოქმედება ნეოლიბერალური ეკონომიკური პოლიტიკის პირობებში მიმდინარეობს. ეს აკავებს სახელმწიფოს კონკრეტულ ჩარევებსა და აღნიშნული კომპანიის მიმართ შეზღუდვების

დაწესებაში. ამას ემატება ელიტური კორუფციული გარემოც, რომლის მეშვეობითაც კომპანიის ფუნქციონირების კონკრეტული საკითხები კანონდარღვევებითა და აშკარა ლობირების გზით ხორციელდება. ხელისუფლება, ერთი მხრივ, თვალს ხუჭავს კომპანიის მიერ ფიზიკურ და სოციალურ გარემოზე მიყენებულ უარყოფით ზემოქმედებაზე, მეორე მხრივ, მის მხარდაჭერას საკუთარი რესურსების მობილიზებით (ადგილობრივი თვითმმართველობისა და ძალოვანი სტრუქტურების ჩართულობა კომპანიისთვის კონფლიქტის ასარიდებლად) ცდილობს. კომპანიის მიერ ადგილობრივ მოსახლეობაზე მიყენებული კონკრეტული სოციალური და ეკონომიკური ზემოქმედების გასაზომად, ნაშრომში განხილული კვლევა დაეფუძნა სოციალური მედეგობისა და მოწყვლადობის თეორიებს, ასევე, ხელმძღვანელობდა სოციალური ზემოქმედების შეფასების საერთაშორისო პრინციპებით.

კვლევის შედეგად გამოიკვეთა, რომ კომპანიის მიერ გარემოსა და ადგილობრივ მოსახლეობაზე მიყენებული სოციალური ზიანი მწვავეა. სოციალურ ერთობაზე მიყენებულ ზიანს კარგად ხსნის შესწავლილ დასახლებებში სოციალური მედეგობისა და მოწყვლადობის ანალიზი. გარემოზე მიყენებული ზიანის კუთხით, კომპანია აბინძურებს ჰაერს, წყალსა და ნიადაგს, რაც აზარალებს მოსახლეობის მრავალწლიან და ერთწლიან ნარგავებს, შინაურ ცხოველებსა და ფრინველებს, და ამცირებს ადგილობრივების შემოსავალს. უარყოფითი ზემოქმედება ადგილობრივ სოფლის მეურნეობაზეც ვლინდება. კომპანიის საქმიანობამ შეიწირა სოფლის ტყე, სამოვრები და სახნავ-სათესი მიწები. საწარმოს სალიცენზიო ტერიტორიების მიმდებარე ბევრ დასახლებაში სოფლის მეურნეობა აღარ არის ადგილობრივების ძირითადი შემოსავლის წყარო, მაშინ როდესაც საწარმოს გახსნამდე, ამ ტერიტორიაზე სოფლის მეურნეობის პროდუქტები აქტიურად იწარმოებოდა და ექსპორტზეც გადიოდა. სოფლის მეურნეობას აქტიურად მისდევენ ეთნიკური უმცირესობების დასახლებებში, თუმცა ნარგავებს მდინარე ფოლადაურის დაბინძურებული წყლით რწყავენ და დაბინძურებულ პროდუქციას, ძირითადად, თბილისის ბაზარზე ასაღებენ.

გაუარესებულია მოსახლეობის ჯანმრთელობის მდგომარეობა, მათ შორის, ბავშვებისაც. სოფელში გაზრდილია სიკვდილიანობისა და მძიმე დაავადებების რიცხვი. კომპანიაში დასაქმებულ ადამიანებს აქვთ სამედიცინო დაზღვევა და თავიანთი ხელფასით მედიკამენტების შეძენის შესაძლებლობა; ხოლო დაუსაქმებელი ოჯახები ამ მხრივ ორმაგად იჩაგრებიან – არც სამედიცინო სერვისებთან აქვთ წვდომა და არც შემოსავალი, რომ წამლების შეძენა მაინც შეძლონ. გარდა ამისა, მოსახლეობის მოწყვლადობას სხვა სოციალური პრობლემებიც ზრდის: სიღარიბე, მიგრაცია, ქალებისა და ეთნიკური უმცირესობების ჯგუფების მოწყვლადობის განსაკუთრებული ზრდა, საცხოვრებლების დაზიანება, უკმაყოფილების გამოხატვის შიში და მისი თანმდევი ნიჰილიზმი.

ამ ყველა ზარალს ემატება ისიც, რომ ადამიანის უფლებების რღვევის შემთხვევები ხშირად ვლინდება, ერთი მხრივ, საწარმოში არასათანადო შრომითი პირობების სახით და, მეორე მხრივ, ძალოვანი სტრუქტურების მიერ მოსახლეობაზე ზეწოლითა და დაშინებით. გარდა ამისა, საერთაშორისო პრინციპებიდან დარღვეულია მოსახლეობის ინფორმირებისა და საწარმოს საკითხებთან დაკავშირებით გადაწყვეტილების მიღებაში მისი ჩართულობის ასპექტიც. ამ ყველაფრის მიუხედავად, რესპონდენტების ერთი ნაწილი საწარმოს არსებობას მაინც მნიშვნელოვნად მიიჩნევს, ვინაიდან ფინანსური სარგებელი მათთვის გადამწყვეტია.

საბოლოო ჯამში, კვლევის შედეგების მიხედვით, შესწავლილ დასახლებებში გამოვლინდა მოწყვლადობის არაერთი ინდიკატორი, რაც ამ სოციალური ერთობების სოციალური მედეგობის უნარს აზარალებს. სოციალური მედეგობის უნარის გამოვლენა შეიძლება გამოიხატოს ადგილობრივების მიერ საწარმოსა და სახელმწიფო პოლიტიკის მიმართ წინააღმდეგობით, თუმცა, კვლევის შედეგად გამოიკვეთა, რომ რესპონდენტებში არ არსებობს ერთიანობის შეგრძნება პროტესტის გამოხატვისთვის. მათი ნიჰილიზმი, ნეოლობერალური პოლიტიკურ-ეკონომიკური ველი, კომპანიის მიმართ სახელმწიფოს მხრიდან კონკრეტული რეგულაციების დაწესების თუ კონკრეტული ცვლილებების გატარების ნაკლები მოლოდინი/შესაძლებლობა, კომპანიას უტოვებს არჩევანს,

გამოიჩინოს კეთილი ნება პროცესების გასაუმჯობესებლად თუ განაგრძოს გარემოსა და ადამიანების ექსპლოატაცია.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Adger, W. N. 2000. Social and ecological resilience: are they related?. *Progress in human geography*, 24(3), 347-364.
2. Adger, W. N., Hughes, T. P., Folke, C., Carpenter, S. R., & Rockström, J. (2005). Social-ecological resilience to coastal disasters. *Science*, 309(5737), 1036-1039.
3. Adger, W. N. 2006. Vulnerability. *Global environmental change*, 16(3), 268-281.
4. Akpalu, W., & Parks, P. J. (2007). Natural resource use conflict: gold mining in tropical rainforest in Ghana. *Environment and Development Economics*, 12(1), 55-72.
5. Allen, C. R., & Holling, C. S. 2010. Novelty, adaptive capacity, and resilience. *Ecology and society*, 15(3).
6. Avkopashvili, G., Avkopashvili, M., Gongadze, A., Gakhokidze, R. 2017. ECO-Monitoing of Georgia's Contaminated Soil and Water with Heavy Metals. *Carpathian Journal of Earth and Environmental Sciences*. Vol. 12, No. 2, p. 595-604.
7. Avkopashvili, G., Avkopashvili, M., Gongadze, A., Tsulukidze, M., Shengelia, E. 2017. Determination of Cu, Zn and Cd in Soil, Water and Food Products in the Vicinity of RMG Gold and Cupper Mine, Kazreti, Georgia. *Annals of Agrarian Science*. p. 1-4.
8. Avkopashvili, G., Gongadze, A., Gakhokidze, R., Avkopashvili, M. 2015. Phytoremediation of Contaminated Soils, Contaminated with Heavy Metals from Gold Mine in Georgia. *International Conference "Applied Ecology: Problems, Innovations. Proceedings*. Pages-154-157. Tbilisi, Georgia.
9. Betancourt, O., Narváez, A., & Roulet, M. (2005). Small-scale Gold Mining in the Puyango River Basin, Southern Ecuador: A Study of Environmental Impacts and Human Exposures. *EcoHealth*, 2(4), 323-332.
10. Blaikie, P., Cannon, T., Davis, I., & Wisner, B. (2004). *At risk: natural hazards, people's vulnerability and disasters*. Routledge.

11. Duarte, A. P., Brown, G. G., & Pauletti, V. 2014. Earthworm (*Pontoscolex corethrurus*) survival and impacts on properties of soils from a lead mining site in Southern Brazil. *Biology and fertility of soils*, 50(5), 851-860.
12. Felix-Henningsen, P., Urushadze, T. F., Narimanidze, E. I., Wichmann, L., Steffens, D., & Kalandadze, B. B. (2007). Heavy metal pollution of soils and food crops due to mining wastes in the Mashavera River Valley. *Bull. Georgian Nat. Acad. Sci*, 175(3), 97-106.
13. Finsterbusch, K. (1995). In praise of SIA—a personal review of the field of social impact assessment: feasibility, justification, history, methods, issues. *Impact Assessment*, 13(3), 229-252.
14. Folke, C., S. R. Carpenter, T. Elmqvist, L. Gunderson, C. S. Holling, B. Walker, J. Bengtsson, F. Berkes, J. Colding, K. Danell, M. Falkenmark, L. Gordon, R. Kaspersson, N. Kautsky, A. Kinzig, S. Levin, K.-G. Mäler, M. Moberg, L. Ohlsson, P. Olsson, E. Ostrom, W. Reid, J. Rockström, H. Svanije, and U. Svedin. 2002. Resilience and Sustainable Development: Building Adaptive Capacity in a World of Transformations. Report for the Swedish Environmental Advisory Council 2002:1. Ministry of the Environment, Stockholm, also CARRI Research Report 5 15 published in ICSU Series on Science for Sustainable Development No. 3, 2002. International Council for Science, Paris.
15. Fordham, M., 2003. Gender, disaster and development: the necessity for integration. In: Pelling, M. (Ed.), *Natural Disasters and Development in a Globalizing World*. Routledge, London, pp. 57–74.
16. Gunderson, L.H., Holling, C.S., Pritchard, L. and Peterson, G.D. 1997: Resilience in ecosystems, institutions and societies. Discussion Paper 95. Stockholm: Beijer International Institute of Ecological Economics.
17. Gunderson, L. 2008. Comparing ecological and human community resilience. White Paper to Community Resilience Initiative, Southeastern Regional Research Initiative, Oak Ridge National Lab, TN. Who Are We.
18. Gunderson, L., C. R. Allen, and C. S. Holling. 2010. *Foundations of ecological resilience*. Island Press, New York, New York, USA.
19. Hilson, G., & Nyame, F. (2006). Gold mining in Ghana's forest reserves: a report on the current debate. *Area*, 38(2), 175-185.
20. Holling, C.S., Schindler, D.W., Walker, B.W. and Roughgarden, J. 1995: Biodiversity in the functioning of ecosystems: an ecological synthesis.
21. Perrings, C., Mäler, K.G., Folke, C., Holling, C.S. and Jansson, B.O., editors, *Biodiversity loss: economic and ecological issues*, Cambridge: Cambridge University Press, 44–83.
22. Holling, C. S. 1961. Principles of insect predation. *Annual review of entomology*, 6(1), 163-182.
23. Holling, C. S. 2001. Understanding the Complexity of Economic, Ecological, and Social Systems. *Ecosystems* 4:390–405
24. Hooda, P. S. 2010. Trace Elements in soils, Wiley. book . pp 9-32; 111-148
25. Kalandadze, B., Hanauer, T., Felix-Henningsen, P., Urushadze, T., Narimanidze, E., & Steffens, D. (2009). Mining and agriculture in the Mashavera valley (South-eastern Georgia)—A land use conflict with severe consequences. *Հայաստանի կենսաբանական հանդես Biological Journal of Armenia Биологический журнал Армении*, 61(2), 10-15.

26. Kirsch, S. (2014). *Mining capitalism: The relationship between corporations and their critics*. Univ of California Press.
27. Kitula, A. G. N. 2006. The environmental and socio-economic impacts of mining on local livelihoods in Tanzania: A case study of Geita District. *Journal of cleaner production*, 14(3-4), 405-414.
28. Krugman, P. (2009). *The conscience of a liberal*. WW Norton & Company.
29. Lewontin, R.C., 1969. The meaning of stability. In: Diversity and Stability of Ecological Systems. Brookhaven Symposia in Biology no 22. Brookhaven, New York.
30. Lockie, S., Franettovich, M., Petkova-Timmer, V., Rolfe, J., & Ivanova, G. 2009. Coal mining and the resource community cycle: a longitudinal assessment of the social impacts of the Coppabella coal mine. *Environmental Impact Assessment Review*, 29(5), 330-339.
31. Lomsadze, Z., Makharadze, K., & Pirtskhalava, R. (2016). The ecological problems of rivers of Georgia (the Caspian Sea basin). *Annals of Agrarian Science*, 14(3), 237-242.
32. Lottermoser, B.G., 2011. Recycling reuse and rehabilitation of mine wastes. *Elements* 7, 405–410.
33. Martinez-Alier, J. (2003). *The Environmentalism of the poor: a study of ecological conflicts and valuation*. Edward Elgar Publishing.
34. May, R.M., 1972. Will a large complex ecosystem be stable? *Nature* 238, 413–414.
35. Norgaard, R.B. 1994: *Development betrayed: the end of progress and a coevolutionary revisioning of the future*. London: Routledge.
36. Northey, S.A., Mudd, G.M., Saarivuori, E., Wessman-Jääskeläinen, H., Haque, N., 2016. Water footprinting and mining: Where are the limitations and opportunities? *Journal of Cleaner Production* 135, 1098-1116
37. Olsson, P., L. H. Gunderson, S. R. Carpenter, P. Ryan, L. Lebel, C. Folke, and C. S. Holling. 2006. Shooting the rapids: navigating transitions to adaptive governance of social-ecological systems. *Ecology and Society* 11(1): 18. [online] URL: <http://www.ecologyandsociety.org/vol11/iss1/art18/>
38. Perrings, C. 1996: Ecological resilience in the sustainability of economic development. In Faucheux, S., Pearce, D. and Proops, J., editors, *Models of sustainable development*, Cheltenham: Edward Elgar, 231–52.
39. Petkova, V., Lockie, S., Rolfe, J., & Ivanova, G. 2009. Mining developments and social impacts on communities: Bowen Basin case studies. *Rural Society*, 19(3), 211-228.
40. Petrova, S., & Marinova, D. (2013). Social impacts of mining: Changes within the local social landscape. *Rural Society*, 22(2), 153-165.
41. Pijpers, R. (2014). Crops and carats: Exploring the interconnectedness of mining and agriculture in Sub-Saharan Africa. *Futures*, 62, 32-39.
42. Pimm, S.L. 1984: The complexity and stability of ecosystems. *Nature* 307, 321–26

43. Pintoab, E., Aguiarc, A.A.R.M. & Ferreira, I.M.P. L.V. O. 2014. Influence of Soil Chemistry and Plant Physiology in the Phytoremediation of Cu, Mn, and Zn, *Critical Reviews in Plant Sciences*, ISSN: 0735-2689, pp 33:351–373.
44. Putnam, R. D. 2000. *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster.
45. Rosenzweig, M.L., 1971. Paradox of enrichment: destabilization of exploitation ecosystems in ecological time. *Science* 171, 385–387.
46. Salukvadze, E., & Chaladze, T. (2013). ANTHROPOGENIC TRANSFORMATION OF LANDSCAPES OF EASTERN GEORGIA AND THE CURRENT ECOLOGICAL SITUATION. *Analele stiintifice ale Universitatii "Alexandru Ioan Cuza" din Iasi-seria Geografie*, 59(1), 79-94.
47. Vanclay, F., Esteves, A.M., Aucamp, I. & Franks, D. 2015 *Social Impact Assessment: Guidance for assessing and managing the social impacts of projects*. Fargo ND: International Association for Impact Assessment, http://www.iaia.org/uploads/pdf/SIA_Guidance_Document_IAIA.pdf
48. Vanclay, F. 2003 *International Principles for Social Impact Assessment*. *Impact Assessment & Project Appraisal* 21(1), 5-11. <http://dx.doi.org/10.3152/147154603781766491>
49. Veiga, M. M., & Hinton, J. J. (2002, February). Abandoned artisanal gold mines in the Brazilian Amazon: a legacy of mercury pollution. In *Natural Resources Forum* (Vol. 26, No. 1, pp. 15-26). Oxford, UK and Boston, USA: Blackwell Publishing Ltd.
50. Weimer, David L., and Aidan R. Vining. *Policy analysis: Concepts and practice*. Routledge, 2017.
51. Wilson, S. A. (2013). Company–community conflicts over diamond resources in Kono District, Sierra Leone. *Society & Natural Resources*, 26(3), 254-269.
52. კომპანია „არემჯი“ (Rich Metals Group – RMG), 2014-2018, <http://www.richmetalsgroup.com/index.php?a=main&pid=9&lang=geo>
<http://www.richmetalsgroup.com/index.php?a=main&pid=9&lang=geo>
53. კომპანია „არემჯი“ (Rich Metals Group – RMG), 2014-2018, <http://www.richmetalsgroup.com/index.php?a=main&pid=63&lang=geo>
54. „ბიზნეს პრეს ნიუსი“, 2014, <https://www.bpn.ge/article/4687-„არემჯი“-gold-s-7-tona-okros-mopovebaze-licenzia-upasod-gaugrzelda/>
55. გარემოსდაცვითი ზედამხედველობის დეპარტამენტის ანგარიში, 2013-2014, http://eiec.gov.ge/თემები/გარემოსდაცვითი-კონტროლი/Documents/Report/გზდ_ანგარიში_2013-2014.aspx
56. ერთი მხრივ, საქართველოსა და, მეორე მხრივ, ევროკავშირს და ევროპის ატომური ენერჯის გაერთიანებას და მათ წევრ სახელმწიფოებს შორის ასოცირების შესახებ შეთანხმება, 2014, <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/2496959/0/ge/pdf>
57. „კომერსანტი“, 2018, <https://commerzant.ge/ge/post/2011-wlidan-dgemde-samto-mopovebit-kompania-rmg-s-biudjetshi-500-mln-lari-aqvs-shetanili>

58. „ლიბერალი“, 2018, <http://liberali.ge/articles/view/38699/gharibta-oqro>
59. „მწვანე ალტერნატივა“, 2014, http://greenalt.org/wp-content/uploads/2014/03/privatizacii_faruli_mxareebi.pdf
60. „მწვანე ალტერნატივა“, 2016, http://greenalt.org/wp-content/uploads/2016/12/asocirebis_anagrishi_2016.pdf
61. „მწვანე ალტერნატივა“, 2017, http://greenalt.org/wp-content/uploads/2017/02/RMG_Company_Profile_Geo_2016.pdf
62. „ნეტგაზეთი“, 2017, <http://netgazeti.ge/news/222600/>
63. „რადიო თავისუფლება“, 2018, <https://bit.ly/2P7LWSI>
64. სამთომოპოვებითი მრეწველობისა და ლითონების საერთაშორისო საბჭო, 2018, https://www.icmm.com/website/publications/pdfs/social-and-economic-development/181002_mci_4th-edition.pdf
65. საქართველოს კანონი გარემოს დაცვის შესახებ, კონსოლიდირებული ვერსია, 2018; <https://matsne.gov.ge/document/view/33340?publication=25>
66. საქართველოს კანონი გარემოს დაცვის შესახებ, 2007 წლის ჩასწორებები, <http://ieic.gov.ge/getfile/c60fcca1-d55c-44e2-8324-8da6479be7f8/>.aspx>
67. საქართველოს გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსი, კონსოლიდირებული ვერსია, 2017-2018, <https://matsne.gov.ge/document/view/3691981?publication=2>
68. საქართველოს გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტროს 2016 წლის ანგარიში, http://moe.gov.ge/res/images/file-manager/wliuri-angarishi/saministros_saqmianobis_wliuri_angarishi_2016.pdf
69. საქართველოს პარლამენტის გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების კომიტეტის თავმჯდომარის განკარგულება №7, 2018, <https://bit.ly/2SjLuGw>
70. საქართველოს პროფესიული კავშირების გაერთიანება, 2018, <http://gtuc.ge/რა-შედეგებამდე-შეიძლება/>
71. სახელმწიფო აუდიტის სამსახური, 2018, <https://sao.ge/files/auditi/auditis-angarishebi/2018/sasargeblo-ciagiseulis-mopoveba.pdf>
72. წიქარიძე, ნ., ავქოფაშვილი გ., ყაზაიშვილი, ხ., ავქოფაშვილი, მ., ღონდაძე, ა., სამხარაძე, ზ., 2017 წ., ქვემო ქართლის სამთომოპოვებითი სამრეწველო დაბინძურების ანალიზი მწვანე პოლიტიკის პერსპექტივიდან, მწვანე პოლიტიკის საზოგადოებრივი პლატფორმა, <https://bit.ly/2zxczLM>

დანართი

ფოტო №1

სოფელ ბალიჭისა და კომპანია „არემჯი“ კარიერების სიახლოვე

ფოტო №2

საწარმოს აფეთქებების შედეგად დაზარალებული საცხოვრებელი სახლი

ფოტო №3

სოფელი ბოლნისი. მიტოვებული შენობები და საცხოვრებლები

ფოტო №4

სოფელი ბოლნისი. სკოლა

ფოტო №5

სოფელი ბოლნისი. სკოლა და საბავშვო ბაღი

ფოტო №6

სოფელი დიდი დმანისი. ბავშვების მიერ სტადიონის ფუნქციით გამოყენებადი სივრცე

ფოტო №7

სოფელი ზემო ბოლნისი. საველე სამუშაოების დროს სოფელში მოსული სეტყვა, რომელმაც დააზიანა სოფლის მოსავალი.

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Mariam Devidze

The cost of living near gold mines: economic and social impacts of the company RMG activities on the population

MA programme of Sociology

A thesis submitted for the Degree of Master in Sociology

Scientific Supervisors:

Lia Tsuladze, Full Professor

Tbilisi, 2019

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სალომე მუშტაშვილი

ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების
დასაქმება კერძო და სახელმწიფო სექტორში

სამაგისტრო პროგრამა -
სოციოლოგია

სამაგისტრო ნაშრომი წარმოდგენილია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სოციალურ და პოლიტიკურ
მეცნიერებათა ფაკულტეტზე სოციოლოგიის მაგისტრის აკადემიური
ხარისხის მინიჭების მოთხოვნის შესაბამისად

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: ასოცირებული პროფესორი,

ნინო დურგლიშვილი

თბილისი 2019

ანოტაცია

ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმება კერძო და სახელმწიფო სექტორში

ნაშრომში წარმოდგენილია სასჯელაღსრულების დაწესებულების დატოვების შემდგომ ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების კერძო და სახელმწიფო სექტორში დასაქმებისას წარმოქმნილი პრობლემები და მათი გამომწვევის მიზეზების აღწერა/ანალიზი. ინფორმაცია მოპოვებულია სოციოლოგიური კვლევის თვისებრივი მეთოდის გამოყენებით, რომლის დროსაც სიღრმისეული ინტერვიუები ჩატარდა ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილ პატიმარ ქალებთან, კერძო სექტორის დამსაქმებლებთან: მაღაზიისა და სამკერვალოს ხელმძღვანელებთან და სახელმწიფოს სექტორიდან - საჯარო სკოლის მასწავლებლებთან.

კვლევის მიზანს წარმოადგენდა ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების პრობლემების იდენტიფიცირება კერძო და სახელმწიფო სექტორში დასაქმებისას, პრობლემების გამომწვევი მიზეზების დადგენა და დამსაქმებლის დამოკიდებულების შესწავლა მათ მიმართ, რადგან დამსაქმებლისა და საზოგადოების მხრიდან ხდება სტიგმატიზაცია ნასამართლეობის სტატუსის გამო, ყოფილი მსჯავრდებული ქალების გენდერული ნიშნით დისკრიმინაცია, რაც ხელს უშლის მათ დასაქმებასა და რესოციალიზაციის პროცესს.

ასევე, მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს როლი ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებასა და რესოციალიზაციის სტრატეგიის სწორი შემუშავება და დანერგვა. ნაშრომში ასახულია ყოფილი მსჯავრდებული ქალების დამოკიდებულება სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს, იუსტიციის სამინისტროს მიერ განხორციელებული პროგრამების შესახებ.

კვლევა მნიშვნელოვანია ყოფილი მსჯავრდებულთათვის, მათი ოჯახებისათვის,

დამსაქმებლებისათვის, სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროსათვის, იუსტიციის სამინისტროსათვის და ამ საკითხით დაინტერესებული პირებისათვის. დღეისათვის არ არსებობს კვლევა, რომელიც ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების კერძო და სახელმწიფო სექტორში დასაქმების საკითხს შეეხება.

საკვანძო სიტყვები: ნაკლებად მძიმე დანაშაული, კერძო და სახელმწიფო სექტორი, სტიგმატიზაცია, დისკრიმინაცია, სეგრეგაცია, სტატუსი, რესოციალიზაცია.

Abstract

Employment of former prisoner women with less serious offences in public and private sector

The work presents the problems that occur during the employment in the private and public sector of women who have less serious offenses after leaving the penitentiary establishment and describe / analyze the reasons and their causes. The information is obtained using the qualitative method of sociological research, during which the in-depth interviews have been conducted with ex-prisoner women, private sector employers: shop and sewing facility owners and from the governmental departments - with the school teachers.

The aim of the research was to identify the problems of a former prisoner women with less serious offences during their work recruitment process in a state and private sector and to investigate the reasons behind these problems. The research also reflects the employers attitudes towards them, because, often women with past criminal records become victims of stigmatization and gender-based discrimination, which prevents them from employment and re-socialization process.

Also, it is important that the government has a great role in creating and implementing proper employment and the re-socialization strategies of a former prisoner women. The report reflects the attitude of the former convicted women on the programs implemented by the Ministry of Corrections and Legal Assistance, Ministry of Justice.

The research is important for the former convicts, their families, employers, the Ministry of Corrections and Legal Assistance, the Ministry of Justice and the persons interested in this issue. There is currently no study that concerns the issue of employment in private and public sectors of former prisoners with less serious offenses.

Keywords: less serious crime, private and public sector, stigmatization, discrimination,

segregation, status, resocialization.

სარჩევი

შესავალი.....	6
1. თემის პრობლემატიკა და აქტუალობა.....	8
1.1 სოციოლოგიური კვლევის მიზანი, ამოცანა, ჰიპოთეზა.....	11
2. თეორიული ჩარჩო	
2.1 სოციოლოგიური კვლევის მეთოდოლოგია.....	12
2.2 თეორიული დისკურსის ინტერპრეტაცია.....	13
2.3 სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვა.....	17
3. კვლევის შედეგები - ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების პრობლემები.....	20
3.1 კერძო სექტორის დამსაქმებლის დამოკიდებულება ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი ქალი პატიმრების დასაქმებისას.....	26
3.2 საჯარო სკოლის მასწავლებლების დამოკიდებულება ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი ქალი პატიმრების მასწავლებლის პოზიციაზე დასაქმებისას.....	31
დასკვნა.....	36
ბიბლიოგრაფია.....	39
დანართი #1	41

შესავალი

საქართველოში საკითხი დასაქმების შესახებ აქტუალურია, რადგან ჩვენს ქვეყანაში საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის 2017 წლის მონაცემებით მოსახლეობის 13.9% უმუშევარია¹.

განსაკუთრებით საკითხი რთულდება, როდესაც ვსაუბრობთ მდედრობითი სქესის წარმომადგენლების დასაქმებაზე, რადგან ხდება სქესის ნიშნით შრომის დანაწილება, როდესაც ამა თუ იმ სამუშაოს რომელიმე ერთ სქესს მიაკუთვნებენ, როგორც „მისთვის განკუთვნილს“, რასაც თანსდევს გენდერული დისკრიმინაცია, სქესობრივ სტერეოტიპებს იმის შესახებ, თუ რომელი ტიპის სამუშაოს როგორი თვისებები ესაჭიროება, შედეგად მოჰყვება ე.წ. 'მამაკაცურ' (უფრო მამაკაცისათვის შესაფერის) და 'ქალურ' (უფრო ქალისათვის შესაფერის) სამუშაოებად სეგრეგაცია.²

სტერეოტიპები მნიშვნელოვანია აღვნიშნოთ, რომ გავლენას ახდენენ საზოგადოების წევრზე: პოტენციურ დასაქმებულებზე, დამსაქმებლებსა და მომხმარებლებზე. სქესის ნიშნითა და გენდერული სტერეოტიპების გავლენით დიფერენციაცია ქალის დასაქმების შესაძლებლობას ამცირებს.³

ეკონომიკური აქტივობის მიხედვით, 15 წლისა და უფროსი ასაკის ქალების განაწილების მიხედვით 2017 წელს აქტიურ მოსახლეობას წარმოადგენდა 936,7(ათასი) ქალი, რომელთა 12.7% უმუშევარია, ხოლო მამაკაცები 1046,3(ათასი), რომელთა 15.0% უმუშევარია.⁴

ზემო აღწერილი მდგომარეობის გათვალისწინებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ყოფილი პატიმარი ქალიების შემთხვევაში, ვითარება კიდევ უფრო მძიმდება, რადგან მათ

¹http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული ბიურო, დასაქმება და უმუშევრობა.

²პადავიჩი, ირენ, რესკინი, ბარბარა, ქალები და მამაკაცები სამსახურში, 2007,87.

³პადავიჩი, ირენ, რესკინი, ბარბარა, ქალები და მამაკაცები სამსახურში, 2007,86.

⁴http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული ბიურო, 15 წლის და უფროსი ასაკის მოსახლეობის განაწილება ეკონომიკური აქტივობის მიხედვით,

1998-2017.

კანონის ძალითაც ეზღუდებათ, ეკრძალებათ ყველა სფეროში დასაქმება.⁵

სასჯელალსრულების დაწესებულების დატოვების შემდგომ პატიმარი ინცებს რესოციალიზაციის პროცესს, რეინტეგრაციას საზოგადოებაში - ახალ ცხოვრებას და მნიშვნელოვანია, რომ ეს პროცესი წარმატებით დასრულდეს.

საქართველოში, როგორც წესი დანაშაულის მოხდის შემდგომ ყოფილ მსჯავრდებულებს ექმნებათ პრობლემები საზოგადოებაში ინტეგრირებისას. საზოგადოების ნაწილისთვის რთული წარმოსადგენია მდედრობითი სქესის ნასამართლეობა და უფრო მიუღებელია მათთვის ყოფილი მსჯავრდებული ქალი, ვიდრე მამაკაცი, რაც შესაძლოა ქალბატონების რესოციალიზაციის პროცესს უფრო ართულებს და დასაქმების შესაძლებლობას ამცირებს.

კანონით ყოფილ ქალ პატიმარს აქვს სრული უფლება დასაქმდეს კერძო სექტორში ნებისმიერ პოზიციაზე, მაგრამ რაც შეეხება სახელმწიფო სექტორს აქ არის შეზღუდვებიც, მაგალითად, ყოფილ პატიმარს განურჩევლად სქესისა, საჯარო სამსახურში არ შეუძლია დასაქმება, თუ იგი ნასამართლევია განზრახ ჩადენილი დანაშაულისათვის და მოხსნილი არა აქვს ნასამართლეობა.⁶

როგორც ვხედავთ ნასამართლევი ქალების დასაქმების შანსები და არეალები შეზღუდულია. მაგრამ საინტერესოა რამდენად მისაღებია სკოლის პედაგოგებისათვის ყოფილი პატიმარი ქალბატონის მასწავლებლის პოზიციაზე მუშაობა. ყოფილ პატიმარს სრული უფლება აქვს იმუშაოს სკოლაში პედაგოგად.⁷ სახელმწიფო სექტორს მიეკუთვნება მასწავლებელი, მაგრამ ის არ არის საჯარო სამსახურის წარმომადგენელი.

კვლევის აქცენტს წარმოადგენს კერძო და სახელმწიფო სექტორში დაბალ პოზიციებზე ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმების

⁵საქართველოს კანონი საჯარო სამსახურის შესახებ, თავი 2, მუხლი 17.

⁶საქართველოს კანონი საჯარო სამსახურის შესახებ, თავი 2, მუხლი 17.

⁷საქართველოს კანონი საჯარო სამსახურის შესახებ, თავი 1, მუხლი 5.

შესაძლებლობა

ჩვენი კვლევის ფოკუსი ძირითადად მიმართულია კერძო სექტორში დაბალანაზღაურებად პოზიციებზე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმების საკითხების იდენტიფიცირებაზე (მკერავ და მალაზიის გამყიდველის და ა.შ.), ხოლო სახელმწიფო სექტორიდან მხოლოდ ყურადღებას გავმახვილებთ ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალის მასწავლებლად მუშაობის შესაძლებლობაზე. ვვარაუდობთ, რომ სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული პროგრამები არაეფექტურია, ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებისას კერძო და სახელმწიფო სექტორში დამსაქმებლის მხრიდან ხდება, როგორც მათი დისკრიმინაცია გენდერული ნიშნით, ასევე სტიგმატიზაცია ყოფილი პატიმრის სტატუსის გამო, რაც ხელს უშლის მათი დასაქმებისა და რესოციალიზაციის პროცესს.

სამაგისტრო ნაშრომის ორი თავი და შესაბამისი ქვეთავები ეთმობა კვლევის მიზნის, თეორიის გაცნობას და არსებული ლიტერატურის მიმოხილვას, ხოლო მესამე თავი მთლიანად ეთმობა ჩატარებული კვლევის შედეგებსა და მიგნებებს, რომელიც ნათლად დაგვანახებს ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებისას წარმოქმნილ პრობლემებს.

1. თემის პრობლემატიკა და აქტუალობა

დასაქმების პრობლემა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი გამოწვევაა, რომლის წინაშეც დგას საქართველოს ხელისუფლება და საზოგადოება. პრობლემის აქტუალობას საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის 2017 წლის მონაცემებიც ცხადყოფს, მოსახლეობის 13.9% საქართველოში უმუშევარია.⁸ დასაქმებისა და

⁸http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული ბიურო, დასაქმება და უმუშევრობა.

უმუშევრობის საკითხი უფრო მწვავედ ეხმიანება ყოფილი პატიმრების შემთხვევაში. მასობრივი ამინისტიის, შეწყველების, კალენდარულის, პირობით ვადამდე გათავისუფლების გათვალისწინებით ციხეებს პატიმრები ტოვებენ.⁹

ამის გარდა, ციხის გარეთ ყოფილი პატიმრები ნასამართლევის სტატუსით აგრძელებენ ცხოვრებას, რაც მათ დიდ წინააღმდეგობებს უქმნის, როგორც დასაქმებაში, ასევე საზოგადოებაში ინტეგრაციისას. საკითხი უფრო პრობლემური ხდება, როდესაც თემა ეხება ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებას კერძო და სახელმწიფო სექტორში.

სამუშაო ადგილების დეფიციტს თან ახლავს საქართველოში ყოფილი პატიმრების სტიგმატიზაციის ფართოდ გავრცელებული პრაქტიკა, ხოლო როდესაც ამ ორ ფაქტორს, კიდევ ერთი უმნიშვნელოვანესი მოცემულობა ყოფილი ქალი პატიმრის სტატუსი ემატება დასაქმების შანსი და პერსპექტივა უკიდურესად მცირდება.

საქართველოში გარდა აღნიშნული ფაქტორებისა დასაქმების პროცესზე ზეგავლენის მატარებელია შრომის გენდერული სეგრეგაცია და დასაქმების სქესობრივი ნიშნით დისკრიმინაცია, რაც გულისხმობს, რომ ამა თუ იმ სამუშაოზე კომპეტენციისა და განათლების, გამოცდილების კრიტერიუმებზე პრევალირებს ადამინების სქესობრივი, გენდერული კუთვნილება.¹⁰ ასევე, გასათვალისწინებელია დასაქმების სფერო და დანაშაულების პერსპექტივა.

როგორც ცნობილია „საჯარო სამსახურის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-17 მუხლის თანახმად, საჯარო სამსახურში არ მიიღება პირი, თუ იგი ნასამართლევია განზრახ ჩადენილი დანაშაულისათვის და მოხსნილი არა აქვს ნასამართლეობა.¹¹ როგორც ვხედავთ, მათ არ შეუძლიათ საჯარო სექტორში მუშაობა, რითიც უფრო რთულდება ყოფილი პატიმრების დასაქმება.

⁹სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს სისტემის სტატისტიკის წლიური ანგარიში, პენიტენციური სისტემიდან გასვლა, 2015, 22.

¹⁰ჰადავიჩი, ირენ, რესკინი, ბარბარა, ქალები და მამაკაცები სამსახურში, 2007, 109.

¹¹საქართველოს კანონის აჯაროსამსახურის შესახებ, თავი 2, მუხლი 17.

მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს როლი ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებაში. საქართველოში დღეს ფუნქციონირებს ორი პროგრამა, რომელიც ხელს უწყობს ყოფილი პატიმრების დასაქმებას. იუსტიციის სამინისტროს დანაშაულის პრევენციისა და ინოვაციური პროგრამების ცენტრმა ყოფილი მსჯავრდებულების რესოციალიზაცია-რეაბილიტაციის პროცესი დაიწყო 2013 წელს, ცენტრი წინასწარ გეგმავს საზოგადოებაში მათი რეინტეგრაციის პროცესს. ყოფილი მსჯავრდებულების რეაბილიტაციის პროექტის მიზანია იმ ახალგაზრდებზე ზრუნვა, რომლებიც ერთხელ უკვე მოხვდნენ საპატიმროში. პროგრამა მიზნად ისახავს ყოფილი პატიმრის სასჯელალსრულებით დანესებულებაში ხელახალი მოხვედრის აღბათობის შემცირებას. დანაშაულის პრევენცია კი საზოგადოებაში დაცულობის, უსაფრთხოების განცდის შენარჩუნებას უწყობს ხელს.¹²

ასევე, მეორე პროგრამა ხორციელდება სასჯელალსრულებისა და პრობაციის და განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროებს შორის დადებული ხელშეკრულებით, რომლის მეშვეობითაც ქალი მსჯავრდებულები ჩართულნი არიან პროფესიული კოლეჯების კურსებში, იღებენ ფსიქო-სოციალურ მომსახურებას და დასაქმების ხელშეწყობას.¹³

თემა - ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმება კერძო და სახელმწიფო სექტორში აქტუალური და პრობლემური საკითხია, რომელიც არ არის ჯერ შესწავლილი და საჭიროებს კვლევას.

¹²<http://prevention.gov.ge/page/4/geo> დანაშაულის პრევენციის ცენტრი.

¹³<http://www.moc.gov.ge/ka/zrunva-qalebze/msjavrdebul-qaltha-reabilitacia> სასჯელალსრულებისა და

პრობაციის სამინისტრო.

1.1 სოციოლოგიური კვლევის მიზანი, ამოცანა, ჰიპოთეზა

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის 2017 წლის მონაცემების მიხედვით დასაქმებული პირების 83,4% მუშაობს კერძო სექტორში, ხოლო 16,6% - სახელმწიფო სექტორში.¹⁴ ჩვენს კვლევაში მნიშვნელოვანია აღნიშნული სექტორების არსებობა, გვინტერესებს თუ როგორი დამოკიდებულება აქვს კერძო და სახელმწიფო სექტორების წარმომადგენლებს ნაკლებად მძიმე დანშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებაზე.

კვლევითი ნაშრომის მიზანია, ნაკლებად მძიმე დანშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების პრობლემების იდენტიფიცირება კერძო და სახელმწიფო სექტორში დასაქმებისას, პრობლემების გამომწვევი მიზეზების დადგენა, დამსაქმებლის დამოკიდებულებისა და სახელმწიფოს როლის შესწავლა ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებისას.

ამგვარად, საკვლევი ამოცანებია:

- სასჯელაღსრულების დაწესებულების დატოვების შემდეგ მიზანია ნაკლებად მძიმე დანშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების ცხოვრებაში წარმოქმნილი პრობლემების შესწავლა;
- კერძო და სახელმწიფო სექტორში ნაკლებად მძიმე დანშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებისას წარმოქმნილი წინააღმდეგობების შესწავლა;
- სახელმწიფოს როლი ნაკლებად მძიმე დანშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებაში.

¹⁴http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული ბიურო, დასაქმებულთა განაწილება ინსტიტუციური სექტორების მიხედვით, 2007-2017.

შესაბამისად, კვლევის ჰიპოთეზაა: სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული პროგრამები არაეფექტურია ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებისას კერძო და სახელმწიფო სექტორში დამსაქმებლის მხრიდან ხდება მათი დისკრიმინაცია გენდერული ნიშნით, სტიგმატიზაცია ყოფილი პატიმრის სტატუსის გამო, რაც ხელს უშლის მათი დასაქმებისა და რესოციალიზაციის პროცესს.

2. თეორიული ჩარჩო

2.1 სოციოლოგიური კვლევის მეთოდოლოგია

სამაგისტრო კვლევითი ნაშრომი დაფუძნებულია თეორიული მასალის შესწავლასა და ემპირიული მონაცემების შეგროვებაზე. სოციოლოგიური კვლევა ეყრდნობა თვისებრივი კვლევის მეთოდებს, შესასწავლი საგნის სიღრმისეულ შესწავლას და ანალიზს. შესწავლის შემდეგ მოხდება ძირითადი პრობლემების განსაზღვრა.

ემპირიული მონაცემების მოპოვება განხორციელდა სიღრმისეული ინტერვიუს მეთოდით. ემპირიული სოციოლოგიური კვლევის ინსტრუმენტი არასტრუქტურირებული სოციოლოგიური კითხვარი, რომელიც დაყოფილია თემატურ ბლოკებად სამი სამიზნე ჯგუფის სპეციფიკის გათვალისწინებით.

კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 16-მა რესპონდენტმა, მათგან 7 იყო ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალი, რომელთა ასაკიც მიეკუთვნება 35-55 წლის კატეგორიას, 1 საჯარო სკოლის 4 მასწავლებელი და 5 პირი კერძო სექტორიდან.

ნაკლებად მძიმე დანაშაულის ჩადენის დროს, დამნაშავე ისჯება 5 წლამდე თავისუფლების აღკვეთით¹⁵ და ვფიქრობ, რომ ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილ პატიმარ ქალს აქვს უფრო მეტი შანსი დასაქმდეს ჩვენს საზოგადოებაში უფრო

¹⁵თეგელიშვილი, სოლომონ, იურიდული ენციკლოპედია, დანაშაულის კატეგორიები, 2008, 191.

მარტივად, ვიდრე მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ჩამდენი. 35-55 ასაკის კატეგორიის ქალბატონები უფრო ადვილად დასაქმდებიან, ვიდრე მათზე ასაკოვნები, ისინი არიან შრომისუნარიანები, ჰყავთ შვილები და მოხუცი მშობლები, რომელთა წინაშეც ვალდებულებები გააჩნიათ.

გამომდინარე იქედან, რომ კვლევა ეხება ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებას სახელმწიფო და კერძო სექტორში, სახელმწიფო სექტორიდან ვინტერესდებით მხოლოდ საჯარო სკოლებში არსებული სიტუაციით, რადგან გავიგოთ როგორი დამოკიდებულება აქვთ მასწავლებლებს ყოფილი ქალი პატიმრების დასაქმებაზე სკოლაში მასწავლებლის პოზიციაზე. კერძო სექტორიდან კი შევარჩიე სამკერვალოსა და მაღაზიების ხელმძღვანელები, რომლებიც ასაქმებენ მკერავისა და გამყიდველის პოზიციაზე პირებს. ვფიქრობთ, შედარებით დაბალი თანამდებობებია, რომელზეც ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილ პატიმარ ქალებს უფრო შეუძლიათ დასაქმება და ჩვენს ქვეყანაში ეს პოზიციები მიჩნეულია, როგორც „ქალურ“ სამუშაოებად.

- დაცული იყო კონფიდენციალობა.
- ინტერვიუების ხანგრძლივობა შეადგენდა 35 წუთს.
- ინტერვიუები ჩატარდა 2018 წლის ნოემბერში.

2.2 თეორიული დისკურსის ინტერპრეტაცია

პიროვნება, რომელიც აღმოჩნდება ტოტალურ ინსტიტუტში, როგორცაა ციხე, სადაც მკაცრად განსაზღვრულ რეჟიმში ხანგრძლივად ცხოვრობს მსჯავრდებული ფართო₂₁

საზოგადოებისაგან იზოლირებული,¹⁶ იწყება მისი დესოციალიზაცია, რაც გულისხმობს „თვით-იმიჯისა და ღირებულებების დაკარგვის პროცესს, რომელსაც ჩვეულებრივ თან მოსდევს ღირებულებებისა და თვით-აღქმის განსხვავებულ სისტემაში რესოციალიზაცია“. რესოციალიზაცია კი არის „ნორმებისა და ღირებულებების ახალი წყების გათავისება, რომელიც სრულიად განსხვავებულია აქამდე ჩვენთვის არსებული ნორმებისა და ღირებულებებისგან“.¹⁷

სასჯელაღსრულების დანესებულებაში მყოფი პირი, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ გადის დესოციალიზაციის და რესოციალიზაციის პროცესს ციხეში, დანაშაულის მოხდის შემდგომ კი იწყება მისთვის ახალი ცხოვრება და რესოციალიზაცია საზოგადოებაში, ხელახალი სოციალიზაცია ანუ ინდივიდი ითვისებს სოციალურ ნორმებს, კანონებს, ქცევებსა და ღირებულებებს. სოციალიზაცია აქტიური პროცესია. სოციალიზაციის თეორიის წარმომადგენლები არიან: გ. ტარდი, ტ. პარსონსი, ჯ. მიდი და სხვები. ტრადის მტკიცებით, სოციალიზაციის შესაძლებლობა დაკავშირებულია მიბაძვასთან. პარსონსმა გაიგო, როგორც სოციალურ რეალობაში ინდივიდის ინტეგრაცია. მიღთან პიროვნების სოციალიზაცია სხვათა როლების ათვისების შედეგად ხდება.¹⁸

მაგრამ დღევანდელ ქართულ საზოგადოებაში ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების ხელახალი სოციალიზაციის პროცესი არც თუ ისე წარმატებულად მიმდინარეობს. ყოფილი პატიმარი ქალების რესოციალიზაციასა და დასაქმებას ხელს უშლის სტიგმის არსებობა ნასამართლეობის სტატუსის გამო, დისკრიმინაცია და სეგრეგაცია სქესის ნიშნის მიხედვით.

¹⁶კალჭუნი, ქრეგ, ლაითი, დონალდ, კელერი, სუზენ, სოციოლოგია, სოციალიზაცია ზრდასრულ ასაკში, დესოციალიზაცია და რესოციალიზაცია, 2008, 228-229.

¹⁷კალჭუნი, ქრეგ, ლაითი, დონალდ, კელერი, სუზენ, სოციოლოგია, სოციალიზაცია ზრდასრულ ასაკში, დესოციალიზაცია და რესოციალიზაცია, 2008, 234.

¹⁸სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი, სოცილაურ და პოლიტიკურ ტერმინთა ლექსიკონი-ცნობარი,

2004, 278.

ადამიანისათვის ან ჯგუფისათვის დამახასიათებელი რომელიმე ნაკლსა თუ მანკიერებას სტიგმა ეწოდება. ირგვლივ მყოფთაგან სტიგმატიზებული ადამიანები განიცდიან დასჯას, დამცირებას, გარიყვას.¹⁹ ნეგატიური ნიშანი, რომელიც პიროვნების ღრმა დისკრედიტაციას იწვევს, გამოარჩევს მას საზოგადოებისგან, პიროვნულ გაუფასურებას იწვევს და ისე ამცირებს მას სხვების თვალში, რომ სრულფასოვანი პიროვნების ნაცვლად, არასრულფასოვან, შელახულ და „ბინძურ“ ინდივიდად გამოიყურება. სტიგმა ადამიანს სხვა „ნორმალურ“ ადამიანზე ნაკლები ღირებულების მქონედ აქცევს. სტიგმატიზირებული პიროვნებები მთლიანობაშელახულ, კომპრომისულ და, ზოგ შემთხვევაში, სრულფასოვან პიროვნებაზე დაბლა მდგომ ადამიანებად მიიჩნევიან.²⁰ სტიგმა შეიძლება იყოს სხეულებრივი ნიშანი, როგორცაა ფიზიკური სიმახინჯე ანდა, ისეთი სოციალური მახასიათებლები, როგორცაა ინდივიდის კრიმინალური რეპუტაცია. საზოგადოება არასწორედ აფასებს სტიგმატი ადამიანის შესაძლებლობებს. მაგალითად, ითვლება, რომ დამნაშავეები მხოლოდ კითხულობენ იაფყდიან დეტექტურ რომანებს. თუ ისინი კითხულობენ ლორენ ღურენის წიგნებს, მაშინ მათ უჩვეულო პიროვნებებად თვლიან.²¹

გოფმანის მთავარი სათქმელი არის, რომ ყველა ადამიანი ამა თუ იმ დროსა და მდგომარეობაში რაღაც ხარისხით სტიგმატიზირებულია. ის განიხილავდა ორ სფეროს შორის დპირისპირებას 1. რაც უნდა იყოს ადამიანი, „ფაქტიური სოციალური იდენტობა“ და 2. როგორც მას საკუთარი თავი წარმოუდგენია „რეალურ სოციალური იდენტურობა“. თუ ადამიანს ამ ორ სფეროს შორის განხეთქილება აქვს, მაშინ „იარლიყი“ აკრია.²² არსებობს დისკრედიტირებული და დისკრედიტირებადი სტიგმა. დისკრედიტირებული სტიგმის შემთხვევაში, ყველასთვის ცნობილია ან ცხადია განსხვავებები (ფიზიკური ნაკლის შემთხვევაში), რაც წარმოქმნის პრობლემებს: ზეწოლა, კონტროლი საზოგადოებისგან, ადამიანებისთვის სირთულეები ცნობილია.

¹⁹სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი, სოცილურ და პოლიტიკურ ტერმინთა ლექსიკონი-ცნობარი, 2004, 290-291.

²⁰GOFFMAN ERVING, STIGMA NOTES ON THE MANAGEMENT OF SPOILED IDENTITY, 1963, 3.

²¹GOFFMAN ERVING, STIGMA NOTES ON THE MANAGEMENT OF SPOILED IDENTITY, 1963, 6.

²²GOFFMAN ERVING, STIGMA NOTES ON THE MANAGEMENT OF SPOILED IDENTITY, 1963, 2-3.

დისკრედიტირებადის დროს განსხვავებები უცნობია ან არ შეიგრძნება მათ მიერ (მაგ., პირი, რომელიც პროსტიტუციას ეწევა), პრობლემას აქ წარმოადგენს ინფორმაციის მართვა, რომ საზოგადოებისათვის უცნობი დარჩეს მათი სირთულეები.²³

ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების სტიგმატიზაცია ხდება სოციალური მახასიათებლის მიხედვით, რაც იწვევს ჩვენი საზოგადოებისგან უარყოფით დამოკიდებულებას, ხდება ყოფილი ქალი პატიმრების დამცირება, იზოლაცია. სასჯელაღსრულების დანესებულების დატოვების შემდგომ ზოგიერთი ყოფილი მსჯავრდებული გარკვეული პერიოდის განმავლობაში ახერხებს ინფორმაციის შენახვას ნასამართლეობის შესახებ, მაგრამ დროთა განმავლობაში საზოგადოების ნაწილი იღებს ინფორმაციას, რომ ეს პიროვნება არის ყოფილი მსჯავრდებული, ამ წუთიდან კი წარმოიქმნება დისკრედიტირებული სტიგმა, რაც წარმოქმნის სირთულეებს.

რობერტ მერტონმა დისკრიმინაცია შემდეგნაირად განმარტა: „დისკრიმინაცია თუნქსიურად არარელევანტურ მახასიათებელზე ყურადღების გამახვილებაა ისე, თითქოს ისინი რელევანტური იყვნენ“.²⁴

სწორედ, ნაშრომში საუბარია დამსაქმებლის მხრიდან სქესის ნიშნის მიხედვით დისკრიმინაციაზე, რომლის დროსაც ყოფილ პატიმარ ქალს არ შეუძლია დასაქმდეს ამა თუ იმ სამუშაოზე მიუხედავად იმისა, რომ გააჩნია ყველა ის თვისება, რაც საჭიროა ამ სამუშაოს შესასრულებლად.

სქესის ნიშნის მიხედვით დისკრიმინაცია არა მხოლოდ აფერხებს ყოფილი ქალი პატიმრების რესოციალიზაციისა და დასაქმების პროცესს, არამედ მოიცავს სქესობრივ სეგრეგაციასაც. „დასაქმებისას არსებული სქესობრივი სეგრეგაცია გულისხმობს ქალისა და მამაკაცის გადანაწილებას სხვადასხვა ტიპის პროფესიებში, სამსახურებსა და სამუშაო ადგილებზე“. სქესობრივ სეგრეგაციას კი უარყოფითი შედეგები მოაქვს

²³სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი, სოციალურ და პოლიტიკურ ტერმინთა ლექსიკონი -ცნობარი, 2004, 290-291.

²⁴პადავიჩი, ირენ, რესკინი, ბარბარა, ქალები და მამაკალები სამსახურში, 2007, 94.

მდედრობითი სქესის წარმომადგენელთათვის: როგორც წესი ქალები მამაკაცებთან შედარებით დაბალ სამსახურეობრივ პოზიციას იკავებენ, აქვთ ნაკლები ძალაუფლება, ანაზღაურება.²⁵

2.3 სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვა

საქართველოში მცირეა ლიტერატურა, რომელშიც საუბარია ყოფილი პატიმრის დასაქმების შესახებ კერძო და სახელმწიფო სექტორში. უურნალ „ლიბერალის“ 2014 წლის აგვისტო - სექტემბრის N 154-ში დაბეჭდილია სტატია, სადაც საუბარია ყოფილი პატიმრების დასაქმების შესახებ კერძო და სახელმწიფო სექტორში, ინტერვიუ ჩაწერილია ახალგაზრდა ყოფილ პატიმარ მამაკაცთან, რომელიც ეძებს სამუშაოს და არ ეთაკილება არცერთ პოზიციაზე მუშაობა, მაგრამ ამჟამად უმუშევარია. ასევე, სტატიაში არის ინტერვიუ აფთიაქის და ბანკის ხელმძღვანელთან, რომლებიც აცხადებენ, რომ ყოფილი პატიმრის დასაქმებისას გაითვალისწინებენ თუ რა მიზეზის გამო იხდიდა სასჯელს და რა პოზიციაზე სურს დასაქმდეს ნასამართლევ პიროვნებას, მაგრამ ინტერვიუში ამბობენ, რომ თუ დადგებიან არჩევანის წინაშე არანასამართლევ და ნასამართლევ პირს შორის, უპირატესობას არანასამართლევს მიანიჭებენ. სტატიაში საუბარია სტიგმასა და დისკრიმინაციის შესახებ, რომელიც გამომწვეულია კრიმინალური წარსულის გამო, სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული პროგრამებისა და მათი მიზნების შესახებ. ბოლოს, დასკვნის სახით მოცემულია, რომ არა მარტო სახელმწიფომ უნდა იზრუნოს ყოფილი პატიმრების რესოციალიზაციის პროცესზე, არამედ საზოგადოებამ უნდა გამოიჩინოს სოციალური პასუხისმგებლობა მათ წინაშე, ნდობა და დახმარების ხელი უნდა გაუწოდოს ყოფილ პატიმარს.²⁶

არასამთავრობო ორგანიზაციებმა: სიღამ, საქართველოს ფერმერთა ასოციაციამ და

²⁵ ჰადავიჩი, ირენ, რესკინი, ბარბარა, ქალები დამამკაების მსახურში, 2007, 107.

²⁶ ღვედაშვილი, ქეთევან, ნასამართლეობა = უმუშევრობას? 2014, 52-55.

DDV International წარმოადგინეს 2018 წლის 13 ივლისს კვლევის შედეგები, რომელიც კანონთან კონფლიქტში მყოფი პირების პროფესიული განათლებისა და დასაქმების პროგრამების ეფექტიანობას ეხება.²⁷ აღნიშნულია ნაშრომში, რომ რესოციალიზაციისა და საზოგადოებაში რეინტეგრაცია რთული, ხანგრძლივი პროცესია, რომელიც წარმატებით განხორციელდება თუ გათვალისწინებული იქნება შემდეგი ფაქტორები: სარეაბილიტაციო პროგრამების ხელმისაწვდომობა, მიმღებლობა საზოგადოების მხრიდან, არადისკრიმინაციული დამოკიდებულებების არ არსებობა.²⁸ ზოგადად დაბალია საგანმანათლებლო და სარეაბილიტაციო პროგრამებში ბენეფიციართა ჩართვის მოტივაცია, რაც განპირობებულია მათი პროფესიული დამოკიდებულებით სასწავლო პროცესისადმი, საზოგადოებისადმი უნდობლობით და, ასევე შესაძლოა ვერ ხედავდეს მიღებული ცოდნის გამოყენების შესაძლებლობას და მინიმალურად აფასებდეს შემდგომი დასაქმების პერსპექტივას. კვლევის ფარგლებში საუბარია, რომ მათი დაბალი მოლოდინები დასაქმებასთან მიმართებით, საფუძველს მოკლებული ხშირად არ არის, რადგან საზოგადოებაში არსებული სტიგმა, დამსაქმებლების დამოკიდებულება ნასამართლეობის მქონე პირებისადმი, ართულებს კანონთან კონფლიქტში მყოფი პირების სამსახურში მიღებას და/ან მათ მიერ დაკავებული პოზიციების შენარჩუნებას.²⁹

ხელმისაწვდომი აღმოჩნდა ასევე, ინგლისურ ენაზე შესრულებული ნამუშევრები ყოფილი პატიმრის დასაქმების შესახებ.

²⁷ http://www.cso.ge/view.php?type=research_reports&slug=kanontan-konfliqtshi-myof-pirtatvis-arsebuli-saganmanatleblo-da-dasaqmebis-programebis-analizi&fbclid=IwAR11HujR18vBt5011OBHnadHJLUxWiMBOIYNp8wNt8jnXL8u6bikKcsAAww სამოქალაქო

საზოგადოების პორტალი, კანონთან კონფლიქტში მყოფ პირთათვის არსებული საგანმანათლებლო და დასაქმების პროგრამების ანალიზი.

²⁸ იქვე.

კალიფორნიის უნივერსიტეტის პროფესორი, სტივენ რაფაელი საუბრობს ყოფილი პატიმრების დასაქმების პერსპექტივებზე. ყოფილი მსჯავრდებულები ხშირად განიცდიან სტიგმატიზაციას შრომის ბაზარზე მათი დანაშაულებრივი ისტორიის გამო, დიდ სირთულეებს ხვდებიან ისინი სამუშაოს ძებნის პროცესში. საზოგადოებას მიაჩნია, რომ წარმატებული რეინტეგრაციის დროს ყოფილი პატიმრები სირთულეებს წააწყდებიან. მნიშვნელოვანია გაუმჯობესდეს ნასამართლევი პირებისა და მათი ოჯახების გარემო. დასაქმებაში, ტრენინგებში, სოციალური მომსახურებასა და სხვა სახის დახმარებაში საჭიროა ჩაიდოს ინვესტიცია. ყოფილმა პატიმარმა უნდა გადაინაცვლოს პროდუქტიული და სტაბილური ცხოვრებისაკენ, შეამციროს სიღარიბე, რითიც თავიდან აიცილებს დანაშაულებრივ საქმიანობას.³⁰

შოუნ ფლოვერის ნაშრომი „დასაქმება და ქალი პატიმარი“ დათუქნებულია ემპირულ კვლევაზე, რომელიც აღწერს ამერიკის შეერთებულ შტატებში არსებულ სიტუაციას. რეინტეგრაციის პროცესის დროს ქალი და მამაკაცი ბევრი გამოწვევის წინაშე დგას, სტიგმა მათი კრიმინალური ისტორიის გამო, დასაქმების პრობლემა და შესაბამისი უნარ-ჩვევების არ ქონა. არსებობს კონკურენცია, რაც მათ დასაქმების შანსს ამცირებს. უმრავლესობა ქალი დამნაშავეები არიან ეკონომიკურად მარგინალურნი, როდესაც ისინი გარკვეული პერიოდის შემდგომ უბრუნდებიან საზოგადოებას დგანან მნიშვნელოვანი გამოწვევების წინაშე. ეს გამოწვევები ხელს უშლის ქალებს მოიპოვონ ძალისხმევა, შეინარჩუნონ სამუშაო. ქალები მუშაობენ ნაკლები საათი, ვიდრე მამაკაცები და ხშირად დასაქმებულნი არიან არამუდმივ, დაბალი დონის, შემოსავლის პოზიციაზე და მცირე შანსი აქვთ დაწინაურების. ხშირად დამსაქმებლები არიდებენ თავს, რომ აიყვანონ ყოფილი დამნაშავე სამუშაოდ, რადგან ისინი გრძნობენ შიშს, რისკს, უნდობლობას მათ მიმართ. მიუხედავად იმისა, რომ 1964 წლიდან სამოქალაქო უფლებების აქტი კრძალავს დამსაქმებლის მხრიდან უარის თქმას, მხოლოდ ნასამართლეობის გამო, ბევრი გამონაკლისი არსებობს. არსებობს დარგები, სადაც იკრძალება ყოფილი დამნაშავეის დასაქმება მაგალითად, სამედიცინო და პირადი

³⁰Steven Raphael, The employment prospects of ex-offenders, University of California, Berkeley.

მომსახურების სფეროებში (კოსმეტოლოგია, ძიძა). ეს შეზღუდვები განსაკუთრებით მოქმედებს უარყოფითად ქალი პტიმრების დასაქმებაზე. ყოფილ ქალ პტიმრებს აქვთ მცირე ცოდნა და გამოცდილება, ძირითადად ისინი საქმდებოდნენ მოვლისა და მომსახურების სფეროში, მაგრამ ახლა შეზღუდვებია. ნასამართლეობა არის ხშირად ბარიერი ნაყოფიერი დასაქმების. ქალები, რომლებიც არ არიან ფინანსურად დამოუკიდებლები უფრო სავარაუდოა, რომ გააგრძელონ ციკლი რეციდივის.³¹

პატრიცია ობრიენი თავის ნაშრომში „ყოფილი ქალი პტიმრების დასაქმებისას ბარიერის შემცირებაში“ წერს, რომ დარღვევები და ახალი დანაშაული ხდება ხშირად იმის გამო, რომ პტიმრებს არ გააჩნიათ რეინტეგრაციის უნარი და არ იციან თუ როგორ უნდა მოერგოს საზოგადოებას. ბევრი ვერ საქმდება არა მხოლოდ იმის გამო, რომ არ გააჩნიათ მუშაობის უნარ-ჩვევები, არამედ სოციალური სტიგმის გამო, რომელიც მათ კრიმინალურ ისტორიას ეხება. ადამინებს, რომლებსაც უჭირთ ინტეგრაციის პროცესი მაღალია რისკი, რომ ისინი კვლავ ჩაიდენენ დანაშაულს.³²

3. ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პტიმარი ქალების პრობლემები

ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პტიმარი ქალების პრობლემების შესწავლის მიზნით, სილრმისეული ინტერვიუს მეშვეობით გამოიკითხა 7 ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პტიმარი ქალი, რომელთა წლოვანება მიეკუთვნება 35 წლიდან - 55 წლამდე ასაკის კატეგორიას. 2 წელზე მეტია, რაც თითოეულმა მათგანმა სასჯელაღსრულების დაწესებულება დატოვა. განათლების მიღწეული დონე 4 რესპონდენტებისთვის არის საშუალო, 1-ს აქვს პროფესიული განათლება, ხოლო 2

³¹Flower, Shawn M., Employment and Female Offenders: An Update of the Empirical Research, U.S. Department of Justice, November 2010.

³²O'Brien, Patricia, Reducing Barriers to Employment for Women Ex-Offenders, University of Illinois, Chicago, June

2002.

მათგანს უმაღლესი აქვთ დამთავრებული.

რესპონდენტები აღნიშნავენ, რომ სასჯელაღსრულების დაწესებულების დატოვების შემდგომ უამრავ პრობლემებს ხვდებიან დღესაც მიუხედავად იმისა, რომ წლებია, რაც მოიხადეს სასჯელი. ისინი საუბრობენ, რომ საზოგადოებას აქვს მათდამი უარყოფითი დამოკიდებულება, გრძნობენ უნდობლობას, გაუცხოებას, იზოლირებას, არამხოლოდ ნაცნობებისგან, არამედ ახლობლებისგან, ოჯახის წევრებისაგან. ინტერვიუში გამოიკვეთა ასევე, პრობლემები დასაქმების შესახებ. ეს ყოველივე კი მათი ნასამართლეობის გამო იჩენს თავს.

„პირველ რიგში, რაც ყველაზე საშინელებაა საზოგადოებისგან ვგრძნობ უარყოფით დამოკიდებულებას, აღმაცერად მიყურებენ, როდესაც გაიგებენ, რომ ყოფილი პატიმარი ვარ არა მარტო უცხოები, არამედ ჩემი ნათესავებიც კი. ხალხი არ მენდობა. მეგონა ცხოვრებას თავიდან დავიწყებდი, მაგრამ ვერა საზოგადოების მზერა სულ მახსენებს, რომ ერთ დროს დანაშაული ჩავიდინე. არადა ამ დანაშაულისთვის სასჯელი მოვიხადე, მაგრამ ეს საკმარისი არ აღმოჩნდა ჩემი დასჯა დღესაც გრძელდება. პრობლემები მაქვს ასევე სამუშაოსთანაც დაკავშირებითაც. ეს ყველაფერი რა თქმა უნდა, გამონწვეულია ჩემი ნასამართლეობით“. (გვანცა, 3 წელია თავისუფალია.)

„პირველი პრობლემა, რაც ციხიდან გამოსვლის შემდეგ გხვდება არის საზოგადოების მიუღებლობა. ჩემთან ურთიერთობა არ უნდოდათ. მეორე პრობლემა, რაც ჩემთვის მტკივნეული იყო, ეს არის ჩემს შვილთან ურთიერთობა. სამსახურის მოძებნა ძალიან რთული იყო, ჩვენს ქვეყანაში გაუსამართლებელი არავის უნდა და ნასამართლეები მითუმეტეს. პრობლემებს და დაბრკოლებებს ყოველ ფეხის ნაბიჯზე ვხვდები“. (თამარი, 4 წელია თავისუფალია.)

„ყველა ეჭვის თვალით მიყურებდა. ჩემი ეშინოდათ და არავის უნდოდა ჩემთან ურთიერთობა. ყელას უჭირდა ჩემს მდგომარეობაში შესვლა“. (ნათია, 4 წელია თავისუფალია.)

თავისუფალია)

„როდესაც სამსახურს ვეძებდი, კეთილგანწყობის მოპოვების მიუხედავად, ყველა უარს აცხადებდა ჩემს დასაქმებაზე მას შემდეგ, რაც იგებდნენ რომ ნასამართლევი ვიყავი“. (ქეთი, 3 წელია თავისუფალია.)

„საზოგადოებას ჩემს მიმართ ცივი დამოკიდებულება აქვს მიუხედავად იმისა, რომ 3 წელია, რაც ციხე დავტოვე. მაინც ბევრი ადამიანი ცდილობს ჩემგან თავის შორს დაჭერას. ისინი ფიქრობენ, რომ მე არ ვარ სანდო ადამიანი, რადგან მე დავუშვი შეცდომა და აღმოვჩნდი ციხეში“. (ლანა, 3 წელია თავისუფალია.)

ასევე, ისინი საკუთარი თავის სტიგმატიზაციასაც ახდენდნენ და უსვამდნენ ხშირად ხაზს, რომ იყვნენ ყოფილი პატიმრები.

„საზოგადოება ჩვეულებრივად მექცეოდა სანამ არ გაიგებდნენ, რომ ნასამართლევი ვიყავი. ნუ, ეგ ყოველთვის მასეა, რალაც უნდობლობის გრძნობა უჩნდება ხალხს და ეს ბუნებრივიცაა, მე ხომ ნასამართლევი ვარ“. (შორენა, 4 წელია თავისუფალია.)

გამოკითხული რესპონდენტების ნაწილი დასაქმებულია კერძო სექტორში, ნაწილი კი უმუშევარია. ზოგიერთს აქვს კერძო მცირე ბიზნესი, ზოგი კი თავიანთი ნაცნობებისა და ნთესავების დახმარების საშუალებით მუშაობენ კერძო სექტორში.

„რავიცი, ამასაც თუ დასაქმება ქვია, ეზოიანი ბინა მაქვს სკოლის წინ და ვყიდი ჩემს გამომცხვარ ლობიანსა და კარტოფილის ღვეზელს“. (გვანცა, 3 წელია თავისუფალია.)

„დღესდღეობით არ ვარ დასაქმებული“. (ლანა, 3 წელია თავისუფალია.)

„დიახ დასაქმებული ვარ, კერძო სექტორში, მაგრამ ეს ნაცნობების წყალობით მოხდა მხოლოდ“. (ანა, 5 წელია თავისუფალია.)

თითოეულ რესპონდენტს არაერთხელ უცდიათ დასაქმება სხვადასხვა პოზიციაზე, მაგრამ დამსაქმებლის მხრიდან ხდებოდა სტიგმატიზაცია ნასამართლეობის სტატუსის გამო, გენდერული ნიშნით დისკრიმინაცია. როდესაც დამსაქმებელი იგებდა მათი ნასამართლეობის შესახებ ავტომატურად ხდებოდა მათი დაბლოკვა. ყოფილმ⁷

პატიმრის სტატუსი ხელს უშლის პიროვნებას, რომ იყოს უფრო წარმატებული.

„რა თქმა უნდა მიცდია, მყავს შვილები, მოხუცი მშობლები, რომელბსაც ჩემი დახმარება სჭირდებათ, მეხერხება ცომეულის მომზადება და ვცადე დამეწყოს რამდენიმე საცხობში მუშაობა, მაგრამ ამაოდ, ნასამართლეობა ეს არის დიდი ბარიერი. ერთხელ ვიყავი მისული თონეში პურის მცხობელი სჭირდებოდათ, მაგრამ მითხრეს რომ ამ პოზიციითვის კაცი სჭირდებოდათ, კიდევ კარგი ის არ მქონდა ნათქვამი რომ ნასამართლევი ვიყავი, თორემ ალბათ თონეშიც კი არ შემიშვებდნენ“. (გვანცა, 3 წელია თავისუფალია.)

„დიახ, ბევრჯერ ვცადე მუშაობის დაწყება და დღესაც აქტიურად ვცდილობ დავიწყო მუშაობა, თუმცა უშედეგოდ. როდესაც ჩემი ნასამართლეობის შესახებ იგებენ, ყველა უარს მეუბნება“. (ლანა, 3 წელია თავისუფალია.)

„დიდხანს ვცდილობდი ჩემით გამეკათა გზა, მაგრამ ამაოდ. მახსენდება შემთხვევა, რომ სამსახურში აყვანის ეტაპების გავლის შემდეგ ნასამართლეობა, რომ ნახეს უარი განაცხადეს ჩემთან მუშაობაზე, ეს კერძო სექტორში მოხდა. დღესდღეობით ჩემი დეიდაშვილის მაღაზიაში ვმუშაობ კონსულტანტად“. (ანა, 5 წელია თავისუფალია.)

„რასაკვირველია, ნასამართლეობის სტატუსი რომ არ მქონდეს ჩემზე ბედნიერი ადამიანი არავინ იქნებოდა. ნასამართლეობა ეს იცით როგორი რალაცაა თითქოს დალი გასვია და ეს დალი ყელში ხელს გიჭერს, გახრჩობს, და სიცოცხლის უფლებას არ გაძლევს“. (გვანცა, 3 წელია თავისუფალია.)

„დარწმუნებული ვარ ვიქნებოდი უფრო წარმატებული, ნასამართლეობის სტატუსი აფერხებს და ხელს უშლის ადამიანის განვითარებას“. (ქეთი, 3 წელია თავისუფალია.)

ყოფილი პატიმრი ქალების აზრით ყოფილ მსჯავრდებულებს გაუჭირდებათ დასაქმება, რადგან ისედაც მაღალია უმუშევართა რიცხვი საქართველოში, მაგრამ ისინი

ფიქრობენ, რომ განსაკუთრებით რთულია ნასამართლვი ქალის დასაქმება,

ვიდრე მამაკაცის, რადგან საზოგადოება უფრო განიკითხავს ქალებს, მათთვის წარმოუდგენელია მდებრობითი სქესის წარმომადგენელი პირების ნასამართლეობა. ასევე, მათ მიაჩნიათ, რომ მამაკაცს უფრო შეუძლია დასაქმდეს მეტ პოზიციაზე, ვიდრე ქალს.

„დღეს ჩვენს ქვეყანაში დასაქმების პრობლემა მართლაცაა, ამდენი უმუშევარი ხალხია. რა თქმა უნდა, ყოფილი პატიმარი უფრო ნაკლებად დასაქმდება, მაგრამ ყოფილი პატიმარ კაცებთან შედარებით ყოფილი პატიმარი ქალები უფრო ცუდ დღეში ვართ. საზოგადოებას ნაკლებად უკვირს, როდესაც დამნაშავე კაცია, როცა საქმე ეხება ქალებს აქ გაკვირვება, აღშფოთება მატულობს, ასევე კრიტიკაც ქალებისადმი“. (გვანცა, 3 წელია თავისუფალი.)

„ქართველი ხალხისთვის წარმოუდგენელია ქალის ციხეში ჯდომა და შესაბამისდ უფრო განგვიკითხვენ ვიდრე მამაკაცებს“. (ლანა, 3 წელია თავისუფალი.)

„ყოფილი პატიმარი კაცი იმიტომ, რომ მათ შეუძლიათ თუნდაც მშენებლობაზე მუშაობა, ასევე ტაქსზე და არის კიდევ სხვადასხვა პროფესიები, მეტი ვიდრე ქალებს გვაქვს“. (ანა, 5 წელია თავისუფალი.)

ყოფილი პატიმარი ქალების უმრავლესობას მიაჩნია, რომ კერძო სექტორში უფრო დასაქმდებიან, ვიდრე სახელმწიფო სექტორში. მათ აქვთ უფრო იმის იმედი, რომ ვინმე ნათესავი დაასაქმებთ. კერძო სექტორში უფროა შესაძლებელი ნასამართლეობის დამალვა, ვიდრე სახელმწიფო სექტორში. ყოფილი მსჯავრდებულის დასაქმება კი უარყოფითად აისახება სახელმწიფო სექტორის სახელზე.

„კერძოში, რადგან ზოგი არც ითხოვს ნასამართლეობას და შეგიძლია ეს დამალო კიდევ“. (ანა, 5 წელია თავისუფალია.)

„ზოგადად ყოფილ პატიმარს დასაქმება უჭირს, მაგრამ უფრო შესაძლებელი იქნება კერძო სექტორში, ვინმე ღვთისნიერი ნათესავის ბიზნესში“. (ქეთი, 3 წელია თავისუფალია.)

„რა თქმა უნდა კერძო სექტორში უფრო მეტად. სახელმწიფო სექტორში პირველ რიგში ხდება სრული ინფორმაციის მოპოვება პიროვნებაზე. კერძო სექტორში და დაბალ საფეხურზე, მუშა, დამლაგებელი, ან ასე შემდეგ დასაქმების შანსი არსებობს შედარებით. სახელმწიფო სექტორში სტრუქტურას არ აწყობს და ეს ერთგვარად იმიჯის შელახვაზეც მეტყველებს თუ ნასამართლევია დასაქმებული“. (თამარი, 4 წელია თავისუფალია.)

რაც შეეხება სახელმწიფოს როლზე ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალის დასაქმების შესახებ საუბრისას რესპონდენტებთან აღმოჩნდა, რომ ზოგიერთ მათგანს აქვს ინფორმაცია სასჯელსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს, იუსტიციის სამინისტროს მიერ განხორციელებული პროგრამების შესახებ. ყოფილ პატიმრებს აქვთ მიღებული მონაწილეობა სასჯელსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს მიერ განხორციელებულ პროგრამაში, სადაც მათ შეეძლოთ დაუფლებოდნენ სხვადასხვა ხელობას, ისინი აღნიშნავენ კურსების მაღალ ხარისხს, მაგრამ ხაზს უსვამენ, რომ დანესებულების დატოვების შემდგომ მიღებულ ცოდნას ვერ იყენებენ, არ ხდება მათი დასაქმება. რაც შეეხება იუსტიციის სამინისტროს მიერ განხორციელებულ პროგრამას არცერთ მათგანს არ მიუღია მონაწილეობა მასში, რადგან ჰკონიათ, რომ ეს პროგრამები მნიშვნელოვნად ვერ ცვლიან

ყოფილი

მსჯავრდებულის ცხოვრებას.

3.1 კერძო სექტორის დამსაქმებლის დამოკიდებულება ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი ქალი პატიმრების დასაქმებისას

კერძო სექტორიდან ინტერვიუ ჩატარდა 5 რესპონდენტთან, რომელთაგან 3 იყო მაღაზიის მენეჯერი და 2 სამკერვალოს ხელმძღვანელი, არცერთი მათგანი არ იყო ნასამართლევნი. ზემო აღნიშნულ დანესებულებებში არ მუშაობს ყოფილი პატიმრი ქალი. სამკერვალოში დასაქმებულები არიან მხოლოდ მდებდრობით სქესის წარმომადგენლები, ხოლო მაღაზიაში ვხვდებით რამდენიმე მამრობითი სქესის თანამშრომელს.

სამკერვალოს ხელმძღვანელებთან საუბრისას თუ რატომ არ არის მათთან დასაქმებული მამრობითი სქესის წარმომადგენელი, ისინი შემდეგნაირად ხსნიან ამ ვითარებას, რომ მომხმარებლისათვის ურო მისაღებია მკერავი ქალი ვიდრე მამაკაცი, შესაბამისად მომხმარებლის სურვილი, კომფორტი სამკერვალოს მეპატრონებისთვის მნიშვნელოვანია. საზოგადოებას მიაჩნია მკერავის პოზიცია „ქალურ სამუშაოდ“, შესაბამისად მათი სტერეოტიპული შეხედულებები გავლენას ახდენს დამსაქმებლის გადწყვეტილებაზე თუ ვინ დაასაქმოს ვაკანტურ ადგილზე.

გამოკითხული რესპონდენტებიდან უმრავლესობა აღნიშნავს, რომ ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილ პატიმარ ქალს დაასაქმებდა თუ ის იქნებოდა თავისი საქმის სპეციალისტი, მაგრამ ამასთანავე მას მიაქცევდნენ განსაკუთრებულ ყურადღებას, დააკვირდებოდნენ.

„კი რატომაც არა, დავასაქმებდი, თუ მასში დავინახავდი მე იმ პოტენციალს, რაც მაღაზიის უკეთ მუშაობაში დამეხმარება“. (ნინო, მაღაზიის ხელმძღვანელი)

„კი, რატომაც არა, უბრალოდ მე ჯერ მასეთი შემთხვევა არ მქონია. ყველა ადამიანს მოსდის შეცდომა.... შეიძლება მასზე გაორმაგებული დაკვირვება მენარმოებინა, მაგრამ მხოლოდ იმის გამო, რომ მან წარსულში, რაღაც ჩაიდინა, მხოლოდ ამ ნიშნით არ მოხდებოდა მისი დაბლოკვა“. (მარი, მაღაზიის ხელმძღვანელი)

როგორც რესპონდენტებთან საუბრისას გამოჩნდა დამსაქმებლისთვის მნიშვნელოვანია თუ რისთვის არის ნასამართლევი პიროვნება და რა სიმძიმის დანაშაული აქვს ჩადენილი, ასევე ყურადღებას აქცევენ იმას თუ რამდენად კარგი სპეციალისტია. იყო რესპონდენტი, რომელიც კატეგორიულად უარს აცხადებდა ყოფილი ქალი პატიმრის დასაქმებაზე, მას არ სურდა, რომ შექმნოდა ზედმეტი პრობლემები, რაც ყოფილი პატიმრის დასაქმებას შეიძლება მოყოლოდა.

„ალბათ უფრო არა, ვერ დავასაქმებდი, რადგან ეს არის მაღაზია და კადრებს ფრთხილაად ვარჩევთ, რომ არ შექმნას ზედმეტი პრობლემა. მაგ., ქურდობა და ა.შ.“. (ელენე, მაღაზიის ხელმძღვანელი)

ერთ-ერთმა რესპონდენტმა განაცხადა, რომ თუ ნკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალი იქნებოდა მისი ნათესავი აუცილებლად მისცემდა მას ახალი ცხოვრების დაწყებისთვის შანსს, მაგრამ უცხო პიროვნებას, რომელიც ნასამართლევა მის მონაცემებს არც კი განიხილავდა. ეს პიროვნება ინტერვიუში აღნიშნავს, რომ ამით ყოფილი პატიმრების უფლებებს არღვევს, ახდენს დისკრიმინაციას, მაგრამ თავს იმართლებს იმით, რომ ეს მისი დაფუძნებული დაწესებულებაა და ვისაც სურს მას დაასაქმებს.

ისინი, ვინც აცხადებდნენ, რომ ყოფილ პატიმარს დაასაქმებდნენ მათ უფრო აქვთ ნდობა ყოფილი მსჯავრდებულების მიმართ, ვიდრე, ვინც წინააღმდეგია მათი

დასაქმების. რესპონდენტებს მიაჩნიათ, რომ სასჯელაღსრულების დაწესებულება პატიმრებზე დადებითად მოქმედებს, ამ პერიოდში ისინი იაზრებენ თვითნათ

დანაშაულს, აცნობიერებენ იმას თუ რა შედეგებამდე შეიძლება მიიყვანოს არაკანონიერმა ქცევამ. ერთ-ერთი რესპონდენტი ამბობს, რომ ციხე პატიმრებზე ერთის მხრივ დადებითად, მეორეს მხრივ კი უარყოფითად მოქმედებს - პატიმრებს ექმნებათ ფსიქოლოგიური პრობლემები.

„წესით დადებითად უნდა მოქმედებდეს, რადგან ეს პერიოდი ადამიანს შეუძლია ფიქრისთვის და თავისი შეცდომების გაანალიზებისთვის გამოიყენოს. შეხედულებებიც ეცვლება თავისთავად“. (მარი, მალაზიის ხემძღვანელი)

„თუ გავიხსენებთ იმას თუ როგორი მდგომარეობა იყო ციხეებში, მაშინ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ფსიქოლოგიური პრობლემები ექმნებათ პატიმრებს. ვფიქრობ უარყოფითად მოქმედებს სასჯელალსრულების დანესებულება პატიმარზე. მაგრამ ვფიქრობ იმასაც, რომ ამ პერიოდში ადამიანი ფიქრობს თავის დანაშაულზე და აცნობიერებს იმას თუ რა შედეგებამდე შეიძლება მიიყვანოს მისმა უარყოფითმა ქცევამ“. (სოფო, სამკერვალოს ხელმძღვანელი)

„ალბათ მოქმედებს, ანალიზს უწევს თავის ნამოქმედარს“. (ნანა, სამკერვალოს ხემძღვანელი)

რესპონდენტებს მიაჩნიათ, რომ სასჯელის მიზანია პიროვნების უკეთესობისკენ შეცვლა, მათში შიშის გაღვიძება, დანაშაულის გააზრება და მისი შემცირება. სასჯელალსრულების დანესებულების დატოვების შემდგომ ყოფილი პატიმრი ქალის დასჯა გრძელდება საზოგადოების მხრიდან, ხდება მათი დისკრიმინაცია, იჩენს თავს ეჭვი, უნდობლობა და აგრესია.

„სამწუხაროდ გრძელდება, პატიმრები დისკრიმინაციის მსხვერპლნი ხდებიან საზოგადოების მხრიდან. ყველა ეჭვის თვალთ უყურებს და არაა ეს სწორი საქციელი, რადგან არავინ არ ვართ არათურისგან დაზღვეულები“. (მარი, მალაზიის ხემძღვანელი)

„კი, რა თქმა უნდა გრძელდება, საზოგადოება ასეთ ადამიანს ეჭვის თვალთ უყურებს

და ცოტა შიშის განცდა ეუფლებათ“. (ელენე, მაღაზიის ხელმძღვანელი)

„კი, მას უნდობლად ექცევიან. ვფიქრობ ნაკლებად სჯერათ ალბათ პატიმრის გამოსწორების და მათში ეს ყოველივე შიშს, აგრესიას, უნდობლობას იწვევს“. (ნინო, მალაზიის ხელმძღვანელი)

„რასაკვირველია გრძელდება, ჩვენ მათ არ ვენდობით, ნასამართლეობის გამო არ ვასაქმებთ, არ ვუწყობთ ხელს, რომ ცხოვრება ხელახლა დაიწყონ“. (სოფო, სამკერვალოს ხელმძღვანელი)

„დასჯა გრძელდება რა თქმა უნდა, იმიტომ რომ უნდობლობის გრძნობა უჩნდება ადამიანს მის მიმართ, ციხეში უბრალოდ არ ხვდებიან“. (ნანა, სამკერვალოს ხელმძღვანელი)

რესპონდენტების უმეტესობას გაუჭირდათ ეთქვათ ჩაიდენს თუ არა ყოფილი პატიმარი ქალი დანაშაულს კიდევ. მაგრამ რესპონდენტების ნაწილმა გაამახვილა ყურადღება გარემოზე, თუ როგორ გარემოში მოხვდებიან ყოფილი მსჯავრდებულები სასჯელალსრულების დაწესებულების დატოვების შემდგომ მნიშვნელოვანია, როგორ მიიღებს საზოგადოება მათ და როგორ წარიმართება რესოციალიზაციის პროცესი. გარემო პირობებზე და საზოგადოებაზე დამოკიდებული დანაშაულის ხელმეორედ ჩადენა.

„თუ საზოგადოების მხრიდან კვლავ დისკრიმინაციის მსხვერპლნი გახდებიან დიდი ალბათობით კი, რადგან თუ არ მოხდა მათი რესოციალიზაცია. თუ ვერ შეძლეს სამსახურის დაწყება და ჩვეულ, ადამიანურ რიტმში ჩადგომა, შეიძლება საზოგადოების მიმართ აგრესია გაუჩნდეთ და ისევ გაიმეორონ თავიანთი შეცდომა“. (მარი, მალაზიის ხელმძღვანელი)

„არ ვიცი, ვერ გეტყვით, ალბათ გააჩნია რა გარემოში მოხვება საპატიმროს დატოვების შემდეგ ყველაფერი მასზეა დამოკიდებული“. (ნინო, მალაზიის ხელმძღვანელი)

სასჯელალსრულების დატოვების შემდგომ რესპონდენტების აზრით, ყოფილი

მსჯავრდებული ქალების ცხოვრება რთულად წარიმართება, რადგან საზოგადოებას

მათდამი აქვს უნდობლობა, არიან იზოლირებულები, აქვთ პრობლემები ინტეგრაციასა და დასაქმების პროცესში. საზოგადოებას უარყოფითი დამოკიდებულება აქვთ ყოფილი პატიმრის მიმართ რესპონდენტების აზრით და, რაც მთავარია რესპონდენტები თავიან თავს მოიაზრებენ ამ საზოგადოებაში, იციან, რომ დამოკიდებულება უნდა შეიცვალოს ყოფილი მსჯავრდებულის მიმართ და შეუწყონ ხელი რესოციალიზაციის პროცესს. ეს ყველაფერი თითოეულმა მათგანმა კარგად იცის, მაგრამ პრაქტიკაში არცერთი მათგანი არ ანხორციელებს ზემო აღნიშნულს, რადგან არჩევანის წინაშე, როცა დადგებიან ნასამართლევ და არანასამართლევ პიროვნებების დასაქმების თაობაზე, არჩევანს არ აკეთებენ ყოფილ ქალ პატიმარზე.

„არც თუ ისე კარგი დამოკიდებულება აქვს საზოგადოებას, როგორც კი იგებენ, რომ ყოფილი პატიმარია მაშინვე ხდება ის გარიყული. საზოგადოებას ასეთი ადამიანებისთვის განაჩენი აქვს გამოტანილი, მათ ეჭვის თვალით უყურებენ და აღარ ენდობიან. ეს დამოკიდებულება შესაცვლელია, რადგან წარსული შეცდომების გამო არ უნდა ხდებოდეს მათი იზოლირება“. (მარი, მალაზიის ხელმძღვანელი)

„საზოგადოება გულგრილია მათ მიმართ, მე მაგალითად, როგორც მენეჯერი უპირატესობას ვანიჭებ „სანდო“ კადრებს. როცა წინ გიღვეს უამრავი CV და არჩევა გიწვეს საუკეთესოსი და მათ შორის არის ყოფილი პატიმარი რა თქმა უნდა მას არ აიყვან უსაფრთხოების მიზნით“. (ელენე, მალაზიის ხელმძღვანელი)

„უნდობელად ექცევა საზოგადოება და მე ვფიქრობ ყველა იმსახერებს კიდევ ერთ შანსს და ამგვარად ყოფილ პატიმარსაც უნდა ჰქონდეს ცხოვრების ხელახლა დაწყების შანსი“. (ნინო, მალაზიის ხელმძღვანელი)

„უარყოფითად ვართ მათდამი განწყობილი, უნდა შევიცვალოთ, მათ უნდა მივცეთ შანსი გახდნენ ჩვენი ნაწილნი, რა თქმა უნდა ესე სიტყვებით ლაპარაკი ადვილია მთავარია ვინ რას ვაკეთებთ ამისთვის“. (სოფო, სამკერვალოს ხელმძღვანელი)

3.2 საჯარო სკოლის მასწავლებლების დამოკიდებულება ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი ქალი პატიმრების მასწავლებლის პოზიციაზე დასაქმებისას

გამოკითხული იყო საჯარო სკოლის 4 მასწავლებელი. არცერთი მათგანი არ იყო ნასამართლელი, მუშაობენ მასწავლებლად 15 წელზე მეტია. სკოლაში მუშაობს მხოლოდ ერთი კაცი მასწავლებელი. გამოკითხულ რესპონდენტთა უმრავლესობა აღნიშნავს, რომ კანონით ყოფილ პატიმარ ქალს აქვს უფლება დასაქმდეს სკოლაში მასწავლებლად, მაგრამ ზოგიერთ მათგანი საუბრობს მორალზე, რომელიც არ აძლევს უფლებას ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილ პატიმარ ქალს დასაქმდეს მასწავლებლის პოზიციაზე.

ყოფილ მსჯავრდებულ კოლეგასთან ექნებოდათ ჩვეულებრივი ურთიერთობა, მაგრამ მაინც თავს შორს დაიჭერდნენ მისგან. ერთადერთი რესპონდენტი აღნიშნავს, რომ არ ექნებოდა მისთვის მნიშვნელობა ნასამართლეობას, მთავარია მისთვის, რომ ხასიათით შეეწყოს. გამოკითხულთა ნაწილი დიდ სურვილს ვერ გამოხატავს მათთან ერთად მუშაობის, ამის მიზეზად უნდობლობას აცხადებენ, მოსწავლეების სოციალიზაციის პროცესზე უარყოფითად აისახება, რომ მათი მასწავლებელი ყოფილი მსჯავრდებული იყოს. ნაწილი კი მზაობას გამოხატავს ყოფილ პატიმართან ერთად მუშაობისას, რადგან მას უკვე სასჯელი მოხდილი აქვს დანაშაულისათვის და ამით პატიმრის რესოციალიზაცია მოხდება, რაც ხელს უწყობს დანაშაულის შემცირებას.

„ვისურვებდი-თქო ვერ გეტყვით, ალბათ უფრო არაა, ალბათ იმიტომ, რომ ნდობა მაინც ნაკლები მექნებოდა მის მიმართ... ჩვენ მასწავლებლებს საქმე გვაქვს მომვალე თაობის არზრდასთან, ჩვენ უნდა ჩამოვუყალიბოთ მომავლისთვის სწორი აზროვნება, განათლება და ა.შ ... ჩვენ დიდი ნდობა გვაქვს მშობლების მხრიდან და ის ფაქტი, რომ ყოფილი პატიმარია ნაკლებ ნდობას გამოიწვევს“. (ბიოლოგიის მასწავლებელი, 20 წლის სტაჟით)

„არ აქვს მნიშვნელობა, ის რა ადამიანი არ არის? მან თავისი ქმედებებისთვის მოიხადა სასჯელი“. (ქართული ენის მასწავლებელი, 27 წლის სტაჟით)

„არ ვისურვებდი, რადგან ეჭვის განცდა მექნებოდა და ბოლომდე ვერ ვენდობოდი“. (ქიმიის მასწავლებელი, 16 წლის სტაჟით)

„დიახ, ვფიქრობ პატიმრების რესოციალიზაცია ხელს უწყობს ზოგადად დანაშაულის პრევენციას“. (ისტორიის მასწავლებელი, 18 წლის სტაჟით)

რესპონდენტები აღნიშნავენ, რომ მნიშვნელოვანია სკოლაში იყოს უსაფრთხო გარემო. ყოფილი მსჯავრდებული ქალის დასაქმება მასწავლებლის პოზიციაზე ცუდად აისახება სკოლის სახელზე და ამის გამო შესაძლებელია სკოლაში მოსწავლეების რაოდენობა შემცირდეს.

„რადგანაც მე მიმაჩნია, რომ პედაგოგად არ უნდა მუშაობდეს. აქედან გამომდინარე, ბევრი იფიქრებს ასე და რა თქმა უნდა სკოლის სახელზეც იმოქმედებს. მშობლებმაც შეიძლება არ მოიყვანონ სკოლაში ბავშვი მის გამო“. (ქართული ენის მასწავლებელი, 27 წლის სტაჟით)

„კი, რა თქმა უნდა. მე, როგორც მშობელს უნდობლობის განცდა მექნებოდა“. (ქიმიის მასწავლებელი, 16 წლის სტაჟით)

რესპონდენტებს მიაჩნიათ, რომ სასჯელალსრულების დაწესებულება პატიმრის

ფსიქოლოგიურ მდგომარეობაზე გარკვეულწილად უარყოფითად აისახება.

მასწავლებლებს სასჯელის მიზნად მიაჩნიათ, რომ პატიმარმა უნდა გაიაზროს დანაშაული, მოინანიოს, აღიკვეთოს უარყოფითი ქმედება მისგან, გამოსწორდეს და იყოს სხვებისათვის მაგალითი.

„სასჯელის მიზანია, რომ დამნაშავემ დანაშაული გაითავისოს, აღიკვეთოს უარყოფითი ქმედება ამ ადამიანის მხრიდან და რომ იგი გამოსწორდეს, ცუდი ქმედება არ განავითაროს ისევ. ასევე ეს მაგალითი იქნება სხვებისთვისაც“. (ქართული ენის მასწავლებელი, 27 წლის სტაჟით)

„ადამიანის გამოსწორება და მაგალითი სხვა ადამიანებისთვის, რომ მსგავსი დანაშაული არ ჩაიდინოს“. (ქიმიის მასწავლებელი, 16 წლის სტაჟით)

რესპონდენტებს მიაჩნიათ, რომ საზოგადოება ყოფილი პატიმრის დასჯას კვლავ აგრძელებს გათავისუფლების შემდგომ მიუხედავად იმისა, რომ მან უკვე აგო პასუხი თავის დანაშაულზე. საზოგადოება უცხადებს უნდობლობას მას, თრგუნავს, რიყავს და ამასთანავე ვერ საქმედება.

„კი გრძელდება იმიტომ, რომ საზოგადოება მას არ იღებს, და უჭირს ზოგადად რამის გაკეთება, თუნდაც ელემენტარული სამუშაოს პოვნა“. (ბიოლოგიის მასწავლებელი, 20 წლის სტაჟით)

„რა თქმა უნდა ხდება, ხალხი მაინც ეჭვის თვალთ უყურებს პატიმრებს“. (ქიმიის მასწავლებელი, 16 წლის სტაჟით)

„დიახ, ნდობის ნაკლებობიდან გამომდინარე“. (ისტორიის მასწავლებელი, 18 წლის სტაჟით)

მასწავლებლების ნაწილი თავს იკავებს დააფიქსიროს აზრი იმის შესახებ თუ ჩაიდენს კვლავ დანაშაულს ყოფილი პატიმარი ქალი, მაგრამ ნაწილი საუბრობს იმაზე, რომ მნიშვნელოვანია თუ როგორ განვითარდება ყოფილი მსჯავრდებულის რესოციალიზაციის პროცესი და როგორ მიიღებს საზოგადოება მას.

„ხანდახან საზოგადოებისგან გარიყულობა, არანაირი მომავლის გაგარძელების პერსპექტივა, მათ იმედს უკარგავს და უკან დაბრუნების სურვილს უჩენს“. (ბიოლოგიის მასწავლებელი, 20 წლის სტაჟით)

„გააჩნია, რამდენად სწორად განვითარდა მისი რესოციალიზაციის პროცესი“. (ისტორიის მასწავლებელი, 18 წლის სტაჟით)

რესპონდენტების აზრით, ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალის ცხოვრება იქნება სირთულეებით სავსე თუ მას საზოგადოება არ მიიღებს, მოხდება მათი სტიგმატიზაცია, იზოლირება. ერთ-ერთი მასწავლებელი აღნიშნავს, რომ ყოფილ მსჯავრდებულს „ვიღაცამ ხელი უნდა შეუწყოს ინტეგრირებაში“.

„თუკი საზოგადოება მიიღებს, როგორც საჭიროა ისე, ეს მისთვის შვებაა, ხოლო თუ უარყოფენ ეს უარესი ტანჯვა და სასჯელია. ვიღაცამ ხელი უნდა შეუწყოს საზოგადოებაში ინტეგრირებაში“. (ქართული ენის მასწავლებელი, 27 წლის სტაჟით)

„ჩემი აზრით, ასეთ ადამიანს უჭირს საზოგადოებასთან კომუნიკაცია, ურთიერთობა“. (ქიმიის მასწავლებელი, 16 წლის სტაჟით)

„საზოგადოებამ უნდა გაიაზროს მისი წილი მოვალეობა ყოფილი პატიმრის ცხოვრების უბრუნველსაყოფად, რაც თავის მხრივ მარტივს გახდის ცხოვრების ხელახლა დანყებას დანაშაულებრივი ქმედებებისგან დამოუკიდებლად, რაც 34

საზოგადოებისთვისაც იქნება ხელშემწყობი, რომ აღარ მოხდეს დანაშაულის ჩადენა“.
(ისტორიის მასწავლებელი, 18 წლის სტაჟით)

რესპონდენტებს მიაჩნიათ, რომ საზოგადოებამ მათდამი დამოკიდებულება უნდა შეცვალოს, ნასამართლევ პირებს უნდა მისცეს საშუალება რესოციალიზაციის, მათ ადგილას უნდა წარმოიდგინონ თავი. ერთ-ერთი მასწავლებელი კი ფიქრობს, რომ საზოგადოებამ მათდამი დამოკიდებულება არ უნდა შეცვალოს, რადგან ლოიალური დამოკიდებულებით შესაძლებელია მოხდეს დანაშაულის წახალისება.

„უმეტესი ნაწილი უარყოფითადაა განწყობილი და აუცილებლად უნდა შეიცვალოს ეს განწყობა, არავინ არვართ დაზღვეული, რომ იგივე არ დაგვემართება. საკუთარი თავი უნდა წარმოვიდგინოთ მათ მდგომარეობაში და ისე განვსაზღვროთ“. (ქართული ენის მასწავლებელი, 27 წლის სტაჟით)

„საზოგადოება ასეთ ადამიანებს ეჭვის თვალით უყურებს, სანდო პირებად აღარ აღიქვამენ. არუნდა შეიცვალოს, რადგან შეიძლება ჩვენი ლოიალური დამოკიდებულებით დანაშაულის წახალისება მოხდეს.“ (ქიმიის მასწავლებელი, 16 წლის სტაჟით)

„ნაწილობრივ უნდა შეიცვალოს, ისე რომ მისცეს საშუალება რესოციალიზაციის. პირველ რიგში სხვა დანაშაულისგან თავის აცილების მიზნით“. (ისტორიის მასწავლებელი, 18 წლის სტაჟით)

დასკვნა

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ საკვლევო კატეგორიის ყოფილი პატიმარი ქალები სასჯელალსრულების დაწესებულების დატოვების შემდეგ აწყდებიან პრობლემებს, რომლებიც გამომწვეულია მათი ნასამართლეობის სტატუსის, გენდერული ნიშნით დისკრიმინაციით. ზოგადი უარყოფითი დამოკიდებულება ყოფილი მსჯავრდებულის მიმართ დამსაქმებელზეც ახდენს გავლენას, მათ ნაკლებად აქვთ ნდობა ყოფილი პატიმარი ქალების მიმართ. ამასთანავე არა მხოლოდ საზოგადოების მხრიდან შეინიშნება სტიგმატიზაცია, არამედ ყოფილი მსჯავრდებულები ახდენენ თვით-სტიგმატიზაციასაც.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის 2018 წლის მონაცემებზე დაყრდნობით, საქართველოში ქალების რაოდენობა აღემატება მამაკაცებისას,³³ თუმცა 9248 სრულწლოვანი პატიმრიდან ქალი პატიმრის რაოდენობა 258-ია.³⁴ ფაქტია, რომ საერთო რაოდენობასთან შედარებით, ქალი პატიმრები ბევრად ცოტაა. სავარაუდოდ, მოსახლეობას მნიშვნელოვანწილად უჩნდება სწორედ ამის გამო უფრო უარყოფითი დამოკიდებულება ყოფილი პატიმარი ქალებისადმი, ვიდრე მამაკაცების მიმართ. მსჯავრდებულები ქალების რაოდენობა იმდენად მცირეა, რომ საზოგადოება მათ აღიქვამს, როგორც რადიკალურად განსხვავებულ პირებს და შესაბამისად მათ მიმართ უფრო უნდობლობა უყალიბდებათ. ამის გათვალისწინებით, შესაძლებელია დავასკვნათ, რომ საზოგადოებისათვის უფრო მიუღებელია ქალის ნასამართლეობა, რაც იწვევს რესოციალიზაციის პროცესის უფრო გართულებას.

მიუხედავად იმისა, რომ კერძო სექტორიდან რესპონდენტები მზაობას გამოხატავენ ყოფილი პატიმარ ქალებთან მუშაობისთვის, დამსაქმებელი მაინც უპირატესობას მიანიჭებდა არანასამართლევ პირს. საქართველოს კანონი საჯარო სამსახურის შესახებ ნასამართლევ პიროვნებას არ აძლევს საჯარო სამსახურში დასაქმების უფლებას, მაგრამ

³³ http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=472&lang=geo საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული ბიურო, მოსახლეობა³⁶

³⁴ http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=601&lang=geo საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული ბიურო, სისხლის სამართლის სტატისტიკა, პატიმართა რიცხოვნობა.

არსებობს პოზიციები, სადაც მათ შეუძლიათ დასაქმება, მაგალითად, სკოლაში მასწავლებლად, მაგრამ როგორც კვლევამ აჩვენა საჯარო სკოლის პედაგოგებს მიზანშეწონილად არ მიაჩნიათ, რომ მსგავს დანესებულებაში ყოფილმა მსწავრდებულმა ქალმა იმუშაოს. მათი აზრით, ნასამართლევი პირის დასაქმება სკოლის სახელზე უარყოფითად იმოქმედებს და კითხვის ნიშნებს გააჩენს მოსწავლეების უსაფრთხოებასთან დაკავშირებით.

დამსაქმებლის მხრიდან სამუშაოს გენდერული ნიშნით სეგრეგაციის გამო ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილ პატიმარ ქალებს მიაჩნიათ, რომ დასაქმების შანსი უფრო აქვთ ნასამართლევ მამაკაცებს, ვიდრე მდედრობით სქესის წარმომადგენლებს. როგორც კვლევამ აჩვენა, მომხმარებლების სტრეოტიპული შეხედულებები თუ რომელი პოზიცია რომელი სქესისთვისაა შესაფერისი გავლენას ახდენს დამსაქმებლის გადწყვეტილებაზე თუ ვინ დაასაქმოს, შესაბამისად ვხვდებით სამუშაოს გენდერული ნიშნით სეგრეგაციას. ასევე, ყოფილი ქალი პატიმრების აზრით, ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილ პატიმარ ქალს უფრო მარტივად შეუძლიათ სამუშაოს პოვნა კერძო სექტორში, ვიდრე სახელმწიფოში, რადგან მათ შეუძლიათ თავიანთი ნათესავების დახმარებით დასაქმდნენ მათ ბიზნესში.

კვლევამ აჩვენა, რომ სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული პროგრამების მეშვეობით ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების ცხოვრება არ შეცვლილა, მათ აქვთ კვლავ რესოციალიზაციისა და დასაქმების პრობლემა. არამხოლოდ სახელმწიფო უნდა იყოს დაინტერესებული მათი საზოგადოებაში ინტეგრაციით, არამედ საზოგადოებაც. მათ უნდა გაიაზრონ თავიანთი წილი პასუხისმგებლობა ყოფილი პატიმრის რესოციალიზაციის პროცესში.

კვლევითი ნაშრომის მიზანი იყო ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი ქალი პატიმრების პრობლემების იდენტიფიცირება კერძო და სახელმწიფო სექტორში დასაქმებისას, პრობლემების გამომწვევი მიზეზების დადგენა, დამსაქმებლის დამოკიდებულებისა და სახელმწიფოს როლის განსაზღვრა, კვლევის შედეგადად

მიღებული ინფორმაციის გაცნობისა და შეჯამების შემდეგ დადასტურდა ჰიპოთეზა,

რომლის თანახმადაც სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული პროგრამები არაეფექტურია, ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებისას კერძო და სახელმწიფო სექტორში დამსაქმებლის მხრიდან ხდება მათი დისკრიმინაცია გენდერული ნიშნით, სტიგმატიზაცია ყოფილი პატიმრის სტატუსის გამო, რაც ხელს უშლის მათ დასაქმებისა და რესოციალიზაციის პროცესს.

ბიბლიოგრაფია

- თეგელიშვილი, სოლომონ, იურიდული ენციკლოპედია, დანაშაულის კატეგორიები, 2008
- კალჭუნი, ქრეგ, ლაითი, დონალდ, კელერი, სუზენ, სოციოლოგია, სოციალიზაცია ზრდასრულ ასაკში, დესოციალიზაცია და რესოციალიზაცია, 2008
- პადავიჩი, ირენ, რესკინი, ბარბარა, ქალები და მამაკაცები სამსახურში, 2007
- სასჯელალსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს სისტემის სტატისტიკის წლიური ანგარიში, პენიტენციური სისტემიდან გასვლა, 2015, 22
- საქართველოს კანონი საქარო სამსახურის შესახებ, თავი 2, მუხლი 17
- სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი, სოცილაურ და პოლიტიკურ ტერმინთა ლექსიკონი-ცნობარი, 2004
- ღვედაშვილი, ქეთევან, ნასამართლეობა=უმუშევრობას? 2014
- Goffman Erving, Stigma notes on the management of spoiled, 1963
- Flower, Shawn M., Employment and Female Offenders: An Update of the Empirical Research, U.S. Department of Justice, November 2010
- O'Brien, Patricia, Reducing Barriers to Employment for Women Ex-Offenders, University of Illinois, Chicago, June 2002
- Steven Raphael, The employment prospects of ex-offenders, University of California, Berkeley
- http://www.cso.ge/view.php?type=research_reports&slug=kanontan-konfliqtshi-myof-pirtatvis-arsebuli-saganmanatleblo-da-dasaqmebis-programebis-analizi&fbclid=IwAR11HujR18vBt5011OBHnadHJLUxWiMBOIYNp8wNt8jnXL8u6bikK⁴¹

csAAww სამოქალაქო საზოგადოების პორტალი, კანონთან კონფლიქტში მყოფ პირთათვის არსებული საგანმანათლებლო და დასაქმების პროგრამების ანალიზი, ბოლო წვდომა 27.01.2019

- http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული ბიურო, დასაქმება და უმუშევრობა, ბოლო წვდომა 27.01.2019
- http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული ბიურო, 15 წლის და უფროსი ასაკის მოსახლეობის განაწილება ეკონომიკური აქტივობის, ბოლო წვდომა 27.01.2019
- http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული ბიურო, დასაქმება და უმუშევრობა, ბოლო წვდომა 27.01.2019
- http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=601&lang=geo საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული ბიურო, სისხლის სამართლის სტატისტიკა, პატიმართა რიცხოვნობა, ბოლო წვდომა 27.01.2019
- http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული ბიურო, დასაქმებულთა განაწილება ინსტიტუციური სექტორების მიხედვით, 2006-2015, ბოლო წვდომა 27.01.2019
- <http://prevention.gov.ge/page/4/geo> დანაშაულის პრევენციის ცენტრი, ბოლო წვდომა 27.01.2019
- <http://www.moc.gov.ge/ka/zrunva-qalebze/msjavrdebul-qaltha-reabilitacia> სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტრო, ბოლო წვდომა 27.01.2019

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Salome Mushtashvili

Employment of former prisoner women with less serious offences in
public and private sector

MA program – Sociology

Master's thesis is submitted to obtain Master's degree in Social Sciences

Supervisor: Associate Professor Nino Durglishvili

Tbilisi 2019

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სალომე მუშტაშვილი

ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების
დასაქმება კერძო და სახელმწიფო სექტორში

სამაგისტრო პროგრამა - სოციოლოგია

სამაგისტრო ნაშრომი წარმოდგენილია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სოციალურ და პოლიტიკურ
მეცნიერებათა ფაკულტეტზე სოციოლოგიის მაგისტრის აკადემიური
ხარისხის მინიჭების მოთხოვნის შესაბამისად

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: ასოცირებული პროფესორი,
ნინო დურგლიშვილი

თბილისი 2019

ანოტაცია

ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმება კერძო და სახელმწიფო სექტორში

ნაშრომში წარმოდგენილია სასჯელაღსრულების დაწესებულების დატოვების შემდგომ ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების კერძო და სახელმწიფო სექტორში დასაქმებისას წარმოქმნილი პრობლემები და მათი გამომწვევის მიზეზების აღწერა/ანალიზი. ინფორმაცია მოპოვებულია სოციოლოგიური კვლევის თვისებრივი მეთოდის გამოყენებით, რომლის დროსაც სიღრმისეული ინტერვიუები ჩატარდა ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილ პატიმარ ქალებთან, კერძო სექტორის დამსაქმებლებთან: მაღაზიისა და სამკერვალოს ხელმძღვანელებთან და სახელმწიფოს სექტორიდან - საჯარო სკოლის მასწავლებლებთან.

კვლევის მიზანს წარმოადგენდა ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების პრობლემების იდენტიფიცირება კერძო და სახელმწიფო სექტორში დასაქმებისას, პრობლემების გამომწვევი მიზეზების დადგენა და დამსაქმებლის დამოკიდებულების შესწავლა მათ მიმართ, რადგან დამსაქმებლისა და საზოგადოების მხრიდან ხდება სტიგმატიზაცია ნასამართლეობის სტატუსის გამო, ყოფილი მსჯავრდებული ქალების გენდერული ნიშნით დისკრიმინაცია, რაც ხელს უშლის მათ დასაქმებასა და რესოციალიზაციის პროცესს.

ასევე, მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს როლი ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებასა და რესოციალიზაციის სტრატეგიის სწორი შემუშავება და დანერგვა. ნაშრომში ასახულია ყოფილი მსჯავრდებული ქალების დამოკიდებულება სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს, იუსტიციის სამინისტროს მიერ განხორციელებული პროგრამების შესახებ.

კვლევა მნიშვნელოვანია ყოფილი მსჯავრდებულთათვის, მათი ოჯახებისათვის,

დამსაქმებლებისათვის, სასჯელადსრულებისა და პრობაციის სამინისტროსათვის, იუსტიციის სამინისტროსათვის და ამ საკითხით დაინტერესებული პირებისათვის. დღეისათვის არ არსებობს კვლევა, რომელიც ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების კერძო და სახელმწიფო სექტორში დასაქმების საკითხს შეეხება.

საკვანძო სიტყვები: ნაკლებად მძიმე დანაშაული, კერძო და სახელმწიფო სექტორი, სტიგმატიზაცია, დისკრიმინაცია, სეგრეგაცია, სტატუსი, რესოციალიზაცია.

Abstract

Employment of former prisoner women with less serious offences in public and private sector

The work presents the problems that occur during the employment in the private and public sector of women who have less serious offenses after leaving the penitentiary establishment and describe / analyze the reasons and their causes. The information is obtained using the qualitative method of sociological research, during which the in-depth interviews have been conducted with ex-prisoner women, private sector employers: shop and sewing facility owners and from the governmental departments - with the school teachers.

The aim of the research was to identify the problems of a former prisoner women with less serious offences during their work recruitment process in a state and private sector and to investigate the reasons behind these problems. The research also reflects the employers attitudes towards them, because, often women with past criminal records become victims of stigmatization and gender-based discrimination, which prevents them from employment and re-socialization process.

Also, it is important that the government has a great role in creating and implementing proper employment and the re-socialization strategies of a former prisoner women. The report reflects the attitude of the former convicted women on the programs implemented by the Ministry of Corrections and Legal Assistance, Ministry of Justice.

The research is important for the former convicts, their families, employers, the Ministry of Corrections and Legal Assistance, the Ministry of Justice and the persons interested in this issue. There is currently no study that concerns the issue of employment in private and public sectors of former prisoners with less serious offenses.

Keywords: less serious crime, private and public sector, stigmatization, discrimination, segregation, status, resocialization.

სარჩევი

შესავალი.....	6
1. თემის პრობლემატიკა და აქტუალობა.....	8
1.1 სოციოლოგიური კვლევის მიზანი, ამოცანა, ჰიპოთეზა.....	11
2. თეორიული ჩარჩო	
2.1 სოციოლოგიური კვლევის მეთოდოლოგია.....	12
2.2 თეორიული დისკურსის ინტერპრეტაცია.....	13
2.3 სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვა.....	17
3. კვლევის შედეგები - ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების პრობლემები.....	20
3.1 კერძო სექტორის დამსაქმებლის დამოკიდებულება ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი ქალი პატიმრების დასაქმებისას.....	26
3.2 საჯარო სკოლის მასწავლებლების დამოკიდებულება ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი ქალი პატიმრების მასწავლებლის პოზიციაზე დასაქმებისას.....	31
დასკვნა.....	36
ბიბლიოგრაფია.....	39
დანართი #1	41

შესავალი

საქართველოში საკითხი დასაქმების შესახებ აქტუალურია, რადგან ჩვენს ქვეყანაში საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის 2017 წლის მონაცემებით მოსახლეობის 13.9% უმუშევარია¹.

განსაკუთრებით საკითხი რთულდება, როდესაც ვსაუბრობთ მდედრობითი სქესის წარმომადგენლების დასაქმებაზე, რადგან ხდება სქესის ნიშნით შრომის დანაწილება, როდესაც ამა თუ იმ სამუშაოს რომელიმე ერთ სქესს მიაკუთვნებენ, როგორც „მისთვის განკუთვნილს“, რასაც თანსდევს გენდერული დისკრიმინაცია, სქესობრივ სტერეოტიპებს იმის შესახებ, თუ რომელი ტიპის სამუშაოს როგორი თვისებები ესაჭიროება, შედეგად მოჰყვება ე.წ. *‘მამაკაცურ’* (უფრო მამაკაცისათვის შესაფერის) და *‘ქალურ’* (უფრო ქალისათვის შესაფერის) სამუშაოებად სეგრეგაცია.²

სტერეოტიპები მნიშვნელოვანია აღვნიშნოთ, რომ გავლენას ახდენენ საზოგადოების წევრზე: პოტენციურ დასაქმებულებზე, დამსაქმებლებსა და მომხმარებლებზე. სქესის ნიშნითა და გენდერული სტერეოტიპების გავლენით დიფერენციაცია ქალის დასაქმების შესაძლებლობას ამცირებს.³

ეკონომიკური აქტივობის მიხედვით, 15 წლისა და უფროსი ასაკის ქალების განაწილების მიხედვით 2017 წელს აქტიურ მოსახლეობას წარმოადგენდა 936,7(ათასი) ქალი, რომელთა 12.7% უმუშევარია, ხოლო მამაკაცები 1046,3(ათასი), რომელთა 15.0% უმუშევარია.⁴

ზემო აღწერილი მდგომარეობის გათვალისწინებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ყოფილი პატიმარი ქალების შემთხვევაში, ვითარება კიდევ უფრო მძიმდება, რადგან მათ

¹http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული ბიურო, დასაქმება და უმუშევრობა.

²პადავიჩი, ირენ, რესკინი, ბარბარა, ქალები და მამაკაცები სამსახურში, 2007,87.

³პადავიჩი, ირენ, რესკინი, ბარბარა, ქალები და მამაკაცები სამსახურში, 2007,86.

⁴http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული ბიურო, 15 წლის და უფროსი ასაკის მოსახლეობის განაწილება ეკონომიკური აქტივობის მიხედვით, 1998-2017.

კანონის ძალითაც ეზღუდებათ, ეკრძალებათ ყველა სფეროში დასაქმება.⁵

სასჯელადსრულების დაწესებულების დატოვების შემდგომ პატიმარი იწყებს რესოციალიზაციის პროცესს, რეინტეგრაციას საზოგადოებაში - ახალ ცხოვრებას და მნიშვნელოვანია, რომ ეს პროცესი წარმატებით დასრულდეს.

საქართველოში, როგორც წესი დანაშაულის მოხდის შემდგომ ყოფილ მსჯავრდებულებს ექმნებათ პრობლემები საზოგადოებაში ინტეგრირებისას. საზოგადოების ნაწილისთვის რთული წარმოსადგენია მდედრობითი სქესის ნასამართლეობა და უფრო მიუღებელია მათთვის ყოფილი მსჯავრდებული ქალი, ვიდრე მამაკაცი, რაც შესაძლოა ქალბატონების რესოციალიზაციის პროცესს უფრო ართულებს და დასაქმების შესაძლებლობას ამცირებს.

კანონით ყოფილ ქალ პატიმარს აქვს სრული უფლება დასაქმდეს კერძო სექტორში ნებისმიერ პოზიციაზე, მაგრამ რაც შეეხება სახელმწიფო სექტორს აქ არის შეზღუდვებიც, მაგალითად, ყოფილ პატიმარს განურჩევლად სქესისა, საჯარო სამსახურში არ შეუძლია დასაქმება, თუ იგი ნასამართლევა განზრახ ჩადენილი დანაშაულისათვის და მოხსნილი არა აქვს ნასამართლეობა.⁶

როგორც ვხედავთ ნასამართლევი ქალების დასაქმების შანსები და არეალები შეზღუდულია. მაგრამ საინტერესოა რამდენად მისაღებია სკოლის პედაგოგებისათვის ყოფილი პატიმარი ქალბატონის მასწავლებლის პოზიციაზე მუშაობა. ყოფილ პატიმარს სრული უფლება აქვს იმუშაოს სკოლაში პედაგოგად.⁷ სახელმწიფო სექტორს მიეკუთვნება მასწავლებელი, მაგრამ ის არ არის საჯარო სამსახურის წარმომადგენელი.

კვლევის აქცენტს წარმოადგენს კერძო და სახელმწიფო სექტორში დაბალ პოზიციებზე ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმების

⁵საქართველოს კანონი საჯარო სამსახურის შესახებ, თავი 2, მუხლი 17.

⁶საქართველოს კანონი საჯარო სამსახურის შესახებ, თავი 2, მუხლი 17.

⁷საქართველოს კანონი საჯარო სამსახურის შესახებ, თავი 1, მუხლი 5.

შესაძლებლობა.

ჩვენი კვლევის ფოკუსი ძირითადად მიმართულია კერძო სექტორში დაბალანაზღაურებად პოზიციებზე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმების საკითხების იდენტიფიცირებაზე (მკერავ და მაღაზიის გამყიდველის და ა.შ.), ხოლო სახელმწიფო სექტორიდან მხოლოდ ყურადღებას გავმახვილებთ ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალის მასწავლებლად მუშაობის შესაძლებლობაზე. ვვარაუდობთ, რომ სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული პროგრამები არაეფექტურია, ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებისას კერძო და სახელმწიფო სექტორში დამსაქმებლის მხრიდან ხდება, როგორც მათი დისკრიმინაცია გენდერული ნიშნით, ასევე სტიგმატიზაცია ყოფილი პატიმრის სტატუსის გამო, რაც ხელს უშლის მათი დასაქმებისა და რესოციალიზაციის პროცესს.

სამაგისტრო ნაშრომის ორი თავი და შესაბამისი ქვეთავები ეთმობა კვლევის მიზნის, თეორიის გაცნობას და არსებული ლიტერატურის მიმოხილვას, ხოლო მესამე თავი მთლიანად ეთმობა ჩატარებული კვლევის შედეგებსა და მიგნებებს, რომელიც ნათლად დაგვანახებს ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებისას წარმოქმნილ პრობლემებს.

1. თემის პრობლემატიკა და აქტუალობა

დასაქმების პრობლემა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი გამოწვევაა, რომლის წინაშეც დგას საქართველოს ხელისუფლება და საზოგადოება. პრობლემის აქტუალობას საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის 2017 წლის მონაცემებიც ცხადყოფს, მოსახლეობის 13.9% საქართველოში უმუშევარია.⁸ დასაქმებისა და

⁸http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული ბიურო, დასაქმება და უმუშევრობა.

უმუშევრობის საკითხი უფრო მწვავედება ყოფილი პატიმრების შემთხვევაში. მასობრივი ამინისტიის, შეწყალების, კალენდარულის, პირობით ვადამდე გათავისუფლების გათვალისწინებით ციხეებს პატიმრები ტოვებენ.⁹

ამის გარდა, ციხის გარეთ ყოფილი პატიმრები ნასამართლევის სტატუსით აგრძელებენ ცხოვრებას, რაც მათ დიდ წინააღმდეგობებს უქმნის, როგორც დასაქმებაში, ასევე საზოგადოებაში ინტეგრაციისას. საკითხი უფრო პრობლემური ხდება, როდესაც თემა ეხება ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებას კერძო და სახელმწიფო სექტორში.

სამუშაო ადგილების დეფიციტს თან ახლავს საქართველოში ყოფილი პატიმრების სტიგმატიზაციის ფართოდ გავრცელებული პრაქტიკა, ხოლო როდესაც ამ ორ ფაქტორს, კიდევ ერთი უმნიშვნელოვანესი მოცემულობა ყოფილი ქალი პატიმრის სტატუსი ემატება დასაქმების შანსი და პერსპექტივა უკიდურესად მცირდება.

საქართველოში გარდა აღნიშნული ფაქტორებისა დასაქმების პროცესზე ზეგავლენის მატარებელია შრომის გენდერული სეგრეგაცია და დასაქმების სქესობრივი ნიშნით დისკრიმინაცია, რაც გულისხმობს, რომ ამა თუ იმ სამუშაოზე კომპეტენციისა და განათლების, გამოცდილების კრიტერიუმებზე პრევალირებს ადამინების სქესობრივი, გენდერული კუთვნილება.¹⁰ ასევე, გასათვალისწინებელია დასაქმების სფერო და დაწინაურების პერსპექტივა.

როგორც ცნობილია „საჯარო სამსახურის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-17 მუხლის თანახმად, საჯარო სამსახურში არ მიიღება პირი, თუ იგი ნასამართლევი განზრახ ჩადენილი დანაშაულისათვის და მოხსნილი არა აქვს ნასამართლეობა.¹¹ როგორც ვხედავთ, მათ არ შეუძლიათ საჯარო სექტორში მუშაობა, რითიც უფრო რთულდება ყოფილი პატიმრების დასაქმება.

⁹სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს სისტემის სტატისტიკის წლიური ანგარიში, პენიტენციური სისტემიდან გასვლა, 2015, 22.

¹⁰კადავიჩი, ირენ, რესკინი, ბარბარა, ქალები და მამაკაცები სამსახურში, 2007, 109.

¹¹საქართველოს კანონისა და საჯარო სამსახურის შესახებ, თავი 2, მუხლი 17.

მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს როლი ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებაში. საქართველოში დღეს ფუნქციონირებს ორი პროგრამა, რომელიც ხელს უწყობს ყოფილი პატიმრების დასაქმებას. იუსტიციის სამინისტროს დანაშაულის პრევენციისა და ინოვაციური პროგრამების ცენტრმა ყოფილი მსჯავრდებულების რესოციალიზაცია-რეაბილიტაციის პროცესი დაიწყო 2013 წელს, ცენტრი წინასწარ გეგმავს საზოგადოებაში მათი რეინტეგრაციის პროცესს. ყოფილი მსჯავრდებულების რეაბილიტაციის პროექტის მიზანია იმ ახალგაზრდებზე ზრუნვა, რომლებიც ერთხელ უკვე მოხვდნენ საპატიმროში. პროგრამა მიზნად ისახავს ყოფილი პატიმრის სასჯელაღსრულებით დაწესებულებაში ხელახალი მოხვედრის ალბათობის შემცირებას. დანაშაულის პრევენცია კი საზოგადოებაში დაცულობის, უსაფრთხოების განცდის შენარჩუნებას უწყობს ხელს.¹²

ასევე, მეორე პროგრამა ხორციელდება სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის და განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროებს შორის დადებული ხელშეკრულებით, რომლის მეშვეობითაც ქალი მსჯავრდებულები ჩართულნი არიან პროფესიული კოლეჯების კურსებში, იღებენ ფსიქო-სოციალურ მომსახურებას და დასაქმების ხელშეწყობას.¹³

თემა - ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმება კერძო და სახელმწიფო სექტორში აქტუალური და პრობლემური საკითხია, რომელიც არ არის ჯერ შესწავლილი და საჭიროებს კვლევას.

¹²<http://prevention.gov.ge/page/4/geo> დანაშაულის პრევენციის ცენტრი.

¹³<http://www.moc.gov.ge/ka/zrunva-qalebze/msjavrdebul-galtha-reabilitacia> სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტრო.

1.1 სოციოლოგიური კვლევის მიზანი, ამოცანა, ჰიპოთეზა

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის 2017 წლის მონაცემების მიხედვით დასაქმებული პირების 83,4% მუშაობს კერძო სექტორში, ხოლო 16,6% - სახელმწიფო სექტორში.¹⁴ ჩვენს კვლევაში მნიშვნელოვანია აღნიშნული სექტორების არსებობა, გვინტერესებს თუ როგორი დამოკიდებულება აქვს კერძო და სახელმწიფო სექტორების წარმომადგენლებს ნაკლებად მძიმე დანშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებაზე.

კვლევითი ნაშრომის მიზანია, ნაკლებად მძიმე დანშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების პრობლემების იდენტიფიცირება კერძო და სახელმწიფო სექტორში დასაქმებისას, პრობლემების გამომწვევი მიზეზების დადგენა, დამსაქმებლის დამოკიდებულებისა და სახელმწიფოს როლის შესწავლა ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებისას.

ამგვარად, საკვლევი ამოცანებია:

- სასჯელადსრულების დაწესებულების დატოვების შემდეგ მიზანია ნაკლებად მძიმე დანშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების ცხოვრებაში წარმოქმნილი პრობლემების შესწავლა;
- კერძო და სახელმწიფო სექტორში ნაკლებად მძიმე დანშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებისას წარმოქმნილი წინააღმდეგობების შესწავლა;
- სახელმწიფოს როლი ნაკლებად მძიმე დანშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებაში.

¹⁴http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული ბიურო, დასაქმებულთა განაწილება ინსტიტუციური სექტორების მიხედვით, 2007-2017.

შესაბამისად, კვლევის ჰიპოთეზაა: სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული პროგრამები არაეფექტურია ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებისას კერძო და სახელმწიფო სექტორში დამსაქმებლის მხრიდან ხდება მათი დისკრიმინაცია გენდერული ნიშნით, სტიგმატიზაცია ყოფილი პატიმრის სტატუსის გამო, რაც ხელს უშლის მათი დასაქმებისა და რესოციალიზაციის პროცესს.

2. თეორიული ჩარჩო

2.1 სოციოლოგიური კვლევის მეთოდოლოგია

სამაგისტრო კვლევითი ნაშრომი დაფუძნებულია თეორიული მასალის შესწავლასა და ემპირიული მონაცემების შეგროვებაზე. სოციოლოგიური კვლევა ეყრდნობა თვისებრივი კვლევის მეთოდებს, შესასწავლი საგნის სიღრმისეულ შესწავლას და ანალიზს. შესწავლის შემდეგ მოხდება ძირითადი პრობლემების განსაზღვრა.

ემპირიული მონაცემების მოპოვება განხორციელდა სიღრმისეული ინტერვიუს მეთოდით. ემპირიული სოციოლოგიური კვლევის ინსტრუმენტი არასტრუქტურირებული სოციოლოგიური კითხვარი, რომელიც დაყოფილია თემატურ ბლოკებად სამი სამიზნე ჯგუფის სპეციფიკის გათვალისწინებით.

კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 16-მა რესპონდენტმა, მათგან 7 იყო ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალი, რომელთა ასაკიც მიეკუთვნება 35-55 წლის კატეგორიას, 1 საჯარო სკოლის 4 მასწავლებელი და 5 პირი კერძო სექტორიდან.

ნაკლებად მძიმე დანაშაულის ჩადენის დროს, დამნაშავე ისჯება 5 წლამდე თავისუფლების აღკვეთით¹⁵ და ვფიქრობ, რომ ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილ პატიმარ ქალს აქვს უფრო მეტი შანსი დასაქმდეს ჩვენს საზოგადოებაში უფრო

¹⁵თეზელიშვილი, სოლომონ, იურიდიული ენციკლოპედია, დანაშაულის კატეგორიები, 2008, 191.

მარტივად, ვიდრე მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის ჩამდენი. 35-55 ასაკის კატეგორიის ქალბატონები უფრო ადვილად დასაქმდებიან, ვიდრე მათზე ასაკოვნები, ისინი არიან შრომისუნარიანები, ჰყავთ შვილები და მოხუცი მშობლები, რომელთა წინაშეც ვალდებულებები გააჩნიათ.

გამომდინარე იქედან, რომ კვლევა ეხება ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებას სახელმწიფო და კერძო სექტორში, სახელმწიფო სექტორიდან ვინტერესდებით მხოლოდ საჯარო სკოლებში არსებული სიტუაციით, რადგან გავიგოთ როგორი დამოკიდებულება აქვთ მასწავლებლებს ყოფილი ქალი პატიმრების დასაქმებაზე სკოლაში მასწავლებლის პოზიციაზე. კერძო სექტორიდან კი შევარჩიე სამკერვალოსა და მაღაზიების ხელმძღვანელები, რომლებიც ასაქმებენ მკერავისა და გამყიდველის პოზიციაზე პირებს. ვფიქრობთ, შედარებით დაბალი თანამდებობებია, რომელზეც ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილ პატიმარ ქალებს უფრო შეუძლიათ დასაქმება და ჩვენს ქვეყანაში ეს პოზიციები მიჩნეულია, როგორც „ქალურ“ სამუშაოებად.

- დაცული იყო კონფიდენციალობა.
- ინტერვიუების ხანგრძლივობა შეადგენდა 35 წუთს.
- ინტერვიუები ჩატარდა 2018 წლის ნოემბერში.

2.2 თეორიული დისკურსის ინტერპრეტაცია

პიროვნება, რომელიც აღმოჩნდება ტოტალურ ინსტიტუტში, როგორცაა ციხე, სადაც მკაცრად განსაზღვრულ რეჟიმში ხანგრძლივად ცხოვრობს მსჯავრდებული ფართო

საზოგადოებისაგან იზოლირებული,¹⁶ იწყება მისი დესოციალიზაცია, რაც გულისხმობს „თვით-იმიჯისა და ღირებულებების დაკარგვის პროცესს, რომელსაც ჩვეულებრივ თან მოსდევს ღირებულებებისა და თვით-აღქმის განსხვავებულ სისტემაში რესოციალიზაცია“. რესოციალიზაცია კი არის „ნორმებისა და ღირებულებების ახალი წყების გათავისება, რომელიც სრულიად განსხვავებულია აქამდე ჩვენთვის არსებული ნორმებისა და ღირებულებებისგან“.¹⁷

სასჯელადსრულების დაწესებულებაში მყოფი პირი, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ გადის დესოციალიზაციის და რესოციალიზაციის პროცესს ციხეში, დანაშაულის მოხდის შემდგომ კი იწყება მისთვის ახალი ცხოვრება და რესოციალიზაცია საზოგადოებაში, ხელახალი სოციალიზაცია ანუ ინდივიდი ითვისებს სოციალურ ნორმებს, კანონებს, ქცევებსა და ღირებულებებს. სოციალიზაცია აქტიური პროცესია. სოციალიზაციის თეორიის წარმომადგენლები არიან: გ. ტარდი, ტ. პარსონსი, ჯ. მიდი და სხვები. ტარდის მტკიცებით, სოციალიზაციის შესაძლებლობა დაკავშირებულია მიბამვასთან. პარსონსმა გაიგო, როგორც სოციალურ რეალობაში ინდივიდის ინტეგრაცია. მიდთან პიროვნების სოციალიზაცია სხვათა როლების ათვისების შედეგად ხდება.¹⁸

მაგრამ დღევანდელ ქართულ საზოგადოებაში ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების ხელახალი სოციალიზაციის პროცესი არც თუ ისე წარმატებულად მიმდინარეობს. ყოფილი პატიმარი ქალების რესოციალიზაციასა და დასაქმებას ხელს უშლის სტიგმის არსებობა ნასამართლეობის სტატუსის გამო, დისკრიმინაცია და სეგრეგაცია სქესის ნიშნის მიხედვით.

¹⁶კალჭუნი, ქრეგ, ლაითი, დონალდ, კელერი, სუზენ, სოციოლოგია, სოციალიზაცია ზრდასრულ ასაკში, დესოციალიზაცია და რესოციალიზაცია, 2008, 228-229.

¹⁷კალჭუნი, ქრეგ, ლაითი, დონალდ, კელერი, სუზენ, სოციოლოგია, სოციალიზაცია ზრდასრულ ასაკში, დესოციალიზაცია და რესოციალიზაცია, 2008, 234.

¹⁸სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი, სოციალურ და პოლიტიკურ ტერმინთა ლექსიკონი-ცნობარი, 2004, 278.

ადამიანისათვის ან ჯგუფისათვის დამახასიათებელი რომელიმე ნაკლსა თუ მანკიერებას სტიგმა ეწოდება. ირგვლივ მყოფთაგან სტიგმატიზებული ადამიანები განიცდიან დასჯას, დამცირებას, გარიყვას.¹⁹ ნეგატიური ნიშანი, რომელიც პიროვნების ღრმა დისკრედიტაციას იწვევს, გამოარჩევს მას საზოგადოებისგან, პიროვნულ გაუფასურებას იწვევს და ისე ამცირებს მას სხვების თვალში, რომ სრულფასოვანი პიროვნების ნაცვლად, არასრულფასოვან, შელახულ და „ბინძურ“ ინდივიდად გამოიყურება. სტიგმა ადამიანს სხვა „ნორმალურ“ ადამიანზე ნაკლები ღირებულების მქონედ აქცევს. სტიგმატიზირებული პიროვნებები მთლიანობაშეღებულ, კომპრომისულ და, ზოგ შემთხვევაში, სრულფასოვან პიროვნებაზე დაბლა მდგომ ადამიანებად მიიჩნევიან.²⁰ სტიგმა შეიძლება იყოს სხეულებრივი ნიშანი, როგორცაა ფიზიკური სიმახინჯე ანდა, ისეთი სოციალური მახასიათებლები, როგორცაა ინდივიდის კრიმინალური რეპუტაცია. საზოგადოება არასწორედ აფასებს სტიგმატი ადამიანის შესაძლებლობებს. მაგალითად, ითვლება, რომ დამნაშავეები მხოლოდ კითხულობენ იაფყდიან დეტექტურ რომანებს. თუ ისინი კითხულობენ ლორენ დურენის წიგნებს, მაშინ მათ უჩვეულო პიროვნებებად თვლიან.²¹

გოფმანის მთავარი სათქმელი არის, რომ ყველა ადამიანი ამა თუ იმ დროსა და მდგომარეობაში რაღაც ხარისხით სტიგმატიზირებულია. ის განიხილავდა ორ სფეროს შორის დპირისპირებას 1. რაც უნდა იყოს ადამიანი, „ფაქტიური სოციალური იდენტობა“ და 2. როგორც მას საკუთარი თავი წარმოუდგენია „რეალურ სოციალური იდენტურობა“. თუ ადამიანს ამ ორ სფეროს შორის განხეთქილება აქვს, მაშინ „არლიყი“ აკრია.²² არსებობს დისკრედიტირებული და დისკრედიტირებადი სტიგმა. დისკრედიტირებული სტიგმის შემთხვევაში, ყველასთვის ცნობილია ან ცხადია განსხვავებები (ფიზიკური ნაკლის შემთხვევაში), რაც წარმოქმნის პრობლემებს: ზეწოლა, კონტროლი საზოგადოებისგან, ადამიანებისთვის სირთულეები ცნობილია.

¹⁹სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი, სოციალურ და პოლიტიკურ ტერმინთა ლექსიკონი-ცნობარი, 2004, 290-291.

²⁰GOFFMAN ERVING, STIGMA NOTES ON THE MANAGEMENT OF SPOILED IDENTITY, 1963, 3.

²¹GOFFMAN ERVING, STIGMA NOTES ON THE MANAGEMENT OF SPOILED IDENTITY, 1963, 6.

²²GOFFMAN ERVING, STIGMA NOTES ON THE MANAGEMENT OF SPOILED IDENTITY, 1963, 2-3.

დისკრედიტირებადის დროს განსხვავებები უცნობია ან არ შეიგრძნება მათ მიერ (მაგ., პირი, რომელიც პროსტიტუციას ეწევა), პრობლემას აქ წარმოადგენს ინფორმაციის მართვა, რომ საზოგადოებისათვის უცნობი დარჩეს მათი სირთულეები.²³

ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების სტიგმატიზაცია ხდება სოციალური მახასიათებლის მიხედვით, რაც იწვევს ჩვენი საზოგადოებისგან უარყოფით დამოკიდებულებას, ხდება ყოფილი ქალი პატიმრების დამცირება, იზოლაცია. სასჯელაღსრულების დაწესებულების დატოვების შემდგომ ზოგიერთი ყოფილი მსჯავრდებული გარკვეული პერიოდის განმავლობაში ახერხებს ინფორმაციის შენახვას ნასამრთლეობის შესახებ, მაგრამ დროთა განმავლობაში საზოგადოების ნაწილი იღებს ინფორმაციას, რომ ეს პიროვნება არის ყოფილი მსჯავრდებული, ამ წუთიდან კი წარმოიქმნება დისკრედიტირებული სტიგმა, რაც წარმოქმნის სირთულეებს.

რობერტ მერტონმა დისკრიმინაცია შემდეგნაირად განმარტა: „დისკრიმინაცია ფუნქციურად არარელევანტურ მახასიათებელზე ყურადღების გამახვილებაა ისე, თითქოს ისინი რელევანტური იყვნენ“.²⁴

სწორედ, ნაშრომში საუბარია დასაქმებლის მხრიდან სქესის ნიშნის მიხედვით დისკრიმინაციაზე, რომლის დროსაც ყოფილ პატიმარ ქალს არ შეუძლია დასაქმდეს ამა თუ იმ სამუშაოზე მიუხედავად იმისა, რომ გააჩნია ყველა ის თვისება, რაც საჭიროა ამ სამუშაოს შესასრულებლად.

სქესის ნიშნის მიხედვით დისკრიმინაცია არა მხოლოდ აფერხებს ყოფილი ქალი პატიმრების რესოციალიზაციისა და დასაქმების პროცესს, არამედ მოიცავს სქესობრივ სეგრეგაციასაც. „დასაქმებისას არსებული სქესობრივი სეგრეგაცია გულისხმობს ქალისა და მამაკაცის გადანაწილებას სხვადასხვა ტიპის პროფესიებში, სამსახურებსა და სამუშაო ადგილებზე“. სქესობრივ სეგრეგაციას კი უარყოფითი შედეგები მოაქვს

²³სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი, სოციალურ და პოლიტიკურ ტერმინთა ლექსიკონი -ცნობარი, 2004, 290-291.

²⁴პადავიჩი, ირენ, რესკინი, ბარბარა, ქალები და მამაკაცები სამსახურში, 2007, 94.

მდედრობითი სქესის წარმომადგენელთათვის: როგორც წესი ქალები მამაკაცებთან შედარებით დაბალ სამსახურეობრივ პოზიციას იკავებენ, აქვთ ნაკლები ძალაუფლება, ანაზღაურება.²⁵

2.3 სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვა

საქართველოში მცირეა ლიტერატურა, რომელშიც საუბარია ყოფილი პატიმრის დასაქმების შესახებ კერძო და სახელმწიფო სექტორში. ჟურნალ „ლიბერალის“ 2014 წლის აგვისტო - სექტემბრის N 154-ში დაბეჭდილია სტატია, სადაც საუბარია ყოფილი პატიმრების დასაქმების შესახებ კერძო და სახელმწიფო სექტორში, ინტერვიუ ჩაწერილია ახალგაზრდა ყოფილ პატიმარ მამაკაცთან, რომელიც ეძებს სამუშაოს და არ ეთაკილება არცერთ პოზიციაზე მუშაობა, მაგრამ ამჟამად უმუშევარია. ასევე, სტატიაში არის ინტერვიუ აფთიაქის და ბანკის ხელმძღვანელთან, რომლებიც აცხადებენ, რომ ყოფილი პატიმრის დასაქმებისას გაითვალისწინებენ თუ რა მიზეზის გამო იხდიდა სასჯელს და რა პოზიციაზე სურს დასაქმდეს ნასამართლევ პიროვნებას, მაგრამ ინტერვიუში ამბობენ, რომ თუ დადგებიან არჩევანის წინაშე არანასამართლევ და ნასამართლევ პირს შორის, უპირატესობას არანასამართლევს მიანიჭებენ. სტატიაში საუბარია სტიგმასა და დისკრიმინაციის შესახებ, რომელიც გამოწვეულია კრიმინალური წარსულის გამო, სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული პროგრამებისა და მათი მიზნების შესახებ. ბოლოს, დასკვნის სახით მოცემულია, რომ არა მარტო სახელმწიფომ უნდა იზრუნოს ყოფილი პატიმრების რესოციალიზაციის პროცესზე, არამედ საზოგადოებამ უნდა გამოიჩინოს სოციალური პასუხისმგებლობა მათ წინაშე, ნდობა და დახმარების ხელი უნდა გაუწოდოს ყოფილ პატიმარს.²⁶

არასამთავრობო ორგანიზაციებმა: სიდამ, საქართველოს ფერმერთა ასოციაციამ და

²⁵ პადავიჩი, ირენ, რესკინი, ბარბარა, ქალები დამამაკაცებისამსახურში, 2007, 107.

²⁶ ღვედაშვილი, ქეთევან, ნასამართლეობა=უმუშევრობას? 2014, 52-55.

DDV International წარმოადგინეს 2018 წლის 13 ივლისს კვლევის შედეგები, რომელიც კანონთან კონფლიქტში მყოფი პირების პროფესიული განათლებისა და დასაქმების პროგრამების ეფექტიანობას ეხება.²⁷ აღნიშნულია ნაშრომში, რომ რესოციალიზაციისა და საზოგადოებაში რეინტეგრაცია რთული, ხანგრძლივი პროცესია, რომელიც წარმატებით განხორციელდება თუ გათვალისწინებული იქნება შემდეგი ფაქტორები: სარეაბილიტაციო პროგრამების ხელმისაწვდომობა, მიმღებლობა საზოგადოების მხრიდან, არადისკრიმინაციული დამოკიდებულებების არ არსებობა.²⁸ ზოგადად დაბალია საგანმანათლებლო და სარეაბილიტაციო პროგრამებში ბენეფიციართა ჩართვის მოტივაცია, რაც განპირობებულია მათი პიროვნული დამოკიდებულებით სასწავლო პროცესისადმი, საზოგადოებისადმი უნდობლობით და, ასევე შესაძლოა ვერ ხედავდეს მიღებული ცოდნის გამოყენების შესაძლებლობას და მინიმალურად აფასებდეს შემდგომი დასაქმების პერსპექტივას. კვლევის ფარგლებში საუბარია, რომ მათი დაბალი მოლოდინები დასაქმებასთან მიმართებით, საფუძველს მოკლებული ხშირად არ არის, რადგან საზოგადოებაში არსებული სტიგმა, დამსაქმებლების დამოკიდებულება ნასამართლეობის მქონე პირებისადმი, ართულებს კანონთან კონფლიქტში მყოფი პირების სამსახურში მიღებას და/ან მათ მიერ დაკავებული პოზიციების შენარჩუნებას.²⁹

ხელმისაწვდომი აღმოჩნდა ასევე, ინგლისურ ენაზე შესრულებული ნამუშევრები ყოფილი პატიმრის დასაქმების შესახებ.

²⁷ http://www.cso.ge/view.php?type=research_reports&slug=kanontan-konfliqtshi-myof-pirtatvis-arsebuli-saganmanatleblo-da-dasaqmebis-programebis-analizi&fbclid=IwAR11HujR18vBt5011OBHnadHJLUxWiMBOIYNp8wNt8jnXL8u6bikKcsAAww

სამოქალაქო საზოგადოების პორტალი, კანონთან კონფლიქტში მყოფ პირთათვის არსებული საგანმანათლებლო და დასაქმების პროგრამების ანალიზი.

²⁸ იქვე.

²⁹ იქვე.

კალიფორნიის უნივერსიტეტის პროფესორი, სტივენ რაფაელი საუბრობს ყოფილი პატიმრების დასაქმების პერსპექტივებზე. ყოფილი მსჯავრდებულები ხშირად განიცდიან სტიგმატიზაციას შრომის ბაზარზე მათი დანაშაულებრივი ისტორიის გამო, დიდ სირთულეებს ხვდებიან ისინი სამუშაოს ძებნის პროცესში. საზოგადოებას მიაჩნია, რომ წარმატებული რეინტეგრაციის დროს ყოფილი პატიმრები სირთულეებს წააწყდებიან. მნიშვნელოვანია გაუმჯობესდეს ნასამართლევი პირებისა და მათი ოჯახების გარემო. დასაქმებაში, ტრენინგებში, სოციალური მომსახურებასა და სხვა სახის დახმარებაში საჭიროა ჩაიდოს ინვესტიცია. ყოფილმა პატიმარმა უნდა გადაინაცვლოს პროდუქტიული და სტაბილური ცხოვრებისაკენ, შეამციროს სიღარიბე, რითიც თავიდან აიცილებს დანაშაულებრივ საქმიანობას.³⁰

შოუნ ფლოვერის ნაშრომი „დასაქმება და ქალი პატიმარი“ დაფუძნებულია ემპირულ კვლევაზე, რომელიც აღწერს ამერიკის შეერთებულ შტატებში არსებულ სიტუაციას. რეინტეგრაციის პროცესის დროს ქალი და მამაკაცი ბევრი გამოწვევის წინაშე დგას, სტიგმა მათი კრიმინალური ისტორიის გამო, დასაქმების პრობლემა და შესაბამისი უნარ-ჩვევების არ ქონა. არსებობს კონკურენცია, რაც მათ დასაქმების შანსს ამცირებს. უმრავლესობა ქალი დამნაშავეები არიან ეკონომიკურად მარგინალურნი, როდესაც ისინი გარკვეული პერიოდის შემდგომ უბრუნდებიან საზოგადოებას დგანან მნიშვნელოვანი გამოწვევების წინაშე. ეს გამოწვევები ხელს უშლის ქალებს მოიპოვონ ძალისხმევა, შეინარჩუნონ სამუშაო. ქალები მუშაობენ ნაკლები საათი, ვიდრე მამაკაცები და ხშირად დასაქმებულნი არიან არამუდმივ, დაბალი დონის, შემოსავლის პოზიციაზე და მცირე შანსი აქვთ დაწინაურების. ხშირად დამსაქმებლები არიდებენ თავს, რომ აიყვანონ ყოფილი დამნაშავე სამუშაოდ, რადგან ისინი გრძნობენ შიშს, რისკს, უნდობლობას მათ მიმართ. მიუხედავად იმისა, რომ 1964 წლიდან სამოქალაქო უფლებების აქტი კრძალავს დამსაქმებლის მხრიდან უარის თქმას, მხოლოდ ნასამართლეობის გამო, ბევრი გამონაკლისი არსებობს. არსებობს დარგები, სადაც იკრძალება ყოფილი დამნაშავეის დასაქმება მაგალითად, სამედიცინო და პირადი

³⁰Steven Raphael, The employment prospects of ex-offenders, University of California, Berkeley.

მომსახურების სფეროებში (კოსმეტოლოგია, ძიძა). ეს შეზღუდვები განსაკუთრებით მოქმედებს უარყოფითად ქალი პტიმრების დასაქმებაზე. ყოფილ ქალ პტიმრებს აქვთ მცირე ცოდნა და გამოცდილება, ძირითადად ისინი საქმდებოდნენ მოვლისა და მომსახურების სფეროში, მაგრამ ახლა შეზღუდვებია. ნასამართლეობა არის ხშირად ბარიერი ნაყოფიერი დასაქმების. ქალები, რომლებიც არ არიან ფინანსურად დამოუკიდებლები უფრო სავარაუდოა, რომ გააგრძელონ ციკლი რეციდივის.³¹

პატრიცია ობრიენი თავის ნაშრომში „ყოფილი ქალი პტიმრების დასაქმებისას ბარიერის შემცირებაში“ წერს, რომ დარღვევები და ახალი დანაშაული ხდება ხშირად იმის გამო, რომ პტიმრებს არ გააჩნიათ რეინტეგრაციის უნარი და არ იციან თუ როგორ უნდა მოერგოს საზოგადოებას. ბევრი ვერ საქმდება არა მხოლოდ იმის გამო, რომ არ გააჩნიათ მუშაობის უნარ-ჩვევები, არამედ სოციალური სტიგმის გამო, რომელიც მათ კრიმინალურ ისტორიას ეხება. ადამინებს, რომლებსაც უჭირთ ინტეგრაციის პროცესი მაღალია რისკი, რომ ისინი კვლავ ჩაიდნენ დანაშაულს.³²

3. ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პტიმარი ქალების პრობლემები

ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პტიმარი ქალების პრობლემების შესწავლის მიზნით, სიღრმისეული ინტერვიუს მეშვეობით გამოიკითხა 7 ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პტიმარი ქალი, რომელთა წლოვანება მიეკუთვნება 35 წლიდან - 55 წლამდე ასაკის კატეგორიას. 2 წელზე მეტია, რაც თითოეულმა მათგანმა სასჯელადსრულების დაწესებულება დატოვა. განათლების მიღწეული დონე 4 რესპონდენტებისთვის არის საშუალო, 1-ს აქვს პროფესიული განათლება, ხოლო 2

³¹Flower, Shawn M., Employment and Female Offenders: An Update of the Empirical Research, U.S. Department of Justice, November 2010.

³²O'Brien, Patricia, Reducing Barriers to Employment for Women Ex-Offenders, University of Illinois, Chicago, June 2002.

მათგანს უმაღლესი აქვთ დამთავრებული.

რესპონდენტები აღნიშნავენ, რომ სასჯელაღსრულების დაწესებულების დატოვების შემდგომ უამრავ პრობლემებს ხვდებიან დღესაც მიუხედავად იმისა, რომ წლებია, რაც მოიხადეს სასჯელი. ისინი საუბრობენ, რომ საზოგადოებას აქვს მათდამი უარყოფითი დამოკიდებულება, გრძნობენ უნდობლობას, გაუცხოებას, იზოლირებას, არამხოლოდ ნაცნობებისგან, არამედ ახლობლებისგან, ოჯახის წევრებისაგან. ინტერვიუში გამოიკვეთა ასევე, პრობლემები დასაქმების შესახებ. ეს ყოველივე კი მათი ნასამართლეობის გამო იჩენს თავს.

„პირველ რიგში, რაც ყველაზე საშინელებაა საზოგადოებისგან ვგრძნობ უარყოფით დამოკიდებულებას, აღმაცერად მიყურებენ, როდესაც გაიგებენ, რომ ყოფილი პატიმარი ვარ არა მარტო უცხოები, არამედ ჩემი ნათესავებიც კი. ხალხი არ მენდობა. მეგონა ცხოვრებას თავიდან დავიწყებდი, მაგრამ ვერა საზოგადოების მზერა სულ მახსენებს, რომ ერთ დროს დანაშაული ჩავიდინე. არადა ამ დანაშაულისთვის სასჯელი მოვიხადე, მაგრამ ეს საკმარისი არ აღმოჩნდა ჩემი დასჯა დღესაც გრძელდება. პრობლემები მაქვს ასევე სამუშაოსთანაც დაკავშირებითაც. ეს ყველაფერი რა თქმა უნდა, გამოწვეულია ჩემი ნასამართლეობით“. (გვანცა, 3 წელია თავისუფალია.)

„პირველი პრობლემა, რაც ციხიდან გამოსვლის შემდეგ გხვდება არის საზოგადოების მიუღებლობა. ჩემთან ურთიერთობა არ უნდოდათ. მეორე პრობლემა, რაც ჩემთვის მტკივნეული იყო, ეს არის ჩემს შვილთან ურთიერთობა. სამსახურის მოძებნა ძალიან რთული იყო, ჩვენს ქვეყანაში გაუსამართლებელი არავის უნდა და ნასამართლები მითუმეტეს. პრობლემებს და დაბრკოლებებს ყოველ ფეხის ნაბიჯზე ვხვდები“. (თამარი, 4 წელია თავისუფალია.)

„ყველა ეჭვის თვალით მიყურებდა. ჩემი ეშინოდათ და არავის უნდოდა ჩემთან ურთიერთობა. ყელას უჭირდა ჩემს მდგომარეობაში შესვლა“. (ნათია, 4 წელია თავისუფალია)

„როდესაც სამსახურს ვეძებდი, კეთილგანწყობის მოპოვების მიუხედავად, ყველა უარს აცხადებდა ჩემს დასაქმებაზე მას შემდეგ, რაც იგებდნენ რომ ნასამართლევი ვიყავი“.
(ქეთი, 3 წელია თავისუფალია.)

„საზოგადოებას ჩემს მიმართ ცივი დამოკიდებულება აქვს მიუხედავად იმისა, რომ 3 წელია, რაც ციხე დავტოვე. მაინც ბევრი ადამიანი ცდილობს ჩემგან თავის შორს დაჭერას. ისინი ფიქრობენ, რომ მე არ ვარ სანდო ადამიანი, რადგან მე დავუშვი შეცდომა და აღმოვჩნდი ციხეში“. (ლანა, 3 წელია თავისუფალია.)

ასევე, ისინი საკუთარი თავის სტიგმატიზაციასაც ახდენდნენ და უსვამდნენ ხშირად ხაზს, რომ იყვნენ ყოფილი პატიმრები.

„საზოგადოება ჩვეულებრივად მექცეოდა სანამ არ გაიგებდნენ, რომ ნასამართლევი ვიყავი. ნუ, ეგ ყოველთვის მასეა, რაღაც უნდობლობის გრძნობა უჩბნდება ხალხს და ეს ბუნებრივიცაა, მე ხომ ნასამართლევი ვარ“. (შორენა, 4 წელია თავისუფალია.)

გამოკითხული რესპონდენტების ნაწილი დასაქმებულია კერძო სექტორში, ნაწილი კი უმუშევარია. ზოგიერთს აქვს კერძო მცირე ბიზნესი, ზოგი კი თავიანთი ნაცნობებისა და ნათესავების დახმარების საშუალებით მუშაობენ კერძო სექტორში.

„რავიცი, ამასაც თუ დასაქმება ქვია, ეზოიანი ბინა მაქვს სკოლის წინ და ვყიდი ჩემს გამომცხვარ ლობიანსა და კარტოფილის ღვეზელს“. (გვანცა, 3 წელია თავისუფალია.)

„დღესდღეობით არ ვარ დასაქმებული“. (ლანა, 3 წელია თავისუფალია.)

„დიახ დასაქმებული ვარ, კერძო სექტორში, მაგრამ ეს ნაცნობების წყალობით მოხდა მხოლოდ“. (ანა, 5 წელია თავისუფალია.)

თითოეულ რესპონდენტს არაერთხელ უცდიათ დასაქმება სხვადასხვა პოზიციაზე, მაგრამ დამსაქმებლის მხრიდან ხდებოდა სტიგმატიზაცია ნასამართლეობის სტატუსის გამო, გენდერული ნიშნით დისკრიმინაცია. როდესაც დამსაქმებელი იგებდა მათი ნასამართლეობის შესახებ ავტომატურად ხდებოდა მათი დაბლოკვა. ყოფილი

პატიმრის სტატუსი ხელს უშლის პიროვნებას, რომ იყოს უფრო წარმატებული.

„რა თქმა უნდა მიცდია, მყავს შვილები, მოხუცი მშობლები, რომელსაც ჩემი დახმარება სჭირდებათ, მეხერხება ცომეულის მომზადება და ვცადე დამეწყო რამდენიმე საცხობში მუშაობა, მაგრამ ამაოდ, ნასამართლეობა ეს არის დიდი ბარიერი. ერთხელ ვიყავი მისული თონეში პურის მცხოვრებელი სჭირდებოდათ, მაგრამ მითხრეს რომ ამ პოზიციითვის კაცი სჭირდებოდათ, კიდევ კარგი ის არ მქონდა ნათქვამი რომ ნასამართლევი ვიყავი, თორემ ალბათ თონეშიც კი არ შემიშვებდნენ“. (გვანცა, 3 წელია თავისუფალია.)

„დიახ, ბევრჯერ ვცადე მუშაობის დაწყება და დღესაც აქტიურად ვცდილობ დავიწყო მუშაობა, თუმცა უშედეგოდ. როდესაც ჩემი ნასამართლეობის შესახებ იგებენ, ყველა უარს მეუბნება“. (ლანა, 3 წელია თავისუფალია.)

„დიდხანს ვცდილობდი ჩემით გამეკაფა გზა, მაგრამ ამაოდ. მახსენდება შემთხვევა, რომ სამსახურში აყვანის ეტაპების გავლის შემდეგ ნასამართლეობა, რომ ნახეს უარი განაცხადეს ჩემთან მუშაობაზე, ეს კერძო სექტორში მოხდა. დღესდღეობით ჩემი დეიდაშვილის მაღაზიაში ვმუშაობ კონსულტანტად“. (ანა, 5 წელია თავისუფალია.)

„რასაკვირველია, ნასამართლეობის სტატუსი რომ არ მქონდეს ჩემზე ბედნიერი ადამიანი არავინ იქნებოდა. ნასამართლეობა ეს იცით როგორი რაღაცაა თითქოს დალი გასვია და ეს დალი ყელში ხელს გიჭერს, გახრჩობს, და სიცოცხლის უფლებას არ გაძლევს“. (გვანცა, 3 წელია თავისუფალია.)

„დარწმუნებული ვარ ვიქნებოდი უფრო წარმატებული, ნასამართლეობის სტატუსი აფერხებს და ხელს უშლის ადამიანის განვითარებას“. (ქეთი, 3 წელია თავისუფალია.)

ყოფილი პატიმრი ქალების აზრით ყოფილ მსჯავრდებულებს გაუჭირდებათ დასაქმება, რადგან ისედაც მაღალია უმუშევართა რიცხვი საქართველოში, მაგრამ ისინი ფიქრობენ, რომ განსაკუთრებით რთულია ნასამართლევი ქალის დასაქმება,

ვიდრე მამაკაცის, რადგან საზოგადოება უფრო განიკითხავს ქალებს, მათთვის წარმოუდგენელია მდებრობითი სქესის წარმომადგენელი პირების ნასამართლეობა. ასევე, მათ მიაჩნიათ, რომ მამაკაცს უფრო შეუძლია დასაქმდეს მეტ პოზიციაზე, ვიდრე ქალს.

„დღეს ჩვენს ქვეყანაში დასაქმების პრობლემა მართლაცაა, ამდენი უმუშევარი ხალხია. რა თქმა უნდა, ყოფილი პატიმარი უფრო ნაკლებად დასაქმდება, მაგრამ ყოფილ პატიმარ კაცებთან შედარებით ყოფილი პატიმარი ქალები უფრო ცუდ დღეში ვართ. საზოგადოებას ნაკლებად უკვირს, როდესაც დამნაშავე კაცია, როცა საქმე ეხება ქალებს აქ გაკვირვება, აღშფოთება მატულობს, ასევე კრიტიკაც ქალებისადმი“. (გვანცა, 3 წელია თავისუფალი.)

„ქართველი ხალხისთვის წარმოუდგენელია ქალის ციხეში ჯდომა და შესაბამისდ უფრო განგვიკითხვენ ვიდრე მამაკაცებს“. (ლანა, 3 წელია თავისუფალი.)

„ყოფილი პატიმარი კაცი იმიტომ, რომ მათ შეუძლიათ თუნდაც მშენებლობაზე მუშაობა, ასევე ტაქსზე და არის კიდევ სხვადასხვა პროფესიები, მეტი ვიდრე ქალებს გვაქვს“. (ანა, 5 წელია თავისუფალი.)

ყოფილი პატიმარი ქალების უმრავლესობას მიაჩნია, რომ კერძო სექტორში უფრო დასაქმდებიან, ვიდრე სახელმწიფო სექტორში. მათ აქვთ უფრო იმის იმედი, რომ ვინმე ნათესავი დაასაქმებთ. კერძო სექტორში უფროა შესაძლებელი ნასამართლეობის დამალვა, ვიდრე სახელმწიფო სექტორში. ყოფილი მსჯავრდებულის დასაქმება კი უარყოფითად აისახება სახელმწიფო სექტორის სახელზე.

„კერძოში, რადგან ზოგი არც ითხოვს ნასამართლეობას და შეგიძლია ეს დამალო კიდევ“. (ანა, 5 წელია თავისუფალი.)

„ზოგადად ყოფილ პტიმარს დასაქმება უჭირს, მაგრამ უფრო შესაძლებელი იქნება კერძო სექტორში, ვინმე ღვთისნიერი ნათესავის ბიზნესში“. (ქეთი, 3 წელია თავისუფალი.)

„რა თქმა უნდა კერძო სექტორში უფრო მეტად. სახელმწიფო სექტორში პირველ რიგში ხდება სრული ინფორმაციის მოპოვება პიროვნებაზე. კერძო სექტორში და დაბალ საფეხურზე, მუშა, დამლაგებელი, ან ასე შემდეგ დასაქმების შანსი არსებობს შედარებით. სახელმწიფო სექტორში სტრუქტურას არ აწყობს და ეს ერთგვარად იმიჯის შელახვაზეც მეტყველებს თუ ნასამართლევა დასაქმებული“. (თამარი, 4 წელია თავისუფალი.)

რაც შეეხება სახელმწიფოს როლზე ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალის დასაქმების შესახებ საუბრისას რესპონდენტებთან აღმოჩნდა, რომ ზოგიერთ მათგანს აქვს ინფორმაცია სასჯელდსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს, იუსტიციის სამინისტროს მიერ განხორციელებული პროგრამების შესახებ. ყოფილ პატიმრებს აქვთ მიღებული მონაწილეობა სასჯელდსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს მიერ განხორციელებულ პროგრამაში, სადაც მათ შეეძლოთ დაუფლებოდნენ სხვადასხვა ხელობას, ისინი აღნიშნავენ კურსების მაღალ ხარისხს, მაგრამ ხაზს უსვამენ, რომ დაწესებულების დატოვების შემდგომ მიღებულ ცოდნას ვერ იყენებენ, არ ხდება მათი დასაქმება. რაც შეეხება იუსტიციის სამინისტროს მიერ განხორციელებულ პროგრამას არცერთ მათგანს არ მიუღია მონაწილეობა მასში, რადგან ჰგონიათ, რომ ეს პროგრამები მნიშვნელოვნად ვერ ცვლიან ყოფილი

მსჯავრდებულის ცხოვრებას.

3.1 კერძო სექტორის დამსაქმებლის დამოკიდებულება ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი ქალი პატიმრების დასაქმებისას

კერძო სექტორიდან ინტერვიუ ჩატარდა 5 რესპონდენტთან, რომელთაგან 3 იყო მაღაზიის მენეჯერი და 2 სამკერვალოს ხელმძღვანელი, არცერთი მათგანი არ იყო ნასამართლელი. ზემო აღნიშნულ დაწესებულებებში არ მუშაობს ყოფილი პატიმრი ქალი. სამკერვალოში დასაქმებულები არიან მხოლოდ მდედრობით სქესის წარმომადგენლები, ხოლო მაღაზიაში ვხვდებით რამდენიმე მამრობითი სქესის თანამშრომელს.

სამკერვალოს ხელმძღვანელებთან საუბრისას თუ რატომ არ არის მათთან დასაქმებული მამრობითი სქესის წარმომადგენელი, ისინი შემდეგნაირად ხსნიან ამ ვითარებას, რომ მომხმარებლისათვის ურო მისაღებია მკერავი ქალი ვიდრე მამაკაცი, შესაბამისად მომხმარებლის სურვილი, კომფორტი სამკერვალოს მეპატრონებისთვის მნიშვნელოვანია. საზოგადოებას მიაჩნია მკერავის პოზიცია „ქალურ სამუშაოდ“, შესაბამისად მათი სტერეოტიპული შეხედულებები გავლენას ახდენს დამსაქმებლის გადაწყვეტილებაზე თუ ვინ დაასაქმოს ვაკანტურ ადგილზე.

გამოკითხული რესპონდენტებიდან უმრავლესობა აღნიშნავს, რომ ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილ პატიმარ ქალს დაასაქმებდა თუ ის იქნებოდა თავისი საქმის სპეციალისტი, მაგრამ ამასთანავე მას მიაქცევდნენ განსაკუთრებულ ყურადღებას, დააკვირდებოდნენ.

„კი რატომაც არა, დავასაქმებდი, თუ მასში დავინახავდი მე იმ პოტენციალს, რაც მაღაზიის უკეთ მუშაობაში დამეხმარება“. (ნინო, მაღაზიის ხელმძღვანელი)

„კი, რატომაც არა, უბრალოდ მე ჯერ მასეთი შემთხვევა არ მქონია. ყველა ადამიანს მოსდის შეცდომა.... შეიძლება მასზე გაორმაგებული დაკვირვება მეწარმოებინა, მაგრამ მხოლოდ იმის გამო, რომ მან წარსულში, რაღაც ჩაიდინა, მხოლოდ ამ ნიშნით არ მოხდებოდა მისი დაბლოკვა“. (მარი, მაღაზიის ხელმძღვანელი)

როგორც რესპონდენტებთან საუბრისას გამოჩნდა დამსაქმებლისთვის მნიშვნელოვანია თუ რისთვის არის ნასამართლევი პიროვნება და რა სიმძიმის დანაშაული აქვს ჩადენილი, ასევე ყურადღებას აქცევენ იმას თუ რამდენად კარგი სპეციალისტია. იყო რესპონდენტი, რომელიც კატეგორიულად უარს აცხადებდა ყოფილი ქალი პატიმრის დასაქმებაზე, მას არ სურდა, რომ შექმნოდა ზედმეტი პრობლემები, რაც ყოფილი პატიმრის დასაქმებას შეიძლება მოყოლოდა.

„ალბათ უფრო არა, ვერ დავასაქმებდი, რადგან ეს არის მაღაზია და კადრებს ფრთხილად ვარჩევთ, რომ არ შექმნას ზედმეტი პრობლემა. მაგ., ქურდობა და ა.შ“. (ელენე, მაღაზიის ხელმძღვანელი)

ერთ-ერთმა რესპონდენტმა განაცხადა, რომ თუ ნკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალი იქნებოდა მისი ნათესავი აუცილებლად მისცემდა მას ახალი ცხოვრების დაწყებისთვის შანსს, მაგრამ უცხო პიროვნებას, რომელიც ნასამართლევი მის მონაცემებს არც კი განიხილავდა. ეს პიროვნება ინტერვიუში აღნიშნავს, რომ ამით ყოფილი პატიმრების უფლებებს არღვევს, ახდენს დისკრიმინაციას, მაგრამ თავს იმართლებს იმით, რომ ეს მისი დაფუძნებული დაწესებულებაა და ვისაც სურს მას დაასაქმებს.

ისინი, ვინც აცხადებდნენ, რომ ყოფილ პატიმარს დაასაქმებდნენ მათ უფრო აქვთ ნდობა ყოფილი მსჯავრდებულების მიმართ, ვიდრე, ვინც წინააღმდეგია მათი დასაქმების. რესპონდენტებს მიაჩნიათ, რომ სასჯელაღსრულების დაწესებულება პატიმრებზე დადებითად მოქმედებს, ამ პერიოდში ისინი იაზრებენ თვინათ

დანაშაულს, აცნობიერებენ იმას თუ რა შედეგებამდე შეიძლება მიიყვანოს არაკანონიერმა ქცევამ. ერთ-ერთი რესპონდენტი ამბობს, რომ ციხე პატიმრებზე ერთის მხრივ დადებითად, მეორეს მხრივ კი უარყოფითად მოქმედებს - პატიმრებს ექმნებათ ფსიქოლოგიური პრობლემები.

„წესით დადებითად უნდა მოქმედებდეს, რადგან ეს პერიოდი ადამიანს შეუძლია ფიქრისთვის და თავისი შეცდომების გაანალიზებისთვის გამოიყენოს. შეხედულებებიც ეცვლება თავისთავად“. (მარი, მალაზიის ხელმძღვანელი)

„თუ გავიხსენებთ იმას თუ როგორი მდგომარეობა იყო ციხეებში, მაშინ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ფსიქოლოგიური პრობლემები ექმნებათ პატიმრებს. ვფიქრობ უარყოფითად მოქმედებს სასჯელალსრულების დაწესებულება პატიმარზე. მაგრამ ვფიქრობ იმასაც, რომ ამ პერიოდში ადამიანი ფიქრობს თავის დანაშაულზე და აცნობიერებს იმას თუ რა შედეგებამდე შეიძლება მიიყვანოს მისმა უარყოფითმა ქცევამ“. (სოფო, სამკერვალოს ხელმძღვანელი)

„ალბათ მოქმედებს, ანალიზს უწევს თავის ნამოქმედარს“. (ნანა, სამკერვალოს ხელმძღვანელი)

რესპონდენტებს მიაჩნიათ, რომ სასჯელის მიზანია პიროვნების უკეთესობისკენ შეცვლა, მათში შიშის გაღვიძება, დანაშაულის გააზრება და მისი შემცირება. სასჯელალსრულების დაწესებულების დატოვების შემდგომ ყოფილი პატიმრი ქალის დასჯა გრძელდება საზოგადოების მხრიდან, ხდება მათი დისკრიმინაცია, იჩენს თავს ეჭვი, უნდობლობა და აგრესია.

„სამწუხაროდ გრძელდება, პატიმრები დისკრიმინაციის მსხვერპლნი ხდებიან საზოგადოების მხრიდან. ყველა ეჭვის თვალთ უყურებს და არაა ეს სწორი საქციელი, რადგან არავინ არ ვართ არაფრისგან დაზღვეულები“. (მარი, მალაზიის ხელმძღვანელი)

„კი, რა თქმა უნდა გრძელდება, საზოგადოება ასეთ ადამიანს ეჭვის თვალთ უყურებს და ცოტა შიშის განცდა ეუფლებათ“. (ელენე, მალაზიის ხელმძღვანელი)

„კი, მას უნდობლად ექცევიან. ვფიქრობ ნაკლებად სჯერათ ალბათ პატიმრის გამოსწორების და მათში ეს ყოველივე შიშს, აგრესიას, უნდობლობას იწვევს“. (ნინო, მაღაზიის ხელმძღვანელი)

„რასაკვირველია გრძელდება, ჩვენ მათ არ ვენდობით, ნასამართლეობის გამო არ ვასაქმებთ, არ ვუწყობთ ხელს, რომ ცხოვრება ხელახლა დაიწყონ“. (სოფო, სამკურვალოს ხელმძღვანელი)

„დასჯა გრძელდება რა თქმა უნდა, იმიტომ რომ უნდობლობის გრძნობა უჩნდება ადამიანს მის მიმართ, ციხეში უბრალოდ არ ხვდებიან“. (ნანა, სამკურვალოს ხელმძღვანელი)

რესპონდენტების უმეტესობას გაუჭირდათ ეთქვათ ჩაიდენს თუ არა ყოფილი პატიმარი ქალი დანაშაულს კიდევ. მაგრამ რესპონდენტების ნაწილმა გაამახვილა ყურადღება გარემოზე, თუ როგორ გარემოში მოხვდებიან ყოფილი მსჯავრდებულები სასჯელაღსრულების დაწესებულების დატოვების შემდგომ მნიშვნელოვანია, როგორ მიიღებს საზოგადოება მათ და როგორ წარიმართება რესოციალიზაციის პროცესი. გარემო პირობებზე და საზოგადოებაზე დამოკიდებული დანაშაულის ხელმეორედ ჩადენა.

„თუ საზოგადოების მხრიდან კვლავ დისკრიმინაციის მსხვერპლნი გახდებიან დიდი ალბათობით კი, რადგან თუ არ მოხდა მათი რესოციალიზაცია. თუ ვერ შეძლეს სამსახურის დაწყება და ჩვეულ, ადამიანურ რიტმში ჩადგომა, შეიძლება საზოგადოების მიმართ აგრესია გაუჩნდეთ და ისევ გაიმეორონ თავიანთი შეცდომა“. (მარი, მაღაზიის ხელმძღვანელი)

„არ ვიცი, ვერ გეტყვით, ალბათ გააჩნია რა გარემოში მოხვება საპატიმროს დატოვების შემდეგ ყველაფერი მასზეა დამოკიდებული“. (ნინო, მაღაზიის ხელმძღვანელი)

სასჯელაღსრულების დატოვების შემდგომ რესპონდენტების აზრით, ყოფილი მსჯავრდებული ქალების ცხოვრება რთულად წარიმართება, რადგან საზოგადოებას

მათდამი აქვს უნდობლობა, არიან იზოლირებულები, აქვთ პრობლემები ინტეგრაციასა და დასაქმების პროცესში. საზოგადოებას უარყოფითი დამოკიდებულება აქვთ ყოფილი პატიმრის მიმართ რესპონდენტების აზრით და, რაც მთავარია რესპონდენტები თავიან თავს მოიაზრებენ ამ საზოგადოებაში, იციან, რომ დამოკიდებულება უნდა შეიცვალოს ყოფილი მსჯავრდებულის მიმართ და შეუწყონ ხელი რესოციალიზაციის პროცესს. ეს ყველაფერი თითოეულმა მათგანმა კარგად იცის, მაგრამ პრაქტიკაში არცერთი მათგანი არ ანხორციელებს ზემო აღნიშნულს, რადგან არჩევანის წინაშე, როცა დადგებიან ნასამართლევ და არანასამართლევ პიროვნებების დასაქმების თაობაზე, არჩევანს არ აკეთებენ ყოფილ ქალ პატიმარზე.

„არც თუ ისე კარგი დამოკიდებულება აქვს საზოგადოებას, როგორც კი იგებენ, რომ ყოფილი პატიმარია მაშინვე ხდება ის გარიყული. საზოგადოებას ასეთი ადამიანებისთვის განაჩენი აქვს გამოტანილი, მათ ეჭვის თვალით უყურებენ და აღარ ენდობიან. ეს დამოკიდებულება შესაცვლელია, რადგან წარსული შეცდომების გამო არ უნდა ხდებოდეს მათი იზოლირება“. (მარი, მალაზიის ხელმძღვანელი)

„საზოგადოება გულგრილია მათ მიმართ, მე მაგალითად, როგორც მენეჯერი უპირატესობას ვანიჭებ „სანდო“ კადრებს. როცა წინ გიდევს უამრავი CV და არჩევა გიწევს საუკეთესოსი და მათ შორის არის ყოფილი პატიმარი რა თქმა უნდა მას არ აიყვან უსაფრთხოების მიზნით“. (ელენე, მალაზიის ხელმძღვანელი)

„უნდობელად ექცევა საზოგადოება და მე ვფიქრობ ყველა იმსახერებს კიდეც ერთ შანს და ამგვარად ყოფილ პატიმარსაც უნდა ჰქონდეს ცხოვრების ხელახლა დაწყების შანსი“. (ნინო, მალაზიის ხელმძღვანელი)

„უარყოფითად ვართ მათდამი განწყობილი, უნდა შევიცვალოთ, მათ უნდა მივცეთ შანსი გახდნენ ჩვენი ნაწილნი, რა თქმა უნდა ესე სიტყვებით ლაპარაკი ადვილია მთავარია ვინ რას ვაკეთებთ ამისთვის“. (სოფო, სამკერვალოს ხელმძღვანელი)

3.2 საჯარო სკოლის მასწავლებლების დამოკიდებულება ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი ქალი პატიმრების მასწავლებლის პოზიციაზე დასაქმებისას

გამოკითხული იყო საჯარო სკოლის 4 მასწავლებელი. არცერთი მათგანი არ იყო ნასამართლელი, მუშაობენ მასწავლებლად 15 წელზე მეტია. სკოლაში მუშაობს მხოლოდ ერთი კაცი მასწავლებელი. გამოკითხულ რესპონდენტთა უმრავლესობა აღნიშნავს, რომ კანონით ყოფილ პატიმარ ქალს აქვს უფლება დასაქმდეს სკოლაში მასწავლებლად, მაგრამ ზოგიერთ მათგანი საუბრობს მორალზე, რომელიც არ აძლევს უფლებას ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილ პატიმარ ქალს დასაქმდეს მასწავლებლის პოზიციაზე.

ყოფილ მსჯავრდებულ კოლეგასთან ექნებოდათ ჩვეულებრივი ურთიერთობა, მაგრამ მაინც თავს შორს დაიჭერდნენ მისგან. ერთადერთი რესპონდენტი აღნიშნავს, რომ არ ექნებოდა მისთვის მნიშვნელობა ნასამართლეობას, მთავარია მისთვის, რომ ხასიათით შეეწყოს. გამოკითხულთა ნაწილი დიდ სურვილს ვერ გამოხატავს მათთან ერთად მუშაობის, ამის მიზეზად უნდობლობას აცხადებენ, მოსწავლეების სოციალიზაციის პროცესზე უარყოფითად აისახება, რომ მათი მასწავლებელი ყოფილი მსჯავრდებული იყოს. ნაწილი კი მზაობას გამოხატავს ყოფილ პატიმართან ერთად მუშაობისას, რადგან მას უკვე სასჯელი მოხდილი აქვს დანაშაულისათვის და ამით პატიმრის რესოციალიზაცია მოხდება, რაც ხელს უწყობს დანაშაულის შემცირებას.

„ვისურვებდი-თქო ვერ გეტყვით, ალბათ უფრო არაა, ალბათ იმიტომ, რომ ნდობა მაინც ნაკლები მექნებოდა მის მიმართ... ჩვენ მასწავლებლებს საქმე გვაქვს მომვალი თაობის არზრდასთან, ჩვენ უნდა ჩამოვუყალიბოთ მომავლისთვის სწორი აზროვნება, განათლება და ა.შ ... ჩვენ დიდი ნდობა გვაქვს მშობლების მხრიდან და ის ფაქტი, რომ ყოფილი პატიმარია ნაკლებ ნდობას გამოიწვევს“. (ბიოლოგიის მასწავლებელი, 20 წლის სტაჟით)

„არ აქვს მნიშვნელობა, ის რა ადამიანი არ არის? მან თავისი ქმედებებისთვის მოიხადა სასჯელი“. (ქართული ენის მასწავლებელი, 27 წლის სტაჟით)

*„არ ვისურვებდი, რადგან ეჭვის განცდა მექნებოდა და ბოლომდე ვერ ვენდობოდი“.
(ქიმის მასწავლებელი, 16 წლის სტაჟით)*

„დიახ, ვფიქრობ პატიმრების რესოციალიზაცია ხელს უწყობს ზოგადად დანაშაულის პრევენციას“. (ისტორიის მასწავლებელი, 18 წლის სტაჟით)

რესპონდენტები აღნიშნავენ, რომ მნიშვნელოვანია სკოლაში იყოს უსაფრთხო გარემო. ყოფილი მსჯავრდებული ქალის დასაქმება მასწავლებლის პოზიციაზე ცუდად აისახება სკოლის სახელზე და ამის გამო შესაძლებელია სკოლაში მოსწავლეების რაოდენობა შემცირდეს.

„რადგანაც მე მიმაჩნია, რომ პედაგოგად არ უნდა მუშაობდეს. აქედან გამომდინარე, ბევრი იფიქრებს ასე და რა თქმა უნდა სკოლის სახელზეც იმოქმედებს. მშობლებმაც შეიძლება არ მოიყვანონ სკოლაში ბავშვი მის გამო“. (ქართული ენის მასწავლებელი, 27 წლის სტაჟით)

„კი, რა თქმა უნდა. მე, როგორც მშობელს უნდობლობის განცდა მექნებოდა“. (ქიმის მასწავლებელი, 16 წლის სტაჟით)

რესპონდენტებს მიაჩნიათ, რომ სასჯელადსრულების დაწესებულება პატიმრის ფსიქოლოგიურ მდგომარეობაზე გარკვეულწილად უარყოფითად აისახება.

მასწავლებლებს სასჯელის მიზნად მიაჩნიათ, რომ პატიმარმა უნდა გაიაზროს დანაშაული, მოინანიოს, აღიკვეთოს უარყოფითი ქმედება მისგან, გამოსწორდეს და იყოს სხვებისათვის მაგალითი.

„სასჯელის მიზანია, რომ დამნაშავემ დანაშაული გაითავისოს, აღიკვეთოს უარყოფითი ქმედება ამ ადამიანის მხრიდან და რომ იგი გამოსწორდეს, ცუდი ქმედება არ განავითაროს ისევ. ასევე ეს მაგალითი იქნება სხვებისთვისაც“. (ქართული ენის მასწავლებელი, 27 წლის სტაჟით)

„ადამიანის გამოსწორება და მაგალითი სხვა ადამიანებისთვის, რომ მსგავსი დანაშაული არ ჩაიდინოს“. (ქიმიის მასწავლებელი, 16 წლის სტაჟით)

რესპონდენტებს მიაჩნიათ, რომ საზოგადოება ყოფილი პატიმრის დასჯას კვლავ აგრძელებს გათავისუფლების შემდგომ მიუხედავად იმისა, რომ მან უკვე აგო პასუხი თავის დანაშაულზე. საზოგადოება უცხადებს უნდობლობას მას, თრგუნავს, რიყავს და ამასთანავე ვერ საქმდება.

„კი გრძელდება იმიტომ, რომ საზოგადოება მას არ იღებს, და უჭირს ზოგადად რამის გაკეთება, თუნდაც ელემენტარული სამუშაოს პოვნა“. (ბიოლოგიის მასწავლებელი, 20 წლის სტაჟით)

„რა თქმა უნდა ხდება, ხალხი მაინც ეჭვის თვალთ უყურებს პატიმრებს“. (ქიმიის მასწავლებელი, 16 წლის სტაჟით)

„დიახ, ნდობის ნაკლებობიდან გამომდინარე“. (ისტორიის მასწავლებელი, 18 წლის სტაჟით)

მასწავლებლების ნაწილი თავს იკავებს დააფიქსიროს აზრი იმის შესახებ თუ ჩაიდენს კვლავ დანაშაულს ყოფილი პატიმარი ქალი, მაგრამ ნაწილი საუბრობს იმაზე, რომ მნიშვნელოვანია თუ როგორ განვითარდება ყოფილი მსჯავრდებულის რესოციალიზაციის პროცესი და როგორ მიიღებს საზოგადოება მას.

„ხანდახან საზოგადოებისგან გარიყულობა, არანაირი მომავლის გაგარძელების პერსპექტივა, მათ იმედს უკარგავს და უკან დაბრუნების სურვილს უჩენს“. (ბიოლოგიის მასწავლებელი, 20 წლის სტაჟით)

„გააჩნია, რამდენად სწორად განვითარდა მისი რესოციალიზაციის პროცესი“. (ისტორიის მასწავლებელი, 18 წლის სტაჟით)

რესპონდენტების აზრით, ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალის ცხოვრება იქნება სირთულეებით სავსე თუ მას საზოგადოება არ მიიღებს, მოხდება მათი სტიგმატიზაცია, იზოლირება. ერთ-ერთი მასწავლებელი აღნიშნავს, რომ ყოფილ მსჯავრდებულს „ვიღაცამ ხელი უნდა შეუწყოს ინტეგრირებაში“.

„თუკი საზოგადოება მიიღებს, როგორც საჭიროა ისე, ეს მისთვის შვებაა, ხოლო თუ უარყოფენ ეს უარესი ტანჯვა და სასჯელია. ვიღაცამ ხელი უნდა შეუწყოს საზოგადოებაში ინტეგრირებაში“. (ქართული ენის მასწავლებელი, 27 წლის სტაჟით)

„ჩემი აზრით, ასეთ ადამიანს უჭირს საზოგადოებასთან კომუნიკაცია, ურთიერთობა“. (ქიმიის მასწავლებელი, 16 წლის სტაჟით)

„საზოგადოებამ უნდა გაიაზროს მისი წილი მოვალეობა ყოფილი პატიმრის ცხოვრების უზრუნველსაყოფად, რაც თავის მხრივ მარტივს გახდის ცხოვრების ხელახლა დაწყებას დანაშაულებრივი ქმედებებისგან დამოუკიდებლად, რაც

საზოგადოებისთვისაც იქნება ხელშემწყობი, რომ აღარ მოხდეს დანაშაულის ჩადენა“.
(ისტორიის მასწავლებელი, 18 წლის სტაჟით)

რესპონდენტებს მიაჩნიათ, რომ საზოგადოებამ მათდამი დამოკიდებულება უნდა შეცვალოს, ნასამართლევ პირებს უნდა მისცეს საშუალება რესოციალიზაციის, მათ ადგილას უნდა წარმოიდგინონ თავი. ერთ-ერთი მასწავლებელი კი ფიქრობს, რომ საზოგადოებამ მათდამი დამოკიდებულება არ უნდა შეცვალოს, რადგან ლოიალური დამოკიდებულებით შესაძლებელია მოხდეს დანაშაულის წახალისება.

„უმეტესი ნაწილი უარყოფითადაა განწყობილი და აუცილებლად უნდა შეიცვალოს ეს განწყობა, არავინ არვართ დაზღვეული, რომ იგივე არ დაგვემართება. საკუთარი თავი უნდა წარმოვიდგინოთ მათ მდგომარეობაში და ისე განვსაზღვროთ“. (ქართული ენის მასწავლებელი, 27 წლის სტაჟით)

„საზოგადოება ასეთ ადამიანებს ეჭვის თვალით უყურებს, სანდო პირებად აღარ აღიქვამენ. არუნდა შეიცვალოს, რადგან შეიძლება ჩვენი ლოიალური დამოკიდებულებით დანაშაულის წახალისება მოხდეს.“ (ქიმიის მასწავლებელი, 16 წლის სტაჟით)

„ნაწილობრივ უნდა შეიცვალოს, ისე რომ მისცეს საშუალება რესოციალიზაციის. პირველ რიგში სხვა დანაშაულისგან თავის აცილების მიზნით“. (ისტორიის მასწავლებელი, 18 წლის სტაჟით)

დასკვნა

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ საკვლევი კატეგორიის ყოფილი პატიმარი ქალები სასჯელადსრულების დაწესებულების დატოვების შემდეგ აწყდებიან პრობლემებს, რომლებიც გამოწვეულია მათი ნასამართლეობის სტატუსის, გენდერული ნიშნით დისკრიმინაციით. ზოგადი უარყოფითი დამოკიდებულება ყოფილი მსჯავრდებულის მიმართ დამსაქმებელზეც ახდენს გავლენას, მათ ნაკლებად აქვთ ნდობა ყოფილი პატიმარი ქალების მიმართ. ამასთანავე არა მხოლოდ საზოგადოების მხრიდან შეინიშნება სტიგმატიზაცია, არამედ ყოფილი მსჯავრდებულები ახდენენ თვით-სტიგმატიზაციასაც.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის 2018 წლის მონაცემებზე დაყრდნობით, საქართველოში ქალების რაოდენობა აღემატება მამაკაცებისას,³³ თუმცა 9248 სრულწლოვანი პატიმრიდან ქალი პატიმრის რაოდენობა 258-ია.³⁴ ფაქტია, რომ საერთო რაოდენობასთან შედარებით, ქალი პატიმრები ბევრად ცოტაა. სავარაუდოდ, მოსახლეობას მნიშვნელოვანწილად უჩნდება სწორედ ამის გამო უფრო უარყოფითი დამოკიდებულება ყოფილი პატიმარი ქალებისადმი, ვიდრე მამაკაცების მიმართ. მსჯავრდებული ქალების რაოდენობა იმდენად მცირეა, რომ საზოგადოება მათ აღიქვამს, როგორც რადიკალურად განსხვავებულ პირებს და შესაბამისად მათ მიმართ უფრო უნდობლობა უყალიბდებათ. ამის გათვალისწინებით, შესაძლებელია დაგვასკვნათ, რომ საზოგადოებისათვის უფრო მიუღებელია ქალის ნასამართლეობა, რაც იწვევს რესოციალიზაციის პროცესის უფრო გართულებას.

მიუხედავად იმისა, რომ კერძო სექტორიდან რესპონდენტები მზაობას გამოხატავდნენ ყოფილი პატიმარ ქალებთან მუშაობისთვის, დამსაქმებელი მაინც უპირატესობას მიანიჭებდა არანასამართლევ პირს. საქართველოს კანონი საჯარო სამსახურის შესახებ ნასამართლევ პიროვნებას არ აძლევს საჯარო სამსახურში დასაქმების უფლებას, მაგრამ

³³ http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=472&lang=geo საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული ბიურო, მოსახლეობა.

³⁴ http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=601&lang=geo საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული ბიურო, სისხლის სამართლის სტატისტიკა, პატიმართა რიცხოვნობა.

არსებობს პოზიციები, სადაც მათ შეუძლიათ დასაქმება, მაგალითად, სკოლაში მასწავლებლად, მაგრამ როგორც კვლევამ აჩვენა საჯარო სკოლის პედაგოგებს მიზანშეწონილად არ მიაჩნიათ, რომ მსგავს დაწესებულებაში ყოფილმა მსჯავრდებულმა ქალმა იმუშაოს. მათი აზრით, ნასამართლევი პირის დასაქმება სკოლის სახელზე უარყოფითად იმოქმედებს და კითხვის ნიშნებს გააჩენს მოსწავლეების უსაფრთხოებასთან დაკავშირებით.

დამსაქმებლის მხრიდან სამუშაოს გენდერული ნიშნით სეგრეგაციის გამო ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილ პატიმარ ქალებს მიაჩნიათ, რომ დასაქმების შანსი უფრო აქვთ ნასამართლევ მამაკაცებს, ვიდრე მდედრობით სქესის წარმომადგენლებს. როგორც კვლევამ აჩვენა, მომხმარებლების სტრეოტიპული შეხედულებები თუ რომელი პოზიცია რომელი სქესისთვისაა შესაფერისი გავლენას ახდენს დამსაქმებლის გადაწყვეტილებაზე თუ ვინ დაასაქმოს, შესაბამისად ვხვდებით სამუშაოს გენდერული ნიშნით სეგრეგაციას. ასევე, ყოფილი ქალი პატიმრების აზრით, ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილ პატიმარ ქალს უფრო მარტივად შეუძლიათ სამუშაოს პოვნა კერძო სექტორში, ვიდრე სახელმწიფოში, რადგან მათ შეუძლიათ თავიანთი ნათესავების დახმარებით დასაქმდნენ მათ ბიზნესში.

კვლევამ აჩვენა, რომ სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული პროგრამების მეშვეობით ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების ცხოვრება არ შეცვლილა, მათ აქვთ კვლავ რესოციალიზაციისა და დასაქმების პრობლემა. არამხოლოდ სახელმწიფო უნდა იყოს დაინტერესებული მათი საზოგადოებაში ინტეგრაციით, არამედ საზოგადოებაც. მათ უნდა გაიაზრონ თავიანთი წილი პასუხისმგებლობა ყოფილი პატიმრის რესოციალიზაციის პროცესში.

კვლევითი ნაშრომის მიზანი იყო ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი ქალი პატიმრების პრობლემების იდენტიფიცირება კერძო და სახელმწიფო სექტორში დასაქმებისას, პრობლემების გამომწვევი მიზეზების დადგენა, დამსაქმებლის დამოკიდებულებისა და სახელმწიფოს როლის განსაზღვრა, კვლევის შედეგად მიღებული ინფორმაციის გაცნობისა და შეჯამების შემდეგ დადასტურდა ჰიპოთეზა,

რომლის თანახმადაც სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული პროგრამები არაეფექტურია, ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მქონე ყოფილი პატიმარი ქალების დასაქმებისას კერძო და სახელმწიფო სექტორში დამსაქმებლის მხრიდან ხდება მათი დისკრიმინაცია გენდერული ნიშნით, სტიგმატიზაცია ყოფილი პატიმრის სტატუსის გამო, რაც ხელს უშლის მათ დასაქმებისა და რესოციალიზაციის პროცესს.

ბიბლიოგრაფია

- თეზელიშვილი, სოლომონ, იურიდული ენციკლოპედია, დანაშაულის კატეგორიები, 2008
- კალჭუნი, ქრეგ, ლაითი, დონალდ, კელერი, სუზენ, სოციოლოგია, სოციალიზაცია ზრდასრულ ასაკში, დესოციალიზაცია და რესოციალიზაცია, 2008
- პადავიჩი, ირენ, რესკინი, ბარბარა, ქალები და მამაკაცები სამსახურში, 2007
- სასჯელადსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს სისტემის სტატისტიკის წლიური ანგარიში, პენიტენციური სისტემიდან გასვლა, 2015, 22
- საქართველოს კანონი საჯარო სამსახურის შესახებ, თავი 2, მუხლი 17
- სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი, სოციალურ და პოლიტიკურ ტერმინთა ლექსიკონი-ცნობარი, 2004
- ღვედაშვილი, ქეთევან, ნასამართლეობა=უმუშევრობას? 2014
- Goffman Erving, Stigma notes on the management of spoiled, 1963
- Flower, Shawn M., Employment and Female Offenders: An Update of the Empirical Research, U.S. Department of Justice, November 2010
- O'Brien, Patricia, Reducing Barriers to Employment for Women Ex-Offenders, University of Illinois, Chicago, June 2002
- Steven Raphael, The employment prospects of ex-offenders, University of California, Berkeley
- http://www.cso.ge/view.php?type=research_reports&slug=kanontan-konfliqtshi-myof-pirtatvis-arsebuli-saganmanatleblo-da-dasaqmebis-programebis-analizi&fbclid=IwAR11HujR18vBt5011OBHnadHJLUxWiMBOIYNp8wNt8jnXL8u6bikK

csAAww სამოქალაქო საზოგადოების პორტალი, კანონთან კონფლიქტში მყოფ პირთათვის არსებული საგანმანათლებლო და დასაქმების პროგრამების ანალიზი, ბოლო წვდომა 27.01.2019

- http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული ბიურო, დასაქმება და უმუშევრობა,
- http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული ბიურო, 15 წლის და უფროსი ასაკის მოსახლეობის განაწილება ეკონომიკური აქტივობის, ბოლო წვდომა 27.01.2019
- http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული ბიურო, დასაქმება და უმუშევრობა, ბოლო წვდომა 27.01.2019
- http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=601&lang=geo საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული ბიურო, სისხლის სამართლის სტატისტიკა, პატიმართა რიცხოვნობა, ბოლო წვდომა 27.01.2019
- http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული ბიურო, დასაქმებულთა განაწილება ინსტიტუციური სექტორების მიხედვით, 2006-2015, ბოლო წვდომა 27.01.2019
- <http://prevention.gov.ge/page/4/geo> დანაშაულის პრევენციის ცენტრი, ბოლო წვდომა 27.01.2019
- <http://www.moc.gov.ge/ka/zrunva-qalebze/msjavrdebul-qaltha-reabilitacia> სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტრო, ბოლო წვდომა 27.01.2019

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Salome Mushtashvili

Employment of former prisoner women with less serious offences in
public and private sector

MA program – Sociology

Master's thesis is submitted to obtain Master's degree in Social Sciences

Supervisor: Associate Professor Nino Durglishvili

Tbilisi 2019

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Teona Japoshvili

The Role of Energy Security in Determining Foreign Policy:
The Case Study of the European Union and Georgia

Master of Eurasian and Caucasus Studies

The Master's Thesis has been written for Receiving Academic degree of
Master in Social and political Sciences

Supervisor: Associate Professor

Dr. Pikria Asanishvili

Tbilisi 2019

Abstract

Security of the energy supply is a cornerstone of the European energy policy. Considering that Russia is the biggest energy importer to Europe, the EU is facing constant energy security challenges. During the nearest past, Europe has repeatedly witnessed how Moscow uses energy as a political leverage. Which was a clear evidence for the EU that Russia is not a reliable supplier. That is why the energy market diversification is one of the main objective of the European energy security path.

The research aims to explore reasons why the transit potential of Georgia effects on the foreign policy of the European Union towards the country. The thesis develops hypothesis according to which Georgia's potential to transit Caspian Energy to Europe is an important source of energy diversification and reduction of Russian leverage for the EU, which plays an essential role in determining EU's foreign policy to Georgia.

The hypothesis is backed up with the rational choice theory according which actors behave in a rational and self-interest manner, furthermore the existence of institutions is explained by reference to the benefit or value its actors gain from its existence (Martin, 1992).

Contents:

Abstract -----2

Contents -----3

Introduction -----5

Methodology -----8

Theoretical Explanation -----9

Energy Security Concept -----13

European Union Energy Security Challenges – Dependency on Foreign Energy Markets---14

Dependence on Russian Energy – Giving a political leverage to Russia -----18

- Historical Context -----18
- Recent Developments -----21

European Energy Security Concepts -----25

EU Energy Diversification -----27

The relevance of Caspian Sea basin in EU Energy Diversification -----27

Georgia’s potential to transit Caspian Energy -----30

Russia’s attempt to present Georgia as a troublesome energy transit route -----33

Nabucco Project – EU Russia Rivalry -----36

What would the implementation of Nabucco pipeline mean for Georgia? -----40

EU Foreign Policy to Georgia -----41

EU’s direct interests in Georgia -----46

EU Georgia Energy Relations -----	48
Conclusion -----	52
Bibliography -----	54

Introduction

The European Union is highly dependent on the imported energy resources. The EU's main gas supplier is Russia which underlines the need to enhance the diversification of routes, suppliers and energy sources in EU.

The security of supply is one of the top priorities for the EU common energy policy. In particular, reducing the gas import dependency from Russia due to the gas crisis of 2006 (that happened because of a shortage of gas production in Russia and an increase in its domestic demand which left it unable to meet the exports obligations) and in December 2008 (due to its gas pricing dispute with Ukraine) leaving thousands of EU households without heat in severe winter weather conditions (European Commission, 2008.) According to the European Commission's Energy security action plan, diversification of energy suppliers and the routes is crucial for EU energy security and the EU's Eastern Partners play a key role in the transit of gas to the EU since, with the exception of Armenia, they host the largest part of a vast pipeline network. (European Commission, 2008)

Even though Georgia is not an important energy producer, it is a significant transit country in terms of its geostrategic position between Western Europe and Central Asia. The strategic location of Georgia gives Europe an opportunity to transit Caspian energy to Europe through Georgia, without crossing Russia.

The thesis aims to research the link between Georgia's energy transit potential and EU' foreign policy to Georgia. The research question is formulated as follows: *Why and in what degree Georgia's strategic location and transit potential determines the foreign policies the European Union towards the county.*

In order to achieve the research aim the following **objectives** should be fulfilled:

- To explore the European Union energy security challenges
- Results of the dependency on the Russian energy

- Explore the ways for increased energy security of the EU
- To emphasize the role of the Caspian Energy for the EU energy security
- Analyze Georgia's energy transit potential
- Research EU foreign policy and direct interests in Georgia

The relevance of the Issue – Energy security issues and the high dependence on the external market, especially on Russia is still a key and unsolved challenge for the European Union. Having overviewed the latest reports and document of the energy prices, strategies and action plans of the European Union it is obvious that EU pays a crucial attention to the energy diversification issue.

In the EU energy security action plan 2015 we read ““Establish and further develop energy cooperation and dialogues – Work should continue to enhance existing and to establish new energy cooperation and dialogues with increasingly important producing states or regions, transit states or regions, countries of the neighborhood as well as key global and regional strategic partners and interlocutors. Conditions permitting, the EU could also consider reframing the energy relationship with Russia. ” (EU Energy Diplomacy Action Plan 2015, 5).

Having the direct hint that Georgia as one of the energy transit state is an important partner, and further cooperation is needed, I believe that my research is relevant, as it explores the link and the reasons why Georgia's transit potential determines the EU foreign policy towards the country.

The thesis elaborates ***Hypothesis*** - Georgia's potential to transit Caspian Energy to Europe is an important source of energy diversification and reduction of Russian leverage for the EU, which plays an essential role in determining EU's foreign policy to Georgia.

According to the hypothesis, Georgia transit potential is *an independent variable*, while the foreign policy of the European Union is a *dependent variable*.

While operationalizing variables the thesis will review the EU energy security challenges, Georgia's transit potential and the foreign policy of the European Union to Georgia. The research will also draw a significant attention to the energy security concept and Russia's factor that threatens European energy security and Georgia's transit potential as well.

Theoretical Explanation - Building on Rational Choice theory, whereby actors behave in a rational and in self-interest manner, the Institutional Rational Choice approach emphasizes the role of strategic interaction in the determination of political outcomes (Kenneth, 1993). It assumes that actors create institutions in order to realize benefits which are often conceptualized in terms of gains from strategic cooperation (Martin, 1992). In addition, the existence of institutions is explained by reference to the benefit or value its actors gain from its existence (Martin, 1992)

Methodology

The Research uses the case study method design combining qualitative content analysis and the secondary quantitative analysis.

The case study method provides the tools for researchers to study complex phenomena within their contexts. This qualitative case study is an approach to research that facilitates exploration of a phenomenon within its context using a variety of data sources. This ensures that the issue is not explored through one lens, but rather a variety of lenses which allows for multiple facets of the phenomenon to be revealed and understood. (The Qualitative Report, 2008).

According to Robert Yin “a case study design should be considered when: a) the focus of the study is to answer “how” and “why” questions; b) you cannot manipulate the behavior of those involved in the study; c) you want to cover contextual conditions because you believe they are relevant to the phenomenon under study; or d) the boundaries are not clear between the phenomenon and context. (The Qualitative Report 2008, 545).

Robert Stake Yin defines the several types of the case study, however I will stop my attention on two of them to use in my research:

- 1) Explanatory Case Study - used if you were seeking to answer a question that sought to explain the presumed causal links in real-life interventions that are too complex for the survey or experimental strategies. In evaluation language, the explanations would link program implementation with program effects (The Qualitative Report 2008, 545).
- 2) Descriptive Case Study - This type of case study is used to describe an intervention or phenomenon and the real-life context in which it occurred (The Qualitative Report 2008, 546).

In order to fulfill the above mentioned research methodology at the initial stage of the research, the relevant literature were gathered including:

- Secondary Statistical data
- Action Plans and Strategic Documents
- Academic Journals, articles, books relevant to the research issue.

In order to collect the afore mentioned documents, I used online libraries, scientific databases, official webpages for instance, British Petroleum, SOCAR, European Commission, as well as the official think thank research papers of the European Commission.

Theoretical Explanation

The Decision of the European Union to diversify energy market in order to decrease Russia's leverage and deepen relations with Georgia as the energy transit country can be explained with the Rational Choice Theory.

Rational choice theories have made rapid inroads into the study of EU politics, most notably through the application of rational choice institutionalist to study EU decision-making.

“Rational Choice theory methodological approach that explains both individual and collective outcomes in terms of individual goal-seeking under constraints “(Snidal 2002, 74).

This formulation in turn contains three essential elements:

- 1) Methodological Individualism
- 2) Goal –seeking or utility maximization
- 3) Existence of various institutional or strategic constraints on individual choice. (Snidal, 2002)

The first of these elements, methodological individualism, means simply that rational choice analyses treat individuals as the basic units of social analysis. Rational choice approaches seek to explain both individual and collective behavior as the aggregation of individual choices. Individuals in this view act according to preferences that are assumed to be fixed, transitive and exogenously given.

Second, individuals are assumed to act so as to maximize their expected utility, subject to constraints. That is to say, individuals with fixed preferences over possible states of the world calculate the expected utility of alternative courses of action and choose the action that is likely to maximize their utility.

Rational choice model assumes that states act according to individual preferences, the institutional and strategic situations in which individuals interact and the quality of the information available to actors seeking to maximize their individual utility. Many rational choice theories – including an increasing number in EU studies are formulated as formal models, which express theoretical models in mathematical terms. (Neal, 1998)

The essence of rational choice theory resides in its:

- 1) Instrumentalism
- 2) Individualism
- 3) Subjectivism.

These three aspects, when combined, result in the fundamental aim of rational choice theory, which is to understand sociopolitical relations and institutions as the instruments created and used by mutually disinterested and rationally self-interested agents in the

attempt to maximize the degree to which they can successfully pursue their particular ends and satisfy their particular preferences, whatever those might be.

- 1) Instrumentalism refers to the methodological decision to view sociopolitical relations and institutions as dependent variables, their nature and existence to be explained and understood with reference to actions undertaken by antecedently defined individual selves. Such a view is to be distinguished from any approach to understanding sociopolitical reality which takes either relations or institutions to be independent variables, the actions and identities of individual selves thence being seen as parts with reference to these wholes. Instrumentalism, then, must deny that human beings are in any inherent or intrinsic sense social beings, for to accept such a thesis would be to presuppose what instrumentalism purports to explain - the social relations between individual selves. Instrumentalism seeks to understand relations in terms of selves, not selves in terms of relations
- 2) Individualism because antecedently defined selves are the foundation, the independent variables, in explanation on the instrumentalist approach to relations and institutions, "individualism" is a second aspect of rational choice theory. Further, these separate selves are "antecedently defined" insofar as they are understood to be rationally self-interested maximizers of utility. Hence "individualism" refers to both a specification of individual action as the fundamental term in social explanations and to a motivational theory about individuals sufficient to generate such explanations.
- 3) Subjectivism means that rational choice theory treats the problem of value in a way consistent with the tenets of instrumentalism and individualism, that is, the good for an individual is constituted by the content of his or her preferences, the object of his or her desires. Value is subjective in a double sense; it is defined relative to the individual subject and there is no objective order or standard to serve as a basis for assessing the intrinsic moral worth of alternative definitions. On this subjective account of the good, there can be a "common good," insofar as each separate self

happens, as a contingent matter of fact, to hold a preference in common. The common good would then be an aggregate of similar individual goods. What there cannot be, on the subjective account of the good, is a common good understood as an end which it is morally incumbent upon all men and women to pursue, regardless of their particular preferences or desires. Were this so, the good would not be defined relative to particular subjects. (Neal, 1998)

Energy Security Concept

There is a bias in the literature to deal with the energy security of importers and not that of exporters. Starting with the importers' perspective, energy security refers to that situation whereby states face no energy shortages and meet their energy needs at no excessive cost and without further deteriorating the state of the environment. It is the state whereby states ensure adequate energy supplies from reliable suppliers and at reasonable prices. It can be defined as:

- The guarantee of a stable and reliable supply of energy at reasonable prices
- Securing adequate energy supplies at reasonable and stable prices in order to sustain economic performance and growth
- Being driven by the need to secure energy supplies and deliver clean, affordable energy to combat climate change
- A condition in which a nation and all or most, of its citizens and businesses have access to sufficient energy resources at reasonable prices for the foreseeable future free from serious risk of major disruption of services
- The reliable, stable and sustainable supply of energy at affordable prices and at an acceptable social cost
- The concept of maintaining stable supply of energy at a reasonable price in order to avoid the macroeconomic dislocation associated with unexpected disruptions in supply or increase in price (Proedrou 2012, 4)

In short, for importers energy security means security of supply, pursuit of diversified sources of supply, suppliers and routes of supply to minimize risks and vulnerabilities stemming from any kind of dependence, at competitive prices and without harming the environment.

For exporters, on the other hand, energy security equates with security of demand at competitive prices that will guarantee significant profits for the exporter. Parallel interests

for exporters include aversion of recession in importing states that will reduce energy demand, as well as aversion of switch to alternative sources and of diversification of suppliers.

If energy security is about the risk and uncertainty of supply disruptions for importer countries, then exporters have similar interests. Exporter countries are often heavily dependent on revenues from energy resources sale for their state budgets and for their broader economies. Lower revenues than projected can have important social and political impacts. (Esakova 2012, 40)

To combine energy security perspectives from both, importer and exporter countries, the most proper definition would be to see energy security as a 'sound balance between energy supply and demand serving the purpose of facilitating sustainable economic and social development for both importers and exporters. "This broader definition enables us to see the energy field as a system where both exporters and importers are active and satisfy their needs and, most importantly, their interests are not seen under a conflictive, as is usually the case, but under a cooperative prism" (Proedrou 2012, 5).

European Union Energy Security Challenges – Dependency on Foreign Energy Markets

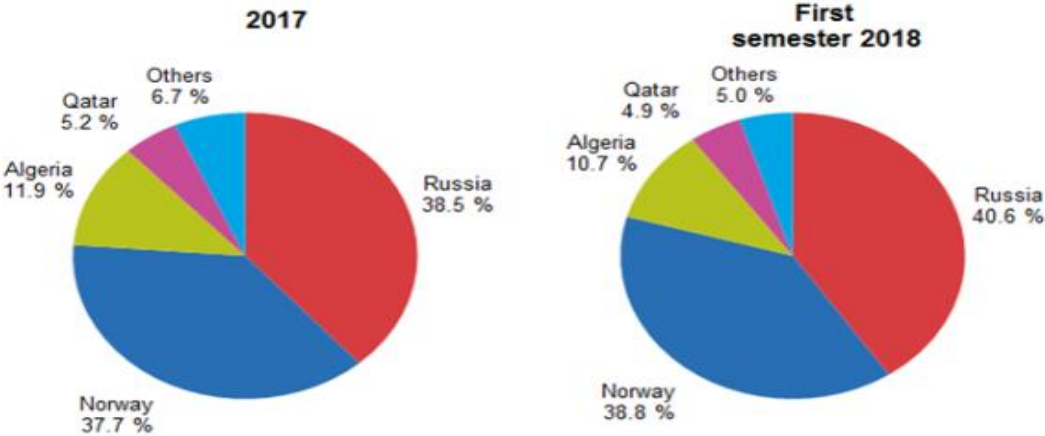
Security of energy supply is a cornerstone of European energy policy. It receives specific mention both in the Constitution Treaty and in the Lisbon Treaty (Selivestrov, 2009) Proximity with the Middle East, North Africa, Russia and the North Sea facilitates energy trade between these regions and the EU. The EU's well developed and lucrative market remains attractive for exporters, not least since EU Members pay high prices and in hard currency, while most of the exporters depend for their survival and prosperity on energy born revenues. On the other hand, however, the particularities of the global energy market,

such as transportation safety hazards, hiked prices that may hold growth down, resource nationalism and unreliable suppliers, as well as the monopolistic role of OPEC, are all relevant risks for the EU. For these reasons, although the EU is able to secure adequate supplies, the danger of supply shortages at any time in the future can and should not be downplayed. In addition, it is questionable for how long the EU should remain dependent on fossil fuels in the face of mounting environmental degradation and progressively depleting resources. Taking into account the main tenets of the current energy landscape, as well as the outlook for the future and the trends in the global energy market, we can trace the main threats for EU energy security. In particular, the main challenges are: (Proderou, 2011)

- High Import Dependency - The main liability of the EU is its high import dependency both on oil and gas. The Chart 1 and the Chart EU’s dependency on Natural Gas and Oil supplies from external markets.

Chart 1

Extra-EU imports of natural gas from main trading partners, 2017 and first semester 2018
(share (%) of trade in value)

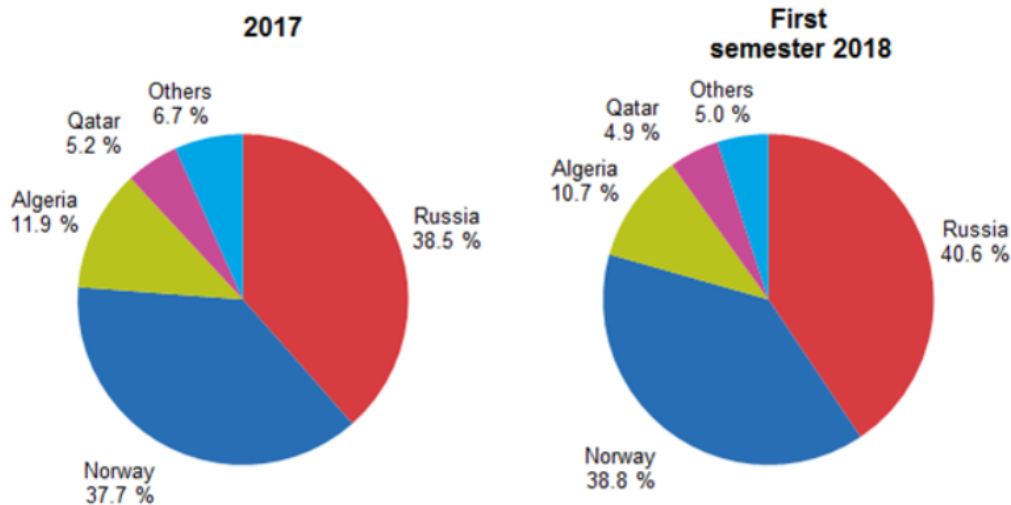

Source: Eurostat database (Comext) and Eurostat estimates

Cart 2

Extra-EU imports of natural gas from main trading partners, 2017 and first semester 2018
(share (%) of trade in value)

Source: Eurostat database (Comext) and Eurostat estimates

eurostat

The fact that the majority of oil producing countries retains monarchical/Authoritarian regimes with poor governance structures adds to importers' vulnerability. This problem is not limited to the oil sector; most gas-rich states are also unstable and potentially problematic, begging the question whether the EU's energy security strategy has been prudently designed. The recent trend of resource nationalism means that energy is increasingly used as a foreign policy tool as well, a rather disquieting development for the EU. (Proedrou, 2012)

Another EU energy security challenge is - Increased Competition by the Developing World

The global energy market would be able to operate more efficiently and absorb the shocks emanating from individual producing states in case global energy demand and consumption were constrained. Indeed, for decades the West's energy security was not significantly jeopardized, the two energy crises of the 1970s notwithstanding, exactly because producers eventually needed to sell their energy products in order to raise revenues. As a rule energy

supply surpassed energy demand and the West assured for itself adequate energy inflows (Falola and Genova 2005).

The recent impressive boost of energy demand from the developing world, primarily China and India, has significantly squeezed the energy security margin of the West and subsequently of the EU. Supply only marginally surpasses demand and thus any bottleneck in production, transportation or refining can significantly hamper the smooth operation of the energy market. In addition, now oil producing states have more outlets for their energy and can choose markets not only by commercial but also geopolitical criteria.(Proedrou, 2012)

The imbalances brought to the ratio of global supply to global demand are one of the central reasons why oil and gas prices have increased manifold the last decade. Many analysts consider that the EU has to learn to live by high energy prices. This is a critical aspect of the EU's attempt to launch a new development and growth round for its economy, especially after the global economic recession of 2007–2008, as well as amidst the public sector deficits of a handful of its Members and the growing rates of euro-scepticism within the EU. High energy prices mean that oil and gas imports will act as a burden on the EU economy, estimated to absorb 2 per cent of its GDP (IEA 2009). Even worse, one cannot exclude the possibility that energy prices may further increase in the future (Euractiv 2010), due to rising energy demand from the developing world and potential crises in energy producing regions. Even the consideration that the swing oil producer, Saudi Arabia, might import the domino of revolutions in the Arab world and face internal struggles that will put its production capacity under strain is enough to make prices skyrocket. (Proedrou, 2011).

Environmental Challenges

The European Commission sees itself as the pioneer of sustainable development and a green economy for the twenty-first century. It is the leading international actor in regulating the promotion of cleaner forms of energy and supporting the passage to less energy-intensive

modes of production. To this direction even in case the EU significantly diversifies its energy mix, however, the impact will not be decisive unless other great polluters such as the US and China agree to substantially contribute to the implementation of a global green agenda and reduce their overall emissions. (EU monitoring report on progress towards, 2017)

Dependence on Russian Energy – Giving a political leverage to Russia

Russia is an energy superpower. The country has the second-largest proved reserves of natural gas in the world and is also the second-largest producer of natural gas. According to the 2017 BP Statistical Review of World Energy, it has the sixth-largest proved reserves of crude oil, and is its third-largest producer. It hardly uses all of this energy wealth at home; Russia is the world's largest exporter of natural gas and second-largest exporter of crude oil and refined products. (European Parliament, 2018).

However “Russia uses its energy wealth for three reasons: to gain economic benefits; to maintain, increase and exert its political influence in its perceived sphere of influence, the so-called near abroad; and, should the need arise, to exert political pressure on end-consumers.” (European Parliament 2018, 13).

Historical Context

The roots for Russia's use of energy as a foreign policy trace back to the Soviet period. The Kremlin consciously began an effort to make Russian energy indispensable throughout both Eastern and Western Europe. By the 1970s, Soviet energy influence was a major headache for the West. This energy influence declined temporarily in the late 1980s and 1990s, due to low oil prices, the dislocations of the collapse of the USSR, and the privatization of many oil

companies. However, Russia's resources and extensive network of pipelines ensured that its 'petro-power' was ready to reemerge under President Putin. (Huotari, 2011)

During the 1950s and 60s the Soviet Union deepened its efforts to link itself to its Warsaw Pact allies economically. Under the Council for Mutual Economic cooperation of all sorts was designed to complement the Soviet Bloc's military and ideological ties. While the CMEA had begun under Stalin, in 1949, in those years the Bloc members felt economically exploited. Khrushchev, in contrast, hoped to build a 'socialist division of labor,' in which the USSR and its allies would all profit. At the same time, this web of mutual dependence would make it very difficult for any state to leave the group. A key part of this emerging 'socialist division of labor' was the USSR's role as the dominant supplier of raw materials and energy to the rest of the Bloc. A pattern began then which continues today: Russia deliberately gave its allies oil and gas at highly subsidized prices but only if they remained politically compliant. (Huotari, 2011)

Loyal states which experienced political problems, such as Poland during the Solidarity period of 1980–1981, were helped with even more generous subsidies. Meanwhile, critics of the Kremlin such as Romania were forced to rely on the much pricier world market for fuel. The reliance of Eastern Europe and the rest of the USSR on Russian oil and gas was only increased by these subsidies. Huge energy-hungry industries were built up, many of which relied totally on subsidized fuel. Average consumers, too, were accustomed to profligate energy use. For example, many apartments throughout the Soviet Bloc were built with no individual thermostats and no gas meters, encouraging waste. As we shall see, this legacy of dependence remains a powerful source of leverage for the Kremlin today (Huotari, 2011)

Soon another important part of today's Russian energy influence was formed: the idea that the new East European pipelines would also allow large amounts of Soviet oil and gas to be exported to the capitalist west. This would earn Russia valuable hard currency, and would also serve as an important political tool, perhaps allowing Moscow to pry Western Europe

away from American influence. Even in the early 1960s, U.S. leaders feared that the “Druzhba” oil pipeline, then under construction from Russia to East Germany, would allow the Soviets to gain influence in the West. Accordingly, the U.S. pressed West Germany and other suppliers to halt shipments of large diameter pipe and other equipment to Russia. (Huotari, 2011)

The issue simmered for decades, with another major confrontation erupting under President Reagan, who pressed NATO to boycott the new natural gas pipelines which Russia was building to Western Europe. Nonetheless, the new links were completed, and have only deepened over the years. (Huotari, 2011)

The stage was set, then, for Russia to be able to use its energy power in two effective ways: first, by subsidizing its allies, and second, by selling to its enemies at full world market price, reaping rich profits. Either way, the Kremlin gained power. In retrospect, high oil prices appear to have been a major factor in the 1970s and early 1980s in bolstering Moscow’s belief that it was winning the Cold War. (Newnham, 2012)

As part of an effort to build a unified economy and promote unity across the USSR, the Kremlin developed an integrated gas and oil transportation network with the Russian Soviet republic at its middle. Pipelines were built from gas and oil fields in Soviet states like Turkmenistan and Kazakhstan to Russia, from where gas and oil was re-distributed or sold to Europe, the Soviet Union’s main energy export market. In return, these Soviet states were provided with subsidized gas (Newnham, 2012).

After the collapse of the Soviet Union, Gazprom lost access to the gas and oil fields and the transportation networks in energy-rich former Soviet states. But with alternative supplies absent, former Soviet states that had now grown accustomed to low energy prices - became vulnerable to Russian price increases or supply disruptions. Belarus, for instance, is fully

dependent on Russia for its natural gas with nearly 70 per cent of Belarus' total energy mix. (European Parliament 2018, 14).

Recent Developments

Russia's ability to use its resource abundance as an instrument of foreign policy has been President Vladimir Putin's successful strategy of using energy as a foreign policy leverage. In the early 2000s, Putin set out to reverse the privatization of Russian energy assets and turn Gazprom and Rosneft into national champions. For instance, between 2004 and 2007 Yukos, a private Russian energy firm that at one point produced 20 per cent of Russia's oil output, was forcibly carved up and its assets purchased at bargain prices by Rosneft. In 2006 Shell was pushed to sell its majority stake in the Sakhalin-II gas project to Gazprom. The concentration of Russian energy resources in a handful of state-owned enterprises has been a crucial factor in enabling Russian energy export policy to become an extension of Russian foreign policy. (European Commission Report, 2017)

Russia uses the following ways and methods to use energy as a tool of coercion:

- Pricing policy of energy supplies
- Asset control
- Supply cuts
- Contractual restrictions
- Alternative supply routes (European Parliament 2018, 14).

The following table by the European Parliament, shows the chronology of Russia's usage of energy as a political tool.(European Commission Report, 2018)

Table

Date	Country affected	Event	Geopolitical rationale	Economic rationale
1993	Ukraine	25 per cent cut in gas supply	Pressure to send nuclear weapons back to Russia	Non-payments by Kiev
January 2003	Latvia	Cut-off of oil supply to Ventspils export terminal	Effort to gain control of Ventspils Nafta/ Assert control over oil export routes	Tariffs at export terminal considered too high
February 2004	Belarus	100 per cent cut in gas supply for 30 hours	Pressure to get ownership of Beltransgaz	Failure to pay for past gas deliveries
Late 2005	Belarus	Significant gas discount to USD 46.68 per tcm	Carrot to get access to Beltransgaz	undisclosed
January 2006	Ukraine	Gas supply disruption	Punishment of pro-Western Viktor Yuschenko for seeking closer ties to EU & NATO	Outstanding debt and pricing dispute, after gas contract expiration
July 29, 2006	Lithuania	Russia's Transneft stops oil supplies through pipeline feeding Mazeikiu refinery.	Punishment after Mazeikiu Nafta refinery is sold to Polish PKN Orlen	Technical problem
2006	Moldova	Gas price increase	Political signalling in wake of Ukraine crisis	Failure to pay debts
2006	Armenia	Gas price increase	Purchase of Armenia-Iran gas pipeline & foreclose alternative suppliers	Adaptation to market-based pricing

Table 2

March 2008	Ukraine	Gas supply cut by 25-50%	Return of Yulia Tymoshenko as prime minister in December 2007	Outstanding debt
July 2008	Czech Republic	Oil supply drop	Punishment for signing agreement on US anti-missile radar system	Technical problem
December 2008-January 2009	Ukraine	Gas supply cut	Punishment for President Yushchenko's support for Georgia in 2008 war.	Breakdown of talks over past payments and future pricing
2011	Belarus	Purchase of Beltransgaz	Control over key transit pipelines	Collateral for gas debt
July 2013	Kyrgyzstan	Purchase of Kyrgyzgaz	Consolidate Russia's geopolitical influence in Kyrgyzstan	Cancellation of Kyrgyzgaz' debt
August-December 2013	Armenia	Gas price increase, followed by gas discount	Convince Armenia to join Eurasian Economic Union	undisclosed

Table 3

September/October 2014	Poland, Slovakia and Germany	Gas supply drop on Yamal-Europe pipeline & Brotherhood pipeline	Increase pressure in run-up to new EU sanctions	Effort to stop re-export of Russian gas to Ukraine through Poland & Slovakia
November 2015	Ukraine	Gas supply cut	conflict in Ukraine	Failure to pay in advance for next shipment of gas. Reversal of previous discounts
February 2016	Venezuela	Rosneft increases stake in Petromonagas to 40%	Extend Russian influence in South America, and support for anti-US regime.	Access to new oil assets
Late 2016-early 2017	Belarus	Gas price increase	Pressure for Belarus' opening up to EU	undisclosed
2017	Venezuela	Rosneft loans to PDVSA	Increase Russia's foothold in South America	Access to new oil assets
Early 2017	Turkmenistan	Block Turkmen exports to Russia	Isolate potential competitor	Disagreement over pricing
2020 (date of expected completion)	Ukraine	Nord Stream 2 & Turkish Stream pipeline	Punishing neighbour that has fallen out of favour & increase pressure on central and eastern Europe	Avoid transit risk

(European Commission 2017, 15-16)

The tables shown above is an illustration how Russia uses its energy as a tool and a leverage of the foreign policy.

Russia supplies the European market through three major gas pipeline systems: one runs through Ukraine and Slovakia, the second through Belarus and Poland, and the third runs directly to Russia's largest gas consumer, Germany. Two of the three pipeline systems depend on the cooperation of transit states to function. This interdependency ensures that though Russia can flex its energy muscles from time to time, it cannot afford supply cuts or disruptions to last too long. (European Commission report, 2017)

From Russia's perspective, this dependence on transit states creates a risk for its supply contracts and restricts its freedom of maneuver in its foreign policy. Gaining control over the transport infrastructure was one option, but transit-free pipeline capacity would serve Russia's strategic interests better. Amongst other things, it means that Russia would become less dependent on countries in its 'near abroad' for bringing energy to end consumers in Europe. It creates a new source of leverage: without compromising on the reliability of its supplies, it can divert gas flows away from transit countries with which it has political or economic disagreements. Once these diversionary pipelines are built, all else staying the same, Russia can use its energy leverage over 'difficult' transit states more forcefully. (European Parliament 2018, 25).

European Energy Security Concepts – The ways to Increase Energy Security

Energy disputes between Russia and transit states, which at times have also caused disruptions further downstream in EU countries, have damaged Russia's image as a reliable supplier. In response to the Ukraine gas crisis in the late 2000s, the EU started to take energy security more seriously. The monopolistic position of Gazprom became a key concern. Many

of the EU's efforts have been directed at making the energy market function better by promoting liberalization and enforcing EU energy law, thereby making energy imports less susceptible to foreign policy bargaining. (Pick, 2012)

The thinking behind this is that energy is a commodity that should be traded 'normally' in a liberalized and integrated European market. The EU's role thereby is to set, and enforce, regulations for suppliers and remove obstacles for the adequate functioning of the market. The most powerful instrument in responding to Gazprom's energy coercion is arguably its enforcement of its internal energy market regulations. (European Commission 2018, 31)

In 2015 the Commission charged Gazprom with setting unfair prices, seeking to split the European gas markets through the use of destination clauses, and preventing the diversification of supply by making gas supplies conditional upon specific commitments to gas pipeline infrastructure projects such as South Stream. By 2017, Gazprom appeared ready to settle and concede the European Commission's main points. It would thereby avoid a fine. Gazprom would drop destination clauses and allow quicker price reviews in its longer-term contracts. In October 2017, however, the Commission said it still wants more concessions from Gazprom. The steps it has taken, however, weaken Russia's ability to use energy exports to exert political pressure in Europe. The removal of destination clauses would also make it possible for EU states to re-sell their gas, making predatory pricing by Gazprom more difficult. (European Commission 2018, 31)

According to the European Commission report in order to promote the liberalization of the energy market, the EU supports the diversification of energy sources, particularly for those countries that are dependent on single-source suppliers like Russia. A key element of this is the connection of gas grids across the EU, through the construction of a system of interconnectors and reverse-flow pipelines. This has an important energy security dimension, as ideally this would allow natural gas to be shipped from different parts of the European Union to where it is needed so that supply can meet demand irrespective of where

the gas enters the EU. This would make the EU resilient in the face of supply disruptions. (European Commission 2018, 32)

Furthermore, the European Commission's report claims that the EU's effort to diversify supplies includes the development of energy links to third countries and developing new sources of gas. As part of its Energy Union strategy, the EU has decided to invest more in energy diplomacy (European Commission 2018, 34).

At the same time, it's important to mention that the second point of the EU Energy Diplomacy action plan states as follows: "Establish and further develop energy cooperation and dialogues – Work should continue to enhance existing and to establish new energy cooperation and dialogues with increasingly important producing states or regions, transit states or regions, countries of the neighborhood as well as key global and regional strategic partners and interlocutors. Conditions permitting, the EU could also consider reframing the energy relationship with Russia." (EU Energy Diplomacy Action Plan 2015, 5).

As we read in the action plan, it is implied that transit states are strategically important for EU's energy security and that, those countries/ strategic partners are the source to reframe the energy relationship with Russia.

In addition in the action plan we read "Foreign policy should give particular priority to partners and initiatives crucial to EU efforts to strengthen the diversification of EU energy sources, supplies and routes, as identified in the Energy Union Communication, in particular in our neighborhood (e.g. the Southern Gas Corridor, the Euro-Mediterranean energy cooperation, the East Mediterranean region, Energy Community)" ((EU Energy Diplomacy Action Plan 2015, 6).

As we understand from the EU energy security action plan, the main source to achieve energy security is strengthening energy diversification, where Southern Gas Corridor plays a crucial role.

EU Energy Diversification

As mentioned above the EU energy policy is based on the principle of diversification. The European Commission defines energy security as the state where basic future energy needs will be satisfied through domestic energy resources and strategic deposits under economically acceptable terms and using diversified, stable, reliable and accessible external supplies. Diversification is crucial since it allows importers to withstand supply shortages caused by any supplier, for any political, economic and/or technical reasons, through the contracting of additional supplies by alternative producers. Diversification then works as a shield of protection against high dependency rates on individual producers, as well as discourages exporters from exercising blackmailing policies to exploit asymmetric interdependence. (Proedrou 2012, 45)

The relevance of Caspian Sea basin in EU Energy Diversification

After the collapse of the Soviet Union in 1991, three states were formed in Central Asia: Kazakhstan, Turkmenistan and Uzbekistan. Their proved reserves of natural gas are 27.8 tcm (trillion cubic meters), which is 13.3% of the total volume in the world (International Journal of Energy Economics and Policy 2018, 150).

Table 1 presents the Central Asian states proven reserves, production, consumption and net exports in detail according to the British Petroleum Report 2012 (International Journal of Energy Economics and Policy 2018, 150).

Table 4

Country	Production bcm	Consumption bcm	Net exports bcm	Proven reserves bcm (%)
Azerbaijan	14.8	8.2	6.6	1.3 (0.6)
Kazakhstan	19.3	9.2	10.1	1.9 (0.9)
Turkmenistan	59.5	25.0	24.5	24.3 (11.7)
Uzbekistan	57.0	49.1	7.9	1.6 (0.8)
Total	135.8	83.3	42.5	27.8 (13.4)

Table 1 presents the Central Asian states proven reserves, production, consumption and net exports in detail.

Despite the fact that pipelines transporting Central Asian gas to distant markets should pass through several countries with strategic interests, Central Asian countries are looking for alternative pipeline projects that will diversify their transit routes as well as export markets. There are four major powers striving for potency in Central Asia: Europe and Turkey, led by the USA in the West, Russia in the North, rapidly growing China in the East and Iran seeking to become a regional power in the South. Russia's reaction to the political events in Ukraine in 2014, and in particular its accession to the Crimea, military involvement in the separatist movements in eastern Ukraine and the catastrophe of the Malaysian airline MH17 caused a great comment on the European dependence on the Russian energy sector in general and, in particular, on the natural gas. The price dispute, which led to the cessation of Russia's supply to Ukraine in June 2014 and the possibility of interruptions with gas supplies to Europe, has led to resumption of appeals for the diversification of European gas supplies and the reduction of Russian imports. (International Journal of Energy Economics and Policy, 2018).

The Caspian is of central interest for European energy security, in order to diversify energy market. Although the supply chain from the region has been traditionally kept under Russian Federation control. Today, the Caspian is also at the crossroads between the great and contradictory energy interests of the Russian Federation and Europe. In the last decade, the EU has become increasingly ambitious in planning the oil pipelines of the Caspian Sea, which exclude the territory of the Russian Federation, and the project of the Nabucco pipeline has been for many years at the heart of these strategic efforts. (Esakova, 2015)

While talking about the importance of Caspian Sea energy to Europe, we should firstly mention the Southern Gas Corridor. As mentioned above, diversifying energy is a key aspect of EU energy security agenda. Already in 2008 the EU had announced a strategy to open up new gas import routes from Central Asia, the Caucasus and the Middle East – a project known as the Southern Corridor. (Pascaul and Elkind, 2010)

In order to diversify EU gas supply, and to provide Caspian suppliers with new export routes, several projects have been studied, re-evaluated, scrapped and resurfaced for the Southern Gas Corridor. The European Commission's declared objective remains to eventually supply 10% of European gas demand via an enhanced Southern Gas Corridor, but the current scenario would see the Corridor initially supply about 2% or 3% of Europe's demand. This may seem minor, but the countries receiving the gas – from Bulgaria to Greece – are those that have the biggest energy security concerns due to reliance on Russian gas. (International Journal of Energy Economics and Policy, 2018)

The source diversification provided by the Southern Gas Corridor is not a panacea for European energy security but represents an important step in expanding Europe's energy frontiers towards the Caucasus and potential future partners in Iraq, Turkmenistan or Azerbaijan. The Caspian and the Central Asian countries have a number of options to diversify their transport routes as well as export markets. While there is only the Turkmenistan–China pipeline to reach eastwards, three routes extend from Central Asia to

the West: Via the Caspian Sea, via Iran, and via Russia. Nabucco-West vs. TAP. After years of fierce competition among Europe's energy giants, the developers of a major Azerbaijani natural gas field in the Caspian Sea recently picked the TransAdriatic Pipeline (TAP) project over the Nabucco West project to transport Caspian natural gas to Europe. (International Journal of Energy Economics and Policy, 2018)

Furthermore, Azerbaijan is one of the major oil producing countries in the Caspian Sea region which was quick to open its doors to international investors after independence in 1991. The development of the Azeri-Chirag-Guneshli (ACG) group of offshore fields and the opening of the Baku-Tbilisi Ceyhan (BTC) oil export pipeline in 2006 were visible and successful results of this policy, making Azerbaijan one of the very few countries outside OPEC that has increased its conventional oil output since 2000. (Pascaul and Elkind, 2010)

Georgia's potential to transit Caspian Energy

As a part of the ancient Silk Road Georgia historically was on a significant trading route between East and West. Georgia's importance for energy transit became obvious in the beginning of 20th century by oil exports from Azerbaijan to the Black Sea ports and its role as the key energy transit country was revived in Post-Soviet times. (Margvelashvili, 2011)

This Chapter will examine the independent variable – Georgia's Transit Potential.

Baku-Tbilisi Ceyhan (BTC) pipeline carries oil from the Azeri-Chirag-Deepwater Gunashli (ACG) field and condensate from Shah Deniz across Azerbaijan, Georgia and Turkey. It links Sangachal terminal on the shores of the Caspian Sea to Ceyhan marine terminal on the Turkish Mediterranean coast. In addition, crude oil from Turkmenistan continues to be transported via the pipeline. Starting in October 2013, we have also resumed transportation

of some volumes of Tengiz crude oil from Kazakhstan through the BTC pipeline. (British Petroleum, 2017)

Most importantly, BTC route does not include Russian territories while transporting Azerbaijan oil to the Western territories. BTC has significantly altered the balance of power in the region, strengthened the political and economic autonomy of the states such as Azerbaijan and Georgia, reducing Russian influence. The Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline is shown in the map:

(<http://caspiabarrel.org>)

Another pipeline- carrying energy to the west through Georgia is Baku Supsa Western Export pipeline. Likewise the Baku Ceyhan Pipeline, WREP goes through Georgia without crossing Russia.

The map bellow, this map shows the existing and planned oil and gas pipelines from Baku, Azerbaijan, including the Baku-Tbilisi-Erzurum pipeline. The map highlights the important

strategic location of Georgia, as all the pipelines goes though the country. See the map Bellow:

(Socar az)

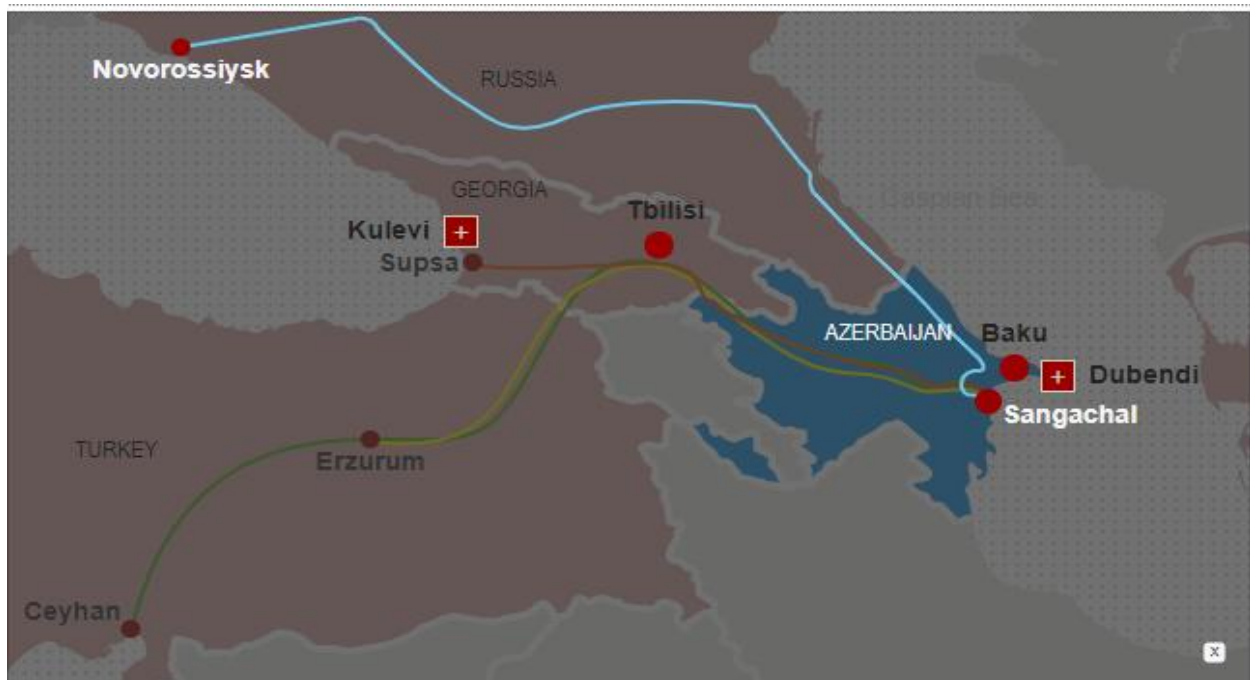
Russia's attempt to present Georgia as a troublesome energy transit route

The European Union's attempt to diversify Energy market competes Russia's interests various ways. If for EU Russia is the biggest energy importer, vice versa, for Russia, EU is the biggest

Energy exporter. Decreasing Russian energy consumption will importantly heat Russia's economy, furthermore, will decrease Russia's leverage over Europe.

On the other side, maintaining influence over the south Caucasus is Russia's prior nostalgia of the Soviet Union. Developing Georgia as a state which transit energy to Europe, and helps Europe to decrease Russian Energy is too much resistance for Russia, therefore Moscow does it's best to hinder the abovementioned plans in many ways.

Firstly, in order to weaken the role of the BTC pipeline, Moscow tries to Russia tries to enhance the role of the Baku-Novorossiysk pipeline from Baku to Novorossiysk via Grozny and Tikhorest, which opened in 1997 (Karagiannis, 2002). As you see the map bellow Novorossiysk pipeline doesn't cross Georgia at all, that proves Russia's attempt to block Georgia as an energy transit state. See the map bellow:

(Socar)

Furthermore escalating territorial conflicts between Russia and Georgia is Moscow's obvious attempt to destabilize and weaken Georgia make it non-profitable partner for the west (Karagiannis, 2002).

Moscow attempts to create destabilization in Georgia in order to undermine Georgia's status as a transit state was not excluded. These sorts of attempts were stopped several times by the government of Georgia and its strategic partners: the European Union and the United States of America. Generally the energy transit projects are long-term projects that require huge investment. Therefore the transit country has to be secure and stable, so that the energy producing and receiving countries do not feel that their resources are under threat. The political elite of transit countries as well as the political elite of energy exporter and importer countries should have confidence in each other, regardless of their political and ideological convictions. This is especially important at the first stage of negotiations on international transit projects.

"While implementing the Baku-Tbilisi-Ceyhan and Baku-Tbilisi-Erzrum projects all participating sides – the producing country (Azerbaijan), the transit countries (Georgia and Turkey) and the receiving countries (the European Union and the United States of America) were acting in coordination with each other. In that period resistance from the Russian side could not stop the project because mutual consent and trust existed between the political elites of the participating countries (Azerbaijan, Georgia and Turkey).

It is also worth mentioning that Russia was economically very weak and the territorial integrity of Russia was also under threat, which also bettered the prospects of these projects' execution. Consequently Russia could not undermine western economic expansion in the Caucasus and Caspian region as a whole "(Transparency International Georgia 2008, 6).

During the Russian military operations against Georgia in August 2008 neither were any of the international pipelines (Baku-Tbilisi-Ceyhan¹⁸, Baku-Tbilisi-Erzrum¹⁹ or Baku-Supsa)

nor any part of the internal energy infrastructure (except for Energo –Pro’s network in the areas of immediate neighborhood of break-away regions) of Georgia were damaged or hit (though a few aviation shells were dropped in areas surrounding the international pipelines). Supposedly, had the Russian air force been ordered to hit the pipelines, it would have done so without problem in the course of a several-day long bombing campaign. Therefore, we may come to the conclusion, that Russia did not have the intention to damage the pipelines. The fact that shells were dropped in the surrounding areas can be considered a warning message for the countries that produce energy and for those consuming it that:

- Georgia is not a safe country though which to transit resources;
- The safety of the pipelines going through Georgia depends on the good will of Russia;
- It is impossible to protect the pipelines with only satellite supervision; (Transparency International Georgia 2008, 6)

Nabucco Project – EU Russia Rivalry

Nabucco is a strategic gas pipeline project for the European Union, which is expected to contribute to the diversification of sources and routes of natural gas supply and, consequently, to improving energy security in Europe. The project is an element of a broader US-European idea of building an independent from Russia East-West gas export corridor. Such a corridor would enable European access to gas from Caspian Sea region (Azerbaijan and Central Asia) and also from the Middle East (Iran, Iraq and Egypt). The Nabucco gas pipeline is planned to run through Turkey, Bulgaria, Romania and Hungary to Austria (to the gas hub in Baumgarten), from where gas will be further distributed to other EU member states. (European Parliamentary Research Service, 2016)

The Nabucco gas pipeline, which was listed among the priority infrastructure projects of the EU's TEN (Trans-European Networks) program as early as 2003, has gained significantly in importance since the Russian-Ukrainian gas crisis in 2006. As part of the common Energy Policy for Europe concept, which was presented in early 2007, it became the most important EU gas pipeline project enabling diversification of supplies. A special European coordinator was appointed to facilitate more rapid implementation of the project. Nabucco also plays a major part in the US policy on Eurasia. Washington has for many years promoted building oil and gas export routes from the Caucasian and Central Asian states, designed to omit Russian and Iranian territories. This is part of its strong commitment to developing the Caspian states and of European energy security. Since the successful launching of the Baku–Tbilisi–Ceyhan oil pipeline in 2006, the completion of the Caspian gas export route to the EU has become one of the priority goals of US energy policy in the region. (European Parliamentary Research Service, 2016)

According to Nabucco Gas Pipeline International GmbH (2010) the Nabucco project describes a gas pipeline connecting the Caspian region, Middle East and Egypt via Turkey, Bulgaria, Romania, Hungary with Austria and further on with the Central and Western European gas markets. The pipeline route with a length of approximately 3,300 km should start at the Georgian/Turkish and/or Iranian/Turkish border respectively and run via Bulgaria, Romania and Hungary to lead to Baumgarten in Austria.

The pipeline's transport capacity is supposed to amount 31 bcm per year. The total investment costs are approximately 7.9 billion Euro. From an EU point of view Nabucco should represent an opportunity to diversify gas supply options and to reduce the EU's dependency on Russia. As supply sources for Nabucco, the Caspian region, i.e. especially Turkmenistan and Azerbaijan, and the Middle East, i.e. Egypt Iran and Iraq are discussed. However, up to now, there are no supply contracts concluded which might affect the commissioning of the project. (Dieckhöner, 2010)

While getting acquainted with the western literature about the Nabucco gas pipeline project, I noticed that Nabucco pipeline is often compared with the symbol of European energy security and the way of getting independence from Russia's energy dependence.

Except getting decreasing dependence on Russian energy, the most attractive thing in Nabucco project for the EU was that one supplier could not provide enough gas volumes to fill Nabucco. Therefore, several suppliers would be contracted which increases the diversification of supply sources. Based on a geopolitical analysis, at least two countries from the Middle East and Caspian region were included as suppliers for the European gas market which could be rendered possible via Nabucco. To put in a nutshell, the Nabucco project would help to cope with the EU's security of supply challenges because:

1. It could provide significant gas volumes from non-European countries if sufficient volumes are were contracted;
2. It would diversifies supply sources;
3. It would diversifies supply routes transiting mainly European Member States. (Strachota, 2013)

Even though the Nabucco pipeline seemed so attractive, implementing the project is postponed. One of the key factors which complicate the implementation of Nabucco is the fact that its existence per se is contrary to the interests of Russia, which is the largest exporter of gas to Europe.

As mentioned at the beginning of the thesis, while exploring the energy security concept, it is mentioned that energy security has two variations, from importer side and for exporter as well.

The nabucco project would seriously heat Russian economy, policy, foreign policy leverage, position of the European market and would also limit access for its competitors and to

maintain its control over gas exports from the Caspian region. Meanwhile, Nabucco is intended to supply independently from Russia gas non-Russian sources.

These supplies would be aimed at Russia's traditional markets in Southern and Central Europe, Hence the Russian attempts to impede the completion of Nabucco in its originally designed form. The signs of increasing feasibility of the project implementation especially the Western successes in Azerbaijan and the intensified activity of EU and US diplomacy in Central Asia, which have appeared over the past year or so, give impetus to such Russian attempts (Strachota, 2013).

The activation of Russian policy has become noticeable not only in the European countries, where the planned outlet markets and/or transit territories of the new gas pipeline are located, but also in the Caspian region, which is expected to be the main source of gas for Nabucco. Russia has been trying to play on the problems linked to the project implementation and to turn them to its profit. (Strachota, 2013).

In order to hinder implementation of the Nabucco Russia became active related to South Stream. Moscow's actions perfectly illustrate the methods which Russia has been using in an attempt to defend its interests and torpedo any initiatives which do not comply with them.

South Stream gas pipeline is planned to stretch from Russia across the Black Sea bed to Bulgaria, where it would split into two, with the southern pipe going to Greece and Italy, and the northern one going to Hungary and other Central European countries. This means that South Stream would supply the same markets as the pipes of the emerging East-West export corridor and is a counter-proposal to the concept of the export of Caspian gas to Europe independently of Russia. (Baran, 2008)

Consequently, even though the project has been initiated by the world's largest gas producer Russia, which guarantees a resource base, it is difficult at the moment to clearly determine the economic profitability or likelihood of its construction (Baran, 2008).

As a result of the intensive actions taken by the Russian Federation, over recent months, South Stream has received political support from a number of Balkan and Central European countries, including those also engaged in Nabucco; agreements have been signed with Bulgaria, Serbia and Hungary to set conditions for carrying out of South Stream in their territories and a similar agreement is expected to be signed with Greece Russian-Austrian co-operation has been enhanced. Although such agreements do not settle the future of the project, they give the impression of increasing progress and, in line with other Russian actions, seem to pose a threat to the implementation of the Nabucco project (Strachota, 2013).

What would the implementation of Nabucco pipeline mean for Georgia?

As mentioned above, Nabucco Project, which was the Great hope of diversification and getting independence from Russia, for the EU would cross Georgia. More precisely, Georgia would be the one of the most important transit state in this project. It is interesting to discuss what would the project mean for Georgia?

Firstly, it was estimated that Georgia would get a billion cubic meters of gas a year from a new gas pipeline on account of transit, Furthermore, as discussed by Georgian experts , accomplishment Europe would be highly dependent on Georgia's security that's is why be really interested in the security of Georgia as a vitally important transport corridor. That is why, experts believed that the USA, NATO and EU would provide Georgia with serious

support in security strengthening and will contribute into the intensification of Euro-Atlantic integration of the country. (European Dialogue, 2011)

However it should be mentioned that on the day on 13th of July while signing the project agreement Dmitry Medvedev unexpectedly visited Tskinali, that was an obvious sign of demonstrating and threatening that Georgia would finally lose those territories (European Dialogue, 2011)

Nevertheless, Russia's actions the fact is that, Nabucco project – symbol of EU energy independence and freedom, would make Georgia as an energy transit hub, crucially important country for the European Union and the USA as well.

EU Foreign Policy towards Georgia

In this chapter the dependent variable – EU's foreign policy to Georgia will be explored.

Nevertheless, Russia's attempt to portray Georgia as unstable partner Relations between EU and Georgia are deepening. Below I will try to shortly overview EU Foreign policy towards Georgia.

EU Policy towards Georgia deepened after the Rose Revolution. After the president of Georgia became Mikheil Saakashvili, the Council of the European Union officially proposed to incorporate Georgia in the ENP policy. Despite that fact that this proposal did not mean the prospective EU membership, the government of Georgia took a clear EU path and

appointed a special minister for European integration. The ENP in Georgia included substantial funding, assistance and other rewards, including visa liberalization and access to the EU's single market, and at the same time, setting conditions to be met in return for these advantages (Steenland ,2016).

Since the launch of the ENP in 2004, Georgia is one of the two countries in the region where the EU assistance per capita has been increased (Buscaneanu 2013, 13). The principle of “more for more” has been applied only to Georgia (Buscaneanu 2013, 13). So, despite the fact that Georgia was not the regional leader in terms of democratic liberties, it received the highest amount of assistance per capita from the EU (Buscaneanu, 2013). Overall EU incentive structure under the ENP was consistent in the case of Georgia. Its democratic progress was paralleled by an increase in the offered material benefits (Buscaneanu, 2013).

As for the Eastern Partnership Program which was approved at the meeting of the European Council on 19 March 2009, it facilitates further integration of Georgia into the EU, promotion of common values, and strengthens regional security and economic development through bilateral and multilateral formats. Eastern Partnership Program further deepened EU Georgia Relations in several ways:

- 1) Significantly, the negotiations on an Association Agreement (AA) officially started on July 15th 2010 and by launching AA negotiations, the EU indicated that the EaP's incentives are credible and achievable for partner countries.
- 2) Only after the EaP's launch, EU and Georgia began negotiating visa issues and, consequently, the implementation of another EaP key incentive, visa facilitation agreement, has progressed (Rinnert 2011, 11).
- 3) Law convergence processes need to be considered as harmonization with the EU law is a necessary pre-condition for Georgian progress of EaP-related projects such as a Deep and Comprehensive Free Trade Agreement (DCFTA).

4) Under EaP, 62 civil society organizations have become a part of the Georgian civil-society platform (Rinnert 2011, 12)

Herewith, it is worth noting that the democracy and human rights are the values which are considered as fundamental and universal ones that should be promoted in order to work effectively on poverty reduction, prevention of conflicts and their resolution. For this, the European Union delivers support to Georgia by employing needed approaches at central government, regional and local level as well. With regard to the human rights, the main source of funding comes through the European Instrument for Democracy and Human Rights (EIDHR), which has financed a large amount of different kinds of projects in Georgia through large and micro-projects aiming at combating torture in places of detention and rehabilitating victims of such mistreatment, protecting rights of minorities and vulnerable groups, enhancing public participation in local and national affairs, securing free and fair elections and freedom of the media in Georgia. The fact that the European Commission strongly intervened in the justice sector over past ten years will be quite evident if we consider more than 15 EUR million that has been provided to sustain a common understanding with Georgian institutions and civil society sectors to promote the creation of a legal framework allowing the application of these crucial principles (European Union, 2007).

Another important program – *Non-State Actors and Local Authorities in Development Program* – has been the beginning of developing the capacities of civil society actors for more effective interaction with the State. This program aims at improving local authorities' capacity in involving local communities in their affairs and targets actions especially in remote regions where non-state actors need strengthening and the program develops cooperation with local authorities as well, in order to deliver basic services to people in need. Apart from this, the European Union permanently emphasizes the importance of dialogue and deepened cooperation with the non-governmental organizations and therefore, it is in

regular contact with civil society actors – so, the civil society is a partner and a beneficiary at the same time (European Union, 2007). The EU recognizes the valuable contribution that civil society makes to Georgian reforms and development, therefore, supports it in different ways: EU provides financial support to civil society actions through instruments such as ENI, European Instrument for Democracy and Human Rights (EIDHR), Civil Society Organizations and Local Authorities' programs and Instrument contributing to Stability and Peace (IcSP). The main framework for the above-mentioned regular consultations with civil society is the Georgian Civil Society National Platform, which was established in 2010 and includes over 70 organizations (European External Action Service, 2016).

In order to support good governance, Georgian Parliament has benefited from a variety of actions, in terms of material support and in the reform of its administrative procedures as well. All aspects of the electoral system have received intensive support from the European Commission supporting to reform the legislative framework by working with the election administration officials, providing training for non-partisan election observers (European Union, 2007). Additionally, the EU funds program and projects which aims at raising awareness about freedom of the media and the central role it can play in the social and political dialogue. A large amount of funds have been devoted to the development of independent media through a number of projects, such as creating of journalism networks, training for the Georgian Public Broadcaster, etc. These projects aim at increasing public access to high quality, independent information (European Union, 2007).

Lastly, the European Union funded the project *Young lawyers for effective access to Civil, Social and Economic Rights*, which was carried out by the Georgian Young Lawyer's Association. This project provides legal aid through centers in the cities of Georgia by which the Association assists citizens in the field of Administrative and Civil Law, in preparation of administrative and the other kinds of complaints, etc. (European Union, 2007).

Annually, the EU provides over 100 EUR million in assistance to Georgia. This funding comes mostly from the European Neighborhood Instrument (ENI) which supports Georgia in achieving the goals set out in the Association Agreement, signed in 2014. Key priority sectors are public administration reform, agriculture and rural development and justice sector reform. In addition to this, Georgia benefits from EU Regional and Multi-country Action Programs under the ENI, which provide contributions for infrastructure development, interconnectivity with neighbors in areas such as energy, transport and environment, support to civil society, access to EU programs, etc. EU also seeks to improve studying and mobility opportunity for Georgian students (European External Action Service, 2016).

The political relations between the EU and Georgia especially deepened in June 2014, when the EU and Georgia signed an Association Agreement (AA), which entered into force on July 1 2016. Along with the Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA) Agreement, the EU builds on a foundation for far-reaching Georgian political and economic integration with the European Union. The AA is the outcome of the EU's European Neighborhood Policy (ENP), which is the important part of the EU foreign policy (European External Action Service, 2016). It should be emphasized once more that the AA and DCFTA aims at strengthened political association and economic integration between the EU and Georgia for which significant reforms are needed to pursue and therefore, to bring Georgia closer to the EU by aligning its legislation and standards to the EU legislation (European Union External Action, 2016).

With the implementation of the Association Agreement (AA) and visa-free regime, Georgia reached the new level of integration with the European Union at which the EU will not tolerate any significant deviation from democratic norms. The countries which are more deeply integrated with the EU than Georgia, they are relatively more democratic as well. So, it should be considered that democratization and Europeanization processes are deeply connected to each other: "Without further democratization there will be no further

integration with the EU” (Lebanidze 2017, 5). Moreover, Georgia accomplished visa-free regime offered by the EU to neighboring countries as the prospect of “further integration and liberalization to promote free movement of persons, of course, in exchange of making certain efforts by Georgia before having accomplished it (Buscaneanu 2013, 17).

In addition, the dialogue and cooperation between Georgia and the EU aims at strengthening stability, independence and effectiveness of institutions guaranteeing democracy, the rule of law and respect for human rights, particularly by

- 1) Ensuring that constitutional amendments, if contemplated, are subject to comprehensive consultation domestically and with the Council of Europe’s Venice Commission;
- 2) Improving the balance between flexibility and stability of the consultation and strengthening the budgetary powers of the Parliament in line with the Venice Commission opinion;
- 3) ensuring respect for the roles of the Prime Minister and President under the constitution;
- 4) ensuring adequate checks and balances in the political system as Georgia undergoes transition from semi-presidential to parliamentary system;
- 5) Pursuing implementation of the democratization strategy in compliance with the European Charter of Local Self Government (Tsintskiladze ,2016).

EU’s direct interests in Georgia

As we discussed above, the European Union has deepened foreign policy to Georgia, especially after Rose Revolution. I would like to discuss the reasons of EU’s interests in Georgia. For This I will use the book written by Dov Lynch on “Why Georgia Matter” where Paper

specifies all of the reasons why Georgia is an important partner and the issue of interest for the West, however in this part I will specify on the EU's part. (Lynch, 2006)

According to the Lynch, EU has five direct interests in Georgia.

First, The Union has an interests to fulfill the expectations born with the Rose Revolution. It's important for the EU and its member states that good governance is established in Georgia and that its territorial integrity is restored peacefully. For the European Union member states, Rose Revolution was the first steps for Georgia to the democratic governance. (Lynch, 2006)

Second, Georgia is an important neighbor of the enlarged European Union. The EU has a number of objective interests in its stability and prosperity. A weak and failing Georgia could serve as a source of threats or their transit towards Europe, The EU has an interests in Georgia nor to become a challenge in terms of international organized crime, drug trafficking from Central Asia, or the pressure of illegal labor migration, This interest is all the more salient because Georgia is situated on the Eastern coast of the Black sea, a region of rising importance for the EU. A democratic and stable neighbor has a crucial importance for the European Union. (Lynch, 2006).

Third, the Union has a direct interest in the stability of Georgia for the transit of energy production from the Caspian Sea. With the opening of the Baku-Tbilisi-Ceyhan oil pipeline, Georgia has emerged as an important transit state for Caspian oil to European market. (Lynch, 2006)

Fourth, EU is interested in peaceful settlement of Georgia's territorial conflicts with Russia, as the resumption of hot wars would unravel all the gains Georgia has achieved since the Rose Revolution. (Lynch, 2006)

Finally as Lynch claims, Georgia matters for reasons associated with the new security threats defined after 11 September. It is important that Georgia does not become an unwilling host or conduit for international terrorist groups. (Lynch, 2006)

As we see, all of the reasons why Georgia matters for EU are more or less interconnected. European Union needs a peaceful, stable partner, with a democratic governance that has a strategic location to transit Caspian Energy to Europe and take a crucial part in Diversifying European Energy market.

EU Georgia Energy Relations

According to the ENP Action Plan for Georgia, implementing a coherent energy policy converging gradually with EU energy policy objectives, including security of energy supply, is one of the objectives of EU- Georgia relations. In that context, one of the dimensions of EU-Georgia energy cooperation is established through Energy Community (EnC), an international organization established in 2005 with such objectives as creating an integrated energy market and enhancing security of supply among its members. (Heinrich Boll Stiftung, 2009)

The EU-Georgia Association Agreement requires that Georgia harmonize its energy laws with the EU acquis. According to the European Parliamentary Research Service report, Energy is an area of shared interest for the EU and Georgia, and this is accelerating Georgia's connections with the EU. Furthermore, the EU, , is extending its internal rules beyond its

borders, providing new means of integrating eastern energy markets with European ones and increasing supply security. (Heinrich Boll Stiftung, 2009).

Furthermore, according to the European Neighborhood Policy Action Plan, the level of cooperation with Georgia in the field of energy has expanded significantly. In general, the goal of this cooperation is to bring Georgia's energy policy in conformity with the European Sustainable, Competitive and Safe Energy Strategy (Gegeshidze, 2012)

This goal is fully shared by Georgia and the European Union and is reflected in the Action Plan for such groups as issues of energy policy closer to EU energy policy objectives; Gradual approximation to EU internal energy and gas market principles; Development of energy networks; Improve energy efficiency and use of renewable energy sources; Continuation of cooperation in the field of Caspian and Black Sea Regional Energy; Transit of Caspian Sea energy to Europe via Europe. Based on the analysis of the above mentioned groups and the issues involved in them, all three aspects of the agenda can be:

1. Harmonization of legislation and regulatory acts of Georgia and EU energy sector;
2. Development of internal infrastructure (part) of energy in order to improve Georgia's energy security;
3. Efficient use of energy outflow from Georgia to facilitate the strengthening of EU energy security.

However, it should be noted that the above groups are divided into the quality of the data in the form of subjects. It is obvious that many issues, based on complexity, require further decomposition as more specific issues. Thus, the agenda of cooperation in the field of energy needs to be refined in some areas more specifically. This will facilitate the uniform interpretation of the tasks and equal motivation of the obligations undertaken by the parties at the stage of implementation of the Action Plan. (Gegeshidze, 2012)

The following is noteworthy: Although Georgia and the EU have a common goal of energy cooperation, they have different tactical priorities on the way to achieve this goal. In other words, Georgia and the European Union make different accents on the aspects of the above agenda. For example, a favorite aspect of the EU is traditionally harmonizing the legislation and institutional compatibility. For Georgia, the third aspect of cooperation is the most important. Since the purpose of this analytical card is to consider the possibility of using the transit resource of Georgia in order to ensure the third aspect of EU security, we will explain the positions of the parties in this regard and assess the factors that motivate motivation. (Geegeshidze, 2012)

Georgia: Position, Arguments

Position. The existing capacity and potential of the energy flow from the territory of Georgia should be utilized for the transit of Caspian energy carriers in Europe as much as possible. The Caspian Direction must become a serious (key) factor for ensuring European energy security. For this purpose, the capacity of the power line should be expanded and, if necessary, additional infrastructure facilities and increase the volume of gas and gas.

Arguments:

1. In the Caspian Sea (in the Azerbaijan sector of the Caspian Sea) due to the large reserves of oil and especially natural gas, the growing need for EU countries on traditional sources of energy will be ensured.

This will increase the level of interdependence between Georgia and the EU. As a result, the EU will be motivated to become more actively involved in solving the political problems facing Georgia (improving relations with Russia, conflict resolution); (Geegeshidze, 2012)

2. An additional precondition (supporting factor) recognizing the European Union as Georgia's European country, which, together with the successful implementation of the

Action Plan, will create a serious basis for the development of the prospect of Georgia's integration into the European Union;

3. As a result of increase of natural gas volume through the territory of Georgia, the volume of replacement transit fees of Georgia will also increase, which will contribute to strengthening the country's energy security. (Gegeshidze, 2012)

EU: Position, Arguments

Position. Caspian energy supplies, especially natural gas, are importing energy for European energy security, but not decisive. Determining the importance of this significance is too early and requires additional study. In addition, the transit corridor is politically unstable and has high risk for new investments. Thus, at this stage (unless the political problems are resolved) the technical assistance to develop the corridor should focus on investment projects and not investment projects.

Arguments:

1. The European Union's vision of providing energy security is still in process of development. Such a vision should be based on the agreed energy policy, which, inter alia, determines the importance of the import of Caspian energy resources to Europe through Georgia. The prospect of the construction of the trans-gas pipeline may be of paramount importance, as in this case the South Caucasus energy corridor will be more valuable for Europe.

2. In terms of energy security, it is no less important to reduce energy spending. Furthermore, it is considered that further development of renewable energy sources, will decrease the liquid gas imports. Introduction of solidarity principle, joint exploitation of the new prospective energy sector with the US and Russia, etc. It will significantly enhance the overall energy security of the EU countries. Despite the abovementioned factors, Russia as a major source of oil and especially natural gas suppliers will maintain its significance for a

long time. Since the northern European gas pipeline will be in place, this value will grow even more. (Gegeshidze, 2012)

It should also be taken into consideration that China and India are emerging as "competitive consumers", which will further increase the demand for intergovernmental companies. That's why the correlated and partnership relations with Russia acquire vital importance for Europe. Therefore, in order to avoid Russian irritation, more caution is needed in supporting the development of serious transit infrastructure in the South Caucasus. (Gegeshidze, 2012)

Conclusion

The European Union has been increasing efforts to maintain gas supply security especially vis-à-vis its main gas supplier, Russia. In that context, Eastern Partnership countries, serving either as gas suppliers or transit/corridor countries, have an undeniable role for the EU. (European Parliament think tank, 2016)

Security of gas supply depends on close EU cooperation with its EaP partners and interconnections between them. There have been some welcome developments, such as the Southern Gas Corridor that transports Caspian gas to the EU, which reflects the importance of the EaP partners and also contributes to EU energy security and the ambitious Energy Union project. (European Parliament think tank, 2016)

The aim of the research has to explore the link and the reasons why and in what degree the energy transit potential of Georgia could effect of the European Union foreign Policy towards the Country.

The aim of the research was to explore reasons why Georgia's transit potential determines the EU foreign policy to Georgia. To be more precise, the research question was formed as

follow: *Why and in what degree Georgia's transit potential determines European Foreign Policy towards Georgia?*

The thesis *elaborated hypothesis that Georgia's potential to transit Caspian Energy to Europe is an important source of energy diversification and reduction of Russian leverage for the EU, which plays an essential role in determining EU's foreign policy to Georgia.*

While operationalizing variables thesis reviewed Georgia's transit potential, EU energy security challenges, EU's interests Foreign policy and interests in Georgia.

The paper used single case study method combining qualitative content analysis and the secondary quantitative analysis. As the result of the research hypothesis was explained with the theory of rational choice institutionalism.

The thesis examined a number of academic sources, the European Union energy security strategy and the energy security action plan. All of the sources clearly determined that energy diversification and decreasing Russia's leverage over Europe objective to reach the main aim – that is energy security.

Furthermore, in each document it is clearly written that energy transit countries are important partners and deepening relationship with them is crucial. Georgia has the very strategic location and it's the fact that after the Rose Revolution, since the country chose clear European path, EU Georgia relations have importantly deepened.

The thesis concludes that Russia's constant attempt to use energy as a political tool and a leverage made Europe seek alternative energy suppliers and make energy diversified. Georgia's transit potential plays a crucial role in diversifying Europe's energy supply market, which importantly reflects on EU's foreign policy to Georgia. Nabucco project has been a clear example, how crucial Role Georgia had in EU hopes of Energy security, freedom and diversification.

The fact is that Russia as an energy exporter acts in favor to its interests and does it's best to remain the status of the biggest energy supplier of Europe and show off that Georgia is not a reliable partner.

Nevertheless Russia, attempts, Georgia still stays as an important partner for the European Union and the hypothesis that Georgia's transit potential plays a crucial role in it has been confirmed.

Bibliography

European Union External Action: "European Union. Supporting human rights protection, democratization and civil society in Georgia".

http://eeas.europa.eu/archives/delegations/georgia/documents/virtual_library/35_union_5_en.pdf (Accessed: January 29. 2019)

"Georgia and the EU". 2016. European Union External Action:

https://eeas.europa.eu/delegations/georgia_en/1237/Georgia%20and%20the%20EU
(Accessed: January 22. 2019)

Baran, Zeyno. "EU Energy Security: Time to End Russian Leverage". 2007

Baxter Pamela, Jack Susan. "Qualitative Case Study Methodology: Study Design and Implementation for Novice Researchers". 2008.

<https://nsuworks.nova.edu/tqr/vol13/iss4/2/> (Accessed January 31. 2019)

British Petroleum Full Report 2018

<https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-full-report.pdf> (Accessed: January 30, 2019)

Esakova, Natalya. ‘‘European Energy Security – Analyzing the EU Russia Energy Security in Terms of Interdependence Theory’’. 2012 15-39.

EU Energy Diplomacy Action Plan, 2015 <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10995-2015-INIT/en/pdf> (Accessed January 29, 2019)

European Commission ‘‘European Neighborhood Policy and Enlargement Negotiations’’.

European Commission: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/overview_en (Accessed: January 25, 2019)

European Parliament. ‘‘Security Aspects of the South Stream Project’’. 2008.

http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2008/388962/EXPO-AFET_NT%282008%29388962_EN.pdf (Accessed: January 31, 2019)

European Parliament. ‘‘Energy as a tool of foreign policy of authoritarian states in particular Russia’’ April 2018.

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603868/EXPO_STU\(2018\)603868_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603868/EXPO_STU(2018)603868_EN.pdf) (Accessed February 1, 2019)

European Union External Action: The link to the Website: ‘‘Eastern Partnership’’. 2017

https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/419/eastern-partnership_en

Eurostat. ‘‘Sustainable development in the European Union’’. 2017. 145-167

FiliPPoS ProEDroU. EU Energy Security in the gas Sector Evolving Dynamics, Policy Dilemmas and Prospects

Gegeshidze. Archil ‘‘The European Neighborhood policy and Georgia’’ 2012.

<http://www.nplg.gov.ge> (Accessed: February 1, 2019)

Heinrich Boll Stiftung. “Report on the implication of Georgia’s European Neighborhood policy action plan”

https://ge.boell.org/sites/default/files/uploads/2014/01/georgia_enp_ap.pdf (Accessed: January 21. 2019)

<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/8461633/KS-04-17-780-EN-N.pdf> (Accessed: January 24. 2017)

https://www.files.ethz.ch/isn/55482/commentary_03.pdf (Accessed: January, 26.2019)

https://www.hudson.org/content/researchattachments/attachment/616/07autumn_baran.pdf (Accessed: January, 28. 2019)

<https://www.iss.europa.eu/content/why-georgia-matters> (Accessed: January 29. 2019)

<https://www.transparency.ge/en/content/stub-12> (Accessed January, 28, 2019)

Huotari, Jussi. “ Energy policy and (energy security) as a part of Russian foreign policy”. 2011. Nordia Geographical Publications 40: 4, 121–132

Ibrayeva, Aigeri, Sannikov, Dmitriy. “Importance of the Caspian Countries for the European Union Energy Security”. International Journal of Energy Economics and Policy, 2018. 150-159

Keneth A. “Rational Choice Institutionalism”. Oxford Handbook of Political Institutions. 2006. 23-28

Kenneth, OYE. “Cooperation under Anarchy”. Princeton, Princeton University Press. 1993.

- Lebanidze, Bidzina. 2017. “Georgia’s European Integration: What Comes after The Eastern Partnership?” *Tbilisi Georgian Institute of Politics*.
- Lynch, Dov. “ Why Georgia Matters?” 2006. Institute of Security Studies N 86. 66-70
- Margvelashvili, Murman and Mukhigulishvili, George.’’Georgia’s role in energy transit towards the west’’. 2011. <http://weg.ge/sites/default/files/georgia-and-its-role-in-energy-transit-towards-the-west-final.pdf> (Accessed January, 27. 2019)
- Martin, Lisa. “Interests, Power and Multilateralism, International Organization” 1992. Vol. 46(4). 765–792
- Neal, Patrick. “Hobbes and Rational Choice theory”. *The Western Political Quarterly*, Vol. 41, No. 4 (Dec., 1988), pp. 635-652. <https://www.jstor.org/stable/448487> (Accessed: 31-01-2019)
- Newnham, Randall. “Oil, carrots, and sticks: Russia’s energy resources as a foreign policy tool”. *Journal of Eurasian Studies*, July 2011. 134-143
- Office of the State Minister of Georgia on European & Euro-Atlantic Integration. “Eastern Partnership”. <http://www.eu-nato.gov.ge/en/eu/eastern-partnership> (Accessed: January 22. 2019)
- Proderouy, Flippos. “EU energy security in the gas sector evolving dynamics, policy dilemmas and prospects’’. 2011. 1-20; 41-58.
- Rafael Leal-Arcas, Juan Alemany Ríos, Costantino Grasso. “The European Union and its energy security challenges’’. *The Journal of World Energy Law & Business*, Volume 8, Issue 4,

1 August 2015, Pages 291–293 <https://doi.org/10.1093/jwelb/jwv020> (Accessed January, 27. 2019)

Rinnert, David. 2011. “The Eastern Partnership in Georgia”. *Berlin: German Institute for International and Security Affairs*.

Seliverstov, Sergey. “Energy Security of Russia and the EU: Current Legal Problems” April 2009 https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/_Public/42/052/42052644.pdf (Accessed: January 24, 2019)

Steenland, A. Robert. 2016. “Democratization in Georgia: what role for the EU? An analysis of the democratization process of Georgia and the influence of EU policies”. *Utrecht: Utrecht School of Governance*

Strachota, Agata. “Nabucco vs. South Stream – Rivalry over Balkan Gas Pipelines”. 2008

The European Parliament. “The Quest for Natural Gas Supply: EU and Eastern Partner energy policies: Security versus transit benefits [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/586626/EPRS_STU\(2016\)586626_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/586626/EPRS_STU(2016)586626_EN.pdf) (Accessed: January 30. 2019)

Transparency International Georgia. “Energy Sector and Georgia’s Function as a Transit State after the Russian-Georgian Armed Conflict in August” 2010.

Tsintsiskiladze, Inga. 2016. “Georgian Political Democratization through European Perspectives”. *Tbilisi: Journal of Young Researchers*

Tsurtsumia, Tamar. “Gas Transit through Georgia in the light of Energy Charter and Energy Community provisions”. 2014.

https://energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Other_Publications/20151218-Gas_Transit_through_Georgia-Energy_Charter___Energy_Community_Provisions.pdf

(Accessed: January 27, 2019)

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

თეონა ჯაფოშვილი

ენერგეტიკული უსაფრთხოების როლი საგარეო პოლიტიკის

განსაზღვრისას:

ევროკავშირის და საქართველოს მაგალითი

ევრაზიის და კავკასიის კვლევები

სამაგისტრო ნაშრომი შესრულებულია სოციალურ მეცნიერებათა

მაგისტრის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

ხელმძღვანელი: ასოცირებული პროფესორი

დოქტორი ფიქრია ასანიშვილი

თბილისი

2019

ანოტაცია

ენერგოუსაფრთხოება ევროკავშირის ენერგოპოლიტიკის ქვაკუთხედს წარმოადგენს. იმის გათვალისწინებით, რომ რუსეთი ევროპის ყველაზე დიდი ენერგო- მიმწოდებელია, ევროკავშირი ენერგო უსაფრთხოების კუთხით მუდმივი გამოწვევების წინაშე დგას. ბოლო წლების მანძილზე ევროპამ არაერთხელ გამოსცადა თუ როგორ იყენებს რუსეთი ენერგო რესურსებს - როგორც ბერკეტს და პოლიტიკური მიზნების საშუალებას, სწორედ ამიტომ ევროკავშირისთვის ნათელი გახდა, რომ ენერჯის დივერსიფიკაცია და ალტერნატიული წყაროების მოძიება ენერგოუსაფრთხოების ერთ-ერთი ძირითადი ამოცანაა.

ნაშრომის მიზანია გამოიკვლიოს საქართველოს სატრანზიტო პოტენციალის გავლენა ევროკავშირის საგარეო პოლიტიკაზე საქართველოს მიმართ, შესაბამისად საკვლევი კითხვა შემდეგნაირად არის ფორმირებული: რატომ და რამდენად განსაზღვრავს საქართველოს სატრანზიტო პოტენციალი ევროკავშირის საგარეო პოლიტიკას საქართველოს მიმართ? კვლევაში წარმოდგენილია ჰიპოთეზა, რომლის თანახმადაც კასპიის ზღვის ენერჯის ევროპაში ტრანზიტის პოტენციალი ევროკავშირისთვის ენერჯის დივერსიფიკაციის მნიშვნელოვანი წყაროა, რაც რუსეთზე ენერგო დამოკიდებულების და მისი ბერკეტების შემცირების საშუალებას იძლევა, ეს ყოველივე კი, მნიშვნელოვნად აისახება ევროკავშირის საგარეო პოლიტიკაზე საქართველოს მიმართ.

ჰიპოთეზის ასახსნელად ნაშრომში გამოყენებულია რაციონალური არჩევანის თეორია.

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

ზაზა აბაშიძე

2003 წლის ერაყის ომი: აშშ-ს ხელისუფლების მიერ
განხორციელებული სამხედრო ოპერაციის ფუნდამენტური
მიზეზების ახსნა

სამაგისტრო პროგრამა: დიპლომატია და საერთაშორისო პოლიტიკა
სამაგისტრო ნაშრომი შესრულებულია საერთაშორისო დიპლომატიასა და
საერთაშორისო პოლიტიკაში მაგისტრის ხარისხის მოსაპოვებლად

ხელმძღვანელი: ფიქრია ასანიშვილი

ასოცირებული პროფესორი

თბილისი, 2019

ანოტაცია

2003 წლის ერაყის ომი აქტუალობას დღემდე არ კარგავს და დავის მიზეზი ხშირად ხდება. ამერიკის შეერთებული შტატების მხრიდან სამხედრო ოპერაციის დაწყებასა და შემდეგ განვითარებულ მოვლენებს ყურადღება დიდი დოზით დაეთმო, თუმცა მიკერძოვებითა და ზედაპირული ინფორმაციის გამოყენებით წარმოქნილი ბუნდოვანებები დღემდე სახეზე გვაქვს. ხშირად ხდება ისე, რომ ომის გამომწვევი მიზეზებზე საუბარი იდეოლოგიური პრიზმიდანაა ნაკარნახევი ან პოლიტიკური კაპიტალის მოპოვებას ისახავს მიზნად, რაც ობიექტური სურათის დანახვას მნიშვნელოვნად ართულებს.

ზემოთ აღნიშნული მიზეზებიდან გამომდინარე გადავწყვიტე, რომ ჩემი ნაშრომის ფარგლებში კონცენტრირება 2003 წლის ომის გამომწვევ მიზეზებზე მოვახდინო და მეტნაკლები სიცხადე შევიტანო საკითხის ირგვლივ. ომის გამომწვევი მიზეზების გარდა, ნაშრომი ისეთ საკითხებსაც მოიცავს, როგორცაა აშშ-ერაყის ისტორია და აშშ-ს დამოკიდებულება მთლიანად რეგიონის მიმართ.

2003 წლის ომის გამომწვევი ძირითადი მიზეზების ასახსნელად გამოვეყინებ საერთაშორისო ურთიერთობების რეალისტურ თეორიას, რომელიც ყველაზე მეტად ერგება და საფუძვლიანად ხსნის ამ თემის ჰიპოთეზას.

საკვლევი კითხვა - ძირითადი მიზეზები, რამაც 2003 წელს ამერიკის შეერთებული შტატების ხელისუფლების მხრიდან სამხედრო ინტერვენციის დაწყება განაპირობა?

რაც შეეხება ჰიპოთეზას, შემდეგნაირად ფორმულირდა: აშშ-ს მხრიდან ერაყში ოპერაციის დაწყება შემდეგი მიზეზებითაა გამოწვეული: 1) სადამ ჰუსეინის ხელში მასობრივი განადგურების იარაღის არსებობა; 2) ერაყის ხელისუფლებასა და ტერორისტებს შორის არსებული შესაძლო კავშირი;

ერაყის ომზე საუბარი დღემდე არ წყდება და ხშირად განსაკუთრებული ყურადღების ქვეშ ხვდება. ამ ომმა მართლაც ბევრი რამ შეცვალა (განსაკუთრებით რეგიონში) და მნიშვნელოვნი ზემოქმედება მოახდინა თანამედროვე საერთაშორისო პოლიტიკაზე. ასევე

მნიშვნელოვანია იმის გააზრებაც, რომ თუკი აშშ-ს ეროვნული უსაფრთხოება იმგვარი რისკის ქვეშ დადგება, როგორც ეს მიმდინარე საუკუნის დასაწყისში მოხდა, ერაყში წარმოებული სამხედრო კამპანიის გამეორება უცნაური და მოულოდნელი სრულაც არ იქნება.

Annotation

The 2003 Iraq war still doesn't lose its actuality and is often a cause of disputes. A lot of attention was given to the beginning of the United States' military operation and the following events, there is still a lot of ambiguity created around it because of the biased and superficial information. Often the discussions around the causes of the war is dictated from the ideological prism, which complicates the objective view of the whole picture.

Based on above mentioned, I decided to concentrate on the causes of the 2003 war within my thesis and to bring more clarity around this issue. Besides the causes of the war, the thesis also includes issues such as US-Iraq history and US's attitude towards the whole region.

To explain the main reasons of the 2003 war, I will use the realistic theory of the international relations, which best suits and explains this hypothesis.

Study question – main reasons that caused the military intervention of the government of the United States in 2003.

The formulation of the thesis is as follows: the beginning of the US operations in Iraq is caused by the following reasons: 1) the existence of the mass destruction weapons in the hands of Saddam Hussein; 2) possible connections between Iraq government and terrorists;

The conversations about the Iraq war still continues and is often under the special attention. This war changed a lot (especially in the region) and had an important impact on modern international politics. It is also important to understand, that if the national security of the United States will be under such risk as it happened in the beginning of the century, the recurring of the military campaign in Iraq will not be strange and unexpected at all.

სარჩევი

1. შესავალი.....	6
2. ისტორიული მიმოხილვა.....	13
3. ლიტერატურის მიმოხილვა.....	29
4. თეორიული ჩარჩო: რეალიზმი.....	46
5. ომის გამოწვევი ძირითადი მიზეზები.....	53
6. დასკვნა.....	68
6. ბიბლიოგრაფია.....	70

შესავალი

ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და ერაყს შორის არსებული ურთიერთობები, მეორე მსოფლიოს ომის შემდეგ მუდმივად ცვალებადი ტენდენციით ხასიათდებოდა. მრავალი საინტერესო და ხაზგასასმელი ფრაგმენტის მიუხედავად ვფიქრობ, რომ მოვლენების განვითარებაში მნიშვნელოვანი ცვლილებები ორ თარიღს - 1990 წლის 2 აგვისტოსა და 2001 წლის 11 სექტემბერს უკავია.

პირველი თარიღის, ანუ სპარსეთის ყურის ომის დაწყების შემდეგ ქვეყნებს შორის არსებული დამოკიდებულება სტაბილურად უარყოფითი დინამიკით განვითარდა, რამაც შემდგომში განვითარებულ მოვლენებზე მნიშვნელოვანი ზეგავლენა მოახდინა. ხოლო, 2001 წლის 11 სექტემბრის ტრაგედია ის ათვლის წერტილი აღმოჩნდა, რის შემდეგაც არამხოლოდ აშშ-ერაყის ურთიერთობა, არამედ მსოფლიო პოლიტიკის დღისწესრიგი მნიშვნელოვნად შეიცვალა. ცივილიზებული სამყარო დადგა ახალი გამოწვევებისა და დილემების წინაშე, ვინაიდან მათი უსაფრთხოება ახალი რისკების წინაშე აღმოჩნდა.

ახალმა დროებამ სრულად მოშალა წარსულში დამკვიდრებული საზღვრები და სახელმწიფოებთან ერთად, საერთაშორისო პოლიტიკურ რუკაზე რეალური საფრთხეების წყარო ისეთი წარმონაქმნებიც გახდნენ, როგორცაა ტერორისტული ორგანიზაციები. „ტყუპების“ აფეთქება ამ შეცვლილი რეალობის სიმბოლოდ შეგვიძლია მივიჩნიოთ. საფრთხეს ყველას კართან შეეძლო მიეკაკუნებინა, მათ შორის ისეთი ზესახელმწიფოსთვისაც, როგორც ამერიკის შეერთებული შტატებია.

9/11-ის ტერაქტის შემდეგ, ახლად არჩეული პრეზიდენტის - ჯორჯ ბუში უმცროსისა და მისი გუნდის მთავარ გამოწვევა, აღნიშნულ ტერაქტზე პასუხის გაცემა გახდა.

2001 წლის 11 სექტემბრის ტერაქტის ავტორების მოძებნა დიდ სირთულეს არ წარმოადგენდა, რადგანაც ყველა გზა „ალ-ქაიდამდე“ მიდიოდა. საქმე კარგად ორგანიზებულ ტერორისტულ დაჯგუფებას ეხებოდა, რომელსაც რამდენიმე ძირითადი ნიშანი ქონდა: 1) რადიკალური ისლამისტური პლატფორმა, 2) გასამხედროებული

შემადგენლობა და 3) მულტინაციონალურობა. აღნიშნული კომპონენტების საფუძველზე შეიძლება ითქვას, რომ ორგანიზაცია „ალ-ქაიდა“, თავის ოსამა ბინ ლადენით, რომელიც იმ პერიოდში მათი ლიდერი იყო, საკმაოდ საშიშ და ანგარიშგასაწევ ძალას წარმოადგენდა.

მაღევე იდენტიფიცირდა ქვეყანაც, რომელსაც ტერორისტები თავს აფარებდნენ და სხვადასხვა სახის დახმარებას იღებდნენ - საქმე ავღანეთს ეხებოდა. 1996 წლიდან - 2001 წლამდე, ქვეყნის ტერიტორიის დაახლოებით 90%-ზე იურისდიქციას ისლამური ფუნდამენტალისტური, პოლიტიკურ-სამხედრო ორგანიზაცია „თალიბანი“ ფლობდა.

ამერიკის შეერთებული შტატების იმ დროინდელი ადმინისტრაცია მხოლოდ ავღანეთით შემოფარგვლას არ აპირებდა და ტერორიზმთან დაწყებული ბრძოლას უფრო ფართო გეოგრაფიით განიხილავდა. ამ მხრივ, თვალშისაცემი და საყურადღებო ერაყი აღმოჩნდა, რომელსაც შეერთებული შტატებისა და განსაკუთრებით, იმ პერიოდში მოქმედი ადმინისტრაციის წევრებისთვის კარგად ნაცნობი ლიდერი სადამ ჰუსეინი მართავდა.

ჰუსეინის მმართველობა ერაყში უკვე მეორე ათწლეულს ითვლიდა და მის ბიოგრაფიას არაერთი სისხლიანი ეპიზოდი „ამშვენებდა“. ქრონოლოგიურად თუკი გადავხედავთ, პირველ რიგში ერაყ-ირანს შორის არსებული 8 წლიანი სამხედრო დაპირისპირებაა გამოსარჩევი, რომელიც 1980-1988 წლით თარიღდება. დიდი ადამიანური და ფინანსური დანაკარგების გარდა, ეს ომი იმ ფაქტითაც არის გამორჩეული, რომ სადამ ჰუსეინმა ქიმიური იარაღი გამოიყენა ქურთი სეპარატისტებისა და ირანელი მეზობლების წინააღმდეგ. მიუხედავად იმისა, რომ ერაყ-ირანის ომის განმავლობაში, ამერიკის შეერთებული შტატები ფარულ მხარდაჭერას ერაყს უცხადებდა, ქიმიური იარაღის გამოყენება მნიშვნელოვან ფრაგმენტად დარჩება, რამაც შემდგომში კიდევ უფრო დიდი პოლიტიკური მნიშვნელობა შეიძინა.

ქიმიური იარაღის გამოყენებისას აუცილებელია სადამ ჰუსეინის მიერ დაგეგმილი ანტი-ქურთული კამპანია „ალ-ანფალის“ გახსენება. მიჩნეულია, რომ ამ კამპანიის ფარგლებში სადამის სამხედროებმა ქიმიური იარაღი იმ დროს გამოიყენეს, როდესაც ამის სამხედრო საჭიროება არ არსებობდა და მიზანს ქურთი მოსახლეობის გენოციდი წარმოადგენდა. ამის

დასამტკიცებლად საზღვრისპირა ქალაქ ჰალაბაჯას დაბომბვა გამოდგება, სადაც ერაყულმა ძალებმა საარტილერიო და საავიაციო დაბომბვასთან ერთად, ქიმიური იარაღი გამოიყენა და მხოლოდ ერთ დღეში 5000 ადამიანი გამოასალმა სიცოცხლეს, 10000 ქურთი კი სამუდამოდ დაინვალიდა. „ალ-ანფალის“ კამპანიის ფარგლებში, ჯამში სადამ ჰუსეინმა 50 000 - 100 000 ეთნიკურად ქურთი მოსახლე დახოცა.

ირანთან შეწყვეტილი ომის შემდეგ, ერაყის ეკონომიკა საკმაოდ მძიმე მდოგმარეობაში იყო და არაერთი ქვეყნის ვალი გააჩნდა. სადამ ჰუსეინმა თავდაპირველად ქუვეითს დაახლოებით 30 მილიარდი დოლარის განულება მოთხოვა, პარალელურად კი რეგიონის ნავთობის ექსპორტიორ ქვეყნებს წარმოების შემცირებისკენ უბიძგა, რაც ავტომატურად გამოიწვევდა ნავთობის ფასის გაზრდას, რაც ერაყის ეკონომიკას პრობლემების დაძლევის საშუალებას მიცემდა.

სადამის ორივე მოთხოვნა ფიასკოთი დასრულდა, მეტიც - ქუვეითმა მოპოვება და ექსპორტი კიდევ უფრო გააფართოვა, რასაც მსოფლიო ბაზარზე ნავთობის ფასის შემცირება მოყვა და ერაყის ეკონომიკა კიდევ უფრო საშინელ დღეში ჩააგდო. აღნიშნული და სხვა (მათ შორის ისტორიული) მოტივებიდან გამომდინარე, სადამ ჰუსეინმა ახალი ომი გააჩაღა.

1990 წლის 2 აგვისტოს ერაყის სამხედრო ძალებმა ოპერაცია დაიწყეს და ქუვეითის დაკავება მალევე მოახერხეს, თუმცა 1991 წელს, გაეროს უშიშროების საბჭოს მანდატით, კოალიციურმა ჯარებმა - ამერიკის შეერთებული შტატების მეთაურობით, რომლის პრეზიდენტიც ჯორჯ ბუშ უფროში იყო, მოახერხა ერაყის ჯარების დაკავებული ტერიტორიიდან გაძევება, რასაც ქუვეითის სუვერენიტეტის აღდგენა მოყვა.

სადამ ჰუსეინის სისხლიანი მმართველობის მიმართ ყურადღება არც ამ ომის დასრულების შემდეგ შეწყვეტილა. ერაყში შექმნილი საშიში ვითარებიდან გამომდინარე, რაც პირველ რიგში ქურთი მოსახლეობის წინაშე არსებულ სიცოცხლისთვის საშიშ რისკებს მოიცავდა, დასავლურმა ქვეყნებმა არასაფრენი ზონის დაწესება გადაწყვიტეს.

პარალელურად, ერაყის ხელისუფლება არ ითვალისწინებდა გაეროს რეზოლუციებს - რაც ზუსტი ინფორმაციის მიწოდებასა და მასობრივი განადგურების იარაღის პროგრამების

შეწყვეტაში მდგომარეობდა. სადამ ჰუსეინი მასობრივი განადგურების იარაღის შესახებ ანგარიშების წარდგენას არ ახორციელებდა. მეტიც, გაეროს სპეციალურ ინსპექტორებს 1998 წლიდან აღარ ქონდათ პროგრამის მიმდინარეობის გაცნობის, ინფრასტრუქტურაზე დაკვირვების და და კონტროლის გაწევის შესაძლებლობა. ერაყმა თანამშრომლობის ყველაზე მცირე საშუალებებზეც უარი განაცხადა და აბსოლიტურად ბუნდოვანი გახადა მსოფლიო საზოგადოებისთვის მასობრივი განადგურების იარაღის ირგვლივ არსებული პროცესები.

ამ საკითხის გარდა, სადამ ჰუსეინის ხელისუფლება დადანიშნულებული იყო ადამიანის უფლებების უხემ დარღვევასა და არაერთ ანტიდემოკრატიულ ქმედებაში. რეჟიმი ყოველ დღე უფრო სისხლიანი და დაუნდობელი ხდებოდა. ამის ნათელ მაგალითს კვლავინდებურად ქურთების მიმართ არსებული დამოკიდებულა გვაძლევს, რომელიც სასტიკი ხასიათით გამოირჩეოდა.

ისტორიული კონტექსტის განხილვას ნაშრომის განმავლობაში ცალკე თავს დავუთმობ და კიდევ უფრო საფუძვლიანად დავუბრუნდებით. განსაკუთრებით ყურადღებას სპარსეთის ყურის ომიდან - 2003 წლის სამხედრო ინტერვენციამდე არსებულ მონაკვეთზე გავამახვილებ, ვინაიდან აღნიშნული კონფლიქტის ასახსნელად, ყველაზე მნიშვნელოვანი სწორად ეს ისტორიული მონაკვეთია.

ავღანეთში მიმდინარე პროცესების მიუხედავად, აშშ-ს ხელისუფლების მიერ გამოცხადებული „War On Terror“-ის სიმძიმე ნელ-ნელა ერაყზეც გადმოდიოდა. სადამ ჰუსეინის მიმართ განსაკუთრებული უნდობლობა და ნეგატიური დამოკიდებულება არსებობდა, რასაც ნაშრომში უფრო ფართოდ მიმოვიხილავ.

ამერიკის ხელისუფლებას კიდევ ერთი ეჭვი გაუჩნდა - ჰუსეინისა და ტერორისტების შესაძლო კავშირი. გამოვიდა ისე, რომ სახეზე ორი კრიტიკული არგუმენტი - 1) მასობრივი განადგურების იარაღის ირგვლივ არსებული ბუნდოვანება, რაც გაეროს რეზოლუციებით დაკისრებული მოვალეობების იგნორირებაში, წარდგენილ ანგარიშებში ინფორმაციის არასათანადოდ ასახვაში, პროგრამის ირგვლივ არსებული გამჭირვალობის შეზღუდვასა და

მეტიც - თანამშრომლობაზე საერთოდ უარის თქმით იყო გამოწვეული. 2) აღნიშნულმა საკითხმა, სხვა ვარაუდებთან ერთად გააჩინა ეჭვი, რომ სადამ ჰუსეინი შესაძლოა ტერორისტებთან თანამშრომლობდა, რაც შეერთებული შტატების ხელისუფლებისთვის წითელი ხაზის გადაკვეთას წარმოადგენდა. ამავდროულად, არსებობდა რისკები იმის შესახებ, რომ მასობრივი განადგურების იარაღი შესაძლოა ტერორისტებისთვის ხელმისაწვდომი გამხდარიყო, რაც აშშ-ს და დასავლური სამყაროს უსაფრთხოებას მნიშვნელოვან დარტყმას მიაყენებდა.

ერაყის კამპანიის დაწყებამდე ერთი წლით ადრე, შეერთებული შტატების ადმინისტრაციის წევრებმა აქტიურად დაიწყეს მოკავშირებთან სადამ ჰუსეინის წინააღმდეგ გადასაგმელი ნაბიჯების ჩამოყალიბება. მათ მიერ შემუშავებული სამოქმედო გეგმა შემდეგნაირად გამოიყურებოდა: 1) სადამ ჰუსეინს და ერაყის ხელისუფლებას უნდა დაეწყო თანამშრომლობა გაეროსთან და გამჭირვალე გაეხადა პროცესი. ნათლად უნდა დადასტურებულიყო, რომ არ არსებობდა მასობრივ განადგურების იარაღზე მუშაობა. 2) თუკი ეს არ დადასტურდებოდა, მაშინ დღის წესრიგში სადამ ჰუსეინის ხელისუფლების განეიტრალების საკითხი დადგებოდა, რაც სამხედრო ინტერვენციის დაწყებასაც არ გამორიცხავდა.

2002 წლის ბოლოს, სადამ ჰუსეინმა გაეროს ინსპექტირებისა და მონიტორინგის კომისიის ხელმძღვანელ ჰანს ბლიქს წერილი მიწერა, სადაც იგი ერაყში ინსპექტორების შემოშვებასა და მონიტორინგის აღდგენაზე მზაობას გამოთქვამდა. გაეროს უშიშროების საბჭოს 1441 რეზოლუციის (2002) თანახმად, ერაყს უკანასკნელი შანსი მიეცა შეესრულებინა განიარაღების შესახებ ყველა ის ვალდებულება, რომელიც გაეროს უკანასკნელი ათი რეზოლუციით დაეკისრა. ინსპექტირების სისტემა იმგვარად იყო აგებული, რომ მტკიცების ტვირთი მთლიანად ერაყის ხელისუფლებაზე გადავიდა.

ამავდროულად, ერაყელებისთვის უცნობი იყო ადგილზე ინსპექტორების გამოჩენის თარიღი, რათა ფაბრიკაციის ან წინასწარ მომზადების შემთხვევებს არ ქონოდა ადგილი. სადამ ჰუსეინის მხრიდან დათმობაზე წასვლის მიუხედავად, მდგომარეობა უფრო და

უფრო მწვავე ხდებოდა. მასობრივი განადგურების იარაღის არსებობაზე პირდაპირი კვალი ან მტკიცებულებები ინსპექტირების ჯგუფმა ვერ აღმოაჩინა, თუმცა გაეროს მთავარმა ინსტრუქტორმა ჰანს ბლიქსმა ასევე აღნიშნა რომ ერაყელების მიერ გადმოცემული ანგარიშები სრულყოფილი არ იყო. (Blix,2003)

პარალელურ რეჟიმში, ამერიკის შეერთებული შტატების წარმომადგენლები აქტიურად საუბრობდნენ სადამ ჰუსეინისა და ტერორისტების კავშირზეც. ომისგან თავის არიდება პრაქტიკულად შეუძლებელი გახდა. ამ ეჭვებისა და მოსაზრებების ერთობლიობას საბოლოო ჯამში მოყვა სამხედრო ინტერვენციის დაწყება, რომელიც 2003 წლის 20 მარტით დათარიღდა.

აღნიშნულ ომზე დისკუსია და მისი სხვადასხვა პერსპექტივიდან ახსნა დღემდე პოპულარულია და კამათის საგანს წარმოადგენს. მიმაჩნია, რომ ხშირად ხდება ისე, რომ ძირითადი გარემოებები უკანა პლანზეა, ანდაც საერთოდ არ ხსენდება, ხოლო დისკუსია დაუსაბუთებელი და ზედაპირული ინფრომაციების გამოყენებით იგება. მაგალითისთვის, სხვადასხვა მედია საშუალებებისა თუ ორგანიზაციების პლატფორმებით დღემდე შეიძლება მოისმინოთ მოსაზრება, რომ აშშ-ს ხელისუფლებისთვის ერაყის კამპანიის მოტივაციას ეკონომიკური რესურსების ხელში ჩაგდება ან ქვეყანაში დასავლური ღირებულებების დათესვა წარმოადგენდა. სწორად აღნიშნული ტიპის არასწორი დასკვნები მიმყარებს სურვილს, რომ 2003 წლის ერაყის კამპანიის განმაპირობებელი მიზეზები უფრო ფართო სურათით წარმოვაჩინო.

2001 წლის 11 სექტემბერი, ტერორიზმისგან მომდინარე საფრთხეები, პოლიტიკურ რუქაზე შეცვლილი რეალობა, სადამ ჰუსეინის ხელში მასობრივი განადგურების იარაღის შესაძლო არსებობა და სხვა მნისვნელოვანი ფაქტორები თუ არ განვიხილეთ, მაშინ აღნიშნული საკითხის ირგვლივ ბუნდოვანების გაფანტვა ვერ მოხდება.

როგორც უკვე ავღნიშნე, ომის ირგვლივ არსებული კითხვის ნიშნების გაფანტვა იქნება ჩემი მიზანი, რაშიც სხვადასხვა საკითხების ასახსნელად რეალიზმის თეორიის გამოყენებას

შევეცდები. მიმაჩნია, რომ ამ თეორიული ჩარჩოს პრიზმაში ყველაზე უკეთ შეიძლება ერაყთან მიმართებით ჯორჯ ბუშის ადმინისტრაციის მოტივების თავმოყრა და ახსნა.

ნაშრომის საკვლევ კითხვა შემდეგი სახისაა: რა მიზეზებმა გამოიწვია აშშ-ს ხელისუფლების მიერ ერაყში სამხედრო ინტერვენციის დაწყება? კითხვა ყველა იმ ძირითად მიზეზს ფარავს, რამაც ამ გადაწყვეტილების მიღებაზე ზეგავლენა მოახდინა.

ჰიპოთეზა შემდეგი სახით ფორმულირდა: ამერიკის შეერთებული შტატების მიერ ერაყში სამხედრო ძალების გაგზავნა ორი ძირითადი ფაქტორით იყო გამოწვეული - 1) სადამ ჰუსეინის ხელში მასობრივი განადგურების იარაღის არსებობა; 2) ერაყის ხელისუფლებასა და ტერორისტებს შორის არსებული შესაძლო კავშირი. არსებობს დამატებითი, არაპირდაპირი გარემოებები, რამაც ზემოქმედება მოახდინა და ქვემოთ უფრო ფართოდ მიმოვიხილავ.

ნაშრომის ფარგლებში შევეცდები, რომ აშშ-ს ერაყში შესვლის მოტივების განხილვა მაქსიმალურად დასაბუთებულად და ფართო ჭრილში წარიმართოს. ერაყის 2003 წლის ომს დღემდე გარკვეული ტიპის „დემონიზაცია“ ახლავს თავს, რაც გადამეტებულად მეჩვენება. ამერიკის საგარეო პოლიტიკურ ისტორიას თუკი შევხედავთ ვნახავთ, რომ საქმე რაიმე „ატიპურ“ მოვლენასთან არ გვექონია, როგორც ამას ხშირად ხატავენ. აღნიშნული ომი, თავისი წარმატებებითა და ჩავარდნებით იყო პასუხი იმ რეალობაზე, რომელიც 2003 წლის მდგომარეობით ფიქსირდებოდა.

ისტორიული მიმოხილვა

მიუხედავად იმისა, რომ ნაშრომის შესავალში ნაწილობრივ ამ საკითხებს შევეხე, აშშ-ს და ერაყის ურთიერთობების ისტორიის მიმოხილვა, უფრო სრულად და კონკრეტულად აუცილებლად მიმაჩნია. 2003 წლის ომამდე პერიოდში, ქვეყნებს შორის მიმართება ცვალებადი იყო, თუმცა განსაკუთრებით ხაზგასასმელი და მნიშვნელოვანი ათვლის წერტილი 1990-1991 წლის სპარსეთის ყურის ომია, რის შემდეგადაც სახეზე სტაბილურად გაურესებისკენ მიმართული ურთიერთობების დინამიკა ჩამოყალიბდა.

1932 წლამდე არსებული ურთიერთობები: პირველ მსოფლიო ომამდე აშშ-ს ინტერესი დღევანდელი ერაყის მიმართ (იმ პერიოდში ერაყი ოსმალეთის იმპერიის შემადგენლობის ნაწილი იყო), მინიმალური იყო. ბაღდადისა და მოსულში მყოფი დაბალი კატეგორიის ამერიკელი დიპლომატების ძირითად საზრუნავს ქრისტიანი მისიონერებისთვის დახმარების აღმოჩენა, სავაჭრო საკითხებზე თვალყურის მიდევნება და ამერიკული უნივერსიტეტებისთვის არქეოლოგიური საქმიანობების ხელშეწყობა წარმოადგენდა.

პირველი მსოფლიო ომის დაწყების შემდეგ, ამერიკის მიზანს სწორად ამ ადამიანების უსაფრთხოებაზე ზრუნვა წარმოადგენდა. 1919 წელს პარიზის სამშვიდობო კონფერენციის პერიოდში, ამერიკის შეერთებული შტატების პრეზიდენტმა ვუდრო ვილსონმა უარი განაცხადა ოსმალეთის იმპერიის ყოფილი ტერიტორიების დაკავებაზე. პრეზიდენტის მსგავსი პოზიცია ქონდათ აშშ-ს სენატშიც, სადაც 1920 წელს აღნიშნული ტერიტორიების მიმართ ინტერესზე უარი ოფიციალურად დაადასტურეს. ამერიკის შეერთებული შტატების მიერ უარყოფილი წინადადების შემდეგ „ერთა ლიგის“ გადაეყვეტილების ფარგლებში, დღევანდელი ერაყზე კონტროლის გაწევა დიდ ბრიტანეთს დაეკისრა.

პოლიტიკური ინტერესების ნაკლებობისგან განსხვავებით, აშშ-თვის ერაყი კომერციული თვალსაზრისით საინტერესო და მიზნადგელი ადგილი იყო. ცხადია, საქმე ნავთობის წარმოებას გულისხმობდა. 1928 წლის მდგომარეობით, ხუთი ამერიკული ნავთობ კომპანიის მიერ დაარსებულმა კორპორაცია „Near East Development Corporation“-ი, რომელიც შემდგომში “Iraq Petroleum Company”(IPC) -ის სახელით ოპერირებდა, ჯამში მთელი ერაყის

ნავთობის ბაზრის 23.75% ფლობდა. აღნიშნულ პერიოდში, აშშ-ს ხელისუფლების მთავარ ინტერესს ერაყში ამერიკელების სავაჭრო უფლებების „დაცვა“ წარმოადგენდა, სადაც მთავარი ვიზავის სახით დიდი ბრიტანეთი ელოებოდათ.

მეორე მსოფლიო ომის დასრულებამდე არსებული ურთიერთობები: 1932 წლის ოქტომბერში დიდი ბრიტანეთის მანდატს ვადა გაუვიდა, რის შემდეგაც ერაყი ოფიციალურად გახდა დამოუკიდებელი სახელმწიფო. მიუხედავად ამისა, ბრიტანეთმა საკუთარი გავლენების შენარჩუნება მაინც გადაწყვიტა, რაც ერაყის ტერიტორიაზე სამხედრო ბაზის არსებობაში, ერაყული სამხედრო ნაწილის ჩამოყალიბებასა და მმართველად მეფე ფეისალ I-ის დატოვებაში გამოიხატა.

აშშ-ს და დამოუკიდებელ ერაყის ხელისუფლებას შორის დიპლომატიურ ურთიერთობები აქტიურად 1934 წლიდან დაიწყო. 1937 წელს, ქვეყნებს შორის პალესტინის საკითხი განიხილებოდა, რამაც ორმხრივ ურთიერთობებში პრობლემები მოგვიანებითაც შექმნა. 1938 წლიდან მოყოლებული, დღის წესრიგში მეორე მსოფლიო ომის საფრთხით გამოწვეული პოლიტიკური საკითხები დადგა. 1941 წლის 1 აპრილს, ერაყში პრო-ბრიტანული მთავრობის წინააღმდეგ გადატრიალება განხორციელდა და მართვის სადავეების რაშიდ ალი ალ-გაილანის ხელში აღმოჩნდა. იგი ბერლინი-რომი-ტოკოს ლერძის ღია აპოლოგეტი იყო. საბოლოო ჯამში, ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა მხარი დაუჭირა დიდ ბრიტანეთს პრო-ფაშისტური ძალების განეიტრალებაში, რაც მოგვიანებით ერაყის ხელისუფლებაში კვლავ პრო-ბრიტანული მართველობის აღდგენით დასრულდა. 1943 წელს, ერაყი ოფიციალურად ჩაერთო მეორე მსოფლიო ომში და მოკავშირეების მხარე დაიჭირა. 1945 წელს თეთრ სახლში ქვეყნების ლიდერებს შორის პირველი ოფიციალური ვიზიტი გაიმართა. ჰარი ტრუმანისა და პრინც აბდ ალ-ილაჰის შეხვედრას მალევე მოყვა „ლენდ ლიზის“ ხელშეკრულების გაფორმება, რითიც ერაყმა აშშ-სგან მნიშვნელოვანი დახმარება მიიღო. სახელმწიფოებს შორის სწრაფად ჩამოყალიბებული ახლო ურთიერთობები გახდა მიზეზი, რომ 1946 წელს აშშ-მ პირველი სრულუფლებიანი ელჩი დანიშნა ერაყში.

მეორე მსოფლიო ომის დასრულებიდან-1958 წლამდე ურთიერთობები: მეორე მსოფლიო ომის დასრულების შემდეგ, აშშ-სა და ერაყს შორის დაწყებული ურთიერთობები ისე ჰარმონიულად აღარ განვითარდა, როგორც ეს აქამდე მიდიოდა. ამას რამდენიმე მიზეზი ქონდა: 1) ეკონომიკური კუთხით, ამერიკის შეერთებული შტატებისთვის ერაყი საინტერესო ქვეყანა იყო, თუმცა ნავთობის მოპოვების თვალსაზრისით ფოკუსირება საუდის არაბეთის რესურსებზე მოხდა. აღნიშნულმა ფაქტმა ერაყის მნიშვნელობა შეამცირა.; 2) ერაყის ხელისუფლება აშშ-თან ბილატერალური ურთიერთობების განმტკიცებას ცდილობდა, თუმცა პრობლემები აქაც არსებობდა. მეტოქეობის მიუხედავად, ახლო აღმოსავლეთის მიმართულებით აშშ-ს არაფორმალურ და დახურული კოორდინაცია ქონდა დიდი ბრიტანეთთან. ამერიკაში მიიჩნეოდნენ, რომ ბრიტანელებს ახლო აღმოსავლეთში მძლავრი პოლიტიკური, სტრატეგიული და ეკონომიკური პოზიციები ქონდათ, რასაც ანგარიში გაუწიეს (State Department, 1947); 3) ისრაელის საკითხი გახდა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიზეზი სახელმწიფოებს შორის ურთიერთობების გაფუჭების. აღნიშნულმა პრობლემამ თავი ჯერ კიდევ 1937 წელს იჩინა, როდესაც ერაყის ხელისუფლების წარმომადგენლები პალესტინის „გადანაწილების“ მოდელს არ დაეთანხმნენ. მოგვიანებით, ებრაელების პალესტინაში ემიგრაციამ, ისრაელის სახელმწიფოს ჩამოყალიბებამ და 1948-1949 წლების არაბულ-ებრაულმა კონფლიქტმა აშშ-თან ურთიერთობები გააფუჭა. აღნიშნულმა პროცესებმა ზეგავლენა ერაყის მოსახლეობაზეც მოახდინა, ვინაიდან ისინი უფრო რადიკალურები და კრიტიკულები გახდნენ დასავლეთის მიმართ.

1949 წელს ქვეყნებს შორის ურთიერთობები გაუმჯობესებდა, რაც არაბ-ისრაელის კონფლიქტიდან ერაყული კონტიგენტის გამოყვანით იყო გამოწვეული. აღნიშნული საკითხის გადაჭრაში ერაყის ხელისუფლებას ამერიკელები დაეხმარნენ. 1951 წელს გაფორმდა მნიშვნელოვანი ხელშეკრულება, რომელიც აშშ-ს პირდაპირ ფინანსურ დახმარებას გულისხმობდა და მოიცავდა ისეთ დარგებს, როგორცაა ჯანდაცვა, სოფლის მეურნეობა და ინფრასტრუქტურა. მსგავსი ტიპის შეთანხმება ქვეყნებს შორის პირველად გაფორმდა. აშშ-ს შემდეგი ნაბიჯი ნავთობის მოპოვების სამუშაოების გაფართოვება იყო, რითიც გაზრდილ სარგებელს ერაყული მხარეც ნახულობდა. ამის გარდა, ერაყელების

მოთხოვნით დღის წესრიგში სამხედრო ხასიათის მხარდაჭერაც დადგა, რაც მოგვიანებით შესრულდა. ბრიტანეთის მყარი პოზიციების მიუხედავად, უკვე ნათელი გახდა, რომ შეერთებულმა შტატებმა მეტნაკლებად ავტონომიური თამაში გადაწყვიტა და ეს მხოლოდ ერას არ გულისხმობდა, საქმე მთლიანად ახლო აღმოსავლეთის პოლიტიკას მოიცავდა.

არსებული ფაქტორების გარდა, დღისწესრიგში კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი დადგა, რამაც ერას „დასავლურ ბანაკში“ ჩაბმა უფრო მეტად აქტუალური გახდა. კომუნისტური გავლენების გაფართოვებით გამოწვეულიმა რისკებმა ერას, სხვა აღმოსავლურ ქვეყნებთან ერთად, დასავლეთისთვის აქტუალური გახდა.

1955 წელს ერასი „ბალდადის პაქტის“ მონაწილე ხდება ირანთან, პაკისტანთან, თურქეთთან და დიდ ბრიტანეთთან ერთად. აშშ პაქტის წევრი ქვეყანა არ გამხდარა, თუმცა გააჩნდა დამკვირვებლის სტატუსი და მონაწილეობას იღებდა გარკვეული კომიტეტების მუშაობაში. ბალდადის პაქტის უპირველეს ამოცანას ანტისაბჭოთა სარტყელის შექმნა და გავლენების შემცირება წარმოადგენდა. ერასის „დასავლურ ბანაკში“ მოთავსება პირველ ეტაპზე წარმატებული გამოდგა.

თუმცა სულ მალე გაირკვა, რომ მიღწეული პროგრესი დროებითი აღმოჩნდა. ერასის მოსახლეობა სულ უფრო რადიკალური და კრიტიკული ხდებოდა, როგორც საკუთარი ხელისუფლების მიმართ, ასევე დასავლეთის მიმართ. 1956 წლის სუეცის არხის კრიზისმა კიდევ უფრო დაძაბა სიტუაცია ქვეყნის შიგნით. ერასში ფართო მასშტაბიანი დემონსტრაციები დაიწყო, რაც პირველ რიგში ქვეყნის მთავრობისა და დიდი ბრიტანეთის თანამშრომლობით იყო გამოწვეული. გარდა ამისა, მოტივაციის წყაროს გამალ აბდელ ნასერის მოქმედებები წარმოადგენდა, რომლითაც სამოქალაქო პირებთან ერთად, ერასელი სამხედროებიც მოიხიბლნენ. 1958 წელს, ერასელმა სამხედროებმა ხელისუფლების გადატრიალება მოახერხეს, რასაც ერასის უკანასკნელი მეფისა და პრინცის დახვრეტა მოყვა.

საბოლოო ჯამში, მათ ქვეყნის სადავეები ხელში ჩაიგდეს. მონარქიის დასრულებასთან ერთად, აქამდე არსებული პოლიტიკური დღისწესრიგი წარსულს ჩაბარდა. პოლიტიკურ

სცენაზე ერაცელი ნაციონალისტი, სამხედრო აზდ ალ-ქარიმ ქასიმი გამოჩნდა, რომელიც მოგვიანებით ქვეყნის პრემიერ-მინისტრი გახდა.

1958-1979 წლებში არსებული ურთიერთობები:

აშშ-ს და ერაყის ურთიერთობებში ახალი ფაზა დაიწყო. მონარქიის გადაგდებდინა რამდენიმე დღეში, საბჭოთა კავშირმა აზდ ალ-ქარიმ ქასიმის მთავრობა ლეგიტიმურად აღიარა. აქამდე ერაყსა და საბჭოთა კავშირს შორის ურთიერთობები გაწყვეტილი იყო, რაც 1955 წლის ბაღდათის პაქტით იყო გამოწვეული. თუმცა გადატრიალების შემდეგ, ვითარება მალევე შეიცვალა. ერაყის მთავარი ეკონომიკური და სამხედრო პარტნიორი სსსრკ გახდა. ამერიკის შეერთებული შტატებისთვის თავსატეხს ისიც წარმოადგენდა, რომ ქასიმის მთავრობის მნიშვნელოვანი დასაყრდენი, ქვეყნის შიგნით მოქმედი კომუნისტური პარტია იყო.

საერთაშორისო პოლიტიკის მიმართულებით ცვლილებების პირველი ძლიერი ნიშანი სამხედრო გადატრიალებიდან ერთი წლის შემდეგ დაფიქსირდა, როდესაც ერაყის ახალმა მთავრობამ ბაღდათის პაქტიდან გამოსვლა დაადასტურა. ამავე პერიოდში, საბჭოთა კავშირმა ქასიმის ხელისუფლებას 137 მილიონი დოლარის ფინანსური დახმარება გაუწია. აშშ-მ გადატრიალების სამხედრო ხასიათის პასუხი არ გასცა. მეტიც, მიუხედავად შეცვლილი რეალობისა, ერაყის სრული იზოლაცია არ მომხდარა და სხვადასხვა დარგში ურთიერთობა კვლავ გაგრძელდა. ამის მაგალითად ერაცელი სტუდენტების ამერიკულ სამხედრო სასწავლებლებში ყოფნა ან ფინანსური დახმარების გაგრძელებაც საკმარისია.

1961 წელს რეგიონი საკმაოდ დიდ განხეთქილებას გადარჩა, რაც ქუვეითის დამოუკიდებლობის აღიარებით იყო გამოწვეული. გაუქმდა გაერთიანებულ სამეფოსა და ქუვეითს შორის 1899 წელს დადებული ხელშეკრულება, რომლის თანახმადაც ქუვეითი საპროტექტორო ქვეყანა იყო. აღნიშნულმა ფაქტმა ქასიმის ხელისუფლებას დიდძალი ქუვეითური რესურსებისა და ტერიტორიის შემოერთების მადა აღუძრა. ხოლო ოფიციალური დასაბუთებად ის ითქვა, რომ ქუვეითი ისტორიულად ერაყის შემადგენელი ნაწილი იყო (დაახლოებით 30 წლის შემდეგ, ზუსტად იგივეს იტყვის სადამ ჰუსეინიც,

რომელსაც ქუვეითთან მიმართებით ქასიმის მსგავსი სურვილები ამოძრავებდა). ვითარება იმ დონემდე დაიძაბა, რომ ქუვეითის ემირის მოთხოვნით, ქვეყანაში ბრიტანელი სამხედროები შევიდნენ, ვინაიდან ერაყიდან საფრთხე მნიშვნელოვნად გაზრდილი იყო.

საბოლოო ჯამში, ამერიკის შეერთებული შტატებისა და არაბული ქვეყნების ლიგის აქტიურობით, დაპირისპირებას სამხედრო ხასიათი არ მიეცა და მშვიდობიანად გადაწყდა. ურთიერთობაში მნიშვნელოვანი ბზარი მას შემდეგ გაჩნდა, რაც შეერთებულმა შტატებმა ქუვეითის ელჩი ოფიციალურად მიიღო, საპასუხოდ კი ახლად გათავისუფლებულ ქვეყანაში საკუთარი წარმომადგენლობა გაგზავნა. ამ ფაქტის საპასუხოდ, ერაყის ხელისუფლებამ აშშ-ს წარმომადგენლობას ქვეყანა დაატოვებინეს, ხოლო ვაშინგტონიდან საკუთარი ელჩი უკან გამოიწვია.

1958 წლის გადატრიალებას ერაყისთვის სტაბილურობა არ მოუტანია. ამის პირველი ნიშანი 1963 წლის რევოლუცია იყო, რასაც მოქმედი ხელისუფლების ჩამოგდება და აბდ ალ-ქარიმ ქასიმის სიკვდილი მოყვა. ქასიმის მიერ ქვეყნის უპრეცედენტო იზოლაციის გამო, აღნიშნულ ცვლილებას - აშშ, სსრკ და გამალ აბდელ ნასერი, ანუ ყველა მეტოქე კმაყოფილი შეხვდა. აშშ-მ მცირედი სამხედრო დახმარებაც კი გაუწია ახალ ხელისუფლებას და უფრო დიდი დოზით ხელის გაწვდენას მას შემდეგ აპირებდა, რაც უფრო ნათელი გახდებოდა, რომ ერაყის ახალი ხელისუფლება საბჭოთა კავშირთან ძველ ურთიერთობებს სრულად გაწყვიტავდა. სულ მალე დიპლომატიური ურთიერთობა ქვეყნებს შორის კვლავ აღდგა. საწყის ეტაპზე დადებითი იმპულსების ჩვენების მიუხედავად, საქმე საპირისპიროდ წავიდა. ერაყი შიდა ქაოსმა და არასტაბილურობამ მოიცვა. პოლიტიკური არასტაბილურობა მუდმივად ტოვებდა სივრცეს ახალი გადატრიალებისთვის.

კარდინალური ცვლილებები 1967 წლის ექვს დღიანი ომს მოყვა. ერაყმა დიპლომატიური ურთიერთობა ხელახლა გაწყვიტა, რაც აშშ-ს მიერ ისრაელისთვის სავარაუდო დახმარებით იყო გამოწვეული. ამის შემდეგ, ამერიკის შეერთებულ შტატებს ბალდადში ოფიციალური წარმომადგენლობა 1972 წლამდე აღარ ყოლია, ხოლო შუამავალი ქვეყნის როლს ბელგია ასრულებდა. ისრაელსა და არაბულ ქვეყნებს შორის მომხდარი ომის შედეგი იყო ის, რომ

ამერიკის შეერთებული შტატები არამხოლოდ ერაყში, არამედ არაბული სამყაროს უდიდეს ნაწილში დაიგმო და დამნაშავის სტატუსი მიენიჭა.

1968 წელს ქვეყანაში კიდევ ერთი სამხედრო გადატრიალება მოხდა, რასაც მალევე მოყვა ერაყელი ებრაელების წინააღმდეგ მიმართული ეგზეკუციები, აშშ-ს ყოფილი საელჩოს ქონების მითვისება და ყველაზე მთავარი - საბჭოთა კავშირთან მეგობრობისა და თანამშრომლობის შესახებ ხელშეკრულების გაფორმება, რომლის სამოქმედო ვადაც 50 წლით განისაზღვრა და „საჩუქრად“ სსრკ-გან 140 მილიონი დოლარის ფინანსურ დახმარებას მოიცავდა. ერაყის მთავრობა უფრო შორსაც წავიდა და 1972 წელს, ამერიკული კომპანიების მფლობელობაში არსებული სანავთობო კორპორაცია “Iraq Petroleum Company”-ის ნაციონალიზაცია მოახდინა. ამ სფეროშიც ერაყელების მთავარი პარტნიორი საბჭოთა კავშირი გახდა. აქვე ხაზგასასმელია, რომ ამ პროცესების პარალელურად, ახალი ხელისუფლების პირობებში სულ უფრო მეტად გავლენიანი ხდებოდა ახალგაზრდა პოლიტიკოსი - სადამ ჰუსეინი, რომელიც ამ დროს მხოლოდ 31 წლის იყო.

აღნიშნული მოვლენების პასუხად, მალევე აშშ-მ ახალი პოლიტიკის გატარება დაიწყო. დღის წესრიგში ქურთების მხარდაჭერა დადგა. ქურთების ხელმძღვანელები აშშ-ს მხარდაჭერას 1963 წლიდან თხოვდნენ, თუმცა თითქმის უშედეგოდ. დახმარება საჭმელსა და სხვადასხვა ჰუმანიტარული საშუალებების მიწოდებაში გამოიხატებოდა. 1972 წელს ვითარება შეიცვალა და ამერიკელებმა ქურთებს ჯამურად 5 მილიონი დოლარის სამხედრო და ფინანსური მხარდაჭერა გაუწიეს. დახმარების გაწევა 1975 წლამდე გაგრძელდა, თუმცა რაიმე ხელშესახები შედეგები არ მოყოლია. მეტიც, ამერიკის შეერთებული შტატები ამ ფაქტით უფრო მეტად იწვევდა ბაღდადის გაღიზიანებას.

1978 წლის მდგომარეობით, ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და ერაყს შორის პოლიტიკურად საკმაოდ სუსტი კავშირები გააჩნდა. ბაღდადში არსებულ ბელგიის საელჩოში აშშ-ს სექცია ფუნქციონირებდა, რომელსაც დაბალი რანგის ურთიერთობებს ფარავდა. ამერიკის ხელისუფლებას დაბლოკილი ქონდა იყო ნებისმიერი სახის სამხედრო

ვაჭრობა ან ფინანსური დახმარება. დამოკიდებულების შემცირების მიუხედავად, ერაყი ბევრად უფრო ახლოს იყო სსრკ-თან, ვიდრე მათ მთავარ მეტოქესთან.

განსხვავებული მდგომარეობა იყო ეკონომიკური თანამშრომლობის მხრივ. ნავთობ კომპანიების ნაციონალიზაციის მიუხედავად, ერაყსა და ამერიკას შორის სავაჭრო ურთიერთობები მნიშვნელოვნად გაღრმავდა. 1972 წელს, ქვეყნებს შორის სავაჭრო ბრუნვა 20 მილიონ დოლარს შეადგენდა, ხოლო 1976 წელს, ეს მაჩვენებელი 500 მილიონ დოლარამდე იყო გაზრდილი.

80-იან წლებში არსებული ურთიერთობები: 70-იანი წლების მიწურულს რეგიონში მნიშვნელოვანი ცვლილებები მოხდა. ისრაელსა და ეგვიპტეს შორის მშვიდობის დამყარების გარდა, აღსანიშნავ მოვლენას წარმოადგენდა ის ფაქტი, რომ 1979 წელს ერაყის პრეზიდენტი სადამ ჰუსეინი გახდა. ფორმალური გარემოებების მიღმა, იგი პრეზიდენტობამდეც ერაყის ყველაზე გავლენიან პოლიტიკოსად მიიჩნეოდა. ჰუსეინმა სწრაფი მოქმედება გადაწყვიტა, რაც შემდეგ ნაბიჯებში გამოიხატა: 1) ყველა პოტენციური შიდა მეტოქე გაანადგურა; 2) ერაყში პოლიტიკური სტაბილურობის დამყარებას შეუდგა; 3) ისრაელის წინააღმდეგ მკაფიო და ხისტი ნაბიჯების გადადგმა დაიწყო, რაც სირიასთან ალიანსის გაბმასა და ბაღდადში არაბული ქვეყნების სამიტის მოწყობაში გამოიხატა. აღნიშნული შეხვედრების დროს, ჰუსეინმა ანვარ სადათს მოლაპატე და გამყიდველი უწოდა. აქვე აღსანიშნავია, რომ სადამის პოლიტიკური იმიჯი იმ პერიოდში სეკულარიზმს ეფუძებოდა, რაც აითოლა ხომეინისა და ირანში დატრიალებული მოვლენებიდან გამომდინარე, მასზე დადებითად მოქმედებდა.

1980 წელს რეგიონში კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი რყევა მოხდა. ერაყის სამხედრო ნაწილებმა იერიში ირანის ისლამურ რესპუბლიკაზე მიიტანეს. სადამ ჰუსეინის ეს გადაწყვეტილება ორ ძირითადი მიზეზით აიხსნება: 1) ირანის ახალი შიიტური ხელისუფლება, რომელიც რადიკალური პოლიტიკური მისწრაფებებით ხასიათდებოდა, მომდინარეობდა საფრთხე, რომ ერაყში მცხოვრები შიიტები მოქმედი ხელისუფლების წინააღმდეგ აემხედრებინა. ამავდროულად, გასათვალისწინებელია ის მოვლენაც, რომ

ირანის რევოლუციამდე ერთი წლით ადრე, სადამ ჰუსეინმა ქვეყნიდან რუჰოლა ხომეინი გააძავა; 2) სურვილის. რომ კიდევ უფრო მეტად გამყარებულიყო და გაზრდილიყო სადამ ჰუსეინის რეპუტაცია არაბეთის სუნიტურ ნაწილში. ომის დაწყების პირველ წლებში უპირატესობა ირანის მხარეს იყო, თუმცა საბოლოო გამარჯვება ძალიან შორს ჩანდა. მოგვიანებით, აღნიშნული სიტუაცია სტაგნაციაში გადაიზარდა, რაც ორივე მხარისთვის დამანგრეველი შედეგების მომტანი ხდებოდა.

ვითარება მთლიანად ამოტრიალდა ამერიკის შეერთებული შტატებისთვის. 1979 წლამდე, რეგიონში აშშ-ს მთავარი პარტიონრი ირანი იყო, თუმცა ისლამური რევოლუციის წარმატებით დასრულებამ, ქვეყნებს შორის ძალიან ღრმა დაპირისპირება გამოიწვია. პარალელურ რეჟიმში, ერაყის მიმართ დამოკიდებულება ნელ-ნელა დადებითისკენ იცვლებოდა. 1982 წლის მდგომარეობით, ომში ირანის საწყისი უპიტარესობა გახდა იმის მიზეზი, რომ აშშ-ს ერაყთან ურთიერთობების დათბობა დაეწყო. ამის მიზეზად ის საფრთხეები მიიჩნევა, რაც ირანის გამარჯვების შემთხვევაში, რევოლუციური მუხტის გავრცელებაში, რეგიონში სტაბილურობის მოშლით და ნავთობის მოპოვება-მიწოდების შეზღუდვით შეიძლება დამდგარიყო.

აშშ-მ ერაყი ტერორიზმის მხარდამჭერი ქვეყნების სიიდან ამოიღო, რამაც ფინანსური და შემდგომში სამხედრო კომპონენტების მქონე მხარდაჭერის საშუალება მისცა. მოგვიანებით, თანამშრომლობა სადაზვერვო სამსახურებს შორის შედგა, სადაც მათ ინფორმაციები გაცვალებს. ცვლილებები დიპლომატიურ ურთიერთობებსაც შეეხო, რაც 1983 წელს ბაღდათში სადამ ჰუსეინისა და დონალდ რამსფელდის (იმ პერიოდში ახლო აღმოსავლეთში აშშ-ს პრეზიდენტის წარმომადგენელი იყო) შეხვედრით დაგვირგვინდა. თავისუფლად შეიძლება თქმა, რომ აღნიშნულ ვითარებაში რონალდ რეიგანის ადმინისტრაციის სიმპათია ერაყის მიმართ აშკარა იყო.

ხაზგასასმელია ის ფაქტიც, რომ თავდაპირველი უკმაყოფილების გარდა, ვაშინგტონის მხრიდან ერაყის მიერ ქიმიური იარაღის გამოყენებას მკაცრი რეაქცია არ მოყოლია. შეიძლება ითქვას, რომ აშშ-მ ამ ფაქტზე თვალი დახუჭა, რაც ომის მიმდინარეობით და

ირანის შესაძლო გამარჯვების შიშით იყო გამოწვეული. აღნიშნულმა ომმა, ერაყისა და აშშ-ს ურთიერთობების განვითარებაში კატალიზატორის როლი შეასრულა. 1986 წელს ცნობილი გახდა, რომ ამერიკის შეერთებული შტატები, მესამე ქვეყნის დახმარებით ირანს სამხედრო ტექნიკის შეძენის საშუალებას აძლევდა. ერაყელების მკაცრი რეაქციის მიუხედავად, ვერც ამ ფაქტმა შეაჩერა ქვეყნებს შორის არსებული ურთიერთობების დათბობის დინამიკა. მეტიც, აშშ-მ საპასუხოდ საზღვაო ძალების მობილიზაცია მოახდინა და ერაყული საზღვაო საშუალებები დაიცვა.

1988 წელს საბოლოოდ დასრულდა ერაყისა და ირანის 8 წლიანი ომი, რომელმაც ორივე ქვეყანას კატასტროფული ზიანი მიაყენა. ამავე წელს, სადამ ჰუსეინმა კიდევ ერთხელ გამოიყენა ქიმიური იარაღი ქურდების წინააღმდეგ, რასაც წინა შემთხვევისგან განსხვავებით უფრო მკაცრი რეაქცია მიეცა. აშშ-ს ხელისუფლების წევრები ერაყის ქურთების ლიდერს შეხვდნენ და ქიმიური იარაღის გამოყენების გამო, ოფიციალური ბალდადი მწვავედ გააკრიტიკეს.

უშედეგო და დამანგრეველი ომის შემდეგ, ამერიკა მზად იყო ერაყისთვის ეკონომიკური და სამხედრო დახმარება გაეწია, თუმცა სანაცვლოდ „ზომიერი“ პოლიტიკის გატარება იყო საჭირო, რაც მაგალითისთვის ქურდისტანში ადამიანის უფლებების მინიმალური სტანდარტის დაცვას მოითხოვდა. თუმცა, ასე არ ფიქრობდა სადამ ჰუსეინი, რამაც შემდგომში ქვეყნებს შორის არსებული ურთიერთობის ჩიხში შეყვანა გამოიწვია.

1989-2003 წლებში არსებული ურთიერთობები: სპარსეთის ყურის ომიდან - ერაყის გათავისუფლების ოპერაციამდე: ირანთან ომის დასრულების შემდეგ, ერაყის ეკონომიკას ძალიან დიდი ზარალი მიადგა. ამ პრობლემას ისიც ემატებოდა, რომ ერაყს სხვადასხვა ქვეყნების მიმართ, არაერთი ათეული მილიარდი დოლარის რაოდენობის ვალი დაუგროვდა. ეკონომიკაში არსებული ძალიან დიდი ჩავრდნის გარდა, სახეზე ახალი პოლიტიკური სახის კრიზისი მწვავედებოდა. აშშ-ს ადმინისტრაციის მხრიდან ადამიანის უფლებების დარღვევაზე მითითებას სადამ ჰუსეინი საკუთარ ხელისუფლებაზე თავდასხმად აღიქვავდა, რასაც საჯაროდ არაერთხელ გამოეხმაურა და ამერიკასთან ერთად, მტრის

ხატად დიდი ბრიტანეთი და ისრაელი დაასახელა. კრახით დასრულდა ჰუსეინის მოთხოვნა ნავთობის მწარმოებელი ქვეყნების მიმართ, შეემცირებინათ წარმოება, რითიც ნავთობზე ფასების გაზრდა მოხდებოდა და ამ გზით ერაყი საკუთარი ვალდებულებების გასტუმრებას მოახერხებდა. აღნიშნული მიმართვის მთავარი ადრესატი, პირველ რიგში სწორად ქუვეითის ხელისუფლება იყო.

ჯორჯ ბუშის ადმინისტრაცია, დამაბულობის ახალი ტალღის მიუხედავად, მკვეთრი ნაბიჯების გადადგმას არ ჩქარობდა და თანამშრომლობისთვის სივრცეს კვლავინდებურად ტოვებდა. აღნიშნული მიდგომა იმაშიც გამოიხატა, რომ 1990 წლის აპრილში, შეერთებული შტატების წარმომადგენლობამ ერაყზე სანქციების დაწესებაზე უარი განაცხადა.

თანამშრომლობის კუთხით მცირედი ოპტიმიზმის არსებობის მიუხედავად, ქუვეითის მდიდარი რესურსები და ირანთან ომის შემდეგ შელახული ეკონომიკისა და რეპუტაციის აღდგენა, სადამ ჰუსეინის დღის წესრიგში პირველ ნომრად მოგვევლინა. 1990 წლის მდგომარეობით, ქუვეითი 68 მილიარდი ბარელის ნავთობს ფლობდა, რაც დაახლოებით ორჯერ აღემატებოდა ერაყის იმ პერიოდის ნავთობ რესურსებს. ქუვეითის ინტერვენციის შემთხვევაში, სადამის ხელში მსოფლიო სანავთობო რეზერვების თითქმის მეხუთედი მოიყრიდა თავს, რაც ერაყს ეკონომიკური კრიზისის დაძლევისათან ერთად, რეგიონში პოზიციებს მნიშვნელოვანად გაუძლიერებდა. თითქმის ყველა გარემოება მუთითებდა, რომ სადამ ჰუსეინის სამხედროების ქუვეითში შესვლა აუცილებლად მოხდებოდა.

1990 წლის 1 აგვისტოს, ერაყისა და ქუვეითის წარმომადგენლები საუდის არაბეთში შეხვდნენ, თუმცა მოლაპარაკებები უშედეგოდ დასრულდა. მომდევნო დღეს, ერაყულმა ძალებმა გადაკვეთეს ქუვეითის საზღვარი და სამხედრო ოპერაცია დაიწყეს. ოფიციალურ განცხადებაში ნათქვამია, რომ აღნიშნულის მიზეზი ამერიკის შეერთებული შტატებისა და ქუვეითის ერთობლივი მოქმედება იყო, რომელიც ერაყში მთავრობის დამხობით უნდა დასრულებულიყო (ჰუსეინი, 1990).

ერაყულ სამხედრო შენაერთებს სერიოზული წინააღობები არ შეხვედრიათ და მათ მალევე მოახერხეს ქუვეითის ხელში ჩაგდება, რამაც დასავლეთი და პირველ რიგში ამერიკის

შეერთებული შტატები სერიოზული დილემის წინაშე დააყენა. უკანონო ინტერვენციის გარდა, ჩნდებოდა იმის რისკი, რომ ერაყის ეკონომიკური პოტენციალი ძალიან სწრაფად და მნიშვნელოვნად გაიზრდებოდა, რაც რეგიონში არსებული ბალანს კარდინალურად შეცვლიდა. სადამ ჰუსეინის ხელში ქუვეითის დატოვების შემთხვევაში, ახლო აღმოსავლეთის პოლიტიკური მოზაიკა ბევრად უფრო მსხვრევადი და არასტაბილური შეიძლება გამხდარიყო.

ამერიკის შეერთებულ შტატებში მიიჩნიეს, რომ პასუხის გაცემა მყისიერად უნდა მომხდარიყო. თავდაპირველად, ჯორჯ ბუშის ადმინისტრაციამ ერაყს სანქციები დაუწესა და საუდის არაბეთში სამხედრო ნაწილები გაგზავნა. მოგვიანებით, აშშ-ს თაოსნობით ჩამოყალიბებულმა საერთაშორისო კოალიციამ, სადამ ჰუსეინს ქუვეითის დატოვება მოთხოვა, რისთვისაც ბოლო ვადა 1991 წლის 15 იანვარი იყო (UNSCR 768, 1990). ერაყი ქუვეითის დათმობას არ აპირებდა, რასაც 12 იანვარს ბაღდადში ამერიკის საელჩოს დახურვა მოყვა, ხოლო რამდენიმე დღეში, კოალიციურმა გაერთიანებამ გაეროს მიერ ავტორიზებული სამხედრო მოქმედება დაიწყო.

გაეროს ფარგლებში შექმნილმა კოალიციის სამხედრო შენაერთებმა ერაყელების დამარცხება მალევე მოახერხეს. შეტაკების დროს, ჰუსეინის ძალებმა ქუვეითის სანავთობო ინფრასტრუქტურის ნაწილი გაანადგურა და რაკეტები საუდის არაბეთისკენ და ისრაელისკენ მიმართა, თუმცა უფრო შორს ვეღარ წავიდა.

1991 წლის 17 იანვარს დაწყებული „Desert Storm“-ის ოპერაცია, დაახლოებით ერთ თვეში, ერაყული ძალების ქვეყნიდან გაძევებითა და ცეცხლის შეწყვეტის შეთანხმებით დასრულდა. სადამ ჰუსეინმა მორიგი დამარცხება იწვნია, რამაც ერაყი მძიმე ეკონომიკურ და პოლიტიკურ სიტუაციაში ჩააგდო.

ქუვეითის გათავისუფლებას შემდეგ, ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა სადამ ჰუსეინის სრული დემონტაჟი და ერაყში შესვლა არ მოისურვა, მათ ნაკლებად ხისტი პოლიტიკის გატარება განიზრახეს.

დღის წესრიგში დადგა ერაყის მასობრივი განადგურების იარაღის პროგრამების (WMD) საკითხიც. გაეროში მიღებული რეზოლუციის თანახმად, უნდა მომხდარიყო ერაყის ქიმიური, ბიოლოგიური და ბირთვული იარაღის განადგურება და ასევე ინსპექტირება, რათა შემოწმების შედეგად აღნიშნული მართლაც დადასტურებულიყო. ვალდებულების მიუხედავად, ერაყულმა მხარემ უარი განაცხადა მასობრივი გადგურების იარაღის (WMD) პროგრამის შეწყვეტაზე ინფრომაციის მიწოდებასა და ადგილზე სპეციალური ინსპექტორების დაშვებაზე. საპასუხოდ, გაერომ ერაყზე სანქციების დაწესება კვლავ განაგრძო. იქამდე, სანამ სადამ ჰუსეინი არ დაემორჩლებოდა გაეროს რეზოლუციებით არსებულ ვალდებულებებს, ერაყი მკაცრი სანქციების რეჟიმში იქნებოდა.

როგორც უკვე აღნიშნეთ, აშშ-ს იმდროინდელმა ადმინისტრაციამ სამხედრო ოპერაციის გაგრძელების ნაცვლად, სადამ ჰუსეინის მთავრობის მოშორება სხვა გზებით ცადა. ქუვეითის გათავისუფლების ოპერაციიდან მოკლე დროში, ჯორჯ ბუშმა ერაყელებს სადამ ჰუსეინის წინააღმდეგ მოქმედებისკენ მოუწოდა (Bush,1991). მართლაც, აღნიშნული გზავნილი განასაკუთრებით მკაფიოდ ერაყის ჩრდილოეთსა და სამხრეთ ნაწილში გაიგეს, რასაც მასობრივი პროტესტი და აჯანყებების მცდელობები მოყვა. ქურთებისა და შიიტი მოსახლეობის პროტესტს მალევე მოყვა ოფიციალური ბაღდათის პასუხი, რაც პროტესტის ძალადობრივი და სისხლიანი გზით ჩახშობაში გამოიხატა.

საპროტესტო მუხტით განწყობილი მოსახლეობის წინააღმდეგ რეპრესიების მანქანა ამოქმედდა. სადამ ჰუსეინის მიერ გამოყენებულ მკაცრ მეთოდებს გაეროს უშიშროების საბჭოს ახალი რეზოლუცია (UNSCR 688,1991) მოყვა, რომელის თანახმადაც ერაყის ხელისუფლებას რეპრესიების შეწყვეტა და ჰუმანიტარული ორგანიზაციების დაშვება დაევალა. შეერთებულმა შტატები მხოლოდ გაეროს რეზოლუციით მიღებული მოთხოვნებით არ შემოიფარგლა და ავიაციის ჩართულობით, ქურთების დაცვა გადაწყვიტა. აღნიშნულ წამოწყებას მალევე შეუერთდნენ მოკავშირეები, რამაც ერაყში არასაფრენი ზონების (Non fly zone) შექმნა გამოიწვია. პარალელურად, ადგილზე მოქმედება დაიწყო სხვადასხვა საერთაშორისო და არასამთავრობო ორგანიზაციებმა - ყველაზე მსვილი კონტრიბუტორი USAID-ი იყო.

1993-1996 წლებში მდგომარეობა კიდევ რამდენიმეჯერ დაიძაბა. იმ პერიოდში აშშ-ს უკვე ყოფილი პრეზიდენტი ჯორჯ ბუში ქუვეითში ვიზიტით იმყოფებოდა, რასაც ერაყული დაზვერვის ინფრასტრუქტურებზე იერიშის მიტანა მოყვა. ოფიციალური განმარტებით, მიზეზი ბუშის ლიკვიდაციის მცდელობა იყო.

1994 წელს, ერაყსა და ქუვეითს შორის სამხედრო დაპირისპირების განახლების საფრთხე ხელახლა წარმოიშვა, რაც საზღვარზე 80 000 ერაყელი სამხედროს მობილიზებით იყო გამოწვეული. სადამ ჰუსეინმა ამ გზით გაეროზე ზემოქმედების მოხდენა და სანქციების გაუქმებას შეეცადა. საპასუხოდ, აშშ-მ საკუთარი სამხედრო რესურსების მობილიზება დაიწყო, რასაც მოგვიანებით ერაყელი სამხედროების უკან დაბრუნება მოყვა. 1996 წელს, ერაყის ჯარებმა კიდევ ერთი მანევრი გაახორციელეს და ერაყის ქურთისტანის დედაქალაქ ერბილში შევიდნენ, რასაც შეერთებული შტატების მხრიდან კვლავინდებურად საჰაერო და საზღვაო ძალების მობილიზება მოყვა, რის შედეგადაც ჯამში 6 ათასზე მეტი ქურთის ევაკუაცია განხორციელდა.

პერიოდული სამხედრო მანევრირებების გარდა, მასობრივი განადგურების იარაღის ირგვლივ არსებული პროცესები უფრო ბუნდოვანი და მწვავე დაპირისპირების საკითხი ხდება. ერაყის ხელისუფლება კვლავინდებურად უარს აცხადებს თანამშრომლობაზე და გაეროს რეზოლუციებს არ ემორჩილება.

1998 წელს, სადამ ჰუსეინის ხელისუფლებამ უარი განაცხადა საერთაშორისო ინსპექტორების ქვეყანაში მიღებაზე, რასაც აშშ-ს და გაერთიანებული სამეფოს მიერ ჩატარებული საერთო სამხედრო ოპერაცია „Desert Fox“ მოყვა პასუხად. 4 დღიანი მოქმედებების ფარგლებში, საჰაერო ძალებმა იერიში მასობრივი განადგურების იარაღის პროგრამის ინფრასტრუქტურასა და სადამ ჰუსეინის რეზიდენციებზე მიიტანეს. მასიური დაბომბვების მიზანს, კონკრეტული ობიექტების განადგურების გარდა, სადამ ჰუსეინის „ქკუაზე მოყვანა“ და მასზე წნეხის გაძლიერება წარმოადგენდა.

როგორც უკვე ავღნიშნე, სპარსეთის ყურის ომის შემდეგ, გაეროს მხრიდან მასობრივი განადგურების იარაღის პროგრამაზე მოხდა ფოკუსირება. 1998 წლის მდგომარეობით,

სიტუაცია ბუნდოვანი და გაურკვეველი იყო, რაც შემდეგი მიზეზებით იყო გამოწვეული: 1) 1991 წლიდან მოყოლებული, ერაყმა პროგრამის შესახებ რამდენიმე ანგარიში გახადა ხელმისაწვდომი, თუმცა არცერთი მათგანი არ იყო სრულყოფილი და შესაბამისად, რეალური მონაცემების შეგროვება ვერ მოხდა. 2) ამავე წელს, ქვეყნის ხელისუფლებამ პირველად დაადასტურა, რომ ბილოგიური იარაღის პროგრამა მართლაც გააჩნდათ, რაც მხოლოდ თავდაცვითი ხასიათის იყო. 3) 1995 წლის მდგომარეობით, სიტუაცია მნიშვნელოვნად შეიცვალა. ერაყის ხელისუფლების წარმომადგენლებმა დაადასტურეს, რომ მათი პროგრამა თავდაცვითი ხასიათის არ იყო, როგორც ამას იუწყებოდნენ.

ამავდროულად, პროგრამის ფარგლებში მიმდინარეობდა აქტიური „შეიარღების“ (weaponization) პროცესი, რაც აქამდე არსებულ ჩვენებებთან წინააღმდეგობა მოდის. სულ უფრო და უფრო მეტად სარწმუნო გახდა მოსაზრებები, რომ ერაყის ხელისუფლება ინფრომაციას მალავდა და განზრახ არასრულად აწვდიდა გაეროს სპეციალურ წარმომადგენლობას, რაც რეალური სურათის დანახვას ხელს უშლიდა. ეჭვები იმის შესახებ, რომ სადამ ჰუსეინი ბირთვული იარაღის პროგრამას აშენებდა. მიიჩნეოდა, რომ ერაყი არ იყო სინამდვილეში განიარაღებული, რაც თავისტკივილს პრობლემას წარმოადგენდა.

ერაყის ხელისუფლებაზე წნეხი ყველა მხრიდან გაძლიერდა. ეკონომიკური სანქციების გარდა, ამერიკის შეერთებული შტატების კონგრესმა „ერაყის განთავისუფლების აქტი“ მიიღო, რომელის მთავარი მესიჯიც სადამ ჰუსეინის ხელისუფლებიდან მოცილების მხარდაჭერას გულისხმობდა. რეზოლუციის თანახმად, 1990-1998 წლებში ერაყმა საერთაშორისო სამართლის არაერთი ნორმა დაარღვია, სპარსეთის ყურის ომის შემდეგ არსებული შეთანხმებით დაკისრებული ვალდებულებები არ შეასრულა და გაეროს უშიშროების საბჭოს რეზოლუციები არ გაითვალისწინა. დასახელებული მიზეზების გამო, ამერიკის შეერთებული შტატების ხელისუფლებას ერაყში დემოკრატიული მოძრაობების მხარდაჭერა და არსებული რეჟიმის ჩანაცვლებისკენ მიმართული ნაბიჯების გადადგმა (რაც სხვადასხვა ჯგუფების დახმარებაში გამოიხატებოდა) დაეკისრა.

2001 წლის 11 სექტემბრამდე, ურთიერთობა ასეთ დაძაბულ გარემოებებში მიმდინარეობდა. მომხდარმა ტერაქტმა, აშშ-ერაყს შორის არსებული მძიმე ვითარების ესკალაცია კიდევ უფრო მწვავედ მოახდინა და სწრაფად მოახდინა.

ასეთ დაძაბულ ვითარებაში გრძელდებოდა ურთიერთობები 2001 წლის 11 სექტემბრამდე. აღნიშნული თარიღის შემდეგ, მდგომარეობის ესკალაცია ძალიან სწრაფად მოხდა. ამერიკის შეერთებული შტატები კიდევ უფრო აგრესიული გახდა. პრეზიდენტმა ჯორჯ ბუშმა, ერაყი იმ ქვეყნების რიგში მოიხსენია, რომლებიც მსოფლიო მშვიდობას საფრთხეს უქმნის (Bush, 2002).

2002 წლის ოქტომბერში, ამერიკის შეერთებული შტატების კონგრესმა ჯორჯ ბუშის ადმინისტრაციას დართო ერაყში სამხედრო ძალის გამოყენების უფლება იმ შემთხვევაში, თუკი აშშ-ს ეროვნულ უსაფრთხოებას ერაყიდან მომდინარე საფრთხე დაემუქრებოდა. სადამ ჰუსეინისადმი გაფრთხილებებისა და „ბოლო შანსის“ მიცემის მიუხედავად, ომის თავიდან აცილება უკვე გარდაუვალი ჩანდა. ომის ჩარხი უკვე დატრიალებული იყო, დიპლომატიური გზით საკითხის მოგვარების უკანასკნელი იმედების გადაწურვის შემდეგ, ჯორჯ ბუშმა კონგრესისგან მინიჭებული ავტორიზაციის გამოყენება დაიწყო, რასაც 2003 წლის 19 მარტი ერაყის გათავისუფლების ოპერაციის დაწყება მოყვა.

ლიტერატურის მიმოხილვა

ნაშრომის ეს ნაწილი ერაყის ომთან დაკავშირებული ძირითადი ლიტერატურის მიმოხილვას დაეთმობა. გადავწყვიტე, რომ ფოკუსირება იმ პერიოდის უმაღლესი რანგის სახელმწიფო პირების ჩანაწერებსა და ავტობიოგრაფიებზე მომეხდინა, ვინაიდან პირველწყაროდან მომეცეს სიღრმისეულად ინფორმაციის გაცნობის საშუალება.

გასაკვირი არ იქნება თუკი დავწერ, რომ საკუთარი სტატუსიდან გამომდინარე, ამ მხრივ ყურადღების ცენტრში ჯორჯ ბუში უმცროსია. სწორად ამიტომ, მიმოხილვას მისი წიგნით დავიწყებ. ჯორჯ ბუშმა ერაყის კამპანიის განხილვას ცალკე თავი დაუთმო საკუთარ ავტობიოგრაფიულ ნაშრომში-„Decision Points“. მან ბაღდადში შესვლის გადაწყვეტილება რამდენიმე მიზეზით ახსნა. ეროვნული უშიშროების პერსპექტივიდან დანახული კონკრეტული გამოწვევების გარდა, იგი ყურადღებას სადამ ჰუსეინის პიროვნებასა და მის პოლიტიკურ ბიოგრაფიას უთმობს.

საკუთარი მოსახლების წინააღმდეგ ქიმიური იარაღის გამოყენება და ქუვეითის დაკავების გარდა, იგი ჰუსეინის პოლიტიკური პორტრეტის უფრო კარგად წარმოსაჩენად, შეერთებული შტატების ავიაციის წინააღმდეგ ერაყელების მხრიდან განხორციელებულ მუდმივ თავდასხმებსა და მამამისის მკვლელობის მცდელობის ფაქტს ასახელებს. აღნიშნულ მოსაზრებებზე დაყრდნობით ჯორჯ ბუში დასაწყისშივე წერს, რომ სადამ ჰუსეინი ამერიკის შეერთებული შტატების მტერი იყო.

ერაყის ომის დაწყებაში უმნიშვნელოვანეს კომპონენტს მასობრივი განადგურების იარაღის საკითხი წარმოადგენს. სადამის მიერ თანამშრომლობასა და ინსპექტირებაზე უარის თქმის გარდა, ჯორჯ ბუში ამ საკითხს ორ მნიშვნელოვან პუნქტად ანაწილებს: 1) 2002 წელს ივლისის მდგომარეობით, მოპოვებული ინფორმაციებიდან დგინდებოდა, რომ სადამ ჰუსეინმა მასობრივი განადგურების იარაღის პროგრამისთვის აუცილებელი ინფრასტრუქტურა გააფართოვა. ცნობებში ასევე აღნიშნული იყო, რომ სადამი მასობრივი განადგურების იარაღის გამოყენებაზეც მზად იყო და პროგრამას მხოლოდ „შემაკავებელი“ მიზნით არ ახორციელებდა ; 2) სადაზვერვო სამსახურები იუწყებოდნენ, რომ ორგანიზაცია

„ალ-ქაიდასთან“ აფილირებული ტერორისტი აბუ მუსაბ ალ ზარქავი, ერაყის ჩრდილოეთ ნაწილში ბიოლოგიური იარაღის ლაბორატორიას ამუშავებდა. ალ ზარქავის ხელში ბიოლოგიური იარაღის არსებობამ, ერაყი კიდევ უფრო სახიფათო და აშშ-ს ეროვნული უსაფრთხოებისთვის სარისკო ქვეყანა გახადა. (Bush, 2011)

ერაყისა და ტერორისტების კავშირი სხვადასხვა კონტექტშიც იყო მნიშვნელოვანი, თუმცა მთავარი დატვირთვა მასობრივი განადგურების იარაღზე ხელმისაწვდომობის შესაძლებლობაზე მოდიოდა. სადაზვერვო სამსახურები იტყობინებოდნენ, რომ აბუ მუსაბ ალ ზარქავი ლაბორატორიული სამუშაოების გარდა, ორი თვის განმავლობაში ბაღდადში იმყოფებოდა - სამედიცინო სერვისის მიღების მიზნით. ასევე ცნობილი გახდა, რომ „ალ-ქაიდას“ ტერორისტების ნაწილი ერაყში გადმოვიდა. ამერიკის ცენტრალური დაზვერვის თხოვნით, მოკავშირე არაბულმა სახელმწიფოების სადაზვერვო სამსახურებმა სადამ ჰუსეინს ალ ზარქავის ექსტრადიცია მოთხოვეს, რაზეც უარი მიიღეს. (Bush, 2011)

ჯორჯ ბუში წერს, რომ ამ პერიოდში უკვე განიხილებოდა ერაყისთვის წერტილოვანი დარტყმების მიყენება, თუმცა რადგანაც დიპლომატიურ ნაწილში რესურსები მთლიანად ათვისებული არ ყოფილა, სამხედრო ხასიათის ნაბიჯების გადადგმაზე თავდაპირველად უარი განაცხადა. მან პოზიცია შემდეგნაირად ჩამოაყილბა: „დიღემის წინაშე ვიდექი. იმ შემთხვევაში, თუკი ერაყი აშშ-ს წინააღმდეგ ბიოლოგიურ იარაღს გამოიყენებდა, უმოქმედობაზე პასუხისმგებლობა მე დამეკისრებოდა. მეორეს მხრივ, ბანაკების დაბომბვა დიპლომატიაზე უარის თქმასა და სამხედრო კონფლიქტის ესკალაციას გამოიწვევდა. გადავწყვიტე, რომ დიპლომატიურ ასპარეზზე გამეგრძელებინა მუშაობა და სადაზვერვო სამსახურებს თვალყურის მიდევნება დავავალე.“ (Bush, 2011)

გასათვალისწინებელია 9/11-ის ტერაქტის ეფექტიც, რამაც მოვლენები მნიშვნელოვნად დაასწრაფა და წარმოდგენები კიდევ უფრო რადიკალური მიმართულებით შეცვალა. ჯორჯ ბუში წერს, რომ ტერაქტების შემდეგ ამერიკის ეროვნული უსაფრთხოება კიდევ უფრო დიდი რისკის ქვეშ დადგა. იმ შემთხვევაში, თუკი ტერორისტები მასობრივი განადგურების იარაღს ხელში ჩაიგდებდნენ, მაშინ ვითარება ბევრად უფრო მძიმე გახდებოდა. (Bush, 2011)

ჯორჯ ბუში ერყის კამპანის განხილვისას არყერთხელ აღნიშნავს, რომ მისი პირველადი სურვილი სამხედრო მოქმედებების დაწყება არ ყოფილა და ცდილობდა, რომ შედეგებისთვის დიპლომატიური ინსტრუმენტების გამოყენებით მიეღწია. იგი თავდაპირველად საერთაშორისო საზოგადოების ყურადღების მიპყრობასა და პარალელურად სამხედრო ნაწილის მობილიზაციას ეწეოდა, რასაც კონკრეტული მიზანი ქონდა. ეს ორპოლუსიანი პოლიტიკა იყო პირდაპირი გზავნილი სადამ ჰუსეინისთვის, რათა დამორჩილებულიყო საერთაშორისო თანამეგობრობის მიერ დადგენილ თამაშის წესებს, ხოლო წინააღმდეგ შემთხვევაში პასუხი მოეთხოვებოდა. სადამ ჰუსეინთან ომის დაწყებამდე არსებულ მდგომარეობას, საკუთარ წიგნში მოგვიანებით ცენტრალური სადაზვერვო სააგენტოს ყოფილი დირექტორი ჯორჯ ტენეტი შემდეგნაირად გამოეხმაურა: „სადამ ჰუსეინი ბოლომდე ვერ აცნობიერებდა, რომ ჩვენ არ ვხუმრობდით“. (Tennet, 2007)

დიპლომატიურ ფლანგზე მუშაობისას, ჯორჯ ბუში 2002 წლის გაეროს რეზოლუციას იხსენებს და ამბობს, რომ აღნიშნული ინიციატივის მიზანი საერთაშორისო საზოგადოებაში ეჭვების გაფანტვა და სადამ ჰუსეინისთვის სრულფასოვანი ანგარიშების წარმოდგენის საშუალების მიცემა იყო. იმ შემთხვევაში, თუკი აღნიშნული პირობის შესრულება არ მოხდებოდა, მაშინ სამხედრო მოქმედებების დაწყება უალტერნატივო გახდებოდა. (Bush, 2001).

ჯორჯ ბუში განმარტავს, რომ სადამ ჰუსეინს მიეცა ყველანაირი საშუალება და გონივრული ვადა იმისთვის, რომ კონსტრუქციული თანამშრომლობის ფორმებს დაბრუნებოდა და სამხედრო ხასიათის იერიში თავიდან აეცილებინა. 1998 წელს მან მთლიანად დაბლოკა ინსპექტირების პროცესი და გაეროს ინსპექტორები ქვეყნიდან გამოყარა. მოგვიანებით, კვლავ არ მოახდინა სრულფასოვნად ანგარიშების წარმოდგენა, ბოლო წერტილი კი შემდეგნაირად დაახასიათა: “ არაბულ სახელმწიფოებთან სადამის ქვეყნიდან გადასახლების საშუალება განვიხილეთ. ომის თავიდან აცილების მიზნით, სადამს და მის შვილებს უკასკნელი 48 საათი მივეცი ქვეყნის დასატოვებლად. დიქტატორმა ამ შესაძლობაზე უარი განაცხადა. ერთადერთი ლოგიკური დასკვნა, რაც აქედან გამომდინარეობდა იყო ის, რომ მას

რაღაც ჰქონდა დასამალი, იმდენად მნიშვნელოვანი რომ ომის დასაწყებადაც მზად იყო.“ (Bush, 2011)

განიარაღების საკითხზე საუბრისას, ჯორჯ ბუში ჰანს ბლიქსის მიერ 2003 წელს მიწოდებულ ინფორმაციას ეყრდნობა და წერს, რომ ერაყის ხელისუფლების არსენალში კვლავ რჩებოდა გაეროს ინსპექტორების მიერ აღუწერელი იარაღი და ხელსაწყოები. აღნიშნული გარემოება კიდევ ერთი ნათელი მაგალითი იყო სადამ ჰუსეინის მხრიდან თანამშრომლობაზე უარის თქმის.

ერაყზე საუბრისას ბუში მთლიანად ახლო აღმოსავლეთში არსებულ პრობლემებსაც მიმოიხილავს. მისი აზრით, რადიკალი ექსტრემისტები ძალადობისა და აგრესიული გზების გამოყენებით საკუთარი ინტერესების გატარებას ცდილობდნენ, რასაც უბრალო ადამიანების ინტერესები ეწირებოდა და მათ უიმედო მდგომარეობაში აგდებდა. ამის ალტერნატივა კი თავისუფლება იყო. ბუშის მოსაზრებით, ადამიანები რომლებიც საკუთარ ლიდერებს საარჩევნო გზით აირჩევდნენ, ძალადობისკენ ნაკლებად გადაიხრებოდნენ. თუკი თავისუფლება საზოგადოებაში ფეხს ერთხელ მოიკიდებდა, იგი გადამდები სახის აღმოჩნდებოდა. ჯორჯ ბუშის პერსპექტივიდან, ერაყის როლი ახლო აღმოსავლეთის მოზაიკაში შესაძლებელია ამ კუთხითაც იყოს დანახული.

შეჯამების სახით შეიძლება ითქვას, რომ ჯორჯ ბუში სადამ ჰუსეინის რეჟიმში ხედავდა ყველა იმ საფრთხის ერთობლიობას, რაც ამერიკის შეერთებულ შტატებს მნიშვნელოვანი რისკის ქვეშ აყენებდა. მასობრივი განდგურების იარაღი, ტერორისტების ხელში ამ იარაღის შესაძლო აღმოჩენა, საერთაშორისო საზოგადოების მოთხოვნებზე დაუმორჩილებლობა და წარსულში ჩადენილი დანაშაულებები იყო ის ძირითადი გარემოებები, რამაც ჯორჯ ბუში 2003 წლის სამხედრო კამპანიის დაწყებამდე მიიყვანა.

ამას ემატება ის გარემოებაც, რომ სადამ ჰუსეინმა ყველა არსებული შესაძლებლობა ამოწურა, რათა ომი თავიდან ყოფილიყო აცილებული. ომის წინა პერიოდში სადამ ჰუსეინის მდგომარეობა შეგვიძლია ბუშის სიტყვებითვე დავახასიათოთ: „ახლო აღმოსავლეთის ერთ-ერთმა მთავრობამ სადამ ჰუსეინს ბელორუსიაში გადასახლება შეთავაზა, ერთი თუ ორი

მილიარდი დოლარით. ამის ნაცვლად, მან ერთ-ერთი დისიდენტისთვის ენის მოჭრა ბრძანა, რასაც ამ ადამიანის სიკვდილი მოყვა. ერაყის დიქტატორმა საკუთარი გადაწყვეტილება მიიღო. მან ომი აირჩია“ (Bush, 2011)

ერაყის 2003 წლის ომზე საუბრისას ჯორჯ ბუშისა და სადამ ჰუსეინის შემდეგ, ალბათ ყველაზე ხშირად რიჩარდ ჩეინს - ამერიკის შეერთებული შტატების ყოფილ ვიცე-პრეზიდენტს ახსენებენ. მისი თანამდებობიდან და ჩართულობიდან გამომდინარე, იგი ერაყის სამხედრო ოპერაციის დაწყების ერთ-ერთ მთავარ ინიციატორად მიიჩნევა. „In My Time” - ასე ქვია რობერტ ჩეინის ავტობიოგრაფიულ წიგნს, სადაც ერაყის გათავისუფლების ოპერაციას და გამომწვევ მიზეზებს ის საკმაოდ დიდ ადგილს უთმობს.

რიჩარდ ჩეინი ათვლის წერტილად სპარსეთის ყურის ომის დასრულებასა და მის შემდეგ განვითარებულ მოვლენებს მიიჩნევს. იგი წერს, რომ 1991 წლის მდგომარეობით სადამ ჰუსეინი ბირთვული იარაღის პროგრამის წარმოებაში იმაზე ბევრად უფრო შორს იყო წასული, ვიდრე მათ ეგონათ. პრობლემას წარმოადგენდა ის ფაქტიც, რომ სადამ ჰუსეინი აქტიურად უგულველყოფდა გაეროს მიერ მიღებული რეზოლუციებს. გარდა ამისა, არაეფექტური იყო კიდევ ერთი ინსტრუმენტი - სანქციები, რომლის მხარდაჭერაც საერთაშორისო ასპარაზზე უფრო და უფრო მცირდება. „ ერაყის წინააღმდეგ დაწესებული სანქციებისადმი მხარდაჭერა რომ არ შემცირებულიყო, სიტუაცია მაინც არ შეიცვლებოდა. სადამ ჰუსეინი ბირთვული პროგრამის წარმოებას მაინც გააგრძელებდა“. (Cheney, 2012)

რიჩარდ ჩეინი კლინტონის ადმინისტრაციის პირობებში სადამ ჰუსეინის წინააღმდეგ განხორციელებულ საავიაციო ოპერაცია „Desert Fox“-ს იხსენებს და განმარტავს, რომ ოთხი დღის განმავლობაში საჰაერო ძალების მხრიდან განხორციელებული წერტილოვანი დარტყმების მიუხედავად, სადამ ჰუსეინი გონს ვერ მოეგო. ყოფილ ვიცე პრეზიდენტს ამის დასტურად 1999 წლიდან ერაყის სამხედრო ძალების მიერ არასაფრენ ზონაში აშშ-სა და გაერთიანებული სამეფოს საავიაციო ძალების წინააღმდეგ განხორციელებული თავდასხმები მოყავს. (Cheney, 2012)

არასაფრენ ზონაში განხორციელებული შეტევების პარალელურად, მასობრივი განადგურების იარაღის შექმნაზე ინფორმაციები სულ უფრო და უფრო ხშირი ხდებოდა. „1999 წელს, აშშ-ს სადაზვერვო სამსახურმა დაადგინა, რომ სადამმა ბიოლოგიური იარაღის პროგრამის წარმოება განაახლა“. ასევე მუდმივად არსებობდა ცნობები, რომ სადამ ჰუსეინი აგრძელებდა ისეთი ტექნოლოგიური საშუალებების შექმნას, რომლსაც ბიოლოგიური იარაღის შექმნის რესურსები გააჩნდა. (Cheney, 2012)

ჯორჯ ბუშისა და იმპერიოდის სხვა მაღალჩინოსნების მსაგვსად, მასობრივი განადგურების იარაღის გარდა, რიჩარდ ჩეინი ყურადღებას ერაცის ხელისუფლებისა და ტერორისტების კავშირზე ამახვილებს. გაეროს 1991 წლის რეზოლუციის თანახმად, ერაცს ტერორიზმის მხარდაჭერა ეკრძალებოდა. მათ შორის, დაუშვებელი იყო ტერორისტული ჯგუფების ერაცის ტერიტორიაზე მოქმედებაც. ამ დეკლარაციის მიუხედავად, ჩეინი მიიჩნევს რომ რეალური სურათი განსხვავებული იყო და ერაცის ხელისუფლება პირობებს არ იცავდა. ამის დასტურად იგი წერს, რომ 1993 წელს ერაცის სადაზვერვო სამსახურმა, აშშ-ს ყოფილი პრეზიდენტის ჯორჯ ბუში უფროსის მკვლეობა სცადა, რაც წარუმატებლად დასრულდა. ტერორისტებთან კავშირზე იგი უფრო შორსაც მიდის: „სადამმა დაცული სამოთხე მოუწყო აბდულ რაჰმან იასინს, ერაცელ ასაფეთქებელი საშუალებების მწარმოებელს, რომლის მომარაგებული ასაფეთქებლებითაც მოხდა 1993 წელს მსოფლიო სავაჭრო ცენტრზე პირველი ტერაქტის განხორციელება. სადამმა ასევე თავშესაფარი მიცა პალესტინელ ტერორისტ აბუ აბასს, რომელმაც 1985 წელს საკრუიზო გემი მოიტაცა და მოკლა ამერიკის მოქალაქე.“ (Cheney, 2012)

ომის დაწყების წინა პერიოდში, აშშ-ს ცენტრალური სადაზვერვო სააგენტოში (CIA) არაერთმა ინფორმაცია მოიყარა თავი, სადაც სადამ ჰუსეინის და ტერორისტების კავშირზე იყო განხილული. ჩეინი წერს, რომ სადამ ჰუსეინი 25 ათასს დოლარს აძლევდა პალესტინელი თვითმკვლელი ტერორისტების ნათესავებს. ამავდროულად, სულ უფრო და უფრო მზარდი ხდებოდა პალესტინელი ექსტრემისტების დახმარება. ჯორჯ ბუშის მსგავსად, ჩეინიც აქტიურად აღწერს ალ ზარქავის ერაცში ყოფნის ისტორიის.

იგი წერს, რომ აბუ მუსაბ ალ ზარქავი და ავღანეთიდან გამოპარული ორასამდე ალ ქაიდას მებრძოლი თავს ჩრდილო ერაყს აფარებდნენ, სადაც საწვრთნელი ბანაკი ქონდათ. იგი 2002 წელს იორდანიაში მოკლული ამერიკელი დიპლომატის ლორენს ფოლის ამბავსაც იხსნებს და ამბობს, რომ ამის ფაქტის უკან ალ ზარქავი იდგა. ჩეინი ამ მაგალითების გამოყენებით უფრო მკაფიოდ ცდილობს, რომ სადამ ჰუსეინისა და ტერორისტების კავშირისგან არსებული საფრთხე ნათლად იყოს დანახული.

რიჩარდ ჩეინმა ერაყიდან მომავალი საფრთხეები შემდეგნაირი სახით ჩამოაყალიბა: „ 11 სექტემბრის ტრაგედიის შემდეგ, ვერცერთი ამერიკის პრეზიდენტს ვერ შეძლებდა იმ ინფორმაციების იგნორირებას, სადაც ჰუსეინისგან მომავალი საფრთხეები იყო აღწერილი. ჩვენი სამშობლოს წინააღმდეგ განხორციელებული უპრეცედენტო თავდასხმის გამოცდილება უკვე გვქონდა მიღებული, რის შედეგადაც 3 ათასი ამერიკელი გარდაიცვალა. პრეზიდენტი და მე მოწადინებული ვიყავით, რომ თავიდან აგვეცილებინა მომავალი თავდასხმა, რომელიც ბევრად უფრო დამანგრეველი შეიძლება ყოფილიყო. შემდეგი ტალღა შესაძლებელია ქიმიური, ბიოლოგიური ან ბირთვული იარაღის გამოყენებით ყოფილიყო. 11 სექტემბრის ტერაქტის შემდეგ ჩვენ გადავხედეთ მსოფლიოს და დავადგინეთ, რომ არ არსებობდა იმაზე უფრო დიდი გადაკვეთის წერტილი ტერორიზმსა და მასობრივი განადგურების იარაღს (WMD), როგორც ეს სადამ ჰუსეინის ერაყის შემთხვევაში იყო.“ (Cheney,2012)

ჯორჯ ბუში უმცროსის მსგავსად, რიჩარდ ჩეინიც მიიჩნევს, რომ ომის დაწყება არ იყო ერთადერთი ალტერნატივა. იგი აშშ-ს ხელისუფლების მიერ მომზადებულ გეგმაზე საუბრობს, რომლის მიზანაც ერაყის ოპოზიციური ძალების მხარდაჭერა იყო, თუმცა სხვადასხვა გარემოებების გამო, შედეგი ვერ გამოიღო. (Cheney, 2012)

რიჩარდ ჩეინის შეხედულებების კიდევ უფრო ნათლად დასანახად, საინტერესოა მისი რეაქციის განხილვა Wall Street Journal-ში დაბეჭდილ სტატიაზე, რომლის ავტორიც ყოფილი მაღალჩინოსნის ბრენტ სკოუქროფტი იყო. ამ სტატიის განხილვა პრაქტიკულად

იმ პერიოდის ყველა მაღალი პოლიტიკური ფიგურის ავტობიოგრაფიულ წიგნში მოხვდა, თუმცა განსაკუთრებით დაუნდობლად ჩეინმა გააკეთა ეს საქმე.

სტატიის შინაარსი და პათოსი ომის დაწყების საწინააღმდეგოდ იყო განწყობილი. ამავდროულად, სტატიის ავტორმა მოგვიანებით ჩეინი გააკრიტიკა და აღნიშნა, რომ უფროსი ბუმის ადმინისტრაციაში მუშაობის შემდეგ, იგი მნიშვნელოვნად შეცვლილიყო. საპასუხოდ, რიჩარდ ჩეინმა მკაცრად გააკრიტიკა ბრენტ სკოუპროფტი და მისი თანამოაზრეები, რომლებიც თანამედროვე გამოწვევების ვერ დანახვაში დაადანშაულა. იგი მიიჩნევს, რომ 11 სექტემბრის ტერაქტის შემდეგ სამყარო ახალ რეალობაში აღმოჩნდა, რომელსაც ჯეროვნად გააზრება უნდოდა. „ჩვენ ვიმყოფებოდით ომში ტერორისტი მტრების წინააღმდეგ, რომელთან მოლაპარაკება, შეკავება ან დაკავება შეუძლებელი იქნებოდა და რომელიც არასოდეს დანებდებოდა. ეს არ იყო ის სამყარო, სადაც ზესახელმწიფოებს შორის არსებული დამაბულობა და სამხედრო ძალების კონტროლი შეთანხმებებს ეფუძნებოდა. სამყარო, სადაც ბრენტ სკოუპროფტს ქონდა ნამსახურები.“ (Cheney, 2012)

შეჯამების სახით ჩეინი წერს, რომ არსებული საფრთხეებისა და სადაზვერვო სააგენტოებისგან მიღებული ინფორმაციების საფუძველზე, ეროვნული უსაფრთხოების საბჭოში ყველა თანხმდებოდა სადამ ჰუსეინის ხელისუფლებაში გაჩერების დაუშვებლობაზე. საბოლოო ჯამში, აღნიშნული შიშები სრულად გაიაზრა ამერიკის პოლიტიკურმა ელიტამ, რაც 2002 წელს ძალის გამოყენების ავტორიზაციის მიღებაში გამოიხატა. რეზოლუციამ ინტერპარტიული მხარდაჭერა მოიპოვა.

ერაყის ომის წარმოებაში აშშ-ს ცენტრალური სადაზვერვო სააგენტოს (CIA) როლი უმნიშვნელოვანესია, აქედან გამომდინარე საინტერესოა ყოფილი დირექტორის ჯორჯ ბენეტის წიგნი “At The CENTER of the STORM”. ბენეტის წიგნის მიმოხილვა იმ კუთხითაც არის საინტერესო, რომ თანამდებობიდან წასვლის შემდეგ, იგი ბუმის ადმინისტრაციის კრიტიკოსი გახდა, რასაც ავტობიოგრაფიულ ნაშრომშიც ხშირად გადავწყდებით.

ერაყის ომის გამომწვევი მიზეზებსა და ამ საკითხთან დაკავშირებულ სხვადასხვა გარემოებების მიმოხილვისას, ჯორჯ ბენეტი ხშირადაა სკეპტიკურად განწყობილი, თუმცა

მთავარ საკითხთან - ამერიკის შეერთებული შტატების ეროვნული უსაფრთხოების წინაშე არსებული ახალი რისკები, რომელიც მასობრივი განადგურების იარაღსა და ტერორისტების მოქმედებას უკავშირდება, მისთვისაც ნათელია. „ტერორისტები განუკურნებელი პაციენტები არიან. ტყუპებზე განხორციელებულ ტერორაქტს ერთი დეკადით ადრე მსოფლიოს სავაჭრო ცენტრზე განხორციელებულული თავდასხმა უძღვოდა წინ. ერთი სოკოს ღრუბელი (mushroom cloud) ისტორიას შეცვლის. ჩემი ყველაზე ღრმა შიში კი სწორად ამას უკავშირდება, ვინაიდან მათ ამის გაკეთება აქვთ განზრახული.“ (Tenet, 2007)

სხვა ჩინოვნიკების გარდა, ჯორჯ ტენეტიც ალ ზარქავის ერაყში ოპერირების შესახებ საუბრობს. ამ კონკრეტული შემთხვევის მიმოხილვის გარდა, იგი უფრო ფართოდ აყალიბებს ალ ქაიდას მიერ მასობრივი განადგურების იარაღის ხელში ჩაგდების მნიშვნელობას: „ ჩემთვის ყველაზე დიდი საფრთხე ბირთვული იარაღი იყო. დარწმუნებული ვარ, რომ ოსამა ბინ ლადენსა და მის ხელქვეითები ამისკენ მიისწრაფოდნენ. მათ კარგად ესმოდათ, რომ მანქანების, ტრაილერების, მატარებლებისა და თვითმფრინავების აფეთქება ყურადღების ცენტრში ამყოფებდათ, თუმცა სოკოს ღრუბლის (mushroom cloud) შექმნის შემთხვევაში, ისინი ისტორიულ საქმეს იზავდნენ. ამ საქმის მოხერხების შემთხვევაში, ალ-ქაიდა სხვა ზესახელმწიფოებს გაუტოლდებოდნენ. ბინ ლადენის შიში გაანადგურებდა ჩვენ ეკონომიკას და ყველა ამერიკელის სახლში სიკვდილს შეიტანტა“. (Tenet, 2007)

კონკრეტულად ერაყის ომის მიმოხილვისას, ტენეტი რამდენიმე საინტერესო მოსაზრება განავითარა, მისი თქმით, 11 სექტემბრის ტერაქტის შემდეგ ყველაფერი შეიცვალა. ბუშის ადმინისტრაციის წევრებისთვის ერაყი „დაუმთავრებელი“ საქმე იყო, რაც მორიგ უსიამოვნო სიურპრიზად არ უნდა გადაქცეულიყო. ცენტრალური სადაზვერვო სააგენტოს ყოფილი დირექტორი წერს, რომ ტყუპების აფერთების შემდეგ არსებულმა ემოციურმა მდგომარეობამ, ერაყთან მიმართებით მცდარ რიტორიკას დაუდო საფუძველი, რამაც საკითხის ფორსირებულ რეჟიმში გადაწყვეტას ხელი შეუწყო.

იმის დასადასტურებლად, რომ სადამისთვის პასუხის გაცემა მხოლოდ მომდინარე საფრთხეების საფუძველზე არ იგეგმებოდა და თვალთახედვაში წარსულში არსებული შემთხვევებიც იყო გათვალისწინებული, ტენეტი შემდეგ შემთხვევას იხსენებს: „ცენტრალური სადაზვერვო სააგენტოს ერთ-ერთმა ექსპერტმა ახლო აღმოსავლეთის მიმართულებით ცოტა ხნის წინ მიაგზავნა, რომ 11 სექტემბრიდან რამდენიმე დღეში, იგი თეთრ სახლში გამართულ შეხვედრას დაესწრო. მისი თქმით, NSC-ის ერთ-ერთმა მაღალჩინოსანმა ადმინისტრაციის სურვილის შესახებ უთხრა, რომელიც სადამ ჰუსეინის ხელისუფლებიდან ჩამოშორებას მოიცავდა, რაზეც ჩვენმა ექსპერტმა შემდეგი პასუხი გასცა: სადამ ჰუსეინის მოშორება ძველი ცოდვებით თუა გამოწვეული, მაშინ გეთანხმებით. უბრალოდ არ მითხრათ, რომ იგი დაკავშირებულია 11 სექტემბრის ტერაქტთან ან ტერორიზმთან, ვინაიდან ამის არანაირი დამატკიცებელი საბუთი არ არსებობს“. (Tenet, 2007)

ჯორჯ ტენეტის დამოკიდებულება ერაყის ომის მიმართ არაერთგვაროვანია. ერთის მხრივ იგი სრულად აანალიზებს იმ საფრთხეებს, რაც ტერორისტებისა და მასობრივი განადგურების იარაღის გამოყენებიდან მომდინარეობს, მეორეს მხრივ კი მტკიცედ მიიჩნევს, რომ ერაყის ომის დაწყება ჯორჯ ბუშის ადმინისტრაციას თავიდანვე გადაწყვეტილი ქონდა, რამაც 11 სექტემბრის შემდეგ არსებულმა ვითარებამ ხელი კიდევ უფრო შეუწყო: „ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა ომი მხოლოდ მასობრივი განადგურების იარაღის გამო არ დაიწყო. ჩემი აზრით, ეს იყო პრინციპული საკითხი“. (Tenet, 2007).

“Known and Unknown”- ასე ქვია თავდაცვის ყოფილი მდივნის, დონალდ რამსფელდის ავტობიოგრაფიულ წიგნს, სადაც ავტორმა ომის დაწყებამდე არსებულ მდგომარეობას დეტალურად აღწერა. ვიცე-პრეზიდენტ რობერტ ჩეინის მსგავსად, დონალდ რამსფელდიც გამოცდილი სახელმწიფო მოხელე იყო. მისთვის ერაყი საკმაოდ ნაცნობი ქვეყანა იყო. ამერიკის შეერთებული შტატების პრეზიდენტის სპეციალური დავალებით, მას ჯერ კიდევ 1983 წელს ჰქონდა სადამ ჰუსეინთან შეხვედრა გამართული.

დონალდ რამსფელდი მიიჩნევს, რომ ქუვეითში განცდილი სამხედრო მარცხის მიუხედავად, ერაყის ხელისუფლება პოლიტიკურად მაინც მყარი იყო და „დაჩქრებულ“

პრობლემად გადაიქცა. ამ ყველაფრის მთავარი შემოქმედი კი სადამ ჰუსეინი გახლდათ, რომელიც ბრუტალურ მეთოდებზე უარის კვლავ არ ამბობდა. ოპოზიციის წევრების წამება, შიიტი და ქურთი მოსახლეობის წინააღმდეგ განხორციელებული რეპრესიები, მისი რეჟიმის მოწინააღმდეგე ქალების გაუპატიურება და სხვა არაერთი საზარელი შემთხვევა, სადამ ჰუსეინის პოლიტიკური ბიოგრაფიის მუდმივი შემადგენელი ნაწილი იყო. „ბაღდადის ყასაბი“ - რამსფელდი ხშირად ასე იხსენიებს სადამ ჰუსეინს საკუთარ წიგნში.

ჯორჯ ბუში უმცროსის პრეზიდენტად არჩევამდე, სადამ ჰუსეინის რეჟიმის წინააღმდეგ აქტიური ნაბიჯების გადადგმა ბილ კლინტონმაც დაიწყო. ამის დასტურად 1998 წელს მიღებული რეზოლუცია იყო, რომლის თანახმადაც ამერიკის შეერთებული შტატების ოფიციალური პოლიტიკა ერაყის მიმართ უნდა წარმართულიყო იმგვარად, რომ სადამ ჰუსეინის ძალაუფლების წყაროებიდან ჩამოცილება მომხდარიყო. კლინტონის მხრიდან რეჟიმის შეცვლაზე მზაობის მიუხედავად, მის ადმინისტრაციაში კვლავ იყვნენ წევრები, ვინც სადამ ჰუსეინისგან მომავალ საფრთხეს გადაჭრილად მიიჩნევდნენ. მაგალითისთვის, მადლენ ოლბრაითი ამტკიცებდა, რომ სადამი კონტროლის ქვეშ იმყოფებოდა და ყუთში იყო გამოკეტილი. (Rusmfeld, 2012)

აღნიშნულ შეხედულებას დონალდ რამსფელდი კრიტიკულად უყურებდა და დაწერა, რომ ჯორჯ ბუში უმცროსის ხელისუფლებაში მოსვლის დროს, ერაყის წინააღმდეგ წარმოებული სახელმწიფო პოლიტიკა დრომოქმული და არაეფექტური იყო. ამის მაგალითად ისიც გამოდგება, რომ სადამ ჰუსეინს სერიოზული ფინანსური წყაროები კვლავ გააჩნდა, მათ შორის გაეროს ერთ-ერთი პროგრამის (Oil for food) გამოყენებით. რამსფელდი მიიჩნევს, რომ გასულ დეკადებში წარმოებული პოლიტიკა, რომელიც ერაყის შეკავებას გულისხმობდა, რელევანტური და ქმედითი აღარ იყო.

დონალდ რამსფელდი კრიტიკოსების საპასუხოდ ამბობს, რომ ჯორჯ ბუში უმცროსის უპირველესი ამოცანა სამხედრო გზით სადამ ჰუსეინის მოცილება და მამამისის პრეზიდენტობის პერიოდში დაშვებული „შეცდომის“ გამოსწორება არ ყოფილა. იგი ერთ-ერთ პირველ შეხვედრასაც იხსენებს ახლად არჩეულ პრეზიდენტთან, სადაც ერაყზე

საუბარი საერთოდ არ ყოფილა. ამის პარალელურად, რამსფელდი ხაზს უსვამს, რომ ერაყი იყო ერთადერთი ქვეყანა მსოფლიოში, რომელიც მუდმივად ახორციელებდა თავდასხმას ამერიკის შეერთებული შტატების სამხედრო პერსონალზე.

იგი არასაფრენ ზონაში, აშშ-ს ავიაციის წინააღმდეგ განხორციელებულ შეტევებს გულისხმობს. ასევე ცნობილი გახდა, რომ ერაყელები ანტი-საჰაერო სისტემის განახლებასა და გაძლიერებას აპირებდნენ, რისი მიზანიც ამერიკული თვითფრინავების მიერ არასაფრენ ზონაში პატრულირების გაწევის ხელშეშლა იყო. “2000 წლიდან 2002 წლის სექტემბრამდე, ორი ათასზე მეტი შეტევა დაფიქსირდა, რამაც მე ძალიან შემაშფოთა“. (Rumsfeld, 2012)

იმ მოსაზრების გასამტკიცებლად, რომ სამხედრო ოპერაციის განხორციელება არ გალხდათ სადამ ჰუსეინთან გამკლავების ერთადერთი მეთოდი, დონალდ რამსფელდი გეგმას იშვეილებს, რომლის თანახმადაც მასობრივი განადგურების იარაღზე უარის თქმის შემთხვევაში, სადამ ჰუსეინთან არსებული დაძაბულობის განეიტრალება კვლავ შესაძლებელი იქნებოდა. აღნიშნული დოკუმენტი 2001 წლით არის დათარიღებული. (Rumsfeld, 2012)

ზემოთ ჩამოთვლილი გარემოებების მიღმა, დონალდ რამსფელდიც ერაყის ომის წინა პერიოდს ორ ნაწილად ყოფს: 1) მასობრივი განადგურების იარაღის არსებობა; 2) ერაყის ხელისუფლებისა და ტერორისტების კავშირი. გარდა ამისა, რამსფელდი ხშირად მიუთითებს სადამის მხრიდან ადამიანის უფლებების მასობრივ დარღვევას, საერთაშორისო თანამეგობრობის მიერ დადგენილი წესებით თამაშზე უარის თქმას და სხვა იმ პრობლემატურ შემთხვევებს, რომლის ნაწილიც დასაწყისში უკვე ჩამოვთვალეთ.

2001 წლის განამავლობაში, დონალდ რამსფელდი აქტიურად მუშაობდა ერაყის ირგვლივ შესაძლო განვითარებად მოვლენების ანალიზზე. მისი აზრით, საკითხი იმდენად კომპლექსური ხასიათის იყო, რომ საფრთხეების სრულად დანახვა ბოლომდე ვერ ხდებოდა. ვითარების ამგვარ რეჟიმში გაგრძელების შემთხვევაში, იყო იმის რისკი, რომ რეგიონში ძალთა ბალანსი მნიშვნელოვნად შეცვლილიყო, რის მისაღწევადაც რამდენიმე შესაძლო ვარიანტი არსებობდა. ასევე, ახალი ადმინისტრაციის პირობებში, ჯერ ზუსტად და ცხადად

არ იყო ნათელი, თუ რომელ გზას აირჩევდა ამერიკის შეერთებული შტატები ერაყიდან მომდინარე საფრთხის გასაწმენად. თუმცა, როგორც რამსფელდი აღნიშნავს, ახალი ადმინისტრაციის ამოქმედებიდან სულ რამდენიმე კვირაში ბალდადს მკაფიო სიგნალი გაეგზავნა, რომ მათ მიერ განხორციელებულ პროვოკაციებზე არაეფექტური და მსუბუქი პასუხების გაცემა წარსულს ჩაბარდებოდა. (Rumsfeld, 2012)

რამსფელდი ცხადად წერს, რომ სადამ ჰუსეინს 9/11-ის ტერორისტულ თავდასხმასთან კავშირი არ ჰქონია, თუმცა პარალელურად აღნიშნავს, რომ ერაყი ტერორიზმის ხელშემწყობი სახელმწიფო იყო, რის გამოც აშშ-ს სახელმწიფო დეპარტამენტის ტერორიზმის დამფინანსებელ ქვეყანათა სიაში 1990 წლიდან იმყოფებოდა. ერაყის მმართველი რეჟიმი დაკავშირებული იყო როგორც კონკრეტულ ტერორისტებთან, ასევე ტერორისტულ ორგანიზაციებთან.

დონალდ რამსფელდი ცენტრალური სადაზვერვო სააგენტოდან (CIA) გამოთხოვილ ინფორმაციას იხსენებს, რომლის თანახმადაც საკითხები გაირკვა: 1) ერაყისა და „ალ-ქაიდას“ მაღალჩინოსნების ურთიერთობა, მთელი დეკადის განმავლობაში; 2) ერაყის ხელისუფლებასა და „ალ-ქაიდას“ შორის არსებული პარტნორული ურთიერთობა; 3) ავღანეთში განხორციელებული ოპერაციის შემდეგ ბევრი მტკიცებულებები დაგროვდა იმის შესახებ, რომ ტერორისტებმა თავი ერაყს შეაფარეს, მათ შორის ბალდადსაც; 4) სარწმუნო წყაროებზე დაყრდნობით ცნობილი გახდა, რომ „ალ-ქაიდას“ ლიდერები ურთიერთობას დამყარებას ცდილობდნენ იმ საკონტაქტო პირებთან, ვისაც მასობრივი განადგურების იარაღზე (WMD) ხელი მიუწვდებოდა. ამავდროულად ცნობილი გახდა, რომ ერაყელებმა საწვრთნელი ბაზა გაუმზადეს „ალ-ქაიდას“ წევრებს. (Rumsfeld, 2012)

სადამ ჰუსეინისა და ტერორისტების კავშირი სულ უფრო და უფრო სახიფათო და დამაჯერებელი ხდებოდა. ზემოთ ჩამოთვლილ მიზეზებს ემატებოდა სადამის მხრიდან თვითმკვლელი ტერორისტების ნათესავებისთვის გადახდილი 25 ათასი დოლარი, სხვადასხვა ტერორისტული ჯგუფების დაშვება ერაყის საზღვართან, სადამის მიერ მხარდაჭერილი ტერორისტული ჯგუფების მიერ მოწყობილი ტერაქტები რომსა და ვენაში,

რომელსაც აშშ-ს და ისრაელის მოქალაქეების მკვლელობა მოყვა. რამსფელდი წერს, რომ 2003 წლის სამხედრო ოპერაციის განხორციელების შემდეგ, ამ მხრივ კიდევ უფრო მეტი ინფორმაცია დაგროვდა. მაგალითისთვის, ცნობილი გახდა, რომ 1993 წელს სადამ ჰუსეინმა ბრძანებულება გასცა ჯგუფის ჩამოყალიბების შესახებ, რომელის მიზანიც არაბულ მიწებზე მყოფი ამერიკელების წინააღმდეგ დევნის განხორციელება იქნებოდა. (Rumsfeld, 2012)

საგანგაშო იყო მონაცემები, რომელიც მასობრივი განადგურების პროგრამის ირგვლივ არსებულ მდგომარეობას აღწერდა. რამსფელდი წერს, რომ 2002 წლის მდგომარეობით, მას ქონდა ინფორმაცია იმის შესახებ, რომ ერაყი ბიოლოგიური და ქიმიური იარაღის წარმოებას კვლავ აგრძელებდა, საერთაშორისო ინსპექტორების მხრიდან 3200 ტონა ქიმიური იარაღი აღურიცხავი იყო და არსებული რესურსების გათვალისწინებით ვარაუდი იმის შესახებ, რომ ერთ წლის შემდეგ, ერაყს ქონდა პოტენციური ბირთვული იარაღი ჰქონოდა. ამავდროულად აღსანიშნავია, რომ ბიოლოგიურ და ქიმიურ იარაღის წარმოებაზე ზუსტად ის ექსპერტები იყვნენ დასაქმებულები, რომლებიც სადამ ჰუსეინს სპარსეთის ყურის ომის წინ ყავდა. (Rumsfeld, 2012)

შეჯამების სახით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ზემოთ ჩამოთვლილი ძირითადი მიზეზების გარდა, ერაყის ომის დაწყების ფორსირებას დონალდ რამსფელდი 9/11-ის ტერორისტულ აქტსაც უკავშირებს. მისი კოლეგების მსგავსად, იგი მიიჩნევდა, რომ საერთაშორისო პოლიტიკურ ველზე აშშ-ს მოქმედება დროისა და გარემოებების ადექვატურად უნდა შეცვლილიყო.

ამის გარდა, რამსფელდი სადამ ჰუსეინისთვის პასუხის გაცემას კიდევ ერთი მოტივით - დაუსჯელობის სინდრომის ჩახშობით ამართლებს. წლების განმავლობაში, ჰუსეინი გაეროს რეზოლუციებს უგულველყოფისა და პროვოკაციული ქმედებების საპასუხოდ ადექვატურ პასუხს არ იღებდა, რაც დაუსჯელობისა და საერთაშორისო ნორმების დარღვევის სინდრომს ახალისებდა. ომის დაწყების განმაპირობებელ მიზეზებს თუ გავაანალიზებთ, შემდეგი განმარტება შეგვიძლია ჩამოვაყალიბოთ: დონალდ რამსფელდმა სამომავლო საფრთხეების პრევენციის მიზნით, 2003 წელს ერაყში სამხედრო კამპანიის დაწყებას მწვანე შუქი აუწოთ.

ერაყი სისტემატიურად არღვევდა 1991 წელს დადებულ სამშვიდობო ხელშეკრულებას და თავს იძვრენდა დაკისრებული საქნციებიდან. სწორად ასე იწყებს სადამ ჰუსეინის რეჟიმის აღწერას ეროვნული უსაფრთხოების საკითხებში აშშ-ს პრეზიდენტის ყოფილი მრჩეველი კონდოლიზა რაისი თავის ავტობიოგრაფიულ ნაშრომში - “No Higher Honor.” რაისი თავშივე აღნიშნავს, რომ სადამ ჰუსეინის წინააღმდეგ საერთაშორისო თანამეგობრობამ პოლიტიკაში არსებული ყველა ტიპის ინსტრუმენტი - დიპლომატიური წნეხი, იარაღის ინსპექცია, ეკონომიკური სანქციები, გადაადგილების შეზღუდვა, სამხედრო და სანავთობო ემბარგო, სამხედრო შეკავების ოპერაცია არასადრენ ზონებში და სამხედრო ძალების პირდაპირი ჩართულობაც (ქუვეითის ომის, 1991) გამოიყენა.

კონდოლიზა რაისი წერს, რომ აშშ-ს პრეზიდენტი შეშფოთებული იყო ერაყისადმი არაეფექტური პოლიტიკის გატარებით. ამას ემატებოდა ისიც, რომ არ არსებობდა სრული და ყოვლისმომცველი ინფორმაცია სადამ ჰუსეინის მასობრივი განადგურების იარაღის შესახებ. რაისი წერს, რომ ერაყის მსგავსი თაღლითი და მატყუარა რეჟიმებისთვის უცხო არ არის არალეგალური გზით მასობრივი განადგურების იარაღის პროგრამისთვის საჭირო საქონლის შეძენა და ამავდროულად ინსპექტირების დროს, თანხმობის მათთვის სასურველ დროს გაცემა და თავის დამკრენა. ამის გარდა, კონდოლიზა რაისი კიდევ ერთ შემადგენელ ნაწილს - მასობრივი განადგურების იარაღის შექმნის ცოდნასა და შესაძლებლობას გამოყოფს.

მისი აზრით, სადამ ჰუსეინის პირობებში აღნიშნული შესაძლებლობა რეალური იყო, ვინაიდან ექსპერტები რომლების სპარსეთის ყურის ომის წინ მასობრივი განადგურების იარაღზე მუშაობდნენ, კვლავ ჰუსეინის რეჟიმის სამსახურში იყვნენ. კიდევ ერთი საკითხი ინფრასტრუქტურისა და ლაბორატორიების ქონას შეეხებოდა. იქიდან გამომდინარე, რომ 1998 წლის შემდეგ საერთაშორისო ინსპექტორების ჯგუფს ადგილზე ყოფნის საშუალება აღარ ჰქონდათ, სწორება ძირითადად სატელიტური ფოტოებსა და რუკებზე მოხდა. აღნიშნულ მასალებზე დაყრდნობით ეჭვგარეშე იყო, რომ იმ გეოგრაფიულ ზონებში, სადაც სამხედრო საქმიანობა ხორციელდებოდა, უამრავი ახალი ნაგებობა აშენდა და მათი ინსპექტირება შეუძლებელი იყო.

კონდოლიზა რაისი ასევე სვამს ერთ მნიშვნელოვან კითხვას - აქვს თუ არა ქვეყანას მასობრივი განადგურების იარაღის შემქნის მოტივაცია? ერაყის შემთხვევაში ამ კითხვაზე პასუხი დადებითი იყო. სადამ ჰუსეინის სურვილი, რომ შეექმნა მსგავსი ტიპის იარაღი მხოლოდ თეორიული განხილვის საგანი არ იყო, ვინაიდან მას წარსულშიც ამოძრავებდა ანალოგიური სურვილი და მეტიც, პრაქტიკაში უკვე გამოყენებული ქონდა. რაისი წარსულის გამოცდილებას უსვამს ხაზს და წერს, რომ აშშ-ს ზედმიწევნით ფრთხილად და ყურადღებით უნდა ემოქმედა, რადგანაც საბჭოთა კავშირისა და ინდოეთის მსგავსად ბირთვული იარაღის გამოცდა არ გამოპარვოდა. იგი სადაზვერვო სამსახურების მონაცემებზე ამახვილებს ყურადღებას და წერს, რომ საბჭოთა კავშირის შემთხვევაში, პროგნოზით გათალისწინებული თარიღი 5 წლით ჩამორჩებოდა რეალურ დროის ათვლას. (Rice, 2012)

კოლეგების მსგავსად, კონდოლიზა რაისიც 2002 წლის მდგომარეობით არსებულ მონაცემებზე აპელირებს, სადაც ნათქვამი იყო, რომ სადამ ჰუსეინი მასობრივი განადგურების იარაღის პროგრამაზე მუშაობას აგრძელებდა. ამავდროულად, გააჩნდა ქიმიური და ბიოლოგიური იარაღი. აღნიშნული დინამიკით ნავარაუდები იყო, რომ ათწლეულის განმავლობაში სადამის ხელში ბირთვული იარაღიც აღმოჩნდებოდა. ამასთანავე, სადამის ბიოგრაფია უკვე მოიცავდა ქუვეითის ოკუპაციის სურვილსა და ამერიკის ყოფილი პრეზიდენტის მკვლელობის მცდელობას, შესაბამისად არ არსებოდა არანაირი გარანტია, რომ მასობრივი განადგურების იარაღი ერაყიდან ტერორისტების ხელში არ აღმოჩნდებოდა. ამერიკის შეერთებული შტატების წინაშე იმდენი წარსულის მაგალითი და აწმყოში მომდინარე საფრთხეების რისკი იყო, რომ მოქმედება ძალიან ფრთხილად და დროულად უნდა მომხდარიყო. (Rice, 2012)

კონდოლიზა რაისი მისი კოლეგების მიერ და ნაშრომში უკვე განხილული შემთხვევების საფუძველზე განმარტავს, რომ სადამ ჰუსეინი ტერორისტების დახმარებას აქტიურად ეწეოდა. აღნიშნული მხრიდან მომავალ საფრთხეებს იგი შემდეგნაირად აყალიბებს: „ 9/11-ის ტერორისტული შეტევის შემდეგ, სადამ ჰუსეინის მხრიდან ტერორისტებისთვის ქიმიური და ბიოლოგიური იარაღის, ან სულაც ბირთვული მოწყობილობების გადაცემის

შანსი, რომლის გამოყენებაც შემდგომში ამერიკის შეერთებული შტატების წინააღმდეგ მოხდებოდა, ჩვენთვის ძალიან რეალური ჩანდა. (Rice, 2012)

რაისი ეხმაურება ომის საკითხს და ამბობს, რომ სამხედრო ოპერაცია არ ყოფილა ჯორჯ ბუშის პირველადი არჩევანი. მისი თქმით, აშშ-ს იმდროინდელმა ხელისუფლებამ „იძულებითი დიპლომატიის“ (Coercive Diplomacy) გზა აირჩია, რომელიც საერთაშორისო საზოგადოების წნეხსა და სამხედრო ძალების კომპონენტებს აერთიანებდა. „მე ვუთხარი პრეზიდენტს, რომ იმ შემთხვევაში თუკი სადამ ჰუსეინს მისი ჩამოგდების შესაძლებლობას დავანახებთ, შეიძლება ის შეიცვალოს.“(Rice, 2012)

კოლინ პაუელთან ერთად, კონდოლიზა რაისიც ბუშის ადმინისტრაციის იმ ნაწილში მოიაზრებოდა, რომლებიც სამხედრო ინტერვენციის დაწყებას ნაკლებად ემხრობოდნენ, თუმცა საბოლოო ჯამში, მიზეზების ერთობლიობისა და იმ პერიოდში არსებული მომდინარე რისკებიდან გამომდინარე, რაისმა ომის წარმოება გამართლებულად მიიჩნია. კოლეგების ნაწილის მსგავსად, იგი ყურადღებას მხოლოდ მასობრივი განადგურების იარაღზე არ ამახვილებს და მნიშვნელოვან ადგილს უთმობს სადამის მხრიდან წარსულში ჩადენილ ბრუტალურ ქმედებებს, რომელსაც ბოლო არ უჩანდა. „სადამ ჰუსეინი იყო ახლო აღმოსავლეთის კიბო. იგი საკუთარ მეზობლებზე თავდასხმას ახდენდა და ქაოსში ითრევდა მთლიანად რეგიონს“ - სწორად ასე მკაფიოდ და მკაცრად ახასიათებს რაისი ერაყის ყოფილ პრეზიდენტს. (Rice, 2012)

სადაზვერვო სამსახურის მიერ გარკვეულ შემთხვევებში დაშვებული შეცდომებისა თუ სხვა კრიტიკული მოსაზრებების მიუხედავად, კონდოლიზა რაისი ყველა იმ „ინგრედიენტის“ ერთობას ხედავდა სადამ ჰუსეინში, რაც ამერიკის შეერთებული შტატების ეროვნულ უსაფრთხოებას მნიშვნელოვან საფრთხეებს უქმნიდა. განსაკუთრებით 9/11-ის ტერაქტის ფონზე.

თეორიული ჩარჩო: რეალიზმი

ერაყის ომის დაწყების მოტივების ასახსნელად საერთაშორისო ურთიერთობების რეალიზმის თეორიას გამოვიყენებ. ამ მიმოხილვის ფარგლებში ფოკუსირებას ნეორეალიზმზე მოვახდენ, ვინაიდან ვფიქრობ, რომ დასახელებული საკითხის ახსნა ყველაზე სწორად ამ კონკრეტული პერსპექტივიდანაა შესაძლებელი. მიმოვიხილავ როგორც თავდასხმითი რეალიზმის, ასევე თავდაცვითი რეალიზმის თეორიის მკვლევარებს.

რეალიზმის თეორიისა და 2003 წლის ერაყის კამპანიის დაკავშირებისას, პირველ რიგში ეროვნული ინტერესებისა და უსაფრთხოების საკითხის გაანალიზებაა მნიშვნელოვანი, რასაც დიდ ყურადღებას დავუთმობ.

რეალიზმის თეორიისთვის ფუძემდებლურ საკითხს წარმოადგენს პრინციპი, რომლის თანახმადაც საერთაშორისო პოლიტიკაში ანარქიული გარემოებაა გამეფებული. ამ ვითარებაში, სახელმწიფოების მოქმედების ერთადერთ მოტივაციას საკუთარი პოზიციებისა და მდგომარეობის გაუმჯობესება წარმოადგენს. მუდმივ ბრძოლასა და კონკურენციაში მყოფი სახელმწიფოებისთვის მნიშვნელოვანია, რომ მათი გავლენები ძლიერი და ფართო იყოს. ამავდროულად მიჩნეულია, რომ არ არსებობს „კეთილი“ და „ბოროტი“ ქვეყნები, ვინაიდან სახელმწიფოები პრაგმატული გადმოსახედიდან უყურებენ ვითარებას და რაციონალური ფაქტორებიდან გამომდინარე იღებენ გადაწყვეტილებებს.

რეალიზმის ამ საბაზისო და ფუნდამენტურ ცნებების თანახმად შეგვიძლია განვმარტოთ, რომ ამერიკის შეერთებული შტატები ერაყთან მიმართებით სწორად ამ კუთხით ოპერირებდა. ჯორჯ ბუშის ადმინისტრაციის მიზანი ბალდადიდან მომავალი საფრთხის აღმოფხვრა იყო, რისთვისაც ერაყის იმდროინდელი ხელისუფლების განეიტრალება და მტრულიდან ქვეყნის მოკავშირედ ტრანსფორმაცია იყო საჭირო.

2003 წლის ომამდე პერიოდის ერაყი აშშ-ს ეროვნული უსაფრთხოებისთვის კონკრეტულ საფრთხეს წარმოადგენდა. თუმცა, ამის გარდა სახეზე გვქონდა ერთის მხრივ სადამის „ჯიუტი“ და იზოლაციონისტური პოლიტიკა, რომელიც თანამშრომლობის სივრცეს და

აქედან რაიმე კონკრეტული ბენეფიტების მიღების შანს არ ტოვებდა. ამავდროულად, მთელი დეკადის განმავლობაში არსებულმა ეკონომიკურმა და სამხედრო ემბარგომ ჰუსეინის რეჟიმი მნიშვნელოვნად დაასუსტა. ამ მიზეზთა ერთობლიობის საფუძველზე, ალბათ სრულიად ლოგიკური ხდება აშშ-ს მხრიდან განხორციელებული ის პრაგმატული გათვლა, რომელიც საბოლოო ჯამში ერაყის სამხედრო ოპერაციაში გამოიხატა.

აღნიშნული ნაწილის გააზრება იმ კუთხითაც არის მნიშვნელოვანი, რომ რეალიზმის ერთ-ერთი მთავარი პრინციპის - სახელმწიფოების პრაგმატულ გათვლებზე დაფუძნებული პოლიტიკა კიდევ უფრო ცხადი გახდეს. ამის მაგალითად, ერაყის ომის შემდეგ კრიტიკოსების მხრიდან ჯორჯ ბუშის 2002 წლის გამოსვლის გახსენებაა, სადაც ყოფილმა პრეზიდენტმა სამი ქვეყანა - ერაყი, ირანი და ჩრდილოეთ კორეა დაასახელა მთავარ საფრთხეებად (Axis of Evil). (Bush, 2002)

კრიტიკა ძირითადად ეფუძნებოდა იმ მოსაზრებას, რომ თუკი მასობრივი განადგურების იარაღის პროგრამის არსებობა იყო ინტერვენციის გამომწვევი მიზეზი, მაშინ ჯორჯ ბუშმა სამიზნე ქვეყნად, რომელიმე სხვა დასახელებული ქვეყანა - მაგალითისთვის ჩრდილოეთ კორეა რატომ არ აირჩია, სადაც WMD-ს არსებობის კვალი ბევრად უფრო ხილული და ცხადი იყო.

ამ კრიტიკის პასუხი სწორად იმ პრაგმატულ გამოთვლაშია, რომელიც რეალიზმის ერთ-ერთ ფუნდამენტურ სვეტს წარმოადგენს. საქმე მოგებისა და დანახარჯების შორის არსებულ სხვაობის პრინციპს ეყრდნობა. მაგალითისთვის ერაყისგან განსხვავებით, ჩრდილო კორეაზე თავდასხმის შემთხვევაში არსებობდა დიდი საფრთხე, რომ ამ ქმედებს სამხრეთ კორეისთვის დამანგრეველი შედეგი შეიძლება გამოეწვია. აგრეთვე, გასხვავებული იყო ქვეყნების ეკონომიკური მდგომარეობა და ტერორისტებთან არსებული კავშირები. აქედან გამომდინარე, პრაგმატული გათვლის გარეშე გაკეთებული პირდაპირი შედარებები რეალობას ზუსტად ვერ ასახავს და მსგავსი შედარებები ზედაპირული იქნება.

თეორიულ ნაწილზე საუბრისას გასათვალისწინებელია ის ახალი რეალობა, რომელიც გასული საუკუნის უკანასკნელ ათწლეულში დადგა. ცივი ომის დამთავრებით, საბჭოთა

კავშირთან ერთად სიცოცხლე შეწყვიტა ბიპოლარულმა საერთაშორისო სისტემამაც. ამერიკის შეერთებული შტატები ერთადერთი სუპერსახელმწიფო იყო, რომელიც ომის დასრულების შემდეგ უკონკურენტო მსოფლიო ჰეგემონი გახდა. ჩარლზ კრაუტჰამერმა ეს პროცესი „უნიპოლარული მომენტის“ სახელით შეაფასა. (Krauthamer, 1991)

რეალიზმის პერსპექტივიდან გამოდიოდა ისე, რომ ცალსახა და კოლოსალურად დიდი სიძლიერის ფონზე, ამერიკის შეერთებული შტატებისთვის მიზნის მისაღწევად მულტილათერალური პოლიტიკის გატერება ისეთივე მნიშვნელოვანი აღარ იყო. პრაქტიკულ ნაწილში ამის კარგი გამოვლინებაა აშშ-ს თავდაცვის დეპარტამენტის მიერ შემუშავებული პროგრამა, რომელიც 1994-1999 წლებს მოიცავდა და არაოფიციალურად „ვოლფოვიცის დოქტრინის“ სახელით არის ცნობილი.

ანგარიშში ნათქვამია, რომ აშშ იყო მთავარი განსაზღვრელი მსოფლიო წესრიგის და საერთაშორისო თანამშრომლობის როლი ამ თვალთახედვით შემცირებულია. “ჩვენი ყველაზე მნიშვნელოვანი მიზანი ნებისმიერი წყაროდან მომავალი საფრთხეების შეკავება და განეტირალებაა.”(USDP, 1992)

აქედან გამომდინარე, ალბათ გასაკვირი არ უნდა იყოს ბუშის ადმინისტრაციის მხრიდან მეტწილად ერთპიროვნულ გადაწყვეტილებაზე დაფუძნებული ერაყის 2003 წლის კამპანიის დაწყება. ბუშის „წინსწრების დოქტრინა“ ამ საკითხზე საკმაოდ ნათელ პასუხს იძლევა: „ ამერიკის შეერთებული შტატები შეუწყვეტლად იმოქმედებს საერთაშორისო თანამეგობრობის მხარდაჭერის მოსაპოვებლად. ამავდროულად, ჩვენ არ ვიყოყმანებთ, ვიმოქმედოთ მართო, თუ ეს დასჭირდება ჩვენს თავდაცვას. ჩვენ ვიმოქმედებთ წინმსწრებად ტერორისტების წინააღმდეგ, რათა დავიცვათ ჩვენი ხალხი და ქვეყანა“. (Bush, 2002)

სახელმწიფოებისთვის ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე მოქმედებაა მთავარი განმსაზღვრელი ჰანს მორგენტაუსთვის, რომელიც რეალიზმის თეორიის სკოლის ერთ-ერთი ყველაზე თვალსაჩინო წევრად ითვლება. მისი აზრით, ქვეყნის საგარეო პოლიტიკური კურსის განმსაზღვრელი კრიტერიუმები რაციონალურობა და ობიექტურობაა. (Morgenthau, 1948)

ჟურნალ Foreign Affairs-ის ფურცლებზე ჰანს მორგენტაუს სტატია დაიბეჭდა, რომელიც ინტერვენციის საკითხს მოიცავდა. ავტორის მიიჩნევს, რომ ეროვნული მიზნებისა და ინტერესების არსებობის შემთხვევაში, სახელმწიფოს მხრიდან ინტერვენციის განხორციელება შესაძლებელია. მორგენტაუ აქვე აღნიშნავს, რომ კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი მსგავსი გადაწყვეტილების მიღებისას, სახელმწიფოს ხელთ არსებული ძალების პრაგმატული გაანგარიშება გახლავთ. (Morgenthau, 1967)

ეროვნული ინტერესების საკითხს ეხება კიდევ ერთი რეალისტი მკვლევარის, რობერტ გილპინის არაერთი ნაშრომი. იგი მიიჩნევს, რომ ეს ინტერესი შეიძლება სხვადასხვა საკითხებს მოიცავდეს, მაგალითისთვის - ეკონომიკას ან ტერიტორიას. გილპინი ეთანხმებოდა ჰანს მორგენტაუს მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ სახელმწიფოს ყველაზე მაღალი მნიშვნელობის მიზანს მისი ეროვნული ინტერესების დაცვა უნდა წარმოადგენდეს. „ანარქიულ საერთაშორისო სისტემაში სადაც სახელმწიფოები ერთმანეთის კონკურენტები არიან, მმართველმა ელიტამ სახელმწიფოს დაცვა და გადარჩენა ყველაზე მნიშვნელოვან ადგილზე უნდა დააყენოს. (Gilpin, 1996)

არანაკლებ საინტერესოა მისი მოსაზრება საერთაშორისო ურთიერთობებში ძალის პრიმატის შესახებ. გილპინის აზრით, მისთვის ძალის კონცეფცია - სამხედრო, ეკონომიკურ და ფსიქოლოგიურ ნაწილებად იყოფოდა. „პოლიტიკურ ანარქიასა და ინტერესთა კონფლიქტის პირობებში, ძალის ჩვენებას ფუნდამენტური როლი აქვს საერთაშორისო ურთიერთობებსა და პოლიტიკურ ცხოვრებაში“ (Gilpin, 1996)

ეროვნულ ინტერესებსა და უსაფრთხოებაზე საუბრისას გვერდს ვერ ავუვალთ თავდასხმითი რეალისმის თეორიის ერთ-ერთი ფუძემდებლის ჯონ მერშაიმერის წიგნს „The Tragedy of Great Powers“. ნაშრომის ერთ-ერთ მთავარ აზრს წარმოადგენს ფაქტი, რომ ზესახელმწიფოები საკუთარი ზალაუფლებისა და გავლენების მუდმივი გაფართოებისკენ მიისწრაფვიან და მათ ეს სურვილი არსად გაუქრებათ - „სამწუხარო ფაქტია, რომ საერთაშორისო პოლიტიკა დაუნდობელ და სახიფათო საქმეს წარმოადგენს. დიდი ალბათობით, ეს ასეც დარჩება“. (Mearsheimer, 2001)

მერშაიმერი წერს, რომ სახელმწიფოები სტატუს ქვოს შენარჩუნებისკენ არ იღწვიან და პირიქით, საკუთარი გაღვენებისა და ძალაუფლების გაზრდისკენ არიან მომართულები. იგი თვლის, რომ ზესახელმწიფოებს არ გააჩნიათ ერთმანეთს შორის ნდობა, მუდმივად შიშის ქვეშ არიან და ყოველთვის აქვთ სხვაზე თავდასხმისა და იერიშის მიტანის სურვილი, ოღონდ ერთ მნიშვნელოვან გარემოებასაც აკონკრეტებს - „ ძალთა ბალანსის ცვლილების შედეგად გამოწვეული რისკები და საფრთხეები პოტენციურად თუ მაღალია, მაშინ ზესახელმწიფოები მოცდას ამჯობინებენ და უფრო ხელსაყრელ პირობებს ელოდებიან.“ (Mearsheimer, 2001)

იგი ასევე წერს, რომ სამუდამოდ ვერცერთი სახელმწიფო მოახერხებს ჰეგემონის სტატუსის დასაკუთრებას, ამიტომ ზესახელმწიფოებს შორის ბრძოლა სულ გაგრძელდება. ისინი ყველა მათ ხელში არსებულ შესაძლებლობას გამოიყენებენ, რომ გააძლიერონ საკუთარი მდგომარეობა. ამ ფაქტს მერშაიმერი შემდეგი გარემოებით ხსნის - „ დიდი სახელმწიფოები მუდამ მზად არიან თავდასხმის განსახორციელებლად.“ (Mearsheimer, 2001)

უსაფრთხოებაზე საუბრისას მერშაიმერი წერს, რომ სახელმწიფოები ერთმანეთისთვის საფრთხეებს წარმოადგენენ და არ არსებობს რაიმე ზესახელმწიფოებრივი ავტორიტეტი, რომელიც წესრიგს უზრუნველყოფს. აქედან გამომდინარე, ქვეყნებს მარტო უწევთ ბრძოლა საკუთარი უსაფრთხოების დაცვისთვის და გადარჩენისთვის - „ალიანსები დროებით ქორწინებას გავს. დღევანდელი პარტნიორი შესაძლებელია ხვალ მტერი გახდეს და პირიქით“. (Mersheimer, 2001)

ჯონ მერშაიმერი როგორც „თავდაცვითი რეალიზმის“, ასევე სხვა თეორიული სკოლების წარმომადგენლების მოსაზრებას არ იზიარებს და წერს - „დიდი სახელმწიფოები ძალის გამოყენების ინსტრუმენტს ვერ დაივიწყებენ და საერთაშორისო მშვიდობის დამყარებას არ შეეცდებიან. ისინი ვერ იქნებიან დარწმუნებულები, რომ მათი პოლიტიკა წარმატებული იქნება. იმ შემთხვევაში, თუკი ეს მცდელობები წარუმატებლად ჩაივლის, სანაცვლოდ მკვეთრად გაზრდილი საფასურის გადახდა მოუწევთ“. (Mersheimer, 2001)

ჯონ მერშაიმერის მოსაზრებების გარდა, საინტერესოა კიდევ ერთი ნეორეალისტი მკვლევარის, ოლონდ „თავდაცვითი რეალიზმის“ თეორიის ფუძემდებლის კენეტ ვოლცის მოსაზრების გაზიარება. მთავარი განმასხვავებელი ფაქტორი გახლავთ ის, რომ აღნიშნული პერსპექტივიდან სახელმწიფოები მერშაიმერისგან გაკრიტიკებულ სტატუს კვოს დაცვას ცდილობენ.

კენეტ ვოლცი წერს რომ სახელმწიფოების, როგორც საერთაშორისო ურთიერთობების აქტორების ბუნებრივი მდგომარეობაა მუდმივად ომის პოზიციაში ყოფნა - „ზოგიერთმა სახელმწიფომ შესაძლებელია რომ ძალა ნებისმიერ მომენტში გამოიყენოს, ამიტომ ყველა სახელმწიფო უნდა იყოს მზად ანალოგიური ქმედების განსახორციელებლად“. (Waltz, 1979)

საინტერესოა ცნობილი ამერიკელი მკვლევარის მაქს ბუტის სტატია, რომელიც “The Weekly Standard”-ში 2001 წელს დაიბეჭდა და 9/11-ის ტერაქტის შემდეგ განსავითარებელ მოვლენებს ეხებოდა. უკანასკნელ პერიოდში ბუტმა საკუთარი მიდგომები მნიშვნელოვნად შეიცვალა, თუმცა საჭიროდ მივიჩნევ მისი იმდროინდელი მოსაზრებების განხილვას.

“ჩვენი მიზნები უფრო მეტად ექსპანსიური, ხოლო იმპლიმენტაცია უფრო მტკიცე სახის უნდა იყოს“- სწორად ამ ნაწილით იწყება მისი სტატია, სადაც 11 სექტემბრის ტერაქტის საპასუხო გეგმების მიმოხილული. ბუტი წუხდა, რომ ამერიკის შეერთებული შტატები მხოლოდ ე.წ „Proxy War“-ის გამოყენებით მოქმედებდა (რის მაგალითადაც ავღანეთისთვის გადაცემული იარაღი მოაქვს) და კითხვას სვამდა, რომ თუკი პრობლემები უფრო ფართო სახის გახდებოდა (თალიბანის აღზევება მაგალითად, რაც მოხდა კიდევ), მაშინ პასუხისმგებლობა ვის უნდა აეღო და საკითხი როგორ უნდა გადაწყვეტილიყო?

მაქს ბუტი მიიჩნევდა, რომ სამხედრო ძალის გამოყენება ეროვნული უსაფრთხოების დაცვის კონტექსტში მნიშვნელოვანი და აუცილებელი იყო, რისთვისაც პრეზიდენტ კლინტონს აკრიტიკებდა: „ 1998 წელს კენიასა და ტანზანიაში ამერიკის შეერთებული შტატების საელჩოებზე განხორციელებული თავდასხმების შემდეგ, ბილ კლინტონმა საზღვაო რაკეტების გამოყენება გადაწყვიტა. ჯარისკაცების გამოყენების ნაცვლად, კლინტონმა

სიმბოლური თავდასხმა განახორციელა ავღანეთში ოსამა ბინ ლადენის საწვრთნელ ბაზასა და სუდანში ფარმაცევტულ საწარმოზე.“(Boot, 2001)

სტატიაში ბუტი აკრძელებს კრიტიკული მოსაზრებების თავმოყრას ამერიკის შეერთებული შტატების პასიური ბოლიტიკის გამო და წერს, რომ სპარსეთის ყურის ომის შემდეგ ოპერაცი ბალდადამდე, სადამ ჰუსეინი ხელისუფლებიდან ჩამოგდებამდე უნდა მისულიყო. ჯორჯ ბუში უფროსის მხრიდან აღნიშნულ გაგრძელებაზე უარის თქმას და შემდგომში სადამის მიერ ქურთებისა და შიიტი მოსახლეობის წინააღმდეგ დაწყებულ რეპრესიებს ბუტი აშშ-ს ისტორიის ერთ-ერთ სამარცხვინო ფაქტად მოიხსენიებს. სადამ ჰუსეინზე საუბრისას ის წერს - „სადამ ჰუსეინის 11 სექტემბრის ტერაქტში ჩართულობაზე არსებული დებატები მთავარ საკითხს მთლიანად აცდენილია. ვის ადარდებს იყო თუ არა ის კონკრეტულად ამ ბარბაროსული ქმედების მონაწილე? უკანასკნელი წლების განმავლობაში, ის იმდენ მსგავს ბარბაროსულ ქმედებაში მონაწილეობდა - მაგალითად ქურთების გაზით დახოცვა და ქუვეითელების გაუპატიურება, რომ ათასჯერ იმსახურებდა სიკვდილით დასჯას. სადამის დამხობა მხოლოდ სამართალის ზეიმი არ გახლავთ, ეს საკითხი ეროვნული თავდაცვის მნიშვნელობისაა“. (Boot, 2001)

სტატიის გაგრძელებაში წერია, რომ აშშ-ს ყურადღება ერაყზეც უნდა გადაეტანა და სადამ ჰუსეინის სწრაფად მოცილებისთვის ამერიკელი სამხედროების ერაყში შეჭრა იქნებოდა საჭირო. ბუტი წერს იმას, რასაც ნაშრომის ზედა ნაწილში ავღნიშნავდი - ერაყის მოკავშირე ქვეყნად გადაქცევის თაობაზე: „სადამის გადაგდების შემდეგ, ჩვენ შეგვეძლება საერთაშორისო მართველობის დაფუძნება ბალდადში, სადაც წამყვანი როლი აშშ-ს მიენიჭება. ეს იქნება შანსი, რომ დაფუძნდეს პირველი არაბული დემოკრატია.“ (boot, 2001)

მაქს ბუტი სტატიას ბინ ლადენის ლიკვიდაციისა და ერაყის ოკუპაციის სურვილით ამთავრებს. იგი მტრების განადგურების გარდა, მათი „ბუდეების“ განადგურებაზე წერდა. ბუტის მოტივები ეროვნული უსაფრთხოების დაცვით იყო პირველრიგში გამოწვეული.

ომის გამოწვევი ძირითადი მიზეზები

2003 წლის ერაყის ომი რამდენიმე ძირითად მიზეზს ეფუძნება, რომელიც ნაშრომის განმავლობაში უკვე გამოვყავით. აღნიშნულ თავში, იმ ორ ფუნდამენტურ გარემოებაზე გავამახვილებ ყურადღებას, რამაც აღნიშნული სამხედრო კამპანიის დაწყება განაპირობა.

პირველი საკითხი გახლავთ სადამ ჰუსეინისა და ტერორისტების კავშირი. 90-იანი წლების დასაწყისში ერაყი მიერთებული იყო გაეროს იმ რეზოლუციას, რომლის თანახმადაც ქვეყანა ტერორისტულ დაჯგუფებებს დახმარებაზე უარს ამბობდა. სადამ ჰუსეინისა და მისი ხელისუფლების ერთ-ერთი დამახასიათებელი შტრიხი ისიც გახლდათ, რომ სეკულარული მმართველობის პრინციპს ეფუძნებოდნენ. თუმცა, საჯაროდ დეკლარირებული განცხადებებისა და პრინციპების მიუხედავად, ერაყის ხელისუფლებისა და რადიკალური ისლამისტური დაჯგუფებების კავშირი მაინც დღის წესრიგში იდგა. მიმოხილვისთვის საწყის წერტილად სპარსეთის ყურის ომის დასრულების შემდეგ პერიოდს ავიღებ და 2003 წლის ომის წინა პერიოდამდე მივალ.

სპარსეთის ყურის ომის დასრულების შემდეგ, ამ კუთხით ერთ-ერთი პირველი და თვალსაჩინო შემთხვევა ჯორჯ ბუში უმცროსის ლიკვიდირების მცდელობას უკავშირდება.

1993 წლის აპრილში, ამერიკის შეერთებული შტატების ყოფილი პრეზიდენტი ქუვეითში სამ დღიანი ვიზიტით იმყოფებოდა, რა დროსაც მასზე თავდასხმის განხორციელება იგეგმებოდა. აშშ-ს სპეცსამსახურება დროულად მოახერხერს თავდასხმის პრევენცია. ამერიკელი გამომძიებლების ორ თვიანი სამ მიმართულებით იმუშავეს: 1) გამოძიების ფედერალური ბიუროს (FBI) აგენტები ქუვეითში გაემგზავრნენ და მთავარი ეჭვმიტანილები დაკითხეს. 2) FBI-ის ექსპერტების დასკვნით, მანქანაში დამონტაჟებული ბომბი უკავშირდებოდა წარსულში ერაყში მომხდარ სხვადასხვა აფეთქებებს. 3) დაზვერვის სამსახურის მონაცემებით, სადამ ჰუსეინისგან მომავალი მუქარა ჯორჯ ბუში უფროსის წინააღმდეგ სერიოზული ხასიათის იყო. ამ მონაცემებზე დაყრდნობით პრაქტიკულად ეჭვგარეშე გახდა, რომ აშშ-ს ყოფილ პრეზიდენტზე თავდასხმის კვალი მხოლოდ ერთი მიმართულებით - ერაყის ხელისუფლებისკენ მიდიოდა.

ჯორჯ ბუში უფროსის წინააღმდეგ ჩაშლილ ტერაქტს საკმაოდ ხისტად გამოეხმაურა ამერიკის შეერთებული შტატების მაშინდელი პრეზიდენტი ბილ კლინტონი, რომელმაც ტერაქტის მოტივი სპარსეთის ყურის ომს და სადამ ჰუსეინის სამხედროების განდევნით ახსნა: „ეს გახლდათ საგულდაგულოდ დამუშავებული თავდასხმის გეგმა ერაყის მთავრობის მიერ, რომლის სამიზნესაც აშშ-ს ყოფილი პრეზიდენტი წარმოადგენდა. ამის მიზეზი ბუშის მიერ პრეზიდენტობისას მიღებული გადაწყვეტილებები გახლავთ. ერაყელების მიერ პრეზიდენტ ბუშზე თავდასხმა ნიშნავს ჩვენ ქვეყანასა და ყველა ამერიკელზე თავდასხმას.“ (Clinton, 1993)

აშშ-ს პირველი პასუხი ტერაქტზე ის გახლდათ, რომ 15-ზე მეტი ადამიანი დააკავა მომენტალურად, რომლებიც აღნიშნული თავდასხმის ორგანიზებაში იყვნენ ჩართული. ხოლო გამოძიების დასრულების შემდეგ, მათ გაცილებით უფრო აგრესიული პასუხი აირჩიეს - რაც ბაღდადში ერაყის სადაზვერვო სამსახურის შენობების დაბომბვებში გამოიხატა. ოფიციალური განმარტების მიხედვით, ცეცხლი იმ შენობებს გაუხსნეს, სადაც უშუალოდ განხორციელდა პრეზიდენტ ბუშის წინააღმდეგ ტერაქტის დაგეგმვა. ოფიციალურ განმარტებაში ისიც იყო აღნიშნული, რომ ამ შენობებში სხვა არაერთი ტერორისტული აქტი დაგეგმილა.

ტერორისტებთან თანამშრომლობის კუთხით, სადამ ჰუსეინის ბიოგრაფია კიდევ ერთ მძიმე ისტორიას - აბდულ რაჰმან იასნთან თანამშრომლობას იცნობს. ლიტერატურის მიმოხილვის ნაწილში როგორც უკვე ავღნიშნე, რიჩარდ ჩეინი ამ ფაქტს დიდ ყურადღებას უთმობდა საკუთარ ავტობიოგრაფიულ ნაშრომში, როდესაც სადამისა და ტერორისტების კავშირს მიმოიხილავდა.

აბდულ რაჰმან იასნი 1993 წელს მსოფლიოს სავაჭრო ცენტრზე განხორციელებული თავდასხმაში მონაწილე პირი იყო. მისი ჩართულობა ამ ტერაქტში ძირითადად ასაფეთქებელი საშუალებების დამზადებასა და მიწოდების კუთხით გამოიხატა.

2001 წელს პრეზიდენტმა ჯორჯ ბუშმა საჯაროდ განაცხადა, რომ აბდულ იასნი მსოფლიოს ერთ-ერთ ყველაზე საშიშ ტერორისტი იყო. მასზე ჯილდოც დაწესდა, რომელიც იმ

დროისთვის ორ ათეულ მილიონ ამერიკულ დოლარს უტოლდებოდა. სწორად ასეთი ადამიანის მფარველობასა და ხელისშეწყობაში იყო ერაყის ხელისუფლება ბრალდებული.

აბდულ რაჰმან იასინის გარდა, სადამ ჰუსეინის ირგვლივ კიდევ ერთი საშიში ტერორისტის - მუჰამედ ზაიდანი ფიგურირებს, რომელიც მეორენაირად აბუ აბასის სახელით არის ცნობილი. მუჰამედ ზაიდანი „პალესტინის განმანთავისუფლებელი ფრონტის“ (PLF) დამფუძნებელი და ლიდერი იყო. იგი ცნობილი იყო ისრაელის წინააღმდეგ გონხორციელებული არაერთი თავდასხმის ორგანიზებით.

1985 წელს აბუ აბასმა იტალიური საკრუიზო გემი „აკილე ლაურო“ გაიტაცა და ამერიკის შერეიებული შტატების მოქალაქე მოკლა, რომელიც შემდგომ გამტაცებლებმა წყალში გადააგდეს. სხვადასხვა ქვეყნის გავლით, მუჰამედ ზაიდანი საბოლოო ჯამში ერაყში მოხვდა, სადაც სადამ ჰუსეინმა მას დაცული პირობები შეუქმნა. ერაყის ხელისუფლება უარს ამბობდა ზაიდანის იტალიისთვის გადაცემაზე, სადაც მას 5-ჯერ ჰქონდა სამუდამო პატიმრობა დაუსწრებლად მისჯილი. ტერორიზმის, მეკობრეობისა და სხვა დანაშაულებების მიზეზით, ზაიდანზე ძებნა აშშ-იც იყო გამოცხადებული. საბოლოო ჯამში, იგი 2003 წლამდე ერაყში თავისუფლად ცხოვრობდა, ხოლო ომის დაწყების შემდეგ აშშ-ს სპეცდამსახურებმა დააკვეს, ერაყიდან სირიაში გადასვლის დროს.

საბრი ხალილ ალ-ბანა, სადამ ჰუსეინთან დაკავშირებული კიდევ ერთი სისხლიანი პიროვნება, რომელიც საზოგადოებისთვის აბუ ნიდალის სახელით არის ცნობილი. იგი იყო პალესტინური სამხედრო-ნაციონალისტური გაერთიანება „ აბუ ნიდალის ორგანიზაციის“ (ANO) დამფუძნებელი და ლიდერი. ამ ორგანიზაციას არაერთი თავდასხმა უკავშირდება, რომლის შედეგადაც 1500-ზე მეტი ადამიანი გარდაიცვალა და დაშავდა. აქედან ყველაზე გახმაურებულ საქმეებად გაერთიანებულ სამეფოში ისრაელის ელჩზე შლომო არგოვზე განხორციელებული თავდასხმა და 1985 წელს ვენისა და რომის აეროპორტში, პარალელურ რეჟიმში მომხდარი ტერაქტებია, რომლის შედეგადაც ჯამში 20 ადამიანი გარდაიცვალა. იგი 2002 წელს გარდაიცვალა და სიკვდილამდე ბოლო პერიოდში თავს ერაყს აფარებდა.

აღნიშნული შემთხვევების გარდა, სადამისა და ტერორისტებზე კავშირზე საუბრისას ძირითადად ნაშრომში უკვე დასახელებულ შემთხვევას, პალესტინელი თვითმკვლელების ნათესავებისთვის გაწეული ფინანსური დახმარებაა. გაზეთ New York Times-ის ცნობით, სადამ ჰუსეინის ხელისუფლება თითო კამიკაძეზე \$10 ათასიდან -\$25 ათასამდე დახმარებას გასცემდა.

აგრეთვე, საინტერესოა ისრაელის საგარეო საქმეთა სამინისტროს მიერ 2002 წელს გამოქვეყნებული ინფორმაცია, რომლის თანახმადაც ერაყელები მხარს უჭერდნენ და ახალისებდნენ პალესტინაში ტერორიზმს. მცირე ნაწყვეტი ანგარიშიდან: „ დოკუმენტების საფუძველზე დადგინდა, რომ იორდანიაში განთავსებული პალესტინის საელჩო აქტიურ როლს წარმოადგენს სადამ ჰუსეინისგან მომავალი ფინანსების განაწილებაში ტერორისტებისა და კამიკაძეების იორდანიაში მცხოვრები ოჯახის წევრებისთვის.“ (IMFA, 2002)

პალესტინელი ტერორისტების მხარდაჭერის ნაწილში მეტი სიცხადის დასანახად, თავად სადამ ჰუსეინის მიერ გაკეთებული განცხადებას შეგვიძლია გადავავლოთ თვალი: „ ჩვენ უზომოდ მოხარული ვართ პალესტინელი ხალხის გმირული და სუიციდური ხასიათის გამო. ალაჰის სახელით, რასაც პალესტინელი ხალხი ჩადის, ჩემი მოლოდინების მიღმაა...“ (Hussein, 2002)

ყურადღების ფოკუსირება ყველაზე მეტად აბუ მუსაბ ალ-ზარქავის ნაწილზე მოხდა, რომელიც სრული თავისუფლებით გადაადგილდებოდა და ახორციელებდა თავის საქმიანობას ერაყის ტერიტორიაზე. მისი გეოგრაფიული არეალი შემოფარგლული არ ყოფილა, იგი შემჩნეულია როგორც ბაღდათში, ასევე ქვეყნის სხვადასხვა ნაწილებში.

ალ-ზარქავი იმდენად „მსხვილი“ ფიგურა გახლდათ, რომ სადამისთვის იგი ყველაზე „მძიმე“ ბრალდებათ შეგვიძლია მივიჩნიოთ, ტერორისტებთან კავშირის თვალთახედვით. 9/11-ის ტერაქტის შემდეგ, იგი პირდაპირ იყო დაკავშირებული ამერიკის შეერთებული შტატების ნომერ პირველ სამიზნეებთან - „თალიბანთან“ და ტერორისტულ დაჯგუფება

„ალ-ქაიდასთან“. 2005 წლის მდგომარეობით, ამერიკის შეერთებული შტატების მთავრობა ზარქავის სანაცვლოდ დიდ საზღაურს - \$25 მილიონს იხდიდა.

ნაშრომის მეორე ცვლადს სადამ ჰუსეინის ხელში მასობრივი განადგურების იარაღის არსებობა შეადგენს. ამ საკითხის ირგვლივ სხვადასხვა ქვეყნების სადაზვერვო სამსახურების მიერ გაკეთებული ანგარიშები არსებობს, რომელსაც ქვემოთ მიმოვიხილავ.

აშშ-ს ცენტრალური სადაზვერვო სააგენტომ (CIA) 2002 წლის ოქტომბერში სპეციალური ანგარიში გამოაქვეყნა, რომელიც ერაყის მასობრივი განადგურების იარაღის პროგრამებს (WMD) აღწერდა. ანგარიშის შესავალ ნაწილში წერია, რომ გაეროს რეზოლუციისა და შეზღუდვების მიუხედავად, ერაყის ხელისუფლება მაინც განაგრძობდა მასობრივი განადგურების იარაღის პროგრამებს.

აქვე აღნიშნული იყო, რომ ოფიციალურ ბაღდადს ქიმიურ და ბიოლოგიურ იარაღთან ერთად, ისეთი სამხედრო ტიპის რაკეტები გააჩნდა, რომელთა ფლობაც გაეროს მიერ აკრძალული იყო. შესავალი ტექსტის მთავარ ნაწილს ის მოსაზრება წარმოადგენდა, რომლის მიხედვითაც ერაყს ათწლეულის განმავლობაში ბირთვული იარაღის შექმნა შეეძლო, თუკი წესებს არ დაემორჩილებოდა. (CIA, 2002)

ანალოგიური შინაარსის მქონე ტექსტს ვნახავთ 2002 წელს ბრიტანული გაერთიანებული სადაზვერვო კომიტეტის (JIC) მიერ მომზადებულ სპეციალურ ანგარიშში, რომელიც ერაყის მასობრივი განადგურების იარაღის პროგრამას ეხება. ამ ანგარიშის საწყის ნაწილში შემდეგი ინფრომაციაა მოცემული: „სანქციების, წარსულში მიყენებული ზიანის, გაეროს უშიშროების საბჭოს მიერ მკაცრად დაგმობისა და უარყოფის მიუხედავად, სადამ ჰუსეინი ეწევა აგრძელებს WMD-ს პროგრამების განვითარებას.“ (JIC, 2002)

CIA-ს მიერ მოზადებულ დოკუმენტაციაში ასევე წერია, რომ 1998 წელს გაეროს ინსპექტორების ქვეყნიდან გაძევების შემდეგ, სადამ ჰუსეინმა ქიმიური იარაღის პროგრამა შეინარჩუნა, გააძლიერა სარაკეტო პროგრამა და უფრო მსხვილი ინვესტიციები ჩადო ბიოლოგიური იარაღის წარმოებაში. „მრავალი ანალიტიკოსის შეფასებით, ერაყს ბირთვული იარაღის პროგრამა განახლებული აქვს.“ (CIA, 2002)

ანგარიშში ასევე ნათქვამია, რომ ოფიციალური ბალდადი სპარსეთის ყურის ომის შემდეგ WMD-ს ირგვლივ არსებულ მდგომარეობას და რეალურ სურათს განზრახ ამახინჯებდა და მალავდა.

არანაკლებ საინტერესოა მოსაზრება იმის შესახებ, რომ ერაყი თანამშრომლობაზე მუდმივად აცხადებდა უარს და წესების დარღვევით მოქმედებდა: „ერაყს არასდროს წარმოუდგენია დამაჯერებელი მკტიცებულება იარაღის, მარაგებისა და სამეწარმეო ინფრასტრუქტურის სრულად განადგურებაზე.“ (CIA,2002)

1998-2002 წლების პერიოდში მასობრივი განადგურების იარაღის პროგრამის მიმოხილვისას, ბრიტანეთის სპეცსამსახურები რამდენიმე ფაქტორზე ამახვილებენ ყურადღებას, მათ შორისაა სადამ ჰუსეინის მხრიდან რეგიონალური ძალთა ბალანსის მისთვის სასარგებლოდ შეცვლა. აღნიშნული მიზნის მისაღწევად, ჰუსეინისთვის მასობრივი განადგურების იარაღის შექმნა მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს წარმოადგენდა.

იქიდან გამომდინარე, რომ ინფორმაცია უფრო მეტად ცხადი აღსაქმელი იყოს, სადამის მიერ წარმოებული იარაღების პროგრამების ზოგად მიმოხილვას აქ დავასრულებ და სანაცვლოდ ქიმიური, ბიოლოგიური და ბირთვული იარაღების პროგრამის შესახებ არსებულ ინფორმაციას ერთმანეთისგან გამოყოფილი და უფრო მარტივად აღსაქმელი სახით მოგაწვდით.

ბირთვული იარაღის პროგრამა: ცნობილია, რომ სპარსეთის ყურის ომამდე ერაყს ბირთვული იარაღის განვითარების პროგრამა დაწყებული ქონდა. ცენტრალური სადაზვერვო სააგენტოს რეპორტში ნათქვამია, რომ „ბალდადი ურანის გამდიდრების სხვადასხვა საშუალებას ცდილობდა, საიდანაც ყველაზე წარმატებული ელექტრომაგნიტური იზოტოპების (EMIS) დაცალკევება და გაზის ცენტრიფუგის პროგრამა იყო.“ (CIA, 2002).

ცნობები იმის შესახებ, რომ ერაყს ხელახლა ქონდა დაწყებული ბირთვული იარაღის პროგრამაზე სულ უფრო და უფრო ხშირი ხდებოდა.

ბირთვულ იარაღთან დაკავშირებით, აშშ-ს ცენტრალურ სადაზვერვო სააგენტოში მიაჩნდათ, რომ სანქციებისა და დანააკრგების მიუხედავად, სადამ ჰუსეინს კვლავ სურდა ბირთვული პროგრამის განვითარება. „ერაყის გაფართოებული საგარეო ვაჭრობა იძლევა გაზრდილ შესაძლებლობას ბირთვულ ტექნოლოგიაზე, მასალებსა და პოტენციურ უცხოურ ბირთვულ ექსპერტიზის ხელმისაწვდომობაზე.“ (CIA,2002)

სადაზვერვო მონაცემების მიხედვით, ბირთვული იარაღის შექმნის სურვილზე ის ფაქტიც მეტყველებდა, რომ ერაყი აქტიურად ცდილობდა მაღალი სიმძლავრის მქონე ალუმინის მილების მოპოვებას, რაც ბირთვული პროგრამის გამდიდრების სურვილით იყო გამწვეული. „მილების ზომებიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ ერაყი ცდილობს ათობით ათასი ცენტრიფუგას გამოიმუშვებას, საკმარისად მაღლა განვითარებული ურანის მილების შესაძლებლობას, რომელიც თავის მხრივ წელიწადში რამდენიმე იარაღის მისაღებად საკმარისი იქნება“ (CIA, 2002)

სავარაუდო დრო, თუ რა პერიოდში მოახერხებდა სადამ ჰუსეინი ბირთვული იარაღის სრულყოფას, ზუსტად განსაზღვრული არ იყო. CIA-ს ანგარიშის მიხედვით, ეს საკითხი დამოკიდებული იყო, თუ როდის მიიღებდა ერაყის ხელისუფლება საკმარის რაოდენობის ნივთირებებს.

არსებული დინამიკით, ბაღდადს ბირთვული იარაღის ათწლეულის მეორე ნახევრამდე ვერ უნდა მოეხერხებინა, თუმცა იყო გამონაკლისი შემთხვევა, რაც პროცესს მნიშვნელოვნად დააჩქარებდა: „ბაღდადს ბირთვული იარაღის შექმნა ერთი წლის თავზე შეეძლება, თუკი მოახერხებდა საზღვარგარეთ იარაღისთვის საჭირო მასალის შექმნას“. (CIA, 2002).

ანალოგიურ შეფასებას იძლევა ბრიტანეთის სადაზვერვო სამსახური. მათი აღწერა ემთხვევა ამერიკელებისას და ნათქვამია, რომ მიუხედავად მატერიალური დანაკლისებისა, ერაყის ხელისუფლებას ბირთვულ იარაღზე მუშაობა დაწყებული აქვს. იმ შემთხვევაში, თუკი სადამ ჰუსეინი საზღვარგარეთული წყაროების გამოყენებით საჭირო შევესებას მიიღებდა, მაშინ ბირთვული იარაღის საწარმოებლად საჭირო დრო 1-2 წლამდე შემცირდებოდა. (JIC, 2002)

ქიმიური იარაღის პროგრამა: სადამ ჰუსეინისთვის ქიმიური იარაღი უცხო ნამდვილად არ იყო და მისი გამოყენების შედეგად, 1980-იან წლებში დაახლოებით 20 ათასი ადამიანი გარდაიცვალა ან სიცოცხლისთვის სახიფათო დაზიანება მიიღო. 1991 წლის სპასრსეთის ყურის ომამდე, ერაყს ქიმიური აგენტების დიდი მარაგი გააჩნდა.

„ბაღდადი ზრდის საკუთარ ინფრასტრუქტურას, რაც ქიმიური იარაღის წარმოების შესაძლებლობებს აფართოვებს. ამ ყველაფერს კი სამოქალაქო ინდუსტრიების საფარქვეშ მალავს“ - სწორად ასე შეფასებული CIA-ს ანგარიშში ქიმიური იარაღის პროგრამის მიმდინარეობა.

80-იანი წლების მიწურულს არსებულ რესურსთან შედარებით, ქიმიური იარაღის მოცულობა შემცირებული იყო, თუმცა უკანსკნელ პერიოდში ერაყი წარმოებაზე უარს არ ამბობს. „ერაყს სავარაუდოთ საიდუმლო სახით აქვს პრეკურსორები, წარმოებისთვის საჭირო აღჭურვილობა, დოკუმენტაცია და სხვა აუცილებელი მასალა, რაც ქიმიური იარაღის პროგრამის გასაგრძელებლად საჭირო“(CIA, 2002)

ქიმიური იარაღის წარმოებაზე მიუთითებდა ის ფაქტიც, რომ სადამ ჰუსეინმა ხელახლა ააშენა და გადააიარაღა ამ ტიპის რამდენიმე საწარმო. „აშენდა ახალი ქიმიური ობიექტები, რომლებიც სრული დატვირთვის ეწევიან წარმოებას ან მზად არიან ასამუშავებლად. მათ შორის არის ტარმიაჰში განთავსებული ქიმიური კვლევის ცენტრი“.(JIC, 2002)

ამავე ანგარიშში წერია, რომ წარსულში ქიმიური იარაღის პროგრამაში მოღვაწე ექსპერტები კვლავ ქვეყანაში რჩებოდნენ, ასევე აღმოჩენილი იყო არაერთი ტექნიკური ინსტრუქციების შემცველი დოკუმენტაცია, რომლის თაობაზეც ერაყის ხელისუფლება ცრუ ინფორმაციას ავრცელებდა და ამბობდა, რომ თითქოს სრულად იყო განადგურებული.

ბიოლოგიური იარაღის პროგრამა: ბიოლოგიური იარაღის პროგრამა კიდევ ერთი და მორიგი განშტოება იყო, სადაც ერაყის ხელისუფლება დეკლარირებულად ერთს ამბობდა, ხოლო სინამდვილეში მეორეს და საწინააღმდეგოს აკეთებდა. ნათელ დამადასტურებელ მაგალითს წარმოადგენს 1995 წლის „აღიარებითი ჩვენება“, რომლის მიხედვითაც ერაყის ხელისუფლებამ დაადასტურა ბიოლოგიური აგენტის ფართო მასშტაბით წარმოება. ამ

პერიოდამდე, სადამ ჰუსეინის რეჟიმის წარმომადგენლები მუდმივად იმეორებდნენ, რომ ბიოლოგიური იარაღის პროგრამა მცირე მასშტაბისა და თავდაცვითი ხასიათის იყო.

„ერაყის ხელისუფლებამ დაადასტურა, რომ სპარსეთის ყურის ომამდე აწარმოებდა ათასობით ლიტრ ანტრაქს ბიოლოგიური იარაღისთვის, ბოტულინუმს ტოქსინს (რომელიც კუნთის რეცეპტორების პარალიზებას იწვევს და შესაძლოა ფატალური შედეგის მომტანი აღმოჩნდეს 24- 36 საათის ფარგლებში), აფლატოქსინს (ძლიერმოქმედი კანცეროგენი, რომელიც ღვიძლს ურტყამს გადაყლაპვიდან რამდენიმე წელიწადში სიკვდილს იწვევს), ბიოლოგიური იარაღის ჭურვებს, საჰაერო ბომბებსა და საჰაერო ხსნარებს. ბაღდადს არ მოუწოდებია დამაჯერებელი მტკიცებულებები, ბიოლოგიური იარაღის აგენტისა და შეიარაღების ცალმხრივი განადგურების შესახებ“. (CIA, 2002)

დოკუმენტში ასევე ჩამოყალიბებულია მოსაზრება იმის შესახებ, რომ ერაყის ხელისუფლებას ბიოლოგიური იარაღისთვის საჭირო პროდუქციის საწარმოები მასობრივად განათავსა ქვეყნის ტერიტორიაზე და გავიდა უფრო დიდ მასშტაბებზე, ვიდრე ეს სპარსეთის ყურის ომის წინა პერიოდში იყო. კიდევ ერთ დამახასიათებელ თვისებას წარმოადგენდა ის ფაქტიც, რომ მსგავსი საწარმოები სამოქალაქო მიზნებისთვის განკუთვნილი ინფრასტრუქტურის საბურველის ქვეშ იყო შეფარული.

CIA-ს რეპორტში ასევე ნახსენებია, რომ „არსებობდა მყარი მიზეზები შეშფოთების გამოსახატავად“ ბიოლოგიური იარაღის გამოსაშვებად განსაზღვრული მოძრავი საწარმოებისა და ლაბორატორიების თაობაზე. აღნიშნულ საკითხს ანგარიშში ცალკე აქვს ყურადღება დათმობილი.

შეჯამების სახით შეიძლება ითქვას, რომ ქიმიური და ბიოლოგიური იარაღის შემთხვევაში, სადამ ჰუსეინს ერთის მხრივ 1991 წლის სპარსეთის ყურის ომამდე არსებული და არ განადგურებული მარაგი გააჩნდა და ამავდროულად აქტიურად ეწეოდა პროგრამებისთვის საჭირო „ინგრედიენტების“ ხელახლა წარმოებას.

ბირთვული, ქიმიური და ბიოლოგიური იარაღის პროგრამების გარდა, დღის წესრიგში ბალისტიკური რაკეტების საკითხიც იდგა. „2002 წლის დასაწყისში JIC-იმ დაასკვნა, რომ

ერაყს დაწყებული ქონდა ისეთი რაკეტების პროგრამა, რომელიც 1,000 კმ-ს დაფარავდა. JIC მიიჩნევდა, რომ იმ შემთხვევაში თუკი სანქციები ეფექტურ შედეგს გამოიღებდა, ერაყელები მსგავსი ტიპის რაკეტების შექმნას 2007 წლამდე ვერ შეძლებდნენ“. (JIC, 2002)

გაეროს უშიშროების საბჭოს რეზოლუციის თანახმად, ერაყს არ უნდა ჰქონოდა ისეთი ბალისტიკური რაკეტები, რომლის დაფარვის ზონაც 150 კილომეტრზე მეტს მოიცავდა. ამავდროულად ერაყი ვალდებული იყო, რომ ასეთი იარაღის არსებობის შემთხვევაში, უპირობოდ მომხდარი მათი განადგურება. (UN, 1991)

მიუხედავად ამისა, CIA-ს ანგარიშიდან ნათელი ხდება, რომ სხვა შემთხვევების მსგავსად, ერაყი აღნიშნულ ვალდებულებების შესრულებაზე უარს ამბობდა. „ერაყს არასდროს აღურიცხავს სრულად საკუთარი რაკეტების პროგრამა.“ (CIA, 2002)

ამ რეპორტიდან ასევე ირკვევა, რომ აღრიცხვისგან თავის არიდების გარდა, პრობლემატურ საკითხს წარმოადგენდა რაკეტების წარმოებისთვის საჭირო ინფრასტრუქტურის ხელახლა აწყობა და გაფართოვება. „ერაყელების შუამავლებებს სურდათ ტექნოლოგიების, ხელსაწყოები და ნედლი მასალები, სამხედრო ემბარგოს დარღვევის მიუხედავად“. (CIA, 2002)

სადაზვერვო სამსახურების ანგარიშებზე დაყრდნობით შეგვიძლია შევაჯამოთ, რომ სადამ ჰუსეინი ერთის მხრივ უკვე არღვევდა გაეროს რეზოლუციას, ვინაიდან 150 კმ-ზე დიდი დისტანციის რაკეტები გააჩნდა, მეორეს მხრივ კი აქტიურად ახორციელებდა პროგრამის განვითარებას, რისი მიზანიც უფრო ძლიერ და შორს მიმავალი ბალისტიკური რაკეტების შექმნა იყო. სპარსეთის ყურის ომისა და ოპერაცია „Desert Fox“-ის შემდეგ განადგურებული საწარმოების დიდი ნაწილი სადამს აღდგენილი ჰქონდა, ამავდროულად აქტიურად ცდილობდა საზღვარგარეთიდან არალეგალური ვაჭრობის გაფართოვებას.

ამერიკის შეერთებული შტატებისა და გაერთიანებული სამეფოს სადაზვერვო სამსახურების მიერ შემუშავებული ანგარიშების გარდა, ყურადღებას გაეროს მონიტორინგის,

ვერიფიკაციისა და ინსპექციის (UNMOVIC) ხელმძღვანელის, ჰანს ბლიქის ინფორმაციაზე გავამახვილებ.

2003 წლის 27 იანვრით დათარიღებულ გამოსვლაში, ჰანს ბლიქმა გაეროს უშიშროების საბჭოს ერაყში განხორციელებული მონიტორინგის შედეგები წარუდგინა. მისი შესავალი ტექსტი ერაყში არსებულ სამუშაო გარემოს შეფასებას ეხება, სადაც იგი რაიმე ხელშეშლას ან პრობლემას არ აფიქსირებს. მისი თქმით, ინსპექციები სხვადასხვა ადგილებსა და დღეებში (მათ შორის პარასკევს - მუსლიმთათვის დასვენების დღეს) შეფერხებების გარეშე განხორციელდა.

სამუშაო პროცესში ხელშეშლის ნაკლებობის მიუხედავად, ჰანს ბლიქმა კონკრეტული პრობლემა მაინც დაასახელა. საკითხი ერაყული მხრისგან საფრენ ზონაში უსაფრთხოების გარანტიების აღებას უკავშირდებოდა. საუბარი U-2-ის ტიპის თვითმფრინავით, გაეროს ჯგუფის მიერ საჰაერო დაკვირვებისა და გადაღების საკითხს ეხებოდა. „ჩვენ ავლნიშნეთ, რომ ერაყი წაყენებულ მოთხოვნას არ ითვალისწინებდა. იმედი მაქვს, რომ ეს მიდგომა მომავალში შეიცვლება“. (Blix, 2003)

2002 წელს გაეროს მიერ მიღებული რეზოლუცია-1441- ის თანახმად, ერაყის ხელისუფლებას ანგარიშის წარმოდგენის ვალდებულება ეკისრებოდა. პრობლემურმა საკითხებმა თავი ამ ნაწილშიც იჩინა. ერაყულმა მხარემ გაეროს 12,000 გვერდიანი ანგარიში დროულად ჩააბარა, სადაც ბლიქის მოსაზრებით არაერთი მიმართულებით აღინიშნებოდა. თუმცა, მიუხედავად ამისა, ბუნდოვანება მთლიანად არ ყოფილა გაფანტული. „12 ათას გვერდიანი დეკლარაცია ძირითადად ადრინდელი დოკუმენტების გამეორებას წარმოადგენდა და არ ჩანდა ახალი მტკიცებულებები, რომელიც კითხვებზე პასუხს სრლად ან ნაწილობრივ გასცემდა“. (Blix, 2003)

საკუთარ ანგარიშში ბლიქი ქიმიური იარაღის, ბიოლოგიური იარაღისა და რაკეტების ირგვლივ არსებულ საკითხებს მიმოიხილავს. ქიმიურ იარაღზე საუბრისას იგი აღნიშნავს, რომ ერაყის მხრიდან გაცხადებული ინფორმაციები ეჭვებს იწვევდა და რეალობას არ შეესაბამებოდა: „ერაყის მხარემ განაცხადა, რომ VX ნერვული აგენტი მცირე მასშტაბით,

მხოლოდ რამდენიმე აქვთ ნაწარმოები, რომელიც ცუდი ხარისხის იყო. ასევე ითქვა, რომ სპარსეთის ყურის ომის შემდეგ შემორჩენილი ნერვული აგენტის მცირე რაოდენობა 1991 წელს ცალმხრივად იყო განადგურებული. თუმცა, UNMOVIC-თვის ეს მტკიცება წინააღმდეგობრივია. მეტიც, წარმოდგენილი დოკუმენტაციიდანაც ირკვევა, რომ ნერვული აგენტის „სისუფთავე“ (purity) იყო გაცხადებულ მონაცემზე უფრო მაღალი. აგრეთვე, ჩვენ გვაქვს კითხვები VX-ის წინამორბედ ქიმიურ ნივთიერებასთან დაკავშირებით, რომელზეც პასუხი უნდა იყოს გაცემული.“ (Blix, 2003)

ჰანს ბლიქსი ბალდადიდან 170 კილომეტრში აღმოჩენილ ბუნკერზეც საუბრობს, სადაც ქიმიური რაკეტების ჭურვები ინახებოდა. მისი თქმით, ეს იყო ახალი ბუნკერი და შესაბამისად ჭურვებიც იმ პერიოდში იყო განთავსებული, როდესაც ერაყს ამის საშუალება არ უნდა ქონოდა.

ერაყის მიერ გადმოცემული ანგარიშიდან ასევე დადგინდა, რომ 1983 -1987 წლებში ერაყის საჰაერო ძალებმა 13,000 ქიმიური ბომბი ჩამოყარეს. ეს მაშინ, როდესაც ერაყის ხელისუფლების მტკიცებით 19,500 ქიმიური ბომბი ჰქონდათ ამ პერიოდში შექმნილი. აღნიშნულ საკითხზე ბლიქსის მოსაზრება შემდეგია: „ სხვაობა 6,500 ბომბს შეადგენს. ამ ბომბებში ქიმიური აგენტის შემადგენლობა 1,000 ტონა იქნება. ამ სხვაობის საწინააღმდეგო მტკიცებულებების არარსებობის გამო უნდა ვივარაუდოთ, რომ აღნიშნული რაოდენობის ქიმიური ნივთიერება აღურიცხავია“. (blix, 2003)

ჰანს ბლიქსმა საკუთარ გამოსვლაში ბიოლოგიურ იარღთან დაკავშირებულ პრობლემებზეც ისაუბრა. „ერაყის ხელისუფლებამ განაცხადა, რომ 8,500 ლიტრი ბიოლოგიური ნივთიერება აწარმოა, რომელიც 1991 წელს მათ მიერ ცალმხრივად განადგურდა. ერაყმა მცირე მტკიცებულებები წარმოადგინა ამ ნივთიერებების წარმოებაზე და საერთოდ ვერ დაადასტურა მისი განადგურების ფაქტი.“ (Blix, 2003)

მან ასევე განაცხადა, რომ ერაყული მხარე იმაზე მეტ ანტრაქს აწარმოებდა, ვიდრე ეს მათ მიერ გაკეთებულ დეკლარაციებში იყო. ბლიქსი ერაყის ხელისუფლებას მოუწოდებდა, რომ აღნიშნული ნივთიერება UNMOVIC-ის ზედამხედველობის ქვეშ განადგურებულიყო ან

საპასუხოდ ისეტი მტკიცებულებები წარმოედგინა, რომელიც ნივთიერების განადგურებას დაადასტურებდა.

ჰანს ბლიქსი ერაყში მუშაობის პერიოდში რაკეტების ირგვლივ არსებულ საკითხებსაც შეეხო. მისი თქმით, SCUD-ის ტიპის რაკეტების საკითხი კვლავ პრობლემატურად რჩებოდა. ერაყის ხელისუფლება ამტკიცებდა, რომ ეს რაკეტები 80-იან წლებში სრულად გახარჯა. “ამ დრომდე არ იყო წარმოდგენილი ტექნიკური ინფორმაცია, რაკეტების გახარჯვის თაობაზე“ (Blix, 2003)

რაკეტებზე საუბრისას ბლიქსი ყურადღებას ამახვილებდა იმ ფაქტზეც, რომ ერაყის ხელისუფლებამ თითქმის სრულად განაახლა პროდუქციის წარმოებისთვის საჭირო ინფრასტრუქტურა. არსებობდა ეჭვი, რომ აღნიშნული რესურსების პირობებში შესაძლებელი იყო ისეთი რაკეტის შექმნა, რომელიც ბევრად უფრო დიდ მანძილს დაფარავდა, ვიდრე ეს 150 კილომეტრია.

გაეროს მანდატით მომუშავე ჰანს ბლიქსის, ანუ ნეიტრალური ზედამხედველის ანგარიშიდან გამომდინარე შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ერაყთან მიმართებით გარკვეული პროგრესი სახეზე იყო, თუმცა მნიშვნელოვანი კითხვის ნიშნები კვლავ რჩებოდა. პრაქტიკულად, არ არსებობდა არეალი, სადაც UNMOVIC-ის წარმომადგენლობას ეჭვები არ გაუჩნდა. გაეროს უშიშროების საბჭოს წინაშე წარმოთქმული სიტყვამ ერაყის ირგვლივ სტაბილურობისა და სიცხადის განცხდა ვერ გააჩინა. მეტიც, ძირეულ საკითხებში პრობლემები კვლავ რჩებოდა.

მოყვანილი საკითხების გარდა, საინტერესო და მნიშვნელოვანია ფულადი სახსრების წყაროების მოკლე მიმოხილვა, რომლის წყალობითაც სადამი აღნიშნულ პროგრამებს აფინანსებდა.

ემბარგოსა და სანქციების ქვეშ მყოფი სადამ ჰუსეინის ხელისუფლებისთვის, ლეგალურ შემოსავლის წყაროს გაეროს პროგრამა „Oil For Food“ წარმოადგენდა. ამ პროგრამის წარმოება ჰუმანიტარული მიზნებით გადაწყდა. რაც შეეხება არალეგალურ საქმიანობას, ამ

შემთხვევაშიც ფოკუსირება ნავთობზე ხდებოდა. CIA-ის მონაცემების მიხედვით, 2002 წლის მდგომარეობით, ერაყის ხელისუფლებამ \$3 მილიარდის არალეგალური შემოსავალი მიიღო.

ამ საკითხზე უფრო დეტალური განმარტება JIC-ის ანგარიშში გვხვდება, სადაც ინფორმაცია უფრო ჩამოილადა, ომის წინა წლების მიხედვით არის მოცემული.

არალეგალური გზით მიღებული შემოსავლები

წლები	მიღებული თანხა მილიარდებში (\$)
1999	0.8-1
2000	1.5- 2
2001	3
2002	3 (დაახლოებით)

ნავარაუდებია რომ ამ თანხებს სადამ ჰუსეინი საკუთარ სამხედრო შენაერთებს და მასობრივი განადუგრების პროგრამაზე ხარჯავდა, თუმცა უფრო კონკრეტული და ზუსტი ციფრები ხარჯების ნაწილში დაზვერვისთვის ცნობილი არ არის. (JIC, 2002)

ამ თავში აღწერილი ორი დამოუკიდებელი ცვლადის გარდა, მიმაჩნია რომ 2003 წლის ერაყის ომის დაწყებაში დამატებითი ზეგავლენა იქონია სადამ ჰუსეინის პერსონამ და მასთან ჯორჯ ბუშის ადმინისტრაციის წევრების დამოკიდებულებამ.

ნაშრომში მოყვანილი ფაქტების საფუძველზე მარტივად შეიძლება იმის დასკვნა, რომ სადამ ჰუსეინს სათანამშრომლოდ თითქმის ყველა სახის რესურსი ჰქონდა ამოწურული და მისი „გამოსწორების“ რაიმე რეალური გარემოებები აღარ არსებობდა.

ამ უიმედო მდგომარეობას ემატებოდა ბუშის ადმინისტრაციის წევრების წარსულის გამოცდილება, განსაკუთრებით სადამ ჰუსეინთან ურთიერთობაში. მაგალითისთვის, დონალდ რამსფელდისა და რიჩარდ ჩეინის დასახელება შეგვიძლია, ვინაიდან ჯორჯ ბუში უმცროსის ხელისუფლებამდეც მონაწილეობდნენ ამერიკის შეერთებული შტატების

საგარეო პოლიტიკურ პროცესებში. დონალდ რამსფელდი ჯერ კიდევ რონალდ რეიგანის პრეზიდენტობის დროს იყო სადამ ჰუსეინთან პირადად შეხვედრილი, ხოლო რიჩარდ ჩეინი ჯორჯ ბუში უფროსის დროს თავდაცვის მდივნის პოსტს იკავებდა. სწორად იმ პერიოდში, რა დროსაც სპარსეთის ყურის ომი მოხდა.

ჯორჯ ბუში უმცროსის გუნდში ბევრი ისეთი პირი იყო თავმოყრილი, რომელსაც საერთაშორისო პოლიტიკის მიმართულებით მუშაობის გამოცდილება მამამისის ადმინისტრაციიდან ან კიდევ უფრო ადრინდელი პერიოდიდან გააჩნდა. ამ ადამიანების პოზიცია სადამ ჰუსეინის მიმართ მკაფიოდ ჩამოყალიბებული და ნეგატიური იყო.

ამის დასტურად ჩემს მიერ უკვე მოყვანილი მაგალითი, CIA-ს ყოფილი ხელმძღვანელის ჯორჯ ტენეტის მოსაზრება გამოდგება. მისი მტკიცებით, სადამ ჰუსეინის წინააღმდეგ ქმედებების განხორციელებაზე და „დაუმთავრებელი“ საქმის დასრულებაზე ჯორჯ ბუში უმცროსი 9/11-ის ტერაქტამდეც ფიქრობდა.

საბოლოო ჯამში, მასობრივი განადგურების იარაღის პროგრამებისა და ტერორისტებთან შესაძლო კავშირის რისკებს აღნიშნული განწყობებიც ემატებოდა, რამაც ამერიკის შეერთებული შტატები 2003 წლის 20 მარტამდე მიიყვანა.

დასკვნა

ნაშრომის ფარგლებში შევეცადე დამემტკიცებინა, რომ ერაყის 2003 წლის ომი განსაკუთრებული მოვლენა ან „ამოვარდნა“ არ ყოფილა ამერიკის შეერთებული შტატების ისტორიიდან. განხილული მასალიდან გამომდინარე თამამად შემიძლია დავასკვნა, რომ ეროვნული უსაფრთხოების წინაშე არსებული რისკებიდან გამომდინარე, ამ ომის წარმოება სრულიად ლოგიკურია. ჯორჯ ბუში უმცორის ადმინისტრაციის ამოსავალ წერილებს ეროვნული ინტერესების დაცვა და 9/11-ის შემდეგ არსებული დიდი გამოწვევები იყო, რომელიც პირველ რიგში აშშ-ს უსაფრთხოებას ემუქრებოდა.

ერაყის ომზე საუბარი, განსაკუთრები უკანასკნელ წლებში მრავალი სპეკულაციისა და არაზუსტი დასკვნების გაკეთების მიზეზი გახდა. აღნიშნული ტენდენცია პირველ რიგში პოლიტიკური კაპიტალის მოპოვებით არის გამოწვეული, რასაც არაერთი პირი - მათ შორის ისეთებიც, ვინც წარსულში ომის წარმოებას მხარს უჭერდა, დღემდე აქტიურად ახორციელებს.

ეკონომიკური ინტერესები, ერაყის ვესტრნიზაცია, ბუშის ადმინისტრაციაში თავმოყრილი პირების იდეოლოგიური მისწრაფებები - ეს ის ძირითადი მიზეზებია, რასაც ხშირად შევხდებით როგორც მედიის მასალებში, ასევე სამეცნიერო ნაშრომებში. მიმაჩნია, რომ აშშ-ს იმდროინდელი ხელისუფლების რეალურ მოტივები აქამდე არნახულ საფრთხეების რისკებსა და იმ პერიოდში მსოფლიოს პოლიტიკურ რუკაზე არსებულ ფეთქებად საშიშ სიტუაციას ეფუძნებოდა. ამავდროულად, გასათვალისწინებელია კიდევ ერთი ასპექტი - ომის დაწყება არ გახლდათ ჯორჯ ბუშის პირველადი და უალტერნატივო გამოსავალი.

ერაყის 2003 წლის ომის უკეთ გასაანალიზებლად, პრაქტიკულად სრულად მიმოვიხილე მეოცე საუკუნის დასაწყისიდან არსებული აშშ-ერაყის ურთიერთობა, რომელიც მუდმივად ცვალებადი ხასიათით გამოირჩეოდა. განსაკუთრებული ყურადღება დაიმსახურა სპარსეთის ყურის ომმა, რაც გარკვეულწილად ათვლის წერტილადაც მივიჩნიე. აღნიშნული გადაწყვეტილების მიზეზი ის ფაქტია, რომ ამ კონფლიქტის შემდეგ აშშ- ერაყს შორის

ურთიერთობები სტაბილურად უარესობისკენ მიდიოდა, რაც მნიშვნელოვანი განმაპირებელი მიზეზი გახდა 2003 წლის ინტერვენციის დაწყებისთვის.

საერთაშორისო ურთიერთობების რეალიზმის თეორია მიმაჩნია, რომ ამ კონფლიქტს ყველაზე სწორი პერსპექტივიდან ხსნის, ამიტომ ფოკუსირება ნეორეალიზმზე მოვახდინე. ყურადღება დავუთმე როგორც თავდაცვით რეალიზმს, ასევე თავდასხმით რეალიზმს, რადგან სურათის ფართოდ დანახვა ყოფილიყო შესაძლებელი.

2003 წლის ერაყის სამხედრო კამპანია სრულად ჯდებოდა ამერიკის საგარეო პოლიტიკის მოზაიკაში. იმ შემთხვევაში, თუკი აშშ-ს ეროვნულ უსაფრთხოებასა და ინტერესებს მსგავსი ხარისხის საფრთხე მიადგება, სამხედრო ინტერვენციისა და ახალი საომარი კამპანიის განხორციელება დღის წესრიგში კვლავ დადგება. 2003 წელს, ბაღდადში ამერიკული სამხედროების გამოჩენა ამის ნათელი დადასტურებაა.

ბიბლიოგრაფია

- (JIC), Joint Intelligence Committee. (2002). *IRAQ'S WEAPONS OF MASS DESTRUCTION THE ASSESSMENT OF THE BRITISH GOVERNMENT*. JIC.
- Blix, H. (2003, 01 27). THE SECURITY COUNCIL: AN UPDATE ON INSPECTION .
- Boot, M. (2001). The Case for American Empire. *The Weekly Standard*.
- Bush, G. W. (2010). *Decision Points*. Crown Publishing Group.
- Cheney, D., & Cheney, L. (2011). *In My Time: A Personal and Political Memoir*. Simon & Schuster.
- CIA. (2002). *Iraq's Weapons of Mass Destruction Programs*. CIA.
- Gilpin, R. G. (2007, 12 24). No one loves a political realist.
- Hoagl, J. (2001). What About Iraq? *The Washington Post*.
- Israel Ministry of Foreign Affairs. (2002). *Iraqi Support for and Encouragement of Palestinian Terrorism* . Israel Ministry of Foreign Affairs.
- Krauthammer, C. (1991). The Unipolar Moment. *Foreign Affairs*.
- Margenthau, H. J., Thompson, K. W., & Clinton, D. (2006). *Politics Among Nations* (7th edition ed.). McGraw-Hill Publishing Company.
- Mearsheimer, J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics* . W. W. Norton Company .
- Morgenthau, H. J. (1967). To Intervene or Not to Intervene. *Foreign Affairs*.
- Rice, C. (2011). *No Higher Honor: A Memoir of My Years in Washington*. Simon & Schuster.
- Rumsfeld, D. (2011). *Known and Unknown: A Memoir*. A Perigee Book/Penguin Group.
- Tenet, G., & Harlow, B. (2007). *At the Center of the Storm: My Years at the CIA*. HarperCollins.
- United Nations. (1991). *Security Council Resolution 687*. United Nations.
- Von Drehle, D., & Smith, J. R. (1993). U.S. Strikes Iraq for Plot to Kill Bush. *Washington Post*, A01.

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

სამაგისტრო პროგრამა „ პოლიტიკის მეცნიერება “

ეკატერინე ჩიკვილაძე

აფხაზეთის ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მცხოვრები მოსახლეობის
ინტეგრაციის სახელმწიფო პოლიტიკა

ნაშრომი შესრულებულია პოლიტიკის მეცნიერების მაგისტრის
აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: ზვიად აბაშიძე - პოლიტიკურ
მეცნიერებათა დოქტორი, ასისტენტ-პროფესორი

თბილისი

2019

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Faculty of Social and Political Science

Master's Program "Political Science"

Ekaterine Chikviladze

Integration Politics of Occupied Territory of Abkhazia

Thesis was written to obtain Master's Degree in Political Science

Scientific mentor: Zviad Abashidze Doctor of Political Science, Assistant Professor

Tbilisi

2019

ანოტაცია

ჩემი სამაგისტრო ნაშრომი ეხება საქართველოს პოლიტიკურ სტრატეგიებს ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მცხოვრები მოსახლეობის ინტეგრაციისათვის. 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის შემდეგ, კვლავ აქტუალური გახდა აფხაზთა ინტეგრაციის საკითხი. საქართველოს მთავრობამ ჩადო რესურსები, რათა განევიტარებინა ეფექტური ინტეგრაციის სტრატეგია ოკუპირებული ტერიტორიებისათვის. სტრატეგია თითქმის 8 წელია მუშაობს, რაც შესაძლებლობას გვაძლევს შევაფასოთ მისი მუშაობის ხარისხი და ეფექტურობა.

საქართველოს მთავრობის მიერ ოკუპირებული ტერიტორიების ინტეგრაციისთვის შემუშავებული სტრატეგიის შესაფასებლად, გამოვიყენე ორი კრიტერიუმი: ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მცხოვრებელთა ინფორმირებულობის დონე, თუ რამდენად აქვთ მათ ინფორმაცია არსებულ პროგრამებთან დაკავშირებით და ანტიპროპაგანდის გავლენა მათ განწყობაზე, ინფორმირებულობის მიუხედავად, რამდენად არის მათში მზაობა, ისარგებლონ აღნიშნული პროგრამებით.

ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მცხოვრებ მოსახლეობას არ აქვს წვდომა საქართველოს მთავრობის მიერ შემუშავებულ პროგრამებზე, რისი მიზეზიც შეიძლება იყოს ამ პროგრამების არაეფექტური გავრცელება აფხაზ მოსახლეობაში. აგრეთვე, საქართველოს შეზღუდული წვდომა აფხაზურ მედიასივრცეზე. ინფორმაციის გავრცელებას ხელს უშლის არაეფექტური სოციალური კომუნიკაცია ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მცხოვრებთა და ქართველ მოსახლეობას შორის.

ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი, რომელიც აფერხებს ინტეგრაციის პროცესისთვის განკუთვნილი პროგრამების ეფექტურ მუშაობას, ანტიპროპაგანდაა. ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მცხოვრებელთა ნაწილს, ინფორმირებულობის მიუხედავად, არ სურს ქართულ პროგრამებში ჩართვა, რადგან ეს ანტიაფხაზურ ქმედებად მიაჩნიათ, ხოლო საქართველო - მტრად.

Annotation

The purpose of the MA thesis is to investigate the political integration strategies of Georgian government used for the citizens in occupied territories. The integration process of Abkhazians became significantly actual after 2008 Russian-Georgian war. Georgian government has put an effort to improve and develop the integration strategies that have been working for approximately 11 years. Therefore, some conclusions can be made about its quality and efficiency.

I used two criteria to analyze Georgian integration strategies for occupied territories: 1. the awareness level about the integration programs of Georgian government among the citizens in occupied territories. It is also important to define if they have some information about these programs or are influenced with anti-propaganda; 2. The influence it results in the attitudes of citizens in occupied territories toward Georgian government integration programs.

Citizens of occupied territories do not have an access to the integration programs. Lack of information could be the basic reason for non effective distribution of information in Abkhazia. Moreover, limited access of Georgian government on Abkhazian media space, non-effective social communication between citizens of occupied territories and Georgia.

One of the most important reasons that interrupt the effectiveness of the integration process is anti-propaganda spread all over occupied territories. Most of the informed citizens do not want to be involved in the integration programs as they think it is Anti Abkhazian action and consider Georgia to be their enemy.

სარჩევი

შესავალი.....	6
თავი 1. ქართულ-აფხაზური ურთიერთობების ტრანსფორმაცია, პერსპექტივები და პრობლემები რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ	16
1.1 საქართველოს სახელმწიფო სტრატეგია სეპარატისტული რეგიონებისადმი 2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ	16
1.2 საქართველოს კანონი ოკუპაციის შესახებ და მისი როლი ინტეგრაციის საქმეში .	25
თავი 2. სახალხო დიპლომატიის და სამშვიდობო პოლიტიკის როლი	32
2.1 სახალხო დიპლომატიის როლი საქართველოს ოკუპირებულ ტერიტორიებთან ინტეგრაციაში	32
2.2 სამშვიდობო პოლიტიკის როლი მოსახლეობის ინტეგრაციის პროცესში.....	36
თავი 3. ინტეგრაციის ხარისხი გამოწვევები და ანალიზი	39
3.1 საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების სახელმწიფო სტრატეგიის შეფასება ქართველი და აფხაზი ექსპერტების მიერ	39
3.2 არსებული სტატისტიკა / კვლევა.....	44
დასკვნა	49
ბიბლიოგრაფია	51

შესავალი

საკითხის აქტუალურობა: ქართულ-აფხაზური კონფლიქტი საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ წარმოიშვა, კონფლიქტს საფუძვლად უდევს სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპსა და ერთა თვითგამორკვევის უფლებას შორის წინააღმდეგობა. სამწუხაროდ, კონფლიქტის მოგვარება დღემდე ვერ მოხერხდა და ინტეგრაციის ნაცვლად ჩამოყალიბდა უნდობლობის გრძნობა, გახანგრძლივდა ადამიანების დევნილობაში ყოფნა და სხვა.

კონფლიქტის სხვადასხვა მხარეს მყოფი ადამიანები, აფხაზები და ქართველები ფიზიკურად არიან იზოლირებული ერთმანეთისაგან, გარდა ამისა ორივე მხარეს სხვადასხვა ორიენტირი აქვთ აღებული, აფხაზები - რუსეთს ირჩევენ, საქართველო კი - დასავლეთს.

რუსეთი თავის მხრივ ყველანაირად ცდილობს, რომ აფხაზეთზე კონტროლი არ დაკარგოს. პირიქით, მუდმივად აძლიერებს თავის გავლენას. ეს იმ ფონზე, როდესაც საქართველოს, ქართველ ხალხს თითქმის არანაირი კონტაქტი აღარ აქვთ აფხაზეთთან. საქართველო თითქოს ცდილობს კომუნიკაციას მათთან, მაგრამ ამ დრომდე უშედეგოდ და კონკრეტული მიღწევების გარეშე. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ კონფლიქტი მხოლოდ აფხაზეთის და საქართველოს შეთანხმებით არ გადაწყდება, ძალიან მნიშვნელოვანია რუსეთის და ევროკავშირის, ასევე ამერიკის როლი.

ევროკავშირი საქართველოსთვის მნიშვნელოვან დონორსა და პოლიტიკურ მოთამაშეს წარმოადგენს. მისი მიზანია სტაბილური გარემოს შენარჩუნება. სწორედ ამ მიზნით, 2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ იგი შუამავლობდა ცეცხლის შეწყვეტის პროცესს. რის შემდეგაც ევროკავშირი უფრო აქტიურად ჩაერთო რუსეთსა და საქართველოს, შესაბამისად, აფხაზეთთან მოლაპარაკების პროცესებში. რაც რა თქმა უნდა, რუსეთისთვის არახელსაყრელია, საქართველოსთვის კი ერთადერთი ბერკეტი და სწორი არჩევანი.

ქართული პოლიტიკის მიერ აღებული ინტეგრაციის კურსი გულისხმობს ევროპული სტანდარტების შესაფერისი სისტემის ჩამოყალიბებას და ყველა იმ მექანიზმის ამოქმედებას, რომელიც ქვეყანას ამ მძიმე გამოწვევების დაძლევაში შეუწყობს ხელს.

თავის მხრივ, რუსეთი ცდილობს სრულიად მოწყვიტოს აფხაზეთი საქართველოს. რთული ვითარებაა ოკუპირებულ რეგიონებში, სადაც გრძელდება მოსახლეობის ეთნიკური ნიშნით დისკრიმინაცია. დე-ფაქტო ხელისუფლება გალის რაიონში მცხოვრებ მოსახლეობას აიძულებს ქართული გვარების შეცვლას აფხაზურით, რასაც „ისტორიულ ფესვებთან“ დაბრუნების პროცესს უწოდებს.

ასეთ ვითარებაში, საქართველოს ხელისუფლების მიერ აღებული მშვიდობიანი ინტეგრაციის კურსი გულისხმობს ევროპული სტანდარტების შესაფერისი, ჰუმანური სისტემის ჩამოყალიბებას და ყველა იმ მექანიზმის სრულ ამოქმედებას, რომელიც ქვეყანის გაერთიანების წინაპირობას შექმნის.

ამჟამინდელი სამთავრობო ინიციატივა - „ნაბიჯი უკეთესი მომავლისაკენ“ ორ ძირითად მიმართულებას აერთიანებს. ესენია:

- „ვაჭრობის წახალისება გამყოფი ხაზების გასწვრივ“ ;
- „აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის/სამხრეთ ოსეთის მოსახლეობისათვის განათლების შესაძლებლობების განვითარება“.

როგორც ვხედავთ, აფხაზეთთან ინტეგრაციის პრობლემის მოუგვარებლობა მას აქტუალურობას სძენს.

კვლევის მიზნები: კვლევის მიზანია, საქართველოსა და მის ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრებ მოსახლეობას შორის ინტეგრაციის პროცესების გააზრება და შესწავლა. კერძოდ, რამდენად სიცოცხლისუნარიანია საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების მიერ გადადგმული ნაბიჯები და შემუშავებული ინტეგრაციის პოლიტიკა რუსეთ საქართველოს 2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ და რამდენად მიყვავართ ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრებ ხალხთან ინტეგრაციისკენ.

კველვის ამოცანები :

- შვეიცარიაში საქართველოს ცენტრალური მთავრობის მიერ განხორციელებული მოქმედებების, ინტეგრაციის პოლიტიკის ეფექტურობა;
- გავანალიზოთ საქართველოს და მის ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრებ მოსახლეობას შორის ინტეგრაციის ხელშემშლელი ფაქტორები;
- გავარკვიოთ რუსეთის და ევროკავშირის, როგორც პროცესში მონაწილე მხარეების როლი.

მთავარი საკვლევი კითხვა: ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრები მოსახლეობის ინტეგრაციის პროცესში რამდენად ქმედითია ქართული სახელმწიფოს მიერ შემუშავებული ინტეგრაციის პოლიტიკა?

ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრები მოსახლეობის ინტეგრაციის სახელმწიფო პოლიტიკის შესწავლისას, აღმოჩნდა, რომ რეალურად საქართველოს სახელმწიფო აქტიურად მუშაობს საქართველოს ოკუპირებულ ტერიტორიებთან ინტეგრაციაზე, თუმცა რეალური და ხელშესახები შედეგები ამ დრომდე არ ჩანს. საინტერესოა, რა იწვევს ამას და რა არის რეალურად საქართველოს ცენტრალური მთავრობის მიზანი, რეალური შედეგები თუ ფორმალური მოქმედებები.

კვლევის ჰიპოთეზა: 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის შემდეგ საქართველოს სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული მოქმედებები ნაკლებად ეფექტურია, რადგან მიუხედავად იმისა, რომ ახალი სამშვიდობო პოლიტიკის ფარგლებში, ქართული სახელმწიფო უკვე ათ წელზე მეტია ცდილობს ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრებ მოსახლეობასთან ინტეგრაციას, დაახლოებას და ამ მიზნით სთავაზობს მათ სხვადასხვა პროგრამას, პროექტს, ასევე ანიჭებს გარკვეულ პრივილეგიებს საქართველოს სხვა მოქალაქეებთან შედარებით, მიუხედავად ამისა ამ დრომდე რეალური შედეგები არ ჩანს.

თეორიული მიმოხილვა:

1989 წლის შემდეგ მსოფლიო პოლიტიკა ძალიან შეიცვალა, ის ცვალებადი და მრავალპოლუსიანი გახდა ყველა მიმართულებით. ჩვენი თემის მიზნებიდან

გამომდინარე, ჩვენ განვიხილავთ ინტეგრაციის კონცეფციებს. ინტეგრაცია შეიძლება გაგებულ იყოს, როგორც პირობა ან პროცესი ან გამოყენებული იყოს გარკვეული პოლიტიკური პროცესების ასახსნელად.

ინტეგრაცია შესაძლოა ატარებდეს ფორმალურ ან არაფორმალურ ხასიათს:

- ✓ ფორმალურია ინტეგრაცია, რომელიც გამოიხატება პოლიტიკური გადაწყვეტილებებით;
- ✓ არაფორმალური კი გულისხმობს ურთიერთობებს ეკონომიკურ, კულტურულ, სოციალური სფეროში.

თავის მხრივ, ეკონომიკური ინტეგრაცია გულისხმობს საბაჟო კავშირების, საზღვრისპირა თავისუფალი ბაზრების არსებობას.

პოლიტიკური ინტეგრაცია კი თანმხვედრი მიზნებისა და ფასეულობების ჩამოყალიბებას გულისხმობს, ასევე უთანხმოებების მშვიდობიან გადაწყვეტას და ზოგადად მჭიდრო კავშირებს.

მნიშვნელოვანია კულტურული ინტეგრაციაც, რაც გულისხმობს საერთო კულტურულ ღონისძიებებს ან ერთმანეთის კულტურის ახლო გაცნობას.

სამოქალაქო ინტეგრაცია კომპლექსური მოვლენაა და მეტად ინდივიდუალური სხვადასხვა შემთხვევებში. ინტეგრაციის პროცესი და მექანიზმები მორგებული უნდა იყოს კონკრეტულ შემთხვევებს თუ უმცირესობათა ჯგუფს. აუცილებელია კულტურული და სოციალური კომუნიკაცია საინტეგრაციო ჯგუფთან, შესაბამისად მთავრობის პოლიტიკა უნდა ეფუძნებოდეს აქტიურ კავშირს და კომუნიკაციას ამ კონკრეტული ჯგუფის მედია საშუალებებთან, აქცენტს აკეთებდეს საგანამანათლებლო საქმიანობაზე და ა.შ. ვინაიდან ეს არის ორმხრივი პროცესი, აუცილებელია უაშუაო კომუნიკაცია საინტეგრაციო ჯგუფის წევრებთან, რათა მოხდეს მათი რეკრუტირება მიმდინარე რეფორმებსა და მოვლენებში.

აფხაზეთის შემთხვევაში ყველა ეს პროცესი გართლებულია, რადგან კომპლიქტურმა მდგომარეობამ მეტად გაართულა ინტეგრაცია და არასწორი პოლიტიკის შემთხვევაში კიდევ უფრო დამძიმდება სიტუაცია, შესაბამისად ფრთხულად უნდა შემუშავდეს და

განხორციელდეს ინტეგრაციის პოლიტიკა, რომელის უშუალოდ იქნება მორგებული აფხაზეთის სპეციფიკასა და საჭიროებებზე.

მიმაჩნია, რომ ყველაზე კარგი ვარიანტი იქნება ეროვნული ჯგუფების სამოქალაქო ინტეგრირება ქართულ საზოგადოებაში/სახელმწიფოში. სამოქალაქო ინტეგრაციის კონცეფციამ შეიძლება დადებითი როლი ითამაშოს როგორც ეთნიკურ ჯგუფებს შორის ურთიერთობათა ნორმატიული დარეგულირების თვალსაზრისით, ასევე ზოგიერთი სამართლებრივი დავის გადაწყვეტისას. თუმცა, გასატარებელია სერიოზული ღონისძიებანი, რათა ეთნიკური ჯგუფების ინტეგრირება მომავალ ქართულ საზოგადოებაში უკეთესად წავიდეს, რაც ფართომასშტაბიანი სახელმწიფო პროგრამების გარეშე ვერ განხორციელდება. ვინაიდან მენტალიტეტის შეცვლა ასე სწრაფად და ადვილად არ ხდება, ეს დამოკიდებული იქნება იმაზე, თუ რამდენად წარმატებული იქნება დემოკრატიული ღირებულებების და სამოქალაქო ინსტიტუტების შენება, ლიბერალურ-დემოკრატიული ღირებულებების დამკვიდრება ჩვენს ქვეყანაში.

ვფიქრობ, საქართველოს და მისი ოკუპირებული ტერიტორიების შემთხვევაში ინტეგრაცია საუკეთესო გამოსავალია და არამხოლოდ ოკუპირებული ტერიტორიების აქეთ დარჩენილი საქართველოსთვის. რადგან როგორც მეცნიერები ვარაუდობენ რუსეთთან არსებულ რეჟიმში ურთიერთობამ აფხაზეთი შესაძლოა იზოლაციამდეც კი მიიყვანოს, რაც მათთვის ხელსაყრელს ხდის საქართველოსთან ინტეგრაციას.

კვლევის მეთოდოლოგია: კვლევის დროს მოპოვებული მონაცემების დასამუშავებლად და გასაანალიზებლად გამოყენებულია აღწერითი და თვისობრივი კვლევის ანალიზის მეთოდი.

თვისობრივი კვლევის ანალიზის მეთოდის მიზანია კვლევისთვის საინტერესო მასალის შინაარსის დამუშავება და გაანალიზება. ნარატიული ანალიზის საშუალებით, დავამუშავებ ჩემი კვლევის საკითხთან დაკავშირებულ არსებულ ლიტერატურასა და სხვადასხვა ნარატიულ მასალას, რათა აღნიშნული მასალებიდან გამოვყო კვლევისთვის მნიშვნელოვანი საკითხები და გავაანალიზო.

კვლევის პროცესში, დამატებითი მონაცემების მოსაპოვებლად გამოვიყენებ სიღრმისეული ინტერვიუები ესპერტებთან, რომლებიც ინტეგრაციის მიმართულებით მუშაობენ. აღნიშნული ინტერვიუს საშუალებით შესაძლებელი გახდება მანამდე მიღებული ინფორმაციის სტანდარტიზირება და საერთო კრიტერიუმის აღმოჩენა.

გამოყენებული ლიტერატურის მიმოხილვა:

ნაშრომი შედგება წარმოდგენილი თემის ირგვლივ არსებული სხვადასხვა მეცნიერის ნაშრომების თეორიული ანალიზისგან. მეცნიერთა ნაწილი რუსეთ საქართველოს ომს და შემდეგ მოსალოდნელ პრობლემებსაც ომამდე განიხილავდნენ. მაგალითად დე ვაალი საქართველო რუსეთის ომთან დაკავშირებით მიიჩნევს, რომ “სიტუაცია რეალურად რუსეთში ადმინისტრაციის ცვლილებამ შეცვალა. ხელისუფლებაში ვლადიმირ პუტინი მოვიდა და თანდათანობით დაიწყო საქართველოს დასჯის, აფხაზეთის იზოლაციის დასრულების და კონფლიქტში ძალაუფლების ბალანსის შეცვლისკენ მიმართული პოლიტიკის გატარება”.

ამავე კონტექსტში აკაბა (Akaba, N. An Overview of the Parties' Positions, in Transformation of the Georgian-Abkhaz Conflict: Rethinking the Paradigm, edited by Natella Akaba and Iraklii Khintba, <http://www.c-r.org/our-work/caucasus/documents/2011/CR%20Ab-Ge%20ENG%20Web.pdf> (Retrieved May, 2011) მართებულად შენიშნავს: “რაც უფრო ისწრაფოდა საქართველო დასავლეთისკენ, უფრო მკაცრდებოდა რუსეთის პოლიტიკა საქართველოს მიმართ და რბილდებო და ის აფხაზეთისადმი”.

აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში 2008 წლის ომის შემდეგომი მოვლენების გათვალისწინებით, ო'ლონგვილი და მისი კოლეგები (O'Loughlin, J., Kolossov, V. and Toal, G. (2011). “Inside Abkhazia: Survey of Attitudes in a De Facto State,” Post-Soviet Affairs, 27, 1-46.) ამტკიცებენ, რომ განვითარებულმა პროცესებმა “აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში საზოგადოებრივი აზრის მარგინალიზაცია გამოიწვია: ეს რეგიონები გარედან კონსტრუირდება, პირველ რიგში, როგორც სტრატეგიული ობიექტები”. მნიშვნელოვანია აფხაზეთისადმი რუსეთის პოლიტიკურ-ეკონომიკური მხარდაჭერის ზრდა, განსაკუთრებით კოსოვოს დამოუკიდებლობის აღიარების შემდგომ.

ჩარლზ კინგი კი (King, Ch. (2001). “The Benefits of Ethnic War: Understanding Eurasia’s Unrecognized States,” World Politics 53 (July). ამტკიცებს, რომ “კონფლიქტის საბოლოო მოგვარების რეალური დამაბრკოლებელი მიზეზი შეიძლება შეუთანხმებელ პრეტენზიებსა და საერთაშორისო მოლაპარაკებების მიღმა იძებნებოდეს და ეს თითოეულ რეგიონში პოლიტიკური ელიტების მიერ რეალურად ფუნქციონირებადი სახელმწიფოების ჩამოყალიბება იყოს; ისინი ისევე მოქმედებენ, როგორ ის ქვეყნები, რომელთა ნაწილს ისინი ფორმალურად წარმოადგენენ”.

ავგისტოს ომის შემდეგ თბილისის მიერ ინიცირებული სამშვიდობო პროექტების კრახის მიზეზების ანალიზისას ხაინდრავა (Khaindrava, I. (2011a) Conflict Resolution Policies Before August 2008, Transformation of the Georgian-Abkhaz Conflict: Rethinking the Paradigm, by Archil Gegeshidze and Ivliane Haindrava. http://www.c-r.org/our-work/caucasus/documents/2011/CR%20Ge-Ab%20ENG%20web_Georg_perspective.pdf (Retrieved May, 2012) აღნიშნავს:

“კონფლიქტის მოგვარებისადმი საქართველოს მიდგომის ძირითადი პრინციპები ... არ შეცვლილა და ისინი აფხაზეთის სტატუსს საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის ფარგლებში განსაზღვრას და იძულებით გადაადგილებულ პირთა აფხაზეთში დაბრუნებას ეფუძნება” ეს გამორიცხავს აფხაზური მხარეების მიერ აღნიშნული სამშვიდობო პროექტით დაინტერესებას, მით უმეტეს რუსეთის მიერ მათი დამოუკიდებლობის აღიარების შემდეგ.

ჩვენი საკვლევი თემისათვის ასევე ძალიან მნიშვნელოვანია ქეთევან ციხელაშვილის ნაშრომი: „დასავლური პარადიგმის ფარგლებში აფხაზეთის „იზოლაცია / დეიზოლაციის“ საკითხი“. აღნიშნულ ნაშრომში ქ. ციხელაშვილი აღნიშნავს, რომ: იმ შემთხვევაში, თუ აფხაზური მხარე მოიაზრებს მოსკოვს, როგორც სტრატეგიულ პარტნიორს და გარე სამყაროსთან წვდომის „ერთადერთ“ გზას ანუ თუ მოახდენს თბილისის, როგორც ალტერნატივის იგნორირებას, ის, რასაც მოვიხსენიებთ ტერმინით „იზოლაცია,“ ფაქტობრივად აღწერს განვითარებულ მდგომარეობას, როდესაც აფხაზეთი გახსნილია მხოლოდ რუსეთისათვის.

ვფიქრობ, აფხაზეთთან ინტეგრაციაში მნიშვნელოვნად დაგვეხმარება სწორედ ეს მოსაზრება. თუ შევძლებთ და დავანახებთ აფხაზებს, რომ მხოლოდ რუსეთთან კავშირი მათ სრულ იზოლაციაში ამყოფებთ, ვფიქრობ, დაიწყება მნიშვნელოვანი ძვრები ინტეგრაციის მიმართულებით.

ამ საკითხის პრევენციისათვის 2010 წლის იანვარში, საქართველოს მთავრობამ გამოაქვეყნა „სახელმწიფო სტრატეგია ოკუპირებული ტერიტორიების მიმართ: ჩართულობა თანამშრომლობის გზით.“

სტრატეგიამ პოზიტიური გამოხმაურება ჰპოვა დასავლურ წრეებში და შეფასებული იქნა, როგორც მნიშვნელოვანი წინგადადგმული ნაბიჯი და „მოსახლეობის ინტერესებზე“ ორიენტირებული მრავალი კონსტრუქციული წინადადების შემცველი დოკუმენტი.

დასავლურმა საზოგადოებამ მოიწონა სტრატეგიაში ქართული მხარის მიდგომა 'სუვერენიტეტის' პრინციპთან მიმართებაში, რაც ტერიტორიაზე კონტროლის გარდა, იქ მცხოვრებ მოსახლეობაზე პასუხისმგებლობის აღებას გულისხმობდა. "კეთილი ნების" გამოხატვის გარდა, სტრატეგია ერთგვარად ასახავს ქართული მხარის მიერ ქმედითი ნაბიჯების გადადგმის აუცილებლობის გაცნობიერებას, ნაცვლად „სტრატეგიული მოთმინებისა," თუ ეს უკანასკნელი მოცდის რეჟიმში ყოფნას და შესაბამისად, რეგიონის „იზოლირებულად" ანუ, სავარაუდოდ სრული „რუსიფიკაციის" საფრთხის წინაშე დატოვებას გულისხმობს.

ასევე საინტერესოა საერთაშორისო საკითხების შემსწავლელი მეცნიერების მოსაზრებები, ზოგადად საქართველოს მსგავს ქვეყნებთან დაკავშირებით. რობერტ ტაკერის (R.W.Tucker,1977) მოსაზრებით, სახელმწიფოთა შორის უთანასწორობა ყველაზე მეტად საერთაშორისო სისტემის ხასიათით არის გამოწვეული. იგი შენიშნავს, რომ საერთაშორისო სისტემაში მოქმედი ძალთა თანასწორობის მექანიზმი, მართალია, პატარა ქვეყნებს ხშირად შველოდა საკუთარი დამოუკიდებლობის შენარჩუნებაში, მაგრამ ამავე მექანიზმს სუსტთა ინტერესი ასევე ხშირად უმსხვერპლია. ჰ. ბული კი შენიშნავს, რომ ძალთა წონასწორობის შენარჩუნების პრინციპი, ეჭვგარეშეა ძლიერი ქვეყნისათვის არის ხელსაყრელი, ხოლო სუსტ ქვეყნებს იგი ხელს არ აძლევს, რადგანაც

ხშირად ეს მათ დაქუცმაცებას და გაქრობას ნიშნავს.(H. Bull, New York, 1999:107) ჰანს მორგენტაუ თავის ნაშრომში „Politiks Among Nations: The Struggle for Power and Peace“ საუბრობს, იმის შესახებ რომ პატარა ქვეყანამ საკუთარი უფლებების დასაცავად უფრო ძლიერი მეგობრის მფარველობა უნდა მიიღოს და რომ პატარა ქვეყნის უფლებების დაცვა ძალთა წონასწორობის მექანიზმის მეშვეობით ხდება (H. Morgenthau. York. 1967. 282).

ზემოთ განხილული მეცნიერთა მოსაზრებები თითქმის მთლიანად ესადაგება საქართველოს დღევანდელ მდგომარეობას. საქართველო არის პატარა ქვეყანა, რომელმაც სულ ახლახან დააღწია თავი რუსეთს და მოიპოვა დამოუკიდებლობა, თუმცა ძალიან ძვირად დაუჯდა ეს ფაქტი. ძლიერმა მეზობელმა ყველა ხერხს მიმართა ქვეყნის დაშლისათვის. დღეს კი გვაქვს ოკუპირებული ტერიტორიები და მათთან ინტეგრაციის პრობლემა, აღნიშნულს კი სრულიად მიესადაგება ჰანს მორგენტაუს მოსაზრება იმის შესახებ, რომ სუსტ და პატარა ქვეყანას არაფერი დარჩენია თავის უფლებების დასაცავად, გარდა ძლიერი მეგობრის მფარველობისა. ძლიერ მეგობრად კი საქართველოს ევროკავშირი მოეკლინა. სწორედ ევროკავშირთან თანამშრომლობით ცდილობს საქართველო აფხაზეთთან ინტეგრაციის პრობლემის მოგვარებას, რაც ვფიქრობ ძალიან სწორი ნაბიჯია, რადგან რუსეთთან პირის-პირ ყოფნა მხოლოდ დამღუპველი იქნებოდა საქართველოსთვის.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ა.რონდელის წიგნი „პატარა ქვეყნების საერთაშორისო სისტემები“, საუბარია ძალთა ბალანსის თეორიაზე, პატარა ქვეყნების როლზე და საერთაშორისო აქტორების გავლენაზე, აქ ასევე განხილულია, საერთაშორისო სისტემის თეორიები, (ა. რონდელი თბ.2003)

აღნიშნული ნაშრომი მნიშვნელოვანია საკვლევ თემისთვის, რითიც შესაძლებელი გახდა განმესაზღვრა, საქართველოს როგორც პატარა ქვეყნის მნიშვნელობა, რომელიც საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ გამოვიდა საერთაშორისო ასპარესზე.

დავით პიპინაშვილის „სამხრეთ კავკასიის კონფლიქტები და რეგიონული სტაბილურობის პრობლემები“ კი განხილულია გლობალური და რეგიონალური ზესახელმწიფოების გავლენა სამხრეთ კავკასიის სტაბილურობაზე. მნიშვნელოვან თავს

წარმოედგენს სამხრეთ კავკასიის კონფლიქტები: პრობლემები და მათი გადაწყვეტის გზები. აღნიშნული ნაშრომი საფუძვლიანად განიხილავს აფხაზეთის კონფლიქტის დარეგულირების პერსპექტივებს. კონფლიქტის დარეგულირება კი ინტეგრაციის აუცილებელი წინაპირობაა.

ასევე გამოყენებულ სამეცნიერო ლიტერატურას მიეკუთვნება გიორგი სანიკიძისა და ნინო კილურაძის სახელმძღვანელო „თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობები: მსოფლიო პოლიტიკის გლობალიზაცია“. მასში დეტალურადაა განხილული ყველა ის ძირითადი ასპექტი, რაც ქმნის თანამედროვე მსოფლიო წესრიგს და საფუძვლებს სხვადასხვა სახის კონფლიქტის მშვიდობიანი დარეგულირებისათვის. სახელმძღვანელოში მოცემული ხედვები კვლევის პროცესში წარმოადგენდა ძირითად დასაყრდენს თანამედროვე მსოფლიო წესრიგის აღქმისათვის.

კვლევის დროს ასევე გამოყენებულ იქნა ნაშრომთა კრებული თემაზე „საქართველოში არსებული კონფლიქტები და მშვიდობის პერსპექტივები“, დამუშავდა რუსულენოვანი ინტერნეტ ფორუმები (სადაც აფხაზური და ოსური საზოგადოება აქტიურია) და მედიასაშუალებები.

თავი 1. ქართულ-აფხაზური ურთიერთობების ტრანსფორმაცია, პერსპექტივები და პრობლემები რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ

1.1 საქართველოს სახელმწიფო სტრატეგია სეპარატისტული რეგიონებისადმი 2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ

რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ შეცვალა საქართველო-რუსეთს შორის ურთიერთობები და აუცილებელი გახდა კონფლიქტის მოსაგვარებლად ახალი მიდგომების შემუშავება. აღნიშნული მიდგომების შესამუშავებლად აუცილებელია გავანალიზოთ აგვისტოს ომის შემდეგ აფხაზეთის კონფლიქტის ირგვლივ შექმნილი რეგიონული და საერთაშორისო მდგომარეობა, კერძოდ კონფლიქტის მიმართ ქართული, აფხაზური, რუსული და ევროპული ხედვების ურთიერთმიმართება.

აგვისტოს ომის შემდეგ საქართველოს მთავრობის პოლიტიკა შეგვიძლია დავყოთ რამდენიმე მიმართულებად:

- ✓ ოკუპირებული ტერიტორიების შესახებ კანონის მიღება, რომელმაც აფხაზეთის და ცხინვალის რეგიონის სტატუსი განსაზღვრა როგორც რუსეთის ფედერაციის მიერ დროებით ოკუპირებული ტერიტორიების და არა როგორც სეპარატისტული რეგიონების.
- ✓ საერთაშორისო მასშტაბით რუსეთის მიერ ინიცირებული აფხაზეთის და სამხრეთ ოსეთის აღიარების პოლიტიკის შეკავებისთვის გატარებული ღონისძიებები, რომლებიც მოიცავდა ამ რეგიონების პოტენციურად აღიარების მსურველ სახელმწიფოებთან ახლო პოლიტიკურ-კულტურული ურთიერთობების დამყარებას და ამით მათი შემდგომი აღიარების თავიდან აცილებას.
- ✓ ცნება ოკუპირებული ტერიტორიების საერთაშორისო მასშტაბით დამკვიდრებას. პარალელურად, კონფლიქტის მოსაწყესრიგებლად შემუშავებული ახალი სამშვიდობო გეგმები აფხაზეთის და სამხრეთ ოსეთის საზოგადოებებთან

უშუალო კონტაქტების დამყარებაზე და მათთვის კონკრეტული პოლიტიკური და ეკონომიკური სარგებლის, ასევე ერთობლივი ეკონომიკური პროექტების შეთავაზებაზე კონცენტრირდა.

- ✓ სასაზღვრო ზონებში ერთობლივი ეკონომიკური პროექტების განხორციელებას თავისუფალი ეკონომიკური ზონის ფარგლებში.

2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ საქართველოს ხელისუფლების მიერ ინიცირებული სამშვიდობო გეგმის პროექტი განხილული იქნა როგორც აფხაზეთის კონფლიქტის დარეგულირების ახალი მექანიზმი. თუმცა, როგორც აფხაზეთა პოზიციებიდან ჩანს ისინი მყარად იცავენ თავის “დამოუკიდებლობას”, მაგრამ მათ ასევე აღელვებთ რუსეთის ფედერაციაზე მზარდი პოლიტიკური-ეკონომიკური დამოკიდებულება და უკვე მისი ალტერნატიული და დამაბალანსებელი ძალის გამონახვის აუცილებლობაზე ფიქრობენ.

ვარდების რევოლუციის ხელისუფლების პოლიტიკა სამოქალაქო საზოგადოების საფუძვლების და ინკლუზიური მოქალაქეობის მშენებლობას ეფუძნებოდა, რასაც თან უმცირესობის უფლებების დაცვის და ქართულ საზოგადოებაში ინტეგრაციის შეთავაზებები ახლდა. თვითმმართველობის უფლება, ქვეყნის ცენტრალური ხელისუფლების დონეზე წარმომადგენლობა და უმცირესობების ენის და კულტურის შენარჩუნების საკითხი, საქართველოს მიერ აფხაზეთისადმი და სამხრეთ ოსებისადმი შეთავაზებული სამშვიდობო გეგმების ცენტრალურ ასპექტებს წარმოადგენდნენ.

დერლუგუიანი აფხაზეთისთვის რუსეთ-საქართველოს ომს ვარაუდობდა: “რა შედეგიც არ უნდა მოჰყვეს აფხაზეთის დაუფლებისათვის წამოწყებულ ახალ ბრძოლას, ოლიმპიური პროექტი აშკარად უზრუნველყოფს სეპარატისტული ანკლავის რუსეთში ინტეგრაციას. მაგრამ, პირველ რიგში, როგორც ჩანს, კიდევ ერთ ომს ექნება ადგილი, რადგანაც ნაკლებად სავარაუდოა, რომ საქართველო უმოქმედოდ დაელოდება აფხაზეთის კიდევ უფრო მჭიდრო დაკავშირებას სოჭის ტურისტულ კომპლექსთან”.¹

¹ Derluguian, G.M. (2007). Abkhazia: A Broken Paradise. in M. Narula, S. Sengupta, J. Bagchi, R. Sundaram (Eds), Sarai Reader 07: Frontiers; (pp. 65-82). The Director Centre for the Study of Developing Societies. 79.

საქართველოს ხელისუფლების მიერ გატარებულ არაღიარების პოლიტიკას თანახმაა ამ მიმართულებით შემუშავებული კონკრეტული დოკუმენტები: სახელმწიფო სტრატეგია ოკუპირებული ტერიტორიების მიმართ:

- ✓ ჩართულობა თანამშრომლობის გზით² და
- ✓ ჩართულობის სამოქმედო გეგმა,³

რომლებიც საქართველოს რეინტეგრაციის სამინისტრომ შეიმუშავა.

აღნიშნული დოკუმენტები ყოფილ სეპარატისტულ რეგიონებთან ახალი ურთიერთობების ჩამოყალიბებისთვის ამზადებენ საფუძვლებს და მათ ოკუპირებულ ტერიტორიებად მოიხსენიებენ; დოკუმენტების მთავარი მიზანია ამ კონფლიქტების სახელმწიფოს შიგა პრობლემიდან სახელმწიფოთაშორის პრობლემად წარმოჩენა, რაც ხელს შეუწყობს ეთნიკური კონფლიქტის იარლიყის ჩანაცვლებას. კონფლიქტები წარმოჩინდება ფართო კონტექსტში, სამხრეთ კავკასიის და ცენტრალური აზიის რეგიონის ყოფილ საბჭოთა ქვეყნებში რუსეთის პოსტსაბჭოთა გეოპოლიტიკური ინტერესების გათვალისწინებით.

სამოქმედო გეგმაში ასახული პრინციპები თანაბრად ეხება აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონს და ამ რეგიონებში ლეგიტიმურად მცხოვრებ მოსახლეობას. სახელმწიფო სტრატეგიაში ჩამოყალიბებული მიდგომა ადამიანზეა ორიენტირებული. სამოქმედო გეგმის მიზანია შექმნას ისეთი გარემო, რომელიც ხელს შეუწყობს გამყოფი ხაზებით დაშორებული მოსახლეობის ინტენსიურ ურთიერთობებს, თანამშრომლობას, პარტნიორობასა და საქართველოში მცხოვრებთა შორის ნდობის აღდგენას.⁴

სამოქმედო გეგმა მოიცავს ისეთ ღონისძიებებს, რომლებიც უფრო აქტიურად ემსახურება აფხაზური და ოსური კულტურული მემკვიდრეობისა და იდენტობის შენარჩუნებას საქართველოში. ეს ასევე გულისხმობს ოსური ენის, როგორც ეროვნული უმცირესობის ენის და საქართველოს კონსტიტუციის თანახმად აფხაზური ენის,

² "State Strategy on Occupied Territories: Engagement Through Cooperation," <http://www.smr.gov.ge/uploads/file/SMR-Strategy-en.pdf> (Retrieved May, 2011)

³ "Action Plan for Engagement," Office of the State Minister for Reintegration, endorsed on July 6, 2010. http://www.smr.gov.ge/uploads/action_plan_en.pdf (Retrieved May, 2011)

⁴ ჩართულობის სტრატეგიის სამოქმედო გეგმა - http://smr.gov.ge/Uploads/_94d96fb2.pdf

როგორც აფხაზეთში სახელმწიფო ენის დაცვას. აფხაზური და ოსური კულტურის კუთხეების დაარსება მუზეუმში, თბილისში. აფხაზურ და ოსურენოვანი რადიო მაუწყებლობის ხელშეწყობა. ღვთისმსახურების თავისუფლად აღსრულების ხელშეწყობა, სასულიერო პირების გადაადგილებისა და რელიგიური სიწმინდეების ტრანსპორტირების თავისუფლების უზრუნველყოფის გზით. სამოქმედო გეგმა მოიცავს სპორტულ, კულტურულ და გასართობ ღონისძიებებს, რათა ერთად შეკრიბოს გამყოფი ხაზებით დაშორიშორებული ახალგაზრდობა. ახალგაზრდა ლიდერთა ერთობლივი პროგრამების შემუშავება საქართველოს მომავალი ელიტისათვის; საქართველოსათვის განკუთვნილ ახალგაზრდულ საგრანტო პროგრამებში აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში მცხოვრები მოსახლეობის მონაწილეობა.

აფხაზების პოლიტიკური ელიტისთვის მიუღებელი აღმოჩნდა სამშვიდობო ინიციატივა, რადგანაც სამშვიდობო გეგმის თანახმად, წამყვანი პოზიცია საქართველოს ენიჭება, ხოლო აფხაზები უბრალოდ სამშვიდობო გეგმის მონაპოვრებით ისარგებლებენ.

ჩარლზ კინგი ამტკიცებს, რომ “კონფლიქტის საბოლოო მოგვარების რეალური დამაბრკოლებელი მიზეზი შეიძლება შეუთანხმებელ პრეტენზიებსა და საერთაშორისო მოლაპარაკებების მიღმა იძებნებოდეს და ეს თითოეულ რეგიონში პოლიტიკური ელიტების მიერ რეალურად ფუნქციონირებადი სახელმწიფოების ჩამოყალიბება იყოს; ისინი ისევე მოქმედებენ, როგორ ის ქვეყნები, რომელთა ნაწილს ისინი ფორმალურად წარმოადგენენ”⁵. დღეისათვის ამას ემატება 2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ რუსეთის ფედერაციის გაბატონებული მდგომარეობა რეგიონში. დაპირისპირებულ მხარეებს შორის მათ მიერ შემუშავებულ სამშვიდობო პროექტების ფარგლებში კომპრომისზე წასვლის სურვილის არქონა სერიოზულად აბრკოლებს მომავალ მოლაპარაკებებს.

აგვისტოს ომის შემდეგ თბილისის მიერ ინიცირებული სამშვიდობო პროექტების კრახის მიზეზების ანალიზისას ხაინდრავა აღნიშნავს:

⁵ King, Ch. (2001). “The Benefits of Ethnic War: Understanding Eurasia’s Unrecognized States,” World Politics 53 (July). 535.

“კონფლიქტის მოგვარებისადმი საქართველოს მიდგომის ძირითადი პრინციპები არ შეცვლილა და ისინი აფხაზეთის სტატუსს საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის ფარგლებში განსაზღვრას და იძულებით გადაადგილებულ პირთა აფხაზეთში დაბრუნებას ეფუძნება”⁶ ეს გამორიცხავს აფხაზური მხარეების მიერ აღნიშნული სამშვიდობო პროექტით დაინტერესებას, მით უმეტეს რუსეთის მიერ მათი დამოუკიდებლობის აღიარების შემდეგ.

2008 წლის აგვისტოს ომის დასრულებისთანავე საქართველოს ხელისუფლება კონფლიქტური ტერიტორიებისადმი ახალი მიდგომის შემუშავებას შეუდგა. მოგეხსენებათ აგვისტოს ომი საქართველოსა და რუსეთის ფედერაციას შორის მანამდე არსებული ფარული დაპირისპირების ღია გამოვლინებას წარმოადგენდა, რადგან 2008 წლის ომამდე რუსეთი მშვიდობისმყოფელის სტატუსით სარგებლობდა. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ მაშინდელმა ხელისუფლებამ მიუღებლად მიიჩნია კონფლიქტების ქართულ-აფხაზურ და ქართულ-ოსურ კონფლიქტად მონათვლა და მათ ჩანაცვლებას სხვა ტერმინით შეეცადა. ამან საქართველოს ხელისუფლებას რუსეთის ფედერაციის ოკუპანტ ძალად გამოცხადების საშუალება მისცა, რამაც წერტილი დაუსვა მის მედიატორის სტატუსს, რომლითაც ეს ქვეყანა რეგიონში 1993-2008 წლებში სარგებლობდა. გარდა ამისა, საქართველოს ხელისუფლება 2008 წლის 12 აგვისტოს შეთანხმებით აპელირებდა, რომლითაც საფრანგეთის, საქართველოს და რუსეთის პრეზიდენტებმა ცეცხლის შეწყვეტის ხელშეკრულება გააფორმეს საქართველოსა და რუსეთს, და არა საქართველოსა და აფხაზეთს/სამხრეთ ოსეთს შორის.⁷

ქოლი და მიტჩელი მიიჩნევენ, რომ საქართველოს ხელისუფლების ახალი შეთავაზება მნიშვნელოვანი გარღვევაა, რადგანაც “აფხაზეთის, როგორც დამოუკიდებელი ქვეყნის სტატუსს, არასოდეს სცნობენ არც აშშ, და არც ევროკავშირი”. ახალი სტრატეგია

⁶ Khaindrava, I. (2011a) Conflict Resolution Policies Before August 2008, Transformation of the Georgian-Abkhaz Conflict: Rethinking the Paradigm, by Archil Gegeshidze and Ivliane Haindrava. http://www.c-r.org/our-work/caucasus/documents/2011/CR%20Ge-Ab%20ENG%20web_Georg_perspective.pdf (Retrieved May, 2012), 19.

⁷ The Abkhaz Paper: the Agreement on the non-Use of Force as an Important Factor in the Resolution of the Georgian-Abkhaz Conflict, in Dialogue on Security Guarantees in the Context of the Georgian-Abkhaz Conflict, September 2009 http://www.international-alert.org/sites/default/files/publications/Dialogue_on_security_guarantees_in_the_context_of_the_georgian_abkhaz_conflict_en.pdf .22.

მნიშვნელოვან შემობრუნებად შეიძლება იქცეს თბილისსა და სოხუმს შორის არსებულ ურთიერთობებში, რადგან ახალი სამშვიდობო ინიციატივით “აფხაზეთს დასავლეთთან ურთიერთობების დამყარების შესაძლებლობა ეძლევა კონკრეტულ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ საკითხებზე, რაც რუსეთის გავლენის შემცირებს შეუწყობს ხელს”⁸.

2008 წლის აგვისტოს ომამდე კონფლიქტების მოგვარების ბოლო ინიციატივა სააკაშვილის მიერ გაუღედა. ინიციატივის ფარგლებში, რეგიონს შესთავაზეს ფართო ავტონომია ფედერალური ურთიერთობების ფარგლებში, ასევე კულტურის, ენის და აფხაზური იდენტობის დაცვის გარანტიები. საერთაშორისო ვოკრშოპზე – “რეინტეგრაციის პროცესში არასამთავრობო ორგანიზაციების როლი საქართველოში” – გამოსვლისას, რომელიც საქართველოს რეინტეგრაციის სამინისტროს მიერ იყო ორგანიზებული, სააკაშვილმა გაახმაურა აფხაზეთის კონფლიქტის მოსაგვარებლად შემუშავებული მთელი რიგი წინადადებები, რომლებიც მოიცავდნენ ერთიანი თავისუფალი ეკონომიკური ზონის შექმნას, აფხაზეთის წარმომადგენლების შეყვანას საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებაში, ეთნიკური აფხაზისთვის ვიცე-პრეზიდენტის პოსტს, აფხაზეთთან დაკავშირებულ საკითხებზე ვეტოს უფლებას, შეუზღუდავ ავტონომიას, და უსაფრთხოების მთელ რიგ გარანტიებს.⁹

ს. ბაღაფშმა უარჰყო სააკაშვილი შეთავაზება და ის მიუღებლად გამოაცხადა. აგვისტოს ომმა აჩვენა, რომ სეპარატისტული აფხაზეთის მხრიდან არ არსებობდა დიალოგისთვის მზაობა და ბაღაფშის უარი საქართველოს წინააღმდეგ მიმართული რუსეთის ფედერაციის ფართო გეგმის ნაწილად შეიძლება განვიხილოთ, სადაც მნიშვნელოვანი როლი ქვეყნის სეპარატისტულ რეგიონებს ენიჭებოდათ.

2010 წლის 27 იანვარს საქართველოს ხელისუფლებამ დაამტკიცა ახალი დოკუმენტი სახელმწიფო სტრატეგია ოკუპირებული ტერიტორიებისადმი: ჩართულობა თანამშრომლობის გზით. ეს დოკუმენტი ეფუძნება:

⁸ Cooley, A. and Mitchell, L. (2010). Engagement without Recognition: A New Strategy Toward Abkhazia and Eurasia's Unrecognized States. *The Washington Quarterly*, 33(4), 59-73.

⁹ Martins, V. (2010). The Geopolitics of Abkhazia's Sovereignty, in *Portuguese Journal of International Affairs*, #3, Spring/Summer www.ipris.org/php/download.php?fid=242 (Retrieved June, 2011)

- ✓ ოკუპირებული ტერიტორიების შესახებ კანონს, რომელიც დამტკიცდა 2008 წლის ოქტომბერში.
- ✓ 2008 წლის 12 აგვისტოს ცეცხლის შეწყვეტის ხელშეკრულებას.
- ✓ ევროსაბჭოს 2008 წლის 1 სექტემბერის შეხვედრის შემაჯამებელ ოქმს.
- ✓ გაეროს გენერალური ასამბლეის 2009 წლის 28 აგვისტოს დადგენილებას “იძულებით გადაადგილებულ პირთა და ლტოლვილთა სტატუსის შესახებ.”
- ✓ ევროსაბჭოს საპარლამენტო ასამბლეის დადგენილებებს “საქართველო-რუსეთის ომის შედეგების შესახებ” (#1633 (2008), #1647 (2009), #1648 (2009), #1644 (2009), #1683 (2009).“

ახლადშემუშავებული დოკუმენტის – სახელმწიფო სტრატეგია ოკუპირებული ტერიტორიებისადმი: ჩართულობა თანამშრომლობის გზით – ძირითადი მიზანი 2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ თბილისსა და სოხუმს შორის წარმოქმნილი ჩიხიდან გამოსავლის მოძებნაა.

2008 წლის შემდეგ განვითარებულმა მოვლენებმა აჩვენა, რომ საქართველოს მიერ კონფლიქტურ რეგიონებთან მიმართებაში გამოყენებული ტერმინები უფრო მნიშვნელოვანი იყო, ვიდრე რეალური პოლიტიკური და ეკონომიკური შეთავაზებები.

ახალი სამშვიდობო გეგმა დაფუძნებულია ევროპული სახელმწიფოების მიერ გაზიარებულ და ჰელსინკის საბოლოო აქტში ასახულ საერთო პრინციპებზე. სახელმწიფო სტრატეგიის თანახმად, “ამ ტერიტორიების ანექსირების პროცესი უნდა შებრუნდეს და ისინი მშვიდობიანი გზით უნდა ინტეგრირდნენ საქართველოს საკონსტიტუციო წყობაში”.¹⁰

საქართველოს სახელმწიფო ცდილობს წინ აღუდგეს იზოლაციას და დაყოფას, რისთვისაც ქმნის მოტივაციას და მექანიზმებს. ჩართულობის სტრატეგია მიზნად ისახავს კულტურული მემკვიდრეობის და იდენტობის დაცვას, ინფორმაციის თავისუფალი გავრცელებს ხელშეწყობას და ზემოთდასახელებული პუნქტების

¹⁰ “Russia Gains a Foothold in the South Caucasus – With New Military Bases, Moscow has Secured its Influence in the Region,” by Archil Gegeshidze (N.D.). The International Institute for Strategic Studies (IISS), <http://www.iiss.org/programmes/russia-and- eurasia/about/georgian-russian-dialogue/caucasus-security insight/archil-gegeshidze/russia- gains-a-foothold-in-the-south-caucasus/> (Retrieved May, 2011)

განხორციელებისათვის ლეგალური საფუძვლების გამონახვას.¹¹ მიუხედავად იმისა, რომ ამ ეტაპზე ვერ ხერხდება უფრო მჭიდრო ურთიერთობების დამყარება ოკუპირებულ ტერიტორიებთან, მაინც მნიშვნელოვანია ყველა ეს მიდგომა საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღიარებისათვის.

საქართველოს ხელისუფლება გარკვეული პრაქტიკული შეთავაზებითაც გამოდის, რამაც ოკუპირებული ტერიტორიის ადგილობრივ მოსახლეობას საქართველოში დაბრუნებისკენ უნდა უბიძგოს. თუმცა, სამშვიდობო გეგმის მომავალზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს კონფლიქტის წარსული მემკვიდრეობა და რატემა უნდა რუსეთის ფაქტორი.

ოკუპირებული ტერიტორიების რეინტეგრაციის მიზნით შექმნილ დოკუმენტში – ჩართულობის სამოქმედო გეგმა – აღნიშნულია, რომ “საქართველო ესწრაფის ამ მოსახლეობასთან კონტაქტების დამყარებას, ადამიანთა და რეგიონული უსაფრთხოების ინტერესებიდან გამომდინარე მათი იზოლაციის შემცირების და ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებისათვის”.¹² ჩართულობის მიღწევა შესაძლებელია მჭიდრო ეკონომიკური ურთიერთობების, განათლების, ინფრასტრუქტურის, ჯანდაცვის სექტორში თანამშრომლობის შედეგად.

რადგანაც, ოკუპირებულ ტერიტორიებთან ჩართულობა ოკუპანტებთან ახლო ურთიერთობას მოითხოვს, დოკუმენტის დასკვნით ნაწილში აღნიშნულია, რომ საქართველოს ხელისუფლება “გააგრძელებს ურთიერთობას ოკუპანტ ძალასთან ჟენევის პროცესის ფარგლებში, ან რომელიმე პოტენციური ფორუმის მეშვეობით, რათა სტრატეგიისა და სამოქმედო გეგმის წარმატებული განხორციელება იქნეს უზრუნველყოფილი”.¹³ ოფიციალური სოხუმი უარს ამბობს თანამშრომლობაზე, თუმცა წარმოქმნილი ჩიხური სიტუაციის გარღვევას ცდილობს საქართველოს ხელისუფლება და ერთდროულად ოთხი მიმართულებით მოქმედებს:

✓ ჰუმანიტარული,

¹¹ იქვე.

¹² “Action Plan for Engagement,” Office of the State Minister for Reintegration, endorsed on July 6, 2010. http://www.smr.gov.ge/uploads/action_plan_en.pdf (Retrieved May, 2011)

¹³ “Action Plan for Engagement,” Office of the State Minister for Reintegration, endorsed on July 6, 2010. http://www.smr.gov.ge/uploads/action_plan_en.pdf (Retrieved May, 2011)

- ✓ ადამიანური,
- ✓ სოციალური და
- ✓ ეკონომიკური.

ამ სფეროებში თანამშრომლობას კი ჩართულობის შემდეგი ინსტრუმენტები განამტკიცებს:

- ✓ **ნეიტრალური სტატუსის მქონე ურთიერთქმედება:** ხელს უწყობს საქართველოს ხელისუფლებასა და აფხაზეთის და ცხინვალის რეგიონის ფაქტობრივი ხელისუფლების კავშირს ნეიტრალური სტატუსის მქონე ოფიცრების დახმარებით, რომლებიც იმოქმედებენ საერთაშორისო ჰუმანიტარული ორგანიზაციის ეგიდით და ორივე მხარის მიერ დამტკიცებული პროექტების განხორციელებას შეეცდებიან.
- ✓ **ნეიტრალური საიდენტიფიკაციო ბარათი და სამოგზაურო დოკუმენტი:** ადგილობრივი მოსახლეობისათვის ხელმისაწვდომი გახდება სოციალური სერვისები და შესაძლებელი იქნება თავისუფალი გადაადგილება.
- ✓ **ნდობის ფონდი:** გასცემს გრანტებს აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში მოქმედ ორგანიზაციებზე, რომლებიც საზღვრის ორივე მხარეს ახორციელებენ პროექტებს.
- ✓ **ერთობლივი საინვესტიციო ფონდი:** მხარს უჭერს ბიზნესებს, რომლებიც ხელს უწყობენ ადგილობრივი ეკონომიკის განვითარებას, ქმნიან სამუშაო ადგილებს და გამყოფი საზღვრის ორივე მხარეს მცხოვრებ საზოგადოებებს შორის კომერციულ კავშირებს აყალიბებენ.
- ✓ **თანამშრომლობის სააგენტო:** ხელს შეუწყობს გამყოფი მიჯნების გასწვრივ ურთიერთობებს.
- ✓ **საფინანსო ინსტიტუტები:** შესაძლებელს გახდის ანგარიშების, ნაღდი ფულის გადარიცხვის და სხვა ლეგალური ტრანზაქციების განხორციელებას; ხელს შეუწყობს ჰუმანიტარული და აგრეთვე აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში არსებული ბიზნესების ნორმალურ საქმიანობას.

- ✓ **ერთიანი სოციალურ-ეკონომიკური სააგენტო:** დაადგენს ფასებს გამყოფ მიჯნებზე, ყველა სფეროში, დაუმუშავებელი პროდუქციით დაწყებული, შეფუთვით, ხარისხის კონტროლით და დისტრიბუციით დამთავრებული.¹⁴

ეს ინსტრუმენტები სახელმწიფოს შიგნით საერთო ინსტიტუტების ურთიერთქმედების ახალ შესაძლებლობებს ქმნიან. წარმოქმნიან თანამშრომლობის ერთიან სივრცეებს ოკუპირებული ტერიტორიების პოლიტიკური სტატუსის განსაზღვრის გარეშე და საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებასთან პოლიტიკურ ურთიერთობას არ საჭიროებენ. პოლიტიკური საკითხების გადაჭრა სამომავლოდ არის გადადებული, როდესაც ახალი ინსტიტუტების ფარგლებში თანამშრომლობისა და ურთიერთობის რეალური პროცესი დაიწყება, ხოლო ეს ინსტიტუტები ყველა მხარის ინტერესების გათვალისწინებისთვის ინტენსიურად იმუშავებენ.

1.2 საქართველოს კანონი ოკუპაციის შესახებ და მისი როლი ინტეგრაციის საქმეში

რუსეთ-საქართველოს ომი, ისევე როგორც ზოგადად რუსეთისა და საქართველოს ურთიერთობები არის კომპლექსური საკითხი, რომელიც პირველ რიგში თავის თავში გულისხმობს რუსეთის ურთიერთობებს დასავლეთის მიმართ. საქართველო მიმართ გატარებული პოლიტიკა მისთვის მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც ეს პირადად რუსეთის საერთაშორისო პრესტიჟს ეხება. სწორედ ამ სცენარიდან გამომდინარე, რუსული იმპერიალისტური ზრახვები ყოველგვარ საზღვრებს გასცდა მას შემდეგ, რაც საქართველომ ღიად აირჩია და არჩევანი გააკეთა ქვეყნის ევროპულ და ევროატლანტიკურ კურსზე. აგვისტოს ომი, ისევე როგორც რუსეთ-უკრაინის კონფლიქტი აშკარაა, რომ არის ერთი დიდი გეგმის შემადგენელი ნაწილი – ომი დასავლეთის წინააღმდეგ, რომლის სამიზნე გახდა საქართველო.

¹⁴ “Action Plan for Engagement,” Office of the State Minister for Reintegration, endorsed on July 6, 2010. http://www.smr.gov.ge/uploads/action_plan_en.pdf (Retrieved May, 2011)

სამშვიდობო პოლიტიკის როლი მოსახლეობის ინტეგრაციის პროცესში ძალიან დიდია. ჩემს კვლევაში განხილულია პარლამენტის მიღებული კანონი „კანონი ოკუპაციის შესახებ“. კანონი არის 6 ფურცლიანი, მცირე მოცულობის მქონე აქტი, რომლის ყველა მუხლი პირდაპირ გამოხატავს სუვერენული, ერთიანი და განუყოფელი ქართული სახელმწიფოს ლეგიტიმურ ინტერესებს და ადგენს შემდეგ რეგულაციებს:

- ✓ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე თავისუფლად გადაადგილების შეზღუდვა;
- ✓ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელების წესი;
- ✓ უძრავი ქონების განკარგვასთან დაკავშირებულ წესებს.

საერთაშორისო სამართალთან შესაბამისობაში მოყვანის მიზნით, საქართველოს პარლამენტმა რამდენჯერმე შეიტანა ცვლილებები აღნიშნულ კანონში, რასაც წინ, ძირითადად, ვენეციის კომისიის დასკვნები უძღოდა. მიუხედავად ამისა, კვლავ დღის წესრიგში დადგა კანონში ცვლილებების შეტანის აუცილებლობა, რაც უცხო ქვეყნის მოქალაქეთა და მოქალაქეობის არმქონე პირთა ოკუპირებულ ტერიტორიებზე თავისუფალ გადაადგილებას ეხება.

დღეს ასეთი ქმედება საქართველოს ხელისუფლების გვერდის ავლით სისხლის სამართლის წესით ისჯება. საუბარი იყო ამ მუხლის შერბილებაზე იმდაგვარად, რომ ის ადმინისტრაციული წესით დასჯადი გახდეს. ოკუპირებულ ტერიტორიაზე შესვლის შეზღუდვის გარდა, ასევე პრობლემურია ეკონომიკური საქმიანობის აკრძალვა აღნიშნულ ტერიტორიებზე. კანონის დღევანდელი რეგულაცია იმდენად ფართოა, რომ შესაძლოა, შეზღუდვაში მოექცეს ყველა ტიპის ეკონომიკური საქმიანობა, რომელიც ამ ტერიტორიებზე საქართველოს ხელისუფლების გვერდის ავლით ხორციელდება. გარდა ამისა, პრაქტიკული გამოცდილება ცხადყოფს, რომ კანონს სამართლებრივ ეფექტთან ერთად უმეტესად გააჩნია პოლიტიკური დანიშნულება, რაც უნდა განიხილებოდეს აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონების მიმართ მოქმედი საერთო მიდგომების კონტექსტში.

ოკუპაცია საერთაშორისო სამართლის ტერმინია და არის თუ არა ტერიტორია ოკუპირებული, საერთაშორისო სამართლის ნორმების შესაბამისად განისაზღვრება. 1907 წლის ჰააგის მე-4 კონვენციის მიხედვით, ტერიტორია განიხილება

ოკუპირებულად, როდესაც ის მოწინააღმდეგე ძალის ხელისუფლების ქვეშ მოექცევა¹⁵ და ამ მომენტიდან, ოკუპანტ სახელმწიფოს რიგი ვალდებულებები უჩნდება ოკუპირებული ტერიტორიის მიმართ, მათ შორის, დაიცვას წესრიგი, პატივი სცეს ქვეყანაში მოქმედ კანონებს და ა.შ.¹⁶

საქართველოს ხელისუფლებამ ამ კანონის მეშვეობით ოკუპირებულ ტერიტორიებზე აკრძალა ისეთი ეკონომიკური საქმიანობა, რომელიც საჭიროებს ლიცენზიას საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად, თუ ასეთი ლიცენზია პირს არ მიუღია საქართველოს ხელისუფლებისაგან. ასევე იკრძალება სამხედრო და ორმაგი დანიშნულების პროდუქციის შეტანა / გამოტანა, საერთაშორისო საჰაერო და საზღვაო მიმოსვლა, სარკინიგზო მიმოსვლა და საერთაშორისო სატრანსპორტო გადაზიდვა, სახელმწიფო რესურსებით სარგებლობა, ფულადი გადარიცხვების ორგანიზება და ამ ყველა ჩამოთვლილი საქმიანობის დაფინანსება ან სხვა ფორმით ხელ შეწყობა¹⁷ შესაბამისად, კანონი კრძალავს არა მხოლოდ საერთაშორისო აქტორების მოქმედებას ოკუპირებულ ტერიტორიებზე, არამედ ოკუპირებულ ტერიტორიების მცხოვრებთა მიერ კონკრეტული ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელებასაც. მუხლის ფორმულირება იმდენად ფართოა, რომ შეიძლება მოიცვას ნებისმიერი ეკონომიკური აქტივობა, ისეთიც კი, რომელიც ადგილობრივი მოსახლეობის გადარჩენისათვის არის აუცილებელი, მათ შორის, საკვები პროდუქტის იმპორტი და რეალიზაცია, სამედიცინო და საგანმანათლებლო დაწესებულებების ფუნქციონირება და ა.შ.

მიუხედავად იმისა, რომ კანონში შესული ცვლილებების შემდეგ, ეს აკრძალვა აღარ ვრცელდება იმ პირებზე, რომლებიც გადაუდებელ ჰუმანიტარულ დახმარებას ახორციელებენ და წინასწარ ან მოგვიანებით აცნობებენ ამის შესახებ საქართველოს ხელისუფლებას, ვენეციის კომისიის შეფასებით, მუხლი მაინც ძალიან ფართოდ არის ჩამოყალიბებული და ტოვებს სივრცეს სუბიექტური მიდგომისათვის. კანონი ითვალისწინებს საქართველოს ხელისუფლების მიერ სპეციალურ თანხმობას, რომელიც

¹⁵ 1907 წლის ჰააგის მე-4 კონვენცია მუხლი 42.2

¹⁶ ჰააგის მე-4 კონვენციის 43-ე მუხლი, ქენევის მე-4 კონვენციის 47-ე მუხლი

¹⁷ საქართველოს კანონი ოკუპირებული ტერიტორიების შესახებ მუხლი 6.1

მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევებში გაიცემა, თუ ეს ეკონომიკური საქმიანობა შეესაბამება საქართველოს სახელმწიფოს ინტერესებს.

შესაბამისად, იმ კომპანიებს, რომლებსაც ოკუპირებულ ტერიტორიებზე ეკონომიკური საქმიანობა სურთ, აქვთ საშუალება მიმართონ საქართველოს ხელისუფლებას და მიიღონ სპეციალური თანხმობა, თუ ეს საქმიანობა, საქართველოს ხელისუფლების შეხედულებით, ემსახურება სახელმწიფო ინტერესებს, კონფლიქტის მშვიდობიანი მოგვარების, დეოკუპაციის, ომით დაზარალებულ მოსახლეობას შორის ნდობის აღდგენის ან ჰუმანიტარულ მიზნებს. მიუხედავად კანონის მკაცრი დანაწესისა, ის ფაქტობრივად არ აღსრულდება და ოკუპირებულ ტერიტორიებზე ეკონომიკური საქმიანობა, ბუნებრივია, მაინც ხორციელდება. ამასთან, ეს არა მხოლოდ რუსეთის ფედერაციის კომპანიებს ეხებათ, არამედ კომპანიებს ისეთი ქვეყნებიდან, რომლებიც არ აღიარებენ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობას. აფხაზეთში ოპერირებენ კომპანიები თურქეთიდან, ასევე ევროპის და აზიის სხვა ქვეყნებიდან. საქართველოს კი არ აქვს ბერკეტი, რომ ეფექტურად აღასრულოს კანონი და სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მისცეს დამრღვევი პირები.

ჯერ 2013 წელს, ხოლო შემდეგ 2016 წლის ნოემბერში საქართველოს პარლამენტში განიხილებოდა კანონპროექტი ოკუპირებულ ტერიტორიებზე შესვლის წესის შეცვლისათვის. კერძოდ, შემოთავაზებული კანონპროექტით, კანონის დარღვევის პირველ შემთხვევა იქნებოდა ადმინისტრაციული სამართალდარღვევა და პირს დაეკისრებოდა ჯარიმა, ხოლო დარღვევის მეორე შემთხვევაში გათვალისწინებული იქნებოდა სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა, რომელიც დაისჯებოდა ჯარიმით, ხოლო დამამძიმებელ გარემოებებში ჩადენილი – ჯარიმით, ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით 1 წლამდე.

საქართველოს აქვს უფლება, განსაზღვროს წესები და პირობები უცხოელებისათვის სახელმწიფოს ტერიტორიაზე შემოსვლისათვის, თუ ეს, რა თქმა უნდა, არ ეწინააღმდეგება მის მიერვე აღებულ საერთაშორისო სამართლებრივ ვალდებულებას (მაგალითად, გაეროს ლტოლვილთა კონვენცია). ამასთან, საქართველოს კონსტიტუციის მიხედვით, საქართველოს ყველა მოქალაქეს აქვს უფლება შემოვიდეს საქართველოს

ტერიტორიაზე. ოკუპირებული ტერიტორიების შესახებ საქართველოს კანონი არ ეწინააღმდეგება ამ ორ პრინციპს და შესაბამისად, არ არღვევს არც საერთაშორისო და არც შიდა სამართალს. ამის დასტურია ისიც, რომ ვენეციის კომისიამ თავის პირველად დასკვნაში ისაუბრა არა რეგულირების შეუსაბამობაზე საერთაშორისო სამართალთან, არამედ ცალკეულ პრობლემებზე, რომლებიც შესაძლოა, წინააღმდეგობაში ყოფილიყო საქართველოს მიერ აღებულ საერთაშორისო ვალდებულებებთან. კომისიამ აქცენტი გააკეთა კანონის ძალიან ფართო აკრძალვაზე, რომელიც არ ითვალისწინებდა გადაუდებელ შემთხვევებს და რთულ მდგომარეობაში აყენებდა ჰუმანიტარული დახმარების განმახორციელებელ პირებს. ასევე არ იყო გათვალისწინებული საქართველოს მიერ გაეროს ლტოლვილთა კონვენციით აღებული ვალდებულება, არ დასაჯოს თავშესაფრის მაძიებელი ქვეყნის ტერიტორიაზე უკანონოდ შესვლისათვის. ვენეციის კომისიას ასევე კითხვები ჰქონდა სპეციალური ნებართვის გაცემის წესზე, რომელიც მიიჩნია, რომ იყო ბუნდოვანი და პროცედურა გაუმჭვირვალე. ვენეციის კომისიის უმეტესი შენიშვნები გათვალისწინებული იყო კანონში მომდევნო ცვლილებებით, თუმცა არა ის რეკომენდაციები, რომლებიც ეხებოდა საგანგებო სიტუაციებისას გამონაკლისის დაშვებას და სპეციალური ნებართვის გაცემის პროცედურის უფრო გამჭვირვალედ ჩამოყალიბებას. მიუხედავად ამისა, როდესაც საქართველომ 2013 წელს ცვლილების ინიცირება მოახდინა და გადაწყვიტა კრიმინალური სანქცია გაეუქმებინა ოკუპირებულ ტერიტორიებზე შესვლის წესის დარღვევისათვის, ეს ვენეციის კომისიამ მოიწონა, უფრო მეტიც, ურჩია, რომ ეს ქმედება სრულად ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსში გადმოტანილიყო, რაც მეტად წაახალისებდა ჩართულობას ამ ტერიტორიებზე. მიუხედავად იმისა, რომ ჩანაწერი პირდაპირ არ ეწინააღმდეგება საერთაშორისო სამართალს, სადაც, თუ რამდენად გამართლებულია მისი არსებობა კონფლიქტის ტრანსფორმაციის მიზნებისათვის.

2013 წლის დასაწყისში შერიგებისა და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში სახელმწიფო მინისტრის აპარატის ავტორობითა და მთავრობის ინიციატივით მომზადდა ცვლილებები “ოკუპირებული ტერიტორიების შესახებ” კანონში და მასთან

ერთად “საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსსა“ და “საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსში“.

აღნიშნული ცვლილებების თანახმად, უცხო ქვეყნის მოქალაქე ან მოქალაქეობის არმქონე პირი, რომელიც ოკუპირებულ ტერიტორიებზე “ოკუპირებული ტერიტორიების შესახებ” კანონით დადგენილ წესს დაარღვევს, თავისუფლების აღკვეთის ნაცვლად, 400 ლარით დაჯარიმდება. პირის მიერ პირველ ჯერზე წესის დარღვევისთვის პასუხისმგებლობა ადმინისტრაციული სახდელით განისაზღვრება, ხოლო სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა იმ შემთხვევაში დადგება, თუ ასეთი ქმედება პირმა ადმინისტრაციული სახდელის შეფარდების შემდეგაც ჩაიდინა.

გარდა ამისა, ცვლილებებით განისაზღვრება, რომ კანონით აკრძალული მიმართულებიდან ოკუპირებულ ტერიტორიებზე შესვლის სპეციალურ თანხმობა სახელმწიფოს ინტერესებიდან გამომდინარე შეიძლება გაცემულ იქნეს როგორც ოკუპირებულ ტერიტორიებზე შესვლამდე, ისე შესვლის შემდეგ. კანონპროექტით, აკრძალული მიმართულებიდან ოკუპირებულ ტერიტორიებზე შესვლისთვის პასუხისმგებლობისგან თავისუფლდება პირი, რომელიც საქართველოს მთავრობის სპეციალური თანხმობის გარეშე შევიდა/შევა აკრძალული მიმართულებიდან ოკუპირებულ ტერიტორიაზე, თუმცა, საქართველოს სახელმწიფოებრივი ინტერესებიდან გამომდინარე, ოკუპირებულ ტერიტორიებზე შესვლის შემდეგ საქართველოს მთავრობის სპეციალურ თანხმობას მიიღებს.

პარლამენტის მიერ 2013 წელს მომზადებული საექსპერტო დასკვნით, შემოთავაზებული ცვლილებები დასახვეწი იყო იურიდიული ტექნიკისა და რედაქციის თვალსაზრისით. ამავე დროს, ბუნდოვანებას ქმნიდა კანონის დარღვევის შემდგომ სპეციალური ნებართვის გაცემის/მოთხოვნის წესის შემოღება.

„კავკასიური სახლის“ ანალიტიკური პორტალის ცნობით, 2009 – 2015 წლებში აღნიშნული ბრალდებით საქართველოს სამართალდამცავი ორგანოების მიერ დაკავებული იქნა 333 ადამიანი. 2012 წლის შემდეგ საერთოდ არ ხდებოდა კანონის დამრღვევი მოქალაქეების პასუხისგებაში მიცემა. გარდა ამისა, ოფიციალურად არ

მოიპოვება ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ რომელი ქვეყნის მოქალაქეები იყვნენ დაკავებული კანონის დარღვევის გამო და რა გარემოებებში მოხდა მათი დაკავება.

თავი 2. სახალხო დიპლომატიის და სამშვიდობო პოლიტიკის როლი

2.1 სახალხო დიპლომატიის როლი საქართველოს ოკუპირებულ ტერიტორიებთან ინტეგრაციაში

ინტეგრაციის კონცეფცია რთული ჩამოსაყალიბებელია. სხვადასხვა მეცნიერი სხვადასხვაგვარად განმარტავს მას, საყურადღებოა ინტეგრაციის შემდეგი განსაზღვრება: „მანამდე ავტონომიურად არსებულ ერთობებს შორის ურთიერთქმედების ინტენსიური და მრავალმხრივი კავშირების შექმნა და შენარჩუნება. ეს კავშირები თავისი ხასიათით ნაწილობრივ შეიძლება იყოს ეკონომიკური, ნაწილობრივ სოციალური, ნაწილობრივ კი პოლიტიკური: პოლიტიკურ ინტეგრაციის თან ახლავს ეკონომიკური და სოციალური ურთიერთქმედების მაღალი დონე“.¹⁸

მსოფლიო რეგიონებს შორის ინტეგრაცია შეიძლება იყოს კომპლექსური და მრავალმხრივი პროცესი, რომელშიც ჩართულნი არიან აქტორთა სხვადასხვა ტიპები. ეს აქტორები მოქმედებენ საზოგადოებრივი მოღვაწეობის სხვადასხვა სფეროებში და ასევე არიან ამ სფეროების დამაკავშირებელი.

ეკონომიკური ინტეგრაცია ხშირად გულისხმობს საბაჟო კავშირებს, თავისუფალ ბაზარს, რის შედეგადაც იქმნება ეკონომიკური მოღვაწეობის ლიბერალიზაციისათვის აუცილებელი პირობები და მიიღება რეგულირებისათვის საერთო წესები სხვადასხვა ეროვნული კანონების სანაცვლოდ.¹⁹

პოლიტიკური ინტეგრაცია შეიძლება გულისხმობდეს არა მხოლოდ ინსტიტუციონალური მექანიზმების ფორმირებასა და გადაწყვეტილებათა მიღების პროცედურებს, არამედ ასევე თანმთხვევი ფასეულობებისა და მიზნების ჩამოყალიბებას, უთანხმოებათა მშვიდობიან გადაწყვეტასა და სოციალურ-პოლიტიკურ მჭიდრო დაკავშირებას.²⁰

¹⁸ <http://www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe?e=d-00000-00---off-0civil2--00-1----0-10-0---0---0prompt-10---4----0-1l--10-ka-50---20-about---00-3-1-00-0-0-01-1-0utfZz-8-00&a=d&cl=CL2.10&d=HASH1d0a9dbec01b35bd43ea30.9>

¹⁹ <http://www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe?e=d-00000-00---off-0civil2--00-1----0-10-0---0---0prompt-10---4----0-1l--10-ka-50---20-about---00-3-1-00-0-0-01-1-0utfZz-8-00&a=d&cl=CL2.10&d=HASH1d0a9dbec01b35bd43ea30.9>

²⁰ <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=5&t=12311>

ინტეგრაციის შესწავლა დაკავშირებულია იმ პრობლემებთან, თუ როგორ შეიძლება გადაწყდეს კონფლიქტები, განვითარდეს თანამშრომლობა და შენარჩუნდეს სტაბილურობა.

საქართველოს ხელისუფლების უპირველესი ინტერესი არის მშვიდობა და სტაბილურობა ქვეყანასა და რეგიონში, სწორედ კონფლიქტის მოგვარება არის მდგრადი მშვიდობისა და სტაბილურობის წინაპირობა. აქედან გამომდინარე, საქართველოს ხელისუფლების პოლიტიკა მიმართულია უფრო დინამიკური და ქმედითი ნაბიჯების გადაგმის, შერიგებისა და ნდობის მშენებლობის, კონფლიქტით დაზარალებული მოსახლეობის მდგომარეობის გაუმჯობესების შექმნილი ვითარების ტრანსპორმაციისა და შესაბამისად, კონფლიქტის მშვიდობიანი და სრულმასშტაბიანი მოგვარების მყარი საფუძვლის შექმნისკენ.

ოკუპირებულ ტერიტორიებთან რეინტეგრაციის საშუალებების განხილვისას არ უნდა დაგვავიწყდეს სახალხო დიპლომატია, რომელიც არის მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი დაპირისპირებულ მხარეთა პოზიციების დაახლოების. ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრებ ადამიანებთან პირდაპირ დიალოგს ალტერნატივა არ აქვს, რადგან ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის შემთხვევაშიც კი, თუ ადამიანებს შორის არ აღდგა ნდობა და ურთიერთგაგება, კონფლიქტი არ გადაიჭრება და გაყოფილი საზოგადოება მუდამ იდგება ფარული კონფრონტაციის ღია კრიზისში გადაზრდის საშიშროების წინაშე. ამდენად, სახალხო დიპლომატია აუცილებელია როგორც დღეს არსებულ რეალობაში, ისე პერსპექტივაში - დევნილთა დაბრუნებისა და თანაცხოვრების პირობების აღდგენის შემთხვევისათვის.

სახალხო დიპლომატია იმით არის მისაღები, რომ გვერდს უვლის ურთულეს პოლიტიკურ საკითხებს და ემყარება პოზიტივს ადამიანების განწყობებსა და სასიცოცხლო ინტერესებში, წინა პლანზე აყენებს ადამიანს და არა კონიუნქტურას, ვისიმე მერკანტილურ პოლიტიკურ ინტერესებსა და თამაშებს, მუშაობს და ვითარდება შინაგანი კანონზომიერებით, რომელიც ემყარება ადამიანთა თვითგადარჩენის ინსტიქტებს, გააზრებულ სამშვიდობო მისწრაფებებს და ახდენს დაპირისპირებულ მხარეთა ურთიერთობის დარეგულირებას მათი შეკავშირებით საერთო საჭიროებების ირგვლივ.

სახალხო დიპლომატია ზეგავლენას ახდენს საზოგადოებრივ აზრზე, ხელს უწყობს რა ინფორმაციის გაცვლას დაპირისპირებულ მხარეებს შორის და სახალხო-დიპლომატიური პროცესების მონაწილეთა მიერ მიღებული ინფორმაციის გაზიარებას თავიანთი საზოგადოებებისადმი, რაც საბოლოო ჯამში, ამსხვრევს სტერეოტიპებს და ამცირებს სიძულვილს.²¹

სახალხო დიპლომატიის წარმატებისთვის ძალიან მნიშვნელოვანია, ურთიერთბრალდებები შეიცვალოს საკუთარი ბრალეულობის აღიარებითა და მონანიებით. ორივე მხარემ ხალხისა და მთავრობის დონეზე უნდა აღიაროს საკუთარი წვლილი კონფლიქტის გაჩაღებაში.

სახალხო დიპლომატია შეიძლება განვიხილოთ, როგორც გადამწყვეტი მექანიზმი კონფლიქტის მოგვარებისათვის, რადგან სწორედ ის მუშაობს მაშინ, როცა ვერ მუშაობს ოფიციალური დიპლომატია, როცა კონფლიქტი გაყინულია ან ცხელია და ოფიციალურ მხარეებს შორის კონტაქტები მოშლილია. სწორედ სახალხო დიპლომატია იღებს თავის თავზე ინფორმაციის გაცვლას მხარეებს შორის მაშინ, როცა ოფიციალური არხები დახურულია. სწორედ უბრალო ადამიანები იღებენ თავის თავზე პოზიციათა დაახლოების ძიებას, როცა პოლიტიკოსებს არ სურთ ან არ შეუძლიათ ერთმანეთთან საუბარი. ამასთან, თავდაპირველად სწორედ არაფორმალური დიალოგის მეშვეობით ხდება სხვადასხვა პოლიტიკური გადაწყვეტილების მოსინჯვა, რომელთაც შეიძლება მიგვიყვანონ კონფლიქტის გადაჭრამდე.

ჯანსაღი საზოგადოებრივი აზრი მეტად მნიშვნელოვანია ოფიციალური პოლიტიკის გათავისუფლებისთვისაც პოპულიზმისა და საომარი რიტორიკისაგან, რომელიც ხშირად წარმოადგენს ხარკს საომრად განწყობილი მოსახლეობის დაკვეთისათვის. საზოგადოებრივი აზრი დიდი ძალაა, მას შეუძლია, აიძულოს ხელისუფლება, ეძებოს კონფლიქტის გადაჭრის რეალური და ეფექტიანი გზები, ჯანსაღი საზოგადოებრივი აზრი, საზოგადოებად ქცეული მოსახლეობა ბევრ რამეს წყვეტს ოფიციალურ პოლიტიკაში.

²¹ სახალხო დიპლომატიის აღდგენა – კონფლიქტის არამალადობრივი გადაწყვეტა, სამეგრელოს მოსახლეობის ხელდა რეგიონში არსებული პრობლემების შესახებ 2010.

ხელისუფლება ხშირად უფრო მეტად არის სტერეოტიპების ტყვეობაში, ვიდრე უბრალო ხალხი და მით უმეტეს, სამოქალაქო სექტორი, რომელიც შინაგანად უფრო თავისუფალია და ღია სიახლისათვის, ამიტომ სახალხო დიპლომატია უფრო იოლად იღებს საკუთარ თავზე პირველმკვალავის როლს, ხოლო ოფიციალური დიპლომატია, რომელიც შეზღუდულია სხვადასხვა გარემოებითა და ზოგჯერ ობიექტური, უმრავლეს შემთხვევაში კი, სუბიექტური ფაქტორებით, უკან ექაჩება მას. ოფიციალური დიპლომატიის აქტორებმა უნდა გაითვალისწინონ სახალხო დიპლომატიის მონაპოვრები და მის წიაღში არსებული რესურსები, რათა პოლიტიკა დაუახლოვდეს ხალხის ნებას და უპასუხოს არა მხოლოდ გარეშე, თუნდაც კეთილგანწყობილ ძალთა, არამედ საკუთარი ჯანსაღი საზოგადოებრივი აზრის დაკვეთას.

დღეს სახალხო დიპლომატიაში აუცილებელი წინაპირობაა, რომ ახალგაზრდები მეტად იყვნენ ჩართული ამ პროცესში. რაც მეტი ახალგაზრდა გაიცნობს ერთმანეთს ორივე მხრიდან, მით ნაკლები იქნება უნდობლობა, შიში და სიძულვილი მათ შორის. სწორედ ამ მოსაზრებით დაისვა ახალგაზრდების ჯგუფის მხრიდან სახალხო დიპლომატიაში ორივე მხარის ახალგაზრდობის უფრო აქტიურად ჩართვის საკითხი.

თაობათა ცვლასთან ერთად, გაჩნდა ახალი, ერთი შეხედვით, წინააღმდეგობრივი, მაგრამ სიღრმისეულად ურთიერთდაკავშირებული ტენდენცია კონფლიქტის მხარეთა ურთიერთდამოკიდებულებაში. კერძოდ, წამოვიდა თაობა, რომელსაც, ერთი მხრივ, გაცილებით ნაკლებად ამბიციურებს ომის მწარე მოგონებები, რაც თავის თავში მოიცავს რესურსს კონფლიქტის გადაჭრის გზების გონივრულად ძიებისათვის.

ამგვარად, სამივე მხარის ინტერესებში შედის და აფხაზებმაც და ოსებმაც უნდა გაიცნობიერონ, რომ მსგავსი განწყობების გამძლავრებისა და პრევალირების პირობებში, ვერც ისინი იქნებიან მშვიდად, რაც უნდა მკაცრად აჟღარუნებდეს იარაღს რუსეთი.

2.2 სამშვიდობო პოლიტიკის როლი მოსახლეობის ინტეგრაციის პროცესში

ნდობის აღდგენა და ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრები მოსახლეობის მეტი ჩართულობისთვის ხელსაყრელი პირობების შექმნა სახელმწიფო მინისტრის აპარატის ერთერთი მთავარი ამოცანაა. ამითომ საქართველოს მთავრობა აგრძელებს დაშორიშორებულ საზოგადოებებს შორის ეფექტიანი კომუნიკაციის, ნდობის აღდგენის პროექტების განხორციელების და სახალხო დიპლომატიის მხარდაჭერას.

შერიგებისა და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში სახელმწიფო მინისტრის აპარატი იყენებს ყველა შესაძლებლობას აფხაზურ და ოსურ საზოგადოებებთან კომუნიკაციის განხორციელებისთვის და აქტიურად მუშაობს დიალოგისა და ნდობის აღდგენის ახალი შესაძლებლობების შექმნისათვის.²²

სახელმწიფო მინისტრის აპარატის თანამშრომლები რეგულარულად მონაწილეობენ საერთაშორისო ორგანიზაციების სხვადასხვა პროექტებში, ერთ-ერთი ამგვარი შეხვედრა გაიმართა 2017 წლის ივლისში ბერლინში ქართული და აფხაზური საზოგადოების წარმომადგენლების, მათ შორის პოლიტიკოსების, ექსპერტებისა და საერთაშორისო ორგანიზაციების წარმომადგენლების მონაწილეობით. გარდა ამისა, სახელმწიფო მინისტრის აპარატის წარმომადგენლებმა 2017 წელს დამატებით მონაწილეობა მიიღეს, როგორც საქართველოს კონტროლირებად ტერიტორიაზე, ისე საზღვარგარეთ საერთაშორისო და არასამთავრობო ორგანიზაციების მიერ გამართულ 13 ქართულ-აფხაზურ და ერთ ქართულ-ოსურ შეხვედრაში. აღნიშნული შეხვედრების მიზანს წარმოადგენდა კონფლიქტით დაშორიშორებულ საზოგადოებებს შორის დიალოგი, ნდობის აღდგენა, ერთობლივ სასწავლო ვიზიტში მონაწილეობა, განათლების, ჯანდაცვის, ვაჭრობის, გარემოს დაცვის და სხვა თემების განხილვა, არსებულ გამოწვევებზე საუბარი, ა.შ.²³

მიუხედავად მთავრობის მიერ ინტეგრაციის პროცესში გადადგმული ქმედითი ნაბიჯებისა, საკმაოდ მძიმე ვითარებაა ოკუპირებულ ტერიტორიებზე. რუსეთის ფედერაცია აგრძელებს საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიების ინტენსიურ მილიტარიზაციას.

აფხაზეთის რეგიონის მიმართულებით 2017 წლის მარტში საოკუპაციო რეჟიმმა გამყოფ ხაზზე არსებული ორი გამშვები პუნქტი - ხურჩა-ნაბაკევი და ოტობაია-ორსანტია - გააუქმა. განსაკუთრებით რთული მდგომარეობა არის გალის რაიონში, სადაც გრძელდება მოსახლეობის ეთნიკური ნიშნით დისკრიმინაცია, ქართულ ენაზე

²² http://smr.gov.ge/Uploads/2017_overa_16bf3023.pdf

²³ <http://smr.gov.ge/srcResult.aspx?srch=შერიგებისდასამოქალაქოთანასწორობისსაკითხებში> საქართველოს სახელმწიფო აპარატის 2017 წლის წლიური ანგარიში

განათლების მიღების უფლების შეზღუდვა. 2016-2017 სასწავლო წლიდან მე-6 კლასის ჩათვლით ქართულ ენაზე სწავლება აიკრძალა გალის რაიონის ამ დრომდე დარჩენილ ქართული სკოლის სტატუსის მქონე 10 სკოლაში, რაც რა თქმა უნდა წარმოადგენს ე.წ. რუსიფიკაციის პოლიტიკის გაგრძელებას. იმავდროულად, გალის რაიონში არ ფუნქციონირებს ქართულენოვანი საბავშვო ბაღი, რაც არის გაეროს ბავშვთა უფლებათა კონვენციის და სხვა საერთაშორისო სამართლებრივი ინსტრუმენტების უხეში დარღვევა.²⁴

რუსიფიკაციის პოლიტიკის ეს გამოვლინება გაგრძელდა ახალგორის რაიონის მიმართულებითაც. მიმდინარე წლიდან ყველა სკოლა გადავიდა ე.წ. სამხრეთ ოსეთის სწავლების ერთიან სისტემაზე და დაწყებით კლასებში (მე-4 კლასის ჩათვლით) გაკვეთილები რუსულ ენაზე ტარდება. (2017 წლის სექტემბრამდე აქ მოქმედი 11 სკოლიდან 6 იყო ქართული). ანალოგიურ პროცესს აქვს ადგილი საჩხერის რაიონის ოკუპირებულ ნაწილში მდებარე სინაგურისა და ქარელის რაიონის ოკუპირებული ნაწილის სოფელ ახალშენის საშუალო სკოლებში.²⁵

სამშვიდობო პროცეს აფერხებს ასევე მოსახლეობის ინფორმაციული ვაკუუმი.

ადამიანებს არ შეუძლიათ პირადი კავშირებით, პირველწყაროებიდან შეიტყონ, რა ხდება სოხუმში, ცხინვალსა თუ თბილისში, რაც თავის მხრივ, დიდ როლს თამაშობს ამ საზოგადოებებს შორის გაუცხოებაში, რადგან ახალი ინფორმაციის გარეშე წარსული ნარატივები და სტერეოტიპები კიდევ უფრო ძლიერდება. გასათვალისწინებელია ის ფაქტი, რომ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მხოლოდ რუსული კვლევითი ორგანიზაციები მუშაობენ. მათ მიერ ჩატარებული კვლევაში ხშირია კითხვა, რომელი საინფორმაციო არხებიდან იღებენ ინფორმაცია. ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრები ადამიანების 90 % მასობრივი კომუნიკაციის არხებიდან იღებს ინფორმაციას. რაც იმას ნიშნავს, რომ მათ ხელი არ მოუწვდებათ ქართულ არხებთან, ასეთი ვითარება კიდევ უფრო ართულებს ინტეგრაციის პროცესს.

ასევე საინტერესოა, რომ მთავრობის სამშვიდობო ინიციატივით სარგებლობენ უმეტესად ის ადამიანები, ვისაც ჯერ კიდევ აქვთ მისვლა-მოსვლა საქართველოს მიერ კონტროლირებად ტერიტორიაზე. იღებენ, როგორც საქართველოს მთავრობის მიერ დანიშნულ პენსიას ასევე ოკუპირებული ტერიტორიაზე არსებულ რუსულ პენსიას. ეს ადამიანები გადმოდიან საქართველოს ტერიტორიაზე და ურთიერთობა აქვთ საკუთარ ნათესავებთან. გასათვალისწინებელია ის ფაქტი, რომ მთავრობის ამ ინიციატივის გარეშეც ქონდათ და აქვთ გადაკვეთა საქართველოსთან.

²⁴ http://smr.gov.ge/Uploads/Untitled_f9cbac80.pdf

²⁵ http://smr.gov.ge/Uploads/2017_over_16bf3023.pdf

ჩართულობის სახელმწიფო სტრატეგიის საფუძვლები კონფლიქტის მოგვარების პოლიტიკის პრინციპებს წარმოადგენს კონფლიქტის მხოლოდ მშვიდობიანი მოგვარება, პირდაპირი დიალოგის შეთავაზება. მოსახლეობის ინტეგრაცია უნდა მოხდეს მხოლოდ მშვიდობიანი გზით.

2017 წლის 11 იანვარს ცვლილებები განხორციელდა „ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მიღებული უმაღლესი განათლების აღიარების წესის დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს განთლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2009 წლის 1 დეკემბრის N1067 ბრძანებაში. ცვლილებების თანახმად, ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრებ პირებს უმაღლესი განათლების აღიარების თაობაზე სათანადო განაცხადი შეუძლიათ წარადგინონ ონლაინ, მათ შორის აფხაზურ ენაზე, ან საერთაშორისო ორგანიზაციის მეშვეობით. გარდა ამისა, გაუქმდა საქართველოს მოქალაქის პირადობის მოწმობის წარმოდგენის ვალდებულება. განხორციელებული ცვლილებები ამცირებს ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მიღებული განათლების აღიარების ტექნიკურ დაბრკოლებებს და გზას უხსნის ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრებ პირებს სწავლის გასაგრძელებლად დანარჩენ საქართველოში ან/და საზღვარგარეთ.

2016-2017 სასწავლო წწ. ოკუპირებული აფხაზეთის ტერიტორიიდან სახელმწიფომ დააფინანსა 91 სტუდენტის სწავლა, ასევე გაგრძელდა გამყოფ ხაზთან მდებარე სოფლებში მცხოვრები სტუდენტების სწავლის დაფინანსება. აღსანიშნავია, რომ განათლების პროგრამას 78% შემთხვევებისა გალის დაბალი ზონის მოსახლეობა იყენებს და მაგალითად, სოხუმიდან და აფხაზეთის ავტონომიის ჩრდილოეთ რაიონებიდან დაინტერესება დაახლოებით 5-7% ის ფარგლებშია.

მთავრობა საკმაოდ დიდ თანხას ხარჯავს სამშვიდობო ინიციატივაში, იმისთვის რომ ჩვენ მოსახლეობასა და ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მცხოვრებ მოსახლეობას შორის მოხდეს ინტეგრაცია. თუმცა მათ მიერ შეთავაზებული სერვისებით მცირე ჯგუფი სარგებლობს, რომლებიც რეალურ სტატისტიკას არ მქნიან, იმის შესახებ რამდენად წარმატებულია მთავრობის სამშვიდობო ინიციატივა.

თავი 3. ინტეგრაციის ხარისხი გამოწვევები და ანალიზი

3.1 საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების სახელმწიფო სტრატეგიის შეფასება ქართველი და აფხაზი ექსპერტების მიერ

საქართველოს მთავრობის მიერ შემუშავებულ სამშვიდობო გეგმასთან დაკავშირებით პოლიტიკოსთა და ექსპერტთა მოსაზრება ორ ნაწილად იყოფა: ერთნი თვლიან, რომ სამშვიდობო გეგმა განუხორციელებელია, რადგან ის რუსეთის ფაქტორს არ ითვალისწინებს და კონფლიქტის რუსეთის გვერდის ავლით მოგვარებას ცდილობს.

გ. ხუციშვილის აზრით, საქართველოს სამშვიდობო პროექტს სამომავლო პერსპექტივა არ გააჩნია. სტრატეგიის მთავარი დოკუმენტი, ჩართულობა თანამშრომლობის გზით მიმართულია არა მხოლოდ მოქალაქეებისადმი და ჯგუფებისადმი, არამედ კონფლიქტური ზონების დე-ფაქტო ხელისუფლებისადმიც. “იმთავითვე ნათელი იყო, რომ დე-ფაქტო ხელისუფლება საქართველოს სახელმწიფოს მიერ ინიცირებულ ნებისმიერ ინიციატივას შეეწინააღმდეგებოდა”.²⁶ რუსეთის ფედერაციის მიერ სამშვიდობო გეგმის მოწონებისა და მისი აქტიური მონაწილეობის გარეშე ამ მიმართულებით საქართველოს ხელისუფლების მიერ გაწეული მუშაობა ნაყოფს ვერ გამოიღებს.

ა. გეგეშიძე კი მიიჩნევს, რომ ყურადღებას ამახვილებს იმ ფაქტზე, რომ “სოხუმისთვის თბილისის მიერ შეთავაზებული ნებისმიერი წინადადება მიუღებელია, და მას სუვერენიტეტის დაკარგვის და საქართველოსთან ინტეგრაციის გზაზე დადგომად განიხილავს”.²⁷ თუმცა, ამავე დროს აუცილებლად მიიჩნევს გარკვეული ზომების მიღებას, რადგან აფხაზეთი 2002-2003 წლებიდან დაადგა რუსეთთან ცალმხრივი დე-იზოლაციის გზას.

²⁶ “Gogi Khutsishvili - The Vision of the Collective Security Will Emerge Among Caucasians,” on www.ambebi.ge – Information Portal, 11.03.2011; <http://www.ambebi.ge/politika/33297-qadre-thu-gvian-kavkasielebs-koleqtiuri-usaftrtkhoebis-khedva-gauchndebathq.html#ixzz1GJuTjXcr> (Retrieved June, 2011)

²⁷ Gegeshidze, A. (2011b). Introduction, in The De-Isolation of Abkhazia, Part 2 – The Georgian Perspective - Prospects for Abkhazia’s De-Isolation in the context of the Non- Recognition Policy, April 2011, Understanding conflict. Building peace. International Alert (Retrieved May, 2012)

გეგეშიძე ერთ ასპექტზე ამახვილებს ყურადღებას, რაც საქართველოს წისქვილზე ასხამს წყალს: აფხაზეთის განვითარებისა და მოდერნიზაციისთვის აუცილებელია დასავლეთთან თანამშრომლობა, რითაც მას რუსეთის ვერ უზრუნველყოფს. ეს კი, პირველ რიგში, საერთაშორისო ურთიერთობების დივერსიფიკაციითა შესაძლებელი.²⁸ ამ მხრივ ცენტრალური ხელისუფლების სამშვიდობო გეგმა დიდ პერსპექტივებს იძლევა. თუმცა, გეგეშიძის აზრით გარკვეული წინააღმდეგობა მაინც არსებობს აფხაზეთის დე-იზოლაციის საქართველოს და ევროკავშირის ხედვებს შორის. ა. გეგეშიძის აზრით აზრით, საქართველოს მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მოქმედი ორგანიზაციების ჩართულობის პირობები და წესები დასავლეთს არჩევანის წინაშე აყენებს: “ან დამორჩილდეს ამ წესებს, და რისკის ქვეშ დააყენოს მისი მხრიდან სოხუმზე ზეგავლენის მოხდენის შესაძლებლობა, ან დაუპირისპირდეს საქართველოს.”²⁹

გეგეშიძე მიიჩნევს, რომ “არალიარების” პოლიტიკა საქართველოს დროის მოგების საშუალებას აძლევს, რაც ხელსაყრელია:

- ✓ მისადმი ნდობის მოსაპოვებლად, და არა მხოლოდ სეპარატისტულ რეგიონებში, არამედ მთლიანად სამხრეთ კავკასიაში;
- ✓ მომავლის იმ მოდელის ჩამოსაყალიბებლად, სადაც საქართველო სანდო პარტნიორად იქნება წარმოჩენილი;
- ✓ ისტორიის და პოლიტიკური ცხოვრების დემითოლოგიზაციისთვის.³⁰

ნოდია ცენტრალური ხელისუფლების მიერ ინიცირებული გეგმის კრიტიკით გამოდის, და აღნიშნავს, რომ ჩართულობა ძნელი მისაღწევი იქნება, რადგან ამით რუსეთი და აფხაზეთი/სამხრეთ ოსეთი არ არიან დაინტერესებულნი. მისი აზრით

²⁸ Gegeshidze, A. (2011b). Introduction, in The De-Isolation of Abkhazia, Part 2 – The Georgian Perspective - Prospects for Abkhazia’s De-Isolation in the context of the Non- Recognition Policy, April 2011, Understanding conflict. Building peace. International Alert (Retrieved May, 2012)

²⁹ .Gegeshidze, A., (2011d). New Realities after August 2008, Transformation of the Georgian- Abkhaz Conflict: Rethinking the Paradigm, by Archil Gegeshidze and Ivliane Haindrava. http://www.c-r.org/our-work/caucasus/documents/2011/CR%20Ge- Ab%20ENG%20web_Georg_perspective.pdf (Retrieved June, 2011)

³⁰ .Gegeshidze, A. (2011f). The policy of non-recognition of Georgia: Prospects and Challenges, Part 2 – The Georgian Perspective, The Politics of non-Recognition in the context of the Georgian-Abkhazian Conflict, March, 2011, Understanding conflict. Building peace. International Alert <http://www.international.alert.org/sites/default/files/publications/201103GeorgiaAbkhaziaEN-1.pdf> (Retrieved May, 2012), 37.

სასურველია ჩართულობა არა აფხაზურ და სამხრეთ ოსურ საზოგადოებებთან არამედ საქართველოს და რუსეთს შორის.³¹

ზაქარეიშვილის აზრით აფხაზეთის და სამხრეთ ოსეთის ხელისუფლება არ დათანხმდება საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების მიერ შეთავაზებულ სამშვიდობო გეგმას; თუმცა, რუსეთის მიერ აფხაზეთის აღიარება ძალზედ ორაზროვანია: რეალურად ეს აფხაზეთისთვის არა საოცნებო დამოუკიდებლობას, არამედ ჩრდილოეთ კავკასიის მეშვეობით რუსეთის პოლიტიკურ სივრცეში ინტეგრაციას წარმოადგენს, რაც საერთაშორისო საზოგადოებას აფხაზეთისთვის გარკვეული ალტერნატივის შეთავაზების საშუალებას აძლევს.³²

როგორც ვხედავთ აგვისტოს ომის შემდგომი პერიოდის სამშვიდობო გეგმის პოლიტიკური მხარე ერთი მხრივ არაღიარებაზე, ხოლო, მეორე მხრივ, ჩართულობაზეა კონცენტრირებული; ორივე მათგანი კი ძნელი მისაღწევი იქნება რუსეთის ფაქტორის გათვალისწინებით. თუმცა, მიუხედავად პოლიტიკური წინააღმდეგობებისა აფხაზები გარკვეულწილად ხედავენ სამშვიდობო ინიციატივის საერთო ასპექტებს სამომავლო ეკონომიკური თანამშრომლობის მხრივ, თუმცა დასძენენ, რომ ნებისმიერი სახის ეკონომიკური ურთიერთობა ორ თანასწორ მხარეს შორის შეთანხმებას უნდა წარმოადგენდეს და არა სოხუმის თბილისისადმი დაქვემდებარებას.

აფხაზების დამოკიდებულება საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების მიერ ინიცირებული სამშვიდობო გეგმისადმი რამდენიმე განზომილებისაგან შედგება; ესენია: საშინაო სოციალურ-პოლიტიკური დისკურსი და ამით განსაზღვრული დამოკიდებულება საქართველოსადმი და რუსეთისადმი; აგრეთვე, სამშვიდობო გეგმაში დანახული პოლიტიკურ-ეკონომიკური და კულტურული/იდენტობის საფრთხეები.

³¹ Nodia, G. (N.D.). "Trying to Find Common Ground – Coming to Any Consensus in the Region will be Difficult, but a Policy of Engagement is Better than no Policy at All," The International Institute for Strategic Studies (IISS), <http://www.iiss.org/programmes/russia-and-eurasia/about/georgian-russian-dialogue/caucasus-security-insight/ghia-nodia/trying-tofind-common-ground/> (Retrieved June, 2011)

³² Zakareishvili, P. (2011b). Future Prospects and Challenges – a Georgian Perspective, in in EU-Caucasus Dialogue on Georgian-Abkhaz Relations, Roundtable, 29th November 2010, Understanding conflict. Building peace. International Alert. <http://www.international-alert.org/sites/default/files/publications/201011EUCaucasusDialogue.pdf> (Retrieved May, 2011)

აფხაზების მხრიდან სამშვიდობო გეგმის კრიტიკა ცნება ოკუპირებულ ტერიტორიებს ეფუძნება, რომელიც საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობასთან არის დაკავშირებული. გარდა ამისა აფხაზი მკვლევარები აღნიშნავენ, რომ ევროპის მიერ ინიცირებული ჩართულობის გეგმა აფხაზეთს ევროპასა და რუსეთს შორის არჩევანის გაკეთების აუცილებლობის წინაშე არ უნდა აყენებდეს და ევროპული ინიციატივა რაც შეიძლება მაქსიმალურად უნდა დისტანცირდეს საქართველოს რეინტეგრაციის სამინისტროს მიერ ინიცირებული პოლიტიკური კურსისაგან.³³

მიუხედავად იმისა, რომ ახალი კანონი საერთაშორისო ორგანიზაციების მონიტორინგის პირობებში აფხაზეთს თბილისისადმი ჰორიზონტალურ, და არა ვერტიკალურ დაქვემდებარებაში აქცევს, ეს ფაქტი მაინც მიუღებელია სოხუმისათვის. ამასთანავე, ხინტა ვერ ხედავს კავშირს “აფხაზეთის, როგორც საერთაშორისოდ აღიარებულ სახელმწიფოს, და საქართველოსთან ერთად კონფლიქტის მოგვარებას შორის”.³⁴

ლ. კვარჩელიას აზრით, საქართველოს ხელისუფლებამ სტრატეგიის დეპოლიტიზირებაზე უნდა იზრუნოს და სამშვიდობო გეგმის ძირითად მიზნად “ნდობის აღდგენისკენ თანამშრომლობა უნდა გამოაცხადოს”.³⁵

ძირითადად აფხაზი ექსპერტები აფხაზეთში არსებული სიტუაციას მისაღებად აფასებენ და აცხადებენ, რომ “ნაწილობრივი აღიარება მხოლოდ დროებითი ფენომენია და ეს შუალედური ნაბიჯია ფართო იურიდიული აღიარებისაკენ მიმავალ გზაზე”.³⁶

ამგვარად, შეიძლება დავასკვნათ, მიუხედავად იმისა, რომ აფხაზები საქართველოსთან მოლაპარაკებების წარმოებას გამორიცხავენ და რუსეთის მიერ

³³ Inal-Ipa, A. (2011b). Why is the engagement strategy not working? in in EU-Caucasus Dialogue on Georgian-Abkhaz Relations, Roundtable, 29th November 2010, Understanding conflict. Building peace. International Alert. <http://www.international-alert.org/sites/default/files/publications/201011EUCaucasusDialogue.pdf> (Retrieved May, 2012)

³⁴ Markedonov, S. (N.D.). “Through Cooperation or Without Recognition – Georgia’s Approach is Paradoxical, Europe’s More Realistic,” The International Institute for Strategic Studies (IISS), <http://www.iiss.org/programmes/russia-and-eurasia/about/georgian-russian-dialogue/caucasus-security-insight/sergey-markedonov/through-cooperation-or-withoutrecognition/>(Retrieved May, 2011), 34.

³⁵ Kvarchelia, L. (2011a). Georgian policy on Abkhazia: Strategy or Tactic? in The De-Isolation of Abkhazia, Part 1 – The Abkhaz Perspective: Current prospects for the De-isolation of Abkhazia (April), Understanding Conflict. Building Peace. International Alert. <http://www.international-alert.org/sites/default/files/publications/1107Abkhazia.pdf> (Retrieved May, 2011)

³⁶ Inal-Ipa A. and Shakryl, A. (2011). Expert Opinion on the Prospects of International Recognition of Abkhazia and the Role of Georgia in The Politics of Non-Recognition in the Context of the Georgian-Abkhaz Conflict, Part 1 – The Abkhaz Perspective The prospects for international recognition of Abkhazia, Understanding Conflict. Building peace. International Alert, March. <http://www.international-alert.org/sites/default/files/publications/201103GeorgiaAbkhaziaEN-1.pdf> (Retrieved May, 2012)

აფხაზეთის დამოუკიდებლობის აღიარებაზე ამახვილებენ ყურადღებას. მათთვის საქართველოს ხელისუფლების მიერ ინიცირებული სამშვიდობო პროექტები მიუღებელია.

აფხაზები არც სამშვიდობო პროექტის საერთაშორისო გარანტიებით არიან კმაყოფილნი. საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების მიერ ინიცირებული სამშვიდობო გეგმის კრიტიკის კიდევ ერთ ასპექტს თავად შემოთავაზებული ფორმულირება ოკუპირებული ტერიტორიები წარმოადგენს. ხინტბა აცხადებს, რომ ის ვერ ხედავს აფხაზეთს თბილისის სამშვიდობო გეგმაში, რომელიც “იზოლაციის მოხსნის ცნებას დე-ოკუპაციით ანაცვლებს და აფხაზებს საქართველოს ხელისუფლებასთან აფხაზეთის მმართველი წრეების გვერდის ავლით კონტაქტების დამყარებისაკენ უბიძგებს”.³⁷

ამკარაა, რომ აფხაზებს არ მოსწონთ მათი ოკუპირებულად წამორჩენა. ისინი საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების მიერ ინიცირებული სამშვიდობო გეგმის არც ერთ პოლიტიკურ ასპექტს არ ეთანხმებიან და სამშვიდობო გეგმის ფარგლებში დასავლეთთან კავშირის პოზიტიურ ასპექტებზე დათანხმებას მათი დამოუკიდებლობის დათმობაზე წასვლად განიხილავენ. მათთვის ასევე მიუღებელია დასავლეთთან კავშირის დამყარება, თუ ეს პირდაპირი ან არაპირდაპირ საქართველოს მეშვეობით მოხდება და მიიჩნევენ, რომ ადრე თუ გვიან დასავლეთი მათი აღიარების გზას დაადგება.

³⁷ March, J.G. and Olsen, J.P. (2005) Elaborating the “New Institutionalism,” Working Paper, #11, Center for European Studies, University of Oslo. March. http://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-publications/workingpapers/working-papers2005/wp05_11.pdf (Retrieved June, 2011)

3.2 არსებული სტატისტიკა / კვლევა

არსებული სტატისტიკა რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის აგვისტოს ომის შედეგად 125,000 ქართველი იძულებული გახდა კონფლიქტის ზონაში ან მის სიახლოვეს საკუთარი სახლი დაეტოვებინა. დაახლოებით 20,000 ადამიანი ვეღარ დაბრუნდა საკუთარ სახლში შეიარაღებული კონფლიქტის შემდეგ, მუდმივ დევნილად დარჩა და დაემატა 1990 წლის დასაწყისში ძალადური კონფლიქტის შემდეგ არსებულ 247,000 იძულებით გადაადგილებულ პირთა რიცხვს.³⁸

შეიარაღებული კონფლიქტის დასრულების შემდეგ, საქართველოს მთავრობამ, საერთაშორისო დახმარებით, სწრაფად დაიწყო როგორც დევნილების დახმარება, ასევე აფხაზეთის ტერიტორიაზე მცხოვრებ მოსახლეობასთან ურთიერთობა და მათი მხარდაჭერა.

დევნილთა და განსახლების სამინისტრომ 2008 წლის კონფლიქტის შემდეგ შეიმუშავა სამოქმედო გეგმა, სადაც გათვალისწინებულია ახალი საცხოვრებელი სახლების მშენებლობა და კოლექტიური ცენტრების განახლება, როგორც “ძველი”, ასევე “ახალი” იგპ-ებისათვის.

კონფლიქტის მოგვარების სფეროში სახელმწიფო მინისტრის აპარატის ამოცანაა შექმნას ხელსაყრელი გარემო ნდობის აღდგენისა და ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრები მოსახლების მეტი ჩართულობისთვის. ამისათვის, საქართველოს მთავრობამ აირჩია მშვიდობიანი კურსი.

ადამიანებს ეძლევა შესაძლებლობა მიიღონ სერვისები და გამოიყენონ ყველა ის უპირატესობა, რომელსაც ქართული სახელმწიფო უზრუნველყოფს მისი მოქალაქეებისათვის. განვიხილავ ჩართულობის სტრატეგიით გათვალისწინებულ ღონისძიებებს.

ჯანდაცვა

ჯანდაცვის უფასო მომსახურეობა წარმოადგენს ჩართულობის სტრატეგიის ერთ-ერთ ყველაზე აქტიურ მიმართულებას. ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრები

³⁸ <https://bim.lbg.ac.at/files/sites/bim/Recommendations%20Document%20GEO.pdf>

ადამიანები სარგებლობენ სხვადასხვა სახელმწიფო პროგრამით, რომელთა შორის უმთავრესია „რეფერალური მომსახურების“ სახელმწიფო პროგრამა. მასში მონაწილეობის მისაღებად ოკუპირებული რეგიონების მაცხოვრებლები განცხადებით მიმართავენ სახელმწიფო მინისტრის აპარატს, რომელიც თავის მხრივ, შუამდგომლობას უწევს მათ საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროში. სახელმწიფო ცდილობს, აღნიშნული პროგრამა მაქსიმალურად დაცული იყოს ბიუროკრატიისაგან. გასული სამი წლის განმავლობაში, უფასო სამედიცინო მომსახურებით ათასზე მეტმა ბენეფიციარმა ისარგებლა. მიუხედავად მავთულხლართებისა და გამყოფ ხაზზე გადაადგილების მაქსიმალური შეზღუდვისა, 2012 წელთან შედარებით, მნიშვნელოვნად გაიზარდა ცხინვალის რეგიონიდან მკურნალობის მსურველთა რაოდენობა. ამ ადამიანების 70% დანარჩენ საქართველოში ჩამოდის ლარსის გამშვები პუნქტიდან, მაგრამ არსებობს შემთხვევები, როდესაც ადამიანები სიცოცხლის რისკის ფასად მავთულხლართებისა და საოკუპაციო რეჟიმის გვერდის ავლით გადმოდინან საქართველოს ხელისუფლების მიერ კონტროლირებად ტერიტორიაზე. ასევე, გაზრდილია აფხაზეთიდან პაციენტთა რაოდენობა, ვინც ჩართულია რეფერალურ პროგრამაში. საერთო ჯამში, ყოველწლიურად ბოლო 3 წლის განმავლობაში მზარდი დინამიკაა.

2013 წლის თებერვალში საქართველოს ხელისუფლების მიერ შემუშავებული საყოველთაო დაზღვევის პროგრამა გავრცელდა ოკუპირებულ რეგიონებში მცხოვრები, ნეიტრალური დოკუმენტების მფლობელი, მოსახლეობის ყველა ასაკობრივ ჯგუფზე. 2015 წლის აპრილში საქართველოში ამოქმედდა C ჰეპატიტის ელიმინაციის პროგრამა, რაშიც საქართველოს ხელისუფლებამ ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მაცხოვრებლებსაც შესთავაზა ჩართვა. ეს არის მნიშვნელოვანი სიახლე და ის დამატებითი სიკეთე, რაც ძვირადღირებული მკურნალობის უფასოდ შეთავაზებას გულისხმობს და პირდაპირ უკავშირდება ათასობით ადამიანის სიცოცხლის შენარჩუნებას. პრობლემა განსაკუთრებით აქტუალურია, როგორც აფხაზეთის, ისე ცხინვალის რეგიონის/სამხრეთ ოსეთის მოსახლეობისთვის. 2013-2015 წლების განმავლობაში აფხაზეთში მცხოვრებ მოქალაქეებს გაეროს განვითარების ფონდთან არსებული „საკოორდინაციო მექანიზმის“ ფარგლებში რეგულარულად მიეწოდებოდა სხვადასხვა მედიკამენტები და ვაქცინები;

რომლის თვითღირებულება ჯამში 500 ათას ლარზე მეტს წარმოადგენს. საკოორდინაციო მექანიზმის საშუალებით აფხაზეთს გადაეცა სამედიცინო ინვენტარი, ტექნიკა, აღჭურვილობა და სხვადასხვა სამედიცინო დანიშნულების ნივთი.

2013-2015 წლების განმავლობაში საქართველოს მთავრობის მიერ ოკუპირებულ რეგიონებში მცხოვრები მოსახლეობის ჯანდაცვის მომსახურებაზე დახარჯული თანხების ოდენობა დაახლოებით 7 მილიონ ლარზე მეტია. საოკუპაციო ხაზის სიახლოვეს, ზუგდიდთან, სოფელ რუხში მიმდინარეობს 220- ადგილიანი მრავალპროფილიანი, თანამედროვე ტექნოლოგიით აღჭურვილი, საუნივერსიტეტო კლინიკის მშენებლობა, თავისი საერთო საცხოვრებელით, რომელიც თბილისის, ქუთაისის, ზუგდიდისა და სხვა ქალაქების საავადმყოფოების გარდა დამატებით მოემსახურება ოკუპირებული რეგიონების მაცხოვრებლებს. 2018 წელს დაახლოებით 10 % ზრდა იყო დაგეგმილი თუმცა შედეგები ჯერ არაა დათვლილი.

განათლება

საქართველოს მთავრობა ძალისხმევას არ იშურებდა ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრები მოსახლეობისათვის საქართველოში განათლების მიღების შესაძლებლობის წახალისების, საზღვარგარეთ სწავლის გაგრძელებისათვის შესაბამისი მექანიზმებისა და პროცედურების შექმნისა და ერთობლივი კვლევითი საქმიანობის მხარდაჭერისათვის.

ამ მიზნით, საქართველოს მთავრობა ახორციელებს სპეციალურ 1+4 პროგრამას, რომელიც საშუალებას აძლევს ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრებ პირებს, ჩაირიცხონ და ისწავლონ ქვეყანაში მოქმედ უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში გამარტივებული პროცედურების საფუძველზე. სახელმწიფო მინისტრის აპარატმა შეიმუშავა ოკუპირებული ტერიტორიების შიგნით მიღებული განათლების აღიარების პროცედურების გამარტივების ინიციატივები, რომელთა განხილვა ხორციელდება საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროსთან თანამშრომლობით. 2014 წლის მაისში საქართველოს პრემიერ-მინისტრის დაქვემდებარებაში შეიქმნა განათლების საერთაშორისო ცენტრი, რომლის მიზანია ქვეყნის მოსახლეობისათვის, მათ შორის საქართველოს ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრები პირებისათვის, ევროპისა და აშშ-ის წამყვან

უნივერსიტეტებში სამაგისტრო და სადოქტორო სწავლების შესაძლებლობის მიცემა. როგორც აღინიშნა, ცენტრი განაცხადს იღებს აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში მცხოვრები პირებისაგანაც.. თუმცა აქაც არ არსებობს რეალური სტატისტიკა, თუ რამდენი ადამიანი დაინტერესებული არ განათლების ამ ინიციატივით. განათლების ინიციატივის ამ ფონზე რთული ვითარებაა ოკუპირებულ ტერიტორიებზე, მაგალითად, გალის რაიონში შეზღუდულია განათლების მიღება მშობლიურ ენაზე. გამომდინარე აქედან რთულია მოსახლეობა დაინტერესდეს საქართველოს მთავრობის ინიციატივით. სამინისტრომ 2013-2014 წლებში დააფინანსა ბაკალავრიატის და მაგისტრატურის სტუდენტები ჯამში 471 სტუდენტი.

შერიგების და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში სახელმწიფო მინისტრის აპარატის ოფიციალურ ვებ გვერდზე განთავსებული - [„სამშვიდობო ინიციატივის "ნაბიჯი უკეთესი მომავლისკენ" საერთაშორისო გამოხმაურებები“](#) ის თანახმად ინიციატივა მოწონებულია ჩვენი დასავლელი პარტნიორებისა და საერთაშორისო საზოგადოების მიერ. თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ რადიკალურად განსხვავებული სურათის მიღება შეიძლება აფხაზეთ და ოსურ ინტერნეტ პლატფორმებზე (რუსულენოვანი) კვლევის პროცესში გაანალიზებულ იქნა:

- <http://forum-abkhazia.ru/>,
- <https://ugo-osetia.ru/>
- <https://www.facebook.com/Sputnikabkhazia/>
- <https://sputnik-ossetia.ru/>

პლატფორმებზე სამშვიდობო ინიციატივების შესახებ 2018 წელს ჯამურად გამოქვეყნებული სტატიებისა და პოსტების რაოდენობამ 2347 შეადგინა. მოძიებული მასალების კონტენტ ანალიზის შედეგად კი გამოიკვეთა აშკარა ტენდენცია, რომ ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრები ადამიანების უმრავლესობა 89.9% არ აპირებს გამოიყენოს ქართული მხარის მიერ შეთავაზებული სერვისები.

7% მდე (6.56%) თანახმაა გამოიყენოს სამედიცინო სერვისი მხოლოდ იმ ვითარებაში, როცა რუსული ჯანდაცვის სისტემა ვერ უზრუნველყოფს პაციენტთა ჯანმრთელობაზე ზრუნვას, ხოლო დარჩენილი 3.44% თანახმაა მიიღოს საქართველოს ხელისუფლების მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრები მოსახლეობისათვის განკუთვნილი სერვისები და ინიციატივები.

მოცემული შედეგების დამუშავების შემდეგ შესამჩნევი ტენდენციას წარმოადგენდა, რომ საიტებსა და ფორუმებზე სამშვიდობო ინიციატივის შესახებ განთავსებული ინფორმაციის დიდი ნაწილი შეუსაბამო იყო მთავრობის მიერ შემუშავებულ სამშვიდობო პოლიტიკისთან.

ფორუმებსა და სოციალური ქსელის მიხედვით არსებულ კომენტარებში ცალსახა იყო ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრები პირების ნეგატიური და სკეპტიკური დამოკიდებულება საქართველოს ხელისუფლების ყველა შეთავაზების მიმართ.

აღნიშნული მონაცემების შედეგების კომენტარებისას (სიღრმისეული ინტერვიუს ჩაწერის გზით მიღებული ინფორმაცია) საინფორმაციო ომების მკვლევარმა დავით ძიძიშვილმა განაცხადა, რომ შედეგი თავისთავად მეტყველებს, თუ სად არის მთავარი ჩავარდნა. სამწუხაროდ, საქართველოს ხელისუფლება ვერ ახერხებს ინფორმაციისადმი წვდომის უზრუნველყოფას და რუსული მხარე კარგად იყენებს ე.წ. განზოგადებული/აგრესიული ინფორმაციული ზემოქმედების ტაქტიკას, რაც კიდევ უფრო მეტად აშორებს ქართულ საზოგადოებრივ სივრცეს ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრებ მოსახლეობას.

ჩემი მოსაზრებით, რამდენადაც ნარატიულმა ანალიზმა აჩვენა, მოსახლეობის უმეტესობას აქვს ინფორმაცია, მაგრამ არ სურს მონაწილეობა მიიღოს პროგრამაში და სწორედ ამ ვითარებას ხელს უწყობს ნეგატიური პროპაგანდა რუსეთის მხრიდან და ხელს უშლის ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მოსახლეობასთან ურთიერთობების გამყარებას მსგავსი პროგრამების დანერგვის ეფექტურობის თვალსაზრისით. ნეგატიური პროპაგანდა მეტწილად აგებულია შავი პიარის პრინციპზე და მოქმედებს ე.წ. ჭორის მეთოდის გამოყენებით.

დავით ძიძიშვილის მოსაზრებით, ჯანდაცვის პროგრამა კარგია, მაგრამ იგი გაჯერებულია აგრესიული საინფორმაციო კამპანიით რუსეთის ფედერაციისა და სეპარატისტული ხელისუფლების მხრიდან. ამისათვის ხშირია ისეთი მეთოდების გამოყენება, როგორცაა შავი პიარი. როგორც ძიძიშვილი ნაშრომში „ჭორი და მისი გავრცელების თავისებურებანი“ ამბობს, ჭორი–ეს არის გადაუმოწმებელი, არასანდო ინფორმაცია (ან ნებისმიერი გადასაცემი ინფორმაციის დამახინჯებული ფორმა), რომელიც, ჩვეულებრივ, ზეპირ სიტყვიერი ფორმით ვრცელდება, თითქოს „საიდუმლოდ“.

უკეთესია თუ მოვახერხებთ და შევქმნით ისეთ საინფორმაციო გარემოს, სადაც ჭორი ვერ მოახერხებს ფეხის მოკიდებას. ასეთი გარემოს შესაქმნელად კი, აუცილებელია საზოგადოების მუდმივი ინფორმირება, რაც მინიმუმამდე დაიყვანს საინფორმაციო ვაკუუმის შექმნის ალბათობას.

დასკვნა

2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომი და მას შემდეგ განვითარებული მოვლენები რუსეთის მხრიდან მკაფიო გზავნილი იყო. მისთვის მიუღებელია კონფლიქტურ რეგიონებთან დაკავშირებული ნებისმიერი სცენარი, რომელიც მის კავკასიურ ინტერესებს არ ემსახურებოდა. მიუხედავად რუსეთის პოზიციისა საქართველოს პრობლემის მოგვარების ერთადერთ გზად სწორედ ევროპის და აშშ-ის დახმარება მიაჩნია.

მიუხედავად ამ დრომდე განხორციელებული მოქმედებებისა, ინტეგრაციის კუთხით მნიშვნელოვანი ძვრები არ შეინიშნება, თუმცა ჩიხიდან გამოსავალის მოძებნა არც ისე იოლია. საბჭოთა კავშირის ეთნო-კულტურული და პოლიტიკური მემკვიდრეობის გათვალისწინებით, აფხაზეთის კონფლიქტი სცდება ქართულ-აფხაზური ურთიერთობების საზღვრებს, და პოსტ-საბჭოთა ქართულ-აფხაზური ურთიერთობების და კონფლიქტის სივრცეში შემოჰყავს როგორც რუსეთი და ჩრდილოეთ კავკასიაში მცხოვრები ცალკეული ეთნიკური ჯგუფები, ასევე უფრო შორეული აქტორები – ევროკავშირი და აშშ.

ქართულ-აფხაზური ურთიერთობების აღდგენა მოითხოვს გარე აქტორების გადახედვას და ხელახლა ჩამოყალიბებას. თუმცა აღსანიშნავია, რომ ინსტიტუციური გადაწყვეტილებების მოქნილობა, ქართველებსა და აფხაზებს შორის მომავალი პოლიტიკური ურთიერთობების დარეგულირების გარკვეულ იმედს იძლევა.

პოლიტიკა ითვალისწინებს საერთაშორისო გამოცდილებას, თუმცა არ არის შესწავლილი წარმატების წინაპირობები. საქართველოს მთავრობის შეთავაზებებით ძირითადად გალის დაბალი ზონის სოფლებისა და ახალგორის მცხოვრებლები სარგებლობენ, რომლებსაც თავად ისედაც სურთ ქონდეთ უფრო ახლო კავშირი საქართველოს ხელისუფლების მიერ კონტროლირებად სივრცესთან. ქართული მხრიდან არსებული სხვადასხვა სოციალური და საგანმანათლებლო პროგრამების შეთავაზებებით დაინტერესებული პირების რაოდენობა მზარდია, თუმცა ამის პარალელურად იზრდება რუსული პროპაგანდის ეფექტიანობა, რაც სავარაუდოდ

გამოიღებს შედეგს და ქართული მხრიდან იგივე ძალისხმევის შენარჩუნების ან ძალისხმევის შემცირების შემთხვევაში დაინტერესებული მოსახლეობის რაოდენობა დაიკლებს. შესაბამისად, ქართულმა მხარემ უნდა მოახდინოს არსებული ტენდენციების გაძლიერება და ამის პარალელურად ინოვაციული მეთოდებით უნდა შეეცადოს მისი დამოკიდებულების და შეთავაზებული პრიორიტეტების ფართოდ გავრცელების გზების მოძიებას ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მცხოვრებ საზოგადოებაში. იმის გათვალისწინებით, რომ ქართული მხარის მიერ შეთავაზებული სერვისები არ სარგებლობს პოპულარულობით და ხშირად ხდება მოწინააღმდეგე მხრიდან დეზინფორმაცია, ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მცხოვრებ საზოგადოებაში იკლებს კეთილგანწყობა ქართული მხარის მიმართ, რაც ასევე ერთ - ერთი განმაპირობებელი ფაქტორია სახელმწიფოს მიერ შეთავაზებული პროგრამების არაეფექტურ მუშაობაში.

ბიბლიოგრაფია

1. პიპინაშვილი დ. სამხრეთ კავკასიის კონფლიქტები და რეგიონული სტაბილურობის პრობლემები. თბ. 2009 წელი;
2. დავითაშვილი ზ. კავკასიის კონფლიქტები. მიზეზები და შესაძლო შედეგები. თბ. 2001 წელი;
3. ფუტკარაძე ი. საკონსტიტუციო კონტროლის პრესპექტივები აფხაზეთში. ჟურ. #4 2002 წელი;
4. სახალხო დიპლომატიის აღდგენა – კონფლიქტის არაძალადობრივი გადაწყვეტა, სამეგრელოს მოსახლეობის ხედვა რეგიონში არსებული პრობლემების შესახებ 2010 წელი;
5. სამოქალაქო დიპლომატია ქართულ-აფხაზეთურ კონფლიქტში. ასოციაცია “სამართალი და თავისუფლება” 2011 წელი;
6. ახალი სახელმწიფო სტრატეგია ოკუპირებულ ტერიტორიებთან დაკავშირებით საფრთხეს უქმნის მშვიდობის პროცესს საქართველოში
<http://www.humanrights.ge/index.php?a=main&pid=12961&lang=geo;>
7. ჩართულობის სტრატეგიის სამოქმედო გეგმა
(http://smr.gov.ge/Uploads/_94d96fb2.pdf);
8. თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობები (მსოფლიო პოლიტიკის გლობალიზაცია) <http://www.nplg.gov.ge/gsdll/cgi-bin/library.exe?e=d-00000-00---off-0civil2--00-1----0-10-0---0---0prompt-10---4-----0-11--10-ka-50---20-about---00-3-1-00-0-0-01-1-0utfZz-8-00&a=d&cl=CL2.10&d=HASH1d0a9dbec01b35bd43ea30.9;>
9. სოციალური ინტეგრაციის ახალი სტრატეგია <http://www.nplg.gov.ge/gsdll/cgi-bin/library.exe?e=d-00000-00---off-0civil2--00-1----0-10-0---0---0prompt-10---4-----0-11--10-ka-50---20-about---00-3-1-00-0-0-01-1-0utfZz-8-00&cl=CL2.20&d=HASHcae29b9bbc4971dfc66af5.1>=1;>

10. სახელმწიფო სტრატეგიის ოკუპირებული ტერიტორიების მიმართ – ჩართულობა თანამშრომლობის გზით დამტკიცების შესახებ
<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2251491?publication=0;>
11. საქართველოს ოკუპირებულ ტერიტორიებზე საქმიანობის წარმართვის წესები, მუხლი 6. ოკუპირებულ ტერიტორიებზე განსახორციელებელი პროექტის შეფასების კრიტერიუმები
[http://www.smr.gov.ge/uploads/file/041010/dadgenileba%20320.pdf.;](http://www.smr.gov.ge/uploads/file/041010/dadgenileba%20320.pdf;)
12. <http://www.smr.gov.ge/uploads/file/041010/statement;>
13. <http://www.smr.gov.ge/uploads/file/strategy.pdf>
14. <http://www.smr.gov.ge/uploads/file/SMR-Strategy-en.pdf>
15. Derluguian, G.M. (2007). Abkhazia: A Broken Paradise. in M. Narula, S. Sengupta, J.Bagchi, R.Sundaram (Eds), Sarai Reader 07: Frontiers; (pp. 65-82). The Director Centre for the Study of Developing Societies.
16. “State Strategy on Occupied Territories: Engagement Through Cooperation,” <http://www.smr.gov.ge/uploads/file/SMR-Strategy-en.pdf> (Retrieved May, 2011)
17. “Action Plan for Engagement,” Office of the State Minister for Reintegration, endorsed on July 6, 2010. http://www.smr.gov.ge/uploads/action_plan_en.pdf (Retrieved May, 2011)
18. ჩართულობის სტრატეგიის სამოქმედო გეგმა - http://smr.gov.ge/Uploads/___94d96fb2.pdf
19. King, Ch. (2001). “The Benefits of Ethnic War: Understanding Eurasia’s Unrecognized States,” World Politics 53 (July). 535.
20. Khaindrava, I. (2011a) Conflict Resolution Policies Before August 2008, Transformation of the Georgian-Abkhaz Conflict: Rethinking the Paradigm, by Archil Gegeshidze and Ivliane Haindrava. [http://www.c-r.org/our work/caucasus/documents/2011/CR%20Ge-Ab%20ENG%20web_Georg_perspective.pdf](http://www.c-r.org/our_work/caucasus/documents/2011/CR%20Ge-Ab%20ENG%20web_Georg_perspective.pdf) (Retrieved May, 2012), 19.
21. The Abkhaz Paper: the Agreement on the non-Use of Force as an Important Factor in the Resolution of the Georgian-Abkhaz Conflict, in Dialogue on Security Guarantees in the Context of the Georgian-Abkhaz Conflict, September 2009 [http://www.international alert.org/sites/default/files/publications/Dialogue_on_security_guarantees_in_the_context_of_the_georgian_abkhaz_conflict_en.pdf](http://www.international-alert.org/sites/default/files/publications/Dialogue_on_security_guarantees_in_the_context_of_the_georgian_abkhaz_conflict_en.pdf) .22.

22. Cooley, A. and Mitchell, L. (2010). Engagement without Recognition: A New Strategy Toward Abkhazia and Eurasia's Unrecognized States. *The Washington Quarterly*, 33(4), 59-73.
23. Martins, V. (2010). The Geopolitics of Abkhazia's Sovereignty, in *Portuguese Journal of International Affairs*, #3, Spring/Summer www.ipris.org/php/download.php?fid=242 (Retrieved June, 2011)
24. "Russia Gains a Foothold in the South Caucasus – With New Military Bases, Moscow has Secured its Influence in the Region," by Archil Gegeshidze (N.D.). The International Institute for Strategic Studies (IISS), http://www.iiss.org/programmes/russia-and-eurasia/about/georgian-russian-dialogue/caucasus-security_insight/archil-gegeshidze/russia-gains-a-foothold-in-the-south-caucasus/ (Retrieved May, 2011)
25. "Action Plan for Engagement," Office of the State Minister for Reintegration, endorsed on July 6, 2010. http://www.smr.gov.ge/uploads/action_plan_en.pdf (Retrieved May, 2011)
26. "Action Plan for Engagement," Office of the State Minister for Reintegration, endorsed on July 6, 2010. http://www.smr.gov.ge/uploads/action_plan_en.pdf (Retrieved May, 2011)
27. July 6, 2010. http://www.smr.gov.ge/uploads/action_plan_en.pdf (Retrieved May, 2011)
28. 1907 წლის ჰააგის მე-4 კონვენცია მუხლი 42.2
29. ჰააგის მე-4 კონვენციის 43-ე მუხლი, ჟენევის მე-4 კონვენციის 47-ე მუხლი
30. საქართველოს კანონი ოკუპირებული ტერიტორიების შესახებ მუხლი 6.1
31. <http://www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe?e=d-00000-00---off-0civil2--00-1----0-10-0---0---0prompt-10---4-----0-11--10-ka-50---20-about---00-3-1-00-0-0-01-1-1-0utfZz-8-00&a=d&cl=CL2.10&d=HASH1d0a9dbec01b35bd43ea30.9>
32. <http://www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe?e=d-00000-00---off-0civil2--00-1----0-10-0---0---0prompt-10---4-----0-11--10-ka-50---20-about---00-3-1-00-0-0-01-1-1-0utfZz-8-00&a=d&cl=CL2.10&d=HASH1d0a9dbec01b35bd43ea30.9>
33. <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=5&t=12311>
34. სახალხო დიპლომატიის აღდგენა – კონფლიქტის არამალადობრივი გადაწყვეტა, სამეგრელოს მოსახლეობის ხედვა რეგიონში არსებული პრობლემების შესახებ 2010.
35. "Gogi Khutsishvili - The Vision of the Collective Security Will Emerge Among Caucasians," on www.ambebi.ge – Information Portal, 11.03.2011; <http://www.ambebi.ge/politika/33297-qadre-thu-gvian-kavkasielebs-koleqtiuri-usaftrthkhebis-khedva-gauchndebathq.html#ixzz1GJuTjXcr> (Retrieved June, 2011)

36. Gegeshidze, A. (2011b). Introduction, in *The De-Isolation of Abkhazia, Part 2 – The Georgian Perspective - Prospects for Abkhazia’s De-Isolation in the context of the Non-Recognition Policy*, April 2011, *Understanding conflict. Building peace. International Alert* (Retrieved May, 2012)
37. Gegeshidze, A., (2011d). *New Realities after August 2008, Transformation of the Georgian- Abkhaz Conflict: Rethinking the Paradigm*, by Archil Gegeshidze and Ivliane Haindrava. http://www.c-r.org/our-work/caucasus/documents/2011/CR%20Ge-Ab%20ENG%20web_Georg_perspective.pdf (Retrieved June, 2011)
38. Gegeshidze, A. (2011f). *The policy of non-recognition of Georgia: Prospects and Challenges, Part 2 – The Georgian Perspective, The Politics of non-Recognition in the context of the Georgian-Abkhazian Conflict*, March, 2011, *Understanding conflict. Building peace. International Alert* <http://www.international-alert.org/sites/default/files/publications/201103GeorgiaAbkhaziaEN-1.pdf> (Retrieved May, 2012)
39. Inal-Ipa, A. (2011b). *Why is the engagement strategy not working? in in EU-Caucasus Dialogue on Georgian-Abkhaz Relations, Roundtable, 29th November 2010, Understanding conflict. Building peace. International Alert.* <http://www.international-alert.org/sites/default/files/publications/201011EUCaucasusDialogue.pdf> (Retrieved May, 2012)
40. Markedonov, S. (N.D.). “Through Cooperation or Without Recognition – Georgia’s Approach is Paradoxical, Europe’s More Realistic,” *The International Institute for Strategic Studies (IISS)*, <http://www.iiss.org/programmes/russia-and-eurasia/about/georgian-russian-dialogue/caucasus-security-insight/sergey-markedonov/through-cooperation-or-withoutrecognition/>(Retrieved May, 2011), 34.
41. Kvarchelia, L. (2011a). *Georgian policy on Abkhazia: Strategy or Tactic? in The De-Isolation of Abkhazia, Part 1 – The Abkhaz Perspective: Current prospects for the De-isolation of Abkhazia (April), Understanding Conflict. Building Peace. International Alert.* <http://www.international-alert.org/sites/default/files/publications/1107Abkhazia.pdf>
42. (Retrieved May, 2011)
43. Inal-Ipa A. and Shakryl, A. (2011). *Expert Opinion on the Prospects of International Recognition of Abkhazia and the Role of Georgia in The Politics of Non-Recognition in the Context of the Georgian-Abkhaz Conflict, Part 1 – The Abkhaz Perspective The prospects for international recognition of Abkhazia, Understanding Conflict. Building peiace. International Alert, March.*

- <http://www.internationalalert.org/sites/default/files/publications/201103GeorgiaAbkhaziaEN-1.pdf> (Retrieved May, 2012)
44. <https://bim.lbg.ac.at/files/sites/bim/Recommendations%20Document%20GEO.pdf>
 45. http://smr.gov.ge/Uploads/2017_overa_16bf3023.pdf
 46. <http://smr.gov.ge/srcRresult.aspx?srch=> შერიგების და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო აპარატის 2017 წლის წლიური ანგარიში
 47. http://smr.gov.ge/Uploads/Untitled_f9cbac80.pdf
 48. http://smr.gov.ge/Uploads/2017_overa_16bf3023.pdf

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ლაშა მჭავია

სასტუმროს ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემები
საქართველოში

საზოგადოებრივი გეოგრაფია

სამაგისტრო ნაშრომი შესრულებულია საზოგადოებრივი გეოგრაფიის
მაგისტრის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

ხელმძღვანელი: ნინო პავლიაშვილი
ასოცირებული პროფესორი

თბილისი 2019

ანოტაცია

სასტუმროს ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემები საქართველოში

თანამედროვე მსოფლიოში, ტურისტული მომსახურებისა და მოგზაურობის ონლაინ დაჯავშნა გარკვეულ ნორმად იქცა. შესაბამისად, ინტერნეტი წარმოადგენს ბრწყინვალე შესაძლებლობას ტურიზმის ინდუსტრიისთვის, რომ თავისი სერვისები გაყიდოს ონლაინ. თუ გასულ დეკადადღე ტურ-ოპერატორები წარმოადგენდნენ დაჯავშნის სერვისის მთავარ მიმწოდებლებს ბაზარზე, დღეს ეს ტრენდი შეიცვალა და ბაზარზე გამოჩნდნენ ახალი ლიდერები ონლაინ ტურისტული აგენტების (OTA – Online Travel Agency) სახით. OTA-ს არიან სასტუმროს ონლაინ დაჯავშნის სისტემები, რომლებიც ერთის მხრივ, საწარმოს საქმიანობის ეფექტურობის ამაღლებაში ეხმარებიან, მეორეს მხრივ კი, აადვილებენ მომხმარებლის მიერ ოთახის დაჯავშნის პროცესს.

ვინაიდან და რადგანაც, საქართველოსთვის ტურიზმი პრიორიტეტული დარგია, აქ სასტუმრო ინდუსტრიისთვის განსაკუთრებული სიმწვავეთ დგას მართვის ეფექტიანობის ამაღლების საკითხი, რომელიც პირდაპირ კავშირშია საინფორმაციო ტექნოლოგიების გამოყენებასთან, რაც უპირველესად ონლაინ დაჯავშნის გლობალურ სისტემებთან ეფექტური თანამშრომლობით გამოიხატება.

აღნიშნული სამაგისტრო ნაშრომი მიზნად ისახავს გამოავლინოს, რამდენად ეფექტიანად იყენებენ ქართულ ბაზარზე წარმოდგენილი განთავსების საშუალებები სასტუმროს ონლაინ დაჯავშნის გლობალურ სისტემებს და გამოკვეთოს, რამდენად მნიშვნელოვანია ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემები საქართველოში არსებულ სხვადასხვა კატეგორიის განთავსების საშუალებებისთვის.

ნაშრომის პირველი და მეორე თავი ზოგადინფორმაციულია, კერძოდ პირველ თავში საუბარი იქნება ზოგადად სასტუმროს ონლაინ დაჯავშნის გლობალური

სისტემების შექმნისა და განვითარების ისტორიაზე, მათ შორის კონკურენციაზე. მეორე თავი უშუალოდ უკავშირება საქართველოს და აღწერს სასტუმროს ონლაინ დაჯავშნის გლობალურს სისტემებს საქართველოში, ასევე განხილული იქნება ქართული ონლაინ დაჯავშნის სისტემებიც.

იმისათვის, რომ შვეძლო ყველა მნიშვნელოვანი თეორიების განზოგადება და დასკვნის გაკეთება, ნაშრომის მესამე თავი ეთმობა ქართულ ბაზარზე არსებული, სამი სხვადასხვა კატეგორიის სასტუმროში ჩატარებულ კვლევასა და მის ანალიზს, დასკვნაში კი შეჯამებული იქნება ყველა იმ თეორიული თუ სტატისტიკური მასალის მონაცემები, რომლის საფუძველზეც მოხდა ჩატარებული კვლევის ანალიზი.

Annotation

Arranging and booking a trip via the Internet is now the norm for travelers. The Internet presents a great possibility for the tourism industry to sell and market their services online. Travel agents used to be the main providers of booking systems but with the development of information technology, this trend has shifted, and new leaders appeared on the market such as online travel agents (OTA - Online Travel Agency). Hotel Online Booking Systems, which on the one hand, help in enhancing the efficiency of the enterprise, on the other hand, facilitate the booking process.

Since tourism is a priority sector for Georgia, the hotel industry is especially strong in terms of increasing efficiency management, which is directly related to the use of information technologies, primarily an efficient cooperation with online booking systems.

This master's thesis aims to study how efficiently Georgian Hotel industry uses online hotel booking systems and their significant impact on different types of hotels.

The first chapter of the paper investigates the history and development of hotel online booking global systems, including competition between them. The second chapter is directly related to Georgia and describes the global and local systems for online hotel reservations in Georgia.

To be able to generalize the theories and conclusions of the paper, the third chapter is devoted to the study and analysis of the survey, which was held in three different types of Hotels. The conclusion will summarize and provide analysis for the theoretical and statistical data received from the conducted survey.

MA thesis. Mzhavia Lasha – Global systems for online hotel reservations in Georgia.

სარჩევი

შესავალი.....	6
თავი I. სასტუმროს დაჯავშნის გლობალური სისტემების შექმნისა და განვითარების ისტორია.....	9
1.1 სასტუმროს დაჯავშნის გლობალური სისტემების წარმოშობის ისტორია და სასტუმროს დაჯავშნის არხები	9
1.2 დაჯავშნის გლობალური სისტემები მსოფლიოში და კონკურენცია მათ შორის.....	12
1.3 OTA - ონლაინ ტურისტული სააგენტოები და მოწინავე ბრენდები.....	16
1.3.1 ბრენდების პორტფოლიო: Priceline, Expedia.....	16
1.3.2 OTA - ონლაინ ტურისტული სააგენტოები.....	23
1.4 სასტუმროს მარკეტინგი - OTA-ს ზემოქმედების შემცირება და პირდაპირი ჯავშნების გაზრდა.....	29
თავი II. სასტუმროს ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემები საქართველოში.....	32
2.1 OTA - ონლაინ ტურისტული სააგენტოები საქართველოში.....	33
2.2 სასტუმროს მართვისა და ონლაინ დაჯავშნის სისტემების ქართული ანალოგები.....	38
თავი III. კვლევის ანალიზი	34
3.1 კვლევის შედეგები.....	42
3.2 კვლევის შედეგების განზოგადება თეორიების მიხედვით.....	50
დასკვნა	53
გამოყენებული ლიტერატურა.....	56
დანართი	59

შესავალი

თემის აქტუალობა. საინფორმაციო ტექნოლოგიების განვითარებასთან ერთად უფრო იზრდება და ადვილად ხელმისაწვდომი ხდება სასტუმროს დაჯავშნის საშუალებები. თანამედროვე საზოგადოებაში ამ საშუალებათაგან ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანია ინტერნეტი. ეს გულისხმობს სასტუმროს დაჯავშნის ყველა იმ სისტემას, რომელიც ელექტრონული სახით გვხვდება ქსელში. სხვანაირად მას “ონლაინ დაჯავშნის სისტემები“ ეწოდება.

საზოგადოება დღითიდღე ვითარდება, რაც პირველ რიგში, ცოდნის დაგროვებას უკავშირდება. ადამიანები ყოველ დღე ცდილობენ მიიღონ ახალი გამოწვევები და ამის ხარჯზე დაზოგონ საკუთარი დრო. თანამედროვეობის მიღწევები კი ამის უდიდეს შესაძლებლობას იძლევა. სწორედ ამის ნათელი მაგალითია სასტუმროს ონლაინ დაჯავშნის სისტემები, რომლებიც ერთის მხრივ, საწარმოს საქმიანობის ეფექტურობის ამაღლებაში ეხმარებიან, მეორეს მხრივ კი, აადვილებენ მომხმარებლის მიერ ოთახის დაჯავშნის პროცესს.

ონლაინ მოძიების და დაჯავშნის შესაძლებლობამ რადიკალურად შეცვალა ტურიზმის გლობალური ტენდენციები. იგი მომხმარებელს აძლევს შესაძლებლობას მარტივად და სწრაფად მოიძიოს და დაჯავშნოს მისთვის სასურველი ტურისტული პროდუქტი თუ მომსახურება. აქედან გამომდინარე, ინტერნეტ საინფორმაციო და დაჯავშნის სისტემებში წარმომადგენლობითობა კომპანიისთვის გადამწყვეტი მნიშვნელობისაა, თუ მას საერთაშორისო ტურისტულ ბაზარზე შეღწევა და დამკვიდრება სურს. სწორ დროს, სწორ ადგილზე განთავსებულ ტურისტულ ინფორმაციას შეუძლია მნიშვნელოვნად შეცვალოს და გაზარდოს პროდუქტსა თუ მომსახურებაზე მოთხოვნა კომპანიის სასარგებლოდ.

დღესდღეობით უკვე რთულია წარმოდგენა როგორ ხდებოდა დაჯავშნის ონლაინ სისტემების გარეშე სასტუმროების, ავიაბილეთებისა თუ სხვა ტურისტული მომსახურებების დაჯავშნა სხვადასხვა სააგენტოებისა და კომპანიების მიერ. ამჟამად

ეს სისტემები ფართოდ გავრცელებული და კარგად კოორდინირებულია. დაჯავშნის კომპიუტერული სისტემების გამოყენების მაღალმა ეკონომიკურმა ეფექტიანობამ აიძულა ამ სისტემების მესაკუთრეები მუდმივად იბრძოლონ ტურისტულ ბაზარზე მოწინავე ადგილის დაკავებისათვის.

კვლევის ობიექტი.

საკვლევი თემის ობიექტებია:

1. ტურისტები, რომლებიც ჯავშნიან სასტუმროს პირდაპირი ან ონლაინ ტურისტული დაჯავშნის სისტემების გზით.
2. სასტუმროს ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემები.
3. სასტუმროს მენეჯერები.

კვლევის ძირითადი მიზანი და ამოცანები. სამაგისტრო ნაშრომში ასახული კვლევის ძირითად მიზანია:

- გამოავლინოს, რამდენად ეფექტიანად იყენებენ ქართულ ბაზარზე წარმოდგენილი განთავსების საშუალებები სასტუმროს ონლაინ დაჯავშნის გლობალურ სისტემებს.
- გამოკვეთოს, რამდენად მნიშვნელოვანია ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემები საქართველოში არსებულ სხვადასხვა კატეგორიის განთავსების საშუალებებისთვის.

მიზნის მისაღწევად შესწავლილ და გაანალიზებულ იქნა ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხები, როგორებიცაა:

- ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემების არსებობის პირობებში სასტუმრო ბიზნესის ეფექტიანობის განსაზღვრა სხვადასხვა კატეგორიის სასტუმროებში.
- სასტუმრო ბიზნესის განვითარებაზე ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემების გავლენის დადგენა.

კვლევის მეთოდი და მეთოდოლოგიური საფუძვლები. კვლევის მეთოდის არჩევანი საკვლევი თემის მრავალფეროვნებამ განსაზღვრა. კვლევაში გამოყენებული

იქნა თანამედროვე და აპრობირებული მეთოდოლოგიები, მათ შორის: რაოდენობრივი და თვისებრივი კვლევის მეთოდები, გარდა ამისა, შედარებითი ანალიზის, სტატისტიკური და გრაფიკული მეთოდები. კვლევის პროცესში ასევე გამოყენებულ იქნა სხვადასხვა სახის პრაქტიკული და თეორიული მასალა, ფუნდამენტური შრომები, სტატიები და გლობალური ქსელი.

თეორიული ჩარჩო. კვლევის ანალიზში განხილულია ყველა ის გავრცელებული თეორია, რომლებიც ესადაგება კვლევის შედეგებს: რაციონალური არჩევანის თეორია, მასობრივი კომუნიკაციის თეორია და ტურისტული ქსელის თეორია.

კვლევის თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა. ჩატარებული კვლევა და საბოლოო დასკვნა ვფიქრობ საინტერესო იქნება: ტურიზმის სფეროში ჩართული ადამიანებისთვის, მათ შორის სასტუმროს მენეჯერებისთვის; ტურიზმის სპეციალობის სტუდენტებისთვის; შესაბამის საგანმანათლებლო პროგრამებში სასტუმროს დაჯავშნის სფეროსთან დაკავშირებული სასწავლო კომპონენტების განახლებისთვის. ნაშრომს გააჩნია გარკვეული პრაქტიკული მნიშვნელობა. ის სტატისტიკური თუ თეორიული მასალა, რომელიც მასში არის გაანალიზებული, კარგ სამსახურს გაუწევს ტურიზმის საკითხით დაინტერესებულ ყველა ადამიანს.

თავი I. სასტუმროს დაჯავშნის გლობალური სისტემების შექმნისა და განვითარების ისტორია

1.1 სასტუმროს დაჯავშნის გლობალური სისტემების წარმოშობის ისტორია და სასტუმროს დაჯავშნის არხები

მოგზაურობისა და ტურიზმის სამყარო წლების განმავლობაში იცვლებოდა. ადამიანთა მოგზაურობა ინოვაციების განვითარებამ და ინფორმაციის წვდომის გამარტივებამ შეცვალა. სასტუმროების დაჯავშნა არა მხოლოდ ერთი გზით, არამედ რამდენიმე არხის საშუალებით გახდა შესაძლებელი. კერძოდ Online Travel Agency (OTA) (ონლაინ ტურისტული სააგენტო)-ით, Global Distribution Systems (GDS)(გლობალური დისტრიბუციის სისტემები)-ით, ტურისტული ოფისების მეშვეობით, სასტუმროს საკუთარი ვებსაიტით ან ტელეფონით დაჯავშნა. ამასთან ერთად, დაჯავშნის არხებმა დაასტიმულირეს კონკურენცია და მომხმარებლებში მრავალფეროვანი ქცევები წარმოშვეს. (Pitoska, 2013)

დაჯავშნის გლობალური კომპიუტერული სისტემები ტურისტულ ბაზარზე მასიურად გავრცელდა მე-20 საუკუნის 90-იან წლებში. თავდაპირველად ერთიანი დაჯავშნის კომპიუტერული სისტემის შემუშავება და ბაზარზე მისი გატანა ავიაკომპანიათა გაერთიანებამ გამოიწვია. სწორედ ამ ინტეგრაციის შედეგია ოთხი დაჯავშნის გლობალური (GDS-GLOBAL DISTRIBUTION SYSTEMS): AMADEUS, GALILEO, SABRE, WORLDSPAN და ასევე რეგიონალური სისტემების: GVS, GABRIEL, SAHARA ჩამოყალიბება. GDS არის „დაჯავშნის ინსტრუმენტი, რომელსაც ტურისტული აგენტები ავიაბილეთების, სასტუმროების, მანქანებისა და სხვა სერვისების დაჯავშნისას იყენებენ შექმნის დროს GDS-ს უმთავრესი მოვალეობა მომხმარებლისთვის ავია ბილეთების მარტივად მიწოდება იყო, მაგრამ იმისათვის, რომ უფრო მეტი და მეტი ტურისტული სააგენტო ჩართულიყო ამ სისტემაში,

კომპანიებმა გადაწყვიტეს გაეფართოვებინათ მათი გამოყენების სფერო. მათ პროგრამებში დაამატეს ტურისტული მომსახურებების ფართო წრე: სასტუმრო ადგილების, რკინიგზისა და სხვადასხვა კულტურულ და სპორტულ ღონისძიებებზე დასასწრები ბილეთების დაჯავშნა-გამოსყიდვა, ავტომობილების გაქირავება, სამოგზაურო დაზღვევა, გიდისა და თარჯიმნების მომსახურება და ყვავილების შეკვეთის სერვისიც კი (Amadeus, 2018).

GDS-ს საპირწონედ გვხვდება ონლაინ ტურისტული აგენტები (OTA), რომლებიც არიან სამოგზაურო სისტემები და მომხმარებელს სასტუმროების, ავიახაზების, მანქანებისა და მოგზაურობასთან დაკავშირებული სხვა სერვისების ონლაინ დაჯავშნას სთავაზობენ. დაახლოებით 20 წლის წინ არავინ არაფერი იცოდა OTA-ს შესახებ. კონცეფცია განვითარდა Microsoft-თან ერთად, რომელიც 1996 წელს უშვებდა Expedia Travel Services (Expedia-ს სამოგზაურო სერვისს) აშშ-ში, შემდეგ კი, 1997 წელს მის ევროპულ კოლეგას - Priceline-ს. ორივე პლატფორმა აძლევდა და დღესაც აძლევს მომხმარებლებს საშუალებას დაჯავშნონ თავიანთი დასვენება ონლაინში. თავდაპირველად ონლაინ ტურისტული აგენტები მიაჩნდათ როგორც დაჯავშნის საექვო ინსტრუმენტი, თუმცა ინტერნეტის ზრდასთან ერთად OTA-ს მომსახურების სერვისები სწრაფად ვითარდებოდა, ხოლო ონლაინ დაჯავშნის მომსახურეობა ფართოვდებოდა. ონლაინ ტურისტული აგენტების მუშაობა თავდაპირველად სასტუმროების დაჯავშნით დაიწყო, შემდეგ კი დროთა განმავლობაში დაემატა მანქანების, რეისების, კრუიზების, რესტორნებისა და სადღესასწაული პაკეტების ონლაინ დაჯავშნის სერვისები (Jill Barthel, 2015). დღეისათვის Priceline-სა და Expedia Group-ს სრული ტურისტული სერვისის ონლაინ დაჯავშნის სისტემებია გლობალურ ბაზარზე, ფაქტობრივად, მონოპოლია უკავიათ, თუმცა ჰყავთ რეგიონალური კონკურენტები: Ctrip (ჩინეთის უდიდესი OTA, რომელსაც უკავია ჩინეთის ბაზრის უდიდესი ნაწილი), MakeMyTrip(ინდოეთის უდიდესი OTA), Trivago და Despegar (ლათინურ ამერიკაში არსებული ყველაზე დიდი OTA) (Cloudbeds, 2018). კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი კონკურენტია Tripadvisor,

რომლის მფლობელობაშიცაა ვებსაიტი TripAdvisor.com, თუმცა აღნიშნული კომპანია ონლაინ დაჯავშნის რაოდენობით ახლოსაც ვერ მივა კონკურენტებთან, მისი მთავარი პლუსია მეტაძებნის პლატფორმა, რომელიც ტურისტებს განთავსების საშუალებების, რესტორნების, ტურების, ტურისტული დესტინაციებისა და კრუიზების დიდ არჩევანს

დიაგრამა #1 წყარო (Lawrence, 2017)

შტატების ტურისტული ბაზრის 13% ეკავა, 2014-ში - 16%, დღეს მაჩვენებელი დაახლოებით 39%-მდეა გაზრდილი, ხოლო 2020 წლის პროგნოზით იგი 41%-ს მიაღწევს. 2013 წელს OTA-ს მიერ განთავსების საშუალებების გაყიდვებმა შეადგინა დაახლოებით 45% ევროპული გაყიდვების მთლიანი შემოსავლიდან, რომლიდანაც 76% მიიღო ორმა ძირითადმა მოთამაშემ: Priceline-მა (82%) და Expedia-მ (18%), რაც ხაზს უსვამს Priceline-ის ბევრად უფრო ძლიერ არსებობას ევროპის ბაზარზე. ეს ლიდერობა, უპირველეს ყოვლისა, ონლაინ დაჯავშნის გლობალური ბრენდის, Booking.com-ის დამსახურებაა, რომელიც Priceline-ს მფლობელობაშია (Lawrence, 2017).

პროდუქტის მომხმარებლამდე მიწოდების ორი გზა არსებობს: დისტრიბუციის პირდაპირი და არაპირდაპირი არხი. პირდაპირი დისტრიბუცია, როგორც არის მაგალითად ჯავშანი ვებგვერდით ან ტელეფონით, გულისხმობს ისეთ შემთხვევებს, როდესაც პროდუქტი ან სერვისი მწარმოებლიდან პირდაპირ მომხმარებელს გადაეცემა, მაშინ როდესაც არაპირდაპირი დისტრიბუციის შემთხვევაში, პროცესში

სთავაზობს, მილიონობით მომხმარებელის ვერიფიცირებული შეფასებებით (Tripadvisor, 2018). პერიოდულად რომ მოყვეთ, ონლაინ ტურისტული აგენტების აღმასვლა სასტუმროს დაჯავშნის გლობალურ ბაზარზე 2009 წლიდან დაიწყო. მაგალითისთვის, 2008 წელს OTA-ს ამერიკის შეერთებული

მონაწილეობას ასევე შუამავალი იღებს. მაგალითად, OTA და GDS დისტრიბუციის არაპირდაპირი არხებია. ორივე, პირდაპირი და არაპირდაპირი არხები, შეიძლება იყოს როგორც ოფლაინი, ასევე ონლაინ. პირდაპირი ჯავშანი განიმარტება როგორც პირდაპირ დისტრიბუციასთან დაკავშირებული ქმედება. ამ დროს პროდუქტი ან სერვისი შუამავლის ჩართულობის გარეშე, პირდაპირ მიმწოდებლისგან, სასტუმროსგან შეისყიდება. ასეთი გზა შესაძლებელს ხდის როგორც სასტუმროს პროდუქტების მომხარებელზე მორგებას, მაგალითად განთავსების საშუალებების შეთავაზებების შემუშავებას, ასევე სხვადასხვაგვარ მიზნობრივ ბაზრებზე გასვლას. შესაბამისად, პირდაპირი ჯავშნის მეთოდს აქვს პოტენციური გაყიდოს მეტი, რაც სასტუმროსთვის, Expedia.com-ისა და Booking.com-ის მსგავს OTA-ებთან შედარებით, მეტ ჯავშნებსა და შემოსავალს გულისხმობს (Morales, 2017).

1.2 დაჯავშნის გლობალური სისტემები მსოფლიოში და კონკურენცია მათ შორის

სასტუმროს დაჯავშნის ბაზარი ყოველი წლის განმავლობაში უფრო და უფრო კონკურენტული ხდება. ბაზრის ყველა მონაწილეს უკვე ჩამოყალიბებულ და დამწყებ ონლაინ და ტრადიციულ გამყიდველებთან უწევთ კონკურენცია. ესენია:

- ონლაინ და ტრადიციული ტურისტული სააგენტოები და ტურ ოპერატორები;
- ტურისტული სერვისის მიმწოდებლები, მათ შორის - სასტუმროები, ავიახაზები.
- საძიებო სისტემები და მსხვილი ონლაინ პორტალები;
- ტურისტული მეტასაძიებო ვებგვერდები;
- კორპორატიული ტურისტული მენეჯმენტის სერვისის მიმწოდებლები;
- მობილური პლატფორმის ტურისტული აპლიკაციები;
- სოციალური მედიის ვებგვერდები;
- ონლაინ დაჯავშნის ვებგვერდები;
- საცხოვრებელის ალტერნატიული ვებგვერდები (Booking Holdings, 2019).

ონლაინ და ტრადიციული ტურისტული სააგენტოები: სასტუმროს დაჯავშნის ბაზრის მთავარი მოქმედი აქტორები სწორედ ონლაინ ტურისტული სააგენტოები (OTA-ები) არიან და სწორედ მათ შორის მიმდინარეობს მთავარი კონკურენცია მსოფლიოს ბევრ რეგიონში. მათ შორის მოიაზრებიან The Priceline Group და მისი შვილობილი კომპანიები Booking.com და Agoda.com, Expedia Group, აგრეთვე რეგიონული კონკურენტები, როგორცაა Ctrip, რომელსაც, ზოგ შემთხვევაში, უკეთესი შეთავაზებები აქვს ტურისტებისთვის ან მიმწოდებლებისთვის, მათ შორის ფასებისა და მიწოდების მოცულობის მხრივ. ამასთან ერთად, გლობალური OTA-ს სეგმენტი აგრძელებს კონსოლიდირებას - ერთმანეთს ერწყმიან კონკურენტები ან ქმნიან სტრატეგიულ პარტნიორობებს.

ტურისტული სერვისის მიმწოდებლები: ტურისტული სერვისის მიმწოდებლებმა კლიენტებს პროდუქტებზე და სერვისებზე უფრო სახარბიელო პირობები შეიძლება შესთავაზონ, ვიდრე ონლაინ და ტრადიციულმა ტურისტულმა სააგენტოებმა. მრავალი ასეთი კონკურენტი, როგორებიცაა ავიახაზები, სასტუმროები და ავტომობილების გამქირავებელი კომპანიები, უფრო და უფრო კონცენტრირდებიან საკუთარ ვებგვერდებსა და მობილურ აპლიკაციებზე გაზრდილ ონლაინ მოთხოვნაზე, ნაცვლად მესამე პირი დისტრიბუტორებისა, როგორებიცაა Expedia.com-ისა თუ Booking.com-ის ვებგვერდები. მაგალითად, რამდენიმე მსხვილი სასტუმროს ქსელი გაერთიანდა და იაფ ავიახაზებთან თანამშრომლობის შედეგად ჩამოაყალიბა სასტუმროს ონლაინ ძიების საერთო პლატფორმა, რომელიც პირდაპირ უკავშირდება თავიანთ ვებგვერდებსა და მობილურ აპლიკაციებს. ასევე, ბოლო წლებში, ზოგიერთმა სასტუმროს ქსელმა დაიწყო სარეკლამო კამპანია, რომელიც სპეციალურად იმისთვისაა შექმნილი, რომ მომხმარებლების ნაკადი პირდაპირ მათი ვებგვერდებისკენ მიმართოს. უმეტესად, მიმწოდებლები, რომლებიც ტურისტულ პროდუქტს საკუთარ ვებგვერდებზე ყიდნიან, მომხმარებლებს სთავაზობენ სახარბიელო ფასებს, ექსკლუზიურ პროდუქტებსა და ლოიალურობის ქულებს (Westcott, 2015).

საძიებო სისტემები და მსხვილი ონლაინ პორტალები: ბოლო წლებში, საძიებო სისტემები სულ უფრო და უფრო კონცენტრირდნენ ფრენებისა და სატუმროების ძიების პროდუქტების შექმნასა თუ წამოწყებაზე, რაც OTA-ებთან შედარებით მათ მოგზაურობის დაგეგმვისა და პირდაპირი ჯავშანის უფრო მრავლისმომცველ შესაძლებლობებს აძლევს. მაგალითად, Google შესულია ონლაინ ტურისტული ბაზრის სხვადასხვა სფეროში, რომელთა შორისაა სწრაფად მზარდი ფრენის მეტაძიების პროდუქტი (“Google Flights”) და სასტუმროს მეტაძიების პროდუქტი (“Hotel Ads” და “Book on Google”). Google-მ და მსგავსმა მსხვილმა საძიებო პორტალებმა შეიძლება ტურისტული ბაზარი მნიშვნელოვნად შეცვალონ, რადგან კონკურენტებთან შედარებით მათ ბევრად უფრო დიდი ფინანსური, ტექნიკური, მარკეტინგული რესურსები და მომხმარებელთა ბაზა გააჩნიათ.

მოგზაურობის მეტაძიების ვებგვერდები: Kayak.com (Priceline-ის შვილობილი კომპანია), trivago (Expedia-ს შვილობილი კომპანია), TripAdvisor, Skyscanner და Qunar (ორივე Ctrip-ის შვილობილი კომპანია),- არიან მოგზაურობის მეტაძიების ვებგვერდები, რომლებიც თავს უყრიან ტურისტული სერვისის სხვადასხვა მიმწოდებლისგან, ტურისტული აგენტებისგან თუ სხვა ვებგვერდებისაგან მიღებულ ინფორმაციას, კერძოდ მოგზაურობასთან დაკავშირებულ ძიებებს კონკრეტული მიმართულებით (Booking Holdings, 2019).

კორპორაციული ტურიზმის მენეჯმენტის სერვისების პროვაიდერები არის: Egencia, Expedia-ს ბერნდის სრული სერვისის კორპორაციული მოგზაურობის მენეჯმენტის კომპანია, რომელიც კონკურენციას უწევს ონლაინ და ტრადიციულ კორპორაციული ტურიზმის პროვაიდერებს, მათ შორის Carlson Wagonlit-სა და American Express Global Business Travel (GBT)-ს, ასევე კორპორაციული მოგზაურობის და დანახარჯების მენეჯმენტის კომპიუტერულ პროგრამებსა და სერვისებს. ამ კონკურენტებიდან ზოგიერთს გააჩნია მეტი ფინანსური რესურსი, ბრენდის უკეთესი ცნობადობა, დამკვიდრებული კლიენტთა ბაზები, დიფერენცირებული ბიზნეს

მოდელები ან უფრო ფართო გლობალური გავრცელება, რაც სასტუმოს დაჯავშნის სხვა საშუალებებს კორპორაციული ტურისტების შენარჩუნებასა და ახალი კლიენტების მოზიდვას ურთულებს (EXPEDIA, INC., 2017).

ალტერნატიული საცხოვრებლები: Airbnb და მგავსი ვებგვერდები, რომლებიც ამარტივებენ სახლებისა და ბინების მოკლევადიან გაქირავებას პირდაპირ მესაკუთრისგან. ალტერნატიული საცხოვრებლების პოპულარობის ზრდამ შეიძლება გავლენა მოახდინოს ტურისტულ სფეროსა და მოთხოვნაზე, განსაკუთრებით კი სასტუმროების რეზერვაციებისა და საცხოვრებელი ადგილების გაქირავების სერვისების მოთხოვნაზე. მეტიც, Airbnb-მ და მსგავსმა ვებსაიტებმა დაამატეს სხვა ტურისტული სერვისები, როგორც არის ტურები, სასტუმროებისა და ფრენის ჯავშნები, რაც კიდევ უფრო ზრდის მათ წილს ტურისტულ ბაზარზე და კონკურენციას ტრადიციული OTA-თვის (Airbnb. Inc., 2018).

მობილური და სხვა პლატფორმებზე არსებული სამოგზაურო აპლიკაციები: სმარტფონების, ტაბლეტებისა და სახლის ასისტენტებზე მოთხოვნა და მათი ფუნქციურობა მნიშვნელოვნად იზრდება. თუ სასტუმროს დაჯავშნის სფეროში ჩაბმული კომპანიები და ბრენდები ვერ შეძლებენ შესთავაზონ კლიენტებს ინოვაციური, მომხმარებელზე მორგებული და მრავალფუნქციური სამოგზაურო მობილური აპლიკაციები და მათთან დაკავშირებული ვებგვერდები, ეფექტური მარკეტინგი და რეკლამირება, ან თუ მათი მობილური აპლიკაციები და ვებგვერდები არ იქნება მოთხოვნადი, მოცემული კომპანიების ბაზრის წილი უკვე არსებულ და ახალ კონკურენტებთან შედარებით შემცირდება, რაც ბიზნესის საქმიანობის შედეგებზე უარყოფითად აისახება.

სოციალური მედიის ვებგვერდები: სოციალური მედიის ვებგვერდები, მათ შორის Facebook, Instagram, Twitter მუდმივად ავითარებენ საკუთარ ვებსაიტსა და მობილურ აპლიკაციებში არსებული მონაცემების საძიებო სისტემებს, რაც სამომავლოდ შეიძლება ტურისტებისთვის ალტერნატიული ძებნისა და დაჯავშნის

სისტემად გადაიქცეს და ბაზარზე გაზარდოს კონკურენცია. აღსანიშნავია, რომ Facebook-მა შეიმუშავა ახალი ტურისტული პროდუქტი Dynamic Ads და საქმიანობა ტურისტულ ბაზარზე განავრცო. ასევე, უნდა აღინიშნოს, რომ სოციალური მედიის ვებგვერდები დღესდღეობით სასტუმროებისთვის პირდაპირი დაჯავშნის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენენ, რადგან საკმაოდ ძნელი იპოვო სასტუმრო, რომელიც არ არის დარეგისტრირებული მსგავს ვებგვერდებზე (Booking Holdings, 2019).

1.3 OTA - ონლაინ ტურისტული სააგენტოები. ბრენდების პორტფოლიო: Priceline, Expedia

1.3.1 ბრენდების პორტფოლიო: Priceline, Expedia

როგორც უკვე აღინიშნა, ტურისტული მომსახურების ონლაინ დაჯავშნის საკმაოდ კონკურენტულ ბაზარზე, ერთპიროვნული ლიდერები დღეისათვის ონლაინ ტურისტული სააგენტოები (OTA) არიან. OTA-ებსაც ჰყავთ თავიანთი ლიდერები Priceline-ისა და Expedia Group-ის სახით. Priceline-ს საკუთრებაშია მსოფლიოში განთავსების საშუალებების ონლაინ დაჯავშნის მოწინავე ბრენდი Booking.com, ხოლო Expedia Group-ის საკუთრებაშია ასევე ერთ-ერთი წამყვანი ბრენდები Expedia.com და Hotels.com.

Priceline არის ონლაინ დაჯავშნის წამყვანი კომპანია, რომელიც მთელი მსოფლიოს მასშტაბით აკავშირებს მომხმარებელს ტურისტული სერვისის მიმწოდებელთან. კომპანია მომხმარებელს სთავაზობს განთავსების საშუალებების ფართო სპექტრს (მათ შორის სასტუმროებს, მოტელებს, აპარტამენტებს, ჰოსტელებს, ფლაიტელებს და ა.შ) Booking.com-ის, Priceline.com-ისა და Agoda.com-ის ბრენდების საშუალებით. Priceline-ის ბრენდი საკმაოდ მრავალმხრივია და არ შემოიფარგლება

მხოლოდ განთავსების საშუალებების ონლაინ დაჯავშნით. მაგრამ, თუ Priceline.com-ისა და Agoda.com-ის მეშვეობით შესაძლებელია განთავსების ობიექტების გარდა დაიჯავშნოს მანქანების გაქირავების სერვისი, ავია ბილეთები, დასვენების პაკეტები, რესტორნები და კრუზი, Booking.com-ის უპირველესი მოვალეობა განთავსების ობიექტების ონლაინ დაჯავშნაა. კომპანია მომხმარებელს ასევე აძლევს საშუალებას მარტივად შეადაროს მგზავრობის დაჯავშნის ინფორმაცია ასობით სამოგზაურო ვებსაიტებიდან ერთდროულად Kayak-ის დახმარებით, ხოლო დაჯავშნონ რესტორნები Opentable-ს მეშვეობით (Booking Holdings, 2019).

Priceline ჯგუფის მთავარი ბრენდებია (Booking.com-ზე ინფორმაცია იხილეთ შემდეგ ქვეთავში):

Priceline.com

Priceline.com თავის მომხმარებლებს მოგზაურობის დაჯავშნის სერვისებს უპირატესად ამერიკის შეერთებულ შტატებში სთავაზობს, მისი სათაო ოფისი კი ნორვაკში, კონექტიკუტში მდებარეობს. Priceline.com-ის მეშვეობით კომპანია მომხმარებლებს სთავაზობს როგორც სასტუმროს, ავტომობილის ქირაობისა და ავიაბილეთების დაჯავშნის სერვისებს, ასევე სხვადასხვა პაკეტებსა და კრუიზებს. Priceline.com არის ლიდერი ფასდაკლებული (დისკონტური) მოგზაურობების დაჯავშნის ბიზნესებს შორის, კომპანიის შემოთავაზებებს შორისაა *Name Your Own Price*[®] და *Express Deals*[®] „გაუმჭვირვალე“ შემოთავაზებები, რომლებშიც სერვისის გარკვეული ელემენტები ჯავშნის გაკეთებამდე მომხმარებლისთვის უცნობია. კომპანიაში მიაჩნიათ, რომ priceline.com-ის სავაჭრო მოდელი და გაუმჭვირვალე მოდელები აძლევს ბრენდს ხელს ღირებულებაზე ორიენტირებულ მომხმარებლებს პროდუქტების ფართო არჩევანი შესთავაზოს. Priceline.com ოპერირებს როგორც საბითუმო ვაჭრობის, ასევე სააგენტოს მოდელით (Priceline, 2018).

KAYAK.

KAYAK, რომლის სათაო ოფისი მდებარეობს სტემფორდში, კონექტიკუტში, მომხმარებლებს სთავაზობს ფასების შედარების ონლაინ სერვისს (ასევე ცნობილი, როგორც „მეტა-ძიება“), რომელიც საშუალებას აძლევს კლიენტებს მარტივად მოიძიონ და შეადარენ სამოგზაურო მიმართულებები და ფასები, მათ შორის ავიაბილეთები, საცხოვრებელი ადგილისა და მანქანის გაქირავების ინფორმაცია ასობით სამოგზაურო ვებ-საიტიდან ერთდროულად. KAYAK იღებს შემოსავალს OTA-სა და სამოგზაურო სერვისის მწარმოებლებთან რეფერალების გაგზავნითა და ვებ-გვერდებსა თუ მობილურ აპლიკაციებზე რეკლამის განთავსებით. KAYAK-ის სერვისები 60-ზე მეტ ქვეყანაშია ხელმისაწვდომი, მომხმარებელთა ყველაზე დიდი ბაზა კი ამერიკის შეერთებულ შტატებშია, სადაც კომპანია მრავალი ვებგვერდების მეშვეობით ოპერირებს, მათ შორის Momondo და Cheapflights. (Kayak, 2018)

Agoda.com

Agoda არის საცხოვრებლის დაჯავშნის წამყვანი ონლაინ სერვისი, რომელიც მეტწილად აზიასა და წყნარი ოკეანის ტერიტორიაზე მუშაობს. კომპანიის სათაო ოფისი განლაგებულია სინგაპურში, საიდანაც იგი მთლიან რეგიონში ოპერირებს. (Agoda, 2018)

OpenTable

OpenTable არის რესტორნების ონლაინ დაჯავშნის მოწინავე ბრენდი, რომელიც სან-ფრანცისკოში, კალიფორნიაში მდებარეობს და მომხმარებლებს რესტორნის დაჯავშნის, ხოლო რესტორნებს - ონლაინ დაჯავშნის მენეჯმენტის სერვისებს აწვდის. OpenTable უმეტეს წილად ამერიკის შეერთებულ შტატებში ოპერირებს, თუმცა ის ყოველწლიურად ზრდის საერთაშორისო დონეზე ინვესტიციებს. (OpenTable, 2019)

Priceline-ს მთავარი კონკურენტია Expedia Group, რომელიც არის მოწინავე, სრული ტურისტული სერვისის მიმწოდებელი სამოგზაურო ბრენდი, რომელსაც ლოკალური ვებგვერდები 33 ქვეყანაში აქვს და მომხმარებლებს მოგზაურობის პროდუქტებისა და სერვისების დიდ არჩევანს სთავაზობს. მობილური აპლიკაციითა და Expedia-ს ბრენდის ვებგვერდების გამოყენებით, ტურისტებს აქვთ წვდომა უახლეს ტექნოლოგიაზე, რომლის მეშვეობითაც მათ შეუძლიათ თვითმფრინავის, სარკინიგზო ტრანსპორტისა და კრუიზების ბილეთების შეძენა, საცხოვრებლისა და მანქანის დაქირავება, დაზღვევისა გაფორმება და სხვა მრავალი სერვისით სარგებლობა. მათ შორის აეროპორტის ტრანსფერით, სხვადასხვა აქტივობებით სარგებლობა და როგორც ცალკეულ, ასევე სხვადასხვა პაკეტში შემავალი ტურების შერჩევა ასობით და ათასობით მომწოდებლისგან.

Priceline-ს მსგავსად, Expedia Group-ის ძლიერი მხარეც ტურისტებისთვის და ტურისტული სერვისის მიმწოდებლების ფართო სპექტრისთვის განკუთვნილი გლობალური ხელმისაწვდომობაა. როგორც ვიცით, მოგზაურობის დაჯავნშნამდე მომხმარებლები მრავალ სამოგზაურო ვებგვერდს ნახულობენ. შესაბამისად, მულტი-ბრენდული სტრატეგია ზრდის იმის ალბათობას, რომ ეს მომხმარებლები Expedia Group-ის ერთ ან მეტ ვებგვერდს ეწვევიან. კომპანია მრავალ არხზე ოპერირებს. მათ შორისაა ინტერნეტ ძიება, მეტაძიება და სოციალური მედიის ვებგვერდები. აღსაღნიშნავია, რომ ძიების შედეგებში მრავალი ბრენდის გამოჩენა ასევე ზრდის მომხმარებელთა მოზიდვის ალბათობას. Expedia Group-ში შემავალი თითოეული ვებგვერდი არგებს თავიანთ შემთოვაზებებსა და ვებგვერდებს მოგზაურთა კონკრეტულ სურვილებს. მაგალითად, Hotwire ბიუჯეტურ ტურისტებზეა ფოკუსირებული და მათ მუდმივ ფასდაკლებებს სთავაზობს, მაშინ როდესაც Classic Vacations-ის ტურები ძვირადღირებულ და ექსკლუზიურ კატეგორიას მიეკუთვნება. ბრენდი Expedia თავისი განსხვავებული ღირებულების სხვადასხვა პროდუქტების დიდი არჩევანით პოტენციურ მომხმარებელთა ფართო სპექტრს იზიდავს, მაშინ როდესაც Hotels.com-ი კონკრეტულად სასტუმროებზე მუშაობს (EXPEDIA, INC., 2017).

Expedia Group-ში შემავალი მთავარი ბრენდები (Expedia.com-ზე ინფორმაცია იხილეთ შემდეგ ქვეთავში):

Hotels.com

Hotels.com მთლიანად საცხოვრებლის მიწოდებასა და მარკეტინგზეა კონცენტრირებული. Hotels.com, თავისი 90 ადგილობრივი ვებვერდით 41 ენაზე და ბაზრის ყველა მთავარ პლატფორმაზე მოწინავე მობილური აპლიკაციებით, ტურისტებს საცხოვრებლის ფართო არჩევანს სთავაზობს. ასეთი სპეციფიკის გამო, Hotels.com ხშირად Expedia Group-ის ახალ რეგიონში შესვლის საწყისი ეტაპია, რაც კომპანიას საშუალებას აძლევს დამატებითი ბრენდებისა და პროდუქტების დამატებამდე ახალი ბაზრის შესაძლებლობები შეაფასოს. Hotels.com Rewards® არის ერთგულების პროგრამა, რომელიც მომხარებლებს სთავაზობს შესაძლებლობას ყოველი ათი დაჯავშნილი ღამისთვის, საჩუქრად ერთი უფასო ღამე მიიღონ.

Expedia Affiliate Network (EAN)

Expedia Affiliate Network (EAN) არის Expedia Group-ის ქემმარტიტად პარტნიორობაზე ფოკუსირებული ბრენდი. EAN-ის ძირითადი ფუნქცია ბიზნეს პარტნიორობთან თანამშრომლობაა. მათ შორისაა ერთგულების პროგრამების, ავიახაზებისა და განთავსების საშუალებების მიწოდება პარტნიორი ტურისტული სააგენტოებისა და ონლაინ დაჯავშნის სისტემებისთვის.

Trivago

Trivago არსებული სასტუმროების მეტაძიების კომპანიაა, რომელიც გერმანიაში, კერძოდ კი დუსელდორფშია დაფუძნებული. ეს ონლაინ პლატფორმა საშუალებას აძლევს მომხმარებლებს 400-ზე მეტ ვებვერდზე, 190 ქვეყანაში მდებარე 1.8 მილიონზე მეტი სასტუმროს ფასები შეადაროს ერთმანეთს. ბაზარზე ოფიციალურად 2005 წელს გამოჩენის შემდეგ, trivago სასტუმროების საძიებო სისტემებში მოწინავე

ბრენდია და მსოფლიოს მასშტაბით 55 ადგილობრივი ვებგვერდისა და 33 ენაზე მომუშავე აპლიკაციის მეშვეობით ოპერირებს.

HomeAway

2015 წლის დეკემბერში, Expedia Group-მა შეიძინა HomeAway, რომელიც სამოგზაურო გაქირავების ინდუსტრიის ონლაინ საბაზრო პლატფორმაზე ოპერირებს. The HomeAway-ის პორტფელში შედის შვებულების სრული პაკეტის დაჯავშნის ვებგვერდები აშშ-ში - HomeAway, VRBO და VacationRentals.com; გაერთიანებულ სამეფოში - OwnersDirect.co.uk ; საფრანგეთში - Abritel.fr და Homelidays.com; ესპანეთში - Toprural.es; ბრაზილიაში - AlugueTemporada.com.br; ავსტრალიაში - Stayz.com.au; და ახალ ზელანდიაში - Bookabach.co.nz.

Egencia

სრული სერვისის სამოგზაურო მენეჯმენტის კომპანია Egencia მომხმარებლებს სთავაზობს სამოგზაურო პროდუქტებსა და სერვისებს ბიზნესებსა და კორპორაციულ მოგზაურებს. Egencia-ს სერვისების გამოყენება შეიძლება ჩრდილოეთ ამერიკის, ევროპისა და აზიის 65 ქვეყნის მასშტაბით. სხვადასხვა სერვისების გარდა, Egencia წარმოადგენს ტექნოლოგიის გლობალურ პლატფორმას, რომელიც დაწყვილებულია სამოგზაურო ექსპერტ-კონსულტანტების ლოკალურ სატელეფონო დახმარებასთან. ეს უნიკალური სერვისი განკუთვნილია ბიზნეს მოგზაურებისთვის. Egencia თავისი კორპორაციული კლიენტებისგან მენეჯმენტისა და მოგზაურობის პროცესში იღებს შეძენილი კონტაქტების ტრანზაქციულ საფასურს. დამატებით, ზოგიერთი კლიენტისათვის, Egencia უზრუნველყოფს პერსონალურ აგენტებს, რომლებიც მათ საცხოვრებელ ადგილზე დახმარებას უწევენ. Egencia თავის მომხმარებლებს სთავაზობს არა მხოლოდ კონსულტაციებისა და შეხვედრების მენეჯმენტს, არამედ რეკლამირების შესაძლებლობას. Egencia-ს ძლიერი მხარეების დამსახურებით, კორპორაციული მოგზაურობის სექტორი Expedia-სთვის მნიშვნელოვან შესაძლებლობას წარმოადგენს. Egencia-ს ტექნოლოგიები განკუთვნილია ბიზნესებისთვის, რომლებსაც სურთ

კორპორაციული მოგზაურობის პროგრამის ფოკუსის ტრადიციული ცხელი ხაზების პრაქტიკიდან ონლაინ და მობილურ სერვისებზე გადატანა და ამით მათი თანამშრომლების მოგზაურობის გამოცდილების გაუმჯობესება და მოგზაურობის ხარჯების ოპტიმიზირება.

Orbitz Worldwide, Inc

2015 წლის სექტემბერში, Expedia Group-მა შეიძინა Orbitz Worldwide, Inc., მათ შორის ყველა მისი ბრენდი და აქტივი. Orbitz Worldwide იყო მოგზაურობის პორტფელი, რომელიც მოიცავდა Orbitz, CheapTickets-სა და ebookers.

Travelocity

2013 წლის მე-3 კვარტალში Travelocity-სთან ექსკლუზიური, გრძელვადიანი სტრატეგიული მარკეტინგული ხელშეკრულების დადების შემდეგ, 2015 წლის იანვარში Expedia Group-მა შეიძინა Travelocity-ს ბრენდი და ასოცირებული აქტივები Sabre Corporations (“Sabre”)-დან. ხელშეკრულების ფარგლებში Expedia-ს ბრენდმა უზრუნველყო ტექნოლოგიური პლატფორმა, მიწოდება და მომხმარებელთა სერვისი Travelocity-ს არსებული ვებგვერდებისთვის შეერთებულ შტატებსა და კანადაში. ონლაინ სამოგზაურო ინდუსტრიის პიონერმა კომპანიამ Travelocity-მ 2016 წელს 20 წლის იუბილე აღნიშნა. Travelocity მოუწოდებს ამერიკელ და კანადელ ტურისტებს თავისი მთავარი დევზით,- იხეტიანეთ ჭკვიანურად („Wander Wisely”).

Hotwire

Hotwire მომხმარებლებს სთავაზობს ეკონომიური მოგზაურობის დაჯავშნის სერვისს, რომელიც ერგება მოქნილ, ღირებულებაზე ორიენტირებულ მომხმარებლებსა და მიმწოდებლებს. კერძოდ, მიმწოდებლებს, რომლებსაც აქვთ ზედმეტი განთავსების ადგილები, ოთახები და მანქანები, კლიენტებს სთავაზობენ უფრო შეღავათიან ფასებს სხვა დაჯავშნის სისტემებთან შედარებით. Hotwire-ის უნიკალური მოდელის ფარგლებში, მიმწოდებლები ღირებულებას ზედმეტი თავისუფალი ადგილიდან

ქმნიან, რის შედეგადაც, მათ მაინც რჩებათ მთავარი, ბრენდის ერთგული მოგზაურთა ბაზა. Hotwire თანამშრომლობს წამყვან სასტუმროების კომპანიებთან, მთელი მსოფლიოს მასშტაბით ბრენდულ ქვეყნის შიდა და ინტერნაციონალურ ავიახაზებთან და ამერიკის მთავარ მანქანების გამქირავებელ კომპანიებთან.

Expedia CruiseShipCenters.

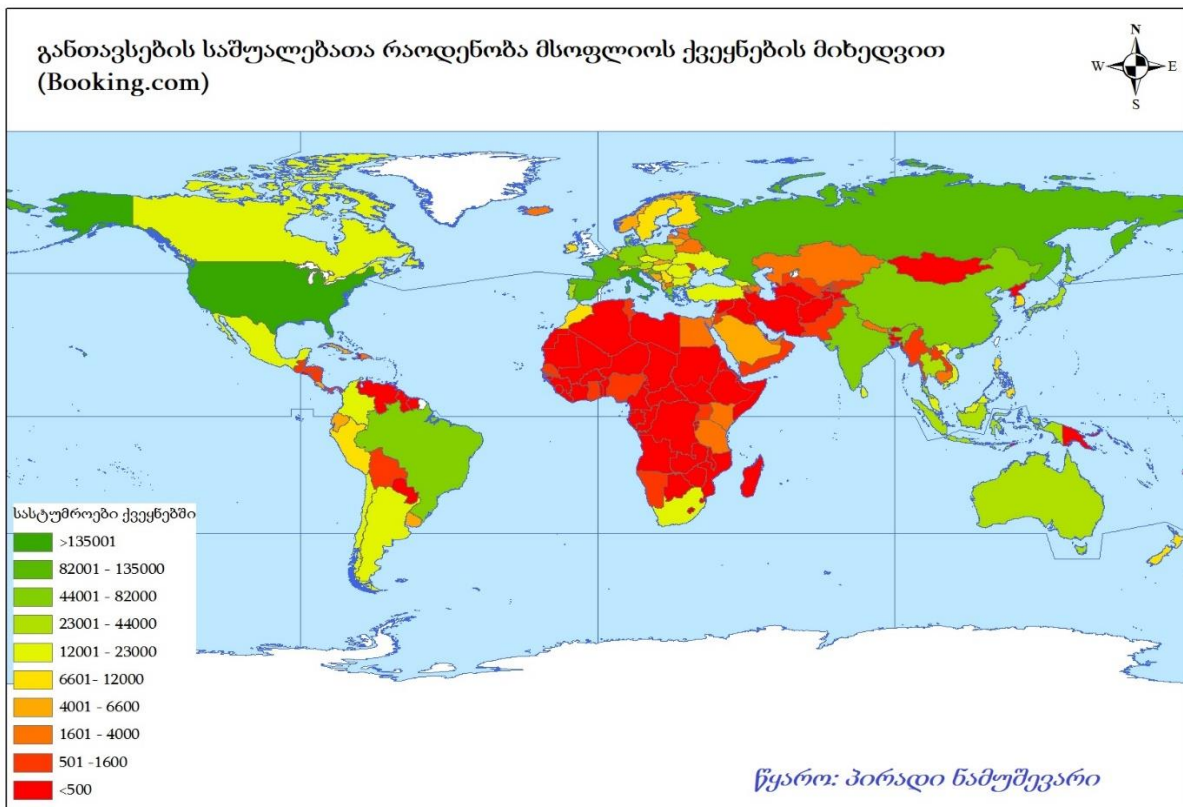
Expedia CruiseShipCenters არის კრუიზებისა და შვებულებების წამყვანი გამყიდველი. ჩრდილოეთ ამერიკაში ამ ფრანჩიზას აქვს 250-ზე მეტი საცალო ვაჭრობის პუნქტი, 4,500-ზე მეტი პროფესიონალი კონსულტანტი და 200,000-ზე მეტი ონლაინ ან მაღაზიაში ხელმისაწვდომი კაიუტა ყველაზე პოპულარულ გემებსა და დანიშნულებებზე.

გარდა ზემოთ ჩამოთვლილი ბრენდებისა, Expedia Group-ის საკუთრებაშია: CarRentals.com, მანქანების ონლაინ გაქირავების მარკეტინგისა და გაყიდვების ფორმა, რომელიც მომხმარებლებს მანქანების ფართო არჩევანს სთავაზობს; Classic Vacations, - ინდივიდუალურად მორგებულ სამოგზაურო პაკეტი, რომელიც უმეტეს წილად მესამე პირი ტურისტული აგენტების ქსელის წარმომადგენლების მიერ არის მიწოდებული. იგი მომხმარებლებს სთავაზობს სამოგზაურო პაკეტების სრულ ხაზს ჰავაიზე, კარიბის კუნძულებზე, მეხიკოში, კოსტა რიკაში, ევროპაში, ავსტრალიაში, ახალ ზელანდიაში, ფიჯიზე, მალდივებზე, დუბაიში, სეიშელსა და ტაიტიზე; SilverRail Technologies, Inc., რომელიც შექმნილია რკინიგზისთვის და სარკინიგზო შინაარსის მსოფლიოს ყველაზე მრავლისმომცველ საძიებო და დაჯავშნის პლატფორმის გარშემო (EXPEDIA, INC., 2017).

1.3.2 OTA - ონლაინ ტურისტული გლობალური სააგენტოები

ტურისტული სერვისის ონლაინ დაჯავშნის ბაზრის უმთავრესი მოთამაშე, Priceline ჯგუფის მთავარი ბრენდი, Booking.com-ია, რომელიც დაარსდა 1996 წელს ამსტერდამში და პატარა ჰოლანდიური სტარტაპიდან იგი გადაიქცა მსოფლიოს ერთ-

ერთ ყველაზე მსხვილ ელექტრონული კომერციის (e-commerce) კომპანიად. Booking.com-ის 198 ოფისში, მსოფლიოს 70 ქვეყანაში, ამჟამად დასაქმებულია 17 ათასზე მეტი თანამშრომელი. დღეს ჰოლანდიის ერთ-ერთი უმსხვილესი ტურისტული საიტი Booking Holding Inc-ის წევრია. Booking.com-ის ვებგვერდი და მობილური აპლიკაცია 40-ზე მეტ ენაზეა ხელმისაწვდომი და მომხმარებელს სთავაზობს 28,335,277 -ზე მეტ განცხადებას. საძიებო სისტემა მოიცავს 228 ქვეყნის 145,369 მიმართულებას. ყოველდღიურად, Booking.com-ის პლატფორმაზე დაჯავშნილია საშუალოდ 1 550 000-ზე მეტი ოთახი.

რუკა #1 წყარო: პირადი ნამუშევარი Gis-ში (Booking.com-ის ოფიციალური ვებ-გვერდი)

მსოფლიოს ქვეყნებს შორის, Booking.com-ზე წარმოდგენილი განთავსების საშუალებების რაოდენობით, ძირითადად, ევროპული ქვეყნები ლიდერობენ. კერძოდ, აღნიშნული მაჩვენებლით მოწინავე 5 ქვეყანაში 4 ევროპულია. ლიდერობს იტალია 230 816 განთავსების ობიექტით. მეორე ადგილს იკავებს ამერიკის

შეერთებული შტატები - 173 007 ობიექტით, მესამეა საფრანგეთი - 134 594, მეოთხეა ესპანეთი - 130 516, მეხუთე კი ხორვატია - 106 214 განთავსების ობიექტით. შემდეგ მოდიან ისეთი ქვეყნები, როგორებიცაა: რუსეთის ფედერაცია (101 583), გერმანია (81 961), ბრაზილია (70 130), ჩინეთი (64 386), ინდოეთი (53 910), საბერძნეთი (48 587), პოლონეთი (44 284), პორტუგალია (36 857), ავსტრალია (32 662), ავსტრია (32 522) და ა.შ. საქართველოში Booking.com-ზე განთავსებული 16 768 ობიექტია, რაც მსოფლიოს ქვეყნებს შორის 32-ე მაჩვენებელია. (Booking.com, 2018) (იხილეთ დანართი, დიაგრამა #2)

Expedia.com Expedia Group-ის მფლობელობაში მყოფი მოგზაურობის დაჯავშნის ვებგვერდია. ის მსოფლიო მაშტაბით ერთ-ერთი ყველაზე მოწინავე მოგზაურობის ონლაინ ბრენდია, რომელიც ეხმარება მომხმარებლებს მარტივად დაგეგმონ და დაჯავშნონ მოგზაურობის შემადგენელი კომპონენტები. მათ შორისაა მრავალი სამოგზაურო პაკეტი, ფრენა, სასტუმრო, მანქანა, მატარებლის ბილეთები, კრუიზები, აქტივობები, ღირშესანიშნაობები და სხვა სერვისები. Expedia-ს სათაო ოფისი ვაშინგტონში მდებარეობს, თუმცა 2019-ში კომპანია სიეტლში, ვაშინგტონში გადასვლას გეგმავს.

Expedia.com აერთიანებს 895 000 განთავსების ობიექტს. კომპანიას ჰყავს საკუთარი წარმომადგენლობა დაახლოებით 70 ქვეყანაში, სადაც ჯამში დასაქმებულია 22 ათასზე მეტი თანამშრომელი. Expedia.com-ის საშუალებით 2018 წელს დაიჯავშნა

Expedia-ს შემოსავალი წლების მიხედვით (მილიარდი)	
2014	5.58
2015	6.41
2016	8.74
2017	10.1

ცხრილი #1 წყარო Expedia-ს ოფიციალური ვებგვერდი

ჯამში 344 მილიონი დამე. კომპანიის შემოსავალმა ამ პერიოდში შეადგინა 11 მილიარდი, საიდანაც 45% იყო საერთაშორისო. რომ შევადაროთ, კომპანიის შემოსავალი 2014 წელს 5,585 მილიარდი იყო, 2015 წელს იგი გაიზარდა 6,41 მილიარდამდე, 2016

წელს - 8,74 მილიარდამდე, 2017 წელს - 10,1 მილიარდამდე. ფაქტია, რომ Expedia.com-ის შემოსავალი ბოლო 5 წლის განმავლობაში თითქმის გაორმაგდა მსოფლოს ქვეყნებს შორის. Expedia.com-ზე წარმოდგენილი განთავსების ობიექტების მიხედვით, რა თქმა უნდა, ლიდერობს ამერიკის შეერთებული შტატები, სადაც გვხვდება 250 618 განთავსების საშუალება. შემდეგ, აღნიშნული მაჩვენებლით მოდის 4 ევროპული ქვეყანა: იტალია (88 038), საფრანგეთი (67 819), ესპანეთი (65 199) და გერმანია (35 458). მოწინავე ათეულში, ასევე გვხვდება ისეთი ქვეყნები, როგორებიცაა: ავსტრალია (29 015), ჩინეთი (25 836), ხორვატია (22 729), ტაილანდი (21 750) და ინდოეთი (21 258). (Expedia, 2018) (იხილეთ დანართი, დიაგრამა #3)

Booking.com-ისა და Expedia.com-ის შემდეგ ერთ-ერთი წამყვანი ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემაა Airbnb. აღნიშნული საიტი დაარსდა 2008 წლის აგვისტოს. საიტი დაფუძნებულია სან-ფრანცისკოს და კალიფორნიის ბაზაზე. Airbnb.com არის ალტერნატიული განთავსების ობიექტების დაჯავშნის სისტემა, რომლის საშუალებით შესაძლებელია ბინების, აპარტამენტების, აგარაკების, ვილებისა და ჰოსტელების შესახებ ინფორმაციის განთავსება, ასევე სასურველი დაბალბიუჯეტისანი სასტუმროს შერჩევა და დაჯავშნა. ყოველივე ამის გაკეთება ონლაინ არის შესაძლებელი მობილური ტელეფონის ან ტაბლეტის საშუალებით. არსებობის დასაწყისში კომპანია ფაქტობრივად ყველასთვის უცნობი იყო და 40 000\$-ის ოდენობის ვალი გააჩნდა. Airbnb-მა პრობლემები მარტივად დასძლია და დღეს კომპანიას წარდგენაც კი არ სჭირდება. Airbnb-ს 19 ოფისი აქვს მსოფლიოს სხვადასხვა წერტილში და მის საიტზე 191 ქვეყნის, 81,000 ქალაქის, 5 მილიონი საკუთრებაა განთავსებული. კომპანიის ღირებულება ამჟამად 20.1 მილიარდი დოლარია. Airbnb, მომხმარებლების, მფლობელებისა და საკუთრების მენეჯერების დაკავშირებით, გაქირავების პროცესს ნაწილობრივ მართავს. აქ ყველაფრის პოვნა შეგიძლიათ: საერთო სივრცე, მოძრავი სახლი, სახლი სანაპიროზე ან სასახლე, რომლებსაც თან კომპანიის მიერ დადასტურებულ rental interaction-ზე დაყრდნობილი დამოწმებული კომენტარები ახლავთ. კომპანია არ ფლობს გაქირავებულ უძრავ ქონებას და

მოქმედებს როგორც ბროკერი, ის თითოეული ჯავშნისგან იღებს საკომისიოს. აღასანიშნავია, რომ Airbnb მომხმარებლებს სთავაზობს მსოფლიო კლასის სამომხმარებლო სისტემას და მომხმარებლების მზარდ ქსელს. Airbnb არის საკუთარი დამატებითი სივრცის ფულად გადაქცევის უმარტივესი გზა. ამ სივრცის შესახებ ინფორმაციის განთავსებით ის ხელმისაწვდომი ხდება მილიონობით მომხმარებლისთვის (Airbnb. Inc., 2018).

დაჯავშნის გლობალურ სისტემებში უმნიშვნელოვანესი ადგილი უკავია Tripadvisor.com-ს, რომელიც მსოფლიოში ყველაზე დიდი ტურისტული საიტია, რომელიც მოგზაურებს საშუალებას აძლევს დაგეგმონ და დაჯავშნონ მოგზაურობა. TripAdvisor არის პლატფორმა, რომელიც მომხმარებლებს სთავაზობს რჩევებს მილიონობით მოგზაურებისგან, მრავალფეროვან ტურისტულ არჩევანს და საუკეთესო ფასებს სასტუმროებში. TripAdvisor-ის ბრენდირებულმა საიტებმა შექმნეს მოგზაურობის მოყვარული უდიდესი საზოგადოება მსოფლიოში, რომელსაც ყოველთვიურად თითქმის 402 მილიონი ვიზიტორი ჰყავს, 702 მილიონზე მეტ მიმოხილვას და მოსაზრებას მოიცავს. საიტზე დარეგისტრირებულია 8 მილიონზე მეტი განთავსების საშუალება, რესტორანი და ღირსშესანიშნაობა. საიტი ფუნქციონირებს მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანაში. საიტი ასევე მოიცავს ბიზნეს განყოფილებას, რომელიც ტურიზმის ინდუსტრიის წარმომადგენლებს აძლევს საშუალებას დაარეგისტრირონ თავიანთი ბიზნესი და ყოველთვიურად ჰქონდეთ წვდომა მილიონობით მომხმარებელთან. TripAdvisor-ის მთავარი დევიზია: იცოდე უკეთესად. დაჯავშნე უკეთესად. წადი უკეთესად (Know better. Book better. Go better) (Tripadvisor, 2018).

ზემოთ ჩამოთვლილი ყველა ვებ-გვერდის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მახასიათებელია სტუმართა შეფასებები, რომლებიც მომხმარებლების მოზიდვის მთავარი წყაროა. Booking.com-სა და Expedia.com-ზე მხოლოდ იმ მომხმარებლებს შეუძლიათ შეფასების გაკეთება, რომელთაც ჰქონდათ ჯავშანი კონკრეტულ

სასტუმროში; Tripadvisor.com-ზე შეფასების დაწერა შეუძლია ნებისმიერ ადამიანს. შეფასებები მომხმარებელს აძლევს შესაძლებლობას, რომ სასტუმრო შეაფასოს როგორც სიტყვიერად, ასევე დაუწეროს ქულა სასტუმროს ყველა მნიშვნელოვან მახასიათებელს, რომელთა შორისაცაა: მომსახურე პერსონალი, სასტუმროს მდებარეობა, სისუფთავე, კომფორტი, ღირებულება, კეთილმოწყობილობა, საუზმე, ინტერნეტის ხარისხი და ა.შ. მაგალითისთვის, Tripadvisor-ის კვლევის მიხედვით, აღნიშნული ვებ-გვერდის მომხმარებელთა 96% მიიჩნევს, რომ მოგზაურობის დაგეგმვისა და სასტუმროს დაჯავშნის პროცესში სტუმართა შეფასებების წაკითხვა მნიშვნელოვანია. მათი უმრავლესობა, კერძოდ 79%, კითხულობს დაახლოებით 6-12 შეფასებას, სანამ მიიღებს საბოლოო გადაწყვეტილებას სასტუმროს დაჯავშნაზე. ჯამში, მომხმარებელთა 83% საბოლოო გადაწყვეტილებას, სწორედ სტუმართა შეფასებების მიხედვით იღებს. აღსანიშნავია ისიც, რომ Tripadvisor.com-ის მომხმარებლების ნახევარზე მეტი არ ჯავშნის ტურისტულ ობიექტს, თუ მას არ ააქვს სხვა მომხმარებლების შეფასებები (Tripadvisor, 2018).

ისეთი ონლაინ ტურისტული სააგენტოებისთვის, როგორებიცაა Booking.com და Expedia.com, უმნიშვნელოვანეს და პრიორიტეტულ ასათვისებელ ბაზარს დღეისათვის ჩინეთი წარმოადგენს. ჩინეთის ტურისტული სერვისების ონლაინ დაჯავშნის ბაზარზე ლიდერი კომპანიაა Ctrip, რომელიც მთელი ბაზრის 36.5%-ს ფლობს, შემდეგ მოდის Quunar 17.1%-ით, Fliggy - 14.7%, სხვა კომპანიების წილი კი ჯამში 31,7%-ია. Booking.com 10%-ზე ნაკლები წილითაა წარმოდგენილი ბაზარზე, ხოლო Expedia – 13.2%-ით (www.chinainternetwatch, 2018).

1.4 სასტუმროს მარკეტინგი - OTA-ს ზემოქმედების შემცირება და პირდაპირი ჯავშნების გაზრდა

21 საუკუნეში ძალიან დიდია ინტერნეტის განვითარების როლი სასტუმრო ინდუსტრიაში. თანამედროვე ინფორმაციული ტექნოლოგიები ხელს უწყობს და მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ინდუსტრიის პრაქტიკულად ყველა სფეროს ზრდაზე. მათ შორის არც სასტუმროს ბიზნესი არის გამონაკლისი. სწორედ ინფორმაციული ტექნოლოგიების, კერძოდ - ინტერნეტის, განვითარებამ გამოიწვია სასტუმროს მარკეტინგის სტრატეგიების მნიშვნელოვანი ცვლილებები. სასტუმრო ბიზნესი წარმოუდგენლად შეიცვალა უკანასკნელი 30 წლის განმავლობაში და მოიცვა განთავსების განსაკუთრებული ნიშა-ფორმები, ბაზრების სეგმენტაციის ახალი გზები, ბრენდების კონსოლიდაცია, დისტრიბუციის ინოვაცია და გლობალიზაცია. ბაზრების ამ ცვლილებებმა მოიტანა ახალი მოთხოვნები მარკეტინგისადმი (ახალბედა მასპინძლის გზამკვლევი, 2013).

საქართველოს ბაზარზე აღნიშნული ცვლილებები თვითდაპირველად საკმაოდ მტკივნეულად განხორციელდა, რაც უპირველესად ინტერნეტის მოხმარების დაბალი სიხშირით და დაფარვის ზონის სიმცირით იყო განპირობებული. მაგალითისთვის, 1998 წელს საქართველოს ინტერნეტ-ბაზრის მთლიანი სეგმენტი ითვლიდა 20 ათასს ინტერნეტ მომხმარებელს (მთლიანი მოსახლეობის დაახლოებით 0,5%-ს), 2006 წელს საერთო რაოდენობამ შეადგინა 175 600 ინტერნეტ მომხმარებელი (მთლიანი მოსახლეობის 4%), (აბულაძე, 2008) ხოლო 2017 წელს აღნიშნულმა მაჩვენებელმა 666 283 აბონენტი შეადგენა (მთლიანი მოსახლეობის 18%). (Forbes, 2017) (იხილეთ დანართი, დიაგრამა #4) უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს სასტუმროების ინდუსტრია ამ ზრდას ადეკვატურად ვერ მიჰყვება. მიუხედავად იმისა, რომ საკმაოდ ბევრი ქართული სასტუმრო გვხვდება OTA-ს ვებსაიტებზე, მათ საკმაოდ დიდ ნაწილს დღესდღეობით საკუთარი ვებ გვერდი აქვს, ისინი ხშირად ნაკლებად ინფორმაციული, ძნელი საპოვნელი ან გაუმართავია.

ცვლილება, რომელიც ინერნეტთან იყო დაკავშირებული, საკმაოდ მტკივნეული აღმოჩნდა მრავალი სასტუმროსა თუ სასტუმროთა ქსელისთვის. დარგში მოღვაწე ყველაზე წარმატებულმა ორგანიზაციებმაც კი დროულად ვერ დაინახეს საკუთარ ბიზნესში ინტერნეტის გამოყენების შესაძლებლობა და აუცილებლობა. ფაქტია, სწორ დროს, სწორ ადგილზე განთავსებულ ტურისტულ ინფორმაციას შეუძლია მნიშვნელოვნად შეცვალოს და გაზარდოს პროდუქტსა თუ მომსახურებაზე მოთხოვნა კომპანიის სასარგებლოდ, მნიშვნელოვანია, ტურიზმის და მასპინძლობის სფეროში ჩართულმა კომპანიებმა განსაზღვრონ: 1) რამდენად სრულფასოვნად იყენებენ იმ შესაძლებლობების სპექტრს, რასაც ინტერნეტი სთავაზობს; 2) უზრუნველყოფენ თუ არა ისინი მომხმარებლისთვის სრულფასოვან ინფორმირებულობას მათი პროდუქტებისა და მომსახურებების შესახებ ინტერნეტის საშუალებით; 3) ახდენენ თუ არა ისინი ამ ინფორმაციის მიწოდებას სხვაზე მარტივად, სწრაფად და ეფექტიანად. (კუპრაშვილი, 2007).

სასტუმროს ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემები, ტურისტულ ბაზარზე არსებული დიდი კონკურენციის პირობებში, პატარა და საშუალო სიდიდის სასტუმროების ფუნქციონირებისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია. შესაბამისად, პირდაპირი გაყიდვები და ტურ-ოპერატორებთან თანამშრომლობა ამგვარი ორგანიზაციებისათვის ნაკლებად პროდუქტიული და შედეგიანია. ამის საპირისპიროდ, მიუხედავად იმისა, რომ დიდი ბრენდული სასტუმროებისთვისაც OTA-ს სეგმენტი ძალიან მნიშვნელოვანია, ამ ეტაპზე მათთვის მაინც პრიორიტეტულია პირდაპირი ჯავშნების გაზრდა და ტურ-ოპერატორებთან თანამშრომლობა. მართლაც, OTA-ს სერიოზული კონკურენტები ჰყავს დიდი ქსელური სასტუმროების სახით. ბრენდულმა სასტუმროებმა ურთიერთშეთანხმების საფუძველზე გადაწყვიტეს ონლაინ დაჯავშნის სისტემებზე გაბრძოლება, რადგან მათ არ სურთ 20% და მეტ საკომისიოს უხდიდნენ მესამე პირს. მაგალითად, ისეთმა სასტუმროთა ქსელებმა, როგორებიცაა „Marriott” და „Four Seasons” გამოაცხადეს, რომ ის სტუმრები, რომლებიც მათ სასტუმროს ჯავშნიან ონლაინ სისტემების საშუალებით,

ვერ მიიღებენ ელიტურ სტატუსს და პრივილეგიებს (ბონუს ქულებს, უფასო ღამეებს, უფასო ფრენებს). გარდა ამისა, მსგავსმა სასტუმროებმა მკვეთრად გაზარდეს ინვესტიციები საკუთარი ვებ-გვერდის პოპულარობის გასაზრდელად და აქტიური კამპანია დაიწყო სოციალური ქსელების საშუალებით. (Travelmarketreport, 2018) ასევე, „მერიოტის“ სასტუმროთა ქსელის ვებ გვერდზე დიდი ასოებით წერია, რომ მომხმარებელს არ სჭირდება სასტუმროს სხვაგან ძებნა, რადგან კომპანია ყველაზე დაბალი ფასების გარანტიას იძლევა (Marriott, 2018).

დღეისთვის ტურისტულ ბაზარზე ბუმია. მიუხედავად ამისა, ის სასტუმროები, რომლებიც მომხმარებლებს მომსახურების მაღალ ხარისხს ვერ შესთავაზებენ, კონკურენტულ ბრძოლაში დამარცხდებიან. გამოსავალი კი ბაზარზე ორიენტირებული მარკეტინგული სტრატეგიის შემუშავება და მისი განხორციელებაა.

□ მარკეტინგული კვლევები – დაგეგმვის ძალების და მონაწილეობის შესახებ, დაზვერვის ინფორმაციის შეგროვება და გავრცელება.

□ გასაღების სტიმულირება – შეთავაზების შესახებ დამაჯერებელი ინფორმაციის განვითარება და გავრცელება.

□ კონტაქტი – პერსპექტიული მყიდველების აღმოჩენა და მათთან კავშირის დამყარება.

□ მორგება – მყიდველების საჭიროებების შესაბამისი შეთავაზების ფორმულირება და მორგება, მათ შორის ისეთი საქმიანობების განხორციელება, როგორც არის წარმოება, დაყოფა, დახარისხება და შეფუთვა.

□ მოლაპარაკებები – შეთანხმების მიღწევა შეთავაზების ფასებსა და სხვა პირობებზე, რათა მფლობელობის ან საკუთრების უფლების გადაცემის უზრუნველყოფა მოხდეს. დანარჩენი კი მიღწეული სავაჭრო გარიგების (ტრანსაქციის) პროცესის დასრულების უზრუნველყოფს.

□ რისკის გაწევა – არხის სამუშაოების განხორციელებისათვის სარისკო ფაქტორებზე პასუხისმგებლობის საკუთარ თავზე აღება. (ნუგზარ თოდუა, 2009).

თავი II. სასტუმროს ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემები საქართველოში

საქართველოს ტურისტულ ბაზარზე სასტუმროს ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემები ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ადგილს იკავებენ. სასტუმროების დიდი უმრავლესობის მთავარ წყაროს საქართველოში, სწორედ OTA-ს მომხმარებლები წარმოადგენენ. საქართველოს ტურისტულ ბაზარზე წარმოდგენილია თითქმის ყველა ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემა, მათ შორის: Booking.com, Expedia, Tripadvisor.com, Agoda, Trivago, Airbnb, Hotels.com, Egencia და ა.შ. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის ბაზაში დარეგისტრირებულია 1955 განთავსების საშუალება (იხილეთ დანართი, რუკა #2), ხოლო Booking.com-ზე ან Airbnb-ზე დარეგისტრირებული განთავსების ობიექტების რაოდენობა გაცილებით მეტია. ადმინისტრაციის მიხედვით, ეს ყველაფერი აიხსნება საქართველოში არსებული მრავალი სეზონური განთავსების საშუალების არსებობით, ასევე აპარტამენტებისა და კერძო ბინების მაღალი ხვედრითი წილით სასტუმროს ონლაინ დაჯავშნის სისტემებზე. (საქართველოს ტურიზმის ადმინისტრაცია, 2018)

საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის ერთ-ერთი პრიორიტეტი სწორედ ონლაინ დაჯავშნის ვებ-გვერდების ქართულ ბაზარზე მაქსიმალური მოზიდვაა. საქართველოს ტურიზმის სტრატეგიაშიც მკაფიოდაა აღნიშნული, რომ ტურიზმის სფეროში ციფრული დაჯავშნისა და ანგარიშსწორების სისტემებზე გადასვლის ხელშეწყობა. (ადმინისტრაცია, 2025) ამის დასტურია მრავალი კამპანია და პროექტი, რომელსაც

ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია პერიოდულად ატარებს საერთაშორისო და ადგილობრივ დონეზე. გლობალურ დონეზე ჩატარებული კამპანიები, რომლებიც განხორციელდა ონლაინ დაჯავშნის სისტემებთან თანამშრომლობის შედეგად, განხილულია შემდგომ ქვეთავში. რაც შეეხება ადგილობრივ დონეს, მომსახურების ხარისხის ამაღლების მიზნით ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია საქართველოს მასშტაბით მუდმივად ატარებს ტრენინგებს, რომლებიც მოიცავს შემდეგ თემატიკას: მარკეტინგის როლი სასტუმროს ბიზნესში, ინტერნეტ მარკეტინგი (Booking.com, facebook, Airbnb და სხვა) ბაზრის კვლევა და კონკრეტული გარემო, სასტუმროს მარკეტინგული გეგმის და ბიუჯეტის შემუშავება. შიდა მარკეტინგი და ა. შ. (საქართველოს ტურიზმის ადმინისტრაცია, 2018)

2.1 OTA - ონლაინ ტურისტული სააგენტოები საქართველოში

კომპანია Booking.com საქართველოში 2009 წელს გამოჩნდა. პირველი ქართული განთავსების საშუალება, რომელიც აღნიშნული კომპანიის სერვისით სარგებლობდა სასტუმრო მერიოტი იყო (Tbilisi Marriott Hotel, 2018).

2018 წლის 17 დეკემბრის მონაცემებით, საქართველოში Booking.com-ის სერვისით სარგებლობს 16 768 განთავსების საშუალება. აღნიშნული მაჩვენებლით საქართველო მსოფლიოს ქვეყნებს შორის 32-ე ადგილს იკავებს და იმყოფება ისეთ ქვეყნებს შორის, როგორებიც კანადა (17788) და ჩეხეთია (16131), ხოლო ევროპაში მეთექვსმეტეა. აღნიშნული მაჩვენებლით საქართველო აღემატება ისეთ ქვეყნებს, როგორებიცაა: ნიდერლანდები (15 817), შვეიცარია (14 410), ფილიპინები (12 634), ბელგია (10 159), ისრაელი (6 086) და ა.შ. აღსანიშნავია ისიც, რომ საქართველო პირველია კავკასიის რეგიონში ქვეყნებს შორის, ხოლო თბილისი - დედაქალაქებს შორის. (იხილეთ დანართი, რუკა #3)

16 768 განთავსების საშუალებიდან ყველაზე მეტი, კერძოდ 10608 აპარტამენტი, 2764 გესტჰაუზი, 1902 სასტუმრო, 411 ჰოსტელი, 152 ვილა, 140 სოფლის სახლი (Country House), 30 კემპინგი, 9 მოტელი და სხვა ტიპის განთავსების საშუალებებია (იხილეთ დანართი, დიაგრამა #5).

ძალიან საინტერესოა Booking.com-ზე არსებული განთავსების ობიექტების განაწილება საქართველოს რეგიონებისა და ქალაქების მიხედვით. არ არის გასაკვირი, რომ ყველაზე მეტი, კერძოდ Booking.com-ზე დარეგისტრირებული ობიექტების 77% მოდის თბილისსა და აჭარაზე. თბილისში 6446 განთავსების საშუალებაა წარმოდგენილი, საიდანაც ყველაზე მეტი, კერძოდ 4635 აპარტამენტი, 749 - სასტუმრო, 534 - გესტჰაუზი, 215 - ჰოსტელი და 313 სხვა ტიპის განთავსების საშუალებაა. თბილისის უბნების მიხედვით განთავსების ობიექტებით ყველაზე დატვირთულია ძველი თბილისი, რუსთაველისა და დავით აღმაშენებლის გამზირები. (იხილეთ დანართი, რუკა #4) 6 447 ობიექტი გვხვდება აჭარაში, საიდანაც ყველაზე მეტი მოდის ბათუმზე - 4925 ობიექტი, ხოლო ქობულეთში - 524. აჭარაშიც, თბილისის მსგავსად, ყველაზე მეტი აპარტამენტი გვხვდება (4408), შემდეგ მოდის გესტჰაუზი (726), სასტუმრო (475), ჰოსტელი (74) და განთავსების სხვა ტიპის ობიექტი (764 - სოფლის სახლი, ვილა, დასასვენებელი სახლი და ა.შ). თბილისსა და აჭარას საგრძნობლად ჩამორჩება სამცხე-ჯავახეთი, სადაც 1150 განთავსების საშუალება გვხვდება. სამცხე-ჯავახეთის ტერიტორიული სხვაობის მიხედვით კი ობიექტების შემდეგი განაწილებაა: ბაკურიანი - 770, ბორჯომი - 321, ახალციხე - 83, ასპინძა - 9, წაღვერი 7 და ა.შ. რეგიონების მიხედვით შემდეგი მცხეთა-მთიანეთია, სადაც 721 განთავსების საშუალებაა წარმოდგენილი (გუდაური 594, ყაზბეგი - 175, მცხეთა - 73), მას მოსდევს სამეგრელო-ზემო სვანეთი - 562 (მესტია - 237, ზუგდიდი - 70, ანაკლია - 29), იმერეთი - 559 (ქუთაისი - 411, წყალტუბო - 64), კახეთი - 425 (თელავი 131, სიღნაღი - 103, ყვარელი - 36), გურია - 240 (ურეკი - 121, შეკვეთილი - 56, გრიგოლეთი - 38). ყველაზე ცოტა, კერძოდ 100 განთავსების ობიექტზე ნაკლებია წარმოდგენილი 3 რეგიონში, კერძოდ რაჭა-ლეჩხუმი-ქვემო სვანეთი (75 ობიექტი,- ამბროლაური - 35,

ონი - 14), შიდა ქართლი (65 ობიექტი,- გორი - 40, სურამი - 12) და ქვემო ქართლი (63,- რუსთავი - 13, ბოლნისი - 8). (იხილეთ დანართი, რუკა #5 და დიაგრამა #6)

ცალკე აღნიშვნის ღირსია, რომ მსოფლის 70 ქვეყანაში არსებული Booking.com-ის რეგიონული ოფისებიდან ერთ-ერთი საქართველოში, კერძოდ, თბილისში მდებარეობს და მას ემსახურება ოფიციალური წარმომადგენლობა - შპს „ბუქინგ.კომ (ჯორჯია)“. ოფისში ჯამში დასაქმებულია 11 ადამიანი, რომლებიც ემსახურებიან არა მხოლოდ საქართველოს, არამედ აზერბაიჯანისა და სომხეთის ბაზარსაც. აღსანიშნავია, რომ მომავალი წლისთვის იგეგმება Booking.com-ზე ქართული ენის დამატება, რაც მომხმარებლებსა და სასტუმროებს შესაძლებლობას მისცემს ვებ-გვერდის ქართულ ენაზე გამოყენების. შპს „ბუქინგ.კომ (ჯორჯია)“ ვალდებულია რეგონში არსებულ Booking.com-ის პარტნიორ განთავსების საშუალებებს, მომხმარებლებსა თუ პოტენციურ პარტნიორებს გაუწიონ დახმარება, რასაც კომპანია ახორციელებს შემდეგი გზით:

- ყველა სასტუმროს ჰყავს გამოყოფილი თავისი კოორდინატორი, რომელთანაც აქვთ მუდმივი კონტაქტი, ძირითადად ელექტრონული ფოსტის, Booking.com-ის შიდა სისტემური წერილებითა და მობილური ტელეფონის სახით, რაც გამოწვეულია კოორდინატორების რაოდენობის სიმცირით. თუმცა, პერიოდულად კოორდინატორები ადგილზევე ამცნობენ განთავსების საშუალებების წარმომადგენლებს მნიშვნელოვან ინფორმაციასა და სიახლეებს.
- სამუშაო საათებში ყველა დაინტერესებულ პირს შეუძლია ისარგებლოს ქართულენოვანი ქოლ-ცენტრით.
- პერიოდულად ეწყობა ვებინარები, გამოფენები თუ პრეზენტაციები განთავსების საშუალებების წარმომადგენლებისთვის მნიშვნელოვან თემებთან და სიახლეებთან დაკავშირებით, რაც მიზანმიმართულია ოთახების გაყიდვების გაზრდაზე, საიტის მართვის ეფექტიანობაზე, სტუმართა შეფასებების

გაუმჯობესებაზე, პორტალზე რეიტინგში წინსვლაზე და ა.შ (Booking.com Georgia, 2018).

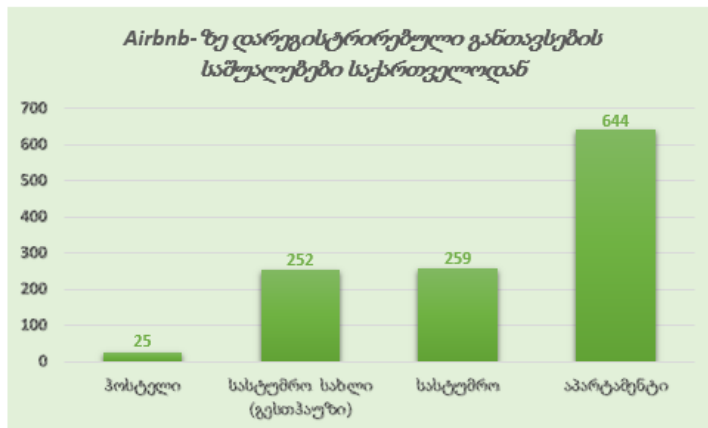
საქართველოს ბაზარზე შედარებით ნაკლები ობიექტითაა წარმოდგენილი Booking.com-ის მთავარი კონკურენტი Expedia. 2018 წლის 20 დეკემბრის მონაცემებით, ჯამში, Expedia.com-ზე დარეგისტრირებულია საქართველოში არსებული 1081 განთავსების ობიექტი. ამ მაჩვენებლით საქართველო მსოფლიოს ქვეყნებს შორის 64-ე ადგილს იკავებს, ევროპაში 27-ე, ხოლო კავკასიაში მოწინავე ადგილს. აზერბაიჯანში გვხვდება Expedia.com-ზე განთავსებული 395 ობიექტი, ხოლო სომხეთში 327. საქართველო ასევე აღემატება ისეთ ქვეყნებს, როგორებიცაა: მალტა (833), სლოვენია (761), სლოვაკეთი (726), ლატვია (310), ლიეტუვა (294) და ა.შ.

1081 ობიექტიდან 80%-ზე მეტი სასტუმროა, ხოლო ჰოსტელების, გესტჰაუზებისა და აპარტამენტების რაოდენობა არის ძალიან მცირე, 20%-ზე ნაკლები. რეგიონების მიხედვით ლიდერობას არავის უთმობს აჭარა, სადაც წარმოდგენილია Expedia-ზე დარეგისტრირებული 150 ობიექტი, შემდეგ მოდიან: იმერეთი (50), გურია (47), მცეთა-მთიანეთი (46), კახეთი (42), სამცხე-ჯავახეთი (35), სამეგრელო-ზემო სვანეთი (25), რაჭა-ლეჩხუმი-ქვემო სვანეთი და ქვემო ქართლი (3), შიდა ქართლი (2). ქალაქების მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ყველაზე მეტი ობიექტი წარმოდგენილია თბილისში, კერძოდ 681 განთავსების ობიექტი, ბათუმში - 120, ქუთაისში - 37, ბაკურიანში - 36, ყაზბეგში - 30, თელავში - 16, ბორჯომსა და ქობულეთში - 14, მესტიაში - 9 და ა.შ. (იხილეთ დანართი, დიაგრამა #7)

აღსანიშნავია, რომ 2017 წელს ძალიან საინტერესო კამპანია ჩატარდა Expedia-სა და საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის ურთიერთთანამშრომლობის შედეგად. მსოფლიოში ერთ-ერთ უდიდეს სამოგზაურო პორტალ Expedia-ზე 2017 წლის 1 მაისიდან 9 ივლისის ჩათვლით განხორციელდა სარეკლამო კამპანია, კერძოდ საქართველოს ტურისტულ მიმართულებას და ქვეყნის შესახებ ბანერებს ამერიკის შეერთებულ შტატებში, დიდ

ბრიტანეთსა და გერმანიაში Expedia-ს მილიონობით მომხმარებელი გაეცნო. გარდა ამისა, საიტის მომხმარებლებს საშუალება ჰქონდათ Expedia-ს ლინკით ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის ვებგვერდზე Georgia.travel-ზე გადასულიყვნენ, ასევე გაცნობოდნენ საქართველოში მოგზაურობის შესახებ ავიაკომპანიებისა და სასტუმროების სარფიან შემოთავაზებებს. (Commersant, 2017)

განთავსების საშუალებების ონლაინ დაჯავშნის ქართულ ბაზარზე კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ფიგურაა ბინებისა და აპარტამენტების გაქირავების საერთაშორისო ვებ-საიტი Airbnb.com. 2016-2018 წლებში Airbnb-ზე საქართველოდან განთავსების ობიექტების რეგისტრაცია დაახლოებით 40%-ით გაიზარდა. Airbnb-ის ვებ-საიტზე

დიაგრამა#8 წყარო: Airbnb-ის ოფიციალური ვებ-გვერდი

2016 წელს 5700-მდე ობიექტი იყო დარეგისტრირებული, 2017 წელს ეს მაჩვენებელი 9700-მდე გაიზარდა, ხოლო 2018 წელს - 10 ათასზე მეტმა ობიექტმა შეადგინა. დარეგისტრირებულს შორის სჭარბობს 1-ოთახიანი ბინების წილი, რომელიც დაახლოებით

43%-ს შეადგენს, შემდეგ კი მოდის 2-ოთახიანი ბინები, დაახლოებით 28%-ით. აღსანიშნავია, რაც უფრო მეტ ოთახიანია ბინები თუ აპარტამენტები, მით უფრო ცოტაა მისი წილი აღნიშნულ ონლაინ დაჯავშნის ვებსაიტზე.

საქართველოს ბაზარზე თუ ბინებს ფართებისა და ფასების მიხედვით დავყოფთ, საზიარო სახლში ერთი ასევე საზიარო ოთახის საშუალო ღირებულება 21 დოლარს შეადგენს, სახლში მხოლოდ ერთი ოთახის დაქირავების საშუალო ფასი 30 დოლარია. ერთოთახიანი ბინის საშუალო ფასი 35 დოლარს შეადგენს, ოროთახიანის - 48 დოლარი, ხოლო 3-ოთახიანი ბინის დაქირავების შემთხვევაში კლიენტებს საშუალოდ 78 დოლარის გადახდა უწევთ (Airbnb. Inc., 2018).

აღსანიშნავია, რომ ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციამ მსოფლიოს უდიდეს ტურისტულ პორტალზე Tripadvisor ახალ მასშტაბურ მარკეტინგული კამპანია დაიწყო. ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის ახალი ინტერნეტკამპანია Tripadvisor-ზე ერთი წელი გაგრძელდება. შეთანხმების მიხედვით, თავდაპირველად 2018 წლის 23 აპრილიდან და 22 სექტემბრამდე საქართველოს შესახებ Tripadvisor-ზე ბანერული რეკლამა განთავსდა, რომელიც დაახლოებით სავარაუდოდ 3 მილიონამდე ინტერნეტმომხმარებელმა იხილა. ექვსთვიანმა სარეკლამო კამპანიამ მოიცვა შემდეგ ლოკაციება: აზერბაიჯანი, გერმანია, ისრაელი, იტალია, პოლონეთი, უკრაინა, თურქეთი, სომხეთი, ყაზახეთი და რუსეთი. გარდა ამისა ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია გახდა მიმართულებების პრემიუმ პაკეტის მფლობელი, რაც გულისხმობს Tripadvisor -ზე საქართველოს შესახებ ფოტო-ვიდეო მასალის, ბროშურების, ტექსტური მასალის თუ ვიზუალური ნაწილის მოწესრიგების, განთავსების და ადმინისტრირების შესაძლებლობას. სწორედ პრემიუმ პაკეტი არის ურთიერთთანამშრომლობის მეორე ეტაპი, რომელიც 2019 წლის 23 აპრილამდე გაგრძელდება. ინტერნეტკამპანია მოიცავს 24 ქვეყანას: აშშ, დიდი ბრიტანეთი, შვედეთი, ნორვეგია, დანია, ესტონეთი, ლიტვა, ლატვია, პოლონეთი, იტალია, გერმანია, უკრაინა, რუსეთი, ისრაელი, თურქეთი და ა.შ. (საქართველოს ტურიზმის ადმინისტრაცია, 2018)

2.2 სასტუმროს მართვისა და ონლაინ დაჯავშნის სისტემების ქართული ანალოგები

თანამედროვე ტექნოლოგიების აქტიურად გამოყენების პირობებში, საქართველოში სულ უფრო მეტი მომხმარებელი სარგებლობს ონლაინ სერვისებითა და გადახდებით. ბევრი ქართული სასტუმროსათვის ონლაინ დისტრიბუცია გაყიდვების ერთ-ერთ ყველაზე პრაქტიკულ და სანდო წყაროს წარმოადგენს. ეს

მეთოდი გულისხმობს ნომრების ონლაინ დაჯავშნასა და გადახდას, რაც სასტუმროებს მზარდ და კონკურენტულ ბაზარზე შემოსავლის მიღების საშუალებას აძლევს. როგორც წინა ქვეთავში გამოჩნდა, საქართველოში სასტუმროს ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სექტორი საკმაოდ კარგადაა განვითარებული, თუმცა აღსანიშნავია, რომ ბოლო წლებში ბაზარზე გამოჩნდნენ სასტუმროს მართვისა და ონლაინ დაჯავშნის სისტემების ადგილობრივი ანალოგები.

დღეისათვის, სასტუმროს მართვისა და ონლაინ დაჯავშნის ქართულ სისტემებში წამყვანი პოზიცია უკავია კომპანია პროსერვისს, რომელიც მომხმარებელს ქართული რეალობისთვის სრულიად ახალ, ერთიან და ინოვაციურ პროექტს სთავაზობს. ერთიანი შეთავაზება მოიცავს: სასტუმროს ვებგვერდის დამზადებას და განვითარებას, სასტუმროს მენეჯმენტისა და მართვის სისტემის შექმნას, ონლაინ დაჯავშნებისა და გადახდების ინტეგრაციას და ვებ ჰოსტინგს. პროსერვისის პროექტი მხარდაჭერილია საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ტურიზმის ადმინისტრაციის მიერ.

სისტემის საშუალებით შესაძლებელია:

- ✓ სასტუმროს ნომრების შექმნა და პარამეტრების მითითება,
- ✓ ფასების რეგულირება პერიოდების მიხედვით, ფასდაკლების სისტემები აქციებისა და სადღესასწაულო დღეებისათვის,
- ✓ კვებისა და სხვა სასტუმროს სერვისების რეგულირება დინამიურად სასტუმროს მოთხოვნებიდან გამომდინარე,
- ✓ მინი ბარისა და დალაგების სერვისის მონიტორინგი,
- ✓ გადახდის მეთოდების რეგულაცია სასტუმროს მიერ (სტუმრებისათვის გადახდის რამოდენიმე მეთოდის შეთავაზება - მაგალითად: გადაიხადე ახლავე ან იხდი მოგვიანებით).
- ✓ ჯავშნებისა და სტუმრების მონიტორინგი ონლაინ რეჟიმში,

- ✓ ანაზღაურებული და ასანაზღაურებელი თანხების მონიტორინგი,
- ✓ ტურისტული და პარტნიორი კომპანიებისათვის სპეციალური ფასდაკლებების სისტემა.
- ✓ უსაფრთხოების მაღალი სტანდარტები,

სისტემის საშუალებით ნებისმიერ მომხმარებელს, სასტუმროს ვებ გვერდზე, თარიღებისა და სტუმრების რაოდენობის მითითებით შეუძლია დაჯავშნოს იმ ტიპის ნომერი რომელიც მას სურს, აირჩიოს კვების ის რაციონი რომელიც სურს, გააკეთოს ტრანსფერის შეკვეთა, მოითხოვოს ამ კონკრეტული სასტუმროს მიერ შეთავაზებული მომსახურება და გააკეთოს ჯავშანი მინიმალური ღირებულებისა და სხვა სისტემებისა და შუამავლების ჩარევის, ასევე საკომისიოს გარეშე. ასეთი სერვისის მიწოდება მომგებიანი და კომფორტულია როგორც სტუმრისათვის, ასევე სასტუმროს მენეჯმენტისათვის. ზემოთ მოყვანილი სისტემა ემსახურება სწორედ ონლაინ რეზერვაციის სრულფასოვან ფუნქციონირებას (Proservice, 2018)

უშუალოდ სასტუმროს ონლაინ დაჯავშნის სისტემას წარმოადგენს კომპანია Hotellist.ge. იგი არის Tripadvisor.com-ის ქართული ანალოგი, ანუ ელექტრონული კომერციის პლატფორმა სასტუმროებისთვის, რომელიც მომხმარებლებს საშუალებას აძლევს ფასების შედარების გზით დაჯავშნონ ყველაზე ხელსაყრელი ვაიანტი საქართველოსა და მის ფარგლებს გარეთ. Hotellist.ge-ზე წარმოდგენილია შედარებული ფასები როგორც დიდი, გლობალური სააგენტოებიდან (Booking.com, Agoda, Ozon Travel, Ostrovok.ru), ასევე ლოკალური, პატარა სისტემებიდან, რადგან ხშირად პატარა საოჯახო სასტუმროები არ არის ხელმისაწვდომი მსხვილ დაჯავშნის ქსელებში. ჯამში ფასები შედარებულია 70-ზე მეტი ტურისტული სააგენტოდან და გაერთიანებულია ერთ სივრცეში. ამიტომაც, კომპანია მომხმარებლებს სთავაზობს განთავსების საშუალებების საკმაოდ დიდ არჩევანს მთელი მსოფლიოს მასშტაბით, კერძოდ: 252 ათას სასტუმროს, 25 ათას ჰოსტელს, 259 ათას სასტუმრო სახლს და 644

ათას აპარტამენტს (Hotellist, 2018). განთავსების საშუალების ონლაინ დაჯავშნის ბაზარზე გვხვდება კიდევ ერთი კომპანია, - Myhotels.ge, რომელიც არის საქართველოს სასტუმროებისა და კურორტების ერთგვარი გზამკვლევი. კომპანია მომხმარებლებს საშუალებას აძლევს საკუთარი გემოვნებისა და ინტერესების გათვალისწინებით მოძებნოს, შეარჩიოს და დაჯავშნოს მათთვის სასურველი სასტუმრო ან აპარტამენტი არა მხოლოდ საქართველოში, არამედ მის ფარგლებს გარეთაც. Myhotels.ge-ს პარტნიორები არიან საქართველოს ტურიზმის ეროვნული სააგენტო და აჭარის ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტი (Myhotels, 2018).

მხოლოდ ქართულ ბაზარზეა ორიენტირებული კიდევ ერთი ადგილობრივი დაჯავშნის სისტემა Hotel24. სისტემაში განთავსებულია სხვადასხვა ტიპის, ზომისა და კატეგორიის განთავსების საშუალებები: სასტუმროები, საოჯახო სასტუმროები, აპარტამენტები, კოტეჯები და ჰოსტელები. საიტზე განთავსების საშუალებები გვხვდება საქართველოს ყველა რეგიონიდან და მათი მდებარეობა კლასიფიცირებულია დანიშნულების მიხედვით: ღვინის ტურიზმი, ისტორიული ძეგლები, კლიმატურ-ბალნეოლოგიური კურორტები, სამთო-სათხილამურო კურორტები, საზღვაო კურორტები და ა.შ. სტანდარტულად საიტზე ინფორმაციის განთავსების საკომისიო შეადგენს თითოეული განხორციელებული ჯავშნის 15%-ს. კომპანია მომხმარებლებს საშუალებებს აძლევს დაჯავშნონ და გადაიხადონ ონლაინ პლასტიკური ბარათის ან Paypal-ის მეშვეობით (Hotel24, 2018).

2016 წელს აჭარაში ჩამოყალიბდა სასტუმროების დაჯავშნის ახალი ქართული ონლაინ პორტალი Batumibooking.com. საიტი მომხმარებლის ყველა სეგმენტზეა გათვლილი და მათ ბათუმში განთავსების საშუალებების საკმაოდ დიდ არჩევანს სთავაზობს, - დაწყებული ოთახებიდან, სადაც საწოლის დაქირავება შესაძლებელია 10-15 ლარიდან, ასევე აპარტოტელებსა და მაღალი კატეგორიის სასტუმროებს. აღსანიშნავია, რომ საიტზე 150 დოლარამდე აპარტამენტების ყველა კატეგორიაა წარმოდგენილი. დღეისათვის (ზამთრის სეზონზე) საიტზე დარეგისტრირებულია 219

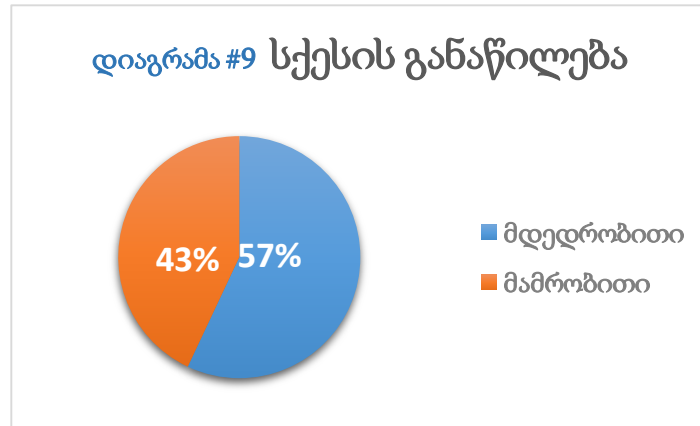
აპარტამენტი და 24 სასტუმრო, მათ შორის: შერატონი, რედისონ ბლუ, ინტურისტ პალასი, ჰილტონი, ლე პორტი, გოლდენ პალასი და ა.შ. Batumibooking.com მომხმარებლებს განთავსების საშუალებების ონლაინ დაჯავშნის გარდა ასევე სთავაზობს ტურებს საქართველოს ყველა რეგიონში, მანქანების დაქირავებისა და აჭარაში დაგეგმილ ღონისძიებებზე დასასწრები ბილეთების ელექტრონულად დაჯავშნის სერვისებსაც (batumibooking.com, 2018). როგორც კომპანიის წარმომადგენლები აღნიშნავენ, აგრესიული რეკლამის, დაბალი ფასებისა და განთავსების საშუალებების დიდი ბაზის გათვალისწინებით, Batumibooking.com აპირებს აჭარის ბაზარზე დაიკავოს მოწინავე პოზიცია და ჩაანაცვლოს უმთავრესი კონკურენტი Booking.com (მეცხვარიშლი, 2016).

თავი III. კვლევის ანალიზი

3.1 კვლევის შედეგები

კვლევა ჩატარდა სამ სხვადასხვა კატეგორიის სასტუმროში: პატარა სასტუმრო - Boombully Hotel (8 ოთახი), საშუალო ზომის სასტუმრო - Hotel Belly (30 ოთახი) და თბილისში არსებული ერთ-ერთი ყველზე დიდი, ბრენდული სასტუმრო. კვლევა ჩატარდა ორ ნაწილად: თავდაპირველად, სიღრმისეული ინტერვიუ ჩატარდათ აღნიშნული სასტუმროების წარმომადგენლებს, ხოლო, ამის შემდეგ, „თოვლის გუნდის“ პრინციპით და წინასწარ შედგენილი კითხვარით სამივე დესტინაციაზე ჯამში გამოიკითხა 60 ტურისტი.

გამოკითხული 60 რესპოდენტიდან მდედრობითი სქესის წარმომადგენელი იყო 34 (57%), ხოლო მამრობითი 26 (43%). გამოკითხულთა დაახლოებით 1/3 (19

ინტერვიუერი) 18-25 წლის ასაკს განეკუთვნებოდა, ხოლო დაახლოებით 25-25 პროცენტს (15 რესპოდენტი) წარმოადგენდნენ 26-35-ისა და 36-45 წლის ტურისტები. შედარებით მცირე იყო 46-55 წლის ასაკის ინტერვიუერები (7), ხოლო

კიდევ უფრო ცოტა - 55 წელს ზემოთ მყოფები (5%). (იხილეთ დანართი, დიაგრამა #10)

ეროვნების მიხედვით, გამოკითხულთა უმრავლესობა, კერძოდ 15 ინტერვიუერი რუსი იყო, შემდეგ მოდიოდნენ: გერმანელები (7); ებრაელები (6); თურქები და სომხები (5); არაბები გაერთიანებული ემირატებიდან (4); აზერბაიჯანელები, ბრიტანელები და ამერიკელები (3); უკრაინელები, ფრანგები და პოლონელები (2); ფილიპინელელი, ირანელი და ყაზახი (1). (იხილეთ დანართი, დიაგრამა #11)

კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ გამოკითხულთა უმრავლესობამ, კერძოდ 42-მა ტურისტმა, აღნიშნული სასტუმრო შეარჩია ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემების საშუალებით. 12-მა რესპოდენტმა სასტუმრო პირდაპირი გზით (სასტუმროს ვებგვერდისა და სასტუმროს ტელეფონის საშუალებით) დაჯავშნა, 4-მა ტუროპერატორების დახმარებით, ხოლო დანარჩენ ორ ინტერვიუერს არ ჰქონდა ზუსტი ინფორმაცია, რადგანაც მათი განთავსების საშუალება სამსახურიდან უზრუნველჰყვეს. (იხილეთ დანართი, დიაგრამა #12)

გამოკითხულთა უმრავლესობას, კერძოდ 55%-ს, არასდროს უცდია განთავსების საშუალების პირდაპირი გზით დაჯავშნა, ხოლო იმ ტურისტების რაოდენობა, რომლებსაც არ გამოუყენებიათ ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემა

მხოლოდ 10%-ია. შესაბამისად, OTA გამოუყენებია ერთხელ მაინც 54 ინტერვიუერს. აღსანიშნავია, რომ აღნიშნულ 10%-ში ჭარბობენ 45 წელს ზემოთ გამოკითხული ტურისტები. იმ ინტერვიუერების თითქმის ნახევარი (26), რომლებსაც გამოუყენებიათ სასტუმროს დაჯავშნის ონლაინ სისტემა, მხოლოდ Booking.com-ით სარგებლობს. როგორც მოსალოდნელი იყო, Booking.com-ის შემდეგ ყველაზე გამოყენებადი სისტემა Expedia.com აღმოჩნდა (9). ინტერვიუმ აჩვენა, რომ 16 მომხმარებელი ზემოთ აღნიშნულ ორივე პლატფორმას იყენებს. ტურისტების თქმით, ეს ორი ვებსაიტი ხშირ შემთხვევაში განსხვავებულ სერვისსა და ფასს სთავაზობს მომხმარებელს. შესაბამისად საბოლოო არჩევანს აკეთებენ იმას, რომელიც კონკრეტულ შემთხვევაში უკეთეს პირობებს სთავაზობს. რესპოდენტთა დაახლოებით 5% (3) არ იყენებს არცერთ ზემოთ ხსენებულ პლატფორმას და უპირატესობას ანიჭებს სხვა დაჯავშნის სისტემას (Hotels.com, Airbnb). (იხილეთ დანართი, დიაგრამა #13)

გამოკითხული ტურისტების იმ ნაწილმა, რომლებსაც გამოუყენებიათ ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემა, კითხვაზე, თუ რა უპირატესობა აქვს დაჯავშნის აღნიშნულ მეთოდს ზოგადად, და მათ შორის საქართველოში, სხვა საშუალებებთან შედარებით, გამოყვეს შემდეგი ფაქტორები: ინფორმაციის სიმრავლე, ფასების დიდი არჩევანი, დაცულობა, დაზოგილი დრო, ნომრის დაჯავშნის სიმარტივე, ონლაინ გადახდის სერვისი, ტურისტების ვალიდური და სანდო შეფასებები, სპეციალური ფასდაკლებები. მათ, ვინც უპირატესობას ანიჭებს სასტუმროს დაჯავშნის პირდაპირ გზას, აღნიშნული საშუალების უმთავრეს და გადამწყვეტ უპირატესობად დაბალი ფასები დაასახელეს. ასევე, ინტერვიუერებმა გამოყვეს შემდეგი უპირატესობები: ჯავშნის გაუქმების სიმარტივე დარიცხული ჯარიმების გარეშე, უშუალო კომუნიკაცია სასტუმროს მენეჯერებთან შუამავალის გარეშე, სხვადასხვა შემოთავაზებები სასტუმროების მხრიდან მხოლოდ პირდაპირი ჯავშნის შემთხვევაში (მაგალითად: უფასო საუზმე და ტრანსფერი აეროპორტიდან, მინიბარზე სპეციალური ფასდაკლებები და ა.შ.).

კითხვაზე, თუ რა კრიტერიუმებს ანიჭებენ უპირატესობას სასტუმროზე საბოლოო არჩევანის გაკეთებისას, ინტერვიუერების უმრავლესობამ რამდენიმე კრიტერიუმი (3 და მეტი) დაასახელა, კერძოდ, პასუხების თანმიმდევრობა იყო შემდეგი: სასტუმროს მდებარეობა, ფასი, მომხმარებელთა შეფასებები, სასტუმროს შემოთავაზებული დამატებითი სერვისები (საცურაო აუზი, სპორტული დარბაზი, რესტორანი, უფასო პარკინგი, უფასო Wifi მთელს სასტუმროში, ჯაკუზი), პირადი გამოცდილება, კვების არჩევანი (საუზმე, სამჯერადი კვება), ხედი ოთახიდან, ოთახის კეთილმოწყობა და დაჯავშნის სიმარტივე.

შექმნათ თუ არა გარკვეული სახის პრობლემები საქართველოში ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემით სარგებლობისას, გამოკითხულთა დაახლოებით 10%-მა გასცა დადებითი პასუხი. პრობლემები იყო სხვადასხვა სახის: ვებ-გვერდზე განთავსებული ფოტოებისა და ინფორმაციის რეალობასთან შეუსაბამობა; დისბალანსი მომსახურების ხარისხსა და ნომრის ფასს შორის; ჯავშნის გაუქმების სირთულე.

კითხვარის დასასრულს, რესპოდენტებმა თავიანთი გამოცდილებით შეაფასეს (10 ბალიანი სისტემით) სასტუმროს ონლაინ დაჯავშნის სისტემების მუშაობა საქართველოში. მათ საშუალო შეფასება 8.9 ქულა იყო.

კვლევის მეორე ეტაპზე სიღრმისეული ინტერვიუს მეთოდის საშუალებით გამოიკითხა ზემოთ აღნიშნული სასტუმროების წარმომადგენლები (სასტუმრო "ბუმბული" - გენერალური მენეჯერი, სასტუმრო "ბელი" - გენერალური მენეჯერი, ერთ-ერთი ბრენდული სასტუმრო - მიმღებ-რეცეფციონისტი).

სასტუმროების მენეჯერების პასუხების მიხედვით გამოიკვეთა, რომ მოცემული სასტუმროები წარმოდგენილნი არიან ონლაინ დაჯავშნის თითქმის ყველა გლობალურ სისტემაზე. გარდა ამისა, სამივე სასტუმროს აქვს საკუთარი ვებ-გვერდი და წარმოდგენილნი არიან სოციალური ქსელის თითქმის ყველა მნიშვნელოვან გვერდზე: Facebook, Insatgram, Twiter და LinkedIn.

აღნიშნული კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ მოცემულ სასტუმროებში დაჯავშნის საშუალებების (OTA, პირდაპირი ჯავშნები და ტუროპერატორები) შემდეგი პროცენტული განაწილებაა:

ცხრილი #1: OTA-ს ვებ-გვერდების მიხედვით ჯავშნების პროცენტული წილი სასტუმროებში

	„ბუმბული“	„ბელი“	ბრენდული
Booking.com	83.2%	80%	68%
Expedia	16.6%	20%	26%
სხვა	0.2%	-	6%

ინტერვიუს მიხედვით გამოჩნდა, რომ ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემები საშუალო და პატარა კატეგორიის სასტუმროთათვის გაცილებით მნიშვნელოვანია, ვიდრე დიდი ბრენდული სასტუმროთათვის. ამას ცხადჰყოფს მთლიანი ჯავშნების ის პროცენტული განაწილება, რომელიც მოცემულ სასტუმროებში გვხვდება. პატარა ზომის სასტუმრო „ბუმბულში“ OTA-ს ჯავშნების ხვედრითი წილი მთლიან დაჯავშნების 85,7%-ია, საშუალო ზომის სასტუმრო „ბელი“-ში დაახლოებით 70%, ხოლო ბრენდულ სასტუმროში დაახლოებით 20%. საპირისპირო ვითარებაა ტუროპერატორების მიერ დაჯავშნილი ოთახების პროცენტულ განაწილებაში. ბრენდულ სასტუმროებში მსგავსი ტიპის ჯავშნების ხვედრითი წილი გაცილებით მაღალია, ვიდრე პატარა და საშუალო კატეგორიის განთავსების საშუალებებში. დიდ სასტუმროში ტუროპერატორების მიერ დაჯავშნილი ოთახების ხვედრითი წილი მთლიანი ჯავშნების დაახლოებით 60%-ია. საშუალოში 15%, ხოლო პატარა ზომის სასტუმროში 2,1%. რაც შეეხება პირდაპირ ჯავშნებს, მათი ხვედრითი წილი სამივე კატეგორიის სასტუმროებში მეტ-ნაკლებად თანაბარია და 10-20

პროცენტის ფარგლებში მერყეობს (სასტუმრო: “ბუმბული” – 13,2%, “ბელი” – 15%, ბრენდული - 20%).

ცხრილი #2: ტურისტების რაოდენობა სასტუმროებში OTA-ს ვებ-გვერდების მიხედვით

	OTA	ტურ-ოპერატორი	პირდაპირი ჯავშანი
"ბუმბული"	85.7%	2.1%	13.2%
"ბელი"	70%	15%	15%
ბრენდული	20%	60%	20%

პატარა კატეგორიის სასტუმრო “ბუმბული” წარმოდგენილია შემდეგ ონლაინ დაჯავშნის გლობალურ სისტემებზე: Booking.com, Expedia (Expedia.com, Hotels.com), Tripadvisor.com, Ostrovok.ru. სასტუმროს ონლაინ სისტემების ჯავშნების პროცენტული განაწილება შემდეგნაირია: Booking.com – 83,2%, Expedia 16,6% (Expedia.com – 70%, Hotels.com – 30%), Ostrovok.ru – 0,2%. საშუალო კატეგორიის სასტუმრო “ბელი” გვხდება ყველა ზემოთ ჩამოთვლილ ვებ-საიტზე, გარდა Ostrovok.ru-სა, ჯავშნების განაწილება კი დაახლოებით არის შემდეგნაირი: Booking.com – 80%, Expedia – 20% (Expedia.com -73% Hotels.com – 27%). ბრენდული სასტუმრო გვხვდება შემდეგ ვებსაიტებზე: Booking.com. Expedia (hotels.com, Exedia.com, Egencia.com), Agoda.com, Ostrovok.ru, eBookers.com (Orbitz). OTA-ს მთლიანი ჯავშნებიდან ყველაზე მაღალი ხვედრითი წილი აქვს Booking.com-ს (68%), შემდეგ მოდის Expedia თავისი ბრენდებით (26%), ხოლო 6% მოდის სხვა დაჯავშნის ვებსაიტებზე.

ინტერვიუს დროს ასევე გამოიკვეთა, რომ სამივე სასტუმროსათვის უმნიშვნელოვანესია ონლაინ დაჯავშნის ვებ-საიტებზე არსებული სტუმართა შეფასების სისტემა, რომელიც ერთ-ერთი გადამწყვეტი ფაქტორია მომხმარებლის

საბოლოო არჩევანის ჩამოყალიბებისას. შესაბამისად, სამივე სასტუმრო აქტიურად მუშაობს იმაზე, რომ დაიმსახუროს სტუმრის კეთილგანწყობა, რომელიც საბოლოოდ დადებით შეფასებად აისახება კონკრეტულ დაჯავშნის ვებ-საიტზე. ამის დასტურია აღნიშნული სასტუმროების ის შეფასებები, რომლებიც გვხვდება სხვადასხვა დაჯავშნის ვებ-გვერდებზე:

მაგალითისთვის, სასტუმრო „ბუმბულის“ შეფასება Booking.com-ზე 10 ბალანი სისტემიდან 8.6 ქულაა (ჯამში 450 შეფასებიდან), სასტუმრო „ბელის“ 9.0 (332 შეფასება), ხოლო ბრენდული სასტუმროს შეფასება - 8.4 ქულა (429 შეფასება). აღსანიშნავია, რომ სასტუმრო „ბელის“ საშუალო ქულა (9.0) მიეკუთვნება შესანიშნავი (Superb - 9.0 და მეტი) შეფასების კატეგორიას, ხოლო დანარჩენი ორი სასტუმროს კატეგორიაა - ძიან კარგი (Very Good – 8.0-ზე მეტი და 9.0-ზე ნაკლები).

შეფასებების სისტემით თუ ვიმსჯელებთ, ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ვებ-გვერდი სამივე სასტუმროსათვის Tripadvisor.com-ია. აღნიშნული ვებ-გვერდი შეფასებების რაოდენობისა და ხარისხის მიხედვით ადგენს განთავსების საშუალებათა რეიტინგს, რომელშიც წარმოდგენილია თბილისის 1991 ობიექტი (236 სასტუმრო, 1047 ჰოსტელი და გესტ-ჰაუსი, 708 აპარტამენტი). გამოკითხული სასტუმროებიდან სამივე, Tripadvisor.com-ის მიხედვით, შედის თბილისის მოწინავე 50 განთავსების საშუალებას შორის. მაგალითად, დიდი ბრენდული სასტუმროს ადგილი რეიტინგში არის მე-7, სასტუმრო „ბუმბული“-ს მე-17, ხოლო სასტუმრო „ბელი“-ს ადგილია - 43-ე.

აღსანიშნავია ისიც, რომ პატარა და საშუალო კატეგორიის სასტუმროებში სტუმრის კეთილგანწყობის მოპოვება უშუალოდ მომსახურე პერსონალს ევალება, მაშინ როდესაც დიდ ბრენდულ სასტუმროებში მომსახურე პერსონალის გარდა გვხვდება სპეციალური ჯგუფიც, რომელიც უშუალოდ სასტუმროს მაღალ რეიტინგზეა პასუხისმგებელი.

დღესდღეობით, სასტუმრო ბაზარზე არსებული დიდი კონკურენციის პირობებში სამივე კატეგორიის სასტუმროს უწევს მომხმარებლისთვის გარკვეული

სახის ფასდაკლებებისა და დამატებითი სერვისების უზრუნველყოფა. მაგალითად, სასტუმრო “ბუმბული” Booking.com-ისა და Expedia-ს მომხმარებლებს სთავაზობს შემდეგი სახის შეთავაზებებს: “3+1 ღამე” ზამთრის სეზონზე, რაც გულისხმობს ერთ უფასო ღამეს, ყოველი დაჯავშნილი 3 ღამის შემდეგ; უფასო ტრანსფერის სერვისი აეროპორტიდან სასტუმროში მათთვის, ვინც სასტუმრო მინიმუმ 4 ღამით დაჯავშნეს; 10%-იანი ფასდაკლება Booking.com-ის იმ მომხმარებლებს, რომლებიც არიან ჩინეთიდან ან გას-იდან, რადგან საქართველოს ტურისტული ბაზარი არის მუდმივად მზარდი ამ ორ ქვეყანაში. სასტუმრო “ბუმბული”-ს მსგავსად, სასტუმრო “ბელი”-ც სთავაზობს მომხმარებლებს უფასო ღამის სერვისს ყოველი დაჯავშნილი მე-5 ღამის შემდეგ; უფასო ვახშამი მათთვის, ვინც სასტუმროს ჯავშნის მინიმუმ 3 ღამით. რადგანაც დიდი ბრენდული სასტუმროებისთვის OTA არ წარმოადგენს დაჯავშნის უმთავრეს წყაროს, გამოკითხული სასტუმროს წარმომადგენლის თქმით ისინი არ სთავაზობენ მუდმივ განსაკუთრებულ შეთავაზებებსა თუ ფასდაკლებებს OTA-ს მომხმარებლებს. აღსანიშნავია, რომ სამივე კატეგორიის სასტუმრო Booking.com-ისა და Expedia-ს განსაკუთრებულ მომხმარებლებს (Genius Guest).

ონლაინ დაჯავშნის გლობალურ სისტემებთან თანამშრომლობისას პატარა და საშუალო კატეგორიის სასტუმროები აწყდებიან ერთ მნიშვნელოვან პრობლემას, - ქართულ საბანკო სისტემასთან პრობლემებს. კერძოდ, გარკვეულ შემთხვევებში (თუ ბარათი დაცულია ან სვს კოდი არასწორია) ვერ ახდენენ სტუმრისთვის თანხის ჩამოჭრას არასწორ დროს გაუქმებული ჯავშნისათვის ან სტუმრის სასტუმროში არ გამოჩენის შემთხვევაში (ჯავშნის არსებობის პირობებში). მსგავს პრობლემას არ აწყდებიან დიდი ბრენდული სასტუმროები.

სამივე სასტუმროს წარმომადგენელმა კითხვაზე, თუ რომელ ონლაინ დაჯავშნის გლობალურ სისტემებს ანიჭებენ უპირატესობას, ერთხმად უპასუხა Booking.com, აღნიშნული ვებ-გვერდის მთავარ პლიუსებად კი შემდეგი ფაქტორები დაასახელეს: გამართული, გამჭვირვალე და მარტივად აღსაქმელი ვებ-გვერდი;

უამრავი შესაძლებლობა და შეთავაზება სასტუმროებს კლიენტთა მოსაზიდად; 24-საათიანი ცხელი ხაზი, რომელიც მარტივად ხელმისაწვდომია (სხვა დაჯავშნის სისტემებთან დაკავშირება გაცილებით რთულია).

ინტერვიუერების აზრით, ონლაინ დაჯავშნის ქართულ ბაზარზე არის საკმაოდ დიდი პრობლემები. კერძოდ, მათ სასტუმროების შემდეგი პრობლემები გამოყვეს: გაუმართავი ელექტრონული სისტემა, გაუმართავი ვებ-გვერდი, ჩამოუყალიბებელი ხედვა, მისია და მიზნები, ინფორმაციის ნაკლებობა, არაპროფესიონალი მომსახურე პერსონალი, საკმაოდ დაბალი მომსახურების ხარისხი, სამომხმარებლო სერვისის ხარისხის დეფიციტი. როგორც გამოიკვეთა, მიუხედავად იმისა, რომ დაჯავშნის ვებ-გვერდებზე მოწინავე პოზიციებს იკავებენ და სტუმართა შეფასებებიც საკმაოდ კარგი აქვთ, აღნიშნული პრობლემები სამივე სასტუმროში გვხვდება. მაგალითად, სასტუმრო „ბუმბული“-სა და სასტუმრო „ბელი“ -ს ვებ-გვერდიც გაუმართავია, ამიტომაც მასზე მოდის ჯავშნების მინიმალური რაოდენობა. თუმცა ორივე სასტუმროს მიზანია, რაც შეიძლება მალე გამოაცოცხლონ ვებ-გვერდი და უფრო დიდი დატვირთვა მისცენ მას. ბრენდულ სასტუმროში საკმაოდ პრობლემური აღმოჩნდა არაპროფესიონალი თანამშრომლების საკმაოდ დიდი რაოდენობა, რაც სტაბილური, გამართული და პროფესიონალი მომსახურე პერსონალის შექმნას უშლის ხელს. ეს ყველაფერი საბოლოოდ უარყოფითად მოქმედებს სასტუმროს მომსახურების ხარისხზე.

3.2 კვლევის შედეგების განზოგადება თეორიების მიხედვით

რაციონალური არჩევანის თეორია

რაციონალური არჩევანის თეორიის მიხედვით, ადამიანი იმ სასტუმროს ირჩევს, რომელიც ყველაზე დიდ ფასეულობას სთავაზობს. თეორიის ძირითადი დაშვებებია, რომ ადამიანი ყველა სასტუმროს ფასეულობის შესახებ ინფორმაციას

ფლობს; თანაც, ყოველი მათგანის მიერ აღქმული ფასეულობები სავსებით ლოგიკური და, ამავდროულად, მატერიალურია (კუპრაშვილი, 2007). ინდივიდები რაციონალურად მოქმედებენ კერძო სიტუაციაში პირადი სარგებლობის (მოგების) მაქსიმალური გაზრდის უზრუნველსაყოფად და დანაკარგების მინიმუმამდე შესამცირებლად. ყოველ ინდივიდს აქვს საკუთარი უპირატესობების სკალა და ამის შესაბამისად აკეთებს არჩევანს, რამაც მას მაქსიმალური კმაყოფილება უნდა მოუტანოს (სოციალურ და პოლიტიკურ ტერმინთა ლექსიკონი-ცნობარი, 2004).

კვლევის შედეგად დავინახეთ, რომ მოგზაურობის დაგეგმვისა და სასტუმროს დაჯავშნის პროცესში მომხმარებლები რამდენიმე ალტერნატიული ვებ-გვერდის საშუალებით ადარებენ ერთმანეთს ფასებს, სტუმართა შეფასებებს, ოთახების ფოტოებს და მხოლოდ ამის შემდეგ ირჩევენ მათთვის ყველაზე ხელსაყრელ ვარიანტს. ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემები კი მათ აძლევს უდიდეს არჩევანს, როგორც ფასების მიხედვით, ასევე სასტუმროს კატეგორიის, მდებარეობის, მომსახურების ხარისხის, სერვისების რაოდენობისა თუ სხვა მახასიათებლების მიხედვით. გარდა ამისა, კვლევამ და სტატისტიკურმა მასალამ დაგვანახა, რომ OTA-ს მომხმარებელი სტუმრების 80%-ზე მეტი კითხულობს სტუმართა შეფასებებს და მათი უმრავლესობა საბოლოო გადაწყვეტილებას, სწორედ სტუმართა შეფასებების მიხედვით იღებს. სასტუმროს ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემები კი, მომხმარებლებს აძლევს შესაძლებლობას ნახონ პროდუქციის შესახებ როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი შეფასებები, რაც მათ ოპტიმალური არჩევანის გაკეთებაში ეხმარება.

მასობრივი კომუნიკაციის თეორია

შეისწავლის მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებების ფუნქციონირებისა და განვითარების პროცესებს, აგრეთვე ზემოქმედების შედეგებს. ჰოვარდ ლასუელმა თეორიის ძირითადი პრინციპი აღწერა თავისი ცნობილი ფორმულით – „ვინ აცნობებს, რას აცნობებს, რომელი არხებით, ვის და რა ეფექტით“. აღნიშნული თეორია

შეისწავლის მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებების (ინტერნეტი, ტელევიზია, რადიო და ა.შ.) თავისებურებებს მასმედიაში და საზოგადოებას შორის კომუნიკაციის პროცესში (სოციალურ და პოლიტიკურ ტერმინთა ლექსიკონი-ცნობარი, 2004).

ნაშრომში ცალსახადაა აღნიშნული, რომ საინფორმაციო ტექნოლოგიების, კერძოდ კი ინტერნეტის განვითარებასთან ერთად უფრო იზრდება და ადვილად ხელმისაწვდომი ხდება სასტუმროს დაჯავშნის საშუალებები. ინტერნეტის დამსახურებაა, რომ სასტუმროების დაჯავშნა არა მხოლოდ ერთი გზით, არამედ რამდენიმე არხის საშუალებით გახდა შესაძლებელი. კვლევის შედეგებმა დაგვანახა, რომ დღეს ტურისტების უმრავლესობა სასტუმროს ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემებით ჯავშნის. ფაქტია, რომ მასობრივი კომუნიკაციის სწორედ ამ საშუალებებმა განაპირობეს სასტუმროების ეფექტიანობის ზრდა ტურისტულ ბაზარზე უკანასკნელი წლების განმავლობაში.

ცენტრი-პერიფერიის თეორია

ცენტრი-პერიფერიის მოდელი ასახავს სტრუქტურულ ურთიერთობას განვითარებულ ცენტრსა და ნაკლებად განვითარებულ პერიფერიას შორის. მიუხედავად იმისა, რომ თავისი არსით თეორია უფრო წარმოადგენს პოლიტიკური გეოგრაფიის ან პოლიტიკური სოციოლოგიის სწავლის საკითხს (A Dictionary of Sociolog, 1998), თავისი მნიშვნელობიდან გამომდინარე, ჩვენ შეგვიძლია იგი დავაკავშიროთ ტურიზმის სფეროსთანაც რამდენიმე მიზეზის გამო:

- კვლევის შედეგების მიხედვით, სტუმართა უმრავლესობა ირჩევს ისეთ სასტუმროებს, რომლებიც ქალაქისა თუ კურორტის ცენტრალურ ნაწილში მდებარეობს.
- ონლაინ დაჯავშნის ვებსაიტებზე წარმოდგენილი სასტუმროების უმრავლესობა მდებარეობს საქართველოს უდიდეს ქალაქებსა და კურორტებში.
- სასტუმროების უმრავლესობა მდებარეობს ქალაქებისა თუ კურორტების ცენტრალურ ნაწილში.

- ტურისტული დაჯავშნის გლობალური სისტემები ტურისტებს სასტუმროების ძებნის პროცესში თავდაპირველად სასტუმროების 3 ძირითად კატეგორიას სთავაზობს: მოწინავე სასტუმროები ფასის, სტუმართა შეფასებებისა და ადგილმდებარეობის (რამდენად დაშორებულია ცენტრიდან. მაგალითისთვის, თბილისში ათვლის წერტილია თავისუფლების მოედანი) მიხედვით. შესაბამისად, ადგილის ცნება სასტუმროსათვის უმნიშვნელოვანესია.
- ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემებზე არსებული სტუმართა შეფასებების მიხედვით გამოიკვეთა, რომ ცენტრში მდებარე სასტუმროებს გაცილებით უკეთესი სტუმართა შეფასებები და საშუალო ქულა აქვთ, ვიდრე პერიფერიაში მდებარე სასტუმროებს. ეს მეტყველებს იმაზე, რომ ცენტრალური მდებარეობის სასტუმროებში მომსახურების ხარისხი გაცილებით უფრო მაღალია.

დასკვნა

სამაგისტრო ნაშრომში შევეცადე, ჩატარებული რაოდენობრივი და თვისობრივი კვლევის, სხვადასხვა მნიშვნელოვანი თეორიისა და არსებული სტატისტიკური მასალის საფუძველზე ამეხსნა, თუ რამდენად დიდია ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემების მნიშვნელობა საქართველოში არსებულ სხვადასხვა კატეგორიის განთავსების ობიექტებისთვის. ასევე, ჩემი მიზანი იყო, რომ გამომევლინა, თუ რამდენად ეფექტიანად იყენებენ ქართულ ბაზარზე წარმოდგენილი განთავსების საშუალებები სასტუმროს ონლაინ დაჯავშნის გლობალურ სისტემებს.

ნაშრომში გამოყენებული მონაცემების ანალიზმა და სამი განსხვავებული კატეგორიის სასტუმროში ჩატარებულმა რაოდენობრივ და თვისობრივი კვლევის შედეგებმა აჩვენა, რომ OTA საქართველოს ტურისტული ბაზრის ერთ-ერთ მთვარ სუბიექტს წარმოადგენს. ასევე გამოიკვეთა, რომ სასტუმროს ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემები, ბაზარზე არსებული დიდი კონკურენციის პირობებში, პატარა და საშუალო სიდიდის სასტუმროების ფუნქციონირებისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია,

რადგან მათ ბრენდის არც მაღალი ცნობადობის დონე გააჩნიათ, არც მისი შენების შესაძლებლობა. შესაბამისად, პირდაპირი გაყიდვები და ტურ-ოპერატორებთან თანამშრომლობა ამგვარი ორგანიზაციებისათვის ნაკლებად პროდუქტიული და შედეგიანია. ამის საპირისპიროდ, მიუხედავად იმისა, რომ დიდი ბრენდული სასტუმროებისთვისაც OTA-ს სეგმენტი ძალიან მნიშვნელოვანია, ამ ეტაპზე მათთვის მაინც პრიორიტეტულია პირდაპირი ჯავშნების გაზრდა და ტურ-ოპერატორებთან თანამშრომლობა.

კვლევის შედეგები ცხადყოფს, რომ საქართველოში ჩამოსული ტურისტების უმრავლესობა სასტუმროს OTA-ს საშუალებით ჯავშნის. ისინი, სასტუმროს მოძიებისა და დაჯავშნის პროცესში, მრავალ ვებ-გვერდს სტუმრობენ და საბოლოოდ ირჩევენ იმ განთავსების ობიექტსა და ონლაინ დაჯავშნის სისტემას, რომელიც ყველაზე ხელსაყრელ ფასსა და სერვისებს სთავაზობს. დაჯავშნის პროცესში ასევე გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ერთ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს,- მომხმარებლები შეფასებები. კვლევის პროცესში გამოიკვეთა, რომ ტურისტებისთვის ძალიან მნიშვნელოვანია იმის გაგება თუ რას ფიქრობს ამა თუ იმ პროდუქციაზე სხვა მომხმარებელი, რომელმაც უკვე გამოსცადა ის. ვინაიდან, აღნიშნული ვებ-გვერდები წარმოადგენენ საძიებო სისტემებს, მათი მიზანი არ არის ნეგატიური ინფორმაციის დამალვა (როგორც ამას კომპანიების უმრავლესობა აკეთებენ საკუთარ სოციალურ პროფილებზე). სასტუმროს ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემები კი, მომხმარებელს აძლევენ შესაძლებლობას ნახონ პროდუქციის შესახებ როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი შეფასებები, რაც მათ ოპტიმალური არჩევანის გაკეთებაში ეხმარება (რაციონალური არჩევანის თეორია).

ნაშრომში გამოყენებულმა სტატისტიკურმა ანალიზმა აჩვენა, რომ საქართველოში ონლაინ დაჯავშნის გლობალურ სისტემებზე უფრო მეტი განთავსების ობიექტია წარმოდგენილი, ვიდრე საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის ბაზაშია დარეგისტრირებული. ეს ყველაფერი აიხსნა საქართველოში

არსებული მრავალი სეზონური განთავსების საშუალების არსებობით, ასევე აპარტამენტებისა და კერძო ბინების მაღალი ხვედრითი წილით სასტუმროს ონლაინ დაჯავშნის სისტემებზე. აღსანიშნავია ისიც, რომ საქართველოს ტურისტულ ბაზარზე წარმოდგენილია ყველა ონლაინ დაჯავშნის გლობალური ბრენდი, რაც ტურისტებს დიდ არჩევანს და ფასების შედარების შესაძლებლობას აძლევს.

კვლევის პროცესში, ასევე გამოიკვეთა ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის ჩართულობა ონლაინ დაჯავშნის ვებ-გვერდების საშუალებით ტურისტების მოზიდვის პროცესში. ამას ადასტურებს სამინისტროს მიერ განხორციელებული მრავალი პროექტი და კამპანია ადგილობრივ თუ გლობალურ დონეზე.

დასკვნის დასასრულს შეგვიძლია ვთქვათ, რომ დღეისათვის საქართველოში გლობალური დაჯავშნის სისტემების მუშაობის ხარისხი დადებითია. კვლევის შედეგებმა დაგვახა, რომ სასტუმროები საკმაოდ ეფექტურად იყენებენ იმ შესაძლებლობებს, რასაც მათ ონლაინ დაჯავშნის გლობალური სისტემები აძლევს. ამის დასტურია ისიც, რომ გამოკითხულმა ტურისტებმა OTA-ს მუშაობის ხარისხი საქართველოში დადებითად (8.9 ბალი) შეაფასეს. თუმცა, ეს ყველაფერი ზღვარი არ არის, რადგანაც საქართველოს გააჩნია კიდევ უფრო მეტი პოტენციალი, პერსპექტივა და საინტერესო შესაძლებლობები. მნიშვნელოვანია, რომ აღნიშნული ტენდენცია კიდევ უფრო განვითარდეს და აღმოიფხვრას ის მცირე მინუსებიც კი, რაც ონლაინ დაჯავშნის ქართულ ბაზარზე გვხვდება. კერძოდ, ამაღლდეს მომსახურების ხარისხი და ტურისტული პროდუქტების რაოდენობა და სექტორი გახდეს უფრო მეტად მაღალტექნოლოგიური.

გამოყენებული ლიტერატურა

- (აბულაძე, რ. (2008). ელექტრონული მარკეტინგის განვითარების პრობლემები და პერსპექტივები საქართველოში. თბილისი, საქართველო. მოპოვებული 2018 წლის 13 12, <http://www.nplg.gov.ge/dlibrary/collect/0002/000628/rati%20abuladze.pdf>-დან
- ადმინისტრაცია, ს. ე. (2025). *ტურიზმის სტრატეგია 2025*. მოპოვებული 2018 წლის 12 25
- ახალბედა მასპინძლის გზამკვლევი*. (2013 წლის 6 12). მოპოვებული 2018 წლის 29 11, <http://tsu-tdi.blogspot.com>: <http://tsu-tdi.blogspot.com/2013/12/blog-post.html>-დან
- კუპრაშვილი, ნ. (2007). სასტუმროების მარკეტინგი. *ბიზნესი: ადამიანები, მეთოდები, სტრატეგიები*. მოპოვებული 2018 წლის 16 12, <http://www.nplg.gov.ge/gsdli/cgi-bin/library.exe?e=d-01000-00---off-0periodika--00-1----0-10-0---0---0prompt-10---4-----0-11--11-en-50---20-about---00-3-1-00-0-0-11-1-0utfZz-8-00&cl=CL2.7&d=HASH0171e0a01959e9a7e9ddfaa7.4>=1>-დან
- მეცხვარიშვილი, ს. (2016 წლის 28 06). *Commersant*. მოპოვებული 2018 წლის 12 26, [commersant.ge: https://commersant.ge/ge/post/axali-qartuli-portali-bookingcom-stvis-konkurenciis-gawevas-gegnavs](https://commersant.ge/ge/post/axali-qartuli-portali-bookingcom-stvis-konkurenciis-gawevas-gegnavs)-დან
- ნუგზარ თოდუა, ბ. მ. (2009). *მარკეტინგის საფუძვლები*. თბილისი, საქართველო: გამომცემლობა "უნივერსალი". მოპოვებული 2018 წლის 18 12, https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/marketingiDODO.pdf-დან
- საქართველოს ტურიზმის ადმინისტრაცია*. (2018 წლის 2016 10). მოპოვებული [gnta.ge: https://gnta.ge/ge/welcome-challenge-%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%90%E1%83%A8%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%9D-%E1%83%A4%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%A3%E1%83%9B%E1%83%98/](https://gnta.ge/ge/welcome-challenge-%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%90%E1%83%A8%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%9D-%E1%83%A4%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%A3%E1%83%9B%E1%83%98/)-დან
- სოციალურ და პოლიტიკურ ტერმინთა ლექსიკონი-ცნობარი*. (2004). თბილისი: ლოგოს პრესი. მოპოვებული 2019 წლის 04 01
- A Dictionary of Sociolog*. (1998). Oxford: Oxford University Press. მოპოვებული 2019 წლის 04 11
- Agoda*. (2018). მოპოვებული 2018 წლის 29 11, [Agoda.com: https://www.agoda.com/](https://www.agoda.com/)-დან
- Airbnb. Inc*. (2018). მოპოვებული 2018 წლის 26 12, [www.airbnb.com: https://www.airbnb.com/trust-დან](https://www.airbnb.com/trust-დან)
- Amadeus*. (2018 წლის 28 10). მოპოვებული [amadeus.com: https://amadeus.com/en/portfolio/hospitality/hotels/gds-optimization-დან](https://amadeus.com/en/portfolio/hospitality/hotels/gds-optimization-დან)
- batumibooking.com*. (2018). მოპოვებული 2018 წლის 26 12, <http://batumibooking.com>: <http://batumibooking.com/ka/hotel-full-map-georgia/>-დან

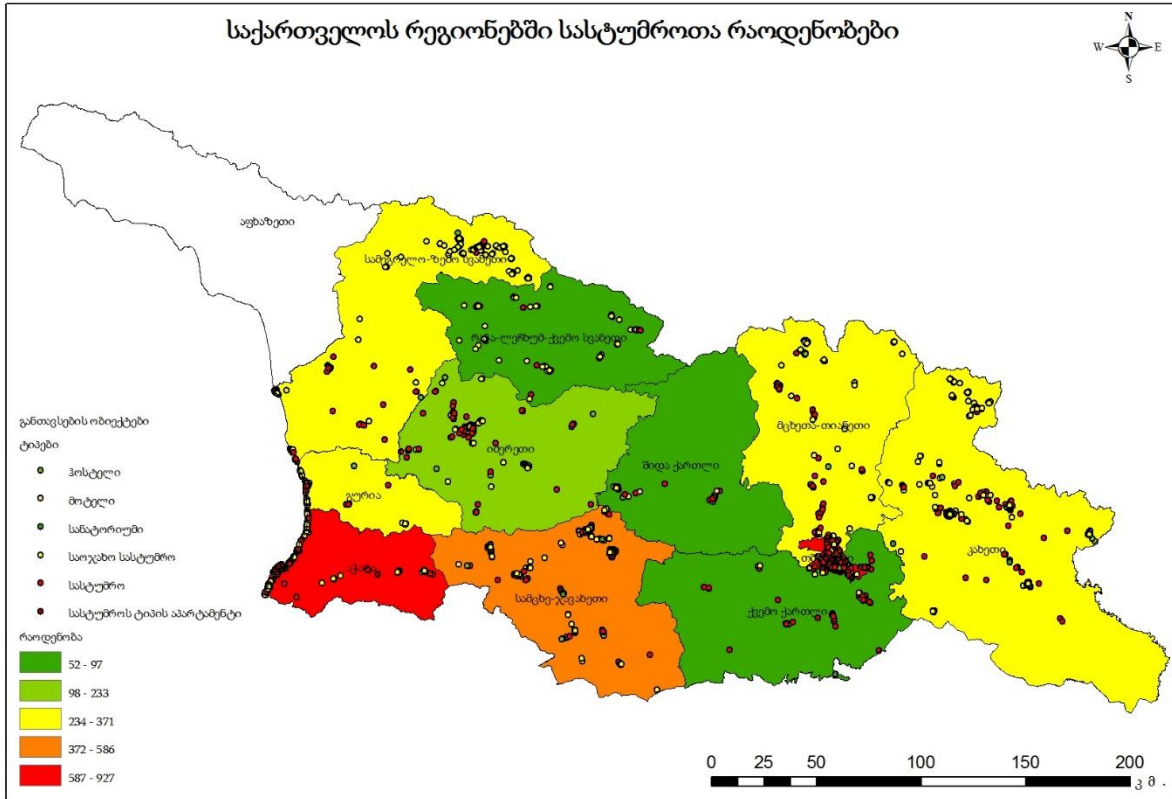
- Booking Holdings.* (2019). მოპოვებული 2019 წლის 9 11, www.bookingholdings.com:
<https://www.bookingholdings.com/brands/booking/>-დან
- (2017). *Booking Holdings Inc.* Washington, D.C.: UNITED STATES. მოპოვებული 2018 წლის 23 12,
<http://ir.bookingholdings.com/node/23191/html>-დან
- Booking.com.* (2018). მოპოვებული 2019 წლის 03 11, www.booking.com:
https://www.booking.com/content/about.en-gb.html?aid=356980;label=gog235jc-1DCBQogJCBWFib3V0SDNYA2hSiAEBmAEJuAEXyAEM2AED6AEBiAIBqAID;sid=b84aa665e564bdfbe1ed8e45b02a58c7;keep_landing=1&-დან
- Cloudbeds.* (2018 წლის 5 6). მოპოვებული www.cloudbeds.com:
<https://www.cloudbeds.com/ota/top-online-travel-agencies/>-დან
- Commerzant.* (2017 წლის 5 5). მოპოვებული 2018 წლის 25 12, www.commerzant.ge:
<https://commerzant.ge/ge/post/turizmis-administraci-am-expedia-ze-sareklamo-kampania-daiwyo>-დან
- Expedia.* (2018). მოპოვებული 2018 წლის 18 11, www.Expedia.com:
<https://www.expedia.com/Hotels>-დან
- (2017). *EXPEDIA, INC.* Washington, D.C. : UNITED STATES. მოპოვებული 2018 წლის 23 12,
<https://ir.expediagroup.com/static-files/965a3092-d2f0-4383-82a4-f27946e379eb>-დან
- Forbes.* (2017 წლის 7 9). მოპოვებული 2018 წლის 14 12, www.Forbes.ge:
<http://forbes.ge/news/2735/internetis-momxmarebelTmeria-raodenoba>-დან
- Hotel24.* (2018). მოპოვებული 2018 წლის 26 12, www.hotel24.ge:
<https://hotel24.ge/ka/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%A3%E1%83%9B%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%A1-%E1%83%92%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%97%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%A1%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%90/>-დან
- Hotellist.* (2018). მოპოვებული 2018 წლის 12 26, <http://www.hotellist.ge/>: <http://www.hotellist.ge/>-დან
- Jill Barthel, S. P. (2015 წლის July). *HVS.* მოპოვებული www.hospitalitynet.org:
<https://www.hospitalitynet.org/file/152005663.pdf>-დან
- Kayak.* (2018). მოპოვებული 2018 წლის 29 12, www.kayak.com:
https://www.kayak.com/horizon/sem/hotels/general?lang=en&skipapp=true&kw=-1&gclid=Cj0KQCQiAheXiBRD-ARIsAODSpWNKiKWUcUqzInfG6pChKN_CS4bPU011XjqnMwTsgyPyYs6oJpCgC38aAvBMEALw_wcB&gclsrc=-1&g_kw=kayak&aid=53677744743-დან
- Lawrence, D. (2017 წლის 6 10). OTAs vs Hotels: The Age-Old Battle Over Online Booking. მოპოვებული 2018 წლის 8 12, <https://www.hospitalitynet.org/opinion/4084884.html>-დან

- Marriott*. (2018). მოპოვებული 2018 წლის 02 12, www.marriott.com:
<https://www.marriott.com/loyalty/member-benefits.mi-დან>
- Morales, T. (2017). *Increasing Direct Booking in Hotels*. Haaga, Netherlands. მოპოვებული 2018 წლის 14 11
- Myhotels*. (2018). მოპოვებული 2018 წლის 26 12, myhotels.ge: <http://myhotels.ge-დან>
- OpenTable*. (2019). მოპოვებული 2018 წლის 29 11, www.opentable.com:
<https://www.opentable.com/-დან>
- Pitoska, E. (2013). *E-Tourism: The Use of Internet and Information and Communication Technologies in Tourism: The Case of Hotel Units in Peripheral Areas*. *E-Tourism: The Use of Internet and Information and Communication Technologies in Tourism: The Case of Hotel Units in Peripheral Areas*, (გვ. 335-344).
- Priceline*. (2018). მოპოვებული 2018 წლის 29 11, www.priceline.com:
https://www.priceline.com/insideTrack/flights/to_Tbilisi-TBS.html#/-დან
- Proservice*. (2018). მოპოვებული 2018 წლის 16 12, <http://proservice.ge>:
http://proservice.ge/Hotel_management_system/679-დან
- Tbilisi Marriott Hotel*. (2018). მოპოვებული 2018 წლის 28 11, www.marriott.com:
<https://www.marriott.com/hotels/travel/tbsmc-tbilisi-marriott-hotel/-დან>
- Travelmarketreport*. (2018 წლის 5 4). მოპოვებული 2018 წლის 3 12, www.travelmarketreport.com:
<https://www.travelmarketreport.com/articles/Marriott-CEO-Looks-to-Lower-OTA-Commissions-დან>
- Tripadvisor*. (2018 წლის September). მოპოვებული 2018 წლის 28 12, tripadvisor.mediaroom.com:
<https://tripadvisor.mediaroom.com/us-about-us-დან>
- Westcott, M. (2015). *Travel services*. H. K. Westcott-ში, *INTRODUCTION TO TOURISM AND HOSPITALITY IN BC*. Capilano University.
- www.chinainternetwatch*. (2018). მოპოვებული 2018 წლის 5 12, www.chinainternetwatch.com:
<https://www.chinainternetwatch.com/statistics/ota-market-share/-დან>

დანართი

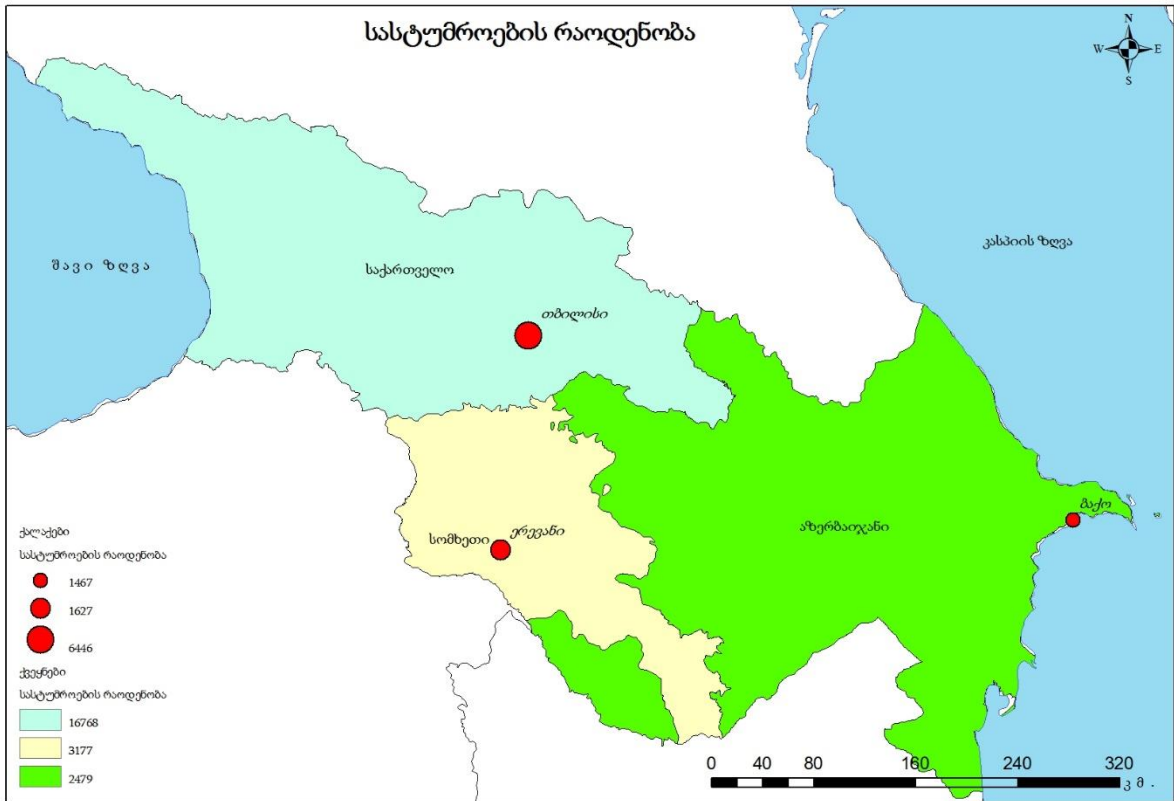
რუკები:

რუკა #2 საქართველოში ოფიციალურად რეგისტრირებული განთავსების ობიექტები რეგიონების მიხედვით

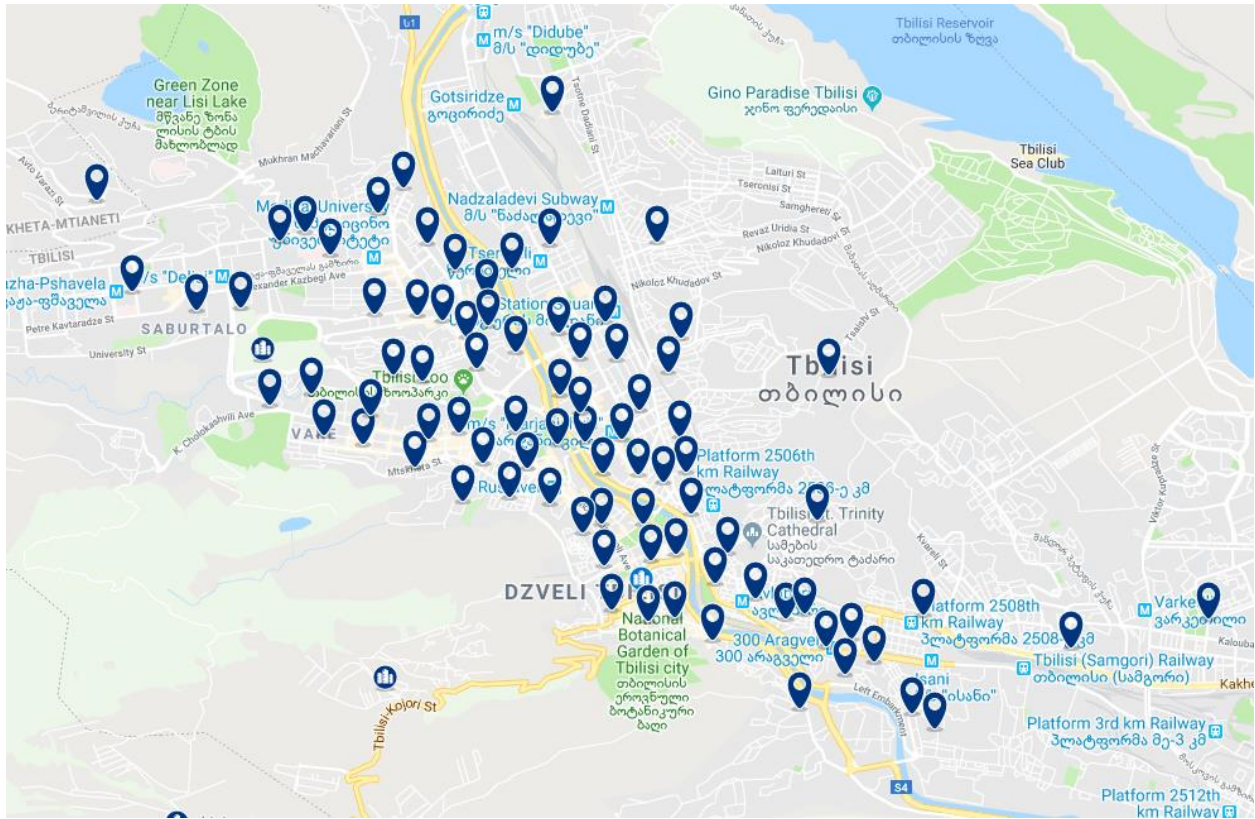
წყარო: პირადი ნამუშევარი Gis-ში (საქართველოს ტურიზმის ადმინისტრაცია)

რუკა #3 საქართველოსა და თბილისის ადგილი კავკასიის რეგიონში Booking.com-ზე რეგისტრირებული განთავსების საშუალებების მიხედვით

წყარო: პირადი ნამუშევარი Gis-ში (Booking.com-ის ოფიციალური ვებ-გვერდი)

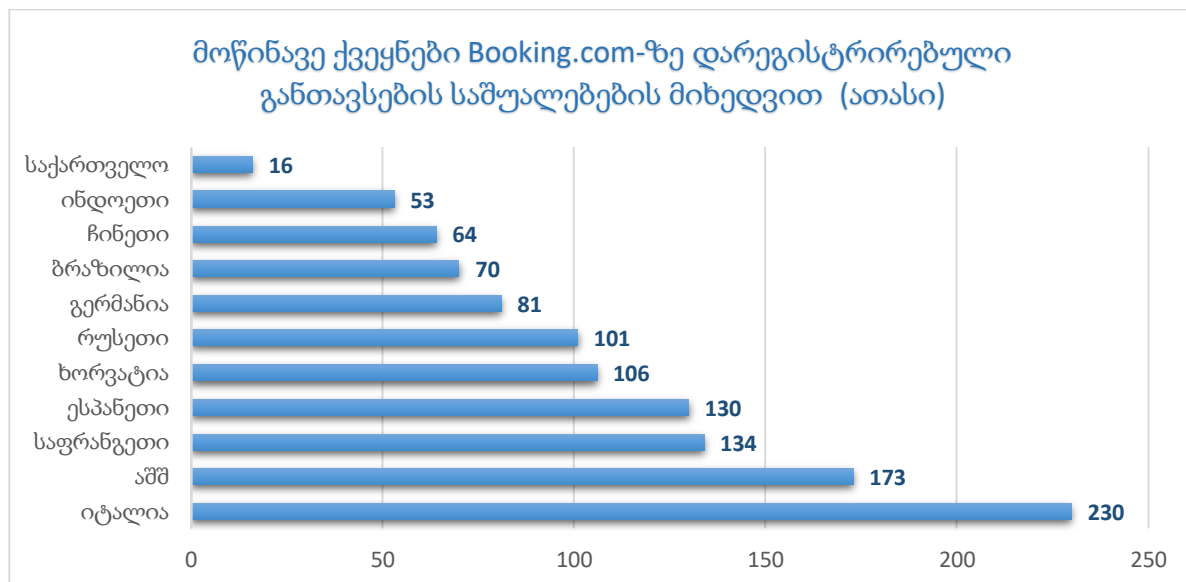
რუკა #4 Booking.com-ზე რეგისტრირებული განთავსების საშუალებები თბილისის უბნების მიხედვით

წყარო: Booking.com-ის ოფიციალური ვებ-გვერდი

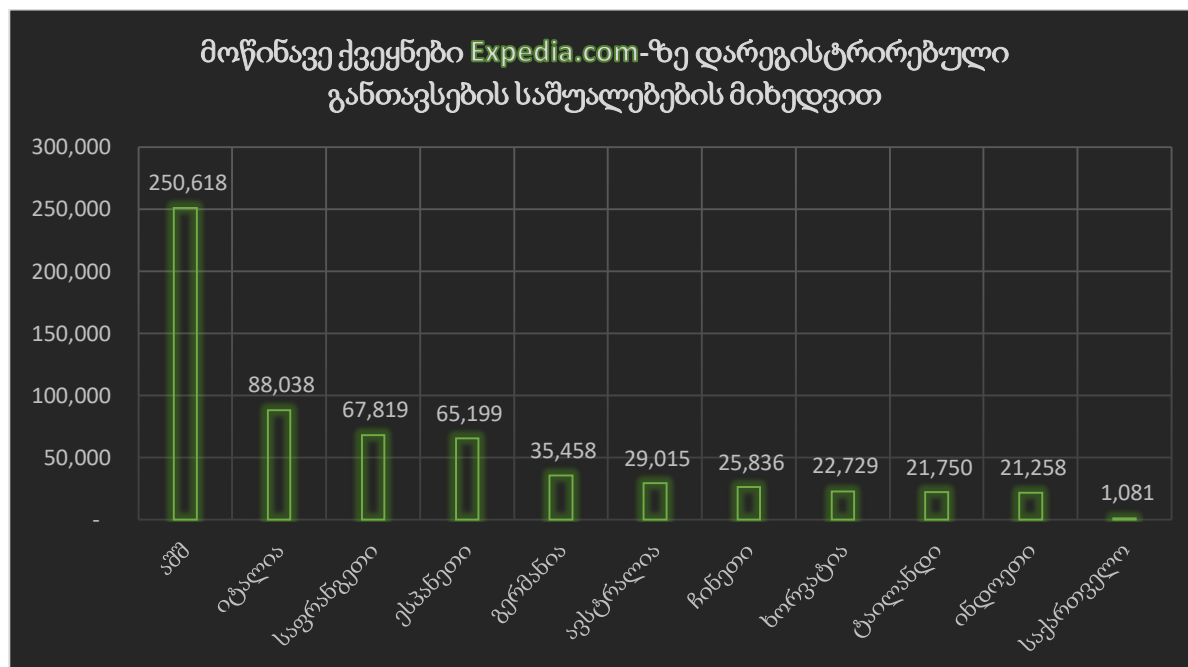
დიაგრამები:

დიაგრამა #2 მოწინავე ქვეყნები Booking.com-ზე დარეგისტრირებული ობიექტებით

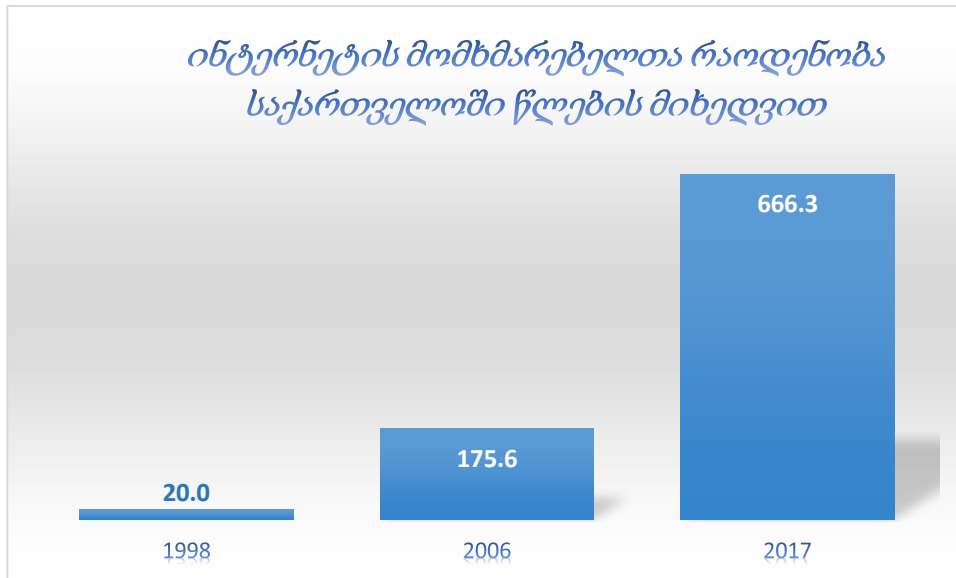
წყარო: Booking.com-ის ოფიციალური ვებ-გვერდი

დიაგრამა #3 მოწინავე ქვეყნები Expedia-ზე დარეგისტრირებული ობიექტებით

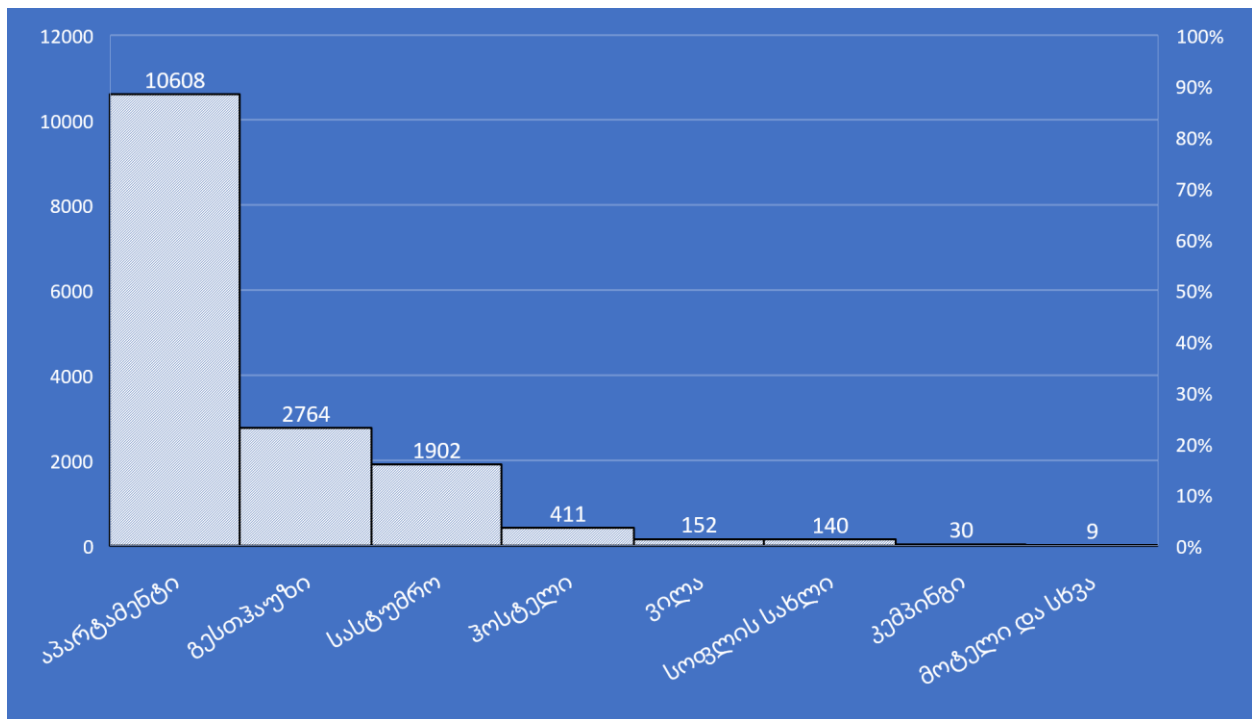
წყარო: Expedia-ს ოფიციალური ვებ-გვერდი

დიაგრამა #4 ინტერნეტის მომხმარებელთა რაოდენობა საქართველოში წლების მიხედვით

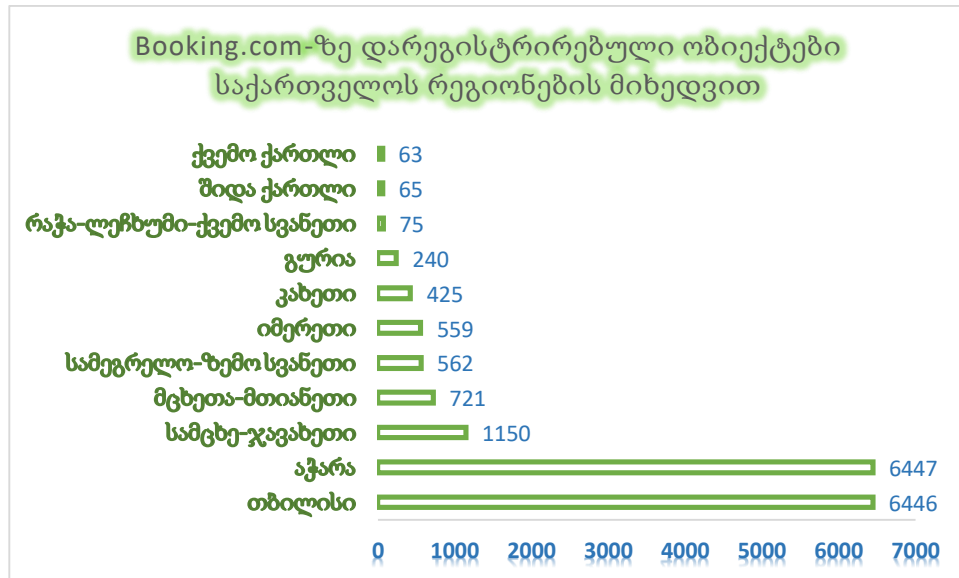
წყარო: (Forbes, 2017)

დიაგრამა #5 Booking.com-ზე დარეგისტრირებული განთავსების საშუალებები საქართველოდან

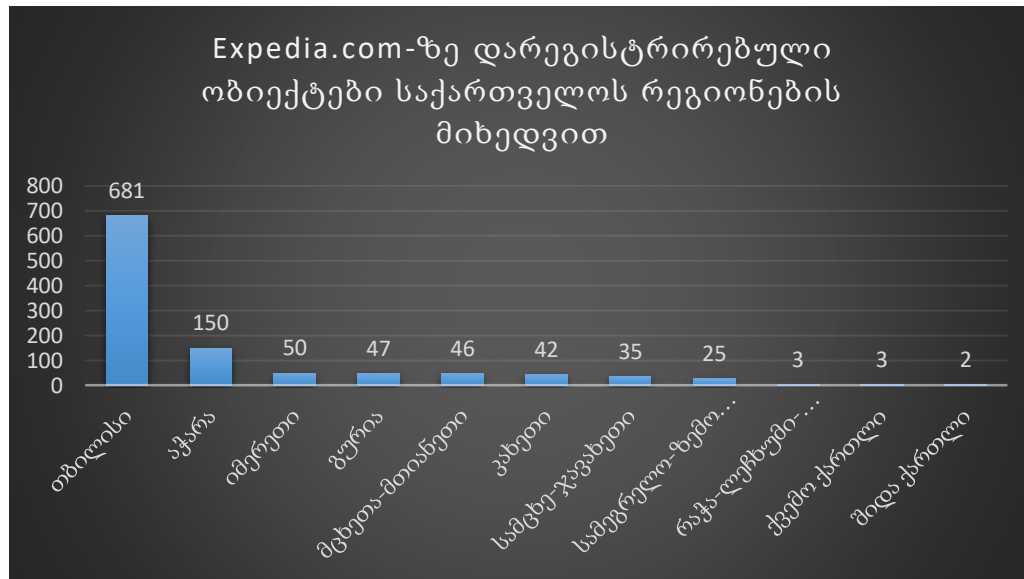
წყარო: Booking.com-ის ოფიციალური ვებ-გვერდი

დიაგრამა #6 Booking.com-ზე დარეგისტრირებული განთავსების საშუალებები საქართველოს რეგიონების მიხედვით

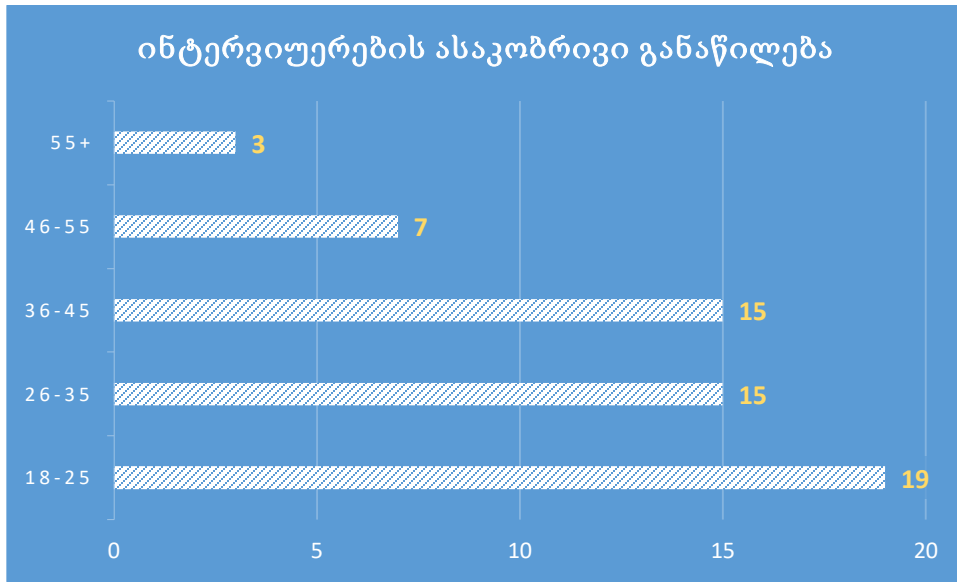
წყარო: Booking.com-ის ოფიციალური ვებ-გვერდი

დიაგრამა #7 Expedia.com-ზე დარეგისტრირებული განთავსების საშუალებები საქართველოს რეგიონების მიხედვით

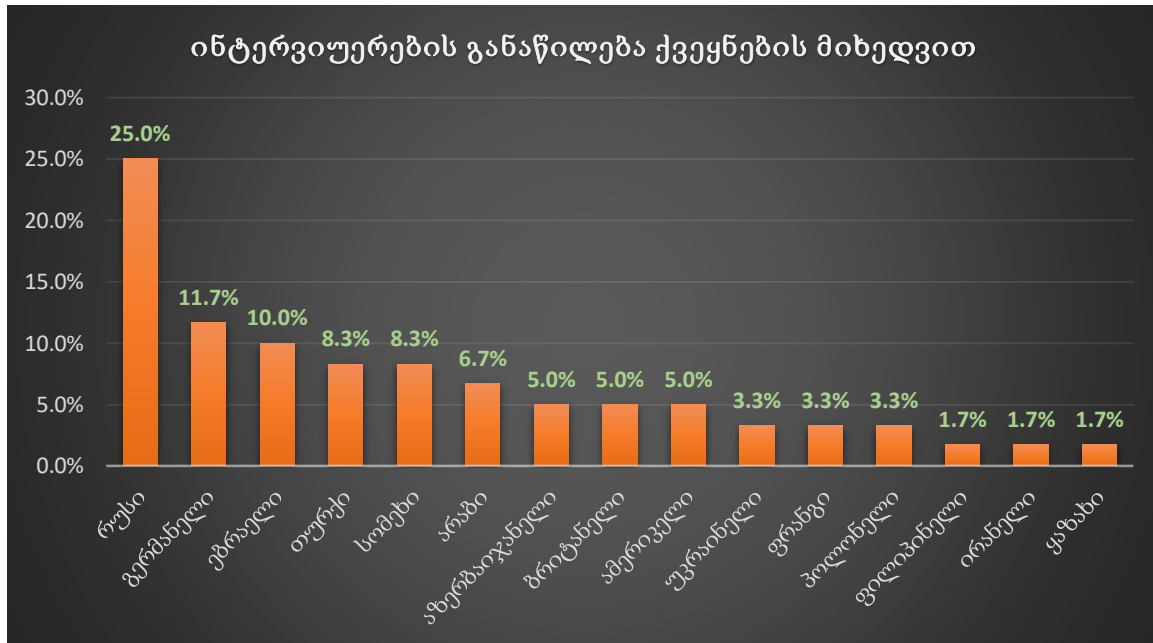
წყარო: Expedia.com-ის ოფიციალური ვებ-გვერდი

დიაგრამა #10 ინტერვიუერების ასაკობრივი განაწილება

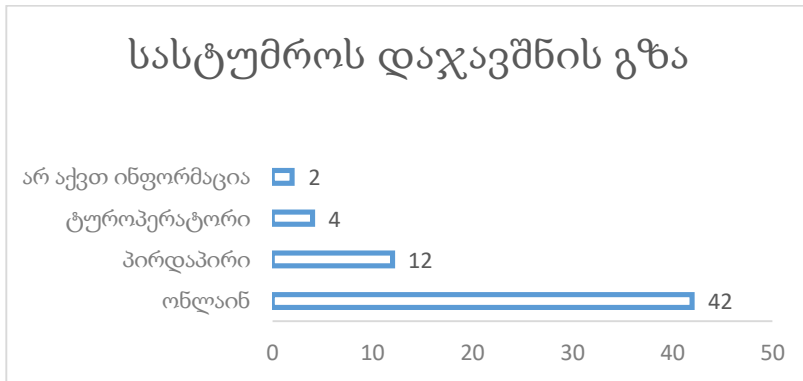
წყარო: კვლევა

დიაგრამა #11 ინტერვიუერების განაწილება ქვეყნების მიხედვით

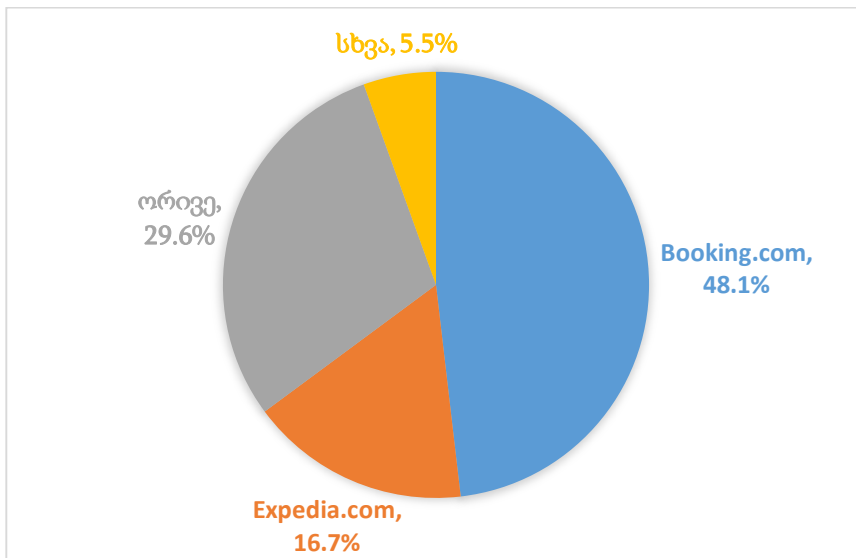
წყარო: კვლევა

დიაგრამა #12 რესპოდენტების მიერ სასტუმროს დაჯავშნის გზა

წყარო: კვლევა

დიაგრამა #13 რომელ დაჯავშნის პლატფორმას ანიჭებენ უპირატესობას რესპოდენტები

წყარო: კვლევა

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Lasha Mzhavia

Global systems for online hotel
reservations in Georgia

Human Geography

Thesis submitted to the faculty of the Human Geography in partial fulfillment
of the requirements for the degree of master of science

Supervisor: **Nino Pavliashvili**

Associate Professor

Tbilisi 2019

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

მანანა ენუქიძე

ქართველი სტუდენტების მიერ ეროვნული იდენტობის
თვითპრეზენტაცია ევროპის უნივერსიტეტებში

კულტურისა და მედიის სოციოლოგია

სამაგისტრო ნაშრომი შესრულებულია სოციალური და კულტურული
კვლევების მაგისტრის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

ნაშრომის ხელმძღვანელები: ლია წულაძე
სოციოლოგიის მეცნ. დოქტორი, თსუ ასოცირებული პროფესორი
ამირან ბერძენიშვილი - ფილოსოფიის დოქტორი, თსუ სრული პროფესორი

თბილისი

2019

ანოტაცია

კვლევის მიზანს წარმოადგენს იმის შესწავლა, თუ როგორ ხდება ქართველი სტუდენტების მიერ ეროვნული იდენტობის თვითპრეზენტაცია ევროპის უნივერსიტეტებში. დღეს, საქართველოს ევროპეიზაციის პირობებში ძალიან მნიშვნელოვანია, თუ როგორ მოხდება ეროვნული იდენტობის სხვადასხვა ასპექტის საერთაშორისო აუდიტორიისათვის ჩვენება და ევროკავშირის ქვეყნებში პოზიტიური იმიჯის შექმნა. ამ კუთხით, საყურადღებოა არა მხოლოდ ელიტის დისკურსი, არამედ რიგითი მოქალაქეების ანუ პოპულარული დისკურსი. რიგითი მოქალაქეებიდან სტუდენტებს მიუწვდებათ ხელი, რომ უცხოეთში საქართველოს შესახებ პოზიტიური გზავნილები წაიღონ და ევროკავშირის სხვადასხვა უნივერსიტეტში საქართველოს პრეზენტაცია მოახდინონ. შესაბამისად, დავინტერესდი ქართველი სტუდენტები ევროპაში როგორც ცდილობენ საკუთარი ეროვნული იდენტობის წარმოჩენას, პოზიტიური იმიჯის შექმნასა და სტიგმატიზაციის თავიდან არიდებას.

კვლევის მიზნიდან გამომდინარე დასმულია შემდეგი ძირითადი ამოცანები:

1. ქართველი სტუდენტები საკუთარი ეროვნული იდენტობის რომელ ასპექტებს წარმოაჩენენ და რომლის წარმოჩენას ერიდებიან.
2. რა სტრატეგიებს იყენებენ იმისათვის, რომ საუნივერსიტეტო გარემოში პოზიტიური იმიჯი შეიქმნან და სტიგმატიზაცია თავიდან აირიდონ.
3. ეროვნული იდენტობის რამდენად მსგავს/განსხვავებულ თვითპრეზენტაციას აქვს ადგილი სტუდენტების მიერ აღმოსავლეთ ევროპის და დასავლეთ ევროპის უნივერსიტეტებში.

იმისათვის, რომ შემესაწავლა სტუდენტების თვითპრეზენტაცია ევროპის უნივერსიტეტებში გამოვიყენე თვისებრივი კვლევა, კერძოდ სიღრმისეული ინტერვიუ. ჩემს რეკონდენტებს წარმოადგენდნენ სტუდენტები, რომლებიც სწავლობდნენ დასავლეთ და აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტებში. მიღებული მონაცემები გავანალიზე კონტენტ-ანალიზისა და დისკურსის ანალიზის მეშვეობით.

კვლევის შედეგად გამოვლინდა ის სტრატეგიები, რომლებსაც ქართველი სტუდენტები ეროვნული იდენტობის თვითპრეზენტაციისა და სტიგმატიზაციის თავიდან ასარიდებლად იყენებენ. ეს სტრატეგიებია: ისტორიულ წარსულზე აპელირება და მის თანამედროვე წარუმატებლობის კომპენსატორად განხილვა; საკუთარი ეროვნებით „ჰიპერბოლური სიამაყე“; საქართველოს ევროპულობის ხაზგასმა; ოქსიდენტალური სტრატეგია კავკასიელი მეზობლების მიმართ; მიმღებ ქვეყანაში რასისტული გამოცდილების უარყოფა; მიმღებ საზოგადოებასთან საერთო ადამიანურ და ეგალიტარულ ღირებულებებზე და არა ეროვნულ ღირებულებებზე აქცენტირება.

Annotation

Manana Enukidze

Georgian Students' Self-Presentation of their National Identity at European Universities

The aim of the research is to study Georgian students' self-presentation at European Universities. Nowadays, in terms of Europeanisation it is very important for Georgia, how its national identity will be presented to the international audience and how it will gain positive image in European Union. In this regard, one should pay attention not only to elite discourse, but to popular discourse of ordinary citizens as well. As ordinary citizens, Georgian students can take positive messages about Georgia in foreign countries and present Georgia in different universities of European Union. Accordingly, I am interested in how Georgian students represent their national identity in Europe, how they gain positive image and how they avoid stigmatization.

Based on the research aim, the following objectives have been identified:

1. Which aspects of their national identity do Georgian students represent and which they conceal
2. Which strategies do they use to gain positive image and avoid stigmatization at universities
3. How similar/different is self-presentation of national identity in East European and West European Universities

In order to study Georgian students' self-presentation in European Universities qualitative research method, in particular, in-depth interview was used. My respondents were Georgian students, who studied in East and West European Universities. Content analysis and discourse analysis were used for analyzing students' narratives.

The research has revealed the strategies that are used for self-presentation of national identity and avoiding stigmatization by Georgian students. Those strategies are: stressing the historical past to compensate present failure; „hyperbolic pride“ of own national identity; stressing Georgia's

Europeanness; occidental strategy towards Caucasian neighbours; refusing to be concerned by racism in a receiving society; stressing supranational values, rather than values based on national culture.

სარჩევი

შესავალი.....	7
1. თეორიული ნაწილი.....	13
1.1 თვითპრეზენტაცია ყოველდღიურ ცხოვრებაში.....	13
1.2 ეროვნული იდენტობის პერფორმანსი	14
1.3 კულტურის ინტიმურობა.....	16
1.4 სტერეოტიპები და სტიგმატიზაცია	18
1.5 დასავლური წარმოსახვა და აღმოსავლეთ ევროპელთა თავდაცვითი სტრატეგიები.....	20
1.6 სტუდენტების უცხოეთში სწავლის გამოცდილება.....	21
2. ემპირიული ნაწილი	25
2.1 ეროვნული იდენტობის ასპექტები, რომლებსაც სტუდენტები საერთაშორისო აუდიტორიის წინაშე წარმოაჩენენ	25
2.2 ეროვნული იდენტობის ასპექტები, რომლის წარმოჩენასაც სტუდენტები ერიდებიან საერთაშორისო აუდიტორიის წინაშე.....	31
2.3 სტიგმატიზაციის თავიდან არიდების სტრატეგიები	33
2.4 აღმოსავლეთ და დასავლეთ ევროპის უნივერსიტეტებში შესრულებული თვითპრეზენტაციის შედარება.....	38
დასკვნა	40
გამოყენებული ლიტერატურა:.....	42

შესავალი

საკითხის დასმა და თემის აქტუალობა

ეროვნული იდენტობა დიდი ხანია მეცნიერთა ინტერესისა და კვლევის საგანია. ეროვნული იდენტობა სოციალური იდენტობის ერთ-ერთი ფორმაა და გულისხმობს ინდივიდის მიერ საკუთარი თავის რომელიმე ერთან იდენტიფიკაციას. ეროვნული იდენტობა არ წარმოადგენს მყარ და ფიქსირებულ მოცემულობას, არამედ ის დინამიკური, მუდმივად ცვალებადი და პერფორმატიულია. ეროვნული იდენტობის პერფორმატიულობა გულისხმობს, რომ ის ყოველდღიურ ცხოვრებაში პრაქტიკის პროცესში გვემდებარება და ადამიანთა ნებისმიერ აქტივობაში მისი ეროვნული იდენტობა ვლინდება. ეროვნული იდენტობის პერფორმანსი განსხვავებულია იმის მიხედვით, მას საერთაშორისო აუდიტორიისათვის ვდგამთ თუ ადგილობრივი აუდიტორიისათვის. როგორც ლია წულაძე (2018) თავის კვლევაში აღნიშნავს, ევროპეიზაციის კონტექსტში ქართველების ეროვნული იდენტობის პერფორმანსი არის განსხვავებული იმის მიხედვით, ის საერთაშორისო აუდიტორიისათვის სრულდება თუ ადგილობრივი აუდიტორიისათვის. დღეს, საქართველოს ევროპეიზაციის პირობებში ძალიან მნიშვნელოვანია, თუ როგორ მოხდება ეროვნული იდენტობის სხვადასხვა ასპექტის საერთაშორისო აუდიტორიისათვის ჩვენება და ევროკავშირის ქვეყნებში პოზიტიური იმიჯის შექმნა. ამ კუთხით, მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ელიტის დისკურსი, მაგალითად, პოლიტიკოსების მიერ სხვადასხვა ოფიციალურ შეხვედრებსა და სხდომებზე საქართველოს წარმოჩენა, ასევე რიგითი მოქალაქეების ანუ პოპულარული დისკურსი. რიგითი მოქალაქეებიდან სტუდენტებს მიუწვდებათ ხელი, რომ უცხოეთში საქართველოს შესახებ პოზიტიური გზავნილები წაიღონ და ევროკავშირის სხვადასხვა უნივერსიტეტში საქართველოს პრეზენტაცია მოახდინონ. ერასმუს პლუსის გაცვლითი პროგრამის და ასევე უნივერსიტეტების შიდა გაცვლითი პროგრამის ფარგლებში სტუდენტები მინიმუმ ერთ სემესტრს ატარებენ ევროპის უნივერსიტეტებში. ამ ხნის განმავლობაში ისინი უქმნიან წარმოდგენებს საქართველოს შესახებ ევროპელ სტუდენტებსა და პროფესორებს და ცდილობენ სასურველი შთაბეჭდილება მოახდინონ მათზე. შეიძლება

ითქვას, რომ ისინი არიან საქართველოს „ელჩები“, წარმომადგენლები ევროპის უნივერსიტეტებში. ზოგადად, სტუდენტები ხშირად ითავსებენ უცხო კულტურაში „ელჩობის“ ფუნქციას. როგორც პაპატსიბას (1996) კვლევაში ერასმუსის პროგრამაში მონაწილე ფრანგი სტუდენტების ნაწილმა აღნიშნა, ისინი საკუთარ თავს ქვეყნის „ელჩებად“ მიიჩნევენ, რომლებმაც უნდა აუხსნან და გააცნონ სხვა ქვეყნის მოქალაქეებს კონკრეტული პოლიტიკური, ეკონომიკური და ისტორიული ასპექტებიც კი (გვ. 126-127).

აღსანიშნავია, რომ სტუდენტები, რომლებიც მიდიან უცხო საზოგადოებაში, ყოველთვის ხვდებიან გარკვეულ ეროვნულ სტერეოტიპებს. განსაკუთრებით, როდესაც მობილობა ხდება აღმოსავლეთიდან დასავლეთის ქვეყნებში. დასავლეთ ევროპა ყოველთვის აღიქვამდა, და ხშირად დღესაც ასე აღიქვამს, აღმოსავლეთს, როგორც ასიმეტრიულად უფრო დაბალ საფეხურზე მდგომს და მის ორიენტალიზაციას ახდენს, რასაც შედეგად სტიგმატიზაცია ახლავს (Todorova, 1997). დასავლეთი ნებით თუ უნებლიედ სტიგმას აკრავს აღმოსავლეთს და შესაბამისად, დასავლეთის კულტურაში მოხვედრილი ადამიანები ყოველთვის ცდილობენ, რაც შეიძლება პოზიტიურად წარმოაჩინონ თავი და აიცილონ სტიგმატიზაცია. ეს ასეა სტუდენტების შემთხვევაშიც, რის კარგ მაგალითსაც წარმოადგენს აზიელი სტუდენტები, რომლებიც სწავლობდნენ ავსტრალიაში და რომელთა გამოცდილებაც შეისწავლეს ფარლო სინგჰმა და კატერინე დოჰერტიმ. კვლევის ავტორების ერთ-ერთ მიზანს წარმოადგენა შეესწავლათ, თუ როგორ პასუხობდნენ აზიელი სტუდენტები ავსტრალიაში არსებულ ორიენტალისტურ დისკურსს და როგორ ცდილობდნენ მის შეცვლას. ამასთანავე, ერასმუსის პროგრამაში მონაწილე რუმინელ სტუდენტებსაც ჰქონდათ მსგავსი გამოცდილება, რომელიც შეისწავლა ჯეორჯიანა უდრემ. მისი რესპონდენტები აღნიშნავდნენ, რომ ევროპის ქვეყნებში რუმინელების შესახებ არსებობდა სტერეოტიპული წარმოდგენები და ხდებოდა მათი ნეგატიურად აღქმა. საპასუხოდ, რუმინელი სტუდენტები ცდილობდნენ ეს ნეგატიური სტერეოტიპები დაერღვიათ და პოზიტიური წარმოდგენები შეექმნათ რუმინელების შესახებ (Udrea, 2011).

თვითპრეზენტაციაზე და შთაბეჭდილებების მართვაზე საუბრისას აუცილებელია გავიხსენოთ ირვინგ გოფმანის დრამატურგიული მიდგომა. წიგნში „თვითპრეზენტაცია ყოველდღიურ ცხოვრებაში“ იგი საუბრობს პერფორმანსზე და განიხილავს, თუ როგორ ირგენებ ადამიანები ყოველდღიურ ცხოვრებაში სხვადასხვა როლს და ცდილობენ თავისი მოქმედებებით სხვებზე სასურველი შთაბეჭდილება მოახდინონ (Goffman, 1956). ამასთანავე, ის იყენებს ტერმინებს „წინა“ და „უკანა რეგიონი“ (გვ. 66-69). წინა რეგიონი არის სივრცე, სადაც შემსრულებლები აუდიტორიის წინაშე უნდა წარსდგენენ, ხოლო უკანა რეგიონი არის სივრცე, სადაც ადამიანები წინა რეგიონის შესრულებისთვის ემზადებიან. ჩემი კვლევის ფარგლებში ევროპის უნივერსიტეტები წარმოადგენენ წინა რეგიონს, სადაც უნდა მოხდეს სტუდენტების მიერ ეროვნული იდენტობის თვითრეპრეზენტაცია და სხვებზე სასურველი შთაბეჭდილების მოხდენა. ჩემთვის საინტერესოა, როგორ ცდილობენ საკუთარი ეროვნული იდენტობის თვითრეპრეზენტაციას ქართველი სტუდენტები უცხოეთში. საკუთარი იდენტობის რა ასპექტებს მალავენ და პირიქით, რომელ ასპექტებს უსვამენ ხაზს საერთაშორისო აუდიტორიის წინაშე. როგორ ცდილობენ საქართველოსთვის პოზიტიური იმიჯის შექმნასა და ნეგატიური სტერეოტიპების რღვევას. ასევე, მაინტერესებს არის თუ არა განსხვავებები იმის მიხედვით, თვითპრეზენტაციას ადგილი აქვს დასავლეთის თუ აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტში. ამ ორ აუდიტორიაში არსებობს განსხვავებული სოციალური მოლოდინები ქართველებისადმი. აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში ქართველებს უფრო კარგად იცნობენ და მათ მიმართ დამოკიდებულებაც უფრო პოზიტიურია საერთო საბჭოური გამოცდილებისა და მისგან გათავისუფლების მსგავსი გამოცდილების გამო. ხოლო დასავლეთ ევროპაში, სადაც არსებული რეალობიდან გამომდინარე (კრიმინალური ქმედებების და თავშესაფრის მაძიებელთა თვალსაჩინო რაოდენობის გამო) უფრო ნეგატიური წარმოდგენები არსებობს ქართველების შესახებ, ამიტომ შესაძლოა ქართველი სტუდენტების თვითპრეზენტაცია განსხვავებული იყოს.

კვლევის მიზანია იმის შესწავლა, თუ როგორ ხდება ქართველი სტუდენტების მიერ ეროვნული იდენტობის თვითრეპრეზენტაცია აღმოსავლეთ და დასავლეთ ევროპის უნივერსიტეტებში.

დასახული მიზნის შესაბამისად დასმულია შემდეგი ძირითადი ამოცანები:

1. ქართველი სტუდენტები საკუთარი ეროვნული იდენტობის რომელ ასპექტებს წარმოაჩენენ და რომლის წარმოჩენას ერიდებიან.
2. რა სტრატეგიებს იყენებენ იმისათვის, რომ საუნივერსიტეტო გარემოში პოზიტიური იმიჯი შეიქმნან და სტიგმატიზაცია თავიდან აირიდონ.
3. ეროვნული იდენტობის რამდენად მსგავს/განსხვავებულ თვითპრეზენტაციას აქვს ადგილი სტუდენტების მიერ აღმოსავლეთ ევროპის და დასავლეთ ევროპის უნივერსიტეტებში.

საკვლევი ამოცანების შესაბამისად შემუშავებულია შემდეგი ჰიპოთეზა:

ჩემი კვლევის სამუშაო ჰიპოთეზა არის, რომ ქართველი სტუდენტების მიერ ეროვნული იდენტობის თვითპრეზენტაცია არის განსხვავებული აღმოსავლეთ ევროპისა და დასავლეთ ევროპის უნივერსიტეტებში. კერძოდ, იქიდან გამომდინარე რომ აღმოსავლეთ ევროპასა და საქართველოს აქვთ მსგავსი საბჭოური გამოცდილება, აღმოსავლეთ ევროპელებს უკეთ ესმის ქართველების და შესაბამისად, ეროვნული იდენტობის სხვადასხვა ასპექტის „შელამაზება“ და ჩრდილში დატოვება ნაკლებად სჭირდებათ, ხოლო დასავლეთ ევროპაში პირიქით, სტუდენტები შესაძლოა ცდილობდნენ უფრო მეტად „შელამაზონ“ ეროვნული იდენტობის სხვადასხვა ასპექტი და მეტად პოზიტიურად წარმოაჩინონ საქართველო.

კვლევის მეთოდური ნაწილი

შერჩევა: კვლევის სამიზნე ჯგუფს წარმოადგენდნენ ქართველი სტუდენტები, რომლებმაც მონაწილეობა მიიღეს ერასმუსის გაცვლით პროგრამაში ან უნივერსიტეტის შიდა გაცვლით პროგრამებში და მინიმუმ ერთი სემესტრი სწავლობდნენ ევროპის უნივერსიტეტებში. კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 16-მა ბაკალავრიატისა და მაგისტრატურის სტუდენტმა. რესპონდენტთა შერჩევა მოხდა თოვლის გუნდის მეთოდით. რესპონდენტთა ერთ ჯგუფში იყვნენ სტუდენტები, რომლებიც სწავლობდნენ აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტებში, ხოლო მეორე ჯგუფში იყვნენ სტუდენტები, რომლებიც სწავლობდნენ დასავლეთ ევროპის უნივერსიტეტებში. იქიდან გამომდინარე, რომ თავად ვიყავი ერასმუს პლუსის გაცვლითი პროგრამის მონაწილე მქონდა ინფორმაცია რამდენიმე სტუდენტების შესახებ, რომლებმაც მონაწილეობა მიიღეს გაცვლით პროგრამებში და მათ პირადად დავუკავშირდი და შემდეგ ეს სტუდენტები დამეხმარნენ სხვა რესპონდენტების შერჩევაში.

მონაცემების მოპოვებისა და ანალიზის მეთოდები: კვლევის მეთოდად გამოვიყენე სიღრმისეული ინტერვიუს. სიღრმისეულმა ინტერვიუმ საშუალება მომცა მიმელო დეტალური და სიღრმისეული ინფორმაცია ქართველი სტუდენტების გამოცდილების შესახებ ევროპის უნივერსიტეტებში. მიღებული მონაცემები გავანალიზე კონტენ და დისკურსის ანალიზის საშუალებით. დისკურსის ანალიზმა შესაძლებლობა მომცემა გამეანალიზებინა, თუ როგორ ცდილობენ სტუდენტები უცხო გარემოში სასურველი შთაბეჭდილების მოხდენას და პოზიტიური იმიჯის შექმნას.

ნაშრომის მეცნიერული მნიშვნელობა: ჩემი კვლევა არ არის პირველი, რომელიც უცხოეთის უნივერსიტეტებში ქართველი სტუდენტების გამოცდილების ეხება, მაგრამ უკვე არსებული კვლევებიდან არც ერთის შესწავლის ფოკუსი არ ყოფილა სტუდენტების მიერ ეროვნული იდენტობის თვითპრეზენტაცია. შესაბამისად, ჩემი კვლევა კიდევ უფრო შეავსებს ინფორმაციას ქართველი სტუდენტების უცხოეთში ყოფნის გამოცდილების შესახებ. ვფიქრობ, ნაშრომში განხილული საკითხები და გამოვლენილი ტენდენციები

მნიშვნელოვანი იქნება სტუდენტებისთვის, მკვლევარებისთვის და ზოგადად, ყველა იმ ადამიანისათვის, რომლებსაც აინტერესებთ ეროვნული იდენტობის საკითხები.

ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა: კვლევა შესაძლოა საინტერესო აღმოჩნდეს სტუდენტებისთვის, რომლებიც მომავალში აპირებენ მონაწილეობა მიიღონ გაცვლით პროგრამებში. მათ შესაძლებლობა ექნებათ გაეცნონ სხვა სტუდენტების გამოცდილებას. კვლევის საფუძველზე გამოვლენილი ტენდენციები შესაძლოა ასევე საინტერესო იყოს საქართველოს უნივერსიტეტების საგარეო ურთიერთობათა დეპარტამენტებისათვის და ერასმუსის პროგრამის კოორდინატორებისათვის, რომ მათ წარმოადგენა შეექმნათ იმის შესახებ, თუ როგორ წარადგენენ სტუდენტები უცხოეთში საქართველოს და საჭიროების შემთხვევაში რეკომენდაციები გაუწიონ მომავალ გაცვლით სტუდენტებს.

კვლევის შეზღუდვები: კვლევის შეზღუდვას წარმოადგენს ის, რომ კვლევის ფარგლებში არ მქონდა შესაძლებლობა მეწარმოებინა ჩართული დაკვირვება და ევროპის სხვადასხვა უნივერსიტეტში თავად დაკვირვებოდი სტუდენტების თვითპრეზენტაციას. ჩართული დაკვირვება საშუალებას მომცემდა, რომ არა მხოლოდ მათ ნარატივებზე დაყრდნობით გამეკეთებინა ანალიზი, არამედ საკუთარი თვალთ შემეფასებინა მათი თვითპრეზენტაცია.

1. თეორიული ნაწილი

1.1 თვითპრეზენტაცია ყოველდღიურ ცხოვრებაში

ჩემი კვლევის მიზანია იმის შესწავლა, თუ როგორ ხდება ქართველი სტუდენტების მიერ ეროვნული იდენტობის თვითპრეზენტაცია ევროპის უნივერსიტეტებში. იქიდან გამომდინარე, რომ მაინტერესებს სტუდენტების თვითპრეზენტაცია აუცილებელი განვიხილო ირვინგ გოფმანის დრამატურგიული მიდგომა. წიგნში „თვითპრეზენტაცია ყოველდღიურ ცხოვრებაში“ ის განმარტავს პერფორმანსს, როგორც ინდივიდის ისეთი მოქმედებას, რომელიც მიმართულია სხვა ინდივიდებზე შთაბეჭდილებების მოსახდენად (Goffman, 1956, გვ.13). ადგილს, სადაც პერფორმანსი სრულდება გოფმანი წინა რეგიონს უწოდებს, ხოლო ადგილს სადაც ხდება სცენური პერფორმანსისთვის მომზადება, სცენური პერფორმანსის დაგეგმვა, სცენური აღკაზმულობის შერჩევა, იმაზე ფიქრი, თუ როგორ გვინდა რომ სხვების თვალში გამოვჩნდეთ უკანა რეგიონს (გვ.66-69). იმისათვის, რომ პერფორმანსი წარმატებული გამოვიდეს, საჭიროა შემსრულებელმა შესაბამისი გარეგნული სახე შეიქმნას, ჰქონდეს შესაბამისი სცენური აღკაზმულობა, სიტუაციისთვის შესაბამისი სახის გამომეტყველება და მისი როლისთვის შესაბამისი ქცევები. ეს გარეგნული სახე არის გარკვეული სტერეოტიპული მოლოდინი, რომელიც აუდიტორიას აქვს შემსრულებლის მიმართ. ასევე, პერფორმანსის წარმატებისათვის აუცილებელია აუდიტორიის სწორად შერჩევა, ის რაც ერთი აუდიტორიისათვის მისაღებია, შესაძლოა მეორისთვის მიუღებელი იყოს.

ჩემი კვლევის ფარგლებში ევროპის უნივერსიტეტები წარმოადგენენ წინა რეგიონს, სადაც უნდა მოხდეს სტუდენტების მიერ ეროვნული იდენტობის თვითპრეზენტაცია და სხვებზე სასურველი შთაბეჭდილების მოხდენა. აუდიტორიას წარმოადგენს დასავლეთ ევროპა და აღმოსავლეთ ევროპა. ვფიქრობ, ეს ორი აუდიტორია ერთმანეთისგან განსხვავებულია და ის შესრულება, რაც გამიზნულია აღმოსავლეთ ევროპელი აუდიტორიისათვის, შესაძლოა განსხვავებულად შესრულდეს დასავლეთ ევროპელი აუდიტორიის წინაშე.

1.2 ეროვნული იდენტობის პერფორმანსი

ეროვნული იდენტობა, როგორც კოლექტიური იდენტობის კატეგორია, დიდი ხანია მეცნიერთა კვლევის საგანს წარმოადგენს. ეროვნული იდენტობის შესახებ თეორიების უმეტესობა „ზემოდან ქვემოთ“ მიდგომას ეფუძნება და სწავლობს როგორ ხდება ეროვნული იდენტობის შექმნა გავლენიანი ელიტური ჯგუფების მიერ. მაგრამ დღეს მეცნიერთა ნაწილი გვიჩვენებს, რომ გამოვიყენოთ „ქვემოდან ზემოთ“ მიდგომა და ეროვნული იდენტობა ყოველდღიური ცხოვრების კონტექსტში შევისწავლოთ, ყურადღება გავამახვილოთ რიგითი მოქალაქეების ყოველდღიურ, ბანალურ, არაფორმალურ პრაქტიკებზე. ამ მიდგომის მიხედვით, ადამიანები არ არიან მხოლოდ ეროვნული იდენტობის კონსტრუქტის პასიურად მიმღებნი, არამედ თვითონაც ქმნიან და მუდმივად კვლავწარმოებენ ეროვნულ იდენტობას. ფოქსი და მილერ-იდრისი (2008) სწორედ ამ მიდგომას იყენებენ და განიხილავენ იმ გზებს, რომლის მეშვეობითაც ხდება ეროვნული იდენტობის შექმნა და კვლავწარმოება ყოველდღიურ ცხოვრებაში. ეს გზებია: „ეროვნულობის საუბარი“, „ეროვნულობის არჩევანი“, „ეროვნულობის პერფორმანსი“ და „ეროვნულობის მოხმარება“ (გვ.537-538). „ეროვნულობის საუბარი“ გულისხმობს, თუ როგორ საუბრობენ ადამიანები საკუთარი ერის შესახებ და როდის ხდება ადამიანებისათვის მნიშველოვანი ეროვნულობაზე საუბარი. „ეროვნულობის არჩევანი“ - როგორ განაპირობებს ადამიანის ეროვნულობა მის სხვადასხვა არჩევანს. მაგალითად, ეროვნულ გაზეთზე არჩევანის გაკეთება, იმავე ეროვნების ადამიანთან მეგობრობა ან ქორწინება. ადამიანთა ასეთი არჩევანი არ არის წინასწარ განსაზღვრული და გაცნობიერებული, არამედ ადამიანები ამას ავტომატურად და გაუცნობიერებლად აკეთებენ. „ეროვნულობის პერფორმანსი“ - როგორ ხდება ყოველდღიური პერფორმანსების გზით ეროვნულობის კვლავწარმოება. ეროვნული სიმბოლოები, ეროვნული დღესასწაულები, სპორტული ღონისძიებები ერთმენტთან აკავშირებს ადამიანებს და ეროვნული იდენტობის განცდას კიდევ უფრო ამძაფრებს. „ეროვნულობის მოხმარება“ - როგორ ხდება ეროვნული კუთვნილების ხაზგასმა და გამძაფრება ნაციონალური ნივთების, საკვების, მედიის მოხმარებით. ამ ოთხი ასპექტიდან

ჩემი კვლევის ფარგლებში მაინტერესებს, როგორ საუბრობენ სტუდენტები საკუთარი ეროვნულობის შესახებ და რა კონტექსტში იძენს მათი ეროვნულობა მნიშველობას.

იმის მიუხედავად, რომ ეროვნული იდენტობა და ნაციონალიზმი დიდი ხანია მეცნიერთა კვლევის საგანია, ამ სფეროში არსებული ლიტერატურა ძირითადად ყურადღებას ამახვილებს ერის ისტორიულ წარმომავლობაზე და მის პოლიტიკურ მახასიათებლებზე. მეცნიერები ნაკლებად წერენ იმის შესახებ, თუ როგორ ხდება ერის პრეზენტაცია და განცდა პოპულარული კულტურისა და ყოველდღიური ცხოვრების გზით. ერთ-ერთი ავტორი, რომელიც ამ საკითხებზე მუშაობს არის ტიმ ედენსორი. წიგნში “ეროვნული იდენტობა, პოპულარული კულტურა და ყოველდღიური ცხოვრება” (2002) ის საუბრობს ეროვნული იდენტობის ყოველდღიურ ასპექტებზე და მის პერფორმატიულობაზე. ედენსორის მიხედვით(2002), ადამიანთა ქცევები, ყოველდღიური რიტუალები, ჩვევები, მანერები მათი ეროვნული იდენტობის პრეზენტაციას ახდენენ.

ედენსორი განიხილავს ყოველდღიური პერფორმანსის 3 ფორმას, რომლებიც ამბაფრებენ ეროვნული იდენტობის განცდას. ეს ფორმებია: საერთო კომპეტენციები (popular competencies), გათავისებული ჩვევები (embodied habits) და სინქრონიზებული მოქმედებები (synchronised enactions) (გვ. 92-98).

1. საერთო კომპეტენციები ეს არის ყოველდღიური პრაქტიკული ცოდნა, რომელიც ეხმარება ადამიანებს რიგითი საქმიანობების შესრულებაში. ეს არის ისეთი ცოდნა, რომლის მეშვეობითაც ადამიანები უძღვებიან თავიანთ ცხოვრებას. მაგალითად, სად უნდა შეიძინონ მათთვის სასურველი პროდუქტი, როგორ გამოიყენონ საზოგადოებრივი ტრანსპორტი, სად დააყენონ მანქანა და ა.შ. მსგავსი ცოდნის აუცილებლობას ადამიანები მაშინ აცნობიერებენ, როდესაც ახალ კულტურაში მოხვდებიან და აღმოაჩენენ, რომ მათ არ აქვთ ამ კულტურაში ცხოვრებისთვის საჭირო კომპეტენციები და ამ ქვეყანაში მცხოვრები ადამიანები განსხვავებულად ასრულებენ ყოველდღიურ საქმეებს. ასეთ შემთხვევებში ადამიანებს სჭირდებათ

სწავლება, რომ შეძლონ საქმეების შესრულება და გაიგონ ამ კულტურაში არსებული პრაქტიკული კოდები.

2. გათავისებულ ჩვევებში იგულისხმება ისეთი ჩვევები, რომლებიც დაკავშირებულია ეტიკეტთან და ვლინდება ადამიანის ჯდომის, სიარულის, საუბრის მანერაში. ასევე მოიცავს იმას, თუ როგორ ამზადებენ, ჭამენ, ცეკვავენ და როგორ იქცევიან სხვადასხვა საჯარო სივრცეებში - კაფეში, ბარში, პარკში და ა.შ. იმის მიუხედავად, რომ ადამიანს შეიძლება ნასწავლი ჰქონდეს კონკრეტული კულტურისთვის დამახასიათებელი ქცევისა და საუბრის სტილი, თუ ის ამ კულტურაში არ არის გაზრდილი მცირე განსხვავებები მაინც შესამჩნევი ხდება.
3. სინქრონიზებულ მოქმედებებში მოიაზრება ყოველდღიური რიტუალები და რუტინული ქცევები. ერთი და იმავე რიტუალების შესრულება და მათი მუდმივი განმეორება არის ეროვნული იდენტობის შეგრძნების აუცილებელი ელემენტი. ყველა კულტურაში არსებობს გარკვეული კონვენციები, რომლებიც გვეუბნება სად და როდის უნდა შესრულდეს კონკრეტული მოქმედებები. ასეთ მოქმედებებს არ სჭირდება ოფიციალური რეგულაციები, რომ მოხდეს მათი შესრულება, არამედ ისინი წარმოადგენენ კონვენციას. მაგალითად როდის უნდა წავიდნენ ადამიანები საყიდლებზე, როდის უნდა დალიონ, ან რომელ საათებში უნდა დაესწრონ სკოლის გაკვეთილებს და ა.შ.

1.3 კულტურის ინტიმურობა

როდესაც ვსაუბრობთ ეროვნული იდენტობის თვითპრეზენტაციაზე აუცილებელია შევხვით მის საფუძველმდებარე ასპექტს - კულტურის ინტიმურობას. კულტურის ინტიმურობა არის ისეთი ღირებულებების, ნორმების, რწმენების ერთობლიობა, რომელიც ერთი კონკრეტული ჯგუფის მიერ არის გაზიარებული, ამ ჯგუფის წევრებისათვის არ სჭირდება ახსნას და სოციალიზაციის გზით გადაეცემა, უცხოებისთვის კი, შესაძლოა იმდენად გაუგებარი აღმოჩნდეს, რომ უხერხულობის წყაროდაც იქცეს. ეროვნული

იდენტობის თვითპრეზენტაცია კი სწორედ ასეთი კულტურულ სპეციფიკური ასპექტების წარმოჩენას გულისხმობს. ტერმინი კულტურის ინტიმურობა ეკუთვნის მაიკლ ჰერცფელს (2005), რომელმაც ის ევროპეიზაციის კონტექსტში ბერძნების მაგალითზე განიხილა. მას აინტერესებდა როგორ ვლინდება კულტურის ინტიმურობა და რას გვეუბნება ის ბერძნების შესახებ. ჰერცფელდის მიხედვით, ევროპეიზაციის კონტექსტში, ბერძნებს საკუთარი იდენტობის შესახებ შემდეგი სამი შეკითხვა უჩნდებათ (გვ.37):

1. ჩვენ ევროპა ვართ თუ მესამე მსოფლიო? იმის მიუხედავად, რომ საბერძნეთი ითვლება ევროპული ცივილიზაციის აკვნად, ის დღეს ევროკავშირის პერიფერიაა და შესაბამისად, ბერძნებს ეს ამბივალენტურ მდგომარეობაში აყენებთ.
2. რომელი იდენტობა როდის გამოვხატოთ? რა კონტექსტში აწყობთ ბერძნებს ევროპელობის გამოხატვა და როდის ურჩევნიათ იყვნენ ეროვნულები.
3. რას გვეუბნება ეს ყველაფერი ჩვენი გეოპოლიტიკური მდგომარეობის შესახებ? საბერძნეთი, როგორც ევროკავშირის პერიფერია, დასავლეთ ევროპის მიერ, ასიმეტრიულად დაბალ პოზიციაზე მყოფ ქვეყნად განიხილება.

ეს სამი შეკითხვა რელევანტურია ქართველებისთვისაც და ეს შეკითხვები განიხილა ქართულ რეალობაში ლია წულაძემ, რომელიც სწავლობდა ქართველების ონლაინ დისკურსებს ეროვნულ იდენტობასთან დაკავშირებით ევროპეიზაციის კონტექსტში. კვლევის მიხედვით, ქართველების დამოკიდებულება საკუთარი იდენტობისადმი არის ისეთივე ამბივალენტური როგორც ბერძნების, ისინი საკუთარ ევროპელობას პესიმისტურად და ირონიულად უყურებენ და ქართველების მიერ ეროვნული იდენტობის პერფორმანსი საერთაშორისო და ლოკალური აუდიტორისათვის ერთმანეთისგან განსხვავდება. ერთი მხრივ, ისინი საერთაშორისო აუდიტორიის წინაშე აცხადებენ რომ ევროპელები არიან. მეორე მხრივ, ლოკალური აუდიტორიის წინაშე საკუთარ ევროპელობას ეჭქვემ აყენებენ და მას ირონიულად უყურებენ (Tsuladze, 2018). საინტერესოა, უცხოეთში წასული სტუდენტები როგორ უყურებენ საკუთარ იდენტობას და როგორ წარადგენენ მას

საერთაშორისო აუდიტორისათვის. ასევე, რამდენად უჩნდებათ მსგავსი ამბივალენტური დამოკიდებულებები საკუთარი იდენტობის შესახებ ევროპაში ყოფნის დროს.

1.4 სტერეოტიპები და სტიგმატიზაცია

სტერეოტიპი არის გარკვეული სოციალური ჯგუფის შესახებ ინდივიდის ცოდნა, რწმენა და მოლოდინები, რომლებიც ძირითადად ნეგატიურ ხედვას ეფუძნება (dictionary.css.ge). მეცნიერთა ერთი ნაწილი თვლის, რომ ეს არის კონკრეტული ინდივიდის რწმენები და მოლოდინები ამა თუ იმ სოციალური ჯგუფის შესახებ, მეორე ნაწილს კი მიაჩნია, რომ ეს იმ რწმენათა ერთობლიობაა, რომელსაც მოცემული კულტურის ფარგლებში იზიარებენ ადამიანები. მოლოდინები და რწმენები, რომლებიც ადამიანის ეროვნებასთან დაკავშირებით არსებობს ეროვნული სტერეოტიპი ეწოდება. ეროვნული სტერეოტიპებით ხდება არა მხოლოდ საზღვრების გავლება ორ ერს შორის, არამედ ის გვეუბნება, თუ რომელი აქტივობები არის უფრო მეტად დაფასებული ამ თუ იმ კულტურაში (Edensor, 2002).

უცხო საზოგადოებაში მოხვედრილი ადამიანები ხშირად განიცდიან სტიგმატიზაციას, რომელიც ეფუძნება ნეგატიურ სოციალურ სტერეოტიპებსა და ცრურწმენებს. როგორც კამილერი და მელვსკა-პიერი (1997) აღნიშნავენ, სტიგმატიზაცია გადამაწყვეტ როლს თამაშობს ადამიანის ნეგატიური იდენტობის ჩამოყალიბებაში. ნეგატიური იდენტობა ადამიანში დაუცველობისა გრძნობას იწვევს, ისინი თავს ნეგატიურად აღიქვამენ, შესაბამისად ადამიანები მაქსიმალურად ცდილობენ ნეგატიური იდენტობა აირიდონ და პოზიტიური გაამყარონ. პოზიტიური იდენტობა გულისხმობს, რომ ადამიანებს აქვთ უნარი აკონტროლონ საკუთარი გარემო, გავლენა მოახდინონ სხვა ადამიანებზე და სიტუაციებზე და შეიქმნან რაც შეიძლება პოზიტიური იმიჯი (Camilleri & Malewska-Peyre, 1997, გვ. 59).

კამილერი და მელვსკა-პიერი (1997) განიხილავენ ახალ კულტურაში მოხვედრილი მიგრანტების მიერ ნეგატიური იდენტობისა და სტიგმატიზაციის თავიდან არიდების

სტრატეგიებს. სტიგმატიზაციის თავიდან არიდების სტრატეგიები შეიძლება იყოს ინდივიდუალური ან კოლექტიური.

ინდივიდუალური სტრატეგიები :

1. „შეუმჩნევლობის“ სტრატეგია - მიგრანტები ცდილობენ რომ დიდად არავის მოხვდნენ თვალში და შედარებით იზოლირებულები იყვნენ ადგილობრივებისგან.
2. რასისტული გამოცდილების უარყოფა - მიგრანტები უარყოფენ რომ მათ ჰქონდათ რაიმე სახის რასისტული გამოცდილება ან მათ მიმართ რასისტულ განცხადებებს იღებენ როგორც ხუმრობას და ცდილობენ დაივიწყონ ისინი.
3. ასიმილაცია - ამ სტრატეგიის მიზანია მიგრანტი დომინანტურ კულტურასთან გახდეს ასიმილურებული საკუთარი განსხვავებულობის უარყოფისა და გადალახვის გზით. მიგრანტი მაქსიმალურად ცდილობს უკუაგდოს თავისი იდენტობა და მიბაძოს დომინანტ მოსახლეობას, როგორც ფიზიკურად ისე კულტურულად (გვ. 61-62).

კოლექტიური სტრატეგიები:

1. საკუთარი კულტურის გაიდვალიზება და დასავლური ცივილიზაციისადმი უარყოფითი დამოკიდებულება - მიგრანტი საკუთარ კულტურას როგორც კეთილშობილურსა და იდეალურს წარმოაჩენს, ხოლო ევროპულს ნეგატიურ კონტექსტში განიხილავს. ეს სტრატეგია შესაძლოა გამოყენებული იყოს ინდივიდუალურ დონეზეც.
2. საერთო ადამიანურ და ეგალიტარულ ღირებულებებზე აქცენტირება და არა ეროვნულ ღირებულებებზე - ეს სტრატეგია გულისხმობს იმ ღირებულებების თავმოყრას რომელიც საერთოა მიგრანტი და ადგილობრივი მოსახლეობისთვის. ამ ორი ჯგუფისთვის უფრო მარტივია ისეთი ღირებულებების გაზიარება, რომლებიც თანასწორობასა და ადამიანის უფლებებს ეხება (გვ. 63).

კამილერისა და მალევსკა-პიერის მიერ შემოთავაზებულ ამ თეორიულ მოდელს გამოვიყენებ ჩემს კვლევაში. ის დამეხმარება გავიგო, თუ რომელ სტრატეგიებს იყენებენ სტიგმის თავიდან ასარიდებლად ქართველი სტუდენტები. ის, თუ რა სტრატეგიების იყენებენ ქართველი სტუდენტები დამეხმარება, რომ უკეთ გავიგო რა ტიპის თვითპრეენტაციას აქვს ადგილი ევროპის უნივერსიტეტებში და როგორ ცდილობენ ისინი გარშემომყოფებზე სასურველი შთაბეჭდილების მოხდენას.

1.5 დასავლური წარმოსახვა და აღმოსავლეთ ევროპელთა თავდაცვითი სტრატეგიები

ის, თუ როგორ უყურებს დასავლეთ ევროპა მის აღმოსავლეთით მდებარე ქვეყნებს და რა თავდაცვით სტრატეგიებს იყენებენ ახალგაზრდები „დასავლური წარმოსახვის“ წინააღმდეგ შეისწავლა ლია წულაძემ (2013) პოლონელი, რუმინელი და ქართველი ახალგაზრდების მაგალითზე. „დასავლური წარმოსახვისთვის“ დამახასიათებელ ძირითად დისკურსებად ავტორს განხილული აქვს „სტიგმატიზაციის გამომწვევი“ დისკურსი და „განმანათლებლობის დისკურსი“. „სტიგმატიზაციის გამომწვევ“ დისკურსში იგულისხმება, თუ როგორ აკრავს ნებით თუ უნებლიედ ნეგატიურ იარლიყს დასავლეთი აღმოსავლეთ ევროპის, ცენტრალური ევროპისა და ევროპის პერიფერიაზე მყოფ ქვეყნებს. ხოლო, „განმანათლებლობის“ დისკურსი გულისხმობს, თუ როგორ ცდილობს „ძველი“, „ნამდვილი“ ევროპა გაანათლოს „ახალი“ ევროპელები და აქციოს ისინი „ნამდვილ“ და დემოკრატიულ ევროპელებად. ავტორს აინტერესებდა რა თავდაცვით სტრატეგიებს იყენებდნენ აღმოსავლეთ ევროპელი და ევროპის პერიფერიაზე მყოფი ახალგაზრდები ამ ორი დისკურსის წინააღმდეგ. როგორც კვლევამ აჩვენა, ამ სამი ქვეყნის ახალგაზრდები შემდეგ საპირისპირო პოლუსებთან მიახლოებულ სტრატეგიებს იყენებენ: 1. „რადიკალური ემიგრაცია“ და „კულტურული ამნეზია“. 2. „გზნებარე ნაციონალიზმი“ და „ჰიპერბოლური სიამაყე“ (Tsuladze, 2013, გვ.107-126).

„რადიკალური ემიგრაცია“ გულისხმობს, თუ როგორ ცდილობენ პოლონელი, რუმინელი და ქართველი ახალგაზრდები დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში ყოფნის დროს დამალონ საკუთარი ეროვნული იდენტობა. მაგალითად, პოლონელები ბრიტანეთში ცდილობენ ისაუბრონ ბრიტანული აქცენტით და საზოგადოებაში მაქსიმალურად ინტეგრირდნენ, ხოლო რუმინელები თავს ზოგჯერ იტალიელებადაც კი ასაღებენ, თავად იტალიაშიც კი. რაც შეეხება „მგზნებარე ნაციონალიზმსა“ და „ჰიპერბოლური სიამაყეს“ ის ფართოდ გავრცელებული სტრატეგიაა სამივე ქვეყნის ახალგაზრდებში. ქართველები, პოლონელები, რუმინელები ხაზს უსვამენ საკუთარი ქვეყნების გამორჩეულობასა და განსხვავებულობას და იმ საფრთხეებზეც კი საუბრობენ, რაც შესაძლოა დასავლური ტენდენციების გავლენით მათ ეროვნულ იდენტობას ემუქრებოდეს.

ავტორი სვამს შეკითხვას თუ რამდენად ეფექტურია ამ სტრატეგიების გამოყენება სტიგმატიზაციის თავიდან ასაცილებლად და იქვე თავადვე პასუხობს ამ შეკითხვას. როგორც ის აღნიშნავს, პირიქით, „რადიკალური ემიგრაცია“ და „კულტურული ამნეზია“ ორმაგ სტიგმატიზაციას იწვევს. ასევე, უფრო მეტ სტიგმატიზაციას იწვევს „მგზნებარე ნაციონალიზმი“ და „ჰიპერბოლური სიამაყე“, რადგან ის დასავლეთის მიერ არის აღქმული, როგორც შოვინიზმის, რასიზმის და ქსენოფობიის გამოვლინება (Tsuladze, 2013, გვ.107-126).

იქიდან გამომდინარე, რომ ეს კვლევა აღწერს, „დასავლურ წარმოსახვაზე“ ახალგაზრდების, მათ შორის ქართველი ახალგაზრდების თავდაცვით სტრატეგიებს, ჩემთვის საინტერესოა რამდენად მსგავს სტრატეგიებს იყენებენ სტიგმატიზაციის თავიდან ასაცილებლად ქართველი სტუდენტები ევროპაში სწავლის პერიოდში.

1.6 სტუდენტების უცხოეთში სწავლის გამოცდილება

ერასმუსის პროგრამა, რომელიც 1987 წლიდან არსებობს, ყოველწლიურად ძალიან ბევრ სტუდენტს აძლევს შესაძლებლობას, რომ თავისი ქვეყნის საზღვრებს გარეთ ისწავლოს და მიიღოს საერთაშორისო გამოცდილება. იმის მიუხედავად, რომ ერასმუსის პროგრამის

ძირით მიზანს წარმოადგენს განათლება, ის ამასთანავე არის ევროპული იდენტობის პროექტის და ევროპული ინტეგრაციის ხელშეწყობის ერთ-ერთი წარმატებული მაგალითი (Oborune, 2010; Weele, 2014). იქიდან გამომდინარე, რომ ძალიან ბევრი სტუდენტი იღებს მონაწილეობას გაცვლით პროგრამაში და ხდება სტუდენტების მუდმივი მობილობა ერთი კულტურიდან მეორეში, ის მეცნიერთა დაინტერესების საგანიც გახდა. ერასმუსის პროგრამაზე და სტუდენტთა მობილობაზე, არსებული კვლევები ყურადღებას ამახვილებენ იმაზე, თუ როგორ უწყობს ხელს გაცვლითი პროგრამები ერთიანი ევროპული იდენტობის შექმნას და როგორ ხდება მიმღებ ქვეყანაში სტერეოტიპული წარმოდგენების შეცვლა. ერთ-ერთი კვლევა, რომელიც ამ საკითხებს ეხება ეკუთვნის ჯეორჯიანა უდრეას. მან შეისწავალა ერასმუსის გაცვლითი პროგრამაში მონაწილე რუმინელი სტუდენტების გამოცდილება. მისი რესპონდენტები აღნიშნავენ, რომ ევროპის ქვეყნებში რუმინელების შესახებ არსებობდა სტერეოტიპული წარმოდგენები და ხდებოდა მათი ნეგატიურად აღქმა. საპასუხოდ, რუმინელი სტუდენტები ცდილობდნენ ეს ნეგატიური სტერეოტიპები დაერღვიათ და პოზიტიური წარმოდგენები შეექმნათ რუმინელების შესახებ (Udrea, 2011). აღსანიშნავია, რომ ამ დროს რუმინეთი იყო ევროკავშირის ახალი წევრი და შესაბამისად, საინტერესო აღმოჩნდა თუ როგორ ცდილობდნენ რუმინელი სტუდენტები საკუთარი თავის ევროპასთან იდენტიფიკაციას და საკუთარი ევროპულობის ხაზგასმას.

ფარლო სინგჰმა და კატერინე დოჰერტიმ (2008) იკვლიეს, თუ როგორ ცდილობენ აზიელი სტუდენტები ორიენტალისტური დისკურსის თავიდან აცილებას საუნივერსიტეტო გარემოში, ავსტრალიაში. ავსტრალიაში აზიელ სტუდენტებს მოიხსენიებენ როგორც „აზიელი მოსწავლე“. ისინი ამ ტერმინში გულისხმობენ, რომ აზიელები პასიურად ითვისებენ მასალას, ყველაფერს გაუზრებლად იზეპირებენ და საჭიროებენ პროფესორთა მუდმივ ჩარევასა და დახმარებას სწავლის პროცესში. იქიდან გამომდინარე, რომ ავსტრალიაში არსებობს მსგავსი სტერეოტიპული წარმოდგენები აზიელების შესახებ, პროფესორების მხრიდან ორიენტალისტური დისკურსი ვლინდებოდა და მკვლევარებს აინტესებდათ, როგორ ცდილობენ აზიელი სტუდენტები ორიენტალისტური დისკურსის შეცვლას და პოზიტიური იდენტობის შექმნას. კვლევის

საფუძველზე მათ გამოყვეს ოთხი სტრატეგია, რომელსაც აზიელი სტუდენტები იყენებენ აღნიშნული სტერეოტიპის შესაცვლელად (Singh & Doherty, 2008, გვ.115-129).

1. სტუდენტები უფრო მეტ აქცენტს აკეთებდნენ მიმღებ კულტურასა და საკუთარ კულტურას შორის არსებულ მსგავსებებზე, ვიდრე განსხვავებებზე.
2. აღმოსავლეთ-დასავლეთ შორის არსებული განსხვავებების გადაფარვას ცდილობდნენ იმაზე ხაზგასმით, რომ თვითონ დასავლეთის შიგნითაც არსებობს განსხვავებები.
3. სტუდენტები სხვადასხვა ახსნას უძებნიდნენ „აზიელ მოსწავლესთან“ დაკავშირებულ კულტურულ თვისებებს. მაგალითად, ის რომ აზიელები პასიურად ითვისებენ მასალებს აკავშირებდნენ არა სტატიკურ კულტურულ ტრადიციებთან, არამედ ინგლისური ენის ცოდნის დონესთან.
4. საბოლოოდ სტუდენტებმა მიანიშნეს იმაზე, რომ არსებობს განსხვავებები დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის, მაგრამ დასავლეთისთვის არ მიუნიჭებიათ უფრო მაღალი სტატუსი (გვ.124).

საინტერესოა, რამდენ მსგავსი შეიძლება იყოს ქართველი და აზიელი სტუდენტების მიერ საუნივერსიტეტო გარემოში გამოყენებული სტრატეგიები ორინეტალისური დისკურსის თავიდან ასარიდებლად და რა ასპექტებში ვლინდება ამგვარი მსგავსება.

რაც შეეხება ქართველი სტუდენტების გამოცდილებას უცხოეთის უნივერსიტეტებში ის შეისწავლეს ნინო ჯავახიშვილმა და მისმა კოლეგებმა. კვლევის მიზანს წარმოადგენდა შეესწავლათ, თუ რა გავლენას ახდენს საერთაშორისო გაცვლითი პროგრამები იდენტობის ფრომირებაზე ადრეულ ზრდასრულობაში (Javakhishvili, Skhirtladze, Mestvirishvili & Khujadze, 2013). როგორც კვლევამ აჩვენა, გაცვლით პროგრამებში მონაწილეობის შემდეგ სტუდენტების ღირებულებები, მიზნები და რწმენები გარკვეულ ცვლილებებს განიცდიან. ამასთანავე, აღმოჩნდა, რომ ახალ კულტურაში მოხვედრის დროს სტუდენტები უფრო მეტად ამახვილებდნენ ყურადღებას და უღრმავდებოდნენ საკუთარ კულტურას. მათ კარგად დაინახეს ის განსხვავებები, რომლებიც არსებობდა ქართულ და ევროპულ

კულტურას შორის, განსაკუთრებით დღის დაგეგმვისა და ორგანიზაციული სამუშაოების მიმართულებით. რესპონდენტები აღნიშნავენ, რომ მათ მეტად დააფასეს თავისი კულტურა, ოჯახური ღირებულებები და ჩაულრმავდნენ ქართული ტრადიციების მნიშვნელობას. მაგრამ კვლევაში არ ყოფილა საუბარი, თუ როგორ ხდებოდა ამ განსხვავებულ გარემოში სტუდენტების მიერ საკუთარი კულტურულ-სპეციფიკური ასპექტების, ეროვნული იდენტობის ასპექტების წარმოჩენა, რაც ჩემი ინტერესის საგანია.

2. ემპირიული ნაწილი

კვლევის პროცესში მოპოვებულმა ემპირიულმა მონაცემებმა საშუალება მომცა, გამომეკვლინა ქართველი სტუდენტების მიერ ეროვნული იდენტობის თვითპრეზენტაციის სპეციფიკა ევროპის უნივერსიტეტებში. კერძოდ, მოპოვებული მონაცემების საფუძველზე შემიძლია ვისაუბრო ეროვნული იდენტობის იმ ასპექტებზე, რომლებსაც სტუდენტები განსაკუთრებით წარმოაჩენენ და იმ ასპექტებზე, რომლის წარმოჩენასაც ერიდებიან; სტრატეგიებზე, რომლებსაც სტუდენტები იყენებენ ევროპის უნივერსიტეტებში პოზიტიური იმიჯის შესაქმნელად და სტიგმატიზაციის თავიდან ასარიდებლად; ამასთანავე, შევადარო აღმოსავლეთ და დასავლეთ ევროპაში მათი თვითპრეზენტაცია.

2.1 ეროვნული იდენტობის ასპექტები, რომლებსაც სტუდენტები საერთაშორისო აუდიტორიის წინაშე წარმოაჩენენ

პირველ რიგში, სანამ იმ ასპექტების განხილვაზე გადავალ, რომელსაც სტუდენტები წარმოაჩენენ საერთაშორისო აუდიტორიის წინაშე, მინდა აღვნიშნო ის შემთხვევები, როდესაც დასავლეთ ევროპელებმა არ იცოდნენ საქართველოს შესახებ და მას ამერიკის შტატ ჯორჯიასთან აიგივებდნენ, შესაბამისად, საქართველოს პირველი გაცნობა მისი გეოგრაფიული მდებარეობის ახსნას გულისხმობდა, რისთვისაც სტუდენტები კავკასიის რეგიონსა და მეზობელ რუსეთსა და თურქეთზე მიუთითებდნენ. იქიდან გამომდინარე, რომ ზოგიერთმა დასავლეთ ევროპელმა სტუდენტმა არ იცოდა საქართველოს შესახებ, ეს გავლენას ახდენდა ქართველი სტუდენტების თვითპრეზენტაციაზე, რადგან დასავლეთ ევროპელებთან უფრო მარტივად შეეძლოთ რეალობის „შელამაზება“ და თავის უკეთესად წარმოჩენა.

„ბევრმა არ იცის სად არის საერთოდ რუკაზე. რუსეთსა და თურქეთს შორისო რომ ეუბნები მაგათ შორისო არაფერი არ არისო, ესე ეუბნებიან“ (გიორგი, 21 წლის, ავსტრია).

ამ კონტექსტში ხდებოდა საქართველოს, როგორც ევროპისა და აზიის გასაყარზე მყოფი ქვეყნის წარდგენა, ამით მისი ეგზოტიკურობის ჩვენება, რასაც შემდგომ საქართველოში არსებულ ბუნებრივ მრავალფერობნებაზე საუბარი მოსდევდა.

„მე ვიწყებ ხოლმე ყოველთვის ლაპარაკს, რომ საქართველო ეს არის რაღაც შერწყმა აზიის და ევროპის და ამიტომ ყველაზე მიმზიდველია სხვა ეროვნების ხალხისთვის. კიდევ ის, რომ შეგიძლია ერთდროულად ისრიალო თხილამურებზე, მერე ჩახვიდე ზღვაზე და დაისვენო“ (ლიზა, 24 წლის, ავსტრია).

სტუდენტების თვითპრეზენტაციაზე გავლენას ახდენდა ასევე ის ფაქტიც, რომ დასავლეთ ევროპელებს, ხშირად საქართველო რუსეთის შემადგენლობაში ეგონათ ან ერთ-ერთ სლავური წარმოშობის ქვეყნად განიხილავდნენ. შესაბამისად, როდესაც გარშემომყოფებს მსგავსი წარმოდგენები ჰქონდათ პირველი გაცნობა იმის განმარტებას გულისხმობდა, რომ საქართველო არ არის რუსეთის ნაწილი და მიუხედავად იმისა, რომ მეზობელი ქვეყანაა, ქართველების ენა და დამწერლობა განსხვავებულია. შესაბამისად, ამ კონტექსტში ხდებოდა ყველაზე ხშირად ქართული ენისა და ანბანის ხაზგასმა. საქართველო რუსეთისგან მაქსიმალურად გამიჯვნა ხდებოდა საკუთარ განსხვავებულ ენაზე და დამწერლობაზე აპელირებით, რომელსაც არანაირი კავშირი არ აქვს რუსულთან.

„გერმანულს ვინც გვასწავლიდა სამჯერ მომიწია გამეორება ამ ქალისათვის, რომ ჩვენ რუსულად არ ვსაუბრობთ... პირველი მაგას ვამბობდი, რომ მეთქი არ ვართ რუსეთის ნაწილი, გვაქვს ჩვენი დამწერლობა და ვსაუბრობთ ქართულად“ (დემეტერე, 22 წლის, გერმანია).

როდესაც არ დგას გეოგრაფიული მდებარეობისა და საკუთარი წარმომავლობის ახსნის საჭიროება ქართველი სტუდენტები საკუთარი ქვეყნის პირველად წარდგენის პროცესში ყურადღებას ამახივლებენ საკუთარი ეროვნული იდენტობის ისეთ ასპექტებზე, როგორც არის ქართული ენა და დამწერლობა, ქართული სამზარეულო, ტრადიციები, სტუმართმოყვარეობა, ქართული სპორტი, ბუნება. სტუდენტები, პირველ რიგში, ყოველთვის ასახელებენ იმ ასპექტებს, რომლებიც ეთნიკური ნაციონალიზმის გამომხატველია. ასევე, ხაზს უსვამენ ისეთ ელემენტებს, რომლებიც ქართველების

„რჩეულობას“ უსვამს ხაზს; აღნიშნავენ უძველესი ისტორიისა და კულტურის მნიშვნელობას.

„მინდოდა ხაზი გამესვა, რომ საქართველო იყო ესე ვთქვათ ერთ-ერთი გამორჩეული ქვეყნებს შორის, რომელსაც აქვს ძალიან დიდხნიანი ისტორია, საკმაოდ მრავალფეროვანი და ამ მრავალფეროვანი ისტორიიდან გამომდინარე, შეინარჩუნა თავისი რელიგიაც, დამწერლობაც, მიწაც“ (დემეტრე, 22 წლის, გერმანია).

„რაც ყველაზე მეტად აღმინიშნავს ეს არის ჩვენი ანბანი, დამწერლობა, რომელიც არის ერთ-ერთი უნიკალური და მსოფლიოში გამორჩეული“ (თაკო, 23 წლის, უნგრეთი).

„ტურისტი, პირველ რიგში გიჟდება-თქო ჩვენს სტუმართმოყვარეობაზე, ჩვენს კერძებზე და წავიდა ლაპარაკი ჩვენს სტუმართმოყვარეობაზე და ჩვენს კერძებზე. პირველ რიგში ამით ვაცნობ ჩემს გარშემომყოფებს საქართველოს, რომ ვართ ძალიან სტუმართმოყვარე ხალხი, გასწავლავებით სხვა ეროვნებებისგან“ (ანანო, 22 წლის, ავსტრია).

ეროვნული იდენტობის თვითპრეზენტაციის ერთ-ერთი სტრატეგია რომელსაც სტუდენტები იყენებენ არის **ისტორიულ წარსულზე აპელირება**. ის, რომ ქართველი სტუდენტები, პირველ რიგში, ძირითადად ეთნიკური ნაციონალიზმის გამომხატველ ასპექტებს წარმოაჩენენ და ისტორიულ წარსულზე საუბრობენ, ეს ყველაფერი თანამედროვე წარუმატებლობის ერთგვარ კომპენსატორად გვევლინება. ძირითადი ეპითეტები, რომლებსაც სტუდენტები იყენებენ ამ კონტექსტში საკუთარ იდენტობაზე საუბრისას არის შემდეგი: **გამორჩეული, უნიკალური, ძველი, მრავალსაუკუნოვანი**.

იმისათვის, რომ სტუდენტებმა საკუთარ განსხვავებულობას გაუსვან ხაზი და პოზიტიური შთაბეჭდილება მოახდინონ საერთაშორისო სტუდენტებზე, ისინი საკუთარი ეროვნული იდენტობის საამაყო ასპექტებზე საუბრობენ. სტუდენტებისთვის საამაყო ასპექტებს წარმოადგენს უნიკალური ანბანი, მრავალრიცხოვანი მტრების შემოსევის მიუხედავად შენარჩუნებული თვითმყოფადობა, სტუმართმოყვარეობა, ქართული სუფრა, უძველესი ღვინო, წარმატებული ქართველი სპორტსმენები და მომღერლები. მაგრამ ამ საამაყო ასპექტებიდან ზოგიერთი ქართველ სტუდენტებში ამავე დროს უხერხულობის

განცდასაც იწვევს. კერძოდ, სუფრისა და თამადის ტრადიცია, რომელიც სტუდენტებმა სიამაყით წარუდგინეს ევროპულ სტუდენტებს, მაგრამ როგორც მათი ნარატივებიდან ჩანს ის მათში უხერხულობასაც იწვევს. სწორედ ასეთ სიამაყესა და უხერხულობაზე საუბრობს მაიკლ ჰერცფელდი, როცა „კულტურის ინტიმურობას“ განმარტავს.

„სუფრა არ არის დალევის ადგილი, ტრადიციებიდან გამომდინარე ერთმანეთის გაცნობის, აზრების გაცვლის ადგილია. ყველას გვქონდა იქ გამოხატვის უფლება და ისე არა დღეს რომ თამადას თუ რამე ჩაუკვებე დანას ამოვიღებს“ (დემეტრე, 22 წლის, გერმანია).

„რალაც პრეზენტაცია გვქონდა და იქ ხაზს ვუსვამდი ქართულ გადამეტებულ რაღაცეებს. როგორ შეიძლება გადაგყვეს ქართველი, როცა სტუმარი ჩამოუვა, უცხოელი და აი, ეგ ხომ ძან გადამეტებულია ხანდახან და ის, რომ როგორ შეიძლება ქართული სუფრის გადამეტებული ვარიანტი იყოს და ვაჩვენებდი ფეხსაცმლით როგორ სვამს, ოღონდ უფრო იუმორისტულ ვარიანტში“ (ქეთი, 25 წლის, პოლონეთი)

პირველ შემთხვევაში სტუდენტი სხვა ევროპულ სტუდენტებთან სუფრის სამარცხვინო მხარეებზე არ საუბრობს და მალავს, ხოლო მეორე შემთხვევაში სტუდენტი ცდილობს ეს უხერხულობა იუმორისტულად წარმოაჩინოს.

ქართველი სტუდენტები საკუთარ ეროვნულ იდენტობას ხშირად ევროპასთან კავშირში განიხილავენ, რითაც საკუთარი **ევროპულობის ხაზგასმას ცდილობენ**. ევროპული სტატუსის მოპოვებას ისინი ცდილობენ კულტურულ და ისტორიულ ასპექტებზე აპელირებით, როგორც არის მაგალითად, პირველი რესპუბლიკის შექმნა, პირველი დემოკრატიული არჩევნები, პირველი ევროპელები - ზეზვა და მზია და ა.შ. ასევე, საუბრობენ დემოკრატიულობის ხარისხის ზრდაზე და კორუფციის აღმოფხვრაზე, რაც მათ ევროპელობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მახასიათებლად მიაჩნიათ.

ქართველი სტუდენტები საკუთარ თავს ყოველთვის წარადგენენ, როგორც ევროპელები და იმისათვის, რომ კიდევ უფრო დამაჯერებელი გახადონ საკუთარი ევროპულობა ისინი ცდილობენ ხაზგასმით აღნიშნონ, რომ არა მარტო საქართველოს სჭირდება ევროპა, არამედ ევროპასაც სჭირდება საქართველო.

„ვცდილობდი, რომ საჭიროებების კუთხით წარმომეჩინა საქართველო. ვეუბნებოდი, რომ ჩვენც გვჭირდებოდა, თქვენც გვჭირდებოდა-თქო და ინტერესთა თანხვედრა გამოდისთქო“ (ნიკა, 23 წლის, ჩეხეთი).

აღმოსავლეთ ევროპელებთან საკუთარი ევროპულობის ხაზგასმა კიდევ უფრო მარტივ საქმეს წარმოადგენდა, რადგან სტუდენტებს შეეძლოთ საერთო კომუნისტური წარსულის გახსენება და იმაზე აპელირება, რომ საქართველო ყოველთვის ახლოს იყო ევროპასთან და რუსეთმა ხელოვნურად მოწყვიტა მისთვის ბუნებრივ გარემოს, ამიტომ მისთვის მნიშვნელოვანი იყო „ევროპულ ოჯახში“ დაბრუნება. სტუდენტების მიერ ეს ნარატივი ჩვეულია აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებისთვის.

„ჩვენ ვიყავით ევროპული ოჯახის წევრი. მუდმივად იქ ვგრძნობდით თავს. რაღაცა შორს არ იყო ევროპა ჩვენგან და მერე ჩვენ ძალით გამოგვითიშეთ. ჩვენი სურვილი არ ყოფილა. ეს სენტრიმენტი უკვე ძან კარგად ესმოდათ ხოლმე პოლონელებს, ლიტველებს, ლატვიელებს, უნგრელებსაც, რომ ჩვენ ძალით გამოგვითიშეს და ეს წყვეტა ჩვენი ნების გარეშე მოხდა“ (ანა, 26 წლის, პოლონეთი).

იმის მიუხედავად, რომ სტუდენტები მაქსიმალურად ცდილობენ საკუთარი ევროპულობის ხაზგასმას, მათში, ასევე, შეინიშნება ის ამბივალენტური დამოკიდებულებები, რაც საკუთარი ევროპულობის მიმართ უჩნდებათ. რამდენიმე სტუდენტმა ისაუბრა ქვეყნის ევროპულობაზე, მაგრამ შემდეგ აღნიშნეს, რომ მათი მენტალიტეტი და ღირებულებები განსხვავებულია ევროპულისგან და ეს ყველაფერი მათში კითხვის ნიშნებს იწვევს. ეს სწორედ ის ამბივალენტური დამოკიდებულებებია, რომელზეც ღია წულაძემ ისაუბრა ევროპეიზაციის შესახებ ქართველების ონლაინ დისკურსების შესწავლისას.

„ისეთი ის მაქვს, რომ ესეთი გაორება სიტუაცია. ეხლა იქ როცა ხარ და როცა წარმოადგენ ქვეყანას, წარმოადგენ, ვთქვათ, როგორც ევროპულ ქვეყანას და შენ შენს რაღაც ჩარჩოებში სვამ საქართველოს, როგორც ევროპულ ქვეყანას. ჯდება, მაგრამ ძან კითხვის ნიშნები მიჩნდება საქართველოს ევროპულობასთან დაკავშირებით, როცა აქ ვარ და როცა იმ

ევროპულ ქვეყნებში, სადაც მიცხოვრია თუ მიმოგზაურია, იმასთან შედარებით ძაან დიდი კონტრასტია“ (ქეთი, 25 წლის, უნგრეთი).

აღსანიშნავია, რომ ქართველი სტუდენტებისთვის თვითიდენტიფიკაციის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტი არის რუსეთთან საკუთარი იდენტობის დაპირისპირება. რუსეთი სტუდენტების მიერ დახასიათებულია, როგორც ოკუპანტი, როგორც მტერი. ამ განაცხადით სტუდენტები ცდილობენ, არა მხოლოდ რუსეთის მიმართ საკუთარი დამოკიდებულება გამოხატონ, არამედ ხაზი გაუსვან მათი ქვეყნის ევროპულ არჩევანსაც. სტუდენტები თვლიან, რომ რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციის საკითხი ქვეყნის ერთ-ერთი მთავარი სათქმელია და მათ აუცილებლად უნდა გააჟღერონ ის საერთაშორისო აუდიტორიის წინაშე. ის სტუდენტები, რომლებიც სწავლობდნენ სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტებზე, სალექციო კურსის თემატიკიდან გამომდინარე, ხშირად საუბრობდნენ 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომზე და ცდილობდნენ არა მხოლოდ სტუდენტებთან, არამედ პროფესორებთანაც დაეფიქსირებინათ საკუთარი პოზიციები.

„როცა ხარ საქართველოდან და თან შორს, მუდმივად გინდა თან ისეთ ადამიანებს, რომლებიც ასე თუ ისე არ გიცნობენ კარგად, არა მარტო ქვეყანა გააცნო, არამედ გადასცე შენი ქვეყნის სათქმელი, შენი პირადი სათქმელი შენს მტერთან დაკავშირებით. შესაბამისად, მთავარი მესიჯი ყოველთვის და მთავარი სათქმელი, როდესაც ეხებოდა ქვეყნის პოლიტიკას, იყო, რომ რუსეთი არის ოკუპანტი და რუსეთს აქვს ჩვენი ქვეყნის 20 პროცენტი ოკუპირებული“ (სოფო, 25 წლის, ლიტვა).

„აუცილებლად ვაკეთებდი ხოლმე აქცენტს, განსაკუთრებით პოლიტიკის ლექციებზე, რომ რუსეთი არის ოკუპანტი“ (ანანო, 22 წლის, ავსტრია).

რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციის საკითხი ხაზგასმულია, როგორც აღმოსავლეთ ევროპაში მყოფი სტუდენტების მიერ, ისე დასავლეთ ევროპაში მყოფი სტუდენტების მიერ. უბრალოდ, როგორც თავად სტუდენტები აღნიშნავენ, საერთო გამოცდილების გამო აღმოსავლეთ ევროპელებს მათი უკეთ ესმით და შესაბამისად, მათთან რუსეთს, როგორც საერთო მტერს წარმოაჩენენ და ამით აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებთან

სიახლოვეს აჩვენებენ. ხოლო, როგორც დასავლეთ ევროპაში მყოფი სტუდენტების ნარატივებიდან ჩანს ეს თემა დასავლეთ ევროპელებისთვის გაუგებარია.

„მათთვის მარტივია ამის გაგება, პოლონეთმა რა გამოიარა ისტორიულად კი ვიცით და განსაკუთრებით ცუდი დამოკიდებულება აქვთ რუსეთის მიმართ. აქედან გამომდინარე, ოკუპირების საკითხს და ზოგადად, რუსეთის, როგორც მტრის ჭრილში, რომ განვიხილოთ მან მარტივად გეზულობენ და რა თქმა უნდა, ჩვენი პოზიცია აქვთ“ (ლაშა, 21 წლის, პოლონეთი).

„რაც პრობლემებზე ვსაუბრობდით და იტალიელმა წყლის დაბინძურების პრობლემაზე ისაუბრა, ვიღაცამ LGBT უფლებები, რომ მთლად მაღალ დონეზე არ აქვთ აყვანილი იმაზე და ჩვენი პრობლემა ძალიან განსხვავდებოდა. ჩვენ ფაქტობრივად ომში ვიყავით და იქ ძალიან basic პრობლემებს ადარებდნენ. ვერ წარმოუდგენიათ, რომ შეიძლება მუდმივ ომში იყო, შენ შენი თვალით გაქვს ომი ნანახი. მათთვის წარმოუდგენელია, რომ შეიძლება ესე ხდებოდეს („ირაკლი, 24 წლის, გერმანია).

2.2 ეროვნული იდენტობის ასპექტები, რომლის წარმოჩენასაც სტუდენტები ერიდებიან საერთაშორისო აუდიტორიის წინაშე

ნარატივებიდან ჩანს, რომ ქართველი სტუდენტები თავს არიდებდნენ ისეთ საკითხებზე საუბარს, როგორც არის შიდაპოლიტიკური მდგომარეობა, ადამიანთა უფლებების შელახვის ფაქტები, იქნება ეს სექსუალური უმცირესობების უფლებების დარღვევის ფაქტები თუ ქალთა მიმართ ძალადობა. შესაბამისი შეკითხვების გაჩენისას, მათ უწევდათ პასუხების გაცემა, მაგრამ ცდილობდნენ, რომ თავად ამ საკითხებზე საუბარი არ წამოეწყოთ. იმისათვის, რომ მსგავს ფაქტებზე საუბრის დროს საკუთარი მოქალაქეების ქმედებები გაემართლებინათ, ცდილობდნენ საქართველოში არსებული მდგომარეობა შეედარებინათ მეზობელ სომხეთსა და აზერბაიჯანში არსებულ სიტუაციასთან და ამის ფონზე უკეთესად წარმოეჩინათ საქართველო. ისინი ამ შემთხვევაში საქართველოს ოქსიდენტალიზაციას ახდენდნენ, ანუ მეზობლების დასავლეთად წარმოჩენას. ეს სწორედ

ის სტრატეგიაა, რომელსაც მარია ტოდოროვა აღწერს, როცა დასავლეთ ევროპელების მიერ ბალკანელების ხედვაზე საუბრობს.

ამასთანავე, ის სტუდენტები, რომლებიც დასავლეთ ევროპის უნივერსიტეტებში იყვნენ, თავს არიდებდნენ ევროპაში ქართველთა კრიმინალურ საქმიანობაზე საუბარს, რადგან ეს ფაქტი ყველა მათგანში სირცხვილის გრძნობას იწვევს. თუ, მაგალითად, მოხდებოდა ისე, რომ ევროპელი სტუდენტები ამ საკითხზე საუბარს დაიწყებდნენ, ქართველები ხაზს უსვამდნენ, რომ ასეთი საქმიანობით ნებისმიერი ეროვნების ადამიანი შეიძლება იყოს დაკავებული და ყველა კულტურაში არსებობს კარგი და ცუდი. ეს სწორედ ის სტრატეგიაა, რომელსაც აზიელი სტუდენტები იყენებენ ავსტრალიაში, კერძოდ როდესაც მიმღებ და საკუთარ კულტურას შორის მსგავსებაზე აკეთებენ აქცენტს (Singh & Doherty, 2008). მსგავსი სტრატეგია აქვთ განხილული კამილერსა და მალევსკა-პიერს, როცა საფრანგეთში მყოფი პორტუგალიელი, ესპანელი და არაბი მიგრანტების მიერ საერთო ადამიანური ღირებულებების ხაზგასმაზე საუბრობენ (Camilleri & Malewska-Peyre, 1997).

ყველაზე ხშირად სტუდენტები ცდილობდნენ, არ აღენიშნათ ის ჰომოფობიური დამოკიდებულებები, რომლებიც ქართველებში არსებობს. არ უნდოდათ, სხვა სტუდენტებს ამის გამო ცუდი შთაბეჭდილება შეექმნოდათ. როგორც ერთ-ერთი სტუდენტი აღნიშნავს, ის მაქსიმალურად ცდილობდა ამ საკითხზე არ ესაუბრა, რადგან გაუჭირდებოდა მათთვის აეხსნა, თუ როგორ შეიძლება საზოგადოებამ მსგავსი ძალადობა გამოამჟღავნოს და გარიყოს ისინი.

„ვერ ავუხსნიდი ფიზიკურად, ვერ ვეტყვოდი, რომ მშობელმა რომ გაიგოს მისი შვილი არის გეი ან ლესბოსელი, ეს ყველაფრის დაქცევაა და მას შეუძლია ხელი აიღოს, რომ მისი შვილია და ასე შემდეგ. შესაბამისად, ეს თემა იყო მკაცრად ჩემს თავში ჩაკეტილი, რომ მათთან ამაზე არ მესაუბრა“ (სოფო, 25 წლის, ლიტვა).

ასევე, სტუდენტები ცდილობდნენ დაემალათ საქართველოში არსებული ქალთა მიმართ ძალადობის ფაქტები. ის, რომ საქართველოში ხშირად ხდება ადამიანის უფლებების შემლახველი ფაქტები, სტუდენტების აზრით, აუცილებლად ნეგატიურად იქნებოდა

აღქმული და როგორც ერთ-ერთმა სტუდენტმა აღნიშნა არ უნდოდა „გამოქვაბულიდან გამოვარდნილად“ შეეფასებინათ ქართველები.

კიდევ ერთი ასპექტი, რაც განსაკუთრებული უხერხულობის გრძნობას იწვევდა და ამიტომ მის გამჟღავნებას ქართველი სტუდენტი გოგონები ერიდებოდნენ, იყო ქართველი წყვილების ქორწინებამდე თანაცხოვრება და ქორწინებამდე სექსუალური ურთიერთობები. იქიდან გამომდინარე, რომ ზოგიერთ რესპონდენტს ჰქონდა ამ საკითხთან დაკავშირებით კონსერვატული შეხედულებები, ცდილობდა არ ესაუბრა ამ საკითხებზე, რომ ევროპელების მხრიდან ირონიული დამოკიდებულება არ ეგრძნო. იმ გოგონებს კი, რომლებსაც ამ საკითხზე მოუწიათ საუბარი, ცდილობდნენ, უფრო შეელამაზებინათ არსებული მდგომარეობა და უფრო დასავლეთთან მიახლოებულად წარმოეჩინათ მსგავსი ურთიერთობები და ევროპელებისთვის სასურველი ნარატივი შეეთავაზებინათ.

„ყოველთვის ვცდილობდი, რომ გადამეფარა ის წარმოდგენა, რომ ვართ ძალიან რელიგიური და კონსერვატული ერი, განსაკუთრებით, ქალები (ნუცა, 24 წლის, ჩეხეთი).

2.3 სტიგმატიზაციის თავიდან არიდების სტრატეგიები

უცხო საზოგადოებაში მოხვედრილი ადამიანები ყოველთვის აწყდებიან გარკვეულ სტერეოტიპებს, განსაკუთრებით აღმოსავლეთიდან დასავლეთში მოხვედრილნი. ქართველი სტუდენტებიც ევროპაში ყოფნის დროს აწყდებოდნენ სტიგმატიზაციისა და ორიენტალიზაციის შემთხვევებს. შესაბამისად, მათი ნარატივების საფუძველზე შევძელი გამომეყო ის სტრატეგიები, რომლებსაც ისინი სტიგმატიზაციის და ორიენტალისტური დისკურსის თავიდად ასარიდებლად იყენებენ და რომელსაც ამ თავში განვიხილავ.

პირველ რიგში, მინდა აღვნიშნო, რომ ზოგიერთ შემთხვევაში ქართველი სტუდენტები უარყოფდნენ მსგავს სტიგმატიზაციასა და სტერეოტიპული დამოკიდებულებების არსებობას მიმღებ საზოგადოებაში. მაგრამ შემდგომში მათ ნარატივებში ნათლად იკვეთებოდა, რომ სტუდენტები აწყდებოდნენ როგორც სტერეოტიპულ

დამოკიდებულებებს, ისე ქსენოფობიასა და ორიენტალიზმს. ეს სწორედ ის სტრატეგიაა, რომელსაც კამილერი და მალევსკა-პიერი რასისტული გამოცდილების უარყოფას უწოდებენ. ზოგიერთი სტუდენტი აცხადებდა, რომ არ უგრძობია არანაირი ნეგატიური დამოკიდებულება სტუდენტებისგან, მაგრამ შემდეგ საუბრობდა იმის შესახებ, თუ როგორ ზემოდან უყურებდნენ ადგილობრივი სტუდენტები.

„არის ხოლმე თუნდაც ის მომენტი, რაღაცა ჩვენ ძან განვითარებულები, თქვენ ვერა ანუ თვითონ ტოპ 10 ქვეყანაში მინიმუმ გადიან, შენ ჩვეულებრივ country-ში გადიხარ და რაღაც თემა, შეიძლება უბრალოდ სტატისტიკა მოყავთ და გახსენებენ, მარა მაინც ცუდად გხვდება ყურში“ (ირაკლი, 24 წლის, გერმანია).

„ადგილობრივები ცოტა რაღაც ზემოდან გვიყურებდნენ. მახსოვს ერთს მივესალმე და ვკითხე როგორ ხარ. Thanks მითხრა და გაიხედა“ (ლაშა, 21 წლის, პოლონეთი).

თუ შევადარებთ დასავლეთ და აღმოსავლეთ ევროპაში არსებულ ორიენტალისტურ დისკურსებს შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ის არ არის ისეთი სიმძაფრით გამოხატული აღმოსავლეთ ევროპაში. ამასთანავე, როგორც სტუდენტების ნარატივებიდან ჩანს აღმოსავლეთ ევროპაში ძირითადად პოზიტიურ სტერეოტიპებსა და დამოკიდებულებას ხვდებოდნენ.

„ლიტველი ბიჭი გვერდით მეჯდა და მეკითხება საიდან ხარო? ვუთხარი საქართველოდან-მეთქი. ჯერ ძალიან დიდი აღტაცება გამოიწვია მაგ ფაქტმა, რომ საქართველოდან ვიყავი. გულახდილად მასე ბედნიერი იმ ფაქტით, რომ საქართველოდან ვარ ჯერ არავინ არ მინახავს... ზოგადად, ქართველები ძალიან გვიყვარსო და მერე დამიწყო იმაზე ლაპარაკი, საერთო მტერი გვყავსო რუსეთის სახითო“ (დათო, 23 წლის, ლიტვა).

შემდეგი სტრატეგია, რომელსაც სტუდენტები იყენებენ სტიგმატიზაციის თავიდან ასაცილებლად, ქართველების ოქსიდენტალური სტრატეგია. ქართველის სტუდენტები ცდილობენ, საკუთარი ეროვნული იდენტობის ასპექტები უკეთესად წარმოაჩინონ მუსულმანური კულტურის ფონზე, მეზობელი აზერბაიჯანისა და სომხეთის ფონზე.

ხშირად იყო სტუდენტების მიერ აღნიშნული ქალთა უფლებების უპირატესობა აზიურ და მუსულმანურ კულტურებთან შედარებით. ხოლო, მეზობელი აზერბაიჯანისა და სომხეთის შემთხვევაში, საუბარი იყო დემოკრატიის და პოლიტიკური ინსტიტუტების მუშაობის ძალიან დაბალ დონეზე.

„მერე აღმოჩნდა, რომ სომხები უფრო მეტად არიან ჩამორჩენილები მაგ საკითხებში, მაგალითად, ვიდრე ქართველები და მერე ხომ ხედავ, ჩვენ კიდევ პროგრესი განვიცადეთ მათთან შედარებით და შენ აზერბაიჯანში უნდა ნახო, რა ხდება“ (ლიზა, 24 წლის, ავსტრია).

„ყოველთვის ვამბობ იმას, რომ ეს არის ქრისტიანული ქვეყანა და რა თქმა უნდა, რელიგიაც ძაან კონსერვატულია, მაგრამ არ არის ეს ისლამი და მით უმეტეს, ისლამი იმ ფორმით, რაც დღეს არის იმ ქვეყნებში; რომ ქალი სამართლებრივად აბსოლუტურად თანაბარია, როგორც მამაკაცი, ნუ სამართლებრივად და პოლიტიკურად“ (ანა, 26 წლის, პოლონეთი).

ქართველი სტუდენტები არა მხოლოდ სომხეთსა და აზერბაიჯანს წარმოაჩენენ, როგორც ნაკლებად ცივილიზებულს საქართველოსთან შედარებით, არამედ არ ერიდებიან თავად აღმოსავლეთ და დასავლეთ ევროპის ქვეყნებთან შედარებით საქართველოს უპირატესობის ხაზგასმასაც.

„Human development-ით, იგივე კორუფციაში საქართველო არის ბევრად წინ, ვიდრე რუმინეთი, ევროკავშირის წევრი ქვეყანა“ (ანა, 26 წლის, პოლონეთი).

„როცა ხედავ თუნდაც იმას, რომ პოლონეთთან შედარებით, როგორც ასეთი, ქვეყანა ვართ ძაან წინ. ძაან ჩამოგვრჩებიან, მართლა ძაან ჩამოგვრჩებიან და გერმანიასაც ბევრ რამეში ვჯობნიდით. მაგალითად, სერვისებში და ა.შ. ძაან ბევრ რამეში ვჯობნიდით და აქ პოლონეთში მითუმეტეს, როცა ნაცისტების ჩვეულებრივ ბუდეში ხარ“ (ირაკლი, 24 წლის, გერმანია, პოლონეთი).

ამ შემთხვევაში სტუდენტი ერთდროულად აღმოსავლეთ და დასავლეთ ევროპის ფონზე ცდილობს საქართველოს უპირატესობის ხაზგასმას. იგივე სტუდენტი საუბარში

გერმანიასთან დაკავშირებით შემდეგ ნარატივს გვთავაზობს: „გერმანიაში თითქმის სულ იმპორტზე აქვთ მწვანელი და ხილი, მარტო პური და ძეხვეული აქვთ თავისი და რომ ჩვენთან ყველაფერი გვაქვს, დაწყებული მინერალური წყლებით, დამთავრებული ზამთრის და ზაფხულის კურორტებით“ (ირაკლი, 24 წლის, გერმანია, პოლონეთი).

როგორც ჩანს, საქართველოს უპირატესობას სერვისების, საკვები პროდუქტებისა და საქართველოში არსებული კურორტების ფონზე განიხილავს, რაც ვერანაირად ვერ იქნება დამაჯერებელი არგუმენტი, უბრალოდ ეს წარმოადგენს სტუდენტის თავდაცვით სტრატეგიას. მის მიერ გამოყენებული სტრატეგია ახლოს დგას კამილერისა და მალევსლა-პიერის მიერ შესწავლის სტრატეგიასთან **საკუთარი კულტურის გაიდეალიზება**.

კიდევ ერთი სტრატეგია, რომელსაც სტუდენტები მიმართავენ სტიგმის თავიდან ასაცილებლად, არის **საკუთარი ეროვნებით სიამაყე**. ეს სტრატეგია სწორედ „მგზნებარე ნაციონალიზმისა“ და „ჰიპერბოლურ სიამაყესთან“ მიახლოებულ სტრატეგიას წარმოადგენს, რომელსაც დასავლური წარმოსახვის წინააღმდეგ იყენებენ ქართველი, პოლონელი და რუმინელი ახალგაზრდები (Tsuladze, 2013). ქართველი სტუდენტების შემთხვევაშიც, ხშირად ხდება საკუთარი ეროვნულობის გამორჩეულობის, განსხვავებულობის ხაზგასმა და დიად წარსულზე აპელირება. ის, რომ საქართველო არის ყველაზე სტუმართმოყვარე ქვეყანა, აქვს ყველაზე ძველი ღვინო, უნიკალური დამწერლობა და ანბანი. სტუდენტების აზრით, საქართველოს გამორჩეულობაზე მიუთითებს ისიც, რომ ასეთმა პატარა ქვეყანამ, ბევრი ომების მიუხედავად, შეძლო საკუთარი რელიგიის, ენისა და მიწის შენარჩუნება და დღეს დამოუკიდებელ სახელმწიფოს წარმოადგენს.

„მერე რომ იწყებ ლაპარაკს, რომ ანუ რამდენი დაპყრობა, ამდენი ომი იყო და თუნდაც ამხელა დიდი დათვის გარემოცვაში რომ ესე დგახარ ფეხზე მაინც და შენარჩუნებული გაქვს შენი მეობა, რა ვიცი, ჩემი აზრით, ძაან საამაყოა, თუნდაც ენა ანუ რუსიფიკაცია ძაან უნდოდათ, თუმცა ვერ მოხდა ეს ყველაფერი“ (თამუნა, 27 წლის, იტალია).

შემდეგი სტრატეგია, რომელსაც განვიხილავ, ძალიან ახლოს არის აზიელი სტუდენტების სტრატეგიასთან - მიმღებ კულტურასა და საკუთარ კულტურას შორის

არსებულ მსგავსებებზე აქცენტის გაკეთება და ამასთანავე, კამილერისა და მალევსკა-პიერის მიერ შესწავლილ კოლექტიურ სტრატეგიასთან - **საერთო ადამიანურ და ეგალიტარულ ღირებულებებზე აქცენტირება და არა ეროვნულ ღირებულებებზე**. ქართველი სტუდენტები სხვა ქართველების სამარცხვინო და კრიმინალური საქმიანობიდან გამომდინარე, სტიგმატიზაციის თავიდან ასაცილებლად სწორედ ამ სტრატეგიას იყენებენ. მათ რეაქციას ქართველების ნეგატიურ კონტექსტში განხილვის დროს წარმოადგენდა - „ყველგან არსებობს კარგი და ცუდი.“ ამით სტუდენტები ცდილობდნენ ზოგად ადამიანურ სისუსტეებზე მითითებით, ისინი ყველა საზოგადოებისთვის უნივერსალურად წარმოაჩინონ.

„მე ის პასუხი გავეცი, რომ ყველა საზოგადოებაში, ყველა ნაციონალიზმში არსებობს კარგი და ცუდი და არ უნდა მოხდეს გაიგივება მთელ ხალხთან“ (ლიკა, 23 წლის, გერმანია).

„ყველა ქვეყანაში ხდება ესე და ნუ თვითონაც იტალიელებიც არიან წასულები სხვა ქვეყანაში სამუშაოდ და თვითონ იტალიელ სტუდენტებსაც უნდათ, რომ გავიდნენ და მიაჩნიათ, რომ იტალიაში არ არის ეხლა ისეთი ცხოვრება. აი, ჩვენც ხო ვართ ეგრე, რომ აი, სულ გაქცევა გვინდა. ისინიც ეგრე არიან“ (თამუნა, 27 წლის, იტალია).

დასავლეთ ევროპაში, სადაც არსებული რეალობიდან გამომდინარე, ქართველთა კრიმინალური საქმიანობის ბევრი შემთხვევა ფიქსირდება, შესაბამისად დასავლეთ ევროპაში ხდებოდა ამ საკითხზე კითხვების დასმა და ამ სტრატეგიის გამოყენება დასავლეთ ევროპაში წასული სტუდენტებისთვისაა დამახსიათებელი.

მნიშვნელოვნად მიმაჩნია განვიხილო ასევე, პროფესორების ორიენტალისტური დისკურსი და მათზე ქართველი სტუდენტების საპასუხო რეაქცია. იმ შემთხვევებში, როდესაც პირდაპირ და ნათლად იყო პროფესორების მხრიდან სტუდენტების მიმართ გამოხატული ორიენტალისტური დისკურსი და ჰქონდათ მოლოდინები, რომ ქართველი სტუდენტები ვერ ისწავლიდნენ და ვერ დამლევდნენ მასალას, ისინი, საპასუხოდ, მაქსიმალურად ცდილობდნენ სტერეოტიპული წარმოდგენები დაემსხვირათ. როგორც ერთმა სტუდენტმა აღნიშნა, იმის მიუხედავად, რომ სურვილიც კი ეკარგებოდა ლექციაზე შესულიყო

პროფესორის ასეთი დამოკიდებულების გამო, ყოველთვის მომზადებული იყო და ცდილობდა, სხვა სტუდენტებისთვის კონკურენცია გაეწია.

„ასეთი ფრაზები მესმოდა, რომ, ვთქვათ თქვენ შეგიძლიათ არ გააკეთოთ ამ თემაზე, შეგიძლიათ ეს თემა აიღოთ და ამაზე ხშირად ვლიზიანდებოდით ხოლმე... მაგრამ რამდენიმე კვირაში დავამტკიცე, რომ კონკურენციის გაწევა შემდეგ არა მხოლოდ სხვა გაცვლითი სტუდენტებისთვის, არამედ გერმანებისთვის, ვინც იქ სწავლობდნენ“ (ნუცა, 24 წლის, გერმანია).

მსგავსი ორიენტალისტური დისკურსი პროფესორების მხრიდან დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში გამოიკვეთა.

2.4 აღმოსავლეთ და დასავლეთ ევროპის უნივერსიტეტებში შესრულებული თვითპრეზენტაციის შედარება

ჩემი რესპონდენტების ნარატივებმა შესაძლებლობა მომცა, პასუხი მიმეღო იმის შესახებ, თუ რამდენად მსგავს/განსხვავებულ თვითპრეზენტაციას აქვს ადგილი სტუდენტების მიერ აღმოსავლეთ ევროპის და დასავლეთ ევროპის უნივერსიტეტებში. ამ ორ ადიტორიასთან მართლაც ერთმანეთისგან განსხვავებულ თვითპრეზენტაციას აქვს ადგილი, რომელზეც ქვემოთ ვისაუბრებ.

პირველ რიგში, მინდა აღვნიშნო, რომ იქიდან გამომდინარე, რომ ევროპის უნივერსიტეტებში ქართველი სტუდენტები ძირითადად ინგლისურენოვან პროგრამებზე სწავლობენ, არა მხოლოდ ადგილობრივ, არამედ საერთაშორისო სტუდენტებთანაც უწევთ თვითპრეზენტაცია.

ქართველი სტუდენტების ნარატივებიდან გამოიკვეთა, რომ აღმოსავლეთ ევროპაში ქართველების მიმართ ძირითადად პოზიტიური დამოკიდებულებები და სტერეოტიპები არსებობს. როგორც სტუდენტები აღნიშნავენ აღმოსავლეთ ევროპელები ქართველებს ახასიათებენ, როგორც კომუნიკაბელურებს, მხიარულებს, მეგობრულებს, თბილებს. როგორც ნარატივებიდან ჩანს, დასავლეთ ევროპელები ნაკლებ დეტალებს ფლობენ

ქართველების შესახებ, ვიდრე აღმოსავლეთ ევროპელები და შესაბამისად, ქართველი სტუდენტები მათ სხვადასხვა სოციალურად სასურველ ნარატივს სთავაზობენ. ისინი დასავლეთ და აღმოსავლეთ ევროპელი სტუდენტებისგან გამოვლენილ ორიენტალისტურ დამოკიდებულებას განსხვავებულად პასუხობენ. დასავლეთ ევროპაში, სადაც ხშირად უწევთ ქართველების კრიმინალური და სამარცხვინო ქმედებების „შელამაზება“ იქ თავდაცვით სტრატეგიას იყენებენ, კერძოდ - საერთო ადამიანურ და ეგალიტარულ ღირებულებებზე და არა ეროვნულ ღირებულებებზე აქცენტირება. ხოლო, აღმოსავლეთ ევროპელებთან ორიენტალისტური დისკურსის თავიდან ასაცილებლად ცდილობენ საკუთარი ქვეყანა მიმღებ ქვეყანასთან ახლოს წარმოაჩინონ.

„ვცდილობ წარმოვაჩინო, რომ ვმეგობრობთ, ახლოს ვართ, ჩვენს ქვეყნებს კარგი ურთიერთობა აქვთ ერთმანეთთან.. ლებ კაჩინსკიზე ვამახვილებ ხოლმე ყურადღებას, რომ ომის დროს გვერდზე დაგვიდგა“ (ირაკლი, 24 წლის, პოლონეთი).

ამასთანავე, განსხვავებულ თვითპრეზენტაციას ჰქონდა ადგილი, როდესაც სტუდენტები საქართველოს ევროპულობის ხაზგასმას ცდილობდნენ. ეს სტრატეგია, გამოიყენებოდა როგორც აღმოსავლეთ ევროპაში, ისე დასავლეთ ევროპაში, მაგრამ აღმოსავლეთ ევროპაში ის „ევროპულ ოჯახში“ დაბრუნების დისკურსის ფარგლებში იყო წარმოდგენილი და საერთო კომუნისტურ წარსულზე ხდებოდა აპელირება, ასევე რუსეთის დადანაშაულება ხდებოდა, რომელმაც თავის ბუნებრივ გარემოს მოწყვიტა საქართველო.

რაც შეეხება სტიგმატიზაციის არიდების სხვა სტრატეგიებს, როგორც არის საკუთარი ეროვნებით „ჰიპერბოლური სიამაყე“, ქართველების ოქსიდენტალური სტრატეგია კავკასიელი მეზობლების მიმართ, მიმღებ ქვეყანაში რასისტული გამოცდილების უარყოფა, ამ სტრატეგიებს სტუდენტები იყენებდნენ როგორც დასავლეთის, ისე აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტებში.

დასკვნა

კვლევის შედეგად გამოვლინდა, რომ ქართველი სტუდენტები, რომლებიც ევროპის უნივერსიტეტებში სწავლობენ პირველ რიგში საერთაშორისო აუდიტორიის წინაშე ცდილობენ საკუთარი იდენტობის იმ ასპექტების წარდგენას, რომლებიც ეთნიკური ნაციონალიზმის გამომხატველია. ასევე, ქართველების გამორჩეულობას თუ „რჩეულობას“ უსვამენ ხაზს. ამასობაზე უძველესი ისტორიითა და კულტურით. ხოლო, რაც შეეხება იმ ასპექტებს, რომლის გამჟღავნებასაც სტუდენტები ერიდებიან, ეს არის შიდაპოლიტიკური მდგომარეობა, ადამიანის უფლებების შელახვის ფაქტები, კერძოდ ქალთა მიმართ ძალადობა და სექსუალური უმცირესობების უფლებების დარღვევის ფაქტები. ასევე, ქართველი წყვილების ქორწინებამდე თანაცხოვრება და ქორწინებამდე სექსუალური ურთიერთობები. დასავლეთ ევროპაში სტუდენტები თავს არიდებდნენ ქართველების კრმინალურ საქმიანობაზე საუბარს.

კვლევის შედეგად გამოვლინდა ის სტრატეგიები, რომლებსაც ქართველი სტუდენტები ეროვნული იდენტობის თვითპრეზენტაციისა და სტიგმატიზაციის თავიდან ასარიდებლად იყენებენ:

1. ისტორიულ წარსულზე აპელირება და მის თანამედროვე წარუმატებლობის კომპენსატორად განხილვა;
2. საკუთარი ეროვნებით „ჰიპერბოლური სიამაყე“;
3. საქართველოს ევროპულობის ხაზგასმა;
4. ოქსიდენტალური სტრატეგია კავკასიელი მეზობლების მიმართ;
5. მიმღებ ქვეყანაში რასისტული გამოცდილების უარყოფა;
6. მიმღებ საზოგადოებასთან საერთო ადამიანურ და ეგალიტარულ ღირებულებებზე და არა ეროვნულ ღირებულებებზე აქცენტირება.

კვლევის ჰიპოთეზა, რომ ქართველი სტუდენტების მიერ ეროვნული იდენტობის თვითპრეზენტაცია განსხვავებულია დასავლეთ და აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტებში, დადასტურდა. კერძოდ, ქართველი სტუდენტები განსხვავებულად

პასუხობდნენ აღმოსავლეთ ევროპაში და დასავლეთ ევროპაში გამოვლენილ ორიენტალისტურ დისკურსს. ასევე, იქიდან გამომდინარე, რომ აღმოსავლეთ ევროპაში უფრო პოზიტიური დამოკიდებულებები გამოიკვეთა ქართველების მიმართ, მათ ნაკლებად უხდებოდათ ქართველობის სხვადასხვა ასპექტის „შელამაზება“, რათა სოციალურად სასურველი თვითპრეზენტაცია მოეხდინათ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- Camilleri, C., & Malewska-Peyre, H. (1997). Socialization and identity strategies. In: J. W. Berry, P.R. Desen & T. S. Saraswathi (Eds.), *Handbook of cross-cultural psychology: Vol. 2. Basic process and human development* (2nd ed., pp. 41-67). Boston: Allyn & Bacon
- Edensor, T. (2002). *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. Oxford: Berg
- Fox, J. E. & Miller-Idriss, C. (2008). Everyday nationhood. *Ethnicities*, 8(4), 536-563
- Goffman, E. (1956). The Presentation of Self in Everyday life. *University of Edinburg, Social Sciences Research Centre*
- Herzfeld, M. (2005). *Cultural Intimacy: Social Poetics in the Nation-State*. New York: Routledge
- Javakhishvili, N., Skhirtladze, N., Mestvirishvili, M., & Khujadze, N. (2013). Identity Formation in Early Adulthood: *Localisation versus Globalisation*
- Oborune, K. (2010). The Case Study of the Erasmus Programme in Latvia: Stereotypes and European Identity, MA Thesis, Central European University, მოძიებულია 5 ნოემბერი, 2018 <https://www.grin.com/document/162865>
- Papatsiba, V. (1996). Study Abroad and Experiences of Cultural Distance and Proximity: French Erasmus Students. In: M. Byram & A. Feng (Eds.), *Living and Studying Abroad, Research and Practice*
- Singh, P. & Doherty, C. (2008). Mobile Students in Liquid Modernity. *Negotiating the Politics of Transnational Identities*. In N. Dolby & F. Rizvi (Eds.), *Youth Moves: Identities and Education in Global Perspective*. (1st ed., pp.115-129). New York: Routledge
- Todorova, M. (1997). *Imagining the Balkans*. Oxford: Oxford University Press

Tsuladze, L. (2018). Georgian dilemma: Concerns for national identity and quest for Europeanness. *Journal of European Studies* 6, 37-62

Tsuladze, L. (2013). Western Imaginary and Imagined Defense Strategies of Eastern Europe and its Borderlands. *Central European Journal of International and Security Studies*, 7(4), 107-126

Udrea, G. (2011). European Identity and Erasmus Mobility. Insights from Romanian Students' Experiences, მოძიებულია 5 ნოემბერი, 2018

[http://www.academia.edu/2898795/European Identity and Erasmus Mobility. Insights from Romanian Students Experiences](http://www.academia.edu/2898795/European_Identity_and_Erasmus_Mobility_Insights_from_Romanian_Students_Experiences)

Weele, R. (2014). The Erasmus Programme: A Step towards a European Identity, მოძიებულია 5 ნოემბერი, 2018 <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/297955>

სტერეოტიპები (n.d.). ლექსიკონი-ცნობარი სოციალურ მეცნიერებებში. მოძიებულია 5 ნოემბერი, 2018 <http://dictionary.css.ge/content/stereotypes>

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Manana Enukidze

Georgian Students' Self-Presentation of their National Identity at
European Universities

Sociology of Culture and Media

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for Degree of Master
in Social and Cultural Studies

Thesis supervisor: Lia Tsuladze – PhD in Sociology,
Associate Professor at Tbilisi State University
Amiran Berdzenishvili – PhD in Philosophy,
Full Professor at Tbilisi State University

Tbilisi

2019